SHRIFTEN

Isaac Leib Peretz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

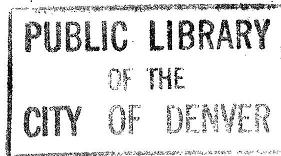
דאס אידישע וואכענבלאט

פרעמיום אויסגאבע

י. ל. פרץ

שריפטען

נייע פערגרעסערטע אויפלאגע.

The Jewish Weekly

278 E. Houston St. New York.

י. ל. פרץ

שריפטען

נייע פערגרעסערטע אויפלאגע.

היברו פאבלישינג קאמפאני

85-83 קאנאל סטריט ניו יארק

י. ל. פרץ. שריפטען.

1.

פערשידענע אויפזאצע.

אינהאלט:

בִּילְדוּנְג!

א.

אונזער פראָגראַם איז — בילדונג; מיר וויללען בילדען דאָס פֿאָלק, מאַכען אוים נאַררען — קלוגע, אוים פֿאַנאַטיקער — געבילדעטע מענשען; אוים ליידיג־גייער אונ לופֿט־שלינגער — ארבייטער; נוצליכע, אָרנטליכע מענשען, וואָס ארבייטען פֿאַר זיך, אונ דעם כלל קומט דערפֿון אַ טובה ארוים.

אונזערע שונאים זאָגען, אז דער כלל יודען איז בלוט־איגעל (פּיאַווקים), קאַטאָרזניקעס, כל־בו־ניקעס... אונזערע שפּאָטטער זאָגען, אַז דער יודישער מוח איז אַ פֿערפֿוילטע הושענא, דאָס הארץ — אַ קיזעל־שטיין, די הויט — פֿערוואָהר־לאָססיגט אונ אַללע אֵברים — קרום אונ לאָם.

אונזערע שאָוויניסטען זאָגען: אַז ישראליק איז גאָטס בן־יחיד'ל — זיין וויעג איז אמונה, זיין קאָפּען־קישעלע — בטחון, זיינע ווינדעלעך — ירעות פֿון מקדש, זיין סליניאַק — אַ פּרוכת, זיין וויקעל־שנור — משה רבינו'ס גארטעל, זיין הארץ — מלאָכים־לעבער, זיין מוח — דער אָרון מיט די כרובים, זיינע ציעמיעניעס אויפֿ'ן קאָפּף — הייליג לבנון־גראָז.

מיר זאָגען איינפֿאַך: מיר יודען זעננען מענשען ווי אַללע מענשען! מיר האָבען מעלות, מיר האָבען חסרונות. מיר זעננען נישט קיין גאָטטער, נישט קיין טאוולאָנים נור מענשען. אונ מענשען דארפֿען זיך בילדען, שטאָנדיג לערנען, מיט יעדען טאָג ווערען קלוגער, בעססער אונ פֿיינער.

בטבע זעננען מיר גלייך ווי אַללע מענשען, אונ דאָך איז אונזער פֿאָלק נישט גלייך צו אַנדערע פֿעלקער, ווייל אונזער לעבען איז אַנדערש, אונזער געשיכטע איז אַנדערש, אונזער רבי איז — דער גלות...

דעם גלות האָבען מיר צו פֿערדאַנקען אַ סך. אַ סך מעלות, נור אַ סך חסרונות אויך. אין דעם טויזענדער־יאָהריגען לעבענס־שטרייט, בפרט פֿארצייטען, ווען אללע

פֿאָלקער האָבען כח געזאַממעלט און בענוצט אויף מאָרד, ברעננען און צווינגען, האָבען מיר כחות געזאַממעלט און בענוצט אויף סבלנות, אויף אויס-האַלטען, אויס-דולדען, איבער-ליידען דיא שלעכטע צייט. יעגע קראַפֿט וואַקסט אַזוי לאַנג ביז זי טרעפֿט אויף אַ גראָססערע און פלאַצט ווי אַ זייפֿען-בלאַז, אונזער קראַפֿט וועט שוין אויף קיין גראָססערע נישט טרעפֿען. דעריבער זעננען אַ סך פֿאָלקער אונטער געגאַנגען און מיר לעבען און ווילען לעבען איביג...

צייט מיר זעננען אין גלות, האָבען מיר אויף אונזער געוויססען, אויף אונזער „יהדות" קיין איינציגען טראָפּפֿען פֿרעמד בלוט; דער פֿאָלקער-פֿאַנאַטיזם האָט אונזער פֿאָהן מיט בלאָטע בעשפריצט, מיר האָבען איהן מיט אייגען בלוט געוואַשען.

און ווייל מיר זעננען אין גלות, ווייל מיר עססען שטאָנדיג ביי'ן אַ פֿרעמדען טיש, ווייל מיר זעננען איביגע אונגליקליכע אורחים אויף דער וועלט, דעריבער האָפּפֿען מיר צו דער מענשהייט, דעריבער איז מענשליכקייט אונזער היילינגסטער אידעאַל, דעריבער איז אונזער עגאָאיזם (אייגענליעבע) די ריינסטע מענשען-ליעבע! ווייל מיר פֿיהלען, אַז כל זמן די מענשען-ליעבע וועט נישט גובר זיין, כל זמן עס וועט זיין קנאה-שנאה, תחרות און מלחמות וועט אונס נישט גוט זיין, דעריבער בעטען מיר שטאָנדיג אויף שלום, דעריבער זעננען אונזערע האַרצער ווי אַ שוואָם פֿאַר אַללע נייעסטע אידעען, דעריבער האָבען מיר הארץ, געפֿיהל און מיטלייד מיט אַללע אונגליקליכע, מיט אַללע פֿערטריבענע, מיט אַללע געיאָגטע... דעריבער זעננען מיר „רחמנים בני־רחמנים"...

און ווייל קיינער וויל פֿאַר אונס נישט זאָרגען, ווייל מיר האָבען שטאָנדיג געמוסט זיך אין זיננען האָבען אַלליין, ווייל מיר האָבען שטאָנדיג צווישען שונאים געלעבט, ווייל אונזער מאָרגען איז קיין מאָהל נישט זיכער געוועזען, ווייל אונזערע מחיות זעננען שטאָנדיג בעגרעניצט, האָבען מיר זיך מיט דער צייט צוגעוואָהנט צו'ם זאָרגען, צו'ם דענקען, צו'ם איינשפּאָרען; צו האַלטען שטאָנדיג קאָפּף, צו בעהאַלטען אויף אַ שלעכטען טאָג, צו וואַקסען אויף סקאַלעס אָהן רעגען, אָהן טוי...

און ווייל מיר האָבען נור מיט אונזער גייסט געשטריטטען, ווייל דיא האַנד האָבען מיר געמוסט האַלטען ביי זיך, זעננען מיר גייסטיגער און עדעלער געוואָרען...

דיא רעשט האָבען מיר צו פֿערדאַנקען אונזער תורה, אונזערע נביאים און אונזערע בעלי התלמוד.

דיא איינהייט גאָטטעס (אחדות הבורא), וואָס איז היינט אַלס „דיא איינהייט דער קראַפֿטע" בעוויזען; דער: „ואהבת לרעך כמוך" 1) וואָס אַללע פֿאָלקער זאָגען

1) האָב ליעב דען צווייטען וויא זיך אַלליין.

אונז נאָך, חאָטש פֿון צונג צו׳ם האַרץ איז ווייט און צו דער האַנד — נאָך ווייטער; דער „חקה אחת לכם ולגר הגר בתוככם" 2), וואָס דער 19טער יאָהר־הונדערט קאָנן איהן נאָך נישט פֿערדייען; די בריק, וואָס די תורה האָט געוואָרפֿען איבער דען תהום צווישען רייך און אָרעם מיט „לקט, שכחה ופאה 3), דער אסור פֿון פראָצענט 4), דאָס בעגרעניצען פֿון נעמען משכנות, דער צער בעלי־החיים, וואָס איז פֿולל אין אונזערע חקים, שלמה המלך׳ס געבעט ביי חנוכת־הבית, די נביאות, וואָס ווייזען אונז די מענשהײט אַלס דאָס גרעסטע גליק און אידעאַל; און — די זעלבע מאמרים ערגאַנצט און ערלייטערט אין תלמוד בבלי וירושלמי, דאָס אַלס איז אונזער אייביגער שטאָלץ.

דאָס איז די קווינט־עססענץ פֿון אונזער „אתה בחרתנו"! נאָך דען ערשטען גלות (מצרים) האָבען מיר דער וועלט א תורה געגעבען, אינ׳ם צווייטען און דריטטען גלות זעננען מיר א לעבענדיגער פראָטעסט געגען קנאה, שׂנאה, געגען פֿהיזישער קראַפֿט, געגען „כל דאלים גבר"!

דאָס איז אָבער נור דער אָדלער פֿון רענדעל, דאָס רענדעל האָט אָבער א „רעשקע" אויך; אין קעללער פֿוילט די בעסטע פֿרוכט און וואַקסט־איבער; מיר ליגען שוין טויזענדער יאָרען אין פֿינסטערן קעללער!

אַרום דער „אחדות הבורא" זעננען געוואַקסען: כשוף פֿון כשׂדים, מלאכים פֿון בבל, סגולות פֿון אַפֿריקאָ, פֿאַנאַטישע זאַבאַבאָנען פֿון אייראָפּעאישען מיטטעל־אַלטער, נאָכגעמאַכטע פֿאַקטוירים צווישען גאָטט און מענשען — גוטע־יודען!

אויף דעם אָרט, וואָס די ריינע רעליגיאָן זאָלל אונז פֿעראייניגען, שפּאַלטען אונז פֿערשיעדענע פֿאַנאַטיזמען אויף דייטשען, מתנגדים און הונדערטער פּאַרטייען חסידים; ווייל אמת איז נור איינע, שקרים — א סך! און יעדער שקר וויל זיינע בתי מדרשים, זיינע רבנים, שמשים, שוחטים, זיינע שוהל־קלאַפּער, זיינע פֿאַנאַטי־קער... און איהר ווייסט ווי טייער עס קאָסט אונז דאָס שפּיעל... וויא פֿיעל ממון אין דמים עס ווערט פֿערגאָססען...

און — אויף דעם אָרט פֿון איין רעליגיאָן פֿעראייניגט אונז איין חלול־השם! מיר צופֿאַללען אויף מאַססען קופּקעלעך. יעדער פֿאַנאַטיקער וויל פֿון זיין גאַרטעל מאַכען איין אהל איבער כל ישׂראל, מען זאָלל די וועלט פֿאַר זיך נישט זעהן, נור בעגניגען זיך מיט זיין נשמה־ליכטעל, וואָס רייכערט און לייכט נישט...

זאָלל זיך אונזער ציוויליזאַציאָן, וואָס האָט זיך אָנגעהויבען מיט רחמנות, מיט

2) איין רעכט פֿאַר אייך און פֿאַר פֿרעמדע, וואָס וועללען וואָהנען צווישען אייך.

3) לויט דעם געזעץ געהער צום אָרעמאַן: דאָס, וואָס ער קלויבט אויף. וואָס דער בעל־הבית פֿערגעסט אויפ׳ן פֿעלד, און די עקען פֿינ׳ם פֿעלד.

4) את כספך לא תתן בנשך.

ליעבע, מיט מענשליכקייט, מיט חכמה — ענדיגען מיט צדיקים, צו ווערבע דער רבונו של עולם איז פבחינת עבד, מיט געשלאג, מיט רדיפות, מיט מענשענהאסס, מיט פאנאטיזם? זאלל זיך דיא גאלרענע קייט ענדיגען מיט בליי?

מיר וויללען קיין רעפארמען!... ווער עס ריקט אב די סטאווידלעס פון דעם ארט, וואו דיא פאליעס שלאגען, אויף דעם ארט, וואו דער טייך איז רוהיג — טהוט נישט דעם טייך, נור די סטאווידלעס א טובה!... מיר וויללען פור בילדען דאס פאלק! מיר וויללען אויפוויזען, וואס עס איז א ו נ ז ע ר און וואס עס איז פ ר ע מ ד; וואס עס איז קערן (זיארנע) און וואס עס איז פלעווע און שטרוי; אויך אונפלוטה, וואס האט זיך צו אונז צו־געציעפעט אויף פערשיעדענע גלות־בעטטען!... מיר וויללען נור ליכטיג מאכען אין אונזערע מוחות, אז די גוטע אמת'ע אידעען, וואס וואהנען דארט, זאללען דערזעהען ווער זייערע שכנים זעננען, מיט וועמען זיי חבר'ען זיך!

נור נישט דאס איינע האבען מיר דעם גלות צו פערדאנקען. ווייל מיר האבען נור מיט סבלנות געשטריטטען, זעננען מיר פייגלינגע געווארען; עס איז אויף אינז מקוים געווארען די קללה, אז מיר וועללען ציטטערן פאר א גערויש פון א פויל בלאטטעל, און צעהן טויזענדער ענטלויפען, נאך איידער מען יאגט זיא; מיר האבען א מאהל דיא הארפען צובראכען און דיא פינגער זיך אבגעשניטטען אום ציון־ליעדער אין פרעמדען לאנד נישט צו זינגען, און שפעטער האבען מיר פאר א דרייער דעם ערשטען בעסטען שכור „מה יפית" געזונגען; מיר זעננען הינטער־ליסטיגע שמייכלער געווארען, אונזער געפיהל און שטאלץ פערלוירען... און — ווייל מיר האבען צו־פיעל געבאטענע און אימגעבאטענע תעניתים געהאט, שטאנדיג פון דער וואנד פרנסה געצויגען, האבען מיר פערבויגען א ביסעל דען ישר...

מיר האבען מיט סבלנות געשטריטטען, און דעריבער — א שטיק ליים געווארען, אין וועלכען, אין יעדער צייט, אויף יעדען ארט שטעקט יעדער פושער אריין דיא האנד און מאכט פון אונז גראס ער וויל. מיר לעבען נישט מיט א ו נ ז ע ר לעבען... מיר זעננען געווארען ווי א גולם, און ווער עס וויל בלאזט אריין פון זיין אטהעם... שטרעקט א פאלק צו אונז אויס א מינסטען פינגער פון דער לינקער האנד, פאללען מיר איהם צו די פיס און קושען די קנאכעל; שרייט א שונא... „נרפים אתם נרפים", איהר מאכט נור פיראמידען און ווילט אליין קיין שטרוי נישט קלויבען... ווערד א געשריי: „שטרוי קלויבען איז די ערד־ליכטטע פרנסה!" שרייט א המן: „ודתיהם שונות מכל עם ועם", ווערט א געשריי אויף דער נאנצער ליניע: שעררט אונטער די ארזי הלבנון, זיי זאללען נישט

האָבער זיין ווי געוואָהנליך גראָ! וויל עמיץ פֿון אונז פּויערן מאַכען, ווערט אין דער מאָדע די סאָכע!

• •

איין טאָג שטעללען מיר סדום'ס בעטטעל פֿאַר אונז אַלליין, ווער עס איז לאָנגער, שניידט מען אונטער; ווער — קירצער, ציהט מען איהן אויס, אז די ביינער קנאַקען אונ מיר גלייבען, אז די מענשהייט איז א צעך, ציוויליזאַציאָנען זענגען קנאָפּף אונ מעהר, ווי 6—8 מינים השכּלות, טאָרען נישט זיין.

אַמאָהל ווילען מיר זיין ווי די נידריגסטע ברואים אין דער נאַטור, מיר ווילען קיין אייגענע קאָליער נישט האָבען... נור — שאַרע — אויף דער ערד, ברוין—אויפ'ן שטאַם, גרין—אויף דער צווייג, אַבּי מען זאָל אונז נישט דערקענען! אונ מאָרגען דאַכט זיך אונז, אז דער צלם אלקים שטעקט אין שטרייטעל מיט פּאות! מיר זענען די ערשטע צום געטטאָ, די ערשטע צו וואָלאָפּיק!

אונ וועניג נאָך, וואָס מיר זענען געוואָרען כּחומר ביד היוצר, אַ שטיק ליים צום קנעטען, מיינען מיר נאָך, אז די צורה, וואָס דער פרעמדער האָט אין אונז איי־נגעקנעטען אין טאַקי דאָס אמת יודישע פּנים.

בילדונג דאַרפען מיר, בילדונג, ליכט! מיר ווילען מאַכען רעוויזיע אין אונזער אוצר, זעהן וואָס אונזער איז, וואָס פרעמד'ס! אונ דער עיקר — וואָס גוט איז, אונ וואָס שלעכט.

אונ נישט איינער זאָלל זעהען אונ די רעשט זאָלל גלייבען אויפ'ן וואָרט; דאָס פאָלק אין גאַנצען ווילען מיר בילדען, מאַנער, ווייבער אונ קינדער. יעדערער זאָלל זעהן, יעדערער זאָלל פיהלען, יעדערער זאָלל פערשטעהן.

אונזער גאָטט איז נאָהנט צו אַללעם; אונזער תורה איז שוין נישט אין הימעל, מען זאָלל זי דאַרפען ערשט פֿון דאָרט אַראָבּבּרענגען, אַללעס זאָלל זיין יעדען נאָהנט אונ פֿאַר יעדען אָפּפען!

ב.

מיר ווילען בילדען דאָס פאָלק, אונ שרייבען זשאַרגאָן, וויל מיר האָבען איין ערך פֿון דריי מיליאָן נפשות, וואָס פערשטעהען נור זשאַרגאָן. נור מיר האַלטען נישט דען זשאַרגאָן פֿאַר הייליג. מיר סימפּאַטיזירען גאַנץ אָפּפען מיט די, וואָס ווילען דען זשאַרגאָן אויף א לעבענדיגער לאַנדעסשפּראַכע פערטוישען.

מיר ווילען נישט זיך אַליין גוטווילליג פערשליעסען אין געטטאָ. ביי דער גראָסטער עמיגראַציע, מיט די גראָסטע מיטטעל, וועלען דאָך אייניגע מיליאָ

יודען מוזען בלייבען וואָהנען צווישען פאָלקער, אונ מוזען האָבען מיט זיי מגע ומשא, ומשא מתן. די איינינע מיליאָן יודען מוזען זיין בירגער אין די לאַנדער, וואו זיי פערבלייבען, זיי מוזען איין אנטהייל נעהמען אין דעם לעבען פון פאָלק, מיט וועלכען זיי וואָהנען צוזאַממען.

נאָך שטאַרקער סימפּאַטיזירען מיר מיט די אנהאָנגער פון „שפה־ברורה" ווי ווייט זיי שטעללען זיך אלס צוועק, צו פערברייטערן די העבראָישע ליטעראַטור, צו שטיצען די שריפטשטעללער וכדומה.

מיר וויללען דאָס פאָלק אין גאַנצען זאָלל קעננען העבראיש, כדי עס זאָלל נישט דאָס תנ"ך'ל פערגעססען... דאָס תנ"ך'ל איז דער אוצר פון אונזער אמונה, פון אונזער נאַציאָנאַליטאַט, פון אונזער עטהיק (מוסר)! מען דאַרף זעהען, עס זאָלל זיין ביי יעדען יוד, נישט נור אין שראַנק, נור אויך אין האַנד, אין האַרץ, אונ אין מח... מיר ווילען איביג לעבען, אונ איביג איז נישט צו בערעכענען. עס טוישען זיך די צייטען, עס טוישען זיך טאָג אונ נאַכט... מאָרגען קאָננען מיר ווייטער קומען צו גרויסע נסיונות, דעמאָלט קאָנן אונז נור דאָס תנ"ך'ל מוטה געבען אונ כח.

אונ עס איז ווענינ, אַז אונזער עטהיק שטעהט העכער שוין טויזענדער יאָהרען, מען דאַרף, אַז יעדער פון אונז זאָלל פיהלען אונ וויססען פאַר וואָס אונ מיט וואָס זי שטעהט העכער! עס איז ווענינ פאַר אונז, אַז מיר בלייבען יודען, ווייל מיר זעננען געבוירען אזוי, ווייל מיר זעננען געוואוהנט דערצו, ווייל אונזערע רבנים אונ גוטע יודען זאָגען, אַז מיר זעננען יודען אונ פערזיכערן, אַז עס איז גוט אזוי; מיר וויללען, אַז יעדערער זאָלל האַנדלען לויט פעסטער איבערצייגונג! זאָלל דער אַפּיסיליאַנט נישט מיינען, אַז ער שיצט נור די דולדזאַמקייט, דאָס סבלנות; זאָללען פרויען נישט מיינען, אַז זיי ליידען דורך די יולדת־קוויטלעך, וואָס העננען אויף די וואַנד; זאָלל דער מתנגד נישט מיינען, אַז מיר דערהאַלטען זיך ביים יודישקייט צו ליעב דען תקון שבועות, אונ דער חסיד — צו ליעב צרופין מיט השבעות — אללע זאָללען וויססען, אַז מיר זעננען זיך מוסר נפש פאַר אונזער הויכע אידעאַלען, אונזער מענשהייט, אונזער מוסר.

בעזונדער האָט לשון הקדש פאַר אונז איין אַנדערן ווערטה.

אַ יחיד איז קיין פרייער איינציגער פונקט אויף דער וועלט; ער איז איין אויג אין דער נעץ, וואָס פערשפּרייט זיך אויף אַ געוויססען פלאַץ אויף דער ערד; די נעץ איז זיין דור. אַ מענש איז אין איינוועגס אַ רינגעלע פון דער אונגעהייעריקייט, וואָס ציהט זיך פון אברהם אבינו עד סוף כל הדורות.

וועער קאָנן אויף זיך זאָגען, אַז ער געהאָר צו'ן אַ פאָלק? דער, וואָס האָט פערבינדונג מיט אללע אויגעז פון דער נעץ, פון דער פערשפּרייטער אויף דער

גאַנצער וועלט, אונ קענן גוט די קיט, וואָס ציהט זיך פֿון אברהם אבינו ביז דעם היינטיגען טאָג.

די העבראָישע שפּראַכֿע, וואָס אַללע יודען פֿערשטעהען אין אַללע לאַנדער, איז דער ריעמען, וואָס האַלט צוזאַממען די ראָדלעך, זיי זאָללען זיך נישט פֿון איינאַנדער לויפֿען; דער איינציגער קלעע, וואָס האַלט אונזערע צושיטמע ביינער צוזאַממען.

די העבראָישע שפּראַכֿע האַלט אויך צוזאַממען די רינגען אין דער צייט, זי פֿעראייניגט אונז מיט משה רבינו, מיט די נביאים, מיט דער משנה, מיט דער גמרא, מיט אַללע אונזערע גרויסע שטערן, וואָס האָבען אַ מאָהל אויף אונזער הימעל געלויכֿטן!

די העבראָישע שפּראַכֿע בינדט אונז צוזאַממען מיט די, וואָס האָבען פּיראַמי־דען געבויט; מיט די, וואָס האָבען זייער בלוט אויף ירושלים׳ס מויערען פֿערגאָססען, ווי אויך מיט די, וואָס האָבען אויף דען ברענענדיגען פֿייער „שמע ישראל!" געשריען.

פֿערגעססען די העבראָישע שפּראַכֿע הייסט: פֿערגעססען די תורה, די נביאים, פֿערגעססען די געשיכֿטע, אָברייסען זיך ווי אַ צווייג פֿון בוים, פֿוילען אַ קורצע צייט אונ — פֿערשוואונדען ווערען!

נור מיט העבראָיש אַליין קאָננען מיר דערווייל נאָך נישט דורך קוממען.

עס זעננען דאָ צווישען אונז שאָוויניסטען פֿאַנאַטיקער, וואָס מיינען, אַז איבער נאַכֿט קאָן מען אַ שפּראַכֿע לעבענדיג מאַכֿען. אַז עס איז גענוג אַז 50—40 בטלנים זאָללען מאַכֿען ביכֿלעך אונ פֿערשרייבען אַללע נייע ווערטער, וואָס זיי וועללען טרעפֿפֿען אָדער אויסקלערען, אונ דערנאָך מאַכֿען דערפֿון אַ פֿאָלקאָממען וואָרטערבוך; עס זעננען דאָ בטלנים, וואָס ווערען דערפֿרייט, אַז זיי זעהען אַ העבּ־ראָישען ראָמאַן; וואָס קריגען קאָלבֿערנע התלהבות פֿון אַ העבראָישען וואַנד־קאַלענדאַר; עס זעננען דאָ אַזעלכֿע, וואָס ווילען שוין די קינדער אויף העבראָיש ערציהען! זיי ווייסען נישט, אַז די שפּראַכֿע איז נור די פֿאָרם, דער תּוך מוז זיין די אידעע. זיי האָבען קיין בעגריף נישט דערפֿון, אַז ווערטער זעננען נור סימנים פֿון בעגריפֿען, אַז ווער עס וויל זיין איינגע שפּראַכֿע — מוז פֿריער זיין איינענע בילדונג האָבען. „ואם הייתי הלילה לאיש" — מען זאָל היינט ביינאַכֿט שוין אָנהייבען רעדען העבראָיש, מיט געוואָלד שאַפֿפֿען בעגריפֿע, „הלהן תשברנה?" קאָנט איהר דאָס גאַנצע פֿאָלק לאָזען שטעהן אונ ווארטען? וואָס זאָל דערווייל דאָס אָרימע פֿאָלק טהון? ערקוויקען זיך מיט שמ״ר׳ס ראָמאַנען?

זאָלל שוין אפילו דאָס גאַנצע פֿאָלק רעדען העבראָיש, וועללען מיר דערפֿון האָבען אַ ציוויליזאַציע? נור דער פֿאַנאַטישער שאָוויניזם קאָן אויף דעם רעכֿענען.

שמעלט איך פֿאָר, אַז עס איז אייך געראָטהען; אַז אונז האָט זיך געטראָפֿפֿען אַ פֿערקעהרטער נס ווי יוסף הצדיק: איהן האָט אַ מלאך אויסגעלערנט אין דער

תפיסה אין איין נאכט אללע שבעים לשונות, אונ צו אונז איז געקומפען אין דער תפיסה אריין דער מלאך של שכחה, א שנעלל געגעבען אונטער דער נאז, אונ מיר האבען אללע לשונות פערגעססען, (אויסער א ביסעל ווארטער, אבי מען זאלל קאננען קויפען ביי'ם פויער א קארצעל תבואה); ציגד לאז־מיר מאכען א רעכענונג וואס אונז איז געבליבען אין אונזער פערמאגען!

עס וועט זיך באלד אויסווייזען, אז מיט די שפראכען האבען מיר אללע אידעען פערגעססען: ערשטענס האבען מיר פערלוירען אללע דאקטורים, אללע אדוואקאטען, אללע טעכניקער, אללע וויססענשאפטליכע מענשען בכלל; מיר האבען אין העבראישען קיין איינציגע וויססענשאפט!

ביז דעם היינטיגען טאג איז די ניי־העבראישע ליטעראטור זעהר ארעם. צוויי־שען גאנצע פודען ביבולא, פערדרוקטע מיט שרפות, מעשות פון געהאנגענע, פון מחלוקת'ן אין קליינע שטאדטלעך, בעשרייבונגען פון נייע באנק אין איין אלט באד, אין איין „עיר ואם בישראל" האציפלאץ, קינות אויף א געשטארבענעם גביר צו א דין — צווישען גאנצע פודען שמאטעס, קאנט איהר היינט געפינען, האטש זעלטען, א קליין ארנטליך ארטיקל!... א טראפען געזונדטען פערשטאנד אין א ים פון דומהייטען!

נור דער טראפען איז אויך נישט געבליבען... ער איז אויך געוועזען פון יענער זיים גרעניץ! קוקט אייך צו בעססער, וועט איהר זעהען, ווי דאס קליידעל ליגט אויף דער מיוחסת טאקי ווי א געבארגטס!

אמת, אונזער מלמדישער שאוויניזם פיהרט אונז אללע מאהל אויפ'ן הימעל ארויף נייע שטערען, וואס לייכטען אין פינסטערן גלות... נור וועמען נארען מיר דערמיט? וועמען נארען מיר, אז מיר נעהמען א פורים־רב אונ מאכען איהן פאר א פאלקס־דיכטער, א בדחן מיט גראבע ווארטלעך — אונ לייגען איהם אויף דעם גראבען פערשוויצטען שטערן א לארבער־קראנץ א לא מילטאן? וואס פערדיענען מיר דערמיט, אז מיר מאכען פון שמאטע־פליקער — ארחאלאגען, פון שלעכטע איבערזעטצער, וואס טראגען איבער א פרעמד ווערק פון דער באבע יאחנעס צייטען מיט אללע דרוק־פעהלער — אז מיר מאכען פון זיי דענקער אונ פילאזאפען?

די שאראווארעס מאכען נישט דעם קאזאק, דאס שטריימעל — פון באדער קיין רב, אונ אז איין בעטלער רופט דעם צווייטען; „גביר", האבען זיי ביידע דער־פון קיין קאפייקע!

אונזערע גרויסע לייט זעננען ווי די בארג אויפ'ן וועג; פון דערווייטענס, מפלומרשט סיני'ס, ארדט'ס... קומסט דו נאהענטער שלאפען אויף זיי ארויף די פערד אונ פערגעססען זיך אפילו אבצושטעללען!

דער שאוויניזם איז געפאהרליך!

העבראָיש מוזען מיר קעננען אַלס יודען, אונ — אַלס געבילדעטע מענשען, אַלס לעבענדיגע מענשען, מוזען מיר קעננען די לאַנד־שפּראַכע. אין לשון הקודש שטעקט אונזער רעליגיאָן, אונזער נאַציאָנאַליטאָט, אין דער לאַנד־שפּראַכע — אונזער בילדונג, אונזער געוואָהנליך לעבען.

האַנדלען אויף העבראָיש אונ לערנען די ביבעל אויף דער לאַנד־שפּראַכע זעננען צוויי גאָר גלייכע דומהייטען. צוויי שפּראַכען מוזען מיר קעננען, אויף דעם זעננען מיר אין גלות! אויף דעם זעננען מיר צושפּרייט אונ צו זייעט צווישען פֿאָלקער! וואָס דאַרפֿען מיר נאָך דען זשאַרגאָן? נור ווער פֿראָגט אונז איין עצה? עס עקזעסטירט אַ דריטטע שפּראַכע, דריי מיליאָן נפשות פֿיהרען זי, אונ אויב מיר וויללען די דריי מיליאָן נפשות בילדען, קאָננען מיר נישט וואַרטען ביז זיי וועללען זיך אַנדערע שפּראַכען אויסלערנען! גוטע אָלטערן רעדען פֿריהר נאָך דעם קינד, איידער דאָס קינד לערנט זיך אויס רעדען ווי די אָלטערן; קיין שפּראַכע איז אָן־אונד־פֿיר־זיך נישט הייליג, נישט גוט, נישט שלעכט. די שפּראַכע איז נור אַ מיטטעל, איינער זאָלל דען אַנדערען פֿערשטעהן אונ געבילדעטע מענשען זאָללען אויף די אונגעבילדעטע ווירקען.

עס וואָלט בעססער געוועזען מיר זאָללען נור דאַרפֿען איין שפּראַכע קעננען, על כל פנים נור צוויי, מיר מוזען אָבער קעננען אַללע דריי!

עס טרעפֿפֿען זיך צווישען אונז נדיבים, וואָס האָבען אַ ברייט הא־רץ אונ אַ פֿרייע האַנד על חשבון הגביר, אויף הקב"ה'ס רעכענונג; דער דאָקטאָר ק. „מאַכט אַ חשבון, אַז יודענטהום איז נור ער מיט אַ מנין בטלנים, וואָס דאווינען מנחה ומעריב; די רעשט שטרייכט ער אויס! ווער עס קען קיין העבראָיש איז נישט בכלל ישראל... איין אַנדערער דאָקטאָר וויל איבערפֿיהרען נור איין האַלב מיליאָן יודען קיין ארץ ישראל, דאָרט וועט זיין דאָס גאַנצע יודענטהום, די רעשט דאַרף ער נישט, די רעשט שענקט ער אַוועק ווי די בני משה, ווי די עשרת השבטים...

מיר זעננען קיין גרויסע נדיבים, מיר האָבען נישט אַזאַ ברייט האַרץ, אונ נישט אַזאַ יד פתוחה; פֿאַר אונז זעננען אַללע יודען — יודען; מיר ווילען פֿאַר אַללע אַרבייטען! אונ דער עיקר פֿאַר דער מאַססע!...

זשאַרגאָן האָט קיין פּרעטענזיע צו פֿערטרעטען די מוטטער־שטעללע אין אַ יודיש הויז; דען פּלאַץ פֿערנעהמט אונ דאַרף פֿערנעהמען לשון הקודש; זשאַרגאָן האָט קיין פּרעטענזיע צו דער לעהרער־שטעללע, דען פּלאַץ מוז לעת עתה פֿער־נעהמען אַ לאַנד־שפּראַכע; זשאַרגאָן איז נור אַ ניאַנקע, זי וויל נור אויסלערנען געהן, זיצען, אָנהייבען רעדען... דערנאָך — מאָגט איהר די ניאַנקע אַרויס וואַרפֿען, אָדער, אויס דאַנקבאַרקייט, איהר איבערלאָזען איין אָרט ביים טיש!

נור — ווער עס וויל דאָס פאָלק קעננען, אונ ווער עס וויל דאָס פאָלק לערנען — דער מוז קעננען רעדען אונ שרייבען זשאַרגאָן.

ג.

מיר ווילען בילדונג, נור מיר מיינען נישט די בילדונג, פון וועלכער מען האָט אַמאָהל געהערט. נישט די בילדונג, וואָס ענטוויקעלט נישט הארץ אונ מח, וואָס מאַכט דען מענש נישט קלינער, נישט בעסער, נישט פאָהיגער, נור בלאַנשירט איהם אָב דאָס פנים, לערנט איהן ביינגען זיך אונ בוקען, פיין פערשפיצען דאָס באָרדיל אונ אָנרופען אַ הונד אויף עטליכע לשונות.

מיר מיינען די בילדונג, וואָס מאַכט פאַבריקען, באַהנען, שאָססעען. בילדונג, וואָס לערנט ארבייטען — זיך אונ דער וועלט צום נוצען, אויך די בילדונג, וואָס מאַכט דען מענש עהרליך אונ גוט.

די, וואָס ווילען נישט די בילדונג אויך, האָבען אַ ברירה! לאָזען זיי זיך פריהר אָבזאָגען פון אללע טובות, וואָס זיי האָבען פון דער בילדונג. זאָללען זיי נישט וואָהנען אין הייזער, נור ווי ווילדע מענשען אין היילען פון ערד אונ שניי, אין לאָכער פון פעלזען ביי'ם ים. זאָללען זיי נישט טראָגען קיין געוועבטע אונ קאָליערטע קליידער, נור טראָגען זיך ווי אָדם אונ חוה אין גן-עדן, אָדער, ווי עד היום נאָך, די חיות אין וואַלד... לאָזען זיי זיך בעגנינגען מיט נים פון וואַלד ווי אַפּפען (מאַלפעס). מיט רויה פלייש — באַ! „עם הארץ אָסור לאכול בשר!", אַ גראָבער יונג מאָר קיין פלייש אויך נישט עססען... איהם קומט נור על פי דין די טרפה, די נבלה, וואָס מען געפינט אויף דען פעלד, נור טויטע פיש, וואָס דאָס וואַססער ווארפט אליין ארויס! בפרט, ווי קומט צו איהם זעממעל אונ ברויט? וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער צו טראָגען קאַלאָשען, צו טרעטען אויף טראָטואַרען, צו פאָהרען אויף שאָססעען מיט פאָסט, אויף באַהנען? ער דאַרף נעהמען אַ גרויסען שטעקען אין האַנד אַריין אונ געהען צו פוס... קומט ער צו איין וואַססער, דאַרף ער העכסטענס אַ בוים אויסרייסען אונ וואַרפ'ן איבער דען שטראָם — נור ווי קומט צו איהם בריקען, שיפפען, דאַמפּף-מאַשינען?

די אללע זאַכען האָט די בילדונג געמאַכט! זי האָט אונז הייזער געבויט, געלערנט פיה ציכטינגען, פיש חאַפּען, האַלטען אונ מאַכען פייער, זי האָט אונז געגעבען דען פלוג, די בראָנע, דרעש-מאַשינען אונ מיהלען; זי האָט געמאַכט אללעס, אללעס — אָהן וואָס אַ מענש קאָנן זיך נישט בעגעהען.

צו לעבט אַ פאָלק צווישען פאָלקער צו שפרייט, צו גאָר אלליין פאַר זיך —

אָהן דער בילדונג מוז עס אונטערגעהן!

די בילדונג מוזען האָבען די, וואָס רעכענען אויף בעססערע צייטען, די וואָס זיכען אין אַמעריקאַ פּרנסה, און בפרט די — וואָס ווילען אויפוועקקען אַ טויטע שפּראַכע, צוריק אויפבויען אַ וויסט לאַנד...

מיט אומגילומפּערטע האַנד, מיט אַ ליידיג האַרץ, מיט אַ לעערען מוח — קאָנען מען דאָס אַלץ נישט בעווייזען...

קיין אייציג לאַנד אויף דער וועלט, קיין איינציג פאָלק, ווי געבילדעט עס זאָל נישט זיין, ווי פיעל גראַד היץ עס זאָל נישט ווייזען זיין טערמאָמעטער פון מענשען־ליעבע, וועט נישט גערן אַריין לאָזען אַ מאַססע פאָלק, וואָס פערמאָגט נישט מעהר — נור אַ הונגעריגען מאַגען!

ארץ ישראל שטעהט אויך נישט אַזוי פריי פאַר אונז, דאָרטען איז אויך דאָ אַ פאָלק און אַ רעגירונג, וואָס האָבען אויך אַ דעה... אונזער רעכט אויף דעם לאַנד איז אַלטער... נור אונזער אַדוואָקאַט האָט נור אַ מויל צום רעדען, בשעת ווען דאָרט איז דאָ בעוואָפענטע קראַפט... מיט וואָס געהען מיר? מיט אונזער עשירות, וואָס איז קיין מאָהל נישט געשטויגען, נישט געפלויגען? מיטען ספּריט צום האַנדעל? מיט וואָס וועללען מיר עמעגרירען? עמיגרירט, מיט וואָס און פון וואָס וועללען מיר לעבען?

און דעריבער איז נאָך וויכטיגער די בילדונגס־פראַגע אין ארץ ישראל. דאָרט וועט שוין זיכער נישט זיין „זכה, מלאכתו נעשית על ידי אחרים"... דאָרט וועט מען שוין מוזען לעבען אין איינען לעבען, מוזען האָבען איינענע אַקער־בוי, איינענע וועגען, איינענע פאַבריקען, איינענע באַהנען...

נור, וואו די השגחה וועט איינעם נישט וואַרפען, וואו יעדען פון אונז וועט אַלץ אוים קוממען צו לעבען און צו ווירקען — איז בילדונג דער באַזיס, די איינציגע קוועללע פון וועלכען עס קאָננען אונז בעססערע יאָהרען אַרוים פליעסען... און דערי־בער דאַרפען מיר בילדען דאָס פאָלק!

מיר דאַרפען בילדען דאָס פאָלק! מיר דאַרפען ליכטיג מאַכען יעדעס יוד אין מח, וואַרים אין האַרץ און געבען אין דער האַנד אַריין אַ מיטטעל צום לעבען, צום זעלבסטשטאַנדיגען לעבען!...

די בילדונג — האָט, איסער נאַררען, קיין שונאים נישט.

ד.

די בילדונג איז אונזער פראָגראַם און מיר בעטען אַללע אמת געבילדעטע מענשען, זיי זאָללען אונז מיטהעלפען בילדען דאָס פאָלק.

מיינט נישט, איהר געבילדעטע מענשען, אז איהר זייט יוצא דערמיט, וואס איהר אַרבייט פאַר איין גראָססערן כלל, מע־כלומר'שט פאַר דער גאַנצער מענשהייט.

עס איז נאָך עד היום קיין מענשהייט נישט דאָ. אויף דער וועלט'ס־ביהנע שפּיע־לען נאָך איינצעלנע טרופּען, איינצעלנע פעלקער, פערשיעדענע ציוויליזאַציאָנען.

מיר גלויבען נישט אין וואָלאַפּיק, נישט אין עספּעראַנטאָ; מיר האָפען אויך צו דער אַלגעמיינער מענשהייט, נור נישט אויף דעם וועג וועלען מיר קוממען צו'ן איהר. קיין איינציגע שפּראַכע געהט שוין נים פערלוירען, קיין איינציג פאָלק דאַרף נים פערניכטעט ווערען, קיין איינציגע ציוויליזאַציאָן איבערגעהאַקט. דאָס אַלגעמיינע נור אין די שפּראַכען, אין די פאָלקער חאַראַקטערע, אין די ציוויליזאַציאָנען — וואַקסט, און עס וועט וואַקסען, ביז עס וועט ווערען איין ציוויליזאַציאָן, איין שפּראַכע, איין מענשהייט.

די צוקונפט איז אַ טיגעל אין וועלכען אַללע מעטאַללען וועלען זיך צושמעלצען און עס וועט ווערען אַ גאָלדענע צייט. נישט די אונוויססענדע גאָלדענע צייט פון גן־עדן־הקדמון, פון וועלכער עס האָט זיך אויך רוססאָ'ן גע־חלומ'ט, נור די גאָלדענע צייט, פון וועלכער ישעיה זאָגט נביאות: „ומלאָה האָרץ דעה את ה' כמים לים מכסים... ולא ישא גוי אֶל גוי חרב ולא ילמדון עוד מלחמה וגו' *).

נישט אויף דעם האָבען מיר טויזענדער יאָהרען געליטטען, מיר זאָללען אונזער ציוויליזאַציאָן פערגעססען; מיר וויללען און דאַרפען זי ווייטער פיהרען, און זיך מיט דער מענשהייט אויף גלייכע רעכטע צו פעראייניגען. מיר וויללען אויך האָבען אַ חלק אין שותפות, מיר וויללען אויך זיין אויף די פירמאַ.

מיר האָבען אונזערע אידעען, אונזערע בעגריפע, אונזער וויץ, אונזער וועלט־אַנשויאונג — העלפט אונז זיי צו ענטוויקלען.

אין גלות זעננען מיר אַ צייט פערגליווערט, פערשטאַרט, קריסטאַליזירט גע־בליבען, מען דאַרף אונזערע ציוויליזאַציאָן אויפטהויען, אויפהייבען, לעבענדיג מאַכען.

דורך אייך, וואָס איהר האָט ביז אַהער נור אין פרעמדע פעלדער געאַרבייט, איז אונזער אַקער פערווילדעט און פערדאָרנט געוואָרען; דאָרט פעהלט נישט קיין האַנד, ביי אונז — פעהלען זיי ליידער צו־פיעל! דורך דעם, וואָס איהר האָט ביז אַהער אונטער פרעמדע נאָמען געווירקט, דאַכט זיך מאַנכען, אז ער האָט אין דער וועלטס־וויסענשאַפט קיין חלק נישט. אונזער פאָלק האָט געמוזט גייסטיג באַנקראָטי־רען, וויל פון אַנדערע פאָלקער האָט קיינער פאַר איהם נישט געאַרבייט, בשעת ווען אונזערע געבילדעטע האָבען נור פאַר פרעמדע געווירקט.

---

*) און די גאַנצע ערד וועט ערפילט זיין מיט קענטניש גאָטט, ווי דער ים איז מיט וואַססער ערפילט. עס וועט איין פאָלק געגען דעם צווייטען נישט אויפהעבען קיין שווערט, מען וועט זיך שוין קיין קריג נישט לערנען א. ז. וו.

איהר זענט אויף דער וועלט צו פֿריהע מענשהייט'ס=בלומען; איידער פֿאַר אַזעלכֿע בלומען וועט אויפֿשיינען די זונן, וועט זיי דער פֿראָסט אונטערשלאָגען, דער שנייַ פֿערשיטטען, דער ווינד מיט ערד פֿערקעהרען!

ניכט איינצעלנע מענשען דאַרפֿען אונ קאָננען זיך פֿעראייניגען נור — פֿעלקער!

קומט צוריק צום פֿאָלק, זייט זיין עמוד ענן ביי טאָג, זיין עמוד אֵש ביי נאַכֿט! פֿיהרט איהן, ער לויפֿט נישט פֿאַר א״ים אונ לאָזט איהן נישט אין מדבר.

איהר לעגט אָן אַ פֿייער אונטער'ן אָפֿפֿענען הימעל, בשעת ווען ביי'ן אייך אין שטוב ווערט מען געפֿרוירען אָדער ערשטיקט פֿאַר רויך.

כל זמן עס איז קיין אַלגעמיינע בילדונג נישט דאָ, איז יעדער איינצעלנע מענש אַ פּראָדוקט פֿון זיין נאַציאָן; נעמט אידן באַלד פֿון דער ברוסט אַוועק, אין זיין מוח ליגען שוין איינגעוויקעלט פֿערשלאָפֿענע, גע'ירשנ'טע פֿאָהיגקייטען, וואָס וועללען שפּעטער ערוואַכֿען אונ ענטוויקעלט ווערען! „גיורא עד עשׂרה דרא״!

רעדט וואָס פֿאַר אַ שפּראַכֿע איהר ווילט, זאָללען זיך אייך שיטטען פּערעל פֿון מויל, פֿערקינדעט וואָס פֿאַר אידעען איהר ווילט; אייער בערעדזאַמקייט איז דער ר״ן אויף נדרים, אייער וויץ — אַ געבוירענער גלות=וויץ, אייער שאַרף=זינן שמעקט אונגעהייער נאָך „אדרבא — איפכא״, נאָך „מאי קא משמע לן״? „ואם תמצא לומר״!

כּל־נדרי קאָנן מאיר־בער'ן נישט אַרויס פֿון קאָפּף, ער בלאָנקעט זיך אין אַללע זיינע מעלאָדיען; היינע אונ באָרנע זעננען יודען אין יעדען וואָרט, אין יעדען וויטץ • אין יעדען ערנסט!

איהר זייט אונזער, דאַרפֿט איהר ביי אונז אין וויינגאָרטען אַרבייטען.

די מענשהייט ליגט נאָך אין וויעגעל; וואָס איהר רוימט איהר היינט אין אויער, וועט זי דערנאָך נישט געדענקען, זי וועט גאָר פֿיהרען דעמאָלט איין אַנדערע שפּראַכֿע...

העלפֿט בילדען דאָס אָרימע אונגליקליכֿע פֿאָלק; לאָסט עס ניט איבער ביי פֿאַנאַטיקער אין די האָנד, זיי זאָללען דערפֿון דאָס רעשט ביסעל בלוט אויס=זייגען, אויס=נאָגען דאָס לעצטע ביסעל מאַרך פֿון די דאַרע ביינער.

לאָסט עס נישט ביי פֿאַנטאַסטער אין די האָנד, זיי זאָללען עס נישט אין אַללע וויסטע מדבריות פֿערפֿיהרען! לאָסט נישט יונגלעך אונ ישיבה־בחורים פֿיהרען דאָס רעדעל — עס איז אַ רחמנות אויף דעם פֿאָלק! מען דאַרף עס נישט לאָזען פֿאַללען! דאָס פֿאָלק האָט אין זיך אַ מאַססע לעבענס=קראַפֿט, איין אוצר ענערגיע, דאָס פֿאָלק איז אַ טראָגער פֿון אַ ציוויליזאַציאָן, וואָס די וועלט פֿערקענט נ י ש ט צו איהר נוצען, פֿון אַ זעלכֿע אידעען, וואָס וואָלטען איהר שטאַרק צו נוץ געקומען.

דאָס פֿאָלק איז איין אייביגע בלום... ביי טאָג, ווען די זונן שיינט, ווען דער מענשען=גייסט ענטוויקעלט זיך, לעבט זי אויף, ענטוויקעלט איהרע בלעטער; קוים אָבער קומט די פֿינסטערע נאַכֿט, מאַכֿט זי זיך צו, קאָרטשיט זיך איין, פֿער-

שליסט זיך אין זיך אלליין... דעמאָלט דאַכט זיך, אַז עס איז אַ געוואָהנליכער לעדיגער דאָרען... אונ ווענן עס שייגט צוריק אויף די זונן, געדויערט לאַנג איידער די זונן ערקענט די בלום, איידער די בלום ווערט געוואָהר, אַז די זונן שיינט... איבער נאַכט ווערט זי פערשטויבט און בעשמוצט, און ניט געשווינד דרינגען דערנאָך די ליכטיגע שטראַהלען דורך!

העלפט דעם פאלק, עס זאָלל זיך באלד אין דער פריה מיט די זונן ערקעננען.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

און דער עיקר דאַרף מען זעהען, ווי ווייט מעגליך איז, דאָס פאלק זאָלל האָבען פרנסה...

וואָס הערט זיך?

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

פון אונזער לאַגע אין לאַנד האָבען מיר ווייניג וואָס צו רעדען; זי איז יעדען לעזער גאַנץ גוט בעקאַנט...

מיר קאָננען נור פערצייכענען דען פאַקט, אַז אין דער לעצטער צייט, וואָס איז שלעכט פאַר דער גאַנצער וועלט, זעננען די יודישע פרנסות אַזוי געפאַללען, אַז אפילו אונזערע שונאים, האָבען שוין נישט דאָס הארץ צו רעדען פון אונזער גע-גזל'טע עשירות. זיי זעננען שוין מודה, אַז מיר זעננען אָרעם, זעהר אָרעם. אַז, צוזאַממענגעדריקט אין שטאָדט, געניגט נור אונזער הכנסה אויף קיום אַ שטיקעל ברויט מיט אַ ציבעלע אָדער אַ ציינדיל קנאָבעל; נור דאָס זאָגען אונזערע שונאים, קומט אונז אויך נישט, פאַר רחמנות וואָלטען זיי צוגעלאָזט צו'ם טויל אַ פאָר ברייטלעך מיט עטליכע ציבעלעס און אַ צעהנדליג קנאָבעל, נור 4,000,000 ברייטליך אַ טאָג, 4,000,000 ציבעלעס, אַ 2,000,000 קנאָבעל יעדען טאָג — דאָס

וואָגען אונזערע שונאים, קומט אונז נישט. זיי רעכענען אוים ווי פיעל עס קאָסט א יאָהר, א שמיטה, א יובל און שרייען געוואלד.—

. . . .

. . . .

. . . .

דער אנטיסעמיטיזם אין רוסלאנד שטעהט אויפ'ן אייגענעם אָרט; קיין נייעס איז ער נישט, אין אללע דורות זעננען געוועזען אנטיסעמיטען, נור אין גוטע צייטען, ליגען זיי פערשטאָקט אין די לאָכער און מען הערט נישט זייער קול; קוממען שלעכטע צייטען... שטעהען זיי אויף בימה'ס און דרשינען.

אין עסטרייך און פרייסען האבען זיך געמאכט געזעללשאפטען צו ווירקען נעגען די אנטיסעמיטען. אין עסטרייך זעננען צוגעשטאנען דערצו פון אדעל און גרויסע בעאמטע; אין פרייסען נישט, די סבה איז א פשוטע: אין פרייסען וויל די רעגירונג שטארקען דען נאציאָנאליזם, ווייל ער האלט גאנץ דייטשלאנד צוזאממען, און דעריבער קוקט זי אביסעל דורך די פינגער אויף די אנטיסעמיטען, וואס וויללען אויסרייניגען דייטשלאנד, עס זאלל בלייבען נור פאר ריינע דייטשען; דעריבער האלטען זיך די בעאמטע און דער אדעל פון ווייטענס; דאגעגען אין עסטרייך, וואס עס איז צוזאממען געשטעלט פון פערשיעדענע פעלקער— דייטשען, אונגארן, באָהמען, פאָליאקען און אנדערע, איז דער אנטיסעמיטיזם—ווי ווייט ער איז נאציאָנעלל—פאר דער רעגירונג געפאָהרליך, און דעריבער האבען זיך דער אדעל און די בעאמטען צוגעשלאָססען צו דער געגענ-פארטיי.— „מעז יצא מתוק”!

. . . .

ווייניג וואס האבען מיר צו זאָגען וועגען דער עמיגראציע. מעהר ווייניג איז יעדען בעקאנט. אז קיין רעגירונג איז נישט צופרידען, אז עס קוממען צו'ן איהר אָרימע לייט מיט לעדיגע הענד. אין יעדען לאנד אין אייראָפא, און היינט שוין אפילו אין די פעראייניגטע שטאאטען אין אמעריקא, איז דא מעהר הענד צו דער ארבייט אלס מען ברויך.

אללע טאָג קוממען ארויס נייע מאשינען, וואס פערשפארען מענשענ-ארבייט, די ארבייטער דערוויל מעהרען זיך און האבען פון טאג צו טאג ווייניגער ארבייט און ווייניגער נאך פערדיענסט, ווייל דורך דער קאָנקורענץ פאלט די לוין פון דער ארבייט. אין אללע אייראָפעאישע לאנדער, ווי אויך אין די פעראייניגטע שטאאטען אמעריקא'ס איז די ארבייטער-קלאססע אונרוהיג, די רעגירונגען האבען מורא פאר מורידות, און וויללען על כל פנים נישט לאזען פערגרעסערען די צאהל פון פראָלעטאריאט.

ווענינע האָפפען אויף בעססערע צייטען פאר יודען אין אייראָפּא, און אפילו די, וואָס האָפפען נאָך, רעכענען אויף אַ לאנגע, לאנגע צייט. דעריבער איז, על כל פנים דערווייל, די קאָלאָניזאציע אַ לעבענספראגע פאר יודען

די הויפט שטעללען זעננען פאלעסטינא און ארגענטינא. פון ארגענטינא ווייסען מיר זעהר ווענינ. דער באַראָן הירש האָט געקויפט ערד, מן הסתם האָט ער זיך נישט געלאָזט נאַררען, די ערד איז אַוודאי גוט, דער קלימאט איז געזונד. עס פעהלט אונז ניט איין שטאַרק מסופק צו זיין, צו יודען זעננען פעהיג צו ערד-ארבייט, ווייל דער מוח איז דער בעססער לערהרער, און אַ יוד איז פון אייביג אויף אַ גוטער תלמיד; עס קאָנן נור זיין די פראגע, ווי לאנג עס וועט דויערען דאָס אויסלערנען, און דאָס לאָזט זיך ניט איבער-רעכענען; דערווייל איז חשק ביי'ם תלמיד דאָ גענוג, סבלנות האָט ער, און אַ פּאָר דורות וועללען מוזען ליידען...

עס איז נור געווענדט דאַראַן, די רעגירונג זאָלל אויף דער עמיגראציע ערלויבען. ווייל איין עמיגראציע, וואָס איז ניט געמאַכט פאר איינצעלנע מענשען, נור אויף טויזענדער, דאַרף קיין מהומה ניט זיין, עס מוס זיין מיט אַ סדר, געהען דאַרפען, ניט אללע די, וואָס ווילען, נור די פון זיי, וואָס זעננען פעהיג צו ערד-ארבייט. כל התחלות קשות; דערנאָך וועט אָפשר קומען די צייט אויף דער רעשט. די ערשטע קאָלאָניסטען זעננען דער פונדאמענט פון'ם בנין, און צו'ן אַ פונדאמענט דאַרף מען גוט, שטאַרק מאַטעריאל און זיין בעהוטזאַם. יעדערער פאר זיך, ווען ער לויפט, איז ער אָפשר גערעכט; דער דלות טרייבט! נור דעם כלל טהוט יעדער איינציגער, וואָס לויפט פאר דער צייט, אַ גרויסע רעה. —

. . . .

די קאָלאָניזאציע פון פאלעסטינא איז עלטער, מיר האָבען שוין דאָרטען אַ סך קאָלאָניען, נור, ליידער, ווייסען מיר פון דאָרטען אויך זעהר ווענינ, וואָס אייך צו זאָגען.

נאָכפלאפלען מענשען, וואָס האָבען פאלעסטינא פאר ד'אויגען ניט געזעהען, האָבען מיר ניט דאָס הארץ. ווער עס איז אַ היסיער פאלעסטיניעץ, האָט רעכט אַלליין צו געהן אונבערעכענט, נור יענעם הייסען, און דערנאָך צו האָרען אַ שאלה: „המבלתי אין קברים", האָט קיינער קיין רעכט ניט! יעדער מענש פאר זיך אַלליין מאָג זיך מוסר נפש זיין פאר אַ אידעע, אַללע אָרום איהם קאָננען איהם אפילו פערגאָטטערן דערפאַר; נור פערלאַנגען פון געוואָהנליכע מענשען מסירת-נפש מיט ווייב און קינד איז נאַרריש.

נור צו איז באמת דאָ דערביי מסירת-נפש? ווי שטעהען די קאָלאָניעס, וואָס מען האָט ביז אַהער געמאַכט? צו איז באמת פון דעם „אָרץ זבת חלב ודבש" געוואָרען אַ „סדום-ועמורה"? עס איז שווער צו גלויבען, עס לאָזט זיך ניט גלויבען.

וויפיעל קללות עס איז אויף אונז נישט געקוממען, קאָננען מיר זיך דאָך ניט איינ־שטעללען נאָך אויף **דער** קללה צו רעכענען!

פאר וואָס דען שווייגען די חובבי ציון? פאר וואָס האָרט מען זיי פון אללע־מען רעדען, אונ שטארק אונ היים רעדען, אונ פון דעם מאכט מען א שוויינ? פאר וואָס האָבען מיר חשבונות פון הוצאָה והכנסה אונ קיין חשבון פון דעם, וואָס עס דארף שוין זיין אונזער קנין, אונזער נחלה, אונזער אייגענטהום?

די חובבי ציון זעננען מענשען, אונ אלס מענשען האָבען זיי א ודאי גרויסע פעהלער געמאכט. ווער ווייסט, ווי אזוי מען האָט זיי גענארט ביי'ם ערד קויפען; ווער ווייסט, ווי אזוי אונ ווי ווייט זיי האָבען זיך גענארט אין די ערשטע מענשען, וואָס זיי האָבען אויף זייער קראפט אונ געטריישאפט געהאָפט...

אָט! דאָס בלייבט אונז נור צו קלערען... די חובבי ציון, אלס גרויסע אידעאליסטען, זעננען אודאי געוועזען זעהר נישט פראקטיש ביי פראָסטע זאכען, ווי ערד קויפען, פערזייען, פלאנצען... אונ וויל זיי האָבען מורא, מען זאלל נישט זייערע פעהלער אָננעהמען אלס פעהלער פון דער ערד — שווייגען זיי בעססער.

צו איז באמת א חלוק פון פערשווייגען דען אמת אונ ליגענד זאָגען? אָדער — „צי הייליגט ווירקליך דער ציעל די מיטטעל?"

מיר וואָלטען געהאט א סך דעריבער צו רעדען, נור דערוויל איז עס א „הלכתא למשיחא", די טירקישע רעגירונג לאָזט נישט אריין קיין יודען, אונ אויך — עס האָרט זיך, אז פון היינט אָן זאלל ווערן אנדערש.

די קאָלאָניזאציע זאָלל איבער נעהמען דער באראָן הירש, עס פאָהרט אראָב, זאָגט מען, א קאָמיטעט פון געלערטע בעקוקען די ערד... עס זאלל ווערען **גאָר** אין גאנצען אנדערש!

דערוויל מוזען מיר ווארטען אונ האָפפען.

עס גֶעהְט צו פֶּסַח.

(פֿאָרוואָרט צום יום-טוב-בלאַטטעל: „לכבוד פּסח)

עס געהט צו פּסח, אונ איך בעט מיך בייא איך איין צום סדר. נעמט מיך אויף!

קיין סך וועלל איך אייך נישט קאָסטען; קניידלעך עסס איך נישט!

זייט מיך אויך נישט מכבד מיט מרור; מיט דעם בין איך געבוירען!

הייסט מיך אויך נישט צאָהלען קיין „מכות"; איך האָב די מצריים שוין לאַנג מוחל געוועהן. אונ עס איז גלאַט אַ מין „ברכה לבטלה"; פֿון געשריבענע אָדער געדרוקטע מכות איז נאָך קיינער נישט קראַנק געוואָרען.

בעפֿרייט מיך אויך פֿון „שפוך חמתך"!... איך בין נאָך צו יונג, פֿערסמט מיר נישט דאָס בלוט מיט נקמה... איך האָפֿף אויף בעססערע צייטען אונ וויל אפילו קיין געצען-דיענער נישט שעלטען.

איך וויל אפילו נישט זאָגען „לשנה הבאה בירושלים!" וויל „פֿון זאָגען ווערט מען נישט טראָגען"!

דערוועיל וויל איך אייך נור ווינשען, אַז איהר זאָלט אויפ'ס יאָהר דען גאַנצען „מה נשתנה" מיט'ן „עבדים היינו" פֿערגעססען... אונ —

אַז איהר וועט אָפּפֿענען די טהיר אונ רופֿען באמת, נישט ווי היינט אויף לבן-ארמי'ס לשון, „כל דכפין ייתי ויכול!", זאָלל קיינער נישט אריין קוממען; **עס זאָלל קיינער נישט דארפֿען אריין קוממען!**

וָואס וִוילֶען מִיר?

נאָך צוויי יאָהר שוויגען נעמען מיר זיך ווידער צו דער זשאַרגאָנישער ליטעראַטור.

ווער עס וויל טרעפֿפֿען צו רייכע, אינטעללעגענטע אָדער בעלי-בתי'שע הייזער, דער קאָנן אַנדערע שפּראַכען בענוצען; ווער עס וויל טרעפֿפֿען צו'ם הארץ אונ מח פֿון פּראָסטען, איינפֿאַכען פֿאָלק, צו די, וואָס די האָבערע קלאַססען

רופען מיט פערצווונג „המון עם", דער מוז שרייבען זשאַרגאָן.

געשוויעגען האָבען מיר דורך דריי אורזאַכען: עס האָט געפעהלט געלד, נאָך אַ גראָססערער מאַנגעל איז געווען אין מיטאַרבייטער, אונ כמעט אונמאָגליך איז געווען צו רעדען איין ערנסט איינפאַך וואָרט מיט'ן פאָלק, בשעת וועגן פערברענטע אידעאַלאָגען אונ דורכגעטריבענע שאַרלאַטאַנען האָבען איהם צוגעזאָגט אַ מאָמענ־טאַלע הילף, אַ ראַדיקאַל מיטטעל אויף אַללע קראַנק אונ ווייטאָגען... אין אַ צייט פון עטליכע יאָהר וועט מען אויפבויען אַ יודישע מלוכה אין ארץ ישראל, אָדער פערלעגען אַ יודישע רעפּובליק אין ארגענטינא...

דאָס אָרימע דערשלאָגענע פאָלק האָט געגלויבט, אונ עס האָבען אויפגעהאָרט אַללע לעבענס־פראַגען, אַללע געמיין־מענשליכע אינטערעססען... דער עולם האָט זיך געפּאַקט, היינט מאָרגען אין וועג אַריין, די אַלטע אתה־בחרתנו'שע קעססעל־פויק האָט געדונערט, ציון'ס צימבעל — געקנאַקט, אונ די אַלטע רבני'שע פלעדער־מויז האָט אויסגעשפּרייט די פליגעל איבער'ן פערטוממעלטען קהל...

געהן דאַרף מען. געהן מוז מען, די פראַגע איז נור געווען, ווער עס האָט רעכט: דער באַראָן הירש אָדער וואָרמאָנט? דער הנדיב הידוע אָדער יעדוואַבניק?

. . . .

היינט, דאַכט זיך, איז שוין אַ ביססעל שטיללער!

דער פערברענדסטער חובב ציון לעגט שוין אָב: שמיטה, פרה אדומה, בן סורר ומורה אונ קרבנות אויף עטליכע דורות, די ליעבע צו ציון בלייבט דערווייל אַ פּלאַטאָנישע — פון דער ווייטענס; דער שטאַרקסטער „אַרגענטיניעץ" פערשטעהט שוין, אַז חאָטש דעם באַראָן הירש'ס נדבה פערבלענדט אונז, ווי די זונן אין תמוז, חאָטש זי פערשאָטט אַללע וואָהלטהאָטיגקייטען, וואָס זענען געשעהען, זייט די היסטאָריע געדענקט, איז דאָך נאָך ווייט פון זיין ריעזיגען פּלאַן ביז אַ פאָלקס־עמיגראַציע. על כל פנים קאָנן דאָס נישט אַזוי געשווינד געשעהן...

לויט דעם קאַלטען חשבון (וואָס אונזערע אידעאַליסטען האָבען אַזוי פיינד) קאָנן פּאַלאַסטינא (ווען דער טערק זאָלל אפילו אַריין לאָזען) מיט ארגענטינא (עס זאָלל אפילו קיין היישרעק נישט זיין) צוזאַממען ביי אונז יאָהר־יעהרליך צונעמען האָבסטענס אַזוי פיעל, וויפיעל עס ווערען ביי אונז מעהר געבאָרען אַלס געשטאָרבען; אַז פיער מיללייאָן יודען מוזען דאָ בלייבען, אַז פאַר די פיער מיליאָן מוז מען אַרבייטען אויפ'ן אָרט, אונ — אַז די אינטעללעגענץ מוז דעריבער מאַכען זיך פאַר אַ הויפּט־צוועק — צו בילדען דאָס פאָלק.

מיט מיטאַרבייטער איז אויך אַ שווערע זאַך געווען. ווענן עמיץ זאָלל וועללען אַרויס געבען נאָך אַ מאָל אַ „ספר הזכרון" אונ רעגעסטרירען אַללע אונזערע שרייבער, וואָס „אַפּפערן צייט" פאַר די „אָרימע ברידער", אַרבייטען פאַר „כנסת ישראל",

זענען זיך „מוכר נפש פֿאַר'ן יודישען פֿאָלק"... וואָלט ער אַ גאַנץ דיק בוך אַרויסגעגעבען... עטליכע צעהנדליגג משוררים, שרייבער אין הונדערטער, פּובליציסטען אויך עטליכע טוץ... און דאָך, דאָך איז נישט דאָ מיט וועמען צו'ם טיש צו געהען... וואָרען — ווער איז ביי אונז קיין שרייבער נישט? ביי אונז איז יעדער בטלן גענוג קלוג צו געבען געדרוקטע עצות; אין זיין אייגענער שטאָדט „קאָנן ער קיין קאַץ קיין עק נישט צובינדען" און פֿאַר דער וועלט דונערן זיינע חכמות פֿון ציי טו נג ען, אָדער פֿון אַ בעזונדערע קאַטעדראַ אַראָב, וואָס ער אַלליין אָדער אַ מוכר־ספרים האָט איהם געבויט! ביי אונז איז יעדער בדחן אַ משורר, יעדער פּראַהלער — אַ פּובליציסט, און חדר יונגלעך — קאָררעספּאָנדענטען... אונזערע צייטונגען ווילען אַרבייט אומזיסט, אַרויסגעבער און מוכרי־ספרים ווילען נור טאַנדייט, ניר ביללינ... און דער עולם האָט פֿרייען פּלאַץ, ווייל די ווירקליכע אינטעללעגענץ האַלט זיך אַלס פֿון דער ווייטענס...

יעדערער פֿערשטעהט, אַז שוסטעריי קאָנן מען נישט אונגעלערנט; קיינער וועט קיין אַרשין טוך נישט געטרויען אַזוינעם, וואָס האָט ביי'ן אַ בעל־מלאכה קיין געוויססע צייט נישט געאַרבייט... אַ רייף שלאָגען אַרום אַ פֿאַסס מוז אַ ספּעציאַליסט אַ בעדענער... אָבער קינדער לערנען קאָנן דער ערשטער בעסטער בטלן, און די קינדער, דעם בטלן'ס תלמידים, שרייבען אין צייטונגען, דרוקקען ספרים און לערנען דאָס פֿאָלק! די תאוה געדרוקט צו ווערען איז אַ שאָדליכע, אַנשטעקקענדע קראָנק, זי האָט שוין אפילו אַ גריכישען נאָמען: „גראַפֿאָמאַניאַ", און איין רפואה, איין ראַדיקאַל מיטטעל קעגען איהר וואָלט געוועזען — אונזער אינטעללעגענץ זאָלל איבערנעמען אונזער ליטעראַטור אין איהרע האַנד.

עס איז שוין צייט, אַז אונזער ווירקליכע אינטעללעגענץ זאָלל פֿערשטעהן, וואָס פֿאַר אַ פּפֿליכט, וואָס פֿאַר אַ התחייבות זי האָט פֿאַר'ן פֿאָלק... אַז אַרבייטען ביי זיך אין דער היים, פֿאַר אייגענע ברידער הייסט נישט אַרויס לאָזען דען אַלגמיינמענשליכען פֿאָהן פֿון דער האַנד... הייגט מוז אַרבייטען יעדערער ביי זיך, אַקקערן און זייען זיין אָבגעגרעניצט שטיקעל לאַנד, אויבוואָהל אָדער בעססער — ווייל מיר האָפֿפֿען, אַז די צוקונפֿט וועט זיין דער אלגעמיין־מענשליכער שפּייכלער, אין וועלכען עס וועללען אריין קוממען אַללע ווייצען, די גאַנצע תבואה; אַ שפּייכלער, וואָס וועט שפּייזען אַללע גלייך, שפּייזען יעדען אומגעפֿראָגט, ווער זיין זיידע איז געוועזען, און נישט געקוקט, פֿון וואָס פֿאַר אַ פֿאַרב זיין הויט איז...

אין דעם זינן קאָנן די נאַציאָנאַל־אידעע — דער מאַנטעל, מיט אַ וואַריכען וואָללשטאָף אַלס אונטערלאַג צום לייב, און אַ דאָרניגער, שטאַכעלשווייניגער הויט אַלס איבערשלאַג פֿאַר פֿרעמדע — דען אייגענען נוצען ברענגען דער אַלגעמיינער בילדונג, ווי די קינסטליך געטהיילט וויססענשאַפֿטען — דער אַללגעמיינער וויססענשאַפֿט.

אויך איז שוין צייט די אינטעללעגענץ זאָלל אַוועקלעגען אין אַלטען ארחיוו אַריין די פראַגען: צו איז זשאַרגאָן אַ שפּראַכע? צו קאָנן זיין אַ שפּראַכע אָהן אַ [געדרוקטען] גראַממאַטיק? צו קאָנן הייסען אַ שפּראַכע אַ צוזאַממענפליקעכץ פון פערשיעדענע שפּראַכען פון פערשיעדענע צייטען? דאָס איז אַלץ דאָס אַלטע בטלניש-פילאָזאָפישע מיסט, אין וועלכען עס וועלען אייביג פּיקקען אונזערע ליטעראַרישע עקרות-היהנער; די אמת'ע אינטעללעגענץ דאַרף פערשטעהן, אַז זשאַרגאָן איז אַ פאַקט, וואָס איז געשעהען נישט מיט אונזער ווילען און וועט אויף אונזער פערלאַנגען איבער נאַכט נישט פערשווינדען ווערען... אַז שפּראַכע הייסט יעדעס מיטטעל, וואָס מענשען בענוצען, זיך איינער מיט'ן אַנדערן צו פערשטאָנדיגען, אַז פיער מילליאָן יודען, וואָס רעדען און פערשטעהן נור זשאַרגאָן זענען אויך מ ע נ ש ע ן, און אַז ווער עס ווילל זיי בילדען, מוז זייער שפּראַכע אַלס מיטטעל בענוצען...

עס איז אויך שוין צייט, אַז די אינטעללעגענץ זאָלל פערשטעהן, אַז דען הייסגעהאַפּטען מאָרגען וועט די „שפּראַכע" אַזוי פיעל אינטערעסירען, ווי פיעל דער יחוס פון אַלטער-זיידען אָדער די פאַרב פון דער מענשליכער הויט...

און עס איז שוין די האָכסטע צייט די אינטעללעגענץ זאָלל אַרויסטרעטען און אַרויסנעמען די פאָלקס-בילדונג פון אומגעלומפּערטע, גראָבע האַנד...

דאָס פעלד איז שוין גענוג פון שלעכטע שרייבער און האָכסט אינטערעסאַנטע ראָמאַניסטען ג ע ט י ס ט י ג ט, עס איז שוין די האָכסטע צייט צום פערזייען!

. . . .

מיר ווילען די אַללגעמיין-מענשליכע פאָהן נישט אַרויסלאָזען פון דער האַנד און מיר ווילען נישט זיין קיין שאָוויניסטיש ווילד קרויט, קיין פאַנאַטישע דאָרנער און נישט דען פערז פון בטלנישער פילאָזאָפיע; דען אונקרויט ווילען מיר אויסרייסען מיט די וואָרצעל, אויסהאַקקען די דאָרנער, דען פערז פערברעננען און זייען ריינע, מענשליכע אידעען, ריין מענשליך געפיהל און וויססען.

מיר ווילען אַקקערן, בעאַרביטען און פערזייען אונזער שטיקק פעלד, ווייל מיר גלויבען פעסט, אַז דער צוקונפטיגער אַלגעמיינער שפּייכלער וועט שפּייזען אַללע הונגעריגע צו-גלייך! מיר גלויבען, אַז געוויטטער, שטורם און רעגען מוזען פערבייגעהען, עס מוז קוממען די צייט, און די ערד וועט אונז געבען איהר קראַפט, דער הימעל — וואַרעם און ליכט... און מיר ווילען נישט, אַז אין שניטטער-צייט זאָלל אונזער פאָלק שטעהן פון וויטענס, אין יום טוב בעוויינען פערלוירענע יאָהרען און פערשאַמט בעטלען פרעמד ברויט פון פרעמדען בלוטיגען שוויים...

מיר ווילען אויך אַריינפיהרען אַ ביססעל קאָרן און ווייץ אין שפּייכלער אַריין, מיר ווילען אויך בעלי-בתים זיין, אָרימע בעלי-בתים, נור נישט קיין בעטלער...

מיר ווילען, דער יוד זאָלל זיך פיהלען אַלס מענש, ער זאָלל אַנטהייל נעמען

אין אללעם וואָס מענשליך איז, מענשליך לעבען אונ שטערבען. אונ — — בעליי־דיגט, זאָלל ער זיך פיהלען בעליידיגט אלס מענש!

אָט, דאָס איז אונזער צוועק, צו וועלכען מיר בעטען הילף ביי דער ווירקליכער אינטעללעגענץ.

וָועגֶען גֶעשִׁיכְטֶע.

א בעקאַנטער יוד זעצט זיך נעבען מיר אויף א באַנק אין קראַשינקעס גאָרטען, און פֿרעגט מיך, וואָס איך בין אַזוי טרויעריג.

— גראָץ איז געשטאָרבען! אָנטפֿער איך איהם.

— ברוך־דין־אמת! — מאַכט דער יוד — א היגער?

. . . .

די פֿראַגע, וואָס 90% יודען וואָלטען געפֿרעגט אויף זיין אָרט, איז די בעסטע מאָס, ווי טיעף עס איז דער תהום, אין וועלכען מיר זענגען אריינגעפֿאַללען! וועמען קאָנן נישט דאָס יודישע וואַרשוי? ווער וואָהנט נישט אין דער נאַלעווקעס מח, ווער ליגט נישט אויף דער וואַלאָווער צונג? פֿון וועמען רעדט אַלץ נישט דער אַריסטאָקראַטישער גרזיבאָוו?

וואַרשוי זאָלל קלינגען, דאַרף מען נישט דוקא פֿערשפּיעלען ווייב און קינד אין דערדע, אָדער אַרויפֿקריכען אויפֿ'ן אויאַזדאָווער קלאָץ... עס איז גענוג, א דראָשקאַרסקע פֿערד צו זיין, און פֿאַללען איבער די שינעס פֿון טראַמוויי...

דאָך איז וויניג א גראָץ צו זיין, די געשיכטע פֿון יודישען פֿאָלק צו שרייבען!

און, אַז מיין שכן ווערט פֿון מיר געוואָהר, וואָס גראָץ האָט געשריבען, מאַכט ער ערשט:

— אַה! היסטאָריע! און מיט אַזאַ קול, גלייך ער וואָלט בעוואונדערט עמיצן, וואָס האָט אויפֿגעגעסען 12 האַרטע אייער מיט א מאָל.

און, אַז איך שפּרינג שיער פֿון דער הויט אַרויס, פֿרעגט ער בתמימות:

— און וואָס האָט מען פֿון דער היסטאָריע?

. . . .

— איהר זענט א יוד? פֿראָג איך איהן.

— דאַכט זיך! שמייכעלט ער, ווי איינער רעדט! מעהר פֿאַר דיר א ודאי!

— איהר האָט עפּים ליעב יודען?

— ווי דען! פ י י נ ט האָב איך?!

— איהר ווייסט, אז אלכסנדר מוקדון האָט געטראָפען אויף זיין וועג פון סאַמע נצחונות, אַ גאַנצע מדינה מיט סאַמע ווייבער?

— אַ שאלה דאָס איז! עס איז דאָך — דאַכט זיך מיר — אין עין־יעקב, אָדער דער רבי האָט מיר אין חדר פערצאָהלט.

— איהר ווייסט, ווען מלכות בית־דוד און מלכות ישראל האָבען זיך צוטהיילט? ווען פון איין יודיש פאָלק איז צוויי געוואָרען?...

— ווען? וואָס טויג מיר צו וויססען ווען?... די מ ע ש ה שטעהט אין פסוק.

— און וואו איז אהין געקוממען מלכות ישראל?

— מ ל כ ו ת י ש ר א ל — האָבען מיר אַ קיימא־לן — איז אויף יענער זייט סמבטיון..

— און וואו זעננען אהין געקומען די יודען, וועלכע מען האָט ארויסגעטריבען פון הישפאַניען?

— זיי זעננען זיך צוגאַנגען לארבע פנות העולם...

— און די, וואָס מען האָט ארויסגעטריבען 2 מאָל פון פראַנקרייך?

— וואו זאָללען זיי זיין! אביסעל איז אַודאי ע ר ג י ץ אַוועק, און די רעשט האָט זיך צוריק אריין גע׳גנב׳עט. מ י ט י ו ד ע ן ק אָ נ ן מ ע ן ז י ך ק י י ן ע צ ה נ י ש ט ג ע ב ע ן!

— איהר ווייסט, וואָס פאַר אַ צרות יודען האָבען געליטען, און ליידען עד היום אין פרס, רומעניען...?

— אין פרס, ווייס איך נישט; וועגען רומעניען דערצאָהלט מען אללע מאָל אין שוהל, פון הצפירה ארוים; האָהר און נאָגעל שטעללען זיך קאַפויער!

— און פון „ק ר י י צ ־ צ ו ג ע" ווייסט איהר עפּיס?

— פראַגט מיך עפיס גרינגערס!

— איהר קענט נישט קיין דייטש?

— דייטש איז עס?! טילא, — קענן איך נישט א ו ו אַ ר ט!

— און „נושאי־הצלב"?

— וואָס איז דאָס פאַר אַ לשון?

— לשון־קדש! איהר ווייסט גאָר נישט, אַז דורך די נושאי־הצלב, אָדער קרייצ־ציגע, זעננען טויזענדער יודען גע׳הרג׳עט, גאַנצע קהלות חרב ונחרב געוואָרען...

— איהר מיינט אַודאי שנת ת״ח, חמיעלניצקי׳ס צייטען!

— פון יודען אין מאַראָקאָ, ווייסט איהר עפּיס?

— אין מאראקא? ניין, נישט געהערט!

— און געוואלט וואלט איהר וויסען?

— בא! וויסען! און וואס איז דארט! אנדערע מאדע צרות? עס געהט אויף איין אנדערן אופן? גלייבט מיר, — אימעטום איין וועלט... איך דאנק גאטט איך פערגעסס דעראן. איהר לייענט דאך צייטונג, זאגט מיר בעססער, וואס הערט זיך נייעס?

• •

—ווארט, — זאג איך צו מיין שכן, — מיר וועללען פון נייעס אויך אפשר שמועסען; נור פריהר וויל איך אייך ווייזען, אז איהר האט יודען נישט ליעב.

— א והא־ראיה? איך גיב קיין געלד נישט? ך'אב נישט! די דייטשען האבען — גיב'ן זיי!

— נישט דאס דוקא מיין איך.

זעהט איהר, די טבע איז פון א בשר ודם, אז ער וויל אלץ וויססען. אלץ, וואס איז נוגע צו זיינס א גוטען פריינד, א קרוב. אז איהר טרעפט איינעם, אייערס א קרוב, וועלכען איהר האט שוין עטליכע יאהר נישט געזעהן, ווערד איהר נישט מיעד אויסצופרעגען: ווי עס איז איהם אין די פאר־יאהר געגאנגען, וואס ער האט איבער געלעבט אין דער צייט; איהר פרעגט, וואס זיין ווייב, און די קינדער מאכען; איז עמיץ פון הויז־געזינד קראנק געוועזען, ווילט איהר וויסען אויף וואס, צו ער האט גרויסע יסורים געהאט, ווי לאנג עס האט געדויערט, וועלכער דאקטאר, צו וועלכער זנאחאר עס האט געהאלפען; אויב א דאקטאר — צו איז דאס פלעשעלע געוועזען א רויט'ס אדער א גרינ'ס, און אפשר גאר א וויים... אויב א זנאחאר — צו האט ער נור געזאגט אדער נאך איינגעוויקעלט אין רויך... און נישט דוקא ביי'ן אזוינע וויכטיגע זאכען... אז איהר דערזעהט אויף איהם א ניי מלבוש, ווילט איהר וויססען, ווי טהייער ער האט געצאהלט איין איל, וויפיעל שניידער־געלד; איהר הייבט נאך אויף די פאלע, צו זעהן, צו מען האט'ן נישט גענארט אויפ'ן אונטערלאג...

— אמת, — שמייכעלט דער יוד, — דאס איז טאקי שיחת־חולין...

— יא — שיחת־חולין! אבער, ווייל ער ריהרט אן אייער קרוב, אדער אזוי א גוטען פריינד, האט איהר צייט, אפילו אויף שיחת־חולין; אינטערעסירט אייך יעדעס קלייניקייט... און, אז איהר האט ברידער אויף דער גאנצער וועלט, ווילט איהר גאר נישט וויססען, וואס מיט זיי טהוט זיך! און, אז אייערע ברידער ליידען שוין טויזנדער יאהרען, אינטרעסירט אייך נישט צו וויססען, וואס אין דער גאנצער צייט איז מיט זיי געשעהן. פון דאנגען איז געדרונגען, אז איהר זאגט

נור—אז איהר האט ברידער, אז זיי זעננען אייך גאר פרעמד, אז „עם כל יש־ראל אחיהם”, פון ראש־חדש־בענשען, זאגט איהר מיט דער איינענער כונה ווי „לשנה הבא בירושלים”...

. . . .

— איך פיהל פארט, אז איך האב ליעב יודען! מיינט ערנסט מיין שכן.

— איהר האט א טעות, זאג איך איהם נאך ערנסטער.

— גלאט זאגען איז קיין קונץ נישט!

— איך וועל אייך אויסווייזען, נור אנטפערט מיר עהרליך אויף עטליכע שאלות.

— נו!

— איהר האט ליעב אייערע קרובים?

— נישט אללע.

— פאר וואס נישט אללע?

— ווייס איך, וואס איהר פרעגט! און אז מיינס א קרוב מאכט זיך נעבען מיר א מסחר, פונקט אזוינעם ווי איך האב, גלייך עס פעהלט מסחרים אויף דער וועלט, קריכט מיר אין וועג אריין, רייסט מיר ארויס דעם קונה פון געוועלב, דעם ביססען פון מויל,—זאלל איך איהם קיין שונא נישט זיין?... אדער, אז איך האב (פון ווייב׳ס־צד)—א קרוב א שכור, אדער א מחלל שבת בפרהסיא, — זאלל איך זיי ליעב האבען?!

— און א חוץ זיי?

— א חוץ זיי — יא! אללע קרובים, וועלכע איך קען.

— און די, וואס איהר קענט נישט?

— ווייס איך נישט! איך האב למשל א לייבליך שוועסטער־קינד אין אמעריקא, איך האב׳ן קיין מאהל פאר ד׳אויגען נישט געזעהן!...

— האט איהר איהן טאקי... לייג איך איהם אונטער.

— פיינד נישט, נור ליעב אויך נישט. אז איך קאן איהן מיר גאר נישט פאר־שטעללען! האב ליעב א חלול, א לאך פון א בייגעל, אז איך קען איהן נישט!

— און יודען בכלל קענט איהר?

מיין „יוד” האט זיך דערפיהלט ווי א מויז אין א פאלאפקע, און ווילל זיך אויסדרעהען מיט תירוצים.

— וואס טויג אייך די פשט׳ליך,—זאג איך איהם,—איהר האט נישט ליעב דעם כלל יודען, ווייל פון כלל יודען האט איהר קיין השגה נישט! איהר האט ליעב עטליכע יודען: 20, 30, נו, זאלל זיין 50! אבער יודען קענט איהר נישט ליעב האבען, ווייל איהר קענט זיי נישט. איהר ווייט א יוד, א שטיק מתנגד, א מאמין,

אונ האָט אַ געוועלבעל מיט שפּייז. איהר לעבט שוין אויף דער וועלט אַ יאָהר 50.

— 45! פֿערבעססערט מיר מיין שכן.

— זאָלל זיין 45, אין אייער לעבען האָט איהר דערקענט אַ ביסעל נאָהנטער אַ 200 יודען ... פֿון זיי וואַרפֿט איהר האַלב אין וואַססער אַריין,— די, וואָס זענגען נישט קיין מאמינים, די, וואָס זאָגען הודו פֿאַר ברוך-שאמר ... ווער שמועסט די, וואָס קענגען שוין נישט דאַווענען; די וואַרפֿט איהר פּראָסט אין פֿייער אַריין ... פֿון דער רעשט נעהמט איהר ווייטער אַ ביסעל אונ וואַרפֿט אויף דער וואַנד: מיט איינעם האָט איהר אַ פּראָצעס, דער צווייטער קריכט אַייך אין דער לעבער אַריין, דער דריטטער האָט אויף אײַך אַ וואָרטעל געזאָגט, דען פֿערטען זענט איהר געלד שולדיג, דען פֿינפֿטענס ווייב האָט זיך מיט אייער פּלונית׳טע געקריגט ... די רעשט, וויפֿיעל עס בלייבט דאָרט, האָט איהר אָפּשר ליעב...

דען כלל זאָלט איהר האָבען, מיין ליעבער יוד: ליעב האָבען הייסט קעננען, ליעב האָבען דען כּלל ישראל, הייסט: זיין צוגעבונדען, נישט צו׳ן אַ 20—30 יודען, נור צו דער גאַנצער לאַנג פֿון אַללע דורות, אונ צו׳ם גאַנצען היינטיגען דור, וואָס איז צו־שפּרייט אונ צווזעהעט ... אַ פֿאָלק זעהט אויס, למשל, ווי אַ היטל־צוקער: אויבען איז די התחלה, ווי ביי אונז — אברהם־אבינו, וואָס אַראָב געהט אַלץ ברייטער אונ ברייטער ... אונזער היטטעל־צוקער איז נישט פֿאָרעמנע... אין מיטטען האָבען די מייז אויסגעגריסען, וואַססער אויסגענעצט ... וואָס נידריגער, שפּאַלט זיך אונ צו־פֿליישט זיך אַלץ מעהר די פֿיגור ... צווישען איהרע פֿערשיערענע חלקים שווימטען דורך יַמִים, ציהען זיך מדבּריות, פֿערשפּרייטען זיך לאַנדער... אונ—ליעב האָבען יודען הייסט: — ליעב האָבען די גאַנצע פֿאָרעם! ליעב האָבען הייסט: — קעננען, אַלץ וויססען, אַלץ האָבען אין הארץ, אין מח, אונ דערנאָך אינ׳ם בלוט!

מיין יוד איז נאָך נישט מוֹדֶה. נור ער לאָזט שוין אַראָב דען קאָפּף.

. . . .

— מען קאָנן נישט זאָגען, — מאַכט ער אַ פּאָר מינוט שפּעטער, — ציקאָווע איז עס!

— עס איז — זאָג איך איהם — מעהר ווי ציקאַווע, עס איז אַ נאָהטיגע זאַך. עס איז איינס פֿון די יסודות, וואָס דאָס גאַנצע יודענטהום, דאָס גאַנצע „היטטעל צוקער" שטעהט דערויף...

זעהט איהר, מיר זענען דאָך אַיין אַלט פֿאָלק, אונ דאָך זענען, על כּל־פּנים אין דעם פֿאַך, אַנדערע אֻמות קליגער פֿאַר אונז. אונ נישט נור די איירעאָפּאָישע אֻמות, וואָס שרייבען, לעזען אונ לערנען היסטאָריע; נישט נור די ראָמער, די גריכען, די אַלטע געבילדעטע פֿאָלקער, וואָס האָבען געהיטען זייער געשיכטע ווי איין אויג אין קאָפּף, נישט נור אפילו מצרים, פּרס־ומדי, וועלכע האָבען זייער היסטאָריע געקריצט

אויף שטיינער, אויף וואַנד, אויף פּיראַמידען, נור אפילו די אמת ווילדע, גאַנץ ווילדע פֿאָלקער, האָבען אויך פערשטאַנגען וואָס היסטאָריע איז.

אין אַפֿריקאַ, אין אַמעריקאַ, זעננען דאָ אַ מאַססע ווילדע שבטים, שוואַרצע, געלע אונ ברוינע, וואָס געהן נאָך אַרום נאַקעט, ווי אדם, חוה אין גן־עדן, אונ טראָגען פֿאַר שיינקייט ווערען מעשענע ראָדליך אין דער נאָז, זיאבע־שיססעלעך אין די אייבערשטע אָדער אונטערשטע ליפּען; לעדערנע בראַזעלעטען אויף די פֿיס, האָרנער אָדער פֿעדערן פֿון עופֿות אויף די קאָפּ! זייער נאַקעט לייב איז אויסטאַטואירט אונ אויסגעפּולט מיט פֿאַרביגע פערשיעדענע פֿיגורען, בעשמיערטע מיט פֿעטס. אונ אפילו די ווילדע מענשען, וועלכע דיענען נאָך צו שטיינער אונ ביינער, ווייסען שוין אויך אַז היסטאָריע איז נאָהטיג! אונ, ווייל די מאַנגער זעננען אייביג פֿערנומען מיט שטאַנדיגע מלחמות, אונ מיט זייער אייגציגער פרנסה— פֿיש־חאַפּען אָדער פֿאָליאָוואַניע — זעננען דאַרט מחויב די ווייבער צו געדענקען „מפי הקבלה" אַלץ, וואָס דעם שבט האָט אין אַללע דורות געטראָפֿען, אונ ביי יעדער געלעגענהייט מוזען זיי עס קעננען דערצאָהלען!

— אָפּשר איז עס טאַקי אַ מנהג עכו"ם?

— זעהט איהר, איהר קענט אפילו די תורה נישט; איהר ווייסט אפילו נישט וואָס גמרא אונ מדרש איז, חאָטש איהר האָט אין חדר געלערנט, אונ זייט אַללע וואָך מעביר די סדרא. די תורה הייבט זיך אָן פֿון בראשית...

— אויף דעם שטעלט זיך טאַקי רש"י!

— ר' יצחק, מיינט איהר! די תורה פֿערצאָהלט דאָך די גאַנצע געשיכטע פֿון יודען ביז משה'ס טויט; דערנאָך געהן נביאים ראשונים, דברי־הימים... נביאים אחרונים. אין דער גמרא ליגען אוצרות פֿון היסטאָריע.

נאָך מעהר! משה רבינו האָט אויפגעשריבען די תורה אויף אַ שטיין פֿאַר כל ישראל! אַללע ימים־טובים (אויסער יום־כפור, ראש־השנה) אפילו די פּריש־געבאָקענע אין חסידישען איבען: משה רבינו'ס אונ ר' שמעון בן יוחאי'ס יאָהרצייטען, זעננען אַלץ היסטאָריש! היסטאָריע געפֿינט איהר אין דאַווענען, אונ אַללע אונזערע סליחות, פּיוטים, אין אַללע אונזערע ספרים, נור מען דאַרף קעננען זוכען!

מען דאַרף קעננען, אונ מען מוז זוכען! מען דאַרף האָבען דאָס גאַנצע „היטטעלצוקער" אין קאָפּ, אין האַרץ אונ אין בלוט — אונ קוים פֿעהלט אין דער מיטטעלסטע דורות, פֿאַלט דער שפּיץ אַוועק אין אַ זייט, אונ די לעצטע דורות צופֿאַללען זיך אונ פֿערליערען זיך צווישען מדינות, ימים אונ מדבריות, אונ איינער קאָן דען צווייטען נישט דערקעננען!

אונזער אחדות שטעקט נישט אין דער ערד. אויף אונזערע גרעניצען שטעהען נישט קיין יעגער, אונז שיצען קיין האַרמאַטען, קיין מיליטער... אונזער אחדות —

אויף וואָס מיר דאַרפֿען שטאָלץ זיין אָדער נישט — שטעקט אין דער אידעע, אין דער מחשבה, אינ׳ם הארץ, אינ׳ם מח!

נו, זאָגט איהר אליין, קאָנען אזא מין אחדות עקזיסטירען אָהן היסטאָריע?

. . . .

אייזען, — טראַכט איך מיר — דאַרף מען שמיעדען כל־זמן עס איז הייס... נישט שטאַנדיג קאָנען מען רעדען מיט א יוד!... אונ דעריבער לאָז איך איהן נאָך נישט אוועק אונ רעד ווייטער.

— איהר האָט עפּעס קינדערליך? פֿראָג איך.

— ווי גאָטט האָט געבאָטען!

— ווער איז — איך בעט אייך — קליגער, א י ה ר אָדער אייער קינד, וואָס געהט ערשט אויף דער וועלט אַרום?

— די אייער זאָגען שטאַנדיג, אַז זיי זענען קליגער פֿאַר די היהנער...

— אָבער די היהנער וואָס זאָגען? צו וועט איהר געטרויען א יונגעל פֿון 6—7 יאָהר אייער פֿערמאָגען, אייערע געשעפֿטען?...

— אַודאי נ י ש ט! משוגע בין איך?

— פֿאַר וואָס נישט?

— איך וואָלט מיר באַלד געראַפֿט א טאָרבע קויפֿען!

— וואָס איז, א זעקס יאָהריג יונגעל קענן קיין געשעפֿט נישט פֿיהרען?

— מן הסתם נישט! וואָס, פּראַקטיק האָט ער?

— אונ דעריבער א פּנים, גיט מען דעם פֿאַר פֿאָלק נישט אַזוי געשווינד אונ נישט אויף אַמאָל אַרום דען נדן, ווייל צום האַנדלען דאַרף מען האָבען פּראַקטיק אונ דער יונגער מאַן איז ערשט פֿון אונטערן אויבען אַפּער!

— אַודאי אַזוי!

— מען זוכט פֿאַר אַזוינעם א יועץ, איין עלטערן שותף.

— מן ה ס ת ם! איהר מיינט, אַז ביי פּראָסטע יודען איז שוין גאָר קיין שכל נישט דאָ!

— חס ושלום! איך מיין גאָר נישט. נור זאָגט מיר, איך בעט אייך, אָבער מיט דער צייט, ווערדט אוים קינדער לייט?

— אַ ו ד א י! אַז מען זעהט א וועלט, מען קריגט פּראַקטיקע, מען ווערט געוואָהר, וואָס גוט אונ וואָס שלעכט איז, לערנט מען זיך אוים.

— זעהט איהר, א פֿלוסוף האָט געזאָגט, אַז דער נאַכטיגער טאָג איז דעם היינטיגענם מלמד!

— אויף דעם דאַרף מען א פֿלוסוף! דרדקי דבי רב! אַודאי! אַז איך האָב נאַכטען בעגאַנגען א פֿעהלער, ווייס איך שוין היינט דען פֿעהלער נישט צו

בעגעהן. איהר מיינט די וועלט איז אַ שלעכט חדר, דער מלמד שמייסט נור צו פיעל, אָבער לערנען לערנט מען!... אמת, מען דאַרף האָבען אַ ביסל אייגענען שכל אויך...

— אָבער אז מען האָט אַ ביסעל איינענס, אונ מיט דער צ י י ט ווערט נאָך רייך דער זכרון...

— קומט מען אַרויס אַ לייט!

— אונ ווי איז, אַז איינער, חס ושלום, ווערד קראַנק, למשל, אויף אַ טיפוס, אונ פ ע ר ג ע ס ט אַלץ?

— איז טאַקי שלעכט! מוז מען אָנהויבען פון אלף־בית... דאָס אייגענע האָט דאָך ר' ששת'ן געטראָפען.

— אונ ווי איז, אַז איינער, רחמנא־ליצלן, האָט גאָר קיין זכרון נישט, ער איז געבוירען געוואָרען גאָר אָהן זכרון?

— עס טרעפט זיך דען?

— למשל!

— איז אַודאי ביטטער ווי גאַלל: אַזוינער קאָנן זיך גאָר נישט אויס'לערנען, קאָנן קיין מאָל נישט קליגער ווערען... אפילו ביי משותלח'ם יאָהרען...

— אונ אַ יונגעל פון 6 יאָהר מ י ט אַ זכרון קאָנן זיין קליגער פאַר איהם?

— אַודאי!

— זעהט איהר! צונד וועט איהר אָפשר פערשטעהן, אַז נישט נור א י י ן בשר ודם, נור אפילו אַ גאַנץ פאָלק דאַרף האָבען אַ זכרון! אונ אַ פאָלקס זכרון איז די היסטאָריע! אָהן היסטאָריע — ווי אַ מענש אָהן זכרון — קאָנן קיין פאָלק נישט קליגער, נישט בעססער ווערען. פון וואַננען זאָלל דאָס פאָלק נעהמען פראַקטיק, אין דער שלעכטער צייט — עצות אונ בטחון, אַז יעדער פערשטאַרבען דור מיט זיינע צרות אונ נחת, חסרונות אונ מעלות, ווערען — „אָבגעשניטטען אונ, אַוועק געלייגט", אַז וואָס אַריין אין גרוב איז אַרויס פון מח! דעריבער טאַקי דערשלאָגט אונז אַ שלעכטע צייט ווי אַ דונער פון ריינעם בלאָען הימטעל.

אַז זי קומט, די שלעכטע צייט, פערליערען מיר די קאָפּ, עס ווערט פון אונז אַ סטאַדע שאָף; ווער עס וויל אונז „נעהמט זיך האָרנער", דער איז טריק; דער פיהרט, דעם לויפט מען נאָך, אין וואַססער, אין פייער אַריין... אונ קומט די גוטע צייט, פערגעסט מען צוריק אין דער שלעכטער...

• •

אונ מיינט נישט, אַז אָהן היסטאָריע זעננען אַייך פרעמד, נור די פערגאַנגענע דורות, איהר קענט אפילו דעם היינטיגען טאָג נישט פערשטעהן; פון מאָרגענדיגען קאָנט איהר גאָר קיין השגה נישט האָבען,

און אז איך זאָג, אז איהר קענט נישט אַפילו דאָס היינטיגע דור, מיין איך אין איין־וועגס, אז איהר קענט אייך אַליין נישט; ווייל איהר זענט אויך איינער פונ'עם דור, און אז איך זאָג, אז איהר פערשטעהט ניט דעם היינטיגען טאָג, הייסט עס אויך, אז איהר ווייסט נישט, וואָס איהר אַליין טהוט, וואָס איהר אַליין ווילט, וואָס איהר אַליין האָפט!

—איהר רעדט שוין מיט מיר קוידעריש, מאַכט מיין צוהערער אַ ביסעל אומרוהיג.

— און דאָך איז עס אַזויא פראָסט! איך ווילל און וועל אייך אויסווייזען, אז חאָטש איהר קוקט אויף יענעם און אויף זיך מיט אָפפענע אויגען, זעהט איהר אַזוי פיעל וויפיעל אַ בלינדער! אז ווען אייך דאַכט זיך, אז איהר הערט, זענט איהר שטאָק טויב; און ווען אייך דאַכט זיך, אַז איהר טוהט לויט אייער שכל, לויט אייער געוויססען, לויט אייער אמונה—טוהט איהר אַקוראַט להיפך!

— וויא קענן עס זיין?

— אָט וואַרט אַ רגע! אַז איהר וועט אייך נעהמען אין זינן אַריין אייערם אַ גוטען בעקאַנטען, אַזוינעם, וואָס איהר קענט, וויא מען זאָגט, מיט דיא ביינער און — פון קליינוויין אויף... איהר האָט אַזוינעם?

— אַ סך!

— אַז איהר וועט זיך אַזוינס נעהמען אין זינן אַריין, און גוט בעטראַכטען. וועט אייך לייכט זיין צו בעמערקען אַז זיין חאַראַקטער איז נישט כלו מקשה—נישט פון איין שטיק! נור צוזאַממענגעשטעלט, צוזאַממענגעלייגט פון פערשיעדענע שטיקלעך! אַז אויף יעדע שטיקעל קענט איהר זאָגען, פון וואַננען עס קומט אַרויס. איהר וועט, למשל, זאָגען, אַז אויסזעהען, זעהט ער אויס, ווי די מוטטער, אַראָפּטום איז ער וויא דער פאָטער, תנועות האָט ער גערישעט ביים פעטער; וואָס ער קענן, האָט ער צוא פערדאַנקען דעם און דעם מלמד, וואָס האָט אויף איהם אַ גרויסע פעולה געהאַט; מאַנכע זאַכען האָט ער זיך אָבגעלערנט ביי זיינע חברים אין חדר...

שפּעטער האָבען שווער־און־שווינגער אויפ'ן אַ פעולה געהאַט... אויב ער איז אין איין אַנדערע שטאָדט אַריין, בפרט אין אַגרעססערע, איז ווייטער אינ'ם אַ שנוי געוואָרען. דאָס ווייב האָט אויך אַ שטיקעל דעה; אַז מען ווערט אַ טאַטע פון קינדער, ווערד מען אויך איין אַנדער מענש. פון האַנדעל בלייבט אויך אַ ביסעל אָבזאַץ אויף דער נשמה...

און נישט נור ביי'ן איחיד איז אַזויא. דאָס אייגענע איז ביי'ן כלל, און בפרט ביי'ן אַ פאָלק! און נאָך מעהר ביי'ן אַ פאָלק וואָס לעבט צווישען אַנדערע און פערשיעדענע פעלקער. איהר קענט נישט אללע יודען אין אַללע לענדער. וואו זייא וואָהנען; פון דעסט וועגען ווייסט איהר, אַז דער פראַנצויזישער, דייטשעשער,

גאליציישער, פוילישער אונ רוססישער יוד זענען זיך גאנץ וועהניג עהנליך; זעלטען אפילו זיי זאָללען זיך גוט פערטראָגען. יעדערער האָט אנגענוממען א סך דעות און מדות פון דעם חדר, אין וועלכען ער לערנט...

— אָבער דאָס פינטעלע יוד...!

— אָבער דאָס פרעמדע אש, וואָס בעדעקט דאָס פינטעלע, דען פונק! די שאָ־בענעס פון אלטע און נייע טעפף, וואָס מען האָט דערצו צוגעשטעלט צו דערוואַ־רימען, — דאָס אַלץ איז אַנדערש! און וויפיעל דורות דאָס געשיהט שוין, דאָס אש־לעגען, די פרעמדע טעפף!

ווען הייגט איז, למשל, תחית המתים, וואָלט אונז אַללע משה רבינו נישט דער־קענט! מיר איהן א ודאי נישט, איך וואָלט איין דור אָבגעלייקענט דאָס צווייטע...

פון יעדען פאַלק לערנען מיר עפּעס אָב, א מאָל גוטס, א מאָל שלעכטס! אונ דורך וויפיעל לענדער זעננען מיר דורך, צווישען וויפיעל פעלקער האָבען מיר גע־לעבט! ווען מיר זאָללען פון יעדען נור איין מנהג, איין מחשבה נעהמען און ווייטער פערירשענען, וואָלטען מיר אויך שוין געהאַט איין ערב רב אין קאָפּף! מיר האָבען באַלד פון מצרים מיטגענוממען איין ערב־רב. אין בבל געלערנט, פון פרס־ומדי גענאשט, פון די גרעקען געלעקט, פון אַראבער געבאָרגט, און ווען אין הישפאניען די קריסטען האָבען געבּרענט אפּקורסים, האָבען אונזערע רבנים האָטש נעז גע־שניפּטען!

הייגט ווי קענט איהר וויססען: ווער איהר זענט? וואָס פון אייך רעדט ארויס? וועמען איהר גלייבט? עס קענן זיין, אז דאָס, וואָס איהר היט אָב ווי איין אויג אין קאָפּף אלס א פערל פון בארג סיני, איז גאָר א כשוף מאַכערס א גלעזעל פון מצרים! אז דאָס, וואָס איהר מיינט, אז עס איז א יודישע טבע, קומט גאָר ארויס פון שענק, פון ליחווע, און אַנדערע גוטע פרנסות, צו וועלכע מען האָט אונז געצויגן!

— און דאָס אַלץ ווייזט אויף די היסטאָריע?

— דאָס אַלץ! און נאָך, און נאָך אנדערע זאכען!

איך האָב אזוי ווייט געבראַכט מיין צו־הערער, אז ער האָט זיך שוין אינטע־רעסירט צו וויססען „פון וואַנען מען שרייבט היסטאָריע". א „מעשה — זאָגט ער — טראַכט מען זיך אויס, אָבער היסטאָריע מוז מען דאָך פון ערגיץ נעהמען."

— נישט פון ערגיץ, — פון טויזענדער ערגיץ! אָדער פערקעהרט: וואו האָט איהר איין אָרט אויף דער וועלט, וואו עס זאָל נישט זיין קיין צייכען פון אונזער היסטאָריע? די מצריים האָבען אונז אויף פּיראַמידען געמאָהלט און געשריעבען, פרס ומדי האָבען אָן אונז נישט פערגעססען, די גרעקען האָבען אונז פיין בעשמירט,

רוים האָט אויך פאר אונז פראוועס ארויס נעגעבען, דאָס גאנצע מיטטעל־אלטער האָט מיט אונז געקלונגען! מען האָט אונז געמשפט, ארויס גענעבען דעקרעטען, אויפגעצייכענט אללע אונזערע חטאים...

אזוי, אזוי! אומעטום זעננען צו־וואָרפען אונזערע מצבות... און פון אונזער צד האָט מען אויך געשריבען! מען דארף קעננען תנ"ך, ש"ס ופוסקים, מען דארף זאמלען אפילו חברה־קדישא־ביכער (פּנקס'ען), אפילו אלטע בריף, אלטע חשבונות.... מען טאָר קיין אות נישט פערליערען, קיין וואָרט נישט פערגעססען, אלץ קומט צו נוץ... פון קליינע שטיינדליך, פון דראָבנע קערענדליך זאנד, אונ צו־שפּרייטע און צעוואָרפענע אויף אללע שבעה ימים, האָט גרעץ אויפגעשטעלט א בנין ווי די געשיכטע פון יודישען פאָלק.

— פון דעסטוועגען, — מאכט דער יחיד פונ'ם עם־קשה־עורף — וואָלט איך אזא גרעץ געוואָלט לעזען; וואו קריגט מען איהן?

— די געשיכטע איז געשריבען אויף דייטש.

—א שאָד, דייטש פערשטעה איך אפילו, נור לעזען קענן איך נישט!

— אויף רוסיש איז אין גאנצען דאָ 5 בענדער, אויף — פּויליש גאָר נישט.... אויף לשון קודש — דאָס ערשטע באנד, וואָס מען דארף גראָד נישט אזוי נעהטיג, ווייל דאָס אייגענע האָב'מיר אין תנ"ך... אויף יודיש איז אויך ארויס נור דאָס ערשטע באנד...

— פאר וואָס דרוקט מען נישט ווייטער?

— פאר וואָס? ווייל אזוינע יודען ווי איהר, וואָס רופען זיך יודען, וואָס זאָגען, אז זיי האָבען ליעב יודען, וויללען פון דעסטוועגעז ניט וויססען, וואָס יודען זעננען, אונ — קויפען נישט, און לעזען נישט...

—ס'איז גלאט שלעכטע צייטען!

— דאָס איז אויך אמת, נור נישט אין גאנצען; דען שבחי הבעש"ט קויפט מען.

י. ל. פּרץ. שריפטען.

II.

פּאָעזיע.

פּאָעזיֶע.

אינהאלט:

1) ראָמאַנטיק

2) געדיכטע

לידער

* * *

אויף דיין באלקאן העננען מיינע אויגען;
זיי זעהען דיך נישט!
ס'וועלקען דארט בלומען, די טהיר איז געשלאססען,
די שויבען פערווישט...

ווי א פויגעל פליהט ארויף מיין נשמה
און שלאגט זיך דארט צווישען די אייזען...
שטיללערהייט קלאפט זי ביי דיר אין די שויבען,
דו ווילסט דיך נישט ווייזען...

דאנן פליהט זי צוריק, באנג און דערשראקקען,
דערשלאגען און מיעד;
און אין דעם קראנקען הארץ הייבט אן קלינגען
דאס טרויריגע ליעד!

* * *

עס שיינט די לבנה, עס בלאנקען די שטערען,
מיר זעננען די אויגען פערלאפען
מיט ביטטערע טרערען; אח, זאג מיר מיין מזל,
מאג איך נאך האפפען?

צו פיהרט איהר נישט, שטערען, מיין טרויריגען ארון
אין הימלישען וואגען?
יא וועלל איך, לבנה, זעהן מארגען דיין שוועסטער, — —
וואס וועט זי מיר זאגען?

* * *

וואו ס'וועט מײַן מזל מיך ערגיץ פערוואַרפֿען
אויף לאַנגע, אויף טרויריגע יאָהרען — —
געדענק! פאַר רחמנות חאָטש לאָז מיר נאָך איבער
א פּיצעלע אָרט אין זכרון...

וואָס איך וועלל לײַדען, די ערד וועלל איך קיהלען,
דאָס האַרץ וועללען וואָרם מיר אויפֿעססען,
איך וועלל געדענקען! — איך וועלל דערפיהלען
ווען דו וועסט פערגעססען!

* * *

שוואַרצע פליגעל — — שוואַרצע קראָהען — —
פֿינסטער־שוואַרצע געדאַנקען!
קאָנסט זיי פערטרייבען, לעג צו דײַן האַנד נור
מיר, צו מײַן שטערן, דעם קראַנקען!

פֿינסטערע וואָלקען, בלײַערנע וואָלקען
ציהען און לאָזען נישט טאָגען...
און נור איין איינציגען בליק דיינער אויגען
קאָנן זיי פֿעריאָגען...

קראַנק איז דאָס האַרץ... שווער איז דאָס האַרץ...
ווי פֿינסטער און גליטשיק איז דאָרט...
און דאָך קאָנן דאָרט בליהען גליק אָהן א שיער —
עס דאַרף נור דײַן וואָרט!

* * *

דיהאָב מיך אויף דעם בעט געוואָרפֿען...
אח, דער קראַנקער קאָפּף וויל ריהען;
איך פערשליעס די קראַנקע אויגען — —
אין דער לופט דאָך יאָגען, פליהען,

טרייבען, מישען זיך און שוועבען
פלעקקען פארביגע און שפיננען
בלומען, שטערען און געזיכטער
און זיי ווערען באלד צעררינגנען!

איין געזיכט דאך בלייבט שטעהן לאנגער ——
שווארצע אויגען, פולל מיט טרערען ——
עפים שיעפציען בלאססע ליפפען,
נור איך קאנן קיין ווארט נישט הארען.

* * *

עס מאכט צו מיר די לבנה פון הימעל:
„איך האב א שוועסטער אויף ד'ר'ערד:
א בלאססע, דו קענסט זי, איך האב פון דיין מויל
נישט איין מאל איהר נאמען געהארט!"

„רופט זי פערשיעדען... מיט טרערען, מיט כעס...
קראנק ביזט דו דורך איהר, איך וויים!
זי זאל אבער האבען ארום זיך די שטערען —
זי איף מיין שוועסטער נישט ביין!"

* * *

א גאנצע נאכט האב איך רייטען געשמידעט,
פון זיבער און גאלד;
און מיינע אייגענע הארציגע ליידען
קלינגען מיר האלד...

דערנאך האט א שטראהליגען, העללען נוט־מארגען
געשיקט מיר די זונן...
ד האט מיין וואקסען געל פנים געזעהען,
וויים זי ווי עלענד איך בין!

אַטְרֶער

א וואָלקען האָט פֿערדעקט דעם הימעל
ווי אַ שוואַרצער שאַרבען;
עס איז פֿינסטער ווי אין קבר,
דאַכט זיך מיר ד'וועל שטאַרבען,

אויף מיין קראַנקליך הייסען שטערן
פֿאַלט אַ קראַפּלע שווער;
צו וועט דעמעלט, אויף מיין קבר
פֿאַללען איהרס אַ טרער?

* * *

טהייל מאָל דאַכט זיך מיר,
אז מיר זעננען טויט,
נור אונז חלומט זיך
נאָך די לעבענס נויט!

אונ מיר זוכען זיך
אייביג טרויריג, באַנג.
האָטש מיר זעננען טויט
אונ בעגראָבען לאַנג!

* * *

אין דער שטיללער נאַכט,
— קיינער האָרט אונ זעהט! —
גיעסט זיך אויס מיין האַרץ, —
האָרסט דו מיין געבעט?

אין דער שטיללער נאַכט ·
ליעג איך אויסגעשטרעקט
אונ וויין... צו האָט די עס
אַמאָל פֿון שלאָף געוועקט?

* * *

טרויעריג פֿראַגען מיינע ליעדער:
וואָס האָסט דו געוואָלט פֿון איהם?
נאָך וואָס האָסט איהן געצויגען
אין דיין נעץ אַריין?

שמערצליך וויינען מיינע ליעדער:
וואָס האָסט דו געוואָלט פֿון איהם?
וועניג האָט ער נאַכט אָהן שטערען
וועניג — טאָג אָהן זון?

יאָממער קלאָגען מיינע ליעדער:
וואָס האָסט דו געוואָלט פֿון איהם?
אונ געקוילעט אָהן רחמנות
האָסט דו איהם!

*
* *

האָסט געציעלט און האָסט געטראָפֿפֿען
און — דו שמייכעלסט פֿערגעניעגט!
האָסט געציעלט און האָסט געטראָפֿפֿען,
מיר איז דאָס הארץ מיט בלוט פֿערלאָפֿפֿען —
האָסט געזיעגט!

* * *

און פֿיין ווי גאָלד איז דיין פֿערשטאַנד!
און קלאָר דיין אויג, און פֿעסט דיין האַנד!
און שארף די שפּיעז!
אָהן א ציטטער! ד'זאָג דיר אָפֿפֿען
האָסט געזיעגט, דו האָסט געטראָפֿפֿען —
און — איך ליעג ביי דיינע פֿיס!

*
* *

פֿערגעססען און פֿערשטויבט
ליעגט די אַלטע האַרף;
צוריססען און פֿערשמאַכט
שוויגט דאָס אַלטע הארץ...

אָפֿט רייסט זיך פֿון דער האַרף
אָב א שאַרפֿער טאָן;
עס רייסט זיך אוים פֿון הארץ
א מאָל א שווערער זיפֿץ,

און פֿערשטיממען באַלד
אויף לאַנגע, לאַנגע טאָג
און — נאָך לאָנגערע —
שטיללע, וויסטע נאַכט!

*
* *

שטאָלץ געהט אָב די זונן,
אין פּורפּור געהילט!
שטאָלץ זאָגט זי: גוט נאַכט!
„מאָרגען בין איך דאָ"

עס פֿערוועלקט די בלום
נור איהר וואָרצעל לעבט;
אריבער וועט דער שניי,
בליהען וועט די רויז!

דער פֿויגעל פֿליהט אַוועק
מיט לוסטיגען „אַדיע!"
מיט דעם פֿריהלינג־שטראַהל
וועקט אויך מיין געזאַנג!

אַלץ שטעהט אויף צוריק,
שיינט און בליהט, און זינגט...
נור א הארץ אז ס'ברעכט —
ניין, דאָס לעבט נישט מעהר!

* * *

עס בליהט דער בוים גינגאלדען,
טרייבט זיך אין דער הייך;
עס יאָגט א גראָהער וואָלקען
ר'שטעהט שוין וועלק אונ בלייך!

ס'בלאָזט א ווינד א קאַלטער,
ער בלייבט פערשטאַרט אין שרעק;
עס פאַלט א בלאַט אונ יאָמערט:
איך שטאַרב! איך שטארב אוועק!

„נישט אייביג וועט זיין ווינטער,
דער זוממער קומט צוריק;
דער בוים וועט ווייטער בליהען
צו מזל אונ צו גליק!"

— אמת, — קלאָגט דאָס בלאַטטעל, —
נור וואָס וועט זיין פון מיר?
עס פייפט דער ווינד אָהן רחמים:
מיטט וועט זיין פון דיר!

* * *

ס'מזל שטעלט מיר אויף א ראַטזעל,
הייסט מיך טרעפען, אונ איך וויים,
אז עס וועט אויסזיסט בעגיעסען
ביי דער ארבייט מיך דער שוויים!

ס'דרעהט אין מח ווי איין ערגבויד,
אונ דאָס הארץ ברעכט ווי א שאַרבען...
מיט'ן ראַטזעל וועלל איך גוס'ען,
אָהן איין אַנפער וועלל איך שטאַרבען!

אויספערקויפט!

(א שפאס).

מיט א ווארעם הארץ געגאַנגען
איז ער אויף דער וועלט;
ר'איז געפאַללען, ס'האָט דער עולם
הארץ ביי איהם בעשטעלט.

הארץ אויף לויטען, הארץ אויף קווינטען,
ווארעם הארץ אהער;
דאַמען קויפען פאַר א שמייכעל,
יידלעך — פאַר א טרער.

אונ פאַר קליין־געלד קויפען לעזער,
מ'גראַשען אונ מ'דרייער.
אונ עס סמאַקעוועט דער עולם:
אי, דאָס הארץ איז טהייער.

אונ ער האָט געהאַט א מחיה —
ס'איז גרוים געוועזן ס'פערלאַנגען;
ביז ער האָט פערמאַכט דאָס קרעמעל,
ס'הארץ איז אויסגעגאַנגען!

פֿאָלקס־מאָטיוו.

שטיינערנע פּאַלאַצען,
אייזערנע באַלקאָנען,
טרעפּ פֿון ווייסען מאַרמאָר,
גאָלדענע סאַלאָנען;

קריסטאַל'נע שווראַנדאַלען
בלאַנקען דורך די שויבען...
דאָרט וועט מיין געליעבטער
זיך אַ כּלה קלויבען;

זיך אַ כּלה קלויבען,
שענער און געזונטער,
און איך וועל דאָ פֿוילען,
ווי אַ בלאַט אים ווינטער...

צווישען בלומען.

קאַלט קוק איך אָן
ז'ווילד־רויטען מאָן;
פֿערשייט און צופּלאָסקען,
מיט פּלאָמען בעגאָסקען,
ווינקט ער פֿון צווישען די זאַנגען...

ד'בעוואונדער, ווי ס'שיעסט
צום הימעל די רויז;
עס פּלאַטטערט איהר שוים,
זי ציטטערט און פֿליעסט
מיט האַרציג און דופֿטיג פֿערלאַנגען!

אין איהר חופּה־קלייד
שטעהט די ליליע פֿיין;
ווי דער פֿרישער שניי,
ווי דער הימעל ריין...
נישט זי האָט מיין האַרץ דאָך געפֿאַנגען!

ס'פֿערשטעקט זיך שטילל אין גראָז
אַ בלימעלע אַ קליינס,
אַ פֿיינ'ס,
אַ בלאָה'ס, —
און ס'ציהט מיך מיט אייזערנע צוואַנגען!

*

* *

האָסט צו מיר אַ טענה, איך האָב דיך געקושט!
גלייב — ס'איז געווע'ן אַ שגעון...
עס איז אַריין דעמאָלט אַ דבוק אין מיר,
איך וואָלט מיך בעגאַנגען דעראָהן!

גאַנץ זיכער אַ דבוק פֿון זמרי בן סלוא;
גלייב, אַז נישט דיין איז דער כּשוף...
וואַרט, טאָמיר קומט ער צוריק דער שגעון —
צוהד דערווייל בין איך מיושב.

דָאס חֲנוּכָּה לִיכְטֶעל.

עס פֿאַלט צו די נאַכט, די פֿינסטערע נאַכט!
און שאָטטען בעדעקען די וואַנד...
נור אומטיג ווילד, פֿערציטטערט און זאַכט
א ליכטעל אין פֿענסטערל ברענט!

און עס פֿערציילט מיר די טרוי׳ריגע מעהר:
א מאָל איז געוועזען א שווערט...
א שווערט און א שאַרפֿע... היינט גלאַנצט זי נישט מעהר...
היינט ליעגט זי צובראָכען אויף ד׳ר׳ערד!

פֿערראָסט איז די שווערט, און טויט איז די האַנד,
וואָס פֿלעגט אַמאָל מיט איהר צו פֿעכטען!
עס בלייבען די העלדישע ביינער אין זאַנד...
ס׳איז, דאַכט זיך, געוועזען ערשט נאַכטען?

און דאָך וויפֿיל הונדערטער, טויזענדער יאָהר
פֿעהלען די האַנד און די שווערט...
מהייל דריקקען די אקסעל און פֿראַגען: איז וואָהר
דער נס, וואָס מיר האָבען געהאָרט?
• • • • • • • •   • • • •

• • •

ווען איך בין א גאָטט, וואָלט איך אַנדערש געשטראָפֿט!
איך וואָלט א זינדער א האַרטען
צוגעזאָגט אַללעס, אי נחת, אי גליק —
איך וואָלט איהן געהייסען נור וואַרטען!

רבי חנינא בן דוסא

(א תלמודישע זאגע).

א ווייב האט געהאט רבי חנינא בן דוסא,
זיין זכות זאלל אונז ביישטיין, הלואי!
הארט איהר, א רייטערקע, אבער א גרויסע,
עס זאלל איהר ניט זיין צו קיין גנאי!

— עס פליהען די קללות פון מויל איהר ווי פייגעל,
„חנינא, גיב עססען, גיב שיך!"
וואו זאלל ער נעהמען, עס פלאמט שוין איהר אייגעל.
עס פליהט שוין „א רוח", נאך „א רוח"!

—וואס טויג מיר דיין תורה? דו לערנסט גאר א וואונדער
ווערסט קריגען דארט שליסעם אונ טרעססען!
שלינג אונ שלאנג גערן איך ארום מיט די קינדער
חנינא בן דוסא, גיב עססען!"

אצינדערט געדענקען עס ביידע אין פריידען,
זיי זיצען אונ קוועללען אונ לאבען!
אונ ר' חנינא פערציילט אין גן עדן:
„זי פלעגט עס גאר קינסטליך צו מאכען!"

II

דאס קאן מען ניט זאגען, ליעב האט זי געהאט איהם,
זי פלעגט איהם אין די אויגען צו לעזען!
זי האט געוואוסט שוין, דאס טויג איהם, דאס שאדט איהם —
ער איז א קראנקער געוועזען!

ער איז געוועזען איהר ראגה די גראסטע,
געפוצט אונ געלאטעט זיך בלינר!
איהם אונ די קינדער דאס שאנסטע דאס בעססטע,
חאטש זי דארף זייגען א קינד!

און זי וואָלט געטרונקען זיין ברוך פון די פיס,
די פאות — געגעסען פאַר ברויט!
קיים ניט חנינא בן דוסא א היס,
ווערט זי שוין בלאַס ווי דער טויט...

און שטיל ווי א טיבעל, זי קוועלט פון זיין צורה!
עס לייכטען איהר די אויגען די גראָהע...
נור קוים פעהלט עסען, צו פעהלט איהם א דירה,
ווערד פון איהר א חיה נוראָה!

קיים הייבט אָן פישטשען א קינד, עס וויל עסען,
קיים הייבט עס אָן הוסטען פאַר קעלט,
האָט זי שוין אין אַלעם, אין אַלעם פערגעסען,
זי שרייט שוין, זי רייסט זיך און שעלט!

זי רייסט איהם די לאַצען; „חנינא בן דוסא!"
קלינגט עס און ווייזט איהם א האַנד...
א רייטערקע איז זי געוועזען א גרויסע,
עס זאָל איהר ניט זיין צו קיין שאַנד!

III.

„דער קורצער פרייטיג, הערסט דו, איז מאָרגען,
„דאָנערשטיק איז היינט, דו האָרסט!
„ניט דאָ וואו צו לייען, ניט דאָ וואו צו באָרגען, —
„חנינא, וואָס טויג מיר, דו קלערסט?

„דו קלערסט קיין פרנסה! ס'איז פינסטער מיין מזל;
„דיין תורה, דאָס ווייס איך, איז טייער,
„דאָס ווייס איך אוי'ך אוי'ך, דו ביזט א שלימזל,
„דו וועסט ניט פערדינען א דרייער!

אומזיסט איז געוועזען מיין שעלטען, אומזיסט,
דו וועסט שוין פערפוילען אין קלויז!
איך? צוויי ביי דער פאַלע און איינס ביי דער בריסט,
דאָס פערטע וויל איך שוין ארויס!

נור איך בין דיר מוחל, וואס איך האב געליטען,
צינר זאלל מיר דיין תורה גע'ן ברויט!
האר־זשע, חנינא, איך בעט דיך מיט גוטען,
בעט פאר אונז גאטט אין דער נויטה!

דו קענסט דאך צום הימעל, צו גאטט אללע וועגען.
דו האסט אללע שליסעל אליין!
טהוסט אוים א שוך, דאס ווייכט מען, געהט רעגען,
דען צוווייטען — דער הימעל איז ריין!

איך לאז דיך ניט אב, דו האר, אויף נאמנות,
איך וועל דיר ניט געבען קיין רוה!
האב אויף דיין ווייב, אויף די קינדער רחמנות,
גיב דיר פאר זיי אויך א מיה!

פאר דיינע אייגענע וועט דיר זיין גרינגער,
פערקרים דיך נור, לאז נור א טרער!
קאן איך דען לאזען זיי שטארבען פאר הונגער...
אויף שבת, גולן! וואס וויל איך דען מעהר?

זעה־זשע, חנינא, איך בעט דיך פריהצייטיג,
טהו פאר אונז אויך אוים די שקראבעס,
הארסט, מארגען איז פרייטיג און קורץ איז דער פרייטיג
וועסט האבען א פינסטערן שבת!

עס וועט דיר ניט העלפען דיין קנאבעל, דיין קדוש!
חנינא, דיין סוף וועט זיין מאוס!
איך רעד פאר פייער, פאר וואסער, קיין חדוש,
חנינא־שע, בעט חאטש א פוס!

IV.

ער קוקט אויף דער טהיר, זי האט זי פערשלאסען,
„דו געהסט אהן א פוס ניט א וועק!"
זי שווערט אויף נאמנות, א קינד האט גענאססען,
ער זעהט שוין, עס וועט זיין עק!

פערגלייסט ער די אויגען, גאָטט, טראַכט ער, דו ווייסט,
קיין עצה קיין ראָטה האָב איך ניש...
אונ קוים האָט חנינא די אויגען פערגלייסט,
עס ליגט שוין אַ פוס אויפ'ן טיש!

V.

אַ נאַכט איז געוועזען אַ לאַנגע אַ טרויסע,
דער פרייטיג דער קורצער שוין טאָגט!
חאַפּט זיך אויף גריענע: „חנינא בן דוסא"...
זי פאַלט צונ'עם צו אונ זי קלאָגט!

„אוי ד'האָב געזינדיגט, צינד פיהל איך די זינד,
אַ נאַרישער יודענעס מויל!
גיב אָב דעם הימעל דען קאַלב-פוס געשווינד.
עס האָט מיך געחלומט — אַ גרויל!

„איך האָב דיין שטוהל אין גן-ערן געזעהן,
מיין בענקעלע אונטער דער שטוהל.
פון גין-גאָלד, חנינא-שי, איז זי געוועהן,
מיט טייערע שטיינער גאָר פיעל!

ד'איז צווישען ד'אבות'עס שטולען געשטאַנגען,
אונ צווישען די אמהות מיין אָרט;
איך זאָל מיך נים קענגען גאָר ריהרען פון דאַנען,
זאָג איך דיר ליגענד אַ וואָרט!

נו האָרסט דו, חנינא, וואָס מיך האָט געקוועהלט,
איך בין שעור געשטאָרבען פאַר שרעק,
עס האָט פון דיין כסא אַ פיסעל געפעהלט.
מיין איך, אַז ס'איז שוין מיין עק!

מיט רחמנות קוקען די אמהות אונ שווייגען,
די שפחות נור שמייכלען גאָר מאוס,
אונ בלהה אונ זלפה, זיי ווייזען מיר פייגען:
„האָסט אויפגעבּרעסען דען פוס!"

זאָג דו, חנינא, וואָלט איך דען געגעססען?
דו און די קינדער!... נור שוין,
האָרסט דו, חנינא, ד'וויל אַלדינג פֿערגעססען, —
נאָך איינמאָל פֿערקרימס זיך, מיין קרוין!

זאָלל מען ניט טייטען אויף מיר מיט די פֿינגער,
א טרער לאָז, אָ, מאַך נור דיין שפּיעל!
זאָללען מיר אללע דאָ שטארבען פֿאַר הונגער,
און דאָרט זאָלל ניט לאָמען דיין שטוהל.

* * *

קליינע מענשען, דראָבנע מענשען,
וייער שעלטען, זייער בענשען,
וייער לויבען, זייער שרייען,
זייער פֿלאַממען, זייער שפּייען,
זייער בעטען מיט געוויין,
און דאָס קריצצען מיט די צאָהן.

אַלס איז דרויב,
לייכטער שטויב,
פֿאַר דער שוואַכסטער פֿליעג קיין לאַסט!
און די צייט אָהן רוה, אָהן ראַסט
שוועבט אויף שטאָהלערנע, ריזיגע פֿליגעל, נישט צו'ם גראַס.

מײן מוזע.

נישט קײן בלימעל איז מײן מוזע,
אויף דער וויעזע וואקסט זי נישט;
נישט קײן שמעטערלינג, וואס זוכט
אללע בלומען אויף און קישט!

נישט קײן נאכטיגאלל מײן מײע,
האט קײן טרעללען, האט קײן זיסע...
ז'איז אַ יודענע אײן אַלטע,
א-נ-געשרימפּענע, א מאוסע.

אײן עגונה מיט יתומים
און פערשפּרײטע אויף דער וועלט;
און אײן אֶביונ'טע, אַ גרויסע.
און זי שרײט נור, און זי שעלט...

פְּרִיהלִינג.

דו זעהסט, די ערד האט זיך בעפרײט;
פון שלאף, — פון פראסט און שנײ!
דו זעהסט, די ערד האט זיך בענײט
און לעבט, און אָטהעמט פרײ!

ווי מיט דער שטאַרר — פערהאַסטער פעלל
האט לײבט געמאכט אײן עק
דער בלאָהער טײך! און אויף דער שטעלל
טרײבט ער שוין זײן וועג!

אָבגעשאָקעלט האט דער וואַלד
דען שנײ און בליהט און שפּראָצט,
און אַ־יך דאס שוואַכסטע גראָזעל שפּאַלט
זײן „אונטער ד'רערד" און גלאָצט,

און זוכט די זונן, די פרײע וועלט,
און ציהט און זויגט זײן גליק!
און הערכט ווי איבער באַרג און פעלד — —
„ציריק! — ציריק! — ציריק! —"

„צוריק — איך לעב, איך שוועב, איך וויל..
„איך שלאף שוין נישט, אָה, נײן!"...
נור דאס טויטע פאלק איז שטילל
נישט געוועקט נאָך, נײן!

צוויי געדיכטע.

1.

אח, פאר וואס האסט דו, גאטט, מיך פערשאלטען,
מיין מזל זאלל זיין אזוי שווארץ?
שטאנדיג זאלל פוילען אין מיר די לעבער,
שטאנדיג זאלל פלאצען דאס הארץ!

*

פאר וואס זאלל שטאנדיג אין ד׳אוירען מיר שווישטשען,
דעם שונא׳ס לאכען, פערשווארען;
א האממער זאלל שלאגען ביי מיר אין די שלעפען
און זיערען אין ד׳אויגען די טרערען!

*

מקנא זיין זאלל איך דען בעטלער, דען בלינדען,
דען דזיאד מיט דער לירא אין טהיר;
ווינשען זאלל איך מיר צי׳גיינעריש זינגען.
איידער צו דיענען ביי דיר!

2.

רבונו של עולם, פון אללע די צרות,
א קויל מאך און שיעס אויף א מאל!
מיר וועל׳מיר שפרינגען אין וואססער אין פייער,
מיט „שמע ישראל!"

*

קלויב זיי צו זאממען און לאז אויף א מאל,
א קלאפף נאך א קלאפף!
קאם אונז מיט אייזערנעווידלעס, די ארדען
אפפען און צאפף!

*

וואס טויג דיר דאס שטעכען מיט נאדלען, מיט שפילקעס,
א מעססער! קוראש!
זוי א פראוויזאר וואס זייערסט די טראפען,
גיס פון דער פלאש!

*

ווען איינע א צרה, א גרויסע, א דונגער,
פאלט פון דער האנד נישט דיין פאהן...!
נאר דראבנע... די טראפען, די לייזינע צרות...
די גרינע נאלל געהט זיך אן!!!

8.

ש-ג-אקס א יונגער נים ראפטים אין שטאלל
— „רבותים!" א הארציג געשריי,
„עס האט ער דער קצב ערשט נעבטען פון שטאלל
גענומען זיך אונזערע צוויי!

*

— „ער האט זיי ערגיץ פערטריבען, געקוילערט,
היינט, זעה איך, שלעפט ער נאך איינעם,
רבותים, דער קצב, ער וועט אונז אוים קוילען,
ער האט קיין רחמנות אויף קיינעם!

*

— „שארף איז זיין מעססער, עס וועט דאך נישט בלייבען,
רבותים, קיין קלאה פון דער סטאדע"...
דאס הערען אונ קרעכצען ביי'ם זשאלאב די קעלבער,
די אקסאלעך מרימשען: א ודאי!

*

עס שטעהען פערצווייפעלט אונ חליפען, אונ קראכצען,
אקסען אונ קאלבער אונ קיה,
אונ דרעהען זיך איבער צום שטיער-אקס אונ פראגען:
„אוי, רבי. וואס זאגט איהר דערצו?"

•

די תּאָרנער די גרויסע הייבט אויף דער שטיער-אָקס,
(ווי ווייט עס ערלויבט איהם דער שטריק)
„די יונגע לייטאַליך, ברומט ער ליצנות,
„זיי זעננען גאַר היינט איין אנטיק!

•

„ליעב האָבען זיי נור צו גריעבלען, צו קלערען,
רבותים, צו פאַסט עס פאַר קאָלבער?
עס איז קיין ניי׳ס נישט! די וועלט איז די זעלבע,
און אויך איך שטיער-אָקס דער זעלבער!...

•

ס׳איז שטאָנדיג דאָס זעלבע: מע-קוילערט לאחדים,
איינציגע זעהט מען נאָר טרייבען;
דאָס מעססער ווערד שטומפיק, דער שוחט וועט שטאַרבען,
איינ׳ס נאָר — די סטאַדע וועט בלייבען!

4.

נאַטט זאַנט:

די אומות העולם זיי האָבען מזלות,
פאַר זיי זאָרג איך נאָך נישט אַ קריש!
איינער אַ חראַביע, דער צווייטער — אַ פּריץ,
דער דריטטער געבוירען אַ סטריזש!

•

דעם צאָהלט דאָס קריינרעל און יענעם — די שליפּעס,
דעם גיבען די גיטער צו פרעססען;
דען וועט דער בעזעס נישט קיין מאָהל פערלאָזען,
ד׳מאָג אין זיי אַללע פערגעססען!

*

ד'דארף אויף זיי קיין מאָהל קיין אויג נישט צו ווארפען,
אונ דאַרף נישט צו פֿראָגען ווי ס'גייט'עם,
אויסער אַז איינעם עס טרעפֿט אַ שלימזל,
אונ — מע־פֿערשיקט איהן אין קייטען...

*

נאָר מיין בן יחיד, מיין פֿאָלקעל ישראל,
דאָס איז איין אייביגע נגע!
עס טהוט מיר, כביכול, שוין באַנג דער הר־סיני,
וואָס האָט מיר געטוינגט נאָר די פגע?

*

דארף ער פרנסה אָהאָ! קריעת ים סוף!
דארף ער אַ שדוך — גענה טראַכט!
מלמד־געלד דארף נאָר אַ שוסטער אַ וויסטער,
וועקט ער מיך אויף האַלבער נאַכט!

*

אונ קאָנן זיך אָהן מיר ניט קיין יארמילקע קויפֿען,
אונ אָהן מיר ניט קיין בגד פֿערלאַטטען,
מחילה, די פלידערן,— מאַכט זיך אַ שפּעלטעל,
הייבט ער אָן טאַטען אונ טאַטען.

*

אונ עסט נישט, אונ טרינקט נישט, אונ פֿאַסט נור תעניתים...
אונ גאָר נישט, ער האָט נישט קיין מזל!
אונ לויבט מיך: „כי הנה לא ינום ולא יישן"...
לאָזט מיך דען שלאָפֿען, שלימזל?!!

5.

וואָס פֿאַר אַ מין חיה, זאָג ביסט דו ישראליק,
זעה, זאָג מיר, איך בעט דיך, אליין!
ווי לאַנג איך בעטראַכט דיך, אַלס מעטאַמאָרפֿאָזען,
אַ רעטעניש צו פֿערשטיין!

*

אט, זעה איך דיך פליהען, עס דאכט זיך — איין אדלער,
דו קריכסט שוין צוריק ווי א קרעבס!
און דאאר ווי א חארטעל, און וואלפיש דיין הונגער,
און צו׳ן אפגירה — א שאפס!

*

דריי טויזענד יאהר שוין ביסט דו מעלה גרה,
איין אקס ביסט דו? שוואך ווי א פליג!
א האז אינ׳ם לעבען, א פוקס אינ׳ם האנדעל,
קומט מען דיך מעלקען — א ציעג!

*

פון הנועות — א מאלפע, דו צאפעלסט — א פישעל!
בעגראבען, די לעבסט ווי א קראט!
און ווי א הונד ביסט דו דיין שלאגער געטריי
און פאלש ווי א קאץ ביי׳ן אגלעט!

*

געדושעט — א האהן און שטינקסט ווי א טחויר,
און לַיידסט ווי איין עזעל אין מיט׳ן,
אפט — איין אומגליקליכע קלאטשע; נור ביטשען,
קיין האבער וויל קיינער נישט שיטטען!

*

און — שטילל ווי א טייבעל, מען הארט נישט דיין פארע;
און דאך האב איך פון דיר געלעזען...
דו האסט געהאט אמאל באק-ציין און ווידעל,
א לייב, זאגט מען, ביסט דו געוועזען!

יוֹכֶבֶד.

איך שטעה ביי דיין וויעגעל,
איך שטעה און איך קלער...
אויף דיין בלאַס פּנים
קאַפּיט מיין טרער,

מיין ביטטערע טרער...
קינד מיינס, דו נייגסט
צו מיר צו דיין קאָפּיל;
דיר חלומ'ט — דו זייגסט...

נור זאָג מיר, מיין קינד,
וואָס זייגסט דו ביי מיר;
וואָס שטעקט אין דער מילך,
וואָס האָסט דו פון איהר?

זייגסט דו מיט'ען גיפט,
וואָס אין דער מיללעך פליעסט?
זייגסט דו מיט'ען סם?
צו דיין מאַמע גיעסט

נור מילך פון דער ברוסט,
צי פיאָלון פון דער קוואלל?
צונעהט אין דיינע ליפּעלעך
דאָס ביטטערקייט, די גאלל?

איבער דיין וויגעלע
שטעה איך איינגעבויגען;
שבראַהלען שווארצע, פינסטערע
שיטטען מיינע אויגען.

ראָזיג דינן דיין הייטעלע —
זיי דרינגען דורך די הויט...
קינד, זאָג, וואָס וועט זיין פון דיר...
איך שרעק מיך, אח, מיך גרוילט...

וואָס שלאָפט דאָרט אין דיין מויח'עלע?
ווייסט דו ווער דו ביסט?
ביי דער אַרבייט שטעהן מיר...
דרעהסט אוועק פון בריסט

דיין קאָפּיל צו דיין טאַטען דאָרט,
וואָס שטעהט אונטער דער רוט
נאַקעט, פון דער זונן פערברענט,
בעפלעקט פון אייגען בלוט...

איבער זיינע אַקסעל פייפט,
שווישטשיעט ווי אַ שלאַנג...
און די פרענגרס פון דער בייטש
שטעהען לאַנג, אָ, לאַנג!

דרעהסט אַוועק דען קאָפּף פאַר שרעק,
צוריק שוין ביי דער ברוסט...
זייגסט דו אויס פון איהר דען סם?
ווייסט דו ווער דו ביסט?

און אַז פּרע'ס טאָכטער גלעט,
לאַכסט דו מן הסתם!
פּרע'ס טאָכטער איז דיין מאַמע
און איך בין דיין אַם?

איך זייג דיך מיט מיין בלוט, מיין קינד,
זייג דיך טאָג און נאַכט...
צו זייג איך אויס אַ פֿרייען מענש,
צו זייג איך אויס אַ קנעכט?

וועלל איך צו די טויזענדסטער
נאָך אַ קנעכט ערציהן?
וועסט פֿאַר פּרעה'ס גאָטטער נאָך
און פֿאַר פּרעה'ן קניען?

אונז וועט טרעטען פּרעה'ס פֿוס,
לעקען דו זיין שטויב?
ניין! זאָלל בעססער זיין דיין לייב,
ווילדע פֿויגעלס רויב!

איך וויל אַלליין ערשטיקען דיך!
ווארפֿען אין דען ניללי!
שלינגען זאָלל דיך בעססער איין
דאָרט דער קראָקאָדיל!

און אָפּשר דריקט די קנעכטשאַפֿט שוין
די שמאַך אין דיינע אוירען,
קיינען קלינגען האָרסט דו שוין —
ביסט אין זיי געבוירען!

אָפּשר זאַמלען זיך שוין היינט
אין הארץ ביי דיר די קוואללען,
און עס דרינגען דורך דיין הויט
די פֿינסטער שוואַרצע שטראַהלען,

אָפּשר פֿיהלסט דו דאָס געיאַממער,
וואָס ערפֿיללט די לופֿט...
און בעהאַלטסט ביי דיר אין האַרציל
אללע טראָפּפֿען גיפֿט...

און דו פֿיהלסט שוין!... מיינע ליעדער
האַלטען זיך ביינאַנד
מיט'ן שווישטען פֿון די בייטשען
אין דעם מצרי'ס האַנד...

און עס מישט זיך אַלס צוזאַממען,
אַלדינג אין דיין מח...
און דו וועסט אַ העלד אויפֿוואַקסען,
דו וועסט קריגען כח...

און דו וועסט די יאָך צובּרעכען...
און בעפֿרייען ברידער...
. . . .
סם איז, קינדער מיינס, אין מיין מילעך,
סם אין מיינע ליעדער...

אויס די נביאים.

גאָטט זאָגט:

בין איך פֿולל די גאַנצע וועלט,
וויאַזוי שטעלסט דו מיר אַ הויז?
דאַרף איך עססען, טרינקען דענן?
וואָס מאַכט דיין קרבן אויס?

דאַרף איך אָקסען־פֿלייש — און, בלוט?
וואָס מאַכסט דו דיך צו לאַסט?
צו דיין איינגען פֿעט און בלוט?
וואָס קומט אַרויס, דו פֿאַסט?

דיין געבעט ? ! וואָס ווילסט דו מיך
אלס שותּף צו דיין רויב ?
און בעטסט דו שוין, וואָס שרייסט דו נאָך ?
מיינסט דו, איך בין טויב ?

און אויך די האַנד וואָס שפּרייטסט דו אויס ?
איך וויים, אַז ס'זעננען לאַנג!
וואָס בויגסט דו נאָך דען קאָפּף צו דר'ערד ?
בעהאַלסט דו דיין געדאַנק ?

פון יְחֶזְקֵאל.

1.

גאָמט זאָגט מיר אַזוי צו זאָגען:
די „נביאים" וועל איך קלאָגען,
די שַקרנים, די כּזבנים,
מיט'ן אונפערשאַמטען פּנים,
און פערגלייסטע אויגען,

*

פונ'ם פינגער ווייל זיי נאָגען,
ווייל זיי טראַכטען אוים און זאָגען
אין מיין נאָמען נור דמיונות,
פאַר מטבעות, פאַר פּדיונות,
נישט געשטויגען, נישט געפלויגען!

*

אויסגעטראַכט און אויסגעקלערט!
נישט געזעהן און נישט געהערט,
און געזאָגט וואָס גאָט בעשערט,
וואָס איך קלער און טראַכט...
נור געשפּיננען, נור געוועבט!
נור געפרעסען, נור געלעבט!
נישט קיין לאָך אין וואַנד פערקלעבט,
נישט קיין צוים געמאַכט!

*

מ'כלומר'שט, איך האָב זיי געשיקט!
נור צו מיר אַרויף געקוקט,
און פון ציבּיך אויסגעפּיקט,
געשיט נאָר געשיט!

*

איך האָב זייער צונג געשאַרפט
דען רעשט שׂכל צו בעטייבען!
ווענינ פרעסען בּאָרען, לייבען,
האָב איך פּוקסען נאָך בעדאַרפט ?

*

ווענינ האָט מיין פאָלק געליטטען,
דאַרפט איהר נאָך זיין יאָך בעשווערען ?
ווענינ בלוט נאָך, ווענינ טרערען — ?
אויסגעריססען זאָלט איהר ווערען

*

אינ פערטיליגט און פערשניטטען —
איהר זאָלט מיר נישט זיין אין מיטטען!
אייער נאָמען מעק איך אוים
פון מיין הייליג בוך אַרוים!

2.

נאַטור האָט מיר געזאָגט אַזוי:
„צו די הירטען געה און זאָג...
די ראַזבאָניקעס — די הירטען,
עס וועט זיין צו זיי א קלאָג"!

*

די ראַזבאָניקעס — די הירטען
עס וועט זיין צו זיי אַ שטראָף!
ווייל זיי האָבען זיך געפּאַשעט,
זיך געפּאַשעט, נישט די שאָף!

*

נור די בעסטע וואָלל געטראָגען,
און דאָס פעטסטע פלייש געפרעססען;
נור אום זיך אליין געקיממערט;
אָן די שאָפעלעך פערגעססען!...

*

נישט געשטאַרקט די אָבגעשוואַכטע,
און — נישט אויסגעהיילט קיין וואונד;
די געראַניטע, די קראַנקע
נאָך געוואָרפען פאַר די הינד!

*

נישט געזוכט נאָר די פעראירטע
א פערבלאָנדזיטע — פערפאַללען!
און געפיהרט זיי אין אַ מדבר
אָהן א גראָזעל, אָהן אַ קוואַללען!

*

און געיאָגט זיי אויף די בערגער,
און וואו אַ שטיין, וואו א דאָרן;
ווילדע טהירע, חיות רעות
זעננען פון זיי זאַט געוואָרען!

*

און פאַר זיך אַליין געקוילערט,
זיך געפּאַשעט נישט די שאָף...
אוי אייך שאָפער, וויי אייך הירטען,
עס וועט זיין צו'ן אייך א שטראָף!

3.

אויך וועלל איך אַ חשבון מאַכען
מיט די שאָפּסען, מיט די טריקעס,
מיט די איינגעדרייטע האָרנער
און די שאַרפע ווי די פּיקעס!

*

וואו ס'איז נאָר געוועזן אַ פּאַשע
אָנגעפרעססען זיך גאָר מאוס!
און די רעשט נאָך צו ציקנוידערט!
צו ציטרעטען מיט די פיס!!!

*

וואו א פּאַשע איז געוועזן
האָט איהר אייך געשווינד דערפרישט!
און די רעשט נאָך צו ציקליציט,
מיט דער בלאָטע אויסגעמישט.

*

און געלאָזט די אויסגעדראַארטע —
אוים געטריקענטע פון ווייטען...
מיט די פיס אַוועק געקאָפּעט
אָבגעשטויסען מיט די זייטען.

*

האָרט, איהר הירטען, האָרט, איהר טריקעס,
עס וועט קוממען אייער טאָג!...
איך וועלל מאַכען אייער חשבון,
עס וועט זיין צו אייך א קלאָג!

4.

אונ עס הייבט מיך אויף א ווינד...
פון דער הייך זעה איך א טהאָל,
פולל מיט ביינער, אונ די ביינער
זעננען אויסגעדאַרט אונ גאָהל!

*

נישט קיין פלייש אונ נישט קיין אָדער,
ווי צעוואָרפען אונ פערפוילט...!
אויסגעמישטע טוידטע ביינער!
ווי דער גראָהער שיממער גרויעלט!

*

—„קאָנן דאָס לעבען?" פראָגט א בת־קול,
אונ איך אָנטפער; גאָטט דו ווייסט!
—„האָטש זיי זעננען טויט, צעוואָרפען?"
אלס איז מאָגליך ווענן דו הייסט!

*

רופט דאָס בת־קול: זאָג די ביינער
אז איך היים אזוי אונ וויל!
עס קלייבען זיך צונויף די ביינער,
אונ זיי ווערען זאפט שוין פולל!

*

צונויף געקליבען אונ געשלאָססען!
שוין סקעלעטען אויס געשטרעקט!
אונ מיט פלייש ארומגעוואַקסען,
מיט א הויט שוין איך בעדעקט!

*

— „הייסט די ווינדען זאָללען בלאָזען!"
איך היים בלאָזען אונ איך זעה:
ווי עס לעבען אויף סקעלעטען,
ווי עס לעבט אויף גאָטס ארמעע!

פון יחזקאל.

(קאפיטל ל"ג)

עס שלייכט צו'ן א שטאָדט בייגאַכט
די שווערט!
נור אויפ'ן טהורם דער וואַכטער וואַכט —
ער האָרט!

אונ בלאָזט טראָמפייט
אונ שמעטטערט מיט מאַכט,
עס ציטטערט די נאַכט
דאָס פאָלק ערוואַכט ——
דער שונא געהט, דער שונא געהט!
אונ עס פלאַקקערט אויף די שלאַכט.

אין הויף, אין גאַסס
אויף מויר אונ וואַנד,

פֿאַר ווייב און קינד
פֿאַר פֿאָלק און לאַנד!

פֿאַר רעכט, און פֿריי געהט אלץ אין קאָהן!
ווער זיעגען ויעט, דאָס ווייסט איין גאָטט;
דער וואָכטער האָט
דאָך זיינס געטהון!
ער האָט זיין עהרע נישט בעפֿלעקט,
ער האָט געוועקט!
ער האָט געדיענט זיין פֿאָלק, זיין לאַנד!

נור וועה דעם וואָכטער, שפּאָט און שאַנד,
וואָס האָט ביינאַכט
איין אויג פֿערמאַכט
און ערוואַכט
ערשט אין דער בראַנד!

ירְמְיָהוּ׳ס בְּרִיעף.

(אגרת ירמיהו — כתובים אחרונים).

I

און אין בבל וועט איהר וואהנען,
צווישען פֿרעמדע פֿאָלקער לעבען,
דאָרט, וואו גאָטט האָט אייך פֿערטריבען,
ביז עס קוםט די צייט!

דאָרט אין בבל וועט איהר וואהנען,
צווישען פֿרעמדע פֿעלקער לעבען,
און וועט פֿרעמדע זיטטען זעהען —
פֿרעמדע גלויבען, פֿרעמדע גאָטטער,
שרעקט אייך נישט פֿאַר זיי!

דאָרט אין בבל וועט איהר זעהען,
אויף די אַקסעל גאָטטער טראָגען,
שיין געשניצטע, פֿיין געקליידטע —
גאָלד=און זילבער=גאָטצען!

זיי פֿון פֿאָרענט לויפֿט איין עולם,
הינטען לויפֿט זיי נאָך אַ מענגע;
אַלטע, יונגע, מאָננער, פֿרויען —
שווייגען מוזט איהר, נור אין הארצען
לאַכט אייך אוים פֿון זיי!

זעהט די צונגען ביי די גאָטצען
האָט אַ מייסטער אויסגעשלאָגען,
אויסגעשניצט און אויסגעקינצעלט,
פֿון דעם ריינסטען גאָלד!

נור פערנעסכען האָט דער מייסטער,
אויסצולערנען די געשמידטע
צונגען, חאַטש אַ וואָרט!

און געשמאַק האָט אויך דער מייסטר!
אויסגעפוצט האָט ער די גאָטטער,
ווי אַ כלה צו דער חופה —
קרוינען אויף די קאָפּף!

דאָך פערגעססען האָט דער מייסטער
אין די קאָפּף אַריין צושלאָגען
שׂכל, חאַטש אַ פונק!

גאָלד און זילבער האָט דאָס גאָטטעל;
עס בעשטאָהלט איהן דאָך דער פריסטער
און פערשווענדט זיין גאָטט׳ס פערמאָגען,
זיינע קליידער אין די הייזער,
וואו ער דאַרף נישט זיין!

און וואָס העלפען זיי די קליידער,
גאָלד=און זילבער-פיין געשטיקטע,
אַז זיי קאָננען זיך נישט וועהרען
פאַר דער קלענסטער מילב!

אַז מען טהוט זיי אָן די קליידער,
נעמט אַ פעדערוויש דער פריסטער,
רייניגט אוים דאָס גאָטטער-פנים,
ווישט זיי אָב די נאָז!

שטאָלץ שטעהט מאַנכער, ווי איין ריכטער,
אין דער האַנד אַ בינטעל ריטטער, —
מאָגסט דאָך שפייען איהם אין פנים
שמייסען קאָנן ער נישט!

אַי, נאָך שטרענגער איז דער צווייטער:
אין דער האַנד אַ שווערט אַ שאַרפע
צי אַ שווערע האַקק!

ליידער, קאָנן ער זיך ניט שיטצען
פיר אַ גנב, איבערשרעקקען
אויף דער וואַנד אַ פליעג!

אַז זיי זיטצען אין די טעמפעל
און די גאָצענדיענער קוממען,
און זיי בוקען זיך, און קניען,
ווערט דערפון אַ שטויב;

שפעטער פאַלט דער שטויב ארונטער
און פערשוואַרצט דאָס גאָטטער=פנים,
און פערבלענדט די גאָטטער=אויגען,
און בעשמוצט די קרוין.

פאַר גנבים מוז דער טעמפעל
זיין פערמאַכט אויף שלאָס און ריגעל;
נישט די גאָטטער שיטצען מענשען,
מענשען שיטצען זיי!

אָט עס קוממט די נאַכט און פריסטער
צינדען ליכטער פאַר די געצען;
העלל=בעלייכטע גאָטטער שיינען,
דאָך נור גאָלד און זילבער גלאַנצען —
נישט דער בלינדער גאָטט!

און עס הייבען פון דער ערד זיך
אויף די וואָרמלאַך, און זיי קריכען,
אויף די קליידער פון די גאָטטער,
פון די קליידער אויף די לייבער;
און זיי שטעהען אונבעהאָלפען
קעגען קליינע וואָרם!

און עס פליהען דורך די פענסטער
פלעדער=מייז אַריין אין טעמפעל,
און ווי פרינק און פריי זיי פליהען,
פון איין גאָטטער=קאָפּף צום צווייטען,
ס׳יאָגט זיי נישט אַוועק!

און די זון זעהט יעדען מארגען
פלעדער-מייז-פערשמוצטע געטטער,
און זיא זעהט אויך, וויא עס קוממען
און עס וואשען זייא די פריסטער,
און זייא פוצען, און זייא שוויטצען
ביז דער גאטט ווערט ריין!

II

טהייער זעננען דאך די געטצען,
ווייל עס שטעקט אין זייא פערמעגען:
זילבער, גאלד און מייסטער-ארבייט —
נור קיין לעבען נישט!

מאכט א קריעג זיך — פרעמדע פעלקער
ווילען ס'גאנצע לאנד בעצווינגען;
וועלען שיטצען זייא די געטטער?
וועלען געבען הילף?

ניין! עס חאפען זייא די פריסטער
און ענטלויפען, און בעהאלטען
זיך צוזאממען מיט די געטצען
ערגיץ אין א הייל!

און עס ברעכט א רויס א פייער
אין'עם טעמפעל, וויא די פריסטער
רעטטען אייליג זיך דאס לעבען,
און די געטצען ברעננען.

וויא א מענש פון שטרויא קענן היטען
פאר גנבים פעלד און שייער,
אזויא שיטצען אויך די געטצען
פעלקער, לענדער, שטעדט!

אוי! די געטטער, חאטש זייא זעננען
פון דעם ריינסטען גאלד געגאססען,
מיט די קליידער און די קרוינען —
אוי! די געטטער, חאטש עס קניען
פיר זייא מאססען און געגעהנען
זייא קרבנות — אוי, די געטטער
איז קיין קלענסטער ווארם מקנא,
ווייל זייא לעבען נישט!

וויא פאר טויטע שטעלט מען פאר זייא
עססען, טרינקען, פעטטע פליישען;
דאס בע'גנב'ענען די פריסטער,
און פערקויפען, און די ווייבער
זייא פערזאלצען און בעהאלטען
אויף א שלעכטען טאג! —

מיש-מאש.

1) דער יתום:

איך האב דיך, מיין טייערע ליראַ —
דערפון איז מיין לעבען נישט גרינגער;
מען וויל דיך ניט נעמען אין לאָמבאַרד,
ד'קאָנן מיט דיר שטאַרבען פאַר הונגער.

האָסט, ליראַ, גאָר זעלטענע סטרונים,
טאָנער — אַ פרייד צו די אויערען;
דאָך זעלטען בעריהר איך זיי ווינטער,
ד'האָב שטענדיג די פינגער געפרוירען.

און פריהלינג-צייט — ווען ביי די בלומען
די זוממער-פייגעלעך רימפלען —
בין איך אַזוי עלענד פער'יתום'ט
אז ד'האָב נישט פאַר קיינעם צו גרימפלען!

2) אויגען און ליפּלעך.

איהרע אויגען, איהרע ליפלעך —
אויף דער וועלט צו ריהמען!
זעננען פיילכען דען או רויזען,
נישט די שאָנסטע בלומען?

פיילכען זעננען איהרע אויגען,
און זיי לייכטען, וואַרמען...
דאָך די רויזען-ליפלעך שעלטען —
זאָל זיך גאָטט ערבאַרמען!

3) דער פּאעט.

דען גארגעל אראב איף די לאצען,
דאס היטטעל פערשטיפט איבער ד'אירען,
די האנד אין די ליידיגע טאשען,
הונגעריג, דארשטיג, געפרוירען,

שפאצירט ער און פייפט זיך א ליעדעל,
און קלאפּט צו א צאהן אין א צאהן...
באשר, ער האט נישט געגעססען?
פהי! ער בעגעהט זיך דעראהן!

ראק, הויזען, שטיוועל — צוריססען!
באבקעס! — איהם שאדט נישט קיין קעלט!
איי-וואס? ער האט נישט קיין דירה?
דער הימטעל, דער איז זיין געצעלט!

באשר, פרעמד איז ער און עלענד?
זענ'מיר דען אללע נישט ברידער?...
איהן אהרט נור דאס שטיפען, דאס לויפען,
דאס יאגען, דאס ווילדע גערידער!

„וואס רייסען דא איין די נער'רנים?
וואס זאלל דאס געיאג, דאס געשריי?
וואס טרעטען זיי אויף די נאגטיאטקעס?
וואס מאכען זיי ברודיג דען שניי?"

נור, זיין כפרה — נאגניאטקעס;
דער שניי נור, דער שניידט איהם בי'ם הארץ! —
„זיי טרעטען די רייגסטע בריליאנטען,
און מאכען זיי ברודיג און שווארץ".

4) טָאמִיר.

באַ, איך זאָלל וויססען, אַז ס'איז נור אַ חלום
פון כח הדמיון געוועבט!
עס שרעקט זיך דאָס הארץ דאָך: אונ ווען, חס ושלום,
הייסט שוין דאָס טאקי געלעבט?

עס דרעהט מיר אין מח, דער „טאָמיר", די שטראָף,
דער עגבויר, דער „יחפּוּר בדקר"!
אונ טאָמיר איז אמת פון אל"ף ביז תי"ו
דער ווילדער, דער נארישער שקר?

„טאָמיר איז אמת דאָס אַלץ, וואָס מיר האָרען,
אונ נור וואָס מיר זעהען, דאָס האָ'מיר?
אונ ס'וועט שוין איף עולמות בעססער נישט ווערען...
עס מאַכט מיך משוגע דער „ט א מ י ר"...

---

5) בְּרִידֶער.

ווייסע, ברוינע, שווארצע, געלבע —
מישט די פארבען אוים צו־זאממען!
אַ ל ל ע מענשען זעננען ברידער...
פון איין טאטען, פון איין מאמען!

אויך — איין גאָטט האָט זיי בעשאַפפען,
אונ — איין פאטערלאנד די וועלט —
אַ ל ל ע מענשען זעננען ברידער,
דאָס איז איינ־מאָל פ ע ס ט־ג ע ש ט ע ל ט!

* * *

אַ ל ל ע מענשען זעננען ברידער,
שווארצע, ווייסע, ברוינע, געלבע;
אנדערש זעננען נור די פארבען,
די נאַטור איז דאָך די זעלבע!

אומעטום דאָס זעלבע פּראַהלען,
ד׳האָב עס טויזענד מאָל געהאָרט!
און פון זאָגען ביז צו טראָגען —
איז פון הימעל ביז צו דר׳ערד!

* * *

אללע מענשען זענען ברידער;
געלבע, ברוינע, שוואַרצע, ווייסע;
פאָלקער, ראַססען און קלימאַטען —
ס׳איז איין אוים געקלערטע מעשה.

אומעטום דער זעלבער מוסר,
אומעטום דאָס זעלבע לאַגען —
מיט׳ן מויל דער גאַנצער עולם,
די פּאָליטיקער מיט שווייגען!

. . . .

אללע מענשען זענען ברידער!
און — זיי שפּיעלען זיך אין פלישקעס,
די נשמות זענען וואָרמליך —
אינ׳ם טאַביק פון די שישקעס...

6) האָף און גלייב.

האָף! נישט ווייט איז שוין דער פריהלינג,
ס׳וועללען שמעטערלינגע שפּרינגען!
נייע נאָסטען, נייע פייגעל;
וועללען נייע ליעדער זינגען; —

גלויב די נאַכט וועט זיין פערשווינדען,
און די וואָלקען אויך צו רינגען,
בלאָה וועט ווייטער זיין דער הימעל —
נייע שטערען, נייע זונען!

נייע רויזען, נייע בלומען
וועקט דעם פריהלינגס זיססער הויך;
עס וועט שיינען, שמעקען, זינגען!
אונ — אויף אונזער קבר אויך...

ז) וועמען עס איז ערגער.

שלעפּט איז דעם, נעבעך, וואָס אירט אין מדבר;
ווייט, ווייט פעראירט פון דער היים;
אונענדליכער טרוקענער זאַנד פאַר די אויגען,
קויקעלט זיך אונטער די פים.

אונ איבער'ן קאָפּף איין אונענדליכער הימעל,
עס בלאַנקען אונצאָהליגע שטערען.
אירט איהר דען אויך?" זיי בלישציען אונ בלאַנקען,
אונ שווימען אונ רעדען קיין וואָרט.

„איהר קוקט דאָך אַלץ, שטערען, אראָב פונ'עם הימעל,
צו זעהט איהר מיין שטיבעל, מיין היים?"
„צו ברענט דאָרטען פריילין אין קוימען דאָס פייער?
עס בלישציען די שויבען ווי גאָלד?"

„ז'איז טרויריג?... צו בענקט זי? וואָס מאַכען די קינדער?
האָט אויף מיר רחמנות, אונ זאָגט!"
עס שווימען נאָך שטיללער די זילבערנע שטערען,
זיי שווייגען — איהן דריקט עס אונ קלעמט!

. . . .

נור ערגער איז דעם נאָך, וואָס בלאָנדזיט אין מדבר
אונ האָט ניט אין ערגיץ קיין היים...
עס שפּיעלען קיין קינדער, עס ברענט נישט קיין פייער,
אונ קיינער האָט נאָך איהם צו בענקען.

דער וואַרפט זיך מיעד אויפ'ן זאנד מיט'ן פנים,
אונ זעהט נישט קיין הימעל, קיין שטערן;
ער זעהט ניט אונ פראַגט ניט, אונ וואַרט אויף קיין אָנפער,
שוין אלדינג פערלאָשען אין הארץ...

די נאַכט וואַכטער.

(א נאָכגעמאַכט פרום-רבניש ידעל)

א נאַכט — א מחיה! דאָס נאַכטיל איז טייער!
נור היט אייך פאַר פייער! היט אייך פאַר פייער!
נור נישט געקאָכט אונ געזאָטטען!
פערשליעסט נור די פענסטער אונ טהירען אונ טהויר'ן,
פערמאַכט אייך די אויגען, פערשטאָפט אייך די אויר'ען,
אונ הראַפּיט, ווי גאָטט האָט געבאָטען!

אונ קאָנט איהר נישט שלאָפען, נו, ליגט חאָטש בעריהט,
אונ האָרט זיך שטיל איין ווי די פלעדערמויז פליהט
ווי שטילל, אונ האַרציג, אונ טהייער!
אונ האָרט איהר ווי קולות, געשרייען, געלאָכטער,
צי קללות — זייט רוהיג, מיר זעננען די וואַכטער!
אונ היטען אייך אללע פאַר פייער!

פערשאָלטען זאָלל ווערען, ווער ס'ריהט זיך אונ געהט
אונ צינד אָן א פייער, צי ריהרט די טראָמפייט
צום בלאָזען, צום וועקקען ביי נאַכט!
מען וועט אין גיהינם די לייבער זיי דרעשען,
אין דאָ וועל'מיר לעשען אונ לעשען, אונ לעשען,
געטריי וועל'מיר דיענען דער נאַכט!

שלאָפט אייך! מיר דאַווענען, בעטען אונ קניען
פאַר גאָטט! דער רבונו של עולם זאָלל ציהען
א וואָלקען, א שווערען ווי בליי
איבער אייך אללע! אָה, גאָטט וועט אינז האָרען,
ער וועט נאָך פערלעשען לבנה אונ שטערען
און דעמעלט — וויא עטהעמט זיך פרייא!

און מיר וועללען רופען נאך פעסטער! געטרייער:
היט אייך פאר פייער! היט אייך פאר פייער!
שא! קיין גערויש, קיין געלעכטער!
קיין ליכטעל אין מח, קיין פלאממעל אין הארץ!
פרום זאלל זיין! רוהיג און טויטליך, און שווארץ!
מיר זעננען, מיר זעננען די וואכטער!

אמת און שקר.

„שקר", שטעהט, „אין לו רגלים"
אבער אמת? זי האט פים;
פארט דער שקר אין קארעטען
און די אמת — געהט צו פום!

פון די פים דאך פאלט די אמת...
ווי ברילאנטען — היהנער אויגען,
קוים זי שלעפט זיך! און דער שקר
פליהט זיך „נאשפיץ" — פייל פון בויגען!

און בעשפריצט זי מיט דער בלאטע,
און דערלאנגט איהר מיט דער בייטש!
און די גאססען-יונגען לאכען:
ווייס וואס „נאבאק" איז די טייטש!

פּאָעזיע.

ליעדער

אויס'ן פּאָלנישען (מאַריא קאָנאָפּניצקא).

ד'האָב געזעהן ליעדער! טהייל ווייסע ווי שניי
אונ שאָהן, אונ בעשמעקט ווי די בלומען אין מאַי,
אונ ריין ווי דער בלאָהליכסטער הימעל ביי־נאַכט,
דערביי — ווי דער טרויריגסטער מלאך פערטראַכט —
זיי האָבען ליעבע געזונגען!

דערנאָך איז געקוממען די צייט מיט דער קאָסע;
זי האָט זיי געשניטטען ווי היי מיט דער ראָסע;
עס האָט זיך א לופט פון גן־עדן פערשפּרייט;
עס טראָגט זיך דער ריח גאַנץ וויוט אונ גאַנץ ברייט —
ס'איז דאָך קיין ברויט ניט געוועזען!

אַח! איך האָב אַללערליי ליעדער געזעה'ן,
פון טהייל איז אין הארצען גאָר וואונדער געשעה'ן!
עס רייסט זיך פאַר באַנגשאַפט אונ ס'בלוט אָהן איין עק;
ס'פערגעהט שיער פאַר שרעק אונ ווי זים איז די שרעק...
זיי האָבען באַלאַדען געזונגען!

דערנאָך איז געקוממען די צייט! אויפ'ן שטערן
האָט זי אַ ברענענדע זונן, אונ עס ווערען
וואָלקען אונ נעפעל צושווימען, צורינען...
איך קאָנן פון די ליעדער קיין זכר געפינען;
גלייך מיט די נעפעל פערשוואונדען!

קלאָג־וויבער — ליעדער האָב איך אויך געקאָנט,
ווי ערד איז דאָס פּנים, געבראָכענע האָנד,
געלעבט אין בית־עולם, געלויבט אונ געוויינט,
קראַנץ פאַר די קברים געפלאָכטען, געקריינט
מצבות, געקושט אונ געהאַלזט!

דער נאָך איז געקוממען די צייט אונ געשניטטען
אויף ס'יעצקע פֿאַר קאָלבער די קראַנץ אונ די בליטהען;
גענוצט די מצבות צו הייזער אלם שטיינער,
אונ צוקקער געליטערט אויף הייליגע ביינער —
קלאַנג-ליעדער זעננען פֿערשוואונדען!

אויך ליעדער, וואָס האָבען געדיענט דער מינוט
נע'חנפ'ט דען שטאַרקען, געשמייכעלט דער רוטה;
ביי רייכע געבעטטעלט, פֿערהייליגט דען רויב,
פֿון רינשטאָק געטרונקען, געגעססען דען שטויב —
זיי האָבען אָדען געזונגען.

די צייט איז געקוממען — די בלאָזט אויפ'ן האָרן
א וועקק-ליעד, עם זעננען פֿערזאַממעלט געוואָרען
דיכטער אונ זינגר פֿון נאָהנט אונ פֿון ווייט,
זי האָט זיי געמוסטערט; די קראַטציגע לייט
אַרוים פֿון דער מחנה פֿערטריעבען!!!

. . . .

דער יודישער קוועסטאַר *).

א לעבענדיג בילד פֿון ווילנא.

מען זעהט איהן טאַגטאָגליך שוין אַ דרייסיג יאָהר
מיט זיין טרויריג פנים אונ די פֿייכטע אויגען,
מיט זיין שלאַנקען וואוקס, קייליכיג געבויגען,
אונ דער לאַנגער באָרד מיט פֿערגראָהטע האָהר;

---

*) קוועסטאָר — מזויגער, וואָס נעמט צוזאַממען נדבות.

מען קען גוט זיין קאפיטאן, איין גאטט ווייסט ווי לאנג
ר'איז זיין צווייטע הויט, האלט זיך ווי עס איז;
און מען קענן זיין טריט, זיין הוידען זיך אין גאנג,
אויף זיינע האלב בארוויס, געראניעטע פים —
ער געהט — נישט פאר זיך, אנדערע — זיין ציעל,
חאטש מען זאגט שוין לאנג: א יוד איז אהן געפיהל!

אויף אללע אונטער-גאססען איז ער גוט בעקאנט, —
פון א בלאטע ארויס אין א בלאטע אריין,
מיט א בלאבענע גרויסע פושקע אין דער האנד,
ער קלינגט מיט איהר: „א האלבען גראשען ווארפט אריין!"
דאך פון גרויסע פריצים האלט ער זיך גאר ווייט,
ער האט קיין העזה נישט צו בעטען זייער גאב;
פיר געמיינע לייט ביי געמיינע לייט
בעט ער האלבע גראשען; קיינער זאגט נישט אב.
יודען ווארפען גראשען, ער רעדט מיט זיי נישט פיעל,
חאטש מען זאגט שוין לאנג: א יוד האט קיין געפיהל!

נאך-דעם זעהט מען איהן אויףביידעם און אין קעלער,
וואו ד'ארימע נדבות — ער ארימע צו-טהיילט! —
וואו נור א דלות וואהנט, וואו עס קראנקט א פעהלער,
קינדער וויינען ברויט, ווי נאר הונגער וויילט,
איין אלמנה שטרעקט נישט פאר בושה אויס די האנד,
וואו דער לעצטע פונק פון פרייד איז שוין פערלאשען,
וואו מען דארף יתומות ראטיוען פון שאנד —
דארטען איז ער דא, טהיילט שוין האלבע גראשען.
ער הארט נישט אויס קיין דאנק, רעדט מיט קיינעם פיעל,
חאטש מען זאגט שוין לאנג: א יוד איז אהן געפיהל!

נאך-דעם זעהט מען איהן פון טהיילען געהן צוריק.
ארבייט זוכט ער ציגד, זוכט זי ביי קבצנים;
און ער ארבייט שווער, ס'רינט דער שוויים פון פנים,
צו ער שטעהט ביי'ם מיעך, צו ער דרייט א שטריק,
צו שטעהט ער איינגעבויגען אין דרייען ביי די פרעססען
אין דער אליעארניע, ביי קאכ..ען קלעמען —

און אזוי פערדיענט ער זיך אליין זיין עססען;
פון פושקע, חס ושלום, וועט ער קיינמאָהל נעהמען!
פון זיין ארבייט לעבט ער, ארבייט שווער און פיעל —
חאָטש מען זאָגט שוין לאנג: א יוד האָט קיין געפיהל!

מען זעהט איהן נאָך דערנאָך אין שענק נאָך האלבער נאַכט
איבערע'ן הנ"כ'ל געבויגען מיט דעם קאָפּף;
בײ'ן א חלב־ליכטעל, קײ'ט זיין ביסעל באָב,
ער קוקט זיך גאָר נישט אום, וואָס דער עולם לאַכט.
שכור איז דער עולם, חוזק מאַכען לייט,
און טרויריג איז זיין פנים, און די אויגען באַנקען!
נור נישט פון דעם לאַכען; ר'איז פון דאנגען וויט...
וויט פון די שכורים, וויט פון אללע שענקען,
וויט פליהט זיין נשמה, ציון איז איהר ציעל...
חאָטש מען זאָגט שוין לאנג: א יוד איז אָהן געפיהל!

מען זעהט איהן יעדען טאָג, עס קאָנן איהן קינד און קייט
יודען קאָננען איהן, ווייססען ווער עס גייט!
און איבער „הונדערט" יאָהר וועלל'ן זיך אללע שלאָגען,
ווער עס זאָלל די מטה אויף די אַקסעל טראָגען.
און עס וועללען לויפען שווארצע, גראָהע באָרד,
אללע וועללען וויינען, אללע גיעסן טרערען,
און מען וועט איהם שיטטען ירושלים ערד,
און עס ווערד א נייע שורה הייליג ווערען.
מע'וועט דאָרט פאר א קבר צאָהלען זייער פיעל,
חאָטש מען זאָגט שוין לאנג: א יוד האָט קיין געפיהל.

מָאנִיש.

(באללאדע)

יהר ווייסט — כּין הסתם —
י וועלט וועלט איז אַ ים,
מיר זעננען פֿיש;
שהייל זעננען העכֿט,
ולינגען ניש׳=שלעכֿט...
זאָגט אָפשר ניש׳?)

י וועלט איז אַ ים,
ברייט אָהן אַ שיער;
די פֿיש זעננען מיר,
יער פֿישער איז ס״ם 1).

* *
*

נר האָט זיך אַלס פֿישער
ביי׳ם לעבען געשטעלט!
יי תאוה — דאָס וואָרמיל! —
פֿיהרט איבער די וועלט!

נס חאַפּט=וואהל די אַנגעל
אַ פֿיש נאָך אַ פֿיש;
נס דאַכֿט זיך אַ וואָרמיל —
אַ בליק נור, אַ קיש...

ור באַלד נאָך׳ן וואָרמיל
געהט — האקקען און שטריק;
געקט מיט׳ן לעבען,
אַ סוף פֿינ׳עם גליק!

* *
*

און יעדערער ווייסט עס,
און יעדערער קען איהם,
דען שמד׳ניק, דען שטן,
דען שר פֿון גיהנם,

און זעלטען איז עמיץ
בעשירמט און בעהיט...
אָט, אייך צו וואָרינען,
זינג איך מיין ליעד!

א.

ס׳איז געווע׳ן אַ מאָל איין עלוי,
ניט געקענט די וועלט אפילו,
ניט געווע׳ן אין קלאַס;
פֿרום דער טאַטע, פֿרום די מאַמע,
די משפּחה — לומדים סאַמע,
נאָר פֿון עקסטען פֿאַס!

סאַמע גאונים און למדנים,
מיט איין „אלף־בית רבנים",
ס׳קלינגט מיט איהר די וועלט;
און מבינים גרויסע זאָגען:
זיי וועט אַללע איבעריאָגען,
מאָניש, אונזער העלד!

מאָניש איז אַ וואהלער יונג,
ר׳האָט אַ קאָפּיל פֿייער פֿלינק,
אָנגעפּילט מיט תורה!
טרעפֿט אויך באַלד אריין אין קאַרב,
מאָג דער רמב״ם זיין ווי האַרב,
און נאָך אַ בעל־קורא!

1) ס״ם: ראשי תיבות (איניציאלען) פֿון סמאל, דער שר פֿון גיהנם.

און א שאָנער יונג — אַ פּראַכט!
שווארצע לאָקקען ווי די נאַכט,
קאַרמען ליפּפּען — רויזען צוויי!
שווארצע ברעמען ווי די בויגען,
ווי דער הימעל בלאָהע אויגען,
און א פייער ברענט אין זיי!

יעדעס ביינדיל אין איהם לעבט,
און ער געהט נישט, נור ער שוועבט;
אָנצוקוקען איז אַ פרייד!
מיידלעך ווערען רויט און בלאַס,
אז ער ווייזט זיך אויף דער גאַס,
אז דער שאָנער מאָניש געהט!

ד'יונגע רבי'צין אין חדר
זיצט אַ גאַנצען טאָג כסדר,
הערט, מ'כלומר'שט, ווי מי'קנעלט!
ס'לויפט די יאָך, די מיללעך ברענדט,
און זי זיצט פערלייגט די האַנד,
קוקט אויף מאָנישען און קוועלט!

און דער שכנה, שיינער אָדעל,
פאַלט פון האַנד אַרויס די נאָדעל,
לאָסט זיך אונזער מאָניש האָרען!
עס פערפעהלט איהר אָטהעם, דאָכ',
און עס גיט אין הארץ אַ שטאָך,
און—עס קאָכען הייסע טרערען...

* *
*

דאָך — ווי גאָלד איז אונזער מאָניש,
פון דעם אַללעם ווייסט ער גאָר־ניש',
שטן, ביסט געפלעפט!

ער האָט ליעב אַ בלאַט גמרא,
ער האָט חשק צו'ן א סברא,
„שור שנגח את הפרה",
דאָס איז זיין געשעפט!

געלעבט האָב'ן דעמעלט
נאָך ד'אלטע בעלי־בתים
מיט מעשענע בריללען
און זילבערנע בּתּים.

גאָלד די עטרות
און אייזען די מחות..
אַנדערע יאָהרען,
גאָר אַנדערע כחות:

פולל ס'בית־המדרש
און טאַקי מיט קאָפּ!
מען לערנט נאָך אין פּאָליש,
מען לערנט אויף די טראָפּ

עס ווערד נישט פאַר חצות
קיין ליכטעל פערלאָשען;
און פראָזשבעס צו ראָנדליך:
און תורה מי'גראָשען!

און דעמעלט האָט מאָניש
אַלס עלוי גע'שמ'ט;
די גראָסטע רבנים,
פון וויט, פון דער פרעמד

דער פּטיש 1) פון לאָשטשעוו,
דער „סיני" 2) פון קאָזיץ,
דער מאיר הגדול 3)
פון קליין־מאזעלבאָזיץ 4)

---

1) אַ האַממער. 2) דער בּאַרג סיני. 3) דער גרויסער לייכטער — די זונן —. דאָס אַלס זענען טיטולען פון גרויסע רבנים. 4) „מאָדלי־באָזיצע, אַ פּוילישׁ שטאָדטעל.

זיי קוממען א מישנע
פערהארען דען עלוי
און טאנצען פאר שמחה:
„אתחלתא־דגאולה" 1).

— „וואהל איז דעם טאטען, וואס ר'האט אזא זוהן,
וואהל איז דער מאמען וואס וועט'ן ערציה'ן,
וואהל איז דעם דור, וואס איהן פערמאגט!
אין משיח'ס צייטען ווערט אזוינס געבוירען!
אה, ירושלים, אפפען דיינע טהירען!"
דאס האבען א ל ל ע רבנים געזאגט!

אויפ'ן בארג א ר ר ט
אויפ'ן הויכען בארג,
וואס טראגט דען אייביגען
שניי אויפ'ן קארק.

אויפ'ן בארג אררט —
לויט עס איז בעשריבען -
איז מיט דער תיבה
נח שטעהן געבליבען.

און איז ארוים פון תיבה
מיט שם און חם ויפת,
מיט אללע חיות,
בהמות און עופות...

און זיי אללע זעהען
מיט ד'אייגענע אויגען,
ווי ס'הענגט אין הימעל
גאטטס פאללענבויגען!

און הארען גאט'ס שבועה:
„דא שוואר איך דיר וועלט:
עס וועט דיר נישט פעהלען
קיין היץ און קיין קעלט!

חאטש רצח'ע און הרג'ע,
חאטש גנב'ע און מסר,
איך וועלל דיך נישט טאפיען
שוין קיינמאל אין וואססער!"

געטאנצט האבען חיות,
חם האט געלאכט,
נח האט די ערשטע
כוס'ע געמאכט.

געשטארבען שוין אללע...
א פאקיל מיט יאהרען!
עס שטעהט דאך די תיבה
ביז היינט לזכרון,

---

1) משיח'ס צייטען.

דאָרט אונטער די שנייען!
עס הענגט אויף דער וואַנד
עד היום דער צהר,
דער גרויסער בריליאַנט.

און דאָרט אין דער תיבה,
אין שנייען און פראָסט
דאָרט האָט זיך ס מ אֵ ל
געפלאָכטען אַ נאָסט.

און געגען דעם צהר
קאָמט אללי' אין דער פריה
לילית די גאָלדענע
לאָקקען זיך צו;

זי קאָמט זיי און קרייזעלט,
און פלאָכט זיי קאָקעט,
און ס מ אֵ ל ליגט זיך
און רייבערט אין בעט;

זיי שמיעכען פערטרויט
פון דעם און פון יענעם,
וועמען צו פאַקקען
אריין אין גיהנם;

וועמען צו שמייסען
מיט אייזערנע ריטטער,
וועמען צו פרעגלען
צו'ם פרישטיק אויף פוטטער!

אין אַ שיינעם מאָרגען
קלינגעלט עס שטאַרק,
עס ציטערט די תיבה,
עס צאַפעלט דער באַרג,

עס שפרינגט שיער סמאֵל
אַרויס פונ'עם בעט,
„הערריין"! עס בעוויזט זיך
דערשראָקען אַ שד.

מיט געבראַכט האָט ער
איין עקסטרא-„ראַפּאָרט",
קוים וואָס ער שליקערצט
אַ וואָרט נאָך אַ וואָרט: —

— „אַח, גרויסער מלך!
עס ציטטערט דיין טראָן..
— ו ו אָ ס איז געשעהן?
געשווינד, הערר באַראָן!

— „אין קאָניגרייך פוילין,
האַרט ביי דער גרעניץ,
ליגט זיך אַ שטאָדטאָלע
גרויס ווי אַ גענעץ.

און קוים וואָס מען זעהט עס,
מען האָרט עס אויך זעלטען;
הייזליך ווי נ י ס ל ע ך,
פון שמות געצעלטען...

אין גאַנצען אַ צעהנדלינג,
צו צעהלען אויף פינגער!
עס בייסען די ציגען
די דאָבער פאַר הונגער!

און שטילל ווי אַ קברות
מענשען ווי מתים·
קיין גאוה, קיין תאוה,
מע'לעבט פון העתים;

קיין הסידים, קיין דייטשען —
האָט תורה אַ קוים,
עס וואַקסען רבנים,
מען פּאַשעט עלוים...

צינד וואַקסט נאָך אַ גאון,
וואָס וועט נאָך פערשאָמען
גאַנץ פּוילען אונ ליטאָ,
אונ זאַמיט, אונ באָהמען,

אונ לאָזט דו איהן וואַקסען,
לאָזט דו איהן פריי,
ביזט דו — חלילה! —
הוד מלכות, פערביי!

האָסטו דו פערלוירען
גאַנץ פּולין אונ ליטאָ...
איז — חס ושלום! —
איין=עק פון ניט גוטע

יאָגען וועט ער אונז
מיט שרעקליכען האַסס
אונ ברענגען משיח'ן —
חלילה וחס! —

דער ימח־שמו'ניק,
אז ר'האָט עס דערהאָרט —
איז איהם די שמחה
געוואָרען געשטערט.

ער ליגט שוין אונ טראַכט
טאָג אַזוי נאַכט,
אונ רייבט זיך, אונ רינצעלט דען שטערען
— גוואַלד! לילית קרוין!
איין עצה גיב! שוין!
זונם קאָנן די וועלט איבערקעהרען!

— די נוס איז האַרט!
נור, מיין מאַנן, וואַרט,
זי קנאַקט דאָך אונטער די צייהן!
נצחון איז זיס!
גרייט אָן די שפּיז,
דער בראָטען וועט קוממען אַליין!

אָ גאָטט, האָב רחמנות,
זיי זוכען נקמה!
האַלט, יודען, תענית
פאַר דער נשמה!

עס שווינדלען די אויגען,
היים ווערט אונ קאַלט...
זי הענגט אויף אַ האָהריל,
אָט, אָט, אָט, זי פאַלט.

אָט, פאַלט פונ'עם הימעל,
אַ ליכטיגער שטערן;
אָט, וועט אין גיהנם
אַ שמחה שוין ווערען!

~~~~~~~~~~

ג.

טראַ=ראַ=ראַ, טראַח!
וואָס איז געשעהן?
צו האָט נישט דאָרט עמיץ
משיח'ן געזעה'ן?

ווען בלאָזט מען דען שופר?
דאָך אלול נישט תמוז!
צו איז ער משוגע
געוואָרען, דער שמש?
~~~~~~~~~~

וואָס בלאָזט־עס און פּייפֿט,
וואָס דונערט און קנאַלט?
צו פּלאַצען די דאָמבּעס
און סאָסנעס אין וואלד?

עס פּייפֿט און קנאַלט,
עס זעצט, עס קנאַקט,
עס יאָגט איין עקסטרא־
פּאָסט פֿון טראַקט!

אָה! ווער האָט אַזא
קלינגען געהערט?
ווער האָט געזעה'ן אַזוי
פֿליהען פֿיער פֿערד?

עס קלינגען די גלאָקליך
וואָס אַ מאָל פֿרייער;
עס שפּריצען די פּאָדקאָוועס
פֿונקען און פֿייער.

עס שלענגעלט זיך, קנאַקט
אָהן רחמים, די בייטש!
מע'שטעהט מיט די אָפֿפֿענע
מיילער: וואָס טייטש?

צוזעהען דאָס װוּנדער
זענען אַרויס
קראַנקע פֿון בעטען,
לומדים — פֿון קלויז,

קינדער פֿון חדר —
איינס אין דער מיט
אין האַנד די תחתונים —
פֿון אונטער דער רוט.

דאָרט לויפֿט אַ שוחט,
בלייך ווי די וואַנד,
אַ נישט דערקוילערטער
האָהן אין דער האַנד,

ער האָט אין מיטען
דאָס פֿייפֿען געהערט,
און — במקום דען האָהן —
דען חלף אויף ד'ר'ערד!

און פֿליהט אויפֿ'ן רבי'ל
אַרויף ווי אַ קאָהל
אַריין מיט'ן חוטם *)
אין אָפֿפֿענעם מויל!

און דאָ לויפֿט אַ טובֿע
און ברעכֿט זיך די האַנד:
„שרייט יודען האָבֿער —
זאָגט מיר, וואו ברענט?!"

שאַ! שאַ! נור שטיללער!
מען ווייסט שוין! ס'אי־פּראָסט
אַ דייטש איז געקוממען
פֿון דאַנציג מיט פּאָסט!

מיטגעבּרענגט האָט ער
גאָר אוצרות מיט געלד!
געהן וועט אַ מסחר!
זיין וועט אַ וועלט!

און גאָטט האָט דאָס שטאָדטיל
גאָר ראַפּטום בעגליקט,
ער האָט זיי פֿון הימעל
אַ מחיה געשיקט!

*) נאָז.

עס האנדעלט דאס דייטשעל
מיט כל'ערליי תבואות,
און צאָהלט אלץ אין באארען
און מאכט ניש' קיין שהיות!

אלץ ווערד מיט גאָלדענע
ראָנדליך געוואויגען,
אז יעדען ווערד פרייליך
און ליכטיג אין ד'אויגען!

עס הייבען אָן האנדלען
גאָר שוחטים, דיינים.
עס לויפען, עס קויפען
מלמדים, בטלנים...

אללעס איז סחורה,
פון פאָרשום א רעגען!
און פויערען מיט פוהרען
פערלייגען די וועגען!

מען דארף נישט בעקוקען,
געקויפט און געשטעלט
עס שיטטען אָן יודלעך
געסער מיט געלד!

אח, ווער געדענקט
אזא גאָלדענע צייט?
מען טראָגט אין דער וואָכען
נור אטלעס און זייד!

און חתונות מאכט מען
טאג=טאָגליך כסדר;
בעווארפען די שניידער
מיט חתונה קליידער;

עס ווענגען אָהן האָנד שוין
די כלי=זמר געבליבען,
די חופה צוריססען,
די שטאנגען צוריבען,

עס האט שוין דער בדחן
קיין כח צו לאכען,
מען קריגט שוין קיין וואקס ניט.
הבדלות צו מאכען;

לעקער פאר ברויט=שטאָד!
און נים, פאָמעראָנצען!...
עס קאָכט ווי א קאָססעל
דאס שבאדטיל אין גאנצען!

נור דער דייטש האָט מיט געבראכט
א ב ת י ח י ד'ל ע א פראכט
גאָלד'נע לאָקקען ביז די פים!
אויגען בלישציען ווי די שטערען
און א קול — א פרייד צו האָרען.
און א שטימטע — אוקקערזים!

און זי געהט נישט, נור זי שפּרינגט,
און זי רעדט נישט, נור זי זינגט,
פריילין, לוסטיג טאָג און נאַכט!
און לאָזט אַרוים איהר קול מאַריע
העלפט דאָס גאַנצע הויז איהר צו,
קנאַקט פאַר לאַכען, ווען זי לאַכט!

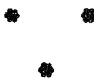
חא! חא! קלינגט עס ווי אַ גלאָק!
יעדעס שטיינדעל, יעדער צשוואָק,
וואַנד און דאַך! דאָס הויז אין גאַנצען!
עס לעגט די נאָהל אַוועק דער שוסטער,
און דער מאַרשאַלעק דער וויסטער
חאַפּט זיין „גרונע" טאַנצען!

דער שמש איז אַ פעססימיסט,
און — אַ'ך־לעבען — נישט אומזיסט,
מיט אַ שלאַנג איז ער געזעססען!
און לאַכט מאַריע, נו לאַכט ער מיט,
און לאַכט פון הארץ געזונד און גוט
„קול באשה" — גאָר פערגעססען!

און אַז מאָניש געהט כסדר
יעדען מאָרגען פריה אין חדר
בלייבט ער שטעהן ביי'ם טויער...
רעמעלט זינגט אַ פראַכט מאַריע,
און איהר טרעללען־מעלאָדיע
דרינגט איהם טיעף אין אויער!

עס דרינגט אַריין אין הארץ איהם טיעף!
און אויפ'ן אייגענעם מאָטיוו
מיט דער זעלבען מעלאָדיע,
זינגט דער נאָך ער די גמרא,
און איז מטעים יעדע סברא,
דרייט נאָך מיט'ן פינגער צו!

נור אַ שוויים ליגט אויפ'ען שטערען,
אונ די אויגען — פייכט פון טרערען,
אונ דאָס פנים בלאַס ווי קרייד,
דער רבי זייגער זיצט פערצוקט
ס'שטעהט די רבי'צין אונ קוקט:
„אוי, ווער ווייסט, וואָס דאָס בעטייט!"

דער פאָטער — פערנומען,
אין אללעם פערגעססען;
אין דער היים — זעלטען
אַ שבת געגעססען.

עס זעהט דאָך די מוטטער
ווי מאָניש פערשווינד;
זי שרעקט זיך אונ פראָגט איהן:
וואָס איז דיר מיין קינד?

וואָס לאָזט זיך דיין קול
אַזוי וויינענדיג הערען?
וואָס האָסט דו אין ד'אויגען
נור טרערען, אונ טרערען?

וואָס ביסטו אַזוי בלאַסס
מיין איינציגעס קינד?
ווער האָט דיר פערלאָשען,
זאָג, וואָס פאַר אַ ווינד,

די אייגעלעך דיינע,
די שאָהנע הבדלות?
וואו האָסט דו גענומען
נגונים — יללות?

* * *

אָהן עיני־הרע,
געזונד זיי אונ שטאַרק.
דו פלעגסט דאָך צו זינגען
פונקט ווי אַ קאַנאַר'ס

אַ שטיינגער, אַ וואָלאַך
צו אַנדערע זאַכען!
עס פלעגט דאָך פאַר תענוג
דאָס הארץ אין מיר לאַכען.

אַז דו פלעגסט זינגען
די זמירות ביי'ם עססען; —
היינט האָסט דו גאָר יענע
נגונים פערגעססען!

היינט זינגסט דו גאָר אַנדערש,
היינט זינגסט דו ניש' גוט,
עס קלאָמט מיר דאָס הארץ צו,
עס קיהלט מיר דאָס בלוט;

עס שניידט ווי מיט מעססער
אין האַרץ דיין געזאַג!
וואָס איז פאַר אַ שטייגער,
וואָס איז פאַר אַ גאַנג?
. . . .

פלעגסט אַ מאָל העלפען
דעם חזן אין שוהל...
גאָר אַנדערע קולות,
איין אַנדער געפיהל!

אַצינד עמיץ אַנדערש
זינגט פון דיר אַרויס!
וואָס איז דיר, מיין לעבען,
דער מאַמען זאָג אויס!
. . . .

— צו וויים איך דען, מאַמע,
וואָס ס'זינגט דאָרט אין מיר?
איך וויים נור אין האַרץ איז
גאָר אַנדערש ווי פריהר!

איך וויים ניש וואָס ס'איז מיר,
עס נאָגט דאָך אין האַרץ;
אונ פּלוצלינג פאַר ד'אויגען
ווערט פינסטער אונ שוואַרץ...

עס הייבט אָן צו ברעננען
ווי פייער אין מח,
עס רייסען זיך קולות
פון האלז אויס מיט כח!

אונ אָטהעם פערפעהלט מיר,
ס'איז ענג אין דער ברוסט,
איך וויל זיי פערהאַלטען,
די טאָגער, אומזיסט!

זיי פליהען ווי פייגעל
אַרויס פון אַ נעסט...
אונ — אַזוי זינגט זיך...
אָט, ווי דו זעהסט!...

ד.

אַנדערש וואָלט מיין ליעד געקלינגען
ד'זאָלל פאַר גוים גויש זינגען
נישט פאַר יודען, נישט „זשאַרגאָן"! —
קיין רעכטען קלאַנג, קיין רעכטען טאָן!
ס'האָט פאַר ליעבע, פאַר געפיהל
נישט קיין פאַססענד וואָרט, קיין סטיעל...

אונזער יודיש האָט נור וויצען,
האָט נור שפיצען, בלאַנקע בליצען;
ווערטער ווי פער'סמ'טע שפּיזען!
אין איהר לאַבען, ווייגען ריעזען!
ראיז ווי גאלל, ווי פיאָלן בימטער:
אונ זי דרעשט דאָס לייב מיט ריטטער!

ז'איז אין גאַנצען בלוט און טרערען!
קאָנסט אין יעדען אויסדרוק האָ־רען
ווי דער ים — פֿון צרות זיעד,
ווי עס ברעכט דאָס האַרץ דעם יוד...
נור, חאָטש פלאַץ דאָ אויפֿען אָרט,
ס'האָט קיין לעבליך וואַ־רעם וואָרט!...

קיין איינציג וואָרט איז צאַרט און גלאַט,
עס איז פאר ליעבע טויט און מאַט —
„הערציל", „זעעלע" „שאַץ" און „שאָצעל"
ס'האָט אַ טעם ווי לאַקריץ־פלעצעל;
עס האָט קיין טעם, עס האָט קיין זאַלץ,
און עס שמעקט נאָך גאָנזען שמאַלץ!

איך האָב צו'ן אייך קיין טענה־מענה,
וואָס די ליעבע איז אייך פֿרעמד;
ווענוס שפרינגט ארויס פֿון פּיאָנע
ז'מיטן ים און אָרן אַ העמד!

און אמאָר מיט בלינדע אויגען,
באָרוויס, נאַקיט לויפֿט ער, פֿליהט;
שפיעלט זיך מיט אַ פייללענבויגען —
קאָנן דאָס פּאַססען פֿאַר אַ יוד?

* * *

ווייבער האָב'מיר סאַמע צנועות!
ס'וועט קיין ליעבע ניט פֿערלאַנגען!
אונזער טאָכטער מאַכט קיין שהיות:
נדן, תנאים, חופּה־שטאַנגען!

און מען לעבט דאָך ביי אונז יודען,
גאַנץ בשלום, גאַנץ צופֿרידען;
ווי פּאַסאָליעס שיט מען קינדער!
טרעפֿט זיך זעלטען, פֿאַר אין ברירה,
מהוט אַ יוד אויך אַין עבירה.
דם־ובשר, ס'איז קיין ווינדער!

נור ער וועט נישט פלעטשען, פראהלען:
„זאָננע, מאָנד און זילבער־שטראהלען"
נישט פאַר וואַססער, ניש' פאַר פייער!
ר'לויפט אין מקוה אריין געשווינד,
וואשט פון לייב אראָב די זינד,
ווארפט דערנאָך אַ הארטען דרייער

דעם „בעל־נס אריין אין פושקע;
וויל ער, פאַסט ער נאָך אַ תענית
און ער שוואָרט זיך אויף נאמנות:
ס'איז אין גאַנצען ווערטה אַ שישקע!

אינ'ם שטאָדטיל איז געוועזען
פון קדמונים אַ מפולת:
דאָרטען פלעגען לצים וואהנען,
מוזיציריען, מאַכען קולות.

קרייען, מיאוציען, קוויטשען, ביללען
אָדער סווישטשען ווי דער ווינד,
אויפ'ן דאַך, געהט אויף דער וואַך
אַרום איין אַלטער שווארצער הונד;

ס פלעגט אַרו'ם צו ווארפען שטיינער,
גאַנצע פודען אויף דער וואָג,
און עס פלעגען זיך בעוויייזען
די ניט־גוטע טאָג אויף טאָג!

ווייבער, מאָננער, יודען, קריסטען
ווייכען לאַנג די גאַנצע גאַסס;
און מיט הויכען גראָז בעוואַקסען
שטעהען הייזליך פוסטע־פּאַס!

דאָרט ביינאַכט בעווייזט זיך מאַניש,
צו דער חורבה געהט ער צו,
ס'קלאַפּט דאָס הארץ ווי ביי'ן אַ גזלן,
דאָרטען ווארט אויף איהן מאַריע!

איהן בעגלייטען צוויי מלאָכים:
אין דער לינקער זייט א שלעכטער,
אונ, מיט טרערען אין די אויגען,
געהט דער גוטער אין דער רעכטער!

אונ דער גוטער מלאָך רוימט איהם
אין דעם רעכטען אויער אריין:
„האָב רחמנות! דיין נשמה
זאָל פאר גאָטט ניש׳ זינדיג זיין!"

„וויים, די וועלט האָט ער בעשאַפפען
„וואָס אין הימעל, וואָס אויף ד׳ר׳עיד!
„זונן, לבנה, אללע שטערען,
„אללע אָקסען, אללע פערד!

ער פערזאָרגט אויך לייבען, בערען,
גיט פרנסה שאָף אונ רינדער...
האָט דען מענש זיך אויסגעקליבען,
ער זאָלל לויבען זיינע וואונדער.

אונ דען תמצית פון די אָמות
האָט ער יודען אוים געצויגען;
אונ זעקס־הונדערט־דריי־צעהן מצות
אָב־געמאָסטען, אָב־געוואויגען!

טהוא נאָך תשובה, אונ ער וועט דיך
מ י ט ש"י עולמות פערגעלטען!
אוי, בערעכען! איז מאַריע דען
ווערטה דריי הונדערט מיט צעהן וועלטען?

תוזק מאַכט דער שלעכטער מלאָך
רוימט אין לינקען אויער אריין:
האָסט נאָך צייט אויף עולם הבא!
אונ ער וועט דיר מוחל זיין!

צו האָט ראובן נישט געזינדיגט?
אָדער דוד אונ בת שבע?
אללע זעננען אין גן עדן...
ווייל ער האָט א גוטע טבע!

און אַ ליאַרע קרים, אַ טרעהר,
אין אַ ווינטער-טאָג אַ תּענית
און אַ וואָרט, „איך וועל נישט מעהר!"
און ער גלייבט דיר אויף נאמנות!

אַזוי טענ'ען די מלאָכים.
און דער ישוב דויערט ניש' לאַנג
ווייל זי ווייזט זיך באַלד אין פענסטער,
און עס האָרט זיך איהר געזאַנג!

פלאַממען ברעננען איהר אין ד'אויגען,
אַללע תּאוות — אין איהר ליעד!
און איהר פליהט שוין פייל פון בויגען,
און דאָס בלוט זיינס קאָכט און זיעד!

טויזענד גריללען, טויזענד שפּיננען,
פלעדער-מייז און איילען דאָרען
זייער זינגען, לאַכען קישען,
זייער קישען, האַלזען שוואַרען...

און ער שוואָרט איהר הייסע ליעבע
ביי זיין לעבען, ביי'ם געזונד;
דאָך זי שמייכעלט: אַזאַ שבועה,
טראָגט אַוועק דער לייכטער ווינד!

און ער שוואָרט איהר ביי די ציצית,
ביי די פּאות, ביי די תּפלין,
און ביי שופר של משיח...
— „זאָג, וואָס נאָך? אום גאָטטעס ווילען!"

און ער שוואָרט איהר הייסע ליעבע
אַלץ פערברענטער און פערשייטער,
און זי שמייכעלט, און זי בעט זיך:
שוואָר נאָר ווייטער, ווייטער, ווייטער!

און ער שוואַרט איהר ביי זיין טאַטען
ביי דער גוטער פֿרוממער מאַמען;
ביי דער באָבען, ביי דעם זיידען,
און ביי אללע נאָך צוזאַממען...

אויף איהר ליפּפּעל שפּיעלט אַ שמייכעל
און די אויגען איהרע גלאַנצען,
און זי בעט זיך: ווייטער, ווייטער!
זי וויל זיכער זיין אין גאַנצען!

ווייל אַ בחור קאָנן פֿערפֿיהרען,
קאָנן פֿערגעססען, האָט זי מורא...
און ער שוואַ״ט איהר ביי'ם פּרוכת,
ביי דעם כּתר, ביי דער תורה!

און זי בעט זיך האָבער! האָבער,
זי וויל זיכער זיין אין גאַנצען!
און זי כּשופט מיט איהר אָטהעם
און די אויגען בלישציען, גלאַנצען...

און ער גרייפֿט אַלס האָבער, האָבער,
האָט גאָטס נאָמען אויסגערופֿען!...
. . . .
פֿונ'עם הימּעל קנאַלט אַ דיננער;
פֿון גיהנום פֿונ'עם טיעפֿען

אַ געלאָכטער, אַ גערודער
און פֿון שוועבעל יאָגט אַ ריח
און ער פֿליהט שוין „פּאָר קאַנואָיעם“
אויף אַ באָזעם אין דער היך.

אויפ׳ן באַרג אררט דאָרטען
איז אַ לעבען, אַ געפּילדער;
ס׳איז אַ באַלל דאָרט אין דער היכה,
און א שרעקליכער, אַ ווילדער!

און קאַפּעלען (יענע וועלטי־
גע ציגיינער) מוזיצירען,
און שאַמפּאַניער — ווי וואססער,
און די רוחות קאַנקאַניערען!

לאַמפּען — טויזענד פּעססער סמאַלע,
די רשעים זעננען קנויטען,
ס׳געהט אַרום איין־עקסטראַ־שד׳ל
מיט אַ שעריל צו די צויטען!

און די קאָניגין איז לילית,
אין די אויגען האָט זי בליצען,
און סמאֵל טראָגט איהר לאַנגע
שלאָפּפּע מיט בראַבאַנדער שפּיצען.

. . . .

אין דער טהיר דאָרט שטעהט געשלאָססען
אונזער מאָניש אויף אַ קייט...
און מען לעגט שוין אָן אַ פייער
און די שפּיעז איז אויך שוין גרייט!

כסא שלמה.

וואָס רוישט מיר אין מח,
וואָס זעצט ווי'ן אַ מיהל?
שלמה המלך'ס
די גאָלדענע שטוהל!

עס לאָזט מיך די שטוהל —
די גאָלדענע פּראַכט
נישט רוהען ביי טאָג,
נישט שלאָפען ביי נאַכט.

עס מאַכען מיך טויב
די גאָלדענע בערען;
עס מאַכען מיך בלינד
בריליאַנטען ווי שטערן;

עס רוישען די שפּאַרבער,
עס וואָרקען די טויבען;
עס בלענדט אַלאַבאַסטער
און פּערל ווי טרויבען.

פייגעל גינגאָלדענע
בלישציען און פּראַנגען;
עס סאַפּען אופיר'ענע
עקדיסען, שלאַנגען,

עס רוישען די אָדלער
מיט גאָלדענע פליגעל,
עס בלאַנקט די מנורה —
אַ גאָלדענער שפּיגעל...

און אָקסען און שטיערען
בלעקקען און וועקקען;
עס קאָפּעט דער בוימעל
פון גאָלדענעם בעקקען.

* * *

אויך וועקקען אין הארצען
אַ זעלטען געפיהל
די פרויען-געשטאַלטען
פון איבער דער שטוהל —

איך זעה זיי פאר ד'אויגען
דריי פרויען געשטאַלטען. —
אין צאָפּף אינ'עם גראָהעם,
אין קאָפּף אינ'עם אַלטען

דערקענן איך ד'אמונה.
אין דרייען געבויגען,
און פּייבטליכע, גרינע,
פערגלאָזערטע אויגען

פערגלייסטע צו'ם הימעל!
פולל תפלות, כונות —
נור הארט איז די שטיממע!
ס'קלינגט אָהן רחמנות

פון ברוינ-דארע ליפּפּען
נור חרם, נור אָסר;
און ווי אַ פּאָקשיווע
שטאָבעדיג מוסר!

די חכמה דערקענן איך
אין ברייטליכען שטערן,
נעקרייזעלטע לאָקקען
אויף ד'אַקסעל צו־לאָזט;

בריליאַנטענע אויגען,
זיי לייכטען ווי שטערן,
זיי לייכטען דאָך רוהיג
און קאַלט ווי דער פראָסט!

און שטאָנדיג דורך בריללען...
אַ וואָג אין דער האַנד;
אַלץ וואָלט זי געוואָיגען —
דען מאָך אויף דער וואַנד,

די שטערן אין הימעל,
דען דראָביאַזג אין טייך;
אַלץ דאַרף זי וויכסען,
נור אַלץ איז איהר גלייך!

עס שטעהט נאָך די אמת!
פון קאָפּף ביז די פיס
פערהילט אין אַ שלייער!
ווייל שרעקליך און מאוס

איז נאַקעטע אמת!
מען האָט זי פערשטעלט
ווייל ווער עס דערזעהט זי,
דער געהט פון דער וועלט!...

* *
*

עס שמעקט און עס רוישט,
עס בלאַנקט און עס בליצט,
נור, ליידער, נישט שלמה
נור אַשמדאַי זיצט

אויף כסא בן דוד!
בן לילית רעגיערט
דאָס פנים, דאָס שוואַרצע,
רוזיערט, בלאַנשיר;

אין כתר מלכות
די האָרנער פערשטעקט...
די הינערנע פיסלעך
מיט פורפור פערדעקט,

און טרעפט אַללע חדות
פון גוים און יודען...
און שטעלט אַ־לאַ־שלמה
די ווייבער צופרידען,

און שניידט אַ מאָל קינדער,
לעבעדיג צו טויט;
עס העלפען די חיות
ארוים פוי אַ נויט!

און שלמה? דער וואַנדערט
פערהונגערט, פערשמאַכט,
שרייט „אני שלמה",
ווער גלייבט איהם? מען לאַכט!

ווער דען איז דאָרט קעניג?
מען ווייסט דאָך, מען האָרט!
ווער ברענגט פון מצרים
זיך ווייבער און פערד?

ווער האָט די מלכה
פון שבא־לאַנד בעגליקט?
מען קראַצט אויפ'ן נעביך,
דער מענש איז פערריקט!

* * *

עס שמעקט און עס רוישט,
עס בלאנקט און עס בלענדט,
ס'האט קיינער דען שד
אויפ'ן טראן נישט דערקענט.

אמונה — זי קלערט נישט,
עס פסק'ט די צנועה:
מלכותא דרעא
כמלכותא דרקיעא...

זי האט זיך גע'פועל'ט א
לא־יתרץ פריקאז:
פאר אומגעוואשען
האטש שמייססען אין גאסס;

מינים האטש הענגען;
און טאפיען אין טייך
פאר שניידען די נאגעל
אהן עדות און גלייך...

* * *

פיין איז דער ראזענאל,
פיזעם איז נאבעל
ס'שטינקט דאס גיהנם דאך
ארגער ווי קנאבעל...

די חכמה דערפיהלט עס
און רעדט נישט א ווארט;
די חכמה האט שכל
און שטעהט אויף איהר ארט;

צו האבען רען אללע
פינף חושים קיין טעות
זי זאל זיך פערלאזען
אליין אויף דער נאז?

מען פיהלט, עס איז אמת,
נו, ס'טרעפט זיך ביי לייט...
זי רוקט אביסעלע
אב אין א זייט

און נעמט א שמעק טאבאק;
בערוהיגט זיך באלד...
איין נארישע אמת
זי שרייט שוין: געוואלט!

אויף כסא בן דוד
א פרעמדער פערשוין,
ציהט אב דען מאנטעל,
אראב נעמט די קרוין!

אין זיין רציחה
איז אשמדאי שרעקליך!
און גענעראלען,
כהנים מיט גלאקליך,

מיט בלוט פון קרבנות
און חלב פערפעצט,
א צעהנדליג סריסים —
די האט ער געזעצט

צו משפט'ן אמת,
עס שווייגט דער נאראד;
פיינט האט מען אמת
און ווייט איז צו גאטט!

סוחרים און שענקער
שרייען: נור ברענגען!
עס בעטען זיך ווייבער:
האטש אדערן טרענגען!

* * *

מען ווייסט, אָהן רחמים
ועט אויסגעהן א פסק.
ס'רינט דער אמונה
א טרער אויף דער באקק

נור „למען ידעו״,
עס העלפט קיין רחמנות!
אלמלא מוראָה...
פראָסטע סכנות!

זי שיקט איין עין־הרע —
א בליק אין דער זייט,
די חכמה פערשטעהט שוין
וואָס ס'אייגעל בעטייט.

זי זעהט ווי'ן א שפיגעל
די אללערליי סחורות
מיט וואָס זי וועט האנדלען
עד סוף כל הדורות...

זי זעהט אינ'ם אייגעל
אָט ווידלעס צו פלייש
הבדלות — צו בורא
מאורי האש,

צוואנגען צו נאָגעל
און מעססער צו בריסטען
און קנאַקער צו ביינער —
ס'טאָהר זיך נישט גלי..טען!

די חכמה פערשטיינערט,
קיין תנועה, קיין קלאַנג...
עס האָט זי פער'כשופ'ט
די גיפטיגע שלאַנג!

* * *

און ס'רעשט זיך אין ציון,
עס יאָגען זיך מאססען
מען לויפט אויפ'ן ווינדער,
מען פויקט אין די גאססען,

קאָסטרוי טרייבט מען אמת,
עס קנאַקט און עס קנאַלט...
די אמת, געשמיססען,
ענטלויפט אין א וואלד;

דאָרט האָט זי געטראָפען
א לייב צו א בער...
זאָגט נאָך איהר קדיש,
זי לעבט שוין נישט מעהר!

דְעֶן לֵיבְ'ם לְוָיָה.

אַ הֶסְפֵּד אויף אַלְלֶע צַדִיקִים.

די וואַלד=אידעע די טראָגט דער לייב
ערהאַבען, שטאָלץ און איידעל!
ער פרעדיגט זי מיט לייבען=קול
און בראָניעט מיט'ן ווײדעל.

פראָגט די שאָף אויף זיינע ציין,
ער האָט זיי נישט געקאַרגט,
און ביי עזעל, אָקסען, קיה
די וואַלד=אידעע געשטאַרקט...

די וואַלד=אידעע די טראָגט דער ליב,
איידעל, שטאָלץ און פעסט;
חיות'ס הערצער שלאָגען היים
אין די גראָסטע פראָסט!

עס ציהט זיך, ציהט די וואַלד=אידעע
יאָהרען גאָר אַ מעננע
דורך דער וואַלד געשיכטע דורך
ווי אַ רויטע סטעננע!

ציהט זיך איבער טהאָל און באָרג
און פאַרבט מיט איהר קאָליער
ס'גרינע גראָז, דען ווייסען שניי,
טייבער אָהן אַ שעור!

אַ בת־קול פליהט אַ דורך דען וואַלד,
עס בלאָזט ווי פון אַ האָרן:
„דער ליב איז קראַנק” עס גיט אַ שטאָך
די חיות ווי אַ דאָרן!

אַ תרועה פליהט אַ דורך דען וואַלד:
„דען אפּעטיט פערלוירען!”
עס חאַפּט די חיות אָן אַ שרעק,
ס'וועט דאָס בלוט געפרוירען

ס'ציהט אַ שברים דורך דען וואַלד:
„עס העלפט קיין גוטער יוד!
מען האָט איהם פיזעם שוין געגע'ן
און דער אַלטער ציהט —

אוי, ער ציהט ארויס פון וואַלד
צום טאַטען און צו'ם זיידען!
אוי, ער האָט זיך שוין פערבאָנגט
צו'ם ליכטיגען גן־עדן!”

ס'פליהען שברים דורך דען וואַלד,
אַ האָרן נאָך אַ האָרן,
און יעדע שמועה, יעדעס קול
שטאָכט — אַ שאַרפער דאָרן!

ביי די חיות שטאַרט דאָס בלוט,
און דער זאַפט — ביי ביימער,
אין בערלאָגע גיסט דער בער
טרערען גאַנצע איימער.

אַ שאַקאַליש וואָיען יאָגט
פון צפון ביז קיין דרום,
און די צנועות, די היענים
רייסען איין די קברים —

ראפטים, טס! פערשטומט דער וואלד!
האָרט זיך איין אין שטיללען —
ודוי זאָגען דארף דער ליב,
עס הייבט שוין אָן צו בריללען!

אונ ער ברילט די ודוי אוים
מיט יאָמערליך געוויין,
אונ קלאַפּט על חטא; אין אַלטען בויך
קלינגען שטיין אונ ביין!

גראָבע, פרומע טרערען פאללען
אויף די אַלטע באַק,
אויפ'ן מעבר־יבוק ווערד
פון איטליכער א פלעק!

ביימער שאָקלען מיט די קאָפּף,
טרויריג רוישט דער וואלד,
אונ דער פרוממער אַלטער לייב
גוסעט אָב אונ — — פאלט!

יאָממער קלאָגען אַללע ביימער:
דען זכות ווער וועט האָבען,
אונ וועט פון זיך איין אָרון גע'ן
דען צדיק צו בעגראָבען?

ס'הייבט זיך אויף פון וואלד די קלאָג
פייערדיג אונ פלאַמם,
וועקט אין מדבר אויף דאָס זאַנד,
פעלזען ביי דעם ים!

אונ עס הייבט זיך אויף דאָס זאַנד,
יאָגט פון אַללע עקקען
פון דער וועלט אין וואלד אריין,
דען צדיק צו בעדעקקען.

אונ די אַלטע פעלזען קראַכצען:
אוי ווער וועט דער לעבען
אונ פון זיך דעם אַלטען צדיק
א מצבה געבען?

אונ דען יאָממער, דאַכט זיך, טראָגען
רוחות אָדער כשוף,
איבער וואָלדער, סטעפּים, ימים
אונ דערגרייכט צו'ם ישוב.

א געפלאַצעריי אויף קיימען,
ס'ווערען טאָג צו־פלויגען,
ז'וויללען אַללע גע'ן דעם צדיק
שארבאַנעס צו ד'אויגען

אונ פון לען אויף אללע פעלדער
פליהט צו גאָטט וכוחים;
פאַר וואָס קומט זיי נישט די זכיה
איהם צו גע'ן תכרוכים?

ברואָזעס זיפצען, דאַמבעס קראַכצען,
אַז עס פלאַצט די קאָרע,
אין די ווינטען, דאַכט זיך, וואָ'ען
הינד א גאַנצע סוואָרע...

אויבען ציהען שווערע וואָלקען
אונ דאָרט צווישען זיי
שווימען „אחרי־מות־קדושים" —
ח י ו ת א ל ל ע ר ל י י;

אַלטע דורות, פרוממע דורות
בלייערן אונ בלייך...
אונ עס טריעפען זיי'רע שווערע
טרערען פון דער הייך:

און זיי פאללען אויף דער מטה,
און עס קלינגען פושקעס...
און א פיקסעל זאגט א הספד,
אז עס שניידט די קישקעס...

איין איבערקערניש.

און די לופט איז פולל מיט זיפצען,
פולל מיט ברעננענדיגע טרערען;
מיט׳ן לעצטען גוסס־אטהעם,
פולל חרמות און פערשווארען.

פולל מיט אסכרה, קרופ און מאזעל
פולל מיט טיפוסען פאר הונגער...
נור די קלאווישען בערידהרען
דיינע שמאלע, לאנגע פינגער —

איין איבערקערניש אויף אללעם!
ווי די טאנער טאנצען, שפרינגען,
ווי די לופט ווערט פולל מיט לצים,
רויטע מיצליך, און זיי קלינגען

מיט די קליינע זילבער־גלאקליך,
האבער, האבער און גערעבטער...
שוין פערשווינדען אללע צרות
און די וועלט איז פולל געלאכטער!

שכור טאנצען אללע בלומען
וואלדער, טייבער קאנקאנ־ערען...
די לבנה ווינקט מיט ד אויגען,
אללע שטערען קאקעטי־ער׳ען...

אללע שטערען, — דיינע אויגען,
איך הייב מיט דיר אן צו זינגען,
און די גלאקליך אויף די מיצלעך
קלינגען, קלינגען—נור זיי קלינגען!

פֿרַיי אוים נאַרקאַן.

1

קום שוין, קום, אָה, נביא! מיט דער גאַנצער קראַפֿט,
פֿון אונגליק און פֿון ליעבע רופֿען מיר צו דיר!
קוק ווי שוואַך מיר זיינען, מיעד און אָבגעשלאַפֿט,
ווי שטאַרק עס איז דער פֿיינד, ווי אונבעהאָלפֿען — מיר.

עס איז די לעצטע צייט; אָה! ראַטיווע פֿון שאַנד;
דאָס געוויססען שלאָפֿט, די נאַכֿט איז אָהן א שטראַהל;
פֿערלאָשען שוין די בושה, פֿע־אירט איז דער פֿערשטאַנד,
און די מיטטעלמאָססיגקייט פרעדיגט איבעראַלל!

בּיסט דו מיין פֿריינד,
אַהער גיב דיין האַנד!
מיר וועללען שטרייטען
און ליידען בּיינאַנד!
פֿיינד? שטעלל דיך פֿריי,
פֿעסט מיר אַקעגען!
גור אַראָב פֿון וועג
אויב ס'איז דיר נישט געלעגען!

3

מיט פערל פֿון טוי
ציערט זיך אוים די נאַכֿט...
(אָ! שרעקליכֿע געדאַנקען
לאָזט א רגע אָב!)

אָט א פֿויגעל ריהרט זיך
אין די צווייגען זאַכֿט...
א פיצענקעלע שטערען
אָט, אָט, פֿאַלט אַראָב!

(אָ! שרעקליכֿע געדאַנקען,
א רגע זייט געלאַססען!)
דער לבנה'ס שטראַהלען
ציהען זיך און ציהען
אויפֿ'ן שטיללען טייכֿעל
און לייגען זיך אין פֿאַסבען —
(טרויריגע געדאַנקען,
לאָזט אַ רגע רוהען!)
ווי שטילל זיי זיך בּעוועגען,
ריהרען אויף און אָב...

(אָה! שרעקליכע געדאַנקען,
לאָזט אָ רגע אָב!)

4

זאָגט נישט, אַז ר'איז טויט,
ניין, ער לעבט, ער לעבט!
אָבגעפּליקט די רויז,
נור איהר אָטהעם שוועבט!
צובראָכען איז די האַרף,
ס'וויינט דאָך דער אַקאָרד!
צוהאַקט איז דער אַלטאַר,
ס'פייער ברענט נאָך פאָרט!

5

מיר האָט זיך גע'חלומ'ט:
מיט אַ גרויסער מענגע
געה איך, דאָך בעוונדער...
געהן, געה'ן מיר לאַנג!
פינסטער איז די נאַכט...
אונטען איז אַ תהום,
און דאָס וועגיל — קרימט זיך,
דרעהט זיך ווי אַ שלאַנג
אויפ'ן גלייכען פעלזען,
ווי אַ טאַשמע שמאָל —
און די פלאַקקער ברענגען
רייסען אוים אַמאָל
פון פינסטערניש אַ פנים;
עס איז רויה און קאַלט
און, צום שאַרפען בליק,
די ברעמען איינגעצויגען;
צו אַ יונגע ס אָ ס נ ע
אויפ'ן תהום געבויגען
מיט די גרינע צווייגען,
דאַכט זיך — אָט, זי פאַלט!

צו אַ שפּאַלט אין פעלזען,
מאָך־בעוואַקסען, שוואַרץ...
און קיין שאָרך, קיין אָטהעם,
שטיל! עס וויסען אַללע,
אַז אַ פאַלשער טריט נור,
שמעטטערט פון דער סקאַלע
אַ'ריין אין טיעפסטען תהום...
דאָך רוהיג איז מיין האַרץ

און מיין טריט איז פעסט!
. . . .

6

'האָב נאָך געזעהן אַ חלום:
אַ שטאָק־טריבע נאַכט,
און אַ ווילדער פעלזען
וואַקסט אין וויסטען לאַנד;
און די שטוממע נעפעל
אויפ'ן פעלזענס רוקען
גלייך ווי ברייטע ימים
גיעסען זיך בייגאַנד...

אויפ'ן פעלזען שטעה איך,
אונטען איז אַ תהום,
און מיין שאַרפער בליק
גרייכט נישט ביז צו'ם גרונד...
נור דאָרטען איז נישט פוסטע
דאָרטען רעש'ט און זיעד —
און שטיממען אללערליי
פראָגט אַרויף דער ווינד!

עס האַרען זיך אין מיטען —
הייזעריגע שרייען,
שוואַכע האַרפען טאָנער,
זיפצען פון אַ גוסס...
עס גיעסען זיך צוזאַממען,
וואונדערבארע שטיממען,
אַט עס קלינגען שווערדען,
קייטען באַלד אונ כוסות...

נישט רוהיג איז מיין האַרץ
אונ איך שטעה פערשטאַארט.

. . . .

7

געפאָהרליכער אלם צרות,
חרמות אונ געיאָג,
שרעקליכער פאַר קייטען,
גזלנים אונ געשלאָג
איז די לוסט צו'ם שלום,
עס העלפט נישט קיין פערשטאַנד!
רייס אוים פון האַרץ דען שונא
מיט'ן האַרץ בייגאַנד!...
עס טהוען וועה די קייטען,
דריקקענד איז די יאָך,
בלומען דאָך אין גאַרטען,
אויף לאָנקעס, אויפ'ן פעלד;
אונ אויסער פרייען ווילען,
פיהלסט דו, קאָנן מען נאָך
זיך צו גליק געפיננען
אויף דער בלומען־וועלט!

8

נור טרויריגע ליעדער,
טרויריגע געדאַנקען,
צו בין איך דען שולדיג?
ס'איז אַזוי מיין לעבען!

עס בליהען מיר קיין רויזען,
אונ קיין שטערן בלאַנקען
מען האָט מיר אויך קיין גוטע
חלום נישט געגעבען!

איך וואָלט פרייליך זינגי'ן אָפשר אויך געקענט,
נור אין מיין קראַנצעל שטעקט אַ שטאָכיגער דאָרן,
איהן האָט איינגעפלאָכטען מיט אייזערנע האַנד
מיין מזל, אונ פון אללעם איז פאָקשיווע געוואָר'ן

ער און זי.

(אין אלט הישפאנישע פאבעל)

עס איזט איינע אלטע געשיכטע,
אונד בלייבט דאך איממער ניי...
(הייגע).

מאי — נור ער איז אין טאלעדא געוועזען,
און דארט איז נישט היימליך די נאכט... *
עס ציטטערט דער הימעל; לבנה און שטערען
שווימען דערשראקען, פערשמאכט —

מאי — נור ער איז אין טאלעדא געוועזען;
וואו פרעכע מארמארינע ריעזען
שטאכען מיט חוצפה דען הימעל דען בלאהען
מיט גאלדענע, קרייציגע שפיזען —

מאי — נור עס זינגען קיין פייגעל, עס ווערען
נור קירכען-געזאנגע געהערט,
געמישטע מיט קראכען, געשרייען, און שלאכצען,
עס דאכט זיך — פון אונטער דער ערד!

מאי — נור עס סוד'ען זיך דא נישט קיין בלומען,
די גלאקען זיי מאכען זיי טויב!...
עס טראגט דער זעפיר 1) נור דען אש פון נשרפים,
פון אוטא-דע-פעען 2) דען שטויב!

עס שטאכען די שפיזען, עס קלינגען די גלאקען,
די קירכען געזאנגע — זיי וועקקען
פער'כשופ'טע הייזער, סטאטועז 3), פאלאצען,
— עס דאכט זיך — מיט בלוטיגע פלעקקען!

1) לייכט ליפטעל. 2) א שטוים האלץ אויף וועלכען מען פערברענדט מענשען.
3) שטיין-בילדער, צ"ל.

דאָך אונטער טאָלעדאָ דאָרט ליגט אַ גן־עדן
מיט בליטהען און בלומען, און בלאַטטער —
און דאָרט אין גן־עדן — עס דאַכט זיך — רעגיערען
פיעל בעססערע, מילדערע גאָטטער...

פּאַי — און ער איז אין גן־עדן געוועזען,
אַ וואַרעמע ליכטיגע נאַכט!
ווי אין אַ ים אינ׳עם הימעל, אין בלאָעם
שווימט די לבֿנה פערטראַכט!

עס בלאַנקען די פרייליכע, לוסטיגע שטערען,
אין גאָרטען איז פריש אַלץ און גרין;
עס בלאָזט זיך אַ שטילינשקע ווינטעל און טראָגט
די דופטען 4) פון בעז און יאַשמין;

זיסס ערגיץ טריללערט אַ פויגעל פון ווייטען,
און גיעסט אויס זיין האַרץ אינ׳ם ליעד
פון בענקען און טריישאַפט, פון ליעבע און גלויבען,
און טריללערט, און ווערד גאַר נישט מיעד.

עס טריללערט דער פויגעל, עס סוד׳ען זיך בלומען,
בעגאָססען מיט הימלישע טרערען...
פּאַי אין גן־עדן! — און „ער" און „זי" זיצען
פער׳כשופ׳ט, פער׳חלומ׳ט און האָרען.

עס וועקט איהן איהר טרויטהאַפטע שטיממע, — „אָ דיכטער,
פערצייל מיר פון דיינע מאָטיוועז!"
דער דיכטער ערוואַכט ווי פון חלום און ציטטערט,
אָנטפערט גאַנץ שטילל: איך וועלל פּרוּווען...

— „טהייל גרויסע — פערציילט ער — קושט גאָטט ביים שטאַרבען,
די אויגען — זיי ווערען ערפילט
מיט נחת מיט שטיללען, מיט ליכט פון גן־עדן,
די שמערצען — אין גאַנצען געשטילט.

---

1) רחוק.

עס לאָזט אַ גאַלל־טראָפּפען דער מלאך המות
דען טראָפּפען, דען מוזען זיי ניפּפען!
דאָך זיס איז דער קוש, און עס ווערד פון'ם טראָפּפען
נור האָניג אויף זייערע ליפּפען.

מיין העלד פון מיין פאַבעל איז גרעסער געוועזען,
פריהר נאָך האָט גאָטט איהן בעגליקט,
ער האָט געקושט זיין נשמה אין — אוצר,
ווען ר'האָט אויף דער ערד זי געשיקט"...

„צווישען די גרויסע געוואָהלטע
איז ער געשטאַנגען גאַנץ הויך;
פון גאָטטעס קוש איז הייליג געוואָרען
יעדער געדאַנקען אין מח!

פון גאָטטעס קוש איז הייליג געוואָרען;
יעדעס געפיהל אין דער ברוסט;
יעדערער לעזט אויף זיין שטערען;
גאָטט אַלליין האָט איהן געקושט:

איהם שפּאַלט זיך דער הימעל אין ד'אויגען,
זיין יעדעס וואָרט איז אַ ליעד — — —

— „האָרסט ווי די נאַכטיגאַלל טריללערט
און טריללערט, און ווערד גאָר נישט מיעד...

עס קאָנן זיין, אַז זי איז זיין גלגול...
מיט איהם איז גאָר זעלטען געשעה'ן —
ער האָט דאָס גיהנם -- טאָלעדאָ,
ער האָט הישפּאַניען געזעה'ן!

. . . .

הישפּאַניען זעהט אויס ווי אַ שלאַכט־הויז..
ער זעהט זיינע ברידער ווי שאָף,
שטרעקקען דען האַלז אויס צו'ם מעססער
לויפען אַ געגען דער שטראָף!

פערדאַרט און פערברענט זעננען ליפּפּען,
פּנים׳ער — בלאַססער פאַר קרייד,
און גוסען און שטאַמלען נור ודוי,
און שטאַרבען פאַר שרעק פאַר דער צייט.

טהייל קושען דאָס מעססער ביי׳ם שטאַרבען,
טהייל דאַנקען נאָך גאָטט פאַר דער שטראָף —
ער זעהט זיינע ברידער פערלוירען,
פער׳כשופ׳ט אין לאָממער, אין שאָף!

הארץ־בלוט פערגיעסט זיי די אויגען —
שכור און דולל פון דער נויט;
און אָך! אויף די פינסטערע שטערען
הענגט זיי אין אויפשריפט: „צום טויט!"

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

פינסטער קוקט ער אויף די זייטען —
קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון,
קיין דרום — ער האָרט נור אַ חראַפּען,
אַ חראַפּען — טהייל גוס׳ען, טהייל שלאָפען!

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

און ווי היינט איז זיך געשטאַנגען,
אַ ווארימע ליכטיגע נאַכט.
מאי — אין אַ ים, אין אַ בלאָעם;
שווימט די לבנה פערטראַכט.

עס בלאַנקען די לוסטיגע שטערען,
זיי בלישציען און ווערען נישט מיער.
און זעפיר מיט בעז און יאַשמינען...
די נאַכטיגאַלל טריללערט איהר ליעד...

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

דאָס בילד האָט געמוזט איהם אויף אייביג,
דאָס בלוט אין די אָדערן סמ׳ען,
פעריאָגען די גאָלדענע טריימע 1),
אָנצינדען בלוטיגע פלאַממען...

פערווישט שוין גאָטס קיש פון די ליפּפּען,
עס ברענט שוין א קללה אויף זיי,
פייער און פלאַם איז זיין קללה—
עס האָרט זיך זיין ווילדער געשריי:

„פּראָטעסט געגען שאָף, געגען לאָממער פּראָטעסט,
וואָס זאָגען נאָך ודוי, וואָס קניען...
פּראָטעסט געגען גוס׳ען און שטאַרבען פאַר שרעק,
פּראָטעסט געגען שלאָפער, וואָס רוהען".

„פון בלישטש פונ׳ם חלף ערוואַכען זיי ערשט,
אום באַלד צו פערגעהן אינ׳ם בלוט...
פּראָטעסט געגען הימעל וואָס בלאַנקט אַזוי בלאָה,
און שמייכעלט אַקעגען דער רוטה!"

פּראָטעסט אויף דער ערד, וואָס זאַפּט זי דאָס בלוט?
און ע ר דאָרט — וואָס מאַכט ער א שווייג?!
דער פויגעל פערשאַלטען, וואָס זינגט ער זיין ליעד,
זיין ליעבעס ליעד אויף דער צווייג?!"

. . . .

און גאָטטס קוש האָט גאָר נישט געהאָלפען;
פערשווינדען חלומות און גליק,
עס ברענדט אינ׳עם מח נקמה,
גיפטיגע מעססער — אין בליק.

פער׳סמ׳ט איז זיין בלוט אין די אָדערן,
פערשאָלטען דאָס לעבען, די וועלט —
פערשאָלטען דער אָרימער פויגעל, —
ער לויפט אין די גאַססען און שעלט!

---

1) פון חלומות.

אוּנ וואו ער קומט זיעדען=אויף הערצער,
דער כּשוּף — פֿערשווינדען, פֿערווישט — —
מען האָרט שוין די ודוי פֿון מענשען
מיט קללות, חרמות געמישט.

עס הייבען זיך האַנד אויף אוּנ דראָהען,
אוּנ ער לויפֿט אַלץ ווייטער אוּנ וועקט...
די האָאר צופֿלויגען ווי שלאַנגען,
פֿון בּלוּט זיינע קליידער געפֿלעקט,

פֿון האָרץ מיט אַ בּלוּטיגער ראַנע,
טריעפֿט אוּנ עס צייכענט זיין וועג,
אוּנ וואו נוּר עס דאָננערט זיין שטיממע,
שנייט אין די הערצער אַ זעג.

עס זעגט אין די הערצער זיין שטיממע,
אַ בּלוּט=רויטער פֿאָהן אין דער האַנד...
עס ציטטערט טאָלעדאָ, הישפּאַניען!
נוּר ליידער —
— „דער סוף איז בּעקאַנט",

אַנטפֿאָרט זי טרויעריש טרויריג,
„עס קלינגען מיר קייטען אין ד'אוירען...
אויפֿשליעסען — האָר איך — פֿערשליעסען — —
עס סקריפּען די אייזערנע טוירען..."

ער אַנטפֿערט איהר פֿינסטער: נאָך אָרגער —
— „וואו וועסט דו דיין העלד נאָך פֿערפֿהרען?"
זי האַפּט איהן די האַנד אָן דערשראָקען:
„צו וועסט איהן לאָזען מ ע ר ט י ר ע ן (1)!"

„דו לאָזט איהן פֿערבּרעננען?"
— „נאָך אָרגער:
— „נאָך אָרגער? וואָס קאָנסט דו דען מעה־?"
אַ שמייכעל פֿערקרימט זיינע ליפּפּען,
ער ענדיגט: נאָך אָרגער... נוּ האָר!

1) אַמויזן [illegible] פּשוט.

— „וואָס האָבער דער מענש איז ביי גאָטט —
מעהר מישט זיך דער טייפעל אַריין;
עס קומט אויף זיין וועג אָן געפלויגען;
פון ווייטען אַ צויבער־רידוואַן 1)

געשפאַנט איז דער וואָגען מיט מענשען,
מיט מענשען פער׳כשופט אין פערד;
זיי פליהען און שפּריצען מיט פייער,
און — ריהרען קוים לייכט אָן די ערד...

אין וואָגען דאָרט זיצט אַ מכשפה;
מיט אַ שפּיצרוטהע אין דער האַנד,
ליליען־בלאַס איז איהר פּנים,
נור ד׳אויגען, אין ד׳אויגען אַ בראַנד!

אַח, טיעף ווי ס׳גיהינם די אויגען,
און אין זיי גן־עדן — אַ תהום...
זיי שפּריצען מיט שטראַהלען, און זעעלען 2)
זאַפּען זיי איין ווי אַ שוואָם...

און ליפּפען, אַח, האָט זי — צוויי רויזען,
האַלב אָפּפען, אָט, אָט — דאַכט זיך — פליהט
פון זיי אוים די הייליגסטע פאָרמעל 3),
אַ צו־זאָג, אַ מאַגנעט, וואָס ציהט

מיט צוואַנגען אוים האַרץ און געדאָרעם;
און קישען, וואָס גיפטען, פער׳סמ׳ען
דאָס בלוט אין אָדערן, גיעסען
אין האַרץ אַריין פינסטערע פלאַממען..."

. . . .

„און „ער" איז געבליבען פערשטיינערט,
פערוואונדערט אויך קוקט אויף איהם „זי"
און שטעהן איז דער רידוואַן געבליבען;
און ער איז געפאַללען אויף די קניע"!

1) פער׳כשופ׳טער וואָגען. 2) נשמות. 3) אויסשפּרוך.

ער שווייגט און זי מאָהנט זיך די רעשט —
ער זאָגט איהר: דער סוף איז בעקאַנט,
פֿער׳כּשופ׳ט אויף אייביג, מיין העלד,
ער פֿליהט שוין אין רידוואן געשפּאַנט!

ער פֿליהט שוין און שליידערט מיט פֿונקען,
ווי אַללע בעצויבערטע פֿערד —
און שטילל שוין און אום פּראָטעסטיערען — —
שטילל שוין אויף הימעל און ערד!

פֿון וויַיטען נאָך רוישען די ראָדער,
פֿערד אַמאָל הערט מען נאָך סאַפּען,
שטילל מערב און מזרח, און צפון,
און דרום — מען הערט נור אַ חראַפּען.

טהייל שלאָפֿען, טהייל גוסען, טהייל שטאַרבען,
טהייל לויפֿען אַנטגעגען דער שטראָף,
עס שטרעקען שוין וויַיטער די האָלזער,
די מענשען, פֿער׳כּשופ׳ט אין שלאָף;

מען ברענט און מען קוילערט, נור שטיללער,
און אַח — ווי אַ שוואַס איז די ערד!
דאָס בלוט, וואָס וויל זיידען און קאָכען,
זאַפּט עס פֿון אונטער דער שווערד...

און שטילל איז דער הימעל דער בלאָהער —
עס בלאַנקען לבנה און שטערען,
בעז און יאשמין אינ׳ם ווינטעל,
דער פֿויגעל לאָזט וויַיטער זיך הערען...

„שוועריג — זאָגט זי — אין דיין פֿאַבעל!..
עס ווייזט זיך אַ פֿינסטערער פּלאַן
זיבע אוינען. ער זאָגט איהר:
„עס איז נישט קיין פֿאַבעל, מאַדאַם

„פאר מיינע אויגען — טאלעדא!
דאך שוואך איז די דיכטער-נאטור!
און צונדערט אויף פיהל איך ווי ס'רוקקען
פון קאפף מיר אויף ד'אקסעל די האאר...“

„און שטייף ווערד די הויט מיר גאר זעלטען!
איך פיהל מיך גאנץ פערדיש, מאראם!
און סאפע און לויף איבער וועלטען...
מיר דאכט זיך אזוי, מן הסתם!“

דער כוס.

פון פרוג.

זאג מיר מאמישי, איך בעט דיך,
איז דאס אמת, וואס עס האט
מיר פערצעהלט דער אלטער זיידע,
אז אין הימעל דארט פאר גאטט

שטעהט, כביכול... שטעהט א בעכער;
און ווען מיר קוועהלען זיך דא שוועך
האט דער גרויסער גאטט רחמנות,
לאזט אין כוס אריין א טרער? —

— אמת, קינד מיינס!
— זאג נאך, מאמע,
איז דאס אויך'ט אמת זעכער,
אז קוממען דעמעלט וועט משיח
ווען פערפולט וועט זיין דער בעכער!

— אמת !

אונ דאָס קינד פֿערקלערט זיך
וואַרט אַ רגע טרויעריג שטילל
פֿראַגט דערנאָכטען : וועג׳זיע, מאַמע,
וועט דער בעכער זיין שוין פֿולל ?

אונ ער הייבט די בלאָהע אויגען
טרויעריג צו דער מוטטער אויף ;
„צו איז אָהן אַ דנאָ דער בעכער,
וואָס מיר ליידען אָהן אַ סוף ?

וואָס מיר ליידען אוים אין גלות
אונ דער כוס וויל פֿולל נישט ווערען !
אפשר טריקנען דורך די יאָהרען
אינ׳ם בעכער אוים די טרערען ?

אונ צורודערט בלייבט די מוטטער
אויפ׳ן פֿרוממען קינד געבויגען,
אונ עס ציטטערן די ברעמען
איבער טרויריג־פֿייכטע אויגען

אונ עס פֿאללען צוויי בריליאַנטען
אויפ׳ן קינד׳ס פֿערקלערטען שטערען !

. . . .

נאָטט אין הימטעל, האָב רחמנות,
נעם אין כוס אריין די טרערען !

אַן אָדום:

(לויט היינע).

לאנג שוין ליידען מיר זיך ביידע
ווי עס פּאַסט פאַר ברידער פיינע;
דו ליידסט, נעביך, אַז איך אָטהעם,
און איך די — שגיונות דיינע!

לאנג שוין ליידען מיר זיך ביידע —
טהייל מאָל פון מיין קראַנק געריהם,
האָסט דו מיט די פרומע לאַפּקעס
מיר די קישקעס מאַססאַזשירט!

און אַז ס'איז מיר נאַכט געוואָרען,
האָסט דו לאָמפּליך אָנגעצונדען
פון מיין חלב... און אויף קנייטליך
פון מיר אָדערן געשונדען...

אונזער פריינדשאַפט ווערד צונד שטאַרקער,
איך וועלל אויך די קונץ שוין קאָננען;
איך ווער ראַזענדער פאַר דיר,
די געהירען — פיהל איך — ברעננען!

דער בעל־עגלה.

(א שטימע).

I

— וואס פאָהרט איהר נישט, יוד?

— „דער וועג איז שלעכט,
די בלאָטע — געדעכט,
דאס פערדיל מיעד!"

. . . . !

„עס ארבייט מיט די זייטען,
מיין בידנעקע פערד!
נישט דאס וואס פערצייטען —
אלס איז אין דר'ערד!"

„הויט און ביין ס'פערדעל,
און גלייבט מיר בעל־הבית,
אפילו דער מענש
איז אויך שוין נישט דאס!"

2

עס שלאָפט דאס פערדיל
אין בלאָטע, און שלאָפט,
דער הימעל האלט אונטער
און קאָפט, און קאָפט...

עס נעמט דורך די ביינער,
עס שווערט די קעלט...
דאס נעבעל פאלט טיפער
גראָב אפ'ן פעלד!

און אויבען, און אונטען,
אלס גראָהליך, און שיטער...
ער זיפצט אלס־אין־איינעם:
„די צייט איז גאָר ביטע'ר!"

שוואך איז זיין שטיממע
און טרויריג אָהן שיער...
איך ווייס נישט, צו רעדט ער
צו זיך, צו צי מיר?...

3

— וואו נעמט מען די אלטע...?
וואו נעמט מען די יאָהרען,
מע'פלעגט דאָך מיט פערדליך
ווי לייבען צו פאָהרען,

„פון גאָט א פרנסה, —
ס'איז גאָר נישט פערהאַנגען...
אויב וואהל אין מיין וועג
איז קיין בייטש נישט געשטאַנגען..

„געלערנט אין אחדר...
נור — זעהט איהר שוין — פטור!
אבי א פרנסה,
און גאָטט איז א פאָטער!"

„געוועז'ן דאָך אַ תענוג,
איהר מאָגט עס מיר גלייבען...
אַ פּייף, און עס פליהען,
די פערדליך ווי לייבען..."

„די בייטש נור פאַר גאוה...
קנאַקט אָבער, און אָבער...
קנאַקט אין דער לופטען;
עס פעהלט נישט קיין האָבער!

4

„אוי, ס'איז געוועזן
גאָר אַנדערע צייטען;
אַ מענש האָט געלעבט
ווי עס לעבט זיך ביי לייטען!

„זאַט איז דאָס פערדיל,
דער בעל-עגלה...
געשפּאַנט שוין די בריקע
באַלד נאָך הבדלה...

„מע'אַרבייט — איין אייזעל,
עס פלעגט דאָך צו לוינען...
אהין געהט די בריקע
מיט קנאַפּ גאָר פערשוינ'ען...

„נור טויזענטער רובעל
געטרויעט כמעט אַ יודעל!...
מע'זיצט אויף דער קעלניע,
מע'זינגט זיך אַ לידעל!

„זדאַראָוואָ די פערדליך,
קיין זאָלע, קיין סאַפּ...
נור הע'טאָ און ווישטאָ...
ניש' זעלטען — אַ קאַפּ...

„און דאָס איז געוועזן,
ד'בין מודה, אַ זינד...
און אָפּשר בעצאָהלט מען
דערפאַר אונז אַצינד!...

„וואָרען (פערשטעהט איהר)
„אַ קאַפּ איז די טייטש!
איין איבריגע קללה,
אומזיסטיגע בייטש,

„אַ בעל-ע ג ל ה'ס
אַ קונצידיג מאַיען,
מע'האָט נישט געקוקט שוין
אויף צער בעלי-חיים...

„מע'האַקט אין די זייטען
מע'מאַכט זיי שיעור בלינד...
וואו נעמט מען די פערדליך,
וואו נעמט זיי צינד!

„וואו נעמט מען די פערדליך,
איך וואָלט זיי געקושט!"
ער האָט זיך בגנבה,
די אויגען געווישט...

5

— „עס אַרען די פערדליך
קיין שניי און קיין רעגען,
פרייטאָג פאַר צוועלפען,
צוריק שוין די וואָגען!

„פערשפּייזט דאָס שטאָדיל,
די קראָמער אַ ראָדעל...
ס'חאַפּט יעדער זיין פּאָקעל...
איך זיץ שוין אין באָריל.

„און גאָר אויף „ע ל י ו נ י ם״ ,
און קום אַ היים פריש...
דער שמייסער שיט האָבער,
און פריידיל קאָכט פיש!

„און איך בעל-עגלה
בין רייכער ווי קרח,
און נעם מיר אַ היים נאָך
אויף שבת איין ארח...

6

„אַ שילכעל, האָב-מיר
געהאַט גאָר בעזונדער;
אַ קליינטשיקס, אַ פּיצעלם
נור שיין גאָר אַ וואונדער!

„געמאָהלט — אַ מחיה —
די טישען, די באַנק...
פון יעדען וועג ברענגט מען
דער שוהל אַ געשאַנק!

„געהט אייזען — נו ברענגט מען
אַ שלאָס צו דער טהיר;
געהט קופּער — אַ צאַפּען
אַ נייען צום כיור.

„אַ שייבעל צום מזרח
טרעפט זיך — אז גלאָז...
און אַזוי פיהרט זיך;
דער יענץ און דער דאָס!

„מע'קלאַפּט נאָך צוזאַממען,
צו גראָשען כמעט,
און ס'קריעגט שוין די תורה
אַ כתר, אַ יד.

„עס קלינגען די גלאָקלעך...
איך פיהל מיך בעל-הבית...
דער ע נ ג פון ש ב ת.
איז אויך שוין נישט דאָס!

7

„געווע'ן גוטע יאָהרען,
וואָס פראָגט איהר אַ קשיא!
אַ קוגעל... אַ דרימעל...
און חומש מיט רש"י...

„מיר האַלטען אַ רבי'ן...
דאָס תורה'לע ציהט...
אַ שאָד — ר'איז געשטאָרבען...
אַ כשר'ער יוד...

„איהם האָב איך טאַקי
אין חדר געגעבען
צו די דריי יאָהר
מיין נטע'ל זאָלל לעבען;

„עס ווייזט זיך מיין נטע'ל,
אַ קאַפּעל — נישט קשה!...
צום פערטען יאָהר — חומש...
אַ שמחה, אַ דרשה!

„דערנאָכטען — בר-מצוה —
עס פליהען די יאָהרען;
דער רבי זאָגט: ממש —
אַ ווילדער זכרון..."

8

„און ער איז געראָטען,
אַריין אין דער מאַמען;
ד'אייגעלעך ברעננען.
די באַקעלעך פלאַממען...

„דערצו נאך א דימענט,
א שטיללער, א מתון,
אונ גאט האט געהאלפען
ער ווערד שוין א חתן...

איך פאהר דאך אונ פאהר
אונ זעה א שטיק וועלט;
איך זוך נישט קיין יחוס,
חלילה, קיין געלד...

„איך טהו מיט א שוסטער...
איהר האט געמוסט הארען
אמאל פון עקיבא'ן...
דער עקר — דאס קרן,

„גאר טאקי איין אוצר,
א מיידל — א-רויז...
עס פרייד זיך מיין פריידעל,
די שמחה גאר גרויס!...

„פערזארגט איהר בן יחיד...
ווי גאטט האט בעשעערט!
ז' חאפט אללע בֿלים
אונ טראסקעט אין ד'רערד!...

9

„געוויסס שוין די מעשה
נישט איינמאל געהערט,
עס ווירקט דאך דאס „טראסקען" —
זעהט אוים — אויפ'ן פערד;

נס הייבט אויף די פיסלעך
עס געהט שוין געשווינדער.
— אוי — קרעכצט — דער אלטער —
דאס נחת פון קינדער!

אונ אז פון דער חופה
מיר געהן צוריק...
ווער'מיר שיער ביידע
משוגע פאר גליק...

צובעטשעט זיך פריידעל
אונ טאנצט מיטען קובֿען...
אונ מיך אזש צוזעצט עס,
אונ הייב אן צו פלובֿען!...

10

— א מענש וויל זיך נארען,
וויל אלס פערזארגען;
היינט איז איהם ווייניג,
אלץ שפעטער, אלץ מארגען...

א זוהן? נאך איין אנעק...
מע'האפט אויף משיח'ן,
ווינדעלעך, שניערען,
פון לייליבֿער ציעבֿען!...

אונ ס'איז געוועזען,
וואס קלערט איהר, „ליהודים"!!
איך שלאף אויף דער קעלניע,
אונ טהייל די כבודים!

אונ פיהר אין דער כריקע
א וויעג, א פלאש וויין!...
א כראך זאלל געשעהן נור
דער הינטישער באהן!"

11

— „אוים בריקעם — וואגאָנען!
עס פּייפט שוין און קנאַקט!
מוֹיט בעל־עגלה'עס,
בעוואָקסען דער טראַקט...

עס פליהט אין אַ זייט גאָר,
עס פּייפט און עס לויפט!...
איינם נאָכ'ן צווייטען
די פערדליך פערקויפט...

דאָך נישט ווי עס רעדט זיך,
נישט אַזוי באַלד;
יאָהרען לאַנג פאַלט מען...
מע'פאַלט און מע'פאַלט...

עס ווילט נישט גלייבען...
מע'וואהנט נישט אין פעלד...
עס געהט קיין רציחות...
אַ וועלט איז אַ וועלט!

ביז ס'איז געוואָרען
פון הייזעל אַ חורבן...
פערפוילט שוין די בריקע...
מיין פריידעל — געשטאָרבען..."

12

— „ז'איז נעבעך געגאַנגען
פאַר נוֹיט פון דער וועלט...
און קיין מצבה
עד היום געשטעלט..."

„ביי'ם שכל געשטאָרבען...
זי זאָגט אַזוי גלייך:
איך וועל מיך מיהען
אין הימעל פאַר אייך".

ד'וועל מאַכען קולות,
זיין רחמים זאָל ווערען!
און זאָלל נישט פערלאָזען
אין ערה מיט יודען

זאָלל שטאַרבען פאַר הונגער!
דאָס איז נישט קיין קונץ...
אַ זאָגערין איז זי
געוועזען ביי אונז

אין עזרת נשים...
גאָקענט האָט זי זאָגען!
נור ווער ווייסט, צו וועט זי
זיך דאָרטען דערשלאָגען.

דאָרט איז מעהר ספּראַוועס,
ווי דאָ, מן הסתם...
אַ וועלטיל מיט יודלעך;
און כחול הים! —

פאַר איהר איז דאָך גלייכער
אַז ז'האָט נישט געזעה'ן...
די שפּעטערע זאַכען...
איז ניי'ם נאָך געשעהן!..."

13

זיין שטיממע ווערד שוואַכער
און רייסט זיך איזם אָב.
עס געהט שוין געשווינדער,
דאָס פערדיל באַרג אָב,

בלאָס שווימט די בלאַססע
לבנה אין דער הייך,
ער דרייט זיך איבער
צו מיר אַזוי בלייך

און טרויריג, און זאָגט:
עס לעבט זיך נישט גרינג..
עס שלעפּן זיך צרות,
אַ רינג נאָך אַ רינג.

„אַ קייט אויפן האלז!...
אנטלויפט מיר דער זוהן,
אנטלויפט דער בן יחיד...
גאָט ווייסט וואו אהין...

לאָזט־איבער אַ טאַטען...
לאָזט־איבער אַ ווייבעל...
אַ פרומע נשמה,
אַ שטיללע — אַ טייבעל.

זי וויינט נישט, זי רעדט נישט...
זיצט איבערגעבויגען,
איבער דעם וויעגעל,
עס רעדען דאָך ד'אויגען...

און שלאָפט זי דאָס קינד איין,
(אַ קול האָט זי — צוקער...)
וואָס זאָלל איך אייך זאָגען —
עס פאַלט פון מיר שטיקער!"

14

— „אַט, איין עגונה,
פערהאַקט און פערשניטען...
פריהר, האָט'ש אַ סמיכה!...
ס'טייטש... דער מחותן...

ער האָט דאָך אַ מחיה,
בערידהמט איז עקיבא'ס
ווארשטאַט אין שטעדטיל,
אַרום די סביבות.

פון זיינס אַ פּאָר שטיוועל,
פלעגט מען דאָך קוועללען...
עס זיצען ביי טישלעך
אַ צעהנדלינג געזעללען.

און נישט צו געניעגען —
עס פעהלען נאָך יונגען...
עד לב השמים —
דאָס קלאַפּען, דאָס זינגען...

און שיך פאַר'ן שטעדטיל,
און שטיוועל פאַר פּוירען,
פאַר פּריצים — קאַמאַשען...
שטאַרק! עס זאָל דוירען!

פון אייגענע לעדער...
איך פלעג זי ברענגען,
ער פלעגט זי שניידען,
אויף ברייטען, אויף לאַנגען

מע'האָט אידם אויף כמה
וכמה געשאַצט...
מאַכט זיך דאָס באַהן'דיל..
עקיבא'לע פלאַצט...

ווארשוי פערפּליצט שוין...
קאָנן בעססער די תורה!
און בחצי חנם...
פון גנבה'שע סחורה!

און ס'זעצט אָן'עקיבא
מיין בידנענקער שניר
די קאָסט מיט'ן נדן,
צינד איז זי ביי מיר...

צלם בעססער ווי דאָרטען...
גאָטט זאָלל בעשיצען...
ער מאַכט די כּוסה...
דריי מיידען נאָך — זיצען!...

15

— „און נישט נור מיר בײדע! —
אַללע געהן טאַנצען!
עס זינקט, גאָטט זאָלל היטען,
דאָס שטאָדטיל אין גאַנצען:

אויס בעל-מלאכה'ס,
דעם קראָמער נישט גרינגער
סוחרים און מעקלער
שטאַרבען פֿאַר הונגער...

געמאַכט אָן אַ חורבה,
זאָלל זי נור קראַנקען!
עס זיצען בעל-בתּים,
פֿאַר טרפה'נע שענקען...

ווער האָט אויף פּאַטענטין?...
מען האַנדלט מיט גנבות!...
פֿריהר זיצען זכרים,
דערנאָך די נקבות

און ס'שטעלט זיך בײ'ם קוואָרטיל
אַ דיענסט, אַ משרת...
און — אַל-מלך יושב...
וואָס קלערט איהר? ס'איז צרות!

עס וואַקסט נור דער וואָבער...
ער האָט זיך פֿערלײגט
אויף אונזערע קברים,
און נאָגט נאָך, און זײגט..."

16

— „און מיך פּלעגט מען שעלטען
און זידלען, און פֿלוכען...
וואו נעמט די באָהן שוין...
מען האָפֿט אויף משיח'ן!

איך בין דאָס גלות,
די באָהן איז משיח,
עס זאָלל איהר אין טאַטענס
טאַטען אַ רוח!...

צינד קריכען פֿערשוינען
ווי קיפּקעלעך בײנער;
און מאַכטען די בלאַטע,
און צעהלען די שטײנער...

דער פּריץ ווײסט דאַנציג;
ער קאָנן שוין די תּורה!
מען דאַרף שוין קײן סקלאַדעס,
קײן לאַגער אויף סחורה...

מע'קויפֿט אַלץ אין וואַרשאַ,
אַ ראָק און אַ שטיעוועל...
מע'דאַרף גאָר נישט פֿאָהרען;
מע'שרײבט נור אַ בריוועל...

און דאָ געהט מען לײדיג,
און פֿיסטע און פּאַס...
עס פֿאַללען בעל-בתּים
פֿאַר הונגער אין גאַס!"

17

מע'קריגט זיך פֿאַר צרות!
דער שׂחט און דער אסערט,
און שלאָג, און חרמות,
מע'ברענגט און מע'מסר'ט,

אַ העק פֿונ'ם שטאָדטיל,
אַלץ אויפֿען פּנים...
און פֿיער'ערלײ שוחטים,
און פֿיערצעהן רבנים!

אַ חלול השם
זייט עטליכע יאָהרען...
צוויי פיהרט מען עטאַפּאָם,
דריי קוממען צופאָהרען!"

18

אַט וויטער אַ טאָהל,
דער וועג איז שוין שווער!
עס רייסט זיך דאָס פערדיל
אַהין און אַהער!

און ליימיג, און גריביג,
טהייל אָרטער געפרוירען,
עס שפּרינגט שוין דער חאָמאָנט
דעם פערד איבער ד'אויערען.

עס סאָפּעט און רייסט זיך,
אַט, דאַכט זיך, עס פאַלט...
עס שווימט אַרוים פּלוצלינג,
פון נעבעל אַ וואַלד...

איך האָר שוין דאָס רוישען,
דאָס סוד'ען, דאָס זשומען,
— „דער וועג וועט זיין בססער,
נור טאָר מען נישט „דזימען"!

אין וואַלד איז נישט רוהיג,
עס געהט היינט אַ גאַנגיל;
יעקב צום קוואָרטעל,
עשו צום דראָנגעל"

19

— „אוי, גוטע צייטען!
וואָס זאָלל איך אייך זאָגען...
אַ גאַנצע וואָך — גאָר נישט...
אַ מענש איז דערשלאָגען!

דאָ געהט אַ רעצעפּטיל...
אַ ברייטיל גאָר נעהטיג...
קומט שבת־קדש —
אַ שרעקליכע וועהטיג!

אוים בעל־עגלות!
צו זייעט, צו שפּרייט...
גאָטט זאָלל נישט שטראָפען
מיך פאַר דיא רייד...

עס איז שוין אין קלייזעל
אויך גאָר חלשות,
איך איינער — איין אַלטער,
פולל פּנים חדשות...

אוים בעלי־בתים...
ס'וויל קיינער נישט שוינען...
גאָר נישט, נישט זייער...
ס'איז שיינע פערשווינען!...

אַלדינג איז ברודיג,
פער'מושב'ט, פערפעצט...
די „יד" איז פער'ישב'עט,
דער כּתר — פערזעצט...

זיי הייסען דאָך לומדים!...
אַלץ איז פערדאָרבען!...
און פונקט ווי אין קלייזעל —
אין שטאָדטיל אַ חורבן!"

20

— „עס איז געוואָרען
פון שטאָדטיל אַ חעק;
די בחות די יונגע
ענטלויפען אוועס —

ווער קיין אַמעריקאַ,
גאָטט ווייסט ווי ס'געהט'ען...
און לאָזט זיך דאָך מאָהלען
מיט גילדענע קייטען...

עס ווערען פערשוואונדען
צו צעהן מיט אַ מאָל...
מתייל, זאָגט מען נאָך, פאָהרען
קיין ארץ ישראל...

ווייס איך צו זאָגען,
וואָס גלייך איז, וואָס קרום?
איך האַלט מיך ביי מיינעם:
גאָט'ס וועלט אומעטום...

איך פלעג מיט פערשוינען,
ביי בעססערע יאָהרען,
קיין לעמבערג, קיין קראָקאָ,
קיין פרייסען צו פאָהרען...

איך זעה נישט קיין צייכען...
איך זעה אַ זיאַנדאַר...
ער זאָגט מיר: גראַניצע,
נו, גלייב איך דעם האַר!"

21

— „איך וועלל דאָ בלייבען...
איין אַלטער... אַ שאַרבען,
דאָ בין איך געבוירען,
דאָ וועל איך שוין שטאַרבען!

איך ווייס נישט, עס ציהט דאָך,
דער היממעל, דער וואַלד...
וואָלט נור נישט געוועזען
נאַסס אַזוי, קאַלט...

עס ציהט מיך מיין הייזעל,
עס איז דאָך אַ ווייטיג!...
האָטש עס פאַלט כורעים...
אַ שינדעל דאָך — נעהטיג

עס דאַרף אין די זייטען
אי קאַללעך, אי ליים...
איך פיהל דאָך מיך אינ'עם
ביי מיר אין דער היים!

און ווייטער — די מענשען,
אַ דאגה — די שכנים,
האָטש ד'האָב קיין נחת,
קיין כבוד פון קיינעם...

אַ בעל־עגלה...
אַ שלעפער... נו, טאַקי...
וואָס בין איך? וואָס טייטש איך?
עס ציהט דאָך — די מכה!

עס דאַכט זיך, מיין שרש
ליגט דאָ אין דער ערד...
ווייס איך? מיר דאַכט זיך!
און ווידער פערקערט:

האַלט מען ביי פאָהרען...
דאַכט זיך מיר פאָרט,
איז ארץ ישראל,
דאָס איינציגע אָרט...

ד'וויל זעהען, למשל,
אָט, רחל'ס אַ קבר...
איך ס'בית המדרש
פון שם און פון עבר...

דאָ ליגט אַ מלך...
אַ כהן... אַ נביא...
און היינט'שע, די כותל,
די כותל מערבי...

און טויזענדער, טויזענדער
אַנדערע זאַכען...
מע'זאָלל נור עגונות
פֿון ווייבער נישט מאַכען!

איך גיב אויך צו שטייער!...
נור עולם, געלאַססען,
עס איז דאָך א וויטאָג
די לײדיגע גאַססען...

ס'זעננען דאָ יודעלעך
אללערליי סאָרטען...
עס וועט אייך נישט פֿעהלען,
ניט דאָ, און ניט דאָרטען...

שבת ערשט זעה איך...
אז נישט נאָר מיין נטע'ל
ווי זאָלץ אין א וואססער
צו געהט זיך דאָס שטאָרטיל..."

22

— „עס, וואָס איז לעבען?
א רגע, א חלום!...
אָט פֿאָהר'מיר פֿון וואָלדיל
אַרוים שוין בשלום!...

נאָך א שטיק בלאָטע
און נאָך א שטיק ליים...
אַלץ נאָהענטער ווי וויטער,
שוין באַלד אין דער היים...

איך שאָס מיך פֿאַר פֿריידלין.
איך חאַפּף מיך בגנבה
אדורך דען בית־עלמין...
נאָך אָהן א מצבה...

אויך דאָרט קיין מנוחה!...
אָט, קוק איך אַצינד...
די אָרימע שניער...
דאָס אָרימע קינד...

גאָטט וועט נישט שענקען...
ער וועט פֿערגעלטען...
מיך האָט זי בעשוואָהרען,
איך זאָלל איהם נישט שעלטען.

23

— „זי בעט מיך נאָך פֿאַר'עס,
דאָס אָרימע טייבעל...
און צו געדענקט ער
אַמאָל חאָטש דאָס ווייבעל?

דערמאָנט ער דאָס קינד זיך?...
אוי, דער ניט־גוטער!
זאָגט ער חאָטש קדיש
אַמאָל נאָך דער מוטטער!...

צו וועל איך איהן זעהן נאָך?
דאָ אָדער דאָרט?
זעהט איהר, איך האַלט מיך
און שעלט נישט א וואָרט!...

לְשָׁנָה טוֹבָה תִּכָּתֵבוּ.

לשנה טובה תכתבו
אַללע, אַללע וואו איהר זייט!
צו אייך האָט דאָס הארטע מזל
אויף אַ וויסטען סטעפּ פערשפּרייט!

צו איהר קיהלט די הייסע שטערען
ביי דער נאַססער מערב־וואַנד,
צו איהר שיפּט אייך איבער ימים
צו׳ן אַ נייַ פערשפּראָכען לאַנד!

צו איהר טראָגט די יאָך די שווערע,
מיט אַ שמייכעל: איי ווי גרינג!
און איהר קויפט די לופט צום לעבען
און איהר צאָהלט פאַר יעדען שלינג!

אַללע אייך צום יאָהר צום נייעם ——
יעדער שפּראַך און יעדעם קלייד: ——
לשנה טובה תכתבו,
אַללע, אַללע, וואו איהר זייט!

איך — האָב געוואָלט זי שטודירען,
זי האָט געגאַרען געוואָלט;
איך האָב געמיינט זי קאָנן פיהלען,
זי, אז מיין קיטעל איז גאָלד.

אין לאָמבאַרד איז זי דאָך ערפאהרען —
מיין קיטעל איז טאָמבאַק און הויל;
איך — אז איך האָב מיך פערשפּאָטינגט,
איהר הארץ איז פערברענדט שוין אויף קויל.

מיר זעגנען זיך ביידע צוגאַנגען,
געזאָגט זיך א קאלטען „אדיעי!“
פערשיעדענע וועגען גענומען, —
עס טהוט דאָך דאָס הארץ אַזוי וועה!

די שוהל-קאַלינע:

פינסטער איז אין אונזער גושן,
פינסטער ווי אין אָרון-קודש...
דורך די הויכע שינדעל-דאָכער
איינער געה'ר צו'ם פרנס-חדש

און דער צווייטער צום בעל-טאַקסע;
דעם בעל-טובה'ס שטעהט נאָך האָכער.
פון פראָצענטער און מסירות
וואַקסען ריעזיג הויכע דאָכער,

אויך פון קמיעות און פדיונות...
ליבטליך ציהען קליינע קינדער,
און עס וואַקסט ביי׳ם זייפענזיעדער
אויך א דאָביל גאָר א ווינדער!

און אין מיטען, איינגענאָרביט,
(טויזענד־יאָהריג איז דער גאָרב!)
אָנגעשפּאַרט ווי אויף א קריקע
אויף אַ קרוממען גריענען שקאָרפּ,

שטעהט ווי אין א שרעק פערגליווערט
ד׳אַלטע, דורכגענעצטע קלויז;
און פון שקאָרפּ, וואָס האַלט זי אונטער
וואַקסט א קאַלינע אַרויס...

צווישען ריזיג הויכע דאָכער
וואַקסט זי פינסטער אין בעהאַלטען;
ציהט פון אַלטען שקאָרפּ חיוני,
אַלטע שטיינער מוז זי שפּאַלטען!

און עס קראַנקט דאָס שוואַכע ביימעל,
שטענדיג אויסגעדאַרט און בלייך...
מיטטאָג... תּמוז! און עס בעטעלט
קוים א שטראַהל אויס פון דער הייך!

קוים אַ שוואַכע שטראַהל, א מאַטטע,
אַח, עס פּירט אַזוי דאָס בלוט!
ווען די גרויסע, שינדעל־דאָכער
גלאַנצען ווי מיט גאָלד בעשיטט!

• •

ווי א נייער אויף אַ טייבעל —
פלוצלינג שיסט אַראָב די נאַכט
אויפ׳ן אָרים ענגען גושן —
אין די קאַלינע פערשמאַכט!

העבט זיך מיט די לעצטע קראַפטען
צו דעם הימעל אויף, און בעט
נאָך אַ שטראַהל, נאָך איין סעקונדע
וואַרעם ליכט! — אַח, שוין צו שפּעט!

ווערט שוין פולל די קלויז מיט מתים
און זיי „דאַווינען" און „לייענען"...
פולל תכריכים, פולל סקעלעטען —
און זיי שאָקלען זיך און וויינען...

אלטע בכיות, אלטע תפלות,
ס'אלטע ברעכען זיך די האַנד...
און דער פוילער מתים אָטהעם
שלאָגט אַ דורך די גאַססע וואַנד —

און צו שפּרייט זיך אינ'ם גושן,
און עס שרעקט אַרום און גרוילט;
און פון שרעק און מתים־אָטהעם
דאַרט די קאַלינע און פוילט,

און עס וויינען אַללע פייגעל
די סוחאָטניצע אָהן לונגען;
קיינער וויל זיך דאָ נישט נעסטען,
קיינער זעצט זיך דאָ נישט זינגען!

פליהט אַ דורך אַמאָל אַ פויגעל,
זעהט זי פוילען דאָרט אין עק;
רייסט זיך פלוצלינג אָב זיין ליעדעל
און ער פליהט פערשטומט אַ וועק!

אָח, עס פליהט דער פרייער פויגעל,
צו דעם פרייעם פרישען לעבען,
וואו געזונדע ביימער וואַקסען,
און די גרויסע פייגעל שוועבען...

וואו דאָס ליעדעל פליסט פון הארצען
און עס הייבט זיך האָבער, האָבער...
און עס פערעלט זיך די משקה
אין געגילטען לעבענס בעכער...

און דער טאָג האָט זונן און הימעל,
און די ליעבע הערשט ביי נאַכט...
און די קאַלינע פֿון קלייזעל
בלייבט דאָ עלענד און פֿערשמאַכט!

טְרֵייסְט.

טרייסט מיין פֿאָלק, עס דארף די טרייסט,
שטאַרק דאָס האַרץ, מאַכט פֿעסט דען גייסט.
זייט נישט דער ווינד, וואָס לעשט די פֿלאַם,
נור בלאָזט זי אויף, ווייל נאַכט איז סם!
נור בוימאָל גיעסט און פּוצט די קנויט,
ווייל נאַכט איז גיפֿט און שלאָף איז טויט!
טרייסט מיין פֿאָלק, עס דארף די טרייסט!

מאַכט פֿעסט דאָס האַרץ און שטאַרקט דען גייסט, —
עס האָט געלייכט שוין נישט איין נאַכט,
עס האָט געזיעגט שוין נישט איין שלאַכט.
און נישט געלאָזט די פֿאָהן פֿון האַנד!
עס שטעהט — איין אייזען־פֿעסטע וואַנד!
אין וויסטען, ווילד־פֿערקאָכטען ים!
אָה, שטאַרקט דאָס פֿאָלק! בלאָזט אויף די פֿלאַם!

אָה, שטאַרקט דאָס פֿאָלק! נישט אָב געשלאָפֿט!
זאָלל שפּריצען העלל די לעבענס קראַפֿט,
אלס פֿייערדיגע זייל ביי נאַכט — — —

עס זינקט די נאַכט, דער טאָג ערוואַכט!
און שיקט די שטראַהל — א גאָלדענע פֿייל —
אלס גרוס דער פֿייערדיגער זייל! —
אָה, טרייסט מיין פֿאָלט עס דארף די טרייסט,
מאַכט פֿעסט דאָס האַרץ און שטאַרקט דען גייסט!

* * *

ד'בין א רעגענוואָרם, דו זעהסט
ווי טיעף אין בלאָטע ד'בין בעגראָבען;
דאָך חלום'ט מיר איין אָדלער-נעסט,
אָדלער-פליעגעל וויל איך האָבען!

שוויממען וויל איך אין דען העללען,
הויכען זעפיר אונגעשטערט;
זאָלל דער וואָלקען מיר פערשטעללען
נישט דען הימעל, נור די ערד!

ער און זי.

ווען ער אין געוועזען אין גוטען הומאָר,
(עס האָט זיך שוין לאַנג נישט פאַססירט;
אַלס דורכ'ען חורבן... און אָפשר — ווער ווייסט?
איז ער פון וועלט-שמערץ געריהרט!)

נאר ווען ר'איז געוועזען אין גוטען הומאָר,
האָט ער, כביכול, געלאַכט;
און, שפּיעלענדיג, נייע נשמות'לעך צוויי,
פון הימלישען זעפיר געמאַכט!

איינע — פולל שאָנהיים, פולל ערעל-מוטה, גוטע...
מיט זיסע חלומות בעשיטעט;
די צווייטע — פון אמת, פון יושר און משפּט...
בעקוקט און געשמייכעלט: ס'אי' גוט!

און נעכט זיי און וואַרפט זיי אַריין אין א זאָקקעל,
וואו אללע נשמה'לעך ליגען;
"זיי וועללען דאָרט אונטען זיך זוכען, געפינען" —
— שמייכעלט ער מיט פערגעניגען —

„אונ קוים װעט די װאַרימע זונן אויף זיי שיינען",
„װעט פֿון זיי װערען שוין לייט!"
ער נעמט אונ צומישט די נשמות אין זאַקקעל,
אונ װאַרפֿט עס אַװעק אין אַ זייט.

דאַס װאַרפֿט ער פֿאַר כעס, — עס קוממען מלאָכים
אונ בוקקען זיך, בייגען אונ שפּרינגען...
אונ „קדוש" אונ „קדוש" אונ נאָך אַמאָל „קדוש", —
װייטער דאָס אייביגע זינגען:

אונ װען ער פֿערציהט דאָרט אין היממעל די ברעמען...
נו, פֿיהרט דאַ דער טייװעל די װעלט;
איהם האָט ער אין מזרח געװיזען זיין שטערן,
איהרען אין מערב געשטעלט!

ער האָט זיי פֿערשידענע װעגען געװיזען,
אונ װאָס אַמאָל װייטער פֿערפֿיהרט
אין אייביגען זוכען אונ בענקען אונ קראַנקען...
אַזוי האָט דער טייװעל רעגיערט!

דערנאָך ערשט אין הערבסט, װען אָהן בלומען, אָהן זונן,
איז קויטיג פֿערגאַסען די װעלט,
האָט ער זיי בײדע צוזאַממען געפֿיהרט,
אין זומפּ אַריין בײדע געשטעלט!

זיי האָבען זיך בײדע שוין גאָר נישט דערקענט,
געראַדט שוין גאָר אַנדערע שפּראַכען!
צוגאַנגען, אַפֿילו די האַנד נישט דערלאַנגט;
דער טייװעל, דער פּלאַצט שיער פֿאַר לאַכען!

די נאכט.

איך פרוב דעם בלייערנען הימעל
און קוק אומזיסט מיר אוים די אויגען;
טויט... עס ריהרט זיך נישט דער וואלקען,
און קיין שטראהל איז דורכגעפלויגען.

און א צייכען, אז דער מארגען
נייער האפענונג און שטרעבען
זאלל דען טויטען וואלקען שפאלטען
מיט א שטראהל פון נייעם לעבען...

שא, א שארך! אח, פליגעל רוישען
אין דער לופט. וואס ערוואכט?...
אח, די פלעדער־מייז!... זיי לעבען!
זייער חאגע... זייער נאכט...

א נאכט, א נאכט א חשך'דיגע
ליגט אויף בארג און טהאל..
און דער הימעל איז פערפאנצערט
סאמע בליי און שטאהל!

פאר דעם קליינעם חלב־ליכטיל
שרעקט זיך נישט די נאכט;
דער ווינד דער לץ נאך וויל עס לעשען!
ווי ער פייפט און לאכט...

. . . .

שאַ, עס האָרט זיך, אַ לויה...
און עס שפּוקט, און שרעקט...
מ'זאָגט דער יושר איז געשטאָרבען
און דער שכל עקט!

אַ נאַכט אַ שרעקליך חשך'דיגע
דריקט אויף באַרג און טאָהל;
און דער הימעל איז פערפאַנצערט
פאַמע בלייַ און שטאָהל.

דאָס נייע וויעגען-ליעד.

שלאָף מיין תכשיט, טהייער קאָפּיל,
וואָיווע נישט, גענוג!
די לבנה שווימט אין הימעל
און בעטראַכט דיין וויעג.

האָרסט! זי זאָגט דיר: לערן דיך שווימען
שטילל און אָהן אַ שאָרך!
קומט אַ וואָלקען דיר אַקעגען —
גנב'ע דיך אַ דורך!

זעהסט איהר פּנים, ס'געלע פּנים,
קופּער — קאָנן איך שוואָרען!
ווילסט דו שווימען דורכען לעבען,
שאַף דיר אַזאַ שטערען!

דו וועסט שווימטען, דו וועסט גליקקען,
האָבען געלד אַ סך!
שלאָף, מיין תכשיט! זעהסט, אַ קאָציל
שפּרינגט אַראָב פון דאַך!

אייביג קאָנן מען נישט דאָס מזל
האלטען ביי׳ן אַ לאַץ;
פאַללען מוז מען; דו וועסט קאָננען
שפּרינגען ווי די קאַץ!

צריין אין בלאָטע מיט׳ן פּנים
איז נישט גוט און מאוס;
פאַללען וועסט דו, וועסט דאָך בלייבען
שטאָנדיג אויף די פיס!

שלאָף מיין תכשיט, האָרסט: אַ הינטעל
וועגשעפט מיט דער נאָז
מיט אַ גדלות, ווייל ער פיהלט זיך
אויף זיין מיסט בעל-בית!

דאָס מיסט האָט איהם, גלויבט ער זיכער,
גאָטט אליין בעשערט...
וואָס עס בלייבט איהם, דאָס בעגראָבט ער
דאָרטען אין דער ערד!

וועסט דיך אויך ערשט גליקליך פיהלען
אויף דיין מיסט אַ ל ל י י ן;
הינטיש-העלדענמאָססיג וועסט דו
שיטצען יעדען ב י י ן!

שלאָף מיין תכשיט, טהייער קאָפּיל,
וואָיווע נישט, געווג!
שטילל — דיין „שטילקייט" הייסט „ענוות"
און דיין „שווימען" — „קלוג"!

און פאַר דיינס אַ „שפּרונג" וועט געבען
„בראַוואָ" יעדע האַנד —
און דיין „ווענשען" הייסט „פערזאָרגען"
דיין מיסט — פאָטערלאַנד!

דאָס געבעט פון שאָפּעלע:

ניט אין שוהל און נישט אין קלויסטער
מענשען־פרום, האָטש סאַנקילאָט 1)
קניעט דאָס ווייסע פרוממע שאָפעל,
גיעסט דאָס האַרציל פאַר גאָטט.

עס פערקרימט זיך מיט כונה,
„טרערען קאַפּפּען צו צו'ם „ריממעל";
שטעקט די פאָדערשטע צוויי פיסלעך
גלייך אַרויף צו'ם בלאָעם הימעל!

ס'ציטטערען די ווייסע צוּטען.
און איך האָר זי וויינען, טענה'ן:
גאָטעניו... זאָלל האָטש אַ רגע
אויף מיין קאָפּף דיין חסד שיינען!

גיב מיר דיין גענאָד אַ רגע
גיב מיר קראַפט אויף איין מינוט;
לאָז מיך אויך אַ מאָל פערזוכען
שאָפען־פלייש און שאָפען־בלוט!

עס מוז זיין אַ זעלטען מאכל...
פאַר וואָס קומט עס פון דור־דורות
נור דעם לייב, דעם גרויסען ווינער
צו דעם בער, דעם אפּיקורס?

. . . .

1) אָהן קיין קליידער.

אַ סְצֶענֶע.

(אוים היינע).

(די זונן, דער דיכטער, אפפען, פראש, מויל-ווירפע אונ א גליה-ווארם).

די זונן:

וואָס געהן מיך דיינע אויגען אָן,
אַז איך טהו מיין רעכט?
שטראַהלען מוז איך, יאָ — איך מוז!
אויף הערד אונ קנעכט!

וואָס געהן מיך דיינע אויגען אָן?
דו — טהו אויך דיין זאַך! —
נעם אַ ווייב דיר, האָב אַ קינד,
אונ — מיך לאָז געמאַך!

שטראַהלען מוז איך, יאָ, איך מוז,
ד'קאָנן נישט געהן צוריק! —
אונ וואָס אַרט דיך, אַז איך וואַרף
אַ מאָל אַראָב אַ בליק?

דער דִיכְטֶער.

אָט, מיט דעם האַלט איך מיך גרוים,
וואָס איך לייד דיין בליק!
שאָנהייט זעה איך נור אין ליכט
אונ אין פלאַממען — גליק!

צונדערט בין איך, ליידער, שוואַך,
האָסט מיך מיעד געמאַכט!
אויף די מיעדע אויגען פאַלט
שווער אַראָב די נאַכט!

די אַפְּפֶען (כאר).

מיר אַפּפען, מיר אַפּפען,
מיר קוקקען אונ גאַפּפען,
אַרויף צו דעם ברעננער, צו'ם אַלטען!

ער קאָנן אונז נישט שטערען,
ער קאָנן זיך נישט וועהרען;
ער קאָנן זיך פאַר אונז נישט בעהאַלטען

די פֿראָש.

אין וואַססער איז נאַסס
און גוט, אָהן אַ שפּאַסס!
עס לעבט זיך דאָך בעססער און פֿרייער!
ווער ווייסט פֿון אַ קוואַאל?
עס דעמפּט זיך די שטראַהל,
עס קיהלט זיך דאַס העללישע פֿייער!

נישט מיט אַזאַ כּח
שלאָגט דאָ שוין אין מח
דער מערדער, דער הימלישער ברעננער!
שטילל לעבט זיך און — שאַ!
קוואַ — קוואַ, קוואַ — קוואַ!
אין זומפּיל איז בעססער און שאָנער!

דער מויל־וואורף (קרעט).

לא היה ולא נברא! אין הימעל זאָלל ברעננען
אַ גאָלדענע שיססעל!
טהייל מאָל דערפֿיהל איך אַ ביססעלע ווארים
און קראַץ מיך אַ ביססעל!

דער גליה־וואָרם.

זעה נור די גריים! ווי זי פֿלאַמט אינ׳ם ראָד!
און ברענגדט אין די אויגען, מען שוויצט ווי אין באָד!
זעה נור דאַס גרויסקייט, די פּראַכט!
פֿיש! איך בין אויכט אַ ליכטיגע זאַך,
און ברענן נישט אוים ד׳אויגען, און פּראַהל נישט קיין סך,
און לייכט מיר גאָר שטילל ביי דער נאַכט!

די צייט.

די אייביגע צייט, זי געהט זיך איהר וועג,
זי ווייס קיין חדשים, קיין וואָכען קיין טאָג,
זי געהט זיך אָהן אויפֿהער איהר אייגענען וועג,
און ווייס נישט וואָס „נאָהנט" איז און „ווייט"!

עס העלפֿען קיין טרערען, קיין בעטען, קיין צאָרן
עס ציהען קיין לייצען, עס העלפֿט נישט קיין שפּאָרן
זי זעהט נישט קיין גריבער, קיין שטיין און קיין דאָרן
און געהט זיך איהר אייביגען וועג!

עס דונגערט וועזובי, עס פּלאַטטערט אַ שטויב,
עס פּישציעט אַ וואָרמיל, ניאַגאַראַ מאַכט טויב!
זי האָרט עס ווי אונזער קריטיק אָדער לויב
און געהט זיך איהר אייביגען וועג!

ווענן טויזענדער נחת'ן, טויזענדטער נויטען,
זאָלל בליצען דער מאָרגען מיט גאָלדענע צויטען,
זי גריסט נישט דאָס לעבען, בעוויינט נישט דען טויטען
און געהט זיך איהר אייביגען וועג!

דָאס גֶעבֶעט.

(גאַלאַהמונג).

רבונו של עולם!
נאָך וויניג געליטטען?
ווענן וועסט דו, רבונו
של עולם, פֿערשיטטען

דען אָבגרונד, דען טיעפֿען,
וואָס טהיילט דיינע קינדער
אויף שטאַרקע און שוואַכע,
אויף לאָממער און שינדער?

* * *

און ברייט איז דער אָבגרונד,
און טיעף ווי אַ תהום,
און זאַפּט אין זיך איין
אונזער בלוט ווי אַ שוואַם!...

* * *

עס ציטטערט פֿון דאָרטען
דער וויטאָגס געוויין,
דאָרט ליעגט די נקמה
און קריצט מיט די צאָהן...

דאָרט ליעגט די פֿערצווייפֿלונג
דערשראָקקען, פֿערבליפֿט,
מיט ליפּפּען ווי קוילען
ביי'ם באָכער פֿון גיפֿט...

* * *

רבונו של עולם!
נאָך וויניג געליטטען?
ווענן וועסט דו דען שרעקליכען
אָבגרונד פֿערשיטטען?...

עס ווערען אין אָבגרונד,
— וואו ס'מעססער נור בליצט, —
מיט בלוט אויף די ריינסטע
אידעען בעשפּריצט...

דאָרט ברעכען די פליגעל
די אָדלער די גראָסטע;
דאָרט ווערען פערשטיינערט
די הערצער, די בעסטע...

רבונו של עולם,
צו שפּראָצט דענן דיין ליב
אין פוילען, אין פינסטערן
בלוטיגען שטויב?

. . . .)

וָואס טְרַאכְטֶען אוּנ קְלֶערֶען?

(נאָכאַהמונג).

וואָס טראַכטען אונ קלערען
געְרונצעלטע שטערען,
ווענן ס'ווערען אין ד'אויגען
פערבאַקקען די טרערען?
וואָס טראַכט אונ וואָס חלומט
די שטומפּיגע קוואָל?
צו בליצט דאָרט האָטש איינמאָל
אין לעבען די שטראַהל,
וואָס לייכט אונז ביי'ם זוכען
אין פינסטערע טאָג
דער אָרימער מענשהייטס
פערלוירענען וועג?

האָטש איינמאָל א שמייכעל —
איין אָבגלאַנץ פון מאָרגען,
פון גליקליכען מאָרגען,
וואָס אונז מאַכט בעקאַנט
דעם פינסטערן הימעלס
פערגאָלדעטער ראַנד?

וואָס טראַכטען, וואָס קלערען
די אַללע, וואָס שטיפען
די טאַטשקע פון צרות?
צו שיינט אויף די ליפּען
וואָס שיילען זיך, ברעננען
פון אייביגע זאָרגען

וואָס טראַכט זיך דער הונגער
אין קעללער פערשמאַכט?
דער שלאָף וויל נישט קוממען
אונ שטילל איז די נאַכט;
צו האָרט ער אין שטיללען
דעם אייזערנען קלאַנג — —
דעם טריט פון די צייטען,
פון דורות דעם גאַנג...
צו שפּאַלט זיך דער הימעל?
ביי גאָטט אין דער האַנד
צו זעהט ער דעם דונער?
צו ווייס ער, ס'איז קראַנט?

דריי גייטאַרען

די אויגען רויט, די ליפּפּען בלאַס,
קיין טראָפּען בלוט אין באַק נישט דא,
די שטערן בלאַסס, בעדעקט מיט שוויים!
דער אָטעם אָבגעהאַקט און הייס — —
עס זיצען דריי מיידליך און נעהען!

. . . .

די נאָדעל — בלאַנק, די ליינוואַנד — שניי,
און איינע טראַכט איך נעה, און נעה!
איך נעה בייטאָג, איך נעה בייננאַכט,
קיין חופּה קלייד זיך נ י ש ט געמאַכט!
וואָס קומט אַרוים איך נעה?

גיט איך שלאָף און גיט איך עסס...
איך וואָלט געגעץ אויף מאיר בעל־נס
אָפּשר וואָלט ער זיך געמיהט:
איין אלמן חאָטש, איין א ל ט ע ן יוד,
מיט קינדערליך אַ שאָק!

. . . .

די צווייטע טראַכט, איך ניי און שטעפּ,
און שטעפּ מיר אוים נור גראָהע צאָפּ!
דער קאָפּף — דער ברענט, די שלעף — די האַקט
און די מאַשין — קלאַפּט צום טאַקט:
— טאַ־טאַ, טאַ־טאַ, טאַ־טאַ!

איך פערשטעה דאָך יענעמס ווינק!
אָהן אַ חופּה, אָהן אַ רינג,
וואָלט געווען אַ שפּיעל, אַ טאַנץ
אַ ליעבע אויף — אַ יאָהר אַ גאַנץ!
נאָך דערנאָך, דערנאָך?

. . . .

די דריטטע שפייט מיט בלוט אונ זינגט:
איך נעה מיך קראנק, איך נעה מיך בלינד!
עס צוויקט די ברוסט ביי יעדען שטאך
אונ ער — האט חתונה די וואך!
איך ווינש איהם נישט קיין שלעכטץ!

עס, פערגעססען וואס אמאל...!
גבריכים וועט מיר געבען קהל,
אויך א קליינטשיק ביצעל ערד,
איך וועלל רוהען אונגעשטערט,
איך וועלל שלאפען, שלאפען!

וואס געגארט איהר בלאנקע בליצען?
אונ דער דוננער וואס פערשאפט?
ר'זיט דעם הימעלס פוילע וויצען,
נישט זיין ליכט אונ נישט זיין קראפט!

ס'בליצט? קאטאווים טרייבט דער הימעל;
ס'בלייבט די פינסטערנים אהן ברעג!
אונ עס שיינט דער אלטער שימעל,
אונ עס דריקט די אלטע שרעק!

ס'האט געדוננערט! פעסט דאך שטעהען
ד'אלטע הפיסות וואנד אן וואנד!
אינם סטעפ דארט וועט עס דרעהען
ראהרליך גלאזערנע פון זאנד!

פאלשע דוננער, פאלשע בליצען — —
נישט צערשטערט אונ נישט געשאפט!
ר'זיט דעם הימעלס פוילע וויצען,
נישט זיין ליכט אונ נישט זיין קראפט!

* * *

איך געה אַרום אין פרעמדען וואַלד.
עס לייכט די זונן, דאָך מיר איז קאַלט. —
זינגען וויל איך, מיין געזאַנג
ווערט פערשטומט אָהן ווידער־קלאַנג!

עס איז קיין פרייע ליעבע וועלט,
עס גרינט און בליהט דאָס פרעמדע פעלד,
איך רייס אַ בלום און לייג אין שוים,
אַך, מיך שטאָכט די פרעמדע רויז!

אַ ליטעראַטור־סצענע:

גע־ווידמעט טהייל יונגע דיכטער.

(אַ וואַלד. אַ שטיבעל ביי׳ם וואַלד. איין אויסגעשטערענטער זומער־אָבענד. אויפ׳ן הימעל מעג זיך בעווייזען אַ וואָלקען, אפילו אַ שוואַרצער, נור פון אַ זייט, פון וויטען. עס בעווייזען זיך: פרוי פובליקום און דער יונגער פּאָעט. די איינציגע פערזאָנען פון דער סצענע. דער פובליציסט, חאָטש פרוי פובליקום רעדט פון איהם, בעווייזט זיך נישט. פרוי פובליקום געהט פון וואַלד אַרויס צום שטיבעל צו מיט אַ פולער שירץ שלאָף־אֶפּעל. פון אַ זייט, געהענדיג צום וואַלד, קומט אָן דער יונגער פּאָעט. זיי זענען ביידע פערטראַכט און זעהען זיך נישט, ווי דער שטייגער איז אויף דער סצענע. צו דער רעכטער מינוט וועלען זיי זיך דערזעהן.)

פרוי פובליקום (מיעד).

ס׳פלעגט זיך שלאָפען גאָר נישט שלעכט
גאַנצע נאַכט!
און ביי טאָג
פלעגט זיך חאַפּען אויך אַ דרימעל —
נאַ דיר, נאַ! — אַ שטראָף פון הימעל

אַ נייע פּלאָג!
חאַפּט זיך אַריין אין קוימען אַ גריל, —
קיין רגע שטיל! —
גרילט און וועקט,
פּישטשיעט, שרעקט:
גנבים ביים שלאָס!
גזלנים מיט האַק אין די האַנד
ברעכען איין די וואַנד!
אָדער גאָר: עס ברענט!...
אַזאַ פּערדראָס!
און ווי דאָס הייסט!
„פּובליציסטען-גריל!"
און פרעג זי וואָס זי וויל,
אָסור אויב זי ווייסט!
און עס העלפּט קיין מיטטעל,
ווי איך בין נישט אָרים,
צום גוטען יוד אַ קוויטעל,
אויף מאיר בעל-הנס אויך אַ גילדרען צוויי,
היינט פון אַפּאָטייק פּולווער אַלערליי —
און אַלץ אומזיסט!

(שלאָגט זיך אָן מיטן פּאָעט, שפּרינגט אָב דערשראָקען)

און דו ווער ביסט?

דער פּאָעט. (שפּרינגט אויך אָב)

פּאַרדאָן! איך בין פּאָעט!

פּרוי פּובליקום (בייז)

„פּאַרדאָן איז אַ לאָקשען-ברעט!...
וואָס איז דיין געשעפט? אָנטפּער, נאַר פּליגער
צו ביסט דו נישט קיין גריל?

דער פּאָעט

איך זינג!

פרוי פובליקום

(בעטראכט איהם נייגעריג, רחמנות'דיג)

און שלעפט זיך ווי א שאטען,
אין דער האנד די הארף...
און די גרויסע אויגען
ברענען ווילד און שארף.
און דער קאפ — צושויבערט,
די ליפען — בלאנע-בלאה — —
וואס האט עס דיך געטראפען
אין א באזער שעה?
צו האסט דו נאך קיין ביססען
אין מויל געהאט די וואך?
זאג, איך בין קיין מילדע
העלפען קאן איך דאך!
ד'האב אין שטוב א ברייטעל,
קום און ביים אריין...

דער פאעט (שטאלץ)

הם... איך לייד קיין הונגער...

פרוי פובליקום

ביזט נישט הונגעריג? ניין?
נו האט דיך א מיידיל
געווים געמאכט צום שפאס...
דעריבער קלעמט דאס הארציל
און דאס אויג איז נאס.
קאנסט אן איהר נישט לעבען,
דאכט זיך דיר אצינד...
הונדערט רויטע בעקליך;
דו ביסט פארבען-בלינד!...
איינע איז געוועזען...
עס איז דאס הארץ פערלאפען...
וואס? שאקעלסט מיט'ן קאפף

אויך ניין? ד'האָב נישט געטראָפֿען?
וואָס דען־זשע, זאָג, בעטייט,
דיין פּנים מיט'ן חורבן?!
וואָס דען איז געשעהען? — (נאָך ווייבער)
איז דיר ווער געשטאָרבען?
אַ פֿאָטער צו אַ מוטער? —
אַלץ נאָך — ניין און ניין —
אפשר אַ געליעבטע?

(דער פּאָעט גיבט דען זעלבען צייכען אויף נישט, — פּרוי פּובליקום בייזערט זיך).
דאָך נישט דו אַליין?!

(מעסיגט זיך, גיט זיך אַ קלאַפּ אין שטערען).

אַהאַ, נו איך פֿערשטעה!
דו ביסט פֿון יענע לייט!
אויך אַ נייער פֿויגעל
פֿון דער נייער צייט!
מיט אַ ניי געזאַנג
אַ ביטערם ווי די גאַל...
דו בעוויינסט נור יענעם,
דו בעקלאָגסט דען כּלל?
געווים די זירע אַרבייט
מיט'ן שוואַרצען ברויט...
(שטאַרקער געריהרט.)
און אפשר גאָר די יודישע
מאָפּעלט שווערע נויט?!
ניין?
אַלץ נאָך ניין און ניין!
(בייז) צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!
האָסטו גלאַט געגעססען חריין,
אפשר ציבעלעס אַ פּאָר?;

דער פּאָעט

(שאָקעלט אַלץ מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט אויף נישט).

פ ר וי פ ו ב ל י ק ו ם

און גאָר...
און דאָס ריננען דיר די אויגן!

ד ע ר פ אָ ע ט (באַליידיגט)

נישט געשטויגן נישט געפלויגן...

פ ר וי פ ו ב ל י ק ו ם (אויסער זיך)

וואָס דען־זשע? מיט דער צונג אַרויס,
נור פלינק!
ס'איז פון דער הויט צו שפּרינגען...

ד ע ר פ אָ ע ט

רעדען קאָן איך נישט, נור זינגען —

פ ר וי פ ו ב ל י ק ו ם (אינטערעסירט)

מהיכא־תיתא, זינג!

ד ע ר פ אָ ע ט. (דעקלאַמירט)

צי דער טאָג איז העל,
צי די נאַכט איז שוואַרץ,
שאַרפע נעגעל האָב איך,
קראַץ איך מיר אין האַרץ!
קראַץ מיר וואונדען אויס —
די נעגעל זענען שאַרף...

פ ר וי פ ו ב ל י ק ו ם

אָבער נאָך וואָס? נאָך וואָס?

ד ע ר פ אָ ע ט (אונגערולדיג)

...ען בעדאַרף.

(דעקלאַמירט ווייטער)

עס רינט דאָס בלוט פון הארץ,
פאַרבט די וועלט מיר רויט —
און איך זינג מיין ליעד,
מיין בלוטיג ליעד פון טויט!
עס קרעכצט מיר צו דאָס הארץ —
קרעכצען מיר ביינאַנד...

פרוי פּובליקום

משוגע צו מטורף?
צי גאָר אַ קאָמעדיאַנט?

דער פּאָעט (בעליידיגט)

דיר איז דאָס לעבען זיס,
מיר ווי פיאָלון ביטער —
האָר, מיין שרעקליך ליעד
אַלטע, האָר און ציטטער!

(געהט אָב אין אַ וויט, מאַכט אַ טראַגישע מינע, די ריכטיגע פּויזע און דעקלאַמירט:)

פלאַץ הימעל, פלאַץ,
צוזאַמען מיט דיין שאַץ,
מיט לבנה, שטערען!
צערשמעטערט זאָלט איהר ווערען
דאָ אויפ׳ן פלאַץ!
און אויך צערשטערט
זאָלל ווערען די ערד! —
מיט אַלעס וואָס לעבט,
און שווימט און שוועבט,
איבער געקעהרט!...
אַלץ וויל איך פערדאַרבען,
צערברעכען ווי שאַרבען —
ווייל איך וויל שטאַרבען...
שטאַרבען, שטאַרבען!

פרוי פובליקום (מיט כעס)

הא! דאָס איז שוין געמיין!

(רופט איהם נאָך)

האַר נור, יונגער שנעק!
ווילסט שטאַרבען, שטאַרב אַליין,
דאָ אויפ׳ן פלעק!
נאָך וואָס שרייען, שעלטען?
וואָס אַרען דיך די וועלטען? —

דער פּאָעט

שטאַרבען, שטאַרבען, שטאַרבען!

פרוי פובליקום (אויסער זיך)

נור בראָך ווי אַ שאַרבען
פלאַץ ווי אַ פאַחיער, ווי אַ זייפען־בלאָז? ... (אַ גנעקיהלט אירמאַניש)
בא! אַז איך האָב קיין נאָז
צו דעם געשטאַנק!
עס טהוט מיר באַנג
די צייט וואָס כ׳האָב פערברענט
אַ האַלבע נאַכט . . .
טפוי . . .

(געהט אַריין אין שטוב, פערפּראַלט די טיהר, דער פּאָעט פערשווינדעט אין וואַלד, עס האָרט זיך — די גרילל.)

*
* *

אַ טעאַטער איז די וועלט,
גאָט איז רעזשסעער —
דאָס שטיק איז פיין — נורליידער איז
דער טייוועל דער סופלער —

אַ בורע איז דאָס שוואַכע האַרץ...
דער טייוועל פעלשט דאָס שטיק!
און אויב מען זאָגט אַרויס אַ גרייז,
כאַפּט מען נישט צוריק!

. . . .

איהר מיינט, מען קאָנן דאָך היטען זיך?
נו, מאַך נישט קיין סקאַנדאַל,
אַז ס'איז מייסטערהאַפט דאָס שטיק,
די גרייזען — געניאַל!

דעריבער שטרויכעלט דער אַקטער —
און ווען ער דאַרף מיט גרויל
צו שמעטטערן אַוועק דעם כוס,
כאַפּט ער איהן צו'ם מויל!

פלאַממיג פערילט זיך דער וויין
און ער טרינקט איהן אויס...
און דער דונער שלאָגט נאָך נישט...
גאָטט'ס געדולד איז גרויס...

• •
•

אַח, מיין נשמה! דיך שטיקט דאָס געוויין,
אַח, זיי נישט פערזאָרגט און — בעטריעבט!
וואָס שאַדט דיר דער אמת? איך זאָג דיר אַליין
איך האָב שוין נישט איינמאָל געליעבט!

ניִשט איינמאָל האָב איך אויך פערבוממעלט אַ נאַכט;
משוגע געוועזען — גאַנץ אָפּט...
איך האָב אין די קניען מיר לאָכער געמאַכט...
געליטטען, געקראָנקט און געהאָפּט...

אין — מיילערלעך רויטע ניִשט איין מאָל געקישט
ביז ס׳האָט געקרייעט דער האָהן...
וואָס שאַדט דיר, מיין לעבען? דאָס אַלץ איז פערווישט
היינט דאָך ביזט דו מיין שגעון!

דו בייזערסט דיך אויף מיר, און פראָגסט, וואָס איך וויל?
קוק אויף מיר, נחת־מיינס, גוט!
זאָלל אין די אָדערן, רוהיג און שטילל,
פליעסען ווי שטענדיג דיין בלוט!

קוק אויף מיר וואַרים און האַרציג ווי פריהר,
גלייב — איך האָב ריינע געוויססען!
חאָטש די פערגאַנגענהייט ג׳הער נישט צו דיר
די צוקונפט — די קאָנן איך נישט וויססען;

גרעניצלאָז איז דאָך מיין ליעבע, מיין קראַנק...
אונענדליך — מיין גליק און מיין לייד!
איך שוואָר דיר אונענדליך, חאָטש נישט אין דער לאַנג;
וואָס שאַדט דען דיר, אַז — אין דער ברייט?!

בּיי דעם פֿרעמדען חופּה קלייד.

א סצענע פֿון ווארשויער לעבען.

אין א מאָדע-מאַגאַזין. פּערזאָנען: מאַדאַם, צוויי מאַדיסטקעס און האַנד-מאַדליך.

מאַדאַם

הײנט װערט געשטעפּט און גענעהט,
הײנט װעט מען לעדיג נישט זיצען!
טוריי — טוריי — טוריי!
זעהט נור די גאַזען, די שפּיצען!
זעהט, װי דאָס זײדענס װעט בּליצען!

א שלעפּע װעט זײן גאָר א מורא!
אודאי צעהן עללען די שלעפּ!
הײנט-נאָך — בּריליאַנטענע קנאָפּ!
זעהט — מען געטרויט אזא סחורה!

האַנד-מאָדליך (כאָר).

אָט האָט איהר א װינדער,
ד'לעבּען, קײן שפּאַס!
צו הײסט דען נישט „פּאַװע" —
יאָ פּאַװע — די גאַסס,

װאו ס'שטעהט זיך א מױער
גאַנץ געלבּליך און בּלײך,
דאָך פּעסט װי א פּעלזען
דרײ שטאָק אין דער הײך!

די פּענסטער — אין אײזען,
די טױער'ן — פּערמאַכט...
עס געהט נאָך א זעלנער
אַרום אויף דער װאַכט!

אײ! דאָרטען צו װאהנען
איז טרױריג און בּאַנג!
עס שלאָגט דורך די מױרען
דאָס קײטען-געקלאַנג...

עס קלינגט אזוי טרױריג
דין-דאָן און דין-דאָם!
אָה, ריהרט נישט דאָס זײדענס,
ניט-ציעפּיט, מאַדאַם!

די ערשטע מאָדיסטקא

סאַטען־דע־ליאָן... אונ די שפּיצען, די גאַזען,
עס פעהלט נאָך בריליאַנטען צום רימעל...
דיוואַנען אונ בלומען, אונ לאָמפּען... די כלה
וועט אויס זעהן — אַ מלאך פון הימעל!

האַנד־מאָדליך. באָר.

ניט קיין גראָשען פאַר דער דירה,
אונ אין מויל קיין ביסען!
ד׳וויל ביי׳ם מלאך פאַרשום בעטען!
ניין, זי וויל ניט וויסען!

מלאך, גיב פאַראויס אַ רובל!
ניין, זי גיבט ניט פריהר!
ד׳וויל פערצאַהלען איהר פון הונגער,
ווייזט זי מיר די טהיר!

אוי עס זעצט מיר אין די שלעפען,
דאַכט זיך מיר, אָט־פאַל־איך,
„נור אָהן קינצען, נור אָהן פאַקסען:
לאַכט מיך אויס דער מלאך!

. . . .

אוי, מיך האָט דעם מלאך׳ם לאַכען
ביז אַהיים געהעצט!
אונ איך האָב דעם מלאך ווידענס
אויף אַ ברוים פערזעצט!

אונ עס איז אַ־אָבגעפאַללען
פלוצלינג ווי פון הימעל,
אוי, דער מלאך מיט אַ לאַפּאַטין,
טאַקי ווי צום רימעל!

אונ מיך האָט פערזאָרגט דער מלאך
אויף די גרויסע פראָסט,
אוי, אויף גאַנצע דריי חדשים
מיט קוואַרטיר אונ קאָסט!

די צווייטע מאָדיסטקאָ.

בלאַסס איז דאָס זיידענצייג פונקט ווי מיין פנים׳על
דורכזיכטיג־דינן ווי מיין הויט...
רידרט מען עס, קרעכצט עס „אוי!" פונקט מיינע ביינדאַליך ——
דאָס הייסט אַ גליקליכע מויד!

היינט וועללען קוממען בריליאנטענע קנאפליך
גרויסע, ווי ארימע טרערען!
נו, איל דיך ראדעלע, איל דיך, טרעקאטשע,
ד׳זאלל מיינע ביינדליך נישט הארען!

טראך — טראך — טראך, ביינדעלע! טור — טור — טור, ראדעלע!
שלאג׳מיר דאך גלייך מיטן זייגער...
טראך — טראך — טראך, ביינדעלע! — טור — טור — טור, ראדעלע!
ווענן וועל׳מיר רוהען, א שטייגער?

האנד-מאדליך (כאר).

עס איז פערהאנען א שטיבעלע
אויף א שטיללער גאסס!
ס׳האט קיין טהיר, קיין פענסטעריל —
אייביג שטילל אונ נאסס!

האטש מען צאהלט קיין דירה געלד,
ווארפט מען נישט א רוים!
דארטען רוה׳ן אויף אייביג שוין,
די ביינדעליך זיך אוים!

פון קיין שטעפען ווייס מען נישט,
עס ווערט שוין נישט גענייט,
צום שטיבעלע קומט איטליכער
אויף אייביג שוין בעקליידט!

די צווייטע מאדיסטקא.

שטעפ, נאדעל, שטעפ די בראבאנדערנע שפיצען —
פאר איהר, פאר איהר!
תבריכים׳לעך וועסט דו נאך גיך אונ באלד שטעפען —
פאר מיר, פאר מיר!

עס בליצען בריליאנטען, עס שמייכעלט די כלה׳שי —
שאן אזוי, ליעב!
ווענן וועט א שמייכעל מיין פנים בעשיינען?
אין גריב, אין גריב!

ער וועט זי טוליען, צו קנייטשען די שפיצען
אין הארציגען שטורם!
דיך ווער וועט גלעטען אונ פיעשטציען, אונ טולי׳ען?
א ווארם. א ווארם!

„לוסטיג לעבען"

(א יונג האנד-מאדיל).

וואס פערזאמט איהר מיר דאס לעבען?
זינגט נישט אזוי שרעקליך!
ד'האב קיין סאמיט און קיין אטלאס —
נור די רויטע באקליך!

ד'האב קיין שפיצען, קיין בריליאנטען,
ווייס איך וואס זיי טויגען!
ד'האב א האלז, איין אלאבאסטער,
צוויי בריליאנטען — אויגען!

ד'דארף קיין פערל, ועהט די צאהנדליך,
אח — ווי זיי געפאללען!
און די יונגע, פרישע ליפלעך
וועגען מיינע קרעללען!

פעהלט מיר גאלד? דענן? זעהט די לאקקען!
און וואס גליק איז — ווייס איך!
לאסט מיך לאכען, לאסט מיך לעבען
„לוסטיג-לעבען" היים איך!

האנד-מאדליך (אויסער לוסטיג-לעבען)

אויף יעדער גאסס, אין יעדען הויז
שטעהט א קאסטען מיסט!
קלויבען לאזט מען פראנק און פריי
שמאטעס גאר אומזיסט!

און — ווערט „לוסטיג-לעבען" אלט,
ווייסט איהר, וואס איהר גליסט?
מאכט א שטעקעלע זיך פיין,
גראבילט זיך אין מיסט!

די ערשטע מאדיסטקא

יונגער-הייט א העזאלע
געשפרונגען און געקושט;
צונד האט עם קיין נעזאלע
און קיין נומען נישט!

די צווייטע מאדיסטקא

זי וועט זיצען צווישען בלומען
אויף א דיוואן — רייך!
און מיר מאכט אויף דר'ערד א ביסל
שטרוי נור גלייך!

זי דארף שפיגלען, זשיראנדאלען
לאמפען אללערליי;
מיר צו קאפענם — גראשענדיגע
ליכטליך צוויי!

אהן מוזיק אויך פיהרט מיך לעגען,
ווען אויך היינט ביינאכט,
ווילט איהר דוקא — ווייגט אביסל,
ווילט איהר — לאכט!

מאדאם

שטיללער, שטיללער, שטיללער,
שטילל איין אויגענבליק!
טוריי — טוריי — טוריי!
אַט, דאָס הייסט מוזיק!

וואָס האָט איהר פֿון די ליעדער?
דריקעניש נישט מעהר!
עס ציטטערן די ברעמען,
אַט, אַט, פֿאַלט אַ טרער...

אונ, אַז טרערען פֿאַללען
פֿון דער שווערער נויט, —
אויף די ווייסע קליידער
ווערט אַ פֿלעק אויף טויט.

טוריי — טוריי — טוריי!
אַט, דאָס הייסט מוזיק —
האָט איהר ניט קיין אייגענס
זינגט פֿון פֿרעמדען גליק!

אללע (כאָר).

עס איז געוועזן אַ מאַדעלע,
אַ מאַדעלע אַ פּראַכט, —
עססען עסט עס יעדען טאָג,
שלאָפֿט זיך יעדע נאַכט!

ליפּליך האָט זי רויטענקע,
רויטענקע, וואָס נישט?
נאָך נישט קיין צוביססענע,
נאָך נישט אויסגעקישט!

אונ זי האַלט דאָס קאָפּעלע
חנו'דיג אונ שטאָלץ! —
זאָרגט עס אויף אַ ברייטאַלע,
קוילען אָדער האָלץ?

אונ אייגאַליך — פֿער'חלומ'טע,
בלומעליך געזוי!
בלומעליך, אונ פּלה=חן
ליגט אויף זיי ווי טוי!

צונר נעהמען מיר דעם מאַדעלע
צו מזל אונ צו גליק —
אַ זיידען חופּה=קליידאַלע,
אַ קליידאַלע אַ שיק!

מען וועט איהר גע'ן אַ מאַנאַלע,
איי, דעם יונגען בלוט...
איי — איי — איי! דאָס מאַנאַלע
קאָננען מיר דאָך גוט!

מאדאם

אוי, נאַרישע קנאה!
איך קאָן דיך פֿון לאַנג,
איך קאָן אויך דיין ציינגעל —
די גיפֿטיגע שלאַנג!

אוי, נאַרישע קנאה!
די גאַלל איז דיין האַרץ —
גאָלד וואָס איז? בלאָטע!
דער שניי איז דיר שוואַרץ!

די זונן האָט דאָך פלעקען,
די שטערן — צו קליין!
מיינט זי פרעסט יענעם
און פרעסט זיך אליין!

(אללע באַר)

עס איז געווען אַ מאַמאַלע,
אַ מאַמאַלע; אַ פיינס!
זי האָט געהאַט אַ טאָכטעריל,
אַ טאָכטעריל אַ קליינס!

און עס האָט דאָס מאַמאַלע
דאָס טאָכטעריל געקִישט,
געקִישט, געהאַלזט, געוואָהרענט עס:
זיי קיין נאַשער נישט!

קוק נישט אויף איינגעמאַכטס,
ד׳ אויגען האַלט פערגלייכט!
טהו נור וואָס דער טאַטע וויל,
און וואָס די מאַמע הייסט!

און וואָס גוטע, פרוממע לייט
עס ראָטהען דיר, מיין קינד!
ועהסט דו נאַשען, קוק אַ וועק!
בעססער — מאַך דיך בלינד!

זאָגט מען, חס ושלום, דיר:
„איינגעמאַכטס איז זיסס!",
זאָלסט דו ווערן פייער־פלאַם,
טופען מיט די פיס!

פאַר דאָס וועלל איך שענקען דיר
קויפען אויפ׳ן מאַרק,
אם ירצה השם, אַ ניססעלע,
ווייסט, איך בינ׳שט קאַרג!

פאַר אַ גאַנצען גראָשען געלד —
אַ ניססאַלע פון גאָלד,
פאַר דיר אליין אַ ניססעלע,
וועסט עס האָבען האָלד!

פאַר אַ גאַנצען גראָשען געלד
אַ נוסס פאַר דיר אליין...
און דו וועסט עס קושען פריי,
און קנאַקקען מיט די צאָהן.

און עס פאָלגט דאָס טאָכטעריל,
וואָס טאַטע־מאַמע הייסט;
און זי האַלט אַ גאַנצען טאָג
די אייגאַליך פערגלייסט!

רייטעלט זיך, אז איינגעמאַכטס —
זאָגט מען איהר — איז זיסס,
ס׳צאַפפעלט איהר דאָס האַרצאַלע —
זי טופעט מיט די פיס!

עס קומט די צייט, דאָס מאַמאַלע
האַלט איהר וואָרט, נישט קאַרג!
פאַר אַ גאַנצען גראָשען געלד
קויפט זי איהר אין מאַרק

אַ פערגאָלדעט ניססעלע.
איי, ס׳איז מלא חן!
מיט ציטטערדיגע האַנדטאַליך
חאַפט ז׳עס אויף די צאָהן!

חאַפּט עס אויף די צאָהן און קנאַקט —
איי! די נוסס איז פֿויל,
עס שפּייט און שפּייט דאָס ווייבעלע —
טאַביק פֿולל אין מויל!

— מאַמע, ווײנט דאָס טאָכטעריל
די יאָנדערע וואו איז?
„מאַמעשי" און „מאַמע־קרוין"
איז דאָס דער טעם פֿון ניסס? —

דאָס האַרץ טהוט וועה דעם מאַמעלע;
דאָס פּנים מאַכט זי גלאַט: —
„עס איז אַזוי! דיין מאַמעלע
האָט אויך אַזוינס געהאַט"!

די מאָדאָס

נישט דאָרט איז גליק, ווי צירונג בליצט,
וואו עדעלשטיין מיט פֿונקען שפּריצט,
נישט אַלץ איז גאָלד, וואָס בלאַנקט און גלאַנצט;
נישט דאָס איז פֿרייד, וואָס לאַכט און טאַנצט!
עס מיידט גאַנץ אָפֿט דאָס גאָלדענע בעט
דער שלאָף; דען גרויסען זאַלל — די זאָט,
ווי אויך דאָס גליק דען זאַקק מיט געלד, —
דאָס ווייסט שוין לאַנג די גאַנצע וועלט!

די ערשטע מאָדיסטקאַ

אַמאָל איז געוועזען, נור וואו? מן הסתּם
ראָרט ערגיץ אין בויבערג, אויף יענער זייט ים!
נור — צו איז געוועזען? איהר פֿראָגט נאָך, איהר קלערט?
איך האָב עס אַליין פֿון מיין באָבען געהאָרט!

די מאַמע איז געשטאָרבען — דער טאַטע ז'אַוועק.
די טרויריגע ווינטער־נאַכט האָט גאַר קיין עק!
די פֿענסטער — פֿערקאָוועט, די טהיר איז פֿערשנייט,
און ס'רייסט זיך דער ווינד ווי אַ הונד אויף דער קייט!
הורורו — הורורו — וואָיעט און קלאָגט.
דאָס האַרץ איז דערשראָקקען, עס ציטטערט, עס נאָגט...
„באָבע!" זי האָרט נישט, נור „דיאַ־דיאַ־דיאַם!"
די טויבע פֿערצעהלט מיר פֿון יענער זייט ים!

אללע.

גענוג שוין הקדמות,
נישט פלוידער, נישט קוועל;
פערגעסס אין דער באָבען,
די מעשה פערצאָהל!

די ערשטע מאָדיסטקא

אויף יענער זייט ים איז געשטאַנגען אמאָל
אויף הינטערנע פּיסליך אַ הייזעל אין טאָהל.
געשטאַנען זיך פראָסטע, אָהן עזות, אָהן שטאָלץ,
אָהן פוצעכץ, אָהן צירונג — פון ליים און האָלץ!
אַ פענסטער אַ קליינטשיקעס, נור חנו'דיג האָלד;
די זונן זי בעשיטט עס טאָג־טעגליך מיט גאָלד!
לבנה און שטערן
פערהאַלטען זיך גערען
און מאָלען מיט זילבער די שויבען!

דאָס האָט דער הימעל די ליעבע בעלוינט!
עס האָבען אין הייזעל צוויי ברידער געוואוינט!
עס האַלטען צוויי הערצער צוזאַממען געטריי,
שווער איז די אַרבייט, נור ס'אַרבייט זיך פריי!
ווייס איז דאָס מעבעל, מיט קלייען דאָס ברויט,
נור אַל'ן איז בשותפות — די פרייד און די נויט!
עס האָט זיך געלעבט,
די צייט האָט געוועבט
איהר לאַנגען, איהר כשר'ען פאָדעם!

נור איינמאָל בעוויזט זיך אַ גאַסט אויף דער שוועלל,
פולל גינגאָלד, שמאַראַגדען, עס פונקעלט זיין פעלל!
די שלאַנג איז געקוממען מיט גלאַנץ און מיט פראַכט;
דער עלטערער ברודער דערזעהט זי און טראַכט:
עס איז אויף דער וועלט דאָך עשירות פערהאַנ'ן!
ווען איך האָב אַ שמאַראַגד, איך אָרימער מאַנן,

ד'פערקויף איהן, וואס ניט?
ד'וואלט אויפ'ן יריד
געקויפט מיר צו מעלקען א קוה!

די שלאנגען — זיי ווייסען וואס ס'טראכט זיך ביי לייט;
זי ווינקט איהם אונ רופט איהן צוועק אין א זייט,
אונ זאגט איהם: איי, ברודער, וואלסט דו נור געוואלט,
וואלסט דו געהאט שוין פולל פאססער מיט גאלד,
קרעללען, דיאמאנטען, בריליאנטען א וועלט,
אונ אלץ, וואס מען קאנן נור בעקוממען פאר געלד!
איך מאך נישט קיין שפאט,
איך ווייס שוין דען סוד,
איך קאנן דיר איהם זאגען אין וואלד!

די שלאנג איז אוועק אונ דער יונגערער קלערט:
ווי גאטט האט זיך יעדעם זיין שאהנקייט בעשערט;
נעה פראג'ן: דער גלאנץ אונ די שאהנקייט וואס טויג?
ביי'ם אלטערן פלאמט שוין די תאוה אין אויג:
קרעללען, דיאמאנטען, בריליאנטען — אח, גאטט!
זי זאלל נור נישט נארען אונ זאגען דען סוד!
ער קוקט אויפ'ן וואלד,
אונ גנב'ט זיך באלד
פון ברודער ארוים צו דער שלאנג!

די זונן געהט שוין אונטער, פערגאלדט נאך די זוים
פון וואלקען אין הממעל; אונ אונטער א בוים
זיצען שוין ביידע, — דער מענש אונ די שלאנג;
זיי זיצען צוזאממען אונ שמיעסען שוין לאנג.
ער ציטטערט אונ ווייסט נישט — פאר פרייד צו פאר שרעק?
זי וויקקעלט דאס הארץ איהם ארום מיט'ן עק,
„אונ רער פון דיאמאנטען,
קרעללען, בריליאנטען,
אלץ וועסט דו האבען גאר גרינג!“

„בעטראַכט נור דיין ברודער, דאָס איז אַ פֿאַבריק
פֿון קרעללען, בריליאַנטען, דיאַמאַנטען און גליק!
עס טרעפֿט זיך, ער אַרבייט, און וואונדערליך הייס
ווערט איהם, דער שטערן בעדעקט זיך מיט שווייס
עס טריעפֿען די טראָפֿען!... ער ווישט מיט דער האַנד;
לאָז נישט! דער טראָפֿען דאָס איז דיאַמאַנט!
נור אַרביימען הייס!
קלויב אויף דען שווייס!
שיטסט דו אַן פֿאַססער דיאַמאַנטען!"

„עס טרעפֿט און איהם פֿאַלט פֿון די ברעמען אַ טרער;
דו, שוטה, דו מיינסט, עס איז וואַססער נישט, מעהר.
און טרייסט׳ען; און האַלוט׳ען, דו האַלסט עס נישט אויס,
און קושסט איהם די טרערען פֿון ד׳אויגען אַרויס!
פֿערשווענדסט דיין פֿערמאָגען, דו נאַרישער קאָפּף,
לאָז וויינען, לאָז וויינען! און קלויב יעדען טראָפּף!
אַ טראָפּף, האָב פֿערשטאַנד,
דאָס איז אַ בריליאַנט
רייך ווערסט דו זיין ווי אַ קאָניג!"

„דערנאָך — האָט דיין ברודער איין ערעלע פֿעלל,
אַ שטאָך מיט אַ נאָדעל — דו האָסט שוין אַ קרעלל!
בלוט — זאָגסט דו — איז עס, בלוט — זאָגסט דו — אַ קאַפּף,
דו נאַרר! עס איז קרעללען, דו צאַפּ נור און צאַפּ!
זאָלל ער נור בלוטען און בלוטען נישט קאַרג!
אָנשיטטען ווערסט דו שוין קרעללען אַ באַרג!
דו האָסט אַ פֿאַבריק,
און מאַך דיר דיין גליק,
ביסט שטאַרקער און ווייסט שוין דען סוד!"

די ליפּפּען פֿערביססען, די פֿויסטען געבאַלט,
געהט שוין דער אָלטערער ברודער פֿון וואַלד,
די אויגען, זיי ברעננען און זיימען זיך שוואַרץ,
דאָך צאַפּפּעלט די ליעבע צום ברודער אין האַרץ,
ער טרייסט זיך: „איך וועלל דאָך נור מאַכען אַ פּריף,
אַ שטאָך וועל איך געבען, אַ קליינען, נישט טיעף;

מיין ברודער? איך ווייס!
נור טרערען און שוויס,
האָרסט דו דאָך, זעננען בריליאַנטען!

עס האָרט די לבנה נאָך די אייגענע נאַכט,
ווי ס'האָט אינ'עם שטיבעל געוויינט און געלאַכט.
עס קוקקען די שטערן אין פענסטער אַריין:
ווי לאַכט עס אַ ברודער ביי'ם ברודערס געוויין?!
די זונן האָט צו מאָרגענס געוואונדערט זיך שטאַרק,
ווי שלאָגט עס אַ ברודער דען צווייטען אין קאָרק?
עס וואונדערט צוגלייך
דען וואַלד און דען טייך:
וואָס איז עס אין שטיבעל געשעהן?

און עס איז געקוממען אויף ביידע גאָטס שטראָף!
דאָס גליק איז פערשוואונדען, עס ווייכט זיי דער שלאָף
אַוועק איז די ליעבע, דער פריעדען אַוועק! —
דער שלאָפט נישט פאַר וויטאָג, דער צווייטער פאַר שרעק,
דער שרייט: ס'איז מיין עשרות, מיין רייכטהום, מיין גוט!
און יענער: ס'איז טרערען, מיין שוויס און מיין בלוט!
דיאַם, דיאַם, דיאַם, דיאַם!
אויף יענער זייט ים!
רייסט מען זיך שוין ביי די האָר!

אַללע (כאָר).

מען שלאָגט זיך, מען רייסט זיך
טראַך-טראַך, טראַך-טראַך! —
נור וואָס איז געוועזען
דער סוף פון דער זאַך?

דער סוף פון די ברידער
פון שרעקליכען הויז?
פערצעהל שוין און ציה נישט
די הערצער אַרויס!

די ערשטע מאָדיסטקא.

אוי, ס'איז געוועזען אַ שרעקליכע נאַכט!
איך ליעג ביי דער באָבען אין שוים און איך טראַכט:
„וואָס לעגט זיך דער שאָטען, 'זוי לאַנג, אַזוי ברייט?
וואָס רייסט זיך דער ווינד ווי אַ הונד אויף דער קייט?
וואָס ברעכען די מוירען, וואָס רייסט זיך דער דאַך?
צו האָר איך די באָבען, צו בין איך נאָך וואַך?"

איך ליעג ביי דער באָבען אין שוים און איך טראַכט:
„צו זעה איך אין חלום די שרעקליכע נאַכט?
צו האָר איך אַ מעשה? צו בין איך דען וואַך?
וואו ברעכען די מוירען? וואו רייסט זיך דער דאַך?
וואו רייסט זיך דאָס הייזעל אַוועק פון זיין אָרט?
הורורו — הורורו — דאָ אָבער דאָרט?"
שטאָנדיג געקלעפּט
און קיינמאָל געהאָרט
דען סוף פון דער שראָקליכער זאַך!

אללע, אויסער מאַדאַם.

דער זייגער שלאָגט! איי, צעהנען שלאָגט,
געענדיגט שוין די מיה!
אַהיים, ווער נור אַהיים פערמאָגט,
אַהיים ביז אין דער פריה!

אין בעטט אַריין, אַ בעטט ווער ס'האָט,
נור שלאָפען געהט, געדענקט אָן גאָטט!
שלאָפען דאַרף די נויט!
שלאָפען איז אַ פיין געשעפט,
כען רוהט זיך אוים! און טהייל מאָל טרעפט
עס חלום'ט זיך — א ברויט!

אַח, צעהנען שלאָגט צום עק די טוה —
גוט-נאַכט, מאַדאַם —

מאַדאַם

קומט מאָרגען פריה!

אין קבר:

(באלאדע).

א מאל איז געוועזען א מיידעל,
האָט זי א יונגעל געליעבט;
עס ליעבט אויך דאָס יונגעל דאָס מיידעל;
זעננען זיי ביידע בעטריבט:

דאָס יונגעל איז אָרים, אוי אָרים!
דער פֿאָטער דעם מיידעלס — א נגיד,
אייזט ער, דער פֿאָטער דער רייכער,
דעם אָרימען יונגעל די טהיר!

דעם פֿאָטער מוז פֿאָלגען דאָס מיידעל;
מען פֿיהרט צו דער חופה זי פֿיין!
עס נעהט ווי א ליכט אוים דאָס יונגעל,
און שטאַרבט אין זיין קעלער אליין!

דערהאָרט זי, אַז ער איז געשטאָרבען,
און שלייכט זיך אַרוים פֿון דער שטוב;
קומט זי צום קבר צום ליעבען,
אָפֿענט זיך פֿאַר איהר דער גרוב!

עס אָפֿענט פֿון גרוב זיך א טהירעל,
עס האָט זי אריין ווי געצויגען;
נעהמט זי אַראָב די שאַרבוינים,
קושט די פֿערשלאָססענע אויגען...

דער טויטער דער אָפֿענט די אויגען,
און נעהמט זי אַרום מיט א האַנד;
צריק האָט דער גרוב זיך פֿערשלאָססען,...
ליגען שוין ביידע בייַנאַנד!

י. ל. פרץ. שריפטען.

III.

ערצעהלונגען און בילדער.

ערצאהלונגען און בילדער.

אינהאלט:

דער משולח.

ער געהט, אונ דער ווינד צוויאָגט די פּאָלעס אונ די ווייסע באָרד.

אַללע מאָל חאַפּט ער זיך אָן מיט דער רעכטער האַנד אין דער לינקער זייט! עס גיט איהם אַללע מאָהל דאָרט אַ שטאָך. ער וויל זיך דאָך נישט מורה זיין; ער וויל זיך דוקא איינרעדען, אַז ער טאַפּט נור ביי דער בוזעם-טאַש.

— איך זאָלל נור דעם קאָנטראַקט מיט דעם געלד נישט פערליערען! אַט פאַר דעם מיכלומרשט ציטערט ער.

— אונ אפילו עס שטיכט, איז אויך אַ נאַרישקייט! איך האָב נאָך, געלויבט איז גאָטט, געזונד כח אויף אַזאַ שליחות. אַנדערע אין מיינע יאָהרען ווערלען שוין קיין וויאָרסט נישט אָבגעהן, נור איך, געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען, דאַרף נאָך נישט צו קיין מענשען אונ פּערדיען מיר אַלליין מיין ברויט... געלויבט איז גאָטט, מען געטרויעט מיר געלד!

— ווען איך האָב מיין איינענס — טראַכט ער ווייטער — וואָס מען געטרויעט מיר, וואָלט איך אין שליחות צו זיעבעציג יאָהר נישט געגאַנגען; ווילל אָבער דער רבונו של עולם אַזוי, איז אַזוי גוט!

עס הייבט אָן צו פּאַללען גראָבע פלאָכעס שניי; ער ווישט זיך אַללע מאָהל דאָס פּנים.

— איך האָב נאָך — טראַכט ער — אין גאַנצען אַ האַלבע מייל, אַ וואַ! אויך מיר אַ גאַנג! אַ סך נאָהנטער ווי ווייטער! ער דרעהט זיך איבער — מען זעהט שוין אַפילו נישט דעם שטאָדטישען זייגער, נישט דען קלויסטער, נישט די קאַזאַרמע. „נו, שמריה, פאָהר!"

אונ שמריה פאָהרט אין דעם נאַססען שניי; די אַלטע פּיס קאָפּען זיך אריין אונ ארויס. — „געלויבט איז גאָטט, עס איז קיין גרויסער ווינד נישט!"

גרויס, האָט אַ פּנים, ביי איהם געהייסען אַ שטורמווינד; דער ווינד איז געוועזען געזונד שטאַרק אונ געיאָגט גלייך אין פּנים אריין, אַז עס האָט איהם אַללע מאָהל אָטהעם פּערפּעהלט; ער האָט איהם ארויס געגאָרט אַללע טרעהרען פון די אַלטע אויגען, וואָס האָבען איהן געשטאָכען ווי שפּילקעס. נור אויף די אויגעןליידט ער תמיד.

פּאַר'ן ערשטען געלד, פאַלט איהם איין, קויפט ער זיך וועגס-ברילען. — אויגע גרויסע, קיילעכדיגע; זיי זאָללען די גאַנצע אויגען פערשטעללען.

גאָטט זאָלל וועללען — טראַכט ער — וואָלט איך צו דעם אויך געקוממען! עס זאָלל נור זיין אללע טאָג אַ שליחות, און וויט, גאָר וויט! געהן, ב"ה, קאָן איך, וואָלט איך מיר שוין אָבגעשפּאָרט אויף אַ פּאָר ברילל ען...

ער דאַרף אפילו אַ שטיקעל פּעלצעל אויך. עס וואָלט איהם לייכטער געווען אויף דער ברוסט... ער רעכענט איבער, אז דערווייל האָט ער נאָך אַ וואַרעמע קאַפּאָטע!

— זי זאָלל זיך נור נישט רייסען, וואָלט זי גאָר וואהל געווען. ער שמייכעלט מיט פֿערגניגען. דאָס, — טראַכט ער — איז נישט קיין היינטיגע קאַפּאָטע, קיין קִיי און שפּיי, קיין שפּינוועבס! נור פֿערציימישער לאסטיג; דאָס, וועט מיך איבער לעבען! און אָהן אַ שפּאַלט, דאָס איז אויך אַ מעלה; זי צופֿליהט זיך נישט אַזוי ווי אַ היינטיגע סחורה, און פֿון פֿאָרענט פֿערלייגט זי זיך אויף איין אייל!...

— אַ פּעלצעל — טראַכט ער וויטער — איז אייגענטליך בעססער. אַ פּעלצעל איז וואַרעם, גוט וואַרעם. נור אַלץ פֿריהער ברילל ען. אַ פּעלצעל איז נור גוט ווינטער און ברילל ען דאַרף מען תמיד, וואָרען זוממער, אז עס מאַכט זיך אַ ווינד און יאָגט דען שטויב גלייך אין די אויגען אריין, איז אָרגער ווי ווינטער!

און עס בלייבט, אז פֿריהער זעננען ברילל ען, דערנאָך ערשט אַ פּעלצעל! דער אייבערשטער זאָלל נור העלפֿען, ער זאָלל אָבנעמען דען וויץ... אַ פֿיער גילדען וועט ער אַ ודאי חאַפּען...

און ער שלאַפּט וויטער, און דער נאַססער שניי פּאַטשט איהם אין פּנים אריין, דער ווינד ווערט אללע מאָל שטאַרקער און די זייט שטיכט אללע מאָל מעהר.

— דער ווינד זאָלל זיך נור וועללען איבער דרעהען! נור מן הסתם — טראַכט ער — איז אַזוי גלייכער, צוריק צוועגס וועלל איך מעהר מיעד זיין, וועל איך איהם דערמ'אָט האָבען פֿון הינטען! אַ דעמאָלט וועט עס גאָר אַנדערש געהן! אַלס פֿערזאָרגט! גרינג אויפ'ן הארץ!

ער האָט זיך געמוזט אָבשטעללען אַ רגע און דען אָטהעם חאַפּען. דאָס שראַקט איהם אַ ביסעל איבער:

— וואָס איז אַזוינס מיט מיר געשעהען? וועניג פֿראָסט און ווינטען האָב איך אויסגעהאַלטען אַלס קאַנטאָניסט? פֿרעגט ער זיך טרויעריג און האַלב דערשראָקען.

און ער דערמאָנט זיך זיין סלושבע אַלס ניקאָלאַיעווסקער סאָלדאַט. פֿינף און צוואַנציג יאָהר רייגע סלושבע אונטער דער ביקס, חוץ די קינדערשע יאָהרען אַלס קאַנטאָניסט. ער איז זיך געווגט אָנגעגאַנגען אין זיין לעבען, געמאַרשירט איבער באָרג און טהאָל, אין שניי און פֿראָסט און אללערליי זאווערוחים. און וועלכע שנייען, וועלכע פֿראָסט! די ביימער פּלעגען פּלאַטצען, פֿייגעלעך פּלעגען טויט אַראָבפּאַלען אויף דער ערד — און דער רוסישער סאָלדאַט איז געגאַנגען פֿריש.

לעבענדיג, אונ נאך דער צו א ליעדעלע געזונגען, א טרעפאק, א קאמארינסקי אונ מיט די פים צוגעקלאפט!

דער געדאנק, אז ער האט גאנצע פינף אונ דרייסיג יאהר אויסגעהאלטען די פארצייטיגע סלושבע, אויסגעשטאנען אללע צרות, אללע שנייען, אללע ווינטען, אללע שלעק, הונגער, דאָשט אונ נויטען, אונ א געזונדטער אהיים געקוממען — דער געדאנק מאכט איהם גרויס! ער הייבט אויף דעם קאפ מיט גדלות אונ געהט מיט נייעם כח.

— הא, הא, וואס איז גאר ביי מיר אזא פראסטעל? אין רוסלאנד, דאכט זיך, איז געוועזען עפים אנדערש!

ער געהט, דער ווינד ווערט א ביסעל שטיללער, עס ווערט אללע מאל טונ־קעלער, עס פאלט צו די נאכט.

„אויך מיר א טאג — טראכט ער — א טל וםטר'ל!... אונ ער הייבט זיך אן מעהר צו יאגען, עס זאלל איהן נישט די נאכט בעפאללען. נישט אומזיסט געהט ער שבת אין שולעבען לערנען תורה, ער ווייסט: מען דארף ארויסגעהן אונ צוריק קוממען בכי טוב!

ער פיהלט א ביסעל הונגער, אונ א טבע האט ער, אז ווען ער ווערט הונגע־ריג, ווערט ער לוסטיג! ער ווייסט, אז אפעטיט איז א גוטע זאך; זיינע סוחרים, וואס שיקען איהן אין שליחות, וויינען תמיד נור אויף דעם, וואס זיי זעננען קיינמאל ניט הונגעריג! ער האט, ב"ה, אפעטיט! אויסער, אז ער איז נישט בקו הבריאה ווי, למשל, נעכטען; ער איז קראנק געוועזען, האט זיך איהם געדאכט, אז דאס ברויט איז זויער

— נעה, וואו איז עס זויער געוועזען; זעלנעריש ברויט! א מאל אפשר יא, אבער היינט? היינט באקט פאניע אזא ברויט, אז די יודישע באקערס מאגען זיך בעהאלטען. אונ געקויפט האט ער א פריש ברויט! עס איז געוועזען א מחיה צו שניידען. ער איז אבער נישט געוועזען בקו הבריאה, עפים האט איהם א קאלט געיאגט א דורך די ביינער.

— נור געלויבט איז דער, וואס ער איז ניט ווערט זיין נאמען צו געדענקען, עס טרעפט זיך איהם זעלטען!

אצונד האט ער אויך אפעטיט, ער האט אפילו אין קעשענע ברויט מיט א שטיקעל קעז... דאס שטיקעל קעז האט איהן דעם סוחר'ס ווייב געגעבען, לעבען זאלל זי אונ געזונד זיין! זי איז טאקי א בעל צדקה, זי האט א יודיש הארץ.

— זי זאלל נור נישט אזוי קללה'ן — טראכט ער — וואלט זי געוועזען גאר א וואוילע יודענע!... ער דערמאנט זיך אין זיין געשטארבענע ווייב.

— גאַר מיין שפּרינצע ניעבּריטשקעס! זי האָט אויך געהאַט אַ גוט הארץ, און אזא טבע צו קללה'ין! וואָס פאַר אַ קינד איך האָב אַוועק געשיקט אין דער וועלט אריין, האָט זי געוויינט ווי אַ ביבער, חאָטשי אין דער היים האָט זי זיי געשאָלטען מיט טוידטע קללות! ווער שמיעסט — דערמאַנט ער זיך — אַז איינס איז געשטאָרבען! זי האָט זיך געוואָרפען גאַנצע טאָג ווי אַ שלאַנג אויף דער ערד, געהאַקט זיך מיט די פויסטען אין קאָפּף אריין.

איינמאָל האָט זי גאַר געוואָלט וואַרפען אַ שטיין אין הימטעל אריין!

— „אָט, זעהסט דו — טראַכט ער — גאָטט מאַכט זיך אַ סך פון אַ נאררישע יודענע!... זי לאָזט אָבער נישט ארויס נעמען די מטה מיט'ן מת! זי פּאַטשט אויס די ווייבער, דער חברה נושאים רייסט זי אויס די בּאָרד;"

„אַ שאָנע גבורה האָט געשטעקט אין דער שפּרינצען! עס האָט זיך געדראַכט אַ פּליעג, און אַזאַ כח, אַזאַ כח!..."

— פּאָרט, זי זאָלל עס מיר מוחל זיין, אַ גוטע געוועזען! זי האָט אפילו מיך אויך נישט פיינד געהאַט, חאָטש זי האָט מיר קיינמאָל קיין גוט וואָרט נישט געגעבען!

געשריגען האָט זי: אַ גזל, אַ גזל! אַז נישט וועט זי אַזוי עגטלויפען! נור וואו האָט זי געוואָלט אַ גזל!

ער דערמאַנט זיך עפּעס און שמייכעלט...

די מעשה איז שוין לאַנג, לאַנג... דענסטמאָל איז נאָך געוועזען די קאָנסומציע און ער איז געוועזען אַ נאַכט וואָכטער, און ארום געגאַנגען גאַנצע נאַכט מיט'ן אייזערנעם שטאָקעלע, מען זאָלל נישט אריין גנב'נען בראָנפען!

בלושבע האָט ער געקאָנט, ביי פאָניען איז אַ גוט חדר, ער האָט גוטע מלמדים געהאַט!... פאַר טאָג, ווינטער איז עס געוועזען, עס קומט איהן אָב בייטען דער טאָג-וואָכטער, חיים יונה — איז שוין אויפ'ן עולם אמת — און ער געהט אַ היים געפרוירען, פערשטאַרט! ער קלאַפּט ביי דער טהיר און זי שרייט איהם ארויס פון בעט:

„געה אין דער ערד אריין! איך האָב געמיינט דיין נאָמען וועט אהיים קומען".

אָ האָ! זי איז בייז נאָך פון נאָכטען ביי טאָג! ער קאָנן זיך אפילו נישט דערמאַנען וואָס נאָכטען איז אַזוינס געוועזען, נור זיין האָט דאָך עפּיס געמוזט.

— „פערמאַך דאָס מויל און אָפען!" שרייט ער

— „דען קאָפּף וועלל איך דיר אָפענען!" הערט זיך אַ קלארע תשובה.

— לאָז מיך אריין! שרייט ער.

— איז דער'ערד אריין געה! ענטפערט ז...

און ער האָט זיך מישב געווען און איז געגאַנגען אין בית המדרש אַריין. ער האָט זיך געלייגט שלאָפֿען אונטערן אויבען. צום שלימזל איז געוועזען אַ סוואַנד, ער איז פֿערגאָרעט געוואָרען, און מען האָט איהם אַ היים געטראָגען אַ טוידטען...

„אַ קלייניקייט האָט דעמאָלט שפּרינצע איבער געאַרבייט!“ ער האָט שפּעטער גאַנץ גוט געהאָרט וואָס זי האָט איבער געאַרבייט.

מען זאָגט איהר: עס איז גאָר נישט, אַ סוואַנד.

ניין! זי וויל נור אַ דאָקטאָר; זי האָט בדעה צו חלש'ן, צו וואַרפֿען זיך אין וואַסער אַריין, און שרייט נור: מיין מאַנן! מיין מאַנן, מיין הכשיט!

ער נעמט צוזאַממען אַללע כחות, זעצט זיך אויף און פֿרעגט זי געלאַססען:

— שפּרינצע, ווילסט אַ גט?

— נעם איין... זי האָט דאָך נישט געענדיגט די קללה און אַרויס געלאָזט אַ געוויין...

— שמריה, ווי מיינסט דו, גאָטט וועט מיך ניט שטראָפֿען פֿאַר מיינע קללות, פֿאַר מיין רשעות?...

קוים איז ער אָבער געזונד געוואָרען — צוריק די אייגענע שפּרינצע: אַ מויל אויף ראָדער, אַ צונג אויף שרויפֿען, און אייזען שטאַרק, זי קראַצט ווי אַ קאַץ. האַ, האַ! אַ שאָד שפּרינצע! זי האָט אפילו קיין נחת פֿון די קינדער נישט דערלעבט.

עס מוז זיין גוט געהן אויף דער וועלט; אַללע בעל מלאָכות. די מלאָכה לאָזט ניט שטאַרבען פֿאַר הונגער! כח האָבען זיי, אין מיר אַריין געראַטהען, איי וואָס, זיי שרייבען נישט, וואָס איז? אַליין קענען זיי נישט, און גיה בעט ערשט איין אַנ־דערן, יענער זאָלל שרייבען! און וואָס פֿאַר אַ טעם האָט אַזאַ בריעף? ווי איבער־געשוועגקטע יאָך! און גלאַט מיט דער צייט... יונגע קינדער פֿערגעסען... עס מוז זיי דאָך גאָר גוט זיין...

נאָר שפּרינצע נעבעך ליגט אין דער ערד! אַ שאָד שפּרינצע!

— אַזוי ווי די קאָנסומציע האָט אויפֿגעהערט איז זי געוואָרען אוים מענש! מאַקי, איידער איך האָב מיך געוואָהנט צום שליחות, צו זאָגען דעם פּריץ: יאַש־ניע פּאַניע, נישט וואַשע וויסאָקאָ בלאַגאָראָדיע, איידער מען האָט מיר געטרויט קאָנטראַקטען מיט געלד — האָט געפֿעהלט דאָס שטיקיל ברויט...

מילא איך, זעהסט דו, אַ מאַנספּערשוין, אַ געוועזענער קאָנטאָניסט, עסט מען נישט אַ טאָג! איהר אָבער איז עס געגאַנגען, אימשטיינס געזאָגט, אינ'ם גאַנ־צען לעבען! אַ נאַרישע יודענע, זי פֿערליערט באַלד די כחות, זי האָט שוין אפילו נישט געקאָנט שעלטען, דער גאַנצער שייגעץ איז איהר פֿון קאָפּף אַרויס, און נור געוויינט!...

עס איז מיר נמאס ומאוס געוואָרען פאַר'ן לעבען... עפּעס האָט זי גאָר מורא געקריעגען פאַר מיר! זי האָט גאָר מורא געהאַט צו עסען, מיר זאָלל נישט פעהל'ען, אַז איך זעה, אַז זי האָט מורא, בין איך ביי קוראַז, איך שריי, איך שעלט! למשל: פאַר וואָס געהסט דו נישט פרעססען?! איך פאַל אַ מאָהל אין אַ רציחה אַריין און וויל זי פשוט שלאָגען, נור געה שלאָג אַ וויינענדיגע יודענע, אַז זי זיצט פערלייגט די האַנד און ריהרט זיך נישט! איך לויף צו מיט איין קולאַק, שפּיי אין איהם נאָך אָן, און זי אָנטפערט מיר: „עסס פריהר דו אָב, איך וועל דערנאָכדעם עסען!" און איך האָב געמוזט פריהר אָבבייסען פונ'ם ברויט, און איהר איבערלאָזען די רעשט...

אַ מאָל נאַרט זי מיך אַרויס אין גאַסס אַריין: איך וועלל שוין עססען, געה נור אין גאַסס אַריין; געה, אפשר וועסט דו עפּיס פערדיענען, און מכלומר'שט שטייכעלט זי דערביי, און גלעט מיך אַ מאָל!

און אַז איך געה און קום צוריק, טרעף איך נאָך כמעט דאָס אייגענע ברויט! זי רעדט מיר איין, אַז זי קאָן נישט עססען קיין טרוקענס, זי דאַרף גאָר אַ גריץ!

ער בייגט אַראָב דען קאָפּף, גלייך עס וואָלט איהן געדריקט אַ שווערע לאַסט און די טרויריגע געדאַנקען יאָגען:

— און וואָס פאַר אַ יללות זי האָט געמאַכט, אַז איך האָב געוואָלט מיין שבת־דיגע קאַפּאָטע, אָט די וואָס איך טראָג — פערזעצען! מעשים האָט זי געאַרבייט און געלאָפען און פערזעצט איהרע מעשענע בענש־לייכטער. און ביז אין טויט אַריין שוין געבענשט אין קאַרטאָפּפעל!... פאַר'ן טויט האָט זי מיר מודה געווען, אַז זי האָט קיין מאָל נישט געוואָלט קיין גט, אַז זי האָט נור אַ בייז מויל געהאַט.

— די צונג, די צונג, האָט זי געשריעגען. רבונו של עולם, זיי מיר מוחל די צונג! און איז טאַקי געשטאָרבען אין איין פחד, מען זאָל זי אויף יענער וועלט נישט הענגען אויף דער צונג!

— גאָטט, מאַכט זי צו מיר, וועט קיין רחמנות אויף מיר נישט האָבען; איך האָב צופיעל געזינדיגט! נור אַז דו וועסט קוממען, נישט באַלד, חס ושלום! איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אַז דו וועסט קוממען, געדענק, האַפּף מיך אַראָב פון תליה! זאָג דעם בית דין של מעלה, אַז די האָסט מיר מוחל געוועזען!

זי האָט באַלד פערלוירען די געדאַנקען, אַלץ גערופען די קינדער! עס האָט זיך איהר געדאַכט, אַז זיי זענען דאָ אין שטוב, אַז זי רעדט מיט זיי, און האָט זיי אויך געבעטען מחילה!

אַ נאַרישע יודענע, ווער וואָלט איהר נישט מוחל געוועזען.

ווי אַלט איז זי געוועזען אין גאַנצען? אָפּשר אַ יאָהר פופציג! אַזוי פריה געשטאָרבען! אַ קלייניקייט, אַז אַ מענש נעמט זיך אַלליין צו דאָס לעבען, אַז וואָס

מען טראָגט אַרויס פֿון שטוב צו פֿערזעצען, טראָגט מען אידר אַרויס האַלב געזונד, שטיקער פלייש!...

טאָג אויף טאָג איז זי גריענער אין געלער, קלענער און דאַרער געוואָרען.

זי האָט געזאָגט, אַז זי פֿיהלט ווי דער מאַרך טריקענט אידר אין די ביינער... זי האָט געוואוסט, אַז זי וועט שטאַרבען!...

ווי זי האָט ליעב געהאַט די שטוב מיט אַללע זאַכען! וואָס מען האָט אַרויס-געגעבען, אַ באַנקעל, אַ בלעכענע העססע, איך ווייס וואָס, האָט זי עס בעגאָס-סען מיט ביטערע טרערען; זי האָט זיך מיט יעדער זאַך געזעגענט ווי אַ מאַמע מיט אַ קינד!... מישטיינס געזאָגט, אַרומגעהאַפּט און כמעט געקושט... „אָהאָ! מאַכט זי, ווען איך וועל שטאַרבען, וועסט דו שוין נישט זיין אין שטוב!"

אַ מעשה, אַ נקבה איז פֿאָרט אַ נאַר! אַ רגע איז זי אַ קאָזאַק אין ספּודניצע, און אַ ליאַדע וואָס — אָרגער ווי אַ קינד! זעהסט דו שוין, ביי שטאַרבען איז אַ וודאי אַ חלוק צו מיט אַ באַנקעל צו אָהן אַ באַנקעל!...

— פֿע! — האַקט ער זיך אַליין איבער די געדאַנקען, — וואָס מיר קומט אַלס אין קאָפּף אַריין, דורך די פוסטע זאַכען געה איך וואַלגע.

— נו, זעלנערישע פֿיעס, טראָגט ווייטער! — קאָמאַנדירט ער מיט זיך.

ער קוקט זיך אום — אַרום און אַרום שניי; אויבען — אַ גראָהער הימעל מיט שוואַרצע שמאַטעס געלאַטעט; — גאָר מיין אונטערשטע קאַפּאָטע! — טראַכט ער — שינדט מיט לאַטיקענע לאַטעס! רבונו של עולם, דיר פֿעהלט אויך קרעדיט אין געוועלב?

דערווייל נעמט אַ פֿראָסט. די באָרד און די וואָנסעס זעננען אייז, אין גוף איז אפילו נישט קשה, דער קאָפּף איז גאָר וואַרעם, און פֿ'ן שטערען פֿיהלט ער טראָפּען שוויס; נור די פֿיעס ווערען וואָס אַ מאָל קאָלטער און שוואַכער.

שוין נישט ווייט, ער האָט דאָך חושק זיך אָבצורוהען און ער שאָמט זיך פֿאַר זיך אַליין. דאָס ערשטע מאָל דאַרף ער זיך אָברוהען ביי אַ שליחות פֿון צוויי מייל וועג. ער וויל זיך נישט מודה זיין, אַז ער איז איין אַכציגער און עס איז שוין צייט דערויף.

ניין, ער מוז געהן... נור געהן... כל זמן מען געהט, געהט מען, עס טראָגט זיך; קוים גיט מען נאָך דעם יצר הרע און מען רוהט זיך אָב, ווערט מען שוין אַ לייט!

מען קאָן זיך גלאַט פֿערקיהלען, שרעקט ער זיך אַליין איבער, — און וויל זיך אַלס אויסרעדען דעם שטאַרקען חשק צום אָברוהען.

— נישט ווייט שוין צום דאָרף, דאָרט וועל איך אויך צייט האָבען!

— דאָס, — טראַכט ער — וועל איך יוא טוהן; איך וועל נישט געהן גלייך

צום פריץ... ביים פריץ מוז מען ווארטען א שעה אין דרויסען... נאר גלייך צום יוד.

— חאטש גוט, — טראכט ער — וואס איך האב נישט קיין מורא פאר דעם פריצ׳ס הונד; פון דעסטוועגען, ביי נאכט, אז מען לאזט אב דעם בורען, איז פארט א סכנה; איך האב מיט אפילו מיין וויעטשערע, אונ בורי האט ליעב קעז, פארט בעססער פריהר אויסרוהען די ביינער! איך וועל מיר פריהר געהן אריין צום יוד, אנווארמען זיך, וואשען זיך, עפעס עססען...

אונ עס קומט איהם וואססער אין מויל אריין; ער האט פון אין דער פריה אן נישט געגעססען; נור דאס איז א קלייניגקייט, איהן ארט נישט, וואס ער איז הונגעריג; ער האט הנאה דערפון: אז מען איז הונגעריג, איז א סימן, אז מען לעבט! נור די פיס!...

ער האט נאך אין גאנצען א צוויי ווערסט, ער זעהט שוין ארום דעם פריץ׳ס גרויסע שאפע... נור די פיס זעהען נישט, זיי וויללען זיך דוקא אברוהען!

— אונ ווידער פערקעהרט, — טראכט ער זיך, — וואס איז, אז איך וועל מיך א ביסל אברוהען? א מינוט, א האלבע מינוט! אפשר יא? לאז מיך נור פריווען! אזוי לאנג פאלגען מיך די פיס, וועלל איך זיי אויך א מאל פאלגען!

אונ שמריה זעצט זיך אין דער זייט אויף א בארגיל שניי. אצונד הארט ער ערשט, ווי דאס הארץ קלאפט אין איהם ווי א האמער אונ עס שטיפט, אונ דער קאפף שוויצט...

ער דערשראקט זיך. צו ווערט ער נישט קראנק? ער האט ביי זיך פרעמד געלד! ער קאן בלייבען, חס ושלום, חלשות... אונ ער טרייסט זיך: געלויבט איז גאטט, וואס קיינער געהט נישט! אונ אפילו עמיץ זאלל געהן, וועט איהם אויך נישט איינפאללען, אז איך האב געלד ביי מיר... מי׳שטיינסגעזאגט, ווען מען מיגעטרויעט געלד!... נור א קאפ זיצען, דערנאך וואליי!

נור די ברעמען פאללען איהם צו ווי בליי.

— ניין, הייב דיך אויף שמריה, ווסטאוויי! קאמאנדירט ער מיט זיך.

קאמאנדירען קאנן ער נאך, אבער אויספיהרען נישט; ער קאנן זיך נישט ריהרען. איהם דאכט זיך דאך אז ער געהט, אז ער געהט אללע מאל שטארקער! אט זעהט ער שוין אללע הייזלעך... דא וואהנט אנטעק, דארט באזילי; ער קען זיי אללע, ער דינגט ביי זיי פוהרען... צום יוד איז נאך וויט, נור גלייכער צום יוד... מיטרעפט דארט א מאל מזומן... אונ איהם דאכט זיך, אז ער געהט צום יוד׳ס הייזעל; נור עס רוקט זיך אב אללע מאל וויטער, וויטער... פון הסתם דארף אזוי זיין... עס ברענט דארט א פרייליך פייערל אויפ׳ן קוימען, דאס גאנצע בענקטערל איז לוסטיג אונ רויט, די גראבע מירל שוימט א ודאי א גרויסען

טאָפּף קאַרטאָפֿעל, און זי איז איהם שטאַנדיג מכבד מיט אַ קאַרטאָפֿעל; אַ פֿער־גענינען אַ הייסע קאַרטאָפֿעל! און ער רוקט זיך ווייטער. אזוי דאַכט זיך איהם איבוואהל ער זיצט אויף איין אָרט.

דער פֿראָסט האָט אַ ביס'ל געלאָזט, עס הייבען אָן פֿאַללען ברייטע, דיקע פלאַכעס שניי.

איהם איז, אַ פּנים, אויך וואַרעמער געוואָרען אין דער שניי־קאַפּאָטע. און עס דאַכט זיך איהם, אַז ער איז שוין ביים יוד אין שטוב. מירל זאָיערט די קאַר־טאָפֿעל, ער הערט ווי דאָס וואַססער גיעסט זיך, זור, זור, זור, זור, און אַזוי ניעסט זיך פֿון זיין לאַסטיקענער קאַפּאָטע אויך. יונה געהט אַרום און זינגט אונטער דער נאָז; זיין שטייגער איז צו זינגען נאָך מעריב, ווייל דעמאָלט איז ער הונגעריג, און מאַכט אַללע מאָל: נו מירל!"

נור מירל יאָגט זיך נישט; „וואָלנער טהוט זיך בעססער!"

— צו שלאָף איך און עס חלומט זיך מיר? ווערד ער ראַפּטום פֿרייליך־דערשראָקען. עס דאַכט זיך איהם, אַז עס אָפֿענט זיך די טיהר און עס קומט אַריין זיין אָלטערער זוהן... חָנָה! חָנָה! אָה! ער דערקענט איהן! וואָס טהוט ער דאָ? נור חָנָה דערקענט איהן נישט, און ער מאַכט זיך נישט וויסענדיג... חאַ, חאַ, חאַ, ער דערצאָהלט יונה'ן, אַז ער פֿאָהרט צום טאַטען, ער גראָבט אויס אויפ'ן טאַטען, ער האָט דעם טאַטען נישט פֿערגעססען! און יונה ממזר זאָגט איהם נישט, אַז דער טאַטע זיצט אויפ'ן באַנק־בעטעל!... מירל האָט צו טהון: זי איז פֿערנומען ביי די קאַרטאָפֿעל, זי וועט נישט מפסיק זיין; זי שמייכעלט נור, זי רייבט די קאַרטאָפֿעל מיט'ן גרויסען הילצערנעם לאָפֿעל און שמייכעלט!

— אָה! חָנָה מוז זיין רייך, גאָר רייך! אַלץ איז אויף איהם גאַנץ, און אַ קייט... אָפשר טאַמבאַק? ניין, אַוודאי גאָלד! חָנָה וועט נישט טראָגען קיין טאָמבּיקינע קייט, ח"ו,... חאַ! חאַ! חאַ! — ער גיט אַ קוק אויפ'ן פּיעקאַליק... חאַ! חאַ! האַ! — ער פּלאַצט שיער פֿאַר געלעכטער. יעקעל, בערעל, זכריה... אַללע דריי... חאַ! חאַ! חאַ! זיי האָבען זיך בעהאַלטען אויפ'ן פּיעקאַליק, דאָס איז גנבים! חאַ! חאַ! חאַ! אַ שאָד שפּרינצע, אַ שאָד! זי זאָלל האָטש אויך האָבען דאָס נחת!" דערוויל בעשטעלט חָנָה צוויי גאָנז. „חָנָה! חָנָה! דערקענסט מיך נישט? איך בין עס!..." און איהם דאַכט זיך, אַז ער צוקושט זיך מיט חָנָה'ן...

— האָרסטו, חָנָה, אַ שאָד די מאַמען, זי זאָלל דיך זעהן!... יעקעל, בערעל, זכריה, אַראָב פֿון פּיעקאַליק! איך האָב אייך באַלד דערקענט! קומט אַראָב, איך האָב געוואוסט, אַז איהר וועט קוממען! אַ והאָ ראית, איך האָב אייך מיט געברענגט קעז, אָפּת'ן שאָפֿענען קעז! זעהט נור, קומט קינדער! איהר האָט דאָך עפּיס ליעב זעלנעריש ברויט! וואָס? אָפשר נישט? אַמת אַ שאָד די מאַמען!

און עס דאכט זיך איהם, אז אללע פיער קינדער האבען איהם ארומגערינ־געלט און האלטען איהם און קושען און דריקען זיך צו איהם צו.

— נור וואלנע, קינדערלעך! וואלנע, דריקט מיך נישט צו שמא־ק! איך בין שוין נישט קיין יונגער מאן, איך בין איין אכציגער!... וואלנע, איהר דושעט מיך, וואלנע, קינדערלעך... אלטע ביינער! וואלנע, איך האב געלד אין קעשענע! מיר, ב"ה, געטרויט מען געלד!... גענוג, קינדערלעך, גענוג!...

און עס איז געוועזען גענוג... ער איז געבליבען פערשמא־ט מיט דער האנד אויף דער בוזעם קעשענע. —

וואס הייסט „נשמה".

1.

איך געדענק ווי אין א חלום, אז עס האט זיך ביי אונז אין שטוב ארומגע־דרעהט א קליין דאר יודעל מיט א שפיציג בארדעל, וואס פלעגט מיך אללע מאל ארומנעהמען און קושען.

דערנאך, געדענק איך, איז דאס אייגענע יודעל קראנק געלעגען אין בעט, ער האט זעהר געקראכצט און די מאמע איז געשטאנענען און געהאקט זיך אין קאפ אריין.

א מאל חאפ איך מיך אויף ביי נאכט און דערזעה א פולליע שטוב מיט יודען; פון דרויסען הער איך א יאמערליך געוויין... איך האב מיך שטארק דערשראקען און אנגעהויבען שרייען.

עס איז צוגעקוממען צו מיר איינער פון די יודען, ער האט מיך אנגעטהון און אוועק־געפיהרט צו'ן א שכן שלאפען.

דען אנדערן טאג האב איך די שטוב נישט דערקענט: אויף דער ערד איז געלעגען אנגעשיט שטרוי, דער שפיגעל אויף דער וואנד — איבערגעדרעהט, דער האנגעלייכטער פערהאנגען מיט א טישטוך, און די מאמע איז געזעססען אין די זאקען אויף א קליין באנקעלע אויף דער ערד...

אז זי האט מיך דערזעהען, האט זי ארויסגעלאזט א שרעקליך געוויין, און האט אנגעהויבען שרייען: „דער יתום, דער יתום!"...

אויפ'ן פענסטער, האט זיך געברענט א קאנאניק, דערנעבען איז געשטאנען

אַ גלאָז וואַסער און געהאַנגען אַ שמאַטע...

מען האָט מיר געזאָגט, אַז מיין טאַטע איז געשטאָרבען, אַז זיין נשמה וואַשט זיך אינ׳ם גלאָז וואַסער און ווישט זיך אָב מיט דער ליינוואַנד... אַז אויב איך וועלל זאָגען ערנסט קדיש, וועט זי פליהען גלי, אין היממעל אַריין.

און מיר האָט זיך פאָרגעשטעלט, אַז די נשמה איז אַ פייגעלע...

2.

איינמאָל האָט מיך דער בעהעלפער אַבגעפיהרט אהיים: נעבען אונז זענגען דורכגעפלויגען גאַנץ נידריג, עטליכע פייגעל.

— „נשמה׳לעך פליהען, נשמה׳לעך פליהען!“ האָב איך מיר צוגעזונגען.

דער בעהעלפער האָט זיך אומגעקוקט.

— געה דו נאַרר, — מאַכט ער צו מיר — דאָס זענגען פייגעל, פראָסטע פייגעל!

דערנאָך האָב איך געפרעגט די מאַמען: ווי אַזוי ווייסט מען דען חלוק פון אַ נשמה ביז אַ פראָסט פייגעלע.

3.

אַז איך בין אַלט געוואָרען פיערצעהן יאָהר, האָב איך שוין געלערנט גמרא מיט תוספות, מיט מהרש״א, און טאַקי ביי „זרח קנייפ“.

עד היום ווייס איך נישט, צו האָט ער טאַקי אַזוי געהייסען, צו האָבען עס איהם די תלמידים דעם צונאָמען געגעבען, ווייל ער פלעגט קנייפען אָהן רחמנות.

און ער פלעגט נישט וואַרטען ביז מען וועט פערדינען אַ קניפף; ער פלעגט צאָהלען פאָראויס. „דערמאָן מיך, זאָגט ער, וועלל איך דיר אָבשלאָגען!“

דערצו איז ער געוועזען אַ מוהל, געהאַט אַ שפּיציגען פריעה-נאָגעל, און יעדער קניפ האָט צוגעשלאָגען צום האַרץ.

און ער פלעגט זאָגען: „וויין נישט, וויין נישט אומזיסט! איך קנייפ דאָך נור דיין גוף! וואָס שאַדט דיר, אַז די וואָרעם אין קבר וועללן האָבען וועניגער צו עססען?“

און דער גוף, זאָגט זרח קנייפ, איז טאַקי נור עפר ואפר. א והא ראיה: רייב איין האַנד אין דער אַנדערער וועסט דו זעהן!

און מיר האָבען געפּרובט און טאַקי געזעהען בחוש, אַז דער גוף איז עפּר ואפר.

— און וואָס איז די נשמה? האָב איך געפרעגט.

— אַ רוחניות! האָט מיר דער רבי געענטפערט.

4.

זרח קנייפ האָט פיינד געהאַט שנאת מות זיין ווייב די רבי'צען; פאַר דאָס איז שפּרינצע, די בת יחידה זיינע, געווען ביי איהם איין און איין קאָפּף.

מיר ווייטער האָבען פיינד געהאַט שפּרינצען, ווייל זי פלעגט אונז צו צומסר'ן צום פאָטער, און — ליעב געהאַט די רבי'צען, וואָס פלעגט אונז פערקויפען אויף קרעדיט באָבעס מיט ארבעס און ניט איינמאָל מציל זיין פון רבי'נס האַנד.

דער גראָסטער חשוב ביי דער רבי'צען בין איך געווען. איך פלעג קריגען דען גראָסטען צולאָג, און ווען דער רבי האָט זיך גענומען צו מיר, פלעגט זי שרייען: „רוצח, וואָס ווילסט דו פון יתום? זיין טאַטענס נשמה וועט זיך אין דיר נוקם זיין!"

דער רבי האָט מיך אָבגעלאָזט און די רבי'צען האָט געלייזט מיין חלק.

איינמאָל, געדענק איך, ווינטער ביי נאַכט, בין איך אַהיים געקומען פון חדר אַזוי צוקניפּען און פון פראָסט אַזוי דורכגענומען, אַז די גאַנצע הויט האָט אויף מיר געשטאַרט.

דעמאָלט האָב איך אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל און האָב יאָמערליך געוויינט און געבעטען: „טאַטישי; זיי זיך נוקם אין זרח קנייפ!...רבונו של עולם, וואָס וויל ער פון מיין נשמה האָבען?!"

אַז ער קנייפט נור דעם גוף, האָב איך פערגעסען!

אין אדם נתפס על צערו!

5.

דאָך אַז זרח קנייפ האָט אַמאָל אין אַ „יומא דפגרא" פערמאַכט די גמרא און גענומען זיך צו דערצאָהלען מעשות, איז ער גאָר געווען איין אַנדערער מענש.

ער האָט אראָבגעלעגט דעם ספּאָדיק, געבליבען זיצען אין די גרויסע פערען (קיין יאַרמילקע האָט מען נישט ארויסגעזעהען). ער האָט אויפגעקנאָפּעלט די

בטרעקעס, אויסגעגלייכט דעם שטערן. די ליפּען האָבען איהם געשטייבעלט, און דאָס קול איז אויך גאָר אַנדערש געוואָרען.

געלערנט האָט ער מיט׳ן הארטען, גראָבען, בּאָזען קול, מיט וועלבען ער פלעגט רעדען צו דער רבי׳צען; מעשות דערצעהלט — מיט דעם אייגענעם ווייכען, דינעם, גוטען קול, מיט וועלכען ער פלעגט זיך ווענדען צו שפּרינצען, מיט „דער טהייערער נשמה״.

און מיר פלעגען זיך ביי איהם שטענדיג בעטען ווי ביי׳ן אַ גזלן, ער זאָלל אונז דערצעהלען אַ מעשה. מיר האָבען נישט געוואוסט, אַז זרח קנייפ קען נישט מעהר ווי איין פּרק „איזה נשך״. מיט וועלכען ער הייבט אָן און לאָזט אויס דעם זמן, און מוז שטיקעווען מיט מעשות, בפרט אַ ווינטער זמן, וואָס איז אָהן ימים טובים! מיר נאַרראָנים פלעגען פאַר יעדער מעשה צאָהלען מיט באַ-בעס און מיט אַרבעס, און איינמאָל זיך צונויפגעלעגט פאַר שפּרינצען אויף אַ רויטען באַרכענען ספּענצער.

פאַר דעם באַרכענען ספּענצער, האָט אונז זרח קנייפ דערצעהלט, ווי אַזוי דער רבונו של עולם קלויבט אויס פון זיין אוצר אַ נשמה און בלאָזט זי אַריי אין אַ גוף.

און איך האָב מיר פאַרגעשטעלט, אַז ביי׳ם רבונו של עולם אין אוצר זענען אויסגעלעגט די נשמות, ווי די סחורה ביי מיין מאַמע אין געוועלבעל, אין אַלערליי שאַכטעל, רויטע, גרינע, ווייסע, בלאָהע... און אַרום געבונדען מיט שטריקלעך.

6.

— און אַז גאָטט, דערצעהלט דער רבי, קלויבט אויס אַ נשמה, און איז גוזר אויף איהר, זי זאָלל אַראָבגעהן אויף דער זינדיגער וועלט, ציטערט זי און וויינט...

דערנאָך קומט צו איהר אַ מלאך אין דער מאַמעס בויך אַריין, און לערנט מיט איהר אויס כל התורה כלה. נור אַז עס קומט די רעכטע צייט, גיט איהר דער מלאך אַ שנעל אין דער נאָז און זי פערגעסט צוריק דאָס לערנען.

— דעריבער, זאָגט דער רבי, האָבען אַללע יודישע קינדער צושפּאַלטענע אייבערשטע ליפּען...

דען אייגענעם טאָג פאַרנאַכט האָבען מיר זיך געגליטשט אונטער דער שטאָדט און איך האָב דערזעהען, אַז די שקצים: יאַנטעק, וואָיטעק און יאַשעק האָבען צושפּאַלטענע אייבערשטע ליפּען גלייך מיט אונז.

— יאשעק! האָב איך מיר איינגעשטעלט דאָס לעבען און געפרעגט: „טי מאָקושע מאַיעש דושאָ?“

— אַ מאָביע, פּשאַ דושאָ, צאָ דאָ מענאָ? האָב איך געהאַט אַ קלאָרע תשובה.

ז.

חוץ בײַ'ן אַ מלמד, האָב איך מיך געלערנט בײַ אײן לעהרער שרייבען.

דעם לעהרער האָט מען געהאַלטען אין שטאָדט פאַר אַ גרויסען אפּיקורוס, און די שכנים האָבען זיך נישט געמישט מיט זיינע כּלים.

ער איז געווען אַ אַלמן, און מען האָט נישט געגלויבט, אַז גיטעלע, זיין טאָכטער, אַ מיידעל אין מיינע יאָהרען, זאָלל קאָננען גוט כּשר מאַכען פלייש.

ער איז אָבער געווען אַ גרויסער מושלם, און מיין מאַמע האָט געוואָלט, אַז איהר בן יחיד זאָלל קאָננען שרייבען.

— איך בעט אייך זעהר, ר' לעהרער, האָט זי געזאָגט, איהר זאָלל מיט איהם נישט לערנען קיין שום אפּיקורסישע זאַכען, קיין תנ"ך, קיין פּסוק, נור לערנט איהן אויס שרייבען אַ יודיש בריוועל, פּשוט אַ „שלום לאהובי“ בריוועל.

און פונדעסטוועגען ווייס איך נישט, צו דער לעהרער האָט געהאַלטען וואָרט.

אַז איך האָב איהם דערצאָהלט די שאלה מיט די צושפּאָלטענע ליפּען, איז ער אַריינגעפאַללען אין אַ שרעקליכען כּעס; ער האָט זיך ראַפּטום אויפגעשטעלט, אַוועקגעקאָפּעט מיט'ן פוס דאָס באָנקעל און אָנגעהויבען ארומגעשפּרייזען אין שטוב מיט אַ געשריי: „גראָבע יונגען, רוצחים, פלעדערמייז! . . .“

ער האָט זיך פּאַמעעליך בערוהיגט, צוריק אַנידערגעזעצט, איבערגעווישט די פּערלאָפּענע בריללען און מיך צוגעצויגען צו זיך:

— גלויב נישט, מיין קינד, האָט ער מיר געזאָגט, אין אַזוינע נאַררישע זאַכען! דו האָסט דיך גוט צוגעקוקט צו די שקצים אויף דער גליטש? ווי הייסען זיי?

איך האָב איהם געזאָגט די נאָמען.

— נו, פרעגט ער מיך, צו האָט איינער פון זיי אַנדערע מאָדע אויגען? אַנדערע האַנד און פיס, אָדער אַנדערע אָברים ווי דו? צו לאַכען זיי נים מיט דיר גלייך? און אַז זיי וויינען, גיסען זיך בײַ זיי אַנדערע מאָדע טרעהרען ווי בײַ דיר? פאַר וואָס זאָללען זיי נישט האָבען קיין נשמה גלייך מיט דיר? אַללע מענשען זעננען גלייך, גלייכע קינדער, איין גאָטט איז זייער טאַטע, איין ערד איז זייער לאַנד! אמת, אַז היינט האָבען זיך די פעלקער איינס דאָס אַנדערע פיינד, יעדעס פאָלק רעדט זיך איין, אַז ער איז די קרוין פון אַללע פעלקער, אַז נור איהן

האָט גאָטט אין זיננען; נור מיר האָפֿען, אַז עס וועט קוממען אַ בעססערע צייט, אַ בעססערע, ליכטיגערע צייט, ווען אַללע מענשען וועללען דערקעננען איין גאָטט, איין געזעטץ, ווען עס וועט מקוים ווערען אונזערע הייליגע נביאים׳ס וואָרטער, אַז עס וועללען אויפֿהאָרען אַללע מלחמות, פֿערשווינדען ווערען קנאה־שנאה, אַללע וועללען דיענען איין בורא עולם, אונ עס וועט זיין ווי דער פסוק זאָגט: כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים!...

דען פסוק האָב איך געדענקט פֿונ׳ם „ויהי בנסוע" אין דאַוונען.

דער לעהרער האָט נאָך לאַנג גערעדט, נור איך האָב שוין וועניג וואָס פֿערשטאַנען; איך האָב נישט געקאָנט גלויבען, אַז אַ „גוי האָט אויך שכל", אַז אַללע מענשען זעננען גלייך! איך האָב געוואוסט, אַז דער לעהרער איז איין אפיקורוס; ער גלויבט נישט אפילו אין גלגול, חאָטש איך האָב אַלליין געזעהען, נאָך פֿראַדעל מופקרת׳ס טוידט, ווי עס האָט זיך אַרומגעדרעהט אַ שוואַרצער הונד אויפֿ׳ן דאַך פֿון הויז, וואו זי האָט געוואָהנט.

אויך האָט ער זיך געשניטען די נאָגעל נישט איבערגעהיפּערט, קיינמאָל נישט צוגעשניטען קיין עדות אונ אַזוי אַרויסגעוואָרפֿען דורכ׳ן פֿענסטער!

איך וואָלט שוין לאַנג ענטלאָפֿען פֿון איהם, איך וואָלט אויסגעזאָגט דער מאַמען, אַז ער רעדט „על השם ועל משיחו" ווען נישט...

איהר טרעפֿט שוין אַ ודאי וואָס אונ וועמען איך מיין...

8.

נור דאָס איז מיר אין קאָפּ אַריין, אַז עס וועט קוממען אַ צייט ווען די אומות העולם וועללען קוממען צו אונז צו לערנען תורה, אונ דאָס האָט בעדאַרפֿט צו זיין היינט־מאָרגען.

ביי אונז איז דעמאָלט געוועזען שוין אמת׳ע משיח׳ס צייטען: מען האָט געפֿונען דאַרויף אַ שטאַרקען רמז אין דניאל אונ אַ זכרון לפ״ק; מען האָט געוויזען עפּיס אַ זוהר מיט אַ מדרש הנעלם, מען האָט אויך פֿון אויער צו אויער דערצאָהלט, אַז דער קאָזיניצער האָט אויפֿגעהאָרט צו זאָגען תחנון. אויך איז געוועזען אַ קלאָרע ידיעה פֿון ארץ ישראל, אַז דאָס יאָהר האָט זיך נים געוויזען קיין פֿוקס נעבען כותל מערבי.

אונ מען האָט זיך טאַקי געריכט אַללע טאָג אויף משיח בן יוסף׳ן. קהל האָט זיך געלאָזט קאָסטען אונ איינגעהאַלטען די פּראַטקעס; אַז משיח וועט קוממען ווער וועט געדענקען אַזא קלייניגקייט צוריק צו מאָהנען!

דען אָרגסטען סוף האָבען געהאַט די ווייבער, נאָך פֿאַר אַ יאָהרען זעננען איינגעפֿאַלען די טרעפּ פֿון מקוה. אַ צעהן מאָהל האָט מען ניט געלאָזט „אויסנעמען", איידער מען האָט צוזאַמען געגומטען געלד אויף נייע געהילץ. נו, עס ליגט שוין, בה"ש, גרייט, עס איז אָבער פֿאַרט אַ שאָד צו דינגען אַ בעל מלאכה, איין עברה די פֿאַר קאָרבלעך!

און איך בין זיכער געוועזען, אַז אין אַ קורצער צייט וועט דער אייגענער יאַשעק, וואָס איז מיר נאָכטען אונטערגעלאָפֿען אויף דער גלימש, בשעת איך האָב געמאַכט „אַ שוסטער", וואָס דורך איהם האָב איך שיער נישט האַלז און לייב צובראָכען; דער אייגענער וואַיטעק, וואָס ווייזט מיר אַללע מאָל אַ חזיר־אויער, און דער אייגענער יאַנטעק, וואָס צאָהלט אונז: ראַז, דוואַ, טשי — אַז אַללע דריי וועלען קוממען צו מיר בקידה והשתחויה פֿראָגען אַ דין, למשל: פֿון מוקצה!

און איך רחמן בן רחמנים, וועלל זיי נישט געדענקען זייער שלעכטס, וואָס זיי האָבען מיר געטהון; איך וועל זיי זאָגען. איך וועלל זיי מקרב זיין און אויסזאָגען דעם סוד פֿון דער אייזערנער מיט דער פֿאַפּיערענער בריק; אָנזאָגען זיי הזהר והזהר, אַז זיי זאָללען זיך נישט דערוועגען צו צוגעהן צו דער אייזערנער בריק. אַמבעסטען, האָב איך מיך געטראַכט, וואָלט געוועזען, זיי זאָללען זיך גאָר האַלטען פֿון דערווייטענס, אַבי זיי זאָללען ראַטיווען זייערע נשמות...

9.

ערב ראש השנה האָב איך געענדיגט „איזה נשך" און האָב געפֿיהלט דען טעם פֿון יציאת מצרים.

ר' יוזל, מיין נייער רבי, האָט מען מיר געזאָגט, קנייפּט נישט. אפילו שלאָגען, שלאָגט ער ניט אומזיסט. רבי יוזלען האָב איך אללע מאָל געזעהען ביי'ם דאַוונען. ער איז געוועזען אַ הויכער יוד מיט גרויסע ברעמען, אַז מען האָט ביי איהם קיין אויג נישט אַרויסגעזעהען. ער פֿלעגט טראָגען אָפֿפֿען דען קאַפֿטען און פֿון אונטער דער לאַנגער צווייאשפּיציגער ווייסער באָרד, האָט פֿוןביידע זייטען אַרויסגעשטאַרט דער טלית קטן. געגאַנגען איז ער שטיל און שטיל האָט ער גערעדט, גלייך אַלץ וואָלט געוועזען אַ סוד. דערביי האָט ער גאַנץ לאַנגזאַם אַרויף און אַראָבגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, אויפֿגעהויבען די ברעמען, צוזאַמענגעצויגען דען שטערן, אַרויסגעשטעקט ביידע ליפּען מיט די וואָנסען און אַריינגעשטעקט ביידע האַנד אין גאַרטעל אַריין; יעדעם וואָרט האָט זיך געראַכט, איז איינס פֿון די וויכטיגסטע

זאָגען, אַז די רייד שטעהען טאַקי ברומו של עולם.

ר׳ יוזל איז אַ מאָל געוועזען אַ „משולח״ ביי איינעם פון די גרויסע גוטע יודען, עד היום האָט ער פון רביי׳ם אין קאָמיסיאָן: פערשפּראָכענען בוימיל, מטבעות, קמעות און שמירה׳ליך; ער איז דער ערשטער אין שטאָדט אַבצושפּרעכען עין הרע׳ס, און אַז דער רב איז נישט בקו הבריאה זאָגט ער פאַר איהם, שבת הגדול, ראש השנה, און מאַכט אַ מאָל אַ הספד. דער רב איז געוועזען איין אַלטער שוואַכער יוד און רבי יוזל האָט זיך געריכט „איבער הונדערט און צוואנציג יאָהר״ זיין אָרט צו פערטרעטען.

אַ חוץ דעם איז ר׳ יוזל געוועזען אַ בעריהמטער בעל־תּקיעה, און אַז ער פלעגט מאַכען די ברכה פאַר תּקיעות, האָט טאַקי, ווי זאָגט מען, אַ פיש אין וואַסער געציטטערט.

און איך בין געוואָרען מלא גאוה, אַז איך וועל זיין יוזלס תלמיד.

נאָך פאַר יום כפּור האָב איך געהאַט די געלעגענהייט צו רעדען מיט ר׳ יוזלען וועגען דער נשמה.

די נשמה איז געוואָרען ביי מיר אַ מין אידעע פיקס. זי איז מיר נישט אַראָבגע־גאַנגען קיין רגע פון די געדאַנקען. דאָס ערשטע האָט מיר ר׳ יוזל ארויסגעשלאָגען פון קאָפּ דאָס חבר׳קייט מיט די אומות העולם, און אריינגעשלאָגען אין אַמביציע מיט „אתּה בחרתּנו״.

— נישט אומזיסט, האָט ער געזאָגט, ליידען מיר גלות, בזוי בזיונות און אַזוינע מכּות, וואָס שטעהען נישט אין דער תּוכחה! מיר זאָללען גלייך זיין מיט די אומות העולם, וואָלטען מיר געהאַט עולם הזה גלייך מיט זיי. „דאָס קינד, וואָס דער טאַטע האָט ליעב — דאָס שמייסט ער״, עס זאָל וועללן לערנען און אריינ־קומען אין אַללע שערי בינה״...

— נור אפילו ביי אונז יודען, זאָגט רבי יוזל, זענען נישט אַללע נשמות גלייך: עס זענען דאָ גראָבע, פּראָסטע נשמות ווי זרח קנייפ למשל. דיין לעהרער, דער אַפּיקורוס, האָט אַ נשמה בבחינת קרח; עס זענען פאַרהאַנען נשמות גרויסע, גאָר גרויסע: מהייל קוממען ארויס פון דער „חתירה״ פון אונטערן כּסא הכּבוד; עס זענען פאַרהאַנען גאָר, גאָר נשמות עליונות בבהינת קמח סולת״.

איך האָב וועניג פערשטאַנען פון די בחינות און בפרט פון דער חתירה פון אונטערן כּסא הכּבוד; איך האָב נור געוואוסט וואָס מען מיינט קמח סלת, און האָב מיר פאָרגעשטעלט דען חלוק פון נשמות, ווי צווישען ראַזאָווע־מעהל, קאָרנמעהל, ווייצענ־מעהל און מעהל, וואָס מען נעמט לכבוד שבת אויף חלה. די גראָבסטע נשמות טווען ויין מיט זאַפּפערן און ראָזינקעס!

10.

— נור דער עיקר, זאָגט יוזל, זענען יסורים.

— קיין איינציגע נשמה ווערט נישט פֿערלוירן, אַללע מוזען צוריקקוממען צו דער מדרגה, אויף וועלכער זיי זענען געוועזען איידער זיי זענען אַראָבגעקוממען אויף דער וועלט. אונ געררייניגט ווערן די נשמות נור דורך יסורים: דער בורא עולם מיט זיין גרויס רחמנות שיקט אויף אונז, יסורים מיר זאָללען זיך דערמאַנען, אַז מיר זענען נור בשר ודם, אַ חרס הנשבר, אַ גאָרנישט אונ אַז ער גיט נור אַ קוק אויף אונז, צו־פֿאַללען מיר אונ ווערן בטל כעפֿרא דארעא... נור אויף יענער וועלט רייניגט מען אויך די נשמות."

אונ ער האָט מיר דערצאָהלט, וואָס מען טהוט אַלץ מיט די אָרימע נשמות אין די שבעה מדורות של גיהנם...

11.

צווישען די ימים טובים האָב איך געהאַט מעהר צייט אומצוקוקען זיך אין דער היים. פֿאַר סבות איז געווען ביי אונז אַ וועש.

איינמאָל ביי נאַכט האָט זיך מיר געחלום'ט, אַז איך בין אויף יענער וועלט. איך זעה, ווי מלאכים שטעקען אַרויס די האַנד פֿונ'ם הימעל אונ כאַפּען אַרויף נשמה־לעך, וואָס קוממען צוריק פֿון דער וועלט. די מלאכים קלויבען זיי איבער: גאָר די ריינע, די ווייסע ווי שניי, פֿליהען זיי ווי טויבען אַרויס פֿון די האַנד, גלייך אין גן עדן אַריין. די ברודיגע — שיט מען אָן אַ באַרג, אונ דעם באַרג וואַרפֿט מען אַריין אין ים הקרח, וואו עס שטעהען שוואַרצע מלאכים, פֿערשאַרצטע האַנד אונ וואַשען זיי. נאָכדעם קאָכט מען זיי ערשט איבער אין גרויסע, שוואַרצע טאָפּ, ביי'ם פֿייער פֿונ'ם גיהנום.

אונ אַז מען דריקט אויס פֿון זיי דען ברוד, אונ אַז מען פּרעסט זיי, האָרט מען דאָס געוויין פֿון די נשמות מסוף העולם עד סופו.

צווישען דער ברודיגער וועש דערקען איך דען לעהרערס נשמה; זי האָט געהאַט זיין לאַנגע נאָז, זיינע איינגעפֿאַלענע באַקען, זיין שפּיציג בערדעל אונ האָט געטראָגען זיינע גרויסע בלויע ברילען. מען האָט זי געוואַשען, אונ זי איז וואָס אַ מאָל שוואַרצער געוואָרן...

און אַ מלאך האָט אויסגערופען: דאָס איז דען לעהרערס, דען אפיקורוס׳ס נשמה!״... דערנאָך האָט דער אייגענער מלאך צו מיר געזאָגט מיט כעס: אַז דו וועסט געהן אין זיינע דרכים, וועט דיין נשמה אויך זיין אַזוי ברודיג און מען וועט זי אַללע נאַכט אַזוי וואשען, ביז זי וועט פערפאללען ווערן אויף כף־הקלע.

— איך וועל נישט געהן אין זיינע דרכים! האָב איך אַרויסגעשריען פון שלאָף.

די מאַמע האָט מיך אויפגעוועקט, אַראָבגענוממען מיר די האַנד פון הארץ.

— וואָס איז מיט דיר, תכשיט מיינער? האָט זי געפרעגט דערשראָקען. דו שווימסט דאָך אַרום אין שוויים!

— פאו, פאו, פאו! האָט זי מיך אָבגעבלאָזען.

— מאַמע, איך בין געוועזען אויף יענער וועלט:...

אין דער פריה האָט מיך די מאַמע גאַנץ ערנסט געפרעגט, אויב איך האָב נישט דאָרט דען טאַטען געזעהן? איך האָב געזאָגט: ניין!

— אַ שאַד, אַ שאַד! האָט זי בעדויערט, ער וואָלט דיר אַ ודאי עפּיס אָנגעזאָגט פון מיינעט וועגען.

12.

וואָס קומט אַרויס, אַז דער לעהרער מאַכט חוזק אפילו אויס חלומות! איהם צוליעב, נאָך מעהר גיטעלען צו ליעב, האָב איך איהן געוואָלט ראַטעווען; איך האָב איהם דערצעהלט מיין גאַנציען חלום. ער האָט אָבער געזאָגט, אַז אַ חלום איז אַ נאַר; ער מאַכט זיך נישט פון אַ זוינע זאַכען.

ער וויל מיר ברענגען ראיות פון תנ״ך און פון דער גמרא, אַז חלומות זענען פלעווים, שישקעס און וואַנצען; איך פערשטעק מיר אָבער די אויערן מיט די קליינע פינגער און וויל נישט הערען.

איך האָב געזעהן בעשיינפערליך, אַז ער איז פאַרפאַלען, אַז זיין גזר דין וועט זיין ביטער, אַז איך דאַרף איהן וויַיכען ווי אַין עפּוש, אַז ער וויל אומברענגען מיין נשמה — מיין יונגע נשמה!

וואָס קומט אָבער אַרויס? הונדערט מאָל איך האָב מיר צוגעזאָגט, אַז איך וועל אַלץ דערצעהלן דער מאַמען, און האָב קיין איינציג מאָל נישט געהאַלטען וואָרט.

אַ סך מאָל האָב איך שוין געהאַט אָפען דאָס מויל צו זאָגען — האָט זיך מיר אָבער אַלץ נעדאַכט, אַז גיטעלע שטעהט הינטער דער מאַמעס פּלייצעס, פערשפּרייט צו מיר איהרע דראָבנע האַנטליך, ווינקט צו מיר מיט די גרויסע אויגען: „ניין: בעטט זי זיך, ניין! זאָג נישט!״

און דאָס געבעט אין איהרע אויגען איז שטאַרקער פאַר מיין פרומקייט. איך פיהל, אַז נישט נור אין פייער און וואַסער נור אין גיהנום אריין וואָלט איך מיך פאַר איהר געוואָרפען.

און עס איז מיר דאָך געוועזען אַ גרויסע שאָד: די מאַמע און אַללע מיינע מלמדים האָבען געגלויבט באמונה שלמה, אַז פון מיר וועט אַ מאָל ארויסוואַקסען עפּיס גאָר אַ גרויסע זאַך...

13.

איך בין פטור געוואָרען זרח קנייפ מיט זיין פריעה־נאָגעל, עס איז מיר דאָך נישט בעסער געוואָרען.

איך בין שוין אַלט געוועזען זעכצעהן יאָהר. שדכנים האָבען שוין געריסען ביי דער מאַמען די פּאָלעס און איך האָב נאָך געהאַט אַ קינדרישע טבע אָראָבצו־האַבען וואַכס מוצאי יום כפּור פון'ם שלחן און צו קנעטען אין חדר אונטערן טיש.

דער שמש פלעגט מיר זיין דערפאַר אַ שונא אויף'ן לעבען, און איך האָב געהאַט דערפאַר צרות אין חדר.

— וואו האַלטסט דו? פראַגט ר' יוזל.

איך בין פערטראַכט און לעג אויף דער גמרא די גאַנצע האַנד: אַללע פינף פינגער מיט'ן שטיק וואַכס.

ר' יוזל איז בלאַס געוואָרען פאַר כעס. ער אָפּענט דאָס שופלאָדעל, נעמט אַרויס אַ דינן שטריקעל און בינד מיר צוזאַממען ביידע גראָבע פינגער און אַזוי שטייף, אַז עס האָט מיך אָנגעחאַפּט ביי'ם האַרץ.

נישט דאָס נאָך האָט ער געמיינט.

ער איז צוגעגאַנגען צום בעזעם און האָט גאַנץ לאַנגזאַם אויסגעקליבען און אויסגעריססען אַ ווייך דינן ריטעל. מיט דעם ריטעל האָט ער מיר געשמיעסען איבער די צוזאַממענגעבונדענע האַנד... ווי לאַנג? מיר האָט זיך געדאַכט, עס דויערט איביג. און אַ וואונדערליכע זאַך, איך האָב די יסורים מקבל געוועזען באהבה; איך האָב אין זינן געהאַט, אַז דאָס שיקט דער רבונו של עולם אויף מיר יסורים, איך זאָלל תשובה טהון און נישט מעהר געהן צום לעהרער.

אַז די האַנד זעננען מיר שוין גוט געשוואָלען געוואָרען און די הויט איז אָנ־געלאָפען מיט אַלערליי קאָלירען, האָט ר' יוזל אוועקגעלעגט דאָס ריטעל און געזאָגט: נענוג! מעהר וועסט דו שוין קיין וואַכס נישט קנעטען!

איך האָב פון דעםטוועגען ווייטער געקנאָטען.

איך האָב געהאַט דאָס גראָבטע פערגניגען דערפון, אז איך האָב געמאַכט פונ'ם וואַכס וואָס איך וויל. איך האָב געפיהלט, אז איך האָב איבער עפּיס צו שאַפען.

איך פלעג אויסקנאָטען אַ קאָפ פון אַ מענש, דערפון געמאַכט אַ קאַטץ אָדער אַ מייזעל, דערנאָך האָב איך אַרויס געצויגען פון די זייטען פליגעל, געשפּאַלטען דען קאָפ אויף צווייען אונ עס איז אַרויס אַ קרוין־אָדלער. גאָר דערנאָך האָב איך פון ביידע קאָפ אונ ביידע פליגעל געפלאָכטען אַ קוילעטש אין פּיערן.

איך אַלליין בין אָבער אויך געוועזען אַזאַ שטיק וואַכס... מיך האָט געקנאָטען ר' יוזל, דער לעהרער, די מאַמע אונ ווער עס האָט נור געוואָלט. גיטעלע האָט מיך צוגאָסען!...

14.

מען האָט מיך געקנאָטען ווי וואַכס, נור מיר האָט עס וועה געטהון!

איך געדענק גאַנץ גוט, אז עס האָט מיר וועה געטהון; נור פאַר וואָס? וואָס איז גראָד מיך אָנגעגאַנגען די נשמה?

מיינע חברים האָבען פון מיר געלאַכט, זיי האָבען מיר אַ נאָמען געגעבען „נשמה יונג", אונ ווי נאַרריש דער נאָמען איז געוועזען, אַזוי פיעל צרות האָב איך פון איהם געהאַט.

איך בין פערטראַכט, איך קלער וואָס מיין סוף וועט זיין, ווען איך וועל שוין כח האָבען מיך אויסצורייסען פון שטן'ס האַנד; איך רעכען מיך אָב מיט מיין אייגענער נשמה, איך זאָג איהר מוסר, איך זידעל זי... ראַפּטים גיט מיר איינער אַ שנעל אין דער נאָז: „נשמה יונג"! — איך וויל פערגעסען אין מיינע צרות, פערטיעף מיך אין אַ וועלט־קשיא, שפּאַן צוזאַממען אַ שווערן תוספות מיט אַ האַרבען רמב"ם, בראָק איין אַ „פני יהושע" אונ מיש אוים מיט'ן „תומים"; איך בין שוין נאָר אויף איין אַנדערער וועלט: אוים לעהרער, אוים גיטעלע, אוים נשמה... עס הייבט זיך שוין אָן צוזאַממענצושרויפען אינ'ם מוח, אָט פאַל איך שוין אויף דער המצאה, דאָס רעכטע וואָרט ליגט מיר שוין אויף דער שפּיטץ צונג — ראַפּטים גיט מיר עמיץ אַ פּייף אין אויער אַריין: „נשמה יונג!"; עס הילכט, אין מוח פּלאַצט עפּיס, אוים רמב"ם, אוים תוספות, אוים פני יהושע, אוים תומים... צוריק אויף דער ערד!

איך שטעה שמונה עשרה, איך האָב אַ פּולל הארץ אונ פּוללע אויגען מיט געוויין. „רפאנו ה' ונרפא", בעט איך מיט גרוים כונה, אונ מיין ניט חלילה דען גוף, די נשמה מיין איך: הייל, רבונו של עולם, הייל מיין אָרעמע יונגע נשמה!

„דאָס איז דער נשמה יונג" ווייזט איינער אין מיטען אויף מיר; אוים כונה! אזוי האָב איך געליטען טאָג אזוי נאַכט.

15.

גיטעלען האָט מען געהאַלטען פאַר א גרויסע חָכמה: דער פאָטער פלעגט זי אַנדערש נישט רופען נור „חָכמה מיינע", שכנות פלעגען זאָגען, אַז זי איז קלוג ווי דער טאָג, אַז ווען זי זאָלל אזוי פרום זיין ווי קלוג זי איז, וואָלט געוועזען א פרייד פאַר איהר מאַמען אין גן עדן. מיין מאַמע פלעגט זי אויך שטאַנדיג לויבען, אַז זי איז א גרויסע מחוכמת, וואָלט זי נור בעססער כשר געמאַכט פלייש, וואָלט זי זיך אלליין אַזאַ שנור געוואונשען.

און איינמאָל, אַז איך האָב ניט געטראָפען דען לעהרער אין דערהיים און גיטעלע איז אלליין געוועזען, איז מיר איינגעפאַללען, איך זאָלל זיך מיט איהר איין עצה האַלטען איבער דער נשמה.

די פּיס האָבען אונטער מיר געציטערט, די האַנד — געוואָרפען, דאָס האַרץ — געצאַפּעלט, די אויגען האָב איך אַריינגעשטעקט אין דער ערד ווי א טרפה מעססער און האָב פאָרט געפראָגט: מען זאָגט, גיטעלע, אַז דו ביזט א קלוגע, זאָג מיר, איך בעט דיך, וואָס איז אַזוינס נשמה?

זי האָט געשמייכעלט און געאָנטפערט:

— אָסור, אויב איך ווייס!

נור פּלוצלינג איז זי טרויעריג געוואָרען, טרעהרען זעננען איהר געקוממען אין די אויגען אַריין.

— איך האָב מיך דערמאַנט — זאָגט זי מיר — אַז ווען די מאַמע, עליה השלום, האָט געלעבט, האָט דער טאַטע שטאַנדיג געזאָגט, אַז זי איז זיין נשמה... זיי האָבען זיך אזוי ליעב געהאַט!...

איך ווייס ניט פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענוממען, נור איך האָב זי אין דער אייגענער רגע אָנגעחאַפּט ביי דער האַנד און געציטערט, און געפראָגט:

— גיטעלע, דו וואָלסט געוואָלט זיין מיין נשמה?

און זי האָט מיר גאַנץ שטיל געאָנטפערט: יאָ!

16.

אונ וויפיעל גליקקען האב איך אלץ געהאט!

א גליק, וואס גיטעלע איז געוועזען א בת יחיד'ה, איך — א בן יחיד אונ ביידע יתומים, אונ עס איז אונז לייכטער געווען צו פועל'ן; א גליק, וואס דער לעהרער האט צוזאממען געלעגט א פאר הונדערט רובל נדן אונ מיין מאמע האט זיי נאטהיג גע־דארפט אין געוועלבעל אריין; א גליק, וואס איך האב פלוצלינג בעקוממען — אונ טאקי גאר אומזיסט — א שלעכטען שם, אז איך וואקס אין אפיקורוס אונ קיינער האט מיך ניט געוואלט אויפהאלטען. אונ דאס גרעסטע גליק איז געוועזען, וואס איך בין גע־פאלען אויף א שכל אונ האב אונטערגעשיקט ציפע די וואטענמאכערין, א שדכנטע, א טויל אויף שרויפען, אונ האב איהר צוגעזאגט גאר בעזונדער צו געבען א סך געלד! פון דעסטוועגען האט נאך אלץ די מאמע געוויינט איבער מיר: אוי, ווען דיין טאטע זאלל אויפשטעהן פון קבר אונ זאלל זעהען מיט וועמען איך טהו, וואלט ער דאך נאך א מאל פון חרפה געלעגט זיך אין קבר אריין!

דעמאלט בין איך געפאללען נאך אויף א שכל; איך האב ווייטער אין מיטען דער נאכט אנגעהויבען שרייען, איך בין נאך א מאל געוועזען אויף יענער וועלט, נור דאס מאל שוין אבגעגעבען דער מאמען א גרוס, אז דער טאטע בעשטעהט אויפען שידוך.

אונ איך האב געקריגען א נייע נשמה...

דֶער מְשׁוּגָעֶנֶער בַּטְלָן.

1.

ער איז געלאפען אויף אונ אב ביי טאג איינער אליין אין בית המדרש אונ פלוצ־לינג זיך אבגעשטעלט.

— רבונו של עולם! ווער בין איך?

— ווער בין איך?... מען רופט מיך: בערל חנה'ציעס... נו, בין איך דען בערל חנה'ציעס? בין איך דער נאמען? — די שילד איז נאך ניט די קלייט! דאס הויז, וואו דער רב וואהנט, הייסט: „פאד־קארפיעס" אונ איך — בערל חנה'ציעס!

אין ציאכנאָוועקע קען מען מיך: מען ווייסט ווער בערל חנה׳ציעס איז; אָבער אין אַמעריקאַ? ווען איינער למשל גיט אַזוי ראַפּטים אַ זאָג אַרוים אין אַמעריקאַ, אין בית המדרש: „בערל חנה׳ציעס“... נו, וואָלט עמיץ געוואוסט, אַז מען מיינט מיך?

שאני הכא! דאָ איז עפּים אַנדערש, דאָ גיט יעדער אַ שמייכעל, אַ שאָקעל מיט׳ן קאָפּ, מאַכט אַזוי אַ תנועה... „אַ בעקאַנטע זאַך, בערל חנה׳ציעס!“. איינער טראַכט: דער בטלן, דער צווייטער: — דער משוגענער, דער דריטער — כ׳ווייס וואָס; דער פערטער וועט זיך דערמאָנען, אַז איך היים נאָכ׳ן פעטער בערל. — טויבעלע, אמת, גיט אַ קרעכץ דערביי, ווייל זי ווייסט, אַז איך בין נעביך אַ יתום. אָבער אין אַמעריקאַ, וואו מען קען ניט חנה די זיטצערקע, אונ וואו מען ווייסט ניט, אַז עס איז געוועזען אויף דער וועלט אַ בערל חקרן, דער מאַמעס אַ ברודער, וואו מען ווייסט ניט, אַז איך בין, וואָס מען רופט מיך: אַ משוגע׳נער, אַ בטלן, אַ יתום אונ אפשר גאָר אַ חקרן אויך. (איך בין, דאַכט זיך, געראָטהען אין פעטער אריין) וואָס פאַר אַ רושם וואָלט דאָרט געמאַכט: בערל חנה׳ציעס?!

עפּים ווייס איך דאָך יאָ ווער איך בין? איך אַליין זאָג דאָך: אַ משוגענער, אַ בטלן... נו, דאָס בין איך!

— בין איך דען ניט משוגע? וועלכער מענש שטעלט זיך אַנידער קלערן, ווער ער איז? אַ מענש איז אַ מענש! איך בין אַ מענש אונ היים: בערל חנה־ציעס... וואָלט איך געוועזען אַ הויז, וואָלט איך אפשר געהייסען: פּאָד־קאַרפּיעם,— אין אַרעסטאַנט — וואָלט איך געהאַט אַ לאַטע אויף די אַקסעל אונ אַ נומר... וואָלט מיין מאַמע, נ י ש ט די מאַמע, געוועזען דער פּערזאָרגער, דער „פּרנסה־געבער“, ניט דער בטלן, וואָלט איך געהייסען: בערל שמערל׳ס. עס וואָלט אפילו שווער געוועזען אַרויסצוזאָגען: „בערל שמערל׳ס“ נור מען וואָלט שוין געמוזט! אונ אפשר וואָלט איך דעריבער ווענינער געוועזען ביי מענשען אין די מיילער — ווען מיין נאָמען זאָלל זיך נישט אַזוי גלאַטיק אַראָבקאָללערן פון דער צונג.

— אָבער, ווי איך וואָלט געהייסען — אַ מענש בין איך...

— אַ מענש! נור אַ בטלן דערצו... מאַלע אַ מענש בלייבט אַ יתום, נו, וואָהנט ער אין בית המדרש? קראַנק בין איך עפּים צו טהון? אין שליחות געהען, האָלץ האַקען, אַ משרת ווערען אונ געהן אַנגעטהון אַ בגד, נ י ש ט קרועה בלויה, עססען ברוידט, נישט זיין ביז דרייסיג יאָהר ישיבה־בחור, עס זאָלל מיר פעהלען צוויי טאָג אין דער וואָך אונ אַרומדרעהען זיך אַלץ אונ קלערן: ווער איך בין?!

— איך וואָלט חאָטש געוואוסט, ווער מיין קאַפּאָטע איז; צינד, אָסור אויב איך ווייס! — אַ שטיק בענדיט, אַ שט׳יק חיים, אַ שטיק יונה, דריי פערטיל פון מיסט! אַ מערכה, טויבעלע קען נייען, אַ ניט וואָלט איך געוועזען אָדם נאַקעט.

— איז דען דאָס אליין ניט קיין שגעון? אזא מין בטלנות, אזא מין בטלנות! גאָר נישט... שמעריל, חיים, יונה... עס האָט אַ שעור וויפיעל בית המדרש'ניקעס איך האָב איבערגעלעבט!... איינער איז שוין אַ סוחר, איינער — אַ טראָגער, איינער — אַ שענקער: אַ דאגה, איינער איז שוין איין אַלמן אפילו, שמעריל האָט שוין דאָס דריטע ווייב; נור אַללע האָבען קינדער, געשעפטען, עסקים; גוט, שלעכט, נור פערנומענע מענשען, עסען ניט קיין טאָג, זענען נישט קיין בטלנים... מענשען! איך וויל אויך זיין אַ מענש!

— וואָס הייסט אַ מענש?

— ווי איך בין אַ יוד, איך בין קיין מענש נישט!

— ווי איך בין אַ יוד! איך בין אַ יוד! אמת, איך בין אַ יוד, נור גאַנץ ציאַבנאַוקע זעננען אויך יודען און זענען נישט איך! הלמאי, איך בין אַ מאַנספערשוין, (האַטש אַ קלאָג צו מיין מאַנספערשוין, אַ וועהטיג צו איהם!) נו... אַללע מענשען, וואָס זענען ניט קיין נקבות, זענען מאַנספערשוינען, הכלל, זענען אַללע בערל חנה'ציעס!

— ניין, ברודער בערל! נאַרר דיך נישט! דו ביזט אַ מאַנספערשוין, דו ביזט אַ יוד, אמת; נור נישט דו ביזט דער מאַנספערשוין, נישט דו ביזט דער יוד!... דו ביזט עפּיס אַנדערש; דאָס אַלץ איז נור אַ צולאָג, צוגעגעבענע זאַכען; אָבער נישט דו אַליין...

— איך רעד מיר איין, אַז איך בין אַ בטלן, אַ משוגענער, אַ יתום, אַ אומגליקליכער מאַנספערשוין... נור בטלנים, משוגעים, יתומים זענען דאָ אַ סך, אפשר אַזוינע מאַנספערשוינען ווי איך בין — וועניגער; נור דאָ איז, אַ דאגה, אפשר אין איין אַנדערע שטאָדט, אפשר אין אַמעריקאַ, נו, זענען אַללע איינס? חס ושלום, יעדערער פאַר זיך!...

— נו, ווער זשע בין אַ י ך, צו אַל'די שוואַרצע יאָהר!

— עס האָט געמוזט אין מיר אריין אַ דבוק, עס מוז עמיץ זיטצען אין מיר און קלערן איבער מיר, און מיר דאַכט זיך: איך אַליין קלער! אַ והא ראיה, ווען איך האָב כח (אַ גאַנצע וואָך, אויסער מאָנטאָג און דינסטאָג) האָט יענער אויף מיר קיין שליטה ניט; קלער איך וועניגער! און באמת, די חקירה איז, אַז קיין שום מענש אין דער וועלט קאָן נישט איבער קלערן זיך אַליין! — ווי הייסט, איך וויל מיך משיג זיין? איך וויל מיך אַרויסרייסען פון מיר אַרויס, אַוועקשטעלען זיך אָדער איהם אין אַ זייט, „ער“ זאָלל קוקען אויף מיר! איך-ער זאָלל קוקען אויף ער-איך!...

חאַ, חאַ, חאַ! ווי הייסט! זאָלל איך מיר גאָר בערעכענען!... עפּיס וואַרעם מיר וואַרעם אין קאָפּ!..

(ער לויפט צו צום כיור, גיסט זיך אָב מיט קאַלט וואַסער; שלעפּט אַרוּם פון אונטערן אויבען אַ שמאַטע, און בינדט זיך שטייף אַרום דען שטערן).

— צינד וועט עס גיהן. נאָך אמאַל!... איך וויל וויסען ווער איך אַלליין בין...

— וואו זאָל איך קוקען, אַראָב צו אַרויף? רעבּטם — צו לינקס?... איך בין דאָך אין מיר. ווען איך, למשל, קריך אַרויף אויפ'ן אָרון קודש, בין איך אין גאַנצען אויבען; איך וועלל אונטען גאָר נישט איבערלאָזען. לאָ'מיך לויפען אין קעלער אַריין, וועלל איך זיין אין גאַנצען אונטען... נו אַזוי ווי קאָן איך קוקען אויף מיר!?

היכא דמי?!

— וואָס דען זיטצט אין מיר און קלערט פאַר מיר?

— און עפּיס זיצט דאָך פאָרט...הא?...

— איך ווייס דאָך, אַז ווען עס זענען געלעגען ביי דער שמש'טע אומגעצאָהלטע קיכלעך און איך האָב שוין דריי טאָג קיין מאכל ניט געהאַט אין מויל, האָב איך גאַנץ שטאַרק חשק געהאַט אַראָבצושניפען אַ קיכעל... נור איך האָב געזאָגט: ניין! מען טאָהר ניט! נישט מיין... דערנאָך האָב איך געפונען טויזענד תירוצים.. „די שמשטע האָט געגוג פערדינט אָן מיר, זי מאָג מיר געבען אַ צולאָג, „איך זאָלל זי בעטען, וואָלט זי מיר אַליין געגעבען", „איך וועלל איהר מיט גאָטטס הילף אַ מאָל בעצאָהלען...„נור איך האָב אַלץ געזאָגט: „ניין, מען טאָר נישט"... און עס איז געבליבען — נישט!... פריהר איז עס געגאַנגען איינס נאָכען אַנדערן; מיר האָט זיך געדאַכט, אַז איך אַליין פראָג און איך אַליין אָנטפער, נור דערנאָך, שפּעטער אַ ביסל, האָטש תוך כדי דבור, נור דערנאָך, איז עפּיס אַנדערש געוואָרען, עס איז געוואָרען צוזאַמען: יאָ און ניין, ניין און יאָ און וויטער ניין! עס איז געוואָרען אַ מחלוקת, און נישט איז געוואָרען, ניט ווייל איך האָב ניט געוואָלט, אָדער דען חשק פערלאָרען; ניין, נור די האַנד האָט זיך ניט געקאָנט רירען: זי האָט ניט געוואוסט וועמען צו פאָלגען... אַ והאָ ראיה, איך בין דער נאָך שטאַרק מיעד געוועזען, טאַקי ווי נאָך אַ גרויסע מחלוקה, ווי נאָך אַ היסען וכוח מיט יונה לאָקש, וואָס וויל מיר אַלץ איינרעדען, אַז דער גאון, ז"ל, זיצט אין גן עדן מיט אַ פערראָצטער באָרד, ווייל ער האָט ניט געהאַלטען פון חסידות!

— אַזא פערד!... נור מיעד בין איך געוועזען; איך דערמאָן מיך גאַנץ זיכער, זיכער! דאָס איינענע איז געוועזען פורים, ווען איך האָב געטראָגען פון פרץ פיינהאָלץ, פון גביר, דעם רב, שלח־מנות. איך האָב געהאַט אַ פולל מויל מיט וואַסער, די צונג איז מיר אַרומגעלאָפען אין מויל ווי משוגע, ווי איך לויף צינד אַרום אין בית המדרש. די האַנד האָט מיר געציטערט; אַ שטיק טאָרט, מאַקאַראָנען, עפּיס

נאָך עטליכע מינים... איך נאָשער האָב געוואָלט, איך עהרליכער מאַן האָב נישט געוואָלט!..

— מען זאָגט: „יצר טוב", זאָלל זיין אַזוי! אָבער סיי ווי סיי, בין איך דאָך נור אַ דירה, וואו עס וואָהנען צוויי שכנים, איינער הייסט: יצר טוב, דער צווייטער — יצר הרע. ניט אַזוי? ווייטער די מעשה מיט די נאָמען... אָבער ווער זענען זיי? ווער בין איך?!

— איך בין אַ דירה, איך בין אי דער גוטער שכן, אי דער שלעכטער שכן. אַלץ איך, און דערצו וויל איך וויסען ווער איך בין?! חאַ, חאַ, חאַ! — שאַ! נעכטען ערשט, דער עולם האָט געלאַכט, וואָס איך בין געבליבען שטעהן אויף איין אָרט, אפשר אַ שעה! איך ווייס וואָס איך בין געשטאַנען! איך האָב ניט געקאָנט געהן: מען האָט געהאַקט האָלץ אויפ'ן שול־הויף, האָב איך געוואָלט געהן פּרובען צו איך קאָן אַ שייט'האָלץ צו האַקען, צו קאָן איך אַרבייטען...

איך האָב שוין אָנגעהויבען געהן; שטעהען צוויי באָנק: אין דער זייט אַ באַנק, אין יענער זייט אַ באַנק. דאָ דערצאָהלט מען, אַז מען הייצט אין באָד, הייבט מיך אָן בייסען דאָס גאַנצע לייב און איך וויל צוגעהן צום קעסטעל, אַרויסשלעפּען דאָס בעזעמיל און געהן אין באָד אַריין... געגענאיבער האָט זרח מלמד דערצאָהלט, יענקעל קאָצלען, אַז אין „בעל עקדה" איז דאָ אויף דער היינטיגער סדרה אַ פלאי פלאים'דיגער דרוש! וויל איך וויסען, וואָס זרח מלמד איז געפֿ... צולויפען צו דער מזרח וואַנד און אַראָבחאַפּען דאָס ספר... נו, בין איך טאַקי געשטאַנען! די פיס האָבען ניט געוואוסט וועמען צו פאָלגען: צו דעם בערל חנה'ציעס, וואָס וויל געהן האָלץ האַקען, צו דעם בערל חנה'ציעס, וואָס וויל געהן אין באָד אַריין, וויל עס בייסט איהם, צו דעם בערל חנה'ציעס וואָס וויל וויסען, וואָס זרח מלמד איז געפאַלען?!... איך בין טאַקי אַזוי לאַנג געשטאַנען, ביז איך האָב מיך דערמאַנט, אַז איך האָב נאָך קיין מנחה נישט געדאַווענט!

— נו, על כן? וואָהנען אין מיר שוין פיער פערשוין! אַ האָלץ האַקער, אַ בעל־עקדה'ניק, אַ באָדער און דער לעצטער — אַ מנחה דאַווענער, וועלכער האָט אַללע אַרונטערגעיאָגט אונטער'ן אויבען, זיי זאָללען קיין פּיפּיץ ניט געבען, נור ער האָט צו שאַפען, און די פיס מוזען איהם פאָלגען. אַ והא ראיה איך בין טאַקי צוגעגאַנגען צו דער וואַנד און האָב געדאַווענט!

אַ שטיקעל אמת שטעקט דערינען.. וואָרום זיי זענען נישט פערלוירען געוואָרען; זיי האָבען זיך נור בעהאַלטען אונטער'ן אויבען, זיי האָבען פון דאָרטען אַרויסגעקוקט... זיי האָבען געווינקען צו מיר, און האָבען מיך מבטל געוועזען! אין מיט'ן שמונה עשרה האָב איך אַלץ אין זינען געהאַט: האָלץ האַקען, שטייסען זיך אויף דער העכסטער באַנק אין באָד, און דעם בעל עקדה'ס דרשות אויך!...

— נו, א כלל? וואס העלפט דער יצר טוב מיט'ן יצר הרע, אז איך בין א מאל דריי, און א מאל פיער!

— אט, צינד פיהל איך, אז „איך" אליין בין עפּיס א גאר נישט! איך אליין וואלט גאר ניט געלעבט. איך אליין, ווען איך לעב אפילו, וואלט איך מיך אין דער פריה אפילו פון דער באנק ניט אויפגעהויבען, איך וואלט געלעגען ווי א גולם עד סוף כל הדורות... איך בין טאקי א גולם, איך האב גאר קיין נשמה נישט; וואס דען? אלץ ארום לעבט, אלץ ארום האט נשמות, די נשמות זייערע לאזען ארויס פון זיך אזוינע לאנגע, דינע, שפּיציגע פאדעמליך, אזוינע שטראהלען, און זיי חאפּען זיך און ציעפען זיך אין מיר; קריכען אין מיר אריין, ריהרען מיך, שטעלען מיך אויף די פיס, הייסען מיך געהן, טהון, לויפען... אבער איך אליין בין גאר ניט!

ווער דען פארט קלערט? הא? ווער זיצט אין מיר און קלערט? ווייטער א פרעמדער? נישט איך?

— נו, זאלל זיין א פרעמדער! ווער איז ער? ווי קומט ער צו מיר? צו בין איך א שטייג און ער — א פייגעלע?... דוד המלך, עליו השלום, זאגט: יונתי הייסט עס מיין טייבעלע! — וויל דאס טייבעלע האלץ האקען, אין באד אריין געהן, אראבגנב'ענען פון שלוח מנות, אוועקשניפען א קיכעל ביי דער שמש'טע, און הוך כדי דבור זעהען דעם בעל עקדה'ס דרשה?... פו, טייבעלע, נישט שאן! ביזט דו עס, מאגסט דו זיך שאמען!

— חא! חא! בער'ל חנה'צ'יעס איז א טייבעלע, א פייגעלע; בערל חנה־ציעס האט א קליין פיסקעלע מיט פליגעלעך, בערל חנה'ציעס וועט א מאל ארויס־פליהען פון דער שטייג...

— נו, בערל חנה'ציעס, דעמאלט וועסט דו אויך קלערן ווער דו ביזט? אויך זיין א יתום, אויך זיין א בטלן, אויך זיין משוגע?

א ודאי! ווער דען? די שטייג איז משוגע? די שטייג איז א יתום?

— רבונו של עולם! ווער בין איך פארט?

4.

עס קומט אין בית המדרש אריין וואלף סוחר.

בערל חנה'ציעס דערזעהט איהן, און עטלויפט אן א זייט. וואלף סוחר יואשט די האנד, ווישט אב אין דער פאלע, נעמט ארויס פון דער שאנק א ספר

און זעצט זיך אריינקוקען. בערל חנה׳ציעס לאָזט פון איהם קיין אויג נישט אראָב...

— ווער איז ער? פרעגט ער זיך און ענטפערט זיך באַלד:

— וואָלף סוחר! ער גיט זיך דערבייַ אַ שטאַרקען קניפּ אין באַק אריין...

— בהמה! חמור! וואָלף סוחר איז אַזוי ווי בערל חנה׳ציעס! אַזוי הייסט ער; נור ווער איז ער?... צו איז ער איינער, צוויי, צו דריי? וויפיעל פייגעלך פישציען אין זיין שטיוג, פערשטעהסט דו, וואָיטעק!?

ער האָט זיך נאָך שטייפער צוגעצויגען דען קאָפּ.

— לאָ׳מיך קלערן...

— אצונד איז ער איינער, איין וואָלף סוחר... ער זיצט און לערנט! פערטיעפּט, ער זעהט מיך נישט. ער לערנט אַ ודאי נדרים, זיין פּרק, מעהר קענן ער נישט... אצונד איז אַ קונח קונָם קונֵס... אצונד איז ער אַ „לשון שֶׁבָּדוּ חכמים". אצונד וויים איך וואָס ער איז, אַ פּרק נדרים... דערנאָך? דערנאָך וועט וואָלף סוחר אראָבגעהן אין גאַסס אריין, וואָגען הבואה אויף אַ פֿאַלשער וואָג, אַבנאַרען גאַנץ קרוין פוילען און אַהיים געהן געבען דעם ווייב, דער אָרעמער, דערשלאָגענער, טויבע, צוועלף פאַטש מיט פיער דזאָך! זעהסט דאָס לאָמעלע, בערל חנה׳ציעס! זעהסט דאָס שאָפעלע, זעהסט ווי עס קנייטשט איין דען שטערן, זעהסט די פרומע אייגעלעך, זעהסט, זעהסט! און דו שוטה, דו בערל חנה׳ציעס, דו חמור, ווילסט מיר איינרעדען, אַז דאָס איז דער אייגענער גנב פון גאַסס, דער אייגענער רוצח פון דערהיים? ניין, בערל חנה׳ציעס! מיר וועסט דו דאָס נישט איינרעדען! ניין, ניין! — ניט אַזוי קוקט אַ גנב, ניט אַזוי זעהט אויס אַ רוצח!... שוטה!...

— איך זאָג דיר, בערל חנה׳ציעס, אַז עס זעננען דאָ דריי וואָלף סוחר׳ס... איינער איז אַ לאָמעלע, אַ פרום לאָכעלע, וואָס זיצט און לערנט נדרים און וועט אויף יענער וועלט אויך לערנען נדרים, און טאַקי מיט׳ן רבונו של עולם׳ס פירוש... דער צווייטער—איז אַ גנב און וועט דאַרטען אויך חאַפען פון די טעללער; דער דריטער איז אַ רוצח, וואָס הרג׳עט דאָס ווייב מכות רצח...

— אַ רחמנות אויף איהר!... עס שניידט מיך ביי׳ם הארץ, אָפט חלום׳ט זי זיך מיר... זי בעט מיך אַ מאָל, ביי נאַכט אין שלאָף, איך זאָלל איהר העלפען... דאָס הייסט: זי בעט ניט מיט׳ן מויל, זי רעדט נישט, חו״ש, אַ יודישע טאָכטער רעדט נישט מיט אַ מאַנספערשוין... נור זי קוקט אויף מיר מיט אַזאַ... מיט עפּיס אַזאַ... מין קוק...

— רבונו של עולם! קוקען מאָג זי דאָך! זי מ אָ ג קוקען אויף אַ מאַנספערשוין!...

— האַ, האַ, האַ! איך אַ מאַנספערשוין!... וואָלף סוחר איז אַ מאַנספערשוין,

פוילען זאָלל ער, וואָלף סוחר! איך בין איהן אַ שונא אויפ'ן לעבען. איך האָב בײַ איהם אַ מאָ; נור אַ שונא בין איך! שנאת חנם טאַקי, נור אַ שונא... איך וואָלט איהן געשטאָכען! יאָ!... נור נישט דען וואָלף סוחר, וואָס זיטצט אונ לערנט, אפילו דען גנב נישט, נור דעם רוצח! איהן וואָלט איך געשטאָכען... איך אַלליין קאָנן נישט, איך אַלליין האָב נישט צו שאַפען, איך בין נור אַ שטייגעל... איך האָב אפילו אַ קניפּיק, אַ שאַרפען קניפּיק, גאָר אַ שאַרפען, מען קאָנן מיט איהם נאָגעל שניידען, אַ קאָפּ גאָלען...

— איך מאַך מיר אפילו קיין לאָמטערן נישט, ווייל עס איז מיר אַ שאָד דער קניפּיק, ער זאָלל נישט שטומפּיק ווערען...

דאָך איך אַלליין קאָנן נישט... מען דאַרף, עס זאָלל מיך עמיץ הייסען; עפּים אַ בת קול, עפּים איינער, אפילו זרח מלמד! זאָלל ער אַלליין מיך הייסען! ווער שמועסט ווען זי זאָגט מיר, אַזוי שטילל, בײַ נאַכט אין חלום; נור זי וועט ניט זאָגען, אַ יודישע טאָכטער וועט ניט זאָגען. חס ושלום! איך וואָלט זי פּיינד געהאַט, זי זאָלל מיט מיר רעדען.

— אַזוי איז בעסער, קוקען זאָלל זי, אונ שטאָנדיג, אונ אַ גאַנצע נאַכט; בײַ טאָג קאָנן נאָך עמיץ דערזעהען, חס ושלום! עס איז גענוג יערע נאַכט...

— אָה! ווי שאָן וואָלט עס געוועזען! איך וואָלט אַרויסגענוממען דען קניפּיק, איבערגעגאַנגען די חאַליאַווע, איין מאָל, צוויי מאָל, דריי מאָל, פּיער מאָל, אונ בוח!...

— חאַ, חאַ, חאַ! עס וואָלטען אַרויסגעלאָפען געדאָרם אונ געדאָרימליך. חאַ, חאַ, חאַ! אונ בלוט, רויט בלוט... חאַ, חאַ, חאַ!

— ניין, וואָלף סוחר, גדרים-לערנער, נישט דיך מיין איך! יענעם, יענעם, דען רוצח... גאָר נישט דיך!

— האָרסט בערל חנה'ציעס, ווען דו ביסט אַ מענש, ווען דו ביסט ניט קיין יתום, קיין בטלן, קיין משוגענער, קיין חקרן, וואָלט שוין אַלץ גוט געוועזען... טויבעלע וואָלט אפילו געוויינט, זי וואָלט דאָך געוואָרען איין אלמנה, נור איך וואָלט איהר אין חלום געזאָגט: טויבעלע, גענוג דו האָסט צוויי מאַננען, איינער גנב'עט, דער צווייטער זיצט אונ לערנט, וואָס טויג דער דריטער, ווילסט דו דוקא דריי? דוקא מען זאָלל דיך, טויבעלע, שלאָגען, דוקא דו זאָלסט וויינען גאַנצע טאָג אונ גאַנצע נאַכט...

— אונ אָפשר איז ער פאָרט נור איינער?...

— בערל חנה'ציעס! דריי זעננען זיי, לאָמיר זיך וועטען! קום אַמאָל, ווייל ער זיטצט דאָ אונ לערנט, קום אין גאַס אַריין וועסט דו זעהען, ווי יענער גנב'עט דערווייל אין גאַס... דערנאָך ווי ער שלאָגט, קום! וועסט זעהן!...

ער הייבט זיך אויף, לויפט אויף די נאָגעל צו דער טהיר, שלעפּט אַרוים דען שליססעל, און פערמאַכט פון יענער זייט...

8.

ער קומט צוריק, בלאַס און אין כעס...

— זיי האָבען זיך בעהאַלטען, די גנבים! וואָס האָבען זיי צו טהון? עס איז היינט נישט קיין טאָג! עפּיס אַ יום טוב, עס הענגען פאָהנער, מען קאָן ניט גנב'ע־נען... טויבעלע איז נישט אין דערהיים... זי האָט געמוזט געהן צו אַ שכנה. די טהיר איז צו... זיי האָבען זיך אָפּשר ביידע בעהאַלטען! איך האָב אַריינגעקוקט דורכ'ן פענסטער. אונטערן בעט, האָט זיך מיר געדאַכט, ריהרט זיך עפּיס. אויף דער פאָדלאָגע האָט זיך דער שאָטען געהוידעט, געוואָרפען, געצאַפּעלט! אַ קשיא אויף אַ מעשה, ער זיצט דאָ און לערנט און זיי ליגען אונטער די בעטען... וואָז דען זאָלען זיי ליגען! —

— און וואָלף סוחר, דער תם, דער נדרים־לערנער האָט אפילו ניט געהאָרט, אז איך האָב אויף־און צו־געשלאָסען די טהיר! ער איז אזוי פערטיפט אין לערנען!

— און אָפּשר לערנט ער גאָר נישט? אָפּשר זיצט דאָ דער גנב און וויל אָבנאַרן מיך מיט'ן רבונו של עולם?

— וואָלף! רופט ער איהם פלוצלינג.

— וואָס איז?

— גאָר נישט!

— בטלן! —

אין אַ מינוט שפּעטער.

— וואָלף!

וואָס איז?

— איך האָב אַ קניפּיקל!

— וואָהל דיר!

— ווילסט זעהן?

— ניין!

— דאַרף מען נישט!

אין אַ פּאָר מינוט אַרום:

— וואָלף!

— וואָס ?
— דו לערנסט, צו דו מאַכסט נור אַזוי ?
— וואָס געהט עס דיך אָן ?
— איך דארף גייטהיג צו וויסען, ד'לעבען, גייטהיג !...
— שטיל, משוגע !
אין נאָך אַ פּאָר מינוט :
— וואָלף !
— וואָס איז ?
— וויפיעל ביזט דו ?
וואָלף סוחר ווערט בּאָז, מאַכט צו די גמרא אונ געהט אַרויס פון בית המדרש ; בערל חנה'ציעס בלייבט אליין .
— צו האָב איך גערערט מיט וואָלף'ן ?
— אונ וואָס האָב איך מיט איהם אַזוינס גערעדט ? וואָס איז ער ענטלאָפען ? ווי בין איך אַרויסגעגאנגען ? הא ? וואָס טהוט ביי מיר אין האנד דאָס קניפּיק'ל ?
ער וואונדערט זיך שטארק, אונ נאָך מעהר, בפרט אז ער דערזעהט, אַז ער האָט זיך דורכגעשניטען די חאַלעווע. ער ווערט בּאָז :
— נו בערל בטלן ! דו אליין האָסט צושניטען דיין חאַלעווע ? דו האָסט אנדערע חאַלעוועס ? טויבעלע וועט דיר ווייטער שענקען אַ'פּאָר שטיוועל ? זי האָט ווענינ געלייזט פאַר יענע שטיוועל ! זעהסט דו, בטלן, זעהסט דו, משוגע, זעהסט, עס איז עמיץ אין דיר אונ נישט דו ! זעהסט ?
— לאָ'מיך נור אליין זעהן, ווי דו זעהסט אויס, חמור, וואָס לאָזט זיך די שטיוועל צושניידען ! לאָ'מיך דיך אָנקוקען, בטלן !
ער לויפט צום כיור, חאַפּט די שמאַטע אַראָב פון קאָפּ אונ הייבט אָן רייבען אונ פוטצען דאָס מעש.
— איך זעה דיך שוין אַ ביסעל, בטלן, — וואַרט, וואַרט, איך וועלל דיך נאָך בעסער זעהן. איך וועלל דיין גאַנץ טרפה פּרצוף זעהן, דיין חמור קאָפּ !...
ער לאָזט זיך אַראָב אויף דער קניע אונ רייבט מיט'ן גאַנצען כח. ער בלייבט דאָך פלוצלינג שטעהן.
— ווער פוצט דען כיור ? ווער ? איך ? איך האָב כח ? איך האָב דען היינט געגעסן, נאַכטען געגעסן ? וואָס איז היינט ? דינסטאָג ! מאָנטאָג אונ דינסטאָג האָב איך דאָך נישט קיין טאָג, ווער רייבט ?!
ער האָט זיך צוריק צוגעהאַפּט צו דער ארבייט.

— זאָלל רייבען ווער עס וויל, איך, צו דער פויגעל, צו די טובֿ, דער יצר הרע, צו דער יצר טוב, נור דיין בטלניש טרפֿה פּרצוף מוז איך זעהן! באַלד, באַלד! און אויף אַ מאָל!

ער פֿערמאַכט די אויגען און רייבט ווייטער אַ ווײַלע מיט כּח. דערנאָך אָפֿענט ער די אויגען און דערזעהט זיך.

— חאַ, חאַ, חאַ! אַזוי זעה איך אויס, אַ מת, אַ ריינער מת! צו נעמען אויף דער טהרה־ברעט, צו לעגען שאָרבלעך אויף די אויגען!

— זעהסט, טויבעלע, ווי איך זעה אויס! זעהסט! און אַזוי זעה איך אויס, ווען דו דערלאַנגסט כּ׳ר אללע מאָל אַ שטיקעל ברויט ... אַ נישט, ווי וואָלט איך נאָך אויסגעזעהן? —

ער פֿערטראַכט זיך, און דערמאַנט זיך ווייטער.

— אַ מת! דאָס בין איך, יאָ, יאָ! דאָס איז בערל בטלן, בּ׳ערל יתום, בערל משוגע! אָט דאָס! דאָס! און ווער בין איך פֿאָרט?

ער קוקט אויפ׳ן כּיור און קוקט אויף זיך.

— דאָרטען זעהט מען נישט די צוריסענע חאַלעוועס! ווינדערט ער זיך און ווערט בייז.

אַ מכּה דיר! — שרייט ער פּליצלונג אויס — אַ מכּה דיר, דו כּיור מענש! דו דערפֿסט אויך האָבען צוריסענע חאַלעוועס! אַז איך האָב, דאַרפֿסט דו אויך האָבען!

ער האָט זיך אַראָבגעלאָזען מעהר אויף דער פּאָדלאָגע, אָנגעשפּאַרט דען קאָפּ אויף דער ערד און אַריינגעשטופּט די פֿיס אין כּיור.

— איך זעה נישט, נור דו האָסט, דו האָסט צוריסענע חאַלעוועס! זעהסט!... אויפֿצוהייבען זיך איז איהם שוין שווער. עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז דער מענש אינ׳ם כּיור האַלט איהן צו ביי די פֿיס; ער האָט זיי דאָך אָבגעריסען, אויפֿגעהויבען זיך, אַביסעל פֿערוואונדערט, אַביסעל דערשראָקען.

— כּיור־מענש! בטלן! האָט ער זיך גערייצט און פֿאָרט מורא געהאַט צו קוקען אין כּיור אַריין. ער איז צוגעלאָפֿען צום אויבען, אָנגענומען אויף די האַנד קאָלעך און צוריק פֿערשמירט דען כּיור.

— ליג דאָרט אין דער קראַנק, קוק נישט אַרויס!

דער קאָפּ האָט איהם אָנגעהויבען שטאַרק וועה טהון און די פֿיס האָבען איהם געבראָכען, ער האָט זיך ווייטער פֿערטראַכט.

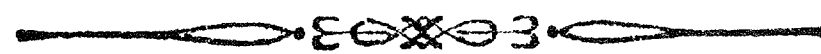
לאָ׳מיך נור עפּיס דערמאָנען...

— אַצינד טהוט מיר וועה דער קאָפּ... אַז דער רוצח שלאָגט טויבעלען טהוט מיר וועה דאָס האַרץ... עס ברעכען מיר די פֿיס, אַז איך גיב מיר אַ קניפּ אין באַק, פֿלאַמט מיר די באַק; ווייל איך האָב אַ באַק, איך האָב האַנד און פֿיס,

איך האָב אַ קאָפּ מיט אַ האַרץ און האָב אָפּשר אַ נשמה אויך — אַלץ האָב איך. נור וואָס בין איך אַליין? נישט די באַק, די פּיס, נישט דאָס האַרץ, נישט דער קאָפּ, נישט די נשמה. וואָס דען? גאָר נישט...

— איך זאָלל מיך קאָנען מאבד עצמו לדעת זיין, און אַליין זעהן וואָס עס וועט זיין, וואָס עס וועט בלייבען, אַז עס וועט אַוועקפֿאַלען דער קאָפּ, די האַנד, די פּיס, די באַק, די צוריסענע חאַלעוועס... דעמאָלט וואָלט איך אָפּשר עפּיס געוואוסט? צו וואָלט נישט אַ יושר געוועזען צו פּראָוועו...

— ווען זי זאָלל נור הייסען! אָפּשר וואָלט איך עס ביי איהם געפּרואווט?

אינ'ם פּאָסט־וואַגען.

א.

ער האָט מיר אַלץ פֿערצעהלט אויף אַמאָל, אין איין אָטהעם. אין איין מינוט כמעט, בין איך געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז חיים, יונה הרופֿיעשווערס איידעם, בעריל קאָנסקיוואָלערס זוהן, און אַז דער לובלינער גביר מעערענשטיין, געהאָר איהם צו אַ פֿעטטער פֿון דער מוטטער, עליה השלום'ס צד. נור דער פֿעטטער זיינער פֿיהרט שוין כמעט אַ גויש הויז; טרפֿות, ווייסט ער נישט אויב מ'עסט, נור אויסגעוואַשען — האָט ער אַלליין געזעהען...

עס איז עפּיס, זאָגט ער, אַנדערע מאָדנע ברואים, לאַנגע האַנטיכער ליגען אויף די טראָפּ, איידער מען געהט אריין מוז מען געבען אַ קלונג; אין שטוב זענען אויסגעשפּרייט געמאָהלטע טישטיכער... מענשען זיצען ווי אין אַ תּפֿיסה, געהען שטיללערהייט ווי גנבים... בכלל, זאָגט ער, איז ביי זיי שטילל ווי רחמנא לצלן צווישען טויב־שטוממע...

זיין ווייב האָט אַזאַ מין משפּחה אין וואַרשא. נור צו זיי קומט ער נישט; גלאַט זיי זענען קבצנים אויך — „וואָס טויגען זיי מיר? האַ?"...

ביי'ם לובלינער פֿעטטער איז נישט ווי גאָטט האָט געבאָטען, איז ער ווע־ניגסטענס איין עושר. נו, אַז מען רייבט זיך נעבען אַ פֿעטען, ווערט מען אויך פֿעט; וואו מען האַקט האָלץ פֿאַללען שפּאָנער, וואו עס איז אַ סעודה קאָנן מען אָבלעקקען אַ ביין... אָבער דאָרט — קבצנים!

ער רעכנט זיך אפילו מיט דערצייט צו קריגען אַ שטעללע ביים לובלינער פֿעטטער.

די געשעפטען, זאָגט ער, זעננען שלעכט. היינט האַנדעלט ער מיט אייער, ער קויפט זיי אויף אין די דאָרפער און שטעלט זיי אָב קיין לובלין. פון דאָרט געהען זיי קיין לאָנדאָן... מען זאָגט, אַז דאָרט לעגט מען זיי אין קאַללעך־אייבען אַריין און עס קומט פון זיי אַרויס הינער... „עס מוז זיין ליגענד... די ענגלענדער מוזען גאַנץ אייגפאַך ליעב האָבען אייער!‟, נור סיי ווי סיי — דאָס געשעפט איז דערווייל דערשלאָגען...

אָלס בעססער דאָך ווי תבואה; תבואה איז גאָר גע׳הרג׳עט. באַלד נאָך דער חתונה איז ער געוואָרען אַ תבואה־סוחר. ער איז געוועזען אַ לערנקינד, האָט מען איהם צוגענוממען אַ שותף אַ׳ין אלטען סוחר... דער סוחר, האָט איהם אויס געמאַכט דאָס אויער, פּשט פשוט געפּריציוויט...

ב.

אינ׳ם פּאָסט־וואַגען איז פינסטער, איך האָב חיים׳ס פנים נישט געזעהען, און, עד היום ווייס איך נישט, ווי אַזוי ער האָט אין מיר אַ יוד דערקענט... אַז ער איז אייגעשטיעגען בין איך געזעססען אין ווינקעל און געדרימעלט, זיין קול האָט מיך ערשט אויפגעוועקט... פון שלאָף רעד איך נישט... אפשר האָב איך אַ יודישען קראַכץ געגעבען? אפשר האָט ער דערפיהלט, אַז מיין קראַכץ און זיין קראַכץ זעננען איין קראַכץ?

ער האָט מיר אפילו פערצעהלט, אַז זיין ווייב קומט ארויס פון וואַרשא, אַז עד היום שמעקט איהר נישט קאָנסקיוואָליע...

— געבוירען, פערשטעהט איהר מיך, איז זי טאַקי אין הרוביעשאָוו, נור ערצויגען געוואָרען איז זי אין וואַרשאָ: ביי דער טרפה׳נער משפחה דאָרט, אַ יתומה געוועזען...

אין וואַרשאַ האָט זי זיך אָנגעשמעקט מיט אַנדערע זאַכען. זי איז אַ גרויסע בריה אין פוילישען, דייטשערישע אַדרעססען לייענט זי ווי אַ וואַסער. זי זאָגט אפילו, אַז זי קאָנען שפּיעלען, נישט אויף אַ פּיערעל, נור עפּיס אויף איין אַנדערע מאָדע כלי...

— און איהר ווער זענט? חאַפּט ער מיך פּלוצלינג אָן ביי דער האַנד.

פון שלאָפען איז שוין נישט געוועזען וואָס צו רעדען, און אָנגעהויבען אינטע־רעססירען האָט ער מיך שוין אויך. עפּיס אַ מעשה, אַ קליינשטאָדטילדינער יונגער מאַנן, אַ ווייבעל, אויפגעצויגען אין וואַרשא, דאָס קליינע שטאָדטיל שמעקט איהר נישט... פון דעם קאָנן עפּיס זיין, טראַכט איך, מען דאַרף געוואָהר ווערען אַקוראַט, עפּיס צולעגען, וועט זיין אַ ראָמאַן... וועלל איך באמת צובראָקען אַ מין גזלן, אַ קאַטאָרזניק, אַריין האַקען אַ פּאָר באַנקראָטען און צו רייסען אַ פּיפּערנאָטער,

וועלל איך אויך זיין אינטערעסאנט.

איך בייג מיך צו, צו מיין שכן אונ זאג איהם ווער אין ־ין.

— אזוי, זאגט ער, איהר זענט עס טאקי, איהר אלליין. . אונ זאגט מיר, איך בעט אייך, ווי נעהמט עס א מענש צייט אונ קאפף, זיך אויסצוק'ערען מעשות...

— איהר זעהט דאך!

— איך וויים? האט איהר געמוזט א גרויסע ירושה קריעגען אונ איהר לעבט פון פראצענט.

— חס ושלום, מיינע עלטערן לעבען, ביז הונדערט אונ צוואנציג יאהר...

— האט איהר געמוזט אויף דער לאטעריע געווינען.

— אויך נישט...

— וואס דענן?

איך האב איהם באמת נישט געוואוסט וואס צו אנטפערן...

— האט איהר פון דעם פרנסה?

איך אנטפער איין אמת יודישע תשובה: בע!

— אונ דאס איז אייער גאנצע פרנסה, גאר אהן א צושפרונג?

— דערווייל...

— א ווא! וואס האט איהר, איך בעט אייך, דערפון?

— זעהער וועניג.

— אויך טוידט?

— גע'הרג'עט...

— שלעכטע־צייטען, זיפצט מיין שכן.

א פאר מינוט איז שטילל געוועזען. מיין שכן קאנן דאך לאנג נישט רוהען:

— זאגט מיר, איך בעט אייך, נאך וואס טויגען די מעשות?

— איך מיין נישט אייך, חלילה, — פערבעסערט ער זיך — חס ושלום, א יוד דארף פרנסה, צאפט ער פון דער וואנד; דאס איז ביי מיר גאר קיין קשיא נישט... וואס טהוט נישט א יוד פאר פרנסה? אט, האב איך נישט געקריגען קיין געלעגענהייט, פאהר איך מיט דער פאסט, גאטט ווייסט אויב איך זיץ נישט אויף שעטנז, נור דעם עולם מיין איך, וואס טויגען זיי די מעשות? וואס פאר א תכלית שטעקט דערינגען? וואס שרייבט מען אין די ביכליך?

ער ווארט נישט אויף תשובה אונ אנטפערט זיך אלליין —

— עס מוז גלאט זיין אזא מאדע, א מין קרינאלינע, א קשיא אויף ווייבער!

— אונ איהר, פראג איך איהם, איהר האט נאך קיין מאל נישט געלעזען די ביכליך?

— אייך מאג איך דאך זאגען, איך האב יא אפילו א שטיקעל ידיעה דער־

פון... אַט אַזוי גרוים...

ער האָט מיר אַודאי אָבגעמאָסטען אַ שטיקעל אויפ'ן פינגער, אַ נאָגעל מיט אַ שטיקעל פלייש צו, נור עס איז פינסטער געווען.

— עס האָט אייך פאָרט אינטערעסירט?

— מיך? חס ושלום! אַלץ מיין ווייב! די מעשה דערפון, פערשטעהט איהר, איז אַזוי געווע'ן: עס וועט זיין אַ יאָהר 5—6, טאַקי 6, אַ יאָהר נאָך דער חתונה — מיר האָבען נאָך קאָסט געגעסען... האָט זיך עפּיס געמאַכט, אַז מיין אשה איז נישט געווען אין גאַנצען; נישט חלילה קראַנק, זי איז אַרום געגאַנגען, נור אַזוי, נישט בקו הבריאה...

איינמאָל פראָג איך זי, וואָס איז איהר...

— אייגענטליך, חאַפּט ער זיך צוריק, ווייס איך נישט, נאָך וואָס איך דולל אייך דען קאָפּ מיט אַזעלכע זאַכען...

— אדרבא, זאָג איך איהם, דערצעהלט, ר' קרוב...

מיין שכן לאַכט:

— מען דאַרף שטרוי אין מצרים? איהר דאַרפט מיינע מעשות, איהר קאָנט אייך נישט אויסקלערען אַלליין?

— דערצעהלט ר' קרוב, דערצעהלט...

— איהר שרייבט, אַ פּנים, פאַר יענעם ליגענד, און פאַר זיך ווילט איהר אמת?

אַז מען זאָלל שרייבען אמת, פעלט איהם גאַר נישט איין...

— נו, מאַכט ער, זאָלל זיין אַזוי...

ג.

— נו — פערציילט מיין שכן — עס איז קיין בושה נישט: אין אַ בעזונדער חדר האָבען מיר געוואָהנט, אַ יונגער מאַנן בין איך געוועזען, מעהר צו געלאָזט צו'ן אַזעלכע זאַכען — פראָג איך זי, וואָס עס איז איהר, לאָזט זי אַרויס אַ געוויין...

איך האָב אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט. אויסער דעם, וואָס זי איז, קיין עין הרע, ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, מיין ווייב — איז זי נאָך — אַ יתומה... און אין דער פרעמד, טאַקי עלענד!

— ווי הייסט עלענד? וואונדער איך מיך.

— מיין מאַמע, עלית השלום, איז, פערשטעהט איהר, נפטר געוואָרען,

אַ יאָהר צוויי פֿאַר מיין חתונה, אונ מיין טאַטע, עליו השלום, האָט שוין קיין אנדער ווייב נישט גענומען.

מיין מאַמע, זכותה יגן עלינו, איז געוועזען איין אשה צנועה, אונ מיין טאַטע, האָט זי נישט געקאָנט פֿערגעססען... נו, א י י ן יודענע אין שטוב... דער טאַטע אַלליין, עליו השלום, האָט קיין מאָל קיין צייט נישט געהאַט... כמעט אַ גאַנצע וואָך אויף די דאָרפֿער געוועזען. ער האָט געהאַנדלט מיט כל המינים, וואָס איהר ווילט נור — אייער, פּוטער, שמאַטעס, חזיר־האָהר, ליינוואַנד.

— אונ איהר?

אין בין געזעססען אין בהמ"ד אונ געלערנט... נו, אַ ווייבעל אַלליין, האָב איך גערעכנט, האָט זי מורא... ווי קומט אָבער ווינען דערצו? „ניין" — זאָגט זי — „זי נידזיט זיך"... נידזיעט זיך? וואָס הייסט דאָס?

געזעהן האָב איך, אַז זי געהט אַרום ווי איינער אין שלאָף. אַמאָל רעדט מען צו'ן איהר אונ זי האָרט נישט, אַמאָל פֿערטראַכט זי זיך אונ קוקט אויף דער וואַנד, אונ קוקט, אונ קוקט... אַמאָל מאַכט זי מיט די ליפּפּען, אונ מע'האָרט נישט איהר קול... נור וואָס הייסט נידזיען זיך? אַלץ ווייבערישע זאַכען. איין עם לא היה די נשים... אַ יוד, אַ מאַנסבילל נידזיעט זיך נישט... אַ יוד האָט גאָר קיין צייט נישט זיך צו נידזיען. אַ יוד איז הונגעריג אָדער זאַטט; אָדער אין עסק, אָדער אין בית המדרש, אַ נים שלאָפֿט ער... האָט מען שוין גאָר צייט רייבערט מען אַ לילקער־ציבוך — אָבער נידזיען זיך?

— פֿערגעסט נישט, זאָג איך איהם, אַ יודענע אָהן תורה, אָהן קהל'סע זאַכען, אָהן תרי"ג מצות...

— דאָס איז טאַקי די מעשה; איך האָב מיך טאַקי באַלד אָנגעהויבען שטויסען, אַז נידזען זיך איז אַ מין ליידיג געהן, אַ מ י ן ב ט ל ה וואָס מע'ווערט שיעור משוגע דערביי. אונזערע רבותים האָבען שוין דאָס לאַנג געזעהן ברוח הקדש... איהר קענט די קליינע אותיות? הבטלה מביאה לידי שעמום! על פי דין טאָר קיין ווייביל נישט געהן ליידיג. זאָג איך איהר טאַקי: טהו עפּים! זאָגט ז י, זי וויל „לעזען"!

„לעזען" איז אויך ביי מיר געוועזען אַ משונה וואָרט... געוואַוסט, אפילו, האָט מען שוין, אַז ביי די, וואָס לערנען זיך שרייבען, הייסט לערנען „לעזען", להבדיל, ביכלעך מיט צייטונג. איך האָב אָבער נאָך דעמעלט נישט געוואַוסט, אַז זי איז אַזא מלומדת... זי פֿלעגט מיט מיר וועניגער רעדען ווי איך מיט איהר! זי איז אפילו אַ הויכע יודענע, נור פֿלעגען פֿלעגט זי האַלטען דעם קאָפּף אַראָב, די ליפּען פֿערביססען, גלייך זי קאָנן קיין צוויי נישט ציילען... זי איז בכלל געווע־
זען אַ שטיללע... אַ שאָף! אונ שטאַנדיג איז איהר אויפ'ן פּנים געוועזען אויסגע־

גאַססען אזא מין פֿערוואָרגעניש — גלייך עס וואָלט איהר אַ שיף מיט וויער-מילך און טערגעגאַנגען... זי וויל — זאָגט זי — לעזען. און וואָס? פוילישׁ, דייטש... זאָל זיין עברי-טייטש, אַבי לעזען...

און דאָ איז אין קאָנסקיוואָללע קיין זכר פֿון קיין ביכעל נישט דאָ! רחמנות האָב איך אויף איהר, אָבזאָגען קאָן איך איהר נישט... זאָג איך איהר צו, אַז ווען איך וועלל זיין ביים פֿעטטער אין לובלין, וועלל איך איהר ברענגען ביכלעך...

— און דו האָסט גאָר נישט? פֿראָגט זי.

— איך? חס ושלום!

— וואָס דען טהוסט דו גאַנצע טאָג אין בית המדרש?

— איך לערן!

— איך וויל אויך לערנען, מאַכט זי!

איך גיב איהר צו פֿערשטעהן, אַז גמרא איז, להבדיל, קיין מעשה-ביכעל נישט, אַז זי איז נישט פֿיר ווייבער, אַז עס איז גאָר דאָ אַ דעה אין דער גמרא, אַז נקבות טאָרען נישט לערנען, אַז גמרא איז לשון קודש.

עס האָט אָבער נישט געהאָלפֿען! מע'זאָל וויססען דערפֿון אין קאָנסקיוואָליע וואָלט מען מיך פֿערשטיינערט, און זיי וואָלטען געדרעכט געווען! איך וועלל אייך נישט לאַנג בריי'ען, איך וועלל אייך פֿערציילען קורץ און בקצור, זי האָט אַזוי לאַנג מיך געבעטען, געוויינט, געחלשט; אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט, ביז זי האָט געפּועלט. איך פֿלעג מיך יערע נאַכט אַנידער זעצען און פֿערטייטשען איהר אַ בלאַט גמרא...

איך האָב אָבער פֿריהר געוואוסט דעם סוף...

— און דער סוף איז געוועזען?

— פֿראָגט גאָר נישט... איך האָב איהר איבער געזעצט אַ בלאַט „ארבעה אָבות נזיקין"... השור והבור, והמבעה, וההבער... און טאַקי מיט רש"י, מיט תוספות, מיט מהרש"א... איך האָב געקנאַקט, און זי — איז דערביי נאַכט אויף נאַכט איינגעשלאָפֿען... עס איז נישט פֿאַר קיין יודענע!

אַ גליק האָט מיך געטראָפֿען, אַז אין דער גרויסער זאַווערוחע, וואָס עס איז דעם יאָהר געוועזען, האָט זיך אַ פֿאַקענטראָגער פֿערבלאָנדזשט קיין קאָנסקיוואָלע, האָב איך איהר אַ היים געברענגט אַ פֿור, אַ גאַנץ פֿור מעשה ביכלעך.. צינד ווייטער איז געוואָרען פֿאַ-קערט... זי האָט מיר געלייענט, און — איך בין איינגעשלאָפֿען...

און עד היום — מאַכט ער — ווייס איך נישט, נאָך וואָס עס טויגען די מעשה-ביכלעך. פֿאַר מאנסבילען אַוודאי נישט! אפֿשר שרייבט איהר נור פֿאַר ווייבער?

ד

דערווייל האט אנגעהויבען טאגען...

אין דער טונקעלער בויד האט אויפגעטויכט מיין שכנ'ס געעל, לאנג, און דאאר פנים; א פאר אונטערגעשלאגענע, מידע, רויטע אויגען.

ער האט געוואלט, א פנים, זיך נעמען צו דאוועגען פון פארינט; ער האט געווישט די פערטויעטע שויב פון פאסטוואגען, נור איך האק איהם איבער:

— זאגט נור, איך בעט אייך, ר' קרוב, האט אויף מיר קיין פעראיבעל נישט, הייגט איז שוין אייער ווייב צופרידען?

— ווי הייסט צופרידען?

— זי נידזעט זיך נישט מעהר?

— זי האט היינט א „שטעלל" מיט זאלץ און מיט הערינג... איין קינד ביי דער ברוסט... צוויי — צו קעמען און צו וואשען!... מיט נאזליך שנייצען איז זי יוצא פאר א טאג...

ער ווישט נאך א מאהל די שויב, איך שטאר איהם ווייטער —

— זאגט נור ר' קרוב — ווי זעהט אוים אייער ווייב?

מיין שכן שטעלט זיך אויף, ווארפט אויף מיר א זיטיגען בליק, בעטראכט מיך פון קאפף ביז פיס און פראגט מיך שטרענג:

— וואס איז, איהר קענט מיין ווייב? פון ווארשא, וואס?

— חלילה, אנטפער איך איהם, איך מיין גלאט, טאמער בין איך אין קאנס־קיוואליא, וויל איך זי דערקענען...

— איהר ווילט זי דערקענען! שמייכעלט ער בערוהיגט, מהיכי תיתי! האט איהר א סימן: זי האט א פעפער אויף דער לינקער זייט נאז!

ה

דער יוד איז אראב געקראכען פון פאסטוואגען. ער האט זיך מיט מיר געזעגענט, שטעהענדיג שוין אויפ'ן שטאפעל; פון דער ווייטען, און גאר קאלט.

ער איז מיך, א פנים, חושד, אז איך קענן פארט זיין ווייב, און אפשר, אז איך געהער צו זיין טרפה'נער משפחה!

איך בין געבליבען איינער אליין, נור פון שלאפען איז שוין נישט געווען וואס צו רעדען. דער פרישער מארגען האט מיך דורכגענומען; מיין ליטערארישער

פאלטא איז אונטערגעשלאגען מיט ווינד, און דער קיהלער מארגען גנב׳ט זיך מיר אריין אין אללע גליעדער. איך האב מיך צוריק פערדרוקט און אנגעשפארט אין ווינקעל. דרויסען האט אנגעהויבען שיינען די זונן. עס קאנן זיין, אז איך בין געפאהרען אין א הערליכע געגענד, די ערשטע שטראהלען פון דער זונן, האבען אפשר זיך הארצ־ליך געקושט מיט שפיצען פון בערג, מיט גריענע ביימער, און אפשר גע־גליטשט זיך אויף א שפיגעל־בלאהען טייך... איך האב דאך די העזה נישט געהאט צו אפפענען דאס קליינע פענסטערל...

א יודישער ליטעראט האט דרך ארץ פאר קעלט! איך האב מיך גענוממען „אויסצוקלערען", ווי דער יוד זאגט, א מעשה. דאך אנדערע מחשבות האבען מיר איבער געשלאגען...

צוויי פערשיעדענע וועלטען, א מאננישע וועלט, און א ווייבערישע וועלט... א וועלט מיט „ארבעה אבות נזיקין", און א וועלט מיט מעשה־ביכלעך, וואס כ׳ען קויפט אויפ׳ן פוד!

לעזט ער, ווערד זי אנשלאפען; לעזט זי ווערד ער אנשלאפען... ווענינ האבען מיר כתות... וועניג צו פאללען מיר אויף „פראנצאזישע נאז" „ענגלישע שטעקען", „דייטשע יארגעס", „ליטווישע חזירים", „פוילישע שנארער", „ארץ־ישראל שלעפער"... וועניג אז יעדעס א ב ר פון אונזער גוף ליגט אין איין אנדערער שטאלל, און האט איין אנדערן קלינגעדיגען ביינאמען; וועניג וואס יעדעס אבר צו פאלט נאך אויף פערשיעדענע חלקים: חסידים, מתנגדים, דייטשען... שפאל־טען מיר זיך נאך, אויף זכרים און נקבות... אין יעדערער איינציגער יודישער, ענגער, נאססער, ברודיגער שטוב, מוזען אויך זיין צוויי בעזונדערע וועלטען...

לעזט ער — ווערד זי אנטשלאפען, לעזט זי — ווערד ער אנטשלאפען.

מע־וואלט געדארפט, טראכט איך, על כל פנים די צוויי וועלטען צו פעראייניגען...

דאס איז דער חוב פון יעדען יודישען שרייבער... נאר די יודישע שריי־בער האבען צו פיעל אייגענע חובות... מען זאלל וועניגסטענס האבען א צושפרונג צו דער פרנסה...

מיין קלערען איבער א צושפרונג צו דער פרנסה האט איבער געהאקט דער פאסטיליאן מיט עטליכע שארפע טאנער. איך בין דאך נישט אראב געגאנגען פון וואָ־גען. עס איז מיר אביסעל ווארימער געווארען, די זונן האט אנגעהויבען צו ווייזען, אז זי איז נישט קארג.

איך האב ווייטער געקריגען א שכן, נור ביים ליכטיגען מארגען האב איך איהן גוט געזעהען און אפילו דערקענט. עס איז געוועזען מיי׳ס איין אלטער

בעקאַנטער, מיר האָבען קינדערוויים צוזאַממען זיך געגליטשט, אָפּט געשפּיעלט אין בעקען־ברויט, כּמעט חברים געוועזען... דערנאָך בין איך געגאַנגען אין ברידיגען פינגסטערן חדר אַריין, און ער אינעם ליכטיגען פרייען גימנאַזיום...

אז איך האָב נישט געקענט, האָט מען מיך געשמיסען, פאַר טרעפען דעם מהרש"א'ס קשיא — געקניפּען אין באַקקיל, סיי ווי סיי האָט מיר וויי געטהון; ער איז אַ מאָל געזעססען אין קאַרצער און אַ מאָל געקריגען פינפען... איך האָב מיר דען קאָפּף געבראָכען איבער כּתא דמגלא, און ער — איבער גריכישע און לאַטיינישע ציין־קלאַפּעדיקע ווערטער. דאָך האָבען מיר זיך געהאַלטען צוזאַממען. מיר האָבען געלעבט בשכנות; ער פלעגט מיך בסוד לערנען לעזען, דערנאָך באָרגען ביכער, אין די שפּעטערע יאָהרען האָבען מיר ביידע איבערגעקערט די וועלט, ליגענדיג אויפ'ן גריענעם גראָז נעבען טייך... איך האָב געוואָלט ערפינדען אַזאַ מין פולווער, וואָס זאָלל שיסען גאָר פון ווייטענס, אויף הינדערטער מייל, למשל; ער — אַ באַלאָן, אַרויף צו פליהען צו די שטערען, ביי יענע מענשען אויך עפּיס איינפיהרען אַ „פּראָגרעס"! מיר האָבען געהאַט שרעקליך רחמנות אויף דער אומגליקליכער וועלט, זי איז אַריין אין אַ בלאָטע, ווי שלעפּט מען זי אַרויס! אַיין אום געשמיערטער וואָגען, פוילע פערד, און דער בעל עגלה שלאָפט!

דערנאָך האָב איך חתונה געהאַט, און ער איז געפאָהרען אין אוניווערזיטעט אַריין. קאָרעספּאָנדירט האָבען מיר נישט. פון ווייטענס האָב איך געהאָרט, אַז עס האָט זיך איהם געטראָפען אַ מכשול און איז אַנשטאַט דאָקטאָר — אַפּאָטייקער געוואָרען, אין אַ קליין שטאָדטיל ערגיץ...

אַז מיין שכן איז אַריין אין וואָגען, האָב איך שוער נישט אויסגעשריגען פאַר פרייד; עס איז מיר וואַרים געוואָרען אונטערן האַרץ. די האַנד האָבען זיך אויסגעשפּרייט, דער גאַנצער קאָרפּער האָט זיך צו איהם איבער געבויגען, דאָך האָב איך מיך צוריק געהאַלטען; מיט אַללע כּוחות צוריק געהאַלטען.

אַ קשיא אויף אַ מעשה, טראַכט איך, עס איז טאַקי יאַנעק פּאָלניעווסקי, אונזער געוועזענעם סעקוועסטראַטאָר'ס זוהן; עס איז טאַקי מיין געוועזענער חבר; ער האָט טאַקי אַ מאָל געהאַט ברייטע אָרעם און האָט געוואָלט אַרום חאַפּען די גאַנצע וועלט און אויסקושען איהר יעדעם אבר, אויסער די מאוסע בראָדאַווקעס, וואָס מען דאַרף אָבשניידען!... נור אַ קשיא אויף אַ מעשה... היינטיגע צייטען! אפשר איז ער שוין איין אַנטיסעמיט, אַ מזיק אין דער „ראַלאַ", אפשר זעננען היינט מיר יודען די בראָדאַווקעס — וואָס מען דאַרף אָבשניידען פון אייראָפּאַס שאָנער נאָז! ער וועט מיך נאָך אָבמעסטען מיט אַ פּאָר קאַלטע אויגען, אָדער זיך אפילו צוקישען מיט מיר, נור זאָגען, אַז איך בין נישט ווי אַללע יודען...

איך האב אבער א טעות געהאט. פאלניעווסקי האט מיך דערקענט, געפאל־
לען מיר איבערן האלז, און נאך איידער איך האב צייט געהאט מיט איהם זיך צו
צורעדען, באלד געפרעגט, ווי מיר געפאלט דער פאדלע אנטיסעמיטיזם..

— עס איז עפּיס — זאגט ער — נאטירליך אויף פויליש — עס איז עפּיס א מין
חאליערע, א מין עפּידעמיע...

— מהייל זאגען אז עס איז פּאליטיש...

— גלויב נישט, מיינט פאלניעווסקי, די פּאליטיק מאכט קיין נייעס, בעשאפט
נישט קיין פאקטען.

זי קאנן נור אויסנוצען די, וואס עקזיסטירען; מהייל אונטערדריקען,
מהייל איפהייבען. א ליאדע פונק קאנן זי צו בלאזען אויף א גיהנם פייער; נור קיין
איינציגען פונק ערגליהען... די מענשען נאטור, נישט די פּאליטיק, שפינט די גע־
שיכטע פאדעם, די פּאליטיק צו־פלעכט, פערדרעהט, פערקניפּט און פערפלאנ־
טערט זיי!

דער אנטיסעמיטיזם איז א קראנק. די פּאליטיק שטעלט זיך ביים קראנקען
בעט ווי א נאררישער שלעכטער דאקטאר, וואס וויל די קראנק פערלענגערן.

די פּאליטיק נוצט אויס דעם אנטיסעמיטיזם; עס פליהט א שטיין אין דער לופט,
לענקט איהן ביסמארקס אונטער־בעלפער אין שוהל־פענסטער אריין; אז ניט —
וואלטען אנדערע שויבען געפּלאצט. עס הייבט זיך אויף א פּראטעסטירענדע
פויסט, רוקט מען איהר אונטער א יודישע דארע, איינגעארביטע פלייצע — אז
נישט וואלטען אנדערע ביינער געקנאקט...

אבער דער שטיין, די פויסט, די שנאה, דער האסם — עקזיסטירען פאר
זיך אליין...

ווער שטארבט אויף א פיזישען אונטערגאנג? שוואכע קינדער, איבער־געלעבטע
אלטע לייט, פערקראנקטע מענשען; ווער פאלט אונטער א מאראלישע עפּידעמיע? דאס
פעבעל־קינד, דער איבערגעלעבטער אריסטאקראט און עטליכע משוגעים, וואס
שפּרינגען ארויס און פיהרען דאס קראנקע ראדעל צום ווילדען טאנץ! עס האלטען
זיך נור געזונדטע מוחות!...

— וויפיעל געזונדטע מוחות האבען מיר? פרעג איך.

— וויפיעל? זעהר וועניג, ליידער! אנטפערט פאלניעווסקי.

מיר זענגען ביידע טרויעריג שטילל געבליבען. וואס מיין שכן האט געקלערט
חייס איך נישט, מיר האט זיך געדאכט, אז אפילו די געזונדטע, אייזערנע מוחות
וועגען אויך אנגערירט. עס זענגען פערהאנדען צווייערליי צייטען אין דער געשיכטע:

א מאל פיהרט דער בעסטער, קלוגסטער מענש די מאססע, און—א מאל שלעפט די מאססע די בעסטע קלוגסטע מענשען... דער מאססע־אנפיהרער איז א קאלאמ־בוס, וואס זוכט פאר דער מענשהייט א נײ גליק, א נײ אמעריקא... קוים פעהלט אבער וואססער און ברױדט אויף דער שיף, עמפארען זיך די שיפסקנעכט און זיי פיהרען!... דאס ערשטע דארף מען עמיצען קילען, מען דארף אי—פלייש עססען, אי—די רציחה שטיללען...

— און מיין נישט — האקט מיר פאלניעווסקי איבער די טרויעריגע געדאנ־קען — אז איך מאך מיר אלליין קאמפלימענטען, אז איך האלט מיך א ל ל י י ן פאר דען שטארקען גייסט, וואס האלט אוים די עפידעמיע, פאר א אייכענבוים, וואס דער שטורם ריהרט איהן נישט פון ארט...

— ניין, ברודער, — זאגט ע ר וויטער — איך בין נישט פון די גבורים. איך וואלט אפשר געוועזען מיט אללע גלייך, מיך וואלט אפשר אויך דער ווינד אבגע־ריססען ווי א פויל בלאטעל פון עץ־הדעת, און מיט מיר ארומגעדרעהט אין דער לופט. א י ך וואלט אויך געגלייבט, מיט אללע פוילען בלאטטער צו גלייך, אז עס איז ביי אונז א באל, אז מיר טאנצען מיט חשק, אז דער ווינד איז אונזער געדונגענער כלי־זמר, וואס שפיעלט אונז צו אויפ׳ן פייפערל...

מיך האט געראטעוועט א צופאלל... איך האב א יודיש ווייבעל דערקענט! — האר!

איך האב מיך איבער געבויגען צו מיין שכן; זיין פנים איז נאך ערנסטער, נאך פינסטערער געווארען, ער האט געשטעלט די עללענבויגען אויף דער קניע און אנגעשפארט דען קאפף אויף די האנד...

— נור מיין נישט — מאכט ער צו מיר — אז איך האב דערקענט א העלדין פון א ראמאן, א אייזערנען קאראקטער, וואס ברעכט צוימען און מויערען און געהט זיך שטאלץ זיין וועג; מיין נישט אפילו איין „אויסנאהם״, א „געבילדעטע״ מיט נייע אידעען, אדער א י י ן „אידעאל״ בכלל... ניין, איך האב דערקענט א פראסט יודיש ווייבעל, פ‍ין די בעססערע, נור פון די בעססער אומגליקליכע. איך האב זי ליעב געקריגען, איך זאג דיר אוים דען אמת. און, ווען איך האר אדער איך לעז עפים שלעכטס אויף יודען בכלל... שווימט זי מיר ארוים פון זכרון מיט איהרע פייכטע טרויעריגע אויגען, שטעלט זיך פאר מיר און בעט זיך: גלויב נישט! איך בין נישט אזוי!...

ער פערטראכט זיך.

די געשיכטע איז גאנץ איינפאך, וועקט ער זיך און הייבט אן צוריק צו פערציילען: מיר האבען איבער דער גאנצער צייט נישט קארעספאנדירט, און די

ווייסט נישט, וואָס מיט מיר איז איבער דער גאַנצער צייט געשעהען, איך וועל דיר דערצאָהלען קורץ; איך פאָהר נור ביז לוקאָווא...

— פון גימנאַזיום בין איך אַריין אין אוניווערזיטעט און שטודירט מעדיצין. איך האָב נ י ש ט געענדיגט... אַ ביסעל זעננען חברים, אַ ביסעל די לעהרער אוני מעהר נאָך, איך אַליין שולדיג... איך האָב געמוזט אַרויס טרעטען, ווערען אַפּאָטעקער, חתונה האָבען, נדן נעמען און פערלעגען זיך אין אַ קליין שטאָדטיל אַ קראָם פון פּיללען מיט ריצען-אָהל...

עס האָט מיך דאָך אַ גליק געטראָפען; איך האָב געקריגען איין ערליכען שווער, וואָס האָט מיר אויסגעצעהלט דאָס געלד באַלד נאָך דער חתונה, אַ גוט און שאָן ווייב, — אַ נישט קשה׳דיק קליין שטאָדטיל...

מיין ווייב האָט געהייסען מ א ר י א... אָט שטעהט זי מיר צינד פאַר די אויגען... זי דרעהט זיך איבער צו מיר פון שפּיעגעל אונבעהאָלפען: דער גאָלדגעלאָקטער קאָפּף וויל זיך נישט אונטערגעבען איהר דעספּאָטישען קאָם. זיי, די לאָקען, צולויפען זיך לוסטיג אין אַללע זייטען... זיי ווילען נישט ליגען צוגעדריקט אין קראַנץ, וואָס איז דעמאָלט מאָדע געוועזען...

שלאַנק... און-אַזוינע גוטע, אַזוינע האַרציג-לאַכענדיגע הימעל-בלאָהע אויגען...

די פּראַקסע האָט אונז ווייניג געשטערט... דאָס שטאָדטיל איז צו אָרים געוועזען, און איין אַפּטייק אָהן אַ דאָקטאָר איז ווייניג וואָס ווערט. מען האָט זעהר ווייניג געלייזט, האָבען מיר טאַקי געלעבט ווי אין גן עדן... און, זומער איז עס געוועזען, שטאָנדיג אויף דער ווערענדע, האַנד אין האַנד, אויג אין אויג, ליפּ אין ליפּ!

און וואָס האָט אונז געזאָלט אינטערעסירען? פּרנסה איז געוועזען, געהן ערגעץ? וואו אַהין? פון דער ווערענדע האָבען מיר געזעהן כמעט דאָס גאַנצע שטאָדטיל... די נידריגע, איינגעבויגענע הייזליך, מיט די הויכע, ברייטע, שוואַרצע הילצערנע ביידעם, וואָס האָבען זיך געבויגען, ווי מיט רחמנות איבער די בייגעל און-אויבס-ציצערקעס, פון די אָרימע שטעללען פאַר די הייזלעך... גלייך זיי האָבען געוואָלט בעשיצען די איינגעשרומפּענע, אַלטע, אויסגעדאַרטע פּנימער פאַר דער זון...

דאָס שטאָדטיל איז אַ מאָל רייך געוועזען, די ביידעם זעננען פול געוועזען מיט אַללערליי תבואות און פּראָדוקטען; דער מאַרק — מיט פוהרען, מיט פויערן, מיט מעקלער; צווישען די ווייסע סיערמיענגעס און די גראָהע חאַלאַטען פלעגט זיך אַ מאָל בעוויזען אַ גרויסער פריץ אויך... (אַזוי ווייניגסטענס האָט מען מיר אינ׳עם שטאָדטיל דערצאָהלט), נור דער שאָססע מיט דער באַהן האָבען דאָס שטאָדטיל

אַרויסגעוואָרפֿען פֿון דער האַנדעל וועלט, די גאַסס איז לעער, די ביידעס פֿולל מיט פֿויעלע ציבעלעס און שמיקער קעז — די איינציגע ירושה, וואָס עס איז געבליבען פֿון די גוטע צייטען...

אָרים — ווי נור זיך צו דענקען! אויף יעדען קאָרציל קאָרן, וואָס אַ פויער ברענגט, וואַרפֿען זיך 10 כּוחרים, שטייגען דען פּרייז, אין מיט'ן גלייכט מען זיך אויס, מען זאָגט זיך צו אָבטרעט־געלד, אָדער מען קויפֿט בשותּפות — נור אַללע צעהן שאַרען אומזיסט אויס אַללע טאַשען, זיי האָבען פֿאַר'ן קאָרציל התבואה נישט צו בעצאָהלען, און באָרגען צו די רעשט אויף פּראָצענט...

און 100 שניידער אויף איין פּאָר ביין־קליידער, 50 שוסטער אויף אַ לאַטקע־לע... איך האָב נאָך אַזאַ דלות נישט געזעהן...

מיר האָבען זיך אָבגערוקט פֿון שטאָדטישען לעבען ווי ווייט עס איז נור מאָגליך געווען; די גליקליכע זעננען עגאָיסטען...

נור געגען איבער אונז, ווי־זאַ־ווי, האָבען מ י ר בעמערקט אַ יונג ווייבעל, אַ ודאי נישט מעהר ווי פֿון אַ יאָהר 18, האָכסטענס צוואַנציג, און פֿון איהר האָבען מיר ביידע נישט געקאָנט אָברייסען איין אויג... זי, פּראָוודע,· פֿון אונז אויך נישט... עס איז געוועזען אַ זעלטענע ערשיינונג... שטעלט אייך פֿאָר — אַ שאָנהייט, אַ בילד אין אַ ברודיגע ראַם, ווי נור אַ יודיש פֿענסטער קאָנן זיין אין אַ קליין שטאָדטיל, אונטער אַ שרעקליך אויסגעקרוממטען דאַך... שטעלל דיר פֿאָר, אַ פּאָאָר טרויריגע, טרייטעריש פֿייכטע אויגען אויף איין אַלבאַסטער ווייס פּנים, און — אונטער אַ האָהר־באַנד!...

גאָטט! זי האָט אויף אונז אַ שרעקליכען איינדרוק געמאַכט...

שטונדענלאַנג פֿלעגט זי שטעהן געבויגען איבערן פֿענסטער, פֿערבראָכען די הענד, און טרויעריג געקוקט אויף אונז, אָדער אויף די שטערען אין הימעל, און שלינגען די טרערען! מיר האָבען געזעהן, אַז זי איז שטאָנדיג אַלליין, עלענד, (איירע מאַננער האָבען קיין מאָל קיין צייט נישט), שטאָנדיג פֿערטרויערט, פֿער־באָנקט. איהר אונגליק איז איהר געוועזען אויסגעגאָסען אויפ'ן בלאַססען פּנים... זי איז זיכער געקוממען ערגיץ פֿון דער פֿרעמד; פֿון אַ בעססער, פֿרייער הויז. זי האָט געבענקט ערגיץ ווייט, וויים אַוועק. איהר האַרץ האָט געצאַפּעלט צו'ן אַ פֿרייער לעבען. זי האָט אויך געוואָלט לעבען, ליעבען און געליעבט זיין... ניין, זאָגט וואָס איהר ווילט, עס טרעפֿט זיך צווישען אייך אָפֿט די עולה, איהר פֿער־קויפֿט איירע טאָכטער... אמת, מיט דער צייט געוואָהנען זיי זיך צו, מיט דער צייט פֿערגעססען זיי... זיי זעננען פֿרום, זיי זעננען גוט, און געדולדיג... נור ווער קאָנן איבערציילען די ביטערע טרערען, וואָס פֿאַללען אויף זייער פֿערשוואַרצט פּנים, איידער דאָס אויג ווערט אויסגעטריקענט? ווער קאָנן איבעררעכענען וויפֿיעל

קלעם עס טהוט אין הארץ, איידער עס געוואָהנט זיך אָבצושטארבען לעבענדיגער־הייט? און פֿאר וואָס קומט עס זיי, צו ווירקליך ווייל זיי זעננען גוט און פֿרום?

דו זאָלסט קעננען דען ווייבעל׳ס מאַנן! א געעלעניש... איינגעהויקערט... צוויי מאָל געזעהן אין טאָג האָב איך איהם: אין דער פֿריה אַרויס געהן, ביי דער נאַכט אהיים קומען...

איין עולה...

איהר וועט מיר אפשר מודה זיין, אַז איך האָב פּאָלניעווסקי׳ן אויף דעם נישט נעהאט וואָס צו אָנטפֿערן...

מיר האָבען ביידע געשוויגען א ווילע און פּאָלניעווסקי האָט ווייטער אָנגעהויבען צו פֿערציילען:

— איין מאָל האָט אונז דאָס ווייבעל פֿערפֿעהלט. זי איז א גאַנצען טאָג אין פֿענסטער נישט געשטאַנגען.

„זי מוז קראַנק זיין", האָבען מיר געטראַכט.

פֿאַרנאַכט קומט אַריין דער מאַנן, דאָס געעלעניש, און פֿראָגט אויף א רפֿואה.

— וואָס פֿאַר א רפֿואה?

— איך ווייס? — מאַכט ער, — א רפֿואה!

— פֿאַר וועמע׳ס וועגען?

— דאָס דאַרפֿט איהר אויך צו וויססען? פֿאַר מיין ווייבס וועגען!

— וואָס איז איהר?

— אָסור, אויב איך ווייס... זי זאָגט — דאָס הארץ טהוט איהר וועה...

אַזוי־ערנאָך, פֿערציילט פּאָלניעווסקי, איז געוואָרען אונזער ערשטע בעקאַנטשאַפֿט. איך וועלל דיר נישט לאַנג ברייען... א שטיקל דאָקטאָר בין איך דאָך... בין איך אַהין געגאַנגען...

פּאָלניעווסקי האָט גערעדט שוין האַלבע וואָרטער; ער זוכט פּאַפּיראָסען, דער־אָך שוועבעלעך, ענדליך האָט ער אָבגעהאַקט, געפֿאַפֿעט דען סאַקוואַיאַזש, און געפּאָרעט זיך עטליכע מינוט.

איבער דער צייט האָבען מיך געקווערלט פֿערשיעדענע געדאַנקען.

איך האָב אָנגעהויבען צוריק צו קוקען אויף פּאָלניעווסקי מיט אַנדערע אויגען; זיין ערצאָהלונג האָט מיר אָנגעהויבען וועה טהון...

ווער קענן א מענש? ווער ווייסט, וואָס אין איהם שטעקט? עס הייבט זיך מיר אָן דאַכטען, אַז איך האָב פֿאַר מיר א קריסטאַליכען טהויר, וואָס גנבית זיך אַריין אין יודישע היהנער־שטייג. ער עמפּאָרט זיך צו פֿיעל איבערן מזל פֿון יודישע טאָכטער, צו לאַנג זוכט ער מיר שוועבעלעך: עפּיס שאָמט ער זיך פֿאַר מיר! פֿאַר וואָס וויל ער נישט

„לאנג בריי‏ען"? פאר וואס וויל ער מיר נישט דערציילען אלץ כהויה, מיט אללע פרטים? ווער ווייסט וואס פאר א ראללע ער האט אין דער זאך געשפּיעלט! צו נישט די אלטע ראללע פון שלאנג אין גן עדן! וואס איז, דאס געוויססען וועט נישט לאזען? אויך מיר איין עסק! א יודיש ווייבעל, פאר וואס נישט! אמאל איז א מצוה געוועזען אב צו טויבען, היינט חאטש צו עמפארען א יודישע טאכטער געגען איהר גאטט, איהרע עלטערן, איהר מאנן, און — איהר גאנץ לעבען!

עס הייסט ליבעראליזם, אריין געהן אין תּפיסה, ברענגען מיט זיך א פרישע פאליע לופט, א בונד שטראהלען פון דער זונן, אויפוועקען דען ארעס־טאנט, געבען איהם א שטיקעל לעקעך, און פערשווינדען ווערען... נישט צו זעהען ווי דער ארעסטאנט קריצט מיט די ציין, ווען עס דרעהט צוריק איבער דער פער־ראסטעטער שליעסעל אין שלאס; ווי פינסטער עס ווערט זיין פנים, ווי ענג איהם ווערט די לופט, ווי ספאזמאטיש ער אטהעמט, ווי ער רייסט פון זיך האהר און פלייש, אדער בעניעסט, אויב ער קאנן נאך וויינען, מיט ביטערע טרעהרען זיין פערשימעלט, פון מייז אויסגעביססען שטיקעל קלייענברויט...

אויפוועקען א פינסטער, פערשלאפען, פערדריקט יודיש־ווייבעריש הארץ, זאלל דארטען אויפקלינגען א זיעסער ראמאנטישער טאן, זאלל דארטען אויפפלאממען א ניי, ווילד, אונבעקאנט, אדער לאנג פערגעססען, געפיהל; אבקושען זיך, און דערנאך — אדיע! פערהאמערט די טהיר! זאלל איהר זויער און ביטטער זיין דאס לעבען!

. . . .

מיר האבען זיך אזוי פולל אנגעגעססען מיט סם, מיט גאלל, מיט האסס, אז ווען מען דערלאנגט אונז ברויט מיט זאלץ, זעננען מיר אויך זיכער, אז עס איז פער־גיפטעט... מאג די האנד ציטטערן פאר רחמנות, מאג אין אויג הענגען א מיט־ליידס־טרעהר, אויף די ליפפען — טרייסט...

עס איז שווער צו גלויבען! מיר זעננען אויך אנגעשטעקט, עס איז אויף אונז זויך איין אונטערגאנג!

. . . .

פאלניעווסקי דאט דערוויל געפיננען זיינע צינדהאלצער און איך האב אונ־גערן גענומען א פאפּיראס. מיר האבען פערדרייכערט. די בויד איז פולל געווארען מיט בלאהע, רויכיגע ראדער. איך האב געקוקט אויף זיי, נאכגעיאגט און געטראכט נישט לאנגער געדויערט דאס גוטע מיט'ן שלעכטען צוזאממען!

. . . .

— מיר האָבען זיך דערקענט, פערצעהלט ווייטער מיין קריסטליכער שכן, נור צו ענגערע פריינדשאַפט איז נישט געקוממען...

— פאַר וואָס? פראָג איך איבעררַאשט.

— פון דער ווייטענס האָבען מיר זיך ווייטער אָנגעקוקט ווי די בעסטע גוטע פריינד, נור נישט זי האָט געקאָנט צו אונז, נישט מיר צו איהר קוממען.

— זי וואָלט מעהר ניט בעדאַרפט! עס איז איין אונגעהייער פרום שטעדטיל. אויסער דעם פעלשער און א יונג דאַמען שניידעריל מעגען אללע חאַלאַטען...

אויסער דעם, ווייס איך אָפּשר אַלליין נישט, וואָס עס האָט אונז דאָך צוריק געהאַלטען... נור נישט אין דעם בין איך אויסען...

מיך האָט דערוויל געטראָפען דאָס גרעסטע אונגליק, וואָס א מענש קאָנן טרעפען.

די אַפּאָטהעק האָט גאַנץ ווייניג איינגעטראָגען, און מיין ווייב האָט אָנגעהויבען קראַנקען.

טאַגטעגליך האָב איך געזעהען בחוש, אז זי שטאַרבט מיר אָב, און עס איז נישט געוועזען מיט וואָס צו רעטטען. זי האָט בעדאַרפט איטאַליען, און איך האָב נישט געהאַט איהר עססען צו געבען... און ביי'ן איין אָבצאָהרינג, ווי דו ווייסט, איז דער קראַנקער פולל מיט האָפפנונג, ער גלייבט נישט אין דער קראַנק!

דאָס גאַנצע ווייטיג, דען גאַנצען צער מוזט דו אונטערדריקען, האַלטען טיעף בעגראָבען אין האַרץ. ווען דאָס האַרץ בלוטיגט, מוזט דו שמייכלען, דיין שטערן מוז זיין גליאַט! יעדע סעקונדע שטאַרבט אין דיר יעדעס אָבר, און דו מוזט העלפען פּלאָנער מאַכען וואָס עס וועט זיין איבער א יאָהר, ווי אזוי מען וועט פערגרעסערען דאָס הויז, קויפען א פיאַנע...

דאָס קול האָט זיך איהם פערענדערט —

„איך בין נישט אימשטאַנד דיר אַלס צו ערצעהלען, נאָך א מאָל איבער צו לעבען די אַללע פינסטערע צרות... נור מיין אומגליק האָט מיך צוזאַממענגעבראַכט מיט איהר אומגליק. מיר האָבען זיך אַזויערנאָך נאָהנטער דערקענט"...

פון דער ווייטענס האָט זיך געוויזען לוקאָווא.

— אין די איניגע מינוטען, וואָס איך האָב נאָך צייט, קאָנן איך זאָגען, אז אזא אומגליקליך מענש ווי דאָס ווייבעל איז געוועזען, און דערביי מיט אזוי פיעל געפיהל און רחמנות פאַר אַנדערע — האָב איך נאָך אין מיין לעבען נישט געזעהען... און אַלס אַזוי איינפאַך, נאַטירליך נישט, איבערגעטריבען...

זי האָט מאַריא'ס בעט נישט אָבגעטרעטען, זי האָט געפועלט ביים מאַנן, ער זאָלל מיר געלד שאַפפען אויף קלענערע פּראָצענט. זי איז אונזער וואָכטערין, אונזער ווירטהין, אונזער קאָכין, אונזער ערגעבענסטער פריינד געוועזען!

און אַז מאַריאַ איז געשטאָרבען, איז אָפּשר שווערער געוועזען זי צו טרייסטען ווי מיך!

דעמאָלט האָב איך מיך איבערצייגט, אַז די שנאה צווישען פעלקער איז ניש ט נאַטירליך... נישט מעהר, עס איז שלעכט אויף דער וועלט; הייסערע, בלוטיגערע אָדער אונגליקליכערע ווילען־פראָטעסטירען, נור דער פאַלשער שרייבער, דער פאָליטי־שער אדוואָקאַט, שרייבט זיי אַ דאָגמאַט אויף יודען...

איך האָב געזעהען בחוש, אַז יודען זעננען אונז קיין שונאים נישט, אַז מיר קאָננען לעבען בשלום!...

לוקאָווא רוקט זיך אַלס נאָהענטער און נאָהענטער, און איך האָב אַלס מורא פאַר'ן סוף, איך האַק איהם איבער און פרעג:

— און וואָס איז דער סוף געוועזען מיט דעם ווייבעל?

— איך ווייס? איך האָב צו קבורה גברענגט מיין ווייב, פערקויפט די אַפּאָטהעק, צווויינט זיך ביי'ם געזעגענען מיט מיין שכנה, און — גאָר נישט! היינט וואָהן איך זיין לוקאָווא, עס געהט מיר היינט אויך נישט גוט...

— און זאָג גאָר, ווי הייסט דאָס שטאָדטיל, וואו דו האָסט פריהר געוואהנט?

— קאָנסקאָ־וואָלא —

— דיין שכנה איז אַ היבשע, אַ בלאָססע?...

— יאָ!

— אַ דאַרע?

— יאָ; דו קענסט זי? פרעגט ער דערפרייט.

— זי האָט אַ פּעפּער אויף דער לינקער זייט נאָז?

— וואָס פאַר אַ פּעפּער? לאַכט יאַנעק, וואָס פעלט דיר איין? איך קלער, אַז איך האָב אַ טעות געהאַט און פרעג:

— אָפשר אויף דער רעכטער זייט נאָז?

— וואָס פאַר אַ פּעפּער? וואָס רעדסט דו?

— האָסט דו אָפשר נישט בעמערקט... נור אידר מאַן איז אַ געעלער?

— יאָ.

— ער הייסט חיים?

— דאַכט זיך מיר, ניין, און אפשר יאָ, ווייסט דער טייוועל...

— אָבער זי הייסט חנה!

— אַח, ווי! שרה! איך געדענק זיכער שרה... איך פלעג זי רופען סאַראָנאַ... אידר נאָמען וועל איך דאָך נישט פערגעססען!

דער נאַרר בין איך געוועזען, איין יודיש ווייבעל לעבט אזוי?

האַלט ס׳מויל.
(פאנטאזיע).

דער הימעל איז בעדעקט מיט אַ בלייערן־גראָהען וואָלקען. דער ווינד בלאָזט אונ שאָקעלט מיט די בלויזע ביימער. איבער דער ערד איז שוין דורכגעגאַנ־די שאַרפע קאָסע אונ איבער געלאָזט נור עטליכע דאָרנער. די ערד איז גאָהל אונ וויסט... דער קאַלטער ווינטער געהט!

ערשט דעמאָלט האָט זיך מישב געוועזען אַ רויז, אונ האָט אָנגעהויבען אַרום שפּראָצען איינע אַלליין אויף אַ קרויאַק, אויפ׳ן פרייען פעלד!

— אונ שאַרלאַך־רויט איז זי געוועזען, געציטטערט אונ געצאַפּעלט שוין פאַר קאָלט. זי האָט מיט אַללע כחות אויסגעצויגען איהרע לאַנגע, שוואַכע בלאָטלעך צו חאַפּען נאָך אַ וואַרעמען, נאָך אַ ליכטיגען שטראַהל.

אומזיסט! צו שפּעט!

ערגעץ אַנדערש איז צונד זוממער! ערגעץ אַנדערש ערוואַכט ערשט דאָס נייע לעבען; נייע האָפנונגען, נייע פרייד, נייע לוסט! ערגעץ אַנדערש בליהען נייע, פרישע רויזען — אָבער דאָ, דאָ מוז אַלץ שטאַרבען...

דער ווינטער, דער מלאך המות געהט! זיין אָטהעם איז פראָסט, זיין הויך איז שניי...

— „אח גאָטט — וויינט די רויז — האָב רחמנות אויף מיר! איך בין אַזוי יונג, איך וויל אַזוי לעבען! פאַר וואָס בעהאַלט זיך פאַר מיר די זונן? פאַר וואָס זאָלל מיך פאַר דער צייט אונטערשניידען דער פראָסט, פערשיטטען דער שניי? וואָס בין איך שולדיג, אַז איך בין צו שפּעט געראָפען, צו שפּאָט געקוממען? פאַר וואָס זאָלל איך שטאַרבען גאָר אום געלעבט? פאַר וואָס זאָלל איך אַוועק געהן פון דיין וועלט אָהן אַ שטראַהל פון דער זונן, אָהן אַ וואַרימע, גוטע רגע?"

— „האַלט ס׳מויל!" — האָט אַ פייף געגעבען דער בייזער ווינד, אונ האָט פערשיט די ווייגענדיגע בלום מיט שטויב אונ פוילע בלאָטטער...

לעבענדיגער־הייט האָט ער זי בעגראָבען! —

מֶענְדִיל בְּרֵיינֶעס.

מענדיל בריינעס (קיין פאמיליען נאָמען איז נאָך דעמעלט נישט געוועזען), איז געווען אַ יושב אהל, דאָס הייסט: אַ שטיק שאָנער יוד: קיין גרויסער למדן נישט, נור — תהלים פאַר'ן דאַווענען, עין־יעקב נאָכ'ן דאַווענען, אונ ביי נאַכט — אַ פרק משניות. — ער פלעגט גאַנץ אָפט אַהיים נעמען איין אורח, יעדען פריה מאָרגען צריין וואַרפען מאיר בעל הנס, האַלטען טפטיר יונה, האָבען אַ גרוים חלק אין דער קאָנסאָרציע פון פתיחות, אונ דערצו פלעגט ער גליאַט זיין אַ מתעסק במצוות: אַ מגיד איז געקומען, מען דאַרף אַרומגעהן צוזאַמענגעמען פאַר אָרימעלייט, אויף מצות, אויף האָלץ אונ קאַרטאָפפעל; מען דאַרף ערובין, עמיצען אַיין אהל שטעללען ובדומה — טהוט ר' מענדיל בריינעס אָן די ברייטע תבונה, נעמט דען גראָבען שטעקקען מיט דער מעשענער גאַלקע אונ געהט מיט'ן רב, מיט'ן דאָזאָרצע אָדער אַזוי מיט אַ שאָנעם בעל־בית. ער האַלט זיך פאַר אַ מצוה אַלליין צו טראָגען די פושקע, חאָטשי הינטען געהט נאָך דער שמש.

ווינטער האָט ער קיין מינוט צייט נישט געהאַט: תהלים זאָגען, דאַווענען, עין־יעקב לערנען, אָנבייסען, אַ נדבה מאַכען, מנחה־מעריב, אַ פרק משניות אונ וויעציערע — אונ קריאַת־שמע ליינען, שלאָפען, חצות, וויטער שלאָפען... עס איז איהם פון טאָג קיין מאָהל קיין רעשט נישט געבליבען. פאַר דאָס זוממער־צייט פלעגט איהם בלייבען אַ נאָכ־וואַרעמים, אַ גרויסער נאָכ־וואַרעמים, ער פלעגט איהן אויך פערברענגען אין בית־המדרש, נור רעדען שוין פון וועלט זאַכען, פון נייע המצאות, פון פאָליטיק...

מענדיל בריינעס איז נישט קלוג. אין חדר פלעגט מען איהם רופען מענדיל שוטה; אַז ער האָט חתונה געהאַט, איז די אָפיניע ווייכער געוואָרען אונ ער פלעגט שוין הייסען: „מענדיל תם". ערשט דערנאָך, אַז ער איז אַראָב פון קאָסט, געוואָרען אַ בעל־בית פאַר זיך, אונ בריינע, זיין ווייב, האָט זיך געמאַכט אַ שפייז־געוועלב אונ געלייזט „שטיקער גאָלד" — האָט מען איהם געקריינט אויף „מענדיל בריינעס". אונ וויל מענדיל בריינעס איז קיינעם אין וועג אַריין נישט געגאַנגען, קיינעם אַ שלעכט וואָרט נישט געזאָגט, אונ בית־המדרש אונ קהל האָט געהאַט פון איהם, האָט קיינער נישט דערמאָנט וואָס אַ מאָל איז געוועזען, האָט קיינער הויך נישט געלאַכט, אַז ער פלעגט צווישען אַללע פינף וואָרטער זאָגען: אָבער צוואָר איך בין קיין נאַרר נישט? אַ־יאָ איך בין קלוג?

— אמת, איך בין קיין נאַרד נישט? זאָגט אַ מאָל ר׳ מענדילע, און פֿון דעסטוועגען פֿערשטיי איך נישט, ווי אַזוי מען אַרבייט אויס אַזאַ דינן און געלעבֿערט שטרוי אין די שעניקעס אַריין! איך האָב אַמישנע אַרויסגעשלעפּט אַ וודאי פֿערציג שטרוי, איינס נאָכ׳ען אַנדערן, אַללע זײַנען הויל, — אַללע חלולים, חלולים. איך האָב געוואָלט פֿראָגען מיין ברײנען, זי איז שוין אָבער געווען אין געוועלב.

און איידער עמיץ האָט צייט געהאַט צו לאַכֿען, האָט ער זיך שוין אַלליין געאָנטפֿערט:

— דאָס שטרוי מוזען אַ וודאַי די פֿויערען ברענגען פֿון ענגעללאַנד!

פֿון ענגעללאַנד האָט מענדיל ברײנעס אַ סך געהאָרט און געהאַלטען טאַקי עולם ומלאה.

עס איז געוועזען נאָך דער סעוואַסטאָפּאָלער קריעג; דאָס גאַנצע בית־המדרש האָט נאָך געקלונגען מיט ענגלישע המצאות. די מעשׂות האָבען פֿערציילט אויסגעדיענטע זעלנער, וואָס האָבען עס אַלליין געזעהען, מיט אייגענע אויגען.

טאַקי גבורות הבורא, דערציילט נאָך אַ בית־המדרש בעל הבית: למשל איין האַרמאַט! וואָס טויג, רבותים, איין האַרמאַט? די האַרמאַט שיעסט אויס אַ קויל; נו וואָס איז? דאַרף מען דאָך ערשט פּועל׳ן, אַז דער שׂונא זאָלל וועללען שטעהן אונטער׳ן חלול! און דער שׂונא איז דוקא גאָר קיין נאַרר נישט, ער לאָזט זיך נישט אָנרעדען צו׳ן אַזוינע זאַכֿען. אַ מאָל נאַרט ער גאָר אָב: ער שטעהט, דו שיעסט און ער גנביט זיך אַוועק! עס האָט געהאַלטען ביי כּלה כּל הקיצין! די ממזרים, די ענגעללענדער, האָבען דאָך אָבער געהאָרט די מעשׂה פֿון צפֿרדע של מצרים, האָבען זיי זי נאָך געמאַכֿט! זיי האָבען ממציא געווען אַזאַ גרויסע האַרמאַט, וואָס שיסט אַרויס פֿון זיך, נישט קוילען, נור גאַנצע האַרמאַטען, און יעדע פֿון די האַר־מאַטען, אַז זי פֿאַלט אַראָב, גיט זי אַ טראַסק אין דער ערד, צו פּלאַצט, און עס שפּרינגען פֿון איהר אַרויס צעהן נייע האַרמאַטען, און די האַרמאַטען ערשט שיסען מיט קאָהלען!! נו געה היעט דיך פֿאַר דעם! צונר קאָנט איהר פֿערשטעהן וואָס פֿאַר אַ מין שחיטה דאָס האָט אָנגעמאַכֿט!

און איהר מיינט כּשוף? חלילה, אַ פּראָסטע ספּרענגזינע!

און אַז מען האָט געפֿראָגט: פֿאַר וואָס נאָך דער קריעג האָט זיך מלכות־רוסיא ניט נאָכֿגעמאַכֿט אַזוינע האַרמאַטען, האָט מען געוואוסט צו אָנטפֿערען, אַז באַלד נאָך דער מלחמה זעננען זיך די מלכיות׳ן צוזאַממען געגאַנגען, און, כּדי מען זאָלל נישט חרוב מאַכֿען די וועלט, האָט מען געמאַכֿט מיט „זייער בחרם“, אַז מען זאָלל שוין מעהר נישט שיעסען נישט מיט פּלאַכֿטעס קאָבֿעדיגער הירזש און נישט מיט אַזוינע האַרמאַטען.

פֿון דעמעלט אָן האָט מענדיל ברײנעס געהאַלטען עולם ומלואה פֿון ענגעללאַנד,

און וואָס ער האָט עפּיס געזעהן, און זיין שׂכל האָט נישט געקאָנט משיג זיין, איז אַלץ געווען פֿון ענגעללאַנד. אַז דער זייגער קומט אַרויס פֿון ענגעללאַנד, פֿון דעם איז נישט געוועזן וואָס צו קלערן, נור די ערשטע ספּרענזינע האָט אויך געמוזט מאַכען אַ ענגלישער שמיעד! און ער האָט גערעדט מיט גרויס התלהבות פֿון ענגעל-לאַנד, פֿון איהרע חכמים, פֿון איהרע קאָוואַלעס:

— זיי מוזען דאָרט זיין שיינע חכמים!

מענדיל ברײנעס וואָלט געוואָלט לעבען אין ענגעללאַנד, נור שטאַרבען, איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אין ארץ ישראל. ערשטענס פֿאַר פֿרומקייט, צווייטענס גלאַט, ער האָט בטבע זייער ליעב געהאַט מנוחה, און ווען ער פֿלעגט זיך דערמאָנען אין גלגול מחילות, האָט ער אויף דריי טאָג פֿערלוירען דען אַפּעטיט. און וויל ער האָט פֿאָרט נישט אויפֿגעהערט צו עססען, האָט ער געהאַט זעקס טאָג בויכווייטיג! מחיה האָט ער זיך געווען, אַז ער איז געוואָהר געוואָרען פֿון אַ זיכערן מענש, אַז ארץ ישראל איז וויטער ווי ענגעללאַנד.

— גוט, טראַכט ער. און קלערט שוין פֿון דעמעלט אָן אויפֿ'ן רעכטען אמת צו פֿאָהרען קיין ארץ ישראל, וואָרען „דער וועג מוז דאָך געהן דורך ענגעללאַנד!“

ער וואָלט שוין לאַנג פֿערקויפֿט דאָס געוועלבעל מיט'ן כּלי־בית און געפֿאָהרען, ווען נישט — ברײנע.

ברײנע האָט גאַנץ עהרליך געהאַלטען איהר מענדילען. זי האָט זיך געווינשען צו זיין זיין פֿיססבענקעלע אין גן־עדן; זי האָט איהן געקאָכעלט און געשטאָפּט: געאַרבייט ווי איין אייזעל, מפרנס צו זיין און צו שוכען, און צו קליידען מענ-דעלען מיט די 4 קינדער: דריי מיידליך און איין יונגעל. איהר גאַנצער עולם הזה איז געוועזן, אַז זי האָט געזעהן פֿון געוועלב אַרויס איהר מענדילען געהן מיט דער צדקה־פּושקע אין דער לינקער און מיט'ן שטעקקען מיט דער מעשענער סקיפּקע אין דער רעכטער האַנד! זי האָט פֿערקויפֿט בחצי חנם איהר שטאָדט אין עזרת נשים, וויל די פֿענסטער געהען אין שוהל אַריין, און בעצאָהלט „ממון קרח“ פֿאַר אַ שטאָדט נעבען בית־המדרש פֿענסטער, זי זאָלל זעהן ווי מענדילע איז עולה תורה און מאַכט די זיסע ברכה. עס האָט איהר געקוואָללען דאָס האַרץ, ווען מענדילע האָט אונטער געזאָגט דעם חזן, „האשה ברײנע בת מורנו...און מגדר געווען פֿאַר איהר געזונד ח״י פּעמים ח״י; זי איז געווען גליקליך, אַז זי פֿלעגט שבת און יום־טוב געהן מיט איהם דאַווענען צוזאַממען; און אַז זיי האָבען זיך צושיידט ביי די צווייערליי טרעפּ, פֿלעגט זי בלייבען שטעהן אויפֿ'ן ערשטען שטאַפּעל און איבער דרייען זיך און זעהן ווי איהר מענדילע הייבט די פֿיסלעך אויף די מאָננערישע טרעפּ. נאָכ'ן דאַווענען האָט זי איהם אָבגעוואַרט ביי דער שוועל, און אַז זי האָט איהן דערזעהן, און זי

האָט דערהערט זיין „גוט שבת", איז זי רויט געוואָרען, גלייך זי וואָלט ערשט פון אונטער דער חופה אַפּער. פון דעסטוועגען האָט זי געוואוסט, אַז מענדילע איז נישט קלוג אין די „וועלט נאַרעשקייטען", אַז ער איז גור אַ חכם אין די קליינע אותיות, אַ מוח אין בית־המדרש, אָבער אַזוי, אין עולם הזה זאַכען, גאָר לא!... דאָס איז שוין איהר זאך!

— ניין, מענדילע,—זאָגט זי איהם געלאססען,—מען פאָדערט נישט אַזוי. מען פערקויפט נישט קיין מחיה! אפשר שפּעטער, אַז מיר וועללן חתונה מאַכען אַללע קינדער, אָבגעבען קאָסט, דערלעבען האָטש אין אייניקיל, און אפשר אין אור־אייניקיל, דעמעלט, זעהסט דו, מהיכי תיתי, איבערגעבען די קינדער די מחיה...

און מענדיל האָט געוואוסט, אַז ברײנע איז אין וועלט זאַכען אַ „ווילדע חכמה" און האָט געוואוסט! וואָרען נאָך ירושלים און ענגעללאַנד, איז איהם ברײנע געווען פערבאַקען אין הארץ.

ער האָט דערווייל נישט אַללע קינדער חתונה געמאַכט, און ער קומט איין מאָל אַהיים זעהר טרויעריג:

— זעהסט דו ברײנע, מאַכט ער, אַ פּאָוויעסטקע צו'ם בית־דין של מעלה! ער ווייזט איהר אַ גראָהע האָאר אין דער באָרד.

ברײנע טרייסט איהן:

— רעד נישט קיין נאַרישקייטען, מענדילע, דו ביסט נישט קלאָר אין אַזעלכע זאַכען... מיין טאַטע, עליו השלום, איז גראָה געוואָרען צו 50 יאָהר, און דיר צו לענגערע יאָהר...

— אונז צו לענגערע יאָהר, פערבעסערט מענדיל.

— און אונז צו לענגערע יאָהר האָט ער נאָך געלעבט אַ ודאי אַ יאָהר דרייסיג!

— היינט אָבער שוואַכע דורות, נישט די פערצייטיגע כוחות! זאָגט מענדילע און לאָזט אַראָב די אויגען.

ברײנע האָט איהם אויסגערעדט דאָס עגמת נפש און איהן אָנגעהויבען בעססער צו קאָכלען: נעמט ביים קצב נאָך אַ האַלב פונט פלייש צום וואָרמעס...

— איי, ברײנטשע, זאָגט דער קצב, איהר האָט אַ ודאי מחותנים צום טיש, זאָלל אייך זיין צו מזל!

— ניין, אָנטפערט ברײנע... היינטיגע שוואַכע דורות...

און ביים עססען לעגט זי אַללע מאָל צו מענדילען נאָך אַ שטיקקעל, נאָך אַ פּיצעל... „עסס דאָס, דאָס איז טאַקי אַ מחיה", און האָט, קוקענדיג אויף מענדילען אין זיננען געהאַט: זאָלל איהם זיין צו געזונד... היינטיגע שוואַכע דורות!...

זי האָט מיקלאָטפערשט „געחאַפּט אַ זעממעל אין געוועלב, געוואַשען זיך ביי

דער שבנה", אמאָל — האָט איהר אַ קרובה געקאָפט אַ נייע מאָדע קילישע און איהר געבּרענגט אַ פּאָר לאָפּעל צו פּערזוכען; אַמאָל איז זי געוועזען אויף אַ ברית, האָטש זי האָט פערגעססען ווי די יולדת הייסט, — אַבּי זי איז נישט הונגעריג געווען ביים עססען און נור געבּעטען זיך:

— עסס, מענדילע, עסס, וואָס גלייבּסט דו דיך צו מיר? תורה תתיש כח!

— מתיש כח, מיינסט דו בריינע.

— זאָלל זיין מתיש כח... אָדער ווי אין פרק שטייט: אם אין תורה אין קמח, אַז מען לערנט, מוז מען עססען!

מענדעל שמייכעלט אויפ'ן נייעם גרייז.

— אָבער איך, וואָס טוה איך? איך גיי אַ גאַנצע טאָג ליידיג, אָדער זיץ איבּערן פּייער־טאָפּף. קומט אריין אַ קונה מעסט איך אָב אַ קוואָרט באָבּעלעך, צו קאַשע, צו מעהל, נישט — נישט! דעריבּער דאַרף איך וועניגער עססען.

און מענדיל גלייבּט אין דער געהאַקטער זעמעל, אין דער קילישע, אינ'ם ברית, האָטש ער האָט תהנן געזאָגט. אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַ ודאי ביי איין מנין... ער דאַרף טאַקי — גלייבּט ער — מעהר עססען, אַ קיטאָעס — יעדען טאָג צוויי יום תהלים, אַ פרק משניות, עטליכע בלאַט עין יעקב, היינט'זשע — דאַווענען, פּישקע טראָגען, שטעקען שלעפּען, ער ווייסט?!...

און ער איז שטאַרק צופריעדען, וואָס זיין כשר'ע בריינע האָט אַזאַ רוהיג לעבּען, וואָס זי זיצט ליידיג אין געוועלבּעל איבּערן פייער־טאָפּף, פערליינט די הענד און וואַרט אויפ'ן קונה, קומט ער — קומט ער; נישט — נישט! זייער גלייך! זאָלל זי האָטש נישט אַזוי פיעל אַרבּייטען ווי ער, זאָלל זי זיך האָטש אויסרוהען די ביינער. און מענדילע שטאָפּט אין זיך אַריין וואָס אַמאָל מעהר, אַבּי ער זאָלל האָבּען כח מאריך ימים צו זיין, ער זאָלל דערלעבּען צו זעהן ענגעללאַנד און צו שטאַרבּען דערנאָך אין ירושלים.

אַחוץ פון בריינען האָט מענדילע נאָך נחת פון קינדער: איין עלטערען זוהן האָט ער חתונה געמאַכט אין דער פרעמד. ער עסט שוין קאָסט ביים שווער! געלויבּט איז גאָטט, זייט ער האָט חתונה געהאַט איז נאָך פון איהם קיין בריף נישט געוועזען, אַ סימן עס געהט איהם גוט, אַז ער איז בקו הבריאה. ווער עס קומט צו פאָהרען, ברענגט אַ גרוס... נאָך איהם געהט אַ חתן־בחור — אַ חדר יונגעל. בריינע בעשטעלט מלמדים, צאָהלט שכר־למוד, זעהט — ער זאָלל לערנען מיט זיינם גלייכען. ער פאַר דאָס פערהאָרט איהן אַללע שבת... נור פאַר'ן עססען האָט מענדילע פיינט צו פערהאָרען. נאָכ'ן עססען איז בעססער, מעהר רחוות. דעריבּער דרימעלט ער טאַקי באַלד איין, און חאַפּט זיך ערשט אויף ביי'ם מלמד'ס לחיים, ניט דעם זוהן אַ קניפּ אין בעקקעל און שוין!

ער האָט נאָך דריי טאָכטער, יונגע קינדער, צייכען מיידלעך, נור וואָהלע קינדער אַללע. דרך־ארץ־דיגע קינדער, שטיללע קינדער. שטאָנדיג ריינע, אָבגעוואַשענע, אַ מחיה!... ער זעהט אפילו נישט, ווען מען וואַשט זיי ווען מען קאָמט זיי, ווען בריינע לאַטעט אונ פֿערריכט! ער קאָנן כמעט נישט פֿערשטעהן, ווי אַזוי דאָס ווערד קלוג אונ פֿיין געבוירען!...

— טאַקי מיינע קינדער! טראַכט ער זיך מיט גאוה, אין מיר אַריין געראָטהען! ער דאַנקט אונ לויבט זיין ליעבען נאָמען דערפֿאַר, וואָס בריינע האָט אַזאַ רוהיג לעבען, נישט ווי אַנדערע מאַמעס, וואָס די קינדער דרעהען איהר נישט אָב דען קאָפּף! אונ ווי די קינדער פֿאָלגען! ער הייסט זיך, למשל: ברענגען אַ טרונק וואַסער (בריינע היט אַ טבע אַלץ וואָס ער זאָגט, איבער צו זאָגען) אונ קוים חזר'ט זי איבער: ברענג דעם טאַטען וואַססער, לויפֿט דאָס קינד שוין אונ ברענגט; אַ מחיה אַזוינע קינדער! ער קומט אין שטוב אַריין אונ בריינע זאָגט נור: דער טאַטע געהט — איז שוין שטילל!

געלויבט איז גאָטט מען רעדט שוין דעם צווייטען זוהן אַ שדוך, אונ אַ גוטען שדוך. בריינע וויל טאַקי פֿאָהרען אָנקוקען די כלה. חגאות צייט וועט זי עס טהון, אַזוי האָט זי איהם געזאָגט. אונ ווייל ער איז געוואָהר געוואָרען, אַז צום מחותן פֿאָהרט מען נישט דורך ענגעללאַנד, איז ער איהר מוחל דעם כבוד, זאָלל זי זיך אַ ביסעל איבער פֿאָהרען. פֿאַר וואָס נישט? זי פֿאָהרט אין גאַנצען פֿיער מאָל אין יאָהר נאָך סהו״ה, אויך קומט זי צוריק מיעד אונ מאַטט פֿון לויפֿען, בעקוקען, דינגען... זאָלל זי איין מאָל חאָטש פֿאָהרען אונ קוממען מיט נחת, זאָלל די וועלט זעהן, וואָס פֿאַר אַ ווייב ער האָט! ער אַלליין וועט זיך ווייזען אויף די תנאים! אפילו ביי דער חופה איז אויך גענוג! דען ערשטען זוהנ'ס כלה האָט זי אויך אָנגעקוקט; זי איז שוין מזל'דיג צו'ן אַזעלכע זאַכען... ער וועט זיך נאָך גענוג אָנפֿאָהרען...

עס זעננען ווייטער אַוועק געגאַנגען אַ פּאָר יאָהר. אַז גאָטט בענשט, בענשט ער מיט אַללעם, אפילו מיט מנוחה — דער צווייטער זוהן האָט אויך חתונה געהאַט, אונ גוט חתונה געהאַט, ער עסט שוין אויך קאָסט.

מענדילע האָט אפילו גאַנץ וועניג געוואוסט ווער אונ וואָס; עס איז איהם איבערגעגאַנגען כמעט ווי אין אַ חלום. ער האָט אפילו קיין איינציגען טאָג קיין יום־תהלים נישט פֿערפֿעהלט... עס האָט איהם דער קאָפּף נישט וועה געטהון, אויסער אין דער פֿריה, נאָך דער גרויסער נאַכט, פֿון וועניגער שלאָפֿען!

אונ מענדילע פֿרייד זיך. — נאָך אין גאַנצען דריי מיידלעך חתונה צו מאַכען, (ביי בריינען געהט עס געשווינד) אונ דער נאָך: שוין! איבערגעבען די מחיה,

געדונגען א ברייטען וואגען, מען זאלל זיך קאננען אויסציהען, אנגעפאקען מיט ענגליש שטרוי אונ וויא!

נור עפיס פיהלט ער, אז די פים זעננען איהם נישט בקו הבריאה, אז פון א קורצע צייט איז איהם דער אטהעם שווער. נור ברײנע לאזט איהם נישט צו קיין עגמת נפש, זי טרייסט איהן אונ קאכעלט איהן אללע מאל מעהר; זי איז איהן מבטיח, אז ער וועט נאך אלץ דערלעבען!

. . . .

איינמאל זיצט ער אין בית־המדרש ביי׳ם עין יעקב אונ דערהערט א געשריי: עס דאכט זיך איהם — זיין טאכטער, נור ניין, ווי קומט זי אויפ׳ן שוהל־הויף? אונ א כלה מיידעל וויינט נישט, בכלל זיין טאכטער וויינט נישט... עפיס לויפט מען אויף די טרעפף, מען שרייט: טאטע! טאטע! פארט איהר קול; עס איז אבער דאך נישט מעגליך!

ער וויל איבערקלערען, נעמט ארויס א שמעק טאבאק, נור איידער ער האט איהן ארייין געזעצט אין די נאזלאכער, האט איהן שוין די טאכטער געריססען ביי די לאצצען:

— ט א ט ע! די מאמע איז אוועק געפאללען, געוואלד!

אונ איידער ר׳ מענדילע איז צו זיך געקוממען אונ אהיים געלאפען, איז שוין ברײנע געלעגען טוידט!

אין איין טאג איז מענדילע באמת גרייז־גראה געווארען, דער אטהעם טאקי שווער אונ די פים טאקי געשוואללען... ער האט זיך נישט גערעכט, אז ברײנע זאלל איהן נישט איבער לעבען!... ביי׳ן אזא מאנן, ביי׳ן אזוינע קינדער, ביי׳ן אזא וואויל־טאג!...

אונ ברײנע, אזוי ווי מען האט זי נישט ארויס געזעהען ביים לעבען, האט מען זי קוים אנגעזעהען אויף דער מטה... אזא דארעניש...!

בשעת מגפה.

1.

דאס שטאדטיל שרעקט זיך.

— „זי געהט! אוי, זי איז שוין נישט ווייט! ארום אין די דארפער איז סכנות נפשות! רבונו של עולם! וואס טהוט מען?“. אל תפתח פה לשטן: דעם נאמען פון דער מגפה טאר מען נישט ברענגען איבער די ליפפען, נור די שרעק לעגט זיך יעדען ווי א שטיין אויפ'ן הארץ.

און עס קומטען אללע טאג ארגערע ידיעות. אין אפטע איז א וואסערטראגער געפאללען מיט די קאנגען אין מיט'ן גאסס... אין אסטראווצע האט מען צוויי יודען געפאלמעסט; אין בראטקאוו זיצט א דאקטאר מיט א סטודענט פון ווארשא; ראחעוו איז אבגעשלאססען, מען לאזט ניט ארויס און ניט אריין.

גאנץ ראדאם איז ארומגענומען מיט א צעפ פון קאזאקען... אין צוזמיר, רחמנא ליצלן, זאגט מען, פאללען מענשען ווי פליעגען... א שרעק!

דער האנדעל ווערט שוואכער, די פרומקייט שטארקער; תבואה-סוחרים האבען זיך מורא צו ריהרען פון ארט; דער גרויסער יוסיל האט שוין זיין פערד-און-בודקע פערקויפט — א שאד דער האבער! די תבואה-מעקלער ציהען אללע טאג פעסטער איין די גארטלען אויפ'ן ליידיגען מאגען, און אין די שטיבער ווערט אללע וואך מעהר רחבת: מען טראגט ארוים יעדען פרייטאג עפים אנדערש צו פערזעצען אויף שבת! א בעל-מלאכה, טהייל מאל אפילו א בעל-הבית, חאפט אפט איין איבריגען טרונק-בראנפען, צו מאכען זיך צ הארץ, אויף קוראזש... פון דעם האט דאך א שענקער קיין פרנסה נישט! און א פויער זעהט מען זעלטען אין שטאדטיל... פאר דאס — האט דעם רופא'ס ווייב איינגעטהון דאס שייטעל און אנגעטהון א האהר-באנד; א בעהאלטענער משכיל האט פערברענט בריש-גלי אין „אהבת ציון“ און גענוממען זיך צום תהלים זאגען; די דיענסט פון באדער איז געקוממען צום רב, ארויסנעמען א תשובה, באשר... זי פלעגט אללע פרייטאג ארייגקוקען דורך א שפארע אין באד אריין צו די מאנגער... עפים א יונגער מאנן, מען וויל נישט פורם בשמו זיין, פאסט שוין א גאנצען חודש און קלערט נאך א פרוש צו ווערען; גאטט ווייסט, פאר וואס פאר א זינד! טהייל שניידער טראגען אב דען יתור, קצבים גיבען

א גראָססערען צולאָג. איין ירוחם חלפן האלט זיך נאָך נעמט ניט ווענינער פאר 10 פראָצענט א חודש אויף א חרם=קוויטעל, מיט א משכון... דאָס איז א האַרץ — א קיזעל=שטיין!

און די פנימער זעננען געל און בלאַסס, די ליפּפּען — ברוין=און=בלאָה, די אויגען — קיילעכדיג גרויס, די קאָפּף — אראָבגעלאָזט... און די גאסס איז שטילל: צוואָרפּענע, קליינע קוּפּקעלעך מענשען, מאָננער בעזונדער און ווייבער בעזונדער, שטעהען און סוד'ען זיך אָהן לשון; שאָקלען מיט די קאָפּף, מאַכען מיט די האָנד און הייבען אַללע מאָל אויף די פייכטע אויגען צום בלייערנען הימעל, וואָס האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער'ן שטאָדטיל... עס איז שטילל אפילו אין בית המדרש ביי מנחה ומעריב... פאַר דאָס איז פוּלל די עזרת נשים אפילו צו מנחה ומעריב. אַללע מינוט רייסט זיך א יאָממערליך געוויין דורך די אייזערנע גראַטעס פון דער ווייבער'שער שוהל ארויס, אַז האָהר און נאָגעל שטעללען זיך ביי די מאָננער קאָפּויר! עס איז יעדע נאַכט כל נדרי; מען באָדט זיך אין טרעהרען.

וואָס טהוט מען? וואָס פאַר איין עצה, וואָס פאַר א ראָטה?

אין ווארשא — פערצאָהלט מען, האָט מען טהע=הייזער געעפענט פאַר אָרימע לייט, א ביללינע קיך געמאַכט; מען טהיילט — קוילען, קליידער, עססען אומזיסט. אַלץ זייערע מיטטעל... אַלץ נאָכטהון די אומות העולם און אפשר דעם פאָליצ=מייסטער צוליעב! דאָ האָט מען אַנדערע צדקות: „מאיר בעל-נס", גוטע יורען... אנ אפילו וויכטינע סגולות! באַלד שבת=צו=נאַכטס שטעלט מען אויף די בענשליכט אין די פענסטער... אינטערן שטאָדטיל האָט וואַסיל א מיהל; מען וועט איהן ביי נאַכט אַוועק „לקחינען" די סטאַווידלעס און בעגראָבען אויפ'ן הייליגען אָרט; מען וועט חתונה מאַכען א יתום מיט א יתומה; מען וועט איינרייסען שוהלען און קברים. מען וועט אַללעס טהון. נור —— נור די אַללע סגולות זעננען אייביגע זאַכען, און דאָך איז ביי דער ערשטער מגפה, שנת תק"ץ, דער גאַנצער מאַרק בעוואַקסען געוואָרען מיט גראָז און אין מיטטען איז נור א פאָאר סציעזקים געוועזען, אויסגעטרעטען פון דער חברה נושאים.

און אויסער דעם, און נאָך שרעקליכער פאַר דער מגפה, זעננען: די דעזינפעקציע, איזאָלאַציע און, רחמנא ליצלן, דאָס פאַלמיסען... א מענש לעבט ניט אייביג, שטאַרבט ניט מעהר ווי איין מאָל... נור טוידט און לעבען איז ביים בעל רחמים אין דער האַנד; עס העלפט וויינען, בעטען, תשובה טהון; צדקה איז א רפואה... יענס אָבער איז אין גוי'שע האַנד, מען נעמט ארויס דען מאַרך פון די ביינער, עס קאָסט ממון מיט דמים... און מען פאַלמיסט: מען צושניידט א מת, רחמנא ליצלן, אויף פיצפיצליך, מען איז מקבר אָהן תכריכים, אין סמאָלע... אין שפּיטאָל ווייטער, סמ'ט מען... מען פערברענט אומשולדיג בעטט=געוואַנט, אָדער מען

מאַכט אַ צעפּ פֿון קאָזאַקען, האָטש אַללע זאָללען שטאַרבען פֿון הונגער אָדער איינער זאָלל אויפֿפרעססען דען צווייטען... חא! מען מוז אָנהייבען טהון, מען קאָנן דען שונא אין שטאָדט ניט אַריין לאָזען!

עס שטעהען שוין בענש־ליכט אין די פֿענסטער, מען קוקט זיך שוין אום אויף וואַסיל׳ס מיהל, מען רעדט שוין וועגען חתונה־מאַכען אַ יתום מיט אַ יתומה! און די שרעק וואַקסט פֿון טאָג צו טאָג... מען האָט געהאָפֿט, אַז די סכנה וועט אַריבער צוזאַממען מיט׳ן זוממער, מיט די גרויסע היצען...

עס איז שוין אַלץ אַריבער, עס איז שוין נאָך ימים נוראים... עס איז, ב״ה, נאָך סוכּות... די קאָלט נעמט שוין דורך די ביינער, עס ווייזט זיך אָפּט אַ ביסל שניי, און די מגפה רוקט זיך אַלץ נאָהנטער און נאָהנטער! גאָטט זאָלל שומר ומציל זיין!

2.

צוויי שרעקען זיך נישט.

און דאָך זעננען דאָ אין שטאָדטיל צוויי פּערשוין, וואָס שרעקען זיך נישט; נאָך מעהר — זיי האָפֿען אויף דער מגפה!

די צוויי פּערשוין זעננען: דער יונגער דאָקטאָר סאַוויצקי, אַ קריסט, און, להבדיל, יוסיל דער ישיבה־בחור!

סאַוויצקי איז דריטהאַלבען יאָהר צוריק אַהער געקוממען באַלד נאָך דען ענדי־גען דאָס אוניווערזיטאָט... געקוממען איז ער אַ גוטער קריסט, אַ דימאַנט, ממש מחסידי אומות העולם... מען האָט זיך געוואונשען, דער וואָיט זאָלל אַזאַ גוטער זיין; עס האָט אין דעם מענש קיין פּיצעל גאוה נישט געשטעקט; ער האָט זיך גאָר נישט געהאַלטען גרויס; יעדען זיך אָבגעגריסט, אפילו אַ קינד, אפילו אַ יורענע! אַלטע לייט פֿלעגט ער אָבטרעטען פֿון וועג... יודישע פּיש האָט ער ליעב געהאַט ווי דאָס לעבען... און אַללע בעלי־בתים האָבען איהם שטאַרק מכבד געוועזען; מען האָט זיך פֿאַר איהם גענייגט, אַראָבגענוממען אפילו דאָס גאַנצע היטעל; מען פֿלעגט איהן שיקען חלה אויף שבת, פֿערבעטען אָפּט אויף פּיש; מען האָט איהן געוואונ־שען כל־טוב, נור — געניצט האָט מען איהן נישט... ווער דאַרף דאָ אַ דאָקטאָר? אַ רופא איז וועניג? און בפרט אַזאַ רופא! ער גיט נור אַ קוק אויפ׳ן חולה, ווייסט ער שוין וואָס עס איז איהם... דעריבער איז טאַקי קיין וואונדער נישט, וואָס דער

אַפּאָטהעקער נעמט אָן זיינע רעצעפּטען! מאָגליך איז דאָך, אַז איין אַנדערער דאָקטאָר וואָלט גיכער פּראַקטיק געהאַט. עס זאָלל, למשל, אַראָבקוממען איין אַלטער דאָקטאָר, איין אָנגעזאַפּטער, מיט גרויסער פּראַקטיק... דאָ איז אָבער אַראָבגעקוממען אַ יונגער שנעק, וואָס קאָנן זיך קיין וואָנסע פֿון דער אויבערשטער ליפּף ניט אַרויסצופּען, מיט אַ יונג, בלאַסס פּנים׳ל ווי ביי׳ן אַ מיידעל, אָנגעטהון ווי אַ „פּירציג", אַ „פּראַנט׳ל"; ערשט פֿון „חדר" אַרויס! און אַזוי ווי די אייער ווילְלען שטענדיג קליגער זיין פֿאַר די הינער, מוז ער זיין אַ חולק אויפ׳ן אַלטען רופא, וואָס האָט שוין די צאָהן אויפגעגעססען אין דער מלאכה! מוז ער זאָגען, אַז די קראַנקע נעמען צופּיעל ריצען־אָהל, אַז געהאַקטע באַנקעס זענען אַ סכּנה, בפרט ביי אַ קינדבעטאָרין... פּיאַווקעס הייסט ער שטעללען אויף דער שויב — זיי זאָללען ניט שאַדטען... פֿון טרוקענע באַנקעס מאַכט ער חוכא־וטלולא, און גלויבט נישט אין זאַלבען... איהר האָט נאָך געהאָרט אַ דאָקטאָר אָהן אַ זאַלב, אָהן אַ ביסל בלוט־צאַפּען, ממש אָהן באַנקעס? און געה נוטץ אַזוינס! דער אַפּאָטהעקר אלליין דרעהט מיט דער נאָז אויף זיינע רעצעפּטען! פֿאַר צוואַנציג גראָשען אַ רעצעפּט!

סאַוויצקי האָט זיך געהאַלטען אַזוי אַ האַלב יאָהר: געפֿיהרט איין אָפֿענע מלחמה מיט׳ן רופא, און אַ בעהאַלטענע מיט׳ן אַפּאָטהעקער; מיט די בעלי־בתּים האָט ער דאָך גוט געלעבט.

עס האָט אַזוי לאַנג געדויערט, ביז ער האָט אויפגעגעססען די פּאָר גילדען, וואָס ער האָט פֿון ערגיץ געבראַכט; מיט דער צייט האָט ער זיך נאָך פֿערשולדיגט פֿאַר דירה־געלד, פֿאַר פֿלייש, פֿאַר שפּייז, פֿאַר קליידער, אומעטום איז ער געווען אַ בעל חוב און די בעלי חובות ווערען מיט יעדען טאָג אומגעדולדיגער...

און איינמאָל, אַז דער קצב האָט צוריק געשיקט די דיענסט אָהן פֿלייש, האָט סאַוויצקי אַראָבגעלאָזט די פֿליעגעל און אָנגעהויבען מודה זיין, אַז בלוט־צאַפּען דאַרף מען, אַז ריצען־אָהל מאָג מען נעמען יעדע מינוט... מיט דעם האָט ער זיך אָבער גאָר נישט פֿערבעססערט; וואָרום — ערשטענס האָט מען איהם ניט געגלויבט, אַז ער מיינט עס ערנסט; ער ווילל נור אָפשר אריינגאַררען דען עולם! צווייטענס, איז ווייטער אַזוי, אַז ער איז אַלליין שוין מודה דעם פֿעלדשער, דאַרף מען דאָך איהן אַ ודאי אויף ערב יום כפּור!

סאַוויצקי האָט ווייטער פֿון ערגיץ געקריגען אַ פּאָר גילדען (ביי קריסטען טרעפֿען זיך אָפֿט ירושות פֿון רייכע פֿעטער און מוהמעס), האָט ווייטער געקוועהלט זיך אַ האַלב יאָהר אומזיסט, און איז ווייטער אויף איין המצאָה געפֿאַללען: ער איז פּלוצלינג געוואָרען איין אַ נ ט י ס ע מ י ט, אָבער גאָר אַ שאַרפֿער אַנטיסעמיט.

ער האָט אויפגעהערט צו גריסען. טהייל־מאָל פֿלעגט ער אפילו אָב־שפּרינגען און אויסשפּייען פֿאַר אַ יוד...

דען וואס האט ער אנגערערט, ער זאלל, חאטש עס געהט צו ווינטער, אראב טרייבען עטליכע יודישע פאמיליען פון פויערישער ערד... איז געקוממען א נייער סטראושניק (די אלטע האבען שוין געהאט זייער פעסט „לא יחרץ" געלט) פלעגט ער איהן אלליין ארומפיהרען אין אללע הייף און אנווייזען וואו אומריינקייט איז... דעם אפטהעקער האט ער איינמאל געזאגט, אז, ווען ער זאלל זיין אויף זיין ארט, וואלט ער אללע יודען פערסמט!... און נאך, און נאך אזוינע זאכען...

די המצאה האט שוין א ביסל געהאלפען! טהייל בעלי־בתים האבען איהן אנגעהויבען רופען, צאהלען פאר וויזיטען, חאטש מען פלעגט צורייסען די רעצעפטען אדער אויסגיעסען די מיקסטורען... ארויס ווארפען די זאלבען, דעם שונא ישראל מוז מען פערמאכען דאס מויל... עס איז אויך געווען א מין חורש, אויך א מין „לא־יחרץ־געלד"... אויף פרנסה האט עס דאך נישט געניגט!

מעהר קיין המצאות האט ער נישט געהאט, און עס איז קיין האפנונג נישט געוועזען, עס זאלל זיך פערבעססערן.

דערצו האבען זיך איהן נאך געמאכט עטליכע אומגליקליכע פארפאללע; ער האט א יונגעל ניט געקאנט ארויסנעמען איין ארבים פון איין אויער... א קראנקער האט זיך יא א מאל איינגעשטעלט דאס לעבען און גענוממען זיין רעצעפט, איז ער פונקט אין א וואך ארום געשטארבען! דאס אגמטע איז געוועזען, וואס ער האט זיך איין מאל ניט איינגעהאלטען און געזאגט, אז היץ איז גאר קיין קראנק נישט נור א רפואה; עס איז א מין כלי זין, מיט וואס דער גוף אליין וויל גובר זיין די קראנק!... ווער עס האט געהערט האט שיער נישט געפלאצט פון געלאכטער... נאך מעהר האט מען געקייכט פאר לאכען, אז עס האט זיך געטראפען, מען האט איהן גערופען צו'ן א יולדת, ארויסצונעמען דאס „ארט", אז די שטאדט־באבע איז גראד ארויסגעפאהרען אין א דארף אריין, און מען האט געמוזט קוממען אויף זיינע האנד! די נארישע הבנות, וואס ער האט געמאכט! ער האט געהייסען אריינגעבען א שיסעל וואססער, א שטיקל זייף! ער האט אין דער שיסעל עפיס אריינגעגאסען פון א פלאשעלע, וואס ער האט מיט געבראכט. דער עולם שטעהט אלץ און קוקט, מען מיינט, ער טהוט דעם אפאטהעקער להכעיס, און מאכט אין דער היים די רעצעפט, אדער גאט ווייסט, וואס דא וועט זיין... צום סוף נעמט ער פשוט און וואשט זיך די האנד! — און האנד האט ער דוקא געהאט ריינע ווי גאלד, ווי דער שטיינער איז ביי קריסטען! — ווייניג נאך, ער נעמט א מעסעריל און רייניגט אונטער די נאגיל, להבדיל — א כשר'ע יודענע אין מקוה אריין! דערנאך פערשארצט ער די האנד און וויטער געוואשען... עס איז דען גאר נאך צודערצעהלען ? הבנות פון א קונגען מאכער... דערנאך האט ער אפילו

גליקליך ארויסגענומען דאָס „אָרט". די יולדת, וועלכע עס איז איהר ניט געווען צום ערשטען מאָל, האָט אפילו געזאָגט, אַז ער האָט אַ קלענערע האַנד פון דער באָבען, און מאַכט עס, ווענן ניט די משוגע'נע הויזת, געשווינדער אָב; נור ווער קאָנן אויסשטעהן אַזוינע הכנות? און וואָס מהוט מען, אַז עס איז שטוב נישט דא קיין זייף? דא איז גראָד אַ וועש געוועזען, אָבער ווייטער?

דאָס אַללעס צוזאַממען האָט געבראַכט דערצו, אַז סאַוויצקי'ן איז געגאַנגען ווי אַ רשע אויף יענער וועלט, און נאָך דריטהאַלבען יאָהר האָט ער איינגעזעהען, אַז ער וועט דאָ ניט אויסהאַלטען, אַז, בחרפתינו, די הויזען שווימען שוין אויף איהן ארום, ער ווערט פון טאָג צו טאָג דאַרער און קאָנן נאָך אַריינפאַללען אין אַ קראַנק, האָט ער שוין געוואָלט מאַכען פליטה, און דערווייל — זי געהט!

— ניין! אין אַזאַ צייט פאָהרט מען נישט אַרויס פון אַזאַ שטאָדטיל! עס וועט זיין אַ גאָלדענע צייט! עס איז שוין אפילו געקוממען אַ „פריקאַז", מען זאָלל אויפשטעללען אַ „באַראַק" פאַר קראַנקע אויף חאָליעריע און אָבזונדערן אַ הויז פאַר זייער הויזגעזונד; און חאָטש קהל האָט זיך געלאָזט קאָסטען און איבערגעקויפט דעם וואָיט מיט די סטראַזניקעס, מען זאָלל די „הוצאה" נור פערשרייבען און ניט איבערשרעקען דאָס שטאָדטיל, האָט דאָך יעדערער געפיהלט, אַז זי געהט, אַז זי רוקט זיך! אַז עס איז פאַר יעדען סכנות נפשות און פיר סאַוויצקי'ן אַ גליק! ער וועט נעמען ביי דער רעגירונג דריי—פיער רובל אַ טאָג; די קראַנקע וועללען צאָהלען בעזונדער, געזונדטע וועללען צאָהלען, מען זאָלל זיי נישט, חס ושלום, האַלטען פאַר קראַנקע. אַללע יודעלאך וועללען צאָהלען: פאַר יאָ=דעזינפעקציע, נישט=דעזינפעקציע, יאָ=איזאָלאַציע, ניט=איזאָלאַציע, פאַר אַריין און אַרויסלאָזען, פאַר רעדען און שוייגען, און דער עיקר — „קבורה=געלד"! פאַר אום=געפאַלמעסט, אָהן סמאָלע...

סאַוויצקי לעבט אויף! עס ווערט איהם פריילִיך אויפ'ן האַרץ.

ער שפּאַציערט אין די גאַססען, פייפענדיג אַ פרעהליך לידעלע; ער קוקט יעדען לוסטיג אין פנים אַריין, ער קוקט אין אַללע טהירען, אין אַללע פענסטער אַריין! יודעלאך האָבען זיך ליעב צו בעהאַלטען, אָה! ער וועט ניט לאָזען! זיי וועללען איהם פאַר אַללע יאָהרען בעצאָהלען! ער וועט זיך אָבנעמען זיינס!

דערנאָך וועט ער אַרויס פון פערהאַקטען שטאָדטיל און התונה האָבען! וואָרען, וועמען האָט ער דאָ? דעם צפּאָטהעקערס טאָכטער, די מיאוסע בריאה?

2.

דער צווייטער, וואס שרעקט זיך נישט.

חתונה האבען וויל אויך יוסיל דער ישיבה־בחור, און האפט אויך דעריבער אויף דער מגפה; ער איז איין ארימער יתום אין שטאדט. די בעלי בתים זאללען אפילו וועללען, קאננען זיי קיין אנדערן יתום ניט קריגען. מען וועט איהם מוזען חתונה מאכען!

און עס ווילט זיך איהם שטארק חתונה האבען. און עס איז קיין וואונדער נים! ער האט עס בירושה: זיין טאטע, זיין זיידע אין זיינע יאהרען, האבען שוין אפילו קינדער בעגראבען. און אכטצעהנטען יאהר איז ער אלט! „ללעג ולקלס" איז ער. „אלטער־בחור" רופט מען איהם, „בוגרת"... ביי טאג אין בית־המדרש האט ער קיין רוה נישט. די וואָ־טליך אויף זיין חשבון שטאכען איהן ווי שפילקעס. ביי נאכט איז נאך ארגער! איינער אלליין ליגט ער אין בית־המדרש אויף דער הארטער באנק און שלאפט נישט גאנצע נאכט... בייזע חלומות לאזען נים שלאפען... אויף די גלייכע וואנד וואלט ער געקראכען!...

ער בעט זיך און חלש'ט פאר שכנים, מען זאלל איהם רעדען א שידוך! רחמים, בעט ער זיך, און הארט פון יעדען אלץ די אייגענע תשובה: סיידען מיט דער מלכה שבא! ווער וועט דיך נעמען, פארח?

דען „פארח" האט יוסיל גראד נישט געהאט; פאר דאס האט ער אבער געהאט אנדערע מעלות... אהער געקוממען איז ער פאר א יאהר פיערצעהן מיט'ן פאטער— א פאקענטראגער, וואס איז, דורכפאהרענדיג, דא קראנק געווארען, און לא עליכם, געשטארבען. אפילו די מוטטער האט ער נישט געקענט, דעריבער פלעגט ער טאקי וואנדערן פון קינדהייט אן צוזאממען מיט'ן פאטער.

קהל האט רחמנות געקריגען, בעלי בתים האבען אויסגעקויפט אללע ספרים און דערפאר בחצי חנם דעם פאטער בעגראבען, אפילו א שאנע קרקע געגעבען. דען יתום האט מען אריינגענוממען אין תלמוד תורה, און געהייסען שלאפען אין בית המדרש. געגעססען האט ער טאג, ווי עד היום.

אין א האלב יאהר ארום, האט יוסיל אין בית המדרש געמאזעלט, דערנאך געפאקט און געקריגען א געשטופעלט פנים ווי א ריב־אייזען.

אין אַ יאָהר אַרום האָט איהן איין אַנדער אומגליק געטראָפֿען: אין בית המדרש איז געווען איין אַלטער, צושפּאָלטענער אויבען, אונ ער איז שוין דעמאָלט דער אָפּיציעלער הרובע־הייצער געווען. דער אויבען איז געווען איין אַלטע קאַ־ליקע אונ האָט שוין קיין היץ נישט געהאַלטען. ביי טאָג איז נאָך געווען צו דער־ליידען; ביי נאַכט פֿלעגט ער אָבער אויסגעפֿרוירען צו ווערען. פֿון די לאַכים, וואָס די בעלי בתים האָבען איהם געשענקט פֿאַר אַ יום־טוב, האָט ער זיך קוים געהאַט צו קליידען, צו־צודעקען זיך האָט איהם שטענדיג געפֿעהלט. איינמאָל האָט זיך יוסיל מישב געווען, אונ אַוועק־גע׳גנב׳עט דען שליסעל פֿון האָלץ־קאַממער. ער האָט אָנגעהויבען גנב׳ענען האָלץ אונ יעדען טאָג שטאַרקער אונ שטאַרקער צו הייצען, אונ זיצען קעגען פֿייער אונ וואַרמען זיך. איין מאָל האָט איהן גאָטט, ווי דער עולם זאָגט, פֿאַר דער גנבה געשטראָפֿט, דער אויבען האָט פּלוצלינג געפּלאַצט, אַ שטיק איז אַרויסגעפֿאַללען אונ צוּבראָכען איהם אַ פֿוּס... דער שטאָדט־רופא האָט איהם אפילו דעם פֿוּס אויסגעהיילט, נור ער איז געבליבען שוין קירצער פֿאַר׳ן צווייטען, אונ יוסיל הינקט פֿון דעמאָלט אָן!

דערצו איז ער קיין עילוי ניט געוועזען, קיין גרויסער מתמיד אויך נישט... ווער וועט אַזוינס אויסחאַפּען? ווער וועט זיך אויף אַזוינס לאַקאָמען? קיין וואַססער־טראָגער וועט אויך אַזאַ אַיידים ניט נעמען. אונ דאָ, ווי אויף להכעיס, האָבען ביי איהם די אויגען געברענט ווי ברעננענדיגע קויילען, דאָס הארץ האָט געקלעמט אונ געבענקט אונ געקראַנקט נאָך עפּיס... אָפֿט פֿלעגט זיך איהם דער קאָפּף פֿער־דרעהען, אין די אויערן האָבען איהם ווי גלאָקען געקלונגען אונ עס האָט איהן גע־וואָרפֿען, ווי אין אַ פֿיבער, היץ אונ קאָלט, היץ אונ קאָלט...

נור ווער קוקט זיך אום אויף אַ יתום!

די בעלי בתים זעננען יוצא דערמיט, וואָס זיי גיבען איהם טאָג... אויך, אומשטיינס געזאָגט, וואָס פֿאַר איין עססען מען גיט איהם! וואָס איז, עולם הבא וועט מען פֿונ׳ם האָבען? אַז אַ יונג וויל נישט לערנען, אַז ער זיצט איבער אַ ספר אונ איז גאָר אויפ׳ן עולם הדמיון! מען רעדט צו איהן אונ ער האָרט ניט! אין מיטען חאַפּט ער זיך גאָר אויף, שפּרינגט אָב פֿון אָרט, לאָזט איבער דאָס ספר נישט פֿערמאַכט, אונ לויפֿט אַרום ווי משוגע אין בית המדרש, קעהרט אום אללע שטענ־דער. וואַרפֿט אום מענשען, גלייך דער טייוועל וואָלט איהן געטראָגען...

אַ משוגע׳נער, אַ פּלוט! — האָהר־פּלאַקס, קנאָכען, פֿערשימעלט ברויט, אייער־נאָכטיגע קאַשע איז אויך איין עבירה איהם צו געבען... וואָס האָט מען פֿונעם? — זיין גליק נאָך, וואָס ער איז אַ יתום!

אַז עס מאַכט זיך אַזאַ „בן" ביי טאַטע־מאַמע, גיט מען די סחורה אַוועק צו׳ן אַ בעל מלאכה... איבער אַ פֿרעמד קינד וויל קיינער נישט שאַלטען. ווער וויל

אזוינס אויף זיך נעמען? דער פאטער איז געוועזען א יוד א למדן, ביז אין דער לעצטער מינוט האט ער מיט מענשען גערעדט פון תורה, געשטארבען ווי א צדיק, אין חודש ניסן, און נאך א שארפער, אבער גאר א שארפער ודוי... נו געה גיב זיינס א קינד צון' א בעל מלאכה! ווער וועט אויף זיך נעמען אזא פעראנטוואָרטליכקייט פאר א שוכן־עפר?

און יוסיל וואקסט איינער אליין אין בית המדרש; ביי טאג עססען איהם די ווארטליך אויף די גאלל, ביי נאכט זינגען איהן באזע הלומות. דאס בלוט פון די אדערן... שוין צוויי—דריי יאהר, אז ער האט קיין מנוחה נישט!

אין דער התחלה האט ער זיך נישט געלאזט; ער האט געוואכט, אז דאס זעננען שלעכטע געדאנקען, הרהורים רעים. די געדאנקען זעננען אבער אללע מאל שטארקער, און זיין וויללען שוואכער און שוואכער געווארען, און ער האט אנגעהויבען פאסטען תעניתים. עס האט אבער ניט געהאלפען! תהלים זאגען — קיין פעולה נישט! לערנען — אז ער זעהט קיין אות נישט! פאר די אויגען פליהען איהם פייערדיגע ראדער!

ער האט געזעהען, אז דער יצר־הרע איז שטארקער פאר איהן, האט ער אראבגעלאזט די פליגעל, אויפגעהערט זיך ענטגעגען צו שטעללען! — ער האט זיך נור געטרייסט, אז ער קאנן דאך א מאל חתונה האבען! און ער האט געווארט אויף שדכנים, און, אז זיי זעננען נישט געקוממען צו איהם, איז ער געגאנגען צו זיי, די בושה אין א זייט! נור ניט אזוי געשווינד פערבייגט מען די בושה.

חדשים גאנצע האט געדויערט, איידער ער האט זיך איינגעשטעלט צו רעדען מיט א שדכן, פריהער מיט איינעם, דערנאך מיט'ן צווייטען, דערנאך מיט א דריטען, ביז ער איז אויסגעגאנגען די גאנצע שטאדט שדכנים... און אז דער לעצטער האט איהם אויך געאנטפערט די אייגענע תשובה, אז נור די מלכה־שבא וועט איהן נעמען, איז ער אריינגעפאללען אין א מרה שחורה!

עס איז איהן נמאס ומאוס געווארען דאס לעבען.

איין מאל ביי־נאכט איז איהן דורכגעפלויגען א געדאנק דורכ'ן ברענענדיגען מוח, אז איידער אזא לעבען, איז בעססער שוין דער טוידט!

עס האט זיך ביי איהם אנגעהויבען א נייע מלחמה מיט'ן נייעם זינדיגען געדאנק, און ער האט ווייטער נישט גובר געוועזען! צום ערשטען מאל איז ער, דער געדאנק, דורך ווי א בליץ און נעלם געווארען... דען צווייטען טאג איז ער דאך צוריק געקוממען און שוין לאנגער געווײלט; דען דריטטען טאג האט ער שוין געטראכט דעריבער לאנגער. ער האט זיך דערמאנט, אז יענע וואך איז געוועזען א שטארקער ווינד, מן הסתם האט זיך עמיצער געהאנגען... אפשר א גוי? ניין! פון א גוי וועגען וועט קיין ווינד ניט זיין; מן הסתם א יוד! פאר א יאהרען, ווייטער, איז א יוד דערטרונקען

געוואָרען אין מקוה, חיים שניידער. ווער ווייסט, אָפּשר האָט ער זיך אומיסנע דערטרונקען? וואָס טהוט אַ שניידער אין מיטען יאָהר אין מקוה? מילא ערב יום כפור געהען אַללע אין מקוה אריין, אָבער אין אַ שאָנעם העללען מיטוואָך?

אַ פּאָר טאָג שפּעטער האָט עס איהן אויך געצויגען ווי מיט צוואַנגען אין מקוה אריין. „וואָס שאַדט עס? געהן מאָג איך דאָך?". ער איז געגאַנגען, ער האָט זיך דאָך אפילו נישט אויסגעטהון. ער האָט געפיהלט, אַז קוים געהט ער אריין, וועט ער שוין פון דאָרט נישט ארויס, ער וועט שוין דאָרט בלייבען!... געשטאַנען איז ער דאָך אַ גוטע שעה איבער דער מקוה; ער האָט זיך נישט געקאָנט אָברייסען פון איהר, געקוקט אויפ'ן ברודיגען וואַסטער און בעטראַכט ווי זיין שוואַך בילד ציט-טערט פון אויבען ארום. דערנאָך האָט זיך איהם גאָר געדאַכט, אַז דאָס איז גאָר נישט זיין, נור חיים שניידערס בילד, אַז חיים שניידער שמייכעלט און רופט איהן: „קום, קום! דאָ איז אַזוי שטילל, אַזוי קיהל, אַ מחיה!" —

עס איז איהן היים געוואָרען און איז ענטלאָפען פאַר שרעק! ערשט אין גאַס איז ער צו זיך געקוממען. פערבייגעהענדיג פאַר אַ שטריקמאַכער, האָט ער בעמערקט, אַז די שטריק ליגען הפקר; דער שטריקמאַכער איז ערגיץ אוועק-געגאַנגען... פאַר וואָס איז ער אוועק-געגאַנגען? וואו אַ הין? עטליכע אַזוינע נאַררישע שאלות זענען איהם דורכגעפלויגען דורכ'ן מוח, בשעת ווען די האַנד אַלליין, אָהן זיין ידיעה, האָבען אוועקגענבעט אַ שטריק, וואָס איז גראַד בעזונדער געלעגען ביי דער שוועל.

די גנבה האָט ער ערשט אין בית המדרש בעמערקט. ער האָט זיך שטאַרק געוואונדערט. ער פערשטעהט נישט ווי אַזוי דער שטריק איז צו איהם געקוממען אין קעשענע אריין!

— עס איז אַ גאָטס-זאַך — טראַכט ער מיט טרעהרען אין די אויגען — גאָטט אַלליין וויל. איך זאָלל מיר דאָס לעבען נעמען, איך זאָלל מיך הענגען! און אַ מין ביטערליך-יאָמערליך רחמנות אויף זיך אַלליין פילט איהן אָן דאָס הארץ. גאָטט אַלליין, דער וואָס האָט'ן בעשאַפען, וואָס האָט'ן פאַר אַ יתום געמאַכט, וואָס האָט אויף איהן פּאָקקען געשיקט, דעם אויבען ארויפגעוואָרפען, וויל נאָך אַצונד, ער זאָלל זיך הענגען! די וועלט האָט ער איהם נישט געגעבען און וויל נאָך, ער זאָלל יענע וועלט פערליערען! פאַר וואָס?

צו פאַר דעם, וואָס ער האָט ניט גובר געוועזען דען יצר הרע?

ווי אַזוי? איינער אַלליין... אָהן טאַטע-מאַמע, אָהן חברים, און דער יצר הרע איז דאָך פאָרט אַ מלאך און פיהרט די מלאכה מששת ימי בראשית... און ער פיהלט זיך שרעקליך עלענד און אומגליקליך... גאָטט אַלליין איז אומגערעכט גע-גען איהם, אויב ער וויל, ער זאָלל זיך הענגען! ער זעהט עס דאָך בעשיינפערליך;

עס איז קיין ספק ניט! און וואס קומט ארויס? אזוינאטש ווילל, וואס קאנן ער זיך העלפען? ער, דער ווארם, דער יתום!

ער קאנן דען יצר הרע ניט גובר זיין, ווי זאלל ער זיך אונטערשטעהן גאר צו קלערען, צו געהן געגען גאטט אלליין? ניין! ער ווילל גאר נישט פרוווען זיך שטעללען געגען גאטט!

ער נעמט דען שטריק און געהט ארויף אויפ'ן שוהל בוידעם, דאס בית המדרש ווילל ער ניט מטמא זיין! ער ווילל זיך ניט הענגען געגען ארון קודש!

אויפ'ן שוהל בוידעם איז דא א האקען, אויך פון זיינעטוועגען אנגעגרייט! ווארען, ווי קומט אהער איין אייזערנער האקקען? ווער ווייסט ווי לאנג דער האקקען ווארט שוין אויף איהם! גאטט האט איהם אפשר אנגעגרייט, נאך איידער ער האט'ן אין דער מאמעס בויך בעשאפפען!

אזוי טראכטענדיג, האט ער פערלעגט דען שטריק, עס איז איהם דאך איינגעפאללען:

„און אפשר פערקעהרט? אפשר איז עס גאר מעשה שטן? דער אייגענער שטן, וואס שיקט אויף מיר י ע נ ע געדאנקען, שיקט אויף מיר אפשר די אויך?

און ער האט אבגעלאזט דען שטריק, — עס געהט נישט אזוי געשווינד; ער מוז האבען א ישוב! די וועלט און יענע וועלט פערליערען איז ניט קיין קלייניגקייט...

דערווייל האט דער בית־המדרש־זייגער געשלאגען פיער, עס איז מיטטאג צייט, און ער דערפיהלט פלוצלינג, אז דער מאגען קריגט שיער דען קראמפף פאר הונגער!

א ו ן א י ז א ר א ב ג ע ג א נ ג ע ן פ ו ן ש ו ה ל ־ ב ו י ד ע ם א ו ן ה א ט ד ע ן ש ט ר י ק א י ב ע ר ג ע ל א ז ט פ ע ר ל ע ג ט...

נאכט־נאכטליך ציהט עס איהן דאך ארויף צום שטריק; ער ראטעוועט זיך ווי וויט ער קאנן... ער לויפט צום ארון קודש, שטעקט אריין דען קאפ צו די הייליגע ספרים און וויינט יאמערליך, זיי זאללען איהן ראטעווען. אפט מאל האפט ער ארום א שטענדער, עס זאלל איהם שווערער זיין צו ריהרען זיך פון ארט, שפארט זיך אן מיט אללע כחות אין בית המדרש אויבען...

און ווער ווייסט וואס דער סוף וואלט געווען פון דער מלחמה, ווען ניט די מגפה!

אה! אצונד האט ער אבגעאטהעמט! אוים הענגען, אוים מרה־שחורה, אוים — אוים! מען וועט איהן מוזען חתונה מאכען, און ניט מיט דער מלכה שבא; ער איז פארט א י י ן יתום און שטאדט!

4.

סאוויצקי טרעט אָב; יוסיל האָט התבודדות.

זייט עס האָט זיך אַזוי געשטאַרקט די שרעק פאַר דער מגפה, ענטלויפט דער עולם מיילען־ווייט פון סאוויצקי'ן. מען האָט מורא פאַר'ן . . . אַ קשיא אויף אַ מעשה; אַ מענש איז דאָך ניט מעהר ווי אַ בשר־ודם! עס קאָנן גראַד ניט־גוט ווערן, און היינטיגע צייטען האָט אַזאַ סאוויצקי די גאַנצע ממשלה אין דער האַנד... ער קאָנן הייסען, מען זאָלל מיט סטראַזשניקעס לעגען אין בעטט אריין, שמירען, רייבען, אריינגיעסען רעצעפּטען, ארויסיאָגען די גאַנצע משפּחה, פערברעננען דאָס מעבעל, אָבסמ'ען און דערנאָך נאָך פאַלמעסען! אַזאַ אַ רציחה! אַז דאָקטוירים ווילען וויססען, וואָס די קראַנק איז, סמ'ט מען די ערשטע קראַנקע און זוכט ביי זיי וואָרמליך אין די קישקעס! נור וואָס זאָלל מען טהון? אַז מען איז אין גלות — איז מען!...

אין אַפּטאַ האָט אַ רופא אויסגעזאָגט, אַז דער דאָקטאָר סמ'ט, האָט מען איהם איינגעזעצט אויף ברויט און וואַססער אויף דריי חדשים... איהר מיינט דען דאָקטאָר? חס ושלום! דען רופא!

און דעריבער, אַז סאוויצקי ווייזט זיך אין גאַסס, ווערט פּלוצלינג אוים מענשען. ער וואַרפט איין אויג אויף אַ פענסטער, לאָזט זיך אַראָב אַ פאָרהענגעל, פערשטעלט מען מיט אַ ליילעך, אַ קישען, מיט וואָס עס איז!

אין אַ שאָנעם העללען מאָרגען איז דאָס גאַססעל, וואו סאוויצקי וואָהנט, לעדיג געוואָרען... איבער נאַכט האָבען זיך פון דאָרט אללע בעלי־בתים מיט די שכנים ארויסגעצויגען. מען וויל ניט זיין אין זיין שטח! דאָס איז דער אמת'ער „אוי לרשע ואוי לשכנו!"

סאוויצקי האָט עס בעמערקט און שווייגט. נאָך מעהר, ער טרעט אָב דערווייל דער שטאָדט. אַ קאַטץ שפּרינגט אַ מאָל אַזוי אַוועק פון אַ מייזעל, עס וועט דאָך נישט אַנטלויפען!...

ער זיצט גאַנצע טאָג אין דער היים, אָדער ער שפּאַצירט אונטער דער שטאָדט אין דער בלאָטע. ער איז זיינס זיכער; נאָך וואָס זאָלל ער רייצען דעם עולם און פאַרשען? אַז עס וועט צו עפּיס קוממען, וועט מען שוין וויססען; עס וועט זיך שוין אַרויסרייסען דורך טהיר און פענסטער; עס וועט זיין קולות ווי יום־

כפּור; יודעלאָך האַלטען זיך ניט איין; דאָס איז אַ פֿאָלק, וואָס שרעקט זיך מאָרגע פֿאַר'ן טוידט און שטעהט אונבעהאָלפֿען פֿאַר אַ קראַנק! כאַוויצקי איז שוין געוועזען דאָ ביי'ן אַ טיפֿוס-אונטערגאַנג; ער האָט שוין געזעהען, וואָס דאָס אַרבייט איבער, וואָס דאָס שרייט און ליאַרמט אוים! עס האָט זיך איהם דעמאָלט געדאַכט, אַז ער טרענקט אין אַ ים פֿון יאָמער און קלאָג! אָה — ניין, זיי וועללען זיך ניט איינהאַלטען!

ער האָט אָבגעטרעטען פֿון גאַסס —

און יוסיל האָט אויך אָבגעטרעטען פֿון בית המדרש מיט דער גאַסס צוזאַמען! יענער האָט געוואָלט; דער האָט געכוזט!

זייט מען רעדט געדיכטער פֿון דער מגפה, איז איהם די גאַנצע מרה-שחורה אַוועק, ווי מיט דער האַנד אַוועק גענוממען! פֿערקעהרט, ער ווערט טאָג-טעגליך פֿריילכער, לוסטיגער, און, ניט וויללענדיג, לאָזט ער אַללע מאָל אַרויס אַ געלאַכ-טער. ער קאָנן זיך ניט איינהאַלטען; עס שפּאַרט איהן; ער מוז אַרויסלאַכען! עס קיצעלט איהן אין אַללע אברים! וואָס בלאַססער עס ווערען די בעלי בתים, אַלץ רויטער און לעבענדיגער ווערט זיין פּנים, וואָס נידריגער זיי לאָזען אַראָב די קעפּ, הייבט זיך זיינער האָבער; וואָס דעמפּיגער עס ווערען זייערע שטיממען, ווערט זיין קול לויטערער, קלינגענדיגער, און — וואָס מעהר דאָס בית המדרש זיפֿצט, האָבער איז זיין געלאַכטער: חאַ — חאַ! חאַ — און ער איז גאָר ניט שולדיג; עס לאַכט פֿון איהם אַלליין אַרוים!

און בשעת ווענן אַללע אויגען זעננען טריעב און פֿייכט, גלאַנצען זיינע אַללע מאָל העללער; זיי פֿינקלען! בשעת ווענן קעפּעלעך שטעהען ווי די גולמות מיט אָפּפענע מיילער און שרעקען זיך אַ ריהר צו טהון מיט איין אבר, טאַנצען אונטער איהם האַנד און פֿיס... ער וואָלט יעדען שטענדער געקושט... דען אויוון, די וואַנד געלעקט!

— „צו איז ער משוגע?" פֿראַגט מען, „צו וועלכע רוחות?"

— „זיכער משוגע!" ענטפֿערט מען.

— זיכער! מען דאַרף איהם שיקען אין דולל-הויז אַריין!

פֿאַר'ן דולל-הויז האָט אפילו יוסיל קיין מורא נישט; ער ווייסט, אַז קהל וועט אויף דעם קיין הוצאות נישט לעגען. פֿאַר אַ יאָהרען איז אַ משוגענע געפֿרוירען גע-וואָרען אין מיט'ן גאַסס, נאָך אַ גאַנצען אַרומגעטאַנצטען ווינטער נאַקיט אין שניי, און ביי דער גאַנצער צייט איז קיינעם ניט איינגעפֿאַללען צו דינגען אַ פֿוהר, זי אַוועק צו שיקען, אין אַ הקדש. מען האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט; איין אַנדערע, קריגט אַ דבוק, פֿאָהרט אַרום אויף דער וועלט, מאַכט חאָטש וועלכען גראָשען...

[illegible] האָט צו דעם אויך קיין שכל נישט!

די בעלי־בתים האָבען נור געזיפֿצט, און גאָר נישט! פֿאַר וואָס זאָלל ער, יוסיל, זיין מעהר יחסן? ער וויל נישט היינט דערבייזערן די בעלי־בתים; קיין אַנדער יתום איז טאַקי נישט דאָ, נור, אַ קשיא אויף אַ מעשה, קהל קומט אין כעס אַריין, קאָנן ער זיך ברענגען אַ יתום; אויך קאָנן דערווייל עמיצער ווערען אַ יתום, אַ דאגה! און ווענן נישט, וועלען די בעלי בתים דאַרפֿען געבען דרשה־געשאַנק... איז טאַקי בעססער גוט צו לעבען מיט די לייט. צווייטענס, האָט ער מורא, מען זאָלל איהם נישט אַ מאָל טאַקי אָננעממען פֿיר איין ־אמת'ן משוגענעם און זיך מוזען שאַפֿפֿען איין אַנדערן. מען וועט דאָך קיין אמת משוגענעם נישט געהן חתונה מאַכען! דאָס וואָלט אָפשר קיין פעולה נישט געהאַט. און נאָך עפּים — און דאָס איז דער עיקר — ער דאַרף התבודדות, ער דאַרף! ער מוז זיין אַליין מיט זיינע געדאַנקען; ער מוז קלערען, טראַכטען, חלום'ען ביי נאַכט און ביי טאָג.

ביי נאַכט האָט ער שוין רוה אין בית המדרש; אַז דער עולם צוגעהט זיך און ער בלייבט אַלליין מיט שטענדער און באַנק, לויפֿט ער באַלד צו צום פֿענסטער, שפאַרט אָן דען ברענענדיגען שטערן אָן דער קאַלטער שויב; אין מוח ווערט קיהל, די מחשבות געהען מיט אַ סדר... איז איין אויסגעשטערנטע נאַכט, דאַכט זיך איהם, אַז די לבנה ווינקט איהם צו. דאָס הייסט, אַז יהושע בן נון זאָגט איהם אויף פֿאַנטאָמינאַ: „יאָ" אָדער „ניין", לויט ווי עס קומט איהם אויס...

ביי טאָג. ווייטער, שלאַפֿט ער אַרום איינער אַלליין אונטער דער שטאָדט. ער פֿיהלט נישט די פֿוילע קאָלט, וואָס גנב'עט זיך אַריין דורך אַללע לאָכער פֿון זיינע בגדים; ער פֿיהלט נישט די נעץ, וואָס געהט איהם אַריין פֿראַנק און פֿריי אין די האַלב אָפּפֿענע שטיוועל; ער מאַכט מיט די האַנד, שמועסט מיט זיך אַלליין, מיט די בלייערנע וואָלקען, אָדער מיט דער קאַלטער ווייסער ווינטער־זונן... ער האָט אַזוי פֿיעל צו קלערען! אַזוי פֿיעל צו רעדען! ער איז איין יתום, יתומות אָבער זענגען דאָ דריי, און ער וויל וויסען וועלכע זיין בעשערטע איז.

אויפֿ'ן ערשטען פּלאַן שטעהט דבשה, ירמיה שוסטערס טאָכטער.

ירמיה שוסטער, איידער ער איז געשטאָרבען אויפֿ'ן לעצטען אונטערגאַנג, פֿלעגט אויף איהם רחמנות האָבען, אָפֿט אַהיים רופֿען צו זיך און פֿעררעכטען איהם די שטיוועל; איין מאָל האָט ער איהם אַ פּאָר שוסטער־שיך געשענקט. ער פֿלעגט איהן צמאָל מכבד זיין מיט אַ שטיקעל ברויט מיט שמאַלץ, אַ מאָל מיט אַ ציבעלע. יוסיל פֿלעגט דערביי פֿון דבשה'ן קיין און נישט אַראָבלאָזען. — אָ, ער געדענקט זי גוט! זי שטעהט איהם פֿאַר די אויגען! אַ דיקע, געזונדטע מויד, רויט ווי אַ שמחת־תורה־אָפּפּעל... איין אייזערן שטיק! אַז זי האַפּט די האַק אין האַנד אַריין, פֿליהען פֿון דער ליפּע קיהן שפּענער

אין דער לופט! ירמיה זאָלל נישט געווען שטאַרבען, וואָלט ער אָנגעשלאָגען דען שדוך. ער האָט ליעב אַזא געזונדטע בריאָה. אז ער דערמאַנט זי, קומט איהם די שלינגע אין מויל אריין! איין מאָל — דאָס קאָנן ער נישט פערגעססען — האָט ער זיך מיט איהר געטראָפפען אויף די טרעפ; עס האָט איהם צוגעצויגען ווי אַ מאַגנעט; ער האָט זיך צוגערוקט און אָנגערירט זי ביים קלייד, האָט זי איהם מיט גאָר אַ לייכטען שטויס שיער נישט פון אַללע טרעפ אראָבגעוואָרפען. אַ גליק, וואָס ער האָט זיך פערציפעט אין דער פאָרענציע! אַ צייט האָט ער זיך געשאָמט אַריוף צו ווייזען; ער האָט מורא געהאַט, זי זאָלל דעם פאָטער נישט דערצעהלען... און שפּאָטער, אַז ער האָט שוין יאָ געוואָלט זיך איינשטעללען דאָס לעבען און אַרויף געהן, איז שוין ירמיה קראַנק געוועזען. עטליכע צוואַנציג טאָג האָט ער זיך געקראָנקט און איז געשטאָרבען; דערנאָך איז דאָס ווייב זיינס אַוועקגעפאַללען און איז אויך געשטאָרבען. דבשה איז היינט אַ דיענסט ביי שאול פראַצענטניק. ער עסט אַ מאָל דאָרט אַ טאָג, ער טרעפט זי אָפט איינע אַלליין אין שטוב; ער האָט דאָך די העזה נישט מיט איהר אַ וואָרט צו רעדען; אַזא קוק האָט זי שוין! נור אז קהל וועט הייסען, וועט זי די העזה נישט האָבען אָבצוזאָגען! קהל איז פאָרט קהל! — דבשה, טראַכט ער מיט אַ פולל מויל מיט וואַססער, וואָלט גוט געווען! ער קאָנן זיך גאָר קיין בעססער ווייב נישט ווינשען! ער וועט אפשר אַ מאָל לייזען פון איהר אַ „גלעט איבער דער באַק", נו, מהיכי תיתי, עס איז מעשים בכל יום, און ער וועט עס אָנגעמען פאַר ליעב... ער וועט זי נאָך קושען און האַלזען דערפאַר. ער וועט איהר וואַשען די שטויב פון די פיס, ער וועט איהר נאָכגעהן ווי אַ קליין קינד, ער וועט זי פאָלגען, ער וועט זי גלעטען, פיעשציען, דריקען צו צו'ם הארץ, פעסט, פעסט... נאָך פעסטער, חאָטש דאָס האַרץ זאָלל קלאַפּען נאָך מעהר ווי אַצונד, חאָטש עס זאָלל פלאַצען, עס זאָלל אַרויסשפּרינגען, עס זאָלל פון איהם די נשמה אַרויספליהען, שטאַרבען זאָלל ער ביי איהרע פיס, און דריקען וועט ער!

אַח! קהל זאָלל נור איינפאַללען אויף איהר! איהר מינדסט פינגעריל איז דאָך מעהר ווערט ווי איין אַנדערנס אַ גאַנץ ווייב! ער וואָלט דערוויל מעהר נישט געוואָלט, נור איהר מינדסט פינגעריל!... ער וואָלט עס געקוועטשט און געקוועטשט, געדריקט מיט אַללע כוחות, איהר אוים צו ווייזען, אַז זי וויל אַ חתן...

נור טאָמיר פאַלט איין קהל אַיין אַנדערע יתומה?

אָט, אויפ'ן הייליגען אָרט איז אויך דאָ אַ יתומה, ס'איז דאָ; חאָטש ער ווייסט נישט ווי זי הייסט... זי איז אפילו נור אַ האַלבע יתומה, אָהן אַ טאַטען נור, אַ טאַטען האָט זי; דאָך איידער אַזא טאַטען, איז גלייכער גאָר נישט צו האָבען! אַ שאָנער פאַרשוין בעריל קברן; אַ גאַנצען טאָג שכור'ט ער אין שטאָדט אין אללע

שענקען, און לאָזט זי איבער איינע אַלליין אויפ'ן הייליגען אָרט צווישען קברים...
טהייל מאָל קומט ער נאָך אַהיים שכור און שלאָגט זי נאָך, זאָגט מען, שלעפּט זי אַרום בּיי די צאָפּ, מעסט מיט איהר אויס די קברים... די גאַנצע שטאָדט זאָגט עס. נור מען וועט זיך נישט אריינמישען, מען האָט מורא פאַר איהן; א שכור און אַ גבור דערצו! ער האָט פאַר א יאָהרען משה גלאָזער א קלאַפּ געגעבען פאַר חבר־קייט אונטער א זייט, האָט ער אויף אייביג אַ לונג־פעהלער בעקוממען. ער ווערט טאָג־טאָגליך געלער, פאַלט אין דער זאָך אַריין, קוים וואָס ער אָטהעמט נאָך!... אַז די טאָכטער לעבּט נאָך, איז זי פון אייזען. די מוטטער איהרע האָט ער טאַקי יונגערהייט פעריאָגט אין קבר אריין. און וואָס וויל ער פון דער טאָכטער? — עס חאַפּט יוסלען אָן אַ ווייטאָג בּיים האַרץ! איין מאָל האָט ער זי געזעהען און קאָנן זי שוין נישט פערגעססען... געזעהען האָט ער זי טאַקי אויף ירמיה שוסטערס לויה, ער האָט דעמאָלט עפּים מורא געהאַט צו צו־געהן נאָהנטער צו'ם קבר; ער האָט מורא געהאַט זיך צו טרעפען בּיים קבר מיט דבשה'ן. זי וויינט א ודאי, און איהרע טרערען וואָלטען זיך ווי הייס בּליי געגאָססען איהם אויפ'ן הארץ... האָט ער זיך אָבגערוקט און אַרום געדרייט זיך פון דער ווייטענס נעבען טויטען־שטיבעל און איז אַ פּאָר מאָל פּאָרבּיי געגאַנגען פאַר בּעריל קברן'ס פענסטער. ער האָט זי דערזעהן, ווי זי איז געשטאַנען מיט אַראָבּגעלאָזטע בּרעמען און געשיילט קאַרטאָפעל... א בלאַססע, איין איידעלע! ער וואָלט זי מיט איין האַנד אַרום גענומען... נור א גוטע מוז זי זיין, זי האָט שוין אַזוינע אויגען, אַזא בּליק! איינמאָל האָט זי אין גאַנצען אויפגעהויבּען די בּרעמען און ער האָט תוך כּדי דבור אין דבשה'ן, אין דער גאַנצער לויה פערגעססען — אַזא גוטקייט האָט אַרויסגעשטראַהלט פון איהרע בלאָהע אויגען און אַזא זיססער חן איז איהר אויסגעגאָססען געוועזען אויפ'ן פּנים... אַזא גוטען חן האָט געקאָנט האָבּען נור אסתר המלכה; אסתר המלכה איז אָבער גרין געוועזען און זי איז ווייס ווי איין אַלבּאַסטער. האָאר האָט זי שוואַרצע ווי קויל, נור די האָאר וועללען שפּאָטער נישט זיין. איי איז זי א שאָנע! עפּעס חאַפּט זי אָן בּאַלד בּיי'ם האַרץ!

און זי האָט גאָר אויף איהם איין אנדערע פּעולה: אַז ער זעהט דבשה'ן קאָכט איהם אויף דאָס בּלוט! אויף איהר אָבער, אַז ער האָט געקוקט, איז איהם עפּים אַזוי גוט, אַזוי לייכט, אַזוי וואַרעם געוואָרען!

פון דעמאָלט אָן פלעגט ער געהן אויף אללע לויות, און אַ־ריינוואַרפען א בּליק אין פענסטעריל...

— יאָ, אויף איהר בּעשטעהט ער אויך! אדרבא זאָלל זיין זי... מהיכי היתי... פערקעהרט, אפשר בּעססער זי...

ער וואָלט זיך מיט איהר אַרומגעטראָגען ווי מיט א צאַצקע, ער וואָלט זי

גאַנצע טאָג געצאַצקעט און אַלץ פֿאַר איהר געטהון, ער וואָלט זי נישט געלאָזט אַריינשטעקען די האַנד אין קאַלט וואַססער! ער וועט האַלץ האַקען, קאָכען, באַקען, גרעט וואַשען, ער וועט אַללעס טהון פֿאַר איהר. נור מיט איין בעדינג, זי זאָלל שטעהן און קוקען אויף איהם און שמייכלען! וועט ער האָבען צייט, וועט ער זי אַרומטראָגען, ווי אַ קליין קינד אויף די האַנד. אין דער פריה וואָלט ער זיך אויפגעחאַפּט מיט'ן טאָג גלייך, ווינטער וואָלט ער באַלד איינגעהייצט אין אויווען, זוממער — באַלד צוגעשטעלט אַ טאָפּעל וואַססער אויף טהיי. אַרום געגאַנגען וואָלט ער שטילל, אויף די נאָגעל. שטיללערהייט וואָלט ער איהר אָבגעפּוצט די קלייר, די שיך... ער וואָלט איהר שטיללערהייט דאָס אָנטוהן צוגעשטעלט צו'ם בעטט. דערנאָך וואָלט ער ערשט... זיך צוגעגאַנגען שטילל, גאָר שטילל. ער וואָלט זיך איבער איהר געבויגען, לאַנג, לאַנג אַזוי געקוקט... ביז די זונן וואָלט אַרויף אויפ'ן הימעל, עס וואָלט רעכט טאָג ווערען, די זונן זאָלל שוין ליעגען אין פענסטער, דעמאָלט ערשט, וואָלט ער זי אויפגעוועקט בנשיקה! — עס וואָלט געוועזען אַ לעבען ווי אונטער די זונן.

און עס איז אַ גוטער שדוך אויך! אוי, אוי!... דבשה מוז האָבען אַ פּאָר גילדען, די זאַממעלט! נור, זי האָט אָבער אַ חזקה, אַ פּרנסה אין דער האַנד! עס איז ידוע לכל, אַז בערל'ען פֿערבּרענט דער בראָנפֿען; דער רופא זאָגט, אַז ער עסט שוין נישט, אַז ער געהט אַרום מיט געלעכערטע קישקעס, רחמנא־לצלן... וואָלט ער טאַקי איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איבערגענומען דאָס קברנות... פֿאַר וואָס נישט? אין דער התחלה וואָלט ער אפילו מורא געהאַט פֿאַר די מתים, מען געוויינט זיך דאָך צו... מיט איהר צוזאַממען וואָלט ער זיך צו'ם גיהנם צוגעוויינט! קיין שאָנע פּרנסה איז עס נישט, נור פֿאַר דאָס וואָלט ער געוואהנט אונטער דער שטאָדט, בעזונדער, קיינער וואָלט איהם נישט נאָכגעקוקט!... עס קאָנן זיין אַ לעבען, אַ גן עדן אויפ'ן בית עולם!

און טאָמער פֿאַלט דער גורל אויף „לאַפּיי“? איז אַ צו־נאָמען פֿון אַ דריטטער יתומה. די אַז ער דערמאַנט, ווערט איהם קאַלט אין אַללע אברים! זי איז שוין אַ שטאָדטישע יתומה... איז אַ יתומה זייט ער געדענקט. אַ קראַנקע, מיט אַ גרויסען קאָפּף, אויסגעקראָכענע האָאר און עפּיס משונה'דיגע פּיס; זי געהט ניט אויף דער פּאָדעשווע, אויף די פינגער געהט זי, מיט די פיענטים אין דער הייך; געהענדיג, שאָקעלט זי זיך און וואַקעלט זיך ווי אַ שכּור... זי טרעפט ער שוין אָפט אין גאַסס; קיין אָרט פֿאַר זיך האָט זי נישט. זי געהט פֿון הויז צו הויז, בעדיענט אַללע דיענסטען; דער טראָגט זי וואַססער, דער האָלץ, דער העלפט זי צוהאַקען אַ ביסל קיהן, דאָ טראָגט זי אַרויס אַ שאַף, דאָרט גיסט זי אָן אַ וואַננע... האָט זי נישט קיין אַרבייט, בעטטעלט זי. איינמאל אין יאָהר וואַשט זי אויס די פּאָדלאָגע אין בית

המדרש. וואו זי נאַכטיגט, ווייסט ער נישט... לאַפּיי, לאַפּיי! ער שטעלט זי זיך איהם פאַר די אויגען און עס האַפּט איהם אָן אַ שוידער...

קאַלט ווערט איהם אין אַללע אברים! זי מוז שוין אַלט זיין אַ יאָהר פערציג; זייט ער געדענקט זי, זעהט זי אַלץ אַזוי אַלט אויס...

— רבונו של עולם! שרייט ער אויס פאַר שרעק, דאָס וואָלט שוין אַרגער גע־ווען ווי געהאָנגען. ער שיקט די דערשראָקענע אויגען מיט אַ געבעט צום הימעל אַרויף. אויפ'ן בלאַססען שטערן בעוויי'ען זיך גרויסע טראָפּען שוויים ווי די אַרבים.

עס דערוועקט זיך דאָך זיין רחמנות אין הארץ. אויף איהר איז אויך אַ רחמנות... זי ווילל אַוודאי אויך חתונה האָבען... זי איז אויך אַ בלענדנע שאָף, אויך אַ יתומה! זי האָט אויך נישט מעהר, ווי אַ גאָטט אין הימעל! עס גלוסט זיך איהם צו וויינען אויף איהר און זיין מזל צוזאַממען!

ער האָט אַ ישוב און גיט זיך איבער גאָטט אין די האַנד אריין! ווילל גאָטט, חס ושלום, זי, זאָלל זיין זי! ער פערלאָזט זיך בעפאָר אויף גאָטט דער־נאָך אויף קהל! וועלכע גאָטט, ברוך הוא, וועט בעשערען און קהל וועט געבען, מיט דער וועט ער לעבען, די וועט ער עהרליך האַלטען, דער וועט ער געטריי זיין, דער וועט ער זיין אַ מאַן ווי אַללע מאַננער, — די אַנדערע וועט ער פערגעססען...

עס ערוועקט זיך אָבער אין איהם איין אַנדערע זאָרג: אויב זיין בעשערטע איז „לאַפּיי", וואו וועלען זיי זיך אַהין טהון? וואו וועט מען וואָהנען? וואָס וועט מען טהון? זי האָט ניט קיין דרייער ביי דער נשמה, געהט אָבגעריססען, אָבגעשליססען... די דיענסטען קויפען ביי'ן איהר אָב די בכורה פאַר אַ ביסל נאַכטיגע קאַרטאָפּפעל; פאַר אויסוואַשען די בית-המדרש-פאָדלאָגע נעמט זי שני זהובים! אויף טרוקען ברויט איז ווענינ! און ער וואָס קאָנן טהון? צו וואָס קאָנן ער טויגען?

וואָלט ער נישט לאָם געוועזען, וואָלט ער אַ משולח געוואָרען... קיין מלאכה קאָנן ער נישט... סידען — טרייסט ער זיך — ער זאָלל ווערען אַ מלמד! צו דער וויעציערע וועללען אַללע בעלי בתים געבען דרשה-געשאַנק; פאַר דעם געלד וועט ער זיך קויפען אַ „שטוב" און זעצען זיך קנעללען; פאַר וואָס נישט? אַזוי פיעל לער־נען, וויפיעל אַ מלמד דאַרף, בפרט אַ דרדיקער, קאָנן ער נאָך... נור וואָס עס וועט זיין, אַבי אַ ווייב! עס זענגען דאָ יודען, יונגע האָבען נאָך מאָוס'ערע ווייבער און זענגען גראָססערע קאַליקעס... און מען לעבט! אַ ווייב איז אַ ווייב... אַבי נישט אַלליין, אַבי נישט קיין „מאָג"!

און אָפשר וועט איהם נאָך געראָטהען צו קריגען איינע פון יענע צוויי... און ער מאַלט זיך ווייטער אויס אַ גן-עדן... און ער שמייכעלט ווייטער צו דער בלאַטע

און טענה'ט מיט די בלייערנע וואָלקען...

שאַ! עס פעהלט איהם איין אַ שטיקעל יושר: ער זאָלל וויססען זיכער, אז דער אָרימער „לאַפּיי", נעביך, איז בעשערט, זי זאָלל, חס ושלום, אומקוממען אין דער מגפה, וואָלט ער געוואָלט חתונה האָבען מיט איהר... זאָלל זי נעביך האָטש פאַר'ן טוידט האָבען אַ מאַנן! באַדיי אויף אַ חודש! פאַר וואָס נישט? דאָך אַ יודישע טאָכ־טער! איהם וואָלט עס נישט געשאַדט און פון גאָטט, ברוך הוא, וואָלט עס אַ יושר געווען... ער, חס ושלום, ווינשט איהר נישט דען טוידט... פערקעהרט, ער האָט רחמנות אויף איהר... ער פיהלט און וויסט, וואָס מען מיינט עלענד, איינע אַלליין, שטענדיג איינע אַלליין!

5.

סאַוויצקי מיט יוסל'ן צוזאַממען.

שלאָפענדיג, פערטיעפט אין די געדאַנקען, אין דער בלאָטע, האָט יוסיל ישיבה־בחור איינמאָל פלוצלינג דערפיהלט, אז עמיצער האָט איהן אָנגעהאַפּט ביי'ם אַרבעל. ער דרעהט זיך אום דערשראָקען, און דערשרעקט זיך נאָך מעהר, דער־זעהענדיג, אז עס שטעהט פאַר איהם דער דאָקטאָר סאַוויצקי.

סאַוויצקי מיט יוסל'ן פלעגען זיך גאַנץ אָפט בעגעגנען אונטער'ן שטאָדטיל, ביז אהער האָט יוסיל יעדעס מאָל אַראָבגעהאַכט די צוריססענע כובע און געבייגט זיך ביז צום נאָפּעל פאַר'ן קריסט; סאַוויצקי האָט דאָס ערשטע מאָל אויס־געשפּיגען, דאָס צווייטע מאָל געוואָרפען אַ בייזען אנטיסעמיטישען בליק, דאָס דריטטע מאָל פראָסט געקוקט אין די אויגען אריין, שפּעטער שוין אַ לייכטען שמייכעל געטהון און — ערשט היינט, דאָס ערשטע מאָל, איהן אָנגעהאַפּט ביי'ם אַרבעל.

זיי האָבען זיך ביידע אין די אויגען דערקענט, אַז זיי האָבען עפּיס בשותפות! אינ'ם בליק האָבען זיי דערפיהלט, אַז זיי ביידע האָבען עפּיס איין „עסק", איין האָפנונג, אז עס בינדט זיי עפּיס איין זאַך צוזאַממען.

סאַוויצקי איז איינער אַלליין אין שטאָדט; פריהער פלעגט ער אריינקוממען צו'ם אַפּאָטהעקער, נור דער האָט איהם ערשט נישט לאַנג געגעבען אָנצוהערען, אז ער מאַכט איהם שאָדען אין לייזונג; אַז דורך סאַוויצקין, האָט דער עולם

מורא צו קויפֿען ביטער־וואַסער און ריצען־אָהל, אין וועלכען עס שטעקט דעם אַפּטהעקערס עיקר פּרנסה...

די מיעשציאַנעס, די קריסטען האָבען איהם אויך שפּעטער אָנגעהויבען צו ווייבען; זיי גלויבען אויך, אַז דאָקטוירים סמ'ען, און סאַוויצקי וועט אויך ניט בעסער זיין...

עס איז נאָך אַרויס אַ קול, אַז ערגיץ אין אַ שטעדטיל האָבען די „ליקעס־פֿערברענט אַ שפּיטאַלנע באַראַק און פֿערשטיינט דען דאָקטאָר. אין די אויגען ביי די מיעשציאַנעס בעוויזט זיך גאַנץ אָפֿט אַ מין פֿייעריל, וואָס זאָגט גאָר קיין גוטס נישט צו.

יוסיל בעגעהט זיך אָהן מענשען; סאַוויצקי בענקט שוין שטאַרק צו'ן אַ מענש. עס וואונדערט איהן אַלליין, פֿאַר וואָס דעם לאָמען זשידלאַקס געשטופּעלט פּנים זעהט איהם צונד אַזוי פֿריינדליך אויס; אגב האָט ער צו'ן איהם אַ שטיקעל געשאָפֿט; עס קאָנן זיין, אַז די מגפה איז שוין דאָ, נור מען בעהאַלט זי! ביי דעם זשידלאַק קאָנן מען עפּיס געוואָהר ווערען.

אָנגעחאַפּט ביי'ם אַרבעל, האָט יוסיל אַ ציטטער געטהון: ער איז דאָך באַלד צו זיך געקוממען און אפילו נישט בעמערקט ווי געשווינד סאַוויצקי האָט צוריק־געחאַפּט די האַנד פֿון זיין ברודיגען אַרבעל; ער האָט נור געזעהען, אַז סאַוויצקי איז צונד נישט בייז, אַז ער שמייכעלט.

— אַ צאָ — פֿראָגט סאַוויצקי — אַ צאָ, ניעמאַ חאָלערי? 1)

יוסיל איז אַ פּאָר מאָל אַרויסגעפֿאָהרען מיט'ן שטאָדט־דין אויף אַ דאָרף אין אַ מיהל אַריין, צו היטען ווייץ אויף פּסח, און האָט זיך דאָרט אויסגעלערנט עבליבע וואָרטער פּויליש. סאַוויצקיס שאלה האָט ער פֿערשטאַנגען; דאָס וואָרט „חאָלערי" האָט איהם אפילו, ביי דער גאַנצער האַפֿנונג, וואָס ער האָט אויף דער מגפה געלעגט, אַ שטאָך געטהון „אין דער זיעבענטער ריפּ" דאָס פּנים האָט זיך איהם פֿערקרימט,— ער האָט זיך דאָך בערוהיגט און געאָנטפֿערט:

— ניעמאָ, ווועלמאָזשני פּאַניע, ניעמאַ! 2).

נישט וויללענדיג, האָט זיין תשובה טרויעריג געקלונגען.

זיי זענגען זיך באַלד צוגאַנגען, דען צווייטען טאָג זיך ווייטער געטראָפֿען; זיי זענגען זיך ווייטער ענטגעגען געקוממען.

יוסיל האָט זיך אָבגעשטעלט אין אַ זייט, ווי אַ זעלנער „פֿאַד פֿראָנד", נור אָהן דער האַנד צום דאַשעק; סאַוויצקי האָט זיך אביסל פֿערהאַלטען און געפֿראָגט:

---

1) נו וואָס? נישט דאָ קיין חאָלערי?

2) נישט דאָ פּריץ (בעסטער הערר) נישט דאָ!

— א צאַ ? ! דויש ניעמאַ ? 1)

— ניעמא וויעלמאָזשני פאַניע, ניעמאַ ! 2) — האָט יוסיל די אייגענע תשובה געגעבען.

דען דריטטען טאָג האָבען זיי זיך ווייטער געטראָפֿען, און שוין לאַנגער גע־שטאַנען צוזאַמען.

סאַוויצקי האָט אויסגעפֿראָגט, צו מען האָרט נישט עפּיס בכלל פֿון לאַקסיע־רען און ברעכען, חאָלערינקע, דיזעריע, אָדער אַזוי פֿון מאָגען און קישקע קראַנק־הייטען.

נישט אַלץ האָט יוסיל פֿערשטאַנען פֿון סאַוויצקעס רייד, געשטויסען האָט ער זיך דאָך ריכטיג, אַז ער פֿראָגט אויף קראַנק, וואָס זעננען א מין הקדמה צו דער מגפה.

— ניעמאַ, וויעלמאָזשני פאַניע, ניעמאַ ! 3) האָט ער אלס אין איינעם געאָנט־פֿערט. ער האָט געוואוסט, אַז אין שטאָדטיל איז נאָך גאָר שטילל.

— ניעמאַ, אַליע בענדזיע 4), האָט איהם סאַוויצקי, אַוועקגעהענדיג, צו־געוואָרפֿען א טרייסט.

עס איז אַוועק א שטיקעל צייט, און זיי פֿלעגען שוין, ביים טרעפֿען זיך, צו־געהן א שטיקל וועג צוזאַמען; סאַוויצקי האָט אַלץ אויסגעפֿראָגט, שטענדיג געהאָרט די אייגענע תשובה „ניעמאַ, פאַניע, ניעמאַ", און שטענדיג געטרייסט זיך און יוסל'ן מיט „אַליע בענדזיע"...

— מ־שי פּשישטש ! 5) זאָגט ער מיט א זיכערהייט, און יוסיל זעצט זיך עס איבער אויף לשון קודש: „אף על פי שיתמהמה אחכה לו", און עס וואַקסט אין איהם דאָס הארץ. ער ווינשט נישט, חס ושלום, קיין שלעכטס דעם שטאָדטיל. סאַוויצקי אָפּשר וויל א גרויסע מגפה... ער — האָט גענוג א קליין מגפה'לע, א כזית'ל... עס זאָל אפילו קיינער, חס ושלום, נישט נפטר ווערען! א פּאָר בעלי בתים זאָללען נור אָנהויבען... ווי עס איז, וועט שוין גענוג זיין! ער וויל נישט מעהר! זיין ערגסטען שונא וו נשט ער נישט דעם טויט!

עס האָט אַזוי געדויערט א חודש; סאַוויצקי איז שוין א ביסל אונגעדולדיג גע־וואָרען און אפילו פֿאָרגעשלאָגען יוסל'ן איין עסק: ער איז זיכער, אַז אין שטאָדט מוז עפּיס זיין, נור מען בעהאַלט... מען היט זיך מיט דער מגפה... יודען האָבען שטענדיג מורא... דעריבער שלאָגט ער פֿאָר יוסל'ן, ער זאָל נאָכפֿאָרשען, געוואָהר

1) נו, וואָס ? הינט אויך נישט דאָ ?
2), 3) נישט דאָ פּריץ, נישט דאָ.
4) נישט דאָ, נור עס וועט זיין!
5) זי פּוסט קומטען.

ווערען, אונ איהם מודיע זיין, חאָטש פון איין בעהאַלטענעם צופאַל, פון אַ ליטדע וואָס... ער וועט איהם זעהר דאַנקבאַר זיין...

סאַוויצקי רעדט פאַר יוסל'ן צו געשווינד אונ צו „הויך פויליש", דאָך האָט ער דערפיהלט, אַז סאַוויצקי וויל איהן דערמיט מאַכען פאַר אַ מסור, אַז ער וויל, ער זאָל איהם פערמסערען יודישע קראַנקע.

— ניין — טראַכט ער ביי זיך — ניין, יוסיל וועט קיין מסור ניט זיין! ער וועט נישט אויסזאָגען סאַוויצקין אַ וואָרט. נישט ווילענדיג, שאָקלט ער דאָך, פאַר דרך אֶרץ, מיט'ן קאָפּ אויף יאָ, אונ סאַוויצקי געהט אַוועק.

יוסיל בעפעסטיגט זיך מיט דער דעה, סאַוויצקין קיין וואָרט נישט צו זאָגען, נור ער אַליין פאַר זיך וועט חוקר ודורש זיין, טאָמער בעהאַלט מען טאַקי, זאָל ער וויסען.

יוסיל הייבט אָן אַרומצוגעהן צווישען די מנינים פריה אונ שפּאָט ביי'ם דאַוונען, אויב עמיצער פעהלט נישט; האָט ער עמיצען ביים דאַוונען נישט בעמערקט, הייבט ער באַלד אָן חוקר ודורש צו זיין, וואָס די מעשה איז. עס האָט אָבער צו גאָר נישט געברענגט; עס האָט זיך שטענדיג אויסגעלאָזט מיט גאָר נישט; עס האָט זיך אויסגעוויזען, אַז איינער האָט זיך איינגעשטעלט דאָס לעבען אונ איז אַרוים אויפ'ן דאָרף עפּיס איינקויפען, דער צווייטער האָט זיך, נאָך אַ קריעג מיט'ן ווייב, געשעמט מיט אַ געשוואָלענע באַק צו קוממען אין בית המדרש אַריין, אַ דריטטער האָט זיך אַ צאָהן אויסגעריססען ביי'ם רופא אונ מען קאָנן איהם עפּיס דאָס בלוט ניט אַזוי געשווינד פערהאַלטען, — אונ נאָך אַזוינע קליינע קלייניגקייטען, וואָס געהערען זיך גאָר נישט אָן מיט דעם ענין, וואָס יוסל'ן אינטערעסירט. אונ ער האָט יעדעס מאָל גאַנץ עהרליך אָבגעגעבען סאַוויצקין דען איינענעם ראַפּאָרט:

— ניעמאַ, פּאַניע וויעלמאָזשני, ניעמאַ!

דערביי האָבען זיי שוין טאָג־טעגליך איינער אויפ'ן צווייטען געוואַרט אונ מיט יעדען טאָג לאָנגער גערעדט.

יוסיל האָט זיך געהאַלפען מיט אַללע אֵברים, אַז סאַוויצקי זאָל איהם פערשטעהן, ער האָט געאַרבייט מיט פּיס אונ מיט האַנד, אונ סאַוויצקי, וואָס האָט זיך שוין צוגעוואָהנט צו זיינע תנועות, האָט דאָך געמוזט גאַנץ אָפט אָבשפּרינגען פאַר יוסיל'ס האַנד.

סאַוויצקי האָט אַלץ ניט געקאָנט פערשטעהן, אין וואָס יוסל'ן געהט, פאַר וואָס יוסיל האַלט זיך אַזוי פון ווייטענס פון קהל; פאַר וואָס, לויט ווי מען זעהט בחוש, וויל ער אויך עס זאָל קוממען די מגפה — נור ער האָט קיין צייט געהאַט מיט

דער רעטעניש זיך צו פֿערנעמען... אַ יוד צו דערגעהן! מן הסתם האָט ער אַ געשאָפֿט דעררינען! אפשר האַנדעלט ער מיט ליינוואַנד אויף תכריכים! אפשר מאַכט ער ארונות! פֿאַר דאָס אָבער, האָט ער אַמאָל בעמערקט, אַז יוסעל פֿאַלט אָב ביי זיך, אַז ער איז ניט אַזוי זיכער ווי ער, אַז היינט מאָרגען „מוז זי קוממען", האָט ער איהם אויסגערעדט דאָס הארץ, געשטאַרקט און מבטיח געווען, אַז קהל קאָנען נישט ניצול ווערען, אַז זי מוז קוממען!

סאַוויצקי, האַלט עס ברור כשמש, אַז זי מוז קוממען. זי רוקט זיך דאָך אַללע מאָל נאָהנטער! מען שרייבט דאָך אין אַללע צייטונגען! און אַזוי האָט אָבגעדויערט אַ חודש אַנדערטהאַלבען. די גרויסע פֿרעסט, אויף וועלכע קהל האָט געהאָפֿט, זעננען נישט געקוממען, נור די מגפה, אויף וועלכער סאַוויצקי און יוסיל האָבען געהאָפֿט, האָט זיך אויך נישט געוויזען. סאַוויצקי אַליין הייבט שוין אָן מסופק צו זיין. דאָך, טרייסטענדיג יוסלען, שטאַרקט ער זיך אַלליין אין דער דעה. עס איז פֿאָרט ניט מאָגליך זי זאָלל אהער נישט קוממען! עס איז דענן דאָ נאָך אַזאַ אומריין שטאָדטעל?! וואו נאָך עסט מען אַזוי פֿיעל אוגערקעס, רוי אויבס און ציבעלים? וואו נאָך איז מען אַזוי נישט געוואָרענט מיט קאַלט וואַססער, אומגעקאָכטס? אין'ם גאַנצען שטאָדטעל זעננען פֿערהאַן אפשר ביי צוויי דריי גבירים בלעכענע סאַמאָווארען, דריי־פֿיער הייזער זעננען דאָ וואו מען מאַכט טהיי; דער רעשט עולם טרינקט באַרליך־יאָך נאָך געזאַלצען טשאָלינט, פֿיש פֿערקויפֿט מען פֿראַנק און פֿריי, אַלטע, פֿוילע...

זי מוז קוממען!

עס זעננען טאַקי דאָ אַזוינע שטאָדט, אויף וועלכע די מגפה האָט קיין שליטה נישט, למשל: אַאַכען, בירמינגהאַם און אַנדערע, וואָס יוסעל קאָנן אפילו זייערע נאָמען נישט דערחאַפּען; נור דאָרט עסט מען קיין טשאָלינט נישט און טיי ווערט געטרונקען פֿון דיסטילירט וואַססער — דאָס איז עפּיס אַנדערש!

דערוויל איז אַריבער נאָך אַ וואָך און מען האָרט פֿאָרט נישט! פֿערקעהרט, עס איז געקומען אַ ידיעה אַז אין אַפּטע האָט „זי" שטאַרק נאָכגעלאָזט, ראַחעוו איז שוין געאָפֿענט... אין צוויזמיר האָט מען אפילו דאָס טהיי־הויז, וואָס מען האָט לעצטענס געאָפֿפֿענט פֿיר אָרימע לייט דעם גובערנאַטאָר צוליעב, — פֿערמאַכט... יוסעל הייבט אָן קלערען, אַז אין זיין פֿינסטער מזל וועט זיך פֿון אַללעם אויסלאָזען אַ בוידעם... אָדער אַז זיין שטאָדטיל איז אויך אַזאַ מין בירמינגהאַם, אַז אויף איהר האָט אויך די מגפה קיין שליטה נישט. ער הייבט צוריק אָן אומרוהיג צו שלאָפֿען, ער הייבט אפילו אָן צו זיין אונרוהיג ביי טאָג. די כלות רוקען זיך איהם אָב אַלץ ווייטער און ווייטער, און, אויסער די איינע האַלבע שעה, ווענן ער טרעפֿט זיך און רעדט מיט סאַוויצקין, האָט ער קיין רגע רוה.

ער זעהט בחוש, אז די שטאָדט־לייט ווערען אַללע מאָל רוהיגער אונ רוהי־גער... דערווייל איז נאָך געקוממען אַ ידיעה, אז אין די דאָרפער ארום איז שוין גאָר שטילל אין גאַנצען. דאָס גאַנצע שטאָדטעל האָט אופּגעלעבט; די ווייבער האָבען אויפגעהערט צו מאַכען יללות אין „עזרת נשים”, יונגערע קוממען שוין אפילו נישט דאוונען, נור, ווי אַמאָל, משבת לשבת; דעם רופא'ס ווייב קלערט שוין צוריק אָנצוטהון דאָס שייטעל. אויפ'ן באָדערם דיענסט רעדט מען ווייטער אָסור לדבר אונ מען האָט זי שוין אפילו פערמסר'ט פאַר'ן רב. עפּיס אַ משכיל הייבט אָן ווייטער צו שרייבען לשון קודש, תבואה־סוחרים הייבען אָן ארויסצופאָהרען, מעקלער פער־דיענען, זאָנטאַג איז דער מארק פולל מיט פויערן, די שענקען לייזען; מען לייזט אויך פאַר זאַלץ, פאַר נאַפט אונ אַנדערע סחורות. דאָס שטאָדטעל קריגט צוריק די אַלטע צורה, די פאָרהאָנגליך פון די פענסטער זענען פערשווינדען, סאַוויצקי'ס גאַסס האָט צוריק אויפגעלעבט.

יוסלען ווערט טאָג־טעגליך אָרגער!...

עס פאַלט שוין אויף איהם טהייל מאָל צוריק די אַלטע מרה־שחורה. אויפ'ן אָרט פון כלות, זעהט ער שטענדיג פאַר זיך דען שטריק אויפ'ן שוהל־בוידעם. ער זעהט ווי ער הוידעט זיך; ער ווינקט איהם, ער רופט איהן: קום, קום! ווער פטור קהל, ווערט פטור דאָס ביטטערע יתום'ישע לעבען! נור ער שטאַרקט זיך נאָך; סאַוויצקי איז פאָרט אַ דאָקטאָר, ער מוז דאָך וויססען! אונ סאַוויצקי האלט זיך אַלץ ביי זיינעם!

איינמאָל האָט יוסיל סאַוויצקין אונטער דער שטאָדט ניט געטראָפען אונ דוקא אינ'ם ערגסטען טאָג, וואָס יוסיל האָט דאַמאָל געהאַט.

באַלד אין דער פריה, קוים וואָס ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, עס איז נאָך פינסטער געוועזען אין בית המדרש, איז אַריין דער שמש מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה: האָרסט יוסיל! פון ראַחעוו איז שוין דער דאָקטאָר מיט'ן סטודענט אָבגעפאָהרען! אונ ביי נאַכט — האָרסט — בשעת'ן מולד, האָט געכאַפּט אַ שטאַרקער פראָסט, איין אייזער־נער פראָסט! אויס מגפה! האָט דער שמש אויסגעשריגען אונ איז געלאָפען קלאַפּען „אין שוהל אַריין” מיט דער בשורה טובה.

יוסיל האָט זיך געשווינד אָנגעטהון, דאָס הייסט: ער האָט געכאַפּט אויף זיך די קאַפּאָטע, מיט וועלכער ער האָט זיך צוגעדעקט, אונ אָנגעהויבען שפּרייזען אונ־רוהיג איבער'ן בית המדרש, אַללע מאָל צוגעשפּרונגען צו'ם פענסטער, זעהען צו עס ווערט נישט טאָג; צו עס איז שוין נישט צייט אַרויסצולויפען צו סאַוויצקין. קוים איז טאָג געוואָרען האָט ער אָבגעדאַווינט, אונ איז אַרויסגעלאָפען, אומגעגעססען, אונטער דער שטאָדט. ער פיהלט, אז אָהן סאַוויצקים טרייסט קאָנן איהם דאָס הארץ פּלאַצען.

הונגעריג האָט ער זיך אַזוי ארומגעדרעהט ביז מיטטאָג-צייט ; סאָוויצקי איז ניט געקוממען, ער מוז ווארטען. עס פּלעגט אָפט טרעפען, אז סאָוויצקי איז געקוממען ערשט נאָך מיטטאָג.

ער איז הונגעריג, שטארק הונגעריג, עס פעלט איהם דאָך נישט אַיין צו געהן אין שטאָדט אריין עססען; ער מוז ווארטען אויף סאָוויצקין! אָהן איהם, אָהן זיין טרייסט וועט איהם קיין ביססען נישט דורכ'ן האלז; ער וועט נאָך האָבען אַ שרעקליכע נאַכט. עס וועט איהם ווייטער ציהען דער שטריק... ניין, ער מאָג איינמאָל פאַסטען! עס געהט אַוועק נאָך אַ שעה, עס ווערט טונקעלער. דער מאַט-טער פּלעק פון דער ווינטער-זונן אונטער'ן וואָלקען לאָזט זיך אלץ נידריגער אראָב, אונ וועט באלד פערשוואונדען ווערען אונטער וואסיל'ס מיהל. ער ציטטערט פאַר קאָלט; ער לויפט זיך איבער, קלאפּט איין האַנד אין צווייטער, זיך צו דערוואָרמען, אונ סאָוויצקי ווייזט זיך אלץ נישט! אַזוי פערשפּעטיגט האָט ער זיך נאָך קיין איינ-ציג מאָל נישט.

ער הייבט אָן קלערען, אַז סאָוויצקין האָט געמוזט איין אונגליק טרעפּען; ער האָט געמוזט קראַנק ווערען, אַוועק פאַללען... אונ אפשר גאָר — ווערט ער בּאָז — שפּיעלט ער אין קאָרטען, אַ קשיא אויף אַ גוי! אונ דער פּלעק פון דער זונן זעצט זיך אלץ טיעפער אונ טיעפער, אונ פון דער צווייטער, רייגערער זייט היממעל, ווייזט זיך איין אַנדערער ווייסער דינטשיקער פלעק ווי אַ שערבּ, דאָס איז די יונגע לבנה... עס איז שוין מנחה צייט.

יוסיל פערליערט די האָפפנונג; סאָוויצקי וועט שוין זיכער נישט קוממען; עס חאַפּט איהן אָן אַ געוויין. הונגעריג אונ געפרוירען לויפט ער אין בית המדרש אריין חאַטש אָבדאַווענען מנחה-מעריב.

אין גאַסס האָט ער כּמעט קיינען נישט בעגעגענט. די מאָננער זענגען ביים דאַווענען, נור דורך די שויבען-טיהרען פון די קליינע געוועלבלעך רייסט זיך אַללע מאָל ארויס אַ פראָהליך ווייבעריש קול, וואָס יאָגט איהן נאָך ביז די בית-המדרש-טראָפּ; עס ציטטערן אונטער איהם די פיס פאַר מיעדקייט אונ פאַר שרעק; עס האָט געמוזט קוממען נאָך אַ גראָהליכערע ידיעה, אַז די ווייבער רעדען אַזוי הויך אונ לאַכען.

ער הייבט זיך קוים אויף די טראָפּ. אונטער דער טהיר בלייבט ער שטעהן; ער האָט נישט דאָס הארץ אראָבצודריקען די קליאַמקע; כּען דאַווינט נאָך נישט, נור דער עולם רעדט אַזוי געדיכט, אַזוי פראָהליך: נאָטש ווייסט. וואָס פאַר אַ נחת די בעלי בתים האָבען!

פלוצים ווערט ער בּאָז אונ פראַלט אויף די טהיר. —

— אונ סאָוויצקי — זענגען געוועזן די ערשטע ווערטער, וואָס ער האָט

דערהאַרט — איז אויך שוין, ב"ה, אוועקגעפאָהרען, פליטה געמאַכט!

— זיכער? פרעגט עמיץ.

— אלליין געזעהען! ענטפערט א צווייטער — מיט מיינע אייגענע אויגען.

יוסיל האָט מעהר נישט געהערט; די פיס האָבען זיך איהם אונטערגעהאַקט, דער גאַנצער גוף האָט אָנגעהויבען ציטערן; ער האָט זיך קוים צוגעשלעפּט צו'ן א באַנק און איז געבליבען זיצען ווי פערשטיינערט מיט גרויסע, אויסגעזעצטע אויגען...

6.

דער סוף.

דער פראָהליכער עולם האָט עס נישט בעמערקט; מען איז אויסגעגאַנגען נאָך מעריב (טהייל ערשט נאָך א בלאַט גמרא, צו א פרק משניות) און איבער־געלאָזט יוסלען אליין ווי תמיד, אפילו דעם בעל הבית, ביי וועלכען ער האָט היינט געדאַרפט עססען, איז גאַר נישט איינגעפאַללען צו צוגעהן און פראָגען, פאַר וואָס ער איז היינט נישט געקוממען צום פרישטיק און געהט נישט צו דער וויעטשערע. ער האָט זיך גלייך מיט אללע אהיים געיאָגט, דערצאָהלען וויב און קינד די בשורה טובה, אז סאַוויצקי האָט פליטה געמאַכט, אז מען איז דעם חמץ אויך פטור געוואָרען.

ערשט דען צווייטען טאָג האָט מען בעמערקט אז יוסיל פעהלט; דען דריטטען טאָג, אז מען האָט אויף איהם געדינגען אַנדערן געפראָגט. האָט מען געאָנפערט, אז דער שוואַרצער יאָהר האָט איהן ניט צוגענוממען און דער שמש האָט אלליין איינגעהייצט. דער אוווען האָט געדויכט, און מען האָט א גאַנ־צען טאָג פון יוסלען גערעדט; צום אוווען איז ער גראָד א בריה. מען הייבט אָן קלערען, צו ער איז נישט אוועק קיין ארץ ישראל, אָדער קיין אַרגענטינא? ער האָט אפילו נישט געהאַט א דרייער אויף הוצאות, נור א קשיא אויף א מעשה, וועט ער געהן אויפ'ן וועג אין די הייזער!

ערשט אויפ'ן זעקסטען טאָג, אז מען האָט געקריגען א ידיעה, אז עס קוממט א רעוויזאָר אויף פאַטענטען, האָט דער ערשטער סוחר, וואָס איז ארויף אויפ'ן שוהל בוידעם בעהאַלטען א שטיקעל אויסלאַנדישען סאַמעט, דערזעהען יוסלען הענגען שוין פערשטאַרט.

הַכְנָסַת כַּלָּה.

(פון גביריש־חסידישען לעבען).

ר׳ עוזר האָפּענדשטאַנד איז — קיין עין־הרע — אַ יוד — אַ גביר; אַ גביר, אָפשר אַ מיליאָנער! ער האָט שוין עפּיס צו זאָגען אויף דער וועלט, אויף יענער — אַ וודאי!

אָט, זיצט ער בײ׳ם טיש און עסט.

אַ טיש — ווער מיר גוטס גענט! די סעודה הייבט זיך אָן מיט הערינג, קילקעס, סערדינען...

זילבער — ווי האָלץ! עס בלאַנקט אויפ׳ן טיש, אינ׳ם אָפּענעם קרעדענץ; אַרום אויף די וואַנד הענגען אַ צעהן זילבערנע טאַצען, וואָס קאָנ..ען שוין אין קרעדענץ נישט אַריין. פון איבער דער שאַנק בליצט אַראָב אַ גרויסע חנוכה־לאָמפּ מיט אויסגעשניצטע בלומענראָהרען, און אין ביידע זייטען שטעהען, ווי אויף דער וואַך, צוויי אונגעהייערע שבת׳ניקעס.

ר׳ עוזר איז אַ קליין, דאַר יודעל און ווערט אין גאַנצען פערלוירען אינ׳ם גרויסען, מיט רויטען סאַמעט אויסגעבעטטען פאַטערשטוהל. נור איבער דער אָגלעהן גלאַנצט זיין גרין־סאַמעטען, הויך, ברייט און שטייף אויפגעשטעלט היטטעל, די פאָרם איז זיין אייגענע ערפינדונג! דערמיט וועט ער איבערגעהן אין דער חסידישער מוילגעשיכטע אויף אייביג!

ער וועט שוין האַלטען אין גן־עדן ביי משניות (אָנהייבען וועט ער טראַף!) און אונזערע אוראייניקליך (אַזוי האָפט ער) וועללען נאָך טראָגען זיין פאָרם אויף די הוילע קאָפּף.

ער עסט שווייגענדיג. מיט ערנסט־איינגעצויגענע שטערן און ברעמען.

דער לאַנגער טיש איז בעזעצט — אין דער רעכטער האַנד מיט אַ שורה נקבות: זיין ווייב, צוויי טאָכטער, אַ שנור מיט דריי אייניקלעך; אין דער לינקער האַנד זיצען מאַנספּערזאָנען: צוויי זיהן, איין איידעס און זייערע דריי חדר־יונגלעך.

דאָס ווייב זיינס טראָגט איין אויסגעשטיקט האָהר־באַנד אונטער אַ טיעפע קאָפּקע אַרום וועלכער עס יאָגען זיך אַרום אַ סך רויטע, ברייטע באַנדער —, די טאָכטער טראָגען שייטלען, די שנור — שוין פּריזיעטע „קרעפּינקים“.

די מאָדליך דאַרפען זיך נישט די האָהר צו פערשטעללען, נור די „גרזיווקעס“

יאָגען זיך אַרום צו פרייַ אויף די שמאָלע שטערען! נישט גערן וועללען זיי שוין גאָהלען די האָהר!

אַ פּאָר יאָהר צוריק, איז נאָך אויבען־אָן ר' עוזר'ס מוטטער געזעסען! אַ יודענע אין אַ שטערענטיכעל פאַר עטליכע טויזענד רובל און אַ ברוסטטיכעל אויפן איינגעפאַללענעם, אַלטען הארץ, וואָס האָט אויך (דאָס שטערענטיכעל טיין איך) נישט וועלוועלער געקאָסט; נור זי איז געשטאָרבען!

די מאַננער זעהען אויך נישט גלייך אויס. ר' עוזר אַלליין זיצט אין זיין חסידי־שען צילינדער. דער זוהן — אין אַ שפּיטציגע, די איידעמעס אין פלאַכע, קאַנ־טיגע יאַרמולקעס. די חדר־יונגלעך טראָגען שוין „קאַשקעטלעך״, אויף וועלכע ר' עוזר ווארפט אַללע מאָל אַ בייז אויג; עס דאַכט זיך איהם, אז דער היטעל־מאַכער האָט פערשמאָלט און פערקירצט די פאָרם!

יענע וואָך איז נאָך דאָ געזעססען אַ מלמד אין אַ קאַפטאַן מיט סטראָקים; האָט מען איהן שוין אויפגענוממען פאַר אַ רב אין אַ שטאָדטעל, און ר' עוזר דאַרף ערשט פאָהרען צום רבין פראַגען אויף אַ נייען מלמד. גלאַט אַזוי לאָזט ער נישט אין שטוב אַריין!

ער עסט אָהן צאָהן און זיפצט.

ער קוקט זיך צו און זעהט, ווי די צייט רייסט אַללע מינוט אָב אַ פּיצעל פון דער חינעזישער מויער, מיט וועלכער ער האָט זיך אַזוי קונציג אַרומגענוממען, אָב צו טהיילען זיך פון דער אַפּקורסישער גרויסער וועלט, צו וועלכער ער געהאָר לויט'ן פערמאָגען. זי, די נייע צייט, גנביט זיך אַריין ווי אַ וואססער אין זיין אַלטער תיבה, אין וועלכער ער האָט געוואָלט איבערשווימען דאָס „דייטשע מבול״, אַז קיינער פון זיין משפחה זאָלל זיך אפילו די פּיס נישט איינגאָצען! נור עס געהט נישט!

איין איינקיל אַ מאָדעל — האָט מען נור געלערנט אַ ביסל שרייבען, האָט מען זי שוין געחאַפּט לעזען אַ ראָמאַן, אַ שנור האָט זי פערמסרט; מן הסתם איז „ראָ־מאַנען״ נישט קיין גוטס.

דעם צווייטען איינקיל — אַ יונגעל — איז פּלוצלינג אַריין אַ דבּיק — ער האָט דוקא געוואָלט געהן אין שקאָלע. עס האָט נישט געהאָלפען, קיין רעדען, קיין בע־טען, קיין חלש'ן, קיין שלאָג אפילו... מען האָט איהם קוים איינגענוממען מיט אַ גאָלדענען זייגער!

ער ציהט איין נאָך פעסטער די ברעמען — ער זעהט בחוש, מיט זיינע אויס־געוויינטע, אַלטע אויגען, מיט וועלכע ער האָט אַזוי פיעל תהלים געזאָגט, אַזוי פיעל געלד געצאָהלט און אַזוי פיעל וועלט געזעהען, אַז די צייט האָט קיין

רחמנות נישט, אַז זי ווישט און ווישט אָב דאָס אַלטע, דאָס פֿערשימעלטע, דאָס הייליגע!

עס אָפֿפֿענט זיך די טהיר.

עס קומט אַריין איין איבערגעבויגענער יוד מיט אַ ווייסער צופלאַשעטער באָרד, וואָס פלאַנטעט זיך צוזאַממען מיט די פֿאָדעם פֿון דער אַלטער אָבגעריבענער קאַפּאָטע, אַ בלייך פּנים אונטער איין אויסגעפּעצט היטעל.

דער דלות אַלליין איז אַריין געקוממען —

— שלום עליכם, מענדעל, — רופֿט צו איהם דער מיליאָנער.

— עליכם שלום, עזר, — אָנטפֿערט מענדעל־דלות.

ער געהט צו צום טיש, דער בעל־הבית וויקקעלט זיך אַרום די האַנד אין אַ סערוועט און דער־לאַנגט איהם „שלום־עליכם".

דאָס אייגענע טהוען די איידעמעס, די אייניקליך, נור איינער פֿון זיי פֿערקרימט זיך. —

מען זאָלל איהם נאָך אַ ברעלאָק קויפֿען צום זייגעריל, וואָלט ער זיך אפשר נישט פֿערקרימט אויך.

מענדעל בעמערקט עס נישט.

— עפּיס האסט דו, עזר, צו פֿיעל ווייבער ביי'ם טיש! שמייכעלט ער.

— סאַמע אייגענע! אָנטפֿערט עזר ערנסט און מיט אַ זיפֿץ;

אין האַרץ איז ער מסופק, אויב אַ שנור איז אַיין אייגענע.

— ווייסט דו וואָס, עזר, מאַכט ווייטער מענדעל, איך וועלל נעמען אַ טרונק בראָנפֿען.

— נו!

— נו, שקצים'ליך — מאַכט דער דלות צו די אייניקליך — לאָזט מיך צו!

ער רוקט זיך אַריין צוויישען צוויי שטוהלען און נעמט אַ ביסל בראָנפֿען.

— און פֿערבייסען? פֿראָגט ער, אויפֿהייבענדיג די פֿייכטע אויגען צו דער בעל־הבית'טע.

עזר גיט אַ וואָרף איין אויג, שיין מיט אַ גרימצאָרן, אויף דער גאַנצער שורה ווייבער: וואָס איז, זיי זעהען נישט, אַז מען דאַרף צו פֿערבייסען?

דאָס ווייב פֿערשטעהט דען ווינק, עס גלוסט איהר דאָך, אַ פּנים, נישט אויפֿצוהעבען —

— חאַפּט אַ שטיקל פֿאָלקע! מאַכט זי

— אָבער גאָר לא — אָנטפֿערט מענדעל, צו דעם וועלל איך מיך ערשט וואַשען, כּדבעי! דערוויל — לעקיך, לעקיך קומט מיר.

— זאָג נור, שרה — פֿראָגט ער איבער די בעל־הבית׳טע — האָסט דען גאָר נישט חתונה געמאַכט איבער דער צייט, האַ?

איינע פֿון די מאָדליך פֿערקרימט זיך און טראָגט דאָך צו אַ שטיקל לעקעך פֿון קרעדענץ.

מענדעל־דלות טרינקט לחיים און פֿערבייסט.

— צונד, געה איך מיך וואַשען.

ער קוקט זיך אום, דערזעהט אַ האַנדפֿאַס, צו וועלכען ער געהט צו.

אַ דיענסט טראָגט דערווייל אַריין אַ קאָבעדיגע וואַזע.

עוזר שיקט ווייטער צום ווייב אַ צאָרניגען בליק.

— טראָג דערווייל צוריק! קאָמאַנדירט דאָס ווייב, געקומען אַ גאַסט.

די דיענסט וואַרפֿט אַ קרום אויג אויפ׳ן דלות, און געהט צוריק.

נאָכ׳ן עסען און נאָכ׳ן בענשען מזומן, האָט מענדעל־דלות אַרויס געזאָגט די ווייבער פֿון שטוב מיט אַ בייסענדיגען רויך פֿון זיין ליולקע־ציבעך.

ער קוקט זיך ווייטער אום און דערזעהט וואָס ער זוכט; דער קאָפּ איז איהם שווערליך; ער האָט ש׳ין לאַנג אַזאַ שווערען מאָגען נישט געהאַט. ער הייבט זיך אויף פֿון שטוהל און ציהט זיך אויס אויף אַ קאַנאַפּע.

— ווילסט אביסל שלאָפֿען? פֿראָגט עוזר.

— יאָ, איך וועל דערנאָך מיט דיר רעדען. איך וועל, אם ירצה השם, ביי דיר זיין אַ פּאָר טאָג.

נו, שלאָף — מאַכט עוזר און געהט אַרויס; די רעשט בני־בית געהט איהם נאָך.

אין אַ פּאָר שעה אַרום איז עוזר צוריק געקוממען און געטראָפֿען שוין מענדלען ליגען מיט אָפֿענע אויגען.

— נו, וואָס מאַכסט דו, מענדעל? פֿראָגט ער איהן און זעצט זיך איהם צו־קאָפּענס אויף אַ שטוהל.

— אַזוי, אָנטפֿערט מענדעל, האָסט נישט אַ גלאָז טהע?

עוזר קלינגט און בעשטעלט ביי׳ם ווייב, וואָס ווייזט זיך אין טהיר, דען סאַמאָוואַר.

מענדעל געניצט.

— וואָס טהוסט דו, אייגענטליך, דאָ? פֿראָגט דער גביר.

— וואָס איך טהו דאָ, ווילסט דו וויסען? חזרט מענדעל־דלות איבער די שאלה — ד׳מאַך חתונה! —

— דיין שמערלען?

— ניין, ד'האָב נאָך איין עלטערע טאָכטער...

— אַזוי?

— ווי דען...

— נו?

— נו, נו! דאַרף מען... פֿערשטעהסט דו, נדן...

— ביי מיר האָסט דו שוין אַ פֿינף און צוואַנציגער!

— איך לאַך אויס דיין טאַטען, זאָגט מענדעל און זעצט זיך אויף.

— וויפֿיעל דען מיינסט דו?...

— וויפֿיעל איך מיין? איך דאַרף פֿינף הונדערט רובל!

— פֿינף הונדערט רובל? וואונדערט זיך דער מיליאָנער.

— ד'האָב צו געזאָגט!

— נו? און אַז מען זאָגט צו?

— שוטה! דאָס האָב איך ביי'ם צוזאָגען געמיינט, מאַכט זיך אָבער אַ מעשה... האָר, וואָס עס קאָנן זיך טרעפֿען! מיין טאָכטער ווערט נישט בקו הבריאה... נאַ דיר אַ שמעק טאַביק פֿאַר דער גאַנצער קראַנק... וויים איך וואָס! נור — דו קאָנסט דאָך מאַטי שייגעץ? — איך האָב מיך מיט'ן צו קריעגט וועגען עפים, געהט ער, ימח־שמו, און פֿערמסרט פֿאַר'ן מחותן...

— וואָס רעדסט דו? פֿערקרימט זיך ר' עוזר?

— אַזוי ווי דו האָרסט, בעשטאַטיגט מענדעל.

— אַ פושע ישראל!

— איך פֿאָהר צונד אַריין צו'ם רבין — וואָס קלערסט דו? ער וועט האָבען זיין פסק! נור אָבגעטהון האָט ער! ער האָט נאָך, ימח־שמו, געשריבען: „חולי נופל", און — מיר מאָגסט דו גלויבען — געוואָרפֿען האָט זי זיך איינמאָל אין גאַנ־צען, אפשר צוויי מאָל?

מענדעל רוהט זיך אָב און פיקט אַ ביסל פֿון דער קאַלטער ליולקע.

— נאַ דיר אַ ציגאַר, מאַכט דער גביר.

מענדעל נעמט און פֿעררייכערט.

— פֿערשטעהסט — מאַכט ער ווייטער — צונד זאָגט דער מחותן, אַז ער וויל דאָס גאַנצע געלד.

— ס'אַ העזה פֿונ'עם! באָזערט זיך דער גביר.

אוודאי! נור דער כלב — פֿערשטעהסט דו — וויל אָבלאָזען דען שדוך! ער וויל אזויערנאָך מיינער פטור ווערען אָהן חצי־נדן־קנס!

— אַ חכם! לױ'ט דער גביר.

— איך האָר איהן, ווי די קאַטץ! נור פֿערשטופען דען טרפה'נעם פיסק מוז

איך. דאַרף איך מאַכן די גאַנצע פינף הונדערט קאַרבונעס׳

— און פאַר וואָס נ ו ר ב י י מ י ר?

— חוץ מזה — פירהט מענדעל־דלות ווייטער זיין זאַך — איז חתונה הוצאות, ווי דער סדר עולם איז... חתונה קליידער האָב איך שוין.

— און אַלץ א י ך? — פראָגט נאָך אַמאָל ר׳ עוזר נישט זעהר צופריעדען — פאַר וואָס געהסט דו נישט צו בערלען, צו חיים׳ן?...

— ד׳בעט דיך זעהר, באַזערט זיך דער דלות — וואָס ווילסט דו פון מיין לעבען האָבען? א י ך האָב כח צו אייערע שטיינערנע גאַססען, צו אייערע טראָפּ? איך זאָלל אויף דער אַלטער קלינגען אונטער די טהירען!

מענדעל שטעלט זיך אויף.

— מענשען — שפּריצט ער מיט אַ כעס — וואהנען אין גאַססען, וואָס זעננען לאַנג ווי דאָס גלות... מעהר טראָפּ ווי הויז... און איך לייד אויף אַסטמא, זאָלל א י ך געהען! געה דו! גיב אומגעגאַנגען... מיין דאגה?! אַז א י ך האָב געהאַט, האָב א י ך געגעבען!

עוזר שווייגט, און מענדעל זעצט זיך צוריק.

— נור וואו איז דיין טהיי? פראָגט ער אומגעדולדיג.

עוזר קלינגט נאָך אַמאָל און פון דער צווייטער שטוב האָרט זיך דעם ווייבס תשובה, אַז עס וועט באַלד זיין.

מענדעל געניצט ווייטער.

— איך מיין באמת — מאַכט ווי׳טער עוזר — פערלאַנגסט דו איך זאָלל אין גאַנצען געבען! דאַרפסט דאָך האָבען „יהדות״!

— חס ושלום — אַנטפערט מענדעל — נעם וואו דו ווילסט, נור איך געהן קאָנן נישט! איך ק אָ נ ן נישט!

— וואָס דענן ווילסט דו?

— האָר, עוזר! איך דאַרף 500 רובל נדן און אַ 50 רובל חתונה הוצאות, אַ ביסל התונה קליידער האָב איך... מיט דער רעשט וועלל איך איהם שוין אָנפּייפען דעם אַלטען תרח... איז בסך־הכל — 550 רובל... פון דעם טאָר שוין קיין דרייער נישט פעהלען!

עוזר שאָקעלט מיט׳ן קאָפּף כמעט אויף יאָ.

— און דערויף — זאָגט מענדעל — האָב איך דאָס!

ער וואַרפט אַרויס פון בוזעם אויף עוזר׳ס שויס אַ פערפעצט לייוועגטען בייטעלע.

— צאָהל, מאַכט ער.

עוזר נעמט אַרויס אַ פעקקיל פערקנוילטע באַנקאַצאָטטיל און צאָהלט אויס 164 רובל.

— איך האָב פערקויפט — פערטייטשט איהם מענדעל — די שטוב מ׳ ־ע, האָב איך דאָס געלד!

עוזר לעגט צוריק דאָס געלד אין בייטעל אריין און וויל עס צוריק געבען מענדלען.

— ניין — וועהרט זיך מענדעל אָב — איך האָב געשוואָללענע פיס... געהן וועלל איך נישט... דאָס געלד האַלט שוין ביי דיר... איך וועלל דאָ זיין עט־ליכע טאָג, וועסט האָבען גענוג צייט! אגב — וועלל איך מיר ביי דיר אַ ביסל אָברוהען און אָנעססען זיך — פערשטעהסט! צייט האָסט דו גענוג!... פאַר׳ן אוועק פאָהרען וועסט דו מיר געבען דיינס אַ שלישית אויף 500 רובל, 50 רובל מזומן אויף חתונה הוצאות און אַ פינפער רובל צו פאָהרען קיין גער. — נעמען מאָגסט דו ביי וועמען דו ווילסט... נישט מיין דאגה!

— נו! ברומט עוזר —

— און אין גער — מאַכט מענדעל — וועלל איך שוין בלייבען... וועט זיך מיר גלוסטען, וועלל איך אריינפאַללען צו דיר אויף אַ פאָר וואָכען.

— נו! ברומט וויטער ר׳ עוזר.

— שלאָפען — מאַכט מענדעל — וועלל איך טאַקי, אויב איך וועלל קוממען, דאָ, אויף דער קאַנאַפע, אַ וואהלע קאַנאַפע...

חֲתוּנָה גֶעהַאט.

(ערצאָהלט פון אַ פרוי).

איך געדענק מיך נאָך פון דער צייט, ווענן איך האָב אין צייכען געשפיעלט און זוממער־צייט אויפ׳ן הויף פון ליים חלות געבאַקקען; ווינטער בין איך אַ גאַנצען טאָג געזעססען אין שטוב און געוויעגט אַ קליין ברודערל, וואָס איז געבוירען גע־וואָרען קראַנק און האָט געקראָנקט ביז צום זיבענטען יאָהר, ווענן עס איז געשטאָר־בען אויף איין אונטערגאַנג. —

זוממער, כל זמן די זונן האָט געשיינט, איז דאָס אומגליקליכע בעשאָפניס געזעססען אויפ׳ן הויף, געוואָרמט זיך אויף דער זונן און געקוקט, ווי איך שפיעל אין צייכען.

ווינטער איז עס פון וויעג נישט אַרויס, און איך האָב איהם מעשות פער־צאָהלט און ליעדליך געזונגען. די רעשט ברידער זעננען אַללע אין חדר געווען.

די מאַמע איז שטאַנדיג געווען פערנומען, אפשר 10 פרנסות האָט זי געהאַט, די אָרימע מאַמע: אַ פּשעקופּקע געווען, לעקקאַך געבאַקקען, אויף בּרית'ן אונ חתונות געגאַנגען... טיקערין געווען, קברים מאָסטערין, זאָגערין, אונ אַזוי אַיין אַיינקייפערין פאַר בעלי־בתּישע הייזער.

דער טאַטע איז פאַר 3 רובל אַ וואָך געווען אַ שרייבער ביי ר' זיינוויל טערקעלבוים אין וואַלד. — אונ דעמאָלט זענען נאָך די גוטע צייטען געווען: די מלמדים — בעצאָהלט, דירה־געלד — כּמעט צו דער צייט, קיין טרוקקען ברויט אין מויל אַריין האָט נישט געפעהלט.

טהייל מאָל האָט די מאַמע אויף וויעטשערע אַ קולישע געמאַכט. דעמאָלט איז שוין אַ גאַנצער יום־טוב געווען. דאָך האָט עס זעלטען פּאַססירט;

די מאַמע פלעגט מעהרסטען טהיילס אַהיים קוממען שפּאָט, מיעד; גאַנץ אָפּט פערוויינט אונ פערביטטערט. זי קלאָגט זיך, אַז עס ווערען איהר ביי די בעלי־הבית'טעס חובות פערפאַללען; אַז מען הייסט איהר אויכלעגען, דערנאָך — קוממען מאָרגען אונ איבערמאָרגען... דערוויל ווערען נייע קניות געמאַכט, אונ צום סוף, אַז עס קומט צום חשבון, געדענקט נישט די בעל־הבית'טע, צו זי האָט נישט בעצאָהלט פאַר'ן אייערנאָכטיגען האַלב־קוואַרטירעל פּוטטער... מען „שטעלט עס דערוויל אַוועק", מען מוז פרעגען דעם מאַנן, וואָס איז דערביי געווען: ער האָט אַיין אַייזערנעם זכרון, וועט אַ וודאי געדענקען, ווי אַזוי דער חשבון איז געווען. צום מאָרגענס ווייזט זיך אויס, אַז דער מאַנן איז אַהיים געקוממען צו שפּאָט פון בית־המדרש אונ זי האָט'ן פערגעססען צו פראָגען; דעם דריטטען טאָג פערצאָהלט זי מיט אַ נחת, אַז זי האָט געפראָגט דעם מאַנן, נור ער האָט זיך אויף איהר געבייזערט, וואָס זי פערדרעהט איהם דעם קאָפּ: „ער האָט מעהר נישט וואָס צו טהון, נור אויס צוהאָרען ווייבערשע חשבונות!" אונ עס בלייבט, אַז זי וועט זיך אַלליין דערמאַנגען.

דערנאָך העבט זיך איהר אָן דאַכטען, כּמעט אויף זיכער, אַז זי האָט דאָס האַלבע־קוואַרטיערל פּוטטער פערגעבענט; שפּאָטער וואָלט זי מויערען דערויף געשטעלט. אונ, אַז די אָרימע מאַמע דערמאַנט נאָך אַמאָל וועגען קוואַרטיערל פּוטטער, הייסט זי שוין אַ חצופה, מאַכט זי אַ בלבול, ווילל זי אויסנאַרען אַ האַלבען גילדען... איז מען זי מתרה, אַז אויב זי וועט נאָך אַמאָל אַ פּיפּיץ טהון וועגען דער פּוטטער, זאָלל זי זיך מעהר אויף די אויגען נישט ווייזען!

די מאַמע, וואָס איז אַמאָל אַ „גבירישע טאָכטער" געווען, אונ וואָלט, ווענן נישט דער פּריץ, וואָס האָט איהר צוגענוממען דעם נדן, אַלליין אַ בעל־הבית'טע געווען, האָט עס נישט געקאָנט לייכט איבערטראָגען; זי פלעגט טהייל מאָל אַהיים קוממען מיט געשוואָללענע אויגען, געוואָרפען זיך מיט אַ געוויין אויפ'ן

בעטט און אזוי אָבליעגען אַ גרויסע ווײלע און וויינען, און ביטטערליך וויינען, ביז זי האָט זיך אויסגעוויינט דאָס ביטטערע הארץ, און איז אויפגעשטאנגען און אָבגעקאָכט אונז אַ ביסל קליסקאליך מיט באָבערליך.

טהייל מאָל האָט זי אויסגעלאָזט דען כעס צו אונז; אייגענטליך, דער עיקר צו מיר: דעם קראַנקען בעריל האָט זי קיינמאָל גאָר נישט געזאָגט, די ברידער פון חדר אויך גאַנץ זעלטען — זיי פלעגען נעביך אַהיים קוממען אזוי אויך מיט ברוינע־בלאָהע, אויסגעקניפענע באַקקען און אונטער געשלאָגענע אויגען; פאַר דאָס האָב איך גאַנץ אָפט געלייזט איין אומזיסטען ריסס ביי די האָהר אָדער אזוי אַ מתנת יד.

„דו ביסט נישט קראַנק געוועזען דערווייל אָנצוזלעגען אַ פייער, צושטעללען אַ טאָפעל וואססער" — און דאָך, אז איך האָב עס אמאָל געמהון, איז נאָך אָרגער געוועזען: „זעה נור מיין בעל־הבית'טע! גאָר נישט, אַ פייער לעגט זי אָן, דאָס האָלץ זאָל זיך דערווייל אומזיסט און אומנישט אויסברעננען... עס אַרט זי עפּיס מיין כּראַצע? — בדלות מאַכט זי מיך!"...

טהייל מאָל האָט דער טאַטע געלייזט אונטער די אויגען; די מאַמע זעצט זיך אַנידער אויפ'ן בעטט מיט'ן פּנים צום פענסטער, און, אַרויסקוקענדיג אין דער לופט אַריין, קרעכצען: „עס אַהרט איהן עפּיס? ער זיצט זיך דאָרט אין וואַלד, ווי אַ חראַבי'ע, שמעקט פרישע לופט, ליעגט זיך אויפ'ן גראָז, פרעסט זויער מילך, אפשר גאָר סמעטענע, איך וויים? און דאָ דאַרען מיר די קישקעס!..."

ביי דעם אַללעם איז דעמעלט גוט געוועזען. מען האָט קיין הונגער נישט געליטטען, און נאָך אַ וואָך מיט פערשיעדענע קליינע צרות, איז געקוממען אַ פריילי‌כער, על כּל פּנים, אַ רוהיגער שבת. דער טאַטע פלעגט אָפט אַהיים קוממען, און די מאַמע פלעגט זיך אַרומדרעהען אין אללע ווינקעליך און בסוד סודות שמייכעלען.

אָפט פלעגט פרייטאַג פאַרנאַכט, פאַר ליכט בענשען, זי מיך קושען אין קאָפּף אַריין... איך האָב געוואוסט, וואָס דאָס בעטייט! וואָרען, אז עס האָט געטראָפען, און דער טאַטע איז נישט אַהיים געקוממען אויף שבת, בין איך אַ „מכשפה" געוועזען! האָט מיר די מאַמע מיט'ן קאָממעל האַלב האָהר אויסגעריססען און דערצו נאָך עטליכע זעץ דערלאַנגט אין די פלייצעס. איך האָב נישט געוויינט; מיין קינדיש הארץ האָט געפיהלט, אז דאָס מיינט די מאַמע נישט מיך, נור איהר טרויעריג מזל!

דערנאָך האָט זיך דער וואַלד אויסגעהאַקט, דער טאַטע איז אין דערהיים געבליבען און עס האָט אָנגעהויבען פעהלען אין מויל אַריין. געפעהלט, אייגענטליך, האָט נור דעם טאַטען, דער מאַמען און מיר; די רעשט קינדער האָבען ווייניג וואָס געוואוסט דערפון; דאָס קראַנקע ברודערל האָט גאָר נישט געדאַרפט, עס האָט

געווען אַמאָל אַביסל גרין, אויב מען האָט איהם דערלאַנגט, און אַלץ אין איינעם געקוקט אויפ'ן בעליק...״די אַנדערע, געביך, „געהען אין הדר אַריין, זיי מוזען דאָך האָבען אַ לאַפּעל געקאָכטס״... נור איך בין גאַנץ אַלט הונגעריג געוועזען.

דער טאַטע מיט דער מאַמען האָבען שטאַנדיג דערמאַנט די אַמאָהליגע צייט מיט טרעהרען אין די אויגען; איך — פערקעהרט! איך האָב מיך אין דער שלעכטער צייט בעסער געפיהלט. זייט עס האָט געפעהלט ברויט אין שטוב, האָט מיך די מאַמע טאָפּעלט ליעב בעקומען; ביים קאָממען האָט זי מיר קיין האָהר נישט געריססען, און די דאַרע ביינער אַריין נישט געבוכעט; דער טאַטע פלעגט מיר ביים וואַרימעס גלאָטטען איבער'ן קאָפּ און פערשפּיעלען מיך, איך זאָלל נישט זעהען, ווי מען פערטהיילט מיך, און איך בין נאָך ביי מיר גרויס געוועזען, אַז, ווענן מען דאַרף פאַסטען, פאַסט איך גלייך מיט'ן טאַטען און מיט דער מאַמען, אַז איך בין שוין אַ גרויסע מויד!

אין דער צייט איז דאָס קראַנקע ברודערל געשטאָרבען.

געשעהען איז עס אַזוי: איינמאָל האָט זיך די מאַמע אויפגעחאַפּט און געזאָגט איבער'ן בעטט צום טאַטען: „ווייסט, בערל'ן איז אַ ודאי בעססער, ער איז אַ גאַנצע נאַכט געשלאָפען, קיין איינציג מאָל נישט געוועקט״.

איך האָב עס דערהאָרט — איך האָב שטאַנדיג אַ לייכטען שלאָף געהאַט — און בין מיט אַ פריידיגען געשפרונגען פון געלעגער אויפ'ן קאַסטען, און צוגעלאָפען זעהען מיין „איינציג ברודערל״ (אַזוי האָב איך עס גערופען, אַזוי ליעב האָב איך עס געהאַט). איך האָב געהאַפּט צו דערזעהען אויפ'ן פּאַרמיטנעם פנים'ל אַ שמייכעל, וואָס פלעגט זיך בעוויזען אַ מאָל אין אַ יאָהר... נור איך האָב אַ טויט פנים געפונען.

עס איז געוואָרען אַ שבעה...

דערנאָך איז דער טאַטע נישט געזונד געוואָרען, און דער רופא האָט אָנגעהויבען צו געהן אין שטוב אַריין...

כל זמן עס איז געוועזען, ווי עס איז צו צאָהלען, פלעגט אַריינגעהן דער אַלטער רופא אַלליין; דערנאָך, אַז דאָס גאַנצע בעטטגעוואַנד מיט'ן האַנגעללייכטער, מיט'ן טאַטענס ספרים־שאַנק, וואָס די מאַמע האָט אַ צייט נישט געלאָזט ריהרען, זענען אַריין אין רפואות, האָט דער רופא אָנגעהויבען שיקקען דען „יונג״.

דער יונג איז דער מאַמען שרעקליך נישט געפעללען: עס שפּראָצען איהם עפּים שפּיציגע „וואָנסאַליך״, געהט אָנגעטהון ווי אַ גוי, און דערצו וואַרפט ער אַללע מאָל אַריין עטליכע ווערטער פּויליש.

איך האָב פאַר'ן מורא געהאַט, עד היום ווייס איך נישט פאַר וואָס. נור, ווענן ער האָט געדאַרפט קוממען, פלעג איך אַרויס לויפען אויפ'ן הויף און איבער־

ווארטען ביז ער וועט אוועק געהן.

איינמאל איז א שכן קראנק געווארען, אויך איין ארימאנן. און אויך א פנים נאך אללע כלים אין שטוב, און דער יונג (עד היום ווייס איך נישט, ווי אזוי ער האט געהייסען) איז פון אונזער שטוב אריבער געגאנגען צום שכן. דורכגעהענדיג דעם הויף, האט ער מיך געטראפען זיצען אויפ'ן קלאץ.

איך האב אראבגעלאזט די אויגען. דערפיהלענדיג, אז ער קומט צו מיר נאהנטער, איז מיר קאלט געווארען אין די קנאכעל און דאס הארץ האט מיר אנגעהויבען שטארקער צו שלאגען.

ער איז צוגעקוממען, האט מיך אנגענוממען ביי דער גאמבע, אויפגעהויבען מיר דען קאפף און געזאגט, דוקא אויף פראסט יודיש:

— „א שאנע מויד ווי דו ביזט, דארף נישט זיין צו שויבערט. דארף זיך אויך פאר קיין בחור נישט שאמען!"

ער האט מיך אבגעלאזט, און איך בין אריינגעלאפען צוריק אין שטוב. איך האב געפיהלט, אז דאס גאנצע בלוט שלאגט מיר אלץ אין איינעם אין פנים אריין. איך האב מיך פערדרוקט אין טונקעלסטען ווינקעל אונטערן אויבען, מכלומרשט, אויסצאהלען די ברודיגע וואש... דאס איז געוועזען מיטוואך.

פרייטאג האב איך דאס ערשטע מאל דער מאמען אלליין דערמאנט, אז מען דארף מיר אויסוואשען דען קאפף, אז איך בין צושויבערט.

— א קלאג איז צו מיר! האט די מאמע פערבראכען די האנד, איך האב א דאך דריי וואכען נישט געקאמט!

פלוצלינג ווערט זי באז:

— מכשפה! האט זי אויסגעשריגען, אזא גרויסע, באז-געוואקסענע מויד קאנן זיך אלליין נישט צוואגען! איין אנדערע אויף דיין ארט וואלט נאך די אנדערע קינדער געוואשען!

— שרה'לע, שריי נישט! בעט זיך דער טאטע; נור דער מאמעס כעס ווערט שטארקער און שטארקער.

— מכשפה, הארסט! שוין זאלסט דו דיך צוואגען! הארסט — די אותה רגע! הארסט!

און דא האב איך מורא צו צוגעהן צום קוימען, וואו דאס הייסע וואססער איז געשטאנען, וויל, דורכגעהענדיג דורך דער מאמען, וואלט איך געלייזט א בוך. געראטעוועט האט מיך, ווי געוועהנליך, דער טאטע

— שרה'לע, האט ער געקראכצט, שריי נישט, מיר טהוט דער קאפף אזוי וויי!...

דאס איז גענוג געוועזען. דער מאמעס כעס איז ווי מיט דער האנד אוועק

געגומטען געוואָרען... איך בין פריי דורכגעגאַנגען די שטוב אונ צו געקוממען צום טאָפּף וואַססער.

איך צוואָג מיך אומגעלימפּערט אונ זעה, ווי די מאַמע געהט צו צום טאַטען אונ ווייזט אויף מיר מיט אַ שווערען זיפץ:

— רבונו של עולם, עס וואַקסט נעביך, ווי אויף הייבען, — מאַכט זי שטילל צום טאַטען, נור מיין אויער חאַפּט יעדעס וואָרט — שאָן ווי אַ גאָלד... אונ וואָס?

דער טאַטע האָט געאָנטפערט מיט נאָך אַ טיעפערען זיפץ.

דער רופא האָט נישט איין מאָל פערזיכערט, אַז דעם טאַטען איז גאָר נישט. דאָס עגמת־נפש נור האָט זיך איהם געלעגט אויף דער לעבער, דעריבער איז זי אויפ־געשוואָללען אונ דריקט צו דאָס האַרץ; מעהר נישט! דער עיקר זאָלל ער מילך טרינקען, קיין עגמת נפש זיך נישט צולאָזען. געהען אין גאַסס אַריין... רעדען, שמועסען, זוכען זיך איין עסק... דער טאַטע האָט אָבער געזאָגט, אַז די פיס װיללען איהן נישט טראָגען. פאַר וואָס, בין איך ערשט שפּעטער געוואָהר געוואָרען:

איינמאָל, זוממער פאַרטאָג, האָט מיך אויפגעוועקט אַ שמועס צווישען טאַטע־מאַמע:

— ביזט דו דיך אין וואַלד, נעביך, אָנגעגאַנגען, — מאַכט די מאַמע.

— אַ שאלה דאָס איז, — אָנטפערט דער טאַטע, — אין וואַלד האָט מען אויף צוואַנציג אָרטער געהאַקט אויף איין מאָל. פערשטעהסט, דער וואַלד איז דעם פּריץ'ס, די פּויערען האָבען אָבער סערוויטוטען: זיי קומט די צווייגען, וואָס פאַללען אַראָב אונ וואַלגערן זיך אין וואַלד, ווי אויך דאָס האָלץ פון די בוימער, וואָס אַ דוננער צושלאָגט... נו, אַז מען האַקט אוים דען וואַלד, האָבען זיי דאָך היזק דען סערוויטוט, מוזען זיי זיך קויפען האָלץ צום בויען אונ צום הייצען. האָבען זיי, פערשטעהט זיך, געוואָלט לעגען איין אַרעשט, אַראָב ברענגען דעם קאָמיסאַר; זיי האָבען זיך אָבער צו שפּעט מישב געווען. ר' זיינוועלע האָט נור דערזעהען, אַז זיי קראַצען זיך אין די קאָפּ, האָט ער שוין געגעבען אַ בעפעהל, מען זאָלל אַנידער שטעללען נאָך 40 האָקקער! עס איז געוואָרען אַ גיהנם, אפשר אויף 20 אָרטער האָט מען געהאַקט! אונ זיין מוז מען אומעטום... וואָס קלערסט דו? די פּיס פלעגען מיר געשוואָללען ווערען ווי די באָרקים...

— ווי אַ מענש זינדיגט! — קראָכצט די מאַמע — איך האָב געמיינט, אַז דו האָסט דאָרט גאָר נישט וואָס צו טהון...

— אַוודאי! — שמייכעלט טרויעריג דער טאַטע, — נור פון גראָהען טאָג ביז שפּאָטער נאַכט אויף די פּיס!

— אונ אַלץ פאַר דריי רובל אַ וואָך? באָזערט זיך די מאַמע.

— ער האָט מיר צוגעזאָגט צו דערלעגען; דערווייל, ווייסט דו דאָך, איז איהם די טראַטווע 1) אונטערגעגאַנגען... האָט ער געזאָגט, אַז ער איז בדיל הדל געוואָרען...

— און דו גלויבסט?

— עס קאָנן זיין...

— שטאַנדיג — באַזאָרט זיך די מאַמע — ווערט ער בדיל הדל און דאָס פּער־מאָגען וואַקסט און וואַקסט.

— אַז גאָטט העלפט, — זיפצט דער טאַטע.

עס איז שטיל אַ ווילע.

— ווייסט נישט, וואָס מאַכט ער? — פרעגט דער טאַטע, וואָס איז שוין כמעט אַ יאָהר נישט אַרויס פון שטוב.

— וואָס זאָלל ער מאַכען? ער האַנדעלט מיט פלאַקס, מיט אייער; אַ שענק האָט ער...

— און זי וואָס מאַכט?

— זי, נעביך, קראַנק...

— אַ שאָד, אַ גוט מענש —

— אַ ברילליאַנט! די איינציגע בעל הבית׳טע, וואָס „מאַכט נישט אַיין” אַ גראָ־שען; זי וואָלט אפילו געצאָהלט צו דער צייט, נור זי האָט ביי׳ן איהם ווענינ וואָס צו שאַפען...

— דאַכט זיך, מאַכט דער טאַטע, דאָס דריטטע ווייב.

— אוודאי! בעשטעטיגט די מאַמע.

— זעהסט, שרה, מאַכט דער טאַטע, דאַכט זיך שוין — אַ יוד אַ גביר... האָט ער קיין מזל נישט צו ווייבער... יעדערער האָט זיין פּעקקעל.

— און אַזאַ יונג בלוט! האָט צו געגעבען די מאַמע, — אין גאַנצען עטליכע אונצוואַנציג יאָהר.

— נו געה וויים? ער איז אוודאי אַ זיבציגער און — אייזען שטאַרק.

— ווי הייסט — ניסס קנאַקט ער!

— און אָהן אַ ברילל!...

— און זיין גאַנג; די פּאָדלאָגע ציטטערט!

— און איך, זעהסט דו, ליעג אין בעטט.

עס האָט מיך דורכגענוממען ביי די לעצטע ווערטער.

— גאָטט וועט העלפען, טרייסט די מאַמע.

1) פליטען.

— נור זי, זי ... קראַכצט ווייטער דער מאַמע און וואַרפט אַ בליק צו מיר אויפ'ן קאַסטען. זי וואַקסט, קיין עין הרע, ווי אויף הייבען ... פאַרנט ... האָסט געזעהן ? ...

— אַ שאלה דאָס איז !

— און אַ פנים ... שיינט ווי די זונן ...

עס איז ווייטער שטיל געוואָרען אַ ווײלע.

— ווייסט, שרה'לע, מאַכט ווייטער דער טאַטע, מען איז נישט יוצא פאַר גאָט.

— מיט וואָס ?

— מיט איהר! ווי אַלט ביסט דו געווען צו דער חתונה ?

— יונגער פאַר איהר !

— נו ? ...

נו ... וואָס ?

אין דער אייגענער מינוט האָט מען צוויי קלאַפּ געטהאָן אין לאָדען.

די מאַמע איז אַראָבגעשפּרונגען פון בעטט. אין איין רגע האָט זי אָבגעריססען דאָס שטריקעל, אוף וועלכען דער לאָדען האָט זיך געהאַלטען, און אויפגעפראַללעט דאָס פענסטער, וואָס האָט שוין לאַנג קיין בעשלאָג נישט געהאַט.

— וואָס איז? האָט זי אַרויסגעשריגען אין גאַסס אַריין.

— רבקה זיינוועלים איז נפטר געוואָרען.

די מאַמע איז צוריק געשפּרונגען פון פענסטער.

— ברוך דין אמת! האָט דער טאַטע אַרויסגעזאָגט ... שטאַרבען איז גאָר נישט ...

— ברוך דין אמת, מאַכט די מאַמע, ערשט פון איהר געררעדט !

דעמאָלט האָב איך געהאַט אַ וואונדערליך אונרוהיגע צייט. איך ווייס אַלליין נישט, וואָס מיט מיר איז געוועזען.

טהייל מאָל בין איך גאַנצע נאַכט נישט געשלאָפען. אין די שלעפען האָבען מיר ווי האַממער געקלאַפּט און דאָס הארץ האָט געגאַנט, גלייך עס וואָלט זיך געשראָקען פאַר עפּיס, אָדער שרעקליך נאָך עפּיס געבאַנקט; טהייל מאָל איז מיר ווייטער אַזוי וואַרם און ווייך געוועזען אויפ'ן הארץ, אַז איך האָב געוואָלט אַלץ אַרום נעמען און קושען און האַלזען.

נור וועמען ? די ברידערליך האָבען זיך נישט געלאָזט; דער 5 יאָהריגער יוחנן האָט אויך געקאָפּעט און געשריגען, אַז ער וויל זיך נישט שפּיעלען מיט אַ מאָדעל. די מאַמע, אויסער דעם, וואָס איך האָב פאַר איהר מורא געהאַט, איז שטאָנדיג

באָז און פּעריאָגט... דער טאַטע — נאָך קראַנקער.

במשך אַ קורצער צייט איז ער אין גאַנצען גראָה געוואָרען ווי אַ טויב, דאָס פּנים איז איינגעשרומפּען געוואָרען ווי אַ פּאַרמיט, און די אויגען האָבען ארויסגעקוקט אַזוי אונבעהאָלפען און מיט אַזאַ שטום געבעט, אַז עס געננוג געווען, זאָל איך זאָלל עס דערזעהען און אַרויס לויפען פון שטוב מיט אַ געוויין.

דעמאָלט דערמאַן איך מיך אָן מיין בערל'ן... איהם וואָלט איך געקאָנט אַלץ פערצעהלען, קושען און האַלדזען... ליעגט ער דאָרט אין דער קאַלטער ערד, און עס חאַפּט מיך אָן נאָך אַ ביטטערליכער געוויין...

די טרעהרען, איינענטליך, פלעגען זיך מיר בעווייזען גאַנץ אָפט אָהן אַ טעם.

טהייל מאָל קוק איך פון פענסטער אַרויס אויפ'ן הויף און זעה, ווי די לבנה שווימט און שווימט צו אַללע מאָל נאָהנטער צו דער אויסגעוויסטער צוים, וואָס איז נעגען אונזער פענסטער, און קאָנן די צוים נישט אַריבער שווימען.

און איך בעקום פּלוצלינג רחמנות אויף דער לבנה, עס הייבט מיך אָן קלעממען ביים האַרץ און די אויגען גיעסען און גיעסען...

טהייל מאָל ווייטער, פלעג איך ארומגעהן מאַטט. איך פלעג מיך אַזוי אַרום וואַקלען אָהן כח מיט אַ בלאַסס פּנים און אונטער געשלאָגענע אויגען; אין די אויערן רוישט, דער קאָפּף איז שווער, און עס דאַכט זיך מיר, אַז עס איז מיר אַזוי נישט גוט אויף דער וועלט, אַזוי נישט גוט, אַז עס וואָלט אַמבעסטען געווען צו שטאַרבען.

דעמאָלט ווייטער האָב איך בערל'ן שטאַרק מקנא געוועזען... ער ליעגט זיך דאָרט אַזוי רוהיג...

גאַנץ אָפט אויך, האָט זיך מיר געחלומט, אַז איך שטאַרב. אַז איך ליעג אין קבר, אָדער, אַז איך פליה אַרום אין הימעל אין איין העמד מיט צולאָזטע האָהר און קוק אַראָב און זעה, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך.

פונקט דעמאָלט האָב איך פערלוירען די אַללע חבר'טעס, מיט וועלכע איך האָב אַמאָל אין צייכען געשפּיעלט, און האָב שוין קיין אַנדערע נישט בעקוממען. איינע איז שוין אַרויסגעגאַנגען שבת מיט איין אַטליסענע יופּע און אַ קיים און אַ זייגער; עס האָט שוין געזאָלט זיין איהר חתונה. אַנדערע זעננען „כּלה מאָדליך" געוואָרען. שדכנים און מחותּנים „האַקקען אָב די טהירען". און מען האָט זיי געקאָמט, געוואַשען, געקליידט, בשעת ווען איך בין נאָך אַרום געגאַנגען באָרפיס, אין איין אַלטע בעזינע, קורצע ספּאָדניצע, און איין אויסגעבלאַקיווטען ציצינען סטאַניק, וואָס האָט אויף מיר אויפ'ן סאַמט־ראָדנע פראָנט אין עטליכע אָרטער געפּלאַצט, און איך האָב איהן צו געלאַטעט מיט איין אַנדער קאָליער ציץ... די כּלה־מאָדליך האָבען מיך געמיידט און מיט יונגערע קינדער האָב איך מיר געשאָפט צו חבר'ן; איך

האָבען מיך שוין די צייכען נישט געוויילט. ביי טאָג פלעג איך מיך דעריבער נישט אַרויסווייזען אין גאַסס אַריין. די מאַמע וויוטער האָט מיך אין ערגיץ נישט געשיקט, און אפילו, אַז איך האָב אַ מאָל געוואָלט געהן אַ גאַנג, נישט געלאָזט. פאַר דאָס פלעג איך מיך אָפט אַרויס האַבען פאַר נאַכט און אַרומגעהן אונטערן הויז ביי די שפייכלער, אָדער זעצען זיך נישט ווייט פון טייך.

זוממער פלעג איך אַזוי זיצען ביז שפּעט אין דער נאַכט אַריין.

אין אָנהייב פלעגט אַמאָל די מאַמע צו מיר אַרויסגעהן; צוגעגאַנגען איז זי קיינמאָל נישט, נור אין טויער זיך געשטעלט, אומגעקוקט זיך און אַוועקגעגאַנגען, — איך פלעג כמעט הערען ווי זי זיפצט קוקקענדיג אויף מיר פון ווייטען.

מיט דער צייט האָט דאָס אויך אויפגעהערט.

איך פלעג מיר אָבזיצען איינע אַלליין שטונדענלאַנג און איינהערען זיך, ווי עס רוישט דאָס קליינע טייכעל, ווי עס שפּרינגען די פראָש פון גראָז אין טייך אַריין, אָדער נאָביאָגען ערגיץ אַ לייכטען וואָלקען אין הימטעל...

איך פלעג אַ מאָל האַלב איינשלאָפען מיט אָפענע אויגען.

איינמאָל האָב איך דערהערט פון וויטענס אַ טרויעריג ליעדעל. דאָס קול איז געוועזען יונג און פריש, און עס האָט זיך מיר מיט אַ טרויער אויסגעגאָססען אינ׳ם גאַנצען לייב; עס איז געוועזען אַ יודיש ליעדעל.

דאָס זינגט דער „רופאַ־יונג״, — טראַכט איך, — אַנדערע וואָלטען זמירות, נישט קיין ליעדליך געזונגען.

איך טראַכט אויך, אַז מען מוז אַריין אין שטוב און אַזוינע ליעדלעך נישט הערען און מיט׳ן ריפאַ־יונג זיך נישט טרעפען. נור אויפגעהויבען האָב איך מיך נישט; איך בין עפּיס ווי פערחלומט געוועזען, מאַטט, און בין געבליבען זיצען אויפ׳ן אָרט, האָטש דאָס האַרץ איז אומרוהיג געוועזען.

דאָס ליעדעל קומט צו אַלץ נאָהנטער און נאָהנטער, עס געהט פון יענער זייט טייך איבער דער בריקק.

איך האָר שוין טריטט אויפ׳ן זאַמד, איך וויל ווייטער ענטלויפען, נור די פיס פאָלגען נישט און איך זיץ ווייטער.

ענדליך איז ער צוגעקוממען צום אָרט, וואו איך בין געזעססען.

— דו ביזט עס, לאה?

איך אָנטפער נישט.

אין די אויערן רוישט מיר נאָך שטאַרקער, די שלעפען שלאָגען נאָך האַסטיגער און עס דאַכט זיך מיר, אַז איך האָב קיינמאָל אַזאַ גוט און זיס קול נישט געהערט.

ער מאַכט זיך ווענינ דערפון, וואָס איך אָנטפער איהם נישט. ער זעצט זיך נעבען מיר אויפ׳ן קלאָץ און קוקט מיר גליך אין פנים אַריין.

זיין בליק האָב איך נישט געזעהען, ווייל איך האָב די אויגען נישט אויפגעהויבען, דאָך געפיהלט האָב איך, ווי עס האָט מיר געברענט דאָס פּנים.

— ביסט אַ שאָנע מויד, לאה, מאַכט ער צו מיר, אַ שאָד!

עס האָט מיך אָנגעהאַפּט אַ שרעקליך געוויין און איך בין ענטלאָפֿען.

דעם צווייטען אָבענד בין איך שוין נישט אַרויסגעגאַנגען, דעם דריטטען אויך נישט. נור דעם פֿיערטען, פֿרייטאָג צו נאַכט, איז מיר שוין אַזוי שווער געוועזען אויפ׳ן האַרץ, אַז איך האָב געמוסט אַרויסגעהען; עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך וועלל דערשטיקט ווערען אין שטוב. ער האָט אויף מיר, אַ פּנים, אין שאָטטען, אונטער אַ הויז־ווינקעל, געוואַרט, ווייל, קוים האָב איך מיך געזעצט אויף מיין אָרט, איז ער מיר ווי אויסגעוואַקסען פֿון אונטער דער ערד.

— ענטלויף נישט פֿאַר מיר, לאָה! האָט ער זיך מיט אַ וויידְ, האַרציג קול געבעטען — גלויב מיר, איך וועלל דיר קיין שלעכטס נישט טהון.

זיין ערנסט, ווייך קול האָט מיך בערוהיגט.

ער האָט אָנגעהויבען ציהען אַ שטילל טרויעריג ליעדעל, און מיר זעננען ווייטער געקוממען די טרערען אין די אויגען אַריין. איך האָב מיך נישט געקאָנט איינהאַלטען, און האָב אָנגעהויבען שטילל צו וויינען.

— וואָס וויינסט דו, לאָה! האָקט ער אָב און פֿראָגט, אָננעמענדיג מיך ביי דער האַנד.

— דו זינגסט אַזוי טרויעריג — האָב איך איהם געאָנטפֿערט און אַרויסגעצויגען די האַנד פֿון זיינע.

— איך בין אַ יתום, מאַכט ער, עלענד... אין דער פֿרעמד.

עס האָט עמיץ זיך בעוויזען פֿון גאַסס און מיר זעננען זיך צולאָפֿען.

דאָס ליעדעל האָב איך מיך אויסגעלערנט און פֿלעג עס זינגען שטיללערהייט יעדע נאַכט אויפ׳ן געלעגער; דערמיט בין איך איינגעשלאָפֿען, דערמיט בין איך אויפֿגעשטאַננען. דאָך גאַנץ אָפּט האָב איך חרטה געהאַט און געוויינט, וואָס איך האָב מיך בעקאַנט מיט אַ „רופא־יונג״, וואָס קליידט זיך דייטש און גאָלט זיך דאָס באָרדעל. וואָלט ער זיך אַזוי געטראָגען ווי דער אַלטער רופא, וואָלט ער חאָטש אַ פֿרוממער יוד געוועזען... איך האָב געוואוסט, אַז ווען דער טאַטע ווערט עס געוואָהר, שטאַרבט ער, חס ושלום, פֿאַר עגמת נפש; די מאַמע וואָלט זיך אַ מעשה געטהאָן! דער סוד איז מיר געלעגען ווי אַ שטיין אויפ׳ן האַרץ.

איך געה צו צום טאַטענס בעטט, דערלאַנגען איהם עפּיס, אָדער די מאַמע קומט אַריין פֿון גאַסס, און איך דערמאַן מיך אָן מיין זינד, הייבען אונטער מיר אָן האַנד און פֿיס ציטטערן, און דאָס פּנים פֿערליערט דעם לעצטען טראָפּען בלוט. און דאָך האָב איך איהם יעדען טאָג צוגעזאָגט, אַז איך

ווער מאָרגען אויך ארויסקומען, און איך האָב נישט געהאַט פאַר וואָס פאַר איהם צו ענטלויפען. ער האָט מיר שוין אפילו ביי דער האַנד נישט אָנגענומען, כעהר נישט געזאָגט, אַז איך בין אַ שאָנע מויד. ער האָט מיט מיר נור גערעדט, געלערנט מיך ליעדעליך... איינמאָל נור האָט ער מיר אַ שטיקל באָקסער געבראַנגט.

— עסס, לאָה!

איך וויל נישט נעמען.

— פאַר וואָס? פראָגט ער טרויעריג, פאַר וואָס ווילסט דו ביי מיר נישט נעמען?

איך האָב מיך אַרוים געחאַפּט, אַז איך וואָלט בעססער געגעסען אַ שטיקעל ברויט.

ווי לאַנג אונזער זיצען צוזאַממען און זינגען האָט געדויערט, ווייס איך נישט. נור איינמאָל איז ער געקוממען טרויעריגער ווי שטאַנדיג, איך האָב עס באַלד אין זיין פנים דערקאָנט, און האָב'ן געפראָגט, וואָס איז איהם.

— איך מוסס אַוועק פאָהרען.

— וואו אַהין? פראָג איך אָהן אַ קול.

— צו דער סוף-רעוויזיע.

איך האָב איהן אָנגעחאַפּט ביי דער האַנד:

— צו די זעלנער וועסט דו געהען?

— ניין, האָט ער מיר געענטפערט און דריקט מיר די האַנד — איך בין אַ שוואַכער... איך לייד אויפ'ן הארץ. קיין זעלנער וועל איך נישט זיין, נור שטעללען מוז איך מיך...

— וועסט צוריק קוממען?

— אַוודאי...

מיר שווייגען אַ ווייל.

— עס וועט נור דויערען, — מאַכט ער, — אַ פּאַר וואָכען...

איך שווייג און ער קוקט אויף מיר מיט אַ געבעט.

— וועסט בענקען נאָך מיר?

— יאָ... האָב איך אַלליין קוים געהאָרט מיין תשובה.

מיר שווייגען ווייטער אַ ווייל.

— לאָ'מיר זיך געזעגענען.

מיין האַנד איז נאָך געלעגען אין זיינע.

— פאָהר געזונד! האָב איך איהם געזאָגט מיט אַ פערציטטערט קול.

ער האָט זיך איבער געבויגען, מיר אַ קוש געטהון, און איז פערשוואונדען געוואָרען.

איך בין לאנג געשטאנענען ווי שכור.

— לאה! האב איך דערהערט דער מאמעס קול. נור דאס אלטע ווייבע, כמעט דנגענדיגע קול, נאך פון דער צייט, ווען דער טאטע איז געזונד געוועזען.

— לאה׳שע!

אזוי האט מען מיך שוין לאנג נישט גערופען. איך האב נאך א מאל א ציט־טער געטהון און בין מיט די נאך ברעננענדיגע ליפען אריינגעלאפען אין שטוב. נור איך האב די שטוב נישט דערקענט. אויפ׳ן טיש זעננען געשטאנענען צוויי פרעמ־דע לייכטער מיט ברעננענדיגע ליכט, עס איז געשטאנענען בראנפען מיט לעקקאך — דער טאטע איז געזעססען אויף א שטוהל, אנגעלעהנט אויף א קישען, אויפ׳ן פנים האט עפיס ווי געשטייבעלט פון יעדען רינצעל ארויס. — עס זעננען געשטאנענען נאך באנקליך ביים טיש, אויך פרעמדע... עס זעננען דא פרעמדע מענשען געוועזען — נור די מאמע חאפט מיך ארום און קושט, און האלזט מיך:

— מזל טוב, טאכטער, טאכטערשי, לאה׳שי, מזל טוב!

איך פערשטעה נישט, וואס מען מיינט, נור דאס הארץ שרעקט זיך און קלאפט, און קלאפט אזוי מורא׳דיג! אז די מאמע האט מיך ארויסגעלאזט פון די ארם האט מיך דער טאטע צוגערופען. איך האב קיין כח נישט געהאט צו שטע־הען און האב מיך אראבגעלאזט פאר איהם אויף די קניען און אנגעשפארט דען קאפ אויף זיין שויס. ער גלאט מיר דען קאפף, קרייזעלט מיר די האהר:

— וועסט שוין, קינד מיינס, נישט ליידען קיין הונגער, קיין נויט; וועסט שוין, קינד מיינס, נישט ארומגעהען נאקט און באָרוויס... וועסט זיין א נגידה... דו וועסט זיין רייך... דו וועסט פאר דיינע ברידערליך מלמד־געלד צאהלען... מען וועט זיי שוין פון די חדרים נישט ארויסווארפען... דו וועסט אונז אויך העל־פען... איך וועלל געזונד ווערען...

— און ווייסט, ווער דער חתן איז? פראגט די מאמע, מיט א פריידע — טאקי ר׳ זיינוויל! טאקי ר׳ זיינוויל, ער האט אלליין א שדכן געשיקט...

איך ווייס נישט, וואס מיט מיר איז געשעהן, נור אויפגעחאפט האב איך מיך אויפ׳ן געלעגער אין מיטן טאג.

— געלויבט איז גאט! האט די מאמע אויסגעשריגען.

— געלויבט אין זיין ליעבער נאמען! דער טאטע.

און מען האט מיך ווייטער געהאלזט און געקושט. נאך מעהר — מען האט מיר איינגעמאכטס דערלאנגט!... אפשר ווילל איך וואססער מיט זאפט? אפשר א ביסל וויין?

איך האב צוריק די אויגען פערמאכט און געקייכט מיט א שטיקענדיג געוויין.

— וואהל, וואהל — פרייט זיך די מאמע — זאלל זי זיך אבווינען, מיין ארם קינד! מיר זעננען זיך אלליין שולדיג, אויף א מאל אזא נחת דערצאהלט! אזוי פלוצלינג! עס קאנן איין אדער פלאצען, חס ושלום! נור צונד געלויבט איז גאטט! וויין דיר אב דאס הארץ, זאללען אללע צרות אוועק שוויטען מיט די טרערען אונ א ניי לעבען זאלל זיך אנהעבען, א נ י י לעבען...

דער מענש האט צוויי מלאכים — א גוטען אונ א שלעכטען מלאך, אונ איך בין זיכער געוועזען, אז דער גוטער מלאך הייסט מיך אינ'ם רופא־יונג פערגעססען, עססען ר' זיינוועלים איינגעמאכטס, טרינקען זיין זאפט מיט וואססער אונ קליידען זיך אויף זיין חשבון, בשעת ווענן דער שלעכטער מלאך האט מיר איינגערעדט, איך זאלל איינמאל פאר אללע מאל זאגען דעם טאטען אונ דער מאמען, אז איך וויל נישט, באין אופן נישט.

ר' זיינוועלין האב איך נאך נישט געקאנט, איך האב'ן אפשר א מאל געזעהען, נור — אדער פערגעססען, אדער באלד נישט געוואוסט, וועמען איך זעה... נור אונטער די אויגען האב איך איהן פייגד געהאט.

באלד די צווייטע נאכט האט זיך מיר געחלומ'ט, אז איך שטעה אונטער דער חופה.

דער חתן איז ר' זיינוועלע אונ מען פיהרט מיך 7 מאל ארום איהם, נור די פיס זעננען מיר פערשטארט אונ די אונטערפיהרעקעס טראגען מיך אין דער הייך— דערנאך האט מען מיך א היים געפיהרט.

די מאמע האט אקעגען געטאנצט מיט א קוליטש, אונ עס געהט שוין די גאלדענע יאך.

איך האב כורא די אויגען אויפצוהייבען. איך בין זיכער, אז איך וועלל דער־זעהען א בלינדען, אהן איין אויג, אונ א לאנגע, א שרעקליך לאנגע נאז... עס קומט מיר א קאלטער שוויים אויפ'ן לייב — נור פלוצלינג רוימט ער מיר איין אין אויער.

— לאה'שע, א שאנע מויד ביזט דו!

אונ דאס קול איז גאר נישט פון קיין אלטען מאנן — עס איז יענעמס קול... איך אפפען אביסעל די אויגען — עס איז יענעמס פנים...

— טס! רוימט ער מיר איין, זאג נישט אוים. איך האב ר' זיינוועלין פער־נארט אין וואלד אריין. אריינגעלעגט אין א זאקק, צוגעבונדען א שטיין אונ אריינ־געווארפען אין טייך (אזא מעשה האט מיר אמאל די מאמע פערצאהלט) אונ בין איך דא אויף זיין ארט!

איך האב מיך אויפגעחאפט פערציטטערט.

דורך א שפארע פון לאדען, האט אריינגעשלאגען א בלאססער שיין פון דער לבנה,

און האָט בעלייכט די גאַנצע שטוב. איך בעמערק ערשט, אַז אין מיט'ן באַלקען הענגט צוריק דער הענגעללייכטער, טאַטע־מאַמע שלאָפען אויף בעטטגעוואַנד, — דער טאַטע שמייכעלט פון שלאָף, די מאַמע אָטהעמט רוהיג... און דער גוטער מלאך זאָגט מיר: אַז דו וועסט זיין גוט און פרום, וועט דער טאַטע געזונד ווערען, די מאַמע וועט אויף דער אַלטער נישט אַרבייטען אַזוי שווער און ביטטער, און פון דיינע ברידערליך, וועללען אַרויסקוממען למדנים, רבנים, גאונים; גרויסע, גרויסע יודען, מען וועט פאַר זיי צאָהלען מלמד־געלד.

— נור קושען — זאָגט דער שלעכטער מלאך — וועט דיך ר' זיינוועלע... ער וועט זיך צו דיר צוריהרען מיט די פייכטע וואָנסען... ער וועט דיך אַרומנעמען מיט די ביינערדיגע האַנד... אויך וועט ער דיך פייניגען ווי יענע ווייבער, און וועט דיך יונגערהייט יאָגען אין קבר אַריין; און ער וועט קוממען צו פאָהרען און וועט עגמת נפש האָבען, דיך קיין ליעדליך שוין נישט לערנען, וועסט שוין מיט איהם אָבענד אויף אָבענד נישט זיצען... דו וועסט זיצען מיט ר' זיינוועלין...

— ניין! היממעל און ערד זאָלל צוזאַממען קוממען! צעררייססען די תנאים! איך בין שוין נישט געשלאָפען ב"ז אין דער פריה.

די ערשטע האָט זיך אויפגעכאַפט די מאַמע; איך וויל מיט איהר רעדען, נור איך בין געוואוהנט אין אַללע געפאַהרען צום טאַטענס הילף.

אָט, וועקט זיך שוין דער טאַטע.

— ווייסט, שרה'לע — זעננען זיינע ערשטע וואָרטער — איך פיהל מיך גאָר גאָר גוט; וועסט זעהען, איך וועלל היינט נאָך געהן אין גאַסס אַריין.

— געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען! אַלץ אין אונזער טאַטערס מזל, אַלץ אונזער טאַטערס, דער צדקה'ס, זכות.

— און דער רופא איז טאַקי געראָטט; די מילך שמעקט מיר זעהר וואהל... די שווייגען און דער גוטער מלאך זאָגט מיר נאָך אַמאָל:

— אַז דו וועסט גוט אי"נ פרום זיין, וועט דער טאַטע ווערען געזונד; וועט אָבער פון דיינע ליפפען אַרויס אַ זינדיג וואָרט — פאַלט ער אַוועק און שטאַרבט.

— האָרסט דו, שרה'לע — מאַכט ווייטער דער טאַטע — האָר שוין אויף צו זיין אַ פשעקופקע...

— וואָס רעדסט דו?

— וואָס דו האָרסט! — איך וויל היינט נאָך זיין ביי זיינוועלין... ער וועט מיך צו נעמען צו'ן אַ געשעפט, אָדער באָרגען עטליכע רובל, וועללען מיר זיך מאַכען אַ געוועלבעל, איך וועלל שטעהן אַ ביסל, דו אַ ביסל — דערנאָך וועל איך אָנהייבען האַנדלען מיט תבואה..

— הלואי זאָלל גאָטט געבען!

— א ודאי וועט גאט געבען! אז דו וועסט היינט נעמען אויף חתונה קליידער, זאלסט דו דיר אויך נעמען... האטש אויף צוויי קליידער. אונ פאר וואס נישט? ער האט געהייסען נעמען, וואס מען דארף; דו וועסט דאך נישט זיין אויפ׳ן אויפרופען אין דיינע בגדים.

— געה שוין געה! אנטפערט די מאמע — דער עיקר מוז מען די קינדער עפיס מאכען — ראובן געהט בארוויס, ער האט זיך יענע וואך א האלץ אריינגענוממען, לאמט ער נאך... אויך געהט צו ווינטער, מען דארף לייבליך אונ העמדליך, וואטאווע קאפאטליך.

— נעם, נעם...

— הארסט, מאכט דער גוטער מלאך, אז דו וועסט רעדען א שלעכט ווארט, וועט די מאמע דיינע קיין קלייד נישט האבען, אונ דו ווייסט, אז דאס אלטע פאלט איהר אראב פון לייב; דיינע ברידערליך וועללען ווינטער צייט אין די גראסטע פראסט לויפען אין חדר אריין בארפיס, אונ זוממער וועללען זיי זיך אריינגעמען האלצער אין די פיס...

— איך זאג דיר דען אמת — מאכט די מאמע, מען וואלט געדארפט אלץ אויסרעדען „ברחל בתך הקטנה", ווארען זעהר א גוטער מענש איז ער נישט... מען דארף אברערען, וויפיעל ער וועט איהר פערשרייבען — ווארען יורשים וועט זיין ווי האלץ... וועגן אפילו נישט קיין אקט — זאלל ער האטש געבען א חרם-קוויטעל, ווארען טאקי, ווי לאנג קאנן אזוינער לעבען? נאך א יאהר, נאך א יאהר...

— ביי וואהלטאג — זיפצט דער טאטע — לעבט מען לאנג.

— לאנג! פערגעס נישט — 70 יאהר... טהייל מאל ווערט איהם עפיס ווי טויט אונטער די אויערן...

אונ דער שלעכטער מלאך זאגט: אז דו וועסט שווייגען, וועסט דו געהן אונטער דער חופה מיט א טויטען, מיט א מת וועסט דו לעבען... מען וועט דיך לעגען פיהרען מיט א בר־מנן...

די מאמע זיפצט.

— אלץ איז ביי גאט אין די האנד — מאכט דער טאטע.

די מאמע זיפצט ווייטער אונ דער טאטע זאגט:

— אונ וואס קאנן מען טהון... מען האט געקאנט בעססער מאכען? אידאי, ווען איך בין געזונד, ווען איך פערדיען, ווען עס איז האטש דא טרוקקען ברויט אין שטוב...

ער האט אבגעהאקט; מיר האט זיך געדאכט, אז עפיס וויינט דעם טאטען אין הארץ.

— וואלט זי האטש יונגער געוועזען מיט א פאר יאהר, וואלט איך דאס

לעצטע געטהון... וויים איך? אֶפשר אויף דער לאָטעריע געשטעלט...
און איך האָב געשוויגען.

מיין 70 יאָהריגער חתן האָט געגעבען אויף חתונה=קליידער, עטליכע הונדערט גילדען דעם טאַטען און מיר אַ תּוספת־כּתובּה אויף 150 גילדען...

מענשען האָבען געזאָגט: אַ וואָהלפעל שידוך!

איך האָב חבר׳טעס בעקוממען; די מיט דער סאַטיטינע יופּע און גאָלדענעם קייט=און=זייגער, פּלעגט ביי מיר זיין צוויי דריי מאָל אין טאָג. זי איז געוועזען גליק=ליך ווי די וועלט, וואָס איך האָב זי דעריאָגט, וואָס מיר האָבען חתונה אין איין חודש! איך האָב געהאַט נאָך חבר׳טעס, נור זי האָט זיך צוגעקלעבט צו מיר. „יענע זעננען דאָך „סמאַרקאַטע מאָדליך"; ווער ווייסט, ווי לאַנג עס וועט נאָך ביי זיי דויערן!"

רבקה האָט חתונה פון דער פרעמד, נור עססען קאָסט וועט זי פריהער אין דער היים, 2 צו 3 יאָהר. איבער דער גאַנצע צייט וועללען מיר זיך האַלטען צו=זאַמען; זי וועט אַריינלויפען צו מיר אויף ציקאָריע, איך צו׳ן איהר אויף ציקאָריע, אָדער שבּת נאָכען שלאָף אויף ביילעך=יאָך.

— און אַז איך וועלל ווערען אַ קינפּעטאָרען — מאַכט איינמאָל רבקה און דאָס פּנים שטראַהלט איהר — וועסט דו זיצען ביי מיר — יאָ?

איך שווייג.

— וואַי! — מאַכט רבקה — וואָס טרויערסט דו אַזוי? עס טרעפט זיך צו 70 יאָהר אויך...

— געה שוין, געה! — טרייסט זי מיך ווייטער — אַז גאָטט וויל, שיעסט אַ בעזעם! און ווען נישט — ווי לאַנג, מיינסט דו, וועט עס דויערן? אַ מענש לעבט דאָך נישט איביג! אַזאַ יאָהר אויף מיר, וואָס פאַר אַ יונגע אלמנה דו וועסט זיין! די פינגער צו לעקקען!

רבקה ווינשט ר׳ זיינוועלין נישט קיין שלעכטס:

— ער איז אפילו אַ כּלב שבּכּלבים! יענס ווייב האָט ער געפּייניגט... נור יענס ווייב איז אַ קראַנקע געוועזען, און „דו ביזט געזונד ווי אַ נוסס... דיך וועט ער גוט בעהאַנדלען, נאָך ווי הייסט גוט!"

ער איז צוריק געקוממען!

דעם טאַטען איז טאַקי בעססער, נור עס האָט זיך איהם פערגלוסט אַ ביסל טרוקענע באַנקעס — אַזוי האָט ער מורא געהאַט אַרויס צו געהן. ער פיהלט, אַז פון ליגען, און דער נאָך זיצען אַלץ אין איינעם, האָט זיך איהם דאָס בלוט פערזאַמעלט

אויף איין אָרט, מען דאַרף עס צו שלאָגען! — אַ ביסל אויך ברעכען איהן די פּלייצעס און אויף דעם איז טרוקענע באַנקעס אַ רפואה ברוקה.

איך האָב אָנגעהויבען ציטטערן ווי אין אַ פיעבער: מיט טרוקענע באַנקעס קומט דער „יונג״, נישט דער רופא אַלליין.

— ווערסט אַריין רופען דען רופא? פרעגט מיך דער טאַטע.

— וואָס רעדסט דו? פאַלט איהם די מאַמע אין די רייד, אַ כלה־מאָדעל!...

זי איז אַלליין געגאַנגען.

— וואָס ביזט דו אַזוי בלאַסס געוואָרען? פרעגט מיך דער טאַטע דער־שראָקקען.

— גאָר נישט.

— שוין עטליכע טאָג... פאָרשט דער טאַטע.

— עס דאַכט זיך דיר, טאַטע.

— די מאַמע זאָגט אויך...

— עה!

— היינט — ווילל מיך דער טאַטע דערפרעהען — ווערט מען דיר שוין מאַכען די חתונה־קליידער.

איך שווייג.

— דו פרעהסט זיך גאָר נישט? פרעגט דער טאַטע.

— פאַר וואָס זאָלל איך מיך נישט פרעהען?

— דו ווייסט דאָך אפילו גאָר נישט, וואָס מען מאַכט דיר.

— מען האָט דאָך מיר אַ מאָס גענוממען!

דערווייל איז אָנגעקוממען די מאַמע מיט'ן רופא אַלליין.

עס איז מיר גרינגער געוואָרען אויפ'ן האַרץ; נור אין איין וועגס האָט אין מיר עפּיס געקלאָגט: דו ווערסט איהן אָפּשר שוין מעהר נישט זעהען...

— אוי אַ וועלט, קומט אַריין דער רופא, סאָפּענדיג און קראַכצענדיג, — די זיינוועלע האָט חתונה מיט אַ יונגע טויד, און לייזערל דעם גבאי'ס ווערט אַ פּרוש — אנטלאָפען פון ווייב!

— לייזערל? שרייט אויס די מאַמע פערוואונדערט.

— ווי איהר האָרט! היינט געה איך אַרום צו 60 יאָהר פון אין דער פריה ביז נאַכט אויף די פיס, און מיין יונג לעגט זיך אין בעטט אַריין...

איך הייב אָן ווייטער צו ציטטערן.

— האַלט נישט אַזא גוי! בעמערקט די מאַמע.

— אַ גוי? מאַכט דער רופא, ווי הייסט אַ גוי?...

— וואָס טויג מיר די מעשות, האָקט איבער אומגעדולדיג דער טאַטע, טהוט בעססער אייערס.

מיין טאַטע איז בטבע געוועזען אַ גוטער; עס האָט זיך מיר שטאָנדיג געדאַכט, אַז ער קאָנן קיין פליעג אויף דער וואַנד נישט ריהרען, און דאָך האָט אין זיינע רייד געשטעקט אַזוי פיעל בזיון פאַר'ן רופא.

אַלס קראַנקער אין בעטט פלעגט ער גליקליך זיין, אַז עמיץ איז אַריינגעגאַנגען און באַלאַקעט מיט איהם, נור מיט'ן רופא האָט ער קיינמאָל נישט געקאָנט רעדען אַ וואָרט. ער האָט איהם שטאָנדיג איבערגעהאַקט אין מיטען און געהייסען, ער זאָלל זיינס טהון. נור צונד האָב איך עס דאָס ערשטע מאָל אַזוי שטאַרק דערפיהלט; עס האָט מיר אָנגעהויבען דאָס האַרץ וועה צו טהון... וואָרען, ווי אַזוי וואָלט ער נאָך יענעם בעליידיגט, יענעם, וואָס ליעגט נעביך קראַנק!...

פאַר וואָס איז ער קראַנק?

געזאָגט האָט ער, אַז ער האָט אַ האַרץ-פעהלער.

וואָס דאָס איז, האָב איך ריכטיג נישט געוואוסט; מן הסתם איז עס אַזוינס, וואָס לעגט אַ מאָל אין בעטט אַריין. און דאָך — האָט מיר דאָס האַרץ געזאָגט, — אַז איך מוז אויך האָבען אַ שטיקעל שולד דערביי.

ביי נאַכט האָב איך אין שלאָף געוויינט; די מאַמע האָט מיך אויפגעוועקט און געזעצט זיך ביי מיר אויפ'ן בעטט.

— שאַ, קינד מיינס: האָט זי מיר געזאָגט, לאָ'מיר דען טאַטען נישט וועקען; און אונזער שמועס איז געוועזען פון מויל אויף אויער.

די מאַמע, האָב איך בעמערקט, איז שטאַרק צווודערט: זי קוקט אויף מיר פאָרשענדיג, זי ווילל עפּיס ביי מיר דערגעהן, און איך האָב מיך בעשלאָססען איהר גאָר נישט צו זאָגען, על כל פנים נישט וועגן דער טאַטע שלאָפט.

— קינד מיינס, וואָס האָסט דו געוויינט?

— איך וויים נישט, מאַמע.

— פיהלסט דיך געזונד?

— יאָ, מאַמישי! נור טהייל מאָל טהוט מיר דער קאָפּף וועה.

זי איז געזעססען האַלב אָנגעשפּאַרט אויפ'ן בעטט און איך האָב צוגערוקט דען קאָפּף און אָנגעלעגט אויף איהר האַרץ.

— מאַמע — פראָג איך — וואָס קלאַפּט ביי דיר דאָס האַרץ?

— פאַר מורא, טאַכטערשי.

— דו האָסט אויך מורא ביינאַכט?

— ביי נאַכט און ביי טאָג, איך האָב שטאָנדיג מורא;

— וואָס האָסט דו מורא?...

— איך האָב מורא פאַר דיר...

— פאַר מיר?

די מאַמע ענטפערט נישט, נור איך פיהל, אז עס פאַלט מיר איהרס אַ טרעהר אויפ'ן פנים, אַ וואַרעמע טרעהר.

— דו וויינסט, מאַמישי?

די טרעהרען פאַללען אָפטער און אָפטער.

„איך וועל נישט זאָגען", בעשטעטיג איך מיך אין דער דעה.

אין אַ ווײַלע אַרום פראָגט מיך פלוצלינג די מאַמע:

— צו האָט דיר נישט רבקה עפּיס אָנגערציילט?

— וועגען וואָס, מאַמע?

— וועגען דיין חתן?

— פון וואַנען קענן זי מיין חתן?...

— זי זאָלל איהן קענען, וואָלט זי נישט גערעדט; נור אַזוי, ווי אין שטאָדט... הייסט נישט, פאַר קנאה... אַ יוד אַ גביר, האָט כח צו נעמען אויף דער אָלטער אַ בתולה, רעדט מען אוודאי... וויים איך? צו האָט מען דיר נישט געזאָגט, אַז דאָס לעצטע ווייב זיינס איז געשטאָרבען, ווייל ער האָט זי געפייניגט?

איך זאָג איהר גאַנץ קאַלט בלוטיג, אַז איך האָב עפּיס געהאָרט דערפון, נור פון וועמען, וויים איך נישט.

— אוודאי פון רבקה'ן — דאָס מויל זאָלל איהר הינטען שטעהן — באַזערט זיך די מאַמע.

— פון וואָס דענן — פראָג איך — איז זי אַזוי פלוצלינג געשטאָרבען?

— פון וואָס? אַ האַרץ־פעהלער האָט זי געהאַט...

— נו וואָס? אַז מען האָט אַ האַרץ־פעהלער שטאַרבט מען?

— אוודאי...

מיר האָט עפּיס ווי געקנאַקט אין מוח...

. . . .

איך בין געוואָרען אַ „זיידען קינד" — מען האָט מיך אין אַללע הייזער געלויבט; די מאַמע־מאַמע האָבען עס גאָר נישט געקאָנט פערשטעהן; דער שניידער אוודאי נישט. איך האָב מיר גאָר נישט אויסגעבאָטען: וואָס די מאַמע האָט געוואָלט, האָט זי געמאַכט, וואָס פאַר אַ מאַטעריע, וואָס פאַר אַ שניטט, וואָס פאַר אַ קליידער... אַלץ וואָס זי האָט נור אַלליין געוואָלט.

רבקה פלעגט אַריינקוממען און קנייפען זיך אין די באַקקען: „ווער פערלאָזט זיך אין מאָרע זאָבען אויף אַ מאַמען — אַ יודענע פון דער אַלטער וועלט?! וועסט שבת נישט קאָנען זיך ווייזען, נישט אין שוהל, נישט אין גאַסס, אין ערגיץ נישט!

— דו קוויסט זיך! האָט זי געענדיגט.

מיר איז איינגעפאַללען, אַז איך בין שוין לאַנג געקוויליט. און איך האָב רוהיג געוואַרט אויף שבת נחמו, ווענן מען האָט געזאָלט פערבעטען דען חתן אויף קדוש...

דערנאָך וועט זיין איין אויפרופען, דער נאָך אַ חתונה.

דעם טאַטען איז ווירקליך בעססער. ער געהט טהייל מאָל אַרויס אין גאַסס אַריין, ער העבט אָן געוואָהר צו ווערען וועגען תבואה. רעדען, ווי ער האָט גע־קלערט, דעם חתן וועגען אַ הלואה, האַלט ער נאָך פאַר צו פריה; ער רעכענט שבת־נחמו צו פערבעטען איהן נאָך אויף שלש סעודות, און, נאָכ'ן שלש סעודות, אַריין צו וואַרפען עטליכע וואָרטער.

אַז עס איז שוין אַזוי גוט, איז צייט אָבצושיקען דעם רופא; מען האָט אפילו היינט קרעדיט, ער מאָהנט נישט, שיקט שוין נישט דען יונג, קומט אַלליין, נור עס איז צייט, זאָלל זיין איין עקק. וויפיעל מען האָט אָבגעשיקט, ווייס איך נישט, נור דער שליח איז געוועזען אַברהמ'ל, וואָס האָט געזאָלט, דורכגעהנדיג אין חדר אַריין, דערלאַנגען די עטליכע גילדען.

שפעטער דאָך איז פּלוצלינג אַריינגעקוממען דער יונג...

— וואָס? וועניג געשיקט? בעגעגענט איהן דער טאַטע.

— ניין, ר' יהודה — איך בין מיך געקוממען געזעגענען.

— מיט מיר? פרעגט דער טאַטע פערוואונדערט.

אַזוי ווי ער איז אַריינגעקוממען, בין איך אַנדער געפאַללען אויפ'ן ערשטען באַנקעל, וואָס איז געשטאַנען נעבען מיר; נור ביי די וואָרטער האָב איך מיך פּלוצלינג אויפגעשטעלט און אין קאָפּ האָט אויפגעבליצט אַ געדאַנק, אַז איך דאַרף איהן שטצען, נישט לאָזען בעליידיגען. עס איז דאָך נישט גיקוממען דערצו.

— איך פלעג דאָ אַריינקוממען — האָט ער געמאַכט מיט זיין ווייך, זיס און טרויעריג קול, וואָס האָט זיך געגאָססען אין האַרץ אַריין ווי אַ בוימעל — צונד פאָהר איך אַוועק, אויף שטענדיג... האָב איך געמיינט —

— נו, נו, אדרבה — מאַכט שוין געלאַססענער דער טאַטע — זעץ דיך, יונגער מאַנן, עס איז אפילו שאָן פון דיין זייט, אַז דו געדענקסט אַ בעל־בית... אדריא..

— טאַכטערשי, מאַכט ער צו מיר, מען דאַרף איהם עפּיס געבען!

ער האָט זיך אויפגעשטעלט בלאַסס, מיט ציטטריגע ליפּפּען און פייערדיגע אויגען, נור אין דער רגע האָט זיך איהם דאָס פנים צוריק מרה שחורה'דיג געאָנדערט.

— ניין, ר' יהודה, איך דאַרף נישט, איך דאַנק אייך — זייט געזונד!

ער האָט די האַנד נישט אויסגעצויגען צו קיינעם, און אויף מיר קוים אַ בליק געוואָרפען.

אין דעם בליקק האָט דאָך געשטעקט אַ פאָרוואורף. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז ער בעשולדיגט מיך, אז ער וועט מיר נישט מוחל זיין, — וואָס, האָב איך רעכט אַלליין נישט געוואוסט.

און איך בין ווייטער אין חלשות געבליבען.

— שוין דאָס דריטטע מאָל! — האָר איך — זאָגט די מאַמ׳ע צום טאַטען...

„עס מאַכט נישט אוים, אין די יאָהרען טרעפט זיך עס... נור חס ושלום ווערט ר׳ זיינוועלע געוואָהר, שיקט ער אָב די תנאים... ער האָט שוין גענוג געהאַט יענע חולנית..."

קיין חולנית בין איך דאָך נישט געוועזען.

אין חלשות בין איך אין גאַנצען נאָך איינ־אייגציג מאָל געפאַללען: ביי דער גאָלדנער יאָך, אז איך האָב „ר׳ זיינוועלין" דאָס ערשטע מאָל רעכט דערזעהן... נישט מעהר.

אפילו נאָכטען, ווען דער רופא, וואָס שניידט מיין „ר׳ זיינוועלען" אוים אַללע חודש די נאָגעל, וואָס וואַקסען איהם אין די פינגער אַריין, האָט מיך, אַרויסגעהענדיג, געפרעגט, צו איך געדענק זיין יונג, און דערצאָהלט, אז ער איז געשטאָרבען אין ווארשאווער שפּיטאָל — בין איך נישט געפאַללען חלשות, איך האָב קוים אַ טרער געלאָזט. איך האָב אַלליין נישט געוואוסט פון איהר, נור דעם רופא איז זי, די טרער, געפאַללען.

— איהר זייט אַ גוטע — האָט ער געזאָגט, און דעמאָלט האָב איך זי ערשט דערפיהלט אויף דער באַקק.

מעהר נישט!

איך בין אַ געזונטע; איך לעב שוין 5 יאָהר מיט ר׳ זיינוועלען...

גיי אַזוי, וועלל איך אפשר איין אַנדערסמאָל פערצאָהלען.

נְעִילָה.

אַ הינקעדיגער „ערל“ איז געקוממען אין שוהל אריין און אָנגעצונדען נייע ליכט אין די הענגלייכטער און אין ראָהליך אויף די שטענדער.

דער וויסער עולם האָט אָנגעהויבען אויפ'ם ניי צו קרעכצען, די וואָס האָבען גערוהט, קוממען צוריק פון פּאָליש; מען הייבט זיך פון די באַנק —

— יתגדל!

ציהט דער הייזעריגער חזן.

דער עולם בעדעקט זיך מיט די טליתים, די ווייבערישע שוהל לאָזט פּלוצים ארויס אַ געוויין... עס ווערט אַ געקלאַפּערײ אויף די שטענדער.

די ווייבער זאָללען שווייגען! זיי האָרען דאָך נישט אויף, און אַ קאָמישער כעס בעווייזט זיך אויף די פערוויינטע בלייכע פּנים'ער פון די מאָננער.

— שמיה רבא! האָט זיך ארויסגעריססען דעם חזנ'ם קול.

די ווייבער זענען אביסעל שטיללער געוואָרען, די מאָננער האָבען זיך צו שאָקעלט און אונטערגעהאָלפען מיט די זינגער צוזאממען מיט אַ וויינענדיגען: איי־איי־איי...

נעילה!

דער הימעל וועט זיך שפּאַלטען און באַלד צוריק פערשליעסען; פערמאַכט וועללען ווערען די טויערין פון געבעט... און דער עולם איילט זיך!

יעדער פיהלט, אז אויב נישט היינט, וועט ער שוין אַ גאַנץ געהנדיג יאָהר אזא געלעגענהייט צום הימעל נישט האָבען. הושענא רבא איז אויך אַ טאָג, עפּיס אַ צולאָג צו ימים־נוראים, נור שלעכט איז שוין דעם, וועמינם משפט מען לייגט אָב... גלייבער באַלד, באַלד!

און די ווייבער'שע שוהל שלעפּט מיט די מאָננשע... די נעילה'דיגע שמונה עשרה ווערט דערטרונקען אין הייסע ברעננענדיג טרערען. עס רוישען וויינטען, טייבער ברוממען, אַלטע וואָלדער ברויזען... עס רוישט און זעצט דאָס אַלץ צוזאממען —

ובכן תן פחדך!... וויינט איינער פריהר איינער שפּעטער, נישט דוקא מיט

דער אמת'ר פונה... זעהסט דו שוין, עס געהט אַסך אָן דעם ציאַבנאָווקער באָדער, אַז פּאַראָל, וואָס בינדט איהם די בעזעמליך, האָט פֿאַר עפּיס אַנדערש פּחד; זיין דאגה... אונ גאָר שלמה זעץ, דער שיינער בעל-בית, וואָס אפילו אין מיט'ן דער שמונה עשׂרה, מוז ער זיך אַללע מאָל אריין שטעקקען די האַנד אין דער ווייסער באָרד אונ צוטהיילען זי אויף צוויי —

אויך זיין עסק, באשר — אַ סך קריסטען זענען עס דאָ אין ציאַבנאָווקע! דער וואָיט מיט'ן שרייבער איז גלייבער זיי זענען קריסטען, גאָט זאָלל היטען פֿאַר אַ יודיש'ען משינאָווניק, די הויט וואָלט ער אָבגעריסען. בלייבט דער הרובע-הייצער, דער ערוב שומר, — ווער דען וועט הייצען אין הרובע? אויף דער פֿאָרשטאָדט וואָהנען אפילו קריסטען אין אַ סך קליינע הייזעלעך, אפילו ריינע, אויסגעפּוצטע, מיט פֿאָרהענגליך אונ וואַזאָנען אין די פֿענסטער, נור ווער רעדט פֿון פּויערן... זיי מעגען בלייבען ביים טעות!... נור רבונו של עולם... ובכן תן פחדך — זאָל זיך זיין שנור נישט וועללען גט'ען מיט'ן זוהן דהו'ב'ען חולי נופל, זי מעג זיך צו־געוואָהנען... ואיתך איז ער שטאַרק ממתיק אונ האָט אין זינן, אַז עס איז פֿאָרט אַ שאָד, וואָס ווייץ איז דאָס יאָהר ראַפּטים געפֿאַללען — רבונו של עולם, טראַכט ער, ויעשו כלם אגודה אחת — מען זאָל זיך מאַכען טאַקי איין האַנד אונ האַלטען דען מקח... לעשות רצונך בלבב שלם!...

— אוי ווי טאַטע! שרייט ער אויס אין מיטען... שמחה לארצך וששון לעירך... אונ איהם אין מוח ברענט: נאָך איין יאָהר אַזוינס ביזט דו קאַפּוט!...

— אַתה בחרתנו, שרייט מיט אַ קול בענדעט דער חיט... אונ חזערט זיך איבער: אתה בחרתנו! דאָס ווייב איז איהם, נעביך, קראַנק שוין אַ פּאָר יאָהר, זי שפּייט, נעביך, מיט בלוט, אונ מען וואָהנט אין איין שטוב... עס וויל קיין קונה די שוועל נישט איבערטרעטען! — טאַטע זיסער, אתה בחרתנו! עס איז דאָך מיין זווג געוועזען... אָהבת אותנו... איך האָב זי דען שלעכט בעהאַנדעלט, ורצית בנו, האָב איך דאָס געמיינט, דאָס געוואָלט? וקרבתנו מלכנו לעבודתך... וואָס פֿאַר אַ טעם האָט מיין אַרבייט? אַזוי קלאָגט ער אָב ביז אין קץ לאשי חובותינו... דאָ האָט ער זיך צו לאָזט אויף אַ קול — חובות האָט ער מעהר ווי האָר אויפ'ן קאָפּף.

דער עולם איז שוין אויסגעגאַנגען שמונה עשׂרה; מען וואַרט נור אויף חיים בער'ן. דער שמש האָט שוין שטאַרק חשק געהאַט צו געבען אַ קלאַפּ אין שלחן, נור חיים בער'ס אַ קרוב, יונה וואָלף דער סאַדאָווניק, דער גבר אלים אין שוהל, האָט איהן פֿערהאַלטען... זאָל ער זיך אויסוויינען, אויסחליפּען... חיים בער איז אַ יוד מיט אַכט קינדער אונ ממש אָהן אַ שטיקעל ברויט.

— ואין אתה חפץ במיתתם — חליפּעט נאָך חיים בער... במיתתם! פֿאַר הונגער, טראַכט ער, פּראַסט פֿאַר הונגער, מיינע וואָרם, רחל...

— ולמה תמותו? פאר וועו, פאר וואס, וואס האבען זיי געזינדיגט, די ארימע שאפעלעך...

— יסורים וחלאים רעים! דערביי זעגען זיי נאך קראנק,— שקארלאטינע, מאז־לען, ווארים, ציין — רבונו של עולם!...

דער חזן האט אנגעהויבען, דער עולם האט זיך צוזעצט פאר די שטענ־דער און אונטערגעהאלפען צו דער הויכער שמונה עשרה. טהייל זעננען געבליבען שטעהן, אנגעשפארט אן דער קיהלער וואנד מיט די ברענענדיגע שלעפען און שטיללערהייט געבליפעט...

איינער פון זיי איז טאקי חיים בער.

נעילה, באלד ווערט פערמאכט דער טויער, עס איז טייער יעדע מינוט, יעדער רגע... ער גיסט און ניסט מיט טרעהרען.

ווי לאנג איז דען גאר, אז חיים בער איז געווארען א יונגער מאנן א בעל בית׳ל?...

פאר א יאהר ניין—צעהען, האט ער נאך ברייט געזונגען „חמול על מעשיך ותשמח במעשיך" גאר מיט א ברייטען לוסטיגען קאזאק... ער דערמאנט זיך אפילו א חטא... עס ווערט איהם הייס אין אללע אברים... ער געדענקט, אז ער האט זיך דעמעלט אויסגע הויך צו זונגען, הויך, לעבענדיג און לוסטיג, רחל זאלל הארען אין דער ווייבערשע שוהל.

זאגענדיג, האט ער דעמעלט געקוקט אויפ׳ן פארהאנגעל פון פענסטער, וואו זי פלעגט שטעהן, און עס האט זיך איהם גערא־כט, אז עס ווערט קיילעכדיג־בולט צווישען די קראטען... זי מוז א ודאי ארא־קוקקען...

א דעמאלס האט ער גאר אנדערש אויסגעזעהען יום כפור.

א פרישער יונגער מאנן, א נייער טלית, א שפאגעל נייער ברייטער קיטל — צוויי עטרות... דער גארטעל, די יארמולקע האבען געגלאנצט מיט גאלד און זילבער! שווארצע לאקען, א שווארץ בארדיל, ווארימע שקארפיטקעס...

פראנק און פריי, האט ער זיך ארומגעקוקט; עס איז איהם לייכט געוועזען אויפ׳ן הארץ! ערשטענס, האט ער נישט שטארק געגלויבט אין חטאים. אט, זעהסט דו שוין, ער מאכט זיך א סך דארוים... יונה וואלף האט איהם געגעבען א מאל א פאטש אומזיסט, און דוקא אין בית המדרש, שבת הגדול ביי דעם רבי׳ס דרשה... נו, האט ער איהם דען נישט מוחל געווען?

מוחל געוועזען א פאטש... זאלל דער רבונו של עולם נישט מוחל זיין א מוקצה׳לע, א ריץ אין דער קווארט צו׳ם וואשען? — ווייטער, וואס זינדיגט

ער? אָחטא ואָשוב, האָט ער נישט געזאָגט, יום כפור איז מכפר, דער תענית איז מכפר, די רעשט וועט אויך מיט גאָטס הילף אָבגעווישט ווערען...

און ער פלעגט גאַנץ הערצליך צו זינגען; אז עס איז איהם היים געוואָרען, פלעגט ער אַרוים געהן אין פּאָליש זיך אָבקיהלען, אז דער מאָגען האָט איהם דער־מאָנט אין אכילה, האָט ער איהם געזאָגט מיט גאוה: שטילל קישקע! איך מעג האָבען אַ טאָג קרעדיט ביי דיר, איך וועל דיר בעצאָהלען מיט פּראָצענט, וועניג כּפרות האָט רחל׳ע געשאָכטען?

היינט קומט זיין פוס נישט איבער דער שוועל פון שוהל פון כל נדרי ביז נאָך נעילה... איבער דער גאַנצער צייט שטעהט ער. ער זינגט נישט, נור וויינט און בעט זיך... ער היבט שוין אָן גלויבען אין זיינע חטאים... ער מוז דאָך האָבען חטאים, און שטאַרקע, שרעקליכע... חאָטש ער ווייסט נישט פון זיי...

אַנדערש איז נישט מאָגליך, עס זאָלל אַ מענש אַזוי יאָגען איין אומגליק!

„ובכן״ האָט אָנגעהויבען דער חזן צו דרעהען ווי איין ענבער. דער עולם איז נאָך רוהיגער געוואָרען, זעלטען האָט איינער שוין אויסגעבּאָפּט ב׳ים חזן אַ וואָרט פון מויל...

דער חזן זאָגט די שמונה עשרה און חיים בער שטעהט נאָך אַלץ, אָנגעשפּאַרט מיט׳ן קאָפּף אין די וואַנד. עס דאַכט זיך, אז ער דאַווינט, אין קאָפּף דאָך ליעגט נישט די כּונה פון׳ם דאַוונען.

„כּי תעביר ממשלת זדון מן הארץ״ איז דער חזן מטעים. אַודאי וואָלט אונזער חיים בער געוואָלט, אז דער וואָיט מיט׳ן שרייבער זאָללען אַ ביסל בעססער ווערען... דער וואָיט ווי דער וואָיט, מיט אַ טרונק־בראַנפען קויפט מען איהן איבער... נור דער שרייבער! מען האָרט נישט מעהר נור ניעדאָימקעס... פון וואַגען, פון וואָס?... פון אַ קורצע צייט האָרט ער איהן אפילו ווי די קאַטץ; שוין אַ פּאָר יאָהר האָט ער קיין כלי און קיין בעט־געוואַנד, דאָס הייזעל איז שוין לאַנג פער־קויפט... שריי חי וקים ניעדאָימקי, — נעם אויב דו קאָנסט! און וואָס הייסט ניעדאָימקי? באשר, ציאַכנאָוו‍קע איז אַ מאָל אַ שטאָדט געוועזען מיט אַ מאַגיסטראַט מיט פּאָליציי מיט קאָנסענסין, מיט... זאָלל ער היינט, היינט, ווען ציאַכנאָוו‍קע איז אַ גמינע און ער שטאַרבט פאַר הונגער, אָבצאָהלען חובות... אַודאי, ווען חיים בער זאָלל נאָך דאַרפען אויסלייזען דאָס קישען, מורא האָבען, מען זאָלל איהם נישט פערקויפען דאָס הייזעל, וואָלט ער נאָכגעזאָגט דעם חזן מיט גרוים כּונה „כּי תעביר...״ אָבער היינט, לאַכט ער אויסען וואָיט, טייטעלט מיט די פינגער אויפ׳ן שרייבער...

ער האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּף אויף דער האַנד, און הויבט זיך און די ליפּען זאָגען נאָך יעלה ויבא...

וכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו...

ער האט זיך דערמאנט, אז זיין טאטע איז געוועזן א כשר'ער יוד, זיין שווער איז געווען א סופר, און ער טראכט, אז עס וואלט א יושר געווען, זיי זאללען זיך דארט מיהען פאר איהם...

פאר דאס זאגט ער שוין נאך אהן כונה, „וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשיך..."

מיינט נישט חלילה, אז חיים בער איז א געגנער פון ארץ ישראל, אז ער ליינט חס ושלום דעם „וואסכאד" און האלט נישט פון די קאלאניען. אדער, אז ער איז חס ושלום איין אפיקורס און גלויבט נישט, אז משיח וועט קוממען, אז ער מוז קוממען און קאנן יעדער טאג קוממען; חיים בער איז א קלוגער יונג, א בעל המצאה'ניק, דאך א פשוטער יוד, א יוד ווי אללע יודען. ער גלויבט אין דעם אללעם באמונה שלמה... זאלל משיח חאטש מארגען קומ'ען!

אויף דער פאפיערענע בריק צו געהן איז ביי איהם א קלייניגקייט, ער וואלט געלאפען גאר אהן א ישוב. אין ירושלים וואוהנען מהיכי תיתי, עס איז שוין אפילו צייט, עס איז שוין לאנג כלה פרוטה מן הכיס... נור — איידער עס וועט זיין מלחמת גוג ומגוג, איידער דער מערק וועט מנצח זיין אללע שבעים אומות, איידער אליהו און משיח בן יוסף וועללען קוממען, איידער נאך משיח בן יוסף וועט גע'הרג'עט ווערען, קאנן ער זיך נאך גענוג אנשטארבען פאר הונגער... ער און רחל, מיט אללע זיבען קראנקע און געזונדטע קינדער! רבונו של עולם וואו איז דיין רחמנות?

ער פיהלט דאך, אז שולדיג איז ער זיך פארט אליין. פריהער ער, דערנאך אפילו דער רבונו של עולם אויך... צו האט ער נישט געקענט האנדלען, א געוועלב, א שענק אפענען, אויפ'ן מארג שטעהן, א מעקלער ווערען גלייך ווי אללע יודען?! ער איז אבער געווען א בעל המצאה... די המצאות האבען איהם גע- קוילעט. יונגעלוויז האט ער אויסגעצייכענט געגאסען דריידליך, געשניצט לאמטערן, אם שענסטען געשווממען, אם געשיקסטען זיך געגלישט. ער האט געהאט א טאלענט צו די אללע זאכען. א ציעקאווע יונג, ער האט געוואלט אלץ וויסען, אלץ קענען. ער האט געפונען א המצאה צו פלאכטען אויף א שטעקען הוילע הבדלות, פלעגט אין דעם זכות בעקוממען ביים שמש דאס גראבסטע לעכטיל יעדער ווינטער-נאכט צום לערנען; היינט מאכט מען שוין די הבדלות אין אללע שטאדט, דעמאלט האט קיינער נישט געוויסט פונ'ם סוד; עס האט געהייסען חיים-בערס- הבדלות! א סוכה מאכער פלעגט ער זיין גאר א וואהלער; א מייסטער אויפצושטעלען א כשרה טוכה פון עטליכע ברעטער, כמעט אן נאגעל און גאר אהן כלים, היינט — ויינע רייזעלעך שבועות, זיינע מייסטערישע מזרח'ס...

נור, ווי אויבען איז געשטאנען, די המצאות האבען איהן איבער-געפיהרט.

האנדלען נאך דער חתונה, גלייך ווי אללע יודען, האט ער נישט געוואלט.
עס האט איהם געצווינגען צו עפּעס א פאבריקעל מיט איין המציאה'לע — פריהער האט
ער אבגעקויפט ביי איין שנאָרער א סוד צו מאַכען זייף ארויסנעהמען פלעקען,
דער שנאָרער האט ביי איהם אויסגענארט א הונדערטער אונ חיים בער האט
זיך אוועק געלאזט אויף דער וועלט זייף פערקויפען. דאס ווייב האט געוויינט,
עס איז איהר א שאד געווען באלד נאך דער חתונה אליין צו בלייבען, אונ בעזונדער
האט זי נישט געגלייבט אינ'ם גאנצען משא־ומתן... זייף איז ביי איהר גאר קיין
סחורה גישט געווען,— ווער דארף זייף? מען זאגט חאטש גרינגען זייף, דאס דארף
מען צו קינדערשע קאפּלעך, פראסטע זייף דארף מען צו דער וועש... אבער
פלעקען ארויס צו נעמען? ווייבערשע זאבען וואשען זיך, מאנישע מאכט נישט אויס,
איין בריתּ'ל, איין חתונה, איין מלוה־מלכה אפילו איז שוין נאכ'ן בגד... חיים־בער
האט אבער געוואוסט, וואס אויף דער וועלט טהוט זיך, אז מיט ציאכנאַוויקע עקט זיך
נאך נישט די וועלט, אז נישט אומעטום איז א מנהג פון פלעקען.— ער האט זיך
געשוואָרען מיט כל השבועות, אז קוים מאכט ער די ערשטע צוויי טויזענד רובל,
קומט ער אהיים, קויפט זיך א נחלה, אונ היירא! זיין פוס וועט שוין נישט איבער
די שוועל... ער וועט זיך מאכען א שענק, א געוועלבעל, אבלעבען שוין זיינע
יאהרען בשלום... דאס ווייבעל, נעביך, האט געמוזט בעשטעהן, אונ ער איז
אין א האלב יאהר ארום אהיים געקומען אהן א דרייער, דער זייף איז אריין גענאנ־
גען אין בלויזע הוצאות, חאטש געגעסען האט ער ווייניג אונ געקומען איז ער
קריעה בליאה...

רחל'ע האט זיך, נעביך, צווויינט מיט ביטערע טרערען אונ געשיקט דעם מאנן
צום רבי'ן...

ער איז געפאָהרען. ביים געזעגענען מאכט ער צו'ן איהר: ווייסט דו, רחל,
דו האסט אין מיר אנגעוואָרען עולם הבא... איך האב געמיינט, איך וועל קומען
אהיים, ווייס איך, א יורענע, וועט זי שרייען, וועט זי שעלטען, אפשר נאך א ציפּף
טהון בייַ דער באָרד, ביי'ן א פּאה... אונ דו — גאר נישט, גאר נישט! אביסעל געוויינט
אונ מעהר נישט. דאס האט מיך טאקי נעשניטען ביי'ם הארץ...

רחל האט געשמייכעלט מיט טרערען אין די אויגען. זי פערהאפט, אז פריהער
נאטט אונ דערנאך דער רבי וועט איין עצה געבען...

פון מיטען וועג האט ער איהר געשריבען א בריעף. ראשית — האט ער איהר
מודיע געווען, אז ער איז בקו הבריאה, אונ פערלאנגט פון איהר דאס אייגענע צו
הערען, שנית — אז ער פאָהרט נישט צום רבי'ן, ווי ער האט געמיינט, נור צוריק אין
דער וועלט אריין! עס האט איהם א גליק געטראָפען: ער האט אבגעקויפט א נייע
המציאה, א מין וואקס, וואס מען קאן דער מיט צונויף קלעבען טעללער אונ גלעזער: דאס

שרייבט ער, איז שוין א דבר השוה לכל נפש; דער ארימסטער יוד האט צווייערליי געפאם און קינדערלעך, וואס צוברעכען עס; א פאר גלאזער וואלגערן זיך אויך ביי יעדען יוד ארום... ער פערהאפט צו גאט א. ז. וו. ...

רחל האט ווייטער אוועק געוויינט א האלב יאהר און חיים-בער איז ווייטער אהיים געקומען קריעה בליאה, נור מיט איין המציאה אויף א היימיש געשאפט פון „אוואצאווע וואסער" — א זאפט פון פראכטען.

פאר דער המציאה האט ער בעצאהלט דען לעצטען גילדען און עטליכע יאהר שוין קוועהלט ער זיך מיט דעם געשעפט. דען ערשטען זוממער, ווען אויבס איז געראטען, אללע ביימער אין די גארטנער ארום טשאכנאווקע זענען בעהאנגען געווען מיט אפיל, בארען און פלוימען, אז מען האט זיי געמוזט אונ-טערשפארען, האט בעריל אויפגעלעבט! — ער האט רחל'ן בערעכענט, וואס פאר עשרות ער וועט מאכען: דאס מאטעריאל וועט גאר כמעט נישט קאסטען, פראכטען — בחצי חנם... ער האט אבער, נעביך, געהאט א גרויסען טעות. פראכטען איז געווען בחצי חנם האט טאקי דער עולם געגעסען אויבס און האט נישט געדארפט טרינקען קיין וואסער... און אזוי איז געגאנגען א יאהר נאך א יאהר... אויבס איז געראהטען, ער האט געלייזט פאר א ביסעל וואסער אין א יומא דפגרא, אין א יום טוב: סכות, שמחת תורה — אין דער וואכען נישט! — דערנאך געהט ווינטער — אוים געשעפט...

— רבונו של עולם, שרייט חיים אין הארץ, רבונו של עולם — זאל דאס אויבס חאטש איין מאל נישט געראטען, זאל עס איין מאל דער ווינד אראב יאגען פונ'ם בוים, זאללען עס איינמאל די ווארם אויפעסען! רבונו של עולם!

די שווערע געדאנקען האט איבער געריסען דער חזן מיט: „פתח לנו שער"...

נאר אנדערש האט נעילה געדאווינט חיים-בער'ס ק־וב, דער, וואס האט פער-האלטען דעם שמש, ער זאל נישט קלאפען ביז חיים וועט אויסגעהן שמונה עשרה, — ונה וואלף דער סאדאווניק.

ער שטייט אויך גאנץ יום כפור אויף די פיס, ער ברענט אויך אונטערן טלית; ער האפעט און קאפעט, ער שרייט אויך און האקט אין דער וואנד אריין — נור, ווען חיים בער וויינט און בעט זיך ווי א קינד ביים טאטען חאטש א שטיקעל דאאר ברויט, טאנצט מעהרסטענטהייל יונה וואלף פאר דעם אייבערשטען מלא שמחה און דאנקט איהם פאר זיינע וואונדער. שוין זעקס יאהר האלט ער א סאד פון פראכטען און יאהר ביי יאהר געהט עס בעססער. ער גיט א קרעכץ ביי זכרנו, כתבנו צו חתמנו לחיים, געזונד איז דער עיקר! בשעת ער דאנקט זיין ליבען נאמען פאר זיך און זיין ווייבס געזונד, בעט ער אויף געזונד פאר זיינע קינדער... עפים

איינס איז גאָר קיין לייט נישט, אַלע מאָל גיסט זיך עס עפּיס אויס אויפ'ן קאָפּיל, שטענדיג איז איהם רויט אונטערן נאָזעל, און מאַנכעס מאָל וואַקסען איהם „גולעס" אַרום דעם האַלדזיל.

כל זמן דאָס קינד האָט געציינדערלט, איז מען זיכער געווען, אַז עס איז ציין. דערנאָך האָט מען געדעכענט אויף וואָרים. דאָס קינד האָט אָבער אויסגענוממען „וואָרים קרוים" ווי האָלץ און עס האָט נישט געהאָלפען — האָט מען געשיקט אַ קוויטעל; איין מאָל איז מען מיט איהם אַליין גיפאָהרען צום רבין. עס איז אפילו בעכסער געוואָרען, נור דערנאָך ווייטער ערגער.

דער רופא זאָגט, עס איז שקראָפּעל. מען דאַרף איהם באָדען אין זאַלץ־וואַססער אָדער שיקען אין אַ באָד אַריין. אויף שיקען אין אַ באָד סטאַרטשעט נישט דאָס עשרות, מען זאָל אפילו דען גאַנצען דלות פערזעצען און דעם ווייב די אויהרינג אויסטוהן... הייטישע זאַלץ־באָדער איז נישט דאָ וואו צו מאַכען; אין סאָד, וואו מען וואָהנט אַ גאַנצען זוממער, איז קיין וואַססער נישט דאָ צו טרינקען, און צום קאָכען פיהרט מען אַנדערטהאַלבען ווערסט אַ קאַנדעל וואַסער...

דאָס יונגעלע וואַקסט מיט דעם פּאַרכעל, מיט די גולעס, מיט דעם געשוואָלענעם נאָזעל, לערנט אַ גאַנצען ווינטער אין חדר און איז אַ וואויל יונגעל.

חתמנו לחיים, ווינט דעריבער יונה וואָלף — מיין קינד, מיין עלוי, מיין נחת, מיין טרייסט זאָל מיר לעבען!

אַ חוץ ביים זכרנו לחיים האָבען יונה וואָלף'ס געדאַנקען נישט קיין שום שייכות מיט דעם דאַווענען. אַ גאַנצע טאָג לויבט ער און לויבט דעם אייבערשטען, נור ווייל ער איז נעביך, אַ גראָבער יונג, קומט אַמאָל אויס, אַז ער הענגט זיך אָן אויף אַ וואָרט און צווויינט זיך אָדער צולאַכט זיך גאָר בחנם... דער אמת איז, אַז ווען יונה וואָלף זאָל נישט זיין שטומפיג אויף דער עברי, וואָלט קיין בריאה נישט געקאָנט איינשטעהן און אויסהאַלטען אין שוהל; אַז עס קומט צו די בעקאַנטע תפלות רייסט ער דעם הזן אַלץ פון מויל אַרויס און צולאָזט זיך אויף אַ קול, אַז ווען נישט וואָס די שוהל איז געמויערט אין פערצייטענס — וואָלטען די וואָנד געציטערט און אפשר איינגעפאַללען. דאָס גליק איז, וואָס ביי קרבנות, ובא לציון, פון ומקבלין דין מן דין אָן, ביי יעדען פיוט מיט „גרודעס" בלייבט ער, נעביך, שטיל, ער האַקט אָב...

אָט, ביי דעם שטיל בלייבען און אָבהאַקען, הייבט ער זיך אָן פערקרימטען, איינציהען דען שטערן, אַמאָל נאָך צודריקען די אויגען און אַריבער וואַרפען דען טלית איבערן קאָפּף, דער עולם זאָל מיינען אַז ער האָט אַצונד כונות... און דעמאָלט האָט ער מאָקע מחשבות... מיט'ן שרייען פערדולט ער זיך אַליין די געדאַנקען. שטיללערהייט, אונטערן טלית הוממען פאַר אַלע הוריות... דעמאָלט דאַנקט ער און לויבט דעם אייבערשטען שוין מיט זיינע איינענע ווערטער

... עס געהט איהם גאַנץ גוט ... קיין עשירות מאַכט ער נישט, דאָך האָט ער שוין צוריסגעטריבען דען דלות, געקויפט דעם ווייב אַ פּאָר „צוועקעס", צו ליכט-בענטשען אַ פּאָר זילבערנע לייכטערליך און עס איז דאָ צו „פּופּלען" ... דאָס קינד, נעביך ... מילא ... גאָטס וועט העלפען. ער אַלליין האָט אויך אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, געהאַט דען פּאַרך, עס שיינט איהם נאָך די לבנה אויף דעם קאָפּ ...

נו! ...

ער דערמאַנט זיך — ווי די יונגען האָבען איהם געיאָגט אין חדר ... איין חיים-בער נישט. ערשטענס אַלס קרוב האָט ער איהן נאָך פערטיידיגט, צווייטענס איז ער טאַקי געווען אַ מזג טוב, דער חיים בער! און פון דעסטוועגען האָט ער אַללע צרות געליטטען דורך דעם חיים בער'ן. חיים בער האָט געקענט דען שעור — ער נישט; חיים בער איז שאָן — ער נמאס ומאוס און ברודיג; חיים בער האָט געטויגט צו אַללעם — ער אויף כפרות ... אַלץ נור חיים בער ... דער מלמד האָט איהן גע-פּאַטשט: לערן דיך אָב פון חיים בערן! די מאַמע האָט געריססען פון איהם פּאַססען און געשטעלט איהם פאַר אַ שפּיעגעל חיים בערן, דער טאַטע האָט אויך איהם געפּייניגט מיט חיים בערן! ...

חאָטש חיים-בער פלעגט מיט איהם האַלטען, מציל זיין פון חברים'ס האַנד, פון דעסטוועגען פלעגט ער דאָך אין הארץ איהן פיינט האָבען, אכת פיינט ... פאַר וואָס? פאַר ווען?

— פאַר קנאה, — שמייסט זיך יונה וואָלף — און האָט שטאַרק חרטה אויף דער קנאה. נור, עס איז דאָך אַלץ קינדערשע זאַכען, מעשה נערות ... היינט האָט ער שוין קיין קנאה נישט אויף איהם, ער בעט פאַר זיין לעבען ...

און באמת האָט ער אַצונד חיים בערען שטאַרק ליעב. מיט'ן גאַנצען הארצען איז ער זיך אויף איהן מרחם; מיט דריי פערטיל קרעבין ביים דאַווענען האָט ער איהן געמיינט. —

— דער איבערשער זאָלל איהם נעביך העלפען. ווי דער ווינטער וועט נעביך זיין, ווי ער וועט זיך דורך שטופּען, זאָל ער נעביך חאָטש אַ גוטען זוממער האָבען, חאָטש לייזען ... אַבי מען לייזט נור, איז שוין דאָ אַ בארער גראָשען קאָן מען זיך די האַנד צופיהרען ...

ביי „מרובים צרכי עמך" איז ער שטיל געבליבען, עס איז שוין געווען פאַר איהם אַ „שלעכטער וועג", אַ גראַבלע ... ער האָט אַראָבגעלאָזט די אויגען אויף דעם גרויסען מחזור און געטראַכט. —

— רבונו של עולם, אויב איך, צו מיין ווייב, צו מיינע קינדער האָבען אַ חסד ביי דיר, אָדער זכות אָבות, רבונו של עולם — זאָל מיר מיין קינד האָבען אַ רפואת

שלמה... אין סאָד זאָלל וואַקסען אָפּעל ווי האָלץ... די זאַפּטיגע, פוללע פּאַפּיראָווקעס, וואָס צוגעהן אין מויל... רבונו של עולם, זאָללען זיך דיינע יודעלעך אָנטרינקען מיט מיינע אָפּפעל, עס זאָלל זיי אָנגיסען פוללע מיילער מיט זאַפט! אויך פערגעסט נישט, רבונו של עולם, אין חיים־בער׳ן, ער זאָל לייזען פאַר אָוואַצאָווע וואַסער אויך...

אין מיט׳ן האָט ער זיך אויפגעחאַפּט. עס געהט זכור ברית אברהם ועקדת יצחק! ווייטער אַ שאָססעע — אַ גלייך שטיקעל וועג! גאַלאָפּ! עס טרעפט זיך אפילו אַמאָל אַ גריבעל, אַ שטיינדיל, אַ „טבועות וגנוזות", נישט קשה, עס שלינגט זיך שוין איין מיט׳ן נגון. פאַר דאָס „אָנקת מסלדיך" געהט שוין מיט דער הויט, ער איז שוין ביז דעם סוף ווי אין דער היים, ער האָט שוין גאָר נישט אין זינן — ער שרייט, ער לאַרמט, ער זינגט, גלייך ער איז איינער אין שוהל!

אַרויסגעהענדיג פון שוהל, האָט ער זיך געטראָפען מיט חיים־בערן —

— זאָלסט דיר האָבען פיעל גוטס אויסגעבעטען —

— גם אתם — האָט איהם חיים געאָנטפערט.

— וואָס דו ווילסט נור אַליין, זאָלל ער דיר געבען —

— דיר אויך, יונה וואָלף — גאָטט זאָלל אונז ביידע געבען אַ גוט יאָהר...

— ביידע זאָללען לייזען!...

און זיי זעגנען זיך צוגאַנגען...

זיי האָבען זיך גאַנץ ערנסט געבענשט — דאָך נאָכ׳ן צוגעהן, האָבען זיי נאָך אַ מאָל אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל: —

— אויבס זאָלל זיין ווי גאָלד — האָט געבעטען יונה וואָלף.

— פוילען זאָלל עס! האָט געבעטען חיים בער...

דערנאָך האָט יונה וואָלף געשיקט חיים בערן „אַ כפרה", אַ גרויסען, פעטטען, אויסגעזאָטענען האָהן, און חיים־בער יונה־וואָלפען — דריי פלאַשען אָוואַצאָווע. ביידע האָבען זיך געלייגט שלאָפען מיט בטחון —

יונה וואָלף — אַז אָפּפעל וועט זיין ווי גאָלד, און חיים־בער — אַז דאָס אויבס וועט פוילען און ער וועט לייזען פאַר וואַסער...

זייערע ביידע ווייבער זעגנען דאָך נישט געשלאָפען, חיים בער׳ס ווייב האָט געקלערט וואו נעמט מען אויף סוכות? און יונה וואָלף׳ס — וואו נעמט מען סוכות האָטש נאָך אַ האַלב טוץ זילבערנע לעפעל צום יום־טובדיגען טיש.

נֵס חֲנוּכָּה.

(ערצעהלונג).

1.

איך האָב שוין געהאַלטען דען פּאַלטאָ אין דער האַנד, און האָב מיך דאָך אָבגעשטעלט:

— געהן — אָדער נישט געהן אויף דער לעקציע?

אַח, עס איז אַזוי אונאַנגענעהם! אַזאַ שלעכט, אַזאַ פּויל וועטטער... אַ האַלבע מייל וועגס... און וואָס? נאָך אַמאָל „פּקד פּקדתי", נאָך אַמאָל דער „אַלטער בעל הבית", וואָס האָט אָהן דקדוק אָבגעלעבט עטליכע זעכציג יאָהר, צעהן מאָל געוועזען אין „לאַפּסק", אַ פּאָר מאָל אין „דאַנציק", שעור נישט אָנגעשלאָגען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל... און קאָנן אַלץ נישט פאַרשטעהן, אויף וואָס מען גיט דאָ אויס געלד... אַ טהייערע מציאה — דקדוק!

ווייטער דער „יונגער בעל הבית", וואָס ווייסט, אַז פּראַקטישער וואָלט געוועזען צו טראָגען פּאות מיט אַ שטריימעל, אַ קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, צו פאָהרען צו'ן אַ גוטען יוד און נ י ש ט צו וויססען פון דקדוק. ער איז, נעביך, אַ כּשר קרבן... אַלס מוחר מוז ער, נעביך, קוממען צווישען מענשען, טראָגען אַ הוט מיט אַ געפּרעסט העמד, ערלויבען דאָס ווייב זאָלל געהן אין טעאַטער, די טאָכטער זאָלל לעזען ביכער און מוז האַלטען נאָך צום יונגעל אַ לעהרער אויף „דקדוק"...

— איז דען דער טאַטע נישט ג'רעכט? — מאַכט ער — נור די וועלט וויל אַזוי!

און דער וועלט קאָנן ער קיינמאָל גאָר נישט אָבזאָגען!

— טהוט מיר חאַטש צוליעב — בעט ער זיך ביי מיר — און מאַכט מיר איהם נישט קאַליע.

— איך צאָהל אייך — זאָגט ער — אַזוי פיעל געלד פאַר אַ הויל ביסל דקדוק; זאָלל ער נ י ש ט וויססען, אַז די ערד דרעהט זיך אַרום דער זונן!

און איך האָב צוגעזאָגט, אַז ער וועט עס פון מיר נישט וויססען, ווייל... ווייל איך האָב אין גאַנצען איין לעקציע געהאַט און... אַ קראַנקע מאַמע אין שטוב!...

— געהן — אָדער נישט געהן?

ביי דער לעקציע היט מיך דאָס גאַנצע הויז־געזינד.

צו זי אויך?

זי זיצט פֿון דער ווייטענס, שטאַנדיג פֿערלעזען, פֿערטיעפֿט... טהייל מאָל הייבט זי אויף די לאַנגע, זיידענע ברעמען, דעמאָלט ווערט אַ ביסל ליכטיג אין שטוב...

דאָס געשיהט דאָך אַזוי זעלטען, אַזוי זעלטען...

און וואָס ווערט זיין דערפֿון? גאָר נישט, אויסער הארצווייטאָג! —

— האָרסט? — וועקט מיך אויף דער מאַמעס שוואַכע שטימע פֿון בעט — דער פֿעלשער זאָגט, אַז ווען איך זאָלל האָבען אַ פּאָר וואַריכע, וואַללענע זאָקקען, וואָלט איך געמאָגט אַראָבקריכען פֿון בעטט.

— מוז מען געהן אויף דער לעקציע!

2.

אויסער דער בעל הבית׳טע, וואָס האָט זיך, ווי איהר שטייגער איז, אַרויס־געחאַפּט, דער שוואַר זאָלל נישט וויססען, אין טעאַטער אַריין, האָב איך געטראָפֿען דאָס גאַנצע הויז־געזינד אַרום זידענדיגען טאָמבאַקענען סאַמאָוואַר.

אויף מיין גוט׳ן־אָווענד — האָט דער יונגערער בעל הבית געאָנטפֿערט מיט אַ שוואַ־כען „גוט־יאָהר" און נישט אויפֿגעהאָרט צו דרעהען אין דער האַנד די טאַליע קאָרטען, וואָס ער האָט געהאַלטען, געווים — וואַרטענדיג אויף גאָסט.

אונטער אַ שפּיציגער יאַרמולקע, איינגעהילט אין אַ ברייטען טערקישען שלאָפֿ־ראָק, לוינט נישט דעם אַלטען בעל הבית אַרויסצונעמען די לאַנגע אַנטיפּקע מיט׳ן בורשטינענעם שפּיטץ פֿון מויל, אָדער אויפֿצוהייבען די אויגען פֿון אַלטען ליסער סדור. ער שאָקעלט מיר קוים צו מיטן קאָפּף און פֿערטיעפֿט זיך ווייטער אינ׳ם פּירוש צו׳ם זמר לחנוכה.

זי איז אויך פֿערטיעפֿט, נור, ווי געוועהנליך — אין איהר ראָמאַן.

אויף מיין תלמיד האָט דאָך מיין אַריינקומען איין אונאַנגענעהמען איינדרוק געמאַכט.

— וואָס? שפּרינגט ער אָב פֿון טיש און וואַרפֿט טראָציג אַרונטער דאָס שוואַרצגעלאָקטע קאָפּעל — היינט אויך לערנען?

— פֿאַר וואָס נישט? שמייכעלט דער פֿאָטער.

— עס איז דאָך חנוכה! טופּעט דער קליינער מיט׳ן פֿוס און וויזט מיט׳ן פֿינגער אויפ׳ן ערשטען ליכטעל מיט׳ן שמש, וואָס האָבען געברענט אונטער דער פֿאָרהאַנג אויפ׳ן פֿענסטער, צוגעקלעבט צו׳ן אַ שייטעל האָלץ.

— גאַנץ גערעכט! בורטשעט אַריין דער אַלטער.

— נו, נו, מוחל! מאכט גלייכגילטיג דער יונגער בעל הבית.

עס דאכט זיך מיר, אז זי איז בלאססער געווארען, אז זי האט טיעפער אראב־געלאזט דען קאפף צום בוך.

איך זאג „א גוטע נאכט", נור דער יונגער בעל הבית לאזט מיר נישט אוועק געהן:

— איהר מוזט שוין בלייבען אויף טהיי!

— אונ אויף „שקצים'לעך מיט מאָהן" — האט פרעהליך אויסגעשריגען מיין תלמיד. ער וואלט מיט מיר גוט געלעבט, ווען נישט דער „פקד, פקדתי".

איך וויל אבזאגען, נור דער לאבוז האפט מיך אן ביי דער האנד, רוקט מיר צו, מיט א שעלמישען שמייכעל אויפ'ן רידרעווודיגען פנים, א שטוהל געגענאיבער דער שוועסטער.

האט ער עפּיס בעמערקט?

נאטירליך האט ער געקאנט עפּיס בעמערקען נור פון מיין זייט... זי איז שטאנדיג פערטיעפט אונ פערלעזען... זי האלט מיך געוויסט פאר א בטלן... אפשר נאך פאר עפּיס ערגערס... זי ווייסט דאך נישט, אז איך האב א קראנקע מאמע אין דער היים!

3.

— עס מוז שוין זיין אנגעצונגען! רופט זיך אן אונגעדולדיג דער יונגער בעל הבית —

— באלד, באלד, טאטישי! — אנפערט זי האסטיג אונ איהר בלאסס פנים רייטעלט זיך.

דער יונגער בעל הבית פערטראכט זיך ווייטער; מיין תלמיד לאזט איבערן טיש א דריידעל, דער אלטער לעגט אוועק דען סדור אונ גרייט זיך צו צו'ם טהיי.

אונגערנווילליג האב איך מיך פערקוקט אויף די חנוכה־ליכט, וואס ברענגען מיר געגענאיבער אויפ'ן פענסטער. זיי ברענגען אזוי טרויריג, אזוי ניעדערגעשלאגען אונ פערשאמט פאר'ן פערזילבערטען בליך־לאמפּ, וואס הענגט איבערן עסס־טיש, אונ בעלייכט אזוי העלל דען פיינגעדעקטען טיש... עס ווערט מיר נאך אומוטהיגער אונ בעמערק נישט, אז זי דערלאנגט מיר א גלאז טהיי.

— מיט ציטרין? וועקט מיך איהר טרויריגע שטימע.

— אפשר מיט מילך? פראגט דער פאטער.

— ניין, ניין, די מילך איז אנגעברענט! ווארענט מיך דער תלמיד.

— אונערטרעגליך! רייסט זיך איהר פון מויל ארויס.

4.

עס איז וויטער שטילל. מען הערט נור דען זייגער אויף דער וואנד, דאס זיפען פון די גלעזער אונ דאס קלינגען מיט די לעפעליך.

פלוצלינג פאלט איין מיין תלמיד צו פראגען:

— לעהרער, וואס איז אזוינס חנוכה?

— וועסט פרעגען מארגען דעם רבי'ן אין חדר, — מאכט אונגעדולדיג דער אלטער.

— עה! מאכט מיין שילער טראטציג — דער לעהרער ווייסט וואהל בעססער פאר'ן רבי'ן.

דער אלטער ווארפט א בעזען בליק אויפ'ן זוהן; דאס האט געהייסען: „זעהסט?!"

— איך ווילל אויך וויססען, וואס חנוכה איז! האט זי זיך אנגערופען שטילל.

— נו, אדרבא! מאכט דער יונגער בעל הבית — לא'מיך זעהן, וואס ביי'ן איך איז חנוכה!

5.

— עס איז געוועזען אין דער צייט — האב איך אנגעהויבען — ווען די גריכען האבען אונז אונטערדריקט אין ארץ ישראל.

די גריעכען... נור דער אלטער האקט מיר איבער מיט א זויערע מינע:

— אין שמונה עשרה שטעהט „מלכות יון... הרשעה!"

— עס איז אלץ איינס, מן הסתם — בעמערקט דער יונגער בעל הבית — וואס ביי אונז איז יון — איז ביי זיי אוראי גריעכען!

— די גריעכען — האב איך נאך אמאל אנגעהויבען — האבען אונז שרעקליך אונטערדריקט! עס איז געוועזען די ערגסטע צייט פאר יודען. עס האט זיך געדאכט, אז דאס גאנצע פאלק וועט שוין אונטערגעהן אונ פערלוירען ווערען... נאך עטליכע אונגליקליכע מרידות איז אונזער גאנצע קראפט צושלאגען געווארען... דער לעצטער פונק פון האפפנונג האט זיך אויסגעלאשען... מען האט אונז אין אונזער אייגענעם לאנד ווי ווארם מיט די פים געטרעטטען...

דער יונגער בעל הבית האט שוין לאנג נישט געהערט; ער האט איבער־

געבויגען דאָס אויער צו דער טהיר, צו וועט נישט עמיץ קלינגען פֿון זיינע גאָסט...
נור דער אַלטער לאָזט פֿון מיר קיין אויג נישט אַראָב. און אַז איך האָב נאָך אַמאָל
בענוצט דאָס וואָרט „אונטערדריקט״, האָט ער זיך נישט איינגעהאַלטען און געזאָגט:

— אַ מענש רעדט ריינע דבורים... אונטערדריקט — שמיקט... וואָס טויג מיר
דאָרט... מען האָט אונז פּשוט נישט געלאָזט קיין שבת האַלטען, קיין יום טוב
מאַכען, קיין תורה לערנען און אפילו מילה פֿערווערט!

— שפּיעלט איהר נישט פֿראַפֿערענס? האָט מיך ראַפּטום געפֿרעגט דער יונגער
בעל הבית — אפשר גאָר אין אָקע?

6.

עס איז ווייטער שטיל געוואָרען און איך האָב ווייטער פֿערצעהלט:

— די לאַגע איז מיט דעם נאָך אָרגער געוואָרען, וואָס אונזער אַדעל און די
רייכע לייט האָבען זיך אָנגעהויבען מיט זייער אייגען פֿאָלק צו שאָמען און אָנגעהויבען זיך צו פֿיהרען גריכיש... מען האָט אָנגעהויבען צו בעזוכען גימנאַזיום׳ס...

זי און דער זיידע קוקען מיך ביידע אָן פֿערוואונדערט!

— אין יענע גימנאַזיום׳ס, האָב איך ווייטער געצויגען, האָט מען נישט
געלערענט ווי אין די היינטיגע... מען האָט נור גימנאַסטיג געמאַכט און דוקא
נאַקיט, און זכרים מיט נקבות צוזאַממען...

ביידע פּאָר אויגען האָבען זיך צוריק אַראָבגעלאָזט, נור פֿאַר דאָס האָבען זיך
דעם יונגען בעל הבית׳ס אויגען צופּלאָסט:

— וואָס רעדט איהר?!

איך אָנפֿער איהם נישט און פֿערצייל ווייטער פֿון די טעאַטערע, וואו מענשען
האָבען זיך געשלאָגען מיט ווילדע חיות און אָקסען, און פֿון אַנדערע גריכישע
מנהגים, וואָס האָבען געמוזט דעם יודישען לעבען זיין צו־ווידער.

— דאָס איז אַלץ פֿאַר די גריכען נאָך ווייניג געוועזען; זיי האָבען געוואָלט,
עס זאָלל פֿון יודישען לעבען קיין צייכען נישט בלייבען. און זיי האָבען אויפֿגעשטעלט אַ מזבח מיט איין עבודה זרה אין מיט׳ן גאַסס און געהייסען צו׳ן איהר מקריב
זיין קרבנות.

— צאַ מאַ זנאַטשי? האָט זי איבער געפֿרעגט. איך האָב איהר פֿערטייטשט
און דער אַלטער האָט זיך צוהיצט און געענדיגט:

— און אַ חזיר! דוקא אַ חזיר זאָלל מען מקריב זיין!

— און עס האָט זיך געטראָפֿען אַ יוד — האָב איך ווייטער אָנגעהויבען — וואָס

איז צוגעגאנגגען צום מזבח אונ האט געוואלט ברענגגען א קרבן...

אין דער אייגענער רגע איז פון די בארג אראב דער אלטער מאקאבעער מיט זיינע פינף זיהן... איידער די גריכישע סאלדאטען זעננען צו זיך געקוממען, האט זיך דער נידערטרעכטיגער שוין געבאדען אין זיין אייגען בלוט, דער מזבח איז גע-ווען צושטויסען. אין איין סעקונדע האט די מרידה אויפגעפלאמט...

...אונ די מאקאבעער מיט א קליין ביסל גבורים האבען געזיעגט די הונדערט מאל שטארקערע גריכען...

...זיי האבען די גריכען פערטריבען פון לאנד, בעפרייט דאס פאלק.

7.

— צום אנדענקען פון דעם זיעג — האב איך געענדיגט מיין ערצאהלונג — צינדען מיר עד היום אונזער ארימע אילומינאציע, אונזערע חנוכה-ליכט.

— וואס? איז אויפגעשפרונגען דער אלטער אונ האט געציטטערט פאר צארן — דאס איז דאס נס?

— אהער, שמערקע! האט ער א געשריי געטהון צום איניקעל, וואס האט זיך פאר שרעק נאך ווייטער אבגערוקט.

דער אלטער קלאפט אין טיש אריין, אז עס קלינגען די טעללער:

— דאס נס איז געוועזען... אז מ'האט ארויסגעטריבען די טמא'ע יונים, איז גישט מעהר געבליעבען ווי איין קריגעל כשר'ן בוימעל...

נור ער האט זיך צו הוסט אונ נישט געקאנט דען אטהעם חאפען. דער יונגער בעל הבית איז צוגעלאפען אונ האט איהם ארויסגעפיהרט אין דער צווייטער שטוב אריין.

8.

איך וויל ארויס פון שטוב, נור זי פערהאלט מיך:

— זי זעננען געגען אסימילאציע? האט זי מיך געפראגט.

— אסימילירען — האב איך איהר געאנפערט — הייסט פערצאהרען, אויפ-עססען אונ פערדייען. מיר אסימילירען רינדפלייש, ברויט, אונ אונז וויללען אנדערע אסימילירען... אויפעססען ווי רינד-פלייש אונ ברויט...

זי שווייגט א פאר סעקונדען און פרעגט דערנאך דערשראקען:

— וועללען דען אייביג, אייביג זיין קריעג און שטרייט צווישען פאלקער?

— אה, ניין — האב איך איהר געאנטפערט. אין א געוויססען פונקט מוזען זיך אללע פאלקער פעראייניגען!

— און דער איז?

— די מענשהייט!... זאלל יעדערער ביי זיך טהון, וואס מען דארף, וועללען זיך שוין אללע צוזאממען טרעפען.

זי האט זיך פערטראכט. איך וויל ווייטער רעדען, נור מיר האקט איבער א קלאפ אין דער טהיר...

— די מאמע געהט! האט זי שטילל אויסגעשריען און ענטלויפט. אוועקגעהענ־דיג דערלאנגט זי מיר דאס ערשטע מאל די האנד.

9.

דען צווייטען טאג אין דער פריה, נאך ליעגענדיג אין בעטט האב איך דער־האלטען א בריעף דורך א פאסלאניעץ.

די קאנווערט האט איהר פאטערס פירמא „Jakób Berenholc". דאס הארץ קלאפט אין מיר ווי ביי'ן א גזלן... אינערווייניג איז מעהר נישט געלעגען נור 10 רובל פאר'ן חודש, וואס האט זיך נאך נישט געענדיגט.

אוים לעקציע!

דאָס זיבּעטע בּענטש־ליכטעל.

דער דרייצעהן־יאָהריגע שטערען קנייטשט זיך איין פאַר צער, דאָס יונגע קינדערשע פּנים איז בלאַס פאַר שרעק, פון די אומשילדיגע אויגען פאַלט אַ טרער נאָך אַ טרער. נאָך פאַר אַכט־טאָגען פרייטיג איז איהר אַזוי וואָהל, איז איהר אַזוי לוסטיג געוועזען! עס איז געוועזען דער קורצער פרייטיג. די באָבּע האָט זי געוועקט אַ ביסעל פריהער. אַ גאַנצען טאָג איז זי פערנוממען מיט שבּת מאַכען, פאַרנאַכט האָט זי זיך זינגעדיג און טאַנצענדיק אָבּגעוואַשען, איבּערגעפלאָכטען די לאַנגע צעפּ, איבּערגעטוהן זיך און געגאַנגען מיט דער באָבּען אין שוהל אַריין. די באָבּע צינדט זיך איהרע ליכט און זי — איהרע...

דאָס ערשטע ליכטעל — די באָבּע זאָלל געזונד זיין, דאָס צווייטע — דער טאַטישי זאָלל געזונד זיין, האָבּען אַ סך דיעלים און פערדיענען אַ סך געלד; ער זאָלל נישט אַללע מאָל געבּען אַ זיפץ, אַז די צייטען זעננען שלעכט. דאָס דריטטע — די מאַמעשי זאָלל געזונד און שטאַרק זיין, דערנאָך נאָך — פאַר שוועסטערליך און בּרידערליך, יעדען אַ ליכטעל... עס דויערט בּיז דער עולם העבּט אָן צוזאַממען צו קוממען צו'ם דאַווינען...

ווי ליעב האָט זי די שוהל, און ווי ליעב דאָס ליכט בּענטשען!

זי איז שוין צוויי יאָהר בּיי דער באָבּען... זי בּענקט נישט אַהיים... דאָרט איז נישט דער מנהג פון ליכט־בּענשען... זי וואָלט נישט איין מאָהל גערן זעהן די מאַמעשי, אַרום־חאַפּען דען טאַטען בּיי'ם האַלז און שפּיעלען זיך מיט זיין שוואַרצזיידענער בּאָרד, אַ ביסעל אַרום לויפען און טאַנצען מיט די יונגערע קינדער... מען טאָר נישט די אַלטע באָבּע אַליין לאָזען... זי איז שטאָנדיג אַזוי גוט, זי האָט זי אויסגעלערנט ליכט־בּענשען... זי האָט זי אַזוי ליעב, — דאָס ליכט־בּענשען אויך... זי בּענקט אַ גאַנצע וואָך, זי צעהלט די טאָג... נור היינט איז עפּיס איין אונגליקליכער פרייטיג.

אין דער פריה איז געוועזען ווי אַללע מאָל... זי האָט שבּת געמאַכט... די באָבּע האָט אויף איהר געקוקט און געקוואָללען... זיי האָבּען זיך שוין בּיידע אָנגעטהון, די באָבּע האָט שוין גענוממען דען שטעקען אין האַנד אַריין...

„האָט דער שוואַרץ יאָהר אָנגעטראָגען דען בּריעף־טראָגער..." די באָבּע האָט איבּערגעליינט דען בּריעף, געוואָרפען זיך צוריק אויפ'ן בּעט און ליגט שוין אַזוי צוויי שעה מיט'ן פּנים צו דער וואַנד...

זי איז שווארץ ווי קויל... די אויגען פערמאַכט, אין דער האַנד האַלט זי נאָך דעם בריעף... פון מויל יאָגט זיך איהר אַ שוים...

זי לאָזט צו זיך נישט צו, לאָזט נישט עמיצען רופען, שטופּט זי אַוועק פון בעט. קוים ווילל זי די טהיר אָפּענען, דערהאָרט זי און שרייט:

— ניין!

זי שטעהט בּיי'ם בעט און קלערט, עס צאַפּעלט איהר דאָס האַרץ; נאָטש ווייסט, וואָס מען האָט דער באָבען געשריבען פון דער היים... אָפשר... אָפשר... און זי קאָנן זיך גאַר נישט איינשטעללען איבער צו קלערען, וואָס עס האָט געקאָנט פּאַרפאַללען.

זי פאַלט אַנידער אויף די קניע, חאַפּט אָן קראַמפּפהאַפט די באָבען ביי דער האַנד...

— באָבעשי! באָבעשי! וואָס איז אַזוינס געשעהן?... רעד אַ וואָרט מיט מיר, זאָג מיר עפּיס, וואָס איז געשעהן?...

— באָבע! איך וועלל שטאַרבען פאַר שרעק!

די וואָרטער האָבען זיך איהר אויסגעריססען נישט ווילּלענדיג פון האַרץ.

די באָבע האָט זיך צון איהר איבערגעדרעהט, געריהרט מיט די ליפּפען, געאָפּענט די אויגען... און קוים האָט זי זי דערזעהען — געאָנטפערט הארט:

— שטאַרב!

זי האָט זיך איבערגעדרייט צוריק צו דער וואַנד.

— „ער אומ'ן אויג — זאָגט זי — שטאַרב, באַשע, שטאַרב"!

באַשע איז שטילל געבליבען. עס איז איהר ראַפּטים פינסטער געוואָרען פאַר די אויגען, דער קאָפּף איז איהר אַנידער געפאַללען אויף דער באָבער פּיס, אַלץ איז אין איהר ראַפּטים קיהל און פינסטער געוואָרען. זי האָט אויפגעהאָרט צו קלערען און צו פיהלען.

עס האָט אַזוי געדויערט איין אַנדערהאַלבען שעה.

זי דערהאָרט די באָבעס קול:

— שטעה אויף!

באַשע איז אויף געשפּרונגען.

די באָבע האָט זיך אַלליין אויפגעהויבען, צוריק גענוממען דעם שטעקען, וואָס זי האָט פריער אַוועק געוואָרפען.

— וויפיעל האָסטו ליכט? פראָגט זי הארט.

— אַכט, ווי תּמיד! אָנטפערט באַשע ציטטערענד —

— איינס לאָז איבער!

באַשע ריהרט זיך נישט.

— איינס לעג אַ וועק! שרייט די באָבּע נאָך הארטער.

באַשע ציטערט, נור ריהרט זיך נישט.

די אַלטע איז אַליין צוגעגאַנגען צום טיש, אויפגעוויקעלט דאָס פּאַקעלע ליכט, איינס אַרויס גענומען, די רעשט פערבּונדען און אַריין געשטופּט באַשען אין דער האַנד אַריין.

— קום!

באַשע איז איהר נאָך געגאַנגען אויטאָמאַטיש; ביידע האָבּען פערגעססען צו פערשליסען די טהיר.

באַשע געדענקט נישט, ווי אַזוי זי איז צוגעקוממען צו׳ם עמוד מיט די ליכט.

— צינד איינציג־ווייס, פאַר וועמען איך וועל דיך היסען! זאָג מיר נאָך!

— זאָג: די מאַמע זאָלל געזונד זיין און לעבען!

באַשע ציטערט ווי אין אַ פיבּער; דאָס ערשטע ליכטעל איז שטאָנדיג דען טאַטינס.

— זאָג! שרייט די באָבּע; באַשע זאָגט נאָך.

— דאָס צווייטע: חיים׳ל זאָלל זיין אַ פרוממער יוד...

באַשע ציטערט נאָך מעהר, זי האָרט נישט דען טאַטינס נאָמען. די פּיסלעך שאָקלען זיך אונטער איהר, דאָס הערציל צאַפּעלט, די שלעפען שלאָגען, די אויגען ברעננען... די באָבּע איז אָהן רחמנות, זי שרייט אַללע מאָל האָבער: זאָג! זאָג! זאָג! פאַר וואָס געהט נאָך נישט דען טאַטינס ליכטיל? —

אָט צינדט זי שוין דאָס לעצטע —

— זאָג: שרה זאָל געזונד זיין! שרייט די באָבּע.

ניין! זי וועט עס נישט זאָגען, וואו איז דער טאַטע? ניין זי קאָנן עס נישט, אַלס אין איהר עמפּאָרט זיך קעגען דער שלעכטער באָבּען... ניין! און ניין!

— זאָג! זאָג! שרייט די באָבּע, נאָך האָבער, נאָך האַרטער.

באַשע וויל אָבער נישט פאָלגען, דאָס לעצטע ליכטעל מוז שוין זיין דען טאַטינס — זי הערבט אָן:

— דער טאַטישי —

שטילל! שרייט שרעקליך די באָבּע. שטילל! שטילל! דיין טאַטע איז שוין קיין יוד נישט! ער איז שוין פּריסיאַזשני...

אייזיק'ל שַׂהַם.

1.

איין עושר שטעהט אויף תחית המתים, א מלמד שטארבט פלוצלינג אוועק.

נאָך צוואַנציג יאָהר קנעלען, און דוקא אין די רייכסטע הייזער אין שטאָדטיל, איז אביגדור'ל מלמד אוועקגעפאַלען אויפ'ן האַלז; עס האָט זיך איהם בלוט געוויזען, דאָס קול בעהאַלטען און דערצו איז ער שטאַרק אָבגעפאַלען.

— אַ שאָד נעביך — זיפצט מען אין שטאָדטיל — אַ יוד אַ למדן און אַ גוטער מלמד!

און עלענד איז אַביגדור'ל ווי אַ שטיין. אַהער געקוממען קנעלען איז ער אַלס יונגערמאַן פון דער פרעמד; קיין קרוב, קיין גואל... דערצו נאָך איין אַלמן מיט אַ פיעריאָהריג יונגעל... איבער דער גאַנצער צייט האָבען זיך איהם קיין קינדער נישט געהאַלטען, דאָס לעצטע מאָל איז זי געשטאָרבען אין קימפעט, און געה פראָג גאָטט אַ קשיא!

קהל האָט דאָך אביגדור'לען אין זינן!

ערשטענס — איז געבליבען אין בית-המדרש — איז קיין יושר ניט, מען זאָלל איהם דאָס מעמד צונעמען; ער וועט דאָך נעביך אויסגעהן ווי אַ ליכט! שווינדזוכט, זאָגט מען אפילו, איז אַנשטעקענד, זאָלל מען זאָגען! מיר וויסען אַז החיים-והמות איז טאַקי נור ביי גאָטט, ברוך הוא, אין דער האַנד. אַז אָהן זיין ידיעה האָט דער מלאך-המות קיין שליטה נישט, אָהן זיין וויססען, וועט זיך קיינעם קיין האָר נישט קרומען. — אַזוי איז געבליבען אין בית-המדרש אין דער פריה ביי שחרית, פאַרנאַכט ביי מנחה ומעריב, און דאָך איז זיך דאָס מעמד צעקראָכען.

אָנגעהויבען קאַליע מאַכען האָט אַ „נחות-דרגא" — איין אויפגעקוממענער בעל-הבית, דעם מומחה'ס אַ לייבליך שוועסטער-קינד; נאָך איהם האָבען זיך די רעשט בעלי-בתים צוריק געצויגען...

קהל קאָן דאָך נישט צוזעהן אַ יוד אַ למדן זאָלל שטאַרבען, חס-ושלום, פאַר הונגער.

טהון מוז מען! עס איז א מצוה אונ א יושר צוזאממען. אויפ'ן וועג ליעגט דאך די שאלה: וועד דארף טהון? דאס גאנצע בית־המדרש זאגט, אז דער עיקר חוב פאלט אויף די בעלי־בתים, וואס האבען איהם דאס הדר צונוממען. די ווייטער זאגען: כל ישראל ערבים זה בזה, אונ אויסהאלטען א יוד א למדן איז מחויב גאנץ קהל; זיי וועללען זיך די האנד נישט אבוואשען, נישט שטעהן פון דער ווייטענס, נור דען גאנצען עול אויף זיך קענען זיי נישט נעמען!

דערפון מאכט זיך א צווייטע שאלה: וואו האט קהל געלד? עס זענען פער־האן 3 דאזארצעס, נור דער אמת'ער ראש־הקהל, דער מושל־בכפה, איז ר' שמעריל, א פרומער, מתונות'דיגער, שטילער משניות־יוד... אונ ר' שמעריל זאגט, אז אויספיהרען מיט דער הכנסה, וואס קהל האט, קאן ער נישט, אז איין גראשען זעהט נישט דען צווייטען, אז קהל איז א געלעכערטער זאק, אז ער מוז צולעגען פון דער קעשענע! אונ — איינס פון די ביידע, אדער ער וועט זיך מוזען גט'ען מיט'ן ווייב, וואס טהוט אן מעשים, אדער אוועקווארפען קהל; זאלל איין אנדערער געהן אין ספאדיק! מילא! דאס — זאגט מען — איז נאך נישט פון די גרויסע זאכען; דערויף איז נאך דא א תשובה: אדער מען קלויבט אויס איין אנדערן ראש־וראשון, אדער — טהוט מען זיך איין אנדערע עצה. היינו: מען מאכט אויף וואס עס איז א פונדוש! וויז'ט דארף מען נישט זוכען: שבת־ליכט, כל'ע־טיני־שפייז... נאסע הייוען זענען שוין פערדונגען, מאכט מען פון טרוקענע, א ניט זאלל מען פערדינגען נאך אויף דריי יאהר דאס באד, אונ אפשר איז גלייבער אויפצונעמען א פ'ערטען שוחט. די דריי געהען אין גאלד, זאלל נאך א יוד, נישט דוקא ר' שמעריל'ס א קרוב, האבען פרנסה אונ קהל א פאר גראשען! אונ א פונדוש דארף מען סיי ווי סיי: דער שוהל־דאך שיילט זיך, די מקוה דארף רעפעראציע, א ניט זענען די נשים מסוכן, היינט איז שוין, ברוך־השם, די תלמוד־תורה בטל עטליכע יאהר, שוין צייט עס זאלל אויף איהר אויך איין אויפמערקזאמקייט קוממען...

אונ בעשטעהט קהל נישט אויף די אללע פלאנער, זאלל מען מאכען א נדבה, א שיינע נדבה! זאלל מען געהן מבית־לבית! קעסט־קינדער, וואס האבען, ברוך־השם, צייט אונ געזונדע פיס, פעהלט נישט, קיין עין־הרע!

דערוויל האט מען אביגדור'לען אבגעזאגט פון דער דירה.

דען טאג האט ער פערבראכט וואו עס איז. אביסעל אין בית־המדרש, אביסעל אין בעקאנטע שטיבער. וואו ער איז געקוממען מיט'ן יונגעל האט מען זיי מיט עפים מכבד געוועזען. אביסל בראנפען (פאר'ן קינד זיסען בראנפען), א שטיקעלע לעקיך... נור אויף נאכט־לאגער האט זיי קיינער נישט פערבעט'ן. נאך מנחה־מעריב איז אביגדור'ל מיט'ן יונגעל געבליבען אליין אין בית־המדרש; אפילו די, וואס לערנען געוואהנליך נאכ'ן דאווינען, האבען זיך אויך אנגעהויבן צו איילען אהיים

נאָך אַפּאָר שעה איז אין גרויסען לעערען בית־המדרש אַביגדור׳לען קאַלט געוואָרען; ער האָט איבערגעלאָזט דאָס קינד, וואָס איז איינגעשלאָפען אויף דער באַנק, און איז זיך געגאַנגען אָנוואַרמען צו׳ן אַ בעקער, וואו מען אַרבייט די גאַנצע נאַכט. מען האָט איהם ערלויבט און ער האָט זיך געזעצט ביי דער וואַנד, נישט ווייט פון ברענענדיגען אויבען. אַ ליעבע וואַרם האָט איהן דורכגענוממען און ער איז איינגעשלאָפען. עס האָט איהם קיינער ניט געוועקט און ער איז געשלאָפען ביז שפּעט אין דער פריה.

די צווייטע נאַכט איז ער געקוממען שוין מיט׳ן יונגעל צוזאַממען זיך וואַרעמ־מען. ער האָט פערנוממען דאָס זעלבע אָרט, דאָס יונגעל האָט זיך געזעצט דער־נעבען און אָנגעשפּאַרט דאָס קעפּיל אויפ׳ן פאָטערס שויס. זיי זיננען ביידע אַזוי געשלאָפען ביז אין דער פריה.

אַזוי האָט געדויערט עטליכע טאָג; ביז די פּאָליציי איז געוואָהר געוואָרען. סכנת־נפשות האָט זיך געטהון! דער בעקער איז שיער נישט געגאַנגען אין תּפיסה, ער האָט זיך קוים אויסגעקויפט מיט עטליכע רובל און געחתמ׳ט, אַז מעהר לאָזט ער אַביגדור׳לען אין שטוב נישט אַריין. אַהרט עפּיס די פּאָליציי, אַז אַביגדור׳ל איז אַ יוד אַ למדן? עטליכע בעלי־בתּים זיננען אפילו געגאַנגען בעטען, וואו מען דאַרף, נור וואָס איז היינטיגע צייטען ווערטה אַ בקשה פון אַ יוד?

אַביגדור׳ל איז געגאַנגען אין באָד אַריין... ווייטער דאָס זעלבע: די פּאָליציי מישט זיך אַריין און וויל פערמאַכען דאָס באָד מיט דער מקוה! שפּאַרען זיך טאָר מען נישט; עס איז באמת אַ חורבה. רעד אַ וואָרט — לעגט מען אַ חותם, וועט קאָסטען אַ טויזענדער! עד־היום ווייס מען נישט ווער דער מסר איז געוועזען... געמוזט האָט מען דאָך מסר׳ן, די פּאָליציי מישט זיך אַליין נישט אַריין!

סיי ווי סיי, אַביגדור׳ל מיט׳ן יונגעל האָבען שוין נישט וואו צו געהן. זיי זיננען געבליבען אין קאַלטען בית־המדרש.

דעמאָלט איז טאַקי דאָס רחמנות אופ׳ן פאָטער מיט׳ן קינד נאָך גרעסער געוואָרען; מען האָט ערשט דערזעהען, אַז זיי האָבען ביידע נישט קיין העמד אויפ׳ן לייב.

איצט האָט שוין דאָס גאַנצע בית־המדרש מודה געוועזען, אַז אַביגדור׳ל פאַלט אויף קהל. נור וואָס זאָלל קהל טהון? מען האָט זיך איבערגעלעגט, און מען איז געקוממען צו דער דעה, אַז דאָס באָד פערדינגען נאָך אויף דריי יאָהר קאָן מען נישט. דערווייל איז עס אַ מפולת; קיינער וועט קיין דרייער נישט געבען, ביז מען וועט עס נישט פעריכטען.

אַ נייען שוחט אויפנעמען איז אַ געפעהרליכע זאַך; אָהן מחלוקת וועט עס נישט צוגעהן... און ווי לאַנג איז גאַר, אַז דורך אַ מחלוקת פון שוחטים האָט

אַ האַלבע שטאָדט געצאָהלט שטראָף פֿאַר פּאַטענטען ? — אויף דעם איז מען שוין אין גלות !

מיט געפּרעסטע הייזער, האָט זיך אויסגעוויזען, האַנדלען מעהר קריסטען ווי יודען... אַ פּונדוש אויף שפּייז וועלען די בעלי־מלאכות נישט צולאָזען. בעלי־מלאכות אונ חברה־נושאים זעננען איין קניפּעל; ווערט זיך באַלד אָנהייבען איין עסק מיט חברה־קדישא !

אויף עופות — וויל דער רוב בעלי־בתים נישט. זיי זאָגען, אַז אויב עס וועט זיין אַ פּונדוש, וועלען זיי אויפֿהערען עססען עופות... אויך קאָן דערפֿון אַרויס אַ פּרצה געגען שחיטת־חוץ ! פֿיש זעננען אַזוי אויך מכון־קרח ... אונ אָבלעגען אויף דער לאַנגער באַנק טאָר מען פֿאָרט נישט; על־כן מוז מען צוזאַמענעמען אַ נדבה. מען הייבט שוין אָן קלערען : מי ומי ההולכים ? ווער מיט וועמען ?

נור — אַ מענש דענקט אונ גאָטט לענקט.

אין שטילען מאַרק איז פּלוצלינג אין מיטען דער וואָך, אין אַ פּראָסטען דינסטאָג, אַ געפּילדער געוואָרען : אָהר'לע בעל־עגלה, מיט זיין בריטשקע, מיט זיינע פֿערדל'ך ווי די לייבען, טרייבט, יאָגט אויף אונ אָב, איבער בערג אונ טהאָל, שטיין אונ ביין; אויף אונ אָב, אַהין אונ צוריק, אַז עס פֿערהילעכט די אויערען ! אין בריטשקע זיצט ר' גבריאל'טשע. פֿון דער רעכטער זייט האַלט איהן אונטער דאָס צווייטע, צו דאָס דריטע ווייב, אין דער לינקער זייט דער מומחה פֿון שטאָדט. ביידע קלאַפּען דעם בעל־עגלה אין קאַרק אַריין : פֿאָהר ! פֿאָהר ! פֿאָהר גזלן ! אַ כפּרה צעהן פֿערד פֿאַר אַ מענש !

ר' גבריאל'טשען האָט זיך, לא־עליכם, אַ דאַרם איבערגעדרעהט, ער האָט שוין, זאָגט מען, קוועק־זילבער גענומען, טהייל זאָגען אפילו בסוד : פּיזעם אויך ! פֿריהער גאָטט דערנאָך אָהר'לע מיט זיינע לייבען, קאָנען איהן ראַטיווען; דער־וויל איז נישט גוט ! דער אַלטער חברה־קדישא־שמש, וואָס האָט שוין געזעהן מעהר מתים, ווי איין אַנדערער לעבעדיגע, זאָגט, אַז אויב די קישקע גלייכט זיך נישט אויס נאָך אָהר'לעס טרייבען איבער'ן מאַרק איז גאָר נישט גוט; מוז שוין דאָרט זיין אַ קשר של קימא, דאַרף מען טאַקי גרוים רחמים !... מען האָט אַראָבגעבראַכט פֿון ערגי'ץ אַ דאָקטאָר, האָט ער אויך מודה געוועזען, אַז נור איין גאָטט קאָן העלפֿען...

פֿון אַ נדבה מאַכען פֿאַר אַביגדור'לען האָט מען פּלוצלינג אויפֿגעהערט צו רעדען. פֿאַר וואָס ? קיינער ברענגט עס נישט איבער די ליפּען, נור יעדערער ווייסט די סבה... דער חדש־גבאי פֿון חברה־קדישא בלאָזט זיך שוין, ער רעדט שוין מיט עלטערע יודען בלשון „אתה“, דערלאַנגט שוין קיינעם קיין שמעק טאַביק נישט. זאָג איהם גוט מאָרגען, האָרט ער קיים ! ער ווייס. אַז עס געהט צו זיין כמשלה !

און קהל האָט מיט ר׳ גבריאל׳טשען אַ לאַנגען, לאַנגען חשבון. נישט נור אַביגדור׳ל וועט אויפגעריכט ווערען! אַ יוד קיין עין־הרע, אַ גביר, דריי הייזער, צוויי שפּייכלער, באַר גאָר אַ מטמון — און אהן קינדער! און אַ מענש זאָלל קיין שליטה נישט האָבען אויף זיין אייגענען גראָשען... קיין קערה, קיין מעות־חטין, קיין „מאיר בעל־הנס״, קיין אורח אויף שבת, גאָר נישט! פּורים ווערט ער כּלומר׳שט קראַנק און פערמאַכט טהיר און טהויער! זייט ער האָט דאָס לעצטע מאָל חתונה געהאַט, צוריק אַ יאָהר צוואַנציג, האָט ער קהל אפילו מיט לעקיך און בראָנפּין נישט מהנה געווזען...

קיין שלעכטס, חס־ושלום, ווינשט קיינער נישט. אַ יוד בלייבט אַ יוד, דעם רבונו־של־עולם וועט קיינער קיין עצה נישט געבען, נור וואָס אמת איז אמת.

ביי אָהר׳לע בעל־עגלה איז שוין אַ פערד געפאַלען און עס העלפט נישט! להבדיל, דער חברה־קרישא גבאי האָט שוין אפילו פאַר זיין אייגען ווייב קיין דרך־ארץ נישט!...

היינטיגע צייטען אָבער געשעהען אויך אַמאָל נסים, זעלטען, דאָך טרעפט זיך! גבריאל׳טשע האָט מנדר געווזען עטליכע פונט ליכט אין שוהל אריין, און עס האָט אָנגעשלאָגען! ר׳ גבריאל׳טשע איז אויפגעשטאַנען תחית המתים! דערפאַר איז אביגדור׳ל נעביך, להבדיל בין החיים והמתים, פּלוצלינג אַוועק געשטאָרבען!...

2.

א טרוקענע לויה.

אַ לויה האָט אַביגדור׳ל געהאַט גאָר אַ זעלטענע; קינד און קייט!

דאָך איז זי געווזען, איך קען מיך אַנדערש נישט אויסדריקען — אַ טרוקענע לויה! עס איז קיין אַלמנה, קיין יתומה נישט געבליבען.

עס איז נישט דאָ פאַר די ווייבער אין וואָס זיך אָנצוחאַפּען. מען חלש נישט, עס וויינט זיך אפילו נישט רעכט! דער אָרימער יתום וויסט נאָך אפילו נישט, וואָס אַ קבר איז, וואָס געשטאָרבען הייסט; ער איז מעהר דערשראָקען, ווי פערוויינט! די ווייבער האָבען זיך ווירקליך נישט אין וואָס אָנצוהאַלטען. אַז איינע דערמאָנט זיך גראָד אין איהר אייגענער ברענעדיגער צרה און לאָזט אַרויס אַ קול, בלייבט עס ווי הענגען אין דער לופטען, קיינער האַפּט נישט אונטער, ציהט נישט ווייטער, עס ווערט ווי פערגליווערט, ווי דערשטיקט. —

די הייבער זענען דעריבער באַלד אָבגעשטאַנען.

יונה באָץ, דער גבאי פון חברה נושאים פון היינטיגען חודש, האָט עס בעמערקט און נאָכגעשריגען:

— אַהיים, נשים, אַהיים! אַ לויה אָהן געוויין, איז ווי אַ חתונה אָהן כלי־זמר, נישט פאַר אייך געראַכט!

די ווייבער שעלטען דען „לאַנגען יונה" פון ווייטען, נור זיי טרעטען אָב.

די מענער האַלטען אויך נישט לאַנג פלאַץ.

פעריאַנטע קרעמער און אַזוי עלטערע און שוואַכע בעלי־בתים, געהען נור צו יעדער ביז אין זיין עק גאַס, אַנדערע בעגלייטען די מטה ביז עק שטאָדט און שטעלען זיך אָב. וואו מען בלייבט שטעהן, קלאַפּט מען אָן אין דער ערשטער בעסטער שויב, און אין שטוב ווייסט מען שוין, וואָס דאָס קלאַפּען בעטייט. באַלד בעוויזט זיך עמיצער מיט אַ קוואָרט וואַסער צו וואַשען די הענד, דער עולם בעגיעסט די נעגעל, קרעכצט אָב, זאָגט וואָס מען דאַרף, און געהט זיך זיין וועג, אַהיים צו אין געשעפט אַריין.

יונגע בעלי־בית'ליך, קעסט־עססער, בני־תורה, וואָס האָבען ביי אביגדור'לען געלערנט, אָדער נור אַמאָל מיט איהם פון תורה גערעדט, פיהרען די מטה אויס דער שטאָדט אַרויס. צום בית־עלמין זענען זיי דאָך נישט צוגעקוממען. עס איז אַ שאַנער, ליכטיגער טאָג, נעמט מען זיך רעכטס צום טייכעל, די האָנד צו וואַשען; טהייל ווילען אַביסעל שפּאַצירען אונטער דער שטאָדט; עקסטראַ צוליעב דעם אַרויסגעהן, לוינט זיך נישט, נור אַז מען איז שוין דאָ!... אַנדערע וועלען זיך שוין אין איינוועגס אָבבאָדען.

פערשיט דאָס קבר, אונטערגעזאָגט דעם יתום דען קדיש האָבען שוין נור עטליכע מלמדים; דאָך זיי יאָגען זיך אויך צוריק, אין די חדרים אַריין: די תלמידים האָבען שוין דאָרט געכוועט „די גאַנצע וועלט איבערקעהרען"...

דאָס ברעטיל מיט'ן „פּה־נטמן", די מצבה אויף דערוויל, וואָס וועט שוין געווים בלייבען אויף שטענדיג, שטעקט אין קבר אַריין יונה באָץ און שילט דערביי מיט טויטע קללות אַללע בעלי־בתים... די כוחות האָבען זיי איהם צוגענומען, דען מאַרך פון די ביינער אַרויסגעצויגען און אַוועקגעוואָרפען ווי אַ שאָל פון איין אויסגעפּרעסטער לימאָנע...

די נושאים פערכאַפּען דאָס בית־עלמין. —

אין שטאָדט אַריין איז אַ וויאָרסט וועגס, די זון האַלט שוין אין אונטערגעהן, מען וועט קוממען צו מנחה און אפשר וועט נאָך צייט זיין צו כאַפּען אַ טרונק בראָנפען; צו דער אַרבייט וועט מען שוין זיך נישט זעצען, געהט מען טריט ביי טריט און מען שילט די בעלי־בתים פאַר זייער אַכזר'יש האַרץ...

נישט נור געגען מלמדים זענען די בעלי־בתים נישט יוצא... ווי אַזוי בעהאַנדלען זיי אָרימע לייט בכלל און בעלי־מלאָכות בפרט?!— באַלד פערגעסט מען אינ'ם נפטר און מען געהט איבער צו לעבעדיגע צרות: אָרימע לייט זענען אין חברה נושאים, בעלי־בתים שטעהען איבער זיי אין חברה־קדישא; די חברה נושאים אַרבייטען צום טויט, די חברה־קדישא נעמט צו דאָס גאַנצע געלד פאַר די גבאים'ס קרובים, פאַר עטליכע ליידינגעהער, טעלער־לעקער... צי האָט דען אַ בעל־מלאָכה אַ דעה אין שטאָדט? ווער נעמט אויף אַ חזן? בעלי־בתים! פרעג זיי בחרם צי איז עס אַ כשר'ער טרעל, צי אַ קריי פון אַ האָהן; פרעג זיי בחרם, וואָס אַ„וואָלאַך", וואָס אַ„יעלה" איז, און די טרעלבייכער נעהמען אויף חזנים! ווער מאַכט שוחטים? בעלי־בתים — שמערל ראש הקהל, ימח שמו — דריי קרובים — דריי שוחטים! עס וואָלט שוין אפילו צייט געוועזען, צו מאַכען אַ שטיקעל מרידה, איז פונקט אַ יקרות... יונה באַץ האָט געוואָלט שוין אָנהייבען איינקויפען אויף דער סעודה, וואָס חברה מאַכט פון יאָהר צו יאָהר,— איז צו גאַר נישט צו צוטרעטען... און אַז עס איז יקרות, האָט דער בעל־מלאָכה קיין קוראַזש נישט... פון דער סעודה קומט מען אַרויף אויף דער פאַריאָהריגער און היינטיאָהריגער קלפי, וואָס געהט גאַר נישט צו עהרליך, שטענדיג מוז זיין אַ שווינדעל, א. ז. וו....

און דער אָרימער יתום געהט נאָך פון הינטען אַ פערגעסענער, אַ דערשראָקע־נער... די אויגען זענען אַרויסגעוועצט איהם, דאָס דאַרע פנים'ל איז אין פאַסען, פון די טרעהרען, וואָס האָבען געלאָזט איבער די איינגעריכטע באַקען... די ליפּליך ציטערען איהם נאָך פון פריהערדיגען געוויין... ער פיהלט אפילו קיין הונגער נישט, חאָטש ער האָט נאָך היינט אין זיין מויל נישט געהאַט.

קינדער קאָנען דאָך לאַנג נישט טרויערען. עס מאַכען אויף זיך אויפמערקזאַם די שטיינער, וואָס ליגען אין די זייטען פון שאָססע, יעדעס שטיקעל וועגס ליעגט אַ שטיין אויף אַ קליין בערגעלע ערד, אַרומגעבערעמט מיט גראָז; פון דער ווייטענס קוקט אויף איהם יעדער שטיין מיט אַ גרויס אויג; אַז ער קומט צו נאָהנטער, זעהט ער, אַז עס איז איין אויסגעמאָהלט ראָד מיט אַ ציפער אין דער מיט. נאָך וואָס די שטיינער נוטצען, איז איהם נישט אינטערסאַנט צו וויסען, נור אַריבער שפּרינגען איבער אַזאַ שטיין דאַרף מען פּרייווען. עס געראָט איהם, און ער איילט זיך שוין אָקעגען דעם צווייטען שטיין, איבער וועלכען ער שפּרינגט נאָך געשיקטער, ביז ער מיידט אוים די נושאים.

— זעה נור, זעה, — דער יתום!

— נעבּיך, בּאָרוועס! — בּעמערקט יונה באַץ מיט אַ זיפץ.

— מיינע האָבען אויך קיין שטיוועליך נישט, אָנטפערט העשעל היטעלמאַכער

— אָבער מאַטע־מאַטע האָבען זיי — מאַכט יונה באַץ.

— פֿהי! — פֿייפֿט אונטער בעריל דער צוקער־בעקער, דאָס הייסט: אַז טאַטע־מאַמע פֿערדיענען נישט, העלפֿען זיי אַ סך!

דער אָבענד פֿאַלט צו. אונטערן הימעל בעוויזט זיך אַ רידהריווודיגע חמאַרע שוואַלבען. די לופֿט ווערט פֿול שוואַלבען־לשון, פֿול גערויש פֿון פֿליגעל... אַ גע־שפּיעלעריי, אַ געפּיסקעריי, אַ געיאָג! שפּיעלענדיג, לאָזען זיך עטליכע שוואַלבען אַראָב; אָט רייסען זיך אָב נאָך עטליכע אונ מאַכען משונה־קונציגע ראָדער, אַלץ נידריגער אונ נידריגער... דער יתום בלייבט שטעהן מיט איין אָפֿען מויל, קוקענדיג אויף די שוואַלבען, אין רגע אַרום רייסען זיך איהם פֿון האַלז אַרויס משונה'גע טאָנער. ער ווילל נאָכמאַכען דאָס געשריי פֿון די פֿייגעליך; די פֿיסליך הייבען זיך, אונ טאַנצען אונטער איהם, גלייך ער וויל זיי נאָכפֿליהען, אונ ער קלאַטשט מיט די האָנדליך פֿאַר גרויס שמחה, קוקענדיג אויף דער לוסטיגער באַנדע אין דער לופֿט. פּלוצלינג חאַפּט ער אַ פּאָר שטיינדליך אונ ציהלט זיך צו די שוואַלבען, וואָס לאָזען זיך אַמנידריגסטען אַראָב.

— ערשט נאָך קדיש! — מאַכט העשעל־היטעלמאַכער מיט אַ ברוגז קול — כּדאי צו האָבען אונ אויפֿצוהאָדיווען...

— וואָס ווייסט אַ קינד? — זאָגט יונה באַץ...

— איין ערשט געבוירען קאַלב — מאַכט העשעל — בלעקט אויך צוועק אַ צייט נאָך דער קוה...

— אַ קוה — מאַכט דער צוקער־בעקער — איז מאַמע נישט אַ טאַטע, אונ אַ יונגעל איז קיין קאַלב נישט.

יונה באַץ רופֿט צו דעם יתום:

— קום נור אַהער, שייגעציל!

ווי ווייך יונה באַץ'ס קול איז נישט געווען, איז דאָך דער יתום פֿערציטערט געוואָרען. די פֿרייד, דער שמייכעל זענען איהם אַראָב פֿון פּנים'ל. אויף זייער אָרט שטעהט שוין צוריק די שטומפּיגע שרעק. נישט גערן געהט ער צו.

יונה באַץ נעמט איהן ביי אָן דער האַנד.

— קום, יונגעלע... איך וועל דיך אַהיים פֿיהרען.

— וואו האָט אַ הונד אַ הויז — וויצעלט דער צוקער־בעקער, אונ יונה באַץ פֿערטראַכט זיך. דאָך לאָזט ער שוין דען יתום'ס האַנד פֿון זיינער נישט אַרויס...

די נושאים געהען שוין שטיל צו צו דער שטאָדט. זיי בעמערקען נישט, אַז דער יתום האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן אַ שטיין אונ טאַנצט אונטער אויף איין פֿיסל.

פֿאַר שרעק האָט ער אפֿילו קיין זיפֿץ נישט געטהון.

3.

יונה באָץ און זיינע חבֵרים.

אין אָנהייב שטאָדט, וואו עס שיידען זיך די גאַסליך, רעכטס צום בית־המדרש און לינקס צום חברה־נושאים'ס שוהל'כיל, שטעלט יונה אָב זיינע חברים און פראָגט פערזאָרגט:

— וואָס טהוט מען מיט'ן יתום?

— אַ שדוך — וויצעלט, ווי זיין שטייגער איז, דער צוקער־בעקער,

— פיהר איהן אין בית־המדרש אַריין! — מאַכט העשעל היטעל־מאַכער.

— און גאָר?

— האָסט ווייניג דיינע קינדער? — פראָגט דער צוקער־בעקער.

— זאָללען בעלי־בתים זאָרגען — מאַכט דער היטעל־מאַכער.

— אַה! — פייפט אונטער יונה באָץ — איהר געדענקט חנטשע'ס דער משוגע־נערס יונגעל... וואו איז ער היינט?

— אין תפיסה — אָנטפערט דער צוקער־בעקער גלייכגילטיג.

— עס איז איהם בעססער ווי מיינע אין דער היים — מיינט העשעל מיט אַ זיפץ.

— יודען — זאָגט יונה ערנסט — זינדיגט נישט מיט די רייד.

— נו? — פראָגעןביידע.

— האָרט, וואָס איך וועל אייך זאָגען — מאַכט יונה מיט אַ פעראָנדערט קול — דער יתום איז געבליבען מיט אונז... עס איז נישט פראָסט... עס איז מן הסתם אַזוי בעשערט...

— עט!

— ניין, נישט עט! פאַר וואָס איז ער מיט קיינעם נישט אַהיים געגאַנגען, נור ביי אונז געבליבען.

— מיר זענען די לעצטע געוועזען...

— דאָס אַלץ איז אַ הימעל־זאַך... אויף אַ יתום קוקט מען... מיר טאָרען איהן נישט אָבלאָזען...

ביידע ציהען מיט די פלייצעס. עפּיס איז זיי היינט יונה צו ערנסט, צו פרום; עפּיס נישט דאָס וואָס שטענדיג. דאָך וואַרפען זיי איין אויג אויפ'ן קינד, און בלייבען אויך פערציטערט: אַ דערשראָקען, דערציטערט פייגעלע; עס שניידט ביים הארץ.

— ווי הייסט דו, יונגעלע? פראָגט דער צוקער־בעקער ווייך.

— דוד'ל — שטאמעלט קוים אַרויס דאָס קינד.

— נו? — פֿרעגט ווייטער יונה.

זיי שווייגען.

— גיט איין עצה — בעט זיך יונה.

נור די חברים האָבען זיך שוין אָבגעשאָקעלט, און מעהר אויפֿ'ן יתום וועללען זיי שוין נישט קוקען.—

— נעם איהן צו דיר — זאָגען ביידע, נישט אויפֿהייבענדיג די אויגען פֿון דער ערד.

און די אשה מיינע?

זיי שווייגען. דער עולם ווייסט, אַז ביי יונה'ן אין דער היים פֿיהרט שרה'לע די מלוכה. אַז דער לאַנגער יונה, קוים דאַרף ער אַהיים געהן, לאָזט ער שוין אויפֿ'ן וועג אַראָב דעם קאָפּ. ביי דער טהיר, איידער ער לעגט אַרויף די האַנד אויף דער קלאַמקע, האָט ער נאָך א ישוב, צו קאָן ער נישט ערגיץ אָוועגעהן נאָך אויף א ווייל. אויב נישט, בייגט ער זיך נאָך טיעפֿער איין. אין שטוב איז ער שוין אין דרייען געבויגען... יונה דער בעל-דברן, דער ראש־וראשון אויף יעדער סעודה, ביי יעדען מנין, דער טרינקער, דער פּאַטשער, די שרעק פֿאַר רב און קהל, דער יונה קאָנן אין דער היים קיין צוויי נישט צאָהלען... עס איז איהן נישט צו דערקענען!

— זי וואָלט איהם פֿעראימערט דאָס לעבען! — זאָגט יונה — איהר אייגענע לאָזט זי קיין פֿרייע מינוט...— ענדיגט ער מיט א זיפֿץ.

— און וואו ביזט צו דו אַלרע־שוואַרצע־יאָהר!

— וואָס זאָלל איך טהון מיט אַ יודענע!

די נושאים שווייגען. וואָרען באמת, וואָס טהוט מען מיט איין אשה? אַ בעל־הבית, אַז ער קריכט אונטער דער פֿעל, פּאַטשט מען אַמאָל אוים, דעם רב — אָנטפֿערט מען איין גראָב וואָרט, פֿערקריכט ער אין אַ מויזען־לאָך... אָבער איין אשה מיט יללות, מיט נעגעליך... אויף דעם איז שוין קיין הילף נישט פֿערהאַנען.

— ווייסט דו וואָס, העשעל — חאַפּט זיך יונה אויף ווי פֿון שלאָף — נעם איהן צו דיר.

— משוגע ביסט דו, מטורף! איך האָב פֿאַר מיינע קיין ברויט נישט... שאָנע ירידים היינט!

— פֿאַר צאָהלען מיין איך!

— ווער וועט צאָהלען?

וויפֿיעל ווילסט דו אַ וואָך?

— חאָטש אַ רובעל אַ וואָך — אָנטפֿערט העשעל.

— נור, ווער וועט צאָהלען — פֿרעגט ער ווייטער. מען ווייסט, אַז דאָס קניפּעל

איז ביי שרה'לען נישט ביי יונה'ן אין האנד; ער קריגט אפילו אויף קיין טרונק בראנפען נישט; חאָטש פרנסה איז, ברוך־השם, דאָ, א קעססעל־מאַכער איז ער א גוטער!

— און אַז בעלי־בתים וועלען צאָהלען?! — פראָגט יונה.

— אָה! זיי לויפען שוין!

— זיי מוזען צאָהלען — גיט יונה א טופ מיט'ן פוס.

— יו־נה! — מאַכט דער צוקער־בעקער — לאָז דיך נישט גלוסטען! מיש דיך נישט אין קהל'ס זאַכען, שוין לאַנג נישט געוועזען קיין מהלוקת! ווילסט ווייטער א פייער אונטערצינדען!

העשעל ראָטה אויך דאָס זעלבע:

— גיב מ'ר איבער דעם יתום, איך וועל איהם אָבפיהרען אין בית־המדרש אריין.

— אָבפיהרען וועל איך איהן אַליין — זאָגט יונה מיט א הארטער שטימע.

— האָ! אַז דו האָסט זיך אָנגעציעפעט!

ביידע נושאים הייבען מיט די פלייצעס און געהען זייער וועגס.

יונה שטעהט אַביסעל פערטראַכט; א מינוט שפעטער שרייט ער זיי נאָך:

— העשעל, געדענק, פאַר א רובל א וואָך!

— איך געדענק! ענטפערט העשעל פון ווייטען.

— עפים א דיבוק איז אין איהם אריין... רחמנא ליצלן! — מאַכט דער צוקער־בעקער.

— נו, א רחמנות איז טאַקי — אָנטפערט העשעל.

— אַודאי איז א רחמנות, — מאַכט דער צוקער־בעקער, — נור האָרסט דו, ברודער, וואָס איך וועל דיר זאָגען? רחמנות איז דער טהייערסטער ביססען פאַר אָרימע לייט!

זיי נעמען זיך אין א זייט און טרעטען אָב אין דער ערשטער בעסטער שענק אויף א טרונק־בראָנפען.

יונה שטעהט נאָך אַלץ מיט'ן יתום ביי דער האנד; ער האָט נאָך א ישוב.

4.

אין בית־המדרש צווישען מנחה ומעריב.

— וואָס טהוסט־דו דאָ, יונהלע? — פראָגט מען צווישען מנחה ומעריב, אַז מען האָט יונה'ן אין בית־המדרש בעמערקט. אין שטאָדטיל איז דאָך, ברוך־השם, שטיל, בערוהיגט מען זיך און מען געהט ווייטער מיט לולקע־ציבוק אין מויל, אָדער מען שטעהט אין ראָדליך און מען רעדט. פון אביגדור'ל'ן האָט מען שוין דאָ אויך

אָבגעריעדט אַל־דאָס גוטס, וואָס מען האָט נור געקאָנט. מען איז אַריבער אויף מקחים פון פּראָדוקטען, ליציטאַציעס, פּאָליטיק. פון עמיגראַציעס האָט מען נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט.

דען יתום האָט מען בעססער בעגעגענט; ווער עס האָט איהן בעמערקט, האָט זיך אבגעשטעלט אַ רגע, אַ זיפץ געטהון, טהייל נאָך אַ גלעט איבער'ן היטעלע...

פּלוצלינג איז אַ גרודער געוואָרען און אַללע אויגען האָבען זיך געווענדט צום שלחן אין מיט בית־המדרש. יונה שטעהט שוין דאָרט און האָט שוין אַרויפגעשטעלט דעם יתום אויפ'ן טיש; דאָס קינד לאָזט אַרוים אַ געוויין, וויל אַראָב פון טיש, וועניגסטענס, זעצען זיך. ער האָט מורא פאַר דער הויך איבער דעם גאַנצען עולם. יונה אָבער לאָזט נישט; ער האַלט איהן אונטער ביים פּאָדקאַלנער און בעמיהט זיך איהם צו בערוהיגען!

— שטיל, דוד'ל, — רוימט ער איהם אַיין, — שטיל, דיין טובה מיין איך!

דער יתום חליפּעט, נור שטילער.

פון מזרח־וואַנד הערט זיך דערווייל אַ קול פון אַ בעל־הבית:

— מיט שטיוועל אויפ'ן שלחן, אַראָב, שייגעץ!

יונה דערקענט דאָס קול און אָנטפערט געלאַססען נור פעסט: שרעק דיך נישט, ראוב'לע, שרעק דיך נישט, פרומע נשמה! בּאָרוים שטעהט ער, דער יתום; ער האָט שוין לאַנג קיין שטיוועליך נישט.

און דערהיצט פון זיינע אייגענע רייד, גיט ער צו מיט כעס:

— און דאָ וועט ער שטעהן, ביז בעלי־בתים וועללען איהן פערזאָרגען.

דער עולם שווייגט פּעראינטערעסירט.

— עס איז איהם אפילו — מאַכט ווייטער יונה — שווער צו שטעהן, ער איז בּאָרוים געוועזען אויפ'ן הייליגען אָרט, ער האָט זיך אַ פּיסעל פערווינדט... שטעהן מוז ער דאָך, רבותים! ער מוז, ווייל ער איז אַ יתום און דאַרף מען זאָלל פאַר איהן זאָרגען!

— זעה נור דעם בעל־טובה! — רופט זיך עמיצער אָן פון אַ זייט.

— מעריב־דאַווינען! — גיט איין אַנדערער אַ געשריי.

— חזן, צום עמוד! — קאָמאַנדירט דער גבאי.

יונה גיט אַ קלאַפּ אין טיש אַריין, אַז עס הילעכט, די נאָהענטע בעלי־בתים שפּרינגען אָב. ר' קלונימוס דער דיין, וואָס האָט, שטעהענדיג ביי'ם שלחן, זייט דער יתום איז אויפ'ן טיש, זיין שיעור אויסגעלערנט, אָבגעמיטשעט און אפשר אויסגעהוזגערט פּנים פערשטעלט מיט דער האַנד, נעמט זי צונד אוועק. אין

די אלטע גראָהע אויגען בעווייזט זיך אַ שטומער טיעפער צער.

— יונה — שטאַמעלט ער — נישט מיט געוואַלט...

— מען וועט נישט דאַווינען! — שרייט יונה, האַלטענדיג אַ לייכטער פון שלחן אין דער האַנד אַריין.

דער גבאי האָט זיך אַנידער געזעצט, דער חזן בלייבט שטעהן אין מיטען וועג צום עמוד, און יונה דרעהט זיך איבער צום דיין.

— רבי — מאַכט ער מיט גיפט — דאַווינען, מיינט איהר, וועללען זיי! חס־ושלום! די וועטשערע מיינען זיי! די ווייבער קאָכען זיי שוין וועטשערע! עס וועט זיין אַ קאָכענדיגע יויך מיט קנאַקענדיגע בייגעל, אַ פעט שטיקעלע פלייש מיט בע־טעמ׳טען רויטען חריין, — און אפשר אַ ביסל זיסע מייערליך דערצו... און דער יתום האָט נישט צו עססען.

— נישט דיין דאגה! — שרייט עמיצער, אַ בעהאַלטענער פון מיט׳ן אַ ראָדעל אַרויס. ר׳ קלונימוס דיין פערשטעלט צוריק דאָס פנים מיט די ביינעריגע האַנד און יונה אַנטוועָרט:

— עס איז יאָ מיין דאגה! איהר זענט אייך פון דער לויה ווי די מייז צו־קראָכען, און מיר דען יתום איבערגעלאָזט! ניט אייער וועללען איז עס געוועזען, נור אַ גאָטט־זאַך! גאָטט וויים, וואָס ער טהוט! גאָטט ווייס, אַז אין אָרעמאַן האָט יודישקייט, אַז יונה באַץ וועט דען יתום נישט אוועק וואַרפען אָהן הילף!

דער יתום הייבט אָן צו פערשטעהן פון וואָס מען רעדט. ער גלייכט זיך אביסעל אויס, לעגט די רעכטע האַנד אויף יונה׳ס פּלייצעס, און שטעהט אַזוי אָנ־געשפּאַרט, אונטערהאַלטעדיג מיט דער לינקער האַנד דאָס פערוואונדעטע פיסעל...

דאָס קאַנאָטקלע האָט זיך איהם פון איינציגען קנעפּיל אָבגעלאָזט. פון אונטער דעם אָבגעריסענעם העמדיל שטאַרט אַרויס אַ ברודיג אויסגעדאַרט לייב. אויפ׳ן פּנים ליגט עפּיס אַ וואונדערליך טרויעריגער שמייכעל... ער שרעקט זיך שוין נישט פאַר׳ן עולם; ער פיהלט, אַז יונה באַץ הערשט איצט איבער אַלע, אַז, ער איז געשטיצט אויף יונה באַץ!

— זעהט, בעלי־בתים! זעהט, יודען, בני־רחמנים! — רופט יונה מיט אַ ווייבער קול — אַ געראַניעט פיסעל, באַרוויס...

— ביי מיר איז דאָ אַ פּאָר שטיוועליך! אַלטע, נור גאַנצע...

יונה דערקענט דאָס קול.

— גוט! מאַכט ער, ר׳ יוסיל איז מנדר, אַ גוטע התחלה... נור אָהן אַ העמד איז ער אויך!

איין אַנדערער איז מודיע, אַז זיין ווייב וועט אוודאי נישט קאַרגען עטליכע העמדליך פאַר אַ יתום.

— זעהר וואיל, — זאָגט יונה — ווייס איך שוין, הענעלע וועט געבען! אונ אַ בגד'ל?...

עס איז דאָס אויף עמיצער מנדר; יונה נעמט ווייטער אָן פֿאַר ליעב.

— נור עססען — רופֿט ער ווייטער — עססען, ווער וועט געבען! פֿאַר וואָס שווייגט ר' שמעריל? פֿאַר וואָס רעדט נישט דער ראש־הקהל?

ר' שמעריל, אַ דיק יודעל מיט לאַנגע ברעמען, וואָס פֿערשטעללען איהם די אויגען אויפֿ'ן פֿערלאָפֿענעם פנים, זיצט איבער'ן משניות אונ רידרט זיך נישט פֿון אָרט.

— נישט דאָ איז קהל־שטוב — מאַכט ער שטיל אונ געלאָססען צו די בעלי־בתים, וואָס שטעהען אַרום זיין שטענדער. די תשובה גיט איבער איינער דעם צווייטען. כהרף־עין פֿליהט זי איבער דאָס גאַנצע בית־המדרש: ר' שמעריל זאָגט, אַז נישט דאָ איז די קהל־שטוב!

— אַ ממזר פֿון אַ יוד! — בעמערקט עמיצער.

— ביסמאַרק!

— אַ קעשענע־גנב — פֿעררינט איינער אין דער שטיל.

דערוויל רופֿט זיך נאָך אַ קול אָן פֿון מזרח־וואַנד, פֿון דער צווייטער מזרח־וואַנד.

— יונה — רופֿט עס — פֿאָלג מיך יונה, לאָז געמאַך... היינט איז דאָנערשטאָג ביינאַכט... וואָס איז היינט פֿאַר אַ מאָדע? עס איז קיין מנהג, קיין דין נישט, אין אַ מיטען דאָנערשטאָג נישט צו לאָזען דאַווינען... געה אַהיים, אונ שבת קום אין דער פֿריה, לאָז נישט אויסגעמען, מהיכי־תיתא...

— אונ שבת — שניידט איהם יונה אָב אַ תשובה — וועט ר' ירחמיאל דאַווינען אין דער היים, אָבעססען אונ לעגען זיך אונטער דען איבערבעטט? האַ? —

עס ווערט אַ געלעכטער: אַ חרוץ־עתיק יונה...

— הכלל, יונה, וואָס ווילסט דו?

— עססען פֿאַר'ן יתום, איך פֿאַר מיר וויל גאָר נישט!

— עססען, רבותים, עססען פֿאַר'ן יתום! — הייבט ווייטער אָן יונה. נישט ווילענדיג, פֿאַלט ער אַריין אין טאָן פֿון: „צוויי גילדון צו מצוות, דריי גילדון צו מצוות". עס ווערט פֿרעהליכער אין בית־המדרש.

— איך נעם איהן אַהיים אויף וויעטשערע! — הערט זיך אַ קול.

— גוט — רופֿט ווייטער יונה — אויך אַ נדבה! פֿערשרייבען וועטמען עס ר' יחיאל'קילען אויבען אונ אונטען! הערסט, יתומ'ל — דרעהט ער זיך איבער צום קינד — אַ התחלה טובה האָסט דו שוין! אויף לאַנג לעבען אַ וויעציערע. אונ מאָרגען (דרעהט ער זיך איבער צום קול וואָס האָט גערופֿען), מאָרגען וואָס וועט זיין?

— זאָלל זיין מאָרגען אָנבייסען אויך! — אָנפּערט דאָס זעלבע קול...

— און וואָרימעס?

— גוי! — שרייעט מען פֿון אַ זייט, מאָרגען איז פֿרייטאָג!

— און שבת? — לאָזט יונה נישט אָב.

— שבת מעג ער אויך קוממען צו מיר!

— און זונטאָג, פֿראָגט ווייטער יונה, און מאָנטאָג, און דינסטאָג און די גאַנצע וואָך, און ווייטער שבת, און ווייטער אַ וואָך!

— וואָס האָסטו דיך אָנגעציעפּעט אין מיר! איין בעל־בית בין איך דאָ?

— חס־ושלום, צו אַללע בעלי־בתּים רעד איך! וואָלטען אַללע געהאַט אַזא יודיש האַרץ ווי איהר, וואָלט שוין דער יתום אויפ'ן טיש נישט געשטאַנען.

דער עולם שווייגט.

— דאַווינען! ווערט ווייטער אַ געשריי, אַ גטומעל.

— שיקט נאָכ'ן ווייב, וועט ער אַנטלויפֿען! — האָרט זיך איין עצה אין מיטען געטומעל. דאָס האָט יונה'ן ווי אַ בליץ געטראָפֿען! אין איין רגע איז דער גרויסער, לאַנגער יונה געוואָרען ווי חוזק, בטל ומבוטל! דער וויץ האָט איהן געטראָפֿען ווי גלית'ן דוד'ס גלאַטשטיינדיל, גלייך אין שלעף אַריין!

— דאַווינען! דאַווינען! שרייעט מען שוין האָבער. יונה שווייגט, הייבט די האַנד מיט'ן לייכטער נישט אויף; ער האָט דען גאַנצען מוטה פֿערלוירען!

5.

אַ אומגעריכטע הילף.

און ווער ווייס, וואָס מיט'ן יתום וואָלט געוואָרען, ווען נישט די הילף, וואָס איז פּלוצלינג געקוממען פֿון איין אַנדערער זייט!

אויפ'ן בעלעמער פֿון אָרון־קודש איז פּלוצלינג אַרויפֿגעשפּרונגען אַ שוואַרצער, בעוואָקסענער יונגערמאַן מיט אַ ספּאָדיקיל אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, מיט צוויי צופֿלויגענע פּאות פֿון אונטער דעם ספּאָדיקיל, צולאָפּעגע ציצית פֿון אונטער'ן אָפּענען חאַלאַטיל, און צוויי ברענעדיגע, לויפֿענדיגע אויגען אונטערן ברייטען שטאָרען. —

זעהט, זעהט — ווערט אַ גערודער — חיים־שמואל ווייטער!

אין איין אויגען־בליק װענדען זיך אַללע אויגען אָב פֿון שלחן צום אָרון־קדש.

אפילו ר' שמעריל, וואָס איז ביז "   " ביים משניות, ווערט אויך עפּיס אונרוהיג, הייב

— ווער ? ווער ? — פֿרעגט ער מיט זיין זיסען, נור דערשראָקענעם קול.

— חיים־שמואל, חיים־שמואל — חזר'ט מען איבער.

— רבותים ! — שריט דערווייל דער יונגער־מאַן פֿון אָרון־קדש אַראָב ! — געדענקט, וואָס איך זאָג אייך ! דער רבונו־של־עולם, ווי אין די הייליגע ספֿרים שטעהט, איז איין אַבי־יתומים ! אידר טאָרט דען יתום נישט פֿערלאָזען — אַ ניט וועט אידר, חס־ושלום, אויך איבערלאָזען יתומים...

— אַראָב, שייגעץ, פֿון בעלעמער...

— שרייט נישט, רבותים, איין אמת וואָרט וויל איך זאָגען, אַ גוט וואָרט... אַ גוט וואָרט וויל דער עולם האָרען.

— שאַט, רבותים... יודען בני־רחמנים זענט אידר, אַ יודיש האַרץ האָט אידר, פֿאַר וואָס שווייגט אידר ? אידר האָט — זאָגט אידר — אַ לאָך אין קעשענע ? עס ווערט אַ געלעבֿטער.

— לאַכֿט נישט, איך מיין עס ערנסט. אידר האָט קיין געלד נישט, אָרום קהל ! איהר האָט נישט. ר' שמעריל האָט נישט !... מילא... וועל איך אייך געבען געלד !

ביי די וואָרטער ווערט ר' שמעריל אונרוהיגער. ער פֿערמאַכֿט דאָס משניות, הייבט זיך אויף פֿון אָרט און קוקט צום בעלעמער.

— יונה — רופֿט דער יונגער־מאַן פֿון בעלעמער אַריבער צום שלחן — האָסט וועמען איבערצוגעבען דען יתום ?

אוודאי ! — אָנטפֿערט יונה, וואָס איז דערווייל צו זיך געקוממען.

— וויפֿיעל דאַרף עס קאָסטען ?

— אַ רובל אַ וואָך !

— זעהר וואהל ! רבותי, איך גיב געלד ! איך צאָהל אַ רובל אַ וואָך פֿאַר'ן יתום !

— דו, דו ? — ווערט אַ גערופֿעריי. מען וויסט, אַז דער יונגער־מאַן האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה.

— נישט מיין געלד ! רבותי ! האָרט, איך גיב אייך נישט מיין געלד, מיין שוואָגער אייזיקיל'ס געלד !

— אַה ! ווערט אַ גערווישעריי. דער עולם פֿערשטעהט שוין אין וואָס עס געהט. דער שוואָגער אייזיק'ל האָט אַ היתר־שחיטה...

צונד ווערט שוין ר' שמעריל בלאַס. מיט אויפֿגעפֿלאַמטע אויגען הייבט ער זיך אָן צו־צורוקען צום בעלעמער. דאָך איידער ער שטופּט זיך דורך, רופֿט דערווייל דער יונגערמאַן:

— מיין שוואָגער גיט אַ חרם־קוויטעל... ער צאָהלט אַ רובל אַ וואָך פֿאַר'ן יתום... ביז ער וועט בר־מצוה ווערען... אפילו ביז דער חופּה...

דער׳עהענדיג ר׳ שמערלין פאר זיך שוין אופ׳ן ערשטען טרעפּיל פון בע־לעמער, רופט ער דאס איבעריגע אין איין אטהעם:

— נור פאר שחיטת עופות! נור פאר שחיטת עופות! שרייט עולם: יא!

און דעם עולם געפעלט די קונץ און הייבט אן שרייען מיט התלהבות:

— יא! יא! מסכים! מסכים! אללע בעשטעהען!

ר׳ שמעריל איז שוין געשטאנען ביי׳ם יונגענמאן. ער האט איהם שוין געהאלטען ביי׳ם לאץ אראבצושלפען, „ווי א הורג" פון בעלעמער, נור פון געשריי „יא! יא!" און „מסכים" איז ער ווי פערטומעלט געווארען.

— שחט אייזיק׳ל! — שרייט צולעצט דער יונגערמאן. ער שפרינגט אראב פון בעלעמער רעכטס, ער זאלל זיך מיט ר׳ שמערלין נישט טרעפען.

און אז ר׳ שמעריל קומט צו זיך צוריק, הייבט אן רעדען, ווענדט זיך צום דין:

— ר׳ קלונימוס! רבי קלונימוס, ווי דערלאזט...

שטעהט שוין דער אייגענער יונגער־מאן אין טלית ביי׳ם עמוד און גיט א געשריי:

—והוא רחום...

דער עולם צעהוידעט, צעוויעגט זיך, אנטפערט פרעהליך און ר׳ שמעריל׳ם קול ווערט פערטרונקען אינ׳ם דאווינען.

ר׳ קלונימוס האט נאך אלץ נישט אראבגענוממען די האנד פון פנים...

קלאץ געשיכטען.

1.

דער קלאץ אליין.

אין מיטען מארק ליגט איין אלטער, פוילער קלאץ...

דאכט זיך, טויט ווי אללע טויטע — און דאך, אין א שטילער זומער־נאכט, ווען אלץ ארום איז פערזונקען אין טיעפען שלאף, ווען לבנה און שטערען דרימלען אונטער א לייכטען זילבער־נעפּיל, וועקט זיך אין מיר אויף דער אלטער כשוף־מאכער... „האקוס־פאקוס!" — דער קלאץ לעבט!

ערגיץ אין מצרים ליגט א פערכשוף׳טער אלטער קלאץ, וואס וועקט זיך יעדען

פריה מאָרגען, (ווען די פרישע, רייגע זון שטעהט אויף) אונ יעדען אָבענד, (ווען זי געהט אונטער פערשעמט אונ פערבלוטיגט) אונ גיבט פון זיך אַרוים אַ וואונדערליכען קלאַנג; — מיין קלאָץ פערציילט גאַנצע געשיכטען.

אַלץ, וואָס איך שרייב פונ'ם שטאָדטיל, האָב איך איהם צו פערדאַנקען, דאָס אַלץ זענען „קלאָץ־געשיכטען"... דאָס אַלץ פערצעהלט ער מיר.

נור אָנהויבען הויבט ער אָן פון זיך. רעכט האָט ער! יעדערער איז ביי זיך דער הייליגער מיטעל־פונקט, אַרום וועלכען ער שטעלט זיך אוים די רעשט וועלט.

עס געהט כסדר: איך, אונ דערנאָך ערשט אַלץ, וואָס מיין איז: מיין משפחה, מיינע חברים, מיינע גוטע פריינד, מיינע בעקאַנטע, מיין שטאָדט, מיין געגענד, מיין לאַנד... אַלץ וואָס מיין איז!

שפּעטער נעמען מיר שוין שותּפים צו: אונזער ערד, אונזער וועלט.

פאַר דאָס קומען מיר צוריק צו: מיין גאָטט! נור דאָס זאָלל זיין אַ סגולה צו פרנסה...

מהייל מיינען אפילו, אַז זיי זענען, נישט נור דער מיטעל־פונקט, נור זאָגאַר דער ברען־פונקט פון דער וועלט. דאָס גאַנצע ליכט לויפט זיך דאָ צו־זאַמען אַרויסצושטראַהלען ערשט פון זיי אויף דער רעשט וועלט... אָהן אַ חלב'ען ליכטעל אפילו אין האַנד, לויפען די באַרמהערציגע לייט אַרום אין די גאַססען אונ שרייען: ליכט! ליכט! ווי אַ מאָל דער כביכול אונ דערנאָך, להבדיל, געטהע פאַר'ן טויט...

אַנדערע קלערען גאָר: צי איז אויסער זיי נאָך עפּיס פערהאַנען!...

„איך בין איך" — על כן — בין איך דאָ! נור די רעשט וועלט צו איז זי נישט מיינס אַ חלום פון אַ זוממער־ צו אַ ווינטער־נאַכט, ווי עס מאַכט־זיך?

אונ באמת, ווער נאָטיגט מיך צו גלויבען, אַז אויסער מיך עקזיסטירט נאָך עפּיס? פיהלען פיהל איך נור מיין הונגער, מיין דורשט, מיין עגמת־נפש... איי וואָס — מען זאָגט?

דאָס איז ווענִיג!

מען פלעגט אַ מאָל זאָגען, אַז עס איז פאַרהאַן: עהרליכקייט, רחמנות, יושר, אמת וכדומה, אונ עס האָט זיך אויסגעוויזען — אַ חלום, אַ וויסטער חלום...

אונ — אַ והא ראיה! אַז איך, איך נור, נעם אַ קאָפּ בראָנפען, טאַנצט די גאַנצע וועלט אַרום ווי שכור!

לאָ'מיר בעססער צוריקגעהן צום קלאָץ! צו זיין אויטאָביאָגראַפיע!

געווען איז ער אַ מאָל אַ בוים.

אַ פרישער, גרינער בוים אין וואַלד!

געוואָרצעלט האָט ער אין דער ערד, געצווייגען זיך אין הימעל אריין... איין אָדלער, נאַטירליך, פליהט האָבער; זיינס האָט ער דאָך געטהון בשלמות; ער האָט זיך געהויבען און געהויבען, איבער זיינס גלייכען געוואַקסען! ער האָט שוין אפילו אַ גרויס שטיק הימעל געזעהן!

טהייל מאָל האָט זיך איהם געדאַכט, אז, אָט אָט, פֿאַלט אַראָב דאָס טעלעריל פון הימעל און לעגט זיך איהם — אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ! און ער איז ווערט די קרוין, ער ציהט זיך אַלץ־אין־איינעם אַרויף!...

געלעבט האָט זיך נישט שלעכט!

טויזענד בלעטער צום אָטמען, אריינצוציהען גרינצייג... אַ פּאָר שאָק וואָרצלען אונטער דער ערד, צו ציהען חיונה — זאַפט און זאַלץ! דאָס איז פאַר'ן גוף; די נשמה האָט: פייגעל־קאָנצערט און וואָלקען־מאַסקאַראַדע!

צווישען די צווייגען זומט, ברומט, טרילערט און קלינגט... אויפ'ן הימעל פליהט און ציהט, און יאָגט זיך. פון אַ זייט שווימט אַ סטאַדע וואָליגע שעפעליך; אָט טרייבט זיי אַקעגען אַ גראָמאַדע צוטיגע, שוואַרצע וועלף... אללע פערשווינדען, און איבער דער ברייט פון הימעל ציהט זיך אויס אַ לאַנגער דייטש מיט גרויסע שטיוועל, מיט אַ מעשענע פיקעל־הויב אויפ'ן קאָפּ... ער ווערט אויך צורינען, שאַ! דער הימעל העגנט אַרויס וועש צו טרוקנען... דאָס „גרעט" שאָקעלט זיך, הוידעט און וואַרפט זיך, גלייך עס וויל אַראָבפאַללען און אַ האַלבע וועלט „מלביש־ערומים" זיין...

דאָס אַלץ איז זומער.

ווינטערצייט הילט זיך איין דער בוים אין ווייסען מאַנטעל און דרימעלט. ער שלאָפט איין, און חלום'ט־איבער אַ וועלט!

אין אַזאַ שלאָף הערט ער איינמאָל: טראַך! טראַך!

אַ האַק, צי אַ דונער! ער צי איין אַנדערער?

איידער ער קומט צו זיך — באַץ! ער ליגט שוין אויסגעצויגען אויפ'ן שניי...

און ער שלאָפט ווייטער איין... און ער חלום'ט ווייטער:

— פערפאַלען! עס וועט זיך אָנהייבען אַ נייע לעבען, גאָר איין אַנדער לעבען! נישט אין היימישען וואַלד, נישט צווישען זיינס־גלייכען — בוימער, נור אין דער אייביגער פרעמד!

נישט „הימעל און ערד" וועט עס הייסען, נור „הימעל און וואַסער", בעסער

געזאָגט: הימעל און הימעל, איין אמת׳ר פון אויבען, איין אָפּגעשפּיגעלטער פון אונטען...

אַ מאַטשט וועט ער זיין, אויף דער גרעסטער שיף שווימען; אויף דער גרעסטער שיף, אויפ׳ן גרעסטען ים! און אַ וועלט וועט ער זעהען!

דען וואלד וועט ער דאָך נישט פערגעסען!

וועט ער נאָהנטער קוממען צו׳ן אַ שטיק ערד, וועט ער זיך שאָקלען און גריסען דעם וואלד... פון צייט צו צייט וועט איהם דער ווינד צוטראָגען אַ ביסעל ריח פון נאָדלען און בלעטער... אויף דער שיף וועט געווים זיין אַ שטייגעל... דרינען אַ קליין זים פייגעלע...

ער חלום׳ט און פיהלט, ווי די האק שפּאַרט איהם אין די זייטען, שיילט און רייסט... שאַדט ניט!

„טערפּי קאָזאַק, אַטאַמאָנאָם בודיעש!"

אַנדערע האָט מען אויף פּיצפּיצליך צוהאַקט, אויף אַש פערברענט, אויף אַללע וועלט־עקען פערשפּרייט דאָס אַש און צווייגט, און ער וועט זיין אַ מאַטשט!

אויפגעהאַפּט האָט ער זיך נישט אַלס מאַטשט... מען האָט פון איהם קוים אַ באַלקען געמאַכט, אין אַ הויז איינגעמויערט.

ענג, דושנע, פינסטער — עס דריקט פון אַללע זייטען...

ער פאַלט אַוועק אין אַ נייעם שלאָף, אין אַ וויסטען שלאָף; אָהן חלומות, אָהן האָפנונג, אָהן טרייסט...

און אַזוי איז ער פופציג און אפשר הונדערט יאָהר געשלאָפען...

און עס וועקט איהן וויטער: טראַך! טראַך!

ער חאַפּט זיך אויף שוין באמת אין אַ ים, אין אַ רויטען, פייערדיגען ים... פאַליעס פייער שלאָגען...

דאָס איז מיין עק! — טראַכט ער — איז גהינם בין איך! מיינט ער.

נור אַ קלאָץ דענקט און די פאָזשאַרנאָ קאָמאַנדאַ לענקט און טהוט איהרס... צונד ליגט ער אין מיטע׳ן גאַס...

ער ליגט און פוילט און ניצט נאָך דער קליינער וועלט...

האָלץ־וואָרם ציהען פון איהם די גאַנצע פּרנסה... אַ צושויבערטע דיענסט־מויד לויפט צו און רייסט אוים אַ קיהנדעל... דער שרייבער פון מאַגיסטראַט נעמט זיך יעדען טאָג נאָכ׳ן מיטאָג אַ צעהן־שטעכער... פרייטאָג רייסט פון איהם ווער אין גאָט גלייבט עדות צום נעגעל־פערברענען...

קומט אין מיטען דער נאַכט אין שטאָדטיל אַ קליין סוחר'ל, אַ נשרף'ל, צו אַזוי אַ בעטלער, נעכטיגט ער איבער אויפ'ן קלאָץ...

טהייל מאָל ציהט זיך אויף איהם אוים דער נאַכט-וועכטער און שנאָרכט...

2.

ביי טאג.

אַ זומער-מאָרגען...

מיט געשריי און געוויין, געלעכטער און געזאַנג רייסט זיך דאָס יונג-וואָרג ארוים פון די קליינע הייזליך... נאַקעט, האלב נאַקעט, מיט און אָהן שטיקליך ברויט אין די האַנד — לויפט עס צום קלאָץ!

מען שפיעלט זיך...

און שפיעלען זיך הייסט קאָפיערען די עלטערע וועלט.

אַלס חתן-כלה פאָהרט מען אויף שטעקען שפּאַציערען, קושט מען זיך אין די ווינקעליך, שענקט מען זיך מתּנות.

איז וועניג, דערלעגט מען נאָך אַ שערבעלע, נאָך אַ שטיקעל גלאַז פון אַ גרין אָדער אַ בלאָה-געוועזענער פלאַש, נאָך אַ שטיקעל לעדער... אַ'ניט געהט דער שדוך אָב, האָט מען אַ דין-תּורה, צאָהלט מען קנס...

אַלס מאַן און ווייב, קריגט מען זיך, שעלט מען זיך און מען שרייט... ווערט מען מיעד, לאָזט מען דעם רעשט גרימצאָרן אוים צו די קינדער, צו די אָרומע קינדער פון האָלץ און שמאַטעס...

זיי זענען „ממזרים״.. וויללען נישט לערנען, נישט פרום זיין, נישט טהון די האַנד אין קאַלטען וואַססער אריין... נור פרעססען וויל עס און זויפען, און עס האָט אַ ק'שקע אָהן אַ דנאָ!

פּאָר גרוים צרות מאַכט מען זיך „שטעלען״; פערשעלט מען די קונים'ס ביינער. צו דער סחורה — ווי אַ גאָטט אין הימּמעל — לעגט מען צו, און צאָהלען מוז מען פאַטענט, שטעל-געלד, מלמד געלד, דירה געלד, היינט קינדער תּתונה-מאַכען... און זיי דינגען זיך נאָך, די נשמה ציהען זיי אַרוים!

דערנאָך געהט אַ לויה... אַ קאַץ איז גע'פגר'ט, צי מען האָט אַ טויט מייזעל געפונען...

אין מיט'ן קומט דער בעלפער...

אין מיטן טאָג פֿערנעמען דען קלאָץ עטליכע ווייבליך, קעסט־קינדער...
ביים שאָנעם וועטער זעצען זיי זיך אוים אין די ווייסע יאַקעליך, קאָליערטע טיכליך
אונ, פאר בושה, מיט אַ האַנד־אַרבייט אויף דער שוים, אונ מען פֿערברענגט אַ גוטע
שעה...

פֿריהר געהט עס צו שטיל.

איינע רייטעלט זיך אונ פֿערציילט, ווי גוט זי ווערט בעהאַנדעלט. די צווייטע
„האָט נאָך זייט זי לעבט אַזאַ מאַן ניט געזעהן!". די דריטע שווייגט אונ פֿלאַמט;
די מוז זיין די גליקליכסטע... מהייל מאָל שלינגט דאָך איינע אַראָב אַ טרער נאָך
אַ טרער — מען האָט איהר געווים אין אַלטען מלמד געגעבען...

דערנאָך ווערד רעדאַגיערט די שטאָדט צייטונג, די מויל־אַרבייט, וואָס צו־
פֿליהט זיך פֿייל פֿון בויגען אין אַללע שטובען, אין אַללע הייזער אַריין, אונ קומט
דערנאָך צוריק צום קלאָץ פֿערגרעסערט אונ פֿערשאָנערט, ניט צום דערקענען...
עלטערע מענשען זאָגען, אַז פֿון קלאָץ וועט קיין גוטס ניט אַרוים...

פֿאַר־נאַכט געהן שוין די יונגע ווייבליך, אַ״סגעפּוצט אין די נאָך פֿרישע חתונה
קליידער אונטער דער שטאָדט, אויפ׳ן שאָססע, ביי׳ם ראַנד פֿון קליינעם וואָלדיל,
פֿון וועלכען אונזער קלאָץ קומט אַרוים. אין וועלדיל זיך „אַריינלאָזען", איז קיין
שטיגער נישט; עס וואָלט שוין צופּיעל „דייטשעריש" אָדער „פּריציש" געווען...
די „שאָנע בריינדיל" פֿלעגט שפּאַצירען אין וואַלד, האָט זי זיך אַמאָל אויסשפּאַצירט,
אויף אַללע שונאים געזאָגט! — „אַ רחמנות איפ׳ן אַלטען פֿאָטער, אויפ׳ן געוועזענעם
לגנד־שדכן, ער שאָמט זיך פֿאַר די ליכטיגער שיין!"

דען קלאָץ פֿערנעמען דערווייל עטליכע אַלטע ווייבער, וואָס חאַפּען זיך
אַרוים אויף אַ רגע, אַ ביסעל לופֿט צו שעפּען, אַ ביסעל נחת צו חאַפּען אונ אָבצורערען
זיך פֿון הארץ...

אונ, אַז מען האָט שוין איבערגעשיט דאָס גאַנצע שטאָדטיל, רעדט מען פֿון
„וואָס אַמאָל איז געווען אונ היינט איז ניט דאָ"...

אַ מאָל זענען געווען געטרייע מענער אונ היינט — פֿאַר די הינד אַרוים צו
וואַרפֿען! איינס ביי איינם טרפה ווי חזיר; עס געהט זיי קיין וואָהר וואָרט אַרוים פֿון
מויל... נאָך דער חתונה איז „קעטשעלע־מעמשעלע", ביי איין טיש עסט מען,
פֿון איין שיסעל; — וואָס אַלטער, ווערד מען קעלטער, אונ — גאָר ניט!

פֿערצייטענס פֿלעגט אַ יודענע האַלטען אין אור־אייניקעל ביי׳ם פֿאַרטוך אונ
איהר אייגענס ביי דער ברוסט; היינט נאָכ׳ן דריטען, העכסטענס נאָכ׳ן פֿיערטען
מאָל — קראַנק, דאַרף מען שוין דאָקטוירים אונ... דאָ רוימט מען זיך איין עטליכע
סודות אונ מען שפּייט אויף אַללע זייטען...

דעריבער שטראָפֿט מאַקי דער בורא־עולם... ער וועט זיין גוטס נישט וואַרפֿען אין דער בלאָטע אַריין. פּרנסה נישט דאָ, קליינע קינדער געהען אום ווי די ליכט, פֿאַר זעלנער נעמט מען... און קהל, און רב שווייגען! ——

אפילו די זונן איז שוין אויך נישט דאָס, וואָס אַמאָל! פֿאַרצייטען פֿלעגט מען פֿון פּסח ביז סכּות געהן אין איין העמד... עס רעדט זיך נור אַזוי, בעשפּינט און בענייט איז מען געווען, און די ספּאָדניצעס מיט די זילבערנע און גאָלדענע פֿליטען זעננען אַ סך שאָנער געווען, ווי די היינטיגע מאָדעס... נור וואָרים איז געווען, אַ מחיה! ווער האָט געוואוכט פֿון הוסטען, פֿון שווערען אָטהעם, פֿון אַ ציטערניש אין די ביינער?

די זונן געהט אונטער; די ווייבער צולויפֿען זיך; מען דאַרף וויעצ׳ערע קאָכען פֿאַר די „געטרייע" מענער, דאָס פּנים פֿערפֿלאָמען...

עס פֿלאַמט אויף איין פֿענסטער נאָכ׳ן צווייטען, אַ שויבען־טהיר נאָך אַ שויבען־טהיר. מיט רויטע אויגען קוקען די הייזליך אין גאַס אַריין, און ביים קלאָץ זיצען שוין מענער נאָך מנחה־ומעריב.

מען רעדט פֿון פּאָליטיק, פֿון פּרנסה, פֿון יודישען מזל...

איינער ציהט זיך אוים אויף דער וואָרימער ערד, שפּאַרט אָן דען קאָפּ אויפֿ׳ן ווייבען, פֿוילען האַלז און קוקט אין הימעל אַריין מיט צער, מיט נחת, מיט געבעט — ווי איינער, ווי אַמאָל — און דרימעלט אַזוי איין.

פּלוצלינג ווערט אַ געשרייערייי פֿון טהיר און פֿענסטער. ווייבערישע קולות רופֿען: חיים, יוסל, ראובן!

אַנדערע, מיט אַ צולאָג — אַ קללה: דיין נאָמען זאָלל אַהיים קוממען! די קאַרטאָפֿעל ווערען קאַלי׳ע!

און ערשט גאָר שפּעט, אַז דאָס שטאָדטיל שלאָפֿט איין, רוקט זיך אַרוים פֿון נידריגסטען הייזיל ר׳ שמעריל, דער געוועזענער לאַנד־שדכן...

פֿערציג יאָהר איז ער אַרומגעלאָפֿען זוכען חתנים און כּלות, ביז ער האָט די פֿים פֿערלוירען; קוים ער שלעפּט זיי נאָך...

אַ האַלבע געגענד האָט ער חתונה געמאַכט, נור זיין איינענער טאָכטער פֿערגעססען... אין גרויען צאָפּ אַריין פֿערגעססען... ניינצעהן יאָהר דערלעבט!

ער זעצט זיך און בעהאַלט דען אַלטען גרויען קאָפּ אין די ציטערדיגע האַנד... נדן האָט ער איהר געקליבען; נישט געגעסען, נישט געטרונקען, צו פֿוס מיילען גאַנצע געגאַנגען... אַלץ געקליבען און געקליבען!

אַזאַ חרפּה, אַזאַ שאַנד!

ער הייבט די אויגען אויף צום הימעל.

האַטש גוט, וואָס זיין רחל האָט עס נישט דערלעבט!

— גאָטט! וויינט אין איהם דאָס הארץ — זאָלל זי נאָך תשובה טהון...
אוועק וועל איך מיט איהר... איך וועל איהר אַ נייען גרן צו זאַממען מאַכען...
מיט די קראַנקע פיס וועל איך פון טהיר צו טהיר אויף הכנסת־כלה געהן...
חתונה מאַכען, לייטיש חתונה מאַכען!

— גאָטט, שיק אַ שטראַהל פון דיין ליכט אין איהר הארץ אריין! אַ הארץ
האָט זי דאָך אַ גוטס געהאַט, אַ גוט הארץ... אַ שטילע איז זי, אַ גוטע געוועזן...
אַ הארציגע!...

— מעשה־שטן, מעשה־שטן! — קלאָגט דער אַלטער אין דער שטילער נאַכט
אריין...

און — אז ער געהט אויך אוועק, דאַמאַלס פערציילט מיר דער קלאַץ זיינע
מעשה'ליך.

3.

נאָך האַלבער נאַכט.

דאָפּעלט דיק ווערד דער קלאַץ; ער גיעסט זיך מיט זיין אייגענעם שאָטען צוזאַמען.
אַ גרויע, טיעפע שטילקייט וויגט זיך איבער'ן טויטען מאַרק.
דאָס שטאָדטיל שלאָפט; טהיר און טהייער געשלאָסען.
זעלטען רוישט דורך דער לופט אַ פלעדערמויז; איין אונגליקליכע פלעדערמויז
אין אַ שטאָדטיל, וואו די ווייבער האָבען קיין האָהר ניט! פון ערגיץ איין אונטערגאַס
בלעקט פון צייט צו צייט אַ קאַלביל, גלייך עס וואָלט זיך געקלאָגט אויפ'ן לעבען,
וואָס עס איז צו קורץ און ווערט נאָך פאַר דער צייט איבערגעריסען מיט געוואַלט.
פון צייט צו צייט לאָזט זיך הערען אַ הונד פון דער קריסטליכער פאָרשטאָדט, וואָס
קאָן די לבנה נישט ליידען: וואָס ריהרט זי זיך אין דער שטילער נאַכט? — — —
ווייטער איז שטיל. די אָרומע קליינע וועלט האָט קוים איינגעוויעגט איהרע
קליינע — ווען אויך געניג טיעפע — שמערצען, האָפנונגען און פערלאַנגונגען, ווי
אויך איהר קליינען יצר־הרע...

שטיל און טרויריג ליגט דער קלאַץ אין מיטען מאַרק; שטיל און טרויריג

שווימט איבער איהם אין הימעל א פּילע, געלע לבנה.

וואס ביסט דו לבנה אזוי געל? וואָס איז אזוי קרענקליך דיין פּנים? פֿון דיר שניידט מען דאך קיין צאָהן־שטעכער, קיין ערות צו נעגעל, קיין קיהנדליך? צו האסט דו מיטלייד מיט'ן יודישען קעלביל פֿון אונטערגאַס? צו שרעקט דיך דער הונד פֿון דער קריסטליכער פֿאָרשטאָדט?

און פֿילייכט ביזט דו גאָר אויך אָרומע מענשען מקנא, ווייל, ווי עס איז, האָבען מיר אַ נאַכט צום שלאָפֿען?

קראנקע לבנה, — ניט אללע שלאָפֿען.

דאָ און דאָרט שפּאָרט זיך אַרויס אַביסעל ליכט דורך אַ שפּאַרע פֿון אַ לאָדען; אַרום מאַנכע ציטערן דינשטראַהליגע, רויטליך־בלויע מגן־דוד'ס...

דאָ איז זיך אַ שניידער, צי אַ שוסטער, און אפשר אַ טליתים־וועבער, ביי דער אַרבייט פֿערזעסען. איין אָרומע נייטאָרען פֿינדעלט מיט די רויטע אויגען און נעהט, און שטעפּט...

דאָרט שטעהט אויף אַ דערשראָקענע מוטער צום קראַנקען קינד...

ערגיץ אַנדערש אין אַ ווינקעלע, ביי אַ גראָשענדיג חלב'ן ליכטיל, צאָהלט אויס אַ בעטלער זיין צוזאַמענגעמאַכט פֿערמעגען.

אינ'ם גרויסען, ווייסען הויז ליגט אַ קראַנקע; זרח שענקער'ס ווייב. געה בע־רעפֿען אַ וועלט: אַ יונג ווייביל, איין אַלטער מאַן; געהט ער אַרום אַ געזודער און זי ליגט איבער אַנאַנד! שטאַרבט זי אַוועק! עס ברענט אַ קאַגאַניק, עס זיצט אַ חברה־מאַן... זרח געהט אַהין און צוריק פֿערטראַכט און רייסט זיך איינציגע האָר פֿון דער ווייסער באָרד:

„ער האָט זי באַלד ניט געוואָלט! וואָס האָט איהם געטויגט אַזאַ בלאַסע, אַזאַ ווייסע... מען האָט זי איהם איינגערעדט; איינגערעדט האָט מען זי איהם... ער האָט יענע געוואָלט און יענער להכעיס האָט ער מיט־דער חתונה געהאַט...

עס לייכט זיך אויך ביים דיין אין פֿענסטער. ער זיצט נאָך און לערנט, און אפשר קלערט ער שוין וועגען אַ הספד; זרח איז אַ גביר און אַ יוד אַ למדן; אשת חבר כחבר...

וואו עס איז פֿינסטער שלאָפֿען אויך ניט אַללע...

געגענאיבער דעם גרויסען ווייסען הויז שטעהט איין איינגעפֿאַלענע, פֿערפֿינס־טערטע שטוב, מיט אויסגעבּ'סענע װענד. די לאָדען העגגען קרום אַראָב און פֿער־מאַכען שוין לאַנג ניט די פֿענסטער. אין שטוב, ביי דער בלאַסער שיין פֿון דער

לבנה ציטערן ווי בלוטיגע פלעקען די קישען אהן ציכליך אויף צווײ שטענדיג־זיפּצענדיגע ב[illegible]ען .

אין אלט[illegible] [illegible]נגעשרומפּענער ווײבער־קאָפּ מיט אויסגעלאָשענע אויגען הײבט זיך אויף און רופט צום צווײטען בעט :

— טויבע ; האָרסט ?

עס קומט פון צווײטען בעט קײן אנפער , עס האָרט זיך פון דאָרט קײן אָטהעם ניט . די אלטע לאָזט זיך דאָך ניט נארען , זי ווײס , אז טויבע שלאָפט ניט , אז זי קאָן ניט שלאָפען ... עס לאָזט זי ניט שלאָפען ...

— טויבע ! רופט די אלטע הארטער .

— וואָס ווילסט דו , מאַמע ? — האָרט זיך פון צווײטען בעט אין אבגעריסען קול , אנגעזאָפּט מיט טרערען , — וועקסט מיר די קינדער וועקען !

די אלטע שווײגט א רגע . אין דער שטילקײט האָרט זי , ווי טויבע דרעהט זיך איבער אין בעט און פערגראָבט דאָס פּנים אינ׳ם קישען .

— האָרסט , טויבע ! — מאַכט די אלטע נאָך א ווײלע — דײן מאַנ׳דיל וועט הײנט מאָרגען אוועק ... ער האָט שוין דען טלית־זאַק פּערפּאַקט ... אײן עגונה וויל ער דיך לאָזען , אײן עגונה ! ער האָט דען יהרות ? ער האָט דען א יודיש האַרץ ? ... ער וועט דיר קײן גט ניט לאָזען !

פון צווײטען בעט האָרט זיך א פערשטיקט געוויין .

די אלטע מרוטשיט פאר זיך :

— טאַטע־מאַמע ניט געפאָלגט ... געפּוצטע שטיוועליך געוואָלט ... זרח — א שמאַלץ־גרוב — נישט ! געפּוצטע שטיוועליך ! דעם טאַטען אין קבר אַרײן געפיהרט ... גאָטס שווײגט ניט , גאָטס צאָהלט ... רבונו־של־עולם ...

טויבע שפּרינגט אַרויס , ווי אײן אונטערגעשאָסענער פויגעל , פון בעט , חאַפּט אויף זיך א קלײד מיט א שאַל און לויפט אַרויס פון שטוב .

— און יענע שטאַרבט — מרוטשיט ווײטער די אלטע און לעגט דעם ציטערדיגען קאָפּ צוריק אויפ׳ן רויטליך־שוואַרצען קישען — וואָלט ער איהר א גט געלאָזט , וואָלט אפשר נאָך צוריק זווג געווען ...

טויבע זעצט זיך אויפ׳ן קלאָץ . די באָרפיסע פיס צופליסען זיך אינ׳ם זאַמד , די גרויע שאַל מיט׳ן גרויען קלײד אין דער גרויער לבנה נאַכט ... עס זעהט זיך נור איהר בלאַסער פּנים מיט די ברענענדיגע אויגען , וואָס קאָנען זיך ניט אבררײסען פון גרויסען , ווײסען הויז , פון ציטעריגען ליכט , וואָס רײסט זיך אַרויס דורך דער שפּאַרע פון די גרינע לאָדען ...

— שטאַרבען — טראַכט טויבע — איז נאָך גאָר ניט !

נור זי דערשרעקט זיך פאר איהרע אייגענע ווערטער; זי זאלל עס נור ניט האבען ארויסגעזאגט אין א בייזער שעה!

— לעב, לעב מירעלע! ליספעלט זי מיט ציטעריגע ליפען. זאלל דיר גאטט דיין לעבען בענייען... הונדערט און צוואנציג יאהר זאלסט דו לעבען...

דאס געבעט רייסט זיך אב פון זיך אלליין. טרויריג-פינסטערע געדאנקען בעהערשען זי. נאך ביי טאג האט זי געהערט, אז דער דאקטאר האט אבגעטרעטען פון מירעל׳ס בעט, אז אללע מבינים האבען אוועקגעמאכט מיט דער האנד...

„איין גאטט קען העלפען" האט מען געזאגט, און טויבעס הארץ ציטערט, צי וויל ניט גאטט אויספיהרען זיינס... צי איז זי מיט זרח׳ן קיין זווג ניט געווען...

ער (איהר מאן) מוז אוועק, עס איז שוין ניט דא פון וואנען צו לעבען... אמעריקא ציהט איהן... און יענע — יענע שטארבט...

זי בלייבט און זרח בלייבט...

— „נור ניט קיין גט, נור ניט קיין גט!" צאפעלט אין איהר דאס הארץ — דאס אלץ האט מיר דער קלאץ פערצעהלט.

דָאס קְרַאנְקֶע יוּנְגֶעל.

(מאָנאָלאָג)

מאמישי, איך וויל דיר אויסזאגען א סוד; דער עקר — דער טאטע זאלל נישט וויסען!

פראגסט פאר וואס? ווייל דער טאטע האט מיך ווענינער ליעב...

ניין, מאמישי, איך זינדיג מיט די רייד; ווענינער ליעב האט ער מיך נישט; ער האט מיך נור אנדערש ליעב!

ער איז דאך א טאטע, איז ער שטרענגער...

דער טאטע האט א לאנגע בארד; א טאטענס פנים איז נישט אזוי צום גלעטען, ווי דער מאמעס אטליסען פנים... און אויגען האט ער גאר אנדערע, גאר איין אנדערען בליק. דו, אז דו קוקסט אויף מיר, האסט דו עפים אזוינע לאבענדיגע, דערביי פייכטע —— האסט דו עפים אזוינע גוטע, און דערביי הארציג-רחמנות׳דיגע אויגען... דו ביזט א מאמע מיט א חבר צוזאמען... פאר דיר קאן איך קיין סוד נישט האבען... מיט די אויגען שעפסט דו מיר איהם פון הארץ ארויס...

דער טאַטע קוקט גאָר אַנדערש, שטענדיג ערנסט, מכלומר׳ש קאַלט...

גיין, מאַמישי, עס זענען גאָר אַנדערע, אַנדערע אויגען!

קינדווייז, מאַמישי, פלעג איך וועניגער פאַרכט האָבען פאַר׳ן טאַטען. איך געדענק, ווי איך פלעג איהם אַרויפשפּרינגען אויף די קניען, צושויבערן דעם גאַנצען קאָפּ, צובערשטען און פערפלעכטען די באָרד, איבערבייגען די ליפּען, און אַז ער האָט געוואָלט אבשטעלען אַ באָזעריגען בליק, האָב איך איהם גאָר אַראָבגעדריקט די ברעמען און די אויגען פערמאַכט... היינט קאָן איך נישט...

איינמאָל, האָרסט, מאַמישי, קראַנקערהייט, האָב איך מיך אַמאָל אויפגעכאַפּט, און איהר ביידע זענט געשטאַנען ביי מיר ביים בעט... דו האָסט אַזוי שטיל, אַזוי האַרציג־שטיל געוויינט... און דער טאַטע... מאַמישי! דעם טאַטיגס פּנים איז אַזוי שרעקליך געווען... איך האָב געזעהן אַז ער איז ביי דעמעלט אויף גאָטט! פאַר שרעק האָב איך צוריק די אויגען פערמאַכט — — —

פון דעמאָלט אָן קאָן איך נישט צוטרעטען צום טאַטען ווי אַמאָל... עפּיס האַלט מיך איין; אָפט וויל מיר דאָס האַרץ איהם אַקעגען שפּרינגען, אַקעגען לויפען, נור איך קאָן נישט!

מיינסט, איך האָב דעם טאַטען וועניגער ליעב... זאָלל גאָטט היטען... איך האָב דעם טאַטען זעהר ליעב, איך קריעג איהן מיט יעדען טאָג, מיט יעדער מינוט ליעבער... אַז ער געהט צו מיר צו, קלאַפּט מיר דאָס האַרץ פאַר פרייד; ציטערט אין מיר די נשמה פאַר האָפנונג: אָט וועט ער מיך אָננעמען ביי דער האַנד, אָט וועט ער מיך צודריקען צום האַרץ...

ביי דיר ציטער איך נישט... דו האָסט מיך שטענדיג און גלייך ליעב... האָסט שטענדיג צו מיר צייט, דו האַלזט מיך און קושט מיך יעדע מינוט... דו ביסט שטענדיג, שטענדיג מיין... דער טאַטע האָט אַזוי פיעל געשעפטען...

איך ווייס, ער וויל איך זאָל זיין רייך!

ווילסט שוין, מאַמישי, וויסען דעם סוד?

איך שעם מיך!

פאַר אַ מאַמען,— זאָגסט דו — דאַרף מען זיך נישט שעמען? אמת... דאָך... ווייסט דו וואָס, מאַמישי? אָט, זעץ דיך דאָ אויף דעם שטוהל, נעגענאיבער דעם פענסטער... גוט אַזוי!

אַח, ווי שאָהן די זונן געהט אונטער, ווי שאָהן לעגען זיך איהרע לעצטע רויטליך־געפעלדיגע שטראַהלען אויף דיין עדעל, בלאַס פּנים...

אַח, מאַמישי, ווי שאָהן, ווי עדעל שאָהן, דו ביזט!

ווארט... אצונד וועל איך מיך זעצען דיר צופיסענס... דו זאלסט מיר ביים פערציילען אין פנים אריין נישט קוקען... אויפ'ן פיסענבענקעלע וועלל איך זיצען און ארויסקוקען פון פענסטער...

ניין... נישט גוט אזוי! איך וועל מיך שאמען פאר דער זונן... זעהסט, אין מיטן טאג ברענט זי, פארנאכט געזעגענט זי זיך מיט אונז אזוי טרויעריג, אז איך שאם מיך פאר איהר צו רעדען פון זיך...

איך וועל אנשפארען מיין קאפ אויף דיין שוים... איך וועל די אויגען פערמאַכען, און דו — — דו לעג נאך ארויף דיין האנד מיר אויפ'ן שטערן...

איז דיר נישט שווער, מאמישי, מיך צו האלטען אויף דיין שוים? ניין?

זעכצעהן יאהר איז אלט דיין קינד און האט אזא קליין, אזא לייכט קאפעלע... און איך אין גאנצען — — —

קרעכץ נישט, מאמישי! גאטט האט מיך נישט פערטהיילט... ער האט מיר ווייניג פלייש, דערפאר פיעל אנדער גוטס געגעבען... דיך, דען טאטען... טעג און נעכט מיט וואונדערליכע חלומות... און היינט — א סוד...

אצונד זעה איך נישט... מיט געשלאסענע אויגען וועל איך אפשר קאָנען פערציילען... איך וועלל פרייוען...

עס איז אזוי שווער...

דאכט זיך — גאר נישט, א נעץ פון עטליכע וואונדערליכע שטראהלען — און דאך ליגט עס מיר אויפ'ן הארץ ווי א שטיין... נישט ווי א קיזעל שטיין... עס איז נישט קיין שטיין פון גאס, צי פון פעלד...

עס איז א טהייערער שטיין... עס שטראהלט... עס לייכט...

עס ליעגט ביי מיר טיעף אין הארץ און זייעט ארום און ארום אין אללע גליעדער אריין אזוי פיעל ליכט, אזוי פיעל הימליכע, ווארימע, לעבענדיגע ליכט...

עס זאלל נור ניט אויסלעשען, מאמישי!

עס לעשט זיך אזוי פיעל אוים!...

הארסט, מאמישי!

ייין, ווארט! אזוי פראסט צוגעהן צו דער זאך קאן איך נישט...

נור הער! געדענקסט, מאמישי, נעכטען האסט דו מיר קליין-געלד געגעבען? געדענקסט?

איך האב נאך גאר נישט אויסגעגעבען און עס פעהלט מיר שוין...

עס פעהלט מיר א צעהנעריל!

צי איך האב עס פערלוירען? ניין... דו גיבסט דאך מיר פאר ארימע לייט,

פאַר אָרימע קינדער, וואָס איך טרעף אויפ'ן שפּאַציער... אָרים-געלד וועל איך נישט פערליהרען.

צי איך האָב עס אַוועקגעגעבען? געוויס... צי איין אָרימאַן? איך ווייס נישט.. אָפּשר יאָ און אָפּשר ניין... האָר, וועסט דו אָפּשר וויסען!

געכטען איז אויך שאָהן אונטערגעגאַנגען די זונן... אָפּשר שאָנער...

דו האָסט מיך אויסגעלערנט קוקען, און איך קוק און זעה, וואָס אַנדערע פון מיינס גלייכען זעהען נישט... דעריבער שפּאַציער איך געוואָהנליך אליין... און שפּאַציערט האָב איך הינטער דער שטאָדט, דאָרט, וואו מען זעהט זי אין גאַנצען אַרוים. ביים טייך, ווי דו ווייסט... די הייזער הויבען זיך אַלץ העכער און העכער, איינס איבערן צווייטען, איינס איבערן צווייטען... די, וואָס שטעהן ווייטער, וויללען אַריבערקוקען, גאָטס וועלט זעהן, און הויבען זיך, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, און די זונן, אונטערגעהענדיג, קוקט אויף זיי, שפּרייט אויף זיי אוים די לעצטע שטראַהלען... געזעגנט זיך... קושט זיי...

און איך זעה, ווי די שאָטען יאָגען אונטער די שטראַהלען און לעגען זיך אַלץ דיקער און דיקער, און פליעסען, און זאַפּען זיך איין וואו נור זיי קאָנען; זיי פערפילען אַללע לאָכער צווישען די הייזער, אַללע פרייע אָרטער צווישען די מויערן, און הויבען, און טרייבען דאָס רויטליכע לעצטע ליכט אַרויף, אַרויף, צוריק אין הימעל אַריין... „אין אייער רוה אַריין, שטראַהלען, אַצונד איז אונזער צייט!... אַ גוטע נאַכט!“...

און פּאַמעליך ווערט אַלץ טונקלער און טונקלער, און דער הימעל ווערט טיעפער און טיעפער... באַלד וועלען זיך איינס נאָכ'ן צווייטען אָנצינדען די שטערן... אַזוי קוקענדיג, בין איך געקומען צו דער סטאָליאַר-גאַס, צו דער הינטער-גאַס, וואָס לאָזט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער אַראָב... ביז צום טייך, נישט ווייט פון דער גרויסער שוהל...

איך בין צוגעגאַנגען נאָהנטער צו דער שוהל.

ביי טאָג זעהט זי שרעקליך אוים... אָרים, אָבגעריססען, פערשוואַרצט... די אויסגעהאַקטע שויבען וויללען די שפּינען פאַר רחמנות פערוועבען און פערשטעלען... און — געגענאיבער, אויפ'ן באַרג, אין אָנהויב גאַס, שטעהט דער הויכער, שפּיציגער קלויסטער און לאַכט...

פאַרנאַכט האָט די שוהל גאָר אַנדערש אויסגעזעהן... דאָס ערשטע מאָל האָב איך זי אַזוי געזעהן... אַ לייכטער, ליעבליכער, טונקעל-בלאָהער נעפּיל האָט זי אַרומגענומען... די אויסגעהאַקטע פענסטער זענען נישט בלינד געוועזען... זיי האָבען ערנסט און טיעף געקוקט אין דער וועלט אַריין... אין דער הויך די געזימסען האָבען געלעבט, פּמעט געריהרט זיך... עטליכע לייבען פון גזימס האָבען זיך געוואָלט

אַבריסען פֿון דער וואַנד ... אַט, אַט, הויבען זיי אָן ברילען!

מיינסט, אַז דאָס איז דער סוד? אַ, ניין, מאַמישי! דאָס, אייגענטליך, האָב איך ערשט אַצונד געזעהן, ערשט אַצונד מיט די געכטיגע אויגען.

אָח, מאַמישי, ווען איך זאָל זיין רייך!...

וואָס איך וואָלט געטהון?

איך וואָלט אויפֿגעריכט די שוהל!

איך וויל, זי זאָל אויך זיין הויך, זי זאָל אויך שפּאַרען אין הימעל אַריין; און זי מוז זיין האָכער, ווייל זי שטעהט נידריגער! און אַ גאָלדענעם דאַך זאָל זי האָבען, און קריסטאַלענע פֿענסטער!

האָרכט, מאַמישי, איך קלער מיר אַזוי: אָהן אַ שוהל קען מען זיך בעגעהן, גאָטט איז דאָך אומעטום... וואו עס פֿאַלט אַ טרעהר, זעהט ער! וואו עמיץ הויבט די אויגען אויף צו איהם, זעהט ער, וואו עס קרעכצט אַ טרויעריג האַרץ האָרט ער!... נור האָט מען אַ שוהל, מוז זי זיין הויך, שאָן און שטראַהלענדיג ערנסט.

אַזוי האָב איך נעכטען אויך געטראַכט. אין מיטען — דערהאָר איך אַ געוויין! אַ שטיל טרויעריג געוויין... זיס און טרויעריג, עפּיס אַזוי האַרציג...

דו, אַז דו שפּיעלסט, ציהסט דו אַ מאָל פֿון פּיאַנע אַרויס אַזאַ געוויין...

און איך האָב געמיינט, מאַמישי, — דען אמת זאָגענדיג, האָב איך געוואָלט מיינען, איך האָב מיך אָמישנע נישט אומגעקוקט, איך זאָלל קאָנען וואָס לענגער מיינען, — אַז דאָס וויינט און ברומט פֿון דער שוהל אַרויס... אַז דאָרט אינעווייניג זיצט, אין אַ לייכטבלויען נעפּיל איינגעהילט, די נשמה פֿון דער אָרימער שוהל און וויינט, און ברומט...

און זי קלאָגט זיך, וואָס די זונן פֿערטהיילט זי ... וואָס זי שיט גאַנצע בונטען גאָלדען ליכט אויף׳ן קלויסטער דאַך און איהר קאַרגט זי אַ שטראַהל ... וואַרפֿט איהר אין מיטען שאָגען, העלען טאָג, ווי אַ נדבה, קוים אַ בלאַסען שטראַהל... און די גליטשט זיך איבער איהר און גנב׳עט זיך באַלד אוועק ווי פֿערשאָמט!...

און דאָך איז עס נישט געווען די שוהל...

עס איז אַ קליין מיידעלע געוועזען... זי איז געלעגען אויפ׳ן זאַמד, האָט עפּיס געזוכט און געוויינט...

אַז איך האָב מיך אומגעקוקט, האָב איך נור איהר אַלט־אָבגעריבען קליידיל, ווי אַ טונקעל־גרויען פֿלעק אויפ׳ן געלען זאַמד געזעהן... אַ פּאָר אויסגעקרומטע שיך... נאָך עפּיס האָב איך געזעהן...

מאַמישי... איך שאָם מיך... עס ווערט מיר עפּיס אַזוי וואַרעם... שטעל דיך

פּאָר אַ פּאַליע רויטע, רויט־פלאַמענדיגע האָר... עס האָט פונקען געשלאָגען...

„וואָס ווײנסט דו, מײדעלע, וואָס זוכסט דו אין זאַמד?..."

האָרסט, די מוטער האָט איהר אַ צעהנעריל געגעבען, עפּיס קויפען געשיקט; האָט איהר עמיץ, דורכגעהענדיג, אונטערגעשלאָגען די האַנד, דאָס צעהנעריל איז אין זאַמד אַריין... דעריבער ווײנט זי...

איך זאָלל איך־ווײס־וואָס פערליערען, וואָלט איך נישט געדאַ־פט ווײנען...

איך פּראָג זי: אַ גרויסען צעהנער צי אַ ווײס צעהנעריל?

— אַ ווײס! — זאָגט זי און קוקט זיך אפילו נישט אום.

— איך וועל דיר העלפען זוכען, — זאָג איך.

איך בויג מיך אַראָב, מאַך מיך זוכענדיג, און געפין איהר אַ ווײס צעהנעריל.

„נאַ!"

זי איז אויפגעשפּרונגען פאַר פרייד. מיט אַ ריהר מיט'ן קאָפּ האָט זי צוריק אַרונטערגעוואָרפען די רויטע פּאַליע האָר... ווי פון אונטער אַ וואָלקען איז אַרויס אַ קלײן, אַלבאַסטער־ווײס פּנים... מיט אויגען, מאַמישי — מיט אויגען...

נײן, מאַמישי, די אויגען קאָן איך דיר ניט אויסמאָלען...

עס האָט אין זײ געבליצט אַזוי פיעל פרייד———

אַ גאַנצע נאַכט האָבען זיך מיר די אויגען געחלום'ט... אַ גאַנצע נאַכט...

עט, דאָס איז, מאַמישי, מײן גאַנצער סוד.

דו שמײכעלסט?

לאַך ניט, מאַמישי, די אויגען וועלל איך קײנמאָל ניט פערגעססען...

מאַמישי———

מאָג איך שפּאַצירען אויף דער סטאָליאר־גאַס, קוקען———אויף דער אַלטער שוהל?

די פֶּערְשְׁטוֹיסֶענֶע.

א גאַנצען מאי האָט מען געליטען פון רעגען און קעלט.

עס האָט זיך געדאַכט, עס וועט שוין קיין רעכטער זומער נישט זיין; עס וועט שוין אַזוי פריהרען און נעצען אַ גאַנצע צייט.

ערב שבועות האָט זיך פּלוצים בעוויזען די זונן.

— תורה איז ליכט! האָט דער טאַטע מיט אַ שמאָלצען נחת געזאָגט און גע־נומען זיך אויס זוכען דען תיקון שבועות אויף ביינאַכט.

—לכבוד דעם הייליגען יום-טוב! האָט די מאַמע אויסגערופען מיט פרייד און האָט זיך מיט אַ דערפרישטען כח גענומען צום פוטער־געבעקס.

— געלע חלה וועל איך אייך באַקען! האָט זי אונז צוגעוואָרפען אַ בשורה.

עס האָט נישט לאַנג געדויערט און דער אויסגעמישטער ריח פון פריש טייג, זאַפראַן, צימרינג און נאָגאַליך, פון פערצוקערט זויערליכען קעז און צולאָזטער פוטער האָט פערפולט די שטוב.

מיין יונגערע שוועסטער חנה האָט זיך צו דעם אַלעם נישט צוגעריהרט. זי איז געזעסען ביים פענסטער איבער איהר ראָמאַן, חאָטש זי האָט איהן נישט געלעזען, און אונרוהיג געקוקט אין גאַס אריין.

די מאַמע האָט זי עטליכע מאָל גערופען צו הילף, נור זי האָט אפילו נישט געענטפערט. אויף׳ן בלאַסען פנים בעוויזט זיך איהר אַ חוזק־שמייכאָל. זי עפענט די שמאָלע ליפען, וויל אָנטפערן; דאָך זי אָנטפערט נישט און קוקט צוריק אין בוך אריין.

— פוילע זאַך! ברומט די מאַמע.

— נור ביכער־שמיכער... וואָס ווייס זי פון אַ יום־טוב!

דער טאַטע, וואָס פלעגט זיך אין שטוב־זאַכען נישט אריינמישען, האָט דערוויל געפונען און אָבגעשטויבט דען תקון־שבועות, זיך צוגעלעגט שלאָפען פאַר׳ן באָד, צו קאָנען אויף זיין ביינאַכט, און די מאַמע האָט אויפגעהערט צו ברומען; זי וויל דען טאַטען נישט וועקען.

זי האָט מיך שטיל צוגערופען, דערלאַנגט אַ פּאָר גראָשען, און געהייסען ארויס־געהן קויפען שאַוער (גרינס) אויף דער פּאָדלאָגע און קאָליערט פּאַפּיער, אויסצושני־דען רייזעליך צו די פענסטער...

איין גאָטט ווייסט, אַז עס איז מיר אַ שאָד געוועזען איבערצולאָזען די שטוב וואו עס איז געשטאַנען אַ שיסעל שמעטענע, אַ שיסעל פערצוקערטער קעז און עס

האָבען זיך אַרומגעוואַלגערט פּאַפּירליך מיט ראָזינקעס. נור אַליין קויפען, אַליין אויס־דינגען און בעצאָלען פאַר גרינס און פעפער איז מעהר יצר־הרע, — און איך בין אַרויסגעלאָפען פון שטוב.

דערנאָך איז געוואָרען אַ שרעקליכער שבועות...

חנה, מיין שוועסטער איז אַוועק...

מיר זענען געגאַנגען דאַוונען, די מאַמע האָט זיך פאַר ליכט־בענשען צוגעלעגט...

דעמאָלט האָט מען איהר אַ צייכען געגעבען (די מאַמע האָט אין שלאָף אַ שרעקליכען פייף געהאָרט) און זי איז אַוועק צו זיי, צו אונזערע שונאים!...

און אויסגעקליבען האָט זי שבועות, זמן מתן תורתנו... דעמאָלט איז זי אַוועק!

אַלץ געהט פאַרביי... נור די צייט בלייבט.

אַ׳מ גליק און אומגליק, דאָס גוטע און דאָס שלעכטע... מיר געהען ווייטער און ווייטער צום אָרט, וואו אַלץ ווערט פערגעסען, אָדער אויפ׳ס ניי דערמאָנט... אַלץ, וואָס מיר האָבען דורכגעלעבט, בלייבט ליגען אונטער אונז ווי שטיינער אויפ׳ן איבערגעגאַנגענען וועג... ווי מצבות, אונטער וועלכע מיר האָבען אינם גאַנג אונזערע גוטע און שלעכטע פריינד בעגראָבען...

נור חנה׳ן קאָן איך נישט פערגעסען...

דאָס לעבען, צו וועלכען זי איז געלאָפען, האָט זי צוריק אַרויסגעשטויסען. געשווינד האָט איהר דאָס געהאָפטע גליק פערבליהט און פערוועלקט. פון די אויס־געחלומ׳טע בלומען זענען ברענעדיגע דאָרנער געוואָרען.

צוריק קומען האָט זי נישט געקאָנט...

אויפ׳ן וועג איז געשטאַנען דאָס געזעץ, ווי אויך — צוויי קברים... דעם טאַטענס און דער מאַמעס קבר...

וואו איז זי?

יעדען שבועות־אָבענד בעווייזט זי זיך מיר...

זי בעווייזט זיך פון גאַס, שטעלט זיך ביים פענסטער... גלייך זי האָט מורא, אָדער האָט קיין שליטא נישט אין אַ יודישע שטוב אַריינצוקומען...

מיט וויט אויפגעריסענע אויגען קוקט זי זיך איין אין שטוב און זעהט נאָר מיך אַליין...

מיט שרעק און געבעט, און צאָרן קוקט זי אויף מיר... איך פערשטעה זי!

— וואו זענען זיי? פרעגט זי מיט שרעק.

— זייט מיר מוחל! זאגט זי מיט געבעט.

און מיט צארן בעשולדיגט זי אונז אין גאנצען אומגליק:

— וואס האב איך געוואוסט פון אייער בלוטיגען וכוח מיט יענע?

— דו האסט עס, געוואוסט, אין חדר געלערנט; מיינע ביכער האבען מיר דערפון קיין ווארט נישט געזאגט...

— ביי'ן אייך אין שטוב האב איך א פרעמד לעבען געלעבט; א פרעמד, שאן לעבען, וואס האט זיך נאך טויזענד מאל שאנער אין די ביכער אבגעשפיגעלט!

איך האב עפיס פערראטען, געפעלשט?

איך האב נור געלע חלה מיט זאפערן אויף אנדער זיס-געבעקס פערביטען... מעשה'ליך פון דער מאמעס „צאינה וראינה" — אויף פיעל שאנערע, לעבענדיגערע מעשיות...

איך האב פערביטען א ביסיל גרינס אויף דער פאדלאגע אויף פריי, פריש גרינס אין וואלד און פעלד! התחנות — אויף ראמאנען...

דאס ענגע, דושנע, פערהאמערטע לעבען — אויף זונן און בלומען, אויף פרייד און ליעבע...

איך האב אייך נישט פערראטען; איך האב אייך נישט געקענט; פון אייערע שמערצען נישט געוואוסט, איהר האט מיר פון זיך קיין ווארט נישט פערצעהלט...

פאר וואס האט איהר מיר פון אייער ליעבע נישט דערצעהלט, — פון אייער ליבע, וואס נאהרט זיך פון אייער בלוט? פאר וואס האט איהר מיט מיר פון אייער שאנהייט, פון אייער אייביגער בלוטיגער שאנהייט נישט גערעדט?

דאס שאנע, דאס ליעבע, דאס הויכע, דאס שרעקליך הויכע האט איהר אין זיך פערשלאסען, פאר אייך מאנער בעהאלטען...

— פון מיר, פון אונז, וואס האבען זיך מיט'ן גאנצען פלייש און בלוט, מיט דער גאנצער יוגענד-קראפט צום לעבען געריסען, פון אונז האט איהר פערלאנגט — פוטער קוכען, געלע חלה...

— אונז האט איהר פערשטויסען.

אזוי בייזערט זי זיך.

זאל זי משפט'ען דער, וואס איז האכער איבער אללע פעלקער, זייערע פערוויקעלטע וכוחים און בלוטיגע שטרייטען.

שָׁלוֹם בַּיִת.

חיים איז אַ טרעגער.

אַז ער געהט דורך די גאַס אײנגעהויקערט אונטערן קאַסטען סחורה, זעהט מען איהן נישט אַרוים; עס דאַכט זיך, אַז דער קאַסטען געהט אַלײן אויף צװײ פיס... דאַס שװערע אָטהמען הערט זיך דאָך פון װײטענס!

דאָך — אַט לעגט ער אָב די לאַסט, בעקומט זײנע עטליכע גראָשען; ער גלײכט זיך אויס, אָטהעמט שטאַרק אָב, בינדט אָב די פּאָלעס, װישט זיך אָב דען שװײס פון פּנים, געהט גלײך צום ברונען, טהוט אַפּאָר שלוק װאַסער און לויפט אין אַ הויף אַרײן.

ער שטעלט זיך נעבען אַ װאַנד, הייבט אויף דען ריעזען־קאָפּ אַזױ, אַז דער שפּיץ באָרד מיט דער נאָז, מיט'ן דאַשעק פון'ם היטעל, קוממען אויס אויף איין שטח.

ער רופט:

— חנה!

פון אונטערן דאַך אָפּענט זיך אַ קלײן פענסטערל און אַ קלײן װײבריש קעפּעל אין אַ װײסען ציפּיק אָנפערט:

— חיים?!

דאָס פּאָר פּאָלק קוקט זיך גאַנץ צופריעדען אָן; די שכנים זאָגען: זײ קעסט־שקען זיך. חיים װאַרפט אַרויף זײן פערדינסט, אײנגעװיקעלט אין אַ שטיקעל פּאַפּיער; הנה חאַפּט עס אין דער לופט; עס איז איהר נישט דאָס ערשטע מאָל.

— אַ בריה נפלאה! מאַכט חיים, און האָט גאָר קײן חשק נישט אַװעק צו געהן.

— געה, געה, חיים! — שמײכעלט זי, — איך קאָנן מיך נישט ריהרען פון קראַנקען קינד... איך האָב צוגעשטעלט דאָס װיעגעל צום קויטען... מיט דער האַנד שוים איך און מיט'ן פיס װיעג איך...

— װאָס מאַכט עס, נעביך?

— בעססער!

— געלויבט איז גאָט! און הענע?

— בײ דער נײהטאָרין!

— יוסל?

— אין חדר.

חיים לאָזט צוריק אַראָב די באָרד, געהט אַוועק און חנה קוקט איהם נאָך ביז ער ווערט איהר פערשוואונדען.

דאָננערסטאָג און פרייטאָג דויערט עס לאַנגער.

— וויפיעל האָסט דו דאָ אינ׳ם פּאַפּיערל? פרעגט חנה.

— צוויי און צוואַנציג גראָשען.

— איך האָב מורא עס איז ווייניג!

— וואָס דאַרפסט דו דענן, חנה?

— פאַר אַ זעקסער שמירעכטס פאַר׳ן קינד, פאַר עטליכע גראָשען ליכט, חלה האָב איך שוין... פלייש אויך, אַנדערטהאַלבען פונט... נו — בראָנפען אויף קדוש!... היינט דאַרף מען נאָך עטליכע דראָנגלעך!

— דראָנגלעך וועל איך דיר שוין שאַפען, עס מוז זיין אויפ׳ן מאַרק.

— דאַרף איך נאָך...

און זי רעכענט אויס, וואָס זי דאַרף נאָך אַלץ אויף שבת. סוף כל סוף בלייבט: אַז מען קאָנן קדוש מאַכען איבער חלה, און אַז אָהן אַ סך זאַכען איז זיך גאַנץ לייכט צו בעגעהן.

דער עיקר איז — בענש־ליכט, אויך די זאַלב פאַר׳ן קינד!

און פונדעסטוועגען, אַז גאָטט העלפט, ז׳י קינדער זענען געזונד, די מעשענע לייכטער — נישט פערזעצט, בפרט אויב עס איז דאָ נאָך אַ קוגעל — האָט דאָס פּאָאַר־פאָלק גאָר אַ פריילעכען שבת!

וואָרען חנה איז אַ בריה נפלאה צום קוגעל!

שטאָנדיג פעהלט איהר עפּיס, דאָ מעהל, דאָ אייער, דאָ פעטס, און צום סוף קומט אַרויס אַ פעטער, אַ זיסער, אַ מחיה׳דיגער קוגעל; ער צוגעהט פּשוט אין אללע אברים!

— דאָס קאָכט דער מלאך, זאָגט חנה און שמייכעלט פאַר נחת.

— יאָ, אַ מלאך, אודאי אַ מלאך! — לאַכט חיים, — דו מיינסט, אַז דו ביסט אַ קלייגער מלאך, אַז דו האַלטסט אויס פון מיר און פון די קינדער... וויפיעל מאָל טהוען זיי דיר אָן צרות, איך ווער אַמאָל בעאָז... נו, איך האָר עפּיס אַ קללה פון דיר, ווי אַנדערע ביי די ווייבער?

— און באַשר, דו האָסט אַ סך נחת פון מיר? דו און די קינדער געהען נאַקעט און באָרפיס... צו וואָס טויג איך? נישט צו קדוש, נישט צו הבדלה, איך קענגן אפילו נישט רעכט קיין זמירות זינגען...

— ביזט פאָרט אַ גוטער טאַטע, און אַ גוטער מאַנן! — האַלט זיך חנה ביי׳ם איהרייגען, — אַזאַ יאָהר אויף מיר, און אויף כל ישראל... איך זאָל מיך נור אַלטערן מיט דיר, רבונו של עולם!

און דאָס פּאָאַר־פאָלק קוקט זיך אין די אויגען אַריין אַזוי גוט, אַזוי

ווארעם, און אזוי מיט'ן גאנצען הארץ, אז עס דאכט זיך, זיי זענען ערסט פון אונ- טער דער חופה אפער...

עס ווערט נאך פרייהליכער ביי'ם טיש...

נור נאכ'ן שלאף, געהט חיים אין קליינעם שולכען אריין הארען תורה.

דארט לערנט א מלמד מיט'ן פראסטען עולם אלשיך. עס איז היים, די פנים'ער זענען נאך פערשלאפען; איינער חאפט נאך א דרימעל, דער צווייטער לאזט ארויס א הויכען געניץ; נור ראפטים, ווען עס קומט צום רעכטען ארט, מען שמיעסט פון יענער וועלט, פון גיהנם, וואו מען שמייסט די רשעים מיט אייזערנע ריטער, פון ליכטיגען גן־עדן, וואו די צדיקים זיטצען אין גאלדענע קרוינען און לערנען תורה... דעמאלט ווערען אללע אויפגעלעבט; די מייל ער — אפפען, די פנים'ער — רויט... מען הארט זיך איין אהן אטהעם, וואס עס וועט זיין אויף יענער וועלט!

חיים שטעהט געוואהנליך ביי'ם אויבען. ער האט טהרערן אין די אויגען, עס ציטטערן איהם האנד און פיס; ער איז אין גאנצען אויף יענער וועלט!

ער ליידט צוזאממען מיט די רשעים; באדט זיך אין הייסער סמאלע; ער ווערט געווארפען כף־הקלע, קלויבט שפענער אין וויסטע וואלדער... אלץ לעבט ער דורך, און עס בעדעקט איהן דער קאלטער שוויס... פאר דאס האט ער שפע- טער נחת גלייך מיט אללע צדיקים: דאס ליכטיגע גן־עדן, די מלאכים, דער לויתן, דער שור־הבר, און אללע גוטע זאכען, שטעללען זיך איהם פאר אזוי לעבע- דיג און אזוי בולט, אז ווענן דער מלמד ענדיגט, גיט א קוש און פערמאכט דאס ספר, חאפט ער זיך אויף ווי פון א חלום, מאקי ווי פון יענער וועלט.

— אח, — חאפט ער שווער דען אטהעם, וואס ער האט איינגעהאלטען ביי דער גאנצער צייט, — „רבונו של עולם! חאטש א שטיקעל, חאטש א פיצעל, חאטש א בראקעניא עולם־הבא... פאר מיר, פאר מיין ווייב, און פאר אללע מיינע קינדערלעך!"

און דעמאלט ווערט ער טרויעריג; ער פרעגט זיך: מישטיינס געזאגט, פון וואס, פאר וואס?..."

איינמאל איז ער נאכ'ען לערנען צוגעגאנגען צום מלמד:

— רבי, — זאגט ער און זיין קול ציטטערט — גיט מיר איין עצה, איך זאלל זוכה זיין צו האבען עולם הבא!

— לערן, מיין קינד, תורה! הארט ער א תשובה.

— איך קען נישט!

— לערן משניות.. עין־יעקב, חאטש פרק...

— איך קען נישט!

— זאג תהלים!

— איך האָב קיין צייט נישט!

— דאַווען ערנסט!

— איך פֿערשטייה נישט וואָס איך דאַווען!

דער מלמד קוקט איהן אָן מיט רחמנות:

— וואָס ביזט דו? פֿרעגט ער.

— אַ טרעגער.

— נו, זיי משמש תּלמידי חכמים.

— וואָס הייסט?

— טראָג, למשל, אַללע פֿאַרנאַכט אין בית המדרש אַריין אַ פּאָאר קאַנען וואַסער, די לומדים זאָללען האָבען צו טרינקען...

חיים ווערט דערפֿרייהט.

— רבי, האָט ער ווייטער געפֿראָגט, און מיין ווייב?

— אַז דער מאַן זיצט אויף אַ שטוהל אין גן־עדן, איז דאָס ווייב זיין פֿיססענבאָנקעלע.

. . . .

אַז חיים איז אַהיים געקומען הבדלה מאַכען, איז חנה געזעסען און גע־זאָגט: „גאָטט פֿון אַברהם". אַז ער האָט זי דערזעהן, האָט איהן עפּיס אָנגעכאַפּט ביים האַרץ.

— ניין, חנה, — פֿאַלט ער צו'ן איהר צו, — איך וויל נישט דו זאָלסט זיין מיין פֿיססענבאָנקעלע... איך וועל מיך אַראָב בויגען צו דיר, איך וועל דיך אופֿהייבען און זעטצען דיך נעבען מיר. מיר וועלן צוזאַממען זיצען אויף איין שטוהל, ווי אַצונד... עס איז אונז אַזוי גוט צוזאַממען; האָרסט, חנה, דו מוזט זיצען מיט מיר אויף איין שטוהל... דער רבונו של עולם וועט מוזען בעשטעהן:

אין קעללער-שטוב.

(אבילד)

א גרויסע קעללער-שטוב, פולל מיט בעטטען!

. . . .

פריידה די האלאדריגיכע שלאפט שוין לאנג אויף איהר קאסטען, אין איהר ווינקעלע צווישען אויבען אונ וואנד. זי האט זיך היינט פריה געלעגט, ווייל עס איז מארגען יריד אין א נאהנט שטאדטיל, דארף מען אויפשטעהען פריה אונ ארויספאהרען מיט דער מאזש. זי שלאפט דאך אונרוהיג — זי וועט האבען צרות צרורות מיט'ן געלעגענהייט: זי האט בעדונגען דען בעל-עגלה, ער זאלל זי אויפ־נעמען מיט א קליין פאססעל, אונ נאך פאר'ן איינשלאפען האט זי א ישוב געהאט, אז עס איז גלייכער מיט צונעממען דאס גרויסע פאסס. זי האט זיך לאנג אונרוהיג געווארפען אויפ'ן געלאגער: „א בייז מויל א יודענע האט — האט זי אויף זיך אליין זיך געבייזערט — ארויסגעהאפט זיך: „ס'קליינע פאססעל"! נאך וואס? נאך ווען? דען בעל-עגלה'ס דאגה? ער וועט דארפען מפיים זיין די פערד מיט נאך א ביסל האבער?" אזוי ווארטשענדיג אויף דער מאוסער צונג, וואס איין אשה האט, איז זי קוים איינגעשלאפען. פון אונטערן איבערבעטט שטארט ארויס א רויט קאפפענטי־כעל, וואס פאלט איהר אראב ארום פנים, ווי א ראמיל ארום דער שפיציגער, בלאה־ליכער נאז. זי אטעמט שווער. זי מוז האלטען די בייניגע האנד אויפ'ן אלטען הארץ; גאטט ווייסט, וואס עס חלומט איהר! אפשר ווארפט זי דער בעל-עגלה אוועק, אונ זי בלייבט א האלב יאהר אהן פרנסה!

דער ווינקעל געגענאיבער געהאר צו יוסעל-וואססערטראגער. דאס ווייב מיט צוויי קינדער שלאפען אין איין בעט אונ ער מיט'ן אלטערן חדר-יונגעל — אין צוויי־טען. פון די בעטטען רייסט זיך אויך אללע מאל ארויס א זיפץ, דא איז מען אויך איינגעשלאפען מיט עגמת-נפש. דאס חדר יונגעל האט געוויינט „רבי געלד"! אונ די נאך אלטערע טאכטער איז געבליבען אהן איין ארט. זי האט געהאט א וואהלע שטעלל, ביי'ן א פאר פאלק אהן קינדער, דארף פלוצלינג די בעל-הבית'טע שטאר־בען! זי איז א היים געקוממען; זי וועט דאך נישט בלייבען אליין מיט'ן אלמן! עס קוממט איהר א פאר רובל שכירות; מען וואלט געקאנט דערפון האטש, רבי-געלד בעצאהלען; טענ'עט אבער דער אלמן „לא פקדני" — דאס ווייב האט איהם נישט

אָנגעזאָגט און ער אַליין ווייסט נישט; ער האָט זיך קיינמאָל נישט געמישט אין ווייבערישע זאַכען. איידער מען איז אײַנגעשלאָפען האָט מען זיך אפילו אַ ביסל געקריגט, די מוטטער האָט געראָטהען, מען זאָלל דען אַלמן רופען צון אַ דין־תורה, די טאָכטער וויל בעססער שרייבען אַ פּראָשעניע, אָדער צום „מיראָוואָי", אָדער צו'ם „נאַטשעלניק", יונה וויל ביידע עצות נישט הערען; דער אַלמן וועט זיך נוקם זיין און אָבּרעדען איהם אַללע בעלי־בתים. „ער דאַרף נור — זאָגט יונה — געבען אַ פּיפּיץ, בין איך אוים קאַפּעלוש־מאַכער... עס האָט דען אַ שיעור וויפיל וואַססער־טראָגער עס געהען היינט אַרום שלינג־און־שלאַנג, זייט מען האָט די וואַססער־לייטונג געמאַכט?"

אַרויף צו־ציהער שנאַרכט בעריל טראָגער איינער אַליין ווי אַ „חראַביע" אין בעטט. ביידע קינדער שלאָפען אין צווייטען; דאָס ווייב איז אַ קאָבּין און האָט היינט אַ חתונה. דאָך — שלאָפט מען אויך נישט רוהיג. בערלין בלאָנדזיט אַרום שוין אַ צייט עפּים אַ וויטאָג צווישען די ביינער, אויך דער אָלטערער זוהן זיפצט אַללע מאָל פון שלאָף; ער אַרבייט ביי קאַללעך־לאָשען און האָט זיך אַ פּיסעל אָבגעבריהט.

נאָך וויטער שלאָפט ווי אַ „חראַבינע", איינע אַליין אין אַ בעט, צירל די זיצערין; אין צווייטען שלאָפען אַללע דריי קינדער. איהר מאַנן איז אַ נאַכט־וואַכטער. בעלות, אז ער וועט קוממען, וועט זי אַרויסגעהען מיט ברוים און פרישע ביינגעל.

מיר האַלטען שוין ביים דריטטען ווינקעל, עס שטעהט נאָך אַ בעטט — אַ שמאָהל אייזערן בעטטעל. איין אונגעזונד־געריטעלטער פרויען־קאָפּף שלאָגט זיך אָב פון אַ קנויל־אַלטוואַרג, וואָס דיענט איהם אַלס קישען. די יונג־פערברענטע ליפּפּען אָפּפענען זיך אָפּט, אַרוים צו לאָזען אַ שווערען זיפץ. „אַ שווערע פרנסה" האָט איהר מאַנן, „ער האָט קיין מזל נישט". מיט חירוף־נפש האָט ער יענע וואָך אַרויסגעשלעפּט אַ קופּפערנען קאָססעל און בעגראָבען אין זאַנד אונטער דער שטאָדט — האָט מען איהן געפוננען! ווער ווייסט מיט וואָס ער וועט היינט אַ היים קוממען? אפשר זיצט ער שוין גאָר... און דאָ האָט מען דריי וואָכען קיין טאָפּיל וואַרעם וואַססער נישט צוגעשטעלט... פון דער דירה טרייבט מען...

„אַ שווערע פרנסה ... אָהן מזל!" זיפצען די פערברענטע ליפּען. און מען מוז זיך נאָך פאַר שכנים היטען. מען פראָגט אַלץ: וואָס טהוט דיין מאַנן? וואָס קומט ער אַזוי שפּעט אַ היים?...

איבער אַללע בעטטען ציטטערט אַ טונקעלע שיין פון מיטט שטוב; פון איבער הישפּאַנישע וואַנדטליך, וואָס זעגנען די גרעניצען פון אַ יונג פּאָר־פאָלקס

ממשלה. טריינע „ד' אמות" די יונגע בעל־הבית'טע שלאָפט נאָך נישט; ערשט צוויי חדשים נאָך דער חתונה — וואַרט זי אויף'ן מאַנן, וואָס דאַרף קוממען פון בית־המדרש. ביי'ן איהר ברענט זיך עס דער קאַנאַניעץ, וואָס וואַרפט העלל־ווייסע פלעקקען אויף'ן שוואַרצען סופיט, אונ שיקט אַרויס, דורך די לאָכער פון הישפאַנישען וואַנטיל, די עטליכע אָריטע שטראַהלען, וואָס טאַנצען איבער די אָרימע בעטטען מיט די אָבגעאַרביטע, מיעדע פנימער.

אין טריינעס ממשלה איז ליכטיגער אונ ריינער. — צווישען בידע בעטטען אויף אַ וויים טישעל ליגט אַ קרבן־מנחה כדור צווישען צוויי קליינע מעשענע לייכטערליך — איהר דרשה געשאַנק! אויף דער וואַנד האָנגען חתונה־מלבושים, אַ טלית־זאַקק מיט איין אויסגענעהטען מגן־דוד. פאַר דאָס קיין באָנקליך אין דער ממשלה נישט דאָ. זי זיצט אויף אַ בעטט פעררייכט אַ נעץ פאַר די ציבעלעס, וואָס ליגען נעבען איהר, צו־וואָרפען אויפ'ן לייליך. דאָס גאַנצע בעטט געוואַנד ליגט אויפ'ן צווייטען בעטט — אונטערן בעטט־געוואַנד איז בעהאַלטען דאָס יאַכיל אויף וויעציערע.

עס אָפּפענט זיך שטילל די טהיר. טריינע ווערד רויטליכער, זי פערליערט די נעץ פון דער האַנד אונ שפּרינגט אויף פון בעטט. זי בלייבט דאָך שטעהן, — 'ס פאַסט נישט פאַר שכנים; טאָמיר חאַפּט זיך וועלכער אויף, וועט מען חוכאָ־טלולא פון איהר מאַכען! צרות האָט זי פון די שכנים! פון פריידעלען, דער עיקר... זי קאָנן נישט פערשטעהן, ווי אַזוי מען שילט נישט אַ מאַנן באַלד צום מאָרגען נאָך דער חופה! „וואַרט — זאָגט זי, די „אַלטע מכשפה!", דו וועסט שוין זעהען, וואָס פאַר אַ מזל דו וועסט ביי'ן איהם האָבען... ווייז איהם נור אַ פינגער"!

פריידעל לאָזט איהר קיין פרייע מינוט. אַ מאַנן — זאָגט זי — אַז מען פיהרט איהן נישט אַרום ביי דער נאָז, איז דער אָרגער ווי אַ וואָלף; ציהט ער די קלעה פון די ביינער אַרויס, דאָס בלוט זויגט ער אויס פון די אָדערן! שוין 10 יאָהר — זאָגט פריידעל — זיצט זי אָהן אַ מאַנן, אונ קאָנן נאָך אַלץ צו די כוחות נישט קוממען! אונ פריידעל איז אַ קלוגע יודענע. אַ מלומדת! „וואָס עס קומט איהם — זאָגט זי — על פי דין, וואַרף איהם ווי אַ הונד אַ ביין, אונ ווייטער — וואַרא! נור פון דער ווייטענס אונ — נור געפּלויבט!

טריינע האָט צייט דאָס אַללעס צו דערמאַננען, ווייל עס דויערט, איידער יוסעלע גנב'ט זיך דורך אויף די נאָגעל צווישען די שכנים; יעדער טריט זיינער שלאָגט איהר אָב אין האַרץ, נור אַגעגען געהן פאַר קיין שום געלד. אָט פאַלט ער שיער! אָט איז ער שוין ביי די וואָנדליך, — זי אָטהעמט אָב.

— גוט־נ־אָבענד! מאַכט ער שטילל מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען.

— גוט יאָהר! ענפערט זי נאָך שטיללער.

— ווילסט עססען? פרעגט זי.

— און דו?

— מע...

ער איז ארוים אונטער די וואנדטליך און איז צוריק געקוממען מיט אבגע-געססענע האנד; זי דערלאנגט איהם א האנדטוך. אויפ'ן עק פון טישעל שטעהט שוין גרייט א „מציאה" מיט זאלץ און דאס אפערגעניממענע יאביל.

ער זיצט אויף זיין בעט, אויפ'ן גאנצען בעטט-געוואנד; זי אויף איהר'ן מיט די ציבעלים. זיי עססען גאנץ לאנגזאם און רעדען דערביי מיט די אויגען — ווי ערשט נאך א חתונה, און מיט די מיילער — פון פרנסה.

— נו, ווי האלסט דו?

— אט, זיפצט ער אב, דריי תלמידים האב איך שוין!

— בלייבט טאקי מלמדות? פרעגט זי טרויעריג.

— מע! ענטפערט ער:

— געלויבט איז גאטט דערפאר, טרייסט זי זיך און איהן צוזאממען.

— געלויבט איז גאטט — זאגט ער איהר נאך — נור דאס איז ערשט 120 רובל! ער זיפצט.

— נו, וואס זיפצסט דו?

— רעכען, — ענטפערט ער, — א רובל א וואך דירה-געלד, איז 26 רובל א זמן; עולדיג בין איך נאך... חתונה הוצאות...

— ווי הייסט? פרעגט זי פערוואונדערט.

ער שמייכעלט:

— דו מיינסט טאקי, נארעלע, אז דער טאטע האט געקאנט מעהר ווי צוזאגען?

— נו, הכלל? האקט זי איהם איבער.

— דאס הייסט — פיהרט ער ווייטער דעם חשבון — א רובל 12. אין שוין 38, וואס בלייבט אויף עססען?

זי רעכענט:

— 82, דאכט זיך?

— אויף 26 וואכען!

— נו וואס איז — מאכט זי — איבער 3 רובעל א וואך!

— און וואו איז, — פרעגט ער טרויעריג, — האלץ... ליכט... שבת ויום טוב?

— עט, גאטט פערלאסט נישט — טרייסט זי — איך קאנן אויך עפּיס טהון: אט, האב איך איינגעקויפט ציבעלים! אייער זעננען וואלוויל, וועלל איך אויך איינקויפען, במשך א פאר וואכען וועט עפּיס חאפּען אויפ'ן שאק!

— און רעכען נור איבער — פיהרט זי ווייטער — וואס קאסט האלץ און ליכט?

אַ גאָר נישט! אַ פּ ש ר אַ רובל אַ וואָך... בלייבט אַלץ...
— און שבת! און יום־טוב? וואָס רעדסטו דו, קינד?
און דאָס וואָרט „קינד" איז אַרוים אַזוי ווייך, אַזוי גוט־האַרציג, אַז זי צו־שמייכעלט זיך.
נו, בענש נור בענש — מאַכט זי — לעג אָב די חשבונות אויף מאָרגען... שוין צייט צו שלאָפען.
זי פערשאַמט זיך דאָך, לאָזט אַראָב די ברעמען און גלייך זי פערענטפערט זיך:
— דו קומסט אַזוי שפּעט... זאָגט זי מיט אַ האַלב געמאַכטען געניץ.
ער בייגט זיך צו'ן איהר צו איבער'ן טישעל:
— נאַריש קינד — פליסטערן זיינע ליפּפּען — איך קום דאָך אָמישנע שפּעט:
„מיר זאָללען קאָננען צוזאַממען עססען... פערשטעהסט! אַזוי פּאַסט דאָך נישט...
ווייסט דאָך, אַ מלמד!
— נו, בענש נור, בענש! ראַטה זי דאָס איהריגע מיט פעסטער געשלאָסענע אויגען.
ער מאַכט די זייניגע אויך צו. ער וויל ערנסט בענשען. די אויגען רייסען זיך איהם דאָך אַללע ווייל אויף... ער דריקט פעסטער אַראָב די ברעמען, עס בלייבט דאָך אַ שפּאַלט, דורך וועלכען ער זעהט זי, עפּיס וואונדער־פּאַרביג בעלייכט, אַז ער קאָנן פון איהר דען בליק נישט אָברייסען.
זי איז מיעד — קריעגט ער רחמנות.
ער זעהט ווי זי רוקט זיך האָבער אַרויף אויפ'ן בעטט, שפּאַרט אָן דען קאָפּף אָן דער וואַנד. „זי וועט אַזוי איינשלאָפען", קלערט ער.
— פאַר וואָס נעמט זי נישט קיין קינ..ען? אַרגערט איהן, אויסרעדען קאָנן ער נישט, מאַכט ער: מְ. . מְ...!
— זי הערט דאָך נישט, ער יאָגט צו דאָס בענשען, ענדיגט, שטעלט זיך אויף, און בלייבט שטעהן, נישט וויססענדיג וואָס צו טהון.
ער רופט טריינע! נור אַזוי שטילל, אַז עס קאָנן זי נישט וועקקען. ער רוקט זיך צו צו איהר בעט און בייגט זיך איבער איהר. איהר פּנים שמייכעלט אַזוי זיס... עס מוז זיך איהר עפּיס גוטס חלום'ען... און ווי שאָן זי שמייכעלט... איין עברה זי וועקקען! דאָך וועט איהר דאָס קאָפּפעל וויי טהון... איי, האָט זי האָדר געהאַט — ער האָט זיי אויף די תנאים גזעהען — שוואַרצע לאַנגע... היינט גאָל... דער ציפּיק איז אַ געשטיקטער, אַ דיננער מיט לאָכליך... אפילו אַ חנו'דיגער... ער שמייכעלט אויך מיט!
מען מוז זי דאָך וועקקען! ער בייגט זיך צו נאָך נאָהנטער, דערפּיהלט איהר אָטהעם, ציהט איהן גיעריג אַין זיך אַריין... זי ציהט איהן צו ווי אַ מאַגנעט... און, נישט ווילל'ענדיג ריהרט ער אָן איהרע ליפּפּען מיט די זייניגע.

— איך שלאף גאר נישט, מאכט זי ראפטים און אפענט א פאר שעלמיש־לאכענדיגע אויגען. זי ווארפט איהם איהרע האנד ארום אקסעל און ציהט איהן צו צי זיך.

— נישט קשה — רוימט זי איהם אין אויער אריין, אזוי זיס, אזוי גוט — נישט קשה... גאטט, דער גוטער, וועט העלפען... דאס האט ער דאך גוגז צו־זאממען געבראכט... ער וועט נישט פערלאזען! עס וועט זיין — אי האלץ... אי ליכט... עס וועט זיין פרנסה... עס וועט גוט זיין... גאר גוט זיין... ס'וואהר, יוסעלע? ס'וואהר!

ער אנטפערט נישט, ער ציטטערט אין גאנצען.

זי שטופט איהן א ביסל אב פון זיך.

— קוק אויף מיר, יוסעל — פאלט איהר איין צו פערלאנגען.

יוסעל וויל פאלגען, און קאן נישט.

— בטלן, מאכט זי צו'ן איהם ווייך, נאך נישט צו־געוואוינהנט, הא?

ער וויל בעהאלטען זיין קאפף אויף איהר ברוסט, זי לאזט נישט.

— וואס שאממסט דו דיך, בטלן! קושען מאגסט דו, און קוקען נישט?

ער וויל בעססער קושען; זי לאזט נישט.

— קוק אויף מיר, איך בעט דיך!

יוסעל אפענט די אויגען מיט כח; זיי פאללען דאך באלד צוריק צו.

— איך בעט דיך, מאכט זי נאך ווייכער, נאך ווידענער.

ער קוקט. צונד לאזט זי אראב די ברעמען.

— זאג נור — מאכט זי — זאג מיר דען אמת, איך בעט דיך... איך בין עפּיס א שאן ווייבעל?

— יא! רוימט ער איהר איין, און זי דער פיהלט נאך הייסער זיין אטהעם.

— ווער האט דיר געזאגט?!

— איך זעה דאך! א מלכה ביסט דו, א מלכה!

— און זאג נור, יוסל — פראגט זי ווייטער, — דו וועסט שוין שטאנדיג אזוי... שטאנדיג אזוי זיין?

— ווי אזוי מיינסט דו, טריינע?

— איך מיין — ציטטערט איהר שטיממע — קעגען מיר אזוי גוט...

— ווי דען?

— אזוי הארציג?

— ווי דען?

— שטאנדיג?

— שטאנדיג! איז ער מבטיח.

— וועסט מיט מיר עסטען שטאָנדיג צוזאַממען?

— זיכער... בלי נדר, אָנטפערט ער!

— אונ... וועסט אויף מיר קיין מאָל נישט שרייען?..

— קיינמאָל... בלי מסקנא!

— קיינמאָל נישט אָנטוהן קיין צרות?...

— צרות? איך? דיר?... ווי הייסט? פאַר וואָס?

— איך ווייס? פריידה זאָגט —

— וואַ — די מכשפה!

ער רוקט זיך ווייטער צו. זי שטויסט איהן נאָך צוריק.

— יוסעלע?

— וואָס?

— זאָג — ווי הייס איך?

— טריינע!

— פע — פערציהט זי די קליינע ליפּליך —

— טריינישי — פערבעססערט זיך יוסעל.

עס געפעלט איהר אַלץ נישט.

— טרייניניו...

— ניין!

— נו — טריינע־לעבען, טריינע־קרוין, טריינע־הארץ... שוין גוט אַזוי?

— יאָ! אָנטפערט זי גליקליך, נור...

— וואָס נור, לעבען מיינס, נחת מיינס?

— נור, האָר יוסעל... אונ... שטאַממעלט זי.

— אונ וואָס?

— אונ אַז עס וועט, חס ושלום, פעהלען אַ מאָל פרנסה... אַז איך וועל וויינענדיג פערדיענען... וועסט דו אָפּשר... אָפּשר שרייען...

ט עהרען קוממען איהר אין ד'אויגען אריין.

— חס־ושלום! חס ושלום!

ער רייסט אוים דען קאָפּ פון איהרע האַנד, אונ פאַלט צו צו די נאָך אָפּפענע ליפּפען.

— אַ רעכטע שיינע, ריינע כפּרה, צו זייער קאָפּ, צו זייער האַנד אונ פיס — האָרט זיך אַ קול פון אונטער די וואַנדטליך — קושוואָך גאָר ביי זיי! קיין אויג לאָזט מען נישט צו מאַכען...

דאָס איז פריידעלס הייזעריג־שפּיציג־גיפטיג קול.

אַ פֶערְשְׁטֶערְטֶער שַׁבָּת

(אַ בּילד)

האַלבּ שבת! אַ בּאָרגעל מיסט בּיי דער טהיר, — צום אַרויסוואַרפען; די לאָקשען ליגען אָבּגעשווענקט אין שיספּעל, מען דאַרף זיי נור בּעגיסען מיט אַ לעפּעל יאָך, זיי זאָלען זיך נישט צוזאַממען קלעבּען. אויפ'ן טיש איז גרייט בּראָנפען אויף קדוש; אַ קוילישט מיט אַ חלה — צום בּעדעקקען מיט אַ זיידען חלה־טישטיכיל!

זרח, דאָס יונגע בּעל בּית'ל, איז שוין אָבּגעוואַשען. מיט צוּ צוויי פינגער כּ־ין יעדער האַנד דריקט ער אוים דאָס וואַססער פון די פּאות. מרים, די יונגע בּעל הבּית'טע, שטעהט בּיי איהם און פּוצט איהם צוּ די קאַפּאָטע.

— אַ, דוּ ... שלימזיל! — שמייכעלט זי צו'ן איהם — אַנדערהאַלבּ יאָהר נאָך אַ חתונה מאַכט מען אַזוי צורעבּט מלבּושים! זעה! דאָ אויפ'ן לאַץ! זעהסט? אַ פלעק פון חלב! זי קראַצט מיט די נאָגעל, געהט איבּער מיט דער בּאַרשט.

— גענוג שוין, — בּעט זיך זרח, די האַנד וועללען דיר ווי טהון! דוּ קאָנסט דאָך שוין קוים דען אָטהעם חאַפּען, לאָז שוין אָב!

— אָ־וואַ! גלייבּער, זיי זאָללען אַ ביסעל ווי טהון, איידער מען זאָלל זאָגען אין בּית המדרש, אַז דוּ האָסט אַ ווייבּ — אַ שמאָדער, וואָס פּוצט דיר אפילוּ די שבּת'דיקע קאַפּאָטע נישט אָב!

זי געפינט נאָך אַ פלעק, בּייגט זיך נאָך אַ מאָל אַיין און פּוצט. דאָס בּלאַססע פנים רייטעלט זיך, די אויגען בּליצען און שווער ווערט איהר דעם אָטהעם, איהרם האָט זי דאָך אויסגעפיהרט... זרח קושט זי אויפ'ן קאָפּף.

— וואָס געפאָלט עס דיר אַזוי? — רייסט זיך מרים אוים מיט אַ געלאָכטער — די האָהר־בּאַנד?

— שאָם דיך חאָטש פאַר דער מאַמען — האָט זי צוּ געגעבּען שטילל.

די האָהר־בּאַנד, וואָס זי טראָגט אויפ'ן קאָפּף, און די מוטטער — וואָס שטייט צונד איבּער געדרייט צום ספרים־שאַנקל און זוכט, מכלומרשט דאָס דייטש חומש — זעננען איהר צוויי שטיינער אויפ'ן האַרץ.

פאַר דער חתונה האָט מרים געהאַט אַ פּאָר דיקע לאַנגע צאָפּף פון בּלאָנד זיידינע האָהר. אַללע מיידליך האָבּין זי מיט די צאָפּף מקנא געווען, אַז זי פלעגט דוּ־בּגעהן דען מאַרק, פלעגען מענשען טראַכטען: אָט, דער יצר געהט. זרח דעמאָלט שוין

איהר חתן, פלעגט ציטערן פאר פרייד, אז ער האט אמאל בעקומען איהרס א צאפף אין דער האנד אריין, נור, אומשטיינס־געזאגט, ווען איז עס איהם געראטהען? א האלב יאהר אין גאנצען זענען זיי געווען חתן־כלה... געזעהען האבען זיי זיך קוים עטליכע מאל... איינמאל־שבועות ביי נאכט (הושענא־רבא האט מרים מורא געהאט פארן יום הדין) איינמאל האבען זיי זיך ארויסגענארט שמחת־תורה פון הקפות; נאך א מאל האבין זיי זיך געטראפען חול המועד־פסח אויפ'ן שפאציער אונטער דער שטאדט... אונ דעמאלט טאקי האט מען זיי „געחאפט"! עס איז געווארען א גערודער, א געשרייערייי. דער רב האט געשיקט רופען די עלטערן; געזאגט זיי, אז ער גלויבט באמונה שלמה, אז עס זעננען עהרליכע קינדער, פון דעסטוועגען איז זיין עצה, מען זאלל באלד שטעללען א חופה...

מרים'ס מוטטער — די „לאנגע סעריל"— האט אפילו קיין צייט נישט געהאט צו מאכען אללע איינשיטען. זרח'ס פאטער, דער שטריקענמאכער, האט נאך נישט געהאט דען גאנצען נדן; א חופה האט מען דאך געשטעלט! אונ פאר דער חופה האט מען אבגעשוירען די בלאנד־זיידענע האהר!

מרים האט געוויינט מיט ביטטערע טרערען —

זיצענדיג צווישען די בחורים, האט זרח, אזוי פערציילט ער, דערפילט, ווען מען האט זיך גענומען צו די צאפף. עס האט איהם א שניט געטהון אין הארץ! ביי דער גילדערנער יאך, האבען זיי ביידע אויסגעזעהען, ווי „עס וואלט זיי אונטער גע־גאנגען א שיף מיט זויער מילך".

אח, די האהר־באנד, די האהר־באנד!

די האהר וואלטען צוריק געוואקסען, מען זאלל זיי נישט דארפען אללע מאל אונטער שערען! זרח זאגט אפילו, אז עס זעננען פערהאנגען אזוינע שטאדט, וואו יודישע טאכטער טראגען שייטלען, מהייל אפילו — אייגענע האהר; ווייסט מען דאך אז ער איז א שטיק אפיקורים, דער זרח. „ווען גאטט זאלל איהם העלפען— זאגט ער — ער זאלל געווינגען אויף דער לאטעריע, (פון סוחר'עריי נתעשר צו ווערען, איז שלא כדרך הטבע), וואלט ער איבער געלאזט דער שוויגער א פאר טויזענדטער, אונ ער מיט מרים־לעבען, וואלטען אוועק אין איינע פון די גרויסע שטאדט!"...

מרים אבער וויל נישט הארען אונ געדענקען! זי בעט זיך רחמים ביי זרח'ן, ער זאלל נישט רעדען דערפון, זי קושט איהן אונ האלזט איהן, ער זאלל בעססער שווייגען.

ערשטענס — ווי לאזט מען עס איבער אליין א מאמען; טאקי מיט געלד, מאמער ווערט זי, חס ושלום, קראנק... א מענש אין די יאהרען... ווער וועט איהר דערלאנגען א לעפפעל וואר'ס וואססער? צווייטענס האט מרים־לעב, אליין מורא

פאר דער עברה! עס איז טאקי דא אזוינע שטארט; אז זרח זאגט, איז אודאי אמת, זי גלייבט, — נור א קשיא אויף א מעשה! סדום ועמורה פון דייטש־חמש זעננען אויך שטארט געווען, מיט נאך ערגערע מנהגים, אייזערנע בעטליך פאר אורחים... יתומים האט מען אויסגעשטירט מיט האניג..." נו, כהיום! און ווער ווייסט, אויב מארגען וועט נישט דער אייבערשטער אראבקוקקען מיט זיינע די מלאכים, זיך איין עצה האלטען און איין רגע איבערקעהרען די היינטיגע סדום ועמורה'ס?

זי ווייסט, אז גאט, ברוך הוא, איז איין ארך אפים; ער ווארט אודאי... אפשר וועללען זיי תשובה טהון!...

— נו, הכלל, זאגט מרים, דארפען מיר זיך אריינלייגען אין קראנקען בעט?

— ניין, זרח, — זאגט זי — איך וויל נישט... אז מע' זאגט מע' טאהר נישט, טאהר מען נישט...

פון דער מוטטער האט זי נאך מעהר צרות.

די לאנגע סעריל האט ליעב די טאכטער מעהר ווי צעהן מיטטער צוזאממען; קיין שלעכט ווארט וועט זי איהר נישט זאגען. — נור צייט מען האט „געחאפט די חתן־כלה", האט זי אויף זיי בעשטאנדיג איין אויג... היט זי זיי אב!

— דו ביסט, זאגט זי צו מרים'ען, א פרוממע נשמה, נור א וייך הארץ האסט דו; און קעגען דעם יצר־הרע מוס מען האבען איין אייזערנע גבורה. א מענש מוס זיך שטעללען ווי א לייב, ווייל דער יצר הרע איז ערגער ווי שלאנג!

און זי האט זיך גענוממען צו דער גוטער, נור שוואכער טאכטער, צו דער פרוממער, נור שוואכער נשמה, זי אונטערצוגארטלען קעגען יצר הרע! און, נאך יעדען „אונטערגארטלען", בלייט מרים אוים מענש! עס טהוט איהר וועה דאס הארץ; ביינאכט שרעקען זי אללערליי חלומות...

קים געהט זרח ארוים פון שטוב, הייבט זיך אן דאס מוסר־זאגען.

סעריל איז א מושלמת, ליינט עברי־טייטש ווי א וואססער; קאנן דאס דייטש־חומש מיט'ן קו הישר, מיט'ן ראשית־חכמה און נאך עטליכע אזוינע ספרים כמעט אויסענווייניג; אין גיהנם איז זי קלאר; זי איז אין יעדען ווינקעלע ווי אין דער היים! זי ווייסט, וואו מען קאכט אין הייסער סמאלע, וואו מען ברענט מיט שווארצע פייער, און שדים בראטען די נשמות ווי היהנדליך אויף דער שפיז! זי איז קלאר אין גאנצען שלחן ערוך פון יענער וועלט: פאר וואס מען העגגט אויף דער צונג... מען ווארפט צווישען היממעל און ערד, און אדלער און קראהען רייסען אוים שטי־קער פלייש; פאר וואס מען לויפט ארום אין וואלדער, און ווילדע חיות בייסען די פיענטעס, פאר דעם שינדט מען אב די הויט, מען וויקעלט איין אין שטעכע־דיגע דארנער... און מען הייצט נאך שעפען וואססער מיט א קאנן אהן א דנא... איין גליק איז נור, וואס גאט איז פולל בארימהערציגקייט! ער וויל נישט

מעהר נור מען זאָלל תשובה טהון... אונ מרים האָרט דאָס אַלץ אוים מיט האַרצ־קלאַפּען, מיט ציטערדיגע ליפּען אונ אַ פּנים ווי קרייד.

זי שרעקט זיך... זי ווייסט, אַז מענש איז זונדיג... אַרגער איז אין די טאָג, ווען איין אשה איז פֿולל מיט שדים, ווענן אַרום איהר טאַנצען רוחות רעות... ווענן איין אשה טאָר נישט קוקען אין שפּיגעל אַריין, פֿון איהרע בליקקען זאָלל קיין פֿלעקקען נישט ווערען! איהר הויך דאַך איז בעמעלט מיט טומאה, די קליידער — בעשיטט מיט דיבוקים, מיט פּיפּערנאָטערם! ווי געציטטערט האָט זי דעמאָלט פֿאַר זרחן...

אונ נאָך איידער עס האָט זיך עפּיס אָנגעהויבען האָט שוין די מאַמע מורא געהאַט, וואָס אמאָל געפֿראָגט: טאָכטערשי, אָפּשר שוין? אָפּשר האָלסט דו עס בסוד, אָפּשר ווילסט דו דיר פֿערזינדיגען די יונגע יאָהר... זעה, קוק נאָך אַ מאָהל, טאָמיר פֿאָרט! אָפּשר האָסט דו נישט גוט אָבטונג געגעבין...

— מאַמישע — פֿראָגט אַ מאָל מרים — פֿאַר וואָס האָלט עס זרח אַזוי פֿאַר גרינג? ער אפילו, לאַכט אַז איך וואַרף איהם די שליסעלעך?

— איין עולה, אַ גרויסע זינד! — זאָגט די מאַמע — נור אַ מאַנספערשוין אין שוין בטבע אַזוי... אים־שטיינס־געזאָגט, זיי ווייסען דען... אונ וואָס האָט אַזוינער מורא? ער חאַפּט אַ מאָל אַריין אַ פּרק משניות, ווערען איהם זעקס בלאַטט חטאים אויסגעמעקט פֿון בוך! אונ ווען איז זייער יום הדין? איין מאָל אין יאָהר — ימים נוראים... אָבער איין אשה, נעביך, אַ „שעשני כרצונו", דאָס איז ווי אינדיטשקעס! אַ ליאַרע וואָס, איז אויף זיין רחמנא ליצלן אַ פּגירא! היינט זעה, בשעת'ען טראָגען, בשעת'ען האָבען — דעמאָלט הענגט דאָך יאָ די נשמה אויף אַ האָהר! סאַמע ימים נוראים! אונ וואָס, שטיינס־געזאָגט, זאָלל אונז מציל זיין? דאָס דייטש־חמש?!... אַ קאַטאָוועס, אַ מענש אָהן ציצית... אין גאַנצען דריי מצות: חלה, נדה, הדלקת הנר... מיט חלה איז נאָך נישט אַזוי געפֿאָהרליך! מען קאָנן נאָך יוצא זיין! הדלקת הנר אויך... פֿרייטאָג, צוועלפֿען, מאַכט מען שבת... אָבער יענץ... עס איז זיך דען גאָהר צו דערהיטען?

— אַז דיין אויג, — זאָגט זי, — קוקט אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו זיין אויג; אַז דיין הויך טרעפּט זיך צוזאַממען מיט זיין אָטהעם, — שוין! לילית האָבט דאָס שוין אויף, זי קריעגט שוין שליטא, זי פֿליהט אַרויף גלייך צום כסא הכבוד, מיט'ן הויך, מיט'ן בליק, מאַכט דערפֿון איין עסק! באַלד הייבען אָן שטאַרבען יולדות... קליינע קינדער...

אונ מרים האָט זיך געפֿיהלט זונדיג פֿאַר גאָטט פֿאַר אַ סך אַזוינע בליקען מיט „היבען"... נאָך אזא הויך אָדער אזא בליק, האָט זי נאַכט נישט געשלאָפֿען

פאר פחד, איהר נשמה זאלל נישט ארויף פליהען, און אלליין אנשרייבען אין בוך!...

איינמאל איז געקוממען אין שטאדטיל אריין דער אקרוזשנאי סוד. מען איז געלויפען אויף זיין וואונדער. מרים איז איינמאל אויך געגאנגען זעהען; עס איז געוועזען באלד נאך דער תתונה— גלוסטען זיך אזוינע זאכען. האט זי געזעהען דריי סודיא'ס, א פראקוראר, א סעקרעטאר און איינעם, וואס מען האט געמשפט... אין וואס עס געהט האט זי נישט פערשטאנען, נור דערנאך, אז מען האט אויסגערופען: קאטארגע, האט זיך דער פערמשפטער א ווארף געטהון אויף דער ערד, גלייך א דונער האט איהן דערשלאגען... פון דעמאלט אן האט זי נאך מעהר פחד פאר'ן בית דין של מעלה! דא האט זיך דער פראקוראר אביסעל געאיקיט; דארט וועט רעדען דער שטן! מיט שווארץ פייער וועט ער שיטען, קאכענדיגער פעך וועט זיך איהם גיעסען פון מויל ... און וואס קאטארגע? דארט רופט מען אויס: כף הקלע, בראטען הייסט מען און ברעננען!

„ווי חלשין וועט דעמאלט די נשמה"! טראכט מרים. און עס ווערט איהר קאלט אין אלע אברים, אין הארץ הייבט אן שטעכען ווי מיט נאדלען!

פון דעם אלעם ווייסט נישט זרח. אז ער איז דא אין שטוב, שווייגט די מוטטער. דעמאלט איז מרים לוסטיג און פרייליך. גאר איין אנדערער מענש...

ווען אבער איז ער אין שטוב? פרייטיג פאר נאכט, שבת... א גאנצע וואך האט ער דאך זיין מסחר! מוז ער דאך זיין אין גאסס...

ביי נאכט האט מען אויך נישט קיין רוה... די לאנגע סעריל שלאפט נישט האלבע נאכט. קריכט ארום, געהט אויף און אב, לייענט הויך די לאנגע קריאת־שמע מיט'ן גאנצען על חטא... זרח קריצט טהייל מאל מיט די ציין; שווייגען דאך מוז ער. ער האט א מאל דער שוויגער א שלעכט ווארט געזאגט, האט זיך מרים די אויגען אויס געוויינט! מעהר וועט ער דאס נארישקייט נישט טהון... די ציין קריצען, נור שווייגען מוז מען.

פון דער שוויגערס מוסר־זאגען האט ער גאר נישט געוויסט; ער זעהט, אז מרים ווערט וואס א מאל שוואכער, בלאססער, אז זי האפט זיך וואס א מאל אפטער אן ביי דער ברוסט, אטהעם פערפעהלט איהר... און שמייכעלט! ער האפט אויף נחת!... טהייל מאל פאלט איהם איין, אז מען וואלט געדארפט אפשר רופען א דאקטאר. ער טהוט עס דאך נישט, און ברענגט עס נישט איבער די ליפ. פאר מורא, ער זאלל זי נישט איבער שרעקען... זייט א קורצע צייט שרעקט זי זיך אלץ אין איינעם. נאכט אויף נאכט שרעקט זי זיך. א קאץ לאזט זיך הערען פון דאך, א הונד ניט א בילל אין גאסס... עמיץ קלאפט ערגיץ אין א טהיר, א ליארע שארך,

שרעקט זי אויף, לאָזט אַרויס אַ געשריי און בלייבט ליגען פערציטערט, האלב פער'חלש'ט... ברענג איהר א דאָקטאָר, פאַלט זי באמת, חס ושלום, אריין אין אַ קרענק.

אָפּט מאַכט זיך דערפון אַ שמועס.

— וואָס איז דיר, מרים'לעב, וואס פעהלט דיר?

— מיר, — ענטפערט מרים מיט אַ בלאַססען שמייכעל אויף די ליפּען, -- מיר? אז דו ביסט נור דאָ אין שטוב, איז מיר וואהל ווי די וועלט! מען זאלל אונז נור קיין עין הרע נישט געבען!

זי ציטטערט פאר איין עין הרע; מען האָט זי דען נישט מיט וואָס מקנא צו זיין! אז זרח דרימעלט איין שבת נאָכען עססען, געהט זי גאַנץ אָפּט שטיללערהייט צו און בלאָזט אויפ'ן; עס איז זוממער, דאָס פענסטער איז אָפּען, אַ קשיא אויף אַ מעשה? עמיץ געהט דורך און ווארפט אריין איין עין הרע, עס דאַכט זיך איהר, אז מען מוז זי מקנא זיין, אז עס איז קיין שאָנערער, קיין בעשמעקטערער מענש אויף דער וועלט נישט דאָ! קרוין פוילען אויכצופאַהרען!

— ווער שמיעסט, טראַכט זי, ער זאָלל נאָך זיין אָבגעהיטען אין יענע זאַכען! אביסל מעהר אָבגעהיטען!... נור, ווייטער דאָס אייגענע, ער איז דאָך, ווי די מוטטער זאָגט, אַ מאַנספערשוין, ער האָט גאַנצע תרי"ג מצות... איז דאָס ביי עס גאר קיין יחוס נישט...

זרח מיינט, אז עס מוז איהר פארט עפּיס זיין, נור זי לייקענט שטיין און ביי'ן: „וואָלט ער נור אין דער היים געוועזען... שטאָנדיג אין דער היים"...

ער האָרט און שמייכעלט; די אמת'ע כונה פון די רייד פערשטעהט ער עפּיס; און זי וועט קיינמאָל נישט פער'מסר'ן די מאַמען. ער וועט קיינמאָל נישט וויססען, וואָס זי ליידט, ווען ער איז נישט דאָ...

צונד אָבער פאַלט צו שבת... צונד מאָג זרח געהען... זאָלל ער געהען דאַווענען... שבת האָט זי פאַר דער מוטטער קיין מורא נישט; שבת זאָגט זי קיין מוסר נישט... שבת איז „די מאַמע אַ וואָהלע מאַמע"!

— מרים לעב — מאַכט זי צונ'איהר, אז זרח איז אַרויס געגאַנגען — היינט איז שבת, פוץ דיך אָב, טהו דיר אָן אַ קליידיל... אז דיין מאַנן וועט נאָכן דאַווענען קומען מיט די מלאכים אין שטוב אריין, זאָלסט דו איהם אַקעגען לויפען מיט שמחה אויפ'ן פנים, מיט נחת אין די אויגען, מיט שלום ושלוה, מיט אללעם גוטען, פאר דעם וועסט דו זוכה זיין...

— ... אַ גראָבען קוש פון זרח'ן — ענדיגט מרים מיט אַ געלעכטער

דער מוטטער געפאַלט אפילו נישט דער אויספיהר, עס איז דאָך אָבער שבת

שבת־לעב, און זי וועט קיין בייז ווארט נישט רעדען. זי נעמט זיך צום דייטש חומש, טהוט אן א פאר גרויסע ברילען, און ליינט.

מרים הערט זיך איין. אפט הערט זי מיטן גאנץ הארץ. טהייל מעשות געפעלען איהר זעהר. זי ציטערט. זי ציי לאכט זיך, אז עס קלינגט ווי א זילבערין גלאקיל, ווען דאס יונגעל אברהם, וואס האט צוהאקט דעם אלטען תרח'ס שטיינערנע געטטער, זאגט דעם אלטען: אז דאס האט דער גרעסטער פון זיי געהאפט דען האמער און צוהאקט אללע קליינע; דאס הארץ ציטערט איהר פאר שרעק, יצחק זאלל נישט דערקעננען, אז דאס „מאהלצייט" דערלאנגט איהם יעקב, נישט עשו; טרעהרען קומען איהר אין די אויגען אריין, ווען יעקב טרעפט זיך מיט רחל'ן ביי דער ברונגע; לבן'ען איז זי א שונא אויפ'ן לעבען, פאר וואס ער האט יעקב'ן גענארט... ווען עמיץ למשל נארט אזוי אב זרחן... ברר! עס ווערט איהר קאלט אין אללע אברים. פאר דאס, שפעטער, אז יעקב קריעגט ביידע: אי לאה'ן אי רחל'ן, ווערט זי רוהיגער; זי ווייסט דאך, אז עס איז געוועזן פאר'ן חרם דרבינו גרשום...

היינט געהט די סדרה תרומה; מען ברענגט דאס און יענס צום משכן... דאס אינטערעסירט זי וויניגער... זי איז מיעד און שלאפעריג.

דאס קאפיל צוויעגט זיך, די ברעמען פאללען צו, זי דרימטעלט איין... א גוטער, חנ'ודיקער שמייכעל, בעוויייזט זיך איהר אויפ'ן בלאססען פנים... עס הייבט זיך אן רייטלין... נור עס וועקט זי דער מוטטערס שטיממע:

— מרים!

— וואס מאמעשי, איך הער...

— נישט דאס מיין איך...

— וואס דען, מאמעשי?

— לויט מיין רעכנונג איז היינט... פערשטייסט, טאכטערשי, איז היינט די צייט...

— נאך נישט מאמעשי!

— גיב נור גוט אכטונג, טאכטער!

מרים דרימטעלט ווייטער איין; די זעלבע זילבערנע שיסעל מיט די זילבערנע לאפעל, און די מיטטער וועקט זי ווייטער.

ליידער איז שוין געוועזן „שוין"...

— א שאד! מאכט סעריל, א פארשטערטער שבת.

— זיכער נאך נישט?

— זי זיפצט אב און פערטיעפט צוריק זיך אין דייטש חומש... ווייטער נשיאים, שיסעל, לאפעל... מרים דרימטעלט ווייטער איין, נור דאס פנים רייטעלט זיך נישט, קיין שמייכעל ציערט נישט די פיינע ליפען...

אין דער צייט האט זרח אבגעדאווינט, און האפט זיך שטיללערהייט ארויס פון בית

המדרש, עס זאָל איהן קיינער נישט פערהאַלטען. ער לויפֿט איבער דער גאַסס...
אַז ער קומט צו דער טהיר, שטעלט ער זיך אָב. ער האָרט זיך איין, וואָס אין שטוב טהוט זיך... די שווינער לייענט... מרים זיצט אַודאי אונ האָרט, שטאַרק פֿער־נומען ווי געוואָהנליך. ער ווילל זי איבערראַששען.
שטילל אָפֿענט ער די טהיר... די שווינער האָרט נישט, מרים שלאָפֿט.
מיט איין שפרונג איז ער ביי'ן איהר אונ ער קושט ביים „גוט שבת!“...
— פושע באלהי ישראל! גיט סעריל אַ געשריי.
עס האָט לאַנג געדויערט, איידער מען האָט די פֿערציטטערטע מרים דערמונטערט.
עס איז געווען — אַ פֿערשטערטער שבת.

אין חֶדר אַריין שְׁקָצים.

דאָס שטאָרטיל האָט זיך צולעגט אויף דעם שפּיץ פֿון אַ נישט הויך באַרגעל.
אַז מען שטעהט ביים טייכעל, וואָס פֿליעסט איהם צופֿיסענס, זעהט מען אַללע הייזליך, איינס איבערם אַנדרע: אָט, דאָס איז דעם רב'ס הייזעל, נישט ווייט פֿון דער מקוה... דאָס איז די שוהל מיט'ן בית־המדרש אין איינעם, דאָס איז אַ שורה בעלי־בתישע הייזער: די אויסגעווייסטע געהערען צו רייכע, די שוואַרצליכע — צו די אָבגעקוממענע... אָט אָביונישע שטיבליך... דערנאָך ערשט בעווייזט זיך דאָס בית־עולם... כסדר — אַלץ. מען זעהט אַפילו די יאַטקעס אַרוים, וואו דער קצב הייבט די האַק איבער אַ ראָדעל פֿון ווייבערישע קאָפּף אונ שעלט לכבוד שבת!
באַרג־אָב לויפֿען צוויי בחורים; אין שינעטענע קאַפּאָטקעלעך, שיעך אונ זעקע־לעך, די האָנד אַריינגעלאָזט אין די גאַרטלען, אויף די קאָפּף גלאַנצענדיגע היטאַ־לעך, געווים פֿון חלב! נישט פֿון חלב, פֿון וועלכען מען מאַכט ערשט ליכט, נור פֿון חלב, וואָס טריעפֿט פֿון היימיש־געצויגענע ליכטליך, וואָס ווערען גענוצט צו „וואַנד־אותיות“.

אָפֿשר ווייסט איהר נישט, ווי אַזוי מען מאַכט וואַנד־אותיות? אין דער היים, אַז טאַטע־מאַמע זעננען נישט דאָ; אין חדר, ווען דער רבי איז דערטרונקען געוואָ־רען אין אַ פּני־יהושע; אַמבעסטען אין בית־המדרש, אין אַ שאָגען העללען טאָג, ווען די בעלי־בתים שפּאַצירען אָדער עססען אָנבייסען — נעם אַ חלב'ען ליכטיל,

שרייבּ דערמיט עפּיס אָן אויף דער וואַנד, למשל „משנכנס אדר מרבים בשמחה", קאָנסט דו געכּתיב'עטע אותיות, איז נאָך בּעססער, עס וועט אַרויס קוממען שאָנער, בּולט'ער... דערנאָך נעם דאָס היטעל, שמיער עס איין אין ריעס (סאַדזע) פון אויבען, שמיער דערמיט איננערוויינינג אָן אין אַ וואַנד, איין מאָל און צוויי מאָל, דער־נאָך נעם דאָס איינגעשמיערטע היטעל אָן בּיים דאַשעק און קלאַפּ אַפּאָר מאָל איבּער די חלבּ'ענע אותיות. וועסט זעהן, וואָס עס וועט זיין... עס וועט אַרויסקוממען ווי געדרוקט!

און דאָס איז דער גאַנצער סוד פון די אָבּגעריססענע דאַשקעס, צופּלוי־גענע היטלען! די מאַמעס ווייסען נישט דערפון. זיי מיינען, אַז די תּורה איז דאָס שולדיג! רייסט זיך דיר אָבּ אַ קנאָפּיל פון אַ הויז, פערפּלעקסט דו אַ שינעטענע קאַ־פּאָטע, אָדער, דו בּרענגסט אַ היים אַ פּאָר אויסגעוויקטע שטיוועל — בּין איך דיך נישט מקנא; אָבּער אַז דאָס היטעל איז פערפּעצט, שמייכעלט די מאַמע!

„נעביך — טראַכט זי — אַלץ פון דער תּורה. פון לערנען שוויצט איהם דאָס קאָפּיל! נעביך... פונקט ווי דעם טאַטער'ס טלית פון דאַוויגען... אַזאַ וואָרם און שוין אַזאַ שוויצען!"

היטעל־מאַכער האָבּען אויך הנאה דערפון. אַ קינד מוז אויף יעדען יום טוב בּעקוממען אַ נייע היטעלע, לכל הפּחות — אויף יעדען פּסח!

מיר האָבּען זיך פערשמיעסט און אָן אונזערע צוויי בּחורים פערגעססען!

עס זעננען געוויס בּחורים; יונגע־לייטליך לויפען נישט אַזוי. אַז מען טראָגט אַ מיהל־שטיין אויפען האַלז, לויפט זיך נישט; האָט מען קיין כּח נישט צו לויפען; אַז מען עסט אפילו קאָסט פּאַסט אויך נישט צו לויפען... האַלט מען זיך אַלליין אין דער מעלה...

זיי לויפען אַראָבּ פון בּאַרג, ווערען ערגיץ פערלוירען אונטער אַ הייזעל, שווימ־מען בּאַלד צוריק אַרויס, קוקקען זיך אום, צו מען יאָגט זיי נישט נאָך... צוועלף איז דער זייגער, און דאָס זענען חדר יונגליך, 15 יאָהריגע חדר יונגליך; אודאי זיך אַרויס געגנבֿ'עט פון רבּי'ן... וואָס ערגער די צייט איז, לאָנגער לערנט מען בּיי מלמדים! איידער מען קלויבּט צונויף אַ נדן... אַ טאָטער צו אַ שווער... און בּיז צו די תּנאים מוז מען דאָך לערנען אין אַ חדר!

זיי זעננען שוין בּיי'ם טייך... בּיידען הייבּען פריהר, די לינקע, דערנאָך די רעכטע פוס, שליידערן בּיי יעדען אויפהייבען אַ פוס אַראָבּ אַ שוך; פיל פון בּויגען האָבּען זיי נאָך אַראָבּגעוואָרפען די קאַ־אָטקאַלעך, און זעצען זיך שוין אויפ'ן זאַנד, אויסצו־טהון די זאָקען.

— ווייסט, בּעריל — פערהאַלט זיך איינער און זאָגט — איך פערשטעה פאָרט נישט דען רבּינו תּם... בּאשר, דער רבּונו של עולם וויל נישט מבזה זיין זיינע

בעשאַפעניש־ען און געבען זיי עולם־הבא אומזיסט... דעריבער וואָס? הייסט ער דעריבער, זיי זאָללען דען עולם־הבא פערדיענען... גוט, נור טאָמער פערשטעהסט דו בושה? וואָס איז? איך נעם עפּים ביי'ן אַ פּרעמדען? צי איך נעם ביין אַ בשר ודם, וואָס עס ווערט איהם ווייניגער? האַ? עס קאָסט איהן עפּים. דען רבונו של עולם? אַ בשר ודם, אַז ער האָט אפילו קורח'ס אוצרות, וויל ער בעהאַלטען אויף שפּעטער, פאַר קינ־דער, פערשטעהסט — לדורות...

אָבער פון דעסטוועגען — אָנטפּערט דער צווייטער — איז פאַרט אַ גראָס־סערע מדרגה, אַז מען נעמט אפילו ביי'ם רבונו של עולם אויך נישט אומזיסט! נור שכר!...

— שטעהט דאָך אָבער — שלא על מנת לקבל שכר...

— דאָס איז ווייטער עפּיס אַנדערש...

זיי האָבען זיך אַזוי פערשמיעסט, און פערגעססען, נאָך וואָס זיי זענען געקומ־מען. זיי האָבען אַלץ נאָך די זעקלעך נישט אויפגעבונדען. זיצענדיג אין זאַנד, פער־קנייטשען זיי די שטערען אין הייסען וכּוח. ביי יעדער שטאַרקערער תנועה, צופליהען זיך די ציצית פון די טליתים־קטנים, אַניט — קריכען זיי אַרום אין זאַנד.

— נו, איז רעכט — שכר, אָבער עונש? פאַר וואָס נאָך — עונש?

— דער עונש איז טאַקי דאַרויף, מען זאָל בעססער ווערען, תשובה טהון... מפשפש במעשיו זיין...

— גוט... הא תינח, אויף דער וועלט; אָבער אויף יענער וועלט, וואָס פאַר אַ טעם האָט דאָרט דער עונש?

— זאָגט טאַקי דער רבינו תם, אַז דאָרטען איז שוין דער עונש איין אַנדערער; דאָרט רייניגט מען אָב די טומאה, וואָס האָט זיך אָנגעקלעבט אָן די נשמות... לְמָרֵק... הייסט עס, וואָרען אַ חטא איז אַ פלעק... וואַשט מען טאַקי... כמדה איז מען...

— יאָ! אָבער...

נאָך עמיץ לאָזט זיך אַראָב פון באַרג.

עס איז אַ דאַרע, הויכע יודענע; אַ דיקקע שאַל איבערן קאָפּ... אַ בעזען אין האַנד... די אויגען איהרע ברעננען, דער אָטהעם איז הייס...

— שקצים! — שרייט זי אין איין כּעס, — אין שאָנעם העללען טאָג באָדען! אַ כּפרה, זייגער צוועלף באָדען!

— פאַר דעם וועל איך צאָהלען מלמד געלד! שרייט זי און וואַרפט איבערן קאָפּ מיטן בעזעם.

די פילאָזאָפען אָבער זעהען נישט און הערען נישט...

— עס איז דאָך פאַרט אַרחמנות אויף דער נשמה... זי האָט טאַקי געזינ־דיגט, נור, ווי זאָגט די גמרא, וואָס רש"י ברענגט, אין אדם חוטא אלא אם כן

נכנסה בו רוח שטות... נור אַ משוגע'נער טהוט איין עברה... אויסער אַ יונג...

— און, אַז דער יצר־הרע איז אַ תקיף?

— בין איך דאָך ערשט איין אמת'ער אונס!

— טאַקי? און דברי הרב ודברי התלמיד... האַ? און היינט, וואו איז אַ מומר להכעים?

— זעהסט דו, אַ מומר להכעים, איז טאַקי נישט צום פערשטעהן! נעם אַ האַק און שפּאַלט דיר אַליין דען קאָפּף...

— איך וועלל אייך ביידע די קאָפּ שפּאַלטען, שקצים, עכברו'שים! — דונערט שוין נאָהנט דער יודענים קול.

— די מאַמע! די מאַמע! שרייען די פילאָזופען, חאַפּען אין די האַנד אריין דאָס אוועק־געוואָרפענע אָנטהון און ענטלויפען צוריק.

באַרג אויף לויפט זיך שווערער... די מוטטער סאַפּיט און לויפט נאָך מיטן בעזעם שרייענדיג אַליץ אין איינעם:

— אין חדר אריין, שקצים!

ר' בעריל.

ר' בעריל איז מסוכן; ר' בער'ל איז שטאַרק, שטאַרק שלאַף! ר' בער'ל גוס'עט! מען דאַרף, נעביך, רחמים... אַ כשער'ער יוד, אַ כשר'ה נשמה, אַזאַ פרומע!

אַזוי האָט מען געקרעכצט אין ראָדעל אין גאַס.

— ווער איז דער ר' בער'ל? פראָג איך.

— ווי הייסט? איהר קענט נישט ר' בערלען! ר' בערלען קענט איהר נישט?

מען האָט מיך אָנגעקוקט ווי אַ ווילדען מענש; גלייך איך וואָלט געקומען פון אונטער די הרי חשך.

— רבותים, — האָב איך מיך פערענטווערט, — איך בין דאָך נישט קיין היעגער, ווי לאַנג בין איך דענן דאָ?

— פונדעסטוועגען! ווער קענן עס נישט אַזאַ יוד, אַזאַ יוד! אַ קינד פון דער וויגע דאַרף קענען ר' בער'לען! ער איז איין אמת'ר יוד, ווען אַללע יודען וואָלטען אַזוי זיין, וואָלט שוין לאַנג משיח געקוממען!

מהיכא תיתי, טראַכט איך מיר, זאָללען אַללע יודען גוט און פרום זיין און זאָלל משיח קוממען!

איך שטוים מיך, אז ר׳ בערעלע איז אודאי א יוד א למדן, א בעל צדקה, דערצו נאָך א פרומער יוד.

איך דערמאָן מיך, אז איך האָב ווירקליך א מאָל געזעהן א ספר פון א ציאַח־נאָווקער מחבר!

— דאָס האָט ער עס געמאַכט אויף טהרות? פראָג איך.

דער עולם ציהט מיט די פּלייצעס: ר׳ בערעלע, זאָגט מען, האָט קיין ספרים נישט געשריבען, ער איז אפילו נישט קיין גרויסער למדן, אזוי דאָרט... א פרק משניות, א שטיקעל עין־יעקב און דאָס אויך — קוים, קוים!

הא, טראַכט איך מיר, אז נישט קיין מופלג — איז ער גלאַט געוועזען א בעל צדקה! דאָס שטאָדט׳ל האָט א שוהל, א בית המדרש, א שטיקעל „אורחים הויז״, וואָס דיענט אין איין וועגס פאַר א הקדש... עס איז דאָ א מקוה... און איך פראָג: וועלכעס פון זיי האָט ר׳ בער׳ל געבויט?

דער עולם אָבער מיינט איך מאַך חוזק; ר׳ בערעלע האָט נישט געבויט: נישט קיין בית המדרש, נישט קיין מקוה, נישט קיין „אורחים הויז״...

— ער איז געוועזען,— זאָגט מען מיר — כ ט ב ע גאָר א קאַרגער! נישט אויס־גערעדט זאָלל עס זיין, ער האָט אָהן פראָצענט קיין יוד קיין דרייער נישט געבאָרגט... עס זאָלל איהם נישט זיין צו גנאי, ער האָט אפילו קיינמאָל קיין פלעט אויף שבת נישט אהיים גענוממען... ערב יום כפור, אז ער פלעגט א מאָל יאָ אריינוואַרפען אין „דער קערה״ א האַרטען דרייער, האָט איהם אויך, נישט צו זינ־דיגען מיט די רייד, די האַנד געציטערט...

— א וואונדערליכע זאַך, — בעמערקט איינער —, אַללע פרומע יודען, אַללע אמת׳ע יודען זענגען קאַרג! פון וואַנען נעממט זיך, אז געלד גיבען גור די דייטשען? אַללע צדקה־חברות, אַללע כשר׳ע הלואות מאַכען דייטשען, און די אמת־פרומע לייט האַלטען זיך גאָר פון דערוויטען. למשל ר׳ בער׳ל, נישט אויסגערעדט זאָלל עס זיין, ער איז דאָך א נהרג על פחות משוה פרוטה...

דער עולם קלאָרט תירוצים און איך געה צו׳ן איין אַנדער ראָדעל.

— וועה צו די יאָהר! — קלאָגט מען, — ר׳ בערעלע, ר׳ בערעלע! אין גאַנצען זיבציג יאָהר! עס איז נעביך זעהר ביטער, זעהר ביטער!

— הא, — טראַכט איך מיר, — שוין דאָס צווייטע ראָדעל, עס מוז דאָך עפּיס זיין! איינער קרעכצט:

— וועה איז מיר, אזא מיוחס!

איז ער נישט, טראַכט איך מיר, עפּיס איין אייניקעל. האָט ער נישט זכות אבות?

— עה, — רופט זיך דערווייל אָן דער צווייטער, — וואָס פאַר אַ מיוחס! דער טאַטע זיינער איז געווען אַ שענקער; פון אָבות אבותיו איז ער קיין מיוחס נישט, מילא פון ווייבס צד...

— פון ווייבס צד ווייסט מען...

— נור גלאַט — יחוס עצמו! אַ קליינינקייט ר' בערעלע! פהי!

— פהי! פהי! מאַכט דער צווייטער. פהי, פהי, פהי! — דער דריטער?

— יודען, בעט איך מיך, זאָגט מיר פאָרט ווער ר' בערעלע איז!

מען האָט מיך ווייטער אָנגעקוקט ווי אַ ווילדען מענש.

איך געה אַזוי דורך דעם גאַנצען מאַרק, ווי פיעל עס שטעהען ראָדלעך, אַזוי פיעל מאָל האָר איך אַלץ קרעכצען: ר' בערעלע, ר' בערעלע. קיין איינציג וואָרט פון געשאָפט, גאַנץ ציאַחנאָווקע לעבט, זעהט אויס, פון גרייטען, שניידט קופאָנעס, האָט גאָר נישט וואָס צו זאָרגען.

איך זעה, ווי אַ וואַסער-טראָגער פערליערט פלוצלינג, אין מיטען גאַס, צוויי קאַננען וואַסער, די קלעפּקים פון די געשפּרענגטע קאַננען שווימען אַוועק! גאָר נישט געוואוסט האָט ער נעביך; מען האָט איהם ראַפּטים געזאָגט, אז ר' בערל שטאַרבט! אַ יודענע האָט, דורך דער אייגענער סבה, אָנגעהייבען: שרייען געוואַלד, און געוואַלד! עס שטיקט זי, עס איז איהר נישט גוט, עס עקט זיך איהר לעבען! באַלד רינגעלט זי אַרום אַ חברה ווייבער, אין שאַללען, אין ציעפּקים, מיט טיכלעך אויף די קאָפּ, טהייל בלויז אין האָהרבאַנדער, איינע די אַנדערע וויללן איבער-שרייען... אוים קנאה, ווערט, אַ יללה, אַ געפּילדער.

— יודען, בני רחמנים, — שרייט אַללע איבער אַ פיסטעל פון אַ גבאַי'טע, — יודען בני רחמנים, וואָס שווייגט איהר? לאָז מען עפּיס טהון, לאָז מען ראַטיווען! מיר ווייבער וואָלטען יאָ געטהון, נור וואָס קאָנען ווייבער טהון? שוואַכע נשמות, פינסטערע נפשות!...

די גאַנצע גאַס ווערט פולל מיט געוויין.

עס מוז דאָך עפּיס זיין, טראַכט איך. עס פאַללט מיר איין, אז ר' בערל איז על כל פנים דער גרויסער עהרליכער מאַנן. „עסקת באמונה" איז אַ גרויסע זאַך, אָפּשר האָט ער גאָר משיב געווען אַ גרויסע אבדה.

— האָרט נור, ר' קרוב, פראָג איך איינעם, מיט וואָס האַנדעלט ר' בער'ל?

— ר' בער'ל, — ציהט ער מיט די אַקסעל, — האָט קיינמאָל נישט געהאַנדעלט; כל זמן דאָס ווייב האָט געלעבט האָט זי געהאַט אַ שענק, אַ פּראָסטע שענק... מען האָט אפילו געערדט אויף דער שענק... פערשטעהט איהר, אַ יודענע, איהר דאגה, זעהסט דו, וואָס עס טהוט זיך דאָרט אינ'ם פינסטערן חדר... עס איז געווען גאָר אַ מאוסע שענק... עס האָט נישט איין מאָל דעם עולם פערדראָסען... אז

מען האָט אָבער געזעהן, אַז ר׳ בערל שווייגט, האָט מען אויך געשוויגען.

עס בלייבט נישט מעהר נור אַ פּראָסטער „ירא שמים״! אויפ׳ן אָרט פון תורה — תעניתים; אויפ׳ן אָרט פון עהרליך־האַנדלען — כוגה מיט — זייט מיר מוחל — נאָך עפּיס...

ווייס איך, אַ „כשל־ברך״, אַ חלש, אַ „בעל־בכיה״... און נאָך אַזעלכע יודישע מעלות...

איך קלער נאָך פון „גלגול שלג״: אַ קשיא אויף אַ מעשה, ווייניג שניי פערהאַנען?

אַזוי טראַכטענדיג, געה איך צוריק אויף דער סטאַנציע, אויסצופרעגען די היימישע לייט.

מיין סטאַנציע איז געוועזען, ווי געוועהנליך אין אַזאַ שטעדטעל, די צווייטע שטוב אַ שענק. נור היינט האָט אַלץ דינג אַנדערש אויסגעזעהן! די שענק־שטוב איז לעדיג: דער בעל הבית איז נישטאָ; געלאָפען, דאַכט זיך צופוס, צו ר׳ בערעלעס רבי׳ן, דערצעהלען איהם ווי עס האַלט; „דער רבי, זאָלל לעבען, ווייסט אודאי אלליין, נור דער דרך אָר״ץ איז, מען זאָלל איהם מודיע זיין. די בעלהבית׳טע איז געלאָפען אויפ׳ן הייליגען אָרט; די שנור רייסט איין די שול; דער איידאם פיהרט דאָס ראָדעל ביי׳ם תהלים־זאָגען אין בית המדרש... ביי דער שענק שטעהט אַ צוּ־שויבערט דינסט־מאָדעל, מיט וועלכען איך האָב מורא צו רעדען, עס איז דאָך ציאַ־חנאָוקע!... איך געה גלייך אין מיין שטוב אריין, זעטץ מיך שרייבען בריעף.

איך דערהאָר: ר׳ בערעלע! און אייל מיך צו דער טהיר: אין שענק־שטוב שטעהען שוין צוויי יודען. איינער אַרומגעבונדען מיט אַ שטריק, אַ סימן פון אַ טראָ־גער; דער צווייטער מיט אַ גרויסער רויטער נאָז, אַ סימן מובהק פון אַ „חברה נושאים מאַנן״.

— האָרסט דו, ברודער, — מאַכט דער חברה נושאים מאַנן, — שלעכט איז זעהר, נור סיי ווי סיי, אַ קאָפּ מוז מען מאַכען! ר׳ בערעלע — ער זאָלל נור אויף מיינע האָנד נישט קוממען, מאריך ימים זאָלל ער זיין, — האָט אויך ליעב אַ קאָפּ, אָבער גאָר שטאַרק! ווען איך האָב אַ שענק וואָלט איך מיך אַנדערש געפיהרט, ביי מיר האָט אַ ווייב קיין דעה נישט... נור ר׳ בערעלע, נעביך... דאָס מרשעת פלעגט איהם אַוועקיאָגען ווי אַ קאַץ פון דער מילך! אַ שטילער יוד, נעביך... נישט געוואָלט זיך קריעגען... פאַר דאָס אין שטיבעל — אַ תקון, אַ יאָהר־צייט, פלעגט ער שוין אָבראַוונען דער ערשטער, די ערשטע ברכה מאַכען.

— אוי־וואַ, אוי־וואַ! מאַכט דער טראָגער.

מען האָט זיי אָנגעגאָסען בראָנפען.

— דרייסיג יאָהר האָב איך מיט איהם צוזאַמען געדאַווענט, — מאַכט דער

חברה נושאים מאַנן מיט גאוה.

— טאַקי אַ זכיה! אַנטפערט דער טראָגער.

— לחיים!

— לחיים טובים ולשלום! ר׳ בערעלען צו אַ רפואה שלמה! וואָס שאַדט עס, גאָטט, ברוך הוא, לאָז ער נאָך עטליכע יאָהר דאָ דאַוונען.

— קיין גרויסער דאַוונער, רופט זיך אָן דער חברה נושאים מאַנן, איז ער קיינמאָל נישט געוועזען; ער איז נאָך פון די ערשטע קאָצקער!

געשלאָפען אַ גאַנצע נאַכט בין איך נ י ש ט. עס איז געוועזען סכנות נפשות אין שטאָדטיל. אַללע מאָל האָבען מיך אויפגעוועקט אַנדערע קולות. אין מיטען דער נאַכט האָב איך דערהאָרט ווי מיין בעל הבית, ר׳ יונה איז געקומען. ער האָט געבראַכט פון רבין אַ ידיעה, אַז מען דאַרף רחמים! און, קריכענדיג מיט די שטיוועל אין בעט אריין, אָנגעזאָגט דעם עולם, מען זאָלל איהם אַללע מאָל וועקען און זאָגען וואָס עס האָרט זיך.

און אַללע פערטעל שעה כמעט האָט מען אַ זעץ געטהון אין לאָדען:

— יונה, האָרסט? ר׳ בערעלע, קיין עין הרע ניט, שוויצט! ר׳ בערעלע ניסט, ר׳ בערעלע דאָס, ר׳ בערעלע — יענס!... פאַר טאָג איז אין לאָדען אריין ווי אַדונער; די שויבען האָבען געפלאַצט, עטליכע שטיקלעך גלאָז זעננען צו מיר אין בעט אריין. דאָס האָט מען גערופען ר׳ יונה׳ן צו יציאת נשמה. אַצונד איז ערשט געוואָרען אַ געוויין, דאָס גאַנצע שטאָדטיל איז ווי איינגעזונקען געוואָרען אין אַ ים פון טרהערן. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך שווימם מיט׳ן בעטל אַרום אין אַ מבול. עס האָט מיך געשווינדעלט; אַללע מיינע טוידטע קרובים האָבען זיך מיר אויפגעוועקט אין זכרון, און איך האָב מיטגעוויינט מיט ציאַכנאָווקע.

אויפ׳ן טאָג ערשט, איז שטיל געוואָרען, איך בין איינגעשלאָפען און האָב מיך אויפגעכאַפט ערשט פאַר נאַכט צו דער לויה...

מען האָט געטראָגען די מטה אין שוהל אריין; דער רב איז ארויף אויפ׳ן בעללעמער... דער רב נעביך פאַראיקעט זיך... שפייט... שטעלט זיך, מיט דער גאַנצער וועלט צוגלייך, אויפ׳ן פסוק: בכו בכה להולך. צוויי זייגער שעה נאָך אייגאַנד קוועטשט ער די אַלטע אויגען מיט׳ן אַלטען פסוק; צוויי זייגער שעה האָב איך מיך געלאָזט פרעססען און דריקען, און האָב דאָך אַבער ר׳ בערעל׳ן קיין וואָרט נישט געהאָרט.

צוריקגעהענדיג פון דער לויה, פראָג איך מיין בעל הבית, אויב ר׳ בעריל איז אַיין עושר געוועזען.

— אַ זעכציג טויזענדער! אַנטפערט ער בקיצור.

— אַלץ פֿון דער שענק? פֿרעג איך פֿאַרוואונדערט.

— היד ה׳ תקצר? זאָגט ר׳ יונה.

— האָרט נור, פֿרעג איך ווייטער, האָט ער עפּיס אָבגעזאָגט אויף עולמות?

דערווייל רוקט זיך צו אַ יונגערמאַנן מיט אַ פּנים פֿון אַ בן תורה, און חאַפּט אָן מיין בעל הבית ביי׳ם לאַץ.

— האָרסט, יונה, עס וועט זיין אַ שאַנער דין תורה... אַ עורא דדיינא...

— וואָס איז? פֿרעגט ר׳ יונה.

— האָרסט דאָך, ר׳ בעריל, זכרונו לברכה, האָט פֿערזאָגט אַ תמיכה זיין שוועסטער דער אַלמנה. געזאָגט האָט ער כהאי לישנא: מען זאָלל איהר געבען זעכציג רובעל אַ יאָהר — פֿינף רובעל אַ חודש...

— איך בין דאָך געווען דערביי, אָנטפֿערט אָנגעדולדיג ר׳ יונה, וואָס איז דער דין תורה?

— שוטה! און „ואדר״?

דער נייער נגון.

מען האָט געגעבען אַ בלאָז, דער עולם האָט אָנגעהויבען רעש׳ן: „לשנה הבא בירושלים״! ווייסע חברה האָט זיך שוין צוגעחאַפּט צו׳ם וואַקס פֿונ׳ם שלחן, ביים עמוד איז שוין געשטאַנען אַ וואָכענדיגער חזן, מען האָט געדאַווענט שוין דען וואָכעדיגען מעריב מיט׳ן וואָכעדיגען ניגון.

פֿייל פֿון בויגען האָט זיך געדאַווענט, פֿייל פֿון בויגען אָבגעלעגט קיטעל און טלית און אָנגעהויבען אָנטוהן די שטיוועל — ווער האָט צייט?

קיינער האָט קיין צייט נישט געהאַט צו בעמערקען דען בלאַססען יונגען־מאַנן, וואָס האָט געדרעהט זיך אַרום עולם און נאָכגעשלעפּט אַ שוואַך און נאָך אַ בלאַססער קינד. דאָס דריטע מאָל געהט ער שוין אַרום די שטאָרט; ק׳ינער זעהט איהן נישט. דער ליגט אונטער אַ באַנק און זוכט אַ שטיוועל, יענער איז פֿערנוממען, מען האָט איהם אַ קאַלאָש פֿערטוישט, אַ היטעל פֿאַר־שמירט מיט חלב און — אַללע זענען הונגעריג...

אומזיסט קוקט ער יעדען אין פנים, ער קאָנן קיינעמ'ס בליק ניט הא[illegible]ען.

— טאַטע, קום שוין אַהיים! בעט זיך דאָס קינד.

— נאָך איינמאָל וועלען מיר ארומגעהן, האָט ער געאָנטפערט, איך וויל נאָך דורכגעהן פאַר'ן פעטער...

דערווייל אָבער האָט זיך דער עולם אַ ריהר געטהון. דער לעצטער קדיש, דער לעצטער „אמן"!

דער עולם יאָגט און שלעפּט מיט דען יונגענמאַנן מיט'ן קינד.

אויפ'ן שוהל-הויף שטעללען זיך די מאַננער מקדש זיין די לבנה. די ווייבער ציהען זיך איןביידע זייטען פון שוהל-גאַס, ווי צוויי ווייסע שנירען.

אַהיים געהענדיג, האָט מען צייט אויסצורעכענען, וויפיעל ווייבער עס האָבען געחלש'ט, וויפיעל שיער-נישט געחלש'ט; צו רעדען אַ ביסעל מכּח דען חזן, וואָס איז היינט געוועזען הייזריג מעהר ווי אַללע יאָהר.

ביי יעדען הויז געזעגענען זיך צוויי דריי און פערשווינדען... בשעת ווען אויפ'ן שוהל-הויף שטעהט נאָך דער גרויסער עולם און טאַנצט געגען דער לבנה. צווישען עולם דרעהט זיך ווייטער אַרום דער בלאַססער יונגערמאַנן מיט'ן בלאַססען קינד. דער עולם הייבט אָן ווערען קלענער און זיין פנים — פינסטערער; אָבגעזאָגט, דער לעצטער פערשווינדט ערגיץ אין אַ ליק. דער יונגערמאַנן שטעהט נאָך:

— קיינער... נו מילא, מוז מען זיך בעגעהן... איך וועלל נישט בעטלען אויפ'ן נייעם יאָהר; באַלד מוצאי יום-כפור... האָבען זיינע ליפּפען געציטטערט.

דאָס קינד האָט געמיינט, אַז ער איז מקדש די לבנה.

— גענוג שוין, טאַטע! האָט ער איהן געשלעפּט ביי דער פּאָללע, קום שוין אַהיים! — זיין קול איז געוועזען אָנגעזאָפּט מיט טרערען.

— נאַריש קינד, וואָס יאָגסט דו דיך אַהיים?

— עססען! איך בין הונגעריג.

— פשיטא! אודאי ביזט דו הונגעריג... שוטה איינער! מאי קא משמע לן? וואָס דערצעהלסט דו מיר, אַז דו ביזט הונגעריג... אַ נישט, וואָס וואָלט איך געמיינט, אַז דו פאַסטעסט אָב אַ יום-כפור און דו ביזט נישט הונגעריג?

— קום שוין אַהיים, האָט זיך ווייטער געבעטען דאָס קינד.

— האָר, דוד'ל, אין דערהיים איז אויך נישט דאָ וואָס צו עסען...

— האַטש אַ שטיקעל ברויט!

— קיין ברעקיל ברויט!

דאָס קינד איז געבליבען שטעהן דערשראָקען

— דוד'ל, מאַכט צו איהם דער פּאָטער, דו ווייסט וואָס היינט איז געוועזען?

— דאָס קינד שווייגט און חליפעט שטילל.

— היינט, דוד'ל, איז געוועזען יום־כּפּור... יום הקדוש, ווייסט וואָס דאָס איז טייטש?

— יאָ, האָט קוים דאָס קינד געשאָקעלט מיט'ן קאָפּף.

— נו, זאָג דוד'ל, וואָס האָבען מיר געטהון?

— געראָוועט, וויינט דאָס קינד.

— גוט! און השם יתברך וואָס האָט געטהון?

— מוחל געוועזען, האָט קוים דאָס קינד אַרויסגעחליפעט.

— ווייסט דו וואָס, דוד'ל, אַז גאָטט, ברוך הוא, האָט מוחל געוועזען אונזערע זינד, דאַרפען מיר, דאַכט זיך, זיין פריילך! וואָס? דאָס קינד אָנטוועֶרט נישט.

— דו געדענקסט, דוד'ל, פאַר־יאָהר, ווען די מאַמע האָט נאָך געלעבט, האָבען מיר געזונגען, נאָך דער וועטשערע אַ נייעס נגון, געדענקסט דען נגון?

— ניין!

— איך וועל דיך דערמאַנען, נור העלף מיר אונטער!

און דער יונגער־מאַנן האָט אָנגעהויבען זינגען מיט אַ הייזריג שוואַכע שטיממע אַ נגון; נישט קיין סיני, נישט קיין וואָלאָך, נור עפּיס אַ גריילבען נגון, וואָס האָט געשניטען אין האַרץ.

דאָס קינד האָט וויינענדיג צו געהאָלפען.

עֶלֶעְנד.

סענדער האָט געהאָט זעקס ווייבער און וויל דאָס זיבענטע!

דאָס ערשטע ווייב זיינס געדענקט ער קוים. זיין פּאָטער, **עליו השלום**, ר' **פתחיה**, האָט איהם אַ מאָל אַ היים געבראַכט אַ זייגער'ל, דערנאָך האָט מען איהם אָנגעטוהן אַ פוטער מיט אַ שטריימעל, דערנאָך האָט ער געגעססען אַ גאָלדענע יאָך... ער קאָן זיך ניט דערמאָנען, ווי דאָס ווייבעל האָט אויסגעזעהען; ער געדענקט אַ קלייד מיט אַ זילבערנעם פּאַס, אַ שטערנטיכעל, אַ פּאָר אוירינגלייך, קיין פּנים נישט; זי האָט דאָך געמוזט האָבען אַ פּנים!

פאַר דאָס געדענקט ער, אַז, פאַר דער תחינה, אַ חדש, חעלכטענס צוויי, אין

ער געוואָרען בר מצוה. דעמעלט האָט דער פאָטער, א בעלזער חסיד, גענומען ביי איהם פאַר'ן גאַנצען עולם האַנד־תקיעת־כף, אז ער וועט זיך ניט אויסלערנען קיין פרעמדע מנהגים ביים שוועהר אין הויז, ניט געהן אין שווערס דרך, ניט ווערען קיין קאָצקער, קיין מאָל ניט עובר זיין זמן קריאת שמע, און יאָהר ביי יאָהר עולה רגל זיין קיין בעלז.

דער שטאָרטישער רב, אויך א בעלזער, האָט איהם געגעבען אַ קניפּף אין בעקעל פאַר דער דרשה. דערביי האָט ער איהם געזאָגט, אז תורה אַליין איז ניט מציל מדינו של גיהנום, אַ והא ראיה דער גאון, ער איז דאָך געווען אַ למדן מופלג, מאַקי אַ גאון, און איז היינט פאָרט אין אַ קליינע מדרגה... ער זיצט אין פּ״דער־הויז פון גן עדן איבער אַ ש״ס־גמרא און לערנט, און דאָס האַרץ טהוט איהם ווי זעהענדיג, ווי פּראָסטע מענשען, וואָס קעננען קיום עברי, שפּרינגען איבער'ן אַריבער גלייך אין גן עדן אַריין; וואָרען באמת, זאָגט ער, דער עקר איז כונה און אמונה... אמונה, זאָגט ער, אין זיין ליעבען נאָמען, און נאָך מעהר—אמונה אין דעם יוד, וואָס...

וואָס... געדענקט ער שוין נישט, נור עס איז אויסגעקוממען, אַז עס איז שוין גלייכער צו עסען טרפות ונבלות איידער צו פאָהרען קיין קאָצק. גלייכער צו זיין אַ כלב, אַיין אַפּקורס, איידער דעם בעלזער און גאָטט ברוך הוא להכעיס, טאָג אויף טאָג עובר צו זיין זמן קריאת שמע, און אַזוי ווייטער...

און באַלד נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבען דאָס גיהנום!.. ער איז שיער נישט געשטאָרבען פאַר הונגער, ער פלעגט אָבדאַוונען אַכט אין דער פריה און עסען גייט מען צוויי ביי נאַכט, ווען ער איז שוין געלעגען און שנאָרכט ערגיץ אויף אַ באַנק...

ער האָט אָנגעהויבען גנבינען עסען, אויסטרינקען, מיט דער הילף פון אַ שטרוי, די מילך, אַרויס חאַפּען פלייש פון טאָפּף; גנבינען געלד און קויפען עסען. דער שווער האָט אָנגעהויבען פאַציען, די שוויגער — צו שאָקלען איבער איהם מיט אַ קאָציובע, מיט'ן בעזעם, מיט וואָס זי האָט געקריעגען אין דער האַנד אַריין, ביז ער האָט זיך איין מאָל מישב געוועהן און איז ביי נאַכט ענטלאָפען...

מען האָט איהן געחאַפּט:

— דו שייגאָץ, שרייט דער שווער, אַ ווייב געהט צו קינד ענטלויפט מען!.

ער האָט זיך קוים געגלייבט! סטייטש?

צום דריטען טאָג איז דאָס ווייבעל, נעביך געשטאָרבען, אין קינפּיט. עס האָט איהם שטאַרק ווי געטהון; דאָך איידער ער האָט צייט געהאַט זיך אויס צו־וויינען, האָט איהם דער שווער אַראָב געחאַפּט דעם ספּאָדעק, אוים געטוהן דאָס

זייגערעל, אָב געצויגען די יופיצע און געגעבּ׳ן אַ טאַלעץ אַרוּם, אַז ער האָט אוּש די ציין װעקליבּען.

ער געדענקט שוין ניט אפילו ווי אַזוי ער איז אַהיים געקוּמען. בּעהילפיג זיינען איהם געווען בעלזער חסידים. דער בּאַלט איז ער אַלט געווען 14 יאָהר. געזעסען איז ער שוין ביז 16. אין די צוויי יאָהר האָט דער פאָטער פערלאָזט אַללע געשעפטען (ער איז געווען אַ תבואה מעקלער) און אַלץ געהאַט דין־תורות מיט׳ן מחותן. געלעבּט האָט מען פון דער מאַמעס שטעל. דער פאָטער האָט זיך געריבּט פינ׳ם „קאָצקער חזיר" אַללע האָהר אוים צו רייסען! און האָט אַללע מאָל געגומען אויף הוצאות, אויף אַנדערע טוענים, אַנדערע רבּנים, פלעגט שטענדיג אַהיים צו קוממען מלא כּעס, און אַרייוואַרפען סענדער׳ן 14 פּעטש:

אזא נבלה ווי דו — לאָזט זיך אַרויסוואַרפען! אַז די מאַמע האָט זיך אָנגענוממען, איז געוואָר׳ן ערשט חשך. סענדער האָט גאָטט געדאַנקט, אַז ער איז נאָך אַ מאָל געשטאַנען אונטער דער חופּה. איידער מען האָט געבּרענגט די כּלה, האָט ער מיט׳ן גאַנצען הארץ מתפּלל געווען, דער שדוך זאָלל שוין עולה יפה זיין. געוואוסט האָט ער, אַז דער נייער מחותן איז שוין אַ בעלזער, אַז ער וועט שוין ניט דאַרפען גנבינען און חאַפּען פון די טעפּ. נור, „רבּונו של עולם", זאָלל זי ניט שטאַרבּען אין קינפּעט! זאָלל זי שוין בּעססער זיין איין עקרה.

ער ווייסט, אַז ווען ניט וואָס יענע איז געשטאָרבּען, וואָלט ער פאָרט אוים געהאַלטען די צוויי יאָהר קאָסט, דערנאָך וואָלט געוועזען קאָסט ביים טאַטען, אַללע מכּות וואָלטען זיך אוים געהיילט... ער וואָלט ניט אַ היים געפאָהרען נאַקיט און בּלויז, ווינטער אין גרעסטען פראָסט...

אַז ער האָט זיך דערמאַנט אין דער קעלט, האָט ער אונטער דער חופּה אָנגעהויבּען אינערליך שטאַרק צו וויינען. ער האָט ניט געהאָרט, ווי מען האָט איהן בּעוואָרפען מיט שניי, געשטאָכען מיט שפּילקעס, ווי די כּלי־זמר האָבּען געשפּיעלט, ווי מען האָט מיט דער כּלה אַרום איהם זיבּען ראָדליך געמאַכט, ווי דער חזן האָט געזונגען... און, אַז מען האָט איהם מקרא געווען דען „הרי את", האָט ער אין האַרץ אוים געשריגען:

— רבּונו של עולם בּעססער, איין עקרה!

און ער האָט עס געבּעטען אין אַ בּייזער שעה!

געווען איז זי אפילו, דערציילט ער, אַ חנעוודיק ווייבּעל, אַ גאָר־נישט־קשה־דיג ווייבּעל, אַ בּריה, אַ גוטע... זי איז איהם געקראָכען אונטער די נאָגיל. און אַ לוסטיגע יודענע, קיין שמויגער, נישט קיין, ווי רופט מען עס, נישט קיין משמאי, גאָר פערקעהרט! אַ לאַך, אַ שטיפּ בּיי דער וויעטשערע — דעם שווער

האָט עס אפילו אַ מאָל געאַרט.

— נאָר איך, דער ציילט ער, איך האָב באמת שטאַרק הנאה געהאַט דערפֿון. מאַקי, עס איז לעבעדיגער געוואָרען אין שטיבּ! איהר ווייסט נישט, אַ גוט ווייב איז פֿריילוך און מאַכט פֿריילוך, נור וואָס קומט אַרויס — איין עקרה! און אפשר וואָלט איך מיך מיט איהר פֿאָרט נישט געגט; אַ קשיא אויף אַ מעשה, אַז מע'קניפּט זיך צו עמיצען צו, איז שווער זיך אָב צו רייסען, און צו געקניפּט בין איך געווען. אמת, נישט צו איהר. זעהסט דו, אַ יורנע'איז אַ יורנע, נור צו דער שמחה, צו דעם שטיבעלע, פֿון וועלכען עס פֿלעגט מיר וואַרעם ווערען אין אַללע איברים... אָבער ערשטענס האָט מיך די מאַמע בעשיטט מיט ביטערע בריף, זי וויל איין אייניקיל! צום שלימזל בין איך געווען אַ בן יחיד; די מאַמע, עליה השלום, האָט קיין אַנדערע אייניקליך נישט געקאָנט האָבען! עס איז איהר ממש געגאַנגען אין לעבען. יעדער בריף איז אויסגעווייקט מיט טרערען, דער טאַטע האָט פֿאַר כעס גאָר אויפֿגעהערט צו שרייבען; ער האָט מיך גאָר פֿאַר מסר'ת פֿאַר'ן רבּי'ן... דער אמת איז, אַז זי אַליין איז אויך אַביסעל שולדיג געווען... אין דער לעצטער צייט איז זי גאָר אַני־דערש געוואָרען, פֿערלוירען די שמחה, עפּעס די אויגען האָבען איהר אָנגעהויבען רויט צו ווערען, און וואָס זי האָט מיך אָנגעקוקט, האָט זי אַרויס געלאָזט אַ בעטש... זי האָט, אַ פּנים, מורא געהאַט פֿאַר אַ גט!

געוואָהנט האָבען מיר צוזאַממען מיט'ן שווער, דער נדן איז נאָך געווען איינגעלייגט, דער שווער האָט מורא געהאַט אַרויס צוגעבען דאָס שלישית; איך האָב איהם נישט וואָס פֿאַראיבעל צו האָבען: אָהן קינדער רייסט זיך עס ווי אַ פֿאָדעם... געלעבט האָט מען פֿון פּראָצענט. געזעסען צוזאַממען אין איין שטיב; עס איז אפילו נישט מעגליך געווען אַ וואָרט צו רעדען... און זי האָט מיך נור אָנגעקוקט און געקאַפּיט מיט טרערען. עס איז אויף איהר, רחמנא לצלן, איין איבער קערעניש גע־קוממען... אַ העלפֿט איז פֿון איהר, רחמנא לצלן, געבליבען, און די געבליבענע העלפֿט איז, זאָלל גאָט שומר ומציל זיין, גריען און געל און איינגעשרימפּען... פֿון דעסטוועגען האָב איך געהאַט שטאַרק רחמנות, שטאַרק רחמנות... עס האָט מיך געשגימען ביים האַרץ...

טרערען קוממען איהם אין די אַלטע אויגען אַריין.

„נור וואָס האָב איך געוואָלט טהון! דער רבּי האָט גוזר געווען, דער שווער איז בעשטאַנען (אמת, ער האָט דעם גאַנצען נדן צוגענוממען), דער טאַטי איז גע־קוממען... מען האָט מיך אָב געגט".

„איך בין שוין דעמעלט געווען קרוב לשלשים, אַ זיבען, אַכט און צוואַנציג יאָהר, און בין צוריק געפֿאָהרען צום טאַטען..."

דער מסחר דערוויל איז געפֿאַלען, קיין געלד איז נישט געווען, און אונזער סענדער ווערט אַ מלמד.

אַ מלמד קאָן נישט זיין אָהן אַ רבי'צען.

6 יאָהר איז ער געווען מלמד, און 3 ווייבער האָט ער געהאַט אין די זעקס יאָהר: איינע האָט איהן געגט, צוויי האָט ער געגט; איינע איז גליאַט געווען רחמנא לצלן אַ שלימזאַלניצע, ער האָט זיך אין גאַנצען געגאַרט: מען האָט איהם איינגערעדט, אַז זי איז איין אַלמנה, צום סוף איז זי געווען דאָס פֿיערטע מאָל אַ גרושה, ער איז געווען איהר פֿינפֿטער מאַנן, אַ קליינינקייט! מען האָט געזאָגט, אַז זי האָט איין קינד, געברענגט האָט זי פֿינף! נאָך אַ מערכה וואָס די רעשט האָט זיך ביי איהר ניט געהאַלטען, וואָרען געהאַט האָט זי מיט יעדען מאַן דריי און אָפשר פֿיער. —

און „עס איז זי שווער געוועהן, דערציילט ער, צו גט'ן! אַזא שלימזל, אַזא מחוסר דעה, אַז עס איז כמעט ניט מאָגליך געוועהן, ניט מיט איהר צו לעבען, ניט צו געבען איהר אַ גט.

„וואָס קלעהרט איהר, איך בין גוט אַריין אין דער בלאָטע! אַ יורענע, דאַכט זיך, וואָס איז דער חלוק? וואָס איז? עולם הזה דאַרף איך? באמת, אַ מלמד, ווער האָט צייט דערצו? נור אַ גולם, רחמנא לצלן! מען מוז מיט איהר קאָמאַנדירען; שטעה אויף, שטעהט זי אויף, טהו דיך אָהן — פֿאָלגט זי; לייג אָן אַ פֿייער, קאָך דאָס און דאָס... איז זי אַלץ מקיים, נור אַליין — גאָר ניט. אַז איך האָב פֿערגעסען איהר צו זאָגען וואָס צו טהון, האָט זי זיך אַליין קיין מאָל ניט דערמאָנט! וואָס קלעהרט איהר? איך האָב דורך איהר דאָס מעמד פֿערלוירען. איך האָב געמוזט געהן אויפ'ן מאַרק, קויפֿען עססען, אָנטהון די קינדער; ניט מיינע, פֿרעמדע קינדער! איך האָב נאָך אַזא גולם ניט געזעהן! זי האָט גאָר קיין נשמה ניט געהאַט, רחמנא לצלן, אַז מען האָט זי געדאַרפֿט דערמאָנען צו עססען! אַ רוח אין פֿיטעל שדכנ'ס טאַטינס טאַטען אַריין! דאָס האָט ער מיר די מציאה אָנגעהאָנגען. באשר — זי האָט געהאַט 250 רו"כ פֿון די מאַנען וואָס האָבען זי געג'ט, יעדערער האָט זיך ממש אוים געטוהן ביז צום העמד! און וויטער דאָס איינענע, דאָס געלד איז געלעגען איינגע־לייגט ביי אַ פֿעטער און ער האָט קוים געגעבען דרייצען פּראָצענט.

איך האָב געמיינט — עס איז מיין עק. רעד צו איהר, אָנטפֿערט זי ניט; זי ווייסט גאָר ניט וואָס מען רעדט צו איהר! און אַ טבע האָט זי געהאַט אַז זי האָט ניט געקענט ליידען איהר אייגענע קינדער. וואָס איינס איז צו איהר צו געגאַנגען, אַ טראַך, אַ זעץ, אַ קניפּ. די קולות זענען געגאַנגען עד לב השמים... איך האָב איהר אַ מאָל פֿאַר כעס געוואָרפֿען אַ לייכטער. עס טהוט מיר עד היום באַנג, באמת, וואָס איז זי שולדיג געווען? רחמנא לצלן, עס האָט עפּיס געמוזט זיין

אַ קרענק אַזוינע, מען איז מיט איהר אוים געפאָהרען צו אַללע רב׳יים, און קיינער האָט איהר ניט געקאָנט העלפען".

און סענדער האָט דאָס פערשטאַנען על פי דרך הטבע: אַ דאָקטאָר, להבדיל, קאָן אוים היילען אַ קראַנקען פוס, אָבער אַז עס איז גאָר קיין פוס ניט דא? לאָמט מען טאַקי ביז אין טויט אַריין. אַ רבי, להבדיל, היילט אַ קראַנקע נשמה, אבער גאָטט זאָלל היטען, אַז מען האָט איהר, כביכול, פערגעסען אַריין צו בלאָזען די נשמה, קאָן קיין גוטער יוד ניט העלפען, בלייבט מען אַ חיה, אַ בהמה ביז אין טויט אַריין.

„און איידער איך בין איהרע פטור געוואָרען! אַ סך רבנים האָבען זי גאָר ניט געוואָלט צו לאָזען צו׳ן אַ גט. באשר — זי האָט ניט קיין שכל צו וואָלען אַ גט. האָרסט אַ מעשה, זי זאָלל האָבען שכל, וואָלט זי זיך דאָך נאָך געאַלטערט מיט׳ן ערשטען מאַן! און אַז איך האָב שוין יאָ אַזא רב געקריעגען, וואָס האָט בעשטאַנען, האָט געדויערט פון פסח ביז סוכות, איידער מען האָט זי אוים געלערענט, וואָס זי זאָלל זאָגען.

און זי וואָלט באמת ניט געקענט, ווען ניט די רבי׳צען, דעם רב׳ס ווייב. אַזא ווייב אַ חכמה, איז טאַקי אַ קרוין פאַר׳ן מאַן. אַ מחיה, זי איז געפאַלען אויפ׳ן שכל, האָט זיך איהר געשטעלט קעגען איבער, געשאָקעלט מיט׳ן קלוגען קאָפּף אויף יאָ, איז געוועזען יאָ"!

פאַר דאָס האָבען איהן שוין אָב געגט די אַנדערע צוויי: איינער איז ניט געפאָלען זיין קאָלטאָניוואַטע באָרד; זי האָט, זאָגט זי, פיינד אַ קאָלטון.

„און וואָס זאָלל איך טוהן, אַז איך האָב אַ קאָלטון? איך ווייז איהר ווי איך לייג יעדער אַרויסגעפאַלענע האָהר אין דער גמרא אַריין, איך גיב איהר צו פערשטעהן, אַז אַ באָרד איז אַ דבר שבקדושה; אַז יודען שוואָרען ביי דער באָרד ווי בנקיטת חפץ; זי זאָגט אָבער, אַז מיין באָרד נידזיט זי, אַז זי קאָן ניט עססען, אַז זי גיט צוריק יעדען ביסען!

— נו וואָס טוהט מען מיט אַ באָרד? פראָג איך זי.

— שלאָג דיר, שרייט זי, מיט איהר קאָפּף אין דער וואַנד, אָדער גט מיך!

און איך האָב מיך איינגעשפאַרט: באין אופן! עס איז מיר אין איהר ניט געגאַנגען... עס איז מיר פשוט נמאס ומאוס געוואָרען דאָס גט׳ן מיט׳ן חתונה האָבען. ווער האָט צייט און קאָפּף דער צו? איידער איך האָב געקריעגען תלמידים, איידער וואָס, גיי ווייטער גט זיך, האָב חתונה און פערליער אויפ׳ס נייעס דאָס מלמדות! און צום שלי׳מזל איז אין שטאָדטיל געוועהן אַ טייך אָהן אַ נאָמען, מוז מען זיך פאָהרען גט׳ן, אַ שאָן עסק! און די בעלי בתים שבען נור אַ תירוץ אָב צו רייסען פון מלמדות. זי וויל אָבער אַ גט! איך

שריי: געוואַלד, וואַרט מיר אַ יאָהר, אַ זמן, — זי ווילל ניט האָרען און געדענקען, אַ גט און אַ גט!

איך האָב מיך מישב געווען און דער ארורה ניט געאָנטפערט; איך זיץ און לער'ן... שטעלט זי זיך איבער די תלמידים און שרייט: א גט! אַ גט! הייבט גאָר אָן צו וואַרפען אין ד'רערד די אַנדערט־האַלבען טעלער!

מיין מערכה איז נאָך געווען, וואָס זי האָט זיך נע'מאוסט צו מיר צו־געהן, אַ זונסט וואָלט זי מיר נישט איינמאָל די באָרד אויס געריסען! עס איז געווען אַ ווילדע חיה, אַ קצב'ס אַ טאָכטער, איין אלמנה נאָך אַ שניידער! פערשטעהט איהר דען יחוס!

איך האָב קוים געפועלט ביי די בעלי־בתים, זיי זאָלען מיך לאָזען קנעלען אין בית המדרש, קומט זי אין בית המדרש אריין און שרייט אין מקום קדוש: אַ גט! אַ גט! מהו עפים!

זי לאָזט שבת אין שטיבעל ניט אוים נעמען!

די צווייטע וואָך האָב איך שוין געקנעלט ביי די בעלי בתים אין דער היים, עס איז געבליבען — אַ וואָך אום אַ וואָך. די בעלי בתים האבען שוין אויף מיר רחמנות געהאַט, פון שטיבעל האָט מען זי שוין אַ פּאָר מאָל אַרוים געוואָרפען. וואָס קומט אָבער אַרוים, אַז זי האָט זיך מישב געווען און אויפגעהערט צו קאָכען, צו וואַשען גרעט, אוים צו קעהרען די שטוב און צו געהן טהרה... וואָס קלעהרט איהר, זי האָט מיך דערדליבעט, איך האָב איהר געמוזט געבען גט!

די צווייטע, וואָס האָט מיך געגט, איז עפים געווען גאָר אַ נייע מאָרע שלימזל. איך האָב שוין אַ גליק צו ווייבער, רחמנא לצלן, אַללע בלאָטעס ציעהען זיך צו מיר! מענשען האָבען מזל צו אַלעם, אפילו צו ווייבער. ביי לייטען איז דאָ ווייבער ווי גאָלד! נור איך נעביך! וואָס זאָלל איך אייך זאָגען, דאָס איז געווען אַזוינס, וואָס די וועלט פערמאָגט עס ניט. און אַלץ פייטעל שרכן! די ערד זאָלל איהם אַרוים וואַרפען, עס איז נאָך אַזא פושע ישראל ניט געווען! און ער — גאָר נישט, דער פושע ישראל!... וואָס בין איך, זאָגט ער, שולדיג? איך זעה אַ ווייביל רעד איך איהר אַ שדוך! איך ווייס, וואָס ביי איהר אין האַרץ איז? פון וואַנן זאָלל איך ווייסען אַז זי וועט נאַראָווען? מיר געפאָלט דיין באָרד! און ער האָט מיך ווייטער אַריין געפיהרט אין אַ צרה. וואָס פראָגט איהר, ער האָט מיר געגעבען אַ שטומע! רחמנא לצלן, ממש אַ שטומע. די ערשטע פּאָר טאָג האָב איך מיך מחיה געווען; באמת אַ יודענע אָהן לשון, אויף אַללע צדיקים געזאָגט, פאַר וואָס ניט, כצפיחת בדבש! אַ ווייב האָסט דו און קיין איינציגע קללה, אַ קלייניקייט! זי איז אָבער אויך געווען פון געמיינעם שטיינער, פון בעלי מלאכות, און איך בין איהר אויך ניט געפאָלען; איהר האָרט אַ מעשה! נוא נוא! הייבט זי אָן איבער מיר צו

בלאָזען שופר, אַזא קול האָט זי געהאַט — זי האָט זיך אויס געריסען דען האַלז! וואָס איהר איז ניט געפאָלען, ווייס איך ניט עד היום, נור זי האָט געבלאָזען שופר, געדראַפּיט, געקאָפּיט, געפּאַטשט, ביז זי האָט מיך אָב גע'גט!...

עס איז ניט געווען אַזוי געשווינד ווי מען זאָגט; זי האָט איין מאָל פאַר כעס געקריגען דאָס חולי נופל אין מיט'ן שטוב, יאָ יאָ!

איינע נור איז מיר געשטאָרבען. דער אייגענער קעלבאַסניק פייטעל פערקויפט מיר אַ צוקראָכֿען מלבוש — אַ סוחאָטניצע! אפילו אַ ניש'קשה'דיג פון אַ ווייבעל, ד'לעבען... נור געשפּיגען האָט זי מיט בלוט אונ דאַר געווען... ווייס איך...

זי האָט, געביך, ניט געהאַט קיין פּרעטענסיע. אַ פּשוט ערליך ווייבעל, איין אמת'ע אשה צנועה, ווי אַ ווייב דאַרף צו זיין, נור די קרענק האָט זי נעבעך אויפגעגעסען; ווי איך זאָג אייך: אַ צוקראָכֿען מלבוש! זי איז אפילו ניט מעוברת געוואָרען אונ איז איינגעשלאָפען ווי אַ הוהן. איך האָב געמיינט איך פערגיי פאַר צרות! וואָס דאָס האָט מיך אָב געקאָסט, — אַ הון! אונ וואָס? גאָר ניט! כמעט גאָר ניט! איך האָב שוין אַזא מזל! זי איז געווען אַ גברא קטילא, אונ באַלד אין דער שבעה, — פייטעל איז דאָ! דער שטן, ימח שמו!

— איך האָב געוואוסט, זאָגט ער. איך האָב געטראַכֿט, זאָגט ער, קיין ווייב וועט ער ניט האָבען, נור ירושה, זאָגט ער, וועט ער נעמען... אַצונד ווערסט דו ערשט חתונה האָבען ווי אַ מענש.

— 50 טאָהלער איז קיין קלייניקייט! וואָס דען, זאָגט ער, האָסט דו געמיינט? אַ שיין ווייבעל, 50 טאָהלער, אָהן קינדער, אונ אָהן אַ פעהלער? הע, פאַר וואָס קומט דיר דאָס? באשר, — האָסט שאָן געדרשענט?

אין האַרץ האָב איך איהן געשאָלטען, נור ע"פ שכל האָב איך פערשטאַנען, אַז ער איז גערעכֿט; איך בין פערנאַרט געווען אין דעם מענש! איך בין געווען מלמד אונ ער וואָלט מיך ווייטער געפיהרט אין חדר אַריין!

ווי דער אמת איז, בין איך שוין, האָט אַ פּנים, פאַר צרות אַזוי דערשלאָגען געווען, אַז איך בין ממש אָהן שכל געבליבען. אונ פייטעל האָט מיר ווייטער געדולט מיין קאָפּף מיט אַ ירושה, מיט אַ זיכֿערע ירושה, אונ שוין הונדערט טאָהלער... ער וואָלט מיך זיכֿער איבער געדרייבערט, ער האָט שוין אַזא כח געהאַט יעדען איבער צו דרייבער'ן, נור די מערכה איז געווען, אַז ער אַליין איז געשטאָרבען.

פון דעסטוועגען, זאָגט סענדער, איך בין דאָך אַ יוד איין אַכֿציגער, פון דעסטוועגען, ווען עס טרעפט זיך מיר אַ גוטער שדוך, וואָלט איך נאָך אַ מאָל געפּרוווט חתונה האָבען! היינט איז אָבער אַלץ אין דרער'ד! עס איז קיין רעכֿטע יודענע אונ קיין רעכֿטער שדכֿן ניט דאָ... איהר מיינט, יונגע לייט, אַז איין אַלטען מאַן איז

גוט צו זיין אַליין, גאָר אַליין, גאָר גאָר אַליין, ווי אַ, ווי אַ וויאַרסט למשל אין מיטען וועג ?... גייט שוין גייט... אונ אָהן אַ קינד! איך ווינש עס קיין יודען ניט, קיין שונא אפילו אויך ניט...

אונ דער גרייז גראָהער קאַלטמאַן האָט אָנגעהויבען ציטער'ן אונ די ברוינע־בלאָהע ליפען האָבען געציטערט, די ברילען זענען פערגאַנגען אונ ער האָט אויסגעמאַכט מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: פערפאַלען! —

אַבֶּעס פון אַיוֹרֶענֶע.

דאָס קליינע שטיבעל איז פערחושכט ווי אין איהם דער דלות, אויף ווענדען עס ווייגען אַללע פיער וואַנד... אינ'ם אָבגעריססענעם סופיט שטעקט אַ האַקקען — אַ יתום נאָך אַ געוועזענעם הענגעל־לייכטער. דער גרויסער, אָבגעשייל־טער אויבען איז „ארומגעגאַרטעלט ביי די לענדען" מיט אַ גראָבען זאַק, שטעהט איבערגעבויגען אין אַ זייט, אונ קוקט אַריבער צו זיין פינסטערן שכן — צו'ם ליידיגען שוואַרצען קוימען, אויף וועלכען עס ליעגט איין איבערגעדרייטער טאָפּף מיט איין אָנגעברענטע ראַנד, אונ אין אַ זייט, איין „עליו־השלום", אַ צערבראָכע־נער לאָפּיל. דער בלעכענער גבור האָט געהאַט איין ערליכען טויט: ער איז געפאַללען אין דער מלחמה מיט אויסגעדאַרטער, איינגעשפאַרטער, נאָכטיגער קאַשע!

דאָס שטיבעל איז איבערגעפּולט מיט כלים; עס שטעהט אַ היממעל־בעט, פערהאָנגען מיט צוריססענע פאָרהאָנגליך... דורך די לאָכער קוקט אַרויס דאָס בעטגעוואַנד, אָהן ציכליך, מיט רויטע פערפּעדערטע אויגען. עס שטעהט אַ וויגעל, פון וועלכען עס שיינט אַרויס אַ גרויס געלבליך קאָפּעל פון אַ שלאָפענדיג קינד... עס שטעהט אַ קאַסטען, בעשלאָגען מיט בלעך, מיט איין אָפּפענעם הענגעל־שלאָסס, — עס מוז שוין דאָרט קיין גרויס עשירות נישט זיין, — עס שטעהט נאָך אַ טיש מיט דריי באָנקלעך; דאָס הילצערנע מעבעל איז אַמאָל רויט געפאַרבט געוועזען, היינט איז טונקעל ברוניג... רעכענט נאָך צו: אַ שאַף, אַ פאָמיעס־שאַף, אַ פאַסס וואַססער, אַ קאָציובע מיט אַ לאָפּאַטע, וועט איהר פערשטעהן, אז מען קאָן שוין, אין שטיבעל פון ד' על ד', קיין שפילקע נישט אַריין וואַרפען...

און דאָך זעננען דאָ: איין ער און אַ זי.

זי — אַ יודענע אין די מיטעלע יאָהרען — זיצט אויפ'ן קאַסטען, וואָס פילט אוים דען אָרט צווישען הימעל־בעט און דער וויעג.

זי האָט אין דער רעכטער האַנד דאָס איינציגע, קליינע, פערגרינטע פענסטער; לינקס — דען טיש. זי אַרבייט אַ זאָק, שאָקעלט צו דאָס וויגעל מיט'ן פוס און האָרט זיך איין, ווי ער לערנט ביים טיש. און ער לערנט מיט אַ זינגענדיג־וואָלאַכיש־וויינענדיג קול. ער לערענט און בעוועגט זיך אומרוהיג, אָבגעריססען און נערוועז. טהייל וואָרטער שלינגט ער, טהייל ציהט ער, טהייל חאַפּט ער, טהייל היפּערט ער איבער; טהייל אַקצענטירט ער און דריקט אוים מיט ליעבשאַפט, טהייל שיטט ער גלייכגילטיג אַרוים, ווי אַרבים פון אַ זאַק; דערביי רוהט ער נישט אַ רגע: דאָ חאַפּט ער אַרוים פון קעשענע איין אַמאָל רויט און גאַנץ געוועזענע פאַטשיילע, ווישט זיך די נאָז, דען שוויים פון פנים און שטערען, באַלד לאָזט ער זי אַראָב אויף דער שוים און חאַפּט זיך קרייזלען די פּאות, צופּען דאָס שפּיציגע, אָרטערוויים קוים גראָהליכע, באָרדיל ... אָט, בעהאַלט ער איין אוים־געצופּטע האָר אין ספר אַריין און הייבט זיך אָן פּאַטשען אויף דער קניע, די האַנד דערפיהלען דערוויל די פאַטשיילע, חאַפּען זי און וואַרפען אַ שפּיץ אין מויל אַריין; ער בייסט, וואַרפט איבער איין פוס אויפ'ן צווייטען און טוישט אַללע מינוט די פים.

ביי דער גאַנצער צייט קנייטש זיך איהם זיין בלאַססער שטערן אין דער לאַנג און אין דער ברייט, עס קנייטשט זיך אוים איין קמץ איבער דער נאָז. די לאַנגע ברעמען ווערען, אונטער דער איבערגעלייגטער הויט פון שטערן, כמעט פערלוירען. דערוויל גיט איהם — דאַכט זיך — עפּים אַ שטאָך אין דער ברוסט; חאַפּט ער און דערלאַנגט זיך מיט דער רעכטער האַנד אויף דער לינקער זייט איין „על־חטא"... ראַפּטום פערלייגט ער דען קאָפּף לינקס, דריקט צו מיט אַ פינגער די לינקע זייט נאָז, מאַכט מיט דער רעכטער זייט אַ קינכטליכע פאַנטאַזנע, וואַרפט איבער דען קאָפּף רעכטס, די פאַנטאַזנע שפּריצט פון דער לינקער זייט נאָז!... אין מיט'ן חאַפּט ער אַ שמעק־טאַבאַק, צוהוידערט זיך בעססער, דאָס קול קלינגט, דאָס באַנקעל קנאַקט, עס רודערט דער טיש!

דאָס קינד וועקט זיך נישט; עס איז געוואָהנט צו דער מוזיק.

און זי, דאָס יונגערהייט איינגעשרומפּענע ווייב, זיצט און שעפּט נחת פון מאַנן. זי לאָזט פון איהם קיין אויג נישט אַראָב; איהר אויער פערליערט קיין איינציגען טאָן פון זיין מויל... אַמאָל זיפצט זי: ער זאָלל אַזוי — טראַכט זי — טויגען צו דער וועלט ווי צו יענער, וואָלט איהר דאָ אויך וואָהל און ליכטיג געוועזען... דאָ אויך...

— „מאַ! — טרייסט זי זיך — ווער שמועסט פֿון אַ כּבוד! נישט יעדער איז זוכה צו בּיידע טישען".

זי האָרט זיך איין... איהר איינגעשרומפּען פּנים אָנדערט זיך, דאָס אויך וואָס אַמאָל; זי איז אויך נערוואָז:

ערשט איז דערויף אויסגעגאָססען געוועזען אַ ווילדע הנאה; אַזוי פֿיעל נחת האָט זי פֿון זיין תּורה געשעפּט... דערמאַנט זי זיך, אַז היינט איז דאָך שוין דאָננערשטיג, אַז עס איז דאָך קיין דרייער אויף שבת נישט דאָ, און דאָס גן־עדן ליכט אויפ'ן פּנים, ווערט וואָס אַמאָל טונקלער און טונקלער, בּיז דער שמייכעל פֿער־שווינדט פֿון גאַנצען פּנים... דערנאָך וואַרפֿט זי אַ בּליק דורכ'ן פֿערגרינטען פֿענסטער, קוקט אויף דער זונן — עס מוז שוין זיין שפּעט און עס איז נאָך אין שטוב קיין לאָפּיל וואַרעם־וואַססער נישט דאָ, — און די שפּיזליך בּלייבען איהר שטעהן אין דער האַנד, אַ טונקעלער שאָטטען האָט שוין דאָס פּנים בּעדעקט. זי וואַרפֿט איין אויג אויפ'ן קינד: עס שלאָפֿט שוין אומרוהיג, עס וועט זיך בּאַלד אויפֿחאַפּען, עס איז פֿאַר'ן קראַנקען קינד קיין טראָפּען מילך נישט דאָ — און פֿון שאָטטען איז שוין אַ וואָלקען געוואָרען, די שפּיזלעך הייבּען אָן אין דער האַנד צו ציטטערען צו וואַר־פֿען זיך...

און אַז זי דערמאַנט זיך נאָך, אַז, אויסער דעם, געהט צו פּסח... אַז די אויערינגליך מיט די בּענש־לייכטער זעננען פֿערזעצט, דער קאַסטען — לעער, דער הענגעל־לייכטער — פֿערקויפֿט, — הייבּען אָן די שפּיזלעך גאָר מאָרדעריש צו טאַנצען, דער וואָלקען אויפ'ן פּנים ווערט טונקעל־בּלאָה, אָנגעלאָדען... אין די קליינע, גראָהע אויגען, וואָס מען זעהט קוים אַרויס פֿון אונטערן טיכעל אויפ'ן קאָפּף, בּעווייזען זיך — בּליצען!

ער — זיצט דאָך אַלץ און לערענט; ער בּעמערקט נישט, אַז עס מאַכט זיך אַ געוויטטער, אַז עס ווערט אַללע מאָל געפֿאָהרליכער... אַז זי לאָזט אַרויס דען זאָק מיט די שפּיזליך פֿון דער האַנד און הייבּט אָן קנאַקען די אויסגעדאַרטע פֿינגער, אַז זי קנייטשט איין דען שטערן פֿאַר ווייטאָג, איין אויג ווערט צוגעמאַכט, און דאָס צווייט קוקט אויף איהן, מעסער־שפּיציג אויפ'ן מאַנן, דען למדן, אַז עס וואָלט איהם, ווען ער זאָלל עס זעהן, קיהל געוואָרען אין אַללע איברים; דאָך ער זעהט נישט, ווי איהרע בּלאָהע ליפּפּען ציטטערן, ווי די גאָמבּע ציטטערט, ווי עס קלאַפּט איהר אַ צאָהן אָן אַ צאָהן... ווי זי האַלט זיך איין מיט אַללע כּוחות, נישט אויס צו בּרעכען... ווי דער דאָננער רייסט זיך און רייסט, און עס דאַרף נור אַ קליי־ניגקייט, ער זאָל אַרויס פֿון מויל.

דאָס קלייניגקייט האָט זיך געטראָפֿפֿען:

ער לערנט און זאָגט: „שמע מיניה — — — תּלת..." און טיישט זיך אויס

בנעימות: „איז דאָך פֿון דאַננען געדרונ־גען..." ער וויל זאָגען: דריי — נור דאָס וואָרט „געדרונגען" איז שוין גענוג געוועזען... אין דעם וואָרט האָט זיך אָנגעחאַפּט דאָס פֿערביטטערטע האַרץ, דאָס איז געוועזען דער פּונק צום פּולווער!

איהר שטאַרקער ווילען פּלאַצט. דאָס אומגליקליכע וואָרט האָט געעפֿענט אַללע פֿערהאַמערטע טויערען, אויפֿגעהאַקט אַללע ריגגעלן... אויסער זיך איז זי צוגעשפּרונגען צום מאַנן מיט פּיאַנע אין מויל, מיט נאָגעל אין פּנים אַריין.

— געדרונגען, זאָגסט דו, געדרונגען? איי, אַ דרינגעניש זאָלל אויף דיר קוממען, רבונו של עולם! -- האָט זי אויסגעשריען פֿון אַ הייזעריג קול פֿאַר כּעס — אַ דרינ־געניש, רבונו של עולם! יאָ! יאָ! האָט זי ווייטער מיט אַ שלאַנגען־קול געסיטשעט: פֿאַר פּסח... דאַננערשטיג... ס'קינד קראַנק... קיין טראָפּפּען מילך! האַ!

עס פֿערפֿעהלט איהר אָטהעם, די איינגעפֿאַללענע ברוסט שלאָגט פּאַליעס, פֿון די אויגען יאָגען בליצען.

ער בלייבט ווי פֿערשטיינערט. בלייך איז ער אויפֿגעשפּרונגען פֿון באַנ־קעל, אָהן אָטהעם פֿאַר שרעק, און האָט זיך הינטער וויליכּטס גערוקט צו דער טהיר.

זיי שטעהען איינס געגען אַנדערען און קוקען זיך אָן: ער מיט גלאָזערנע אויגען פֿאַר שרעק, זי — מיט ברעננעדיגע — פֿאַר כּעס... ער בעמערקט דאָך באַלד, אַז זי האָט פֿאַר כּעס קיין שליטה נישט, נישט איבער דער צונג, נישט איבער די האַנד, די אויגען ווערען איהם אַללע מאָל קלענער; ער האַפּט איין עק פֿאַטשיילע אין מויל אַריין, רוקט זיך נאָך אַביסעל אָב, אָטהמעט טיעפֿער אָב און מורמעלט:

— האָר, דו, אשה... ווייסט דו, וואָס איז? בטול תורה, נישט... לאָזען דעם מאַנן לערנען, האַ? אַלץ פּרנסה, האַ?! און ווער גיט דעם פֿייגעלע! אַלץ נישט גלויבען אין גאָטט! אַלץ יצר־הרע, אַלץ נור די וועלט... נאַרישע אשה... מרשעת! נישט לאָזען לערנען אַ מאַנן... דערפֿאַר קוממט גיהנם..."

אַז זי אָנפֿערט נישט, ווערט ער שטאַרקער ביי זיך! איהר פּנים ווערט בלייכער און בלייכער, זי ציטטערט אַללע מאָל מעהר, און וואָס מעהר זי ציטטערט און ווערט בלייכער — פֿעסטער און ראַשער ווערט זיין קול:

— „גיהנם! פֿייער! הענגען אויף דער צונג! אַרבע מיתות בית־דין!"

זי שווייגט, דאָס פּנים איהרס איז שוין ווי אַ קרייד,

ער פֿיהלט, אַז ער טהוט נישט גלייך, אַז ער דאַרף זי נישט אַזוי קראַנקען, אַז ער רעדט נישט ערליך; נור איינהאַלטען קאָנן ער זיך שוין נישט. אַללע שלעכטע

וואָס ער האָט ביז אַהער אין זיך געהאַט, שיטטען זיך איהם אַרוים, ער קאָנן זיי נישט איינהאַלטען.

—„ווייסט וואָס טייטש?—געהט זיין קול איבער ווי אין אַ בייזען דונגער: סקילה— דאָס הייסט: וואַרפען אין גרוב אַריין און פערשיטטען מיט שטיינער! שרפה — פיהרט ער ווייטער און וואונדערט זיך אַלליין אויף זיין העזה — שרפה, דאָס הייסט: אַריינגיסען אין די גערדאָרם אַ לאַפּיל הייס־קאָכענדיג־זידענדיג בליי! הרג איז בסיף... דאָס הייסט: מען האַקט אָב דען קאָפּף מיט אַ שווערד... אָט אַזוי! און ער מאַכט אַ בעוועגונג מיט דער האַנד אַרום האַלז. הייגט — חנק... וואַרגען... האַרסט — וואַרגען! פערשטעהסט — בטול תורה! אַלץ פאַר בטול תורה!

דאָס האַרץ טהוט איהם שוין וועה פאַר רחמנות אויף זיין קרבן, נור עס איז איהם דאָס ערשטע מאָל, ער זאָלל אַזוי גובר זיין... עס פער׳שכּור׳ט איהן! אַזאַ נאַרישע יודענע! ער האָט ביז אַהער גאָר נישט געוואוסט, אַז מען קאָנן זי אַזוי איבערשרעקען.

— אָט דאָס איז בטול תורה! שרייט ער ענדליך אויס. ער האַקט דאָך אָב, זי קאָנן דאָך צו זיך קוממען און האָפען אַ בעזים! ער שפּרינגט צוריק צו צום טיש, פערמאַכט די גמרא און לויפט אַרוים...

— „אין בית המדרש אַריין געה איך!“ שרייט ער איהר צו, שוין מיט אַ ווייבערער שטיממע און פערמאַכט נאָך זיך די טהיר.

דאָס געשריי מיט׳ן קלאַפּ פון דער טהיר, האָט אויפגעוועקט דאָס קראַנקליבע קינד. עס הייבט לאַנגזאַם אויף די שווערע ברעמען, דאָס וואַקסען־געל פנים פערקרימט זיך, און עס הייבט אָן צו פּייפען אונטער׳ן געשוואָללענעם גאָזעל. נור זי שטעהט אַלץ אויף איהר אָרט, אויסער זיך, ווי פערשטיינערט און האָרט נישט דעם קינדס קול.

— האַ! רייסט זיך איהר ענדליך אַ הייזעריג קול פון דער פערענגטער ברוסט אַרוים — אַזוי — נישט די וועלט. נישט יענע וועלט... הענגען — זאָגט ער — ווער — זאָגט ער — הייסע סמאָלע — בליי — זאָגט ער! בטול תורה!

— גאָר נישט... מיר גאָר נישט... העשעט איהר אין צוריסםענעם האַרץ: דאָ הונגער... אָהן אַ קלייד... אָהן בענש־לייכטער... אַלץ נישט... דאָס קינד הונגעריג... קיין טראָפּען מילך... און דאָרט — הענגען... הענגען אויף דער צונג... בטול תורה — זאָגט ער.—

— הענגען... חאַ! חאַ! חאַ! — רייסט זיך ראַפּטום אויס איהר פערצווייפעלט קול... הענגען, יאָ, נור דאָ! דאָ — באַלד! אַלץ איינס! נאָך וואָס וואַרטען? דאָס קינד הייבט אָן האָבער צו וויינען, נור זי האָרט אַלץ נישט.

— אַ שטריק! אַ שטריק! שרייט זי אויסער זיך, און זוכט מיט פערבלאָנזשעטע אויגען אַ שטריק אין אַללע ווינקעלעך.

אַ שטריק וואו נעמט מען! זאָלל ער שוין מיין געביין דאָ נישט טרעטען! לאָז־מיך האָטש דאָס גיהנם פטור ווערען! זאָלל ער וויססען! זאָלל ער זיין אַ מאַמע! זאָלל ער! אַ כפרה בין איך! איין מלאך המות! איין עק! איין עק זאָלל זיין! אַ שטריק!

און דאָס לעצטע וואָרט רייסט זיך איהר פון האַלז אַרויס ווי אַ רוף אויף הילף ביי'ן אַ שׂרפה.

זי דערמאַנט זיך, אַז עס ליגט ערגיץ אַ שטריק... יאָ, אונטערן אויבען... מען האָט געוואָלט אויפ'ן ווינטער דען אויבען איבער־בינדען, ער מוז נאָך דאָרט ליגען...

זי לויפט צו און געפינט דען שטריק: אַ פרייד — זי האָט געפונען דען אוצר! זי וואַרפט איין אויג אויפ'ן סופיט — דער האַקקען זיצט... זי דאַרף נור אויפ'ן טיש אַרויף.—

זי שפרינגט אַרויף —

נור פון דער הייך דערזעהט זי, אַז דאָס דערשראָקענע, פער'חלש'טע קינד איז אויפגעוועצט, עס בויגט זיך איבערן וויעגעל; עס וויל אַרויס! אַט, אַט, פאַלט עס אַרויס...

— מאַמע! האָט דאָס קינד קוים אויסגעריססען פון שוואַכען האַלזיל.

עס האַפט זי אָן אַ נייער כעס.—

זי וואַרפט אַ וועק דען שטריק, שפרינגט אַראָב פון טיש, לויפט צו צום קינד, און וואַרפט איהם דאָס קאָפּיל אויפ'ן קישען צוריק, שרייענדיג:

— ממזר! אפילו הענגען לאָזט עס מיך נישט! אפילו נישט הענגען בשלום! עס וויל שוין ציהען... ציהען וויל עס... אָה! סם וועסט דו ציהען פון דער ברוסט! סם!

נאָ, פרעססער, נאָ! — שרייט זי אויס אין איין אָטהעם,— און שטופט דעם קינד די אויסגעדאַרטע ברוסט אין מויל אריין:—

— נאָ, ציה, ביים!...

אַ כְּלֵיזְמֶר טויט.

אַ סקעלעט ליגט אין בעט. אַ סקעלעט איבערגעצויגען מיט אַ געלער, דאַארער, טרוקענער הויט; מיכל כּליזמר שטאַרבּט אַוועק. נעבען איהם אויף אַ קאַסטען זיצט מירעל זיין ווייב מיט געשוואָללענע אויגען פֿאַר געוויין. אין ענגען שטיבּעל זעננען צו־שפּרייט זייערע 8 זיהן, אללע — כּליזמר. שטילל, קיינער רעדט נישט צום צוויטען; עס איז נישט דאָ פֿון וואָס צו רעדען. דער דאָקטאָר האָט שוין לאַנג אַוועק געמאַכט מיט דער האַנד, דער רופא אויך. אפילו ראובן פֿון הקדש, דער אָמת׳ר מומחה, האָט אויך געהייסען שרייבּען דריי פּייען... קיין ירושה וועט נישט זיין, די חברה קדישא וועט געבּען תּכריכים אונ אַ קבר, די חברה נושאים — וועט נאָך צוגעבּען אַ טרונק־בראַנפֿין... אַלץ איז אָפֿפֿען אונ דייטליך, נישט דאָ פֿון וואָס צו רעדען. איין מיר׳ל וויל נישט זיך אונטער געבּען!... זי האָט נאָך אללעם ערשט אויפֿעס ניי גאָר געוואַלדיג אַיינגעריסבען די שוהל. צונד קומט זי ערשט פֿון קברים־מאָסטען. זי האַלט זיך איהר׳ס — — „ער שטאַרבּט דורך די קינדער׳ס זינד. זיי זעננען נישט פֿרום, הולטאַ׳ען, דעריבּער נעמט זיי גאָט, ב״ה, דען טאַטען צו״... „די קאַפּעללע פֿערליערט די קרוין; עס וועט שוין קיין שום חתונה קיין פּנים נישט האָבּען, עס וועט בּיי קיין יוד שוין קיין אמת׳ע שמחה נישט זיין״.

גאָטט׳ס רחמנות איז דאָך גרויס. מען דאַרף שרייען, בּעטען, וועקקען! אונ זיי, די קינדער, די כּליזמר־יונגען, „האָבּען גאָר קיין רחמנות נישט, געהען אָהן לייבצודעקליך״... ווען נישט די גרויסע זינד, האָט זי אַ פֿעטטער־אַ שוחט אין הימטעל; ער מוז דאַרטען זיין גאָר דאָס אייבערשטע פֿון שטייסעל, ער וואָלט איהר נישט אָבּגעזאָגט! בּיי׳ם לעבּען, זכרונו לברכה, פֿלעגט ער זי שטאָנדיג גלעטען... ער איז איהר אוודאי היינט אויך נישט שלעכט. ער וואָלט זיך געמיהט, ער וואָלט אַלץ געטוהן... נור די זינד — שרייט זי — די זינד! „מען פֿאָרט אויף גוישע בּעללער, מען עסט דאָרט ברויט מיט פּוטטער, גאָטט ווייסט וואָס נאָך!... אָהן אַרבּע כּנפות... ער וועט דאָך נישט דורכבּרעכען קיין מויער... ער טהוט אַ ודאי זיינס... אוי די זינד, די זינד״!

די זיהן אָנטפֿערען נישט, זיי קוקען אַראָב אויף דער ערד; יעדער אין זיין שינבעלע.

— עס איז נאָך צייט! חליפעט זי, קינדער! קינדער! געוואַלט קינדער! תשובה טהוט!

— מירעל, מירעל, רופט זיך אָן דער קראַנקער, לאָז געמאַך, מירעל, עס איז שוין פערפאַללען, איך האָב שוין מיינס אָבגעשפּילט, מירעל. האַר־אויף, מירעל, איך וויל שטאַרבען!

מירעל ווערט אונטערגעצונדען:

— „אַ רעבּעטע שיינע ריינע...! שטאַרבען וויל ער! שטאַרבען! און יעך, און מעך... ניין, איך וועלל דיך נישט לאָזען שטאַרבען, דו מוזסט לעבען... דו מוזסט... איך וועלל אַזוי שרייען, אַז עס וועט נישט קאָננען קוממען צו יציאת נשמה!" עס זעהט אויס, אַז אין מירעל'ס הארץ האָט זיך געאָפּענט איין אַלטע, נישט פערהיילטע וואונד.

— לאָז געמאַך, מירעל — בעט זיך דער קראַנקער — מיר האָבען זיך ביידע שוין גענוג אָנגעשאָלטען ביי'ם לעבען... גענוג... פאַר'ן טויט פּאַסט נישט אַזוינס... אוי, מירעל, איך האָב געזינדיגט, דו האָסט געזינדיגט... נור איין עק!... שוייג בעססער! איך פיהל כסדר ווי דער קאַלטער טויט קריעכט מיר אַרויף פון די שפּיץ פינגער פון די פיעס ביז צום הארץ, עס שטאַרבט אַ צאָהל נאָך אַ צאָהל... שריי נישט, מירעל... עס איז גלייכער אַזוי!

— ווייל דו ווילסט מיינער פּטור ווערען, פאַלט אַריין מיר'ל אין די רייד, אוי, דו האָסט שטאַנדיג געוואָלט מיינער פּטור ווערען, וויינט זי ביטטער, שטאַנדיג! די שוואַרצע פעשע איז דיר נור געלעגען אין הארץ... דו האָסט שטאַנדיג געזאָגט, אַז דו ווילסט שטאַרבען... ווי צו מיינע יאָהר... ער טהוט אפילו צונד קיין תשובה נישט... אפילו צונד... צונד...

— נישט נור די שוואַרצע פעשע, שמייכעלט ביטטערליך דער קראַנקער, עס זעננען אַ סך שוואַרצע פעשעס געוועזען, און ווייסע אויך, און געלע אויך... נור דיך, מירעל, האָב איך קיין מאָל נישט געוואָלט פּטור ווערען... אַ מויד איז אַ מויד, דאָס איז שוין אַ כלי־זמר'ישע זאַך... עס ציהט ווי אַ בלאָטער, עס איז עפּיס אַ מין ציעקאָוואָשטש... אַ ווייב איז דאָך אַ ווייב! דאָס זעננען צוויי גאַר אַנדערע זאַכען... געדענקסט, אַז די שוואַרצע פעשע האָט דיר געזאָגט אַ שלעכט וואָרט, האָב איך זי אין מיט'ן גאַס אויסגעציאַסקעט אויף אַללע זייטען...

שוויג שטילל, מירעל! אַ ווייב איז אַ ווייב! אויסער, — אַז מען גט זיך... אויך — טהוט ווי דאָס הארץ... גלייב מיר, מירעל, איך וועלל בענקען נאָך דיר... נאָך אייך אויך, קינדער! איהר האָט מיר אויך גענוג צרות אָנגעטהון, נור גאָר נישט... דאָס ליגט שוין אינ'עם פּיעדלע — אינ'עם כלי־זמר לשון... איך ווייס, איהר האָט מיך נישט עהרליך געהאַלטען, דאָך ליעב געהאַט. אז איך

האָב אַ מאָל געטהון איין איבעריגען טרונק־בראַנפֿין, האָט איהר געוואָרציעט „שכור"... מען טהאָר נישט אַזוי, אַ טאַטען טהאָר מען נישט... מילא... איך האָב אויך געהאַט אַ טאַטען און האָב איהן אויך נישט בעססער בעהאַנדעלט... נור איין עק פֿון דער זאַך!... איך בין אייך מוחל...

ער איז מיעד געוואָרען רעדענדיג.

— איך בין אייך מוחל, האָט ער נאָך אַ מאָל אָנגעהויבען נאָך אַ פּאָר סעקונדען. ער האָט זיך אַ ביסעל אונטער געהויבען אויפֿ'ן בעט און בעטראַכט דען עולם...

— זעה נור, זאָגט ער פּלוצלינג, די ביקעס! אַריין געשלאָגען די אויגען אין ד'רערד אַריין, גלייך עס קאָנן קיין צוויי נישט ציילען!

האַ? פֿאָרט אַ שאָד אַ טאַטי! חאָטש אַ שכור, האַ?

דער יונגסטער זוהן האָט אויפֿגעהויבען די אויגען. אין דער אייגענער רגע האָבען איהם די ברעמען אָנגעהויבען ציטטערען, און ער האָט אַרויס געלאָזט אַ געוויין. די רעשט ברידער זעננען איהם נאָך. אין אַ מינוט אַרום איז דאָס גאַנצע פֿיער־איילינגריגע שטיבעל פֿולל געוועזען מיט יללה...

דער קראַנקער האָט געקוקט און געשאָפּט נחת.

— נו, מאַכט ער ראַפּטים מיט אַ פֿרישען כח, געננוג! איך האָב מורא, עס וועט מיר צו־פֿיעל אַ שאָד זיין! געננוג קינדער! פֿאָלגט אַ טאַטען!

— רוצח! שרייט מירעל, רוצח, לאָזען זיי וויינען, זייערע טרערען קאָננען העלפֿען, רבונו של עולם...

— שוויג, מירעל, האַקט איהר דער קראַנקער איבער, איך האָב דיר שוין געזאָגט, איך האָב מיינס שוין אָבגעשפּילט... געננוג... עה! חיים, בעריל... יונה... אַללע! האָרט! געשווינד, נעמט די כּלים!

אַללע גלאָצען אויף די אויגען.

— איך חיים, מאַכט דער קראַנקער, איך בעט אייך! טהוט מיר צו ליעב, נעמט די כּלים און קומט צו צום בעט!

די קינדער האָבען געפֿאָלגט און אַרומגעשטעלט זיך בייִ'ם בעט; דריי פֿיעדעל, איין קלאַרנעט, אַ באַס, אַ טראָמפּייט...

— לאָז מיך האָרען ווי די קאַפּעלע וועט שפּיעלען אָהן מיר... מאַכט דער קראַנקער.

— מירעלשי, איך בעט דיך, רוף דערוויייל אַריין אונזער שכן.

דער שכן איז געוועזען דער שמש פֿון דער חברה נושאים, מירעל האָט נישט געוואָלט לכתחלה געהן, נור ער האָט אויף איהר געקוקט מיט אַזא מין געבעט, אַז זי האָט איהן געמוזט פֿאָלגען. (שפּעטער האָט זי דערצאַהלט. אַז דער „מירעל'שי"

אין דער קוק פאר׳ען טויט זעננען געוועזען גאר להבדיל די אייגענע ווי באלד נאך דער חופה... „איהר געדענקט, קינדער, מאכט זי, זיין זיסס קול און זיינע אויגען!״

דער שמש פון דער חברה נושאים איז אריין געקוממען, ער האט געווארפען איין-אויג אויף׳ן חולה און געזאגט:

— זייט מוחל, מירעל, רופט אריין א מנין.

— מען דארף נישט, רופט זיך אן דער קראנקער, וואס טויג מיר א מנין? איך האב מ י י ן מנין, מיין קאפעלע! גיי נישט, מיר׳ל, איך דארף נישט קיין מנין...

און, אויסדרייענדיג זיך צו די קינדער, מאכט ער:

— הארט קינדער... שפיעלט א ה ן מיר, ווי מ י ט מיר, שפיעלט גוט... זייט נישט קיין שקצים אויף ארימע חתונות... האלט עהרליך די מוטטער, און צונד — שפיעלט מיר אב די ודוי... אונזער שכן וועט פארזאגען...

און — די פיער איילינדיגע שטוב איז געווארען פולל מיט מוזיק.

סהערצעל צאפעלט.

פרייליין מאריע איז געוועזען האלב ראמאנטיש, האלב פראקטיש און אין גאנצען א גאנץ שאן מיידעל; א ביסעל פיאנע, א ביסעל פראנצעזיש; געשמאק-פאלל געקליידט, איין אויפגעריססען נאזיל, און אויגען, וואס זעננען א מאל העלל-און א מאל טונקעל-בלאה געוועזען.

איינמאל האט זיך איהר געחלומט א זעלטענער חלום.

זי האט געזעהן פון הימטעל אראב הענגען א וואגשאהל. זי האט זיך געוואקעלט אהין און אהער, נישט געפיננענדיג קיין גלייכגעוויכט —

און וואס איז געלעגען אין די שאהלען?

צוויי מלאכים האבען אויף זיי געשיט און געשיט...

אין איין זייט א שווארצער מלאך (אין צילינדער און פראק) האט געשיט פערל, בריליאנטען און גאלד.

אין דער צווייטער זייט, א ווייסער פערקלערטער מלאך — טרערן, זיפצען און ליעדער...

אויפ׳ן צינגעל אין דער הייך איז געווען אויפגעשטאַכען איהר איינעם הערצעל... זי האט עס באלד דערקענט...

אונ עס האט געצאַפּעלט אונ געוואָרפען זיך איהר הערצעל אונ אללע מאל זיך צו נעבויגען צו איין אַנדערער וואַגשאָהל...

„וואָס ווילסטו האָרען?

געלדער קלינגען,

ליעדער זינגען, —

ווילסט דו פעריל אָדער טרערען?"

אזוי זינגען די מלאָכים אונ דאָס הערצעל צאַפּעלט אונ ווייסט נישט, וואָס צו קלויבען. —

ראַפּטים איז זי נעפאללען אויף אַ שכל (אונזערע דאַמען האָבען אין חלום אויך שכל!) זי איז אַרויף געשפּרונגען רייטענדיג אויף דער וואַגשאָהל מיט די פעריל, בריליאַנטען אונ גאָלד, אונ, נישט אַראָב צו פאללען, האט זי זיך, תוך כדי דבור, מיט׳ן קאָפּף געוואָרפען אויף דער צווייטער וואַגשאָהל...

דאָס געזעם איז געווען אויף גאָלד, זילבער אונ בריליאַנטען, דער קאָפּף — אויף טרערען, זיפצען אונ ליעדער; נור דאָס הארץ האָט אייביג, אייביג געצאַפּעלט אין דער מיט...

די אַלְבָנָה.

די גראָהע ריעריוודיקע נעפיל קלויבען זיך צוזאַממען אויף אַ שוואַרצען וואָלקען! עס איז דושנע, עס וועט פאללען אַ שטאַרקער רעגען; ער שיקט זיך שוין אָנזאָגען דורך עטליכע דיקקע טראָפּפען... דאָס שטיבעל שטעהט אונטער׳ן באַרג. דאָס שטרויענע דאָכעל איז פולל מיט לאָכער; עס האָט עס נישט ווער צו פערריכטען.

די וואָלקען האָבען פערשטעלט די זונן, די רעשט ליכט פערשטעלט דער באַרג; אין שטיבעל איז כמעט פינסטער. עס איז פאַרנאַכט, באַלד וועט די נאַכט צו־פאַללען... אין עק, אויפ׳ן קוימען, שטעהט אַ ליידיג לאָמפּיל מיט איין אָבגעבראָכען גלאָזעל אָהן נאַפט... עס האָט נישט ווער צו געהן נאַפט קויפען.

אין שטיבל איז שוויהלער ווי אין דרויסען...

דער קוימען איז נישט ליידיג: עטליכע ערדערנע, האלב צובראָכענע טאָפּליך, א ביסעל אַש... אַ שטיקעל אָבגעשליפענער ציגעל, אייזערנע פּיסלעך,— נור אָהן אַ פונק פייער. פאַר דער טהיר ליגט נאָך אַ פוילע ליפע האָלץ, עס האט זי נישט ווער צו צו האַקען.

דער בעל־הבית פון שטיבל איז קראַנק געוועזען אַ גאַנץ גייענדיג יאָהר און וואָס אַ טאָג איז קלענער געוואָרען דאָס אָבגעשפּאָרטע קניפּעל...

ער האָט געזאַממעלט פון אַ קינד'ס וועגען: „צוזאַממענקלויבען אַ רובל 100, אָוועק געבען אויף פּראָצענט"... האָט גאָט בעשעערט אַ מיידעלע, „זאָלל זיין נדן פאַר איהר!"

איז אָבער געקוממען די קרענק!

פון קניפּיל האָט אַללע מאָל מעהר געפעהלט געלד און דעם קראַנקען—כוחות און בלוט... עס האָבען אַרוים געוואַנדערט די כלים פון שטוב; די לעצטע איז אַרוים געגאַנגען די ניי־מאַשין... מיט'ן לעצטען דרייער פון קניפּיל איז אַרוים אויך די נשמה פון גוף...

דאָס ברודיגע שטיקל לאַווינט פינ'ם קניפּעל הענגט צונד איבער אַ גלאָז וואַססער ביים נשמה ליכטיל.

ביי דער טהיר שטעהט אַ קליין אייזערן קאָסטיל... דאָס איז דער געוועזענער דיענסט'ס. זי איז ערשט אַרוים געגאַנגען זיך זוכען איין אָרט.

אין ליידיגען שטיבעל איז כמעט פינסטער...

אויף דער פּאָדלאָגע שיממערט אַ ביסל צו וואָ־פען שטרוי... אויף די פּיער ווענד שטאַרען אַרוים פערשיעדענע נאָגעל.

אויף זיי האָט געהאַנגען: אַ שפּיגעלע, (היינט דאַרף מען עס נישט ... די אַלמנה וואָלט זיך פאַר איהר פנים דערשראָקען...) אַ חנוכה־לאָמפּעל, (פאַר וועמים וועגען?) עס האָבען געהאָנגען קליידער... יעדער האָט זיך פאַר זיין טויט אָבגעהאָפּט זיינם!

אין ווינקעל שטעהט אַ וויגעל; אין וויגעל ליגט אַ קינד. עס שלאָפט.

אויף דער ערד נעבען וויגעל זיצט די פרישע אַלמנה. די דאַרע האָנד געבראָכען, דער שווערער קאָפּף אָנגעשפּאַרט אויפ'ן וויגעל... די אויסגעוויינטע אויגען קוקען שטאַרר אויפ'ן סופית.

עס דאַכט זיך, זי לעבט נישט, זי פיהלט נישט, זי קלערט נישט... איהר האַרץ קלאַפּט נישט, זי האָט קיין דפק נישט...

דאָך אין מוח וואַלגערט זיך אַרום אַ מחשבה; קיין אַנדערע טרייבט זי נישט אַרוים, ריהרט זי זיך נישט —

— „הענע, האָט ער אַ מאָל געזאָגט, דערלאַנג מיר דאָס שעריל!" ער האָט

עס נישט געדארפט, ער האט דער־ביי עפּים קליגעריש געשמייכעלט... וואס האט ער געוואלט? איך זאל צו גיין צו'ן איהם? איך האב געשיילט קארטאפלעס... צו האב איך איהם דערלאנגט דאס שעריל? ניין; עס איז עמיץ דערוויל ארייין געקומען... ווער?"

זי קאנן זיך נישט דערמאננען אונ קלערט אלץ: ווער?

דאס קינד דערוויל שלאפט אונ שמייכעלט אין חלום.

די לעזערין.

פרייטיג צו נאכט.

אינ'ם שטיבעל איז שרעקליך שוויהל, אין די אמות שלאפען זיבען נפשות.

דער אלטער וואססער־טראגער האט נישט געהאט: נישט קיין פלייש, נישט קיין פיש, נישט קיין בראנפין, נישט קיין חלה. ער האט קדוש געמאכט איבער ברויט. עס איז קוים אויף צוויי גראשענדיגע בענש־ליכט געבליבען. ער האט אפילו קיין פריש העמד נישט בעקוממען.

אין עונג שבת איז איהם געבליבען: אויסשלאפען זיך פאר א גאנצע וואך.

דען זעלבען עונג שבת האט דאס ווייב אויך... א גאנצע וואך לויפט זי ארום אין די דארפליך, קויפט אויף אייער, חזיר־האאר, שמאטעס. די וואך איז זי געלאפען אהן געלד, זי האט אומזיסט געבעטען קרעדיט אונ איז אהיים געקוממען פר יטיג פארנאכט אהן סחורה, א געהרגיטע א פערהלש טע... קוים האט זי אבגע־בענשט ליכט, איז זי אויך אנידער געפאללען אונ איז איינגעשלאפען...

געוואהנליך שלאפט דער וואססער־טראגער מיט דריי — אונ זי מיט צוויי קינדער צו זאממען. הייי'ט זעננען זיי ביידע צו פריה אנטשלאפען געווארען, די קינדער האבען זיי נישט געוואלט וועקען אונ ליגען צוליינט אונ הראפען אויף דער גאלער ערד.

פון די בענש ליכט צאנקט נאך איינס אונ פון די שטוב־נפשות איז נאך איינע וואך.

די אלטסטע טאכטער.

די צערפלאסטענע האאר זעננען רויט. דאס פנים — געל; געגאהרט פון קארטאפעל נישט צו דער זאטט. אין 'י אויגען דאך ברענט; די איינגעפאללענע

ברוסט הייבט זיך אונ פאלט, די דארע האנד ציטטערן...

זי לעזט ביים צאנקידיגען ליכט איהרע שמר'ס ראמאן. די ליפפען ציטערען פאר אונגעדולד.

זי איז צו רודערט. זי שרעקט זיך: טאמער געהט איהר אויס דאס ליכטיל, אונ זי וועט נישט געוואהר ווערען דעם סוף פון פיפערנאטער!

דער חלום.

יונגערהייט (א צייט פון דריי ביז צוועלף יאהר) בין איך כמעט נישט ארויס געקוממען פון שטוב. איך בין עטליכע מאל געפאהרליך קראנק געוועזען אונ דער דאקטאר האט מיר פערווערט דאס לערנען. בכוד סודות פארן בייזען דאקטאר — וואס פלעגט פאר נישט פאלגען טופען מיט די פיס אונ קולות מאכען — האט מען מיך אין דער היים קוים אויסגעלערענט דאווינען. איך פלעג גאנצע טאג זיצען, זומער ביים פענסטער אונ ווינטער אין בעט, אונ אויסהארען די ליעדלעך, מיט וועלכע מיין קליין־ברודערילס ניאנע פלעגט איהן איינשלאפען... ערשט צום צוועלפטען יאהר האט מען מיך אויף א האלבען טאג געשיקט אין חדר אריין, אויך האט מען דעם רבין שטרענג אנגעזאגט, ער זאלל מיך נישט מאטטערן אונ — גאט בעהיט! — נישט אנריהרען. —

נאך עטליכע וואכען זיין אין חדר, בין איך געווארען א מין „כויי": האלב אהין אונ האלב אהער... דער ניאניעס ליעדלעך אונ דעם רבינ'ס מעשיות האבען זיך מיר ווינדערליך אויסגעמישט אין מוח. ווי אזוי איך האב מיר פארגעשטעלט די הייליגע זאכען, ווייס איך שוין נישט... פערפלאנטעט זענגען זיי געוועזען גענוג; נור געציטטערט האב איך פאר צוויי מלאך־המות'ן. מיט איינעם — א זכר — האט מיך דער רבי בעקאנט געמאכט. ער האט מיר פערציילט, אז „ער" האט 1000 אויגען אונ א שווערט אין דער האנד! זיין פנים האט ער מיר נישט בעשריבען אונ דעריבער האב איך איהם אליין צוגעגעבען דעם רבינס בייז ביינעריג פנים, זיין שפיציגע נאז, שיעלע אויגען אונ קאלטאנאוואטע בארד אונ פאות. די שווערט האב איך דעם מלאך המות געלאזט אין דער רעכטער האנד, אונ אין דער לינקער אריין האב איך איהם אריינגעשטעקט דען קאנטשוק מיט די בלייערליך, וואס

דער רבי פֿלעגט גאַנץ אָפֿט אַראָפּלאָזען אויף מיינע חברים׳ס דאַרע אַקסעל. דען צווייטען, אָדער בעססער געזאָגט — די צווייטע מלאך המות׳טע האָט מיר פֿאָרגעשטעלט מיין ברודערס ניאַניע. שטאָנדיג פֿלעגט זי זינגען פֿרומע ליעדלעך; אזוינע אויסגעצויגענע, וויינענדיגע, ווייכע, אז עס פֿלעגט מיך אָנחאַפּען בײ׳ם הארץ... גאַנץ אָפֿט פֿלעגט זי זיך ערגיץ אַרויסגנבֿינין, צוריק קוממען מיט אַ רויט פנים, טרערען אין די אויגען און ציטטערדיגע האַנד; זי וואקקעלט זיך אויף די פֿיס און זינגט מיט אַ טרויריג דאַמפּיג קיל, ווי פֿון אַ גרוב אַרויס, אַ ליעדעל פֿון מלאך המות. דאָס איז געוועזען, ווי געזאָגט, אַ נקבה; איינגעהיעלט אין אַ ווייס לײַליך, פֿליהט זי אַרום אין דער לופֿט, און אויף וועמען זי וואַרפֿט בײַ נאַכֿט דאָס לײַליך, דעם נעהמט מען מאָרגען תכריכים...

טהייל מאָל שאָקעלט זי מיט׳ן ווײַסען לײַליך איבער אַ גאַנץ דאָרף אָדער אַ שטאָט, — דעמאָלט ווערט אַ מגפה. אָהנעם לײַליך איז די „נקבה" אפילו גאָר נישט מאוס: בלאָהע אויגען, לאַנגע, העלל־ויירענע האָהר...

דאָס אייגענע יאָהר האָט מיך דער טאַטע דאָס ערשטע מאָל מיטגענוממען ראש השנה צום דאַווינען. קוממענדיג אין שוהל אַריין, און דערזעהענדיג דען ווייסען עולם, האָב איך אָנגעהויבען ציטטערן, נור דער טאַטע, וואָס האָט מיך געפֿיהרט בײַ דער האַנד, האָט עס נישט געמערקט און האָט מיך נאָכגעשלעפּט ביז צו דער מזרח־וואַנד, ער האָט מיך אַנידערגעזעצט נעבען זיך און געגעבען אַיין אויפֿגעמישט מחזור׳ל אין דער האַנד אַריין. איך האָב פֿון ווייסען עולם קיין אויג נישט געקאָנט אָברייסען און דאָס געוויין פֿון דער ווייבערישער שוהל האָט מיך דורכגענוממען... ״שפּאָטער האָב איך בעמערקט דען וואַלד מיט ליכט אין אָרון אין דער רעכטער האַנד בײ׳ם חזן, און, נישט וויססענדיג פֿאַר וואָס, האָב איך מיך נאָך מעהר געשראָקען און צוגעדריקט זיך פֿעסטער צום טאַטען.

— בימט, נעביך, מיעד פֿון דער היץ, — האָט דער טאַטע געזאָגט,— לעג דיך אַביסל צו...

איך האָב׳ן געפֿאָלגט. איך האָב מיך צוגעלעגט אויף דער באַנק און אָנגעשפּאַרט דעם ברעננענדיגען קאָפּף אויפֿ׳ן טאַטענס שויס. מיט פֿערמאַכטע אויגען בין איך אַביסעל רוהיגער געוואָרען. פֿון דער וואַרים בין איך באַלד איינגעשלאָפֿען, און עס האָט זיך מיר געחלומט אַ ווינדערליכער חלום:

איך בין געלעגען קראַנק אין בעט און דער טאַטע מיט דער מאַמען זעננען געשטאַנען איבער מיר און האָבען געוויינט. די מאַמע האָט זיך פֿערשטעלט די אויגען מיט אַ טיכעל, נור דער קאָפּף מיט די פּלייצעס האָבען שרעקליך געציטטערט,

דעם טאַטען זענען געדונגען די טרערען איבער די איינגעפאַללענע באַקקען, פון דאָרט זענען זיי אַראָב אויף דער ברייטער בלאָנדער באָרד און פון דאָרט אויף דער ברוסט. אין אַ ווינקעל זענען געשטאַנגען צוויי דאָקטורים, וואָס האָבען מיך נור וואָס בעטראַכט, און סודען זיך צונד אויף לאַטייניש, קוקקענדיג אויף מיר פון דער זייט. גאָטט ווייסט — קלער איך מיר — וואָס פאַר ביטטער־געזאַלצען פלאַשעלע זיי וועללען מיר צונד פערשרייבען. נור אַזוי לייכט וועל איך שוין נישט איינ־נעמען. וועט זיין קאווע־לאָפעליך, וועט מיר די מאַמע מוזען געבען איהר יום־טוב־דיקע ציטטער־נאָדעל צו שפּיעלען, און אויב גאַנצע עסס־לאָפעל — וועלל איך נאָך וועללען דען טאַטענס זילבערנעם גאַרטעל מיט'ן גאָלדענעם קאַפּעל פון פּסח־דיגען סדר...

איך האָב געמוזט אין חלום אַ סך יונגער זיין, אַז עס האָט זיך מיר אַזוינס פערגלוסט.

נור פּלוצלינג האָב איך דערזעהען אין די פענסטער, נעגען וועלכע איך בין געלעגען — צוויי געשטאַלטען.

אין פענסטער פון דער רעכטער זייט איז געשטאַנגען די מלאך המות'טע אין ווייסען לייליך, און אין פענסטער פון דער לינקער זייט — דער מלאך המות מיט 1000 אויגען און אַ שווערט אין דער האַנד... זי וויל שוין אויסטהון דאָס לייליך, וויל עס וואַרפען אויף מיר; ער הייבט שוין אויף די שווערט, — נור זיי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע דערזעהען, איינס פאַר דעם אַנדערן דערשראָקען און ביידע זענען פערשווינדען געוואָרען.

פאַר שרעק האָב איך מיך דאָך אָנגעהויבען צו שטיקקען. דאָס בלוט איז אין מיר פערקיהלט געוואָרען, אונטער די נאָגעל האָט מיך געשטאָכען ווי מיט שפּילקעס און די עטליכע האָהר, וואָס זענען מיר געבליבען נאָכען טיפוס, האָבען זיך אויפ־געשטעלט און געריססען זיך פון דער הויט אַרויס, גלייך זיי וויללען ענטלויפען פאַר שרעקק...

מען בעמערקט מיין לאַגע, עס ווערט אַ געשריי, די טאַטע־מאַמע מיט די דאָקטוירים לויפען צו מיר צו, פּלוצלינג... ווערט מיר פינסטער פאַר די אויגען.

צו האָט מיר עמיץ די האַנד אויף די אויגען אַרויף געלעגט? צו האָט מען פאַר'ן מלאך המות די לאָדען פערמאַכט? צו חלש איך?

און אפשר בין איך גאָר געשטאָרבען?

קוים האָב איך מיך דאָס געפרעגט, האָט זיך דער חלום פעראַנדערט.

איך בין שוין טאַקי אַ געשטאָרבענער... ביידע מלאך־המות'ן פיהרען מיך ערגיץ, — וואַלד אויס, וואַלד איין, איבער טהאָל און איבער באַרג.

איך האָב מורא צו פֿראָגען, וואו אַהין מען פֿיהרט מיך. זיי זעהען ביידע אַזוי שרעקליך אויס, אַז איך ציטטער אַ ריהר צו טהון מיט די ליפּפּען. אויך ווייס איך נישט צו אַ טויטער מאַג אונ קאָנן רעדען...

— מן הסתם אין גן עדן אריין, — טרייסט איך מיך, — איך בין דאָך אַ גוטער געוועזען אונ אַזוי פֿיעל געליטטען יונגער הייט... איך האָב קיינעם קיין גוט נישט געטהון, וואָרען וואָס פֿאַר אַ גוטס קאָנן טהון אַ קראַנק יונגעלע? דאָך זוממער-צייט, אין שאָנעם וועטטער, אַז מען האָט מיך צוגערוקט אויף אַ פֿאָטעל צום פֿענסטער, פֿלעג איך אַרויסשיטטען די פֿייגעלעך עססען... פּיצליך זעממעל, קרישקאַליך ברויט, טהיילמאָל אויך פֿאָדימליך פֿלייש, אויב איך אַליין האָב גראָד געגעססען...

אונ מען פֿיהרט מיך טאַקי אין דער אייגענער רגע איבער אַ גרינעם וואַלד, וואו די פֿייגעליך וואָהנען. זיי שטעהען גאַנצע מחנות אויף די ביימער, אונ זינגען אַללע אין איין כאָר:

אין גן עדן אריין, אין גן עדן אריין! דו ביסט אַ גוטער געוועזען, דו האָסט אונז אָרימע שוואַכע פֿייגעלעך עססען געגעבען!

אונ טאָמיר, חלילה, אין גיהנום אריין? פֿראָגט דאָס פֿערקלעמטע הארץ. אין דער רגע פֿערטווישט זיך די געגענד; דער וואַלד ווערט פֿערשווינדען אונ איך פֿליה צווישען שנייענע בּאָרג... אָרום איז קיין צייכען פֿון לעבען. עס פֿינקעלט אַזוי קאַלט, עס בלישציעט אַזוי שטאַרר, אַזוי טויט... פּלוצלינג בעווייזט זיך אַ סטאַדע שוואַרצע קראָהען מיט פֿייערדיגע אויגען.

— קראַ-קראַ-קראַ — שרייען די קראָהען — אין גיהנום אריין, אין גיהנום אריין! אונז האָט ער קיינמאָל נישט קיין קרישקאַלע געוואָרפֿען.

אונ די קראָהען האָבען אמת געזאָגט. פֿאַר זיי האָב איך שטאָנדיג מורא געהאַט. איינמאָל האָט זיך אַ קראָהע צוגעשלאָגען, מן הסתם פֿאַר הונגער, צום פֿענסטער אונ האָט געדראָפּעט אין די שויבען... אויפֿ'ן פֿענסטער-בראָטיל אין שטוב איז געלעגען ברויט... איך בין אפילו קראַנק געלעגען, איינער אַליין געוועזען אין שטוב, איך האָב דאָך געקאָנט רופֿען, מען זאָלל די אָרימע ראַטעווען... איך האָב מיך אָבער פֿאַר דער קראָהע דערשראָקען אונ בעהאַלטען אונטער דער קאָלדרע... נאָכ'ן ווינטער, אַז דער שניי איז אָבגעגאַנגען, האָט מען אונטער'ן פֿענסטער אַ טויטע קראָהע געפֿוננען...

פּלוצלינג הייבען מיר זיך אָן אַראָפּ צו לאָזען. די לאַנדשאַפֿט האָט זיך ווייטער געאָנדערט, מיר פֿליהען איבער אונגעהייערע פֿעלזען, וואָס שטעהען קאָפּף אויף קאָפּף אונ בעוואַכען עפּיס אַ וואַססער. צו איז דאָס דער ים הקדוש, צו דער

סמבטיון, אָדער איין אַנדער וואַססער — ווייס איך נישט. מיר האָבען עטליכע ראָדער געמאַכט איבער די פעלזען און ענדליך זיך אַראָבגעלאָזט צו'ן אַ הייל. מיינע בעגלייטער האָבען מיך אַריין געלאָזט, געהייסען זיך אַנידער זעצען ביי דער וואַנד, און זיי האָבען זיך אַנידער געזעצט היטען ביים אַריינגאַנג; די מלאך־המות'טע פון איין זייט, דער מלאך המות אין דער צווייטער. אין דער הייל איז פינסטער, נור אויף דער קאַלטען גליטשיגער ערד טאַנצען אַרום עטליכע ליכטיגע קיילעכליך, כמעט די אייגענע, וואָס איך האָב ערב ראש השנה ביי אונז אין קעלער געזעהען, ווען דער משרת האָט מיך מיטגענוממען אויסקלויבען אַ גוטע פלאַש וויין אויף קדוש...

די ליכטיגע קיילעכליך האָבען מיך פלוצלינג דערמאָנט אָן דער היים... איך האָב אָנגעהויבען קלערען, וואָס דאָרטען טהוט זיך. צו דער טאַטע האָט מיך שוין פערגעססען, צו די מאַמע דערמאָנט מיך האָטש אַ מאָל, צו קוממען זיי האָטש אַמאָל אויף מיין קבר?... און ווער זיצט אויף מיין באַנקיל ביים טיש? און ווער קריגט די לעבערליך פון די פיש?

עס האָט מיך אָנגענוממען אַ ביטטער געוויין, נישט איינצוהאַלטען, און איך וואַרף אַ בליק מיט שרעק אויף מיינע שומרים... רבונו של עולם! וואָס איז דאָס אַזוינס?

פון דער מלאך־המות'טע האָט זיך אַראָב גערוקט דאָס ווייסע לייליך... וואָס פאַר אַ זיידענע האָהר? וואָס פאַר אַ בלאָהע אויגען? אַ רויט־פערטרונקען פנים מיט אַ האַלב־גאָהלען קאָפּ... און דער קאָפּ וואַקעלט זיך, און די נאָז (האָטש נישט קיין לאַנגע) שלאָגט זיך אַללע מאָל אָן אין דער פלאַש, וואָס זי האַלט אין ביידע ציטטערדיגע האַנד... איך קוק מיך בעססער צו, דאָס איז זי, זי, מיין ברודערס ניאַניע...

איך וואַרף איין אויג אויפ'ן צווייטען, — וואָס פאַר אַ 1000 אויגען? וואָס פאַר אַ שווערט! עס זיצט מיין רבי, רייכערט אַ לאַנגען ליולקע־ציבעך. האַלט צו איין אויג און ווילל פערמאַכען דאָס צווייטע...

צו חלומט זיך מיר?

פלוצלינג אָפּפענט די מלאך־המות'טע איין אויג און פראָגט:

— אַ צאָ, פשיא יוחאַ, פאָוויע רביצין, יאַק ציע טאָ זעמגאָן זאָבאַצי?

דער מלמד אָנפערט נישט, אַ שמייכעל וויזט זיך אויף זיין פנים און ביידע שלאָפּען איין...

זיי שנאָרכען און איך בענוץ די געלעגענהייט און ענטלויף...

איך לויף איבער טהאָל און באַרג, וואַלד אויס, וואַלד איין און קום ענדליך

אין אַ שטאָדט אַריין... איך קוק מיך אום עס איז מיין שטאָדט! נור עס איז שטילל, גלייך דאָס גאַנצע שטעדטיל וואָלט אויסגעשטאָרבען; די גאַססען לעדיג, טהיר, טהויער אונ לאַדען פערמאַכט, די געוועלבער פערהאַממערט... וואָס איז דאָ אַזוינס געשעהן? איך וויל לויפען אויף „אונזער" גאַסס, אויפ'ן וועג טרעף איך עטליכע ווייבער, וואָס לויפען דורך אין ווייסע ספּאָדניצעס, מיט העלל בלאַהע בלומען אויף די קאָפּף אונ פערוויינטע פּנימער... איך שטוים מיך, אַז עס איז ראש השנה דער עולם איז אין שוהל, אונ די ווייבער לויפען פון קריאת התורה, אָנזייגען די קינדער אָדער מבקר חולה זיין די קראַנקע...

מיין מאַמע פּלעגט אויך אַללע יאָהר אַזוי טהון, אונ איך לויף גלייך אין שוהל אריין.

אין דער וויבערשער שוהל אַריין האָב איך מורא צו געהען. די מאַמע דאַרף נישט מעהר, נור איהר טויטען זוהן צו דערזעהען, אַזוי חלשט זי אויך יעדעס מאָל, קיים צו דערמונטערן. איך געה אין שוהל אריין צום טאַטען.

איך בין אין שוהל אונ קיינער זעהט מיך נישט... דורכגעהענדיג, רירה איך מיך אַללע מאָל אָן אין איין אַנדערן; קיינער פיהלט מיך נישט. איך האָב דאָך קיין צייט נישט זיך אויף דעם אַללעם צו קוקען. איך לויף גלייך צו צו דער מזרח־וואַנד אונ שטעל זיך געגען איבער דעם טאַטען...

ער זעהט מיך אויך נישט! איך רוק איהם אָב דאָס מחזור, ער קוקט זיך אום, מיט אַ פערוואונדערט אונ אַביסל דערשראָקקען פּנים, רוקט עס צוריק אונ זאָגט ווייטער נאָך דעם בעל קורא...

איך זעץ מיך נעבען איהם אַנידער, ער פיהלט נישט... ער פיהלט מיך נישט, חאָטש איך שפּאַר מיך אינעם אָן, שטעלל מיך אויף אויפ'ן באָנקיל אונ קוש איהן אין מויל אריין, חאָטש איך נעם איהן אַרום אונ דריק מיך צו'ן איהם צו,— ער זעהט מיך נישט, ער פיהלט מיך נישט... איך בין אָבגעשטאָרבען פאַר דער וועלט... פאַרן טאַטען אפילו...

אונ עס חאַפּט מיך אָן אַ שרעקליך געוויין, אונ איך ציה מיך אויס אויף דער וואַנד, אונ שפּאַר אָן דען קאָפּף מיט'ן פּנים אראָב אויפ'ן טאַטענס שוים, אונ הייב אָן אַזוי צו שלוכצען, ביז —

דער טאַטע וועקט מיך אויף אונ פיהרט מיך אַ קראַנקען אַהיים.—

קלײנע בילדער.

א) װעלכע?

I.

דאס שענסטע פון אללע שטײנבילדער אין גארטען איז װענוס — די גריכישע געטטין פון שענהײט. פון װײסען מארמאר, אויף א גרינליך-בלאנקען פיעדעסטאל, שטעהט די שענע געטטין אונ קוקט מיט אירע פרײ-אפפענע אויגען אויף א טעראססע מיט פרישע רויזען אונ ליליען.

אין דער אללע בעװײזט זיך א נײנצעהן-יעהריג מײדעל. איהר געזיכט שטראהלט מיט פרײד, די אויגען שפריצען מיט פרישען געזונדען לעבען. זי געהט צו צו װענוס.

מוטהװיללינ שפרינגט זי ארויף אויפ'ן פיעדעסטאל — זי איז אין גרײס מיט דער געטטין.

דאס פרײט זי. זי נעמט ארום מיט דער אלבאסטער-האנד דעם מארמארענעם געטליכען האלז, לעגט צו אירע פרישע, קרעללענע ליפפען צו די געטליכע

אזוי שטעהט זי א װײלע. אונ װער עס געהט דורך פרעגט זיך:
— װעלכע איז שענער? צי די פון שטײן, צי די פון פלײש?

II.

אונטער א דיקקע בלאנקע שויב, אין אויסשטעללונג פון א מאדע-מאגאזין, שטעהט א שענהײט, בעהאנגען מיט מאדע זאכען, נור אויסגעקלעבט פון װאקס.

די ליפפען זעננען אוננאטירליך רויט, װי ערשט פריש אונ צו פיעל געפארבט; דאס געזיכט איז געלבליך-מאטט, די ברײט-געאפענטע אויגען — שטאר, אהן א בליק; אם שרעקליכסטען זעננען דאך די ברעמען: א רײהע פון שטײפע האר, װאס שטעהען אײנס װײט פון צװײטען...

אײנגערװענדיג, אין האלב-פערדונקעלטען לאדען קויפען דאמען אללערלײ באנדער.

— פרײלײן, — מאכט די דיקקע מאדאם צום לאדען-מײדעל, נעמען זי נאך

ארויס די קארמין־באַנדער פון דער אויסשטעללונג.

דאָס מאָדבֿען פּאַלגט.

איהר גאַנג איז מיער און וואַקעלדיג; מיט אַנשטרענגונג אָפּפענט זי ברייט די רויטליבֿע אויגען, אום נישט איינצושלאָפען אין גאַנג. דאָס געזיבֿט איז שאָן, נור מאַטט, געלב און אָבגעלעבט; די ליפּפּען — רויט, נור, קאָנטליך, פריש געפאַרבט.

זי אָפּפענט דאָס פענסטער, בייגט זיך איבער דאָס וואַקסענע בילד און זוכט די באַנדער. זובֿענדיג, פערטראַבֿט זי זיך, און פערקוקט זיך אין דער לופט אריין, אויף גאָר נישט...

אזוי שטעהט זי אַ ווײלע. און ווער עס געהט דורך אין גאַסס פראַגט זיך:

— וועלבֿע איז שרעקליבֿער? די פון וואַקס, צי די פון פלייש?

ב) פּאָדלְיעץ.

I.

אַ רייבֿער מאַנן פאָהרט דורך אויף און בעמערקט אַ בעטלער, וואָס שטעהט אַנגעשפּאַרט אָן דער וואַנד. עס איז קאַלט און פייבֿט. גאַנץ ווייס, ווי לאַנג דער בעטלער שטעהט שוין און וואַרט אויף אַ נדבה.

דער רייבֿער מאַנן קריגט רחמנות, חאַפּט אַרויס און וואַרפט דעם בעטלער אַ זילבערן צעהן־קאָפּעקען שטיק.

דער בעטלער קוקט אויפ'ן אָרט, וואו די מאַנעטע איז געפאַללען און ריהרט זיך נישט פון אָרט. דער רייבֿער מאַנן בעמערקט עס. — עס איז איהם וועניג — טראַבֿט ער.

— פּאָדליעץ!...

II.

די דראָשקע איז פאָרביי. דער בעטלער זעצט זיך קראַבֿצענדיג אויפ'ן טראָטואַר.

עס איז פייבֿט און קאַלט, און עס ברעבֿען איהם די ביינער; די פיס זענען ווי פערשטאַרט... גאַנץ ווייס, ווי אַזוי ער וועט היינט אַהיים קוממען; זיי פאָלגען נישט, די הילצערנע פיס. זיטצענדיג, קאָנן ער אויך צו דער מאַנעטע נישט

דערלאנגען, ער ציהט זיך אין גאנצען אוים און שטרעקט אוים די האנד...
קוים, קוים! ער האט זי!

ער נעמט זי צו די אויגען צו, זי איז פאלש! און ער שרייט אויך אוים:
— פארליערן!

ג) שווייץ.

אויף א גאלד געשטיקטער סאפע ליעגט א בלאססע דאמע אין א העלל ווידען קלייד.

דורך די שווערע גארדינען פאלט א מאטטער שיין אויף איהרע קליינע שמאלע ליפען, וואס קרימען זיך אויף א שווערען זיפץ. אין די טיעפע בלאהע אויגען בעוועגען זיך טרערען...

עס איז איהר נישט גוט... נישט דאס האט זי געמיינט!

ליעבע האט זי געוואלט, אידעאלען האט זי געזוכט... און ער גיבט איהר בריליאנטען און פאלאצען...

רעדט ער מיט איהר, פון געלד־זאכען... פון פאדראדען...

קיינער פערשטעהט זי נישט; נישט ער — דער מאנן, נישט זיינע, נישט איהרע גאסט...

און דאס הארץ איהר'ס באנקט! עס קלעמט, עס פיהלט זיך פרעמד אין דער וועלט פון געלד, פון זילבער, גאלד און בריליאנטען... עס רייסט זיך צו אידעאלען, צו... צו... צו...

עס איז איהר ווירקליך נישט גוט, חאטש עס פעהלט איהר דער אויסדרוק.

זי שטרעקט אוים די ווייסע בלאנקע האנד, און ריהרט דאס גלאקעל אויפ'ן טיש צוקאפענס.

עס בעווייזט זיך דאס שטובען־מאדכען.

— א טאססע קאפפע! בעפעהלט די דאמע.

דאס מאדכען פערשווינדט און קומט צוריק מיט א חינעזיש פארצעלאנענער טאססע אויף א שווער זילבענער טאץ. דער פיינער גערוך פון פיינען קאפפע מישט זיך אוים מיט'ן לייכטען היאצינטען־גערוך אין צוממער.

געהענדיג צו דער סאפע, פערציפעט זיך דאס שטובען־מאדכען אן א פערבויגענעם עקק פון טירקישען דיוואן און — פאלט.

עס האָרט זיך אַ טויבער קלאַנג פון דער געפאַללענער מאַץ און פלאַצענדער מאַססע.
— שווייַן! שפרינגט אויף און שרייַט די דאַמע.

ד) עס איז דאָך נישט קיין זאָקקען.

אין זאָקקען־פאַבריק.

עס קומט אַרייַן אַ מאָרגען מיט אַ טוץ אויסגעאַרבייטע וואָלענע זאָקקען. זי געהט צו צום אַלטען הערר.

ער וואַרפט אַ בליק אויף דער סחורה, ווייזט איהר מיט'ן פינגער צום יונגען הערר.

זי געהט לויט מען ווייזט איהר.

דער יונגער הערר נעמט די זאָקקען אין האַנד אַרייַן — גענוג ווייך. דערנאָך לעגט ער זיי אויף דער וואָג, — זיי האַלטען אויס. דערנאָך נעמט ער אַ מאָס און מאָסט די לאַנג, די ראַנד, דען פוסבאַללען — — גוט.

דאָס מאָרגען אַטהעמט אָב; שטרעקט אויס די האַנד נאָך געלד.

— אַ ווייַלע! מאַכט דער „יונגער הערר". ער נעמט פון טיש אַ פערגרעססער־גלאָז, ווישט עס אויס און בעטראַכט די אַרבייט.

נאָך אַ לאַנג בעטראַכטען, זאָגט ער גלייכגילטיג, נור פעסט:

— עטליכע פאָדים איבערגעהאַקט — דריי אויגען נאָכגעלאָזט... דריי פראָצענט אַראָב!

— אָבער... ווילל זי זיך פערטהיידינגען.

— קיין אָבער! האַקט איבער דער יונגער הערר. גיט איהר אַ קוויט צו דער קאַססע. —

די טהיר אָפּפענט זיך ווייטער, און עס בעוויזט זיך אַ לאַכענדיג געלב־יודעל.

— גוט מאָרגען!

— גוט יאָהר, אַנטפערט דער אַלטער הערר, ביטטע!

דאָס געלע יודעל געהט צו צום אַלטען, זעטצט זיך ביי'ם טיש.

— דאָס איז מיין זאָהן! ווייזט ער אויפ'ן יונגען מיט שטאָלץ.

— אַ סוחר! — גיבט ער צו — און נאָך ווי הייסט אַ סוחר!

— נו, איז גוט! אַנטפערט דאָס געלע יודעל, — אַ סוחר דאַרף געלד!

— געלד! ציהט דער אַלטער מיט די אַקסעל.

— 15־טויזענד אין באַאר!

נור איין פּוס אַ ביסעל קירצער — מישט זיך דער יונגער הערר אַריין מיט איין אונמוטהיגען שמייכעל.

— מען זעהט קוים אָן! מאַכט דער שדכן.

— אָבער קירצער איז ער!

— נו, — מאַכט דער אַלטער, — אַ כּלה איז דאָך נישט קיין זאַקק! מען קוקט נישט אויף קיין פּערגרעססער־גלאָז!

דער תּענית.

אַ ווינטער נאַכט! שרה זיצט ביים „קאַגאַניג" און שטאָפּט איין אַלטען זאָק. די אַרבייט מיט געפרורענע האַנד געהט נישט זעהר געשווינד; פּאַר קלעט זענען איהר אויך ברוין און בלאָה געוואָרען די ליפּפּען, אָפט לעגט זי אַוועק די אַרבייט און צולופּט זיך איבער דער שטוב, צו דערוואָרימען די געפרורענע פּיס.

אין אַ בעט אויף אַ גאַלען שטרוי־זאַק שלאָפען פיער קינדער: אין יעדער זייט צו צוויי קאָפּף, איבער געדעקט אין דער מיט מיט עטליכע אַלטע קליידער.

וואָס אַמאָל חאַפּט זיך אויף איין אַנדער קינד, עס הייבט זיך אויף איין אַנדער קאָפּעל און פּיעפּט: עססען!

— וואַרט, וואַרט, קינדערלעך, — טרייסט זיי שרה, אָט, באַלד וועט קוממען דער טאַטע, ברענגען וויעטציערע; איך וועלל אייך אַללע אויפוועקקען!

— און וואַרעמים? — פּראַגען די קינדער וויינענדיג — מיר האָבען דאָך נאָך קיין וואַרמים נישט געגעססען!

— וואַרעמים אויך!

זי גלויבט דאָך אַליין נישט אין דעם, וואָס זי זאָגט; זי זוכט מיט די אויגען אין אַללע זייטען, טאָמיר וועט זיך נאָך עפּיס געפינן צו פערזעצען... נישט דאָ!

ליידיגע נאַססע פיער וואַנד! אַ צושפּאַלטענער־אויבען! אַלץ איז נאַסס און קאַלט!... אויפ'ן קוימען שטעהען אַ פּאַר צובראָכענע טאָפּף, אויפ'ן אויבען — איין אַלט אויסגעבויגען, בלעכין חנוכּה־לאָמפּעל; אין דער הייך, אין באַלקען שטעקט אַ נאָגעל — אַ זכר פון אַ הענגעל־לייכטער, צוויי ליידיגע בעטען אָהן אַ קישען... גאָר נישט, גאָר נישט מעהר!

עס האָט לאַנג געדויערט איידער די קינדער זעננען רעכט איינגעשלאָפֿן. שרה קוקט אויף זיי מיט הארצ־ווייטיג, מיט רחמנות, און טראָגט איבער די פּערוויינטע אויגען צו דער טהיר. זי האָט דערהאָרט טריט; שווערע טריט אויף די טרעפּ אין דער סוטערינע אריין; קאַנגען קלאַפּען, דאָ אין דער רעכטער, דאָ אין דער לינקער זייט וואַנד. א שטראַהל פֿון האָפֿנונג בעלייכט איהר איינגעשרומפּען פנים. זי קלאַפּט אַ פּאָר מאָל אַ פּוס אָן אַ פּוס, העבט זיך שווער אויף און געהט־צו צו דער טהיר. זי אָפֿענט, עס קומט אריין אַ בלאַססער, איינגעבויגענער יוד מיט ליידיגע קאַנגען.

— נו? פֿראָגט שרה שטיל.

ער שטעלט אוועק די קאַנגען, לעגט אָב די יאָך, זיפֿצט אָב און אָנפּערט נאָך שטיללער:

— גאָר נישט! גאָר נישט! מע'האָט מיר אין ערגיץ נישט בעצאָהלט... מאָרגען, זאָגט מען... יעדער זאָגט אַלץ — מאָרגען... איבער מאָרגען... ראש־חדש...

די קינדער האָבען כמעט אין מויל נישט געהאַט, — מאַכט שרה — חאָטש נום — זיי שלאָפֿען... בידנע קינדער מיינע! זי קאָן זיך ניט איינהאַלטען און העבט אָן שטילל צו וויינען.

— וואָס וויינסט דו, נאַר!? פֿראָגט דער מאַנן.

— אַח, מענדיל, מענדיל... די קינדער זעננען אַזוי הונגעריג!...

מיט גוואַלד וויל זי איינהאַלטען די טרערען.

— און וואָס וועט זיין אונזער סוף? — קלאָגט זי זיך, — מיט יעדען טאָג ווערט אָרגער!

— אָרגער? ניין, שרה! זינדיג נישט מיט די רייד! פֿאַר אַ יאָהרען איז אָרגער געוועזען, אָרגער! אויך אָהן ברויט און דערצו נאָך אָהן אַ דירה! די קינדער האָבען זיך ביי טאָג געוואַלגערט אין גאַס, ביינאַכט — אין די היף... היינט חאָטש אויף אַ שטרוי־זאַק, חאָטש אונטער אַ דאַך!

שרה האָט זיך שטאַרקער צו וויינט.

זי האָט זיך דערמאַנט, אַז דעמאָלט איז איהר מאַקי אין מיט'ן גאַס אַ קינד אוועקגעקומען. עס האָט זיך פּערקילט, הייזעריג געוואָרען און געשטאָרבען.

„און געשטאָרבען ווי אין וואַלד... נישט געוועזען מיט וואָס צו ראַטעווען... מ'שטיינס־געזאָגט (זיי צולאַנגערע יאָהר!) נישט אפילו די שוהל איינגעריסען, נישט דאָס פּעלד געמאָסטען, קיין ען־הרע נישט אָבגעשפּראָכען... אַזוי, אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט!"

און ער טרייסט זי.

— וויין נישט שרה, וויין נישט... זינדיג נישט פֿאַר גאָטט!

— אַח! וועט ער שוין אויף אונז רחמנות האָבען!

— האָב אויף דיר אַליין רחמנות, לאָז דיר נישט צו אַזוי צום האַרץ! זעה, ווי דו זעהסט אויס! היינט צעהן יאָהר איז געוועזען אונזער חופּה... קוק אָן דיין פּנים... וועה אונז ווינדט! דו ביסט דאָך געוועזען די שאָנסטע אין שטאָדט!

— און דו?! דו האָסט דאָך געהייסען, גערדענקסט, מענדעל גבור... היינט ביסט דו געבויגען אין דרייען, קראַנק... ווייל דו האַלסט פאַר מיר בסוד?!

— אַח, גאָטט! גאָטט! רייסט זיך איהר אַרויס אַ געשריי.

די קינדער חאַפּען זיך אויף און בעטען: עססען, ברויט!

— חלילה! וואָר עבט היינט? האָט זיך מענדעל פּלוצלינג אָנגערופען. די קינדער זעצען זיך אויף דערשראָקען.

— היינט איז אַ תענית, — זאָגט מענדיל מיט אַ פינסטער פּנים.

עס האָט גערדויערט אַ פּאָר מינוט, איידער די קינדער האָבען פערשטאַנען, וואָס מען רעדט צו זיי.

— וואָס פאַר אַ תענית? וואָס פאַר אַ תענית? פראָגען זיי, וויינענדיג.

און מענדיל פערצעהלט מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען, אז היינט, נאָך ביי שחרית, צו קריאת-התורה, איז אַראָב געפאַללען די ספר-תורה פון שלחן.

— דעריבער — זאָגט ער — האָט מען אויף מאָרגען אויס גערופען אַ תענית, אפילו פאַר זיינערדיגע קינדער!

די קינדער שווייגען און ער פיהרט ווייטער.

„אַזא תענית ווי יום-כפור, ווי תשעה-באב; פון היינט פאַר נאַכט אָן!" די פיער קינדער שפּרינגען פלינק אַרויס פון בעט און הייבען אָן בּאַרוועס, אין די צו-ריסענע העמדליך, צו טאַנצען איבער דער שטוב און צו רופען:

— מיר וועללען פאַסטען! פאַסטען!

מענדיל פערשטעלט מיט די פּלייצעס דעם קאַנאַניק, זיי זאָללען נישט זעהען, ווי די מיטטער גיעסט מיט טרערען.

— נו, גענוג! בערוהיגט ער די קינדער — גענוג! אין אַ תענית טאָר מען נישט טאַנצען... אם ירצה השם, — שמחת תורה!...

די קינדער זענען צוריק אין בעט אַריין.

פערגעססען דעם הונגער!

אַ מיידעלע הייבט אָן זינגען „אבינו מלך" „אויפ'ן הויכען באַרג"... אַ קעלט לויפט מענדלען דורך אַללע גליעדער...

— זינגען טאָר מען אויך נישט, — מאַכט ער מיט אַ פערשטיקטער שטיממע —

די קינדער ווערען שטילל און שלאָפען איין מיעד פון טאַנצען און זינגען. איינער דאָך, דער עלטערער, וועקט זיך נאָך און פרעגט:

— טאַטע, ווען וועל איך בר-מצוה?

— נאָך ווייט, חיים׳ל, נאָך ווייט... נאָך פיער יאָהר, זאָלסט מיר לעבען אונ געזונד זיין...

— דעמאָלט וועסט דו מיר קויפען א פּאָר תפלי׳ן?

— ווי דען?

— אונ אַ תפלין־זאָקעלע?

— מן הסתם!

— אונ אַ סדוריל?... אַ קליינס מיט אַ גאָלדענעם שניטט?

— מיט גאָט׳ס הילף... בעט גאָטט, חיים׳ל!

— דעמאָלט וועלל איך פאַסטען אללע תענתים!

— יאָ, יאָ, חיים׳ל... אללע תענתים...

שטילל האָט ער צוגעגעבען:

— רבונו של עולם, נור נישט אַזוינע, ווי היינט!...

מוסר.

עס געהען צוויי ווייבער אונטער דער שטאָדט. איינע אַ הויכע, שווערע יודענע, מיט בייזע אויגען, שווערע, היללכעדיגע טריטט; די צווייטע אַ דאַרע, בלאַסע, קליינע יודענע מיט איין אַ ראָבגעלאָסטען קאָפּף.

— וואו פיהרסט דו מיך, חנה? פראָגט די צווייטע.

— וואַרט, נאָך אַ פּאָר טריט. זעהסט, דאָרט צום בערגיל.

— נאָך וואָס? פראָגט נאָך אַ מאָל די צווייטע מיט אַ באַנג אָבגעריסען קול, גלייך זי וואָלט זיך עפּיס געשראָקען.

— וועסט האָרען, קום...

די זענען צו געקוממען צום באָרגיל.

— זעץ דיך, מאַכט חנה. די צווייטע פאָלגט, זעצט זיך אויפ׳ן באָרגיל, חנה זעצט זיך נעבען איהר. — אין דער שטילקייט פון וואַרימען זומער־טאָג, ווייט פון שטאָדטישען גערודער, מאַכט זיך אַ געשפּראָך:

— גרונע, ווייסט ווער דיין מאַנן, עליו השלום, איז געוועזען?

אויף גרונעס בלאַס פנים לייגט זיך אַ שאָטטען.

— איך וויים, אָנגעערט זי מיט פערביסענע ליפען.

— אַ סופר איז ער געוועזען, גרונע! אַ כשר׳ער סופר...

— איך ווייס! מאכט גרונע אונגעדולדיג...

— פאר יעדען אות פלעגט ער זיך טובל'ען אין מקוה...

— א גראבער ליגען... אז ער פלעגט געהן א פאר מאל אין דער וואך, איז אמת...

— א כשר'ער יוד געוועזען.

— אמת...

— זיין זכות זאלל אונז ביישטעהן...

גרונע שווייגט.

— שווייגסט? וואונדערט זיך חנה.

— אלץ איינס!

— נישט אלץ איינס! זיין זכות זאלל אונז טאקי ביישטעהן! הארסט?

— איך האר!

— וואס זאגסט דו דערצו?

— וואס זאל איך זאגען, איך ווייס נור, אז ער איז נישט בייגעשטאנען...

פויזע. די ווייבער פערשטעהן זיך: דער כשר'ער סופר איז געשטארבען און איבערגעלאזט איין אלמנה מיט דריי יתומים — מארליך. גרונע האט שוין מעהר נישט חתונה געהאט, די קינדער קיין שטיעפטאטען נישט געגעבען, אליין אויף זיך און די קינדער געארבייט, נור קיין מזל און ברכה איז ניט געוועזען... „זיין זכות איז נישט בייגעשטאנען..."

— און ווייסט דו פאר וואס, גרונע? האקט איהר איבער חנה דאס שטילקייט.

— עט...

— ווייל דו ביזט זינדיג...

— איך? און די בלאסע גרונע שפרינגט אויף, ווי א'ן אונטערגעשאסענע — איך—זינדיג?

— האר גרונע, זינדיג איז יעדער מענש, נור דו אודאי...

— אודאי?

— גרונע, נישט אומזיסט האב איך דיך ארויסגעפיהרט אונטער דער שטאדט צום טייך צו, אויפ'ן פעלד... קיין פרישע לופט, ברוך השם, דארפען מיר נישט... ועהסט, גרונע... א מאמע, און בפרט א כשר'ען סופר'ס איין אלמנה דארף...

— וואס דארף זי?

— זי דארף זיין פרומער ווי אללע, ביסער ווי אללע און מעהר אכטונג געבען אויף דער טאכטער.

די בלאססע גרונע איז נאך בלאססער געווארען. די אויגען האבען איהר

אויפגעפלאַמט, די נאָז־לאָכער צושפרייטען זיך און די בלאַסע פערברענטע ליפּען ציטערן.

— רחל! האָט זי אויסגעשריגען.

— דו ווייסט, גרונע, איך בין דיר אַ גוטער פריינד, נור דעם אמת מוז איך דיר זאָגען, אַ ניט וואָלט איך נישט געהאַט קיין פעראַנטוואָרט פאַר גאָטט... איך וויל דיך נישט בעזרען, דורך מיר וועסט דו נישט קומען צו לייטען אין די מיילער אריין, עס וועט בלייבען צווישען אונז. איין גאָטט אין הימעל וועט הערען...

— ציה מיר נישט די נשמה אַרויס!

— נו, האָר'זשע! קורץ און שאַרף... נעכטען פאַר־נאַכט, שפּעט פאַר־נאַכט בין איך צוריק געגאַנגען פון דער באָהן, און — אויף דעם באַרגעל איז געזעססען דיין מירל...

— איינע אַליין?

— ניין —

— מיט וועמען?

— איך ווייס? מיט אַ קאַפּעלוש... אַ צילינדער אפילו... ער האָט זי געקושט אין האַלז־און־נאַקקען... זי האָט געלאַכט און געחרופעט צוקערקעס...

— איך ווייס!... רופט זיך אָן גרונע מיט אַ קול ווי פון קבר אַרויס... עס איז נישט דאָס ערשטע מאָל...

— דו האָסט געוואוסט?! וואָס? אַ חתן איז עס?

— ניין...

— נישט? און דו... האָסט געשוויגען?

— יאָ?

— גרונע!

גור איצט איז שוין גרונע רוהיג.

— אַצונד שוויַג דו און הער, וואָס איך וויל דיר דערצעהלען, — זאָגט זי מיט אַ שניידענדיג קול און, אָנחאַפּענדיג רחל'ן ביי'ם אַרבעל, נייט זי, זי זאָלל זיך צוריק זעצען.

— הער, האָט זי ווייטער געצויגען — אַלץ וועלל איך דיר דערצעהלען, און איין גאָטט אין הימעל וועט אונז הערען!

רחל האָט זיך צוריק געזעצט.

— אַז מיין מאַנן איז געשטאָרבען — הייבט אָן גרונע.

— ווי אַזוי רעדסט דו עבּים, גרונע?

— ווי אַזוי זאָלל איך רעדען?

— אָהן „זכרונו לברכה“? און — „נפטר געוואָרען“ זאָגט מען...

— אלץ איינס, נפטר געווארען צו געשטארבען, בעגראבען האט מען איהם...
— צו קבר אבות געקוממען...
— זאלל זיין צו קבר אבות... נור מיך האט ער איבערגעלאזט מיט דריי יתומים — טאכטער...
— נעביך, קיין קדיש נישט געלאזט...
— דריי טאכטער, די עלטסטע —
— גענענדעל —
— אלט געווען 14 יאהר...
— ביי לייטען איז אזוינס א כלה...
— ביי אונז איז קיין ברוית נישט געווען! פון תנאים שרייבען און לעקקען עססען נישט צו רעדען...
— ווי אזוי רעדסט דו עפים היינט, גרונע!
— נישט איך רעד, מיין הארץ־ווייטאג רעדט... גנענדעל, ווייסט דו, איז געווען דאס שאנסטע מיידעל אין שטאדט.
— היינט אויך... קיין עין־הרע!
— היינט איז זי א זויערע לימענע — א גראהער צאפ! נור דעמאלט האט זי געלייכט ווי די זונן... און — איך בין דעמאלט דען פרומען סופר'ס אלמנה געווען! איך האב זי ווי איין אויג אין קאפ געהיט... איך האב געוואוסט, אז היינטיגע צייטען... עס דרעהען זיך ארום כלי־זמרים, שניידערלאך, אזוי דייטשלעך און אלטע בחורים... בית המדרש'ניקעס אפילו פלעגען זיך דרעהען ביים פענסטער... נור אויף וואס איז א מאמע? א כלה מיידעל, האב איך געוואוסט, דארף זיין ווי א שפיעגעל... און איך האב מיינס בעוויזען; עס איז אויף איהר קיין הויך נישט געפאלען! געהיטען האב איך זי, געהיטען! קיין אויג נישט אראב געלאזט, קיין טריט פון שטוב אהן מיר נישט געמאכט. און אלץ מוסר געזאגט... קוק נישט אהער, קוק נישט אהין, דא שטעלל דיך נישט, דא מעק דיך נישט... קוק נישט ווי פייגלאך פליהען...
— נו, זעהר וואויל...
— וואויל ווי די וועלט! מאכט גרונע ביטער. קום נור צו מיר אהיים און זעה, ווי זי זעהט אצונד אוים! יא, זי איז איין אמת עהרליך מיידעל, נור פון 36 יאהר! דאר, די ביינער צו צאהלען, א גערונצעלטע הויט, ווי פארמעט צו תפלין, אויגען פערלאשענע, דאס פנים זויער, אהן א שמייכעל — אייביג פערביסענע ליפפען... גאנץ אפט דאך ברעננען אויף די פערלאשענע אויגען — דאס ברענט דעמאלט אין זיי א שנאה, א האס, ווי א גיהנם... און ווייסט דו צו וועמען? ווייסט דו וועמען זי האט פיינט? וועמען, מאכעגריג מיט די ליפפען, זי פערשילט די ביינער?

— ווען?

— מיר! מיר — איהר אייגענער מאַמען!

— וואָס רעדסט דו? פאַר וואָס?

— זי אַלליין ווייס אפשר נישט פאַר וואָס, נור איך ווייס! איך האָב מיך געשטעלט צווישען איהר אונ דער וועלט, צווישען איהר אונ דער זונן! איך האָב איהר, ווי זאָלל איך דיר עס זאָגען? קיין ווארעמקייט אונ קיין ליכט צום לייב ניט צוגעלאָזט.. גאַנצע נאַכט האָב איך דעריבער געקלערט, ביז איך בין עס דערגאַנגען, אויף קלאָר דערגאַנגען! זי מוז מיך פיינד האָבען... יעדעס קאָמערל פון איהר לייב האָט מיך פיינד!

— וואָס רעדסט דו?

— וואָס דו האָרסט! די שוועסטער האָט זי אַ ודאי פיינד, שאָנער וועננען זיי אונ יונגער!

גרונע האָפט שווער דען אָטהעם אונ רחל קאָנן צו די געדאַנקען ניט קוממען...
זי האָרט עפּיס שרעקליכס; עפּיס ערגערס, ווי קראַנק זיין, ווי שטאַרבען, אפילו ווי „אונטער דער חופה שטאַרבען" — דאָס גראָסטע אומגליק, וואָס עס טרעפט זיך ביי יודען אונ דאָך — רבונו של עולם, עס דאַרף אזוי זיין!

— די יונגערע, לאה'ן, האָב איך שוין אין דער היים ניט געהאַלטען... איך האָב זי אָבגעגעבען פאַר אַ דיענסט... הייבט ווייטער אָן גרונע צו דערצאָהלען אונ די שטיממע ווערט נאָך הייזעריגער, נאָך אָבגעריסענער...

— איך האָב גענוג געשריען דעמאָלט, דערמאַנט רחל, מעשים געטהון...
אַ סופר'ס אַ טאָכטער פאַר אַ דיענסט...

— איך האָב געוואָלט האָטש זי' חתונה מאַכען. זאָלל זי האָטש אַ ביסל נדן האָבען... פון מיינע ציבעלעס, מיט וועלכע איך האַנדעל, קאָנן מען קיין נדן ניט אויפקלויבען...

אונ זי האָב איך אויך געהיט...

ניט איין בעל־הבית האָט אויף איהר איין אויג געוואָרפען, ניט איין בעל הבית'ש קינד האָט זיך געוואָלט פון איהר אַ שפּיעלכעל מאַכען... נור איך בין אַ מאַמע!
איך בין אַ טרייע מאַמע געוועזן! די פיס האָב איך מיר אָבגעהאַקט אונ 10 מאָל אין טאָג בין איך ביי איהר אין קיך געוועזן, געוויינט אונ גע'חלש'ט, מוסר געזאָגט...
האַ! גוטע ווערטער, פרומע ווערטער געזאָגט!... גאַנצע נאַכט בין איך נישט געשלאָפען אונ געלייענט דעם קו־הישר אונ אַנדערע הייליגע ספרים עברי־טייטש, אונ צו מאָרגענס איהר איבערדערצאָהלט... אונ נאָך איינענעם צוגעגעבען! גאָטט זאָלל עס מיר מוחל זיין... פון דריי שרים האָב איך געמאַכט צעהן, פון אַ שמיץ איז געוואָרען

קאסטרוי, מיט פֿייער האָב איך געשיט! און אַ שוואַך קינד איז עס געווען, אַ שוואַך, כּשר קינד, עס האָט זיך געלאָזט פֿיהרען!... דער טאַטע איי'ן אויג — בלאַס, אָהן אַ ביסל בלוט, און אַזוינע גוטע, פֿייכטע אויגעלעך, — נור שאַנער איז זי געוועזען...

— דו רעדסט, רחמנא ליצלן, ווי פֿון אַ טוידטער!

— ...נ דו מיינסט זי לעבט? איך זאָג דיר, זי לעבט נישט! זי האָט אַנגע־וואָמעלט נדן, און איך האָב איהר אַ מאַנן געגעבען!

זי האָט געביך געוויינט, אַז זי וויל איהם נישט, אַז ער איז צו גראָב, צו פּראָסט פֿאַר איהר.

נור אַ לערנ־קינד נעמט ניט קיין דיענסט מיידעל, בפרט מיט דרייסיג רובל נדן!

איך האָב געדאַנקט גאָטט ווער עס איז! — אַ שניידער־יונג, איז אַ שניידער־יונג!

נו! האָט ער מיט איהר אַ יאָהר געלעבט — צוגענומען דאָס געלד, מיט'ן געזונד, מיט'ן רעשט ביסל כּח און איז אַוועק...

נאַקעט און בלוים האָט ער מיר זי אָבגעשטעלט, נור — מיט אַ לונג פֿעהלער! זי שפּייט מיט בלוט!... אַ שאָטען איז עס שוין, נישט קיין מענש... עס טולעט מיך ווי אַ קליין קינד, עס לעגט זיך ווי אַ לאָמעלע!... און גאַנצע, גאַנצע נאַכט וויינט עס...

און ווייסט דו אויף וועמען זי וויינט?

— אויפ'ן מאַנן, ימח שמו!

— ניין, רחל, אויף מיר וויינט זי! איך האָב זי אונגליקליך געמאַכט! איהרע טרעהרען פֿאַללען מיר אויפ'ן הארץ ווי קאָכעדיג בליי — זיי עס'ען מיך, די טרעהרען...

זי בלייבט וויטער שטיל און חאַפּט קוים דעם אָטהעם.

— הכּלל? פֿראַגט רחל —

— הכּלל? — האָב איך מיר שוין געזאָגט: גענוג! זאָל מיין דריטע טאָכטער שוין לעבען! לעבען זאָלל זי, ווי זי וויל!

זי אַרבייט אין פֿאַבריק! 16 שעה אין טאָג אַרבייט זי, קוים אויף טרוקען ברויט פֿערדיענט זי... זי וויל צוקערקעס אויך, זאָלל זי עססען! זי וויל לאַכען, שטיפֿען, קושען זיך — זאָלל זי! האָרסט חנה — זאָלל זי! איך קאָנן איהר קיין זיססע זאַכען נישט געבען, קיין מאַנן אודאי און אודאי נישט! אַ ציטרין פֿון איהר מאַכען, וויל איך נישט, אַ לונגען־פֿעהלער געבען — נישט, נישט! זאָלל שוין מיין טאָכטער מיך נישט האססען, אויף מיר נישט וויינען!

— אָבער גרונע, שרייט רחל אויס דערשראָקען, וואָס וועללען זאָגען לייט?
— זאָללען לייט פריהער אויף אָרימע יתומים רחמנות האָבען, נישט אַרבייטען מיט זיי ווי מיט אייזלען אומזיסט! זאָללען מענשען האָבען הערצער פון מענשען און נישט האַלטען אָרימע לייט צום אויסדריקען ווי לימאָנען...
— און גאָטט? גאָטט, ברוך הוא!
און גרונע העבט זיך אויף און שרייט, גלייך ז' האָט געוואָלט, גאָטט זאָלל אין הימעל הערען —
— האָט גאָטט געזאָלט פריהער יענע פערזאָרגען...

עס איז אַ שווערע שטילקייט,ביידע ווייבער אָטהמען שווער, ביידע שטעהען זיך אַקעגען מיט בליצען אין די אויגען.
— גרונע! שרייט ענדליך אויס רחל — גאָטט, גאָטט וועט שטראָפען!
— נישט מיך, נישט מיינע טאָכטער! גאָטט איז ערליך, ער וועט עמיץ אַנדערן שטראָפען! עמיץ אַנדערן!

רייזע בילדער.

א.

פאררעדע.

עס איז געוועזען אין סוף פון די גוטע, און אין אָנהייב פון די שלעכטע צייטען. אויפ'ן הימעל האָבען זיך געוויזען שווארצע חמאַרעס, נור עס האָט זיך גערדאַכט, אַז דער רוח — דער צייט־גייסט, מיין איך, — וועט זיי לייכט פערטרייבען. זיי וועללען ערגעץ אויסגיסען זייער הארץ אין אַ מדבר. אין אייראָפאַ'ס פיין־געהאַלטענעם וויינגאָרטען האָט דער ביטערער וואָרצעל שוין געשפּאָלטען די ערד, אַרויס געשיקט זיינע שטאָכעדיגע, שוין פערסמטע שפּיצלעך, נור, אָט, אָט, טראַכט מען, דערזעהען עס די גאָרטנער און רייסען עס אויס מיט'ן וואָרצעל... עס האָט זיך גערדאַכט, אַז דער נייעצעהנטער יאָהר־הונדערט האָט זיך אויף דער אַלטער נור

ט ביסעל פערקיהלט, א ביסעל הייז געקריגען! עס זאלל זיך פון דעם מאכען א שווערע קרענק, א שגעון, — דאס האט זיך קיינער נישט געריכט...

ווי ווייט איז פון אונז געוועזען דעמאלט אמעריקא! נישט איין יוד האט גע-קלערט, ווי אזוי עס שטעהט דארט א שיסעל גריץ, אדער—צו טראגט מען דארטען די יארמולקעס אויף די פיס. פון ארץ ישראל אתרונגים האט מען אזוי זעלטען געהערט, ווי פון באראן הירש צו פון „הנדיב הידוע"...

די אסטראנאמיע בערעכענט פריהר יערע לקוי-חמה, לקוי-לבנה; די פסיחאלאגיע האלט נאך נישט אזוי ווייט. דער וועלטס נשמה ווערט ראפטים פינסטער, דער גוף קריגט א מין קאנוואולסיע — אונ נישט זי קאנן עס פאר-אויסזעהען, נור אפילו ווען עס איז שוין געשעהן, איז זיך שווער צו גלייבען... איז עס נישט צום פערשטעהען...

אונרוהיג דאך איז מען שוין געוועזען. עס האבען זיך געשיט פון אללע זייטען בלבולים איבער בלבולים.

צווישען אנדערע זאכען איז געבליבען, אז מען דארף זיך בעקעננען מיט'ן גע-וואהנליכען וואכידיגען יודישען לעבען; זעהען, וואס עס טהוט זיך אין די קליינע שטאדטליך; אויף וואס מען האפט, פון וואס מען לעבט, וואס מען טהוט... וואס זאגט דאס פאלק?

ב.

בְּטָחוֹן!

מיין ערשטער אריינפאהר איז געוועזען טישאוויץ. איך האב מיך אבגעשטעלט ביי מיינעם א בעקאנטען, ר' ברוך. ער האט געשיקט נאכ'ן שמש אונ עטליכע בעלי-בתים. ווארטענדיג אויף זיי, בין איך געשטאנגען ביי'ם פענסטער אונ בעטראכט דען מארק.

דער מארק איז א גרויסער פיער-עק. ארום אויף אללע 4 זייטען שטעהען פערשווארצ-טע איינגעבויגענע, געבויטע הייזער, טהייל מיט שטרוי, מעהרסטענטהיילס מיט שינדלען געדעקט.

סאמע איינציגע שטאק, מיט ברייטע פאדשעניעס אויף פולע פערגעלטע באלקען. ארום געדוקט פון פאדשעניע שטעהען, נישט ווייט איינס פונע'ם אנדערען, „פשעקופקים" איבער מילטער מיט ביינעל, ברויט, ארבים, באבעס אונ פערשידען אויבס. צווישען

די ווייבער איז אַ שטאַרק גערודער! איך האָב אויף זיי, זעהט אויס, אַ שטאַרקען איינדרוק געמאַכט.

— האָב דיר אַ שוואַרץ יאָהר, שרייט איינע, טייט נישט מיט די פינגער, ער זעהט דאָך!

— האַלט ס'מויל!

די ווייבער ווייסען שוין, אַז איך בין געקוממען פערשרייבען; איינע גיט איבער דער צווייטער דען סוד אַזוי שטילל, אַז איך האָר אין שטוב.

מען זאָגט: „דאָס איז ע ר טאַקי", „פאָרט גוט, אַז די אָרימע שאָף האָבען פאַסטוכער, וואָס האָבען זיי אין זיננען"; פון דעסטוועגען, „אַז י ע נ ע ר פאַסטוך ווען נישט העלפען איז — בלאָטע!" איינע קאָנן דערווייל נישט פערשטעהן, „יענער פאַסטוך זאָלל דאַרפען אַזוינע שלוחים"... דאָס איז אַ ווינק אויף מיין געשווירען באָרדיל אונ קורצע קליידער. איין אַנדערע איז ליבעראַלער, אונ פעררופט זיך אויף אַ רופא: „הלמאי אַ רופא, זאָגט זי, איז אויך כל-כו אונ פון דעסטוועגען..."

— „דאָס איז עפּיס אַנדערש, אַ יחיד, אָבער אַזוי, ווייניג גוטע יודען?..."

— זאָללען זיי בעססער, מיינט איין אַנדערע, אַריינשיקען אַ פּאָר הונדערט רובל, איך בין זיי מוחל דאָס שרייבען, זאָלל מיין זוהן נ י ש ט זיין קיין יעדנעראַל!"

. . . .

. . . .

זיצענדיג ביים טיש, בין איך געוועזען אַ ראה ואינו נראה. פון נאָס האָט מען מיך נישט געזעהען, נור איך האָב געזעהען אַ האַלבען מאַרק. דערווייל האָט מיין „בעל-הבית" אָבגעראַוועגט, אָבגעלייגט טלית אונ תפילין, גענוממען אַ ביסעל בראָנפען אונ געטרונקען צו מיר לחיים.

— לחיים טובים ולשלום! אָנטפער איך.

— גאָטט זאָלל געבען בעססערע צייטען, עס זאָלל זיין פרנסה.

ווי מקנא בין איך מיין בעל-הבית, איהם פעהלט נישט מעהר נור פרנסה, ער גיט נאָך צו מיט גדלות:

— אונ עס וועט מ ו ז ע ן זיין פרנסה, עס איז דאָ אַ גאָטט אויף דער וועלט, גוטע יודען וועללען אויך נישט שווייגען...

איך האָק איהם איבער, אונ פרעג פאַר וואָס, חאָטש ער האָט בטחון אין זיינע אייגענע געשעפטען, חאָטש ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז „מאַן דיָהיב חַיֵּי יהיב מזונא" (דער וואָס גיט לעבען, דער גיט עססען), פון דעסטוועגען — טהוט ער זיינס, אונ האַנדעלט, אונ שלאָפט ניט גאַנצע נאַכט, אונ קלאָרט אַלץ: מאָרגען, שפעטער, אויפ'ס-יאָהר... קוים האָט אַ יוד חתונה, קלערט ער שוין אויף חתונה קליידער פאַר

אייניקליך, אונ אז עס קומט צום כלל ישראל איז דער בטחון אזוי גרויס, אז עס איז שוין איבריג צו טהון די האנד אין קאלט וואססער אריין.

— עס איז, מאכט ער, גאר פשוט; כל־ישראל איז עפּיס אנדערש... כל־ישראל איז שוין דעם רבונו של עולם'ס זאך, ער האט זיינס אין זינן... אונ, כביכול, עס זאלל זיין שכחה פאר זיין כסא הכבוד, איז דא אזוינע, וואס דערמאננען... אונ, ווייטער דאס איינענע... ווי לאנג קאנן עס געדויערן? עס מוז דאך איין־עק נעמען; אדער כלו חייב, אדער כלו זכאי... דאס איז נישט פרנסה!

ג.

נור גיי.

איך האב אייך פערגעססען צו דערציילען, אז דער רב פון שטאדטיל האט נישט געוואלט, נישט קוממען צו מיר, נישט מיך אויפנעמען ביי זיך. ער האט מיר געשיקט זאגען, אז עס איז נישט זיין זאך גאר, אז ער איז א שוואכער, לא־עליכם, אויסער דעם זיצט ער שוין א פאר וואכען איבער א הארבע שאלה פון בשר בחלב; אונ דער עקר איז, אז ער איז ברוגז אויף קהל, ווייל מען וויל איהם נישט מוסיף זיין צוויי גילדען א וואך אויף דער פרנסה.

געקוממען איז, על־כן, א דריי בעלי־בתים מיט צוויי שמשים. איך הייב אן ביי מיין בעל־הבית.

ער האט נישט קיין ווייב. אונ פעראנטפערט זיך באלד:

— ווי לאנג, מיינט איהר, איז זי, אונז צו לאנגערע יאהר, נפטר געווארען?

א כלל — איין אלמן; דריי אויסגעגעבענע זיהן, איין אויסגעגעבענע טאכטער, צוויי יונגלעך אונ א מיידעל אין דער היים. דערביי, בעט ער זיך, איך זאלל פערשרייבען, אז אללע זיהן — אויסער דעם יונגסטען, וואס איז ערשט אלט 4 יאהר, אונ ביז ער וועט „שטיין", וועט נאך משיח קוממען! —, אז די רעשט זיהן האט יעדער זיין פעהלער.

אויסער די עלטערע, צוויי אויסגעגעבענע, זיהן, האב איך שוין געקענט די גאנצע משפחה. די אויסגעגעבענע טאכטער האט אין דעם איינענעם הויז א געוועלב על מיט טיטון, טאבאק, טהיי אונ צוקער, ווי אויך שפייז; דאכט זיך, נאך סמאר אונ נאפט. איך האב באלד אין דער פריה ביי איהר צוקער געקויפט. זי איז אלט א יאהר 25. א דאר פנים, א לאנגע, אויסגעבויגענע נאז, וואס ציילט איהר, דאכט

זיך, די פֿוילע שוואַרצע ציין אינ׳ם האַלב־אָפֿענעם מויל, אַ פּאָאַר בלאָנד־בלאָנדע שוואַרצע געפּלאַצטע ליפּען — דער פֿאָטער אויס׳ן אויג. די שוועסטער איהרע, אַ מיידעל, איז גאַנץ אָהנליך צו׳ן איהר; זי האָט אָבער „כלה־חן". דאָס פּנים איז פֿרישער, רויטליכער, די ציין — ווייסער, אונ אין גאַנצען נישט אַזוי צו־יאָהרען, נישט אַזוי אָבגעלאָזט. אויך זעה איך ביידע יונגלעך, שאָנע יונגעלעך, זיי האָבען געמוזט אין דער מאַמען אַריין געראָטהען. רויטע בעקעלעך. חנודיקע, פֿערשאָמטע אייגעלעך... פֿולל פֿעדערן אין די געדרייטע שוואַרצע לאָקלעך... נור מאוסע תנועות: זיי הייבען אַללע מאָל די פּלייצעלעך, פֿערקרימען זיך. זיי טראָגען שינעטענע קאַפּאָטקעלעך. ברודיג נור גאַנץ.

די מוטטער אַ פּנים איז נישט לאַנג געשטאָרבען. געניג צייט געווען צו פֿער־ברודיגען; ווייניג — צו צורייסען... היינט, — ווער האָט צייט צו זיי? די עלטערע שוועסטער האָט 4 קינדער, אַ מאַנן אַ למדן אונ אַ געוועלבעל... דאָס „כלה מיידעל" פֿיהרט די שענק; דער פֿאָטער האָט קיין צייט נישט.

— וואָס איז איער געשאָפֿט, פֿראָג איך איהן.

— פּראָצענט...

— ליחווע?

— ליחווע?... עס...

— גלייך אַזוי? מען האָט ווייניג מיט אונז צו טהון...

— ווייסט איהר וואָס, — מאַכט ער, — נאָט אייך אוועק אַללע מיינע שמאַטעס — וועקסלען — אַקטען, אַלץ פֿאַר 25 פּראָצענט. נור צאָהלט מיר אויס באַאַר! איך לייג אוועק נישט נור די ליחווע, אפילו די שענק! איך וואָלט באַדיי אוועק געפֿאָהרען קיין אַרץ־ישראל... אַבי געלד! אָפּשר ווילט איהר, נאָט אייך אַ חרם קוויטעל! איהר מיינט, אַז מיר האַלטען זיך אין דער ליחווע... זי האַלט אונז. מען צאָהלט נישט; וואַקסט דער חוב. וואָס מעהר דער חוב וואַקסט; ווייניגער ווערטה איז ער, מעהר קבצן ווער איך... אויף נאמנות!

פֿאַרן אַרויסגעהן ווייטער פֿערשרייבען, האָב איך נאָך ביינעוואָהנט אַ קליינע סצענע. בשעת ווען איך האָב צו־נויף־געקליבען מיינע כלים, פּאַפּיער, בליישטיפֿט, פּאַפּיראָסען, האָט ר׳ ברוך דערוויל אָנגעשמיערט פֿאַר די קינדער, אין חדר אַריין מיט צו נעמען, צוויי שטיקלעך ברויט מיט פּוטטער, מיט אַ ציבאָג אַ שציפּיאָרעק.

— נור גייטס! מאַכט ער; ער וויל זיי נישט האָבען אין שענק. דער קלענערער יתום איז אָבער נישט צופֿרידען. ער הייבט אויף די פּלייצעלעך אונ פֿערקרימט זיך צו׳ם וויינען. ער שאָמט זיך אַ ביסעל פֿאַר מיר, וואַרט, איך זאָלל אַרויס געהן; ער קאָנן זיך אבער נישט דערוואַרטען, אונ לאָזט אַרויס אַ געוויין:

— נאָך אַ שציפּיאָרעק, וויל ער.

— די מאמע פלעגט מיר געבען צוויי!

די שוועסטער איז צוגעלאָפען צו דער שאנק, זי האָט ארויס געחאפּט און געגעבען איהם נאָך שציפּיאָרעק.

— גיי, — מאַכט זי אויך, — נור א סך ווייבער. אין די וואָרטער האָט דער מוטטער׳ס קול געקלונגען. —

ד.

וואס דארף א יודענע?

מיר געהען פון הויז צו הויז פון נוממער איינס אָן. איך ווייס אַלליין, וואו יודען און וואו נישט יודען וואָהנען, איך קוק נור אין פענסטער אריין. פערגעלטע פענסטער איז א סימן פון „אתה בחרתנו“, בפרט נאָך אויסגעהאַקטע שויבען, פערטרעטענע מיט קישעלעך און זאַק... פאר דאָס — בלומענטאָפּ און פאָרהאַנגען זעננען סמנים מובהקים, אַז דאָ וואָהנט שוין אַזוינער, וואָס האָט נישט אַזאַ פּראָווע אויפ׳ן דלות ווי יענע...

עס טרעפען זיך אויסנאַהמען... אַט וואָהנט נישט אַ יוד, נור אַ שטאַרקער שכור... און פערקעהרט, — בלומען און פאָרהאַנגליך. נור דאָ ליינט מען שוין די „הצפירה“.

דען אָרגסטען איינדרוק מאַכט אויף מיר אַ גרויס, אַ הילצערן משונה הויז, עס איז גראָססער, נור שוואַרצער און ברודיגער פאַר אַללע הייזער. די פאַציאַט האָט זיך שטאַרק אַריבער געבויגען, און קוקט אַרונטער אויף זיינס גלייכען, — אויך איין אַלטע שוואַרצע חורבה, — אויף איין אַלטע, אויסגעדאַרטע, איינגעבויגענע, ציטערדיקע יודענע, וואָס דינגט זיך מיט איהר קונה, — אַ צושויבערטע געלע דינסט-מויד, איבער אַ צולאָג צו׳ן אַ פונט זאַלץ.

דער שמש ווייזט מיר אויף דער אַלטער: דאָס איז „די בעל-הבית׳טע פון הויז“. איך האָב מיך פערוואונדערט; די יודענע איז צו אָרעם פאַר אַזאַ הויז.

— דאָס הויז, ערקלערט דער שמש, איז אייגענטליך נישט איהר. זי האָט אַ זעקסטעל דאָזוואָציע, איין אַלמנה איז זי... נור די יורשים, איהרע קינדער וואָהנען נישט היע, — הייסט זי בעל-הבית.

— וויפיעל מאַכט דאָס הויז?

— גאָר נישט.

— געווינט איז עס?

— אַ פֿונפֿצעהן הונדערט רובל.

— אונ מאַכט גאָר נישט?

— עס שטעהט ליידיג.

עס קוממען מיר אויף די געדאַנקען „יענע בחורים"... מן הסתם וואַרפֿט מען דאָ ציגעל אָדער קאַרטאָפֿעל.

— ניין, זאָגט דער שמש, אונ שמייכעלט. פֿערהאַנן אַזוינע אַנדערע צוויי הייזער, וואָס מען וועט מוזען צו לייגען; דאָ איז עפּיס אַנדערש: אין דעם הויז, פֿערשטעהט איהר, האָט געוואָהנט אַמאָל אַ דאָקטאָר; איז ער געשטאָרבען, אונ שוין, שטעהט ליידיג ס'הויז!

— וואָס איז, אויף אַ זאַראַזשליווע קראַנקהייט?

— חס ושלום!

— וואָס דענן?

— עס האָט פּשוט נישט ווער צו וואָהנען; ווער זאָלל וואָהנען?

— ווי הייסט, ווער?

— טאַקי ווער? ביי אונז האָט יעדערער כּמעט זיין נחלה. ווער עס דינגט שוין אַ דירה, וויל נישט קיין בעזונדערע שטוב צו פֿערהייצען. ביי אונז איז אַ מאָדע, אַז אַ קאַמאָרניק (לאָקאַטאָר) צאָהלט עטליכע רובל אַ יאָהר פֿאַר איין עק שטוב בעהייצונג. ווער דאַרף אַזוינע גרויסע שטיבער?

— נאָך וואָס האָט מען געשטעלט אַזאַ הויז?

— באַ, — אַמאָל! היינט דאַרף מען נישט...

— נעביך!

— וואָס פֿאַר אַ נעביך? זי האָט אַ שטעלל מיט זאַלץ, פֿערדיענט עטליכע רובל אַ וואָך. פֿון דעם צאָהלט זי אָב 28 רובל אַ יאָהר פּאַדאַטעק פֿון הויז. פֿון דער רעשט לעבט זי... וואָס דאַרף אַ יודענע? וואָס פֿעהלט איהר? הכּריכים האָט זי שוין!...

איך האָב נאָך אַמאָל אַ קוק געטהון אויף דער אַלטיטשקער, אונ עס האָט זיך מיר שוין געדאַכט, אַז עס פֿעהלט איהר באמת גאָר נישט. איהר גערונצעלטע הויט האָט מיר אפילו צוגעשמייכעלט: וואָס דאַרף אַ יודענע?

ה.

נומער 42

איך בין געגאנגען פון הויז צו הויז לויט נומער, מיט א צעטעל אין דער האנד. פון נומער 41 האט מיך דאך דער שמש געפירט צו 43.

— און 42? — פרעג איך.

— אט! ווייזט ער מיר אויף א שטיק חורבה אין א שמאל גאססעל צווישען איין — און דריי — און פערציג.

— איינגעפאללען?

— איינגעלייגט, אנטפערט דער שמש.

— פאר וואס?

— איבער א פייער מויער.

איך האב נישט פערשטאנען וואס ער מיינט.

מיר זענען ביידע מיעד געווען געהענדיג, און האבען זיך געזעצט אויף א באנק אין פארשעניע. דער שמש פערציילט:

— פערשטעהט איהר, על־פי דיניהם, אויב איין געבויט הויז איז נישט גענוג ווייט אבגעטרעטען פון צווייטען, מוז מען אבטהיילען די דאכער מיט פייער־מוירען. ווי ווייט דער מהלך דארף זיין, ווייס איך נישט; משפטים בל ידעום, דאכט זיך, מעהר ווי ד׳ אמות. א פייער מויער איז ביי זיי א סגולה פאר א שרפה... נו דאס הייזעל האט אבער געשטעלט א קבצן גדול, ירוחם וואנכאוועקער, א מלמד, האט ער נישט געקאנט מאכען קיין פייער־מויער.

— זיין גאנץ בויען, פראוודע, איז געווען אהן א יסוד. דערנאך, ווען איהר הערען, איז דער פון געווארען א דין תורה. ביי דעם דין תורה, האט, עליה־השלום, זיין ווייב מלכה דערציילט דברים כהויתן. ווי דער סדר עולם איז, אנגעהויבען מששת ימי בראשית. און אזוי האט אזוי איז געווען די מעשה:

מלכה האט מיט איהר מאנ׳דיל נישט גערעדט א יאהר פונפצעהן. זי איז בטבע א פערביססענע יודענע געווען, נישט אויסגערעדט זאלל עס זיין: א הויכע, א דארע, א שווארצע מיט א שפיציגע נאז ווי א האקען. זעלטען, אז עס איז איהר ארויס א ווארט פון מויל, האטש פון פרנסה—א פשעקופקא! און מען האט נישט געדארפט! פון איהרם א קוק איז אויך שוין קיהל געווארען אין הארץ. אללע פשע־קופקעס האבען געציטערט פאר איהם אימת מות; זי האט שוין אזא׳ן אויג געהאט. פערשטעהט זיך, אז ירוחם האט זיך מחיה געווען מיט איהר שווייגען; ער פלעגט צו׳ן איהר אויך קיין ווארט נישט רעדען. אזוי שטיללערהייט, זענגען זיי דאך

געבענשט געוואָרען מיט 2 בנים־זכרים און דריי מיידלעך.

דאָך דער יצר־הרע — אַ בעל־הבית צו ווערען, האָט זיי בּיידע ריידיוודיק געמאַכט. דער שטועס איז אַזוי געגאַנגען:

— מלכּה! זי אָנטפערט נישט.

— מלכּה? זי שווייגט. ער מלכּה'עט, און זי ריהרט זיך נישט פון אָרט.

ירוחם שטעלט זיך אָבער אויף און גיט אַ געשריי:

— מלכּה! איך וויל שטעללען אַ הויז!

מלכּה האָט שוין נישט אויסגעהאַלטען, און אויפגעהויבען איין אויג און גע־עפענט דאָס מויל. „איך האָב געמיינט — פערצעהלט זי — ער איז משוגע געוואָרען!

און אַ שגעון איז עס באמת געווזען. ער האָט געהאַט בירושה פון איין אַלטער יידען דאָס שטיק'ל פלאַץ, דאָס שמאָהלע, וואָס איהר האָט געזעהען, און — קיין כּחות משוה פרוטה געלד. דען ווייבס פּאָר טשוועקעס, וועלכע מען האָט דערגאַכטען פערקויפט פאַר 3־מאָל ח"י זהובים, פלעגען זיין פערזעצט אַ גאַנץ גייענדיג יאָהר; אויסער שבת ויום טוב, ווען ירוחם האָט זיי אַרויסגענוממען אויף אַ חרם־קוויטעל.

אַז דער יצר־הרע נעהמט זיך אָבער צו הילף דען כּח הדמיון איז „מי יעמוד"! „קוים שטעלט ער אויף אַ הויז, איז ער פערזאָרגט מיט אַללעם גוטען. אַ בּטוח וועט ער זיין, וועט ער זיך באַרגען אויף אַ ציעג און האָבען די מחיה אין דער היים. איין שטוב וועט ער פערדינגען אויף אַ שענק, און, אַז גאָטט, ב"ה, וועט העלפען, וועט זי אַליין זיין שענקער'ן. און דער עיקר — די קינדער פערזאָרגט! די יונגלעך וועט ער סאַי־ווי־סאַי שיקקען אין אַ ישיבה אַריין, די מיידלעך וועט ער געבען אַ שטר חצי זכר אויף דער נחלה, און — איין־עק!

אָי מיט וואָס מען וועט בויען? אויף דעם האָט ער געהאַט אַ גרייטען חשבון:

— איך בּין — זאָגט ער — מלמד, און דו פשעקופּקע, האָב'מיר דאָך צוויי פּרנסות; פון איין פרנסה וועלל'מיר לעבען און פון דער צווייטען — בויען.

— וואָס רעדסטדו, משוגע — אָנפערט מלכּה — מיט בּיידע פרנסות קוממען מיר נישט אויס...

— אַזוי ווי מען נעהמט זיך פאַר — זאָגט ער — אַזוי העלפט גאָטט ב"ה. א והא ראיה — מאַכט ער — אָט זעה! נח מלמד, אונזער שכן, האָט אַ קראַנק ווייב, וואָס פערדיענט נישט אַ דרייער און זעקס קינדערלעך — זאַללען געזונד און שטאַרק זיין, און לעבט דאָך פון מלמדות אַליין.

— וואָס רעדסט דו, ער איז אַ גרויסער מלמד, סאַמע גבירישע קינדער —

— פאַר וואָס, מיינסט דו, איז אַזוי? וואָס איז? ער קען בעססער לערנען

פאַר מיר? אַ ודאי און אַ ודאי נישט, נור אַז גאָטט ב"ה זעהט, אַז ער האָט נישט מעהר ווי איין פרנסה גיט ער איהם אין איהר די שפע. און, אַ והא ראיה? זעה ווייטער! די שווארצע ברכה! איין אַלמנה, אויך מיט 5 קינדער, און איז נאר אַ פשעקופּקע אַליין...

— וואָס רעדסט דו, פערריקט ביזט דו? יענע, הלואי אויף מיר געזאָגט, האָט אַ הון רב שטעקקען אין עסק, אַ ודאי אַ רובל דרייסיג...

— נישט דאָס אָבער איז דער עיקר, — גיט ער איהר צו פערשטיין. — דער עיקר איז, אַז איהר קאָנן אַריינקוממען די ברכה נור אין די אָפּפעל! דער „רבונו של-עולם" פיהרט די וועלט על-פי דרך הטבע!

אויך רעדט ער איהר איין, אַז מע'קאָנן אָבשפּאָרען פון אַ סך זאַכען... מע'קאָנן זיך בעגיין...

און עס איז אַזוי געבליבען. ירוחם האָט זיך אָבגעזאָגט פון טאַבאַק-שמעקקען, דאָס גאַנצע הויז-געזינד — פון זויער-מילך בפרט און פון וויעטשערע בכלל, און מען האָט געבויט!

געבויט האָט מען יאָהרען לאַנג, נור אַז עס איז געקוממען צו דער פייער-מויער איז מלכה געשטאַנען אָהן סחורה, ירוחם האָט שוין קיין כח נישט געהאַט צו לעבען, דער אַלטסטער זוהן האָט זיך געלאָזט אויף דער מדינה, דאָס יונגסטע איז געשטאָרבען, און דאַ פעהלט נאָך אַ ממון — אַ רובל 40 אויף אַ פייער-מויער.

נו, וואָס זאָלל מען טהון? מען האָט געמאַכט דעם כותב אין גמינע אין דער יד אַריין, און — אַריינגעצויגען זיך אָהן אַ פייער-מויער.

ער האָט זיך מיט נחת אַריינגעצויגען. אַ נושאים-מאַנן איז ער, האָט איהם די חברה געמאַכט אַ חנוכת הבית. מען האָט אויסגעטרונקען, אָהן גוזמא, אַ ודאי אַ פאַס ביער, אַ חוץ בראָנפען און ראָזינקע-וויין. עס איז געוועזן אַ שמחה, אַ גדולה.

נור די שמחה האָט נישט לאַנג געדויערט. עפּיס אַ בעל-בית האָט זיך צוקריגט מיט ירוחם'ס אַ שכן, מיט נח מלמד. דער נח-מלמד איז אַ מאָל אַ גרויסער בעל-הבית געוועזן, אַ גביר עצום! אַ חוץ דער נחלה, ביי וועלכער ער איז געבליבען, האָט ער פערמאָגט שיינע עטליכע מאות: דערצו האָט ער געפיהרט אַ מסחר מיט האָניג. שפּעטער, אַז עס איז ביי אונז געוועזן דאָס מחלוקת איבער'ן ליטווישען רב, האָט מען איהם דען זוהן געמסרט (ער דיענט עד היום מיט אַ לונגען-פעהלער אין פאָלק), און ער אַליין איז אַריינגעפאַללען אין אַ פּראָצעס פאַר אונטערלייגען דען רב. אַ רציחה איז טאַקי דעמאָלט געוועזן, מיט „אָרטאָגען" איז מען שוין געוואָהנט.

אָבער אונטער שפּאַרען אַ הויז פֿון אַללע זייטען, אונ אונטערצינדען איז מאַקי רציחה'שדיג . . . צו ער האָט געשטעקט דערינגנען צו גיין, נור דאָס פּראָצעס אונ דער זוהן האָבען איהן בדול הדל געמאַכט, אונ ער איז מלמד געוואָרען. אַלס פריש־געבאַקענער מלמד האָט ער וויניג דרך־ארץ געהאַט פֿאַר בעלי־בתים, האָט זיך איינער בעליידיגט, ארויסגענוממען זיין בן אונ אריינגעגעבען צו ירוחם'ן אין חדר.

נח'ן האָט די מעשה פֿערדראָססען, אַ „חברה־מאַנן" איז ער פֿון לאַנג, אין פּאָוויאַט פֿלעגט ער אָבלינגען טאָג אונ נאַכט, אַ מויל מיט אַ פּען האָט ער, נו — איז די מעשה מיט דער פייער־מויער ארויס־געשווייממען, אונ עס איז אראָבגעקוממען דער סטאַרשי־סטראַזניק.

נור דערוויל האָט נח חרטה געהאַט! ער אליין האָט זיך געסטאַרעט! מען האָט אָנגעהאָנגען אין דער דיעלע אַ מטבע, איז זי צוריק פֿערזונקען געוואָרען.

עס וואָלט שוין וויטער גוט געווען, מאַכט זיך אָבער אַ מעשה מיט תְּכֵלֶת. אַז ירוחם איז אַ ראַדזינער אונ טהוט אָן בלאָהע ציצית, איז נח אַ פֿערברענטער בעלזער אונ שרייט געוואַלט! אַ וואָרט צו'ן אַ וואָרט, די פייער־מויער איז וויטער ארויס, עס איז שוין אַ דיעלע אין סאָנד.

מען האָט געלאָזט אַ וויראָק זאַאָטשני. דער סאָנד האָט געפּסק'ט, אַז ירוחם זאָלל במשך אַ חדש מאַכען אַ פייער־מויער, אונ אויב ניט — זאָלל מען איהם צולייגען דאָס הייזעל.

קיין דרייער איז נישט געווען, צונד האָט שוין נח קיין חרטה נישט געהאַט — (דאָס מחלוקת האָט ערשט רעכט געברענט) — אונ האָט נישט געוואָלט אָנטפֿערן אַ גוט וואָרט. ירוחם האָט איהן גערופֿען צום רב; נח האָט אויסגעפּאַטש דען שמש.

אַז מלכּה האָט געזעהען, אַז עס איז כָּלָה כל הקצין, האָט זי אָנגעהאַפּט נח'ן אין מיט'ן גאַסס ביי'ם פּאָרקאָלנער, אונ געשלעפּט ווי אַ הורג אריין צום רב. עס איז אפילו געווען אַ פֿולער מאַרק מיט בעלזער, נור ווער וועט צוגיין צו'ן אַ יודענע? . . .

„גברא דנשי קטלוהו לית דין ולית דין" 1). נח'ס וויב איז נאָכגעגאַנגען אונ געשאָלטען מיט טויטע קללות, צוגעהן האָט זי מורא! . . . ביי'ם רב האָט מלכּה פֿערציילט די מעשה מהחל ועד כּלה; זי פֿערלאַנגט, אַז נח זאָלל מאַכען, אָדער עס זאָלל אַ פייער־מויער זיין, אָדער די דיעלע זאָל וויטער איינגעזונקען ווערען! . . .

אונזער רב'יל האָט געוואוסט, אַז ווען ער וועט דאָ צו־פּסקענען וועט דער צווייטער צד חסידים נעהמען זיך צו איהם, האָט ער זיך אויסגעדרייט ווי אַ יונג

1) אַ מאַנספּערזאָן וואָס ווייבער האָבען גע'הרג'ט, האָט קיין געריכט אונ קיין ריכטער.

אַ למדן. ער קאָנן נישט פּסקענען... גרמא בנזקין... בע... מע... קיין פּשרה קאָנן נישט זיין און האָט אָבגעשיקט די צדדים צו די רבנים.

נו, „התובע הולך אחרי הנתבע", נח איז בעשטאַנגען, ירוחם — פאַר איין ברֵרה, און אַזוי האָבען זיך ביידע אָראָב־געהאַפּט קיין בעלז.

איידער ירוחם איז אַוועק געפאָהרען, האָט ער איבער־געלאָזט זיינס אַ שוואָגער אַ דאָוויערענאָסט' מיט עטליכע רובל. וואָס ער האָט צו זאַממען־געבאָרגט (און געבאָרגט האָט מען איהם פאַר רחמנות), ער זאָלל מאַכען דערווייל איין אָפּאָזיציע.

עס איז אָבער אַלץ געגאַנגען שלימשלימזל. דער שוואָגער האָט די פאַר רובעל אויפגעגעססען, צו, ווי ער זאָגט, פערלוירען... מלכּה איז פאַר גרויס צרות קראַנק געוואָרען... ביי'ם רבּין האָט אפילו ירוחם געווינגען אַ „פּייער־מויער" מיט „הוצאות", נור צוריק צו וועגס האָט מען ביידע, נח'ן מיט ירוחמ'ן, געהאַפּט אויף דער גרעניץ, און אַהיים געפיהרט מיט'ן עטאַפּ.

אַז מען האָט ירוחמ'ן געברענגט איז שוין מלכּה געוועזען אויפ'ן עולם אמת, און דאָס הייזעל — צו וואָרפען...

ז.

דער מַשְׂכִּיל.

און מיינט נישט אַז אין טישיוויץ עקט זיך די וועלט! עס איז דאָ אַ משׂכּיל אויך, און איין אמת'ר משׂכּיל, אַ פערצייטישער, אַ מענש אין די מיטעלע־יאָהרען. נישט שטודירט, נישט געלעזען, אָהן ביכער, אָהן צייטונג אפילו, מיט איין וואָרט אַ משׂכּיל פון דער לופט.

ער גאָהלט זיך נישט די באָרד; אין טישיוויץ איז מען יוצא מיט אונטער־שערען, נור מען זאָגט, אַז „ער איז מסלסל בשׂערו אפילו עשׂרת ימי־תשובה"! דייטש געהט ער אויך נישט, דער פעלטשער אין טישיוויץ געהט אויך נישט דייטש, איז אויך אַ יוד אין אַ לאַנגע קאַפּאָטע מיט פּאות!

אונזער משׂכּיל איז יוצא מיט שטיוועל־פּוצען, און אַ שוואַרץ סטענגעלע אויפ'ן האַלז. ער האָט שירַיִם פון פּאות, פאַר דאָס טראָגט ער אַ קאַנטיג קאַשקעטעל. „פּראָסטע

(זאָגט מען) וישמן ישורון ויבעט; „עס געהט איהם זייער שוואָהל, אַ שאַרף געוועלב; אין גאַנצען, אימשטיינס געזאָגט, 3 קינדערליך, וואָס פעהלט איהם? איז ער אַ משכיל!"

מיט וואָס ער איז אַ משכיל איז שווער געוועזען געוואָהר צו ווערען. עס איז גענוג, אַז מען ווייסט, אַז ער איז אַ משכיל; די גאַנצע שטאָדט זאָגט, אַז ער איז אַ משכיל, ער אַליין איז אויך מודה. דער עיקר זעננען זיינע „וואָרטליך", ער רעדט „על השם ועל משיחו".

לויט איך בין דערנאָך געוואָהר געוואָרען, האָט דער משכיל מיך אויך פאַר אַ משכיל גערעכענט, אונ זיכער געוועזען, אַז איך וועל ביי איהם איינשטעהן, על כל פנים ביי איהם „שרייבען" צום ערשטען.

— צו'ן אַזא זאַך, האָט ער געזאָגט, דאַרף מען האָבען מענשען מיט קאָפּף. מיט אייך, פערד, וועט ער עפּיס מאַכען?

אונ אַז דער באַרג איז נישט געקוממען צו מחמד'ן, ווייל ער האָט פשוט נישט געוואוסט פון איהם, איז מחמד געגאַנגען צו'ם באַרג.

געטראָפען האָט ער מיך ביי איין אַלמנה אין שטוב. אַריינגעפאַללען איז ער מיט'ן רשע'ס שאלה פון דער הגדה — מיט'ן: מה העבודה הזאת לכם?

— Mój Panie! — וואָס מאַכט איהר עפּיס דאָ?

— וואו דאָ? פראָג איך.

— איהר מיינט, אַ פנים, גאָר, אַז איך בין פון אונטערן אויבען! אַז מען וואָהנט אין טישיוויץ, איז מען שוין קיין מענש נישט, ווייסט מען שוין נישט, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך? איהר ווייסט: „עם לבן גרתי", איך וואָהן טאַקי דאָ, נור אַ נאָז האָב איך!

— אונ אַז איהר האָט אַ נאָז אונ ווייסט, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, נאָך וואָס פראָגט איהר?

דער שמש האָט אויפגעשפּיצט די אויערען. דאָס אייגענע האָבען געטהון די עטליכע ליידיג־געהערס, וואָס זעננען מיר נאָכגעגאַנגען טריט־ביי־טריט. אויף זייער פנים איז אויסגעגאָסען אַ הילדע הנאה, אויפ'ן שטערען — דער פסוק: „יקומו נא הנערים ... לאָ'מיר זעהען, ווי צוויי משכילים באָדיען זיך!"

— וואָס טויג מיר דאָרט, מאַכט דער משכיל גערייצט, חוזק־שמויזעק! מיין צונג איז אויך נישט קיין פאָדעשווע! אונ פאַר וועמען האָב איך מיך דאָ צו צופיהרען, פאַר טישיוויצער חמורים? זעהט נור די בידליאַקעס!

איך בין אין אַ פערלעגענהייט. אָננעממען פאַר טישיוויץ קאָנן איך מיך נישט, ווייל די טישיוויצער בעלי־בתים, אין פענסטער אונ אין טהיר, האָבען גאַנץ אָנגענעהם געשמייכעלט.

— נור, זאָגט מיר, וואָס איז דאָס אַזוינס? דאָס פֿערשרייבען!

— סטאַטיסטיק!

— סטאַטיסטיק־שמיסטיק! מיר האָבען שוין געהערט אַזוינס! נור נאָך וואָס טויג עס?

איך האָב געזאָגט. נישט איהם, איינענטליך, נור טישיוויצער קהל; זאָללען זיי האָבען אַ בעגריף פֿון דער סטאַטיסטיק.

— האַ! האַ! האַ! צו־לאַכט זיך געדיכט און גראָב דער משכיל, דאָס וועט איהר איינרעדען טישיוויצער חמורים, נישט מיר! פֿאַר וואָס פֿערשרייבט איהר ווי מען וואָהנט: מיט אַ פֿאָדלאָגע, אָהן אַ פֿאָדלאָגע? וואָס געהט איך אָן, אַז איינער וואָהנט אָהן אַ פֿאָדלאָגע? האַ?

עס געהט אין דעם, פֿערצייל איך איהם, אַז מען וויל אויסווייזען, ווי אָרעם יודען זעננען; מען מיינט...

— מען מיינט גאָר נישט, האַקט ער מיר איבער. נור — זאָלל זיין אַזוי! וואָס דאַרף מען אָבער וויססען אַקוראַט, וויפֿיל יונגלעך און וויפֿיל מיידלעך? און — ווי אַלט יעדעס איז? און אַללע קרענק, וואָס איהר פֿערשרייבט!

— מען איז אונז חשד, אַז מיר דיענען נישט אין מיליטער; די ביכער, ווייסט איהר אַ ודאי, זעננען נישט ריכטיג, ווילען מיר אויסווייזען...

— נו, אויך רעכט, למשל... איך בין אייך דערווייל מודה... אָבער—פּאַטענטען? נאָך וואָס פֿערשרייבט איהר, ווער עס האָט? און פֿאַר וויפֿיעל?

— אוים צו־ווייזען, אַז יודען —

דער משכיל לאָזט מיך אָבער נישט ענדיגען.

— איהר דערציילט מיר נישט קיין באָבע מעשות! דערווייל וועט מען געוואָהר ווערען, אַז איינער און דער צווייטער האָט אַ קלענערן פּאַטענט, וועט מען איהם שטעללען אַ חופּה!

קוים ער האָט עס אַרוים געזאָגט, איז ראַפּטים דער עולם פֿון פֿענסטער נעלם געוואָרען. דער שמש פֿון טהיר האָט זיך אָבגעטראָגען, אַז דער משכיל, וואָס האָט גאָר נישט אַזוי שלעכט געמיינט, איז געבליבען ווי פֿערשטיינערט.

דער עולם האָט מורא געקריגען. אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט שוין גאַנץ טישיוויץ מיט מיר געקלונגען. מען האָט מיך שוין חשד געוועזען, אַז איך בין אַ געשיקטער פֿון דער אַקציז. אַ קשיא אויף אַ מעשה, די אַקציז ווייסט, אַז אַ יוד וועט בעססער געוואָהר ווערען אַללע סודות!

איך האָב מיך אַרום געדרייט אין מאַרק שוין איינער אַליין. דאָס שטאָדטיל האָלט זיך פֿון מיר פֿון ווייטען. איין משכיל איז מיר נאָך געגאַנגען טריט־ביי־טריט. ער האָט געוואָלט מיט מיר רעדען. נור ער איז מיר שרעקליך

נמאָס געוואָרען, איך האָב אויף זיין פּרצוף נישט גאָקענט קוקען.

און די פּנים׳ער אין גאַס ווערען ערנסטער און פינסטערער, איך הייב שוין אָן קלערען וועגען פּלטה מאַכען. מען קוקט אויף מיר צו פיעל פון דער זייט, מען כודעט זיך צו פיעל!

עס איז מיר איינגעפאללען צו מאַכען נאָך די לעצטע פּריב. איך האָב מיך דער־מאָנט, אז דער היינטיגער טישעוויצער רב איז אַמאָל ביי אונז דין געוועזען, ער וועט מיך דערקענגען, על כל פּנים עדות זאָגען, אז איך בין נישט דאָס, וואָס מען מיינט!

— וואו וואוינט דער רב? פרעג איך דעם משכיל

ער דערפרייט זיך און ענטפערט:

— קומט, איך וועל אייך פיהרען!

ז.

דער טישעוויצער רב.

ווער עס האָט נישט דען טישעוויצער רב׳ס שלאַפראָק געזעהען, וועט קיינמאָל נישט וויסען די סבה, פאַר וואָס די רביצין, זיין דריט ווייב, אַ יודענע קוים אין די מיטעלע יאָהרען טראָגט שוין אַ פּאָר גרויסע ברילען אויף דער נאָז. דער שלאַפראָק זעהט אויס ווי פון איינציגע פאָדעם געלאַטעט.

— נאָך 2 גילדען אַ וואָך, בעקלאָגט זיך דער רב, ווען די שטאָדט גיט מיר, וואָלט איך געקאָנט שוין דורכקוממען, אַזוי איז גאָר בּיטטער! נור איך וועל מיינס אויספיהרען... אָהן אַ דין־תורה קאָננען זיי זיך נאָך בעגעהן, אויף דעם האָבען זיי גוטע יודען און... סאָנדעס; „טאָפּעל — לאָפּעל" פּסקים אַ ליאדע מלמד, שאלות־נשים, עס איז דאָך נאַריש, דאָס קאָנן מען נישט מחמיץ זיין! אָבער אויספיהרען וועל איך. איך וואַרט נור אויף דער קלפּי! אָדן אַ רב וועללען זיי קיין קלפּי נישט מאַכען! לאָ׳מיך זעהן אַ שטאָדט, קיין עיני־הרע, איין עיר ואם בישראל, אָהן גבאים! און, וועט דאָס אויך נישט העלפען, וועל איך נישט פּרובען די חלפים... איך האָב זיי גוט אין דער האַנד!

עס איז שווער געוועזען דען רב אָראָב צופיהרען פון זיינע אייגענע צרות. דאָך אַז דער משכיל האָט איהם צוגעזאָגט, זיך צו מטטאַרען פאַר איהם ביי קהל, צו פועל׳ן די הוספה, — האָט ער אונז געבעטען זיצען, און אויסגעהערט אין וואָס עס געהט.

— נארישקייטען! מאַכט ער, איך קען דיך! זאָג זיי, די שוטים, אז איך קען דיך.

— זיי אַנטלויפען פון מיר!

— עט, אַנטלויפען! וואָס הייסט אַנטלויפען? ווער אַנטלויפען? נאָך וואָס? נור מילא, אז די זאָגסט אַנטלויפען! וועלל איך אַליין מיט דיר אַראָב געהן.

— אין וואָס וועסט דו געהן? רופט זיך אָן א ווייבעריש קול פון אונטען אויבען.

— גיב מאַקי אַהער די קאַפאָטע! אָנפערט דער רב.

— געבען? איך האָב זי ערשט צוטרענט!

— מילא, מאַכט דער רב, אויך נישט, קיין אומגליק חס ושלום! וועל'מיר באָרוועס געהן!

איך גיב איהם צו-פערשטעהן, אז עס איז ערשט מיטטאָג-צייט, אז עס איז מיר א שאָד דער טאָג.

— נו, וואָס זשע זאָלל איך טהון? פראָגט דער רב און פערלייגט די האַנד, — בונקט האָט די רביצין זיך גענוממען צו מיין קאַפּטאַן...

— רופט זיי אַרויף אַהער!

— רופען! רופען איז א קלייניגקייט, אויך איין עסק! נור ווער וועט קוממען? מען וועט מיך הערען ווי דעם רב! אפשר בעססער אַראָבגעהן אין שלאָפראָק?

— עס פאַסט נישט, רבי, — רופט זיך אָן דער משכיל, — דער סטראַזניק געהט אַרום אין גאַסס!

— פון מיינעטוועגען, זאָגט דער רב, איך וואָלט געגאַנגען; זאָגט איהר: ניין, איז ניין.

עס בלייבט דערביי, מיר זאָללען אַללע דריי אַרויף רופען דען עולם פון גאַסס; דורכ'ן פענסטער. מיט'ן פענסטער-אָפפענען איז אָבער נישט אַזוי לייכט צוגעגאַנגען. מען האָט עס שוין א יאָהר 15 נישט געאָפענט. די שויבען זעננען דורכגעברענט פון דער זונן, דער קיט איז אויסגעדאַרט, און די שויבען ציטטערן ביי יעדען טריט איבער דער פאָדלאָגע. די קוואַטירען זעננען געלאָבערט פון האָלץ-וואָרם, צוגעקלעבט נור מיט'ן ראָסט (זיאַווער) צו דער וואַנד. עס איז נאָך א ספק אויב זיי האָבען זאַוויאַסע'ן.

עס איז אונז דאָך געראָטהען, מיר האָבען איין זייט געאָפפענט, דער נאָך די צווייטע און אָהן א שאָדען. דער רב האָט זיך אַנידער געשטעלט אין דער מיט, איך און דער משכיל פון בײדע זייטען און מיר אַללע דריי רופען.

דער מאַרק איז פולל מיט מענשען, אין א פאָר מינוט אַרום, איז שוין געוועזען איין עולם אין שטוב.

— רבותים, מאַכט צו זיי דער רב, איך קענן דען מענש...

— מען וועט נישט שרייבען! האָבען זיך אָנגערופען עטליכע קולות צו־זאממען.

דער רב פערליערט באַלד דען קוראַזש.

— נישט — נישט! מאַכט ער שטילל. דער משכיל איז אָבער דערווייל אַרויף אויפ'ן טיש אונ רופט:

— חמורים! מען מוז שרייבען! דער טובת הכלל פערלאַנגט עס!

„לטובת הכלל" לאָגט ער, אַז ער האָט מיט מיר „איבערגערעדט שוין דאָס גאַנצע פשטיל", אַז עס איז נישט ווי ער האָט „קיטאָוועס געטריבען", אַז איך האָב איהם אפילו געוויזען בריעף פון רבנים!

— פון וועלכע רבנים? רופט מען פון אַללע זייטען.

— פון פּאַריזער רב, האָט דער משכיל ווייטער געשפּיגנען אויפ'ן הויכען קול,— פון פּאַריזער רב — (קיין אַנדערער פּאַסט איהם נישט), פון לאָנדאָנער...

— יודען, אַ היים! — האָט איהם עמיץ איבערגעהאַקט, — נישט אונ־זערע לייט!

אונ דער עולם האָט זיך אָנגעהויבען ארויסשיטטען אַזוי געשווינד, ווי ער איז אָנגעקוממען. געבליבען זעננען מיר דריי אונ — דער שמש, וואָס האָט זיך צוגערוקט צו מיר —

— שענקט מיר עפּיס, מאַכט ער, פּאַר'ן טאָג.

איך האָב איהם געגעבען עטליכע צעהנערליך. ער האָט נישט איבער געצאָהלט, אַריינגעוואָרפען אין קעשענע, אונ, נישט געזעגענט זיך, אַוועק געגאַנגען.

— וואָס זאָגט איהר, רבי? פּראָג איך דען רב.

— איך ווייס? איך האָב שטאַרק — שטאַרק — מורא — עס זאָלל מיר נישט שאַטטען...

— אייך?

— וועמען דען? דיר? זעהסט דו איין עסק! וועסט דו נישט מאַכען די סטאַטיסטיק, מען וועט זיך בעגעהן אָהן איהר... כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל!... איך מיין די שני זהובים אַ וואָך!

די רביצין מיט די גרויסע ברילען איז דערווייל אַפּער פון אינטערן אויבען:

— איך האָב דיר לאַנג געזאָגט, מאַכט זי, דו זאָלסט דיך נישט אַריינמישען אין קהל'ס זאַכען, נור דו פּאָלגסט דען מיך? ווי קוממט אַזוינס צו'ן אַ רב, דיין דאגה קהל?

— נו, שטילל שוין, רביצין, שטיללער, אָנטפּערט ער איהר ווייך, ועהפּש

דאָך, איך בין שוין אַזוי, איך האָב אַ ווייך הארץ, עס בעריהרט מיר — נור אַ שאָד די צוויי גילדען אַ וואָך!

ח.

פערצאהלטע מעשות:

„אָבל וחפוי ראש" בין איך אראָב געגאַנגען פון רב מיט'ן משכיל צוזאַממען אין גאַסס-אַריין. מיר טרעפפען דאָך דען שמש אויפ'ן וועג און דער פערזיכערט, אַז ווי איהם זעהט אוס, וועט מען קאָננען מאָרגען ווייטער שרייבען.

דען גאַנצען „טאַראַראַם" האָבען אָנגעמאַכט, צוויי אָבגעקוממענע בעלי-בתים, וואָס זענען היינט פאַר גרויס דחקות געבליך: איינער אַ טרפה'נער שענקער און דער צווייטער אַ פ ע ר ד ס-ה אָ נ ד ל ע ר...

דער משכיל פון זיין זייט, זאָגט מיר צו צווישען מנחה ומעריב איבער צו שמיעסען „דאָס פשט'על" מיט'ן עולם. און — „הייסט זיין נאָמען נישט שמעריל" (אַזא נאָמען האָט אַ משכיל אין טישעוויץ!) אויב ער וועט נישט „איבער-קערען דאָס שטאָדטיל".

— זיי מאָגען זיך — זאָגט ער — אויף די קאָפף שטעללען און שרייבען מוז מען! הפה שאסר הפה שהתיר!

גוט חאָטש, דער משכיל האָט אין אַ חדר געלערנט; אויף דער גרויסער וועלט טרעפפען זיך גאָך אַנדערע משכילים. —

איך געה צוריק אויף דער סטאַנציע; דער שמש געהט מיט. ביי מיין בעל-הבית דעם אַלמן איז נאָך אַ מנין געוועזען. צווישען מנחה ומעריב האָט מען אָנ-געהויבען רעדען פון פאָליטיק, נאָך מעריב איז מען אַראָב אויף יודען! דער רוב איז שרעקליך אָפטימיסטיש. ערשטענס מיינט מען נישט ז י י, צווייטענס וועט מען זיך מיט „יענקלען" נישט קיין עצה געבען; שכל האָט ע ר! דריטטענס, געהט עס ווי אַ ראָדעל, אַ ביסעל אַרויף, אַ ביסעל אַראָב, פירטענס — וועט גאָטט העלפען, פינפטענס — ווערלען גוטע יודען נישט דערלאָזען.

דאָס אַלטע ליעדעל!

— גלייבט מיר, שפּרינגט אַרויס איינער מיט פליהענדיגע קליינע אייגעלעך אונטער אַ קורצען שטערען, — גלייבט מיר, אַז ווען עס זאָלל זיין אחדות צווישען אַללע

גוטע יודען, זיי זאָללען זיך האַלטען איינס, מאַקי יד־אחת אונ אויפהערען צו זאָגען תחנון, וואָלט משיח געמוזט קוממען.

— דער קאָזיניצער ז"ל האָט דאָך אויפגעהערט, פרעגט איינער.

— איין שוואַלב, אַנטפערט דער יונגער־מאַנן, מאַכט קיין זוממער נישט. ווער שמיעסט, זיי זאָללען אַרויסגעבען איין אסור אויף כלל ישראל!

אַמאָל מוז מען זיך אַקעגען שטעללען! איינשפּאַרען זיך!

— ווען זיי גיבען אַרויס איין איסור — שפּאָט עמיץ אונ וואַרפט אויף מיר איין אויג — וואָלטען די אפקורסים אַנגעהויבען באַדיי דאַווענען אבי צו זאָגען תחנון! אבי משיח זאָלל נישט קוממען!

דער עולם שמייכעלט.

— וואָס קוממט אָבער אַרויס — מיינט איין אַנדערער — אַז די גרויסע האַלטען זיך נישט צוזאַממען...

דער עולם האָט אָבגעקרעכצט.

געוויסס האָט זיך יעדערער דערמאַנט וויפיעל פּעטש ער האָט שוין געקריגען, וויפיעל צרות ער האָט שוין געהאַט דורך דעם נישט ביינאַנד האַלטען. אונ דער בעסטער סימן, אַז טישעוויץ האָט שטאַרק געליטטען פון מחלוקת איז דאָס, וואָס פון דעם רעדען איז שוין נישט אַרויסגעקוממען קיין וכוח. וועגען דעם, ווער עס איז שולדיג פאַר וואָס עס איז קיין שלום נישט דאָ צווישען די גרויסע. מען האָט מורא פאַר אַ ניי מחלוקת.

איך האָב מיך אַנגערופען, אַז איב'עס מחלוקת איז מעהר שולדיג דער דלות. עס איז נישט דאָ מיט וואָס צו האַנדלען, מען געהט ליידיג, זוכט מען זיך געשעפטען, זוכט מען נאָך עבירות, וכוחים. אַ והא ראיה: אין גראָססערע שטאָדט, וואו יעדערער איז פערנוממען מיט זיינע געשעפטען, איז שטילל.

— עס זאָלל עמיץ — מיין איך — אַריין וואַרפען אין טישעוויץ אַ פּאָר טויזענד רובל, וואָלט מען פערגעססען אין די אַללע זאַכען.

— אַ גרויסע זאַך עשירות, רופט זיך אָן איינער, איך זאָלל געוועזען האָבען אָט אַזוי גרויס, אַ נאָגעל שכל, — וואָלט איך היינט גאַנץ טישעוויץ אַריינגעשטעקט אין בוזעם... עס האָט זיך אין איין האָהר געווענדט, איך האָב נור געדאַרפט וואָללען.

— אמת, אמת! האָט מען מעיד געוועזען אין אַללע זייטען, אמת, אַ מעשה שהיה —

— מילא, המפורסם אין צריך ראיה.

דער יוד, וואָס עס האָט איהם נור געפעהלט „אַ נאָגעל שכל" אָדער אַ פּיצעלע רצון, נתעשר צו ווערען, האָט אויסגעזעהען ווי דער דלות אַלליין, דאַר, געלב, צו־

זאַמטענגעצויגען, אויסגעווײנט, און אין אַ קאַפּאָטע, וואָס האָט נאָר אין מישיוויצער רב'ס שלאָפראָק איהר גלייכען געהאַט.

אויף דעם איז אָנגעקוממען דער משכּיל.

נאַטירליך, האָט ער זיך צו־לאַכט.

— ר' אליה — לאַכט ער — איהר האָט אודאי דאָס גרויסע געווינס אַ שנה פאַר'ן ציהען פערקויפט.

— זעה נור זיין לצנות, מאַכט דער ר' אליה, גלייך ער געדענקט נישט די מעשה —

— אַזוי לאַנג קרענקט מיר נישט מיין קאָפּף — שוואָרט דער משכּיל, ווי לאַנג איך האָב שוין פערגעססען, אויב איך האָב אַמאָל געהאָרט די ליגען —

— ליגען? בעליידיגט זיך ר' אליה — גלאַט אַזוי, ליגען?! נאָך אייך נאָך איז עפּיס אַנדערש אויך ליגען!

איך מיש מיך אַריין, און פראַג, וואָס די מעשה איז געוועזען.

— פון וואָרקער צדיק זכרונו לברכה, האָט איהר דאָך אַ ודאי געהאָרט? הייבט ר' אליה אָן.

— אַ ודאי!

— מן הסתם! פון איהם האָט קינד און קייט געוואוסט! איהר ווייסט, אַז צו איהם פלעגען פאָהרען נישט נור חסידי אומות־העולם, נור אפילו דייטשליך אויך אפילו ליטוואַקעס, די צלם־קאָפּף, אויך! אַזוי גרויס גאָלד זאָלל איך האָבען, ווי גרויס ליטוואַקעס איך האָב דאָרטען געזעהען. עס איז אפילו אַ מעשה געוועזען מיט אַ הוספת'ל. אַ ליטוואַק מוז דאָך אימיטום ווייזען זיין חריפות, פראָגט ער דאָרט אַ תוספות אין נדרים, דער רבי זכרונו לברכה האָט איהם אַמישנע פערטייטש פערקעהרט. „פ'טייטש רבי, שפּרינגט דער ליטוואַק אַרויס, אַ תוספות אין ראש השנה פון דער אייגענער סוגיא זאָגט דאָך בפירוש דעם היפך פון אייערע דבורים?" מילא, וואָס קלערט איהר — עס איז געוועזען אַ נס מן השמים, אַז אַנשי שלומינו האָבען איהן נישט דער'הרג'ט אויפ'ן אָרט. נור נישט אין דעם בין איך אויסען. געהאַנדעלט האָט דער וואָרקער מיט'ן רבונו של עולם, כביכול, ווי מיט אַ גוטען ברודער:

— רבונו של עולם, גיט ער זיך אַ שטעלל אנידער אין מיטען שטוב, עס וואָלט שוין אָפשר גענוג געוועזען צו מוטשען דיינע יודעלעך מיט היצען! זיי קאָננען נישט זיצען און לערנען!

מען האָט אַ פּנים עפּיס געאָנטפערט פון דאָרט.

— אַזוי! מאַכט ער, איז עפּיס אַנדערש! איך גיב דיר נאָך! ביי גוט בעצאָהלען איז אַלץ רעכט. נור רבונו של עולם! טאָמיר אַ ביסעל אויף דער וועלט!...

מען האָט ווייטער אָנגעזעהן בחוש אין זיין פנים, אַז ער האָט אַ תשובה אונ אָנגעפּערט:

— מילא, נישט — איז נישט! דו ביסט קראַנט, וועל׳מיר וואַרטען!

נור אין דעם בין איך אויך נישט אויסען. דער עקר איז געוועזען פֿאַר סנדקאות. פֿאַר אַ סנדקאות איז ער שוין געוועזען שטאָהל אונ אייזען; עס האָט נישט געהאָלפֿען קיין תירוץ. מען האָט שוין געוואָרט דאַרטען, אונ קוים האָט ער געגע־בען אַ ווינק, איז באַלד מקוים געוואָרען. ער האָט געזאָגט, אַז איידער ער געהט צו סנדקאות, אַז ער דערמאָנט זיך נאָר אינ׳ם מוהל־מעססער, איז ער שוין בבחינת פחד, אונ דעריבער—„רצון יראיו יעשה״!

ער האָט זיך שטאַרק מצער געוועזען, וואָס מען איז דערפֿון געוואָהר געוואָ־רען. ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט דעריבער שוין נישט לאַנג דאָ פּראָווען, אַז ער וועט נתבקש ווערען בישיבה של מעלה. אַ נים וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום נישט געהאַט. עס האָט געדאַרפֿט צו זיין בסוד!

נור, מען איז ד׳ערפֿון געוואָהר געוואָרען! איך אויך! איך אפילו פֿריהער ווי אַנדערע, ווייל דער גבאי משה איז מיין ערשט־ווייב׳ס אַ לייבליכער שוואָגער געווע־זען... אונ טאַקי דער משה, וואָס האָט אויס־געפּלאַפּעלט דען סוד. דערפֿאַר האָט מען איהן אפילו מעביר געוועזען אויף אַ האַלב יאָהר; נור דער צער פֿון דעם יוד איז אַזוי גרויס געוועזען, אַז דער רבי האָט רחמנות געקריגען, אונ באַלד צוריק געשטעלט על כנו, נור דאָס געהאָר אויך נישט צו דער זאַך.

געננוג איך בין געוואָהר געוואָרען.

מילא — „וישמור הדבר בלבו״; איך האָב געוואַרט; איך וועל דאָך נישט געהן איבער אַ נאַרישקייט דוללען דעם רבין דען קאָפּף; איך וואַרט. דערמאָלט האָב איך געוואוינט אין גאַנצען אַ מייל אונטער וואַרקע. מיין ערשט ווייב האָט געלעבט אונ עס איז איהר נישט שלעכט געגאַנגען: שווער אויסצוקוממען איז אפילו געוועזען... נור — איך האָב פֿערדיענט פֿון מיין שדכנות וואָס עס איז, אונ זי האָט אונז מפרנס געוועזען פֿון שטעלל. אַ חוצ׳ען „דרויב״, האָט זי נאָך קאָסט געגעבען אַ פֿאַר פֿאַלק, מיין אַלטערער טאַכטער. דער איידעם — אַ למדן מופלג! וואָס האָט מיר געפֿעהלט?

ויהי היום, דער איידעם איז אין גער, אין שטאָדטיל איז יריד, אונ די טאָכטער געהט צו קינד. שווער, איין ערשטלינג... ביילע־באַשע, אונזער באָבע, קאָנן זיך קיין עצה נישט געבען, אונ זי האָט שוין ווייען דען דריטען טאָג. עס העלפֿען נישט קיין טרופּענע, נישט קיין נאַססע־באַנקעס, קיין אָדער־לאָזען, עס איז

ביטטער! און דא קריג איך א ידיעה, אז דער רבי קומט אויף סנדקאות! וואס קלערט איהר? „ליהודים היתה אורה!" — מיר זעננען אללע דערפרייט געווארען! עס איז אין אונז אריין א נייע נשמה! מיר בעטען, נור גאטט זאלל זי דערהאלטען נאך אנדערהאלבען טאג! ווארען אריינגעלאזט האט מען ערשט פונקט א שעה פאר'ן סנדקאות! דא ווערט אבער דערווייל ארגער און ארגער, אז עס איז סכנות־נפשות!

א פאר שעה פאר'ן סנדקאות איז איהר דאך בעססער געווארען, אזוי האט זיך מיר געדאכט. זי איז צו־זיך געקוממען, געאפענט די אויגען, געטריבען די מוטטער אויפ'ן יריד, און מיך צוגערופען צום בעט!... א נארישע יודענע... אללע ווענען אזוי, פאר'ן האבען זעננען זיי בייז אויף אונז... „שמואלעק — זאגט זי, — געפאלט איהר נישט! ער איז איהר קיינמאל נישט געפאללען, זי האט איהם פון דער ערשטער שעה נישט געוואלט! זי קאנן איהן גאר נישט ליידען, זי וויל בעססער שטארבען! זי האט אמישנע ארוים געשיקט די מוטטער, ווייל פאר איהר האט זי מורא געהאט! זי, עליה השלום, איז טאקי א פייער געוועזען צו קינדער. ביי'ם בעדעקקענס, האט זי זי געוואלט פאטשען!

איך, פערשטעהט זיך, גיב איהר צו פערשטעהן, אז אללע ווייבער זעננען אזוי; אז טהייל טהוען אפילו נדרים מיט די מאננען נישט מעהר צו וואהנען; אז דעריבער איז טאקי דער קרבן חטאת... טהייל שווארען אפילו... נור — „אין אדם נתפס על צערו". און זי האלט זיך איהרס, זי געזעגענט זיך מיט מיר... זי דארף נישט, נישט קיין נדרים, נישט קיין שבועות, — שמייכעלט זי, — „איך גיי — זאגט זי — אוים ווי א ליכט!

מילא, האר איך זי עפים, אז איך זעה בחוש, אז עס איז איהר בעססער! זי איז צוריק ביים גאנצען שכל, און עס איז נאך אין גאנצען א האלבע שעה צו סנדקאות? זי איז גאר, אויף נאמנות, שיין־חנודיק געווארען!

איך זיץ ביים בעט, רעד מיט איהר... די באבע אפילו איז אוועק געגאנגען; זי איז געגאנגען קויפען א וויגעל אויפ'ן יריד. איך קוק אויפ'ן זייגער, עס איז שוין צייט צו געהן, איך קוק אויף איהר, — כאחד האדם! געזונד! דאך גלוסט זיך מיר נישט פון איהר אוועק צו געהן, זי איינע אליין צו לאזען. און איינע אליין, כמעט אין דער גאנצער שטאדט.

ביי אונז — פערשטעהט איהר — איז יריד איין מאל אין יאהר, און שטעהט דריי טאג, און פון דעם האט מען א גאנץ יאהר פרנסה. איהר קאנט פערשטעהן, אז אפילו ביי'ם רבין איז אויך קיינער נישט געוועזען, אללע אויפ'ן יריד

נו, ווארט איך א ביסל.

אין א האלבע שעה ארום, איז אבער ראפטים ארגער געווארען. זי חאפט מיך אן ביי דער האנד, פאלט ארונטער אויפ'ן קישען, מאכט תנועות, שלעכט!

זי הייבט אָן פּייפן... איך שריי, עס אָנטפערט קיינער! פון מאַרק קומט אַריין אַ גול, אַ געוויש פון טויזנדער מענשען. נור מיך הערט נישט קיינער... צווישען אלפים מענשען מיט פויערן. — ווי אין אַ מדבר! איך וויל אויסרייסען די האַנד... געהן עמיצען רופען, זי האַלט אָבער זי שטאַרק...

עס דויערט איין מינוט, צוויי, עס איז שוין באַלד שפּעט, דאָ איז בימטער — ריים איך פאָרט אוים די האַנד און לויף גלייך אַהין! — דער ברית איז געוועזען אין צווייטען עק שטאָדט — איך פליה איבער וואָגען, איבער קיפּעס סחורות, איך פליה, און פליה.. עס דויערט מיר אַלץ צו לאַנג. געוועזען איז תמוז, און מיך האָט לויפענדיג געוואָרפען די קעלט... אָט, אָט, דערזעה איך שוין צמח'ס הויז, וואו עס איז דער ברית... „לב אדם יודע מרת נפשו" — דאָס האַרץ קלאַפּט אין מיר ווי ביי'ן אַ גזלן; איך פליה, אַז דאָרט איז יציאת נשמה. אָט, האָב איך שוין דאָס ערשטע פענסטער! איך וויל אויף דער טהיר נישט וואַרטען, איך וועלל אויס־האַקען די שויבען און אַריין. איך לויף גלייך צום פענסטער, איך זעה, דער רבי איז טאַקי אין שטוב, ער גייט אַרום אויף און אָב, איך וועלל אַריין ווי אַ גזלן! איך נעהם צונויף די לעצטע כוחות... אין די אויערן קלינגט מיר: „טאַטישי! טאַטישי!"... איך שפּרינג —

דעם ערצאָהלער האָט אָטהעם פערפעהלט. ער רוהט זיך אָב, לאָזט אַראָב די אויגען, אין וועלכע עס האָבען זיך דיקע טרערען געוויזען, און ענדיגט שטילער־הייט מיט אַ צובראָכען קול —

— עס איז אָבער נישט בעשערט געוועזען! — פאַר'ן פענסטער איז געוועזען אַ באָרגעל מיסט מיט שטיינער — איך בין געפאַללען, און שיער נישט האַלז און לייב צו־בראָכען... איך האָב נאָך עד היום אַ צייכען אויפ'ן שטערין... אַז מען האָט מיך אַריין געבראַכט צו'ם רבין, האָט ער שוין אוועק געמאַכט מיט דער האַנד...

אַז, איך בין אַ היים געקוממען, (ווי אַזוי, ווייס איך נישט), איז זי שוין געלעגען אויף דער ערד... אָדער זי איז איז אַראָב געפאַללען ביים גוס'ען, אָדער איך האָב זי אַראָבגעשלעפּט ביי'ם אַרוים־רייסען די האַנד..."

דער עולם איז שטילל געוואָרען, עס האָט אונז געדריקט אַ שטיין אויפ'ן האַרץ, איין משכיל איז באַלד צו זיך געקוממען —

— נו, — מאַכט ער — „ברוך דין אמת!", וואו איז דאָס עשירות!

דער ערצאָהלער האָט זיך אוים געווישט מיט'ן אַרבעל די אויגען, אַ טרויריגען שמייכעל געגעבען און ווייטער פערציילט —

— יאָ... איך האָב אייך נור געוואָלט ווייזען, וואָס מען מיינט נישט בעשערט. דערווייל האָט זיך געמאַכט צרות איבער צרות... מיין ווייב איז נפטר געוואָרען...

די שטעלל איז געגאנגען לאבוד ... ביי'ן אַ מאַנעפרשוין... איך בלייב מיט'ן דרויב אָהן אַ שטיקל ברויט ... האָב איך חתונה געהאַט... איך האָב אַמישנע גענוממען איין אַלטערע יודענע! וואָרען, באֶמת, געמיינט האָב איך — אַ יודענע צו דער שטעלל! איך האָב אָבער געהאַט אַ „מקח טעות", וואָס אַ יאָהר — אַ בן! דערווייל זיינען אונזערע ירידים אָבגעפאַללען, און אַ גאַנץ יאָהר איז די שטעלל ווערט אַ „שישקע פולווער" ... האָב איך מיך מישב געווען: איין עק זאָלל עס האָבען! איך וועלל אוועק לייגען דאָס שדכנות, ווערען איין עשר, און זיצען און לערנען! אי — ווי אַזוי ווערט מען איין עשר? איך שרייב צו מיין געוועזענעם ווייב'ס שוואָגער, צו'ם גבאי, אז, למען־השם, ער זאָלל מיר מודיע זיין, ווען עס וועט זיך מאַכען אַ סנדקאות.

עס איז נישט אוועק אַ חודש, קריג איך אַ שליח מיוחד, און לויף קיין וואָרקע. איך שטעלל מיך אין ערגעץ נישט אָב, לויף גלייך צו'ם רבין.

— און — אַ גראָססערער בארג מיסט? לאַכט דער משכיל. דער ערצעהלער שיקט אין זיין זייט אַ בליק ווי אַ שפיז.

— דער וואָרקער צדיק, זי"ע, — זאָגט ער — האָט געהאַלטען פון טהרות, זיין גאַנצע עבודה איז געוועזען ט ה ר ו ת!

— זעה נור, — מאַכט דער משכיל, — ווי ער קוקט אויף מיר! שיינעץ איינער! אז דו ביסט געקוממען אַהער, ווער האָט דיר געהאָלפען! אַ וואָרקער חסיד? אָפשר דיין אייגענער פעטער, דער צדיק? אָדער איך? הא? דו וואָלסט שוין לאַנג געפּגרט פאַר הונגער ווען נישט איך!

און ער ווענדט זיך איבער צו מיר:

— און היינט מיינט איהר, וואָס איז ער? מ ל מ ד ב י י מ י י נ ע קינדער, לאָ'מיך זיי איהם היינט אוועק־נעממען, בלייבט ער שטעהן אָהן פרנסה — אָהן אַ שטיקעל ברויט אין פיסק...

דער יוד שווייגט מיט אַראָב געלאָזטע אויגען.

דער משכיל ווערט מיר אַללע רגע עקעלער, חאָטש ער האָט מיר נאָך פריער מיט די אויגען אַ צייכען געגעבען, אז ער האָט געפּועל'ט, און מיט די האַנד געוויזען, אז מאָרגען וועט מען שרייבען. איך דריי מיך איבער צו'ם יוד:

— נו, נו, דערצעהלט ווייטער ר' קרוב.

— זעהט אַליין, — מאַכט ער צום משכיל, — אונזער „פערשרייבער", אויפ'ן פּנים קוקענדיג, איז מעהר משכיל פון אייך, גלייבט אָפשר ווייניגער פון אייך, און חוזק מאַכט ער נישט... מען מאָג זאָגען אַנדערש ... דער רמב"ם, ז"ע, האָט אפילו אין כישוף, להבדיל, נישט געגלייבט... נור, ווי עס איז, אָנפּערט מען ערנסט... אַ יוד דאַרף האָבען אַ ד ר ך... נור חזק איז נישט מעשה... מעשה... יוד, עס

חאַפּט אָן בּיי דער לעבער!

— נו, נו! — מאַכט דער משכּיל ווייבער, — שיט שוין אויס די רעשט.

— „איך וועל שוין מקצר זיין — הייבט אָן דער אָרעמער יוד — איך קום אריין אָהן אַ קוויטעל, בּעל־פּה... אפילו אָהן אַ פּדיון... דעמאָלט געהט נישט קיין פּדיון... פאַר סנדקאות איז ער בּבחינת „לא יועל פּל כּופר“, אַזוי כּלפּי מעלה ווי כּלפּי מטה... נור דאָס פּנים איז געווען סטראַשנע! האַנד אונ פיס האָבּען אונטער מיר געציטטערט! איך שטעה אונ עפען נישט דאָס מויל. ער, זכותו יגן עלינו, ער מאַכט גרויסע שפּרייז אויף אונ אָבּ.

ראַפּטים דערזעהט ער מיך, אונ גיט אַ געשריי טאַקי ממש ווי אַ לייבּ.

— וואָס ווילסט דו?

איך האָבּ מיך נאָך מעהר דערשראָקען אונ — קוים געענטפערט:

— עשירות!...

דער רבּי האָט, אַ פּנים, נישט גוט דערהאָרט.

— עשירות? פראָגט ער, אונ דאָס קול איז געווען ווי פון אַ דונגער.

— חאָטש... פּרנסה!... ענטפער איך נאָך שטיללער.

— וואָס, פּרנסה? שרייט ער ווייטער —

— חאָטש — פאַר הונגער נישט שטאַרבּען!

דער רבּי לויפט אויף אונ אָבּ, אונ שטעלט זיך ראַפּטים אונ פראָגט:

— וואָס נאָך?

איך האָבּ געמיינט — איך שטאַרבּ! דאַכט זיך מיר, (ווייס איך, מיר דאַכט זיך אַזוי), אַז נישט איך, נור עמיץ אַנדערש האָט מיר איבּער־געדרייט די צונג! אונ זי האָט געענטפערט:

— יוסף זאָלל זיין אַ למדן...

אונ שוין! — איך בּין קוים לעבּענדיג אַרויס, אונ ער, זי״ע, איז די אַנדערע וואָך נפטר געוואָרען...

נו? האָט עפּעס אַ סך געפעהלט צו עשירות? אַ האָר! איך בּין מיר אַליין שולדיג! ווען איך שפּאַר מיך איין, האַלט מיך איינס — מילא!

— איז האָטש — פראָג איך — אייער יוסף אַ למדן מופלג?

— ער וואָלט אַוודאי געווען, — ענטפערט ער מיט אַ צובּראָכען לשון, — נור ער ווילל נישט... אויף דעם איז שוין קיין רבּי נישט פאַרהאַנען... ער ווילל נישט לערנען!... מהו עפּים!

— וואָס טויג מיר דאָרטען — פאַלט דער משכּיל אַריין אין די רייד — דער „היוצא לנו מדברנו“ איז: אַז מען דאַרף נישט האָבּען קיין פּיסט אונטער די

פֿענסטער; אז מען פועל'ט נישט אָהן אַ פּדיון, און דער עקר — אז מען דאַרף פֿאַר קיין רבין נישט קיין מורא האָבען!

אין איין רגע איז דער בלאַסס־געלער יוד פֿלאַממענדיג געוואָרען, די אויגען האָבען זיך איהם אונטער געצונדען, די געשטאַלט האָט זיך אויסגעצויגען, און די שטוב האָט אַ הילכיג געטהון פֿון צוויי פּעטש, וואָס דער משכיל האָט געקריגען.

. . . .

איך האָב מורא, אַז זיין ערשטע בקשה וועט אויך נישט דערפֿילט ווערען; ער וועט נאָך שטאַרבען פֿאַר הונגער.

ט.

אַ יוּנְגֶעלֶע?

דען גאַסטהייזערס שאָן חנו'דיק יונגעלע מיט די מאוסע תנועה'לעך, מיט די לאָקעלעך פֿולל מיט פֿעדערן, קאָנן מיר אויס'ן קאָפּף נישט אַרויס. אָדער ער שטעהט מיר פֿאַר די אויגען מיט אַ סציפּיאָרעק אין האַנד און ווײנט, און וויל דען צווייטען; אָדער איך האָר איהן ביי מנחה־מעריב זאָגען אַזוי קינדיש־וויינענדיג־ערנסט דען קדיש, אַז עס חאַפּט מיך אָן ביי'ם הארץ.

ווען דער חסיד האָט דען משכיל געפּאַטשט, איז דאָס קינד אַזוי בלאַסס און גרין געוואָרען פֿאַר שרעק, אַז איך האָב איהן אַנגענוממען ביי די האַנד און אַרויס־געפֿיהרט פֿון שטוב.

— קום אַ ביסל שפּאַצירען!

— שפּאַצירען? שטאַממעלט ער.

דאָס בלאַססע פּנים רייטעלט זיך.

— דו שפּאַצירסט קיינמאָל נישט?

— היינט נישט. אַז די מאַמע, עליה השלום, האָט געלעבט, פֿלעגט זי מיך מיט נעהמען שבת ויום טוב שפּאַצירען... דער טאַטע — אידר צו לאַנגערע יאָהר — הייסט בעססער אַריינקוקען אין אַ ספר.

דאָס איז שוין געוועזען אין לאַנגען איינפֿאָהר־הויז; פֿון דער ווייטען שיממערט אַ רויטער „מגן־דוד" פֿון אַ לאַמטער אַרויס. איך האָב זיין פּנים נישט געזעהן, נור זיין דאַאר האַנדטעל האָט אין מיינער געציטטערט.

מיר זענגען אַרויס אין גאַסס אַריין.

דער הימעל הענגט איבער טישעוויץ ווי א טונקעל בלאָער טונדיר מיט מאַט־זילבערנע קנעפּ. מיין מיט־שפּאַצירער האָט עס א ודאי אויסגעזעהן ווי א פּרוכת מיט זילבערנע פליטערלעך בעניהט. איהם חלומט זיך אפשר אזא בלאָה־ויידען תפילין בייטעלע מיט פליטערלעך; אין א יאָהר פינף זעקס וועט ער אפשר קריגען אזא מתנה פון דער כלה.

ביינאַכט זעהט דאָס שטאָדטיל גאָר אַנדערש אויס. די באָרגלעך מיכט, די קרום־און לאַם־געבויגענע הייזלעך פערשוואונדען אין דער „פּאַטעטישער שטיללער שוים פון דער נאַכט"; און די פענסטער און שויבען־טהירען זעהען אויס ווי גרויסע פייער־דיגע, פורפור־שטראַהלענדיגע אויגען...

ביי די קוימען שטעהן שוין א ודאי טאָפּ מיט זידענדיג־וואַססער צו קאַרטאָפעל אָדער „קליסקעלעך מיט ביבערלעך". לויט סטאַטיסטיק פאַלט אין טישעוויץ דורכ־שניטליך 37 און א האַלבער רובל אויף א קאָפּף, איין ערך פון 10 קאָפּעקים א טאָג. בערעכענט: מלמד־געלד, צווייערליי געפעס, שבתים און ימים־טובים, א קרענק און א גוטען יור — א חוץ ביי־זאַכען... וועט איהר פערשטעהן, אז א יאַכיל טרעפט זיך ביי'ם קוימען זעלטען, אז די קליסקעלעך ווערען געמאַכט פון רעציען מעהל אָהן איין איי, און ווער ווייסט אויב די קאַרטאָפעל ווע־ען געשמאַלצען.

דאָך שטעהען מאַנכע הייזליך שטאָק בלינד. דאָרט געהט א שטיקעל טרוקען־ברויט מיט, אָדער אָהן א הערינג. און אפשר — קריאת־שמע אָהן וויעצירעע... אין איינעם פון די הייזלעך מוז שטעהן די אלמנה, וואָס דאַרף אזוי וויינען, און קלאַפּען זיך אין דאַרען הארץ־ברעטעל אריין ביי דער לאַנגע ודוי... אפשר מאָסט זי זיך אָן איהרע תכריכים... דערמאָנט זיך אין א מאָליגען, מיט א גאָלדענעם פאַס בעזיימטען חופה קלייד, און פון די אַלטע אויגען קאַפּיט אראָב א טרער, און די שמייכעלט דערביי אריין אין דער פינסטערער נאַכט: וואָס דאַרף א יודענע?

מיין יתום האָט עפּיס אַנדערש אין זינן.

אונטערטאַנצענדיג אויף איין פיסעל רייסט ער ארויף דאָס קאָפּעל צו דער לבנה, וואָס שווימט נאַריש־אריסטאָקראַטיש פון איין דרילע אָרוים אין דער צווייטער אריין.

ער זיפצט. צי האָט ער געזעהן א שטערן פאַללען? — ניין.

— אוי — זאָגט ער — וואָלט איך געוואָלט, משיח זאָלל קוממען!

— וואָס איז?

— איך וויל די לבנה זאָלל שוין גראָססער ווערען! עס איז אויף איהר אזא רחמנות! זי האָט טאַקי געזינדיגט, אָבער אזוי לאַנג צו ליידען... עס געהט שוין דער אלף הששי...

אין גאַנצען צוויי בקשות: פון טאַטען אויף דער ע ר ד, נאָך אַ סציפּיאָרעק, און פון פאָטער אין ה י מ מ ע ל — די לבנה זאָלל גראָססער ווערען!

עס חאַפּט מיך אָן אַ ווילדער חשק איהם צו זאָגען: לאָז געמאַך! דיין היינער טאַטע וועט באַלד התונה האָבען, דו וועסט באַלד אַ שטיף־מאַמע קריגען, אַ שטיפקינד ווערען, און וועסט וויינען אַ שטיקעל ברויט! זיי מוחל דען סציפּיאָרעק, פערגעסס אויף די לבנה...

איך האָב מיך קוים איינגעהאַלטען.

מיר זעננען אַרויס פון פּישיוויץ, דער פריהלינג־אָטהעם בלאָזט אויף אונז פון גרינעם פעלד. ער שלעפּט מיך צו צו׳ן אַ בוים. מיר זעצען זיך.

דאָ — פאַלט מיר איין — האָט ער געמוזט זיצען מיט זיין מוטטער. זי האָט איהם געמוזט ווייזען, וואָס עס וואַקסט אויף די שמאָלע פּאַססען פון די מיעשטשאַנסקע פעלדער; ער דערקענט ווייץ, קאָרן, קאַרטאָפעל.

— און דאָ וואַקסען דאָרנער! צי קיינער עסט קיין דאָרנער נישט?

— עזעל עססען דאָרנער!

— פאַר וואָס — פרעגט ער — האָט גאָטט בעשאַפפען, יעדע בריאה זאָלל עססען עפּיס אַנדערש?!

— ער ווייסט נישט, אַז ווען אַללע זאָללען גלייך עססען, וואָלטען אַללע גלייך געווען.

י.

דער יאַרציעווער רב

איז אַ מענש מיט אַללע „וויגאָדים", מיט אַללעם גוטען. ער נעהמט פיער רובל אַ וואָך און האָט כמעט די והותר! וואָס? „דזיאַד ז׳באַבאָן"! ער איז פריהער דײַן געווען אין אַ גראָססערער שטאָדט, אויך גענוממען פיער רובל אַ וואָך, און האָט זיך משבת לשבת ביי׳ם הערינג, כמעט די פינגער צו שניטטען. ער רעכענט מיר אוים: אָנבייסען, ווייס איך, אַ ביסעל מילך־גריץ, אַ האַלב פונט פלייש צו׳ם וואַרעמעס, ביי נאַכט אַ גלאָזעל וואַרימס מיט נאָכטיגע בייגעל — איז שוין געווען ענג! גהרא נהרא ופשטיה, — דאָס וואַרעמעס אין יַדי גרויסע שטאָדט איז אַ דלות. אַזוי איז מען אין גאַנצען פּטור פון קאָלדאָן... ער איז נישט קראַנק צו וואַרטען ביז וויעציערע. און אין דער פריה — אַ ביסעל באָרשטש. אַזוי פיהרט מען

זיך טאַקי אין יאַרציעוו און אַזוי איז טאַקי גוט! דאָרט איז זעהר שלעכט געווען. איהן האָט עס אפילו נישט געאַרט, ער האָט גאָר נישט ליעב קיין פלייש, אין דער וואָכען איז עס אַ „מאכל גס״, טאַקי אַ שווער מאכל. אין דער וואָכען האָט ער ליעב אַ ציבעלקעלע מיט אַ ביס׳ל פיצמיטהאַנע. פיצמיטהאַנע האָט ער ליעבער אפילו ווי פורים׳דיק קרויט, ער האָט שוין אַזאַ טבע. „נור די רביצין, די האָרט דאָך נישט — שמייכעלט ער אויף איהר קוקענדיג — זי האָט עס אַ מאָל פערדראָססען! אַ יודענע האָט קנאה! ווי הייסט? די שוחט׳קע האָט קישקע, און זי, די דיַנ׳טע — אפילו קיין ביינדיל! נישט אַ רציחה, האַ? היינט בין איך אַלץ פטור; אין יאַרציעוו, ברוך השם, עסט קינד און קייט פלייש — משבת לשבת, און אויך — שעבסענס! און אַבי די רביצין האָט נישט וועמען מקנא צו־זיין, איז אַלץ גוט.

— מקנא צו־זיין! וואָרציט אַריין די רביצין.

— איך ווייס, איך ווייס — לאַכט שטילל דעם רב׳ס קליין גערונצעלט קאָפּעל, בשעת דאָס ווייך־שפּיציגע באָרדיל ציטטערט, און די אַלטע אויגען ווערען פייכטער — איך ווייס, דיר איז נישט געגאַנגען אינ׳ם זינדיגען גוף, נור אין כבוד התורה... ס׳טייטש אַ שוחט — יאָ, און אַ דַיָן — נישט! אַ דַיָן איז דאָך גראָססער ווי אַ שוחט! סײ־ווי־סײ, היינט בין איך פטור פון די אַללע זאַכען! — אַז מע׳קוילעט גאָר נישט אַ גאַנצע וואָך!

נאָך צופריעדענער איז ער פון דער פרישע לופט. אין דער גרויסער שטאָדט פּאַסט נישט פאַר בעלי־בתים, נור גרויסע הייזער: אין מיטען וואָהנען רייכע בעלי־בתים; אונטען אין קעלער, און אויבען אונטערן דאַך — אָרימע לייט, און — פערשטעהט זיך — די משעובדי־קהל.

זוממער האָט עס איהם געשטיקט... עס איז אַזוי ווייט געקוממען, אַז די רביצין האָט איהם אַוועק געגנבית דאָס טאַבאַק־פּישקעלע, ער זאָלל האָטש קיין טאַבאַק נישט שמעקקען. זי האָט עס איהם אָבער געמוזט אָבגעבען; אָהן טאַבאַק איז ער גאָר אויס־מענש; ער קאָנן אפילו ביי׳ן אַ ספר אָהן טאַבאַק נישט זיצען. אפילו ווען ער שמעקט נישט, מוז ער דאָס קאָרינע פּישקעלע דרייען אין דער האַנד ביי׳ם לערנען, און אפילו (ווי צינד) ביי׳ם רעדען, אַ ניט פערליערט ער די מחשבות, איז ער מגמגם מיט׳ן לשון.

מילא — וואָס קלערט איהר — „אַז ער האָט דערזעהן יאַרציעוו מיט׳ן גרויסען, מיט גראָז בעוואַקסענען מאַרק״, האָט ער זיך געוואָלט לאָזען כלי־זמר שפּיעלען. „כלי־זמר האָבען טאַקי געשפּילט״, דען טאָג איז גאַנץ קהל אין דערהיים געוועזען, און מען איז איהם אַקעגען געגאַנגען מיט קאַמעראָווער מוזיק. אויך האָט ער זיך גאָר מחיה געווען מיט די פּיצעלעך הייזעלעך. טאַקי ווי קאָרינע טאַבאַק

שטעקעלעך, סאַמע הילצערנע. איינס איז דאָ אַ געמויערטס, אַ גרויס, דאָס וואָס שטעהט אין מיט'ן מאַרק, — איז עס דעם פּריצ'ס. —

און היינט די טראָפּ, וואָס ער איז פּטור געוואָרען. ער איז בטבע אַ כּשל־בּרך, נאָך אַ יאָהר וואָלט ער אָהן פּיס געבליבען! און די מנוחה! שטילל! עס בילט נישט קיין הונד, און, להבדיל, עס וואַיוועז נישט די קינדער. עס איז דאָ אַ דרייסיג קינדער און איבער זיי אָפּשר 6 מלמדים. האָט מען טאַקי אויף זיי השגחה, נישט ווי אין די גרויסע שטאָדט! וואַיוועז, יאָ! פּורים, חנוכּה, אַזוי אַ יום טוב! אַזוי אָבער — מען זאָלל עס האָרען אַ שאָרך!

און דער עיקר, האָט ער אַ ברכה פון זיין ליעבען נאָמען, — אַ שטאָדטיל אָהן מחלוקת! עס איז אפילו דאָ צוויי דריי חסידים מיט הכלת, — „גלייבּט מיר, איך בעט פאַר זייער לעבען", וואָרען, חס ושלום, איבער הונדערט יאָהר, וועט זיך מאַכען איין עסק מיט דער קבורה! אַזוי איז שטילל.

דאָס שטאָדטעל איז סאַמע דאָרפס־גייער, אָדער „לייפער". אפילו די בעלי־מלאָכות זיצען נישט אין דער היים, און געהען אויף די דאָרפער אַרבייטען. אפילו דער פעלשער לויפט אַרום אין דער סביבה מיט די באַנקעס. זונטאָג אין דער פריה קאָנט איהר טרעפען דעם גאַנצען עולם ווי ער שיטט זיך אַרויס פון די הינערנע הייזלעך. אונטער דער שטאָדט טהוט מען אויס די שטיוועל, מען האָנגט זיי אויף אַ שטעקען איבער די פּלייצעס, און מען צולויפט זיך אין אַללע זייטען. פרייטאָג פאַרנאַכט קומטען זיי צוריק. אפילו דער שוחט געהט אַמאָל אַוועק אויף אַ גאַנצע וואָך, — ווען האָט מען צייט צו פיהרען מחלוקת?

שבת און יום טוב, איז אפילו עָלול צו'ן אַזוינע זאַכען, עס מאַכט זיך אַמאָל איין עסק, נור ווי! זיי זעננען גאָר נישט געוואָהנט דערצו; עס געהט עפּיס אימגעלים־פערט. דער עולם איז שלאָפעריג און מיעד.

זיצט ער טאַקי און לערנט.

„עס מאַכט זיך אפילו (שמייכעלט ער) אַמאָל אפילו אַ מחלוקת, נור — לשם שמים! צווישען מיר מיט'ן שוחט. פערשטעהט איהר: אַ שאלה טרעפט זיך זעהער זעלטען: אַ גאַנצע וואָך געהט מילכדיג געפּאָס, שבת — פליישיג געפּאָס, ביי איין קוימען, בבת־אחת, שטעהן זיי נישט! אַ שאלת הריאה טרעפט זיך איין מאָל אין יאָהר! נו פאַר דאָס, אַז עס טרעפט זיך שוין, לאָזט מען זי אַזוי געשווינד נישט אַרויס; וואַרפט מען דורך גאַנץ ש"ס, אַללע פּוסקים, און עס ווערט אַ מחלוקת. דער שוחט איז זייער איינגעשפּאַרט און פערקרעקט, און האָט נאָך אַ טבע זיין בינטעל חכרונים צו־לייגען אויף יענעמס פּלייצע; זאָגט ער, אַז איך בין „איינגע־שפּאַרט און פערקרעקט!".

לכתחילה האָט ער אפילו דאָ אויך ווילד צער געהאַט פון צוויי זאַכען, פון

דער הייפען, און — פונ'עם הייזעל. „אַלץ (שמייכעלט ער) דורך דער רביצין". מיט דער הייפען איז אַזוי געוועזען די מעשה: ער האָט זיך משוה געוועזען מיט קהל 4 רובל אַ וואָך. אַז דער פריהערדיגער רב האָט בעקוממען 4 רובל אַ וואָך מיט די הייפען, האָט מען פון איהן מעלים געוועזען, און גאָר נישט.

נור דען ערשטען שבת־הגדול האָט ער געהאַלטען גאָר אַ גרויסען דרוש איבער חמץ בפסח. די שטאָדט איז גאָר אויסער זיך געוואָרען. „אַ גוטע זאַך שמעקט יעדען, אפילו איין עם־הארץ דאורייתא. איך זאָג, אַז עס קומט פון דעם, וואָס אַללע נשמות זעננען געוועזען ביי'ם באַרג סיני, און דאָרטען איז געוועזען „כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש"! דעריבער אפילו ווען די נשמה האָט שוין פערגעססען, דערשמעקט זי דאָך, אַז דאָס איז עפּיס פון יענע זאַכען... און טאַקי באַלד חול־המועד האָט מיר די שטאָדט אַליין צוגעגעבען די הייפען. באותו הרגע האָב איך ביי מיר געפיהלט אַ ביסעל גאוות, און זיין ליעבער נאָמען האָט מיך טאַקי באַלד געשטראָפט דערפאַר.

איך האָב געהאַט צרות פון דיא הייפען. אַ גאַנצע וואָך האָב איך געהאַט דין־תורות צווישען די בעלי־בית'טעם מיט דער רביצין, דער איז די חלה געוועזען צו הארט, דער — צו שווער; דער איז די חלה אָבריגדיג געוואָרען. מען האָט זי חושד געוועזען, אַז זי גיסט אַריין וואַססער. ווייס איך? איך האָב נישט געזעהען און זי זאָגט: ניין.

מילא, עס איז דאָך נאַריש, איך וועלל דאָך דער רביצין קיין דין־תורה נישט פסקענען, מאַך איך פשרות. קומט מען פרייטאָג, טויש איך אוים אויף מיינע קוילישען, אַ גאַנצע וואָך גיב איך צו נאָך אַ ביסעל הייפען אויף קליסקעלעך. הכלל — צרות צרורות! געלויבט איז גאָטט, עס האָט אַ שניידער געברענגט געפרעסטע הייפען! אוים פונדו! איין — עק!

מיט'ן הייזעל ווייטער איז אַזוי געוועזען:

ער האָט בעמערקט, אַז די רביצין מאַכט זיך אַ קניפעל. מילא, מאַכט זי — מאַכט זי; זיין דאגה! די קינדער געהט עס אפילו גוט, נו, ווילל זי אָפשר איין אייניקעל אַ מתנה קויפען; זאָלל זיין אַזוי! ער אפילו האַלט נישט דערפון, נור מיט אַ יודענע פיהרט ער קיין מלחמה נישט. אָפשר, טראַכט ער, מיינט זי עפּעס אַנדערש. „איך ווייס, נישט אויסגערעדט זאָלל עס זיין, אַ סך גרייטען זיך אָן אויף שפעטער... ווייס איך! איך זאָג: „ברוך השם יום יום!", אַז מען וועט נפטר ווערען, וועט זיין תכריכים! נור ער מישט זיך נישט אַריין!

די הייפען זעננען נאָך דערמאָלט געגאַנגען, און, קורץ און בקיצור, „איינמאָל דערציילט מען מיר אין בית־המדרש אַ מעשה! באשר בכן, די רביצין האָט געקויפט אַ ביסעל געהילץ! איך קום אַהיים, אמת! זי האָט שוין אפילו

בעשטעלט בעלי־מלאכות, זי הייבט אָן בויען אַ הייזעל! וואָס איז? זי וויל נישט וואַהנען קאָמאָרנע!". ער האָט זיך ווייטער נישט געמישט, — זאָלל זי בויען! און זי האָט אויפגעבויט, זי האָט אריין געצויגען, ער — האָט נור איבערגעטראָגען זיין ש"ס. —

„נו, בין איך בעל־הבית אויך!"

איז איהם אָבער זייער ווייט געוועזען צום בית המדרש.

„לא־עליכם, אויף דער אָלטער זעננען מיר שוואַך געוואָרען די פיס. אין דער היים קיין סך ספרים האָב איך נישט. אין בית־המדרש ווייטער איז אַ חרם, נישט אַרויס צו געבען קיין ספר. נישט אַזוי דעם רב, קיין ראש־הקהל אפילו נישט. מאַכט זיך אַ שאלה, האָב איך מיר נישט מיט וואָס די האָ־ צו צופיהרען. איך האָב געליטען צער דערפון"!

— „וואָס טהוט גאָטט? מאַכט זיך אַ שרפה'לע, עס איז אָבגעברענט געוואָרען עטליכע הייזער, מיינס אויך! געלויבט איז גאָטט! די בעלי־בתים האָבען קיין גרויסען היזק נישט געהאַט, זיי זעננען געוועזען „סעקערירט"; איך נישט אַ ודאי, — קהל האָט מיר, ווי איהר זעהט, אָבגעצוימט אַ שטיקעל „בית־המדרש!".

יא.

לאַשְׁצִיָאוו.

אין אַ טונקעלע זוממער־נאַכט, צווישען 11 און 12, בין איך אָנגעקוממען קיין לאַשציאָוו. ווייטער אַ מארק, אַרומגעצוימט מיט געבויטע און געמויערטע הייזלעך. אין מיט'ן מארק ליגען אָנגעוואָרפענע ווייסע שטיינער. איך פאָהר צו נאָהנטער, — די שטיינער ריהרען זיך, קריגען האָרנער; עס ווערט פון זיי אַ מאַססע הערליך־ווייסע ציגען.

די ציגען זעננען געשייטער פאַר טישוויצער קהל; זיי דערשרעקען זיך נישט; איינע אָדער צוויי אין גאַנצען האָבען אויפגעהויבען די קאָפּ, בעטראַכט אונז שלאָפעריג, און ווייטער זיך גענוממען צום קאַרגען גראָז אין נאַסס און צום קראַצען איינס דאָס אנדערע!

גליקליכע ציגען! עס מאַכט אויף אייך קיינער קיין בלבולים, איהר ברויכט זיך שרעקקען נישט פאַר סטאַטיכט־קער! אמת — מען קוילעט אייך, נו וואָס? ווער שטאַרבט נישט פאַר דער צייט? יפגרית — האָט איהר זיכער ווייניגער!

איך דערמאָנן מיך, וואָס מען האָט מיר אין טישיוויץ געזאָגט: „אין לאַשציאָוו וועט איך בעססער און געשווינדער געהן. רוהיגע בעלי־בתּים, שטיללע, עס וועט איך קיינער נישט נאָך לויפען".

קהל און די ציגען זעהען אויס אַ זווג צו זיין; איינס אין דאָס אַנדערע געראָטען.

דאָך מיין גאַסט־הייזער, מיינס איין אַלטער בעקאַנטער, מאַכט מיר אַ ביסעל שווער דאָס הארץ. עס איז נישט, זאָגט ער, אַזוי לייכט ווי מען מיינט.

— און וואָס וועט איהר טהוען, פראַגט ער, איהר וועט ארומגעהן מבית לבית?!

— ווי דען?

— הלואי מען זאָלל אייך אָנטפערן אַ גוט וואָרט!

— פאַר וואָס נישט?

— אַ יוד האָט פיינט, מען זאָלל איהם אָפּפּענען און צאָהלען די קאַססע.

— וואָס איז, די ברכה וועט נישט אריין?

— ניין, דאָס נישט, נור די קללה — דער קרעדיט וועט ארוס.

יב.

די ערשטע פּריב.

אין דער פריה, נאָך איידער דער שמש איז געקומען, זעננען שוין געוועזן פיר עטליכע יודען; זיי ווילען זעהן דען פערשרייבער. מיין שם פאָהרט פאַר מיר!

איך מאַך אַ פּריב, און ווענד זיך צו איינעם.

— גוט מאָרגען, ר' קרוב.

— גוט מאָרגען, שלום־עליכם.

ער דערלאַנגט מיר גאַנץ פויל די האַנד.

— ווי הייסט איהר, ר' קרוב?

— לוי־יצחק.

— און איפ'ן דייטשען נאָמען?

— וואָס דאַרפט איהר צו וויסען?

— וואָס, אַ סוד איז עס?

— אַ סוד צי נישט אַ סוד, נור איהר מאָגט מיר זאָגען, נאָך וואָס איהר דאַרף וויססען... דאָס איז דאָך אַ ודאי קיין סוד נישט!

— איהר ווייסט דען נישט?

— נישט אקוראט...

— און ווי איז אייער „סבה שמוס"?

— „בערענפעלץ", — ענטפערט ער א ביסעל פערשעמט.

— א ווייב?

— עט!

— וואס הייסט „עט"?

— ער וויל זיך גט'ן! — ענטפערט פאר איהם איין אנדערער.

— וויפיעל קינדער?

ער מוז זיך מישב זיין, און צעהלט אויף די פינגער: פון ערשטען ווייב, מיינע 1, 2, 3, — איהרע 1, 2, — פון צווייטען ווייב...

עס ווערט איהם דאך נמאס צו צעהלען —

— נו, זאלל זיין זעקס!

— „זאלל זיין" טויג נישט, איך דארף וויסען אקוראט!

— זעהט איהר, אט דער „אקוראט" איז נישט פראסט! א ק ו ר א ט!

וואס דארפט איהר וויסען אקוראט? וואס איז, איין טשינאווניק זענט איהר? מע'צעהלט אייך דערפאר? עס וועט אייך עמיץ נאכפאהרען און קאנטראליערען א-קור-ראט!

— זאג, בהמה, זאג! מונטערן די רעשט. האסט אנגעהויבען, — זאג! זיי ווילען וויסען, וואס פאר א שאלות עס וועט אלץ זיין.

ער האט נאך א מאל איבער געצעהלט אויף די פינגער און עס איז געווארען, ב"ה, 3 מעהר.

— ניין קינדער, זאללען געזונד און שטארק זיין.

— וויפיעל זיהן, און וויפיעל טאכטער?

ער האט נאך אמאל געצעהלט:

— 4 זיהן און פינף טאכטער.

— וויפיעל זיהן, און וויפיעל טאכטער האט איהר אויסגעגעבען?

— דאס דארפט איהר אויך וויסען? זאגט מיר פארט, נאך וואס?

— זאג שוין, זאג! רופט דער עולם אונגעדולדיגער —

— 3 טאכטער און 2 זיהן, ענטפערט עמיץ פאר'ן געפרעגטען —

— טאקי? מאכט דער געפרעגטער, און 'שראליק?

— ער האט דאך נאך נישט חתונה געהאט?

— ביזט א פערד! מע'רופט איהם דעם שבת אויף! וואס מאכט איט אנדערע, תאלבען וואכען? —

איך פערשרייב, אונ פרעג ווייטער:

— געדיענט אין מיליטער האט איהר?

— א בעצאהלטער, 400 רובל! וואו נעהם איך זיי היינט! קראצט ער.

— אונ די זיהן?

— דער עלטערער האט א גולע אונטער'ן רעכטען אויג אונ איז, לא־עליכם, נאך א ביסעל געבראכט... אבגעלעגען איז ער אין 3 שפיטאלער, געקאסט האט מעהר ווי א חתונה! אונ מע'האט איהם קוים פון פאלק אהיים געשיקט! דער צווייטער האט א ווינאר, דער דריטער דיענט —

— אונ דאס ווייב?

— מן השמים איז זי ביי מיר! וואס איז די שאלה?

— זי האט דאך געקאנט זיין ביי איהר פאטער!

— א קבצן!

— א הויז האט איהר?

— ווי דען!

— ווי פיעל איז עס ווערטה?

— עס זאלל שטעהן אין זאמושץ וואלט עס ווערטה געוועהן, היע איז עס נישט ווערטה א דרייער, טליע וואס איך האב א דירה.

— פאר הונדערט רובל וואלט איהר עס פערקויפט?

— חס ושלום! א נחלה?! פאר 300 אויך נישט, זעהט איהר — 500 רובל! מא! וואלט איך מיר גערונגען א שטיבעל, געמאכט א שטיקל עסק...

— אונ אזוי וואס איז אייער געשאפט?

— ווער האט א געשאפט?

— פון וואס לעבט איהר?

— דאס מיינט איהר?! מע'לעבט!

— פון וואנען?

— פון השם־יתברך! אז ער גיט, האט מען!

— ער ווארפט דאך נישט פון הימעל אראב!

— ער ווארפט מאקי! איך וויים, פון וואננען איך לעב? אט, מאכט א חשבון: איך דארף א הון, — 4 רובל א וואך א ודאי! פון הויז האב איך, א חוץ מיין דירה, א רובל 12 הכנסה; געהט אראב 9 רובל פאדאטעק, א פינף רובל אויף רעפעראציע, בלייבט — א לאך אין קעשענע אויף 2 רובל א יאהר א ודאי!

ער פאלט אריין אין גדלות:

— קיין געלד, ברוך־השם, האב איך נישט! נישט איך, נישט די אללע יודען, וואס שטעהן דא, נישט אללע יודען! אויסער, אפשר, די דייטשען פון די גרויסע

שטאָרט... מיר האָבען נישט קיין געלד! קיין מלאכה קאָנן איך נישט, מיין זיידע האָט קיין שטיוועל נישט גענייהט! פון דעסטוועגען, אז השם יתברך וויל, לעב איך; און לעב שוין אזוי א יאָהר עטליכע פופציג! און — דאַרף מען א קינד תתונה מאַכען, מאַכט מען חתונה, טאַנצט מען אין דער בלאָטע!

— הכלל, וואָס זענט איהר?

— א יוד!

— וואָס טהוט איהר גאַנצע טאָג?

— איך לערן, איך דאַווען... וואָס טהוט א יוד?! אז איך עסס אָב, געה איך אין מאַרק אַריין...

— וואָס טהוט איהר אין מאַרק?

— וואָס איך טהו? וואָס עס לאָזט זיך! אָט, נאָכמען למשל, האָב איך, דורכגעהענדיג, געהאָרט, אז יונה באַריק וויל קויפען פון א פריצם וועגען 3 טריקעס; פאַרטאָג בין איך שוין ביי'ם צווייטען פריץ, וואָס האָט אמאָל געזאָגט, אז ער האָט צופיעל טריקעס! האָב איך געמאַכט מיט יונה באַריק יחדו, און האָבען ברוך־השם פערדיענט צו אַנדערהאַלבען קערביל־שטיק!

— זענט איהר, הייסט עס, א מעקלער?

— איך וויים? אמאָל פאַלט מיר איין, קויף איך גאָר א קערציל תבואה!

— אמאָל?

— וואָס הייסט אמאָל? אז איך האָב דאָס קערביל, קויף איך!

— און אז נישט?

— שאַף איך מיר א קערביל!

— ווי אזוי? —

— ווי הייסט ווי אזוי?

און עס דויערט א שטונדע, איידער איך ווער געוואָהר, אז לוי יצחק בערעני־פעלין איז א שטיקעל דין און זיצט אין בוררות, א שטיק מעקלער, א חלק סוחר, א פיצעל שדכן, אמאָל, פאַלט איהם איין, געהט ער גאָר אין שליחות.

און פון די אַללע, אויסגערעכענטע און פערגעסענע, „מלאכות" פערדיענט ער, האָטש בדוחק גדול, זיין ברויט פאַר ווייב און קינד! אפילו פאַר דער אויסגעגע־בענער טאָכטער, ווייל איהר שווער איז גאָר א קבצן!

יג.

די צווייטע פּריב.

מען פיהרט מיך אין אַ געוועלבעל אַריין.

עטליכע פּאַקלעך זאַפּאַלקעס, עטליכע פידאַליך פּאַפּיראָסען; נאָדלען, שפּיל־קעס, האָהרנאָדלען, קנאָפּלעך; געלער, גריענער זייף! עטליכע שטיקליך הײמיש־געמלאכה'טער, שמעקעדיקער זייף... אַ ביסל בשמים, און נאָך קלייניגקייטען...

אַ צושפּרינג ביים טיש ליגט איין־אַלטע סאָכע, דאָס איז שוין, אַ ביי־געשעפט.

— ווער וואָהנט דאָ? פֿראָג איך.

— איהר זעהט דאָך! — אָנטפּערט מיר אַ יודענע און קאָמט ווייטער אַ מיידעלע פֿון אַ יאָהר צעהן, וואָס האָט דערווייל אַ פּער געהאַפּט דאָס קאָפּיל פֿון אונטערן קאָמטעל, און בעקוקט מיט גרויסע פּער'חדוש'טע אויגען דען גוי, וואָס רעדט יודיש!

— לעגסט צוריק דען קאָפּף! חצופה! שרייט די מוטטער.

— ווי הייסט אייער מאַנן? פֿראָג איך.

— משה!

— אויפֿ'ן דייטשען נאָמען?

— זיין נאָמען זאָלל אַ היים קוממען! — שילט זי פּלוצים — 4 שעה איז ער נעגאַנגען אָבנעמען ביי דער שכנות אַ טאָפּעל!

— האָר אויף צו פּיסקיווען, — מאַכט דער שמש, — זאָג, וואָס מען פֿראָגט דיך —

פֿאַר'ן שמש האָט זי מורא. ער איז שמש און סאָלטים צוזאַממען. ער נעהמט צונויף די פּאָדאַטקעס און איז, אַ חוץ דעם חשוב ביי'ם וואָיט:

— ווער פּיסקיווט? ווען? וואָס? אויף מיין מאַנן טאָר איך אויך קיין וואָרט נישט רעדען?

— ווי הייסט ער אויפֿ'ן דייטשען נאָמען? פֿראָג איך נאָך אַ מאָל.

דער שמש אַליין האָט זיך דערמאָנט און זאָגט מיר: „יונגפֿרייד".

— וויפֿיעל קינדער האָט איהר?

— איך בעט אייך זעהער, ר' קרוב, קומט שפּעטער, ווען מיין מאַנן וועט זיין; דאָס איז זיין זאַך! נענוג, איך האָב אויף מיין קאָפּף דאָס געוועלב מיט דער שטוב, מיט 6 קינדער לאָבוזעס... ציעפּעט איהר אייך חאָטש אָב פֿון מיר!

איך פערשרייב דערווייל 6 קינדער, און פראַג, וויפיעל זי האָט פון זיי אויס-געגעבען.

— אויסגעגעבען! הלואי וואָלט איך אויסגעגעבען, וואָלטען מיר וויניגער גראָהע האָר געוואַקסען! ס'וואַקסט ביז'ן גראָהען צאָפּ אַריין.

— איהר האָט סאַמע מיידלעך?

— דריי יונגען אויך!

— וואָס טהוען זיי?

— וואָס זאָללען זיי טהוען? צרות טהוען זיי מיר אָן! זיי האָבען אָפּפענע מיילער!

— פאַר וואָר לערנט איהר זיי נישט קיין מלאכה?

זי פערציהט די נאָז, ווארפט אַ בייזען בליק און וויל מעהר נישט אַנטפערן.

איך פאַלל אויף איין המצאה, קויף ביי איהר אַ פּאַקעל פּאַפּיראָסען, זי ווערט אַ ביסל בעססער אויפ'ן פנים. און איך פראַג:

— וויפיעל פערדיענט אייער מאַנן?

— ער? ער פערדיענט! מע'קאָנן זיך דען מיט איהם בהעלפען, נאָך אַ טאָפּפעל צו'ן אַ שכנות שיקען? אָסור חזיר, ער זוימט שוין 4 שעה! איך וועל דען עססען היינט ווארימעס דורך איהם?

זי איז ווייטער אַריין אין אַזאַרט. איך האָב געמוזט אָבטרעטען און חאַפּען דען מאַנן אין גאַס; איך האָב איהם דערקענט, ער האָט געטראָגען אַ טאָפּפעל!

יד.

אין שוחט'ס הויז.

פון שוחט'ס הייזעל לויפען מיר אַקעגען פערשיעדענע געמישטע קולות. אַ גבור אַ האָהן שרייט זיין קוקוריקו מיט גאוה, גלייך עס וואָלט קיין חלף אויף דער וועלט נישט געוועזען. טרויעריג דאַגעגען מעקט אַ צוגעבונדען קאַלבעל; עס ליידט, אַ פנים, הונגער... פאַר דאָס, צווישען די לאַטעס, אונטער'ן הויכען, גע-לאָבערטען דאַך, ציפּציען הונדערטער פייגעל, — זיי האָבען פליגעל און לאָבען אויס'ן שוחט! זוממער איז, די לופט איז פולל וואָרימליך; מענשען, אפילו די אָרימסטע, די קאַרגסטע, לאָזען איבער קרישקעלעך... ציפּ-ציפּ-ציפּ, ציפּ-ציפּ-ציפּ!

אויסגעבעט אין די נאַסט; אויסגעציערט מיט גלאַנצעדיגע פאַרבען דער „ע ר", סקראַמנע און שטילל די „ז י", און די קינדערליך זעננען זאַטט! עס איז זיי וואַרים און — אין ערגיץ נישט פערשריבען...

פראַגט זיי אָבער בחרם, וואָס מען מיינט „מום בקדשים"? מיט דער שאלה בעשעפטיגען זיך צוויי יונגע לייט, באָרפיסע, אין יאַרמולקעס, אויסגעטהון ביז די טליתים קטנים.

די יונגע לייט זעננען נור פסול צו רעווידירען פאַטענטען, סחורה אויף דער קאַממער, אָבער קאַלבער צום מזבח — פראַנק און פריי.

ווען גאָטט האָט די וועלט צוטהיילט; דער פויער האָט זיך גענוממען די ערד, דער פישער — דען טייך, דער יעגער — דען וואַלד, דער גאָרטנער — די פרוכטענביימער, דער סוחר — די מאָאס און די וואָג, און אַזוי ווייטער, האָט דער פאָעט געוויילט אין אַ וואַלדעל. די נאַכטיגאַלל האָט איהם געטריללערט, די ביימער — איינגערוימט אַללערליי וואַלד־קלאַטשערייען... און די אויגען, די פאָעטישע אויגען האָבען זיך נישט געקאָנט אָברייסען פון דער וואַשענס קניען ביים טייך און פון דער קיאַנקע אין אידהרע האַנד, און ער האָט אַלץ פערשפּאַטיגט! אז ער איז געקוממען איז שוין די וועלט פערטהיילט געוועזען. ביי גאָטט איז פון ויינעטוועגען מעהר נישט געבליבען ווי — וואָלקען, רעגענבויגען, ראָסע, און זוממערפייגעל. צוריק צו ווענס האָט ער אפילו שוין די וואַשען נישט געטראָפען, זי האָט זיך געשטעלט ערגיץ פאַר איין אַם...

— האָסט פאַנטאַזיע, בעשאַף דיר וועלטען אליין! האָט איהם גאָטט געזאָגט!

און מען האָט מקנא געוועזען דען פאָעט, זיין וועלט איז די בעסטע! דער פויער בעאַרבייט זיין ערד מיט נויט און שוויים. דער פישער געהט אויך נישט ליידיג; ווינטער דורכצוברעכען אייז, איז נישט קיין גוטע זאַך. דער יעגער ווערדט מיעד פון לויפען און יאָגען. פון וואַלד אַפּפעל מאַכען זיך „פאַננעס" נישט אַזוי גרינג!... דער סוחר אפילו מוז עפּיס טהון האַטש פעלשען מאָאס און וואָג, — אַ ניט שטאַרבט ער פאַר הונגער. איין פאָעט, וואָס ליגט אויפ'ן בויך און שאַפט זיך וועלטען!

עס איז אָבער אַ טעות געוועזען. עס האָט זיך אויסגעוויזען, אז זיין נשמה איז נור אַ קאַמערע־אָבסקורא, און די גרויסע וועלט מיט אידהרע גרויסע בלאַטעס, און מיט די חזרים אין די בלאָטעס פאָטאָגראַפירען זיך אָב אין איהר! כל־זמן דער חזיר וויסט זיין אָרט, איז נאָך צו דערליידען! קוים אָבער זעצט ער זיך אויבען אָן... ווערט דעם פאָעט'ס וועלט אויך חזיריש ווי אונזערע...

מקנא צו זיין בלייבט נור אונזערע יונגע לייט: דעם שוחט'ס זוהן מיט'ן

שוחט׳ס איידאַם. אין דער וועלט פון „מום בקדשים" שלאָגט זיך אונזער וועלט מיט די חזרים איהרע נישט אָב, צווישען זייער וועלט און אונזער וועלט איז גאָר קיין שייכות, קיין בריק, קיין צוזאַמענהאַנג נישט דאָ.

און דעריבער, אַז איך בין געקוממען פון אונזער וועלט אויף יענע וועלט, ווערען די גמרות פערמאַכט, און אויף די יונגע פנים׳ער האָט זיך בעוויזען שרעק און וואונדער, גלייך זיי וואָלטען דערזעהען עמיצען פון איין אַנדערער וועלט.

דער שוחט איז נישט אין דער היים. ער איז געגאַנגען אין אַ דאָרף אַריין — דערי־בער בלעקט נאָך דאָס קאַלב אין הויז. די שוחט׳קע האָט איהר שניט־קראַמעל.

די שנור און אַ טאָכטער שטעהן ביי׳ם קוימען דריי־פאַכיג רויט. ערשטענס פאַר נחת פון די מאַנגער מיט זייער הורה; צווייטענס פונ׳ם קנאַקעדיגען פייער, און דריטענס — פאַר בושה פאַר אַ פרעמדען מאַנספערשוין, און אַ דייטש דערצו. איינע האָט געחאַפט אַ שפיץ פאַרטוך אין מויל אַריין, די צווייטע האָט זיך אָבגערוקט, גלייך זי וואָלט אויס־געגאַנגען קדושה; ביידע קוקען אויף מיר פערוואונדערט פון אונטער קורצע שטערען אונטער האָר־באַנדלעך פון געפלאָכ־טענע פאָרעם.

די יונגע לייט זעננען דאָך באַלד צו זיך געקוממען. זיי האָבען שוין געהאָרט פונ׳ם „פערשרייבער", געשמועסען אַז איך בין עס!

דאָס פערשרייבען געהט צו געשווינד.

דער שוחט נעהמט פיער רובל אַ וואָך, אַ חוץ וואָס ער פערדיענט אין דאָרף; ווען נישט „שחיטת הוץ", וואָלט ער גאָר געלויכטען. דאָס געוועלבעל מאַכט ווייניג, דאָך — אַ באַריסער שטאַנדיגער גראָשען. פרנסה, ב"ה, איז דאָ! די קינדער זעננען פערזאָרגט; ביז 100 יאָהר עסען זיי קאָסט: פלייש ביי׳ם שוחט פעהלט נישט! איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר וועללען זיי נעהמען ירושה: איינער — די חזקה אויף שחיטה, דער צווייטער דאָס געוועלבעל. דאָס הייזעל וועט בלייבען בשותפות!

זיי זעהען בעססער אויס, ווי אַללע אין שטאָדטיל. בעססער פאַר סוחרים, בעלי־בתים, בעלי־מלאכות... אפילו פאַר די שענקער מיט׳ן פעלשער צוזאַממען.

עס וועט נאָך קוממען אַ צייט — טראַכט איך אַרויסגעהנדיג — ווען מלמדות אפילו וועט זיין איינע פון די בעסטע פרנסות...

עס איז דאָך נישט אַזוי שלעכט ווי מען מיינט. אַ חוץ רבנות, שחיטה, שמשות און מלמדות איז דאָ נאָך אַ גוטע פרנסה.

ביי׳ם שוחט אין הויז וואָהנט אַ „קאַמאָרניצא"; זי צאָהלט פינפצעהן רובל אַ יאָהר. די טהיר איז צו־געשלאָססען, דורכ׳ן פענסטער, וואָס געהט אין גאַסס אַריין, זעה איך דאָך אַ גאַנץ שאָן שטיבעל. צוויי הויכפערבעטעטע בעטטען מיט ווייסע קישען,

הילצערנע רויט־געפארבטע כלי־בית, אויף דער וואנד, נעבען קוימען, הענגען קופערנע כלים, עס בלאנקט א מעשענער הענגעל־לייכטער. דאס שטיבעל איז פולל מיט רחוות און בעל־בתישקייט.

— זי האט זילבער אויך, — זאגט מען מיר, — איך זעה א גרויסען קופער מיט מעש־בלעך בעשלאגען; דארט מוזען זיין בענש־לייכטער, אפשר צירונג אויך.

— וואס קלערט איהר, — זאגט מען, — זי האט א מטמון מיט געלד; דאס גאנצע שטאדטיל ליגט ביי'ן איהר אין קעשענע! עס איז איין אלמנה מיט דריי יתומים. א גאנצע וואך איז די דירה געשלאסען, ווייל זי קומט אהיים משבת לשבת, אויסער שבת חזון. א גאנצע וואך איז זי אין די סביבות און בעטטעלט מיט אללע דריי קינדער

טו.

די סקולער רביצין.

„אסתר המלכה איז געוועזען גרין נור א פארעם לייט־זעליגקייט איז איהר גע־חעזען אויסגעגאסען אויפ'ן פנים". אסתר, די סקולער רביצין איז אויך גרין; אבער נישט איין פארעם חסד, נור א גאנץ בונט לייט־זעליגע שטראהלען ליגט אויף איהר פנים. איין אלטע יודענע, א דאארע; דאס קאפעל איבערגעצויגען מיט א איינגעשרומ־פפענעם דינן־רויזיגען הייטעל, הוידעט זיך, ווי א הדר איין אתרוג, איבער'ן רויטען ברוסט־טיכעל. נור דער אתרוג האט צוויי ערנסט־גוטע אויגען.

זי איז א היגע געבוירענע, וואהנט איינע אליין. אללע קינדער האט זי אויס־געגעבען אין פערשידענע שטאדט אריין; נור זיין ביי זיי, ווילל זי נישט מכטה טעמים! פאר שנירען און איידימעס קאנן מען נישט ערוב זיין; און א מאנן האלט פאר'ן ווייב, א ווייב — פאר'ן מאנן. (נישט אומזיסט זאגט די הייליגע תורה: „על כן יעזוב": עס ווערד טאקי איין פלייש). — ווילל זי זיי נישט מעביר זיין אויף „כבוד־אם"; דאס איז איין אמת'ער: „לפני עור לא תתן מכשול".

— „גאטט, ב"ה, — זאגט זי, — האט אמישנע בעשאפפען אזוי דען מענש, אז ער זאלל נישט זעהן דען גאהנסטענס פעהלער, א נישט וואלט געוועזען אזוי פולל גט'ן ווי כתובות!"

צווייטענס — האט דער סקולער רב נישט איין מאל געזאגט, אז איין אלמנת, וואס קומט אן צו איהרע קינדער, איז א טאפעלע עגונה. און — „דעם סקולער רב'ס

וואָרטער דאַרף מען איינפּאַססען אין גאָלד און טראָגען אויפ'ן האַלז פֿאַר איין אויבעל!".

— אמת, — זאָגט זי מיט אַ שטיללען זיפֿץ, — היינט טראָגט מען שוין נישט קיין אויבעל, פֿאַלשע פּערל זעננען שאָנער!

אין סקול האָט זי נישט געקאָנט בלייבען; זייט דער סקולער רב, איהר מאַנן, עליו השלום, איז געשטאָרבען, איז איהר די שטאָדט נמאס ומאוס געוואָרען.

— טאַקי, — זאָגט זי, — פָּנָה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה.

זי פֿאָהרט אַהין איינמאָל אין יאָהר, אויף דער יאָהר־צייט. נור זי קאָנן זיך דאָרט נישט לאַנג אויפֿהאַלטען — „אַ פּוסטקע געוואָרען"!

40 יאָהר האָט זי געוואָהנט מיט'ן סקולער רב. די, וואָס האָבען איהן געקענט, זאָגען, אַז זי איז געוואָרען ער אוים'ן אויג.

— ער איז געוועזען, — ער זאָלל מיר עס מוחל זיין! — אַ מתנגד; האַלט זי נישט פֿון גוטע יודען! זיין „עבודה" איז געוועזען תורה, פּשוט — „נגלה", ויצא זי שטאָנדיג ביי'ם „צאֶינה־וראֶינה", אָדער לערנט דען שלחן ערוך אויף עברי־טייטש! אַללע צוויי ווערטער פֿעררופֿט זי זיך אויפ'ן סקולער רב, און — זיין קול, זיינע תנועות, זיינע מנהגים.

נאָך דען סקולער רב'ס קדוש און הבדלה, ווילל זי קיין אַנדערענס ברכות נישט הערען; מאַכט זי זיך אַליין קדוש והבדלה איבער חלות אָדער ראָזינקע וויין. און איהר קדוש איז זיין קדוש אוים'ן אויג; דער אייגענער שטיללער, בעל־בתישער נגון, מיט דער אייגענער מתיקות.

זי עסט „גלאַט כשר", און איז אַ גרויסע מלומדת.

זי קאָנן אַ ודאי שאלות אויך פּסקינען! זי איז אַ ודאי געשטאַנענען פֿערציג יאָהר דורכאיינאַנד ביי'ם קוימען, איבער געדרעהט מיט'ן גוטען פּנים צו'ם טיש, וואו דער מאַנן איז געזעססען און געלערנט; מיט די טויבען־אויגען האָט זי איינגעזאַפּט יעדע תנועה זיינע מיט די האַלב בעהאַלטענע אוירען אונטערן שטערענ־טיכעל — זיין יעדעס וואָרט... זי איז געוועזען איין אמת'ער „עזר כנגדו"; זיין יעדער געדאַנק האָט זיך דעריבער אָבּגעשלאָגען אין איהר מח, און זיין גוטסקייט — אין איהר האַרץ.

אַ טייך ליעגט שוין הונדערטער יאָהר אין איין אַנדער געלעגער, און אַללע בעוועגונגען פֿון זיינע פֿאַליעס זעננען נאָך אויסגעקריצט אויפ'ן פֿעלזען פֿון איבער דען ערשטען געלעגער. דען סקולער רב'ס לעבען האָט געקאָנט רוהיגער זיין פֿון אַ טייך, נור די רביצין איז פֿאַר איהם קיין פֿעלזען נים געווען. גיבער אַ שוואָם, וואָס האָט אין זיך אַלץ אַריינגעצויגען.

פֿון דער היינטיגער וועלט איז זי נישט צופֿרידען. „נישט פֿרום, — זאָלל זיך דער רבונו של עולם זאָרגען... אַז זיינע יודעלעך פֿיהרען זיך אַזוי, מן הסתם ווילל

ער אַזוי... נור — אָהן אַ תּכלית: די טייערסטע שטאָפֿען זענען שפּינוועבס, אויך נעהט מען נישט ווי אַמאָל, פֿריהער צושניידט מען אויף קלינעס!"

— פֿון קיין פּרוכת וועלל איך שוין נישט רעדען, נור מען קאָן אפילו קיין קינד קיין בגד דערפֿון נישט מאַכען. די פֿערצייטישע אויבלען ווערען אַללע מאָל טהייערער, אַ שטערענטיכעל האָט איין איביגען ווערטה, אפילו פֿון אַ ברוסט־טוך קאָנן מען אויס־טעפּען די פֿאָרעס אויף זילבער אונ גאָלד, נור פֿון פֿאַלשע פּערל אונ דיזעמען קאָנן מען שוין גאָר נישט מאַכען.

— אונ גלייבט מיר, אַז ס'איז אַ סך מאוסער, על כל פנים—אין מיינע אויגען!

קיין שׂנאָה טראָגט זי דאָך קיינעם נישט נאָך.

— מיין מאַנן, דער סקולער רב, זכרונו לברכה, איז אַ מתנגד געוועזען, אונ קיינמאָל נישט גע'רודפֿ'ט קיין חסידים,— חס ושלום!

זי געדענקט, אַז די בעלי־בתּים זענען אַ מאָל געקוממען שרייען, אַז מען איז עובר זמן קריאת־שמע — האָט זי געהאָרט פֿון זיין אייגען „פּה־קדוש" אזא תשובה: עס זענען פֿער־האַנדען, —האָט ער זיי געזאָגט,—פֿערשיעדענע חילות, האָבען זיי פֿערשיעדען כּלי־זין, אַנדערע מנהגים, נור אַללע דיענען איין מלכות. אפילו שטיוועל — האָט ער צו־געגעבען מיט זיין שמייכעלע — מאַכט מען אויך נישט אויף איין קאָפּיטע.

זי געדענקט אַללע זיינע ווערטליך, אונ פֿיהרט זיך לויט זיינע דעות.

ער פֿלעגט זיך שטאַרק בייזערן, אויב אַ בעל־מלאכה האָט זיך פֿאַר איהם אויפֿ־געשטעלט; ער האָט שטאַרק געהאַלטען פֿון אַ נָהגה מיגיע כּפּו! אונ דעריבער, אַז זי איז אַהער געקוממען מיט אידרע עטליכע הונדערט גילדען, האָט זי זיך באַלד פֿייַרלייגט אַ פֿאַבריקעל פֿון באָטאַש.

— אַ יודענע — זאָגט זי — איז נישט פּטור פֿון דעם; עס איז נישט קיין „מצות עשׂה שהזמן גרמא". דערנאָך האָט מען אידר די פּאָר זהובים בעהאַלטען אונ זי איז געבליבען ביים פּאָטאַש אַלליין.

— עס וואָלט — זאָגט זי מיר — קיין שלעכטער מסחר נישט געוועזען, איך לייז, ברוך השם... פֿאַר ימים־טובים אפילו 2—3 רובל אַ וואָך! וואָרען— געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען — מיין פּאָטאַש האָט אַ שם אין די סביבות, נור— היינטיגע צייטען, אַלץ געהט אויף באַרג... ווערט מיר אַ מאָל פֿערפֿאַללען.

איך קוק מיך אום אין אַללע זייטען; איך זעה נישט קיין כּלים, קיין זאַכען צו דער מלאכה.

— דערצו — גיט זי מיר צו פֿערשטעהן — דאַרף מען גאָר נישט: מען נעהמט אַ ביסל זאָלע (אַש פֿון קוימען), קאַרטאָפֿעל, אונ אַנדערע געוויקסען, מען צואַרבייט אין וואַסער, לאָזט אויספּאַרען, אונ מען שטעלט אויספּרייען צום קוימען. פֿון דעם קומט אַרויס אַטריינער פּאָטאַש; אונ — אַז מען טוט נאָך אַ מאָל דאָס איינעגע, ווערט

שוין דער־פֿון „ליטער" דאָס הייסט: רייגער פּאַטאַש!

ביי מיין אוועק געהן, פֿראָגט זי מיך אַ ביסל פֿערשאָמט און בעזאָרגט:

— זאָגט נור, איך בעטט איבער אייער כּבוד, און אַז אייערע כּתבים וועללען קוממען אין די גרויסע האַנד אַ־יין, וועט מען מיך נישט הייסען געהמען אַ פּאַטענט?

טז.

אַפּיקורסות.

אַ רוהיג שטיללע זוממער־נאַכט. אין עק הימעל שווארצט זיך דאָס בעריהמטע וואָלדעל; אויף זיינע ביימער האָבען עס אונזערע עלטערן אויסגעשניטען די מסכתות, אויף וועלכער זיי האָבען געמאַכט אַ סיום אין וועג. דאָ נישט וויט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט. דער „ראָש־הגולה" האָט געזאָגט: פּה־לין! און פֿון דעמאָלט אָהן הייסט דאָס לאַנד פּוילין; די אָמות־העולם קאָנען אָבער נישט אויסלעגען!

אויך האָט דאָס וואָלדעל אַ קורצען וועג קיין ירושלים, און — עס איז געוועזען אַ מאָל אַ ציעג, ביי'ן איינעם פֿון די ל"ו צדיקים, און די ציעג האָט געקענט דען וועג; זי פֿלעגט אַללע פֿאַרטאָג לויפֿען זיך פּאַשען צום הר־הבית, און צוריק קוממען מיט 3 טאָפּף מיללעך פֿאַר'ן צדיק'ס ווענען.

רעכטס פֿונ'ם וואַלד, ביי'ן אַ טייכעל, ליעגט דאָס שטאָדטיל. עס איז געטהיילט אויף צוויי חלקים. איין חלק איז אַ לאַנגע שנור — אַ גראַדע, ברוקירטע גאַס מיט נע־מויערטע הייזער, אונטער בלאָכענע דאָכער, — סאַמע גשמיות, צוגעקאָוועט צו דער ערד מיט פֿונדאַמענטען. די איינוואָהנער פֿון דער גאַסס זעננען זיכער, אַז זיי וועללען דאָ לעבען און שטאַרבען; אַז, ווען עס זאָללען קוממען אַללע ווינטען פֿון דער וועלט, וועללען זיי זיי נישט ריהרען פֿונ'ם אָרט.

דערנאָך געהט ערשט דאָס צווייטע טהייל. גאָר איין אַ נ ד ע ר ע וועלט; סאַמע רוחניות: לייכטע היהנערנע הייזער, דורכאויס סאָסנע און שטרוי, זעלטען אַ שינדעל־דאַך. עס בלאָזט אַ קליין ווינדטעל — וואיננו... צי האָפֿפֿען די איינוואָהנער צו געפֿינגען דען קורצען וועג, און גכען, ווי די אונשטאָרבליכע ציעג, דעם הר הבית, אָדער זיי שפּעקולירען אויף פֿ י י ע ר ־ ק אַ ס ס ע?

און ווי אָהנליך די הייזלעך זעננען צו די איינוואָהנער! אויך שמאָהל־ברוסטיג. פֿער־טונקעלטע פֿענסטער־אויגען, איינגעהויקערט אונטער אַ פֿערוקטען שטרויענעם ספּאָדעק.

פֿון די סכּות קרייען אַרום האָהנער, קוואָקען היהנער און גאַנז געגנען. פֿון זומפּ, וואָס לעקט מיט שבעים לשונות די שוועלען, קוואָקען בעל־בתּיש די פֿראָש. נישט זעלטען מישט זיך אַריין אַ יודיש קאַלביל מיט אַ בלעק, און אַ גוישער הונד אָנפֿערט איהם פֿון דער לאַנגער גאַסס.

באַלד אין דער פֿריה וועלל איך אָנהייבען פֿערשרייבען.

איך ווייס פֿריהר, וואָס עס וועט זיין: אויב נישט 36 רובל אַ יאָהר, וועט אַרום 33 און 32 ... איך וועל געפֿינען אַ סך מלאכות און וועניג ברכות; פֿאַבריקען פֿון פּאַטאַש, אַ סך ליידיגע שטובען ... דער שמש וועט מיר אויסרעכענען: ער איז לייפֿער, זי — אַ פּשעקופּקאַ; צוויי מיידלעך דיענען אין לובלין, אין זאַמושטש ... איין בחור איז אַ בעלפֿער, דער אַנדערער דיענט, און די שנור מיט 3—4—5 קינדער איז אַהיים געפֿאָהרען צו'ן איהר פֿאָטער־און־מוטטער ...

איך וועלל טרעפֿפֿען פֿערלאָזטע קינדער, וואָס באָדען זיך צוזאַממען מיט גאָנז און ענטען אין עק זומפּ; פּיצלעך־דרויב, וואָס רייסט זיך די האָלזלעך — אין וויעג, קראַנקע אָהן הילף אין די בעטטען, קאָסט־קינדער ביי גמרות, יונגע ווייבלעך אין פּעלענע שייטלעך מיט בושה און אָהן בושה ... קוים מאַך איך צו די אויגען, שווימען פֿאַר מיר דורך סאַמע מאַטטע, גריענע, בלאַססע, פֿערקרומטע צורות ... זעלטען איינע שמייכעלט, זעלטען איינע מיט אַ חן־גריבעל ... אללע מאָגגער אַזוי וועניג מאָנניש, אַזוי גולם'עוואַטע ... ווייבליך מיט פֿערטריפֿטע אויגען, טראָגענדיג — אַ מילטער אויבס, אַ זאַק ציבעלעס, אָדער אַ פֿרישען „אתּה בחרתּנו" מיט אַ זאַק ציבעלעס צוזאַממען. — איך ווייס פֿאָראויס, אַז איך וועל טרעפֿפֿען אַ טרפֿה'נע שענק, צוויי־דריי פֿערדס־גנבים, און מעהר ווי צוויי דריי פֿאַס'ערער ...

נור וואָס וועט זיין פֿון דער סטאַטיסטיק? צו קאָנן זי אָנטפֿערן אויף דער פֿראַגע: אויף וויפֿיעל ליידיגע מאָגען, ליידיגע צאָהן; אויף וויפֿיעל מענשען, וואָס אַ שטיקעל דאַאַר־ברויט ציהט זיי די אויגען ווי מיט צוואַנגען אויס די לאָכער אַרויס, אויף וויפֿיעל מענשען, וואָס זעננען באמת געשטאָרבען פֿאַר הונגער — עס פֿאַלט אויס אַ טרפֿה'נע שענק, אַ גנב און אַ פֿערדס גנב?

די געלעהרטע מעדיצין האָט ערפֿונדען אַ מאַשין, וואָס פֿערשרייבט דעם דפּק דאָס האַרצקלאַפּען; די נאַרישע סטאַטיסטיק שפּיעלט זיך מיט ציפֿפֿערן.

צי ווייסט זי וויפֿיעל מאָל און — יעדעס מאָל, ווי טיעף און ווי שטאַרק, דאָס האַרץ האָט געקלעמט ביי'ן אַ הישפּאַנ'שען מיוחס'ס איניקעל, דען תּבואת שור'ס אַ זוהן, אָדער אַזוי אַ בעל־הבית, איידער ער האָט דאָס ערשטע מאָל אָבגעטהון, וואָס נישט רעכט איז? און ווי לאַנג עס האָט דערנאָכטען געבלוטיגט? צי ציילט זי האָטש די

פריהער און שפעטער נישט געשלאפענע נעכט? צי רעכענט ד וויפיעל טאג הונגער, וויפיעל מאל די קינדער האבען זיך געווארפען אין קראמפף, וויפיעל מאל די האנד און פיס האט געווארכען דאס פיבער ביים ערשטען אנגיעסען א גלאזעל בראנפען אהן א פאטענט?

אין דער ליידיגער לופט שווימען פאר מיר ארוים געלע, בלאססע און בלאהע פנימער, און ברויניבלאע פערברענטע ליפען — ליספעלען:

— 24 טאג איז אויף מיין קוימען קיין פייער נישט געוועזען.

10 טאג דורכאנאנד האבען מיר געגעססען שאלען פון קארטאפעל.

— דריי זוננען געשטארבען אהן א דאקטאר, אהן א רעצעפט; דאס 4-טע האב איך שוין געמוזט ראטיוועז.

די הייזעריגע ווארטער שניידען מיר דאס הארץ, ווי א שטומפיג מעססער; איך אנטלויף פון פענסטער, ביי וועלכען איך בין געשטאנגען; אבער די שטוב איז פולל מיט געשפענסטער.

ביים אויבען שטעהט א רויטער יוד, איין אנגעפרעסענער —

— חי, חי! — לאכט ער, — גנבענען, קויפען א גנבה? אויך א געשאפט! לכל הפחות א הורש זיצען! — אין א חודש וואלט איך היזק געהאט א מטמון... אויף מיר וועללען אללע פריצים עדות זאגען... עהרליך! עהרליך!

דאס קול איז נאך ארגער; עס זעגט... איך ווארף מיך אויפ'ן בעט, איך פערמאך די אויגען, און עס בעוויזט זיך מיר די אלטע, גוטע סקולער רביצין.

— אבער, — מאכט זי מיט איהר קינדיש זילבערן קול, — אבער, אז אויב נאך אללעס, וועט זיך אויסווייזען נישט קשה'דיג, — וועסט דו, קינד מיינס, זאגען פרק: ועמך כלם צדיקים?...

עס דאכט זיך מיר, אז איהרע בלאהע, גוטע, טויבענע אויגען גלעטטען מיין הייסען שטערען מיט פערכשופט-ליכטיג-זיסע, לייטזעליגע שטראהלען.

אונטער די אויגען בין איך איינגעשלאפען, און ביידע מלאכים, דער יצר-טוב מיט'ן יצר-הרע, האבען זיך מיר געחלומט. איך האב זיי געזעהן, ווי זיי פליהען אראב פאר טאג פון הימטעל, איינגעהיעלט אין א רויזיגען לייכטען נעבעל.

דער יצר-הרע האט געטראגען אין איין האנד — א בלאה פאפיער מיט א גרויס שווארץ אויג אין דער הייך אין דער לינקער זייט, — איין אקט, א ודאי אויף א הויז, אפשר א גוט... טהייערע קליידער, א חוץ שטרייםלעך, קאפטאנעס מיט סטראקעס, זיידענע גארטעל, ווי אויך צילינדער און פראק, ווי פאר איינם. אויך: שטערנ-טיכלעך, אויבלען, ברוסט-טיכער פון גינגאלד, האלזער-פעריל, ווי אויך — זיידענע און אטלעסענע שלעפען פון אלערליי קאליערען, — דאס אלץ אין איין האנד, און אין דער צווייטער: שאלען פון קארטאפעל...

דער יצר־טוב — נאַקעט און בלויז, אָהן קליידער און אהן כלים, אַזוי ווי נאַטור האָט איהן בעשאַפֿען...

ביידע פֿליהען. עס דאַכט זיך מיר, דער יצר־טוב וויל מיר עפּיס זאָגען, ער אָפֿענט דאָס מייליכעל... נישט זיין קול וועקט מיך אויף, נור אַווילד געשריי: עס ברענט! איך שפּרינג אויף, אַ שרפה פֿונקט געגען איבער!

אַ פֿייערדיקע צונג שטרעקט זיך אויס צו מיר, און זי, דאַכט זיך, זאָגט:
— שרעק נישט... אַסעקורירט!

יז.

דער נִשְׂרָף.

די פֿייערדיגע צונג האָט מיר אַרויס געשטרעקט ר' חיים ווייצענזאַנג'ס הויז.

וואָס אַ מאָל ווערט די צונג גראָסער, דאָס הויז קלענער, ביז עס איז אין גאַנצען איינגעפֿאַללען אין אַ ים פֿון יללות און געשריי פֿאַר שרעק. צו'ם גליק איז קיין ווינד בשעת שרפֿה נישט געוועזען.

אַז פֿון אונטער'ן באָד איז אַרויס די זונן, רויט חנודיק, ווי אַ יונגע צדקת נאָך טבילה, האָט זי שוין מעהר נישט געזעהען, ווי שוואַרצע, לאַנגע מאַגנער קאָפּ מיט שטאָקעלעך צווישען די גלאָוועניעס. זיי זוכען „שירים" פֿון ווייצענזאַנג'ס עשירות, צווישען די „שירַיים" פֿון ווייצענזאַנגס הויז.

אַרום הייזעל שטעהן שוין ראָדליך געלע ווייבער, זיי האַלטען זיך צו, מיט די „אָבגעגאָססענע נאָגעל", די ברודיגע שאַללען איבער די אומגעוואַשענע קאָפּ. און מיט בלאַססע ליפען, בעקראַכצען זיי און בעוויינען דאָס הויז.

מיט'ן מאָרגען איז אָנגעקוממען אַ פֿריש ווינטעל. פֿריהער וואָלט עס זיך די האַנד צו צופֿיהרט, אַצונד שאָקעלט עס קוים מיט'ן איבער־געבליבענען אַלטען קוימען ווי מיט אַ לולב איבער די ווייבער. דער קוימען שאָקעלט זיך און קראַכצט טרויעריג, ווי איין אַלמן — איין אָבל, און אָפּשר האָרט ער, ווי דער גאַסט־הייזער פֿערציילט מיר דען „חורבן־הבית", און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ: אמת, אמת!

. . . .

געשווינדער וועסט דו אמאל אויפקלויבען יעדען פאדעם, יעדען שטויב פון לעבען, פון וועלכע דער שר של שינה האט דיר אויסגעוועבט א פאנטאסטישען חלום, איידער דו וועסט נישט אויסזוכען אללע מעשים, וואס א יוד מוז טהוען, איידער זיין אויער דערהערט דעם זיסען קלאנג, פון קופערנעם גראשען.

איך זאלל וועללען אלץ פערשרייבען, וואלט א שטאדטיל געדארפט האבען א בלאנקעט, ווי די „יריעה מיט די זילבערנע פליטערליך", וואס דער רבונו של עולם האט אויסגעשפרייט צווישען „רגלי השכינה" און אונזערע קאפף, כדי די אויגען פון א בשר ודם זאללען נישט זעהען, וואס פאר א מינע ער, כביכול, מאכט, ווען אזא מטופל שטעלט זיך אנידער, הייבט אויף דעם קאפף מיט'ן אויסגעברענטען מוח, פערלאשענע אויגען און ציטטעריגען גארגעל, און, צוהאלטענדיג דעם ליידיגען, איינגעצויגענעם מאגען מיט אויסגעקנאקטע, דארבייניגע האנד — און ער בעטעט אהן א קול, אהן א לשון; די צונג וויל זיך נישט איבערדרעהען, נור דאס בלוט זיינס זאגט: „רבונו של עולם", איך האב מיינ'ס געטהון, אצונד — מוזט דו שוין העלפען! — „רבונו של עולם"! פרנסני כעורב... וואס בין איך א־נ־ער פונ'ם פויגעל?... רבונו של עולם, וואו זעננען מיינע קרישקעלעך? ווען וועט זיין מיין שבת שירה?"

און, לויט לייב ער האט אויף זיך, איז ער גאנץ אהנליך צו'ן א פויגעל; עס פעהלט איהם נור פליגעל, און דעריבער אויך א נאסט מיט קרישקעלעך...

פאר דאס זעננען אמאל די יודישע פרנסות אזוי ספעציאליזירט, אז זייער גלייכען וועט זיין אין 21-סטען יאהר־הונדערט, ווען איין ספעציאליסט וועט אויפהייבען די אייבערשטע ברעם, דער צווייטער — אראב דריקען די אונטערשטע — און א דריטער וועט בעטראכטען א קראנק אויג.

ווען א קאלבס־בראטען, א שמאטע אין פאבריק פון פאפיער, אדער איין עקספארטירט איי — זאללען האבען א מויל צו'ם רעדען און דען רבין ר' העשיל'ם זכרון, וואלטען זיי דאך נישט אימשטאנד געוועזען אויסצורעכענען, וויפיעל יודישע האנד, עס האבען זיי ארוים געצויגען און אריין געפיהרט, — פון פויערס אבארע אין בראט־פאנן, פון מיסט־קאסטען אין האלענדער אריין, מעבדות להירות...

און א יודישע פרנסה איז אויך אזא לייטער, ווי יעקב אבינו האט געזעהען אין חלום, בשעת ווען פון אללע שטיינער איז פאר זיין קאפף איין שטיין געווארען. „א לייטער, וואס שטעהט אויף דער ערד און גרייכט ביז'ן הימעל אריין.

נור מ'עף ז איז איינגעקאפט אין דער ערד, ווייסט נור דער ווארם, וואס

ליגט אונטער איהרע פיס; ווי הויך זי שטעהט — נור דער שטערען וואס לייכט איבער איהר.

אונזער איינעם שווינדעלט, ארויף־קוקענדיג, פאר די אויגען, אראב־קוקענדיג אלץ טיעפער און טיעפער — דרעהען זיך איבער די געדארם, און דאס פנים ווערט אויף אייביג גריען.

אויף דער לייטער געהען מלאכים ארויף און אראב ... מענשען, ליידער, קלעטטערן מיט די לעצטע כוחות ארויף און פאללען אהן כח אראב. א יוד, אפילו ער ברעכט נישט האלז און נאקען, ווען ער בענשט שוין גומל, האט ער שוין אויך נישט קיין כח נאך אמאל צו קלעטטערן...

אויף אזא לייטער איז געקראכען אונזער נשרף.

פריהער איז ער „געלאפען" אויפ'ן דארף, אונטער די בארפיסע פיס האט איהן די ערד געברענט. דעם קין קלינגט, נישט דעם ברודער'ס בלוט אין די אויערן, נור ווייב און קינד'ס געשריי: עססען!

גאטט האט געהאלפען; א פאר יאהר דורכאנאנד האט ער גאנץ מציאות געקויפט; נאך א משך פון א פאר יאהר — אוואנסירט פון א „לייפער" אויף א „גייער": אין דערהיים איז שוין דא פארראטה אויף א גאנצע וואך; דער מח איז רוהיגער און האט שוין צייט צו פיהלען, אז די פיס ווערען געשוואללען, אז א טאטע פון 6 קינדער דארף געהן, נישט לויפען, אויב ער וויל, די פיס זאללען איהן דער־טראגען על כל פנים ביז צו איינעמס בר־מצוה...

און גאטט, ב"ה, האט ווייטער געהאלפען; ער איז שוין, ברוך השם, א דארף־סוחר! דאס הייסט: ער געהט שוין צו פיס נור דעמאלט, ווען עס מאכט זיך איהם נישט קיין געלעגענהייט פון איין דארף אין צווייטען אריין פאר א קאפיקע. מאכט זיך אבער איהם א געלעגענהייט — פאהרט ער!

גאטט, ברוך הוא, האט ווייטער געהאלפען; נאך א פאר יאהר, און ער האט שוין זיין אייגענע פערד־און־בידקע!

און די צייט שטעהט נישט, ער רוהט נישט, גאטט, ברוך הוא, העלפט, — פון פערד ווערט א פאר פערד, פון דער בידקע — א בריטשקע. עס קומט נאך צו'ן א שמייסער! ער איז שוין תבואה סוחר; פריהער האנדעלט ער מיט פויערן, דערנאך — מיט פריצים!

און, אז גאטט העלפט, קריגט מען חן ביי לייט: פריהער ביי'ם נאמיענני, דער־נאך ביי'ם עקאנאם, דער נאך ביי'ם רזאנדצע, דערנאך ביים לאקיי פון הויף, און גאר צום סוף ביי'ם חראביע פ. אלליין. אה! דעמאלט ווערט ער שוין א תושב, — איין „איינגעזעססענער" אין שטאדטיל. פון שמייסער ווערט א היימישער משרת, פערד און וואגען פערקויפט, און אין קעשענע ליגען דען חראביע פ. קווימלעך...

וואָס איז ער אַצונד?

אין שטאָדטיל זעהט ער שוין אויס ווי אַ זונן, אַרום וועלכע עס דרעהען זיך די שטערען — קלענערע סוחרים, און כוכבי דשבית — מעקלער'ס.

ער בעשיינט און בעלייכט דאָס גאַנצע שטאָדטיל מיט קרעדיט. יעלענסקין זעהט ער אויס ווי אַ שפּינן, וואָס זיצט אין מיט'ן וועבעכטס, און דער הראביע פ. איז איינער פון די פליגען, וואָס ווערען דאָ פערפּלאָנטעט.

נאָך אַ צייט האָט אונזער „זונן־שפּינן" אָדער „שפּינן־זונן" פערגראָססערט דאָס הייזעל, געשריבען מיט קינדער הנאים, צוגעזאָגט נדן. געקויפט דעם ווייב פּעריל, זיך — אַ שאָפּען־פּעלץ, בעשטעלט פאַר די יונגלעך בעססערע מלמדים, פאַר די טיידלעך — אַ לעהרער אויס־צולערנען האָטש אַ יודיש בריוועל שרייבען...

פּלוצלינג (על כל פנים — פאַר'ן שטאָדטיל) האָט דער הראביע פ. באַנקראָטירט, און אונזער שפּינן־זונן אָדער זונן־שפּינן האָט אויף אַ מאָל אַלץ פערלוירען.

• •

אַ חודש פריהער, ווען איך פאָהר דורך, וואָלט איך געוועזן פערשריבען:

אַ הויז, 1500 רובל, אַ פּראָפּינאַציע, אַ האַנדעל פון וואַלד און תבואה, אַ פּראָצענטניק.

ער האָט ביי'ם הראביע פ. 15000 רובל אויף 10 פּראָצענט, נישט אויף די היפּאָט'ק, נור אויף האַנד־קוויטלעך...

היינט פערשרייב איך איין וואָרט —

אַ „נשרף"!

איך קאָנן נאָך צו־געבען:

„אַ יוד פון 82 יאָהר, געשוואָלענע פיס, אַ הויז־געזינד פון 17 פערשוין..."

יח.

דער עמיגראַנט.

איך אָפּפען אַ טהיר.

אַ שטוב אָהן בעטטען, אָהן כלים, אָנגעשיט מיט היי און שטרוי. אין מיט'ן שטוב שטעהט איין איבער־געדרעהט פאַססעל. אַרום פאַססעל — 4 מאַר'אָקעס

קינדער מיט צושויבערטע האר, ארום א גרויסע געלע לייםענע שיסעל מיט „פיצ-מיטהאנע", פון וועלכער זיי שעפּען מיט די רעכטע הענדלעך מיט בלע-כענע פערגרינטע לעפּעל. אין די לינקע הענדלעך האלטען זיי — צו שטיקלעך קלייען-ברויט.

אין איין ווינקעל אויף דער ערד זיצט א בלאסס ווייבעל, און די טהרערען קאפּען איהר פון די אויגען אויף דער קארטאפלע, וואס זי נעהמט זיך צו'ם שיילען. אין צווייטען ווינקעל ליגט „ער", אויסגעצויגען אויף דער ערד.

— בחנם אייער טרחה, ר' קרוב, — מאכט ער צו מיר, און הייבט זיך נישט אויף, — בחנם אייער טרחה, איך בין שוין נישט קיין היגער.

אז ער זעהט, אז איך האב דאך קיין חשק נישט אוועק צו-געהן, הייבט ער זיך לאנגזאם אויף.

— נו, וואו וועלל איך אייך זעצען? פראגט ער פערדריסלעך.

איך בין איהם מבטיח, אז איך קאנן שרייבען שטעהענדיג.

— איהר וועט פון מיר גאר נישט האבען! איך ווארט נור אויף א שיפס-קארטע... איהר זעהט דאך, איך האב שוין אלץ פון שטוב אפילו די כלים צו דער מלאכה, פערקויפט.

— איהר זייט א בעל-מלאכה? פראג איך.

— א שניידער.

— און וואס נייט אייך ארויס צו-פאהרען?

— דער הונגער.

און דער הונגער איז געלעגען אויף זיין פנים, אויף איהר פנים, און נאך מעהר אין די קינדערס ברעננעדיגע אייגעלעך איבער דער פיצמיטהאנע.

— קיין ארבייט נישט דא?

ער מאכט מיט די פּלייצעס. עס הייסט: אין דעם האט מען שוין לאנג פערגעסען.

— וואו אהין פאהרט איהר?

— קיין לאנדאן. איך בין שוין איינמאל אין לאנדאן געוועזען, שאן געלד פער-דיענט. נזיין ווייב 10 רובל א וואך געשיקט, און אליין ווי א מענש געלעבט, — האט מיך דער שווארץ יאהר אהיים געשלעפּט.

איך האב געקלערט, אז דאס „שווארץ-יאהר" איז דאס ווייב.

— פאר וואס האט איהר אייער פאמיליע אהין נישט מיטגענוממען?

— עס האט מיך אליין צוריק געשלעפּט! פינסטער חשך איז דארט. אזוי ווי איך האב צו-געמאכט אין אויג, האט זיך מיר געחלומט דאס שטאדטיל, דרייט זיך ארום, דער וואלד... עס איז מיר דארט ענג געווען, עס האט

געצוינגען און געצויגען...

— דאָ איז טאַקי — זאָג איך — אַ הערליכע געגענד.

— לופט בחצי חנם!... און מיר שלינגען שוין, ברוך השם, לופט דריי יאָהר! היינט פאָהר איך שוין מיט מיין ווייב און קינד! איין־עק זאָלל עס האָבען!

— און עס וועט אייך ווייטער אַ שאָד זיין דער וואַלד?

— דער וואַלד — פערקרימט ער זיך מיט אַ ביטטערן שמייכעל — מיין ווייב איז אייער־געבעטען געגאַנגען אין וואַלד אַריין קלויבען יאַגדעס, האָט מען זי אַבגע־צויגען און נאָך מיט אַ פּאָר בייטשען מכבד געוועזען.

— אַ טייך האָט איהר... ווילל איך איהן אָוועק־ציהען פון די טרויריגע געדאַנקען. זיין בלאַסס פנים ווערט נאָך בלאַססער —

— דער טייך! דען זוממער האָט ער מיר אַ קינד צוגענוממען.

איך בין קוים אַרויס פון דער אומגליקליכער שטוב.

יט.

דער מְשוּגַע:

איך בין אַהיים געקוממען אויף דער סטאַנציע דענערווירט. איך בין לאַנג געלעגען אויף דער האַרטער סאָפע, איידער איך האָב געקאָנט צו־מאַכען איין אויג. עס וועקט מיך אַ שאָרך. דורכ'ן פענסטער גנב'עט זיך עמיץ צו מיר אַריין. איך זעה אויף דער פוטרינע צוויי דאַרע, ברודיגע האַנד. עס הייבט זיך איבער זיי אויף אַ צושויבערטער קאָפּף מיט צוויי ברעננענדיגע אויגען אין אַ געעל פנים.

— מ י ך ווילט איהר נישט פערשרייבען? פראָגט דער קאָפּף שטילל.

איך האָב נישט געוואוסט, וואָס צו אָנטפערן. ער רעכענט, שתיקה כהודאָה, און שמעהט שוין אין מיט'ן שטוב.

דערשראָקקען און נאָך מעהר פערוואונדערט, לאָז איך פון איהם קיין אויג נישט אַראָב.

— פערשרייבט! מאַכט ער אונגעדולדיג. דערלאַנגען איך טינט און פעדער? ער וואַרט ווייטער נישט אויף תשובה און רוקט מיר צו, צו דער סאָפאַ, דאָס קליינע טישעל מיט'ן שרייב־געצייג.

— שרייבט, איך בעט אייך, שרייבט!

און דאָס קול איז אַזוי מילד און שטילל, עס שלייכט זיך אַזוי לייכט אַריין

אין הארץ, אז איך האָר מיך אויף צו שרעקען.

איך זעץ מיך אויף צום פערשרייבען. איך פראָג, און ער אָנטפּערט,

— איהר הייסט?

— יונה.

— אויפ'ן צונאָמען?

— יונגעל־ווייז האָט מען מיך גערופען יונה ציעג, נאָך דער חתונה — יונה־דראַנג; נור זייט עס האָט זיך מיר דאָס מכשול געטראָפען — דער משוגענער יונה.

— אויפ'ן דייטשישען נאָמען?

— אַ... דאָס מיינט איהר? באַלד, באַלד — פּערעלמאַנן! איהר זעהט מיינע פּעריל?!

ער ווייזט מיר די צוריסענע רויטע פּאַרטשיילע אַרום האַלז, און זאָגט:

— אמת'ע פּעריל, האַ! נור — איך היים אַזוי! וואָס זאָל איך טהון?

— אַ ווייב?

— זי זאָלט איהר בעססער נישט פערשרייבען... זי וואָהנט נישט מיט מיר... זייט דאָס מכשול האָט מיך געטראָפען, וואָהנט זי נישט מיט מיר... און אַ וואָהל ווייבעל! איך וואָלט איהר זעהר גערן געגעבען גט, נור דער רב לאָזט נישט; ער זאָגט איך טאָר נישט, — אַ וואָהל ווייבעל!

דערביי ווערען איהם די אויגען פייכט.

— זי האָט אפילו דאָס קינד צו זיך גענומען. עס איז איהם ביי איהר בעססער. וואָס וואָלט איך געטהון דערמיט? אַרום געטראָגען? מען וואַרפט אויף מיר שטיינער; מען וואָלט מיר נאָך דאָס קינד געשאָדיגט.

— איין קינד האָט איהר?

— איינס.

— וואָס פאַר אַ „מכשול“ האָט אייך געטראָפען?

— איהר זאָלט אַזוי וויססען פון אַלדעם בייז, אויב איך ווייס וואָס. דער עולם זאָגט — אַ דבוק. דער רופא זאָגט, אַז עס איז מיר אַ שטיין געפאַללען אין קאָפּף אַריין, האָט זיך מיר די נשמה, אָדער ווי ער זאָגט, „דאָס חיות“ אַראָב געלאָזט אין בויך אַריין, דער שווארץ יאָהר ווייסט מיך! איך געדענק נישט דען שטיין, אַ בייל אויפ'ן קאָפּף האָב איך אפילו.

ער נעמט אַראָב דאָס היטעל מיט דער יאַרמולקע צוזאַממען, בייגט איין דען קאָפּף און ווייזט מיר אַ גאָאל באַרגעל צווישען די האָאר.

— אָפּשר איז עס פון אַ שטיין, נור משוגע בין איך, דאָס איז אמת!

— וואָס איז אייער שגעון?

— צוויי דריי מאָל אין טאָג האָב איך די נשמה אין בויך, דעמאָלט רעד איך פון בויך אַרויס, און קרייהע ווי אַ האָהן... איך קאָנן מיך באין אופן נישט איינהאַלטען, באין אופן נישט.

— פאַר׳ן מכשול וואָס זענט איהר געוועזען?

— איך בין נאָך גאָר נישט געוועזען. עס האָט מיך געטראָפפען באַלד ביי׳ם ערשטען יאָהר קאָסט... דעריבער האָב איך טאַקי נור איין קינד, געזונד און שטאַרק זאָלל עס זיין.

— האָט איהר עפּיס געלד?

— איך האָב געהאַט עטליכע גולדען נדן. אַ סך אַוועק געגאַנגען אויף רפואות, גוטע יודען... די רעשט האָב איך איהר אַוועק געגעבען.

— פון וואַננען לעבט איהר?

— פון צרות... יונגלעך וואַרפען מיר שטיינער, קאָנן איך מיך נישט אַרום דרעהען אין מאַרק, אַזוי וואָלט איך אָפּשר עפּיס פערדיענט געבען אַ סוחר...

מען פלעגט אויף מיר אַ מאָל רחמנות האָבען, מקרב זיין. היינט — שלעכטע ציימען; מוז איך בעטלען, בעטטעל איך פאַר־ווארעמעס, ווען די קינדער זענען נאָך אין חדר.

און איך האָב ווייניג דערפון... דאָס שטאָדטעל איז קליין; אַ חוץ מיר זענען נאָך דאָ משוגעים... אָט זאָגט מען, ערשט נעכטען, האָט די „לאָקשיכע" געוואָרפען דער דינסט אַ פאַנן אין קאָפּ אַריין. זי וועט זיכער משוגע ווערען, גאַנץ זיכער! איך ווייס נאָך נישט, צי זי וועט קרייהען ווי איך, צי בלאָזען אין דער פויסט אַריין, ווי שלמה׳טשיע דעם רב׳ס, אָדער שווייגען ווי חנה די טיקערן...

כ.

בְּלַאנְקֶעטֶען.

איך וויל דאָס שטאָדטיל נישט אָנרופען ביי׳ם נאָמען, נור נאָך איינס אַזוינס ווען איך טרעף אויפ׳ן וועג, וואָלט איך אויך אָנגעהויבען קרייהען.—

נאָט אייך בלאַנקעטען!

„געוועזען איין אויסגעצייכענטער שוסטער, מפרנס געוועזען ווייב און־קינד (זעלטען — ווייניגער אַלס 4—5) בכבוד. געוואונגען אויף דער לאָטעריע, אויף אַ „בראָנשווייגער", — אַ טמון מיט געלד... אָנגעהויבען טרינקען. אַלץ פערטרונקען, ווייב און קינדער אויף דער מדינה געלאָזט, און אַלליין

איז ער נעלם געוואָרען. שטאַרבט אַוודאי ערגיץ אונטער אַ צוים".

נור דאָס איז ווייניג יודישלעך. נאָט אייך „מים שלנו", זיין שותף צו׳ם בראָנשווייגער:

„געוועזען אַ מלמד. געוואונגען אויף דער לאָטעריע, געדונגען בשותפות מיט׳ן רבי׳ן אַ מיהל. די מיהל איז געגאַנגען קאַפּויער; באַנקראָטירט... היינט איז ער שמש אין אַ חסידים־שטיבעל. קיין פּענסיע נעהמט ער נישט, נור ער פערקויפט אין שטיבעל דען ביטטערן טראָפּפען. דאָס ווייב איז איינקויפערין, צוטראָגט אין די הייזער אייער, פּוטער. זי פערדיענט ווייניג, ווייל זי איז לאָם. איין זוהן איז אַוועק, דער צווייטער אַרבייט ערגיץ ביין אַ סטאָליאר; איינער איז אין דערהיים, — קראַנק אויף שקראָפּול".

„אלמה ביילא באַשע (דען צונאָמען קאָנן מען נישט געוואָהר ווערען) וואָהנט צוזאַממען — מיט אַ שנור אַ זעלנערקע. דער מאַנן איז נעלם געוואָרען אין דער טירקישער קריעג. די שנור פליקט פעדערען, זי איז אַ טיקערן און אַ וואָכטערן ביי „קינפעטאָרענס" אָדער אַזוי ביי קראַנקע. זוממער, כל־זמן דער פריץ האָט געלאָזט, פלעגט זי קלויבען יאַגדעס אין וואלד. אַ קראַנקע יודענע, בעטטעלט אַ ביסעל צו".

„זיינוויל גראָף — ערשט נישט לאַנג געוואָרען אַ שינדער. פאַריאָהרען איז ער נאָך געוועזען אַ גרויסער פישער, האָט ער אָבגעדונגען דען טייך, וואָס דער פריץ האָט געוואָלט פערדינגען אַ קריסט; אַ סך אָבטרעט־געלד געגעבען. אַ גאַנצען זוממער האָט ער געהאַפּט נור טרפה׳נע פיש, און איז בדיל הדל געוואָרען".

„שמערקע בענציעס — אַ געוועזענער דאַנציגער סוחר... שוין אַ יאָהר צוואַנציג אַז ער איז אַהיים געקוממען מיט׳ן בייטש־שטעקעלע... האַנדעלט פון דעמאָלט אָן מיט ראָזינקע־וויין אויף קדוש. דאָס ווייב — אַ נייטאָרען; שוין אַ פּאָר יאָהר ליידט זי אויף די אויגען. זיי האָבען אפילו קיין קינדער נ י ש ט, נור עס איז אַ גרויסע קאָנ־קורענץ אויף ראָזינקע־וויין, לעבען זיי בדוחק".

„מ ל ך פּערילס — אַ שאָנער יונגער מאַן, נישט לאַנג נאָך קאָסט... געהאַנ־דעלט בשותפות מיט אַ תבואה־סוחר, אָנגעוואָהרען דאָס געלד; דערווייל איז דער שווער געשטאָרבען אין אָרעמקייט. מען ווייסט נאָך נישט צו וואָס ער וועט זיך נעהמען, אין גאַנצען 3 קינדערלעך, נישט מעהר".

מען האָט מיך נאָך געבעטען, איך זאָלל פערשרייבען איינעם (מען האָט פער־געססען, ווי ער הייסט) אַ געלן יוד, מיט ווייב און קינדער (מען געדענקט נישט ווי־פיעל, נור אַ סך); ער ציהט זיך ה י י נ ט־מ אָ ר ג ע ן אין שטאָדטאַריין. דער פּריץ האָט איהם אָבגעזאָגט פון דער פאַכט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעהמען, נור — „פערשרייבען מאָגט איהר איהם!"

כא.

דער לט״ד וואָוניק.

— „בּיי אונז — די מעשה פֿערצאָהלט מיר אַ דרדקי־מלמד — איז טאַקי אין דער אמת געוועזען אַ לַמד־וָואו־ניק״.

— ער האָט אַליין געזאָגט? פֿראָג איך:

— אַ שאָנער למ״ד־וואָו־ניק וואָלט ער געוועזען, ער זאָלל אַליין זאָגען! ער האָט געלייקענט שטיין און בּיין. אַז מען האָט איהן געפֿראָגט דעראיבּער, איז ער געוואָרען מלא חֵמה, אָנגעצונדען. נור, אַ קשיא אויף אַ מעשה, געוואָהר געוואָרען איז מען, געוויסט! — יאָ... די גאַנצע שטאָדט, קינד און קייט האָט געוויסט! אַ שאלה דאָס איז! מען שמועסט — בּרור כּשמש! עס זענען געווען אין דער התחלה בּלתי־מאמינים, האָבּען זיי טאַקי געהאַט אַ מאוסען סוף.

אַט, למשל: יעקב־יוסף וויינשעקער, אַ יוד אַיין אַבציגער, אַיין איש מכובד, האָט עפּיס, איך וויים נישט ווי אַזוי, געדרייט אויפ׳ן מיט דער נאָז; גערערט? חס ושלום! נור אַזוי, אַ דריי געטהון מיט דער נאָז, ווי איינער רעדט — מוחל! גאָר נישט! — נו, וואָס קלערט איהר? עס איז נישט אויסגעגאַנגען פֿינף, זעקס יאָהר — ואיננו! יעקב־יוסף ליעגט אויפ׳ן קברות! אַ רחמנות איז געוועזען אויף לאה דער מילליבינגערין; עס איז געוועזען אַ בּלאָטע און זי האָט איהם פֿון דער קלאַדקע נישט אָבּגעטרעטען! וואָס זאָלל איך אייך זאָגען, פֿון דעמעלט אָן איז איהר מילך נע־וננען געוואָרען בּיי אַללע בּעלי־בּתים אָפשר אַ חדש דורכאַנאַנד! און דאָ העלפֿט נישט קיין בּעטען! אַז מען קומט צו׳ן איהם, מאַכט ער זיך כּאי־לא־ידע און — שעלט נאָך!

— און גלאַט — ווילל איך מיין חריפות בּעווייזען — תלמיד חכם, שמחל על כּבודו אין כּבודו מחול!

— תלמיד־חכם?! איז אַ למ״ד־וואָ׳ו־ניק אַ תלמיד־חכם? און רעכט עברי, מיינט איהר, האָט ער יאָ געקענט? נח מיט זיבּען גרייזען! און גלאַט —?! עברי איז גאָר נישט! בּיי אונז האַלט מען נישט פֿון קיין עברי. ער האָט אפילו נישט געקענט מעביר זיין די סדרא. און פֿון דעסטוועגען, זעהט איהר, האָט זיין תהלים־זאָגען געמאַכט אַזאַ רשם אין די עולמות העליונים! נאָך יענער רב זכרונו לברכה, האָט גע־זאָגט, אַז וואָלוויל (אַזוי האָט ער געהייסען, דער למ״ד־וואָ׳ו־ניק,) לאָכּערט אַללע שבעה רקיעים! און נור זיין תהלים מיינט איהר? איך וועלל אייך פֿערציילען, וואָס אַ מענש איז! בּיי חנה דער מיקערן איז לא־עליכם׳דיג געוואָרען די ציעג, האָט זי די

געטריבען צום זנאַחאַר, וואָס וואָהנט אונטער דער שטאָדט. די ציעג וואַקעלט זיך, צ׳וי חולה איז זי געוועזען.

אויפ׳ן וועג — ס׳אי׳ טאַקי געוועזען מן השמים — טרעפט זיך די ציעג מיט׳ן למ״ד־וואָ׳ו־ניק. און אַזוי ווי זי וואַקעלט זיך, האָט זי זיך אָנגעריַרט אין זיין בגד. וואָס קלערט איהר? כאחד האדם! אין דער רגע געזונד געוואָרען! זי האָט עס גע־האַלטען אפילו בסוד, נור דערנאָך האָט זיך געטראָפען אַזאַ מעשה: עס איז גע־וואָרען אַ פגירה אויף ציעגען, טאַקי ממש „אין בית...״ דעמעלט האָט זי אויס־געזאָגט די סגלה. מען האָט אַרויסגענאַרט וואָלוועלין אין מאַרק אַריין און אַרויף געיאָגט אויף איהם אַללע ציעגען.

— און אַללע זעננען געזונד געוואָרען?

— אַ שאלה דאָס איז, אפילו טאָפּעלט מילך געגעבען! די טיקערן האָט דער־פאַר בעקוממען אַ גראָשען פון אַ ציעג; נתעשר געוואָרען!

— און ער?

— ער? גאָר נישט! אַז ער האָט אַלץ אָבגעלייגענט, נאָך געבייזערט זיך און געשאָלטען... און אַזוינער טאָר גאָר קיין געלד נישט נעהמען, ער איז דאָך קיין גוטער יוד נישט... ער קאָנן דאָך נישט נתגלה ווערען!

— פון וואָס האָט ער געלעבט?

— אַ מאָל איז ער אַ שוסטער געוועזען (אַ למ״ד־וואָ׳ו־ניק מוז דאָך זיין אַ בעל־מלאכה; חאָטש אַ וואַססער טראָגער, נור אַ נהנה מיגיע כפו), אין זיינם אַ פאָר שיך פלעגט ער, זאָלל לעבען, געהן צו סנדקאות... נור אויף דער עלטער איז ער געוואָרען אוים שוסטער; ער האָט שוין נישט געקאָנט אפילו קיין דראַטווע ציהען, ווער שמיעסט אַ לאַטקאַלע לייגען... די האַנד האָבען איהם געציטטערט... נור אַזוי: אַ שליחות׳ל, אַ קאָנדעל וואַססער, אַ לינה, תהלים זאָגען... פון דער תוכחה... און ווינטער — דער עיקר פון גרובע הייצען אין בית המדרש!

— האָלץ האָט ער געטראָגען?

— געטראָגען?! און חברה וואו איז? מען האָט געבראַכט האָלץ, אַריינ־געלייגט, ער האָט קאָמאַנדירט און אונטערגעצונדען... מען זאָגט „אַ דוכם״, אַיין אויבען! און, זעהט איהר, דער בית־המדרש־אויבען האָט איהן אַזוי געקענט, ווי אַ ווייב, להבדיל, אַ מאַנן! אַז ער האָט אונטערגעהייצט, האָט זיך געבראַנט; עס האָט געמאָגט זיין אַ ווינד סכנות נפשות! אומיטום האָט גערויכט, און אין בית המדרש אויבען האָט געפלאַקערט! און דער אויבען איז געוועזען אַ צושפּאַלטענער, אַ זקן מופלג! און לאָז איין אַנדערער פּרווען צוגעהן — באָין אופן! אָדער עס ברענט נישט, אָדער דער רויך יאָגט פון אַללע שפּאַלטען; און אַ ניט, אַז נישט דאָס און נישט יענס, געהט אַרויס די וואַרעם דורכ׳ן קוימען, און ביי־נאַכט ווערט

מען שיער נישט געפרווירען! דערנאָכדעם, אַז ער איז נפטר געוואָרען, האָט מען טאַקי געמוזט אריינשטעללען איין אַנדערע כּלי; ווייל צום אלטען איבּען האָט קיינער קיין שלימא נישט געהאַט!...

אַ שאָד אַזא יוד! כּל זמן ער האָט געלעבּט, איז געוועזען פּרנסה; היינט, רחמנא לצלן, אויסצוגעהן פאר אַ דריייער! אונ מען האָט קיין דאָקטוירים נישט געדאַרפט...

— אַלץ זיין תהלים?

— איהר פראַגט ערשט! מען שמועסט „תציל ממות"! בּחוש!

— איז קיינער נישט נפטר געוואָרען אין זיין צייט?!

— כּולי האי! קיינער נישט נפטר געוואָרען! וואָס איז, דער מלאך־המות, מיינט איהר, האָט שוין גאָר קיין דעה נישט? וויפיעל מאָל, מיינט איהר, האָט דער „יוד" אַליין, זכרונו לברכה, אָנגעוואונשען לרפואה שלמה אונ ער, דער שטן, האָט זיך געשטעלט „שטאַרצעס", נו, האָט עפּיס געהאָלפען? אַ מלאך איז פאָרט נישט קיין קלייניגקייט! אונ דאָס בּית־דין של־מעלה פּסקיט איהם אויך אַמאָל צו! ווי דען! קיין דאָקטאָר האָט מען פאָרט נישט בּעדאַרפט: עס האָט זיך טאַקי קיינער דאָ נישט אויסגעהאלטען; היינט האָב'מיר צוויי דאָקטוירים!

— חוצ'ן זנאַחאַר?

— ער איז שוין אויך פערהאַפּט געוואָרען...

— געפּגרט?

— אויף אַזויִנעם זאָגט מען נישט געפּגרט... די סטרא אחרא איז אויך נישט קיין קלייניגקייט...

כב.

דער מָסר.

אױב טאָמאַשאָוו האָט געהאַט אַ למ"ד־וואָו־ניק, האָט זי פאַר דאָס געהאַט אַ מסר אויך! דאָס האָט מיר אויך פערציילט דער דרדקי־מלמד. אונ ער איז אויך ערשט נישט לאַנג — נור איך וויים נישט, וואָס מען זאָגט — נפטר, געשטאָרבּען, צו פערהאַפּט געוואָרען.

אונ אָפּשר מיינט איהר אַ פּראָסטער מסר, פּשוט כּמשמעו: ער האָט געזעהן ערגיץ אַ פאַלשע מאָס, אַ נישט־גלייכע וואָג, איז ער געגאַנגען און האָט

אויסגעזאָגט? חס ושלום, דוקא נישט! נור לא יחרץ געלד! נור געבעט־אַשיט: אָט געהט ער, אָט לויפט ער, אָט פֿאָהרט ער, אָט שרייבט ער, אָט שיקט ער אַ „שמאַפּעט”! וכדומה גוטע זאַכען; אונ האָט אויסגעצויגען די קלעע פֿון די ביינער...

— „אונ איז'ן איז ער אַ מַכּה שולדיג געוועזען — פֿערציילט דער דרדקי־מלמד — איך געדענק דאָך נאָך, ווען ירוחם האָט'ן אַראָב געבערענגט! אַ זיידענער יונגער מאַנן! נור ירוחם האָט צוגעזאָגט נדן מיט קאָסט אונ אַליין נישט געהאַט קיין מזון סעודה אחת. אונ ירוחם אליין איז אויך אַ מַכּה שולדיג; דער ברודער זיינער געציל (אַ בילי, אַ גביר עצום) דער האָט דאָס גראָבטע חלק דערינגען!”

עס איז די מעשה מיט צווי ברידער; איינער אַ קלוגער אונ אַ גוטער, אונ דער צווייטער אַ נאַרר אונ אַ שלעכטער. דער גוטער־קלוגער איז איין אביון אונ דער שלעכ־טער נאַרר — איין עשר גדול. פֿערשטעהט זיך, אַז דער רייכער וויל דעם אָריכען נישט העלפֿען.

— „מילא, כל זמן עס איז געגאַנגען וועגען מזונות, האָט ירוחם געשוויגען. אָבער, אַז די בתולה זיינע, גרונע, איז איבערגעוואַקסען למעלה מעשרים אמה אונ אַ 19—20 יאָהריגע בוגרת געוואָרען, האָט שוין ירוחם געשטורמט. שטאָדט אונ רב האָבען זיך אַריינגעלייגט אונ געציל האָט געגעבען אַ קוויטעל: אַז, אַ יאָהר אחר החופה, וועט ער אויסצאָהלען אַזוי פֿיעל אונ אַזוי פֿיעל. פֿריהר וויל ער נישט: דאָס פּאָר פֿאָלק קאָנן זיך נאָך צו געה'ן, ירוחם וועט אויפֿעססען דאָס געלד, אונ מען וועט ווייטער שטורמען נדן.

געוואָלט האָט ער — 3 יאָהר, געפּועלט האָט מען אויף אַ יאָהר! דערנאָך האָט געציל געזאָגט: לָאו הָכִי! בדיניהם איז דאָס קוויטעל נישט ווערט געוועזען אַ דרייער, דערווייל איז געוואָרען אוים „יד ישראל התקיפה”; דער אַלטער רב איז נפטר געוואָרען, דער נייער רב מישט זיך נישט, ער האָט מורא פֿאַר'ן קאַזיאָננע, דער קאַזיאָננע שיקט אָב לַערכאות... אונ — גאָר נישט! געציל גיט נישט אַ דרייער! ירוחם ווערט נעלם; אָדער צו'ן אַ גוטען יוד, אָדער אויף דער מדינה... אונ ביינוש בלייבט ביי גרונען!

דעם רבונו של עולם'ס דרָכים זענען טאַקי נישט צו'ם פֿערשטעהן! עס איז דאָך נאַריש, ער איז געוועזען אַ בחור, זי — אַ בתולה, איז דאָך נ י ש ט לפי מעשיו, קומט אוים: איין אשה — אַ מאַשין, אַ קאָזאַק, אונ אַ מאַנן — אַ גאָר נישט, אַ זעקעל ביינער, טאַקי אַ גל של עצמות! וואָס קלערט איהר, זי האָט'ן גענומען אין דער לערן אונ געמאַכט פֿינ'ם אַ לייט!

זי האָט'ן נור אָנגערייצט אויף געצלין. ער זאָלל נישט לאָזען אויסנעהמען, נישט לאָזען געבען איהם איין עלית... עס האָט געהאָלפֿען ווי איין ארבים אין דער

וואנד! געציל האט'ן אויסגעפאטשט, און פון דעמעלט אן האט זיך דער יונג געשאכט צו קוממען אין בית המדרש אריין.

איינמאל, פאר פסח, אז ס'איז שוין געוועזען כלה כל הקצין, האט גרונע ווייטער געיאגט ביינישען צו'ם פעטער, און געיאגט מיט א בעזעם! ביינוש איז נאך א מאל געגאנגען, און דער פעטטער האט איהן נאך א מאל ארויס געווארפען...

איך זאג אייך — א מעשה נורא, וואס אויף דער וועלט קאנן זיך טרעפ-פען! מיין צווייט ווייב איז דעמעלט נאך א גרושה געוועזען און געוואהנט ביי גרונע'ן קאמארינע; און זי האט אליין געזעהן, ווי ביינוש איז אהיים געקוממען נישט טויט און נישט לעבענדיג און האט געציטטערט ווי אין א פיעבער. א מבין איז מיין פלונית'טע, (איידער דאס אורחים-הויז איז אבגעבערנט געווארען, איז זי דארט בעל-בית'טע געוועזען) האט זי באלד געזעהן, אז עס איז נישט פשוט!

און דא דארף נאך גרונע אהיים קוממען פון מארק, (זי איז געזעססען מיט בייגעל) וועט זי איהם דערלייגען; האט זי איהם פאר רחמנות איין עצה געגעבען, ער זאלל זיך לייגען אברוהען אויפ'ן פיעקאליק... און ער, רחמנא ליצלן, איז געוועזען ווי א גולם. מען זאגט אזוי, זאלל זיין אזוי; ער איז ארויף אויפ'ן פיעקאליק.

גרונע איז אהיים געקוממען. מיין פלונית'טע האלט בשתיקה; ביינוש שלאפט אויפ'ן פיעקאליק, אדער מאכט זיך שלאפענדיג. און אפשר איז ער שוין נישט גע-וועזען ביי די קלארע געדאנקען. ווארען, אזוי ווי געציל האט'ן ארויסגעווארפען, האט ער באלד א געשריי געטהון, אז ער וועט אויס זאגען וואו דער זוהן ליגט בעהאלטען; און ביי קלארע געדאנקען, וואלט ביינש אזוינס נישט געזאגט.

ווי עס איז געוועזען, אויף דער געצעליכע האבען די ווארטער א גרויסען רושם געמאכט. מיינע שונאים זאללען אזוי וויססען פון זייער לעבען, אויב ביינוש האט גאר געוויסט וואו יונה-געצילס איז בעהלטען! נור — א יודענע— א מאמע! א בן יחיד!... וואס קלערט איהר,— א שפייז-קראם האט זי געהאט, נעהמט זי א טראגער מיט א זאקעל פסח'דיק מעהל און הייסט זיך נאכטראגען צו גרונען —

זי קומט אריין... (נור א שאד מיין ווייב איז נישט דא! זי איז דאך געווע'ן דערביי; אז זי דערציילט איז צו קיכען פאר געלעכטער) זי קומט אריין, דען טראגער לאזט זי אין הויז.

גוט מארגען, גרונע! גרונע ענטפערט נישט; ווערט איהר שוין פינסטער ד'אויגען. „וואו—פרעגט זי—איז ביינושעל?" „דער שווארצער יאהר זאל'ן וויססען!" ענטפערט גרונע און דרעהט זיך איבער צום קוימען, שוימט אלץ דאס יאכעל. איז ער דאך א ודאי געגאנגען מסר'ן! מיין געצליכע רופט אריין דען טראגער, מען לעגט אב דאס זאקעל מעהל; גרונע זעהט נישט, אדער מאכט זיך נישט זעהענד'ג, דער טויט זאלל זי וויססען! די געצליכע הייבט אן פלאטשען און שעפלען, „גרונישע,

מיר זענ׳מיר דאָך קרובים, איין בלוט...רופ׳ן צוריק! לאָז ער מיך אונ זיין נשמה נישט אומברענגען!"

צונ׳ד ערשט האָט זיך גרונע איבערגעדרעהט. קיין נאַררישע יודענע איז זי נישט געוועזען, באַלד פערשטאַנגען אין וואָס עס געהט, אויסגענאַררט נאָך אַ פּאָר קאָרבליך אונ געלאָפען מכלומרשט אָבזובען ביינושען...

אין שטאָרטיל איז באַלד אַ שם געוואָרען אַז ביינוש מסר׳ט... אונ גרונע האָט הנאה געהאַט דערפון... זי האָט געהאַלטען ביינושען אויפ׳ן פּיעקאַליק אונ געסטראַשעט אונ געצאַפּט ביי אַללע בעלי־בתים, וואו נור עס איז געוועזען עפּים אַ חטא.

— איז זי דאָך גאָר דער מסר געוועזען?

— פריהר זי אונ דערנאָך ער אַלליין. פאַר הארצדריקיניש האָט ער אָנגעהויבען צו טרינקען; דערנאָכמען האָט ער זיך שוין אין די שענקען אַרום געוואַלגערט אונ אַליין געמאַכט די קונץ. ער האָט שוין אפילו גרונען נישט אַ דרייער געגעבען אונ אַלץ פערשאַשעט... אַ שאָד אַזא כלי! וואָס פון איהם איז געוואָרען!

— וואָס איז געוואָרען?

— ער האָט זיך די קישקעס פערברענט... פריהר נאָך איז ער משוגע געוואָרען, אין די גאַססען אַרום געלאָפּפען, אָדער וואָבען־וויים ערגיץ אונטער אַ צוים אָבגעלעגען... נור אַהיים צו גרונען — באַין אופן נישט! אַז ער איז שוין גאָר חרב געוואָרען, האָב׳ן איהן 10 מענשען נישט געקאָנט אריין פיהרען צו גרונען אין שטוב אריין. ער האָט געשלאָגען, געביססען... מען האָט איהן געמוסט אריינגעהמען אין בית־המדרש אריין (דאָס אורחים הויז איז שוין נישט געוועזען) אונ דאָרט איז ער נפטר געוואָרען! מען האָט איהן אפילו געוואָלט ראַפּיהען, אַ מומחה גערופען, מען האָט תהלים געזאָגט...

— דער למ״ד־ווֹו־ניק אויך?

— אַ וודאי?

— נו?

— אַ מענש אָהן קישקעס, טהו עפּים!

האשה מרת חנה.

(אַ פּעקיל בּריעף)

אַ) צוויי בּריעף, וואָס חנה האָט בּעקומען פֿון איהר בּרודער מנחם מענדיל, און איין בּריעף פֿון איהר שוואָגערין חוה גיטל. בּסך הכּל דריי בּריעף.

ערשטער בּריעף.

החיים והשלום לאחותי הצנועה מרת חנה תחיה.

דיין בּריעף האָבּ איך ערהאַלטען. וואָס קלערסטו, איך האָבּ גענוג טרערען פֿאַרגאָסען און אַ גאַנצע נאַכט געזיפֿצט און געקרעכצט; וואָס קומט מיר אָבּער אַרויס, גאָט אין הימעל איז מיין עדות, אַז איך בּין דיר נישט אימשטאַנד צו העלפֿען. און וואָס דו שרייבּסט וועגען דער ירושה, מוז איך דיר, ליעבּע שוועסטער, זאָגען, אַז דאָס איז גאָר קיין וואָרטער נישט! נאָכ'ן יודישען דת האָסטו קיין שום טענה־ומענה אויף דער ירושה; פֿרעג דיין מאַנן, ער איז דאָך אַ יוד אַ למדן, וועט ער דיר אויך זאָגען דאָס אייגענע. און דו דאַרפֿסט גאָר נישט פֿרעגען דען מאַנן, ער זאָלל דיר ערשט זאָגען; אַזאַ אִשָּׁה כְּשֵׁרָה ווי דו, אָפּענט אויף דאָס דייטש־חומש און זעהט, אַז צלָפחד'ס טאָכטער האָבּען בּעקוממען ירושה, נור וויל עס זעננען קיין בּנים־זכָרים נישט געווען. אָבּער, קוים זעננען דאָ בּנים־זכרים, בּעקוממען די טאָכטער קיין ירושה נישט. און קיין שכַר חֲצִי זָכר האָסט דו נישט. אַי, וואָס דו זאָגסט, אַז דער טאַטע, עליו־השלום, האָט דיר דען גאַנצען נדן נישט גע'סלוק'ט, איז אַ ודאי קיין טענה נישט, וואָרן, צוריק געשמועסט, ווער קריגט דען גאַנצען נדן? מיר האָט מען, ווייסט דו, אויך אָבּגעריססען, און איך האָבּ, חלילה, קיין טענה נישט צו קיינעם. — און, בּכלל, איז דער שׂכל מחַייב, אַז אויבּ דער טאַטע, עליו השלום, האָט נישט געהאַלטען זיין התחַייבות, האָט דאָס צווייטע צד אויך אַזוי געטהון, און מען איז דערויף בּעשטאַנען; די צדָדים האָבּען איינעם דעם צווייטען מוחל געווען, ווי בּיי אונז יודען דער מנהג איז. און איך האָבּ נישט געוואָלט שטעללען אויף מיין דֵעה. און

איבער געשמיעסט די זאַך מיט אונזער רב און מיט די דַיָינים, און אַללע זאָגען פּה־אחד, אַז עס איז אַזוי.

און, בנוגע צו דער טענה, וואָס דו שרייבסט, אַז דו האָסט נור אַ האַלב יאָהר געגעססען קאָסט, נישט אַ גאַנץ יאָהר, — פון דעם ווייס איך שוין גאָר נישט! לא פּקדני אַבָּא — דער פון האָט מיר דער טאַטי, עליו השלום, נישט געזאָגט. און ווייסען ווייסט דו, אַז איך בין דאַמאָלס געוועזען אַ פּרוש, בין געזעססען ביי דער גאַנצער צייט ביי׳ם רבּי׳ן, זאָלל לעבען, און געלערענט... און חוה גיטל מיינע דערצאָהלט, אַז עס איז אַזוי געוועזען: עס איז געוואָרען אַ שטיקעל מחלוקת צווישען אייך וועגען די מאַמע, עליה־השלום׳ס, שטאָט אין דער ווייבערישער שול, און איהר האָט אייך אַרומגעריססען ביי די קאָפּ, און דער טאַטע, עליו־השלום, האָט דערפון גרוים צער געהאַט און גרויס עגמת־נפש; און איינמאָל שבת־צונאַכט׳ס, האָסטו געכאַפּט דאָס פּעקיל מיטן מאַנן און ביסט מיט׳ן אַוועק אין זיין שטאָטיל אריין, — אויב אַזוי, ווער איז אייך שולדיג? אויף וועמען שרייסט דו? ווער האָט אייך געהייסען ענטלויפען? אַז מען דאַרף עססען קאָסט, עסט מען...

נור — איך מיין נישט, חס־ושלום, דיר אָנצוטהון עגמת־נפש. איך וויל דיר נור אויסווייזען, ווי ווייט אומגערעכט דו ביסט; אָבער יאָ גערעכט, נישט גערעכט, מען דאַרף זיך פיהרען לפנים משורת־הדין, בפרט קעגען איין אייגענע שוועסטער. נור וואָס העלפט עס; וויל יאָ, וויל נישט, אַז מען קאָן נישט! דאַרפסט וויסען, שוועסטערלעבען, אַז דער פאָטער אונזערער, זכרונו־לברכה, האָט פאַר דער פטירה געמאַכט אַ צַוָאָה, ער האָט אַוועקגעגעבען דאָס גרויסע ש״ס דעם גרויסען בית־המרש, דאָס קליינע ש״ס — דעם קליינעם בית־המדרש, די משניות׳ן מיט די עשרים־וארבע׳ס האָט ער געהייסען שיקקען אין שטיבעל אַריין, וואו ער, עליו־השלום, האָט געדאַוונט... קבורה געלד, נישט אויסגערעדט זאָלל עס זיין, האָט געקאָסט צוויי הונדערט גולדען, מַיִד לָיִר האָב איך אויך צוטהיילט אַ פופציג גולדען, וואָס רייד איך, מעהר, אַ סך מעהר ווי פופציג גולדען! דען טאַטען, עליו השלום׳ס, מַלבושים האָב איך אויך צוטהיילט אָרימע לייט, חוץ דער זיידענע קאַפּאָטע, וואָס איך האָב, לויט צַוָאָה, איבער געלאָזט פאַר מיין משה׳לה, שֶׁיִחיה, ער זאָלל אין איהר געהן, אין אַמזל׳דיגע שעה, צו דער חופּה, במהרה בימינו, אמן. וואָס דען בלייבט בסך הכל?

עס בלייבט נישט מעהר, נור דאָס הייזעל. נו, קיין שרפ״ט איז עס נישט ווערט. דער דאַך איז, לא עליכם, אַ חולה־נופל; אויף אַ האָאָר העננט ער. דער וואַנט הייסט אַראָב נעהמען די אַלטע פייער טויער. און אין גאַנצען איז עס בחזקת סַכָּנָה.

נישט מעהר, שוועסטער לעבען, דו מיינסט, איך האָב פרנסה! אַז דער טאַטע, עליו־השלום, איז נפטר געוואָרען און איך בין אַראָב פון קאָסט, האָב איך פערדונגען

די דריי שטובען לינקס גרונס דעם סוחר, מען רופט איהם גרונם צאָפּ (דו מוזט איהם אוודאי געדענקען און דאָס ווייב זיינס — זלאַטע), מיט דעם געלד קוועהל איך מיך און בעצאָהל קוים פּאַדימנע און אנדערע פּאַדאַטקעס, וואָס וואַקסען פון טאָג צו טאָג. שולדיג בין איך בסך הכל פּאַר אַ יאָהר אנדערט האַלבען מיט אַ שמיץ! דערווייל טהו איך מיר עצות, גיב אַ טרינק בראָנפען, — קום שפּאָטער, קום מאָרגען, כנהוג, נור דער שטריק אויפן האלז וואַקסט, און וואָס דער סוף דערפון וועט זיין, ווייסט איין רבונו של עולם.

איך בעוואָהן די דריי שטובען רעכטס אין איינעם מיטן איינפאָהר־הויז און מיט דער שענק; די צייט דערווייל איז זעהר שלעכט, די דאָרפער ארום האָבען זיך פערשוואָרען, נישט צו טרינקען קיין בראָנפען. איז נאָך ווייניג, האָט דער פּריץ געאָפּענט אין די ארומיגע דאָרפער שפּייז געוועלבליך מיט טהיי־הייזער, — וואָס זאָלל איך דיר זאָגען? מען דאַרף רחמים! מען קוקט זיך די אויגען אוים, איידער מען דערזעהט אַ פויער!

און וואָס דו שרייבסט, אז ווער עס קומט, זאָגט דיר, אז איך האָב שאָן פרנסה, — זיי וויססען, אז מענשען האָבען נור גרויסע אויגען. איידער מען פער־דיענט אַ דרייער, איז קריעת ים־סוף. דערווייל מוז מען ביילע־סאָשען חתונה מאַכען, און איך ווער גראָה און אַלט דעריבער. די הוצאות זעננען אין לשער, אויף חוב וויל מען נישט געבען, צו די מלבושים פעהלט נאָך אַ זיידען אייבער־מלבוש, ואחרי ככלות־הכל, מוז חוה גיטל מיינע, באַלד נאָך דער חתונה פאָהרען צו'ן אַ דאָקטאָר. אז שמואל רופא הייסט שוין פאָהרען, פערשטעהסט דו שוין, ווי עס האַלט, רחמנא ליצלן... איך האָב געפרעגט דעם רבין, זאָלל לעבען, הייסט ער, זאָלל לעבען, אויך פאָהרען קיין וואַרשא. און דער הוס' ווערט שטאַרקער פון טאָג צו טאָג, — גלייך מען וואָלט האַלץ געהאַקט!

און דאָס, וואָס דו ווילסט מיך איבערשרעקען, אז אויב איך וועל דיר נישט באַלד אָנטפערן ווי עס געהאָר צו זיין, וועסטו שרייבען צו אונזער קרובה אין לובלין, און זי וועט געהן צו'ן איהר אדוואָקאַט, מען זאָלל מיך איבערגעבען אין גויעשע האָנד אַריין, — זיי וויסען, שוועסטער לעב, אז דערפאַר האָב איך גאָר קיין פחד נישט! ער־שטענס, פערשטעה איך, אז עס איז גלאַט גערעדט, אז אַזא כשר'ע צנועה, ווי מיין שוועסטער איז, ווייסט, וואָס אַ בית־דין איז, און וואָס אַ סאָנד, להבדיל, איז... אַזא שטות וועסט דו נישט טהון. אַ יודישע טאָכטער טהוט נישט אַזוי! און, דו זאָלסט אפילו וואָללען, האָסט דו דאָך אַ מאַנן צו הונדערט און צוואַנציג יאָהר, און ער וועט אַזא'ן עולה נישט דערלאָזען! ער וואָלט זיך שוין נישט געטאָרט ווייזען ביים רבי'ן זיינעם, אפילו נישט אין שטיבל אַריין קוממען!

אויסער דעם, ראָטה איך דיר, זאָלסט, חס ושלום, נישט ארויסוואַרפען קיין

געלד אויף אַדוואָקאַטען; איין עס לא היה זעננען זיי די אַדוואָקאַטען, נור גיב אונ גיב אונ האָרסט דו אויף צו געבען, ווייסט ער שוין נישט, ווער דו ביסט.

אונ דערמאַנענען מוז איך דיר נאָך די טאָמאַשאָווער מעשׂה, וואָס דער טאַטע, עליו־השלום, פלעגט פערצאָהלען. אָפשר האָסט דו זי פערגעססען, וועלל איך דיר נאָך אַ מאָל פערצאָהלען. אַ מאָל איז דאָרט נפטר געוואָרען אַ בעל־הבית; איז די טאָכטער זיינע, אַ גרושה, געלאָפּען צו׳ם אַסעססאָר, ער זאָלל איהר אויסטהיילען אַ חלק ירושה, ווי עס איז בדיניהם. דערווייל, אַזוי ווי זי איז געשטאַנענען אונ גע־רעדט מיטן אַסעססאָר, איז ביי׳ן איהר אין שטוב אַראָבגעפאַללען אַ קויל פון קוימען... אין דער רגע האָט זיך אונטער־געצונדען די שטוב, אונ עס איז איהר, נישט פאַר אונז געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, אַ קינד פערברענט געוואָרען!

אונ איך ראָטה דיר, שוועסטער חנה, זאָלסט זעהען חרטה האָבען אונ תשובה טהון אויף דעם, וואָס דו האָסט געשריבען. אין אדם נתפס על צערו, דאָס הייסט, ווי מענשען זאָגען — צרות נעהמען דעם שׂכל צו, נור אַ קטרוג קאָנן, חס־ושלום, זיין דערפון, אונ דו דאַרפסט עפּיס אויף זיך נעהמען, האָטש אַ תענית איבער אַ טאָג!

איך פון מיין צד בין דיר מוחל מיט׳ן גאַנצען האַרץ. אונ, אַז דו וועסט קומ־מען, אם ירצה השם, אויף מיין טאָכטערס חתונה, וועט אַלץ ווערען אויסגעהיילט, וועסט דו זיך מיט אונז משמח זיין אין אַ מזלדיגע שעה. נור זעה, למען השם, נישט צו דערמאַנענען פון פראָצעססען, חס־ושלום! —

אונ דער עיקר פערדריסט מיך אויף בעלך, נר״ו, המופלג, וואָס שרייבט גאָר נישט פון זיין געזונד. אויב ער איז אויף מיר אין כעס, זינדיגט ער, אונ ער דאַרף דאָך ווייססען, אַז כל הכועס וכו׳. חוץ דעם, האָט זיך אַרוים געלאָזט אַ קול אין אונזער שטאָדטעל, אַז ימים נוראים איז ער נישט געוועזען ביים רבין אונ האָט געדאַווענט גאָר אין בית־המדרש. נאָך זאָגט מען, אַז ער וויל אַוועק לעגען דאָס לערנען אונ זיך צו עפּיס צושלאָגען. אַ נהגה מיגיע כפּו, זאָגט ער, ווילל ער זיין. וואָס פאַר אַ צער איך האָב דערפון, קאָנסט דו משער זיין. וואָרען „תורה מה תהיה עליה״? ווער וועט זיצען אונ לערנען, אַז נישט אַזוינע טהיירע קעפּ ווי ער?!

ער דאַרף ווייססען, אַז דער טאַטע, עליו־השלום, האָט זיך מיט׳ן משדך גע־וועזען נישט אויף דעם תנאי! אונ בפרט היינטיגע צייטען, ווען די אומות־העולם נעהמען זיך צום מסחר אונ די עסקים פאַללען פון טאָג צו טאָג, איז אַ ודאי אַ ישר, נשים זאָללען האַנדלען, אונ די מאַנגער זאָללען טאַקי יושב ועוסק בתורה זיין, אונ דער רבונו של עולם וועט זיך אָפשר טאַקי מרחם זיין... זאָלל ער זיך בעססער אַרויסנעהמען אַ כתב־רבנות, זאָלל ער ווערען שוחט, מלמד, — וואָס ער ווילל, נור נישט קיין סוחר, חס־ושלום... איך זאָלל נור ווייססען, אַז ער וועט מיר נישט

אָבערעדען מיין קינד פון מיין רבין, וואָלט איך איהם מיין משה'לען געשיקט אויף לערנען מיט קאָסט!

זעה, אז דיין מאַנן זאָלל אַוועקלעגען די נאַרישקייטען, דו מאַך דיר אַ געוועל-בעל, אַ שטעלל... און זכות אָבות, הן פון דיין צד, הן פון בעלך נר"ו'ס צד, וועט אייך בודאי ביישטעהן.

און פֿעריאַג, ראָטה איך דיר, די מרה־שחורה, מיט וועלכער דיין בריעף איז אויסגעווייקט, אַז עס שנייט ביים האַרץ. אַ בשר־ודם אָהן בטחון, איז אַרגער ווי אַ בהמה, רחמנא ליצלן. ער דרעהט זיך אַרום אויף דער וועלט, ווי אַ יתום אָהן אַ טאַטען, אַ גאָטט, ברוך הוא, אין הימעל האָבען מיר; פערלאָזען פערלאָזט ער נישט.

אַז דער מענש פאַלט אַריין אין מרה־שחורה, איז אַ סימן, אַז ער האָט, חס ושלום, קיין אמונה, קיין בטחון נישט. און דאָס איז נישט ווייט פון אַרגערע זאַכען, רחמנא ליצלן! וואָס איך וויל אפילו איבער מיין מויל נישט ברענגען!

גם שרייב מיר, אחותי חנה, ווי עס שטעהט ביי'ן אייך מיט אַרבים? אונזערע צוויי גרויסע סוחרים, דו געדענקסט דאָך זיי, דער לאָמער יוחנן און יונה סגי־נהור, האָבען אויפגעהויבען דען מקח, און דער פריץ אונזערער האָט נישט אויף זריעה... אָפשר וועט זיך, אם ירצה השם, מאַכען אַ שטיקל עסק... עס איז אָפשר מן השמים, איך זאָלל האָבען צו שטייער צו חתונה־הוצאות. דיין טובה פערלאַנג איך, חס־ושלום, נישט אומזיסט; זאָלל זיך נור עפּיס מאַכען, שיק איך אייך אויף הוצאות, זאָלסט קוממען עם בעלך המופלג, שיחיה, אויף סאַשע־ביילא, שתחיה'ס, חתונה, איך וועלל נאָך פאַר דיר אַ מתנה געבען — דרשה געשאַנק מצד הכלה!

חוה גיטל, שתחיה, גריסט דיך גאַר פריינדליך. אַליין שרייבט זי נישט, ווייל עס איז היינט ביי אונז יריד; זענען געקוממען צוויי סוחרים פון די זאַמושציער אָבל'ער און ווילען דוקא געפילטע פיש. די כלה, שתחיה, איז געגאַנגען צום שניידער אָנמאָסטען אַ מלבוש, און מיך האָט מען דאָ אַליין איבערגעלאָזט פאַר אַ שומר ביי'ם קוימען.

און זעה, למען השם, אחותי חנה, נישט צו צולאָזען זיך צום האַרץ, אַוועקצו־טרייבען די מרה־שחורה און לעבען מיט בטחון. ווער עס שפּייזט אַ וואָרמיל אויף דער ערד און אַ פייגעלע אין נאָסט, וועט דיך אויך נישט פערלאָזען.

גריס בעלך, וכו'

פון מיר אחיך —

מנחם מענדיל.

צווייטער בריעף.

התחיים והשלום לאחותי מרת חנה תחית.

איך האב דיין צווייטען בריעף דערהאלטען. ער איז געוועזן דורכגעווייקט פון טרערין, און פולל זלזולים געגען מיר, זוגתי חוה גיטל, שתחיה, און אפילו בתי הכלה, ביילא-סאשע, שתחיה, און איך האב דערפון פיעל שפיכות-דמים געהאט, ווארען פאר וואס? אחותי חנה, דו זאגסט, אז איך בין, חס-ושלום, א גזלן, אז איך האב דיך געטראפען, חס ושלום, אין וואלד, און איך האב דיך גע'הרג'עט, חס-ושלום; אז דורך מיר און זוגתי חוה גיטל, שתחיה, ביזט דו פערוואגעלט געווארען פון דער היים, אז מיין טאכטער ביילא סאשע איז, ביי דיר אין די אויגען, א חצופה, ווייל זי מאכט זיך זיידענע מלבושים.... מה אומר ומה אדבר, אז איך מוז הארען און שווייגען, ווייל איך ווייס, אז דיר איז אזוי שלעכט... אז נישט דו רעדסט, נור דיין שויער געמיהט רעדט...

די זאך איז אבער נישט אזוי. איך בין, חס-ושלום, קיין רוצח נישט! און זאלל קומען איינער פון גאס, און זאגען, אז די קאפאטע, וואס איך טראג אויפ'ן לייב, איז זיינע, און ער ווילל האבען א דין-תורה, רעד איך מיט איהם נישט דאס אנדערע ווארט, און געה מיט'ן צום רב. און, אם ירצה השם, אז דו וועסט קומען אויף ביילא-סאשע'ס חתונה, האב איך מיט דיר א דין-תורה, בפירוש א דין-תורה, פון קיין פשר האלט איך נישט!

און זעה אליין! בנוגע צו די קאסט, וואס דו האסט נישט דערעססען, ביסט דו דאך אליין מודה אין דיין בריעף, אז די סבה איז געוועזן א מחלוקת צווישען דיר און זוגתי, תחיה. ווער עס האט אנגעהויבען איז נישט מיין זאך, איך זעה נור, אז בעלך איז, קיין עין הרע, א גרויסער גולם, שהלך אחרי אשתו... איהר זענט, זאגט מען, אין א מוצאי-שבת אנטלאפען, ליטען-גלאכטער אנגעמאכט. דער טאטע, עליו-השלום, האט געהאט דערפון גרויס שבירת-הלב און קצור-ימים, (אזוי האט ער בפירוש געזאגט; שכנים האבען געהארט!) און דו לעגסט אלץ ארויף אויף חוה גיטל תחיה! מאכסט איהר גלאט א בלבול!

נור! מאי דהוה הוה — דער טאטע עליו-השלום איז שוין אויפ'ן עולם-אמת! אוים קאסט, אוים טענות! שרייו חי-וקים געגען גאט, ברוך הוא!

און זיי וויססען, אז בתי הכלה ביילא-סאשע, איז גאר, חלילה, קיין חצופת נישט! זי איז נעביך גאר נישט שולדיג! צו די זיידענע מלבושים נייט מיך דער מחותן, דער תקיף. איינמאל האט זי אפילו געוויינט, אז זי שטעלט אונז בדלות. וואס

זאָלל מען אָבער טהון, אַז אין די תנאים שטעהט בפירוש „בגדי משי וסאַמעט", און ער טרעט נישט אָב פֿון די תנאים. אַז נישט, זאָגט ער, איז אויס, צעררייסט ער די תנאים! און מעהר פֿעהלט מיר נישט, נור בתי, תחיה, זאָלל, חס-ושלום, פֿערזיצען!

און זיי וויססען, אַז דער נדן איז אויך נאָך נישט גע'סלוק'ט אין גאַנצען במזומנים. צוגעזאָגט האָב איך זעקס, געגעבען דריי; אויף נאָך שתי מאות האָב איך געמוסט געבען איין אַקט אויפ'ן הויז. וויסט דו דאָך, אַז דאָס הויז איז אויפֿן טאַ-טענס, עליו-השלום'ס, נאָמען,— קאָסט ווייטער געלד, איידער מען קאָנן פֿערשרייבען, וד"ל... אויף דער רעשט האָב איך געגעבען אַ זאָלאַ-ווערקסיל אויף סטעמפּעל, וליתר תוקף־ועוז — גאָר אַ חרם-קוויטעל. און צונר בין איך ערשט אין דער קלעם, אַז דער רבונו של-עולם זאָלל זיך מרחם זיין.

נור רעד מיט אַ יודענע! נישט אומזיסט האָבען אונזערע חכמים געזאָגט: „נשים דעתן קלות" און מענשען זאָגען: לאַנגע האָהר—מיידעל-ווייז מיין איך,— און קורצער שׂכל... איך שרייב דער־יבער בעזונדער לבעלק, שיחיה; ער איז אַ מאַנסבילן, אַ בן תורה, אַ מופלג בתורה, און ער וועט וויססען, אַז אַ בשׂר-ודם טאָר זיך נישט אַרויפֿלעגען אויף איין אַנדערן בשׂר-ודם, וואָרען: וכשל עוזר ונפל עזור,— אַ בשׂר-ודם קאָנן קוים זיך אַליין דערטראָגען... אַ מענש מוז האָבען בטחון.

און איך בין בטוח, אַז גאָטט וועט דיך, חס-ושלום, נישט פֿערלאָזען; ער פֿער-לאָסט נישט קיין שוואַכע פֿליעג! נור פֿון רבונו של עולם קאָנסטו געהאָלפֿען ווערען, צו'ן איהם זאָלסט דו מתפּלל זיין, און איך פֿון מיין צד, אַז איך וועלל, אם ירצה השם, זיין ביי'ן איהם, זאָלל לעבען, וועלל איך אָנגעבען פֿון דיינעט וועגען אַ קוויטל מיט אַ בעזונדערן פּדיון; 2 צו 3 מאָל ח"י און עס מוז פּועלען!

און בנוגע צום אַרבים, האָט זיך אויסגעלאָזט אַ בוידעם. איידער וואָס, איידער ווען, האָט זיך גבריאל דער פֿאַכטער אַראָב געבערענגט פֿון אייער נעגענד עטליכע פֿוהרען אַרבעס. פֿערדינט האָט ער אַ מטמון! ער מאַכט שוין חתונה אַ זוהן און גיט שוין נדן... וואָס קלערסט דו, אַז גאָטט וויל, פֿעהלט דיר אויף אַ מאַרקע, פֿערשפּעטיגסט זיך דיין תשובה אויף מיין בריעף, און גבריאל ווערט דער חכם!

און וואָס דו שרייבסט, אַז דאָס קינד דיינס איז נישט בקו-הבריאָה, זאָלל מאַקי דער רופא חולים העלפֿען; אין סכּנות-נפשות, גלייב נישט; נור אָהן מרה-שחורה! איך האָב געטהון מיינס. איך בין אויפֿגעשטאַנענען גאַנץ פֿריה, געגאַנגען אין גרויסען בית-המדרש אַריין, אַריינגעוואָרפֿען מאיר בעל הנס, אויפֿגעשריבען אויף דער מזרח וואַנד „לרפואה-שלמה" מיט גרויסע אותיות. און, אויב עס וועט זיין, אם ירצה השם, אַ לייזונג, וועלל איך נאָך שיקען ליכט אין שוהל אַריין. דעם רבי'ן זאָלל לעבען ווילל איך אויך מודיע זיין. און נישט דערמאַנן, אַז בעלך איז נישט

זיין חסיד, אונ דו ווייסט, אז ביי'ן איהם, זאָלל לעבען, בין איך אַ בן בית...
פון מיר, אחיך
מנחם מענדיל.

עיקר שכחתי. מירל-פינא, דען די'נ'ס מאַכטער איז, לא עליכם, געווע'ן מקשה לילד, האָט מען אַראָב געבערענגט אַ דאָקטאָר פון טאָמאַשאָוו אונ דער מאַנן איז תיכף אוועק געלאָפען צום רבי'ן, זאָלל לעבען. צו דער דאָקטאָר האָט קאַליע גע-מאַכט, צו וואָס, נור, אַז דער מאַן איז געקוממען, האָט ער זי שוין געטראָפען אויף דער מטה. ער האָט איהר געמאַכט גאָר אַ שיינעם הספד. צונד רעדט מען איהם שדוכים, איך וועלל מיך אויך אַריינלעגען אין דער זאַך. עס איז אַ מצוה אַזא שיי-נעם יונגען מאַנן אַ טובה צו טהון, אגב, טאָמיר בעשערט השם יתברך אַ רייכען שדוך וועלל איך נישט צולעגען.
אחיך הנ"ל.

זוגתי חוה גיטל, שתחי', לאָסט דיך גריסען גאָר פריינדליך. וכן בתי הכלה, שתחיה. מיט גאָטס הילף וועסט דו, אם ירצה השם, די טאָג בעקוממען אַ תנאים-בריוועל. עס זאָלל אונז אַללע זיין צו מזל אונ צו ברכה.
מנחם מענדיל הנ"ל.

גיסתי האהובה, המיוחסת והצנועה, האשה הכשרה, הלא היא מרת חנה תחיה.

ראשית בין איך דיר מודיע, ליעבע שוועסטער אונ שוואָגערין, אַז מהיום והלאָה, אַז גאָטט וועט שענקען דאָס לעבען, וועלל איך אָבנעמען דיינע בריעף, נישט מיין בעל-בֶּבי, אונ אַשְׁכָּה וועלל איך פון זיי מאַכען! צווייטענס, ליעבע שוואָגערין, איז דאָס פון דיין זייט, צווישען אונז גערעדט, אַ גרויסע חוצפה, וואָס דו האָסט זיך אָן אונז אָנגעחאַפט אונ דוקא פאַר אַ חתונה, אונ מאַכסט אונז די טאָג פינסטער ווי די נאַכט, אונ ווילסט נאָך אָנמאַכען אַ שוואַרץ-פינסטער לעבען צווישען מאַנן אונ ווייב. דו מוזט, אַ פנים, מיינען, ליעבע שוואָגערין, אַז דו ביזט נאָך ביים שווער, זכרונו לברכה, אויף קאָסט, אַז דו ביסט אַ פערצויגענע בת-יחידה, אָהן שום דרך-אֶרץ; אונ, אַז מען גיט דיר נישט דעם טעלעריל פון הימעל, ווילסטו אַללעמען אויס שטעכען די אויגען, די וועלט אומברענגען, אונ די קולות דיינע געהען עד לב-השמים. איך געדענק נאָך דיין טופען מיט די פיסליך, דיין זעצען מיט די פויסטען אין טיש אַריין, בשעת, ווען דער תם דיינער שטעלט זיך אין

א ווינקעל אריין, שאקקעלט מ׳ט׳ן שאפענעם קאפיל, אז די פאות ווארפען זיך איהם, ווי די לולבין; דער שווער, זאלל ער מיר עס דארט מוחל זיין, זאגט דאך א ודאי, אז די בת־יחידה איז גערעכט.

טהייערע שוואגערין חנה! עס איז שוין צייט זיך אויפצוחאפען פון שלאף, צו פערגעססען די פוסטע חלומות, און צו זעהען, אויף וואס פאר א וועלט מען איז. דער שווער, זכרונו־לברכה, איז שוין לאנג אויפ׳ן עולם־אמת; נישט דא קיין קאסט, אויסגערוננען! א בת־יחידה קאנסט דו נור זיין ביי דיין אייגענעם מאנן, נישט ביי קיין אנדערן. און איך וויז דיר צוויי מאל פינף פינגער!

און דעם בריעף־טראגער האב איך זָהיר והזהר אנגעזאגט, ער זאלל דיינע בריעף אבגעבען מיר צו דער האנד, נישט מיין כשר בהמה׳לע. זיי וויססען, ליעבע שוואגערין, אז די גאנצע וועלט בלאזט אויף די נאגעל פון דיין שגעון! ווער עס הארט, זאגט נישט אנדערש, נור א דבוק, רחמנא־ליצלן! סעריל די נגידה האט מיר בפירוש געזאגט, אז דו ביזט ווערט, מען זאלל דיך קורע־כדג זיין! און איך קאנן גאר נישט פערשטעהן, וואס דו ווילסט האבען פון מיר! נישט איך חוה גיטל האב, חס ושלום, געשריבען די תורה; נישט איך, חוה גיטל, בין, חס ושלום, אראב מיט דונגער און בליטצען אויפ׳ן בארג סיני, אוועק צו גזלן פון דיר דעם דין פון ירושה; און אז דער שווער דיינער, זאלל מיר עס דארט מוחל זיין, איז געווען אזא בטלן, ווי דיין מאנן דער תם, און מען האט דיר נישט געגעבען קיין שטר חצי זכר, בין איך נישט שולדיג? און דער רבונו של עולם איז נישט, חס ושלום, אין מיין רשות; דער שליסעל פון שערי רחמים, ליגען נישט ביי מיר, — עס איז דא צו וועמען צו שרייען! האסט נישט קיין סדור, קיין מחזורים, קיין תחנות? דאווען, בעט רחמים! און אויב דאס קינד דיינס איז טאקי חולה מסוכן, איז דארט אויך דא איין ארון־קדש איינצורייסען, קברים צו מעסטען, און מאיר בעל־נס אויף צדקה פעהלט אויך נישט! דו ווייסט אבער נישט מעהר, נור—חוה גיטל; חוה גיטל און ווידער חוה גיטל! פעהלט דיר פרנסה, ווער איז שולדיג? חוה גיטל! גיעסט דו צו איהר אוים דיין ביטער הארץ; איז דיר קראנק דאס קינד, ווער איז שולדיג? מסתמא חוה גיטל, און פערשרייסט מיר דעם קאפף! און איך, איין גאטט אין הימעל ווייסט דען אמת, בין חולה־מסוכן, איך פאכע מיט דער נשמה און ביי׳ן א ליאדע עגמת־נפש, ווער איך ממש אוים מענש. און אז מיר חאפט אן דער הוסט, איז טאקי סכנות נפשות; מיין איך, אז עס עקט זיך מיין וועלט. איך בין, ווי מען זאגט: א פוס אין שטוב א פוס אין גרוב. און אז די דאקטוירים וועללען מיך נאך הייסען פאהרען קיין אויסלאנד וואססער טרינקען, בלייב איך אהן א העמד, חס ושלום; און אויף וועמענס האנד לאז איך איבער די שטוב, די פרנסה, די זעכס קינדערלעך, וואס?

דו ווייסט, דאכט זיך, אז אויף מיר שטעהט דאס גאנצע הויז, אז אלץ ליעגט

אויף מיין קאָפּף, אַז ווי אחיך מנחם מענדיל גיט זיך נור אַ רידה, איז באַלד אַ שאָדען; לייםענע האַנד האָט ער, דאָס שלימזל! אַ מענש זאָלל נישט טויגען, נישט צו גאָטט, נישט צו לייט; זאָלל נישט אַריין טהון קיין האַנד אין קאַלט וואַססער אַריין, גאָר נישט! פעהלט מיר נאָך, עס זאָלל קוממען דער דאָקטאָר און זאָגען, אַז עס וואַקסט ביי מיר די מילץ אין דער ברייט, אַז די סכּנה איז, חס ושלום, זעהר גרויס, אַז איך ברויך גרוים רחמים! — קוסט דו און מאַכסט מיך פאַר אַ גליק-ליכע נגידה, איך זאָלל דיר העלפען.

ליעבע שוואָגערין, איך זאָג דיר בפירוש, אַז דו האָסט אַ האַרץ פון אַ טאַטער, נישט פון אַ יודישע טאָכטער; ביסט פשוט אַ מענש אָהן רחמנות! שוין צייט, זאָללסט גאָר אין גאַנצען אויפהערען מיט דיינע ליעב-האַרציגע בריוועלעך! און זעה, למען השם, צו קומען אויף דער חתונה, וואָס וועט זיין, אם ירצה השם, גאָר קירצליך. ווענן, ווייס איך נאָך אַליין נישט, ווייל איך וויל עס נישט נעהמען אויף מיין אַחריות. זאָלל מנחם מענדיל פאָהרען צום צדיק, און אָבשטעללען אויף זיין בעראָטה, ווען די חתונה, זאָלל זיין אין אַ מזל'דיגע שעה, און איך וועלל דיר שוין מודיע זיין. מתּנות ברענגען דאַרפסט דו נישט. און, אַז דו וועסט, אם ירצה השם, קוממען עם בעלך המופלג, שיחיה, וועט איהר ביי מיר זיין פון די געהויבענע געסט, איך וועל אייך זעטצען אויבען אָן; און די כלה בעט אייך אויך זעהר און זעהר, איהר זאָלט קוממען אויף דער חתונה, נור איהר זאָלט אייך לייטיש פיהרען, נישט, חס ושלום, פאַרגעססען, וואָס איהר זייט אויף דער וועלט, און נישט אָנטהון קיין חרפות ובושות.

גרים בעלך, שיחיה, מיט'ן קינד לרפואה שלמה

פון מיר, דיין שוואָגערין

חוה גיטל.

ב) פיער בריעף וואָס חנה האָט בעקוממען פון מאַנן שמואל משה.

ערשטער בריעף.

זוגתי האהובה מרת חנה תחי'.

ווענן מיין בריעף, וועט קוממען צו דיר אין דער האַנד אַריין, וועל איך, בעלך שמואל משה, שוין זיין אין מרחקים. און איך בעט ביי דיר סליחה ומחילה אויף דעם. איך בין אוועק פון דיר נישט מיט מייז גוטען וויללען, איך האָב שוין לענגער

נישט געקאָנט אויסהאַלטען; איך האָב געזעהען בחוש, אַז עס כּלו כּל הקיצין; אַז עס איז שוין די צרות נישט צו דערטראָגען; דען נדן האָבען מיר אויפגעגעססען, די ירושה האָט דיין ברודער, דער גזלן, איינגעשלונגען, ער האָט בעניצט די צייט, ווען די בריעף זעננען צווישען אייך געגאַנגען, און האָט פערשריבען דאָס הויז אויפ'ן מחותן'ס נאָמען, — צושלאָגען זיך צו'ן אַ שטיקעל עסק האָב איך נישט געקאָנט, נישט געהאַט מיט וואָס; איז מיר קיין אַנדערע עצה נישט געבליבען נור, אָדער זיך, חס־ושלום, צו הענגען, ווי משה דער שניידער האָט געטהון, אָדער אַנטלויפען קיין אַמעריקאַ; האָב איך אויסגעקליבען אַמעריקאַ; זאָלל איך חאָטש יענע וועלט נישט פערליערען, און אין אַמעריקאַ וועלל איך שוין נישט זיין קיין בטלן, קיין „כּלי־יָקר"; איך וועלל מיט גאָטס הילף מיט'ן שוויס, פון שטערען, מיט מיינע צעהן פינגער פערדיענען אויף אַ שטיקעל ברויט, ביז השם יתברך וועט זיך מרחם זיין און וועט אַריינשיקקען די ברכה אין מיינע צעהן פינגער, און אפשר וועט ער גאָר בענשען דיין מסחר דאָרט מיט די ציבעלעס, און וועט אונז צוריק צוזאַממענפיהרען; אָדער מיך צו דיר אָדער דיך צו מיר; אָמן, כּן יהי רצון.

און איך בעט דיך זעהר, ליעבע, גוטע חנה, זאָלסט דיך נישט אַזוי מצער זיין, נישט אַזוי פיעל וויינען. דו ווייסט, אַז מיין גאַנצער מיין מיטן אַוועק פאָהרען איז נור — פרנסה, נור דאָס שטיקעל ברויט! דו ביסט זוגתי חנה און איך בין דיין מאַנן שמואל משה, און ביידע זעננען מיר צוגעבונדען צום קינד, זאָלל לעבען און געזונד זיין. ווענן איך וואָלט געהאַט חאָטש אַ שטיקעל טרוקען ברויט, וואָלט איך עס, חס־ושלום, נישט געטהון... אפשר וועט זיך דערווייל השם יתברך מרחם זיין, און, אַז דיין ברודער, דער גזלן, וועט דערהאָרען, אַז איך האָב דיך, חס־ושלום, געלאָזט איין עגונה, וועט ער פאָרט אפשר רחמנות קריגען, דאָס שטיינערנע האַרץ וועט ווייכער ווערען, און ער וועט דיר גיכער אפשר שיקקען עטליכע רובעל אויף פרנסה...

וואָס זאָלל איך ריידען און וואָס זאָלל איך זאָגען, מיין גאָלדענע חנה?! איך מוז דיר זאָגען, אַז די מחשבה אַוועק צו פאָהרען, און דיך איבער צולאָזען מיט'ן קינד, איז מיר שוין אַ סך מאָל אַרויפגעקוממען אויפ'ן זיננען. איך האָב שוין לאַנג געזעהן, אַז איך האָב נישט קיין אַנדערע ברירה. טאָג אַזוי נאַכט האָב איך דערינגען געקלערט; אי ביים דאַוונען, אי ביים לערנען. איך האָב נור געוואַרט דעם קינד, עס זאָלל איהם זיין לרפואה שלמה, זאָלל בעססער ווערען. אַז דעם קינד, זאָלל לעבען, איז בעססער געוואָרען, האָב איך דאָך נישט געהאַט דאָס האַרץ דיר צו זאָגען, אַז איך וויל אַוועק, וואו די אויגען וועללען מיך טראָגען... איך האָב מורא געהאַט, אַז דו וועסט זאָגען, אַז דו ווילסט נישט, און איך וועלל נישט קאָננען טהון קעגען דיין רצון. האָב איך אַלץ אין מיר געהאַלטען, אָבגעגעססען זיך

אין דער שטילל דאָס הארץ, נור, אייערנעבּטען, אַז דו האָסט אַהיים געבּרענגט אַ פֿונט בּרויט, אונ צוטהיילט פֿאַר מיר אונ פֿאַרן קינד, זאָלל געזונד זיין, אונ גע־זאָגט, אַז דו האָסט שוין געגעססען בּיי'ם שכן, אונ איך האָבּ דערקענט אָן דיין פּנים, וואָס האָט בּעקוממען אָללערליי קאָליערען, — ווייל דו קאָנסט בּטבע נישט זאָגען קיין ליעגען, — אַז דו נאַרסט מיך, אַז דו האָסט אין דיין מויל נישט געהאַט, — האָבּ איך בּשעת מעשה דערפֿיהלט, ווי ווייט איך זינדיג קעגען דיר! עססענדיג פֿון בּרויט, האָבּ איך געפֿיהלט, אַז איך עס פֿון דיר דאָס פֿלייש, חס־ושלום; אונ דערנאָך, בּיים גלאָזיל טהיי, — אַז איך טרינק, אַז איך זויג אויס, חס־ושלום, דיין בּלוט. עס האָבּען זיך מיר מיט אַמאָל די אויגען געאָפֿענט; איך האָבּ ערשט דערזעהן, וואָס פֿאַר אַ פּושע־ישראל, איך בּין! אונ אויסזאָגען האָבּ איך פֿאָרט מורא געהאַט; בּין איך אַנטלאָפֿען אָהן דיין ידיעה, —

בּיי יחיאל דעם מלוה האָבּ איך פֿאַרזעצט די אייבּערשטע קאַפּאָטע מיט'ן טלית, נור, למען השם, דאָס זאָלל קיינער נישט וויססען — אונ האָבּ גענוממען אויף הוצאות. אַז עס וועט מיר פֿעהלען, זעננען אימעטום דאָ יודען בּני־רחמנים אונ מען וועט מיך, חלילה, נישט לאָזען פֿאַללען אין גאַסס. וועלל איך אָנקומען צו מתנת בּשר־ודם! אונ אַ נדר האָבּ איך געטאָן, אַז איך וועל, אָם ירצה השם, שפּעטער, אַז זיין ליעבּער נאָמען וועט זיך מרחם זיין, אונ איך וועל וואָס עס איז פֿאַרדיענען, וועל איך אַלץ אָבּ־געבּען אויף צדקה, מיט רוָחים, — אם ירצה השם!

דאַרפֿסט פֿערשטעהן, מיין גאָלדענע חנה'לע, ווי מיר איז שווער אונ בּיטטער דאָס אַוועק־פֿאָהרען... אַז אונזער איינציג טהייער קינד, איז געבּוירען געוואָרען, איז מיר אַ ודאי אין זיננען נישט אַריין געקומען, אַז איך וועל איהן מוזען איבּער־לאָזען, חאָטש אויף אַ צייט, אָהן אַ טאַטען...

די נאַכט, וואָס איך בּין אַוועק, בּין איך אָבּגעשטאַנען, אַ ודאי אַ שעה אויפ'ן זייגער איבּער דיין בּעט. דו בּיסט געשלאָפֿען. בּיי דער שיין פֿון דער לבנה, האָבּ איך ערשט געזעהן, ווי דו זעהסט, נעבּיך, אויס! ווי דאָס קינד, נעבּיך, איז געל ווי אַ וואַקס... פֿאַר פּחד אונ גרויס רחמנות האָט מיר דאָס האַרץ געשטיקט; איך האָבּ שיער נישט אַרויסגעלאָסט אַ געוויין; אויס מענש בּין איך אַרויס פֿון שטוב. איך האָבּ אָנגעקלאַפּט בּיים בּעקקער, געקויפֿט אַ בּרויט, שטיללערהייט מיך אַריינ־גע'גנבֿ'עט זיך אין שטוב אונ דיר איבּערגעלאָזט. איך בּין ווייטער געשטאַנען אַ ווייל אונ האָבּ קוים כּח געהאַט אָבּצורייסען די פֿיס פֿון דער ערד... וואָס זאָלל איך דיר זאָגען, חנה, אַ מענש שפּיערט אַמאָל אין איין רגע יסורים פֿון הונדערט יאָהר!

חנה'שי קרוין, איך ווייס גאַנץ גוט, אַז איך בּין אַ גזלן, אַ רוצח, וואָס איך האָבּ דיר נישט געלאָזט קיין גט, על כּל פּנים אויף אַ תּנאי; אָבּער גאָטט אין הימעל

אין מיין עדות, אַז איך האָב דערצו קיין כח נישט געהאַט, קיין הארץ נישט גע-האַט, מיר דאַכט זיך, אַז ווענן איך וואָלט דיר איבערגעלאָזט אַ גט, וואָלט איך, חס ושלום, געשטאָרבען אונטערוועגס פאַר יסורים; מיר זענען דאָך אַ געטרייער, כשר׳ער זווג; השם יתברך אַליין האָט אויפ׳ן זווג מסכים געווען. און איך בין צו דיר אַנגעבונדען מיט׳ן גאַנצען האַרץ; איין נשמה אין צוויי גופים. און איך וויים נישט, ווי איך וועל לעבען אָהן דיר און אָהן דעם קינד, זאָלל געזונד זיין, אפילו איין מינוט. און טאָמער זאָגט דיר עמיצער, אַז איך האָב דיך געלאָסט, חס ושלום, איין עגונה, גלייב נישט! דענן איך שמואל משה, בין דיין מאַנן, און וואָס איך האָב געטהון האָב איך געמוזט טהון! וואָרען וואָס טהוט נישט אַ מענש פאַר נויט...

חנה׳שי קרוין, ווענן איך וואָלט פאַר דיר געקאָנט אויפרייסען מיין האַרץ, די זאָלסט זעהען, וואָס דאָרט טהוט זיך, וואָלט מיר אָפשר אַביסעל גרינגער געוואָרען.— צונד, מיין כשר׳ע נשמה, לייד איך גרויסע צרות! די טרערען גיעסען זיך מיר פון די אויגען, אַז איך זעה נישט, וואָס איך שרייב, און דאָס האַרץ קלעמט, און אין מוח דרעהט זיך ווי אַ מיהל... און עס קלאַפּט מיר אַ צאָהן אין אַ צאָהן, און דער בעל עגלה, דער עם־האַרץ, שטעהט איבער מיר און האַקט אין טיש אריין און שרייט: פאָהרען, פאָהרען!

רבונו של עולם, האָב שוין אַ מאָל רחמנות אויף מיר, אויף מיין ווייב חנה, זאָלל געזונד זיין, און אויפ׳ן קינד, איך זאָלל נאָך פון איהם אַ מאָל נחת דערלעבען.

פון מיר, דיין טרייער מאַנן, וואָס שרייבט אויפ׳ן וועג אין קרעטשמע,

שמואל משה.

צווייטער בריעף.

אשתי היקרה והאהובה.

וואָס זאָלל איך רעדען, וואָס זאָלל איך זאָגען; איך זעה בחוש, אַז מן השמים האָט מען מיך געהייסען פאָהרען. אַז דאָס איז געווען אַ גאָטס-זאַך. דאָס האָט ער מיר איינגעגעבען שׂכל, איך זאָלל אַוועק קיין אַמעריקאַ; אַלץ וואָס השם יתברך טהוט לאָזט זיך אויס צום גוטען.

מיין ליעבע חנה, בשעת איך מאַך צו די אויגען, דאַכט זיך מיר, אַז איך בין אין דער היים, און עס חלום׳ט זיך מיר פון עק וועלט! וואָרען באמת, ווער וואָלט געגלייבט, אַז אַזאַ בטלן, אַזאַ מענש אָהן אַ צונג אין מויל ווי איך,— אַ מענש, וואָס קאָנן קוים אַ צורת מטבע, זאָלל פאָהרען מיט דער באהן, לאָזען זיך אויף אַ שיף

איבערן ים און קוממען בשלום קיין אמעריקא! אצבע אלהים — גאטס השגחה איז עס... זיין וויללען נור האט גובר געוועזען, אז איך האב געקאנט איבער לאזען דיך מיטן קינד, זאלל לעבען. השם יתברך זאלל געבען, מיר זאללען נאך זוכה זיין איהן מגדל צו זיין, להתורה לחופה ולמעשים טובים!

חנה׳לע קרוין, איך האב מיך פריהר אנגעזעהן גרוים ווינדער אויף דער יבשה. דאס איז אבער גאר נישט געגען דעם, וואס איך האב געזעהען אויפ׳ן ים. אויפ׳ן ים, האב איך פערגעסען אלץ, וואס איך האב פריהער געזעהן אויף דער יבשה, און צונד, ביי די ווינדער אין אמעריקא, פערגעסט איך וויטער דען ים!

און אויף דער שיף האב איך, אין דער התחלה, גרוים צער און עגמת נפש גע־האט; טאקי אין לשער. נור דאס אלץ איז אויך געווע׳ן לטובה, און איך גלייב, אז איך האב דאס אלץ איבער געלעבט אין דיין זכות און אין זכות פון אונזער איינציג קינד.

חנה׳לע, דו ווזט א וראי געדענקען ליב חזן, וואס איז א מאל, מיט עטליכע יאהר צוריק, געקומען צו אונז אין שטאדטיל אריין, און האט ביי אונז געדאווינט ימים נוראים. מוצאי יום כפור, געדענק איך, האסט דו מיר געזאגט, אז, צייט דו לעבסט, האסט דו נאך אזא דאווינען נישט געהערט. איך געדענק נאך אפילו דאס לשון, ווי דו האסט מיר געזאגט: ליב חזן צו שרייט זיך ווי א לייב און צו וויינט זיך ווי א קינד...

אויף מארגען, איז געווארען עפיס א מחלוקת אין שטאדטיל. מען האט ליב חזן נישט אין זיננען געהאט, נישט רעכט בעצאהלט; און ער איז, נעביך, ארום געגאנגען אין די הייזער... געדענקסט מיט א קליין מיידעלע, גנענדיל האט זי גע־הייסען. זי האט נאכגעזונגען דעם פאטערס נגונים מיט איהר קינדיש קול׳עכיל... אז זיי זעננען אריינגעקוממען צו אונז, האסט דו אויף איהר גרוים רחמנות בעקוממען, האסט זי גענוממען צו זיך אויף דער שוים, געקושט אין קאפף, האסט איהר עפיס געשענקט, איך געדענק שוין נישט וואס, און האסט זיך נאך צו וויינט פאר רחמנות אויף דער ארימער יתומה אהן א מאמען... דיך ווינדערט אפשר, וואס איך געדענק אזוי אלץ?

זיי וויסען, חנה׳לע קרוין, אז איך געדענק אללע דיינע זיסע רייד, אללע דיינע תנועות, וואס האבען טויזענד חן געהאט; שטאנדיג שטעהסט דו מיר פאר די אויגען! פאהרענדיג אויפ׳ן ים, האט זיך מיר אויך וואס אמאל געדאכט, אז דו שטעהסט נעבין מיר, דאס קינד האלט זיך אן דיין פארטעך, און איך האר דיין קול און דעם קינד׳ס קול, און עס קלינגט מיר אין די אויערען מיט אזא זיסקייט, וואס איז גאר נישט צו בעשרייבען. —

און צונדערט האב איך מיך מיט דעם אייגענעם ליב חזן אויפ׳ן וועג געטראפפען.

נישט צו זינדיגען מיט די רייד, איז דער ליב חזן גאָר אין גאַנצען אַראָב פון וועג, גאָר, גאָר...

אויף דער שיף האָט ער נישט שטאַרק געקוקט, יאָ כשר נישט כשר, טרינקען טרינקט ער ווי נישט קיין יוד... איבער דער גאַנצער צייט האָב איך איהן נישט געזעהן אין טלית און תפלין... אָדער ער זאָל בענשען נאָכ׳ן עססען... געהען געהט ער אַרום גאַנצע טאָג אָהן אַ היטעל... און לאַ דַי, וואָס ער אַליין איז אַזוי, פיהרט ער נאָך די טאָכטער אין זיינע דרָכים... די דעמעלדיגע גענענדיל וועט היינט אַלט זיין אַ יאָהר זיעבצעהן, וואָלסט דו זעהן — אַ פאַטרעט! און ער הייסט זי, זי זאָלל זינגען און טאַנצען פאַר די פאַסאַזירען פון שיף, און זי זינגט אויף כמה וכמה לשונות, רחמנא ליצלן. לייט האָרען און פאַציען מיט די האַנד פאַר נחת, און שרייען, דאָס גוטע-יאָהר ווייסט זיי וואָס! און עס געהט צו אויסגעלאַססען און פערשייט, אַז — חלשות!

צו אַללעם ערשטען, וואָס זאָלל איך לייקענען, האָב איך מיך מיט זיי זעהר דערפרייט. פאָרט, טראַכט איך, היימישע מענשען, איך וועלל שוין נישט אַרומגעהן אַזוי עלענד, אַזוי איינער אַליין. האָב איך דערנאָך אָבער געהאַט גרויס שברת הלב; איך האָב נישט געקאָנט צו זעהן זיין התנהגות מיט דער טאָכטער. און טהייל מאָל האָט מיך געשנימען אין האַרץ, ווי אַ יוד אַ בעל-תפלה, וואָס פלעגט שטעהן פאַרן עמוד, זיין אַ שליח פון כנסת-ישראל פאַרן רבונו של עולם, רעדט גאָר פשוט גבול-פה, אַז די גאַל קעהרט זיך איבער. און אַ קול האָט ער, איז עס דורכגעברענט פון בראָנפען...

איז דאָך גוט, נעהמען זיי זיך נאָך צו מיר און וויללען מיך מאַכען פאַר אַ לייט! חוזק מאַכען זיי פון מיר אויף דער שיף! מען האָרט נישט מעהר נור: בטלן, שוטה... ער ציפּט מיר די פאות, זי רייסט די ציצית פון טלית-קטן און די גאַנצע שיף האָט מיט מיר צו טהון!

און וואָס פערדריעסט זיי? וואָס איך בין אַזוי אָבגעהיטען פון טרפות, וואָס איך וויל בעססער פאַסטען, איידער עססען פת עכו״ם.

דו ווייסט דאָך, אַז איך האָב מיך פיינט צו קריגען, רוק איך אָב אָן אַ זייט, בעהאַלט מיך אין אַ ווינקעלע, און וויין מיר אויס דאָס האַרץ אין דער שטילל...

דער עולם געפינט מיך אָבער און מאַכט פון מיר לייטען-געלעכטער. איך האָב געמיינט, עס איז מיין עק!

ערשט צונד, אין אַמעריקאַ, זעה איך, אַז דאָס אַלץ איז געוועזען אַ גאָטס-זאַך!

אַז דאָס האָט מיר גאָטט, מיט זיין גרויס חֶסד, אָנגעגרייט ליב חזן מיט דער טאָכטער אין אַמעריקאַ, ווי ער האָט אָנגעגרייט יוסף׳ן פאַר זיינע ברידער אין מצרים!

וואָרען, וואָס וואָלט איך אָהן זיי געטהון! אַ מענש אָהן לשון, אָהן אַ מלאָכה,

נישט ווייסענדיג, וואו אַ טיהר אָפֿענט זיך!

און ליב חן איז דאָ אַ גאַנצער בן־בית. ענגליש רעדט ער ווי אַ וואַססער. תיכּף, אַזוי ווי איך בין נור געקומען, האָט ער מיך אַריינגעפֿיהרט אין אַ ציגאַרען־פֿאַבריק, און — איך אַרבייט און פֿערדיען שוין!

דערווייל וואָהנען מיר אפילו אין איין דירה. וואָרען, פֿראָג מיך בחרם, ווי אַזוי מען געהט דאָ דינגען אַ דירה!

אויך זעננען זיי, — טאַקי גאָט'ס חסד, בנוגע צו מיר, גאָר אַנדערש געוואָרען. גנענדיל מאַכט שוין נישט חוזק אויס מיינע באָרד און פאות, און האַלט זיך פֿון מיר פֿון וויטענס, ווי עס פּאַסט פֿאַר אַ יודישע טאָכטער. זי קאָכט פֿאַר אונז, און דאָס איז זייער וויכטיג, הגם קיין פֿלייש עסס איך נישט, נור אייער, און טהיי טרינק איך אָהן מילך. וואַשען וואַשט זי אויך.

פֿון דעם איז זיך באמת אַ מוסר אַרויסצולערנען, אַז טאַקי, וואָס דער רבונו של עולם טהוט, טהוט ער צום גוטען.

און ווייסט, ווי אַזוי עס האָט זיך אַלץ איבערגעדרעהט צום גוטען? גאָר פשוט: אין ד י י ן זכות!

נאָך אויף דער שיף, אַז איך האָב געזעהען, אַז איך וועלל עס פֿון זיי נישט אויסהאַלטען, האָב איך מיר געמאַכט אַ הארץ און בין צוגעגאַנגען צו גנענדלין, און געזאָגט איהר, אַז איך בין דיין מאַנן. איך האָב זי דערמאַנט דען נאָך יום־כּפּור, ווען זיי זעננען ביי אונז אין שטוב געוועזען, ווי אַזוי דו האָסט זי מקרב געוועזען, גענומען אויף דער שוים, און אַזוי ווייטער...

תיכּף ומיד איז זי אַנדערש געוואָרען. זי האָט אויף מיר רחמנות געקריגען, די אויגען זעננען איהר מיט טרעהרען פֿערלאָפֿען. זי איז באַלד צוגעלאָפֿען צום פֿאָטער און האָט מיט איהם איבערגעשמועסט די זאַך, און באַלד איז געוואָרען אַ שלום.

תיכּף האָבען זיי געבעטען דען שיפֿס־קאַפּיטאַן, ער זאָלל מיך הייסען בעססער בעהאַנדלען. און אַזוי איז געווען!

איך האָב אָנגעהויבען צו בעקוממען ברויט, וויפֿיעל מיין האַרץ האָט געגלוסט, און טהיי, וויפֿיעל איך האָב געוואָלט. די שיפֿס לייט, האָבען מיך אויפֿגעהאָרט צו פּייניגען. איך האָב אָנגעהויבען אָבצואָטעמען.

דאַרפֿסט דו פֿערשטעהן, וואָס פֿאַר אַ חשובה די גנענדיל איז געווען ביי די לייט! און עס איז קיין וואונדער נישט; ערשטענס, איז ביי זיי דער עיקר אַ יפת תאר; פֿאַר אַ יפת תאַר וואָלטען זיי אין ים אַריין געשפּרונגען. צווייטענס, איז גנענדיל זעהר אַ גוטע בטבע, און האָט חן ביי לייט, דען זיבענטען חן!

אַצונד, מיין גאָלדען ווייבעלע, וועלל איך דיר אָנזאָגען אַ בשורה טובה:

ליב חזן זאָגט מיר צו, אַז איך וועל פֿערדיענען, לכל הפחות, ביז צעהן דאָלאַר אַ וואָך.

איך רעכען זיך אַזוי צו פֿיהרען: אַ העלפֿט, — פֿינף דאָלאַר, וועלל איך דיר שיקקען, און פֿינף וועלל איך מיר בעהאַלטען. דערפֿון וועלל איך לעבען, און וועלל מיר נאָך אָנזאַמלען צו קויפֿען ש"ס; משניות'ליך האָב איך מיטגענוממען. עס איז ביי מיר געבליעבען, איך זאָלל יעדע וואָך לערנען, לכל הפחות, צעהן בלאַטט גמרא. קיין טלית וועלל איך דערווייל נישט קויפֿען, ווייל איך דאַווען לעת עתה אין ליב חזן'ס טלית... וואָרען ליב חזן האָט מיטגענוממען אַ טלית!

צו וואָס אפילו ווייס איך נישט, וואָרען דאַוונען, דאַווענט ער נישט אַ וואָרט!

איך רעד מיר איין, אַז דאָס איז אויך מן השמים; מען האָט'ן געהייסען פֿיהרען פֿאַר מיינעט וועגען אַ טלית.

און אָפשר רעכענט ער צו דאַוונען דאָ ימים נוראים פֿאַר'ן עמוד? עס געהט צו ימים-נוראים! איך ווייס? אין אַמעריקאַ, איז אַלץ מאָגליך! דאָ איז אַ פֿאַרקעהרטע וועלט!

און דער עיקר — איין דאָלאַר וועלל איך בעהאַלטען, און זאַמלען, מיט השם יתברך'ס הילף, פֿאַר דיר מיט'ן קינד אויף הוצאות, איהר זאָלט דאָ ביידע קוממען אַהער. וואָרען איך זעה בחוש, אַז עס איז, השם יתברך'ס רצון, איך זאָלל שוין בלייבען דאָ אין אַמעריקאַ. און דער רבונו של עולם ווייסט בעססער, וואָס עס איז גוט פֿאַר אַ מענש.

ווייסט, וואָס איך וועלל דיר נאָך זאָגען? אַז אַצונד בין איך שוין נישט מעהר אין כעס אויף דיין ברודער דען גזלן; ווייטער דאָס אייגענע: איך זאָג, אַז דאָס איז אויך מן השמים! אַנדערש קאָנן גאָר נישט מאָגליך זיין, אַ מענש זאָלל האָבען אַזאַ גזל'ניש הארץ קעגען איין אייגענע שוועסטער.

נור דאָס אַלץ האָט מען געפֿיהרט, איך זאָלל אַנטלויפֿען קיין אַמעריקאַ, און דיך אַהער נעהמען. און, אַז גאָטט וועט מיר העלפֿען, איך וועלל קוממען צו עפּים געלד, וועלל איך איהם נאָך, דעם ברודער דיינעם, אויך בעהילפֿיג זיין. ער איז אַ קבצן, זאָג איך דיר! איך זעה דאָך: וואָס ביי אונז הייסט אַ גביר, הייסט דאָ, אין אַמעריקאַ — אַ שלעפּפּער!

איך ענדיג דען בריעף, און מאַך דאָס מאָל בקיצור, הגם, איך האָב נאָך אַ סך, אַ סך צו שרייבען. ווייל איך האָב מורא, ליב חזן מיט גנענדלין זאָללען נישט אַריינקוממען צו מיר אין שטוב; איך וויל נישט, זיי זאָללען זעהען, וואָס איך שרייב דיר. און איך בעטט דיך זעהר, דו זאָלסט מיינע בריעף נישט ווייזען קיין שום בן אָדם! וואָס דאַרף אַ פֿרעמדער וויססען, וואָס ביי אונז קוממט פֿאָר?

און איך האלז אונ קוש דאס קינד, זאלל לעבען! גיב איהם אויך אויף מיין חשבון צעהן טויזענד הייסע קוש, — הארסט?

פון מיר דיין מאנן,

שמואל משה.

דער דריטער בריעף.

אשתי האהובה!

איך געדענק, דאס ערשטע מאל, אז יוחנן שוסטער איז אוועק פון אונז קיין אמעריקא, האט מען אנגעהויבען שטארק וועגען אמעריקא צו שמועסען; ווי אזוי מען פיהרט זיך דארט, ווי עס געהט צו.

מען האט געפרעגט, אויב מען געהט דארט נישט אויפ'ן קאפף. און, אמת איז, אז דא איז א פערקעהרטע וועלט! קיין שום סדר; בלוים קולות מיט געוואל־דען, ווי ביי אונז אין קצב'ישען מנין!

שטעלל דיר פאר, אז ביי אונז, למשל, זאלל קוממען פלטיאל דער וואטטענ־מאכער אונ יוסיל דער גארבער, אונ זאגען, אז דער רב אונזערער איז נישט קיין למדן; ווייס איך, אז ער איז נישט בקי אין גטין וקדושין; אדער גאר, אז זיי גע־פאללט נישט דער ראש הקהל! הכלל— זיי וויללען איין אנדערען רב, צו איין אנ־דערען ראש הקהל! נו, וואלט מען זיך נישט געהאלטען ביי די זייטען?

אונ דא, אין אמעריקא, האבען ארבייטארער, ציגארען־שניידער, אזוינע ווי איך, אין אללעם א דעה! — זיי מאכען מיט ביי דער קלפי, מישען זיך ביי די בוררים. אונ טרעף וואס זיי קלויבען אוים? — א פרעזידענט!

אונ וואס מיינסט דו, איז א פרעזידענט?

א פרעזידענט איז, נישט מעהר נישט ווייניגער, ווי א ראש וראשון איבער דער גאנצער מדינה! אונ, ווי איך האב דא געהארט, איז אמעריקא צעהן מאל אזוי גרוים ווי גאנץ אייראפא! פערשטעהסט איין עסק? היינט שטעלל דיר פאר מיין שרעקק, אז איך זיטץ מיר אזוי געבטען ביי נאכט אין שטוב, האב אין זינן די הוים, אונ מיט א מאל אפענט זיך די טהיר, אונ עס קוממען אריין צוויי ארבייטארער, פשוטע אר־בייטארער, וואס שטעהען מיט מיר ביי איין מאשין, און—אחינו בני ישראל! אונ זיי לעגען מיר פאר צוויי נאמען, איך געדענק שוין אפילו נישט וואס פאר א נאמען, אונ זאגען מיר, אז איך בין אויך איין ארבייטער, אונ מוז זעהען, מען זאלל אויסקלייבען

א פרעזידענט, וואָס זאָל זיין גוט פאַר אונזער קלאַסס!

און זיי דערצעהלען מיר, אַז איין פרעזידענט האַלט פאַר די רייכע לייט, און טרעט מיט די פיס די אַללע, וואָס לעבען פון זייערע צעהן פינגער; און דער צווייטער, טאַקי דער, וואָס זיי וויללען אויסקלויבען, איז גאָר אַ דימאַנט; ער האַלט שטאָל און אייזען פאַר ארבייטער, און די גראָבע בייכער רודף׳ט ער מיט אַ שרעקליכער שנאה! און נאָך אַזעלכע נאַרישקייטען, וואָס איך האָב שוין גאָר נישט פערשטאַנען.

אין הארץ האָב איך זעהר געלאַכט. נור פון שלום וועגען, — עס פאַסט דאָך נישט, מבייש צו זיין קיין מענשען — האָב איך זיי געטהון די טובה און צוגעשאָקקעלט מיט׳ן קאָפּ אויף יאָ!

אגב, האָב איך טאַקי געוואָלט, זיי זאָללען וואָס גיכער אַרויס פון שטוב, איך זאָל מיך שוין קאָננען זעטצען שרייבען צו דיר דען בריעף. נו, זאָג אַלליין, איז דאָס נישט אַ משוגעת?

נאָך זייערע רייד נאָך, קומט אויס, אַז עס וועט ווערען פרעזידענט דער, וואָס זיי וויללען, וועלל איך פערדיענען צעהן דאָלאַר, און, חס ושלום, ווערט איין אַנדערער פרעזידענט, וועלל איך פערדיענען נור ניין, און אפשר אַכט!

און ליב חזן זאָגט, אַז ער פערשטעהט די פאָליטיק! אַז אין דעם שטעקט אַ שׂכל! און, אַז איך וועלל דאָ זיין, זאָגט ער, אַ לאַנגע־ע צייט, וועלל איך קריגען אַ ידיעה אין פאָליטיק. מילא, זאָלל זיין אַזוי, שאָקקעל איהם אויך צו מיט׳ן קאָפּ. טראַכט איך מיר נכנס יין יצא שטות — האָט גענוממען אַ איבריגען טראָפּען, רעדט ער פון וועג! האָט ער מיר אָבער געשוואָרען, אַז בשעת קלפי, לעבט ער דערפון און עס בלייבט איהם נאָך וועלכער גראָשען אויף שפּאָטער; פערשטעה איך טאַקי נישט, ווי אַזוי!

נור אַללע נאַרישקייטען אַוועקגעלעגט! נישט אונזער זאַך! זאָלל זיין דער, זאָלל זיין יענער פרעזידענט, פון דעם וועט אונזער מזל נישט אויפשיינען!

די מעשה איז: אַז גאַנץ אָפּט פאַלל איך אַריין אין אַ מרה שחורה, און די טרעהרען קאַפּען מיר פון די אויגען אויף די ציגאַרען־בלעטטער, וואָס איך שנייד; און ביינאַכט שלאָפט זיך נישט, ווי עס דאַרף צו זיין!

טהייל מאָל הייבט מיר אָן קלינגען אין די אויערן, גאַנצע טאָג האָב איך קאָפּ־וויטאָג... און צו דעם אַללעם איז קיין בעססערע רפואה נישט דאָ, נור צו נעהמען פאַפּיער, טינט און פעדער, און צו שרייבען אַ בריוועלע צו מיין גאָלדענער חנה.

מיין טהייערע ווייבעלע, איך קאָנן פון דיר קיין זאַך נישט האַלטען בסוד. איך מוז דיר אַלץ דערצעהלען: איך לערן נאָך דערווייל משניות; קיין ש״ס האָב איך נאָך נישט געקויפט! און ווייסט דו פאַר וואָס? ווייל איך האָב געמוזט

מאכען גאר איין אנדער הוצאה.

זיי וויססען, מיין גאלדענע חנה, אז אומעטום איז איין וועלט. הגם מען שרייט דא אלץ אין איינעם: פרייהייט, פרייהייט, איז דאס אלץ ווערט א ציבעלע! מען האט דא אויך פיינד א יוד! דא איז מען אפשר נאך מעהר מבזה דען צֶלם־אלהים פון א יוד! הינד, וואס זאללען ארומלויפען אין די גאססען, זאללען ביללען אונ רייסען יודישע פאלים איז נישט דא, אבער קיין לאביסעס פעהלען דא אויך נישט, קוים דערזעהען זיי א קאפאטע, ווערט א געשריי: דזשיו, דזשיו! אויף זייער לשון איז עס פונקט דאס אייגענע, וואס ביי אונז „זשיד". אונ זיי ווארפען נאך שטיינער אונ בלאטע; בלאטע פעהלט דא אויך נישט, ברוך השם! וואס האב איך געזאלט מאכען? האב איך געטהון דאס זעלבע, וואס אללע יודען טהוען דא. איך האב ארונטער געמאכט די פאות אונטער די אויערן, האב מיר געקויפט, אויף אויסצאהלען ראטעס־ווייז (אזא מנהג איז דא), דייטשעשע בגדים, — האסט דו איין עק פון געלד! אונ אויך דו, חנה׳לי, אז דו וועסט, אם ירצה השם, קוממען, וועסט דו דיר אויך מוזען מאכען אנדערע קליידער; ווארען א מנהג איז מבטל א דין. אונ דא איז מען זיך אזוי נוהג!

אונ וואס דו שרייבסט, אז גנענדיל געפאללט דיר נישט, פערשטעה איך נישט פאר וואס? וואס דו האסט דא צו איהר? אויך בין איך נישט מחויב די וועלט מהזיר למוטב צו זיין. חוץ דעם, בין איך זיכער, אז זי טהוט דאס אלץ דער ביטטערער פרנסה צו ליעב! בטבע איז זי אזא כשר׳ע נשמה, ווי אללע יודישע טאכטער. א גאנצע טאג, אז איך מיט ליב חזן זענ׳מיר אין פאבריק, קאכט זי אונ וואשט אונ קעהרט די שטוב. אבענד צייט, געהט זי ערשט, צוזאממען מיט׳ן פאטער, אין זייערע ארטער, וואו זי זינגט אונ שפיעלט, אונ טאנצט, פאר׳ן עולם. איך זיטץ מיר אין דער היים, לערן תורה אונ שרייב צו דיר. געגען האלבער נאכט קוממען זיי, טרינקען מיר צוזאממען טהיי אונ מען געהט שלאפען.

אונ דאס, וואס דו שרייבסט, אז דיר דאכט זיך, אז גנענדיל האט דאס גע־מוזט צו גנב׳נען דען לאפפעל, וואס האט אונז דעמאלט געפעהלט, — דאס איז שוין גאר קיין ווארטער נישט!

גנענדיל איז אפשר נישט אזוי פרום אין אמונה זאכען. אבער אזוי, א פרעמ־דענס, חס־ושלום, וועט זי נישט ריהרען! אונ, חלילה וחלילה, זי זאלל זיך דערפון נישט דערוויסען! זי בעהאנדעלט מיר ממש ווי איין אייגען קינד; פרעגט מיך אללע מאל, צו איך ברויך נישט א ווייס העמד, צו וויל איך נישט נאך א גלאז טהיי!

אונ באמת איז זי א וואויל קינד. אלץ, וואס זי פערדיענט, גיט זי אוועק דעם פאטער. היינט וואללסט זעהען, ווי זי האלט איהן בכבוד, הגם ער איז עס נישט ווערט! חאטש ער קומט א מאל א היים

פֿרייליך, גאָר פֿרייליך און רעדט פֿאַר פֿייער, פֿאַר וואַססער!

אויך האָט מיר ליב חזן בפירוש געזאָגט, אַז ער זאָמעלט איהר נדן, און קומט ער צום ערשטען טויזענדער, זוכט ער איהר אוי״ס אַ חתן, און פֿיהרט זי אונטער דער חופּה כּדת משה וישראל! און זי וועט זיך שוין נישט רייסען דען האלז פֿאַר אַ פֿרעמדען עולם! איך ווייס נישט, צו ער מיינט עס ערנסט, נור— הלואי! זאָלל איהם גאָט העלפֿען, ער זאָלל עס דערגרייכען; זאָלל זי אַוועק וואַרפֿען די מאוסע פּרנסה,

גנענדיל, איז אפילו דערביי געוועזען, און זי האָט זיך גערייטעלט פֿאַר בושה, ווי עס פּאַסט פֿאַר איין אמת יודישע טאָכטער; אַ פּנים, זי איז אויך מסכּים.

בעט איך דיך דעריבער זעהר, מיין ליעבע חנה׳לע, דו זאָלסט זיך דערוויטערן פֿון לשון הרע און רכילות. דאָס איז גאָר קיין מנהג נישט, קיין יושר נישט; דאָס פּאַסט פֿאַר קליינשטאָדטעלדיגע ווייבער. און דו, גאָלדענע חנה׳שי, דאַרפֿסט קומען אין אַמעריקאַ. דאָ זענען די ווייבער גאָר אַנדערש; געזעצטער, ערנסטער און — פֿערנונפֿטיגע מענשען ווי די מאַנסבילדען.

און, צוריק געשמועסט, איז דיין שמואל משה קיין שניידער נישט, קיין שוסטער נישט, ער זאָלל אַוועק וואַרפֿען אַ ווייב פֿאַר איין אַנדערע ווענען. דו טאָרסט עס גאָר נישט טראַכטען! דאָס איז פֿאַר מיר גלאַט אַ חלול הכּבוד! און, זיי וויססען, אַז דיינע רייד שטעכען מיר ווי מיט מעסער; און ליב חזן מיט דער טאָכטער זאָללען זיך דאָס דערוויססען, וואָלטען זיי מיך פֿערלאָסט. איך וואָלט געבליבען איינער אלליין ווי אין אַ מדבר. עס וואָלט אַ פֿאַלל געוועזען אומצוקוממען, וואָרען דאָס לשון קאָנן איך נאָך נישט, קוים איינציגע וואָרטער, און ווייס נאָך נישט, וואו אוים און וואו איין.

און צונדערט בעט דיך, און בעט דיך זעהר, מיין ליעבע חנה, זאָלסט נעהמען דאָס קינד ביים האַנדטיל, און זאָלסט מיט׳ן האַנדטיל איבערגעהן אויפ׳ן פּאַפּיר, ער זאָלל מיר עפּיס צושרייבען; לאָמיך פֿון איהם זעהן חאָטש אַ צורת אות! רבונו של עולם, וויפֿיעל מאָל שטעל איך מיך אַוועק אין אַ זייט, איינער אליין אין אַ ווינקעלע, און וויין מיך גאַנץ גוט אוים! און אויף וואָס וויין איך? אויף דעם, וואָס איך בין נישט זוכה צו לערנען מיט מיין קינד תּורה! האָב איך ווענינ האַרצוויטאָג דערפֿון, קוממען נאָך די בריעף דיינע, און שיטטען מיר זאַלץ אויף די וואונדען. אָט, היינט האָט מיך ליב חזן געבעטען, און גנענדיל, דאָ הייסט זי סאָפֿיא, האָט אויך צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּף, איך זאָל געהן מיט זיי, האָרען ווי זי זינגט, און זעהען ווי זי טאַנצט, און איך האָב נישט געוואָלט; האָט ליב חזן וויטער געזאָגט: נאַרישער חסיד, זי האָט פֿערצויגען מיט׳ן נאָזיל; נור מיין דאגה! איך וועלל מיר געהן אין מיין דרך און וועלל נישט אַראָב אויף אַ האָהר!

בלייב געזונד, דו און אונזער קינד, ווי עס ווינשט דיר, דיין מאַנן

שמואל משה.

זעה, למען השם, די זאַך וועגען די קליידער זאָלל בלייבען בסוד. עס זאָלל יערפֿון, ביי אונז אין שטאָדטיל, קיין ילוד איש נישט וויססען, איך וואָלט מיך געשאָמט די אויגען אויפֿצוהייבען.

בעלך שמואל משה הג"ל.

פֿיערטער בריעף.

אל אשתי הצנועה מרת חנה תחיה.

אין צעהן בריעף, האָב איך גנענדיל'ס נאָמען נישט געברענגט איבערן מויל. איך האָב אפילו, דען פֿאָטער איהרען, ליב חזן, נישט דערמאַנט. מיט גרויס מיה, האָב איך מיר געדונגען איין אַנדערע דירה, ביי'ן אַ היגען שוחט, אונ האָב זיי שוין כמה וואָכען נישט געזעהן. אונ דו האָרסט נאָך אַלץ נישט אויף צו שרייבען גנענדיל אונ גנענדיל, אונ סאָפֿיע אונ סאָפֿיע! אונ וואָס ווילסט דו פֿון איהר? וואָס? איך זאָלל אַזוי געזונד זיין, מיר ביידע זאָללען אַזוי געזונד זיין, אויך זאָללען מיר אַזוי זוכה זיין צו זעהן זיך, צוזאַממען מיט'ן קינד, אין־פֿריידען, ווי איך האָב אַליין געזעהן, ווי סאָפֿיע איז אַריין געקומען צום פֿאָטער אין פֿאַבריק, אונ עס איז צו איהר צוגעגאַנגען דער דירעקטאָר אַליין, אונ האָט אָנגעהויבען מיט איהר צו ריידען, חנ'דליך צו מאַכען; אונ, הגם איך האָב נישט פֿערשטאַנען, וואָס ער רעדט צו'ן איהר, ווייס איך דאָך, אַז ער האָט געמיינט נישט קיין מצוות אונ מעשים טובים, אונ האָט זי נאָך געוואָלט אָנגעהמען ביי'ן אַ באַקק. נו, וואָס קלערסט דו? איך בין נבהל ונשתומם געוואָרען, אַזא פּאַטש האָט זי איהם דערלאַנגט איבער דער האַנד! אונ, האָסט נאָך געזאָלט זעהן, מיט וואָס פֿאַר אַ גַאוה זי האָט זיך פֿון איהם איבערגעדרעהט אונ אַוועקגעגאַנגען. איך האָב מיך פשוט מחיה געוועזען...

זעהסט דו דאָך בחוש, אַז נאָך אַללע זאַכען איז גנענדיל אַ כשר קינד, אונ דו ביסט אויף איהר מוציא לעז בחנם. דו שרייבסט, אַז זי וויל מיך אַריינהאַפּען ווי אַ פֿיש אין אַ נעטץ אַריין אונ נאָך אַזעלכע נאַררישקייטען, — שוואָרען קאָנן איך דיר, יום־כפור ביי'ן אַ ספר תורה, אַז עס איז שקר. אונ דאָס דיר צוליעב דערווייטער איך מיך פֿון איהר, מייד זי אויס ווי ווייט מאָגליך איז. טרעפֿט מען זיך, אָנפֿער איך איהר אויף הונדערטער וואָרטער מיט אַ שאָקעל מיט'ן קאָפּ. אונ ווייטער דאָס זעלבע: באמונה שלי, אַז דו ביסט זי חושד גאָר אומזיסט; דו זינדיגסט, חס־ושלום, פֿאַר גאָטט! נור דאָס איז נאָך גאָר נישט, איך וואָלט עס, ווי אַללע מאָל,

פערשווינגען, איז אָבער דערפון אַרויס געקומען אַ מעשה, וואָס — נאָטש זאָלל שומר ומציל זיין! איך וואָלט בעססער געוואָלט, די ערד זאָלל מיך איינשלינגען, איידער אַזאַ בושה!

ביי דער אַרבייט איז מיר איינמאָל, יענע וואָך, נישט גוט געוואָרען; עפּיס האָט מיר אָנגעהויבען צו שווינדלען פאַר די אויגען. איך האָב אָנגעהויבען חלישען. אַז איך בין צו מיר געקומען, בין איך שוין געלעגען ביי מיר אין שטוב אוי'פן בעטט. ביים בעטט איז געשטאַנען אַ דאָקטאָר. געזאָגט האָט ער, אַז עס איז אַ פיבער, — אַזוי רופט מען דאָ קדחת. אָבגעלעגען בין איך אַ טאָג צעהן. און איבער דער־גאַנצער צייט איז ליב חזן נישט אָבגעטרעטען פון מיין בעטט, און האָט מיך געראַ־טעוועט ווי איין אייגען קינד. שפּעטער בין איך מיר געוואָהר געוואָרען, אַז, ווען איך בין געלעגען אין היץ, פלעגט סאָפיע אויך קוממען מיך מבקר חולה זיין... און פונק דעמאָלט איז איינמאָל אָנגעקוממען דיינס אַ קאַרטעל, אין וועלכען דו האָסט אויסגעגאָסטען דיין ביטטער האַרץ אויף דער אומשולדיגער סאָפיע... זיי האָבען אַ ודאי און אַ ודאי די קאַרטע געליינט, וואָרען איך בין דאָך געלעגען אין דער היץ...

און, ווענן דו האָסט געשריבען דיינע מאוסע רייד, דיינע זלזולים, די בלבולים דיינע, האָבען זיי דאָ פאַר מיר כמעט דאָס לעבען געשטרעקט... גערופען דאָקטוירים, געבעטט און איבערגעבעטט, רפואות דערלאַנגט און עטליכע אייגענע חפצים פערזעצט, עס זאָלל זיין מיט וואָס צו ראַטעווען. אַ פלאַש וויין אפילו האָבען זיי מיר געבראַכט. איך האָב זי אפילו נישט אָנגעריהרט מיט'ן מויל; אמת נסך! נור זיין מיין איז דאָך גוט געוועזען... אַ חוץ דעם פלעגען זיי מיר דריי מאָל אין טאָג מאָסטען מיט אַ גלאָזערן ראָהריל די היץ, אַזוי הייסען דאָ די דאָקטוירים... און ווער האָט מיר דאָס אַלץ פערצאָהלט? מאַקי דער שוחט מיט'ן ווייב; זיי האָבען מיר דאָס אַלץ דערצאָהלט. ווענן נישט ליב חזן און סאָפיע, וואָלסט דו שוין היינט, חס ושלום, איין אַלמנה געוועזען! שרייבסט דו אין דער אייגענער צייט אַזוינע נאַרישע הבלים. פע, אַ חרפה און אַ שאַנד! איך ווייס גאָר נישט, ווי דו וועסט קאָננען קוממען קיין אַמעריקאַ, ווי דו וועסט גאָר קאָנען זיין אין אַמעריקאַ!

איך האָף, מיין ליעבע חנה'לי, אַז דו וועסט אַוועק וואַרפען די נאַרישקייטען, און פון היינט מאָל אָן, וועסט דו מיר שוין דאָס לעבען מיט אַזוינע בריעף נישט פערביטטערן.

אָבּט שלאָף איך נישט ביינאַכט. דאַכט זיך מיר דעמאָלט, אַז איך זעה בהוש, ווי דו זיצט דאָרט ביים טיש און שרייבסט צו מיר אַ בריעף. דו שרייבסט און מעקסט, שרייבסט און מעקסט, און איך זעה דעם בריעף, אָבער פון ווייטען דער־קענן איך נישט די אותיות. און איך האָב גרויס צער דערפון, וואָס איך קאָנן דעם

בריעף פון דער ווייטען נישט לייענען, אונ דו נעהמסט די פעדער, לעגסט זי דעם קינד אין האנדטיל אריין, — אויף דער שוים ארויף האסט דו עס גענומען, — אונ פיהרסט מיט זיין האנדטי'ל!

אונ דו זעהסט, מיין ליעב ווייב, אז איך שיקק דיר וואך ביי וואך פינף דא-לאר; אז איך קום אוים מיט אזוי ווענינ. אונ אין גאנצען האב איך נישט מעהר, ווי דריי העמדער; וואָרען בעטען סאפיאן, זי זאלל מיר קויפען, קאנן איך נישט. אונ די שוחט׳קע איז א יולדת אונ געהט נאך פון בעט נישט אראב, אונ מארגען וועט זיין, אם ירצה השם, דער ברית מיט מזל...

יא... נישט דאס אבער מיין איך. דער עיקר איז — זיי א מענש, פאר זיך אונ פאר מיר, דיין מאנן,

שמואל משה.

א צושריפט אין דער זייט איבער דער גאנצער׳לאנג פון בריעף!

די מינוט בעקום איך פון דיר ווידער א בריעף. אצונד מיין חנה׳לי, זאג איך דיר שוין בפירוש אונ בפרוטרוט, אז דאס איז א פשוטער שגעון, רחמנא ליצלן! טאקי, ווי מען זאגט, מויל אונ אויערן אויפצושטעללען, אויף וואונדער צו לויפען! דו שרייבסט, אז דו קאנסט דיר אויך לאזען וואקסען צאפ אונ רעדען מיט פריצים, אז דו קאנסט אויך זינגען אונ טאנצען — אונ, אז דו וועסט צו פיס אוועק געהן צום רבי׳ן אונ אבגעבען א קוויטעל, ער זאלל שיקקען א מיתה משונה אויף מיר אונ אויף זיי — — —

וואס שרייבסט דו? וואס איז עס פאר דבורים?

רבונו של עולם, וואס איז מיט דיר געוואָרען?

איך קלער אונ קלער, אונ וויים שוין נישט וואס צו קלערען! איך זאג דיר מיין עצה: זאללסט אוועק ווארפען דיין לשון הרע, מיט׳ן רכילות, מיט די קללות! עס פאסט נישט פאר דיר! אונ איך זאג דיר, בלי נדר ובלי מסקנא, אז באם דו וועסט מיר נישט גיך אונ באלד שרייבען א בריעף, ווי א כשר יודיש ווייבעל דארף שרייבען, וועלל איך דיר פשוט נישט ענטפערן; איך וועלל שיקקען א שליח מיוחד נאכ׳ן קינד אהן דיר... הארסט? אז נישט... וועלל איך מיך ווארפען אין ים אריין... עס איז א פאלל, חס ושלום, משוגע צו ווערען!

דיין מאנן, הנ"ל.

ג) צוויי בריעף, וואָס חנה האָט בעקומען פון איהר קרובה פון לובלין און פון איהר ברודער.

ערשטער בריעף.

ידידתי, שארת בשרי, האשה הצנועה והחשובה, מרת חנה תחיה.

ליעבע חנה, דו ביזט געוועזען אַ גאַנצער נאַרר און אַ האַלבער נביא, אַז דו האָסט מיר געשיקט אַ צווייטען בריעף! וואָרען דער ערשטער בריעף איז אַריין גע־פאַללען מיין זולל וסובא אין דער האַנד אַריין; ער האָט איהן אַריינגעלעגט צו זיך אין קעשעניע, און, ברוך השם, פערגעססען אָבצוגעבען! אַזוי איז זיין שטייגער, אַ חוץ פרעססען און זויפען ליעגט איהם גאָר נישט אין זיננען. נור, אַז איך האָב בעקוממען דען צווייטען בריעף, איז מיר באַלד איינגעפאַללען, צו זוכען ביי'ן איהם אין קעשענע. און, אַז מען זוכט, געפינט מען.

חנה'לי קרוין, לעזענדיג דיינע צוויי ביטטערע בריעף, האָב איך געמיינט, אַז מען שלאָגט מיך מיט אַ האַק אין קאָפּף אַריין. פאַר גרויס צער האָב איך נישט געוואוסט, וואו איך בין אין דער וועלט. תיכף ומיד האָב איך מיך אָבער בערוהיגט. איך האָב מיר אַזוי געטראַכט: למשל, ווענן מיין משוגענער מאַנן וואָלט געוואָלט עוקר זיין קיין אַמעריקאַ — נו? וואָלט איך דאָך מיר געמאַכט סעודת פורים, געלאָזט זיך פליי־זמר שפּיעלען!

וואָרען בערעכען: די גאַנצע פרנסה מיינע איז, ווי דו ווייסט, פון פאָססיל סמאָ־לע. דאַרף איך, ברוך השם, נישט זיין לאַסקע. במילא, קאָנן איך גאָר נישט פער־טראָגען זיינע הנועות און הויות, אַז ער קומט צו מיר אין געוועלב אַריין.

אַ יודענע, אָנטפערט ער נישט, דער חסיד! נעהמט נישט אויס דער האַנד! און, זאָגט ער אַ מאָל אַ קונה, אַ מאַנסביללען, אַ מקת, איז עס טאַקי אונטערן קרן! נעהמט ער געלד, נאַרט מען איהן אַריין פאַלשע און אָבגעריבענע מטבעות! טהוט ער מיר שוין די טובה, און נעהמט אַ שטיקעל קרייט אין האַנד אַריין, און מאַכט אַ חשבון, איז עס אַ חשבון! זאָלל מען מיר אַזוי רעכענען מיינע זינד, אויף יענער וועלט, ווי ער בערעכענט מיין סחורה!

און דאָס, וואָס דיין מאַנן, האָט דיר נישט איבערגעלאָזט קיין גט, איז מיר נאָר קיין גרויס וואונדער נישט; וואָרען מיין מאַנן, דער משוגענער, לעקט ביי מיר נישט קיין האָניג, ווילל מיר אויך קיין גט נישט געבען! און צו וואָס זאָלל ער מיר

געבען א גט? עס פעהלט איהם עפּיס ביי מיר? ער האט זיך זיין פיינע דירה; קומט ער אהיים, איז גרייט א וואַרימעס, דאָס בעטט איז געבעט צו דער צייט, משבת לשבת — א וויים קלאָר העמד? פיעל מאל איך בעט איהן מיט גוטען, ער זאָלל געהן צו אללדי רוחות, און ער — גאָר נישט! ער זאָלל זיך עס א ריהר טהון! און, אז איך שילט איהן אָדער וואַרף איהם עפּיס אין קאָפּ אריין, — רוקט ער זיך אָב אין א ווינקעל, מאַכט א רחמנות פנים, נעהמט נאָך אמאל מים אויף די עינים; און איך נאַרר קריג אויפ'ן רחמנות! גיב איהם נאָך עססען און טרינקען, און ער געהט זיך אוועק!

און וואָס דו שרייבסט מיר וועגען דיין משפט, זיי וויססען, שוועסטער חנה, אז איך האָב דאָ איין אדוואָקאט גאָר א מפורסם. וואָרען, צו מיין באָז מזל, האָב איך אַלין-אין-איינעם ספּראַוועס מיט די קאָבּינס די תצופות; האָרסט דו, חנה'לי, אזעלכע דיענסטען, ווי מיר האָבען דאָ אין לובלין, איז אויף דער וועלט נישט דאָ! וואָס זאָלל איך דיר זאָגען, — פרעסערקעס און זויפּערקעס, גנב'נען מיט די אויגען און ענטלויפען נאָך פאַר'ן קוואַרטעל; און גיבען מיך נאָך איין אין סאָנד אריין, איך זאָלל זיי בע-צאָהלען פאַר א קוואַרטעל! און אין סאָנד איז היינטיגע צייטען, רחמנא ליצלן, קיין חלוק נישט צווישען א דיענסט און א בעל-הבית'טע, און איך מוז שטעהן מיט איהר אין איין שורה! איך טאָר אפילו א מויל נישט אָפּפענען, א וואָרט נישט ריידען, וואָרען באַלד גיט דער סודיא א קלונג מיט'ן גלאָקיל און פערשרייבט שטראָף ביז דריי רובעל. דעריבער געה איך טאַקי נישט אַלליין אין סאָנד אריין, און האָב מיר אויסגעזוכט א גוטען אדוואָקאט, א מויל — שוועבעל און פעך, און ער פיהרט מיר שוין אוים די זאַך, ווי עס קעהר צו זיין. ער האָט מיר אַלליין געזאָגט, אז דער סודיא האָט מיך שוין וויפיעל מאָל געוואָלט איינ'ישב'ען פאַר א בלבול, פאַר וואָס איך רייס א דיענסט ביי די האָר, אָדער אַזוי פאַר א מתנת יד! קאָנן ער אָבער נישט, וואָרען דער אַד-וואָקאַט מיינער האָט ביי זיך אַללע סאָנדאָווע ביכער, ווייסט אַללע, אָבער טאַקי אַללע זאַקאָנעס, און קלויבט אויס פאַר מיינעטוועגען די בעסטע זאַקאָנעס, און שטיכט איהם דערמיט די אויגען אוים און ער בליבט זיצען ווי א גולם, ווילל יאָ, ווילל נישט, שרייבען מוז ער: פטור, פטור!

און תיכף ומיד, — אז איך האָב דיין בריעף בעקוממען, און האָב דען פריהער-דיגען געפונען ביים בטלן מיינעם אין קעשעניע — בין איך געלאָפען צום אדוואָקאַט, און ער האָט מיך אויפגענוממען מיט גרוים כבוד, טאַקי ביי זיך אין פיינעם קאַבי-נעט, און האָט מיר געבעטען זיצען אויפ'ן פלושענער סאָפאַ.

איך האָב איהם דערצאָהלט דיין גאַנץ עסק, פון אלף ביז תיו, טאַקי ביז אויף דער האָהר; און ער האָט אלסדינג געלאַססען אויסגעהאָרט, הגם דאָס פאַרציממער איז געוועזען פולל און פולל מיט מענשען. ער האָט אויסגעהאָרט און איז זיך ארום

געגאַנגען אין זאַלל אויף און אָב.

דערנאָך האָט ער אָבגעזיפֿצט, און געזאָגט, אַז לויט די זאַקאָנעס, האָט אַ טאָכטער דען אייגענען דין וואָס אַ זוהן, און קריגט אַ גלייך חלק ירושה ווי ער. איז דאָך, דאַכט זיך, גוט? איז אָבער פֿאַראַן אַ שלעכטער פונקט, אַז אַ ווייב קאָנן נישט מאָהנען אין סאָנד, אָהן דעם מאַנס ידיעה. זי איז אין זיין רשות און מוז האָבען זיין פלעניפאָטענציע...

און אַז איך האָב איהם געזאָגט, אַז דו ביזט, לא עליכם, איין עגונה, אַז דער מאַנן דיינער האָט דיך אַוועק געוואָרפֿען, און דו מאַגסט, לויט מיין שכל, טהון אַלץ וואָס דו ווילסט. האָט ער זיך מיר געשטעללט קעגענאיבער און געשאָקעלט מיט'ן קאָפף אין דער ברייט, לא מיט איין אלף — הייסט עס!

און תיכף איז ער צוגעגאַנגען צו דער שאַנק, האָט זי געאָפֿענט, און אַרויסגענוממען אַ בוך, נאָך אַ בוך; אַריינגעקוקט און אַוועקגעלעגט, אַריינגעקוקט און אַוועקגעלעגט, און דורכגעוואָרפֿען אַזוי כמה וכמה ביכער, קליינע און גרויסע, און נאָך גראָססערע. איינער איז געוועזן אַ גראָבער; איך זאָלל נישט זינדיגען מיט די רייד, ווי אַ דבר אחר. און דאָרט, אַ פנים, האָט ער געפֿונען, וואָס ער האָט געזוכט, וואָרען ער האָט געקוקט און געקוקט.

און דערנאָך זאָגט ער מיר, אַז אויב עס וועט פֿאַרביי געהן פֿינף יאָהר, זייט דיין מאַנן איז ענטלאָפֿען, און דו וועסט ברענגען אַ פּאַפּיער פֿון וואָיט פֿון דיין שטאָדט, אַז אין די גאַנצע פֿינף יאָהר האָט זיך דיין מאַנן נישט געוויזען, וועט ער, דער אַדוואָקאַט, איינגעבען פֿאַר דיר אַ פּראָשבע אין סאָנד אַריין, און דער סאָנד וועט דיר געבען רשות צו פּראָצעססירען אָהן דעם מאַנן.

אַזוי האָט ער אויסדריקקליך געזאָגט, און איך גיב דיר איבער זיינע דבורים וואָרט ביי וואָרט.

איך האָב איהם געגעבען אַ רובעל, האָט ער זיך אפילו געקרימט, אַ פנים, וועניג, נור גענוממען האָט ער; זאָללסט דו מיר, חנה'שי קרוין, דען רובל, למען השם, באַלד אָבשיקען, וואָרען די פרנסה איז זעהר געשלאָגען, און סמאָלע איז היינט גאָר קיין גאַנגבאַר אַרטיקעל נישט...

צונד צוריק צו דער זאַך:

עס קומט אויס אויף מיינע רייד! איך זאָג שוין דאָס אַללע מאָל, אַז די תורה הקדושה (זייערע זאַקאָנעס, להבדיל, אַ ודאי!) האָט אונז איבערגעגעבען אין גזלנישע האַנד אַריין. אַ מאַנסביל, אַ גולם, אַ לא יוצלח, מאַג גט'ן דאָס ווייב ווען ער וויל; אַלליין, צו דורך אַ שליח. און אַזא אשת חיל, למשל, ווי איך בין, קאָנן נישט פּטור ווערען פֿון אַ מאַנן אַ בטלן, בשום אופן וְצד!

נעהען מיר ביידע אויף אַ ברית, שטאָפּט מען איהן מיט פֿיש און פֿלייש, פֿון

אללעם גוטען, אונ איך — בעקום מיליגע ציקאָריע!

זיטצט ער אין סוכּה, מוז איך איהם אריינשיקען דאָס שאַנטסע אונ דאָס בעסטע, אונ פאַר זיך לאָזען די ביינער!

3 וואָכען, 9 טאָג, אונ אלע תעניתים האָב איך גלייך מיט איהם; שמחת תורה איז זיין! ער געהט צו'ן רב, איהם גיט מען מעהר מיט אֶפּפעל! אונ וואָס וועט זיין דאָרטען, מישטיינס געזאָגט — דער גן־עדן מיינער? איך וועל זיין דעם משוגענעם'ס פיסענבאַנקעל! ער וועט זיך דאָרטען זיטצען אויף אַ פאַטער־שטול, אונ איך וועל זיין, זיין פיסענבאַנקעל!

דאָ אויף דער וועלט איז ער לכל הפּחות אַ שוואַכער בשר ודם, האָט ער פאַר מיר מורא; אָבער וואָס אין גן־עדן וועט זיין, פראָג מיר בחרם! אונ, זאָגען זאָג איך דיר אויסדריקקליך, זאָלל ער מיר דאָרט אַ שטוים טהון מיט'ן פוס, ווייסט דער אייבערשטער, וואָס דערפון וועט אַרויסקוממען!

אונ, צוריק געשמועסט, וואָס טויג דיר אַ גט? גלייב מיר, אַללע הינד האָבען איין פּנים! אַללע—נישט ווערט אַ דרייער! ווייסט דאָך — מיין שוועסטער מרים האָט צעהן געהענדיגע יאָהר געליטען פון איהר מאַנן, איידער זי האָט פון איהם אַרויס געקריגען אַ גט; דערפאַר האָט זי איהם אַוועקגעגעבען דאָס געלט, די מלבושים, מיט איין וואָרט — הכּל כּאשר לכּל. נו, דאַכט זיך, מזל אונ ברכה!

האָט זי וויטער חתונה, טוישט זי שופרות אויף קאַנע־ביינדליך, אַ נייער בטלן צום קאָרמען! זי שרייט וויטער אַ גט; ער האָרט זי ווי'ן רב אונ זי האָט שוין נישט מיט וואָס צו בעצאָהלען!

בקיצור, שוועסטער חנה, אונזער מוטטער חוה האָט געזינדיגט אונ מיר ליידען פאַר איהרע זינד! אונ אייביג וועלען מיר אַזוי ליידען! דען—פאַר אַ מאַנן קאָנן מען אפילו אין קבר נישט ענטרינגען. לעבדים ולשפחות האָט מען אונז פערקויפט, אפילו אויף יענער וועלט אויך! — אַזוי איז געוועזען פערצייטענס, אַזוי איז היינט; אונ לעתיד לבוא וועט אויך אַזוי זיין! מען מוז ליידען! וואָרען וואָס זאָלל מען טהון, אַז עס איז דעם רבונו של עולם'ס רצון אַזוי.

דעריבער, שוועסטער חנה, האָב בטחון אויף גאָטט, ברוך הוא. כּערבלייב געזונד אונ פערגעס דיין מאַנן! אין אַמעריקא, איז ער אַ ודאי אַרוים לתרבות רעה. אַזוי טהוען זיי שוין שטאַנדיג, ימח שמם, אַז זיי קוממען קיין אַמעריקא!

אין דער התחלה שרייבען זיי צוקקער־זיססע בריוועלעך, שיקקען געלד; דערנאָך ווערט עס וואָס אַ מאָל ווענינער; שרייבט מען אונ מען שיקט שוין געלד אַ מאָל אין אַ יאָהר, דערנאָך—איינמאָל אין אַ יובל... זיי ברויכען דאָרט נישט זייערע ווייבער! זיי האָבען דאָרט, רחמנא ליצלן, אַנדערע, בעססערע, פלינקערע ווייבער!

איך זאָלל נישט זינדיגען מיט די רייד, ביי אונז אין לובלין איז אין דער

יודישער גאַס, נישט דאָ קיין הויז אָהן איין עגונה! שרייב דריי פּאי׳ן, זאָג איך דיר, פערגעסס! זאָלל זיך דיר דאַכטען, אַז דו ביזט איין אַלמנה, חס ושלום, אָדער אַ גרושה!

זעה בעססער צו טהון אין דיינע ציבעלעס. זאָלל דיר השם יתברך, שיקקען הצלחה אין דיין עסק, זאָלסט מצליח זיין, וואו דו וועסט זיך נור קעהרען און ווענדען. ווי עס ווינשט דיר דיין קרובה,

(די אונטערשריפט איז נישט צום איבערלעזען).

איך בעט דיך, למען השם, דו זאָללסט מיר וואָס צום געשווינדסטען אָבשיקקען דען רובל. וואָרען מיין מאַנן, דער זולל וסובא, האָט שוין פעראיבעל אויף מיר, צו וואָס איך האָב אויסגעלעגט דען רובל.

(די זעלבע נישטלעזבאַרע אונטערשריפט).

צווייטער בריעף.

לאחותי הצנועה, הנגידה, החשובה מרת חנה תחיה.

ערשטענס מעלד איך דיר, טהייערע שוועסטער, אַז מיר זענען, ברוך השם, אַללע בקו־הבריאָה, חוץ אשתי חוה׳לע, תחיה, וואָס דער הוסט, לא עליכם, לאָסט זי נישט אָב אַ רגע, און תיכף, אם ירצה השם נאָך דער חתונה, וועט זי מוזען פאָהרען קיין וואַרשוי צו׳ן אַ דאָקטאָר.

רצוף בזה, שיק איך איין אַ חתונה־בריוועל. זאָלסט זעהן, למען השם, צו קוממען אויף דער חתונה, און מקבל הענוג זיין. נור, למען השם, בעט איך דיך, אַז זאָלסט מיר נישט שטערען דען נחת פון בתי תחיה, און בעהאַלטען אַללע טענות ותביעות אויף נאָך דער חתונה.

קיין כלה־מתנה ביסט דו נישט מחויב צו ברענגען. אויב עס געהט דיר ווענען דער בושה, וועט זיך נאָך, אם ירצה השם, געפיננען עפּיס אין שטוב פאַר דיר פאַר אַ מתנה; איך וועלל דיר נישט קאַרגען. בלוט איז קיין וואַססער נישט און אַ שוועסטער בלייבט שוועסטער.

און וואָס דו שרייבסט, אַז דו האָסט קיין מלבושים נישט, איז אויך נאַריש. קאָנסט דיר באָרגען אַ מלבוש, אָדער דאָרט, אָדער דאָ, אַז דו וועסט קוממען.

און וואָס דו שרייבסט, אַז דו קאָנסט דיך נישט טרייסטען נאָכ׳ן ילד, וואָס איז נפטר געוואָרען, — זיי וויססען, שוועסטער לעבען, אַז — ה׳ נתן וה׳ לקח. קינדער זעננען אַ פקדון פון גאָטט, ברוך הוא, און, אַז ער וויל אָבנעהמען דאָס פקדון, טאָהר מען אפילו נישט מהרהר זיין׳ נישט איבערקלערען, חס ושלום!

אונ וואָס דו שרייבסט, אַז דו האָסט מורא, דיין שמואל משה זאָלל נישט געוואָהר ווערען, אַז דאָס קינד לעבט נישט אונ דורך דעם, זאָלל ער זיך, חס ושלום, פון דיר אין גאַנצען נישט אָבּרייסען, — איז אויך איין אומזיסטער חשד... גלויב מיר, שוועסטער חנה, אַז עס איז גאָר נאַריש. וואָרען — ממה נפשך: איז אמת, וואָס לייטען זאָגען, אַז שמואל משה איז געוואָרען אוים שמואל משה, חס ושלום, אַז ער איז אַוועק גאָר אין אַנדערע דרכים, — איז אַלץ איינס, צו דאָס קינד לעבט, צו ניין; נישט ער דאַרף דיך, נישט דו קאָנסט דיך האַלטען אָן איהם!

אויב ווייטער, ווי איך האָף צו זיין ליעבען נאָמען, דאָס אַלץ איז נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, נור אַ בלבול פון בייזע מיילער, אונ, ווי איך גלויב באמונה שלמה, שמואל משה איז טאַקי שמואל משה, דער מופלג, דער פרומער יוד, האָסט דו נישט וואָס מורא צו האָבען! פערקעהרט, ביי האַלב הוצאה וועט איהם צונד לייכטער זיין דיך אָראָבצונעהמען אהין, אונ איהר וועט לעבען בשלום ושלוה כנהוג בישראל...

אונ וואָס דו האָסט פון איהם אַזוי לאַנג קיין ידיעה נישט, — מה רַעש? עס איז דאָך, דאַכט זיך, מעבר לים! וויפיעל שיפען געהען אונטער, רחמנא ליצלן; וויפיל בריעף־טראָגער קאָננען אומקוממען אויף אַזא מהלך. אונ אפשר מוזען נאָך די שיפען דורכגעהן אויף דעם אָרט, וואו, דער ספר הברית שרייבט, דאָס וואַסער שמעהט ווי אַ באַרג אונ עס איז טאַקי סכנת נפשות. דאַנק זיין ליעבען נאָמען, וואָס דיין שמואל משה איז בשלום אַריבער! דאָס פאָהרען למדינת הים האַלט איך טאַקי פאַר איין עולה, עס איז אַ סימן פון וויניג בטחון, וואָרען ווער עס האָט בטחון ווייסט, אַז וואו גאָט וויל, דאָ העלפט ער, אונ עס נישט כדאי איינצושטעללען דען גוף מיט דער נשמה! וואָרען, לויט מענשען פערצעהלען, איז אַמעריקאַ פאַר דער נשמה אַ סך מסוכנ'ער, ווי דער ים צום גוף. דאָס יודישקייט, זאָגט מען, גיט מען באַלד אָב אויף דער שיף, ווי דער ים גיט זיך נור אַ שאָקעל! באַלד עסט מען פת עכו"ם, מען קליידט זיך דייטש, ווייבער טראָגען שייטלען! אונ יש אומרים — אפילו איינגענע האָהר. אונ, אַ והא ראיה, — מען זאָגט, אַז אין גאַנץ אַמעריקאַ איז קיין איינציגער גוטער יוד נישט דאָ. אונ איך ווייס טאַקי נישט, ווי אַזוי מען לעבט דאָך, ווי אַזוי מען גיט זיך איין עצה ביי פרנסה זאַכען, אָדער אַז מען ווערט, חס ושלום, קראַנק, צו וואָס אַ מענש קאָנן זיך טרעפען! איך זאָג דיר, אַז ווער עס פאָהרט אין אַ טומאָה אַריין איז טאַקי מתחייב בנפשו, נעהט ער טאַקי ווי אַ נאַריש פייגאַלע אַליין אין דער נעץ אַריין! אונ בפרט אַ יוד אַ למדן. וואָרען, וואָס גרעסער דער מענש איז, איז גרעסער די סכנה, מעהר לאָקקערט אויף'ן, רחמנא ליצלן, די קליפה, אונ וויל איהן גובר זיין, צו מיט עשירות, צו מיט נשים יפות; די קליפה האָט שוין איהרע כלים צו דער אַרבייט...

דעריבער איז מיין עצה פאר דיר, אז כל זמן דו ווייסט נישט, וואס דארטען טהוט זיך, פערגעסס אן דער זאך! האסט דו פרנסה פון די ציבעלעס, איז מה טוב; חס ושלום, — נישט, האב איך פאר דיר איין אנדערע עצה. אם ירצה השם, אז דו וועסט קוממען אויף דער חתונה, וועלל איך שוין זעהן שלום צו מאכען צווישען דיר און אשתי חוה'לע תחיה. פארט איין פלייש און בלוט. און בטבע, זיי ווייסען, איז זוגתי חוה גיטל יעהר א גוטע; זי וועט דיר בודאי מוחל זיין, און, אז עס וועט זיין שלום ושלוה, און זי וועט פאהרען באלד, אם ירצה השם, נאך דער חתונה, קיין ווארשוי, — וועסט דו בלייבען בעל־הבית'טע. און אז זי וועט, אם ירצה השם, בשלום און געזונד צוריק קוממען, וועט זיך אויך נאך געפינען פאר דיר איין ארט ביים טיש, ווי אויך אין שטוב — א בעט צו שטעללען. עס זעננען שלעכטע צייטען, נור א שוועסטער איז א שוועסטער, שניידט מען דיננערע שטיקלעך הערינג.

נור אהן דעם אללעם האבען מיר דאך צו א גרויסען גאטט, ברוך הוא, ער זאלל נישט קאננען שפייזען איין בשר ודם — א יודענע!

נא־יישקייטען!

און אויף דער חתונה זאלסט דו, למען השם, קוממען פריה. זאלסט קאננען חוה גיטלען אביסעל צוהעלפען. אויף דעם איז מען אויך א שוואגערין! דו דארפסט זעהען, מען זאלל נישט מוזען, אין היינטיגע שלעכטע צייטען, צונעהמען נאך א סארווער צו א קאכען... נור, למען השם, פון דעם, וואס איך שרייב דיר דא, דער עיקר וועגען איבערבלייבען ביי אונז אויף שפעטער, זאלל בלייבען ביי דיר בסוד, חוה גיטל זאלל נישט וויססען, אז איך האב אזוינס געשריבען. דאס דארף זיך אליין מאכען, פון זיך אליין... דו ווייסט, אז חוה גיטל האט פיינט, מען זאלל איהר אין שטוב־זאכען עצות געבען... און בשוח בין איך, אז עס וועט זיך מאכען. א יודענע בלייבט א יודענע, האטש זי מיינט, אז זי געהט אין ספאדיק! דעריבער טאקי שרייב איך דען בריעף, ווענן זוגתי חוה גיטל איז נישט דא אין דער היים; זי איז ארויס־געגאנגען אבשטעללען מיט'ן בדחן, מיט כלי־זמר. איך וויל איהר אפילו נישט זאגען, אז איך האב דיר געשיקט א חתונה־בריוועל; לאז זי מיינען, אז דו ביסט אזוי גוט און פרום געוועזען, אז דו ביסט אליין געקוממען!

און השם יתברך זאלל טרייסטען דיך מיט אללע אבלי־ישראל, און לאז אויסשפרייטען די פליגעל פון רחמנות אויף אללע עגונות, אמן! כן יהי רצון!

אחותי חנה, ווי דו וועסט דיך מישב זיין, בלייבען דארט אדער קוממען צו אונז אויף שטאנדיג, — למען השם, אויף דער חתונה זאלסט דו קוממען! דורכאויס קוממען! און דו וועסט קיין חרטה, חס ושלום, נישט האבען! עס וועט זיין, אם ירצה השם, א שיינע חתונה. עס קאנן נאך מאגליך זיין, אז ער אליין, זאלל מאריך ימים ושנים זיין, וועט קוממען אויף דער חתונה. עס וועט מיך קאסטען א מטבון,

נור עס איז כדאי! פֿערשטעהסט דו, אַז אויף אַזאַ חתונה איז כדאי צו קוממען!
פֿון מיר, אָחיך,

מנחם מענדיל.

זוגתי חוה גיטל, איז בזו הרגע געקוממען פֿון מארק, אונ זעה אַ סימן, אַז עס איז שוין אַזוי מן השמים בעשערט, — זי אַלליין האָט מיר געזאָגט, אַז איך דאַרף מיך פֿאַר איהר מיט׳ן בריעף נישט צו בעהאַלטען, אַז זי האָט אויף דיר קיין פֿעראיבעל נישט. איהר עצה איז, זאָלסט פֿערקויפֿען די ציבעלעס, מאַכען זיך אַ מלבוש, אונ קוממען לייטען גלייך, ווי אַ טהייערע מהותנת׳טע, אויף דער חתונה.

קיין מתנה, זאָגט זי אויך, דאַרף מען נישט. אונ האַנדלען מיט ציבעלעס קאָנן מען, זאָגט זי, ביי אונז אויך.

איך זאָג דיר, אַז זוגתי חוה גיטל, איז אַ גוטע אונ אַ חכמה׳. אונ, אַז דו וועסט נור נישט זיין איינגעשפּאַרט, וועט זיך אַלץ ענדיגען בכי טוב; וועסט, מיט גאָטס הילף, זעהען!

אחיך הנ״ל.

אַ נישט געענדיגטער בריעף פֿון הנה׳ן צום מאַנן.

מזל טוב דיר, מיין טהייערער כשר׳ער מאַנן, מזל טוב דיר!

נאַ דיר, האָר פֿון אונז ישועות ונחמות! גאָטט זאָלל געבען, איך זאָלל פֿון דיר אויך האָרען אַזוינע גוטע בשורות, אַזוינע ישועות ונחמות; אָמן, כן יהי רצון! מיר זענגען דאָך, ווי דו האָסט געשריעבען, אַ זווג, אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט!

ערשטענס קום איך דיר, מיין טהייערער מאַנן, צו מעלדען, אַז דער ברודער מיינער מנחם מענדיל שיחיה ואשתו חוה גיטל שתחיה, זאָללען ביידע דערלעבען משיח׳ס צייטען, האָבען מיר אַלצדינג מוחל געווען, אונ האָבען מיך אַראָב געברענגט, אין אַ מזל׳דיגע שעה, צו זייער טאָכטער אויף דער חתונה — אויף סאָשע ביילא׳ס חתונה.

אַ חתונה איז געווען גאָר אַ שאָנע, שאָנער קאָנן שוין נישט זיין! געלויבט איז השם יתברך, וואָס איך האָב זוכה געוועזען אונ דערלעבט צו זעהען אַזאַ חתונה! עס איז געווען מכל המינים פֿליישען, עוף אונ רינד־פֿלייש; הייננט — פֿישען, אַזוינע פֿיש אונ געפֿילטע פֿיש, אונ נאָך אַללערליי מאכלים; אַ חוץ וויין, בראַנפֿען, הכל באשר לכל...

און אַלץ איז געווען אַזוי געראָטען, אַזוי פֿיין! און איך אַלליין האָב דאָס פֿלייש געקאָכט, די פֿיש געפֿילט, דען ציטעס געמאַכט, צום טיש געגרייט, און פֿריהער נאָך אַלץ אַלליין איינגעקויפֿט!

איך בין, ברוך השם, די גאַנצע בעל הבית'טע געוועזען! די סאַרווערקע אויך! וואָרען, געקוממען בין איך נישט צוליעב דעם נחת אַלליין.

איך האָב מיין ביסל ציבעלעס פֿערקויפֿט, געמאַכט מיר אַ שטיקל מלבוש און געקוממען, אויף מיינע קרובים'ס פֿערלאַנג, גאַנצע אַכט טאָג פֿאַר דער חתונה; וואָרען עס האָט נישט געהאַט ווער צו טהוען, מחמת די כלה אַלליין איז פֿערטהוען געוועזען אין די מלבושים, זי האָט פֿערבּרענגט ביז צום חופּה־טאָג ביים שניידער, ביים שוסטער, אפילו ביים גאָלדשמיד!...

און חוה גיטל, נעבּיך, די שוואָגערין מיינע, — הוסט! און די מילץ, זאָגט מען, איז ביי'ן איהר נישט ווי עס דאַרף צו זיין!

בּין איך טאַקי געווען די גאַנצע מחותּנת'טע, פֿאַר דער חתונה, און נאָך דער חתונה, נור נישט אויף דער חתונה. בשעת החתונה בין איך געוועהן זעהר מיעד און פֿערמאַטערט. בין איך מיר געזעסען אין אַ ווינקעלע און געוויינט פֿאַר גרויס נחת, וואָס איך האָב זוכה געווען, חתונה צו מאַכען מיין ברודערס טאָכטער; אויך — וואָס זי האָט געהאַט אַזא לייטישע חתונה.

און אפילו נאָך דער חתונה, האָבען זיי מיך אויך, חס ושלום, נישט באַלד אַרויס־געטריבען.

תּיכּף נאָך דער חתונה, איז די שוואָגערין, זאָלל געזונד און שטאַרק זיין, געפֿאָהרען קיין לובלין צו'ן אַ דאָקטאָר, זיך איין עצה צו האַלטען, צו וועלכען דאָקטאָר זי זאָלל פֿאָהרען קיין וואַרשוי.

דערנאָך איז זי געפֿאָהרען קיין וואַרשוי, און איז אויסגעווען ביי'ן אַללע גרוי־סע דאָקטוירים; פֿון דאָרט איז זי געפֿאָהרען ערגיץ אַנדערש, וואַססער טרינקען — מינעראַל־וואַססער הייסט עס, — און איבּער דער גאַנצער צייט, לערך זעכּס חדשים, בין אין געווען די גאַנצע בעל הבית'טע אין שטוּב. השם יתברך, זאָלל עס זיי געדענ־קען און זאָלל זיי דערפֿאַר בעלוינען!

קיין קאָבּין איז נישט געוועזען, האָב איך געקאָכט... און דערפֿון האָב איך פֿיעל נחת געשעפּט, ווי פֿון אַ ברונען!

ערשטענס, האָב איך קיין צייט נישט געהאַט צו קלערען און צו טראַכטען, און בין, חס ושלום, נישט משוגע געוואָרען, אפילו נישט אַריינגעפֿאַללען אין אַ מרה שחורה! און קיין צייט האָט נישט געקאָנט זיין, וואָרען די שפּע, איז ביי מיין ברודער, ברוך השם, גרויס.

די שענק איז, ברוך השם, פולל; מען לייזט שטיקער גאָלד, הן פֿון יודען

און הן פון גוים, להבדיל!

און מיין שוואָגערינס, חוה גיטל תחיה'ס, געפילטע פיש האָבען, ברוך השם, אַ נאָמען אויף דער וועלט, און איין עולם זיצט, ברוך השם, עסט און טרינקט.

האָט זיך אַ מאָל פּאַסירט, אַז איך האָב פאָרט אָנגעהויבען עפּיס איבער צו־קלערען, און האָב מיך גוואַלט פערטראַכטען; איז אויף דעם געוועזען אונזער בילא סאָשע, זאָלל לעבען. זי האָט מיך באַלד דערמאָנט! און איין אויג האָט זי, קיין עין־הרע, אַ גוטס, באַלד דערזעהט זי!

און אַזוי איז אַלץ געגאַנגען בדרך הישר...

פאַר גרוים נחת, וואָס איך בין דאָ די גאַנצע בעל הבית'טע, האָב איך איינ־מאָל אַרויסגעוואָרפען אַ טראָפּען בלוט פון האַלז, איין טראָפּען נישט מעהר.

דאָס האָט ווייטער דערזעהען מנחם מענדיל, זאָלל געזונד זיין, האָט ער מיר אָנגעזאָגט זָהיר והזהר, איך זאָלל מיך נישט מאַכען ווייסענדיג! וואָרען, ווערט מען, ח"ו, געוואָהר, וועט מען, חלילה, ווייבען זיין שטוב. יוסיל גאַסט־הייזער פון געגענאיבער וועט באַלד זאָגען שווינדזוכט און פטור! אונזער זייט גאַסס, וועט מיט גראָז פער־וואַקסען ווערען!

בילא סאָשע אָבער איז קליגער פאַר איהם. זי האָט באַלד פערשטאַנען, אַז עס איז נישט קיין שווינדזוכט, נור, אַז איך האָב געמוסט געהאַפּען אַ שטיקעל פיש און איינגעשלינגען, און צוראַצט זיך דען האַלז מיט אַ ביינדיל. און, כדי איך זאָלל, חס ושלום, נישט דערשטיקט ווערען, האָט זי מיר דערלאַנגט אין די פּלייצעס, דאָס ביינדיל זאָלל אַריין אָדער אַרויס און נישט בלייבען, חס ושלום, שטעקען אין האַלז. פאַר גרוים ליעבשאַפט, האָט זי מיר צו אַ שטאַרקען קלאַפּ געטהון, דאָס ביינדיל פון פיש איז אַ וודאי אַראָב, נור דערביי האָבען מיינע ביינער אַ ביסל געליטטען...

דאָס אַלץ איז איבער געגאַנגען בשלום, און, חוה גיטל, זאָלל געזונד זיין, איז צוריק געקוממען פון וואַססער טרינקען.

געקוממען איז זי, געלויבט השם יתברך, פריש און געזונד, אַ מחיה געוועזען צו קוקען! געלויכטען ווי די זונן! היינט האָט זי אָנגעברענגט מתנות,— גאָר פיינע זאַכען; פאַר זיך, פאַר'ן מאַנן, פאַר דער טאָכטער מיט'ן איידעם... טהייערע מתנות נור מיר האָט זי קיין מתנה נישט געברענגט; איך בין, זאָגט זי, חס ושלום, קיין דיענסט נישט, מען זאָלל מיר שענקען מתנות, מען צאָהלט מיר דען שכירות? איך בין דאָך געווע'ן בעל הבית'טע!

חוה גיטל אַלליין האָט כמה פעמים געזאָגט, אַז איך בין געוועזען די גאַנצע בעל הבית'טע, און האָב געטהון, וואָס מיין האַרץ האָט געגלוסט!

און קוים איז חוה גיטל געקוממען, איז זי געוואָהר געוואָרען, אַז מנחם מענדיל איז איבער, דער גאַנצער צייט, נישט געוועזען ביי'ם רבי'ן, האָט זי פערבראָכען

די האַנד, אַז די ביינער פֿון די פֿינגער האָבען געקנאַקט. און האָט מיך באַלד אַרויסגעשיקט אין מאַרק אַריין דינגען אַ פֿוהר.

נאָך דען זעלבען טאָג איז מנחם מענדיל, זאָלל געזונד זיין, אַוועק געפֿאָהרען אין אַ מזל'דיגער שעה צום צדיק.

און אויף מאָרגען האָט מיר חוה גיטל איין עצה טובה געגעבען, איך זאָלל צו־זאַממען נעהמען מיינע זאַכען און געהן צו אַל'די גוטע יאָהר... וואָרען, ווי באַלד זי אַלליין איז דאָ, און בילא סאָשע העלפֿט איהר צו, בין איך דאָס פֿינפֿטע ראָד ביים וואָגען, און וועלל נאָך, חלילה, משוגע ווערען פֿון לעדיג געהן. זי האָט מיר געראָטען, ענטוועדער איך זאָלל פֿאָהרען צוריק, פֿון וואַננען איך בין געקוממען, אָדער דאָ בלייבען און טהון, וואָס מיין הארץ וועט גלוסטען. זי זאָגט מיר, חלילה, קיין דעה נישט.

נאָך די זעלבע נאַכט, האָב איך שוין אין איהר שטוב נישט גענאָכטיגט!

אַ שאָנע נאַכט איז געווען, האָב איך זי דורכשפּאַציערט אין אַללע גאַססען מיט'ן פֿאָקיל אונטערן אָרים!

זעהסט דו דאָך, מיין טהייערער, כשר'ער מאַנן, אַז מיר איז, ברוך השם, גאַנץ גוט. אַז דו דאַרפֿסט מיר מעהר קיין געלד נישט שיקקען, ווי דו פֿלעגסט אַ מאָל שיקקען. גיב בעססער דאָס געלד ליב חזן, ער זאָלל דיר קויפֿען ש"ס, אָדער גנענדיל־סאָפֿיען, זי זאָלל דיר לאָזען מאַכען העמדער. און זעה, למען השם, זי זאָלל דיר אַלליין די העמדער אָנמאָסטען, און זעהען ווי זיי ליגען, די העמדער, — עס איז דאָך אַמעריקאַ!

זעהסט דו, מיין ליעבער, טהייערער מאַנן, אַז איך בין שוין מעהר קיינעם נישט חושד אומזיסט. איך זאָג שוין נישט, אַז גנענדיל, ליב־חזנ'ס טאָכטער, האָט ביי מיר צו גע'גנב'עט אַ לאָפּפּעל, אָדער דען מאַנן, חס ושלום! און אויב איך האָב נישט, נישט דען לאָפּפּעל, נישט קיין מאַנן, ווייס איך, אַז זי איז בודאי גאָר נישט שולדיג. איך גלויב באמונה שלמה, אַז השם יתברך האָט דיך און מיך געוואָלט מזכה זיין, האָט ער דיר צוגעשיקט אויף דער שיף ליב חזן מיט דער טאָכטער, זיי זאָל־לען דיך פֿערזאָרגען; כהויה — אַלץ ווי דו האָסט מיר געשריבען. נור איין זאַך וועט נישט זיין ווי דו האָסט געזאָגט! זאָלסט אפילו אויס דער הויט שפּרינגען, וועסט דו נישט שיקקען קיין שליח מיוחד נאָכ'ען קינד, זאָלסט עס צונעהמען פֿון מיר צו דיר קיין אַמעריקאַ. וואָרען דאָס קינד אונזערס איז, אין דיין זכות און זכות פֿון דיינע אָבות — לאַנג שוין נישט דאָ; מען האָט עס בעהאַלטען ערגיץ אויפ'ן בית־עולם, אין אַ קליין שטיבעלע אָהן אַ טהירל, אָהן אַ פֿענסטערל, — שריי חי־וקים, וועסט דו נישט וויססען, וואו זיינע ביינדעלעך ליעגען! קיין שום מצבה, קיין שום סימן, גאָר נישט! זוך דען ווינד אויפ'ן פֿעלד!

די אספרה האט עס צוגענומען אונטער אירע פליגעל...

און ווייל דו ביסט דער גרויסער בעל־זכרון און געדענקסט אלץ, וואס איך האב גערעדט, און אלץ וואס איך האב געטהון, וועלל איך דיר דערצעהלען א מעשה, אפשר געדענקסט דו זי אויך! עס איז א מעשה מיט א שאל, וואס איך האב נישט געוואוסט, וואס מיט איהר צו טהון: צו זאלל איך זי האבען אויף מיר און ארויס לויפען זוכען א דאקטאר צום קינד, אדער איך זאלל פערשטאפפען מיט דער שאלל די צובראכענע שויב, דער שניי זאלל נישט אריין צום קראנקען קינד אין שטוב אריין, אדער איך זאלל צודעקען מיט דער שאלל דאס הייזעריגע קינד, וואס עס שטיקט זיך, נעביך, — און די קאלט איז גאר גרויס, גאר גרויס! א סך מאל בין איך אהין און צוריק געלאפען: פון קינד צום פענסטער, צו דער טהיר, און צוריק פון טהיר צום פענסטער, צו דער וויעג... אבי געלאפען! דו ווייסט שוין, מיין געטרייער מאנן, מיין איך, די מינוט נישט פארגעסען. ווארען, ווי דו מיין טהייערער מאנן זאגסט, בין איך צוגעבונדען צו דיר, דו צו מיר און ביידע צום קינד, און צונד. אז דאס קינד איז נישט דא, קאננען מיר ביידע שוין אויך נעלם ווערען. — נור, וואס וועט גנענדיל זאגען? דען אמת זאגענדיג, איז ביי מיר געבליבען, איך זאלל זיך לאזען וואקסען לאנגע האר און אנטהון זיך ווי מען טראגט זיך אין אמעריקא. אויך, ווייסט דו דאך, אז איך האב א זיס קול, אז איך פלעג נאכזינגען אללע תפלות, און אצונד, אז איך בין געוועזען ביין ברודער מנחם מענדיל, זאלל געזונד זיין אין גאסט־הויז האב איך נאך געהערט פון שכור׳ע פויערין אללערליי שיינע ליעדער, — האב איך מיך דאס אויך אויסגעלערנט, און איך זינג א ודאי אזוי גוט ווי גנענדיל, און אפשר בעססער פאר איהר, און קאנן מעהר לידלעך פאר איהר. און נאכטין ביי נאכט, אז איך האב גענאכטיגט אונטערן בלויזען הימעל, איז נאך צו מיר געקומען די מלכה שבא און האט מיך אויסגעלערנט טאנצען — און א גאנצע נאכט האב איך ארום געטאנצט מיט דער מלכה שבא קעגען דער לבנה.

און דו, מיין ליבער שמואל משה, האסט גאר א מקח טעות געהאט! ווארען איך בין בעססער פאר גנענדילין. ווארען, איך געדענק גאנץ גוט, אז זי האט געהאט צוויי פעפערלעך, איינעם אויפן לינקען אויער און א אוויטען אויף דער רעכטער באק, און — א נאזעל א ביסעל א פערדרייטס. און איך, ווייסט דו דאך, האב א ריין לייב, אהן א שום פעפעריל, חס ושלום. — דו האסט געמיינט, אז נור גנענדיל קאנן זינגען, און יעדען פרייטאג צו נאכט׳ס טאנצען, אז זי אלליין קאנן זיך לאזען וואקסען צאפ. אנדערע קאננען גאר נישט די הורה! נור איך בין, חס ושלום, אויף דיר נישט אין כעס; האלט דיך אן איהר! מיר איז גענוג, אז איך האב דעם קינד׳ס קבר׳יל, איד געה אהין. איך וועלל מיר דארט אויסבויען, א קליין שטיבעלע און זיטצען דארט בין האלבער נאכט, ביז דער האהן וועט קרייען. דעם קינד וועלל איך פערצעהלען

זים און שטילל פון זיין טאטען שמואל משה'ן, וועט ער שטארק הנאה האבען! און, אז דו וועסט אליין קומען, אדער שיקען א שליח מיוחד, נאכ'ען קינד, וועלל איך אייך מיט די נאגיל די אויגען אויסקראטצען, וואָרן דאס קינד איז מיינס, נישט יגענדיל'ס — יכת שמה וזכרה, זאלל זי ווערין מיט דיר אין איינעם — — —

אמר המביא לבית הדפוס: דער בריעף איז נישט קיין גע־ענדיגטער; מען האט איהם געפונען צוזאממען מיט די אנדערע בריעף אין קעשעניע ביי דער משוגע'נער חנה.

משופע.

אדער

אַ מאָרגען אין קעלער־שטוב.

קוים האט דער אלטער מנשה געענדיגט זיין חצות מיט א צולאג פון עטליכע קאפיטל תהלים, איז שוין דער בלאסער זומערדיגער פריה־מארגען געלעגען אין פענסטער'ל פון קעלער־שטוב.

טרויעריג, מיט מידע אויגען, קוקט מנשה אויפ'ן פריש־געבוירענעם טאג. ער קנאקט זיך אוים די דארע פינגער, פערמאכט דאם תהלים'ל, פערלאשט דאם קליינע נאפט־לאמפיל און שטעלט זיך ביים פענסטער. ער קוקט ארויף צום שמאלען פאס הימעל, וואס בלייבט זיך הויך אזוי איבער'ן ענגען גאסיל און, אין דער ראם פון זילבערנע בארד און פאות, אויפ'ן גרינלעך איינגעשרומפענעם פנים, בעווייזט זיך א בלאסער שיין פון א טרויעריגען שמייכעל.

— אבגעגעבען — טראכט ער — דאם פקדון! א שאנעם דאנק, רבונו של עולם!

— און נאטהיג — זיפצט ער — דארפסט דו מיך דא, רבונו של עולם! ווילסט נאך א חצות, דארפסט נאך א קאפיטל תהלים... הא? עס פעהלט דיר!

ער דרעהט זיך איבער צו דער שטוב, אונ טראַכט, אַז, לויט זיין שכל, וואָלט גלייבער געוועזען, אַז אין בעט, וואָס ער פערנעהמט, זאָלל שלאָפען זיין אייניקיל רבקה, וואָס וואַלגערט זיך אַרום אויף דער פּאָדלאָגע צווישען אַלט-וואַרג, מיט וועלכען חיים, דער זוהן זיינער, האַנדעלט.

אַז לויט זיין יושר, דעם יושר פון אַ בשר־ודם, וואָלט בעססער געוועזען, דאָס גלאָז מילך, מיט וועלכען ער לעבט כמעט איבער אַ טאָג, זאָלל געניסען שרה, די שנור זיינע, וואָס לויפט גאַנצע טאָג אַרום אויפ'ן מאַרק אָהן אַ לאָפּיל וואַרימס...

יענקעלי'ן, דעם פרישען צולאָג צו דער משפחה, וואָלט אויך דערפון קיין רעד נישט אַרויס געקוממען!

בדייבען ברויך ער ווענינ, דער אַלטער; עס וואָלט זיי דאָך גרינגער געוועזען, ער יאַ"ל נאָר נישט דאַרפען..

חיים איז אָהן אַ מלבוש... חנה, דאָס עלטערע איינקיל איז אַ קראַנקע... ווענינ בלוט... דער דאָקטאָר זאָגט: „בלעדאַטשקע"... הייסט נעהמען אייזען-טראָפּפען, טרינקען טראָן... וויין אַ ביסל... מען זאַממעלט פאַר איהר אַ בעזונדער קניפעל... חדשים לאַנג זאַממעלט מען אונ עס איז אַלץ ווענינ. אונ די אָרימע חנה וואַקסט נישט; דער שכל איהרער וואַקסט אויך נישט... אַלץ שטאָקט... זיבצעהן יאָהר — אונ פערשטעהט, ווי פון צוועלף!

— וואָס האָבט דו מיך אויף זיי געוואָרפען, רבונו של עולם?

ער האַרט זיך איין ווי שאַרף אונ אָבגעריסען חיים אָטהעמט אין שלאָף. ער ועהט ווי שרה'ס בייניגע האַנד, וואָס האָט, קענטיג, ערשט געוויעגט דאָס קינד, הענגט נאָך שלאַבעריג אַראָב פון בעט...

ער דערזעהט נאָך, אַז יענקעלע ריהרט זיך אין וויעגעל. „באַלד וועט ער שרייען אונ די מוטטער וועקען!" אונ מיט אַיילענדיגע נור קורצע שריט, לויפט ער צו צום איינקיל אונ הייבט אָן שאָקלען דאָס וויעגעל.

— אונ אָפשר, — טראַכט ער, זיך אויסדרעהענדיג צום פענסטער, ווילסט דו, רבונו של עולם, איך זאָלל נאָך אָט אין דעם יענקעלי'ן נחת דערלעבען? איך זאָלל מיט'ן נאָך ברכה זאָגען, עברי זאָלל איך איהן לערנען ... האַ?

ווי אַ רויטער אָפּעל בליהען יענקעלים בעקאַליך אין שלאָף. אַ זיססער שמייכעל בלאָנקעט זיך איהם אַרום די קליינע ליפּליך... זיי ריהרען זיך אויף אונ אָב...

„דער פּרעססער, אין שלאָף וואָלט ער געזויגט!"

ער בעמערקט דערוויל, אַז רבקה וואַרפט זיך אויפ'ן געלעגער:

זי ליעגט אויף אַ זאַק-שטרוי, צוגעדעקט ביז דער ברוסט מיט אַ שוואַרץ

נעשפּרענקעלט לייליך. וואָס זי האָט צוקאָפּענס, זעהט מען נישט.

דאָס פֿיין־געריימעלטע פּנים, מיט'ן אַלבאַסטער־ווייסען, לאַנג־געטאָקטען האַלז, ריהרט זיך הנו'דיג אויף איין אונטערלאַג פֿון צופּלאָנטעטע, שרייענדיג־רויטע האָהר, וואָס פֿערדעקען דאָס גאַנצען צוקאָפּענס, און בעריהרען נאָך די פֿאָדלאָגע מיט עקען, וואָס ציטערן ביי רבקה'ס יעדען אָבאָטהמען.

— מיינע, עליה השלום, אויס'ן אויג... טראַכט דער אַלטער — היים בלוט, חלומות... איהר צו לאָנגערע יאָהר!

— רבקה! — נעהט ער צו און ריהרט זי ביי דער בלויסער האַנד, וואָס האָט זיך בעפֿרייט פֿון לייליך.

— וואָס — ווען? ווערט רבקה אויפֿגעשראָקען און אָפּענט ווייט אַ פּאָר גרויסע, בלאָהע אויגען.

— ש... ש... בערוהיגט ער זי מיט אַ שמייכעל, — איך בין עס... געה אין מיין בעט אַריין...

— און דו, זיידע? פֿראָגט זי מיט אַ ברייטען, געזונדטען געניץ.

— איך וועלל שוין נישט שלאָפֿען... עס שלאָפֿט זיך נישט אין מיינע יאָה־רען... איך וועלל מאַכען טהיי... האָסט דאָך געהאָרט ביי נאַכט! זיי וועללען פֿריה אויפֿשטעהן... דער טאַטע האָט איין עסק אין שטאָדט, די מאַמע דאַרף איינ־קויפֿען פֿאַר די פּימסענהאָלצען אויף תּנאים...

— וועלל איך מאַכען טהיי, זיידע.

— ניין, רבקה... דו געה אין מיין בעט אַריין... קאָנסט נאָך לאַנג שלאָ־פֿען... דו ווייסט היינט, האָט די מאַמע געזאָגט, נישט געהען אין פֿאַבריק, זי וועט דיך דאַרפֿען... שלאָף דיך טאַקי אויס...

— אַה! געניצט רבקה נאָך ברייטער.

זי האָט זיך שוין אַלץ דערמאַנט. דער פֿאָטער איז נעכטען אַהיים געקוממען מיט אַ פֿרייד, אַז גאָטט האָט איהם בעשערט אַ שפּאָר ביסל אַלט־וואַרג.

די מאַמע האָט אויך נעבראַנגט אַ בשורה: ביי די פּימסענהאָלצס, וואו זי איז איינ־געהערין, וועט שוין ענדליך זין תּנאים, האָטש די כּלה קרימט זיך נאָך; זי וועט האָבען פֿאַר'ס איהריגע און תּנאים וועט זיין!...

קיין גרויסע הנאה האָט רבקה נישט דערפֿון. אויסשלאָפֿען טאַקי וועט זי זיך, אַרומגעהן אויפֿ'ן מאַרק מיט דער מוטטער איז בעססער ווי זיצען אין פֿאַבריק, נור שפּעטער — דאָס נאָכטראָגען די קיישליך מיט אייער און היהנער, בפרט דאָס חאַפּען אין מיט'ן גאַסס איין ענטלאָפֿענע הוהן, איז נישט פֿון די גוטע זיעבען זאַכען!

נור, אַז מען מוז, מוז מען.

זי נעהמט צוזאַממען אַרום זיך דאָס לייליך און שפּרינגט איבער צום אַלטענס בעט.

פֿון שפרונג האָט דער אַלטער ווייטער הנאה, אויך „זיין אַלטע אויס'ן אויג"...

איידער דער אַלטער האָט פֿייער געמאַכט, איידער ער האָט צוגעשניצט אַ קיהנדיל אויף עטליכע דינע האָלצליך, אויסגעלעגט זי אונטער דער בלאָך, בעשיט מיט קליינע שטיקעליך קוילען, (טהייער קוילען, טראַכט ער דערביי), בעגאָסען מיט נאַפט, אונטערגעצונדען, און געשטעלט אויף דער פֿייערקע, איין אַלטען, פֿון ראָסט רויטליך געשפּרענקעלטען, בלאָבענען ציינִיק,— האָט שוין שרה געהאַלטען יענקעלי'ן ביי דער ברוסט און געווינשען זיך, זי זאָלל שוין דערלעבען צו האָרען, ווי יענקעלע וועט מאַכען אַ ברכה איבער דער מילך...

די בלאַססע חנה האָט זיך אויך אויפֿגעכאַפּט און אויפֿגעזעצט זיך אויפֿ'ן בעט.

אונטער דער מוטטערס פּלייצעס שפּיעלט זי זיך מיט'ן קליינעם ברודער'ל, מאַכט איהם: „קוקו".

איהר קליין קאָפּיל, די בלייכע באַקען מיט די פֿערחלומטע אויגען אין דער ראָם פֿון אַ מאַטע אַש־גראָהע, צוואָרפֿענע האָהר, בעוויזט זיך אַמאָל רעכטס, אַמאָל לינקס. די בעוועגונגען איהרע זענען דאָך צו לאַנגזאַם, דער שמייכעל אויפֿ'ן פּנים—צו בלאַס און דער בליק אין די אויגען—צו שטאַר, דער שפּיעל זאָלל קאָנען אָבּ־רייסען „יענקעלע פּרעססער", ווי מען האָט'ן גערופֿען אין שטוב, באַלד אין דער פֿריה פֿון דער ברוסט.

ער איז שטאַרק פֿערטהון, ער קוקט אויף דער שוועסטער, נור קיין צייט צו איהר, האָט ער נישט.

איין האָנדטיל האָט ער אונטער דער זייט, אויף וועלכער ער ליעגט אויף דער מוטטערס שויס, מיט'ן צווייטען בייגט ער אַוועק די זוים פֿון דער מוטטערס אָפּענעם העמד, עס זאָלל איהם נישט פֿאַללען אין פּנים אַריין, און קוקט דערביי אויף דער שוועסטער געלאַססען און רוהיג,— זי וועט איהם נישט ענטלויפֿען...

חיים שטעהט שוין אין טלית און תּפלין, און דאַוונט, שפּרייזענדיג אויף און אָב איבער דער שטוב.

אָפּט שטעלט ער זיך אָב, וואַרפֿט איין אויג צו שרה'ן, קענטיג ער האָט מיט איהר עפּיס צו רעדען, נור ער וואַרפֿט אַ צווייטען בליק אויפֿ'ן אַלטען און דאַוונט ווייטער, און שפּרייזט ווייטער איבער דער שטוב.

פֿאַר'ן אַלטען האָט ער מורא.

„דער אַלטער מיינט, אַז עס זענען נאָך זיינע צייטען, די אַלטע, גוטע צייטען, ווען אַ יוד האָט צייט געהאַט צו דאַוונען, צו זאָגען וואָרט ביי וואָרט פֿון סדור

אורח־חיים"... היינט איז זיעבען כוהרים אויף איין פּאר אלטע פּלידערן!

ער האט אפילו נאכמען פערזארגט... די קניה האט ער בעדונגען פאר 6 רובל אהן א צעהנעריל, איבערגעלאזט האט ער זיעבען גולדען מיט צוועלף גראשען א ד'רויף... ארויסגעהענדיג פון הויז, האט ער געגעבען א זעקסער דעם סטרוז, ער זאלל, ביז ער וועט קוממען זאגען, קיין „האנדעל" אין הויף אריין נישט לאזען.

אונרוהיג איז ער דאך! ווער ווייסט... איידער ער וועט קריגען א שותף!

ער טרינקט שוין טהיי, האלטענדיג דאס גלאז אויף דער פלאכער האנד און בלאזענדיג פאר יעדען זופּ, און ווייסט נאך נישט וואס צו טהון.

שווער צו קריגען א שותף!

צו וועמען געהט מען? צום וואכער? ער וועט איהם אבשינדען די הויט; צום סקלאדניק — די קעשענע וועט ער איהם אבשניידען!

און אז מען קריגט שוין א שותף, מוז מען דאך איהם אוועק געבען האלב פערדיענסט, חאטש יענער האט זיך נישט געדונגען!...

א מאל, קריגט ער ביי שרה'ן עטליכע גולדען, היינט ווי! נאך נאכטען האט זי איהם געזאגט, אז עס וועט פעהלען צום איינקויפען!

און אפשר וועט זי איהם פארט געטרויען פון חנה'ס קניפּעל אויף א טאג...

ער האט דאך מורא צו פּרוּוען... ער האט נישט איינמאל געפּרוּווט און הרטה געהאט!

ער ווארפט נאך א מאל א בליק אויף שרה'ן און עס דאכט זיך איהם, אז עס איז פארט א שעת הכּשר!

זי האט שוין יענקעלי'ן צוריקגעלעגט. שטעהענדיג ביים וויעגעל, טהוט זי זיך אן און שמייכעלט אזוי גוט, אזוי מחיה'דיג גוט צום קינד, עס וועט אפשר געהן!

— איך האב ביינאכט געדעכענט, שרה, — פּרוּווט ער זיך, — די קניה איז גאר א גוטע! ד'וועל, ברוך־השם, פערדיענען...

— הלואי, רבונו של עולם, אנפערט שרה; זאלל עס זיין אין יענקעלעס זכות! זייט ער איז געבוירען מאכט זיך געשווינדער א מאל א פערדיענסט!

— איך מיין, — ווענדט חיים אב מ'ט א חנופה־שמייכעל — אז עס איז אונזער חנה'ס זכות; האָרסט דו, שרה, — ביים קויפען האב איך מיר אזוי געטראכט; בלי נדר ובלי מסקנא, דארף מען פון פערדיענסט אראב נעהמען פאר חנה'ן חאטש א דריטעל! זאג, ווי איך טראכט אזוי, ווערט די פּריצה ווייך ווי א פּוטער און לאזט אראב איין צעהנעריל נאכ'ן צווייטען!

— איז א ודאי גוט, — שמייכעלט איהם שרה צו, און ווערט — דאכט זיך איהם — יונגער און פרישער... „אמאליגע יאהרען" — פליהט איהם דורך

אַ געדאַנק — וואָס דען — ווען סאַמע גוטע צייטען..." ער האָט אָבער ווייניג צייט צו'ן אַזאַ קלער...

— הכלל איז חנה אַ שותּפ'טע.

— מהיכי־תיתא! אַזאַ יאָהר אויף מיר!

— יאָ אָבער, שטאַמעלט ער, אַז חנה זאָלל זיין אַ שותּפ'טע — טאַקי איך רעבען בפירוש אויף איהר מזל, — נור, אַז אַ שותּפ'טע...

— איז וואָס? פֿראַגט שרה מיט אויפֿגעשטעלטע אויערן און אויגען... זי איז איהם שוין עפּיס חושד; ער פֿיהרט שוין צו'ן עפּיס... ער וויל שוין עפּיס!

— איז וואָס —— מיין איך טאַקי, זי זאָלל זיין איין אמת'ע שותּפ'טע... זי זאָלל אַריינלעגען אין מסחר אַ חלק געלד.

— וואָס? וואָס זאָגסט דו? שרה גלויבט נישט אירע אייגענע אויערן. און אַז ער אָנטפֿערט נישט, שפּרינגט זי איהם אַקעגען:

— גזלן, רוצח! — דאָס איז אַ טאַטע... דאָס איז אַ מאַן! ער ווייסט, דאָס קינד איז אַזוי קראַנק... אַז איך האָב אַ נדר געטוהן נישט צו ספּעקולירען מיט איי־ר געלד... עס איז דאָך איהר שווער געלד! בלוטיג געלד... די קיישלעך טראָגט זי מיר נאָך... קריגט אַ מאָל פֿאַר'ן וועג... איך דערלעג איהר עפּיס...

שרה קאָנן זיך גאָר נישט בערוהיגען...

חיים וויל עפּיס אָנטפֿערן; דער אַלטער לאָזט נישט.

— שווייג שוין בעסער, חיים, שווייג — מאַכט ער — זעהסט דען נישט, אַז שרה'לע האָט רעכט... געה, זוך דיר אַ שותּף... רייס נישט איין די וועלט... לעב און לאָז לעבען.

חיים נעהמט שטילערהייט אין טאַרבע אַריין אַ שטיק ברויט מיט אַ ציבעלע און געהט אַרויס. עס ב־ליייט איהן דעם אַלטענס שפּרוך:

— האָסט געזעהען ווי פֿייגעלעך קלויבען בראָקען אויפֿ'ן הויף? אַ ג ר ו י ס ע ן בראָקען נעהמען צוויי...

נישט פֿיעל רוהיגער שלאָפֿט רבקה אין אַלטענס בעט. אינ'ם יונגען קאָפּף וואַלגערט זיך אַרום אַ געדאַנק, וואָס לאָזט נישט פֿעסטער איינשלאָפֿען... אַ „בעגעג־ניש" האָט זי געהאַט!

איינמאָל פֿאַרנאַכט, אַהיים געהענדיג פֿון פֿאַבריק, האָט זיך איהר אויפֿ'ן טרעטואַר אַ יונגער מאַן בעגעגענט. זי געהט גלייך, מיינט, ער וועט אָבטרעטען, ער טהוט עס אָבער נישט, און קוקט איהר נאָך גלייך אין פּנים אַריין מיט אַ פּאָר לוסטיג לאַכענדיגע גראָהע אויגען, אַז זי איז רויט געוואָרען. זי האָט זיך גענומען אין אַ זייט און געלאָזט זיך אַהיים מיט געשווינדערע טריט. נעהמענדיג זיך אין

א ווייטען-גאַס, האָט זי זיך דאָך נישט געדנווילינ, אומגעדרעהט, און דערזעהן, אַז ער שטעהט נאָך; ער שטעהט אויפ'ן זעלבען אָרט און קוקט איהר נאָך מיט'ן איינ-געם שמייכעל, מיט די צוויי שורות ווייסע צאָהן.

„זי וועט עס חנה'ן דערצאָהלען", טראַכט זי און האָט עס דאָך נישט געטהון.

„וואָס וועט זי, די אָרימע, קראַנקע חנה, פערשטעהן ?"

עטליכע טאָג שפּעטער איז ער איהר ווייטער אַקעגען געקומען. דאָס הארץ הייבט איהר אָן געשווינד צו קלאַפּען, זי שעמט זיך אויפצוהייבען די אויגען, געהט געשווינד פאַרביי, נור אַזוי אומגעלימפּערט, אַז זי איז שיער נישט געפאַללען אויפ'ן גלאַטען טראָטואַר.

אין גאַנג דאַכט זיך איהר, אַז זי פיהלט, ווי זיין העלער, לוסטיגער שמייכעל, גליטשט זיך איהר הינטען אויפ'ן בלוזען האַלז.

און דאָס שרעקט זי; עס דאַכט זיך איהר, אַז אַללע אין גאַסס קאָננען עס זעהען! און ענטלויפט נאָך געשווינדער.

איין מאָל איז ער איהר ווי פון אונטער דער ערד אַרויסגעוואַקסען.

זי האָט אויסגעשריגען: אַח! און ער שטעהט איהר אַקעגען, און פערשטעלט איהר דען וועג.

— דאַכט זיך, — מאַכט ער, — איך האָב דאָס גליק זי צו קעננען, פריילין!

„פריילין" האָט ער געזאָגט!

דאָך ווערט זי בּאַז, מיידט איהן אונגעדולדיג און נאָך האַלב דערשראָקען אויס; און דאָך, מוז זי זיך זאָגען, אַז אַ שטיממע האָט ער זעהר איין אַנגענעהמע, „אַ גאָלדענע שטיממע", זאָגט איהר אונטער דאָס הארץ...

פון דעמאָלט אָן טרעפען זיי זיך כמעט יעדען אָבענד; זי רעדט נישט צו'ן איהם, שווייגט, נור ענטלויפען ענטלויפט זי שוין נישט...

און ער פיהרט זי יעדען אבענד אָב פון פאַבריק.

זיי געהען צוזאַממען און שווייגען.

אָפט האַלט זי זיך נישט איין, און וואַרפט אויף איהם אַ בליק פון דער זייט...

„די וואָנסאַליך זיינע..."

און דערויף אָנטפערט ער מיט נאָך אַ ליכטיגערן שמייכעל...

מאָדנע אויגען האָט ער... טהייל מאָל, דאַכט זיך, פליהען פון זיי גאָלדענע שטראַהלען!

דערווייל איז מען דערפון געוואָהר געוואָרען אין פאַבריק; חבר'טאָרען האָבען בעמערקט, און געמאַכט דערפון אַ גערעד.

מען לאַכט פון איהר, מען וויצעלט אויף איהר חשבון.

יונגהייט — נאַרהייט, — זאָגט מען, — היינט ענטלויפט זי, מאָרגען וועט זי נאָכיאָגען...

„נישט דערלעבען וועללען זיי עס!״ טראַכט רבקה.

— זי וועט אַרויסשטעקען די צונג — ווי אַ שעפּס צו זאַלץ... וואו נעהמט מען עס...

רבקה פערבייסט די ליפּען אונ שווייגט.

— אונ אַ שאָנער יונג, — זאָגט מען, — אַ גאָלדענער יונג! האָהר, אויגען, אַ נאָז—ווי אָבגעטאָקט. פון וועסטען-טאַש שלעמפּערט זיך נאָך אַ גאָלדענע קייט מיט אָפשר צעהן גאָלדענע ברעלאָקען!

רבקה פיהלט זיך אַ ביסעל שטאָלץ.

— אָפשר טאָמבאַק, איז איינע מסופק.

— חלילה! טראַכט רבקה... אַנדערע זאָגען אויך:

— געה שוין געה... מען זעהט,—אַ גבירישׁ קינד!

וואונדערט מען זיך נאָך מעהר:

— ווילסט נאָך נישט שפּיעלען קיין ליעבע,— נאָך צייט! נור שכל האָב, רעד אַ גוט וואָרט, נעהם קליינע מתנות, חאַפּ איין אָנבייסען... צוקערקעס... בילעטען אין טעאַטער אַריין.

עמיץ לאַכט העל אויף:

— אַ ודאי! נעהמען ווי אַ בייז פערד... נור געגאַרען זיך לאָזען, ניט! אַ מכּה זיי!

עס לאָזט זיך ענדליך הערען די אָלטעסטע מיט'ן לאַנגען, ביינינען פּנים, פער-שפּיצטער גע̇טבע אונ זייטיגע, גרינליכע בליקען.

— טע, טע, טע,— מאַכט זי,— אַ קלייניקייט, וואָס דאָס האָט צו פערנאַרען! חופּה שטאַנגען וואַרטען, הבדלות שוין גרייט. נדן—ווי הייסט? אַ שלל! שדכנים רייבען אָב די שוועל, חתנים רייסען די טיהרען! נור נישט געגאַרען...

רבקה פערבייסט שאַרפער די ליפּען, בויגט טיעפער דען ברענענדיגען קאָפּ איבער דער אַרבייט אונ צוויי הייסע טרעהרען פאַלען איהר אויף די האָנד, וואָס זענען בעשעפטיגט ביי דער מאַשין.

אונ דאָס לאָזט זי נישט שלאָפען!

ניין! זי וועט גאָר נישט, גאָר נישט נעהמען!

קיין בילעט אין טעאטער אַריין, אַ ודאי נישט!

איינמאָל האָט מען זי פערהאַלטען שפּעט ביי נאַכט אין פאַבריק; נעטהיגע אַרבייט געווען... איז די מאַמע געקוממען צו לויפען אָהן אָטהעם, אָהן אַ נשמה... אַז די מוטטער האָט זי דערזעהען, האָבען איהר די אויגען אָנגעהויבען פינטלען, דערנאָך שפּריצען ווי אַ פאָנטאַן... הינטען, אין פאַבריק-הויז, ביי די טרעפּ, איז ערשט געשטאַנען דער אַלטער זיידע אונ געקנאַקט די פינגער...

— געלויבט איז גאָט, — האָט ער געמורמעלט — געלויבט איז גאָט!

„ניין, זי וועט עס נישט טהון!"

שרה ווילל שוין אויך געהן אין גאַס אַריין. זי שטעלט שוין דעם אַלטען אַ גלאָז מילך בײם טישיל, רוקט איהם צו יענקעלען מיט'ן וויעגעל, און האָט נאָך צו פערזאָרגען עטליכע קלײניגקײטען אין בעל־בתי'שקײט...

דערבײ האָט זי דאָך צייט צו קלאָגען זיך פאַר'ן אַלטען אויף די היינטיגע וועלט.

— איהר האָט דאָך געהערט, שווער! תנאים דאַרף זיין... דער לעצטער טערמין... טעלעגראַפירט, מען הייסט שוין אײנקויפען... און זי, די כלה'שי, מאַכט אַ סקאַנדאַל! זי וויל נישט! זי וויל נישט קיין חתן פון פראָווינץ... זי האָט אַ וואַרשאַווער, זאָגט זי! אַ וואַרשאַווער־דײטשעל האָט זי!

חנה, וואָס איז ביז אַהער געלעגען מיט אָפענע אויגען צום סופיט, און געקוקט ווי די פליגען רייסען זיך אָב איינע נאָך דער אַנדערער און צופליהען זיך אין שטוב, דערהערט וואָס די מוטער דערצאָהלט, זעצט זיך פלוצים אויף, איהרע געוואָהנליך מאַטע אויגען בעקוממען אַ גלאַנץ... זי האָרט, זעהט גוים, און אינטערעסירט זיך... זי שפיצט נאָך אויף די אויערען און אָפענט דאָס מויל, ווי צום איינשלינגען דער מוטערס וואָרטער.

די מוטער איז דערווייל זיכער, אַז דאָס פערדיענסט וועט זיין! — „תנאים וועלען אם ירצה השם, זיין! דער אַלטער פּימסענהאָלץ וועט זיך זיין שטאָרטיל בעשטעהן... די „צוגאָסענע פּימסענהאָלצען" שווייגט אויך נישט... „איי, האָט זי נאָגעלעך!"

— קודם כל,— האָט מיר די קאָבין פון דאָרט דערצאָהלט, —האָט מען געמאַכט אַ רעוויזיע, געפונען בריעף פון עפּים אַ דײטשעל, אַ ימח־שמו'ניק און מען האָט זיי פערברענט! דערנאָך ערשט האָט זי געלײזט, אָבער שאָן געלייזט... ביי די האָהר האָט מען זי אַרומגעשלעפּט.

חנה פיהלט אַלץ, די אויגען ווערען איהר פייכט, דאָס פנים — גערייטעלט און פערצעהרט פאַר רחמנות.

זי פאַלט צוריק אויפ'ן קוישען מיט אַ געוויין.

שרה דערשרעקט זיך, דער אַלטער לויפט אויך צו.

— וואָס איז חנה'לע, וואָס איז דיר געשעהן?

— אַ שאָד מאַמע, אַ רחמנות...

— אויף וועמען, טאָכטער? אויף וועמען? וואונדערט זיך שרה, פערגעסענדיג אין אַלעם.

— אויף דער כ־כ־כלה... זי איז אַזאַ — אַזאַ גוטע... אַזאַ האַרציגע... גיט מיר שטענדיג געלד... דאָס געלד, וואָס איך גיב דיר... זי גלעט מיך... זי קושט מיך אַ מאָל... זי וויל... זי וויל מיך אפילו לערנען שרייבען.

— נאָך דאָס פעהלט מיר! — מאַכט שרה נישט גערן — צו מיינע שונאים'ס

קאָפּ, צו זייער האַנד און פּיס! זי וויל דיר אויך דעם קאָפּ פּערדרעהען... זאָלסט אויך נישט פּאָלגען אַ מאַמען.

חנה אָנפּערט אין מיטען געוויין:

— ניין, מאַמעשי, ניין! האָב נור קיין מורא נישט! איך וועלל דיך שטאַנדיג פּאָלגען! וואָס פּאַר אַ חתן דו וועסט מיר נישט געבען!

עס האָרט זיך פּלוצים אַ קלינגענדיג געלאַכטער.

דאָס לאַכט רבקה פון דער שוועסטערס נאַרישקייט.

— מרשעת, — שרייט שרה, — דאָס קינד איז קראַנק, מסופן־קראַנק און זי לאַכט... לאַכען זאָלסט דו, וועלל איך דיר זאָגען ווי.

— שילט נישט, שרה, — בערוהיגט זי דער אַלטער, — זי איז דאָך אויך אַ קינד.

שרה געהט אַוועק פּערדראָסען, און וואַרפט אַרויס־געהענדיג פון שטוב צו רבקה'ן אַ בעפעהל: שטעה אויף, פּראַנציםערקע... גיב חנה'ן טהיי, קעהר אויס די שטוב...

דער אַלטער מנשה, האָט אויסגעטרונקען זיין מילך און האָט זיך געזעצט צום פענסטעריל.

דורכ'ן פענסטערל פון סוטערינע זעהט מען נור די שמאָלע לאַנגע שאַטען, וואָס די פּיס פון די דורכגעהער, וואַרפען אויף די קליינע שויבען.

וואָס גראָסער עס ווערט דער טאָג, רעש'ער טושען זיך די שאַטען; טרויעריגער ווערט דער אַלטער. מענשען איילען זיך, לויפען, האַנדלען און וואַנדלען; ער איינער (אַזוי דאַכט זיך איהם) טויג שוין צו גאָר נישט.

ער נעהמט זיך צום תהלים'ל מיט עברי־טייטש.

מיט אַ ציטטעריג קול זאָגט ער אַ פסוק לשון קודש, אַ פסוק יודיש, און בעוועגט מיט אַ ציטעריגען פוס יענקעלעס וויגעלע.

רבקה זיצט שוין האַלב אָנגעטהון ביי חנה'ן אויפ'ן בעט, ביידע טרינקען טהיי. נעבען רבקה'ן, וואָס שפּרצט מיט פריש לעבען, זעהט חנה נאָך קראַנקליכער, נאָך בלאַססער און קלענער אויס, נאָך קינדישער.

זיי האַלטען אין מיטען אַ פערטרויטען שמועס.

— איך וועלל נישט אויסזאָגען, חנה, דערצאָהל!

— שוואָר דיך!

— איך שוואָר...

— ביי וואָס?

— ביי וואָס דו ווילסט.

חנה קנייצט איין דען שטערן און קלערט אויס·

— ביי יענקעלעס געזונד!

— ביי יענקעלעס געזונד! חוזר'ט איבער רבקה.

— אז וואס!

— אז דאס!... אז איך וועל נישט אויסזאגען, וואס דו ווערסט מיר דערצעהלען...

חנה פערטראכט זיך.

— זיצענדיג — זאגט זי — קען איך נישט... איך וועלל בעססער ליגען און קוקען אויפ'ן סופיט; אזוי פערגעס איך אלץ און פלאנטע מיך... אז איך ליג און קוק ארויף, זעה איך אלץ פאר מיר... שטעלט זיך מיר אלץ אקעגען...

— נו, לעג דיך, חנה...

— דו אויך! לעג צו צו מיר דאס אויער, עס איז א שרעקליכער סוד! איך וויל נישט, דער זיידע זאלל הערען!

און חנה קנייצט נאך שטארקער איין דעם שטערן. זי אטהעמט שווער, ווי פון אונטער א שווערער לאסט. זי פאלט צוריק אויפ'ן קישען.

שטארק פעראינטערעסירט שטעלט רבקה געשווינד אוועק די גלעזער און לעגט זיך צו.

דער אלטער האקט איבער זיין תהלים, ווארפט א בליק צום בעט און פרעגט:

— נישט גלייבער אויסצורוהען, רבקה?

— באלד, באלד זיידישי,—אנטפערט רבקה,—חנה וויל מיר עפיס דערצעהלען.

דער אלטער בעוועגט דעם קאפ מיט א טרויעריגען שמייכעל און הייבט אן ווייטער זינגען זיין תהלים מיט'ן עברי־טייטש.

און חנה דערצעהלט מיט איין געקנייטשטען שטערן און ווייט געעפענטע, כמעט שטארע אויגען, פאר וועלכע רבקה שרעקט זיך א ביסעל. עס דאכט איהר, אז חנה דערצאהלט נישט פון זכרון, נור זעהט עפיס פאר זיך און זאגט, וואס זי זעהט. און איהר שטימע איז אזוי טיעף, און דער אטהעם פיהלט זיך איהר אזוי הייס...

חנה דערצעהלט:

... די קאבין איז ערגיץ ארויסגעגאנגען... איך בלייב איינע אלליין אין קיך... אויף דער מאמען ווארט איך; זי דארף נאך מיר קוממען.

— רבקה, שלאגט זי זיך פלוצים איבער — ווען האבען מיר געגעססען הירוש מיט האניג?

— נאכטען! אנטפערט רבקה מיט איין אונהיימליכער שטיממע.

— איז עס טאקי געוועזען נאכטען... יא נאכטען... זיטץ איך אזוי און זופ טהיי. די קאבין גיט מיר שטענדיג טהיי... ווענן איך קום, גיט זי מיר טהיי... און דארט איז א מחיה טהיי צו טרינקען... מיט א זילבערן לאפעלע, עס גלאנצט...

פון טהיי ווערט אזוי ווארם אין אללע אברים ... און צוקקער — הארסט — אריינגעלעגט.

איך וויל טרינקען צוגעביססען, די רעשט אהיים נעהמען; לאזט זי נישט, די קאבין. זי זאגט: צוקקער איז פאר דיר געזונד, זאגט זי... און קוקט, איך זאלל אריינלעגען אללע דריי שטיקער!

א פונט צוקקער קריגט זי, דארט די קאבין; יעדע וואך א פונט צוקקער! א חוץ וואס זי נעהמט זיך אלליין.

די מאמע זאגט...זי נעהמט פון דער זילבערנער פושקע, וואס שטעהט אין ערשטער שטוב... אפען שטעהט זי; איך האב אלליין געזעהען! נור איך וועלל נישט נעהמען...

אויף דער פושקע איז דא א הירש. די פימסענהאלץ האט מיר אלליין געזאגט, אז עס איז א הירש; מיט אזוינע גרויסע, געדרעהטע הארנער... איין אמת'ער הירש.

— הכלל, דו זיצסט אין קיך? מינטערט זי רבקה.

יא, זיטץ איך אויפ'ן בעט... אויפ'ן שאנעם בעט... אוי, האט עס די קאבין א בעט! דריי גרויסע קישען, ווייסע ציכליך, ווי שניי... געשטיקטע לאנגעטען, עס קוקט ארוים רויט... גרויסע פערלמוטערנע קנאפ, ווי פערציגער גרוים! א געשטעפטע אטלעסענע קאלדרע, אין מיט'ן—א גרוים ראד ווי א ברונען! ארום און ארום גרויסע אדלער מיט פליגעל... פון אויבען נאך א גרינע, זיידענע קאפע... א גאנצע פריצה'טע איז זי, די קאבין; נור א גוטע. בעט מיך זיטצען אויפ'ן בעט, צופיסענס... שארט אוועק די קאפע מיט דער קאלדרע... זי האט מיך ליעב, זאגט זי, און— ווייסט דו פאר וואס, רבקה?

— פאר וואס?

— זי האט אויך, — זאגט זי, — געהאט אזא מאדיל ווי איך... נישט חנה האט זי געהייסען, נור אין מיינע יאהרען... געשטארבען איז זי... האט זי מיך ליעב... זאגט זי...

— וואס האסט דו א ציטטער געטהון, רבקה?

— עט, גאר נישט... דערצאהל ווייטער, חנה...

— איך זיץ און זופ טהיי... און זי קומט אריין...

— ווער? ...

— די געשלאגענע כלה...

— וואס? די געשלאגענע —

— האסט נישט געהארט? — די מאמע האט דאך דערצאהלט! יא, יא, מען שלאגט זי, וויל זי וויל נישט דעם חתן —

— אהא! — נו הכלל — זי קומט אריין?

— זי קומט אריין — א בלאסע... רויטע אויגען — הארסט, רבקה, אין שטוב טראגט זי א בלאה־זיידען קלייד, א שפאגעל נייעס, מיט רויטע פינטעליך — הינטען שלעמפערן זיך נאך צוויי לאנגע, ברייטע, אטלעסענע, אויך רויטע, שארפען, אונטען בענייט מיט שווארץ־זיידענע פראנז — און ברילאנטענע אויערינגליך, — פער־קאמט איז זי גאר אויסטערליש — הויך איבערן קאפף א קראנציל — אין מיטען קראנציל — א טויב מיט צוויי אויסגעשפרייטע פליגעל, — פערשטעהסט? פון די האהר אויסגעלעגט! די בייהאהר פערנוסטען הינטען מיט א גאלדענער קלאמרע; פון פארענט — א גאלדענע שפילקע, אפשר צוויי! ביים פאסיק ווייטער א גאלדענע קלאמרע — א פערבלענדעניש! וואו זי גיט זיך נישט א ריהר, גיך ווי א בליץ!

חנה שטאקט.

— און שוין?

— ווארט — עס איז א גרויסער סוד, רבקה! און זי גיט צו מיט שרעק: גאטט וועט שטראפען, אז דו וועסט, חלילה, אויסזאגען!

רבקה פערזיכערט, אז זי וועט נישט אויסזאגען.

חנה לעגט רבקה'ן אונטער די האנד, דריקט איהר קאפף נאהנטער צו זיך און דערצאהלט ווייטער מיט נאך א שטילערער, נאך א טיעפערער שטימע.

— זי דערזעהט מיך און פאלט צו מיר צו מיט א געוויין. —

— וואס האט זי פון דיר געוואלט?

— א טובה האט זי געוואלט פון מיר!

— א טובה? זי פון דיר א טובה?

— שטעקט מיר אין דער האנד אריין א האלבען רובל — דען האלבען רובל, וואס איך האב נאכטען אבגעגעבען דער מאמען — און נאך עפּיס...

— וואס נאך? חנה'שי!

„חנה'שי" אין רבקה'ס מויל, איז א זיכערער שליסעל צו אפענען חנה'ס הארץ.

— א בריעף — א בריעף, זאלל איך איהר אבגעבען — בסוד סודות.

— און דו האסט גענומען?

— ווארט — זי לערנט מיך אויס אויסענווענדיג די אדרעס; איך קענן דאך נישט לעזען! הערמאן... דען צווייטען נאמען האב איך שוין פערגעססען — די גאסס אויך — נור, דאכט זיך, נומער 40 —

— האסט גענומען און אבגעגעבען? פראגט רבקה מיט א פערבארגענע שרעק.

— נישט אזוי געשווינד, אנפערט חנה נאיוו — איך האב פריהער געבלאנדזשעט.

נישט דאס אבער אינטערעסירט רבקה'ן.

— עס איז א בחור? פראגט זי שארף.

— ווייס איך? מן הסתם —
— וואָהנט אליין? —
— דאַכט זיך — יאָ; ער אַליין האָט מיר געזאָגט. איך האָב נור אַ דריק געטהון דאָס ווייסע קנאַפּיל — זי האָט מיך עס אויסגעלערנט. —
— ער האָט צוגענוממען דען בריעף? —
— צוגענוממען.
— געגעבען תשובה?
— תשובה האָט ער נישט געגעבען — ער וועט שרייבען אויף דער פּאָסט, זאָגט ער. נור ער האָט זיך זעהר דערפרעהט מיט'ן בריעף. ער האָט פאַר גרויס פרייד מיך אריינגענוממען אין שטוב, געזעצט אויף אַ באַנקיל...
— נאָך וואָס?
— פאַר גרויס שמחה! ער האָט מיר אפילו געגלעט די האָהר — אַזוי ווי די מאַמע טהוט אַמאָל — אַ יום־טוב צו שבת, ווען זי האָט צייט...
דערנאָך האָט ער געלאַכט און האָט מיך אפילו געקושט... אין מויל אַריין, גלייך אין מויל אריין... דערנאָך די אויגען.... שאָנע אויגען, זאָגט ער, האָב איך...
רבקה בלייבט ליגען ווי פערשטאַרט...
חנה פערטראַכט זיך אַ ביסל, דערנאָך ענדיגט זי:
— נור שפּעטער, אַז ער האָט געוואָלט מיר אָפּנעמען דען בוזעם, און אריינשטעקען די האַנד, האָב איך מיך פערשעמט און בין אנטלאָפען... ער האָט פערגעססען צו פערמאַכען די טהיר...
— געלויבט איז גאָטט, געלויבט איז גאָטט... שעפּצעט רבקה מיט אַ פערשטיקט געוויין...
— וואָס זאָגסט דו? רבקה...
— גאָר נישט, חנה...
— זאָג נור, רבקה, נאָך וואָס האָט ער פון מיר געוואָלט?... קען...
— שוויג! שלאָגט איהר רבקה איבער מיט שרעק.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

צום גליק האָט נישט דער אַלטער. ער איז פערטיעפט אין זיין תהלים. ער זאָגט אַ פּסוק און פערטייטשט באַלד:
„זיי האָבען קיין וואָהר וואָרט אין מויל... אינערוועניג, אין האַרץ הייסט עס, האָבען זיי אַ בראָך... זייער האַלז איז איין אָפען קבר... אַ גרוב, הייסט

עס, איינצושלינגען... און אַ גלאַטיגע צונג האָבען זיי..."

רבקה הערט זיך איין מיט אַ בלאַס פּנים און פערביסענע צעהן...

חנה קוקט זיא אָן דערשראָקען...

„אַז מען זאָגט „משוגע״ — גלייב !״

איהר פֿרעגט אויף משה׳ן יוסעלעס ? ווענען אַ שידוך פֿרעגט איהר ? אדרבא ! ווענען דען זאָלט איהר פֿרעגען, אַז נישט מיך ? מיין חבר געוועזען, ווי דען ! איך האָב אפילו זעהר גוט זיין פֿאָטער, דען דין, געקאָנט ; לסוף ימיו ביי אונז דין גע־וועזען, אַ ודאי ! ער זאָלל מיר עס מוחל זיין, אַ מתנגד געוועזען, נור איין אייזערנער מוח ! אַזוינער מ אָ ג זיין אַ מתנגד, אַז אַ מענש איז אַליין ביים צ אַ פּ ע ן !

אוים קבלה האָט ער אפילו חוזק געמאַכט, נור איך גלויב איהם זעהר ! אַ פערצייט׳גער יוד, האָט ער אונז, יונגע לייט, געוואָלט אָבסטראַשען !

צו קיין גוטען יוד איז ער טאַקי נישט געפֿאָהרען, נור ער איז אַלליין געוועזען אַ גוטער יוד.

זיין זיצען און לערנען ! מיט אַ נאַסס האַנטוך אַרומגעוויקעלט דען קאָפּף (אַ ניט, זאָגט ער, וועט איהם דער מוח פּלאַטצען), מיט איין פֿוס אונטער זיך... און פֿון אונטער די לאַנגע, באָזע ברעמען, האָט זיך טאַקי ממש פֿייער געשיטט ! וואָס קלעהרט איהר, אויב משה ר׳ יוסעלעס איז אַ מיוחס ? איינגעטונקט אין יחוס ! נור גלאַט, ער אַלליין איז קיין לייט נישט ! עס טהוט מיר דאָס האַרץ וועה, נור וואָס אמת איז אמת — אַ פּלוט איז ער, אין מוח פֿעהלט עפּיס !

יונגעלווייז אויך איין אייזערנער מוח געוועזען ; זונטאָג האָט ער שוין געקאָנט דען שעור אויסוועניג ! באַלד זונטאָג !

נור משוגע ! זיינע תנועות, זיינע הויות. און אויך אַזוינע לאַנגע ברעמען, און ברעננענדיגע אויגען, ווי דער פֿאָטער, עליו השלום. נור דער פֿאָטער איז געוועזען מיושב און ער — משוגע. אַ יונג מאַכט זיך אַ מאָדע צו קוקען אין הימעל אַריין ! עס געהט, למשל, דורך — אַ וואָלקען, זעהט ער אינ׳עם אַ געשטאָרבענען פֿעטער, אַ כהן גדול, אַ צאַפּ... וואָס איהר ווילט נור אַלליין, זעהט ער אין דער חמאַרע ! אין דער הימעל לויטער, זאָגט ער, אַז עס איז אַ ראש־השנה׳דיג פּרוכת !

ווינטער פֿלאָגט ער אַבליענען גאַנצע טאָג אין פֿענסטער און אַרויסקוקען אויפ׳ן שניי. בריליאַנטען, זאָגט ער, זעהט ער אין שניי ! וואַי, עס איז דען נאָכ־צודערצאָהלען ? איך וועלל אייך לאַנג נישט ברייען, נור די מעשה איז אַזוי געוועזען :

מיר האָבען ביידע אין איין וואָך חתונה געהאַט; איך בין געפאָהרען צום שווער קאָסט עססען, אונ ער האָט זיך געזוכט אַ מעמד.

ביים שווער, ווי דער שטייגער איז, האָב איך גאָר אָן משה'לען פערגעססען; אין שטאָרטעל דאָרט איז געוועזען אַ מחלוקת, האָב איך מיך שטאַרק אריינגעלאָזט...

דער נאָך האָב איך מ ײ נ ע צרות געהאַט: אַ קינד איז מיר, לא עליכם, געשטאָרבען, אונ מיט איהר האָב איך אויך נישט גוט געלעבט; אַהין — אַהער, מיר האָבען זיך גע'גט, אונ מען העבט מיר אָן צו רעדען שרוכים פון דער היים!

איך לאָז איבער דאָרט די קינדער; זי ו ו י ל ל נישט, האָב'מיר אַ דין תורה; דער רב פסקית זי זאָלל זיי האלטען ביז צו דריי יאָהר; קומט איך אַהיים, געה אין בית המדרש אריין אונ טרעף משה'לען:

„וואָס מאַכסט דו גוטס?"

— אַזוי ... אָנטפערט ער.

„האָסט שוין עפּיס קליינוואַרג?"

— ניין, מאַכט ער.

„פאַר וואָס?"

— איך וויים, פאַר וואָס?

„אונ וואָס טהוסט דו דערצו?"

— גאָר נישט!

איהר האָרט אַ תשובה!

„פאַהרסט ערגיץ?"

— מיין טאַטע איז אויך נישט געפאָהרען!

איהר האָרט איין עסק! אַז דער טאַטע איז נישט געפאָהרען, פאָהרט ער אויך נישט! ווי הייסט? „איך האָב, זאָגט ער, אַ צואה!". איך גלויב נישט מיינע אייגענע אויערען! אַז עס געהט וועגען קינדער, פאָהרען ק ר י ס ט ע ן צום רבין!

ביי מיינעם, זאָלל לעבען, האָב איך געוועהען איבער דער צייט, איך זאָלל קיין גוטמאָ נישט זאָגען, איבער צוואַנציג גענגאָהלטע באָרד ... איינער, האָט דעם רבין אַנידער געלענט 50 זילבערנע טהאַלער! עס האָט איהם אפילו געהאָלפען ווי אַ טויטען באַנקעס! וואָרען טאַקי, העלף אַזוינעם, וואָס איז איינגעטונקט אין עבודה־זרה; נור — ער האָט זיינס געטהון! אונ דער — גאָר נישט! מען זאָגט, עס פאָהרט נישט אַ גראָבער יונג, אַ טראָגער, אַ שוסטער — אָבער ער, משה'לע? ! וואָס איז, ער ווייסט נישט, אַז גאָטט, ברוך הוא, איז אַ מאָל אַמישנע גוזר, דער צדיק זאָלל האָבען וואָס מבטל צו זיין? וואָרען אַז נישט, טאַקי, וואָס פאַר אַ וועלט וואָלט זיך געפיהרט? אַלץ על פי דין ... שטאַנדיג גלייך ווי אַ ווירע? נור, געה, טענה כ׳ט ן! —

דערווייל האָט זיך מיר דער קאָפּ פערדרעהט ; איך בין געשטאַנגען אין אַ פּך שרוכים אויפ'ן אָרט, אונ געמאַכט האָט זיך, אַז איך האָב חתונה געהאַט פון דער פרעמד ...

וואָס קלערט איהר ? מ'ין האָט מיך אָבגענאַרט, אַז עס איז מיר אַ חרפה און אַ בושה געוועזען אויסצוזאָגען ; אַהין אונ אהער, איך קומם צו פאָהרען — מיין משה'לע איז שוין אַיין צלמן צום מזל ! אונ דאָ העבט זיך אָן אַ נייער שגעון ! ער לאָזט זיך קיין שדוך נישט רעדען ...

על פי דין מאָג מען רעדען אַ שדוך אין דער שבעה, וויל ער טהון לפנים משורת הדין ! דערנאָך וויל ער איבערוואַרטען שלשים ; דערנאָך איז איהם די ספירה נישט מזל'דיג ; דערנאָך פאַלט איהם אַיין צו וואַרטען אַ גאַנץ יאָהר ! אונ נאָך דעם אללעם, אַז איך האָב שוין קוים דערלעבט אונ דאָס יאָהר איז אַריבער, זאָגט ער ערשט, אַז ער אַיילט זיך נישט ! אַיין אַנדערער, זעהסט, אַז דו קאָנסט זיך בעגעהן אָהן אַ ווייב, מהיכי תיתי, האָב חתונה, נעהם אַ פּאָר גילדען נדן אונ פאָהר ערגיץ אַוועק אונ ווער אַ פרוש !

ניין, דאָס וויל ער נישט, דאָס דאַרף ער נישט — ער האָט גלאַט צייט ! ער וויל זיך פשוט מישב זיין !

וואָס קלעהרט איהר, ער האָט אָבגעלעבט אַזאַ יאָהר טאַקי, נישט פאַר אייך גערעדט, ווי אַ כלב אין דרויסען ! וואָרען טאַקי באמת, וואָס איז ווערט אַ מענש אָהן אַ שטיקל יודענע ? אָהן אַ ביסל וואַרמס, אָהן אַ געקאָכטע קאַרטאָפעל ? מיט הערינג האָט ער זיך געשפייזט : געזעסען אונ געקנעלט אונ געגעסען הערינג ! אַ שאָן לעבען ?

אָט, קוקט מיך אָן, וואָס פאַר אַ פנים איך האָב ! אונ ווי לאַנג איז, אַז מיין דריט ווייב איז נפטר געוואָרען ? אָפשר אַ האַלב יאָהר !

נו ? תהו בהו אין אללע ווינקעליך : אָהן אַ העמד אויף שבת, די מחיה אין שענק איז אין דער ערד ! קיין גאַנצע פאָר פלודערן נישט ! אונ ער זיצט אונ קנעלט, אונ גאָר נישט !

איהר קאָנט פערשטעהן אַ לעבען ? אין דער פריה אַ ציבעלע מיט ברויט, מיטטאָג אַ שטיקל הערינג, ביי נאַכט די רעשט פונם הערינג, וואַשען — וואַשט מען זיך מיט אַ קוואָרט ביים פלומפּף אויפ'ן הויף, מען ווישט זיך אָב אָן די פאָלעס, אונ מען קייעט הערינג מיט ברויט ! וואָס קלעהרט איהר, אַ שאָן פנים האָט ער געהאַט, צו גרונד איז ער געגאַנגען ! קיין אויגען האָט מען נים געזעהען, נור צוויי שוואַרצע לעבער אין קאָפּ ! איינגעבויגען — כפול שמונה, אונ אַ הולך, אַז גאָט זאָל זיך מרחם זיין !

ער האָט זיך ארומגעדרעהט ווי אַ שאָטטען, ווי אַ מת, רחמנא לצלן, אונ

האָט דען גאַנצען קאָפּ פערלוירען; איינמאָל, שבת, לויפט ער אין בית המדרש אַריין מיט טלית און תפילין אונטערן אָרים! אַ מענש געהט דורך דער גאַסס, זעהט שטריימליך, אַטליסע קאַפּאָטעס, פערמאַכטע געוועלבער און גאָר נישט, ער לויפט מיט טלית ותפילין!

— משה'לע! שרייט מען איהם נאָך — ער הערט נישט! און דאָ איז שבת, מען טאָר קיין גרויסען שפּרייז נישט מאַכען, און גלאַט — מען צולעגט זיך פאַר געלעכטער! אַ מערכה, וואס אַ שניידער־יונג האָט איהם נאַכגעוואָרפען אַ שטיין, גע־טראָפען אין פּלייצע אַריין און ער איז אומגעפאַללען...

און אַ וואונדערליכע זאַך: כל זמן ער לערנט, לערנט ער, איז ער כאחד האדם, נישט צו דערקענען; ער דערה׳יצט זיך, רעדט, חזרט איבער — און דערביי איז ער פאַרט משוגע. מען האָט דערזעהען, אַז ער איז אַזוי פערטיעפט אין לערנען, אַז ער פערגעסט אַ מאָל אַ קינד אַ קלאַפּ צו געבען: דען קאַנטשיג האָט ער שוין לאַנג ערגיץ פערוואָרפען! און, וואס קלערט איהר, די קינדער האָבען אַ גן עדן אין חדר!

מען וואָלט איהם צוגענומען דאָס מעמד, לערנט ער אָבער אַזוי וואָהל, אַז די קינדער קעננען אָהן אַ קניפּ, אָהן אַ ריהר; אַזא כח האָט ער שוין געהאַט. פאַר דאָס, קוים פערמאַכט ער די גמרא, ווערט ער אוים מענש, נישט צו גאַטט, נישט צו לייט, ער פערגעסט צו עססען, צו שלאָפען, צו דאַווגען אפילו; אַ מערכה, וואס ער האָט אַ מזל געהאַט צו די קינדער. דאָס לעבען האָבען זיי איהן ליעב געהאַט, זיי האָבען זיך פאַר'ן מקריב געוועזען! אַלץ דערמאָנט און דערלאַנגט.

„רבי, וואַשט אייך" — זאָגט איהם אַ תלמיד, וואַשט ער זיך. „רבי, עסט!" דאָס נישט! „עססען — זאָגט ער — וועט ער נישט, ער וויל וואַרטען! ער האָט געפונד אַלליין צו עססען!" טאָמער ווייסט איהר, אויף וועמען ער וויל וואַרטען? ער וואַרט און זיצט אַזוי מיט'ן עקק פון הערינג אין דער האַנד און שאָקעלט זיך און קוקט אין דער טהיר אַריין, גלייך אליהו הנביא דאַרף אַריינקוממען!

פּלוצלינג דערמאָנט ער זיך, אַ פנים, אַז אליהו הנביא קומט נור צום כדר, העבט ער אָן צו עססען און צו וויינען צוזאַממען. „וואס וויינט איהר, רבי?" פרעגען איהן די דערשראָקענע קינדער — אָנטפערט ער נישט, דרעהט זיך איבער צו דער וואַנד, און די קינדער הערען, אַז ער וויינט! מהייל מאָל געהט ער צו צו דער קליידער־שאַנק, וואס איז איהם פון ווירטהשאַפט געבליבען, אָפּפענט זי אויף, שטעלט זיך אַנידער און קוקט, און קוקט, גלייך ער וואָלט דאָ דער גרויסער גביר געוועזען, און שטעהט און קלערט, וואס פאַר אַ קאַפּאָטע ער זאָלל אָנטהון, איין אַטלאַסענע אָדער אַ זיידענע; מיט־אָדער אָהן־סטראָקעס! און דאָ, שוואַך איך אייך בנאמנות, איז אין שאַנק, אויסער איהרע עטליכע שמאַטעס, וואס קיינער האָט צומאָל נישט

געוואָלט אָבקויפען, קיין לעק נישט געוועזען!

אין שטאָדטעל, באמת, האָט יעדערער זיינס אין זינן, יעדערער האָט מיט זיך צו טהון. איך האָב יאָ אויפ'ן רחמנות געהאַט, בין איך פונקט דעמעלט צום ערשטען מאָל אַיין אַלמן געוואָרען!

איך האָב אייך שוין דערמאָנט, אַז מיט'ן צווייטען ווייב האָב איך מיך גאָר אָבגעגעגאַרט! אָבער גאָר אין גאַנצען! זי האָט, לא עליכם, געקראַנקט און געקראַנקט ביז זי איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, געשטאָרבען, און איך האָב ווייטער געמוזט זיך אַרומקוקען װעגען אַ שדוך און חתונה האָבען. וואָרען, באמת, האָב איך שוין געהאַט ווי מען זאָגט „מיינע, איהרע און אונזערע" קינדער. און וואָס קאָנן אַ מאַנספערשוין טהון מיט קינדער, אדרבא, וואָס? זייגען וועל איך זיי? איינשלאָפען? וואשען און קאָרמען? עס איז מיר אַ ודאי ביטטער געוועזען ווי די גאַלל, און האָב צו משה'לען קיין צייט נישט געהאַט! נור קיין שלימזל, ברוך השם, בין איך נישט. איך האָב געזעהען ווי צו טהון און האָב חתונה געהאַט צום דריטטען מאָל, טאַקי מיט דעם דריטטען ווייב, וואָס איז, לא עליכם, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, ערשט נישט לאַנג געשטאָרבען. זי איז אפילו אַ בריה אַ יודענע געוועזען, צו דער שענק ווי געוואונשען, און דוקא נישט געקינדערלט!

וואָס טהוט גאָט? פערקיהלט זי זיך — אין מיטטען זוממער, אין חדש תמוז! — אין מקוה... קריגט אַ לונגען-אָנצינדונג, קאָסט אָב אַ מטמון מיט גאָלד, און שטאַרבט אוועק! הכלל, ווי האַלט איך? יאָ, מיט'ן דריטטען ווייב האָב איך דעמעלט חתונה געהאַט און קוים האָט זי איבערגענוממען די שענק, און איך האָב געזעהן, אַז איך האָב מיך אויף וועמען צו פערלאָזען, האָב איך מיך באַלד גענומ- מען משה'לען פערזאָרגען!

„דו מוזסט חתונה האָבען" — זאָג איך — דיין טויט וועט זיין און חתונה האָבען מוזסט דו!"

ער האָרט מיך ווי'ן רב! אַזוי, טראַכט איך, וואַרט! איך האָב אָבגעשטעלט מיט די בעלי בתים, מען האָט איהם מכלומרשט דאָס חדר צוגוממען! איינמאָל פאַר אַללע מאָל — אַ מלמד מוז האָבען אַ ווייב! מיין משה'ל — גאָר נישט; אָהן תלמידים איז אָהן תלמידים!

ער געהט זיך אַרוים אונטער דער שטאָדט שפּאַצירען, וואַלגערט זיך אַרום אויף'ן דאַנקע ביים טייך... נישט זיין זאַך! ווערט ער הונגעריג, קומט ער אין שטאָדט אַריין און האַפּט ערגיץ אַ שטיקל ברויט, וואשט זיך, עסט און בענשט, און געהט אַוועק. איך מיין שוין, אַז עס וועט דערפון גאָר נישט זיין, נור צום דריטטען טאָג, משה'לע איז דאָ אין בית המדרש! ער וויל שוין חתונה האָבען!

אָפשר מיינט איהר, ער איז צום שכל געקוממען? ער האָט אַ ישוב געהאַט, אַז אַ מענש אָהן אַ ווייב איז קיי און שפיי? חס ושלום! נאָכ'ן קנעללען בענקט ער! די קינדער פעהלען איהם!

נו, לאָז זיין פון קאָזאַק, אַבי צום לעבען! ער גיט האַנד־תקיעת־כף, אַז ער וועט חתונה האָבען, מיך מאַכט מען פאַר איין עוסק, איך זאָלל איהם אויסזוכען אַ שדוך, און ער קריגט צוריק די תלמידים!

און וואָס קלעהרט איהר, אַז איך האָב גענוממען די זאַך אין דער האַנד אַריין, האָט אַ ודאי געבּרענט אונטער די פינגער! נור, איך קאָנן נישט זאָגען — אַ גאָטט־זאַך איז עס אויך געוועזען! פונקט מאַכט זיך איהם אַ וואָהלער שדוך! פריהער האָט מען איהן אפילו מיר אָנגעשלאָגען, נור אַ שדכן, אַ ימח שמוניק, האָט מיר דען קאָפּ פערדרעהט. שטעלט אייך פאָר, אַ יודענע, אַ שמאַלץ־גרוב, אָנגע־זאַפּט מיט עשירות: אַ בעל הלואה'ניצע, איין אַלמנה, אויף משכנות פלעגט זי לייהען, און אַ בריה נפלאה געוועזען; אויפ'ן קאָפּ דאָס גאַנצע נעשאָפּט געפיהרט, און קיין איינציג מאָל אויף איהר היזק, אויף דער האָהר זיך נישט טועה געוועזען, און זי האָט'ן דוקא געוואָלט, אַזא מזל האָט ער שוין געהאַט! איך קלער איהם צו־זאָממען צו מאַכען אויף מלבושים, חאָטש אַ שטריימעל קויפען... אַ טלית קטן; שיקט זי זאָגען, אַז זי וויל נישט, זי גיט אַ פינפאונצוואַנציגער, און מען האָט איהן מלבוש ומנעיל געוועזען כיד המלך... פון אַללעם גוטען: אַ שטריימעל, שיך און זאָקקען, צוויי טליתים קטנים, צוויי צו דריי פאָר פלודערן... מען האָט קיין שהיות נישט געמאַכט, באַלד אַ חופּה געשטעלט און מיין משה'לע שיינט אונטער דער חופּה ווי אַ שררה, נור וואָס דאָס משוגענע פּנים רוהט נישט אַ רגע, גלייך ער וואָלט וועהען געהאַט, די ליפּפּען ציטטערן ווי ביים אָבשפּרעכען איין עין הרע, און די אויגען ברענגען עפּיס נישט היימליך... אמת משוגע! נאָר באַלד האָט זיך גאָר געמאַכט אַ נייער שגעון!

ערשטענס וויל נישט די יודענע, ער זאָלל קנעללען. זי פערדיענט אָפשר 10 רובעל אַ וואָך, וואָס טויג עס איהר? וואָס דאַרף זי עס? זיטץ און לערן און שמעלץ זיך אין מילך און פּוטטער! וויל ער נישט! ער מוז קנעללען, ער איז שוין געוואָהנט צו די קינדער, ער קאָנן אָהן זיי נישט לעבען! וועסט האָבען דיינע אייגענע קינדער; ניין, דערווייל מוז ער האָבען אַ מעמד.

נו, אַ שאָנע כפרה, האַלט זיך ביי דעם מעמד; ווערט ער אָבער אויפּס ניי פערטראַכט, האָרט ממש אויף צו רעדען, אויסער ביים לערנען מיט די קינדער... און אַזוי האָט ער נישט מעהר ווי צוויי וואָרטער אין מויל: ס'איז נישט דאָס! וואָס „נישט דאָס", ווער „נישט דאָס", ווייסט מען נישט.

די יודענע, נעבּיך, האָט זיך דאָס לעבען געשטרעקט, מאַקי מקריב געוועזען

פּאַ־ן; געקאָכט און דערלאַנגט דאָס שאָנסטע און דאָס בעסטע, און ער העבט אַללע מאָל אויף די אויגען, קוקט אויף איהר, גלייך ער וואָלט זי דאָס ערשטע מאָל דערזעהן, חאַפּט אַ שווערען אָטהעם און זיפֿצט: נישט דאָס! ס'איז גאָר נישט דאָס!

ער פֿערזיצט זיך אַ מאָל ביי נאַכט אין בית המדרש; נישט ער דאַווענט, נישט ער לערנט, נור גלאָט, ער זיצט אַזוי איבערן שטאָנדער אָדער שפּרייזט אַרום פֿון איין וואַנד צו דער צווייטען. דער לעצטער, וואָס געהט אַרוים, קריגט אויפֿ'ן רחמנות, רופֿט איהן מיט, „משה, געהסט?" ער אָנטפֿערט נישט, „פֿאַר וואָס געהסט דו נישט אַהיים?" ער שווייגט. מען חאַפּט איהם אָן ביים אַקסעל און שאָקקעלט מיט'ן, חאַפּט ער זיך אויף ווי פֿון דער היהנער־פּלעט און זאָגט: „ס'איז גאָר נישט דאָס!"

שלעכט! דאָס ווייבעל, נעביך, האָט מיר דען קאָפּף פֿערדרייט, וואָרען טאַקי, איך האָב דאָך זי אַריינגעפֿיהרט, איך בין דאָך דער ערב־קבלן געוועזען...

און עס שניידט מיך טאַקי ביים האַרץ; אַ יודענע נעביך, אַזוי פֿיעל הוצאות געמאַכט, אַזוי פֿיעל געלד אָבגעקאָסט און איינגעהאַנדעלט זיך אַ „גאָר נישט דאָס"! מילא, וואָס קאָנן איך העלפֿען? איך גיב איהר איין עצה, זי זאָלל איהן פֿערנאַרען צום רבין... מען מאַכט אַ פּלאַן אויף ראש־השנה, וואָרען טאַקי, ראש־השנה איז גראָססער דער עולם, — טאַקי אַ וועלט קומט אויף ראש־השנה! — האָב'מיר אַ קימא לן, אַז דער כח פֿון צדיק איז אויך גראָססער, נור פֿאַר ראש השנה טרעפֿט זיך אַזא מעשה! איינמאָל, אָבענד צייט, זאָגט איהם דאָס ווייבעל פֿאַר דער וועטשערע, ער זאָלל אַרויסגעהן פֿערמאַכען די לאָדען. וואָרען טאַקי, זי ווילל נישט עססען צוזאַמ־מען ביי אָפֿפֿענע פֿענסטער; זי נעמט די שרויף אין דער האַנד אריין, ער געהט אַרוים, אויפֿ'ן וועג זיפֿצט ער: „ס'איז נישט דאָס!" „ער שפּאַרט אונטער דען לאָדען, זי פֿערשרויפֿט, נור קוממען — קומט ער שוין נישט אריין; ער איז נעלם געוואָרען!

וואָס קלערט איהר, עס האָט זיך געטהון אין שטאָדטעל! מען האָט גערעדענט: אַ משוגענער, איז ער זיך אין דער קאָלט געגאַנגען באָדען און איז ערטרונקען געוואָ־רען, אָדער ער איז אַזוי אַרויסגעגאַנגען אונטער דער שטאָדט און האָט פֿערבלאָנד־זעט, אַ דאגה אויף אַ משוגענעם! מען האָט געדונגען פּויערן, געזוכט אין טייך, אין דער געגענד, קיין זכר פֿון אַ מענש! אויף ענטלויפֿען איז נישט צו רעכענען, וואָרען טאַקי, עס טרעפֿט זיך, אַ מענש ענטלויפֿט פֿון אַ ווייב, מהיכי תיתי, נישט איינער ענטלויפֿט, נור — אַ מענש, עסט אָב וועטשערע, נעהמט מיט אַ קאַפּאָטע! וועד לאָזט עס שטעהן אַ שיססעל קליסקעליך מיט ביבערליך און לויפֿט אַוועק אין איין אַלטער, וואָכעדיגער תבונה? ! און עס איז אַ האַרצרייסענדיג רחמנות אויף דער

ענונה נעביך! עס האָט זי ווייניג געקאָסט? אַ ליטישע התונה, מלבושים, רח״ש... און פאַר וואָס? פאַר וועגן? פיער וואָכען געלעבט מיט אַ מאַנן! און וואָס פאַר אַ לעבען! אומשטיינס געזאָגט — אַ לעבען! מען קאָנן נישט זאָגען, ער האָט איהר אפילו קיין שלעכט וואָרט נישט גערעדט, נור קיין גוטס אויך נישט, אַלץ די משוגענע ווערטער: „ס'איז נישט דאָס!". עס איז איהר, נעביך, אַזוי אויך טאָג אויף טאָג דער מאָמעס מילך איינגעפאַללען, דאַרף זי נאָך ווערען איין ענונה!

וואָס טהוט מען? מען שרייבט צו רביים; עס העלפט נישט! האָט מען געפרעגט אַ שאלה, צו מען מאָג שרייבען אויפ'ן „מגיד"...

איינער האָט יאָ געהייסען, דער צווייטער — נישט געהייסען; מילא, מתיר צו זיין איין ענונה, האָט מען יאָ געשריבען, נור לעבען זאָל ער אַזוי, דער „מגיד", ווי ער ווייסט עפּיס! און פון וואַננען זאָלל ער וויססען? אַז די רביים האָבען נישט געוואוסט!

גאָר נישט, ווי אין וואַססער אַריין!

דאַכט זיך, שוין פערפאַללען? ניין! פאַלט פלוצלינג ווי פון הימטעל אַראָב אַ שליח ביוחד מיט אַ גט! אָפּשר מיינט איהר פון וויט? ניין, דוקא פון 5 וויערסט אונטער דער שטאָדט, פון פיצשעווקי!

נו, האָט גאָר געקאָנט עמיצען איינפאַללען, אַז אַ משוגענער וועט ענטלויפען אין גאַנצען אויף פינף וויערסט? עס איז גאָר קיינעם אויף דער מחשבה נישט געקוממען, אַזוי נאָהנט צו זוכען! ביי'ם גט שיקט ער איהר נאָך צו אַ חרם-קוויטעל אויף 200 גילדען פאַר איהרע הוצאות. אויסצאָהלען, שרייבט ער, וועט ער אַ גילדען אַ וואָך, און איז איהר משעבד דערויף אַללע זיינע נכסים! דען ערשטען גילדען האָט איהר דער שליח געבראַכט!

אין אַ פּאָר וואָכען אַרום איז ער אַלליין געקוממען און האָט זיך ווייטער אויסגעזוכט אַ מלמדות.

— משוגענער — פרעג איך איהן, — נאָך וואָס ביסט דו געקוממען, האָסט נישט געקאָנט דאָרטען קנעללען?

— איך האָב געבענקט! זאָגט ער.

— צו וועמען?

— צום היגען בית עלמין! זאָגט ער. און ער זאָגט עס אַזוי ערנסט, אַז אַ גרויל געהט דורך די ביינער! איהר האָט געהערט, אַ מענש זאָלל בענקען צום בית הקברות? ער בענקט! און ער זאָגט קיין שקר נישט!

נאָך מעריב געהט ער נאַכט אויף נאַכט אַרויס אונטער דער שטאָדט און דרעהט זיך אַרום בית עלמין! אַ כּהן איז ער, אַריינגעהן טאָר ער נישט, דרעהט ער זיך אַרום צוים און קוקט פון ווייטען אויף די מצבות!

וואָס פאַר אַ שוואַרץ יאָהר, קלער איך, איז דאָס? צו איז עס נישט אַ מאָל אַ סגולה אויף קינדער? צו איז ער נישט אַ מקובל געוואָרען? אָפּשר גאָר אַ כּשוף־מאַכער?!

וואָס זאָלל איך אייך זאָגען, עס זעננען מיר שוין געקוממען הוריות אין קאָפּף אריין. אַ קשיא אויף אַ מעשה! אָדער ער איז אַ בעהאַלטענער צדיק, אָדער ער האָט פערקויפט די נשמה אין גיהנום אַריין. ווייס איך? קלייגער־הייט האָב איך געהאָרט, אַז אויב מען ציהט אַ ליכט מיט חלב פון אַ נפל׳ע אויף אַ פאָדעם פון אַ ציצה — ווערט מען אַ רואה ואינו נראה — און גלייבט מיר, ווען איך ווייס נישט, אַז ער איז אַ כּהן, וואָלט איך זיכער געמיינט, אַז ער האָט זיך מתחבר געווען מיט אַ חברה גנבים און זוכט אַ נפל׳ע אונטערן צוים! גנבה׳נען, פערשטעהט זיך, וועט משה ר׳ יוסעלעס נישט, אָבער ליכט צושטעללען, אפשר יאָ... אַ דאגה — וואָס טהוט נישט אַ יוד צוליעב פרנסה?!

עס איז אָבער נישט! ער קוקט שוין וואָכענלאַנג און קוקט, און גאָר נישט; מען האָרט נישט, און מען זעהט נישט! און געה פערשטעה?

פערשטעהט איהר שוין, וואָס מען מיינט „שגעון?“ אז מען זאָגט „משוגע“ — גלייב!

אַזוי, אַזוי, רב קרוב, משה׳ל איז מיין חבר, איך האָב׳ן ליעב דאָס לעבען... נור משוגע, נעביך, איז ער... חתונה מאַכען, איז איהן שווער, זעהר שווער... מילא, איך זאָג אייך נישט „ניין“... איהר ווילט דאָך אַ וודאי עפּיס פערדיענען, טהוט ווי איהר פערשטעהט...

זעהט איהר, אויב איהר האָט פון מ י י נ ע ט וועגען אַ שדוך...

אויף אַ זומער־וואָהנונג.

מקיים צו זיין דעם דאָקטאָרס בעפעהל, פערברענג איך אַ גאַנצען חדש אויף אַ זומער וואָהנונג...

נור אין גאַנצען ארוים אויפ'ן דאָרף האָט מיך דאָס האַרץ נישט געלאָזט און די פּאָליציי נישט געראָטען, וואָהן איך מיר אין איין עק פון אַ קליין שטאָד־טיל, נישט ווייט פון וואַלד און טייך. אַ שטוב האָב איך אָבגעדונגען ביי'ן אַ געוויסען אברהמ'ל סוחר.

גאַנץ יודישליך — שטרענג כשר און דאָך פּאָעטיש. איך שפּאַציער אין וואַלד און קלויב שוואָמען; באָרג דאָס קאַהנדיל ביי'ם פישער און לאָז מיך איבער'ן טייך, אָדער זעץ מיר אויפ'ן ברעג און כאַפּ פיש... יעדען פאַרנאַכט האָר איך די נאַכטיגאַל, מיט איין וואָרט — אַ גן־עדן.

איינמאָל,— דען צווייטען, צי דעם דריטען טאָג נאָך מיין אָנקומען,— איך געה צוריק פון פריה־מאָרגענדיגען וואַלד־שפּאַציער, און דערזעה ווי ר' אברהמ'ל לויפט מיר אַקעגען.

אַ בשורה טובה: תנאים שרייבט ער.

איך רעבען, ער וויל אויף היינט מיינער פּטור ווערען.

— זאָלל אייך זיין צו מזל, — אָנטפער איך איהם מיט אַ שמייכעל — איך וועלל אייך נישט שטערען; איך וועל מיך שטיל אריינכאַפּען אין מיין צימער, איבערטהון און געהן, עפּיס אין מויל אריין כאַפּען, אין שטאָדטיל אריין.

— ניין, ניין! — האָט ר' אברהמ'ל זיך חשק צו בעליידיגען.

— עססען מוז איך צוזאַממען מיט אַללע, נאָך די תנאים... עס וועט זיין פיש און פלייש... דערווייל אָבער איז מיין שטוב פערנומען.

די מחותנת'טע מיט דער כלה איז דאָרט. ער האָט מיך געזוכט, געוואָלט נעהמען דערויף רשות, און נישט געפונען...

— עס וועט נישט לאַנג דויערן, — טרייסט ער מיך, — זיי טהוען זיך שוין אָן.

— שאַדט אויך נישט, — בערוהיג איך איהן, איך וועלל מיך דאָ אָבּרוהען..., פאַר'ן הויז אויף דער באַנק.

— א שאַנעם דאַנק! — זאָגט ער און לויפֿט צוריק אין שטוב אַריין.

איך זעץ מיר אונטער די פֿענסטער, אויף דער גראָז-באַנק, וואָס לויפֿט איבער דער גאַנצער לענג פֿון הויז.

געטראָפֿען האָב איך פונקט צום פֿענסטער פֿון דער גרויסער מיטעל-שטוב; פֿון פֿענסטער רייסען זיך אַרוים ווילדע קולות מיט זלזולים.

איך ווער באַלד געוואָהר אין וואָס עס געהט.

שדכנים קריגען זיך, מחותנים לעגען זיך אַריין אין שלום, ווילען מאַכען א פשר און עס געהט נישט.

יעדער צד שרייט: כּלו שלי! יעדערער רעכענט זיך פאַר'ן אמת'ן שדכן; ער האָט אָנגעהויבען, ער האָט אויסגעפֿיהרט...

איך רוק מיך אָב צום צווייטען פֿענסטער, צו מיין אייגען פֿענסטער.

— א גאָלד, טאַטערשי, א גאָלד! — דערהאָר איך א צונגען קול, אָנגע-טרענקט מיט אויפגעשוואָלען נחת.

עס איז חנה'ס, ר' אברהם'לם ווייבס, קול

עס האָרט זיך א געראויש פֿון זיידען-צייג.

— דו ביזט א גאָלד... דאָס קליידיל איז א גאָלד...

ווייטער א געראויש פֿון זיידען-צייג.

— טאַטערשי, וואו זענען מיינע אויגען געוועזען! איך בין דאָך גאָר אויף דיר קיין מבינה נישט געווען! א פֿערגעמעניש, א פֿערבלענדעניש... עס זאָלל דיר קיין עין-הרע נישט שאַדטען!

און א ביסל רוהיגער מאַכט זי:

— האָרסט, טאַטער! — אסור זאָלל מיר זיין, — איך פֿערגין גאָר נישט דעם מחותן אזא שנור! וואָס איז, פֿערדיענט האָט ער עס? זיינע אבות האָבען זיך גע-מיהט? און די מחותנת — זי וועט דאָך גאָר די כפרה ווערען פֿאַר דיר!

— מאַמישי, — בעט זיך די כלה — מען האָרט דאָך יעדעם וואָרט.

איין אַנדער קול האָט זי היינט די כלה, ווייך און אַזוי פֿיינקלינגענדיג.

— האָב איך א פּאַק! וואָס זאָלל איך מיך שעמען? נור דאָס, האָרסט דו, זאָג איך דיר: זאָל ער זיך אונטערגאַרטלען, דער מחותן, פֿאַר'ן חתן מלבושים מוז ער געבען — כּיד המלכות!

פֿון אונטער דער חופּה נעהם איך דיך אָפּער!

עס קוממען אַרויס ביידע מהותנים.

ר' אַברהמ'ל מיט'ן שפּיצינגען באָרדיל און שאַרפע אייגעליך, און איין אָבּגעלאָזענער, בעל־בתּישער יוד מיט אַ ברייטער בלאָנדער באָרד און לאַנגע, געלביליכע ברעמען.

— זאָללען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנד, די עקשנים, — מאַכט ר' אברהמ'ל, — זאָללען זיי זיך די קעפּ אָבּרייסען, — מיר וועללען דערוייל מגביל זיין זמן החתונה.

— מיינעט וועגען...

— די חתונה... ציהט ר' אַברהמ'ל.

— קאָן זיין למזל... העלפט פיל אונטער דער מחותן.

— ולשעה מוצלחת —

— ווייסט איהר וואָס, ר' אברהמ'ל — דערמאַנט זיך דער מחותן, — איך האָב איך געוואָלט... אייגענטליך געוואָלט פרעגען...

נור ער ענדיגט אויך נישט. עס קומט אַרויס די מחותנת, אַ יודענע אין די מיטלערע יאָהרען: אַ גלאַנצענדיג פּנים, פליהענדיגע באָנדער, טאַנצענדיגע, לאַנגגעקייטעלטע אוירינגליך אין אַ שרייענדיג העל קלייד מיט אונריהיגע קאָנטראַפּאַלדען, וואָס וואַרפען זיך רעכטס און לינקס ביי יעדען טריט...

— ר' מחותן — ווענדט זי זיך צו ר' אַברהמ'לען, — וואָס האָט מען עפּיס פערשפּאַרט חתן־כלה אין די שטיבער.. וואָס איז? פערצייטענס איז עס? זיי מאָגען זיך אַ ביסיל דורכגעהן פאַר'ן הויז...

— וויים איך? — שמייכעלט ר' אַברהמ'ל — אין מיינע צייטען האָט מען זיך נישט אַזוי נוהג געוועזען... מיין רחל'ען האָב איך אַ חדש נאָך דער חתונה אין פּנים אַריין נישט געקאָנט קוקען... ווי מיינט איהר, מחותן?

און אַז דער מחותן לאָזט אַרויס פון זיך אַ מרוק, נישט אַהין, נישט אַהער, ענדיגט ר' אַברהמ'ל:

— נו מילא... אַז די מחותנת וויל...

— אויף מיר די עברה, מחותן!

זי פערשווינדט, און עס בעווייזען זיך חתן־כלה. זיי געהן פאַרביי, אָבּגערוקט איינס פון צווייטען... זי קוקט פאַר זיך, אין דער לופט אַריין, ער קוקט אויף די פים און שטאָלפּערט איבער יעדער שטרוי.

איך בעמערק ערשט רעכט די כלה. יונג איז זי און פריש: אייגענטליך צו פריש און צו יונג... נאָך אַ פערשלאָסענע רויז, עס שלאָפט נאָך אין איהר די פרוי... נור מען זעהט שוין בחוש, אַז עס איז גענוג איין קוש (נאַטירליך, נישט פון דער מוטער) זי זאָל אויפוואַכען, די רויז זאָלל זיך אויפוויקלען, צופלאַקערן. אין דער יונגער, קוים געהויבענער ברוסט, זאָלל שטורמען, דאָס יונגע בלוט

זאָלל אויפלעבען און שלאָגען אין די אָדערן... און דאָך, חוה׳ס טאָכטער: רוהיג קוקט זי זיך צו, ווי גינערוויינינג אין איהר הויבט אָן עפּיס נייעס צו שפּראָצען, צו בליהען עפּיס גאָר נייעס!... נייגעריג קוקט זי, דאָך נישט דערשראָקען.

דערשראָקען איז ער; יונגליך ענטוויקלען זיך לאַנגזאַמער, ער זעהט פיעל קינדישער, יונגלישער אויס.

ביי די שלעפען, אונטער דער בלאַסליכער, פיין געדרייטעלטער הויט שפּרינגען עטליכע דינע, בלאָהע פעדעם... דער בליק איז ווילד־פערוואונדערט, דערשראָקען.

דער פערשטעהט שוין נישט, וואָס עס געשיהט אין איהם, וואָס עס ווערט אין איהם געבאָרען... וואָס עס רייסט זיך, יאָכצט און קלאַפּט אזוי טיעף אין יונגען האַרץ.

און איך קריעג זיי ביידע ליעב; אַזוי ניי, אַזוי פריש, אַזוי ערנסט און דערביי אַזוי קינדיש...

„פאַר׳ן הויז“ האָט מען געזאָגט, און דאָך פערשווינדען זיי רעכטס אונטער׳ן וואלד...

— היהנער פּרעססער... כל־בו׳ניק... מבושם... עוכר־ישראל... האקען מיר איבער די געדאַנקען, די קולות פון די שדכנים.

איך רוק מיך נאָהנטער צו די מחותנים, וואָס וויללען אַלץ ענדיגען דעם פריהער אָנגעהויבענעם שמועס.

— הכלל? פראָגט אַ ביסל אונגעדולדיג ר׳ אברהמ׳ל.

— יאָ, — וואָס האָב איך געוואָלט זאָ׳ען, — האקט איבער דער מחותן... עיקר שכחתי...

— וואָס, מחותן?

— איך האָב אייך געוואָלט פראָגען, געוואָלט האָב איך...

— וועגען וואָס? פראָגט אונרוהיג ר׳ אברהמ׳ל.

— וועגען נדן... איך האָב געבראַכט מזומן...

— אָה!

— און איהר?

— איך, — שטאַמעלט ר׳ אברהמ׳ל — כמעט... נישט אין גאַנצען.

— דאָס הייסט?

— צוויי הונדערט מזומן...

דער מחותן פערקרימט זיך!

— אויף דער רעשט, — ענדיגט ר׳ אברהמ׳ל — אַ וועקסיל; איך קאָן צוגעבען אַ חרם קוויטל.

— אַ וועקסיל, — אָנפּערט קאַלט דער מחותּן, — איז נישט קיין מזומן... אין די ראשי פּרקים שטעהט: במזומנים, במ־זו־מ־נים...

— אמת... — איז ר׳ אברהמ׳ל מודה, — נור איהר ווייסט דאָ... טוהריש געלד... צושפּרייט... צוזייעט... איידער מען נעמט צוזאַממען.

דיקע טראָפּען שווים בעוויזען זיך איהם אויף די איינגעפאַלענע באַקען.

— פיער חדשים נאָך ראשי פּרקים...

— איז פּיער — — —

— קיין וועקסיל נעהם איך נישט, — שניידט אָב דער מחותּן נאָך קאַלטער און וויל זיך אויפהייבען פון באַנק.

ר׳ אברהמ׳ל פערהאַלט איהם ביי דער פּאָלע.

— מחותּן, — זאָגט ער מיט אַ הייסען אָטהעם — מאַכט נישט לייטען געלעכ־טער... איהר ווייסט, איך בין אַ בטוח... איהר ווייסט, אַז איך בין, ברוך השם, אַיין עושר...

— וועקסיל איז נישט קיין מזומן.

— ווילט איהר, הייסט עס, איך זאָלל אַצונד געהן אין שטאָדטיל אריין... וואָס? תּוך כּדי דבור געהן אין שטאָדטיל אריין שאַפען זיך געלד! וואָס? קריגען, דאַכט זיך, וועלל איך, ברוך השם! —

— אַ ודאי וויל איך... שמייכעלט דער מחותּן.

— נו, אַז איהר ווילט, וויל איך נישט!

— להכעים?

— להכעים!

אצונד ווערט דער מחותּן בייז! ער שפּרינגט אויף ווי געביסען, בלאַס, מיט ברעננענדיגע אויגען, און רופט:

— שמואל!

און, אַז קיינער אָנטפּערט נישט, שרייט ער נאָך האָכער:

— שמואל, שמו־אל!

עס הערט זיך אַ ציטעריג קול פון דער רעכטער זייט וואַלד:

— וואָס, טאַטישי?

דער כּעס ביים מחותּן וואַקסט.

— אַהער זאָלסט דו געהן, שייגיץ איינער, אַז אַ טאַטע רופט! די מינוט, הערסט?

שמואל בעווייזט זיך.

ער לויפט אָהן אָטהעם; די כּלה לויפט איהם נאָך פערוואונדערט, דערשראָקען, מיט ברייט געעפענטע אויגען.

— מיט אַ פרעמד מאָדיל — שפּאַציערט מען נישט! האָרסט? עס איז שוין נישט דיין כּלה! די מינוט געה אַהיים... טהו אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, נעהם די וואָכענדיגע און היידא — אין בית המדרש אַריין...

— וואו ביזט דו — רופט ער צו דער שטוב, — שפּרינצע!

פערשטיינערט שטעהט דער חתן, די כּלה לאָזט אַרויס אַ געוויין...

דערשלאָגען, פערלאָרען שטעהט ר' אברהמ'ל...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אויפ'ן ברעג פון טייך זיטץ איך, אין שאָטען פון וואַלד.

בלוטיג איז אונטערגעגאַנגען די זון, זילבערן בלאַס איז אַרויסגעשוואומען די לבנה...

אין קריסטאַלנעם וואַססער־שפּיעגעל שלאָגט זיך אָב דער הימעל... און דער אָבגעשפּיגעלטער זעהט מיר אויס שאָנער, פיינער און עדעלער... אַ שאַד וואָס ער צורייסט זיך אָפט! אַ שטיל ווינטעל טרייבט, דער וואַססערשפּיגעל ריצט זיך, רונצעלט, שרומפּט איין...

שטיל רוישען די בלעטער, שטיל ציטערן די וואַססער ראָדליך אויפ'ן טייך... שטיל גיסען אויס די בלומען זייער אָטהעם, שטיל... פון ווייטען, טרילערט עפּיס אַ פויגעל...

איך זיץ ווי פערכּשופט... איך אָטהעם אויף אַ נייער וועלט, אין אַ אַנדערער, ריינער, הייליגער לופט. פריש איז דאָ אַלץ און ניי, ווי ערשט פון בעשעפערס האַנד אַרויס...

עס בענקט זיך דאָ אַזוי זיסס... מען קריגט דאָ אַלץ אַזוי וויבּהאַרציג־ליעב, עס גיעסט זיך אַזוי אַלץ צוזאַמען מיט דער נשמה...

אַ שוואַרצער פלעק בעווייזט זיך אויפ'ן טייכעל פון ווייטען... אַ קליינער פישער־קאַהן... דאָס וואַססער רוישט עס ליעבליך אַרום, עס בעוואַרפט עס מיט'ן שוים ווי מיט ווייסע, דראָבנע בלימליך, און די פאַליע לעבּצט און קושט עס אויס אַללע גליעדער...

מיין בעקאַנטער וואַסיל, אַ יונגער שטאַרקער פישער, רודערט און זינגט:

מיין הימעל, מיין הימעל — דיין פּנים;
די אויגען דיינע — די שטערען.
דער ריינסטער קלאַנג פון גן עדן
לאָזט אין דיין שטימע זיך הערען...

דו ביסט מיין ליעב׳, מיין נשמה.
צי וואָלט איך אָהן דיר דען געלעבט?
פון דיינע, די ליכטיגע שטראַהלען
איז זי, מיין נשמה געוועבט!

דו ביסט מיין ליעב און מיין ליידען!
פון האַרפּע דער גאָלדענסטער קלאַנג׳
פון די ליפּען, פון דיינע דער כשוף —
דאָס איז מיין איינציג געזאַנג!

ער זינגט שוין נישט און דאָס ליעד ציטטערט מיר נאָך אין די אויערן...
דאָס זעלבע איז מיט׳ן טייך, מיט׳ן וואַלד... יעדעס בלאַט, יעדעס ראָדיל
אויף׳ן וואַססער זינגט עס... דאַסזעלבע טרילערט פון ווייטען די שטיללע, זיססע
נאַכטיגאַל; מיט דעמזעלבען אָטהעמט יעדע בלום... אַלץ איז צוזאַמענגעגאָססען
אין איין פערלאַנגען, איין בענקעניש, איין נשמה...

דאָס שיפעל גלייכט זיך אויס מיט מיר, א נייע ליעדעל קלינגט; שאַטיסאָס
בעקאַנט ליעד׳ל:

געדענקסט דו די נאַכט, ווען פערכשופט
מיר זעננען בייזאַממען געזעססען;
אויסער אין הימעל די שטערן
פון אַללע, פון אַללע פערגעססען!

„די שטערן, די וועל׳ן ניש׳ דערצאָהלען!״
מיר האָבען זיך לאַנגער פערוויילט...
פאַלט פונקט פון הימעל א שטערן,
און האָט עס די וואָלען פערצאָהלט...

עס טאַנצען די לוסטיגע וואָלען,
גאָטט האָט זיי א מעשה בעשערט!
זיי טאַנצען פאַר שמחה און קלאַטשען,
דער רודער האָט אונטערגעהאָרט!

דער רודער, דער פרומאַק דער רודער,
עס סקריפּעט פאַר כּעס, פאַר פערדראָס!
דער רודער, ער ליידט נישט קיין עוולות,
אַלץ זאָגט ער אוים דעם מאַטראָז!

דער מאַכט שוין דערפון זיך אַ ליעד'ל,
באַלד ווערט דאָס ליעדעל פערשפּרייט!
געוועזן איז אַמאָל אַ געהיימנים,
היינט זינגען עס קינד שוין און קייט!

ער פערשוויינט... דיקער און הייסער ווערט די לופט, דיקער און דעמפּיגער דאָס בלוט ביי מיר אין די אָדערן... איך בין ווי בערוישט, און אזוי דאַכט זיך מיר איז אַלץ אַרום מיר...

באַלד פלאַצט דאָך דער כּשוף; אָבגעשוואומען אַ ווייליע שטיל, הייבט וואסיל אָן אַ דריט ליעד, אַ פאָלקס־ליעד, אַ פרעהליכם:

קוש מיך, מיין טהייערע, האַלז מיך!
קוק נישט אויף מענשען גערייד!
די ליעבשאַפט איז איבער'ן לעבען
ווי'ן גאָלדענער שלייער פערשפּרייט!

— „אָח, לעבען מיינס, לעבען, איך שרעק מיך!
די מאַמע, זי טהוט מיר אָן לייד!
פאַר וואָס איך שפּאַציער אַלץ בעזונדער,
די חבר'טעס פאַר וואָס איך מייד?"

אָח, קוש מיך און האַלז מיך, מיין ליעבע!
דער מאַמען זאָג: ד'האָב זיי נישט האַלד!
צושויבערט און מאוס זעננען אַללע,
איך איינע — אַ מיידיל — אַ גאָלד!

— „איך שרעק מיך, איך שרעק, מיין לעבען!
דער טאַטע, דער טהוט מיר אָן לייד;
פאַר וואָס איך בין ווילד ווי אַ סאַרנע,
בּחורים פאַר וואָס איך מייד?"

האלז מיך, אָה, לעבען מיינס, קוש מיך!
זאָג איהם: ווייל קיינער געפֿאַלט!
בויערן־פֿאָלק זעננען זיי אללע,
איך וויל אַ פֿישער — אַ העלד!

— „איך שרעק מיך, מיין לעבען, איך ציטטער!
די באָבע, זי טהוט מיר אָן לייד!
זי זאָגט איך ווער אללע מאָל דיקקער;
עס פּלאַצט אויפֿ'ן לייב מיר דאָס קלייד!

— אוי, ס'איז ווי בוימעל אויף וואססער!
שוין נישט צו בעהאַלטען געזונד!
נאָך אַ קוש גיב מיר מיין לעבען,
אונ זיי מיר אויף אייביג געזונד...

עס בלייבט ווייטער שטיל, אונ אַלץ בלייבט שטיל, דאָס הארץ מיינס אויך...
— חאַ, חאַ, חאַ!
קלינגט פּלוצים אויף אַ געלעכטער... ווער לאַכט? איך, צי אַלץ ארום מיר? אַלץ לאַכט, דער שעלמישער טייך, די בליצענדיגע שטערענדליך... די אַלטע לבנה לאַכט... די בלומען ארום מיר קיכערן: וואָס דען האָסט דו געמיינט?... אַזוי איז עס... חאַ, חאַ, חאַ...
די נאַכטיגאַל ענדערט אויך דען טאָן... ווי זי קנאַקט אַצונד... ווי פֿערשייט, ווי פֿרעך! —

מיך וועקט פּלוצלינג ר' אברהמל'ס קול.
— וואו זענט איהר, וואו? איך האָב מיר שוין די פֿיס צובראָכען איין לבענדיג...
אונ אַז ער דערזעהט מיך —
— געענדיגט צום מזל... שוין טעלער געבראָכען...
ער פֿערבעט מיך צו דער סעודה.

דאָס אָרימע יונגעל.

(אַ מעשה, פערצאָהלט דורך אַ „מענש" פון אַ „קאָמיטעט").

— גיט מיר 8 גראָשען אויף אַ נאָצלעג 1).

„ניין"! אָנטפער איך הארט און גיי אַוועק.

ער לויפט מיר נאָך מיט אַ הינטישער בקשה אין די ברענענדיגע אייגליך, ער קושט מיר דען אַרביל; עס העלפט נישט! „מיינע הכנסות טראָגען נישט אויף אַזוינע נדבות יעדען טאָג".

אָרימע לייט — טראַכט איך, אַרויס-גייהענדיג פון דער „אָרימע קיך", וואו איך האָב מיך אַזוי הארט בעגאַנגען מיט'ן בעטלערישען יונגעל — אָרימע לייט עססען זיך געשווינד צו.

דאָס ערשטע מאָל, אַז איך האָב דערזעהן דאָס אויסגעדאָרט-ברודיגע יונגע פנימעל, מיט די טיעף-איינגעפאַללענע, שוואַרץ-ברענענדיג-טרויריגע נור קלוגע אייגעלעך, האָט עס מיך אָנגעחאַפּט ביי'ם האַרץ. איידער איך האָב זיין בקשה אויס-געהאָרט, האָט עס מיר שוין געגעבען אַ ב ר י ה און אַ צעהנעריל איז „אַרויס געפלויגען" פון מיין טאַש אין זיינע דאַר-האָנטיל אַריין.

איך געדענק גאַנץ גוט, אַז די האַנד מיינע האָט עס אַ ל י י ן געטהון. זי האָט נישט געפרעגט דאָס האַרץ, צו עס האָט רחמנות, נישט דען רואה-חשבון — דען מוח, צו ביי'ן אַ פענס'ע פון 41 רובל 66 קאָפּ. אַ חודש, קאָן מען געבען 5 קאָפּ. צדקה.

זיין בקשה איז געוועזען איין עלעקטרישער פונק, ער האָט ערשיטטערט יעדעס אבר אין מיר, יעדעס קאָמעריל אין יעדען אבר און מיין רואה חשבון, דער מח, האָט ערשט שפּעטער געקריגען אַ „ידיעה" פון דער נייער הוצאה; ערשט שפּעטער, ווען דאָס יונגעל איז שוין, אונטערשפּרינגענדיג פאַר שמחה, אַרויס פון „טאַניאַק" 2).

פעריאָגט אין אייגענע און אין פרעמדע געשעפטען, האָב איך באַלד אינ'ם יונגעל פערגעססען. נור אַ פנים, נישט אין גאַנצען. נישט וויססענדיג

---

1) אַ הויז פאַר אָרימע לייט צום איבער נאָכטיגען. 2) אַ קיך פאַר אָרימע לייט.

דערפֿון, האָט דאָך אין מיר ערגיץ געמוסט זיין איין „אסיפה" פֿון פּראַקטישע מחשבות. וואָרען בּאַלד דען צווייטען אָבענד, אַז דאָס יונגעל האָט מיר ווייטער אָבּגעשטעלט, אַז דאָס איינענע יונגעל, מיט'ן ציטערדיגע־אָבּגעריססענע קול האָט מיך ווייטער געבּעטען אויף אַ נאָצלעג — זיינען מיר שוין אַרויסגעשווימען פֿון ערגיץ אין מיר, גרייטע מחשבות: אַ 7—8 יאָהריגע יונגעל דאַרף נישט בּעטלען... נישט האַלטען זיך אין קיך... דאָס עססען אין קיך פֿאַר'ן צוזאַמענגעהמען די כּלים, מאַכט איהן נור פֿאַר אַ ליידיג־גייער, פֿאַר אַ בעטלער; אַזויערנאָך ווערט פֿון איהם קיין מאָל קיין לייט נישט זיין...

די האַנד מיינע האָט זיך ווייטער געדוקט איין קעשענע אַריין, נור איך האָבּ זי דאָרט דערטאַפּט און פֿערהאַלטען. וואָלט איך פֿרום געוועזען, וואָלט איך אֶפּשר אַזוי געקלערט: צו די מצוה איז ווערט די 8 גראָשען? צו וואָלט איך נישט יוצא געוועזען אויף דעם אָרט מיט מנחה־דאַוונען? אָדער מיט אַ היימערין קרעכץ ביים דאַוונען? נישט פֿרום, האָבּ איך נור דעם יונגעלס טובה געהאַט אין זיננען; מיט מיינע 8 גראָשען וועלל איך איהם נאָך ארעה טהון! איין איבּיגען בּעטלער פֿונ'עם מאַכען!

און דאָך האָבּ איך איהם דעמאָלט געגעבּען! די האַנד האָט זיך געריססען פֿון קעשענע אַרויס און איך האָבּ זי לאָנגער נישט פֿערהאַלטען; עפּיס האָט מיר אַרום האַרץ וויי־געטהון, די אויגען זיינען מיר פֿייכט געוואָרען. ער איז ווייטער אַרויס פֿון קיך מיט אַ שמחה, און איך האָבּ געפֿיהלט, אַז מיר איז גרינגער און לייכטער געוואָרען אויפֿ'ן האַרץ, איך האָבּ דערפֿיהלט אַ שמייכעל אויף מיין פּנים.

דאָס דריטטע מאָל האָט שוין לאָנגער, אַ סך לאָנגער געדויערט. איך האָבּ שוין בּערעכענט, אַז מיין פּענסיע ערלויבּט מיר נישט אויס־צו־געבּען 8 גראָשען אַ טאָג; עס איז טאַקע אַ פֿערגעניגען צו זעהען דאָס פּערוויינטע, ניעשמיאַלע יונגעל אונטער טאַנצען פֿאַר שמחה, צו זעהען ווי עס צינדען זיך די ליכטליך אין זיינע יונגע אויגען, צו וויססען אַז פֿאַר דיינע 8 גראָשען ווערט ער נישט נעכטיגען אין גאַס, נור אין „נאָצלעג", וואו עס ווערט איהם וואַרים זיין און ווערט נאָך אין דער פֿריה קריגען אַ גלאָז טהיי מיט אַ זעמעל — דאָס אַלעס איז אַ פֿערגניגען, נור איך, ביי מיינע הכנסות, טאָר מיר נישט ערלויבען אויף אַזוינע „שמחות"! — קיינעם וועגם!

נאַטירליך האָבּ איך דאָס אללעס דעם יונגעל נישט געזאָגט! איך האָבען בּעססער געמוס'רט, ווי דען!

איך האָבּ איהם געגעבּען צו פֿאַרשטיין, אַז מיט'ן בּעטלען פֿיהרט ער זיך איבּער... אַז יעדער מענש, און פֿון איהם דאַרף אויך אַרויס וואַקסען אַ מענש, דאַרף, איז מחויב צו אַרבּייטען.. אַרבּייט איז אַ היילינגע זאַך! און— אַז מען זוכט

אַרבּייט, געפינט מען זי! און דערגלייבּען געלעזענע גוטע זאַכען, וואָס האָבּען דעם יונגעל נישט געקאָנט פאַרטרעטען דען „נאָצלעג", נישט דיענען אפילו פאַר אַ געליגענעם שירעם געשיצט צו זיין איבּער נאַכט פאַר'ן רעגען אָדער שניי...

ער איז אַלס געשטאַנען און געקושט מיר דען אַרבּעל... און אַלץ אויפגעהויבּען די ויגען צו מיינע צו זעהן, אויבּ עס ווייזט זיך נישט אין זיי אַ פונק רחמנות, אויבּ זיינע וואָרטער פאַללען נישט ווי אַרבּעס אויף דער וואַנד! און איך האָבּ געפיהלט, אַז ער האָפט נישט אומזיסט, אַז מיינע קאַלטע מחשבות ווערען וואַרים, אַז זיינע הינטיש-בּעטענדיגע אויגען האָבּען אויף מיר אַ פעולה, אַז איך מיט מיין גאַנצער בּאַטעריע פון חשבונות און מוסר וועלל מיך אין קורצען אונטער געבּען...

און איך האָבּ אַ ישוב געהאַט: איך וועל איהם געבּען, נור אָנזאָגען איין מאָל פאַר אַללע מאָל, ער זאָלל שוין מעהר נישט בּעטלען. אָנזאָגען האַרט און שאַרף, ער זאָלל געדענקען! איך האָבּ קלענער געלד פאַר פינף-קאָפּעקען-שטיק נישט געהאַט, איך האָבּ אַ מטבע אויסגעטוישט און געגעבּען איהם אַכט גראָשען.

— נאַ! נור מעהר, האָרסט דו, זאָלסט בּיי מיר נישט בּעטלען!

פון וואַנען האָט זיך דער „בּיי מיר" גענוממען? איך האָבּ'ען, דאַכט זיך, נישט אין זינען געהאַט; על כל פנים, האָבּ איך די צוויי וואָרטער נישט געוואָלט זאָגען; איך וואָלט זיי גערנעוויללינג פאַר וועלכע קאָפּיקע צוריק איינגעשלונגען? עס איז מיר אַ בּיסל קיהל געוואָרען אויף דער נשמה, עס האָט זיך מיר גערדאַכט, אַז איך האָבּ איהר פון ערגיץ איין אָרט אַ לאַפּען אָבּ-געריססען, און דאָס אָרט איז נאַקיט געבּליבּען! נור דאָס איז דורך ווי אַ בּליץ; מיין שטרענג פנים, מיין שאַרף-מעטאַללען קול, מיין אויס-געשטרעקטע רעכטע האַנד און אַרויס געשטעלטער לינקר פוס, האָבּען זייערס געטהון! איך האָבּ אַ שטאַרקע פעולה געהאַט אויפ'ן יונגעל! שטייענדיג, ווי אויף בּרענדיגע קאָהלען, וויללענדיג זיך אויס-רייסען פון קיך כדי פריה צו קומען צו'ם „נאָצלעג", איז ער דאָך פון מיינע וואָרטער בּלאַסס און בּלאַססער געוואָרען, אַ טרער האָט אָנגעהויבּען ציטטערן אין דער יונגער ברעם...

— נור נישט מעהר בּעטלען, האָבּ איך מיין מוסר געענדיגט, האָרסט! דאָס לעצטע מאָל!

דאָס יונגעל האָט אָבּגעאָטהעמט און ענטלאָפען!

היינט — היינט האָבּ איך איהם שוין טאַקי נ י ש ט געגעבּען! מ י י ן ו ו אָ ר ט וועלל איך נישט בּרעכען; בּיי מיר איז נישט דאָ קיין „בּלי-נדר" „ובלי-מסקנא" — איך לייג פאַר מיינע וואָרטער קיין „ערוב" נישט, איך זאָלל קאָננען ווייטער אַריבּער געהן, אַ וואָרט — איז טייער! מען דאַרף זיך האַלטען פעסט, אַ ניט וועט קיין מאָל אין קיין זאַך קיין „אָרדנונג" נישט זיין!

איך בּ ע ר ע כ ע ן נאָך אַ מאָל, וואָס איך האָבּ געטהון אונגעזאָגט, און בּין

זעהר צו פרידען פון זיך.

איך קאָנן נישט יעדען טאָג געבען 8 גראָשען צדקה, און דאָך איז נישט דאָס געוועזען דער עיקר; דער עיקר האָב איך זיין טובה געמיינט, טובת הכלל אויך! ווארען וואָס איז ווערט צדקה אָהן א סדר, און ווי קאָן זיין א סדר אָהן א פעסטער דעה?

מיט'ן יונגעל האָב איך פראָסט יודיש גערעדט, מיט מיר אליין רעד איך אביסעל געלעהרטער; ארויסגעהענדיג פון קיך טראַכט איך: „דער אָרגסטער מיקראָב אין דער חברה'ס גוף איז בעטלעריי. דער, וואָס ארבייט נישט, האָט נישט קיין רעכט אויפ'ן לעבען, א. ז. וו."

קוים האָב איך די טהיר פון „טאָניאַק" אונטער מיר פערמאַכט, בין איך אריין מיט די פיס אין בלאָטע, מיט'ן פנים אין וואַנד און מיט „לייב און לעבען" אין דער פינסטערער נאַכט!

עס איז אשרעקליכער ווינד, עס ציטטערן די פלאַממען אין די גאַססען־לאָמפּען ווי פאַר קעלט, און זייער ציטטערדיגע שיין שלאָגט זיך טויזענד מאָל אָב אין די גאַססע בלאָטע־גריבליך אין גאַסס, אז עס שווינדעלט פאַר די אויגען.

עס פייפט מיט אַ יאָמערליך קול, גלייך טויזענדער נשמות בעטען זיך „תקון", אָדער טויזענד יונגלעך — צו 8 גראָשען אויף נאַצלעג.

פוי! ווייטער דאָס יונגעל...

עס איז איין עברה אַהונד ארויסצוטרייבען אין גאַסס אריין!... און דאָך ווערט דאָס יונגעל נאַכטיגען אין גאַסס!... נור וואָס זאָלל איך טהון? וועניג פאַר מיר 3 מאָל? זאָלל צונד איין אנדערער געבען! עס איז גענוג פון מיין זייט, אז איך האָב מיט'ן קראַנקען האַלז און הוסטענדיג אין אַזא וועטטער דען טאָניאַק בע־זוכט. איך בין מאַקי א „קאָמיטעט־מענש", נור קיינער האָט פון מיר נישט פערלאַנגט, איך זאָלל אַכטונג געבען, בפרט אין אַזא וועטער, אָהן א פעלץ... וואָלט איך פרום געוועזען, וואָלט עס פון מיין זייט אייגעננוץ געוועזען; איך וואָלט געמיינט האָטש מיין טובה דערביי: איך וואָלט געשווינד אהיים געלאָפען, אריין געוואָרפען זיך אין בעט און איינגעשלאָפען, די נשמה זאָלל געשווינד ארויף פליהען אין הימעל אריין און פערשרייבען אויף איהר קאָנטאָ אמצוה'לע... דאָס מצוה'לע איז „קרעדיט", דער „דעביט" ווערט זיין א פעטט שטיקל לויתן... איך—האָב גייהענדיג אין „טאָניאָק" אריין קיין לויתן נישט אין זיננען געהאַט... מיין גוט הארץ האָט מיך געפיהרט...

מיך אליין לויבענדיג איז מיר עפּיס וואַרימער געוואָרען אין דער געגענדען פון הארץ; ווען יענער לויבט מיך, וואָלט איך מיך געמויזט פערשאָמען און אוועק

מאַכען מיט דער האַנד... מיך אַליין קאָן איך האָרען אָהן בושה... און איך וואָלט מיך אָפּשר לאַנגער נאָך געלויבט, נאָך מעלות טובות אין זיך געפונגען, נור, ליידער, בין איך מיט מיינע „האַלבע־פּאַדעשוויס" — איין גאַנץ ווייסט, אַז די אַנדערע צוויי העלפטען האָב איך אויסגעריבען אויפ'ן וועג צו'ם טאַניאַק! — בין איך מיט מיינע האַלבע פּאַדעשוועס אַריין אין אַ בלאָטע...

„שליחי מצוה אינן ניזוקין" — נור דאָס איז, אַ פּנים נור אַהין־צו־וועגס; צוריק צו וועגס, בשעת ווען דער ניי־בעשאַפּפענער מלאך יאָגט זיך שוין צוריק אין הימעל אַריין, קאָן מען אפילו האַלז־און־לייב ברעכען.

עס ווערט מיר נאַסס אין די פּיס און קאַלט אין אַללע אברים; איך פּיהל פּאָזיטיוו, אַז איך וועלל מיך פערקיהלען, אַז איך האָב מיך שוין פערקיהלט; אָט באַלד וועלל איך מיך צוהוסטען, עס וועט מיך אָנהייבען שטעכען אין דער ברוסט! עס פאַלט אויף מיר אַ שרעק... ערשט נישט לאַנג 4 וואָכען אָבגעלעגען!

— מען טאָר נישט אַזוי! מאַכט אין מיר עפּיס געגען מיר אַליין אַ מרידה, ניין! דיך מאָגסט דו מקריב זיין! נור דיין ווייב און קינד? ווי האָסט דו אַ רעכט זייער שטיץ איינצושטעלען?

ווען דער זאַץ זאָלל זיין אַ געשריבענער, איך זאָלל דען פרעמדענס זאַץ לעזער זיין און האַלטען דערביי אַ בליי־שטיפט אין דער האַנד, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס מיט'ן צו טהון... נור דער זאַץ איז מיין אייגענער געוועזען...

און איך פיהל מיך פאָרט פערקיהלט און אַ היים איז נאָך ווייט, און די קאַמאשען זיינען פולל מיט וואַססער, קאַלט און שווער... געגען־איבער לייכטען העלל עטליכע פענסטער פון אַ קאָנדיטאָריי... די אָרגסטע אין גאַנץ וואַרשוי, שאָנדליכער טהיי, נור ביי'ן „איין ברירה"!...

איך שפּרינג אַריבער די גאַס און פאַל אַריין אין אַ וואַרימען געפעל.

איך האָב בעשטעלט אַ גלאָז טהיי און געכאַפּט אַ „פלוג בלאַט".

דער ערשטער איליוסטריערטער וויץ, וואָס פאַלט מיר אין די אויגען אַריין, זעהט מיר אויס אַלס אַ המשך פון דרויסען. דער וויץ הייסט: „ווער אין וואָס האָט איבערפלוס?" אויפ'ן בילד איז אַ וועטער ווי איצט אין גאַסס. צוויי פּערזאָנען קומען זיך אַ געגען אויפ'ן טראָטואַר: פון איין זייט אַ דיקע פרוי אין די מיטעלע יאָהרען, „איין אָנגעגעססענע", אין אַ זיידען קלייד, אַ סאַמיטענעם מאַנטעל און אַ ווייסען פעדער־הוט. זי איז, אַ פּנים, ביי'ם גוטען וועטער אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירען אָדער מיט אַ וויזיט, און דאָס אונוועטער האָט ד' [illegible] געטראָפען; דאָס פּנים איהרס איז איבערגעשראָקען: זי שרעקט זיך פאַר רעגען און קעלט פאַר זיך, אָפּשר נור פאַר'ן מאַנטעל; זי איילט, עס קומט איהר עטליכע טראָפּפען

שוויים אויפ'ן ווייסען שטערן ארויף; זי איילט, נור איהרע טריט זיינען דאך נישט זיכער; זי האט ביידע הענד פערנומען. אין דער לינקער האנד, דורכגענומענע דורך דער טופע, האלט זי די זיידענע שלעפ, שוין גוט מיט בלאטע פערברעמט, און אין דער רעכטער האנד — א קליינען זיידענעם שירם, וואס פערדעקט איהר קוים דען פערדרהויט איבער'ן קאפף! — דער דאמע פעהלט נור א שטיק שירם! פאר דאס האט זי איבערפלוסס — אין אללעם אנדערן עס איז א פנים אהן-וארג, פון א זיבענ-טער-זאטט, פון אלדים גוטם!

געגען איבער דער דאמע קומט אן א יונג מיידעל — הויט און ביין! זי האט אפשר לאנגע און שאנע האהר, נור זי האט געוויסס ווייניג צייט צו זיי: זיי זיינען צערפלאססען, צושויבערט, און דער ווינד יאגט זיך ארום מיט גאנצע פענקעס האהר און קלאפט זי מיט זיי אויף די דארע פלייצים. זי טראגט א שטארק-געלאטעט דין קליידעל, און דער ווינד האט זיך צו'ן איהר צו געציעפעט און זוכט נור א שפארע זיך אריין צו-גנבינען, זיך צו ציהען צום דארען לייב. אויף די פיס האט זי א פאר הויכע שיך — פון בלאטע! זי געהט אויך נישט זיכער אויפ'ן ווינד, ערשטענס איז איהר דער ווינד גלייך אין פנים אריין, צווייטענס האט זי אויך ביידע הענד פער-נוממען: אין דער לינקער האנד טראגט זי א פאר גרויסע מאננישע, געוויסס דען פאטער'ס, שטיוועל, צו פעררינבטען... די אויפגעשפאלטענע פאדעשווים לאזען מיך זי נישט חושד, אז זי טראגט זיי אין א שענק פאר א פלאש בראנפען צו פערזעצען... געווים איז דער פאטער אהיים געקוממען מיעד פון דער ארבייט, די מוטטער קאכט וויעציערע, און זי, די עלטסטע טאכטער, האט מען ארוים געשיקט פער ריכטען די שטיוועל; אויף אין דער פריה מוזען זיי זיין פערטיג. זי איילט, זי ווייסט, אז, אויב דער שוסטער וועט אויף מארגען נישט פערטיג האבען די שטיוועל, וועט א גאנצע טאג קיין פייער אויפ'ן קוימען נישט זיין... זי סאפעט — די גרויסע שטיוועל זיינען צו א שווערע לאסט פאר'ן קליינען קינד, נור נאך שווערער איז די משא אין דער לינקער האנד — זי טראגט — איין אונגעהייערן ווענס שירעם איבער זיך! און זי טראגט איהן מיט שטאלץ, דער פאטער האט איהר דען שירעם געטרויט!

דעם קינד פעהלט א סך זאכען: ווינטער — ווארים-קייט, זוממער און ווינטער-קליידונג, א גאנצן יאהר — עססען צו דער זאטט... פאר דאס האט זי איבער-פלוס אין שירם!

איך בין זיכער, אז אין דער רגע איז איהר די רייכע דאמע מיט'ן שירם מקנא!

דאס קליינע דארע מיידעלע מיט די שעלמיש לאבענדיגע אויגען, האטש זי קערט זיך יעדע מינוט שיעור נישט איבער פון ווינד — שמייכעלט מיר אקעגען פון בלאט אראב:

„נו? זעהסט! מיר האָבען אויך אַ מאָל נחת!"

„אָט, לאַך איך אוים יענער דאַמע!"

נור, בעצאָהלענדיג פֿאַר דען נישט־דערטרונקענען טהיי, דערמאַן איך מיך זוייטער אָן מיין בעטלערישען יונגעל.

ער האָט נישט קיין שירעם, אויף איהן וואַרט נישט קיין היים, לאָז זיין מיט טרוקענע קאַרטאָפֿעל, אָהן פוטטער! אויף איהם וואַרט נישט קיין פיצעל בעט, אַ טאַטען אָדער אַ מאַמען צו פיסענס... אונ אפילו די אונגליקליכע דאַמע וואָלט איהן נישט געהאַט מיט וואָס מקנא צו זיין!

ווי אַזוי האָט ער זיך מיר דערמאַנט? אהא! איך געדענק: עס איז מיר דורכגעפֿלוגען אַ מחשבה, אַז פֿאַר דען צעהנעריל, וואָס איך האָב בעצאָהלט פֿאַר דעם כמעט נישט פֿערזוכטען טהיי, וואָלט דאָס אָרימע יונגעל געהאַט: פֿאַר אַ צווייער אַ האַלבע פֿאַרציאָן זופּע אָדער אַ שטיקל ברויט אונ — איין אָרט, וואו צו נאָכטיגען...

פֿאַר וואָס האָב איך טהיי בעשטעלט? אין דער היים קאָכט, וואַרטענדיג אויף מיר, דער סאַמאָוואַר, עס זיצט עמיצער מיט אַ גרייטען שמייכעל אויפֿ'ן פנים, אויפֿ'ן טיש ליגט אָנגעגרייט עפּים צו פֿערבייסען, איך האָב מיך געשאָמט נישט צו בעשטעללען קיין טהיי!

„נו, מיין בושה איז אויך עפּים ווערטה!" טרייסט איך מיך.

אין גאַסס האָט אויף מיר געוואַרט נאָך אַ שטאַרקערער ווינד.

ער רייסט די דאַכער מיט אַ כעס, גלייך ער וואָלט אַנטיסעמיט אונ זיי יודען געוועזען; נור די דאַכער זיינען אייזען אונ ביי זיך אין דער היים. ער לאָזט זיך אַראָב מיט רציחה צו די לאַמטערן אין גאַסס, זיי האַלטען זיך דאָך גלייך אונ לייכטען ווייטער, ווי העלדען־געלעהרטע אין דער אינקוויזיציע צייט! ער לאָזט זיך אַראָב נאָך טיעפֿער אונ רייסט דען ברוק פֿון גאַסס, נור די שטיינער זיצען טיעף איינגעגראָבען אונ די ערד לאָזט איהרע שכנים נישט אַזוי לייכט אַרויס; ער הייבט זיך צוריק אויף מיט אַ כעס, אַרויף, אַ־רויף אין דער הייך, נור די הימלען זיינען ווייט אונ די שטערען קוקען אַראָב גלייכגילטיג אָדער מיט חוזק...

די מענשען אין גאַס בייגען זיך, נייגען זיך, ציהען זיך צוזאַממען, וויניג אָרט צו פֿערנעהמען, דרייהען זיך אַללע מאָל איבער דען אָטהעם צו חאַפּען אונ ג־יהען דאָך ווייטער זייער זיכערן וועג...

— נור דאָס אָרימע שוואַכע יונגעל — קריג איך מורא — ווי וועט עס מיט איהם דערגייהן?!

מיין גאנצע פֿהילאָזאָפֿיע האָט מיך פֿערלאָזט און מיין גאנץ רחמנות האָט זיך דערוועקט...

ווען דאָס איז מיין קינד? ווען איך זאָלל קלערען, אז דער ווינד קערט איבער מיין אייגען פֿלייש און בלוט? ווען מיין קינד דאַרף אין אזא ווינד נאָכ־טיגען אין גאַסס... אָדער, ווען אפילו ער האָט שוין שפּעטער אויסגעבעטעלט אַ גראָשען, געהן אין אזא שטורם קיין פּראַגע, איבער דער ווייכסעל, איבער דער בריק!...

צו וויל ער איז נישט מיין איז ער דעריבער ערגער? צו וויל די, וואָס ער איז זייער, ליגען ערגיץ אין אַ קבר אונטער אַ מצבה, פֿיהלט ער וויניגער דען ווינד, ציטערט ער וויניגער פֿאַר קעלט?

איך פֿערליער דען חשק אהיים צו גייהן; מיר דאַכט, אז איך האָב קיין רעכט, נישט צו דער וואַרימער שטוב, נישט צום קאָכענדיגען סאַמאָוואַר, נישט צו'ם וואַרימען בעט און בפרט — צו'ם שטייכעל פֿון די, וואָס וואַרטען אויף מיר אין דער היים. מיר דאַכט, אז אויף מיין שטערן מוז שטיין אויפֿגעשריבען אין אָהנליך וואָרט ווי „רוצח, קין"... מיר דאַכט, אז איך דאַרף מיך קיינעם אין די אויגען אריין נישט ווייזען.

און עס פֿאַלט מיר ווייטער איין צו קלערען וועגען פֿרומקייט.

— אַ מיין וואָלט איך צו אַלדע שוואַרצע יאָהר (שעלט איך מיך) פֿרום גע־וועזען! וואָס וואָלט מיר געשאַדט איך זאָלל זיכער זיין, אז דער, וואָס וואָהנט האָכער איבער אַללע שטערן, איבער אַללע הימלען קוקט קיין רגע נישט אוועק פֿון אונזער וועלט... אַז ער ווערט קיין רגע אינ'ם יונגעל נישט פֿערגעסען?...

פֿאַר וואָס זאָלל ער ליגען מיר אויפֿ'ן האַרץ, איך וואָלט איהן בעססער פֿראַנק און פֿריי אויפֿ'ן האַרץ פֿון דער גאַנצער וועלט געוואָרפֿען; עס וואָלט מיר קיין רגע פֿאַר די אויגען נישט געשטאַנען, איך זאָלל איהן זיכער וויסען אונטערן גרויסען קאָססאָס — אויג, וואָס, ווען עס זאָלל זיך, חלילה, אַ רגע צו־מאַכען, וואָלט גאַנצע וועלטען דער טייוועל גענומען, אָבער, כל זמן עס איז אָפֿפֿען, ווערט דאָס קליינסטע וואָרמיל אָהן חשבון, אָהן משפט, אָהן יושר נישט פֿערלאָרען ווערען...

צונד, מוז איך מיט'ן קראַנקען האַלז, מיט נאַססע פֿיס, ביין אַזא וועטער צוריק גייהן אין טאַניאַק אריין זוכען דען פֿרעמדען יתום... עס איז אַ חרפה און אַ בושה!...

וואָס די „חרפה" און די „בושה" איז געוועזען, מיט וואָס און פֿאַר וועמען איך האָב מיך געשעמט, וויים איך נישט עד היום. און דאָך דער חרפה און דער בושה צו ליעב, בין איך געגאַנגען צו'ם טאַניאַק נישט אין גלייכען וועג, איך האָב אַרום געקאָליוועט עטליכע גאַסען, ענדליך געקוממען.

די ערשטע שטוב, די שפּייז־זאַל, איז לעער. דאָס „גיהנם" פֿון אַ גאַנצען טאָג הייבט זיך אָן אָבקיהלען און די פֿאַרע הייבט זיך העכער און העכער פֿון איבער דער נאַססער פֿאַדלאָגע און בילדעט אַ נייען „הימעל", אַ נייע „אויסשפּרייטונג" צווישען די אונטערשטע וואַסערן פֿון די אָרימע לייטס פּים, און די אייבערשטע — פֿון דער געטראָפּטער פֿאַרע. אָרטער־ווייז רעגענען די טראָפּפען אַראָב, דורכ'ן אָפּפֿע־נעם פֿענסטרעל אין קיך אַריין, זעה איך די פֿערשלאָפֿענע קאָכין מיט'ן פֿערדוקטען שייטעל שטעהן אָנגעשפּאַרט מיט דער לינקער האַנד אויפ'ן גרויסען קאָססעל, פֿיהרענדיג מיט דער רעכטער האַנד גאַנץ פֿויל דען גרויסען קאָך־לאָפֿעל צו די ליפּען. די צווייטע, די „אונטער־קאָכין" בראָקט לאָקשען אויף מאָרגען, אויך פֿערשלאָפֿען. דער „ממונה" צייהלט די קוויטליך אויף מיטאָגען אויפ'ן קאָמיטעטס חשבון... מעהר איז קיינער נישט דאָ. איך וואַרף איין אויג אונטער די טישען, עס איז פֿון יונגעל קיין זכר נישט דאָ!

איך בין צו שפּעט געקוממען!

— האָטש גוט, טראַכט איך אַרוים גייהענדיג פֿון זיך, וואָס קיינער האָט מיך נישט בעמערקט...

ראַפּטום דערמאָנן איך מיך, אַז איך בלאָנדזע שוין עטליכע שטונדען אין גאַסס.

— וואָס איז פֿאַר אַ טייוועל מיט מיר, ווער איך בייז, און הייב אָן צו שפּרייזען אַ היים.

איך בין צופֿרידען, וואָס אַללע שלאָפֿען שוין, איך וואַרף אַראָב די קאַמאַשען אין פֿעדערהויז, גנבע מיך אין שטוב און אין בעט אַריין — נור איך האָב אַ שלעכטע נאַכט געהאַט.

מיער, פֿערקיהלט און דורכגענעצט האָט לאַנג געדויערט איידער איך האָב מיך אויסגעהוסט און דערוואַרימט, צווישען די ביינער האָט מיר אַרום געבלאָנדזעט אַ מין שוידער... רעכט איינגעשלאָפֿען בין איך גאַנץ שפּעט און דאַן ערשט האָבען מיך שלעכטע חלומות געמוטשעט.

איך האָב מיך אויפגעהאַפּט באָדענדיג אין קאַלטען שוויים און בין אַרוים גע־שפּרונגען פֿון בעט גלייך צו'ם פֿענסטער צו.

איך קוק אַרוים — דער הימעל איז אויסגעשטערנט... די שטערען זעהען אוים ווי בריליאַנטען אין אַ אייזערנעם הימעל געגאָסט... זיי בלאַנזען אַזוי שטאָלץ, אַזוי רוהיג און אַזוי הויך!

הינטען רייסט דער ווינד; עס ציטערט דאָס גאַנצע הויז.

איך בין צוריק אין בעט אַריין, געשלאָפֿען בין איך שוין נישט מעהר, נור גע־

דרימעלט, איך האָב שוין נור האַלבע חלומות געזעהען, און אַלס מיט׳ן יונגעל אין דער מיט...

וואָס אַ מאָל האָב איך איהן געזעהן אויף איין אַנדער אָרט. דאָ שלעפּט ער זיך ערגיץ אין גאַסס, דאָ זיצט ער איינגעהויקערט אויף עטליכע טראָפּליך אונטער אַ דאָכיל פֿון אַ געוועלב, אַמאָל שפּיעלען גאָר מיט איהם טייוואָנים אין באַל... ער פֿליהט אין דער לופֿט פֿון איין האַנד אין דער צווייטער אַריין... שפּעטער טרעף איך איהן שוין געפֿרוירען פֿערשטאַרט אין ערגיץ אַ מיסט־קאַסטען...

איך האָב קוים דען מאָרגען דערלעבט און גלייך געלאָפֿען אין טאַניאַק אריין.

ער איז דא!

איך זאָלל מיך נישט געוועזען שאָמען, וואָלט איך איהם די בלאָטע פֿון פּנים מיט דאַנקבאַרע טרערען אָבגעוואַשען; איך זאָלל נישט מורא האָבען פֿאַר׳ן ווייב, וואָלט איך איהן אַלס אייגען קינד אַ היים געפֿיהרט...

ער איז דא, איך בין נ י ש ט קיין רוצח!

— נאַ!

און איך האָב איהן אַ צאָהנעריל דערלאַנגט.

ער נעמט עס פֿערוואונדערט; ער ווייסט גאָר נישט, וואָס פֿאַר אַ טובה ער האָט מיר געטהון...

לעבען זאָל ער!

און דען צווייטען טאָג, אַז ער האָט ווייטער ביי מיר געבעטעלט אויף אַ נאָצלעג, האָב איך איהם נ י ש ט געגעבען, אָבער שוין קיין וואָרט מוסר נישט געזאָגט. נאָך מעהר — איך בין אַוועק געגאַנגען פֿערשאַמט, נישט צופֿריעדען פֿון זיך אַליין.

געבען קאָנן איך באמת נ י ש ט, נור דאָס האַרץ טהוט דאָך וויי: פֿאַר ו ו אָ ס ק אָ נ ן איך נישט?

נישט אומזיסט פֿלעגט מיין זיידע, עליו השלום, זאָ׳גען:

„ווער עס איז ניט פֿרום לעבט מיט האַרץ־ווייטיג און שטאַרבט אָהן טרייסט".

פּיער דורות — פּיער צַוָאוֹת.

1

אַז ר׳ אליעזר-חייקיל׳ס איז נפטר געוואָרען, האָט מען אונטער׳ן קישען גע-פונגען אַזא קוויטעל:

„מיין רצון איז, אַז די קינדער זאָללען בלייבען ביי׳ם וואַלד בשותפות.״

„נאָך מיין פּטירה זאָללען זיי לאָזען מאַכען אַ צוים צו׳ם בית-עלמין, אונ פערריכטען דען דאַך פון שוהל.״

„די ספרים זאָלל נעהמען בני בנימין החתן שיחיה. די זיהן מיט די איידימעס האָבען געקריעגען ספרים צו דער תּנאים.״

„זוגתי תחיה, זאָלל בלייבען אין דער דירה בעזונדער; זאָלל זי זיך צונעהמען איין אָרימע יתומה — זי זאָלל נישט זיין אַליין. זי זאָלל זיך אַליין מאַכען קדוש אונ הבדלה.״

„אַ חלק זאָלל זי האָבען גלייך מיט אַללע יורשים.״

„אַ חוץ דעם...״

מעהר האָט מען נישט געקאָנט לעזען; דאָס קוויטעל איז אַ פּנים פּייטער-הייט געלעגט געוואָרען אונטער׳ן קישען, אונ די אותיות האָבען זיך אָבגעמעקט.

2.

ר׳ בנימין, ר׳ אליעזר-חייקיל׳ס זוהן, האָט שוין מעהר געשריעבען:

„היות, עס איז געקוממען די צייט, אונ איך וועלל בקרוב זוכה זיין אָבצוגע-בען דאָס פּקדון, דעם, וואָס אַללע פּקדונות זעננען זיין.״

„אונ אַ מענש שרעקט זיך פאַר זיין ליעבען נאָמען אונ פאַר זיין משפט, נור געהן געה איך פון דער וועלט אָהן אומעט, חלילה, נור מיט גרויס בטחון אין אל רחום וחנון, אַז ער וועט מיט מיר טהוען לפנים משורת הדין, אונ לויט זיין גרויס רחמנות.״

„און איך ווייס, אז דאס פקדון איז איבער דער צייט ביי מיר פערפלעקט געוואָרען, קאליע געוואָרען..."

מיר היפפערען איבער דען חשבון־הנפש און דאס מוסר פאר די קינדער, און לעזען ווייטער:

„און די פים ווערען מיר אבגעקיהלט, און דער מוח ווערט, וואס א מאל מעהר, מבולבל, און נאָכ'מין האט זיך מיר געטראָפען א וואונדערליכע זאך, אז בשעת'ן לערנען בין איך איינגעדרימעלט געוואָרען און עס האט זיך מיר עפּים גע'חלומ'ט, און דאס ספר איז מיר אַרוים געפאַללען פון דער האנד, און איך האב מיך אויפ־געחאפּט, און האב תיכף פערשטאַנגען, אז עס איז נישט פראָסט; אז מען רופט..."

„און דאס, וואס איז באמת מיין געוועזען אויף דער וועלט, דאס לאָז איך נור איבער אויף א צייט; דאס וועט מיר נאָכקוממען איבער הונדערט און צוואנציג יאָהר; מיט דעם וועלל איך זיך זוכה זיין צו זעהען בזיו השכינה הקדושה — אמן, כן יהי רצון!"

„און וואס עס וועט מיר נישט נאָכקוממען, דאס איז קיינמאל נישט מיין גע־וועזען, און איין גאָטט ווייסט, אז איך לאָז עס איבער אָהן א שום עגמת־נפש."

„און אויף מיין עשירות, לאָז איך קיין צוואָה נישט איבער; איך בין בטוח, אז בני ביתי שיחיו, אָדער זיי וועללען לעבען בשלום ובשלוה צוזאַמְמען, אָדער זיי וועללען זיך צוטהיילען על פי דין ועל פי יושר, און איינער פאר'ן אַנדערן וועט, חס ושלום, נישט מעלים זיין."

„און איך פערלאנג, אז בני ביתי, היינו: אשתי תחי' ובני וחתני שיחיו, זאָללען כּפריש זיין צוויי מאָל מעשר. הייגו: תיכף נאָך מיין פּטירה זאָללען זיי מאַ־כען א חשבון צדק פון דער נחלה און מטלטלים וכלי בית, און אַזוי כלים, און אַללע שטרות, און חובות בעל פה וכו' און זאָללען אראָב געבען מעשר ראשון על חשבוני לתקון נשמתי, און צוטהיילען אָרימע לייט."

„דערנאָך זאָללען זיי פון דער רעשט, דאס הייסט — שוין פון דער ירושה, געבען מעשר שני פאר זיך; אַזוי ווי מיין מנהג איז געוועזען צו געבען מעשר פון ריוח; גם כן — פאר אָרימע לייט."

„און צו יעדען פון ביידע מעשרות זאָללען זיי מוסיף זיין א שליש למאה; טאָמער האָבען זיי זיך טועה געוועזען אין חשבון."

„און די ביידע מעשרות זאָללען זיי געבען צדקה פאר פרעמדע אָרימע לייט בכ"ל און נישט פאר קרובים."

„פאר אָרימע קרובים וועללען זיי אַלליין ווייסען וויפיעל צו געבען, אָבער נישט פון דער צדקה, ווייל פון צדקה דאַרף מען נישט נהגה זיין, און אז מען גיט נאָהנטע קרובים איז גלייך, ווי מען וואָלט געגעבען זיך."

„אונ אויף מיין מצבה זאָלל מען מעהר נישט אויפקריצען, נור דען נאָמען ושם אבא ז"ל וויום הפּטירה אונ נישט מעהר."

„אונ איך בעט זעהר מיינע זיהן מיט די איידימעס, זיי זאָללען זיך נישט אין גאַנצען אריינמהון אינ'ם הֶגֶל, נישט וואָללען זיין דוקא גרויסע סוחרים. ווייל וואָס גראָססער דער סוחר, איז קלענער דער יוד. אונ זיי זאָללען זיך נישט זוכען קיין געשעפטען פון דער וויט, אונ נישט פערשפּרייטען דאָס ביסל געלד אויף ארבע רוחות העולם, ווייל וואו גאָטט וויל, דאָרט העלפט ער, אונ די ברכה קאָנן אריין קוממען אין קליינע, ווי אין גרויסע מסחרים."

„דער עיקר בעשוואָר איך דעריבער בני יקירי מהור"ר יחיאל, ווייל איך האָב געזעהן, אז ער האָט גרוים תאוה צו גביר'ישקייט ודי"ל."

„אונ איך בעט זעהר, אז מיינע קינדער זאָללען האַלטען דען מנהג אונ אָבּ־מהיילען יעדעס יאָהר פאַר ראש השנה פונ'ם גאַנצען ריוח מעשר פאַר אָרימע לייט.

„אונ אז עס וועט אמאָל, חס ושלום, קיין ריוח נישט זיין, אונ אז עס וועט אמאָל זיין, הס ושלום, אפילו היזק, זאָללען זיי אויך מהיילען צדקה, ווייל עס וועט אודאי זיין א נסיון פון זיין ליעבען נאָמען" —

„דער עיקר בעט איך זעהר, זיי זאָללען לערנען טאָג־ביי־טאָג לכל הפחות, א בלאַט גמרא, אונ על כל פּנים איין עמוד ראשית־חכמה."

„פאַהרען זאָללען זיי האָטש איינמאָל אין יאָהר."

„די נשים זאָללען ליינען „קב־הישר" אויף עברי־טייטש א חוץ „צאינה־וראינה" שבת אונ יום־טוב."

„אונ אינ'ם טאָג פון דער יאָהרצייט, זאָלל מען עוסק זיין בתורה א גאַנצען טאָג, די נשים זאָללען געבען צדקה; דער עיקר — מתן בסתר."

• •

3.

אז מאָריטץ בענדיטזאָהן (בנימין'ס א זוהן) איז געשטאָרבען, האָט מען געפונען א צעטעל אויף פּויליש:

„מען זאָלל שיקקען א טעלעגראַמע קיין פּאַריז, און וואַרטען מיט דער קבורה, ביז דער זוהן וועט קוממען."

„צעהן טויזענד גיב איך א קרן־קימת אין „דאָזאָר" אריין; דאָס פּראָצענט זאָלל מען צושהיילען יעדע יאָהר־צייט אָרימע לייט."

„צעהן טויזעד לאָז איך אויף א בעט אין נייען שפּיטאָל, מיט דעם תנאי:

דאָס בעט זאָלל אָנגערופען ווערען אויף מיין נאָמען."

„בשעת לויה זאָלל מען טהיילען צדקה."

„מען זאָלל שיקען נדבות אין אללע תלמוד־תורה'ס אריין; די מלמדים מיט די קינדער זאָללען געהן נאָך די לויה."

„מען זאָלל דינגען אַ בן, אָדער אַזוי אַ למדן, ער זאָלל זאָגען נאָך מיר קדיש."

„די מצבה, לויט דען מאָדעל, וואָס איך לאָז איבער, זאָלל מען בעשטעללען אין אויסלאַנד."

„מען זאָלל איבערלאָזען אין דאָזאָר־שטוב אַ געוויססע סומע געלד, דער דאָזאָר זאָלל נעהמען אויף זיך אויפצוהאַלטען דען קבר מיט דער מצבה."

„דאָס געשאָפֿט זאָלל הייסען: „מאַריץ בענדיטזאָהן — זיין זוהן".

„אונ וואָס עס בעטרעפט..."

מיר לאָזען איבער די רשימה פון פערמאָגען אונ דען חשבון פון די חובות צום אָבנעהמען, ווי אויך די עצות טובות, ווי אַזוי דאָס געשאָפֿט ווייטער צו פֿיהרען.

4.

„איך „מאַריץ בענדיטזאָהן — זוהן", געה אַוועק פון דער וועלט נישט פאַר נחת, נישט פאַר עגמת־נפש, נור פון לעהרקייט."

„אַ גרויסער חכם איז געוועזן אריסטאָטעל; די נאַטור האָט פיינד לעהרקייט."

„אַ שרעקליכע מאַשין איז די וועלט. יעדעס ראָדעל האָט זיין בעזונדערע צרבייט, זיין בעזונדערען צוועק. ווערט אַ ראָדעל פערדאָרבען, אָדער עס האָט אָבגעאַרבייט זיינם פאַר דער צייט, געהט עס אלליין ארויס פון דער מאַשין, נעהט עס אריבער פון גאָר אין גאָר־נישט..."

„איך קאָנן לאָנגער נישט לעבען, ווייל איך האָב דאָ נישט וואָס צו טהוען. איך טויג צו גאָר נישט, ווייל איך האָב מיינם געלעבט. איך האָב אויסגעטרונקען דעם גאַנצען נחת, וואָס מיר איז בעשערט געוועזן, אויפגעגעס'ען אונ אויסגעקושט אַלץ, וואָס איך האָב געדאַרפט."

„מען האָט מיך אַ סך געלערנט, נור לעבען אונ נישט איינשלינגען דאָס לעבען האָט מען מיך נישט געלערנט."

„איך האָב קיין זאַך אויף דער וועלט, וואָס זאָלל מיך איינהאַלטען, צוביגדען

צו'ן איהר... עס האָט מיר קיין זאַך נישט געפעהלט, עס זאָלל האָבען ביי מיר א ווערט. איך האָב אַלץ גענוממען אָהן זאָרג, אָהן עגמת־נפש, אָהן ארבייט, — ווי פון א הפקר גענוממען..."

„אַזוי זאָגען, אַזוי מענשען; אַזוי מאַננער, אַזוי פרויען..."

„אַללע האָבען מיר צוגעשמייכעלט, אונ איך האָב קיין איינציגען פריינד נישט גע־האַט; אַללע האָבען מיך גערן געקושט, אונ איך האָב קיין איינציגע נישט געדאַרפט...

„א פערמאָגען האָב איך גע'ירש'ענט, אונ עס האָט געוואַקסען אונ געמעהרט זיך אָהן מיר, אָהן מיין וויללען."

„עס האָט געוואַקסען ביז עס האָט מיך איבערגעוואַקסען."

„אָפט האָט געוויינט אין מיר דאָס הארץ: זאָלל מיר עפּיס פעהלען, לאָז מיך עפּיס מ ו ז ע ן טהון; אונ די דאָקטוירים האָבען מיר פאַרגעשריעבען שפּאַציערען, שפּיעלרייען, ספּאָרט... נישט קיין לעבען, נור א סוראָגאַט פון לעבען, א געפעלשט לעבען, געפעלשטע ארבייט"...

„אונ לאַנדער א סך האָב איך געזעהן, אונ קיין איינציג לאַנד איז נישט מ י י ן געווען; א סך אָרטער האָב איך בעוואונדערט אונ האָב קיין איינציג אָרט נישט געליעבט..."

„אונ א סך שפּראַכען האָב איך געלייפיג גערעדט, נור איך האָב קיין איינציגע נישט געפיהלט — איך האָב מיט די וואָרטער, ווי מיט באַללען געשפּיעלט."

„פעלקער אונ שפּראַכען האָב איך ווי האַנדשוה געטוישט..."

„די גאַנצע וועלט איז געווען מיין, נור איך בין צו קליין געווען, איך זאָלל זי צוהאַלטען; צו קורצע האַנד געהאַט, איך זאָלל זי ארומנעהמען; קיין וועלט בעהררעשען האָב איך נישט געקאָנט..."

„אונ וואָס איך וואָלט געקאָנט בעהערשען, דאָס האָב איך שוין גרייט געפוננען, דאָס האָט מען מיר שוין איבערגעלאָזט..."

„אַלץ איז פאַר מיינעט וועגען געטהון געוואָרען, אַלץ האָט מען מיר אָבגע־קויפט; אויב עס איז נאָך עפּיס געבליעבען, האָט דאָס פערמאָגען געמאַכט."

„אַלץ — דער שמייכעל אויפ'ן פריינד'ס פּנים, דער קוש פון רויטע ליפּפּען... דער קדיש נאָכ'ן טאַטען... האַכסטענס האָב איך נאָך עפּיס אויסגעצאָהלט; נור געבען, שענקען, דאָס האָט מען מיך נישט געלערנט..."

„אונ דאָס קליינע איז מיר געוואָ־ען צו קליין, אונ דאָס גרויסע — צו גרויס, — אונ נאָך וואָס צו לעבען איז נישט געווען..."

„איך שטאַרב, ווייל איך בין איין עקר, אַזוי מיט'ן גוף, אַזוי מיט דער נשמה; איך האָב אין מיר גאָר נישט, וואָס זאָלל לעבען אונ לעבענדיג מאַכען... איך לעב שוין לאַנג נישט; איך האָב שוין לאַנג קיין הנאה נישט פון לעבען; אצנור

איז עס מיר נאָך נמאָס געוואָרען."

„מען האָט זיך מיט מיר אויפגעפיהרט, ווי אַ פויער — מיט אַ חזיר; מען האָט מיך געשטאָפּט... נור דער פויער, אַז דאָס חזיר ווערט גענוג פעטט, קיילעט ער עס; מיך, הייסט מען, איך זאָל מיך אַלליין קיילען; און איך האָב די העזה נישט, נישט צו פאָלגען..."

„דער אָרשעננניק שטעהט אויפ'ן טיש; דער לעצטער טראַנק, וואָס וועט מיך אָנ'שכור'ען און איך וועל מיך שוין נישט אויסניכטערען...

„זאָל איך עפּיס אָנזאָגען וועגען מיין פערטאָגען? נאָך וואָס? עס איז מיין אומגליק געוועזען..."

„האָב איך נישט עמיצען צו דאַנקען?"

„ניין — איך האָב אַללע פאַר אַללעס בעצאָהלט..."

"פאַר'ן לעצטען געטראַנק אויך".

י. ל. פרץ. שריפטען.

IV.

מַעֲשֶׂה'לִיךְ.

מעשׂה׳ליך.

אינהאלט:

אין געמויזעכטס.

אמאָל איז זיך געווען אגעמויזעכטס. —

עס איז זיך געשטאַנגען גאַנץ אַפּאַרט: אָבגעטהיילט פון דער רעשט לאַנקע, (וואו בהמות האָבען זיך געפּאַשעט און יונגע פאַסטוכער מיט שטיינער געוואָרפען מיט הויכען שאַרף-שפּיצינע דאָרנער, און אָבגעזונדערט פון דער לופט — מיט א פעטט-בלישציענדיג-גרין היטעל, וואָס דער ווינד צערדייסט א מאָל אין א יאָהר. — געלעבט אין געמויזעכטס האָבען (ווי דער סדר־עולם איז) גאַנץ קליינע וואָרם, וואָס האָבען געגעססען — נאָך קלענערע.

דאָס געמויזעכטס איז — נישט לאַנג, נישט ברייט און אפילו נישט טיעף. די וואָרמליך האָבען עס נור דעם פעטטען שליים, די וואַססער-געוויקסען און די פוילע צווייגלאך צו פערדאַנקען, אויב זיי קעננען דאָס געמויזעכטס נישט דערגרינדען, נישט צושווימען צו'ן א ברעג.

די געמויזעכטס-געאָגראַפיע שלאָפט דעריבער נאָך אין וויעג.

פאַר דאָס האָט די געמויזעכטס-גאוה שוין לאַנג אָפענע אויגען: די פאַנטאַזיע איז אונטערן פינסטערן היטעל ביי דער גאַנצער ממשלה, און ביידע צוזאַמען שפּיננען און וועבען.

און מיט דער צייט האָבען זיי אויסגעשפּוננען א מסורה פון קדמונים, א־יין אמת וואָרמיגע טראַדיציע:

„דאָס געמויזעכטס איז דער ים־הגדול!".

„אין איהם גיעסען זיך אריין אַללע פיער טייכער פון גן־עדן... דער חדקל ברענגט-מיט מיט זיך דאָס גאָלד — דאָס איז דער שליים, אין וועלכען עס שטעקט זייער פרנסה — און די רעשט דריי טייכער ברענגען בלומען — דאָס זעננען די וואַססער-געוויקסען, צווישען וועלכע זיי שפּיעלען זיך אין בעהאַלטעניש אין א יומא־דפגרא — פערל — אַללע זאַבע-שיססעלעך און קרעללען — די פערפוילטע צווייגלעך"...

„דאָס גרינע היטעל, די פערפעצטע יאַרמולקע איבערן געמויזעכטס, איז דער הימעל איבער'ן ים־הגדול! אין עקסטרא בעזונדער הימעל פאַר זייער וועלט!"

שטיקלעך אייער-שאַללען, וואָס האָבען זיך דאָרט פערבלאָנדזעט, שפּיעלען די

ראָלע פון שטערן און מיט אַ פערפוילטע דיניע האָט מען יוצא געווען פאַר דער זונן...

די שטיינער, וואָס פלעגן אַמאָל אַריינפאַללען דורך די פאָסטוכער, זענען — גאַנץ נאַטירליך — געוועזן אבני־אלגביש־שטיינער, וואָס דער הימעל וואַרפט ווינדיגע לייט אין קאָפּ אַריין! און, אַז דער הימעל האָט זיך געשפאַלטען, און עטליכע שטראַהלען פון דער אמת'ער זונן האָבען אָבגעשרפעט אַ וואָרעמיגען מח, האָט מען געפיהלט און געגלויבט אין גיהינום!

נור — וואהל האָט זיך געלעבט אין געמויזעכטס! ווי יעדער איז געוועזן פון זיך און מיט אַללע צופרידען! ווער עס וואהנט אין ים־הגדול איז שוין בטבע אַ פיש! איין וואָרמיל פלעגט דאָס צווייטע רופען: שלייען, העכט! אויף מצבות פלעגט מען קריצען: קראָקאָדיל און לויתן! „פלאָטקע" אין געוועזן די גראָסטע בעלײדיגונג, פאַר „קאָלבקים" האָט מען זיך יום־כפור נישט מוחל געוועזן! דערביי האָבען געבליהט: אַסטראָנאָמיע, פּאָעזיע און פילאָזאָפיע ווי די רויזען!

די שטיקליך אייער־שאָלען האָט מען געציילט ביז מען איז דערגאַנגען, אַז מען קענן זיי נישט איבערציילען...

ראָמאַנטיקער האָבען די „פמליא של מעלה" אויף טויזענדער אופנים בעזונגען; דערביי פלעגט מען פאַטריאָטען פערגלייכען צו שטערן, שטערן צו דאַמען־אויגען און די דאַמען אליין צו'ם הימעל, אויב נישט גאָר צו'ם גיהינום! די פילאָזאָפיע האָט בעזעצט די פרומע געשטאָרבענע נשמות אין דער פוילע דיניע אַריין...

קורץ — עס האָט גאָר נישט געפעהלט! דאָס לעבען האָט געהאַט אַללע פאַרבען פון רעגען־בויגען! מיט דער צייט האָט מען צוגעמאַכט אַ קאָדעקס מיט הונדערטער פירושים, עס האָבען זיך איינגעפיהרט טויזענדער מנהגים! און אַז אַ וואָרמיל האָט זיך פערגלוסט עפּיס אַ שנוי, איז גענוג געוועזן, עס זאָלל זיך דערמאָנגען, וואָס די „וועלט" וועט זאָגען דערויף — עס זאָלל רויט ווערען, חרטה קריגען! און תשובה טהון!

נור... איין מאָל איז אַ חורבן געשעהען!

עס איז דורך אַ סטאַדע חזירים!

שרעקליכע פיס האָבען צוטרעטען דעם הימעל, צוקנעטען דען שליים, צוריבען די קרעללען, צואָרשטען די בלומען... און פון דער גאַנצער אָבגעזונדערטער „וועלט" אַ תהו ובהו געמאַכט!

טהייל וואָרם זעננען טיעף אונטער'ן שליים געשלאָפען (און וואָרם שלאָפען לאַנג), זעננען זיי טאַקי נצול געוואָרען... אַז זיי זעננען צוריק ארויף איז שוין דער הימעל צוריק צוזאַמען געשווממען, זיך צוריק צונויף געקלעבט... נור — גאַנצע היפען דערדריקטע, דערשטיקטע און צוטרעטענע וואָרם זעננען געלעגען אָהן

קבורה, אונ טויטערהיים עדות געזאָגט אויפ'ן חורבן!

וואָס איז דאָ געשעהען? פֿראָגען די פֿאָפֿער דערשראָקען, אונ זוכען אַ לעבענ-דיגע בריאה, וואָס זאָל זיי קעננען ערקלערען די סבה פֿון דער שרעקליכער מגפה. נור נישט לייכט איז צו געפֿיננען אַ לעבענדיגע בריאה! ווארען נישט לייכט איז איבער צו לעבען אַ הימעל! ווער עס איז נישט צוטרעטטען געוואָרען, איז גע-שטאָרבען פֿאַר שרעק: ווער עס איז נישט געשטאָרבען פֿאַר שרעק, איז געשטאָרבען פֿאַר ווייטאָג; די רעשט האָבען זיך אליין דאָס לעבען גענוממען... אָהן הימעל איז אָהן לעבען!

איינער איז אפילו יאָ געבליבען לעבען. נור, קוים האָט ער זיי פֿערציילט, אַז דער הימעל, וואָס זיי זעהען אַצונד, איז גאָר אַ נייער פֿון דער נאָדעל! אַז יענען הימעל האָבען חיות צוטרעטטען; אַז ער האָט זיי געזאָגט, אַז וואָרמיגע הימעל לעבט נישט אייביג... אַז אייביג, קענן זיין, לעבט נור דער אַלגעמיינער הימעל, — האָט מען באַלד דערקענט, אַז ער איז אראָב פֿון זיננען.

מען האָט איהן מיט גרויס רחמנות געקאָוויט אונ אין דולל-הויז אריין געשיקט.

לאָמפּען־מוסר.

עס איז אַ ידוע לכל, אַז קאַנאַניקעס, הבדלות, ליכט, לאַמטערן אונ לאָמפּען פֿיהרען זיך אַמעריקאַניש: וואַכען, ווען ביי אונז איז נאַכט, אונ שלאָפֿען, ווען ביי אונז איז טאָג. — נור צו וועט איהר קעננען מודה זיין, אַז קאַנאַניקעס, ליכט, לאַמטערן אונ לאָמפּען האָבען אַ לשון אונ (אויף זייער אופן) אַ ריכטיגען בעגריף פֿון טוב ורע? אונ דאָך פּריוועט, דערמאָנט אייך נור, ווי אָהנליך זיי זעננען צו אונז! די כלי, פֿון וואָס זי איז, שפּיעלט די ראָלע פֿון אַ גוף; דערביי, פּונקט ווי ביי אונז, זעננען טהייל גופים נאַקיט, טהייל מיט בלומען, גירלאַנדען אָדער פֿערשיע-דענע פֿיגורען פֿערצירט, מיט גאָלד אונ זילבער בעשיינט. דער בוימעל, אייל, חלב, נאַפֿט זעננען אַ מין בלוט. דאָס בלוט איז ביי זיי אויך פֿערשיעדען: טהייל פֿון גראָססערן, טהייל פֿון קלענערן יחוס; טהייל גאָר פֿון עקסטען פֿאַס! חלב קומט ארויס פֿון אַ מיאוס אָרט, בוימעל אונ אייל קעננען זיין כשר אונ טרפה; וואַכס איז גלאַט כשר, נאַפֿט איז ריין אונ אומריין, טהייל מאָל נאָך מיט אַ שלעכטען ריח! אונ ווי אָהנליך איז די דאָכט — דער פֿלאַם צו אונזער נשמה!

שלמה המלך זאָגט טאַקי: „נר אלהים נשמת אדם!"

אונ ווי אָהנליך זייער לעבען איז צו אונזער לעבען!

דער קאַגאַניק — אַ שריד ופליט פון אַלטע פרומע דורות — שווימט טאַקי אַרום אויף כשר'ן בוימעל; ער ברענט טונקעל, ציטעריג און שטיל; פלאַקערט נישט אויף מיט טייוולאָנישער גאוה, רעדט זיך נישט איין, אַז ער וועט בעלייכטען און בעשיינען די וועלט... נישט זיין וועלט, ער דאַרף זי נישט פערזאָרגען!

זיין אייגען ווינקעלע איז פאַר איהם גענוג, פאַר דאָס טאַקע ער קיין שרפות נישט אָן! איהר וועט ביי איהם נישט געפינגען קיין ציינען פון אַנאַרחישע אידעען!

דערצו ברענט ער טרויעריג, ווייל קורץ איז דאָס לעבען, קירצער ווי „אַ שאָטען פון אַ פויגעל, וואָס פליהט נור אַ דורך"!

ער איז פולל מיט „מרה שחורה"!

„מה אָנו מה חיינו"? אַ קנייטעל מיט אַ „ספה־סרוחה" — בוימעל, און מען שטאַרבט יעדע מינוט! ער געדענקט שטאַנדיג אינ'ם טויט און דעריבער האָבען מיר עס טאַקי פאַר טויטע בעהאַלטען.

הבדלות, חנוכה ליכט זענען „דברים שבקדושה", כמעט אָהן גופים! טהייל זענען כפול־שמונה, נור אַללע פערדרייט און פערפלאָכטען... און דערביי געל — ווי היילינע דאַרפען אויס צו זעהן! און ברענגען מיט קאָפּיטש, אויך ווי היילינע טהוען; עס שטעקט דערינגען מעהר אמונה ווי חכמה, מעהר התלהבות ווי ליכט, מעהר „לשם מצוה" ווי להשמיש...

ליכט, לאַמטערן און לאָמפען זענען וועלט־לייט! לאַמטערן און לאָמפען ווייסען שוין גאָר נישט פון קיין יודישקייט! ליכט ווערען אפילו גענוצט אַלס נשמה־און בענש־ליכט, נור גלייבען טאָר מען זיי נישט...

דאָס איז אין איין וועגס קאָרטען־שפּיעלער און דיענען נאָך צו אַללעס ביז, פון וועלכען עס איז בעססער, אַז מען רעדט נישט... ליכט, בפרט סטעאַרין ליכט, כשר'ע נישט אויסגענוממען, זענען אָהין און אַהער!

לאָמפען און לאַמטערן; ראָטשילדס און באָסע־קאָמאַנדע! די ערשטע וואהנען אין שטיבער, סאַלאָנען, טהייל מאָל — צווישען כל טוב; די צווייטע — אין הויז, אין גאַסס צווישען ווינד און שניי...

פון איין מין, ברידער פון איין טאַטע־מאַמע, גופים פון איין גלאָז, איין בלוט — נאַפט, איין נשמה — איינערליי דאָכט, און — בשעת ווען דעם לאָמפס לעבען שיינט רוהיג און שטילל, אָדער פלאַמט מיט אַללע קאָליערען פון רעגענבויגען דורך פערשיעדען פאָרביגע גלאָזער...

בשעת ווען לאָמפען טאַנצען אויף אַללע חתונות און באָללער, שטייען אויבען אָן ביי יעדער פאַמיליען־פערזאַמלונג, בעגלייטען חתן־כלה ביז דער לעצטער מינוט, — שטעהט דער לאַמטער אין הויז פון אַ זאַיאַזד, דער צוג פון געגען־איבער־

אָפּענע טהירען פֿערהאַפּט איהם דען אָטהעם.

דער גוף איז צובראָכען. די זייטען געשפּאָלטען און בעלייגט מיט ברודיגע פּלאַסטער, און ער ברענט און צאַנקט, און גוס'עט צווישען אַ שרעקליכען ריח...

און אויף וואָס פֿאַר אַ ווינטען, שטורמען, רעגען, שנייען, איז אויסגעשטעלט זיין חבר אין גאַס! יעדער רגע ציטטערט ער פֿאַר זיין לעבען, עס ווייזט זיך עמ'יץ אין גאַסס, — עס קענן זיין אַ שכור, וואָס וועט איהן מיט אַ שטיין אויף פּיצ-פּיצליך צו ברעכען.

— נאָך וואָס לייכט ער ביינאַכט, אפילו ווען לבנה און שטערן שלאָפֿען?

איז דאָס אנדערש ווי אונזער לעבען? און פֿאַר וואָס זאָללען זיי קיין שפּראַכע, קיין ידיעה נישט האָבען?

זיי מוזען האָבען! איך בין שטאַנדיג געווען דאַפֿיר, אַז אַללעס לעבט, אַללעס פֿיהלט, אַללעס ווייסט, וואָס גוט און פֿרום איז, און איינמאָל האָב איך אליין געהערט, ווי מיין גרויסער האַנגעל-לאָמפּ האָט מוסר געזאָגט אַ קליין טיש-לאָמפּעל, וואָס איז גראָד געשטאַנגען נישט ווייט פֿון איהם.

— „יונגעל — מאַכט ער — פֿיהר דיך בדרך-הישר! ברען גלייך ווי אַ ליניע, ברענן ווי אַזױ'ן מזבח! ברענן גלייך צו'ם הימעל ארויף און פֿעראייניג דיך מיט יענע גרויסע ליכט, וואָס לעבען אייביג! לאָז דיך פֿון אַ ליאַדע ווינד נישט פֿער-פֿיהרען אין אַ זייט אריין! געדענק — אַז דיין זיידע (זכרונו לברכה) איז אַ הייליגער קאַנאַניק געווען! דיין פֿעטטער איז איין „הבדלה! און חנוכה ליכט, נשמה ליכט, און שבת ליכט זעננען דייגע נאָהנטע קרובים!"

„האַלט דיך פֿעסט אין דיין דרך, פֿיהר דיך נישט ווי די באָסע-קאָמאַנדע אין גאַסט-הייזער און אין אַללע גאַססען! ארויף דען קאָפּף! וויים פֿאַר ווען דו שטעהסט! וועמען דו דאַרפֿסט אָבגעבען דין-וחשבון! געדענק, אַז יעדען פֿריה מאָר-גען פֿליהט דיין דאַכט אין הימעל אריין צו פֿערשרייבען אַללע דיינע תנועות!"

„פֿערגעסס נישט — אַז אויב דו וועסט דיך פֿיהרען אין גלייכען וועג, וועסט דו עבעה זיין צו אַללעס גוטען!"

— „אָמן"! האָט געאַנטפֿערט דאָס קליינע טיש-לאָמפּעל. —

דער דין-תּורה.

חנינא בעל-עגלה האָט געהאַט אַ דין-תורה מיט דער שקאַפּע; זי האָט גע-טענה'ט: גיב האָבער וועל איך געהן, ער — געה, וועסט דו קריגען האָבער, די

ביטש האָט זיך אריין געמישט, איינמאָל און דאָס צווייטע מאָל, ביז די קלאַטשע האָט פערשוויגען און אויס-געצויגען די פּיס...

חנינא האָט קוים אהיים געשלעפּט דאָס וואָגעלע, פער-הבּ'ליוועט א שינדער די הויט, און ער זוכט זיך שוין א נייע פערד...

קיין גרוים עגמת-נפש האָט ער נישט דערפון; ער איז שוין געוואהנט מיט אַזוינע זאַכען — ער פלעגט קויפען נור אזעלכע פערד, מיט וועלכע ער פלעגט האָבען סאַמע דין תורה'ס, פלעגט שטענדיג רופען די ביטש פאַר א בורר, און נאָך דער ביטש איז דער שינדער מעשים בכל יום!

דער קרוג טראָגט אָבער אזוי לאַנג וואססער, ביז ער בלייבט אָהן אויערען, און קוים האָט חנינא אַרוים געשיקט דען שינדער נאָך דער פעלל, פערגלייסט ער די אויגען, פאַלט ארונטער מיט'ן קאָפּף, פון מויל שפּריצט פּיאַנע — ער האָט דען „שלאַג" געקריגען!

דאָס ווייב מיט די קינדער ראַטיוועו; ער מאַכט אוועק מיט דער האַנד. ער פיהלט, אַז עס איז זיין עק...

פאַר דער גסיסה איז ער א ביסל צו זיך געקוממען און געזאָגט, אַז די שקאַפּע רופט איהן צו'ם בית-דין של מעלה.—

קיין גרויסע מורא דערפאַר האָט ער נישט.

חנינא איז געוועזען א שטיקעל בקי אין משפטים!—

דורכפאָהרענדיג נעבען א סטויג היי צו א פעלד מיט קאָניצינע, פלעגט ער שטאַנדיג, מ'כלומר'שט, איינדרימלען, דאָס הונגעריגע פערד זאָלל באַלד אַראָב אין א זייט און אונטערלעהנען זיך מיט גרעמדער פראַצע. דאָס דרימלען בשעת הכּושר האָט איהם נישט איינמאָל געפיהרט אין סאַנד אריין, נור ער האָט זיך שטאַנדיג אויסגעדרעהט.

זיין צו-שפּרונג צו דער פרנסה אין געוועזען מעקלעריי ביי אדוואָקאַטען. נו, אַביסעל האָט ער גענאַשט און אַביסעל איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז די גאַנצע מעשה איז חוזק; פאַרען אָרגסטען פאַלל, האָט ער געוואוסט, איז פערהאַנען א פשרה!

דערוייל האָט ער מיט-גענוממען פערשווינען!...

אַז דעם סאַנד איז שוין נמאס געוואָרען דאָס דרימלען בשעת הכּושר, און דער צד שכּנגדו האָט פערלאַנגט שרפּ"ט פאַר דער פשרה, איז ער באמת אָבגע-זעסען א צייט, האָט ער זיך באמת אויסגערוהט די ביינער, האָט זיין זוהן גענומען זיך צוגעוואָהנען צו דער מלאכה! טאַקי א שאָד בטול תורה (זיין זוהן האָט געלערנט אין א חדר), נור סיי ווי סיי — געוואהנט איז ער געוואָרען מיט משפטים; קיין מורא האָט ער נישט געהאַט! מיט'ן ווייב וויל ער דערפון נישט רעדען,

וואָס ווייסט אַ יודענע? נור דעם נושׂאים־מאַנן זאָגט ער: איך האָר זי ווי די קאַטץ! אין וועלל מאַכען אַ בעססערען אַטוואָד פֿאַר פלוידערמאַנן פּיאַניצע! נור אַ שאַד, וואָס איך קענן אַהין נישט מיטנעהמען קיין פערשו׳נען...

גיט מיר (מאַכט ער שפּעטער) האָטש מיט די בייטש, אַהן איהר וועלל איך גאַר זיין ווי אַהן אַ האַנד...

פֿאַר׳ן בית־דין של מעלה.

אונזער חנינא איז טאַקי באַלד ארוים מיט איין אַטוואָד; פֿאַר אַ שקאַפּע — זאָגט ער — איז גענוג אַ גמיננע סאַנד.

— זעהט, חנינא — זאָגט דער פּרעזעס — זאָלסט געוועזען שבת וויינינגער שלאָ־פען און האָרען בעססער די סדרא אין שוהל׳כיל, וואָלסט דו געוואוסט, אַז אַ שור הנסקל געהער אויך צו׳ם סנהדרין!

— עט — האַקט איבער חנינא — אין שוהל׳כיל האָט מען נישט די סדרא, נור אַלשיך, געלערנט! קיין מוסר בין איך נישט געקוממען האָרען, און דעם אַטוואָד — בין איך מודה — האָב איך געמאַכט נור פֿאַר שיינקייט וועגען, איך זאָג מיך פֿונ׳עם אָב!

דער בית־דין גיט דער שקאַפּע דאָס וואָרט.

עס האָרט זיך אַ יאָמערליך געוויין:

— ער האָט מיך דערהרגיט, מיט דער בייטש דאָס לעצטע ביסעל כח פֿון לייב ארויסגעיאָגט.—

נור חנינא לאָזט נישט רעדען. — „די שקאַפּע— שרייט ער— איז דאָך מיין! איך האָב זי פֿון שינדער דאָך מציל געוועזען; מען האָט זי לעבענדיגער הייט גע־וואָלט פּטור ווערען! אַ שינדער האָט 2 רובל געגעבען און איך האָב אַ צענערעל מוסיף געוועזען... און געיאָגט האָב איך זי אויך נור פֿאַר איהר טובה וועגען... אין דער היים וואָלט איך איהר אַ היי געוויזען, נישט פֿון סדור׳ל... וויצעלט ער.

— נור כח, וואו נעהמט מען כח?— צוגיעסט זיך די שקאַפּע.

— איך פֿערשטהע נישט — בייזערט זיך חנינא — ווער דען האָט כח? איך האָב כח? איך האָב נור צו שאַפֿען! און אַהן אַ בייטש וואָלסט דו געגאַנגען? און אַ טריט געמאַכט וואָלסט דו יאָ? ווי קענן זיין אַ בעל־עגלה אַהן אַ בייטש?

דאָס בית־דין של מעלה קלערט אַ ווייַלע און גיט אַרויס אַ פּסק.

— „אַזוי ווי דאָס בית־דין קענן נישט משנה זיין סדרי בראשית... און לויט סדרי בראשית מאַכט קיין פֿערד קיין טריטט נישט כמעט אַהן אַ בעל־עגלה, מוז בשעת הדחק דעריבער זיין אַ „בייטש”; נור פֿון צווייטען צד — ווייל כל זמן

אז פערד זעננען פערד, איז פארט א יושר גדול, אז עס זאלל זיין מעהר רחמנות צווישען די „צדדים״ על כן —

„זאללען ביידע צוריק מגולגל ווערען אויף יענער וועלט״.

„חנינא זאלל אריין אין א שקאפע און די שקאפע זאלל ווערען א בעל־עגלה״!

מיט דער צייט, הייסט עס, וועללען זיי זיך אויסגלייכען און, צייט צו ווארטען פעהלט נישט דעם בית־דין של מעלה!

פון קבר.

אז א מענש שטארבט, לעגט מען איהם שערבליך אויף די אויגען און מען פערשיטעט איהן מיט ערד... מיר — חאטש מיין וויב פלעגט זאגען, אז איך בין גאר קיין מענש נישט, און חאטש איך האב קיין קינדער נישט געהאט — האט מען דאס אייגענע געטהון.

איך האב אלס געפיהלט, נור עס האט מיר ממש נישט וועה געטהון. איך האב פראסט קיין צייט נישט געהאט צו דער וויטאג! ערשטענס האב איך געהאט ביים גאנצען רחמנות א שטיקעל נקמה אויף מיין וויב, וואס איז געגאנגען נאך דער מטה, און מיט איהר אייגען מויל געשריגען: אזא מענש! אזא מענש!

צווייטענס האב איך מיר גע׳חזר׳ט מיין פסוק!

און איך האב גלייך געטהון, דער מלאך דומה איז געקוממען טאקי ווי א לייב, נור — אז איך האב איהם געזאגט: אדם כבהמות... און ווי ווייטער שטעהט, וואס מיין פסוק איז, איז ער אוועק געגאנגען כאחד האדם, טאקי ווי א לאמאלע.

אויך בין איך צופריעדען געוועזען פונ׳ם קבר, וואס מען האט מיר אויסגעקליבען... ממה־נפשך, לעבט מען אין קבר, דארף מען דארט אויך האבען גוטע שכנים; הארען=און זאגען א גלייך ווארטיל! און דא האר איך — וועל איך האבען רעכטס ר׳ מנחם זאסיש און לינקס — ר׳ יוסיל דוואשים! אויף בעססערע שכנים האב איך מיר נישט געקענט ריכטען!...

קוים מען האט אבגעזאגט קדיש, מען קלאפט פון דער רעכטער זייט:

— ר׳ מנחם? פראג איך.

— יא, און איהר ווער זענט?

איך זאג איהם.

— געלויבט איז גאט — מאכט ער — טאקי — ברוך דין אמת! איך האב פון יענער זייט (נישט פאר קיין יוד געדאכט) א רופא, זאלל גאט שומר ומציל זיין!

ערשטענס שמייסט מען איהן יערע נאכט, ווייל ער געדענקט נישט דען נאמען, איז ממש קיין איינ נישט צו צומאכען, אונ צווייטענס רעדט ער א גאנצע טאג עזות'קייטען. ער מוז האבען היץ, צו וועלכע שווארצע יאהר, נור אזא טרפה מיל! צונד — חאטש הייכישע מעגשען.

— איהר האט לינקס — מאכט ער ווייטער — ר' יוסלען. דורך א ליידיגען קבר קען מען נישט רעדען; דאס קול ווערט פערלוירען. צונד פרווט איהן נור וועקען, אפשר איז ער נאך נישט אין גאנצען פערפוילט.

איך קלאפ אן — ר' יוסיל האלט זיך נאך, אונ מיר האבען שוין, ב"ה, „מזומן" צו'ן א רעכט ווארט... ביידע פראגען, וואס עס הערט זיך אויף יענער וועלט, אונ איך האב זיי פערציילט דאס לעצטע נייעס, הן פון דער היים, הן פון בית־המדרש, הן פון פאליטיק אונ דערנאך געפרעגט פון מיין צד, וואס עס הערט זיך אויפ'ן עולם־אמת.

— גאר נישט — זאגען זיי — שטילל! דער מלאך דומה הייסט נור געשווינדער פוילען; טהוט ער נישט קיין שלעכטס! מען דארף נור וויכסען ווי מען הייסט, ווארען אז נישט, קען ער נישט פערשרייבען אין מתים־בנקס, איז מען ווי דארטען אויף יענער וועלט אהן א פאספארט; בייזערט ער זיך אונ שמייסט!

— אונ מכח גיהינם? פראג איך.

— אל תפתח פה לשטן — וואונדערן זיי זיך — פאר וואס?

זיי פראגען גאר: פאר וואס?! מילא פון מיינע חטאים ווילל איך נישט רעדען; ווארען טאקי, א פראסטער מענש, איז קיין חידוש נישט. נור אויף ר' יוסלען האט מען געמומעלט, אז ער שינדט די הוי"ט ביי הלוואות, אונ, אז עס לאזט זיך, איז ער זיך נאך טועה אין חשבון אויך.. עפיס איין אלמנה האט געזאלט דורך איהם שטאַרבען, באשר־בכן, ער האט איהר עפיס א פקדון בעהאלטען.. איך ווילל נישט מיין מויל אין קבר צו קיין בייזען ברענגען, נור געמומעלט האט מען; ווער שמיעסט — ר' מנחם! אויף איהם זאגט מען אפילו, אז ער האט אויפ'ן לענטשנער יריד א סוחר, פשוטו כמשמעו, ביי נאכט די קעשענעס אויסגעשניטען אונ דערנאך אין טלית אונ תפלין אבגעלייקענט שטיין אונ ביין... זיי זעננען דערביי אפילו געוועזען גאנץ ארנטליכע מענשען, בני־תורה, מיט שיחת חולין קיין מעשה ניט, אבער „אל תפתח פה לשטן", עס פאלט זיי גאר נישט איין, גאר נישט! —

מילא, טראכט איך, זאלל זיין אזוי!

— אונ מכח גן־עדן? פראג איך ווייטער.

— גן־עדן, קרעכצט מנחם פון איין זייט אונ יוסיל פון דער צווייטער זייט, גן־עדן.. צו גן־עדן, ברידער, מוז מען שוין זיין רעכט טויט, דורך אונ דורך גוט פערפוילט! עס איז א סברא, אז כל זמן עס איז דא א לעק מח, איז נישט דא אויף

וואָס צו האָפּפֿען! און טאַקי נישט אומזיסט שרייט דער מלאך דומה: פֿוילט, ברידערלעך, פֿוילט, לאָם איך אייער פּמר ווערען! נור, בטחון אין גאָטט! די וואָרים רוקקען זיך ווייטער און ווייטער, פֿון הארץ בין איך שוין כמעט פטור...

און יוסיל זאָגט:

— דאָס הארץ, זעהסט דו, האָט מיר אפילו נישט וועה געטהון...

— צו מיינעם, זאָגט מנחם, האָט פֿריהער קיין וואָרם ניט געוואָלט שמעקקען! דער מלאך דומה האָט מיר נאָך פֿריהער געזאָגט, אַז דאָס אָרגסטע איז דאָס הארץ ביי צדיקים! קיין וואָרם וויל זיך נישט צוריהרען דערצו!... נור יענעם חדש האָט מיך אַ גליק געטראָפֿען, עס איז גראָד קיין פֿרישע מתים נישט געוועזען, האָב איך מיינס פֿערצוקערט!...

עס הייבט מיך אָן קיצלען אונטער די אָרים; איך פֿראָג מיינע שכנים, וואָס דאָס בעטייט.

— געלויבט איז גאָטט — אָנפֿערן זיי — אַ סימן פֿון אַ צדיק, אַז די וואָרים קיצלען און טהוען נישט וועה! די רשעים, זעהסט דו, שפּרינגען באַלד ארוים דער הויט!

— סימן טוב ומזל טוב! — זאָגען זיי ווייטער — נור פֿאַר דאָס, וועסט דו אויך לאַנג ליגען אין קבר... וועסט דיך אָפּשר גלייך מיט אונז זיך אויף תחית המתים דער־ווארטען. נור רשעים האָבען קיין געדולט נישט! באַדיי אין גיהנם אריין — שריי־ען זיי — אַבי נישט צווישען וואָרים!

וואָס קומט מיר אָבער ארוים פֿון אַללע נחמות, איך בין פֿאָרט קיין צדיק נישט, איך פֿיהל פֿאָרט, אַז די וואָרים זעננען שוין ביי מיר אין אַללע אָברים; עס קיצעלט שוין נישט! איך פֿיהל שוין, אַז דאָס הארץ ברעכט, די לעבער פֿוילט, און דער מח — אָ! דער מח קנאַקט און קנאַקט!

זאָלל איך אויך אָפּשר רעדען עזות׳קייט?

בּוימֶער.

אין אַ ברייטע אַלעע שטעהען ווי־זאָ־ווי צוויי ביימער. עס קומט דער פֿריהלינג מיט גאָטס זעגען, מיט פֿריש לעבען, מיט בלומען, טהוי און געזאַנג... עס קומט דער פֿריהלינג און די טרויעריג־געבויגענע בוימער גלייכען זיך אויס! עס ווערט אַלס וואַרימער און וואַרימער; די שמעקענדיגע ווינטליך בלאָזען לייכטער, לוסטיגער און פֿרעהליכער; די זונן ווערט מילד און פֿערשווענדעריש; גאַנצע בינטען ליכט פֿליהען אין די לופֿטען, די צווייגען ווערען גרין און גרינער, זיי צוואַקסען זיך אין אַללע ווייטען און ווערען מיט בליטהען און בלאַטטער בעדעקט.

און די רייבֿע גליקליכֿע ביימער בייגען זיך צו איינס צום צווייטען; עס מישען זיך אוים די צווייגען, עס האַלזען זיך די בלאַטטער, עס קושען זיך די בליטען! פֿון ביידע דערוויימערטע שטאַממען טרייבט זיך אַרויף די שפּיץ ביז דער קרוין פֿון לעבען און ליעבע, וואָס האָט זיי אַצונד צוזאַממען געפּאָרט!

גליקליכֿע ביימער! גליקליכֿע ליעבע! דער בלאָהער הימעל איז איבער זיי די חופּה, די געפֿליגעלטע קאַפּעללע שלאָפֿט זיי איין מיט זיסע טרעלן, זיי חלומט זיך אייביג גליק און פֿערגעססען זיך איינס אינ'ם צווייטענם אָרים...

עס בלאָזט אַ קאַלטער ווינד... עס פֿאַללען אַראָב די בליטהען און די נאַקעטע בלאַטטער טוליען זיך דערשראָקקען איינס צום צווייטען... עס בלאָזט נאָך קאַלטער... די פֿייגעל געזעגענען זיך טרויעריג און פֿליהען אַוועק... זיי קאָננען אָהן וואַרים און ליכט ניט זינגען, ניט לעבען... עס בלייבען נור קראַנקע, וואָס דער שניי וועט בעגראָבען...

דער הימעל בעדעקט זיך מיט אַ גראָהען וואָלקען, עס הייבען אָן פֿאַללען די בלאַטטער; געלע, טרויעריגע צווייגען האַפּען זיך אויף פֿון זיססען שלאָף, עס פֿערשווינדען די זיסע חלומות... זיי ציהען זיך איין, זיי ווערען קירצער און קירצער...

עס פֿאַלט דער ערשטער קאַלטער שניי, — די ביימער האָבען זיך צוריקגעצויגען איינער פֿון צווייטען, זיי שטעהען שוין צוריק אָבגערוקט ווייט מיט די שטאַממען צוגלייך... זיי האָבען שוין איינס דאָס אַנדערע פֿערגעססען... אָט, שטעהען זיי שוין פֿרעמד, קאַלט, קוקען אויף זיך מיט בייזע אויגען.. און אונטען געהט אַ מאָרדערישע מלחמה צווישען די וואָרצלען איבער אַ טראָפּפּען זאַפֿט...

צו וועט נאָך צוריק זוממער ווערען?

— איך וועלל איהן שוין ניט דערלעבען! צאַפּעלט און גוס'עט איין איבערגעלאָזטע שוואַלב אין שניי.

— קראַ — קראַ — קראַ! רופֿט לוסטיג די שוואַרצע גנבֿ'טע, די קראָהע, עס וועט שוין קיינמאָל קיין זוממער ניט זיין — און לאָזט זיך אַראָב מיט'ן שאַרפֿען שנאָבעל צו דער פֿערפֿרוירענער ערד.

— פֿההי! אוים זוממער! בלאָזט דער קאַלטער ווינד...

דער גולם.

גרויסע לייט פלעגען אמאל בעווייזען גרויסע נסים... אז מען איז אין פראג א מאל בעפאללען דען געטטא און מען האט געוואלט מטמא זיין די ווייבער, אבּ־בראטען די קינדער און אויסקוילען די רעשט; אז עס איז שוין געוועזען „כלו כל הקצין", האט דער מהר"ל אוועקגעלעגט די גמרא, ארויסגעגאנגען אין גאסס, צו־געגאנגען צו'ם ערשטען בעסטען בארגיל לעהם פאר א מלמד'ם טהיר, און האט אויס־געקנעטטען א לעהמינען גוף. — דעם גולם האט ער אריינגעבלאזען אין דער נאז — און דער האט זיך אנגעהויבען ריהרען; דערנאך האט ער איהם איינגערוימט אין אויער ארײן א שם, און אונזער גולם איז ארויס פון געטטא. — דער מהר"ל איז צוריק געגאנ־גען אין ביהמ"ד אריין לערנען, און דער גולם איז בעפאללען אונזערע שונאים, וואס האבען דען געטטא בעלאגערט, און האט געדראשען ווי מיט צעפים... מענ־שען זעננען געפאללען ווי די פליגען!

פראג ווערט פולל מיט הרוגים... אזוי האט עס — דערצאהלט מען — גע־דויערט מיטוואך, דאנערשטיג; עס איז שוין פרייטיג, עס שלאגט שוין צוועלף דער זייגער, און דער גולם טהוט אלס ווייטער דאס זייניגע.

— רבי! האט זיך קהל געבעטען, דער גולם הרגיט אויס גאנץ פראג! עס וועט נישט בלייבען, ווער עס זאלל שבת די אייוען הייצען, די לייכטער אראב־נעהמען!

דער מהר"ל האט ווייטער מפסיק געוועזען פון לערנען, געשטעלט זיך צו'ם עמוד און אנגעהויבען: „מזמור שיר ליום השבת"!

דער גולם האט אויפגעהערט צו טהון זיין מלאכה. ער איז צוריקגעקוממען אין געטטא, אין ביהמ"ד אריין, און איז צוגעגאנגען צו'ם מהר"ל. דער מהר"ל האט איהם ווייטער עפּיס איינגערוימט אין אויער; עס האבען זיך דעם גולם די אויגען צוריק־פערמאכט, די נשמה איז פון איהם ארויס און ער איז צוריק לעהמינער גולם געווארען...

דער גולם ליגט עד היום בעהאלטען אין פראגער שוהל אין דער הייך, בע־דעקט מיט'ן שפינוועבס, וואס וועבט ארויס פון אללע פיער וואנד, און פערשפּרייט איבער דער גאנצער ארקאדע, עס זאלל איהן, דען גולם, קיין אויג נישט זעהען, בפרט טראגענדיגע ווייבער פון עזרת־נשים! דעריבער טאקי טאר מען דאס שפינוועבס נישט ריהרען, און ווער עס ריהרט עס אן — — שטארבט!.. די אלטסטע מענ־שען געדענקען שוין נישט דעם גולם, נור דער חכם צבי, דעם מהרל"ס איניקעל, קלערט נאך: צו מען מאג אזא גולם מצרף זיין צו'ם מנין אדער צו מזומן...

דען גולם, זעהט איהר — האט מען דאך נישט פערגעססען... ער איז דא! נור דער שם, ווי אזוי מען זאלל בשעת הדחק דען גולם לעבעדיג מאכען, דער שם איז ווי אין א

וואססער אריין! אונ דאס שפינוועבס וואקסט אונ וואקסט אונ מען מאר עס נישט ריהרען! טהו עפים!

מיטט-חלומות.

פון אלטע שטיוועל אונ קאמאשען מאכט מען פאנטאפעל, אונ די אויסגעשניט־טענע פשישוועס אונ די אבצאססען פערקויפט מען א שוסטער אויף לאטקעליך!

אין פערמאגליכערע הייזער, וואו פאר 3 גראשען איז נישט כדאי צו רעדען מיט א שוסטער, ווארפט מען זיי ארוים אויפ'ן מיסט. איז זיי אייגענטליך בעססער, ווארען, אז זיי קוממען צוריק אין שוסטערישע האנד, ווערען די שטיקקער פשישוועס נאך אויף קלענרע שטיקליך צושניטטען אונ די אבצאססען צוגלידערט; פון יענע ווערט לאט־קעס צו פשישוועס אונ חאליוועס, אונ האבען מיט נאל אונ דראטווע צו טהון; אונ פון די אבצאסען ווערט לאטקעס צו פארעשוועס אונ זיי בעגעגנען זיך נאך א מאל מיט נאל, שטיפט אונ האממער. אונ אזוי ווערען ביידע געשטאכען, געלאטעט אונ דערנאך וויטער געטרעטטען... נור דאס טרעטטען אונ שטעכען איז נאך גאלד נעגען דעם מאראלישען אומגליק! יעדער אבצאס, שוין יאהרען לאנג פון כמעט גלייכע שטיקליך צוזאממען געשלאגען, אונ בפרט א פשישווע „מעור אחד", האבען זיך שטענדיג געפיהלט גוט צוזאמען, צונד ווערען זיי צוטהיילט אונ צודראבעלט אונ זיי צופאללען זיך אין פרעמדע שטיוועל אריין! אויפ'ן מיסט האבען זיי חאטש מנוחה... אמת, זיי פוילען, נור ערשטענס — פוילט זיך יעדערער אין גאנצען, נישט געבענקט, אהן א צוריססען הארץ; אונ צווייטענס, איז לעדער אזוי הארט אונ הארט־נאקיג, אונ זיי פוילען אזוי לאנגזאם, אז זיי פיהלען עס נישט כמעט! אונ, אז עס טרעפט יא, אז איינער דערפיהלט, טראכט ער דאך: עט! איידער עס וועט מיך אין גאנצען דורכנעמען, קענן נאך א מלחמה ווערען... משיח קוממען!

אונ דערוויל איז חאטש ווארים! קיינער טרעט נישט, ווייל קיינער וויל קיין שטיוועל אין מיסט אריין נישט שטעקקען... עס טרעפט זיך, עס פאלט אמאל ארויף א שכור, שלאפט ער זיך אוים — ואיננו! מען ציטטערט נור פאר די שמאצסיארקים!.. דאס איז אמאל א לוסטיג פאלק געוועזען, גאנצע שיך אוועק געווארפען, היינט קלויבען זיי שטיקלעך אונ טראגען זיי צו'ם שוסטער! אט, דעריבער טאקי בע־גראבען זיי זיך טיעף אונ טיעפער אינ'ם בערגיל מיסט... אונ טיעף אין מיסט איז ווארים אונ דושנע... די אלטע אבצאסען אונ שטיקער פשישווע קריגען א ביסעלע היץ אונ פלוידערן פון וועג, אונ אז מען ספלאוויעט דאס מיסט אין קאנאל אריין, חלומט זיך זיי — גלגול מחילות... אונ זיי וואלטען אזוי גליקליך חלום'דיג דערפוילט זייע־רע יאהרען, ווען נישט דער שטן — דאס מחלוקת... זיי האבען קיין אחדות נישט

אין מיסט: פשישווע מיט קנאַפּל וויללען זיך נישט קעננען, צוויי אָבצאַסען פֿון איין שטיוועל בלאָזען זיך אודאי — דער רעכֿטער שרייט, אַז ער איז דער רעכֿטער, אונ דער לינקער — אַז ווען פּיס זאָללען תפילין לעגען, וואָלט ער געהאַט בלאָהע צייכֿען פֿון דער רצועה! פֿון פֿערשיעדענע שטיוועל איז פּונקט איינער אַ שפּיציגער פֿראַנצויז אונ דער צווייטער אַ פֿלאַך־שטייפֿער ענגעלענדער; אונ, טרעפֿפֿען זיך שוין צוויי פֿראַנצויזען אָדער צוויי ענגלעדער, בעקוקט מען זיך אַ האַלבע שעה פֿון אַללע זייטען, אונ אַז איינער דערזעהט, אַז דער צווייטער איז מעהר אָבגעשליפֿען, מאַכֿט ער פּלֵיטה פֿון קבֿצן. אונ דעריבער פֿוילען זיי אין דער מאַססע אין מיסט, אונ דאָך איינזאַם אונ טרויעריג. יעדער פֿוילט, אונ יעדען חלומ'ט זיך בעזונדער... אונ אַזוי שווימען זיי אָב זייער בעשערטען גלגול מחילות...

נור יעדען פֿרייטאָג צו נאַכֿטס, ווען דער חזן זאָגט „לכה־דודי" אונ זינגט: התנערי, מעפר קומי! דערפֿיהלען זיי אַ ציטטערניש אין די ביינער אונ וויללען זיך אויפֿהעבען! נור יעדעס שטיק בעזונדער איז פֿערפֿוילט אונ אָהן כח, אונ זיך צו־זאַממענגעהמען איז נישט מאָגליך...

אונ אַזוי פֿוילען זיי ווייטער משבת לשבת.

הֶעכֿט.

לכבוד יום־טוב האָט מען לעבעדיגע פֿיש געקויפֿט. אין אַ גרויסע, גריןְ־גלאָזערנע שיססעל, אָנגעפֿילט מיט וואַססער, ליגען צוויי גרויסע העכֿט, אונ אַביסל ווייטער, אין אַ שווארצע ערדערנע שיססעל ליעגען אַ פּאָר קליינע קאַרפּען.

דער עולם קומט נישט פֿון ים אַרויס, נור דאָך פֿון אַ גערוימיגען טייך, אונ עס איז זיי ענג אין שיססעל.

די אָרעמע קליינע קאַרפּען אין דער שווארצער ערדערנער שיססעל האָבען שוין לאַנג פֿון איהר געוואוסט! זיי ליעגען שוין אַ גוטע שעה אויפֿ'ן זייגער אונ קלערען, וואָס דאָס קענן זיין פֿאַר אַ תפיסה, אונ זיי האָבען צייט צו קלערען! איידער די קאָכין וועט צוריק קוממען פֿון גאַסס מיט כל־טוב אויף יו"ט, קענן נאָך לאַנג דוי־ערען, עס קענן נאָך אַ קאַרפּ צו'ם שכל קוממען!

נור די העכֿט אין דער גלאָזענער שיססעל בעמערקען נישט אידרע וואַנד, זיי צולאָזען זיך אַללע מאָל מיט אַ כח אונ טרעפֿפֿען מיט די קאָפּף אין האַרטען גלאָז! העכֿט האָבען אייזערנע קאָפּף נור שטומפּיגע מחות! עס האָט יעדערער פֿון די צוויי געפֿאַנגענע גבורים צו הונדערט קלאָפּף געקריגען אויף יעדען פּונקט פֿון שיססעל, איידער עס איז זיי איינגעפֿאַללען צו קלערען, אַז זיי זעננען פֿערמאַכֿט פֿון אַללע זייטען!

זיי פֿיהלען שוין די וואַנד, נור די שוואַכֿע העכֿטיגע אויגען זעהען זיי נאָך

נישט!...דאָס גלאָז איז גרין, עס איז גאַנץ אָהנליך צו קליין־טייך־וואַסער... און דאָך קאָנן מען נישט אַרוים!

— עס איז אַ כּשוף! מאַכט איין העכט צו'ם צווייטען.

— אַ כּשוף! איז דער צווייטער מודה. מאָרגען איז אַ ליציטאַציע אויף פּלאַט־קעס, האָבען אונז די קאָנקורענטען פערכּשופט...

דאָס האָט אוודאי אַ ראַק אָדער אַ פּראָש געטהון!

• •

עס איז נישט לאַנג, אַז די נעץ האָט זיי פון וואַססער אַרויסגעצויגען... אַז זיי זעננען אַרויף אויף דער לופט, זעננען זיי פּלוצלינג חלשות געבליבען! זיי זעננען צו זיך געקוממען שוין אין אַ פערהאַממערט פאַסס.

— ווי פריה היינט איז נאַכט געוואָרען! האָבען דעמאָלט ביידע צוזאַממען בע־מערקט. אין פאַסס איז ענג געוועזען, קוים זיך אוים צו דרייען. עס האָט קוים וואַססער אויף אָטהעם געניגט. פון דעם פריהערדיגען חלשות און שפעטרן שלעכ־טען אָטהעמען זעננען זיי ביידע פערדריממעלט געוואָרען. עס האָט זיך זיי פון אללעס, אפילו פון יריד, טעאַטער און באַלעט געחלומט, נור קיין פאַסס האָט זיי דער מלאך פון שלאָף נ י ש ט געוויזען...

זיי האָבען נישט געהערט — נישט דאָס פאַסס אָפּפענען, נישט דאָס גערויש אין מאַרק! זיי האָבען נישט געמערקט דאָס ציטטערן פון דער וואָג, אויף וועלכער זיי האָבען זיך געוואַקעלט בשעת ווען די פישערין האָט זיך מיט דער קאָכין געדונגען... נישט געהערט ווי דאָס שאַרפע צינגעל האָט זיי פאָרגעזאָגט די ודוי!

טיעפער נאָך זעננען זיי איינגעשלאָפען ביי דער קאָכין אין קויבער. זיי האָבען זיך אויפגעחאַפּט ערשט אין שיססעל, אונטער דען שטראָם פריש קאַלט וואַססער. אַ גוטע שטונדע האָבען זיי נישט־וויללענדיג געשלאָגען קאָפּף אין וואַנד, צונד ערשט דערכּנען זיי אויף כּשוף...

— וואָס טהוט מען? פראָגט איינער דען צווייטען.

די קאַרפּען ווייסען, אַז זיי זיצען תּפוס... זיי ווייסען אויך, אַז עס איז עפּיס געוועזען אַ לאַנגע נאַכט און זיי האָבען זיך אופגעחאַפּט אין שיססעל. מן־הסתם — טראַכטען זיי — האָט מען אונז פאַלשע באַנקאָצעטיל אונטער געוואָרפען. עס וועט זיך אויסוויזען — קלערען זיי — מען דאַרף נור מיט עמיצין אַ קלוג ערנסט וואָרט רעדען!

זיי גיבען זיך אַ קליינעם וואָרף אין דער היך, דערזעהען די העכט און — פאַל־לען צוריק נישט טויט, נישט לעבענדיג.

— זיי וועללען אונז אויפפרעסען! ציטטערן זיי. זיי האָבען זיך אַ ביסל בע־רוהיגט, ערשט דעמאָלט, ווען זיי איז איינגעפאַללען, אַז די העכט מוזען אויך זיין אין תּפיסה...

— דאָס היְבען זיי אוודאי — מאַכט איינער צו'ם צווייטען — מיט פאַלשע באַנקאָצעטיל געהאַנדעלט!

— יאָ, אָנטפערט דער צווייטער, נור פון זיי קאָנן פאָרט די ישועה קוממען! זיי וועללען נישט שווייגען... און מען וועט אונז צוזאַממען ארויסלאָזען מיט גאָטס הילף.

— און זיי וועללען אונז בעמערקען — און... אויך (מיט גאָטט'ס הילף) איינ-שלינגען! זיי האָבען זיך מיט די זייטען פעסטער צוגעדריקט צו דער דנאָ פון שיססעל.

אויף דער פאָדלאָגע איז געשטאַנענען אַ קיבער מיט ציבעלעס.

— ווען מיר נעהמען דען פאָדראָד און רייניגען אויס די פלאָטקעס, וואָלטען מיר אַוינע גאָלדענע אָרדער געקריעגען, — מיינט אַ העכט.

— מיר וועללען נאָך, אי"ה, קריגען,— אָנפערט דער צווייטער, עס איז טאַקי אַ כשוף, נור...

— וואָס נור?

— עס איז דא איין עצה!

— זאָג...

— עס איז אפילו אַ בושה... נאַר... איך מוז דיר זאָגען... מען דאַרף — דאַווינען... שטאַממעלט ער אַרויס — דאָס איז די בעסטע רפואה געגען כשוף!

— דאַווינען?! אָפשר!

אוןביידע העכט דערמאַהנען זיך, אַז זיי האָבען שוין יאָהרען לאַנג נישט גע-דאַווינט... זיי געדענקען נישט אַ וואָרט.

— אַשרי... הייבט איינער אָן.

— אַשרי... זאָגט דער צווייט[...]ר נאָך, און שטעה! מעהר נישט אַ וואָרט.

— אוי, ווילט זיך מיר דאַווינען — קרעכצט הויך דער ערשטער.

— מיר אויך,— איז מודה דער צווייט[...]ר, וואָרען סוף כל סוף זעננען מיר דאָך אויך נור פיש!...

* * *

עס אָפענט זיך אַ טהירל אין וואַנד און צוויי קאָפּף ווייזען זיך אינ'ם חלול. איינער אַ פערטרונקענער מאַננער-קאָפּף און דער צווייטער אַ פרויען-קאָפּף אין פאַפּילאָטען.

— אָה! פרייט זיך דער מאַננער-קאָפּף, עס וועט זיין אַ פריילינער יום-טוב! העכט... קאַרפּ... אַל-דאָס גוטס...

— ווי דענן! איך האָב נאָך פלייש געשיקט!

— מיין קלוג ווייבעל! שמייכעלט דער מאַננער קאָפּף.

— נאָ! נאָ! נור אָהן דעם...

און די קאָפּ פערשווינדען.

— האָרסט — מאַכט איין העכט — עס זעננען דאָ קאַרפּען אויך!
— זיי איז בעססער פאַר אונז!
— מיט וואָס?
— ערשטענס, האָבען זיי דאָ קיין פּאָדראַדען נישט, און זעננען פרייע פייגעל; צווייטענס — קאָנען זיי זיך וואַרפען... ווען זיי גיבען זיך אַ גוטען וואָרף, וואָלטען זיי אַהיים אין טייך צוריק!
— אמת!
— און עס וואָלט אפשר פון דאָרט אונז אויך אַ טובה אַרויס געקוממען. וואָרט; מיר וועללען פּריווען!
— קאַרפּען! רופט אויס דער העכט. ביידע קאַרפּען זעננען פּלוצליג אַרויס־געשווימען און האָבען אַרויסגעשטעקט די קאָפּ איבער דער שיססעל.
דער העכט האָט זיך אַרויסגערוקט אַקעגען —
— שלעכט ברידער! מאַכט ער.
— שלעכט! אָנטפּערן די קאַרפּען.
— ביטטער?
— ביטטער!
— ווייניג וואַססער?
— אוי, ווייניג!
— און פערשטונקען?
— עפּוש!
— נישט מאָגליך דאָ צו לעבען?
— נישט מאָגליך!
— מען דאַרף צוריק אַהיים, אין טייך אַריין!
— מען... דאַרף!
— מען האָט גאָר אין טייך פערגעססען
— פערגעססען!
— אַ זינד!
— אַ רציחה!
— לאָמיר זיך קלאַפּען על־חטא!
די העכט גלעטען די בייכער אויפ׳ן ראַנד פון שיססעל; די קאַרפּען שלאָגען זיך ערנסט קאָפּ אָן וואַנד, אַז עס הילכט!
— מען דאַרף אַהיים שפּרינגען — מאַכט ווייטער דער העכט.

— שפרינגען!

— נו!

דער העכט קאמאנדירט און די קארפען זענען ארויס פון שיססעל אויף דער פאדלאגע... און זיי ליעגען נישט טויט, נישט לעבעדיג.

— איך האב גאר נישט געוואוסט, מאכט דער צווייטער העכט, אז דו ביסט אזא בעל־דברן, עס רינט דאך דיר האניג פון מויל! —

די קארפען דערוויל קראכצען —

— רוקט אייך! קאמאנדירעט ווייטער דער ערשטער העכט.

די קארפען גיבען נאך א קליינעם שפרונג.

— אוי, — קרעכצען זיי, — מען זעהט נאך נישט קיין טייך, און די ביינער ברעכען, און אטהעם פעהלט...

— רוקט אייך, נעהמט צוזאממען די רעשט כחות! עס איז שוין נישט ווייט, גיט נאך א שפרונג!

נאר די קארפען האבען שוין נישט.

די קארפען גוססען אויף דער פאדלאגע, און די העכט שפארען זיך; ביידע זענען מודה, אז ביי'ן א רעכטען שפרונג קאן מען קוממען צוריק אין טייך אריין; נאר איינער זאגט, אז מען דארף דערצו אנדערע פיש, נישט קיין פאדלע קארפען, וואס קאנען נור שפרינגען אין וואססער, וואס קאנען נישט אויסהאלטען א פאר שעה אהן אטהעם און עססען, אז מען דארף דערצו — — עלעקטרישע פיש!...

און דער צווייטער מיינט, אז דייקא נור קארפען! נור מען דארף א סך, א סך קארפען! און אויב 100,000 וועללען שפרינגען, וועט איינער טרעפפען, און אז איינער וועט טרעפפען, הא! הא!

א קאלבענער קל וחומר.

— דער דין איז: הכל שוחטין — זאג איך א קאלב — על־פי־דין מאגען אללע שעכטען; מען דארף קיין סמיכה נישט פון גאונים, קיין בריעף פון רבנים, מען דארף גאר נישט, — ווער עס וויל מאג שעכטען.

— שקר — אנטפערט מיר דאס קאלב — מען דארף זיין דערצו א יוד א למדן, מען דארף גוט קעננען הלכות שחיטה, מען דארף קעננען פריווען דען חלף אויף דער צונג... נאך מוז מען זיין פרום, אויסגעווייקט אין מקוה, דערצו ערנסט מאכען

די ברכה און פערגלייסען די אויגען.

— האָסט אַ טעות, קאַלב, עס איז אַ בּפירוש'ע משנה: הכּל־שוחטין —

— גיין — האַלט זיך דאָס קאַלב שטאָהל און אייזען ביי זיינעם, — נור איין אמת'ער שוחט און — דוקא נור אין שעכט־הויז!

עס איז קיין וואונדער נישט, וואָס ער זאָגט; ער האָט עס פון דער מוטטער גע'ירש'נט, מיט דער מילך געזייגט; איך האָב זיין מוטטער, די צנועה, געקענט; אַ חנ'ודיגע בּריאָה, און אַ פרומע; זי האָט שטאַרק געגלויבט אין השגחה פּרטית... איך האָב געזעהען ווי זי איז, געהענדיג אין גאַסס, גלייך אויף אַ דישעל ארויף גע־קראָכען, ווי דער דישעל האָט איהר די געדאָרם דורך דער פלייצע ארויסגעזעצט; איך האָב געזעהען, ווי זי האָט געגוסעט הענגענדיג אויפ'ן דישעל, און געהאָרט, ווי זי האָט ביי יציאַת־נשמה געזאָגט: —

— אָרימער דראָנג! צו ווייסט דו נישט, אַז מען טהאָר נישט שלאָגען?!

נור איהר קלוג קאַלב זאָגט נאָך, אַז עס איז אַ קל־וחומר, און דאָס ווייס איך שוין נישט, ביי וועמען ער האָט גענומען; אונ ער מיינט עס ערנסט מיט'ן קל־וחומר:

— מה־דאָך — זאָגט ער — מה־דאָך אַ הונד, וואָס מען קאָנן נישט קוילען אויף כּשר, וואָס איבער זיין פלייש מאַכט מען נישט קיין ברכה, וואָס פון זיינע ביי־נער מאַכט מען נישט קיין גאָלדינע יאָיך, וואָס פון זיין פעטס מאַכט מען נישט קיין קוגעל, וואָס פון זיין פעלל מאַכט מען נישט קיין יריעות צו'ן אַ ספר־תורה, בּפרט קיין תּפילין מעור־אחד... מה־דאָך — זאָגט ער — אַ הונד, וואָס טויג אין גאַנצען נור אויף ריצען־אייל, טהאָר איהן קיינער נישט אָנריהרען, נאָר איין היצעל און דוקא פאַר טאָג, ווען דער עולם שלאָפט נאָך, איך — על אחת כּמה־וכמה?!

חוזק.

(אַ שמועס).

— איהר קענט חוזק'ן?

— אודאי!

— וואו געפינט מען איהן?

— וואו נישט? אין גאַסס, אין הייזער, אין שוהל, אין בית־המדרש, אָפט ויצט ער התּפוס!

— אַ שאָנער פערשוין!

— ער וועט דען שטאַרבען אויף זיין בעט?

— ווי זעהט ער אויס?

— ווי חוזק! הויט און ביין; א הויט פון פארמיט מיט לאבענדיג-וויינענדיגע ווארצעל, האפטען און שראמען. אויגען האט ער אויך משונה'נע; זיינס א בליק קאנן קיין בעל-בתי'שער מענש נישט אויסהאלטען. ליפען האט ער פערברענטע, דינגע, צוזאמען געפרעסטע; עס דאכט זיך, ער אפענט זיי ניט און דאך שיטטען זיך איהם נאדל'ען פון מויל, אז עס שטעכט יעדען אין אללע אברים.

— ווי אזוי קליידט ער זיך?

— קריעה-בליעה; וואס קלארט איהר! א טוץ בגדים, נור סאמע לאבער און חוזק שטארט פון אומעטום ארוים...

— פון וואננען לעבט ער?

— פון צרות, בויך-ציין-לעבער- און הארץ-ווייטאג! פון וואננען זאלל ער לעבען? אז א מענש איז א לא יצלח! ער איז אפילו בקי אין די קליינע אותיות, נור טויגען—טויג ער צו גאר נישט. איידער מען האט איהן דערקענט, האט מען אויף איהן רחמנות געהאט, טאקי, א תלמיד חכם, פאר וואס נישט! האט מען איהן געמאכט פאר א מגיד. העלפט גאטט — שטארבט א ראש-הקהל, א יוד א גביר, א ראדעל-פיהרער, — מאכט ער אזא הספד, אז דער גאנצער עולם איז שיער ניט צוקנאקט געווארען פאר געלאכטער; די ווייבערישע שוהל האט געלאכט, איהר פערשטעהט?! אז אזוי, אוים מגידות! מען מאכט איהן פאר א בדחן; מאכט זיך ווייטער א גבירישע חתונה, שיי"ן אלף רו"ב נדן... איז ער אזוי משמח חתן כלה, אז מען ווערט צו נאססען פאר געוויין! און דער הספד איז דוקא וויינענדיג, דאס בדחנות לאבענדיג, נור דאס פנים, די גרימאססען ברענגען ארוים פון די כלים. אז מען שמיעסט א לא יצלח! א פערשאלטענער מענש!

— פערשאלטען?

— אמת פערשאלטען! וואו ער ווייזט זיך, קומט אריין די קללה! ווין אין אין קעללער ווערד זויער, מילך אין שטוב — גערינגען, שאנע מיידלעך און חנ'ודיגע ווייבליך ווערען נמאס ומאוס; פון בעלי-צדקות — שווינדלער, נישטען — פון די גראסטע בעלי-בתים! פון גבאי'טעם — ר"ל, וואס עס ווערט! למשל — מען מאכט א חשבון פון צדקה געלד, מתן בסתר, מאיר בעל-נס, אזוי א חברה, עס דארף זיין עודף! די פושקע האט א שלאסס, די גבאים קאנן מען פאר פיינע לייט, הוצאות ווענען קליינע, הכנסות — די והותר. חוזק קומט אריין — פעהלט שוין ¼ געלד! עס ווערט אונטער די האנד פערשוואונדען! ווילל ער, ווייזט ער נאך זיינע שווארצע קונצען און געפינט דאס געלד ביי'ם רב אדער ביי'ם גבאי אין שטיוועל! אז ער איז דא, גערט אפילו אומגעצעהלט געלד לאבוד! וואו ער שטעקט אריין די נאז, איז אוים אמונה, אוים בטחון, אוים קרעדיט!

— ווי לאזט מען אזוינס אריין אין א יודיש הויז?

— מען לאָזט טאַקי נישט, ער גנביט זיך דאָך אומעטום אַריין... וואָס קלאָרט איהר, מען היט זיך פאַר איהן ווי פאַר פייער. דער רב ענטלייפט כמטחוי קשת, דינים חלשין, בעל בתים׳ס בייבער טרעסלען זיך ווי אין אַ פיעבער, די גראָסטע משכילים פערגעססען די צונג אין מויל, בעלי צדקה לאָזען די אויגען אַראָב ווי די גראָסטע גנבים, אונ נשים — רחמנא־ליצלן — זעגנען טפיל פאַר שרעק! אפילו בתולות...

— פון וואַנגען קומט איהר צו דער סחורה?

— ווייסט איין בורא עולם! וואו מען זייעט איהן נישט קומט ער אַרויס! דאָ פון אונטער דער ערד, דאָ פאַלט ער אַראָב פון הימעל, דאָ יאָגט איהן אָן דער טייוועל ערגיץ פון אַ זייט... ער אַליין ווייסט נישט, פון וואַנגען ער נעהמט זיך.

— אונ איינער אַליין?

— עלענד ווי אַ שטיין! קיין קרוב, קיין גואל.. אונ עס איז קיין וואונדער נישט: קיינער וויל זיך צו׳ן איהם נישט דערקענען, אונ ער אַליין וואָלט זיין אייגענעם טאַטען נישט דערקענט...

— אַ כשוף?

— אַ כשוף!

די רויז.

(אַ זוממער ערצאָהלונג).

עס געהט צו פסח, עס איז פריהלינג, אונ אין זאַקסישען גאַרטען וועללען זיך באַלד די רויזען בעווייזען.

איהר האָט עפּיס ליעב רויזען? אין אייער שמייכעל אַרום די ליפּפּען דערקענען איך, אַז יאָ! איי, וואָס פאַר אַ ליכטליך עס האָבען זיך אין אייערע אויגען אָנגעצונדען! לאָזט נישט אַראָב די ברעמען! ברן צדקי — איך וועלל קיינעם נישט אויסזאָגען! נור, אַז איהר האָט ליעב, וועלל איך אייך טאַקי פערציילען אַ מעשה פון אַ רויז...

אַ מאָל איז געוועזען אַ רויז.

געוואַקסען האָט זי אין איין אָפּגעטליבען (אָפּשר אין זאַקסישען) גאָרטען, אויפ׳ן טראַוניק, נאָהנט צו דער אַלעע, אויף אַ שטעבעדיגען שטרויס.

בשעת ווען איהרע שוועסטער האָבען שוין לאַנג אינ׳ם בליהען פערגעססען, איז זי נאָך יונג אונ גרין געוועזען. זי האָט נאָך דעמאָלט אויף אנעמיע געליטטען: וועניג, אָרים בלוט געהאַט, אונ האָט זיך געשעמט פאַר דער וועלט צו ווייזען.

זי האָט זיך בעהאַלטען ווי אַמטיעפֿסטען צווישען די שטאָכֿ-נאָדל.

נור אין שטיללע נאָכֿט האָט זי זיך אַמאָל אַרויס גערוקט, איין אויג געוואָרפֿען אויף איהרע שוועסטער, אויף אַללע ראָמאַנטיש גליקליכֿע בלומען, און פֿון זיי אויפֿגעהויבען דען טרויעריגען בליק צו'ם בלאָהעס, קלאָרען היממעל מיט אַ שטיללע, נור אַ וויינענדיגע פּרעטענסיע צו גאָטט, פֿאַר וואָס ער האָט אין איהר איינער פֿערגעססען, זי איינע פֿערטהיילט, איהר איינער אַזאַ טרויריגע, איינזאַמע, עלענדע יוגענד געגעבֿען...

דאָס פֿלעגט אָבער נישט לאַנג דויערן. זי פֿלעגט זיך גיך און באַלד פֿאַר עפּיס דערשרעקקען, און, פֿערציטטערט, זיך צוריק בעהאַלטען אין שטרויס. אַמאָל דאַכֿט זיך איהר — מען שיעסט; דאָס האָבען ערגיץ, למזל טוב, עטליכֿע קנאָספּען געפּלאַצט. אָט האָרט זי זיפֿצען — דאָס גוסעט נור ערגיץ אין זאַנד אַ צוטרעטענע בלום... עס האָרען זיך עטליכֿע האַלז-און-נאַז טאָנער — אַ פֿערשפּאָטיגער קאָרטען-שפּיעלער געהט, זינגענדיג אַ היים, און לאָזט זיך האָרען אין גאַסס.

דאָך איז זי נישט זיכֿער, צו זי זעהט עס און האָרט עס וואַכֿענדיג אָדער נור אין חלום. טהייל מאָל דאַכֿט זיך איהר, אַז איהר גאַנץ לעבֿען איז אַ חלום... אַז זי איז גאָר אַ געוואָהנליכֿער דאָרן, און אַ רויז נור אויפֿ'ן עולם-הדמיון! אַז זי וועט זיך גיך און באַלד אויפֿחאַפּען שפּיציג און פֿערקרומט און פֿולל מיט ברעננעדיגען, גיפֿטיגען זאַפֿט!

* * *

מיט דער צייט איז דער רויז בעססער געוואָרען. איהר דאָקטאָר איז געוועזען די וואַרעמערע זונן און עטליכֿע טראָפּפּען זוממערדעגען... זי איז אַללע מאָל געזונדער און פֿוללער געוואָרען. דאָס עדעלסטע רויזן-בלוט האָט איהר אָנגעהויבען צו קרייזלען אין די אָדערן, זי ווערט רויט און רויטער, מיט יעדער מינוט שאָן און שאָנער. דערביי ווערט זי אויך מוטהיגער און שטאַרקער ביי זיך!

און וואָס רויטער און געזונדער זי ווערד, הייבט זי זיך אַלס האָכֿער און האָכֿער, און קוקט אַללע מאָל זיכֿערער און לעבענדיגעד אַרויס אויף דער פֿרייער וועלט. דערנאָך איז געקוממען די האָכֿסטע צייט, זי איז שוין אין גאַנצען צייטיג, פֿילל מיט זאַפֿט און שאַרלאַך-רויט! ציינד הייבט זי זיך אויף אין גאַנצען, שטרעקט אַרויס דאָס גאַנצע קאָפּעל הויך איבערן שטרויס, אום אַללעם מיט אָפֿפֿענע אויגען צו בעטראַכֿטען, און פֿון אַללעם בעטראַכֿט צו ווערען!

* * *

זי קוקט זיך אום און פֿערווינדערט זיך! אַללע איהרע שוועסטער זענען שוין פֿערשווינדען געוואָרען; זי איז געבֿליבען איין רויז אין גאָרטען, איינע אליין. עס פֿראָהט און שרעקט זי צוזאַממען!... און חאָטש זי האָט אַללעם נור ווי אין חלום

געהערט און געזעהן, ווייסט זי דאך, וואס דאס פערשווינדען בעטייט! זי ווייסט, אז איהרע שוועסטער זעננען פון די שטרויסען אראב אין דער וועלט אריין זוכען גליק. וואס דאס „גליק" אליין איז, דאס ווייסט זי נישט, נור עפּיס טרייסט איהר, אז עס איז א גליק פערהאנדען, אז דאס גליק וואקסט נישט אויפ'ן שטרויס, אז צוליעב איהם מוז מען ארויס פון דער שטאבעדיגער ארימער היים אין דער פרייער וועלט אריין, צו געזעצט צו עמיצענס א ברוסט!

זי שרעקט דאס געחלומטע גליק און דאך ציהט עס זי ווי א מאגנעט... זי דערמאנט זיך, אז איינמאל האט זי געהערט אזוי זיעס מוזיקאליש רעדען פון גליקליך זיין און גליקליך מאכען... מענשען האט זי נישט איינמאל געזעהען און געהערט בעהאלטען אין שטרויס... טהייל עלענדע, טרויעריגע, פערקרומטע מענשען... נור טהייל פריליכע, גליקליכע מיט רויזען אויפ'ן הארץ! און די האבען געשמייכעלט, און דאס פּנים האט זיי געשטראהלט מיט גליק! זי וויל אויך אויסגלייכען, בלאנק מאכען א זייער-טרויעריג פּנים, זי וויל אויך ליכט אנציגדען אין האלב פערלאשענע אויגען..

זי וויל זיך אליין אבּרייסען פון שטרויס און צו-קאלערן זיך צו דער אללע, וואו מענשען וועללען באלד אנהייבען שפּאצירען... עס „פּאסט" דאך ניט; זי ווייסט שוין, אז דער סדר עולם איז נישט, רויזען זאללען זיך אבּרייסען אליין... מען מוז ווארטען... אויך אונטען וועט מען זי ניט בעמערקען! עס קאָנן דורכגעהן א פערטראגענער סוחר, א פּראצענטניק, וואס לויפט נאך זיין אפּפער אדער וואס ענט-לויפט פאר'ן געזעטץ... א טראגער מיט א שווערע לאסט אויף די פּלייצעס, וואס וועט אויף איהר גאר קיין מבין ניט זיין און ניט אבטרעטען פון וועג... און אונ-טער אזוינע פּים וויל זי אודאי ניט שטארבען. זי מוז בלייבען אויפ'ן שטרויס, חאטש אזוי איינזאם און טרויעריג!

— מען וועט דאך באלד קוממען! טרייסט זי זיך! מיינע שוועסטער זעננען דאך אויך ניט זיצען געבליבען!

* * *

עס איז א קלארער, העללער פריהמארגען; זיי וועללען זיך באלד בעוויזען! דער היממעל איז אזוי העלל-בלאה, אזוי צוזאגענדיג, אזוי שמייכעלדיג, אזוי גוט! אין אזא שאנעם העללען טאג מוז איהר גליק געבארען ווערען, און — ווי א זיל-בערנע שטראהל פון היממעל, ווי א ברכה פון גאטט, אראבפאללען אויף איהר! זיי וועללען זיכער קוממען און איינער פון זיי... איינעם פון זיי וועט זי בעגליקקען!

זי הייבט זיך נאך האבער איבערן שטרויס. זי גלייכט אוים און צוליינט איהרע רויטע קליידערליך, מיט די חנ'ודיגע טהוי-בריליאנטען בעשיטט. זי לייגט דאס קאפּעל אביסל אין א זייט; אזוי פיהלט זי זיך שאנער און נאהנטער צו דער שמאלער אלעע.

* * *

עמיץ געהט!

עס הייבט אָן ציטטערן דאָס קליינע רויזען־האַרציל. זי וויל זיך שוין צוריק בעהאַלטען, זי האָט חרטה... נור דער, וואָס קומט אָן, האָטש ער זעהט זי נאָך נישט, ציהט זי שוין צו ווי אַ מאַגנעט.

עס געהט אַ יונגער מאַנן מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען...

— אַח! ער וועט מיך נישט דערזעהן! טרייסט זי זיך אונ שרעקט זיך צוזאַמען!

דער יונגער מאַנן קומט נאָהנטער. זי האָט נאָך אַזאַ טרויעריג פּנים נישט געזעהען! אַ דינער ביטטערער שמייכעל בלאָנדזעט אַרום אַ פּאָר קליינע בלאַססע ליפּפּען... דער יונגער שטערן איז גערונצעלט, אויף די בלאַססע באַקקען איז שוין לאַנג, אַ פּנים, קיין פריידיגער שטראַהל נישט געפאַללען... זיינע אויגען זעהט זי נישט, נור זי פיהלט, אַז זיי מוזען זיין בלאָה אונ שאָן ווי דער הימעל, נור טרויעריג — ווי עס קאָן נור זיין אַ הימעל אָהן זונן!

— אונ קיין איינציגע פון מיינע שוועסטער — וואונדערט זי זיך — האָט זיך פאַר אַזוינעם נישט געאָפּפערט?

דער יונגער מאַנן הייבט פּלוצלינג אויף די אויגען; זי האָט געטראָפּפען! דאָרט קאָנן זיין אַ הימעל, נור דערוויל איז אַ ים פון לייד! ער דערזעהט זי אויך; רייבט זיך מיט דער האַנד דען שטערן, ווי איינער וואָס דערמאַנט זיך עפּיס; זיין פּנים ווערט בלאַססער, אונ דער דינער ביטטערער שמייכעל ווערט ברייטער אונ ברייטער אונ פערשפּרייט זיך אַלם האָבער אונ האָבער ביז די אויגען צו... נור באַלד פאַלט דערויף אַ געדיכטער שאָטטען פון ווייטאג! ער פערברעכט די האַנד:

— אַ רויז — ציטטערן זיינע ליפּפּען — אַ רויז! — ווען יענע האָט מיר „יאָ" געזאָגט, האָט זי אַ רויז געטראָגען... נור דאָס אייגענע צירונג האָט זי געהאַט אויף דער ברוסט, ווען זי האָט מיך אָבגענאַרט... די אייגענע רויז!

— אַח, דאָס נאַרישע הארץ! בייזערט ער זיך אויף זיך אליין — עס קאָנן נאָך אין איהר אונ אין רויזען נישט פערגעססען!

— מאַרש! קאָמאַנדירט ער זיך, אונ רייסט זיך אַוועק מיט געוואַלד, אונ פערשווינדט אין איין אַנדערער אַלעע.

ד'אַח, גאָטט, גאָטט, קלאָגט זי די רויז — וואָס מיינע שוועסטער קאָננען!

אָה! זי וועט עס נישט טהון... ביז'ן לעצטען אָטהעם, ביז'ן לעצטען הויך! אָה ניין! אינם טרייעם אַפּפערן זיך איז דאָס העכסטע גליק פון אַ רויז!

* * *

עס קוממען אָן צוויי אַלטערע דאַמען; געהענדיג, בעטראַכטען זיי אַללע שטרויסען; אַללע זעננען לעער!

— זיי מוזען דערוואקסענע זיהן האבען! טראכט זיך די רויז.

— נור פאר וואס קוממען זיי נישט אלליין — זעהט עס איהר ווינדערליך אוים,

— מיר האבען זיך פערשפעטיגט — מאכט איין דאמע צו דער אנדרער.

— איך זעה שוין — אנטפערט די צווייטע — עס וועט שוין דאס יאהר קיין רויזען נישט זיין!

די רויז ווילל דאך, מען זאלל זי בעמערקען, אבוואהל דאס רחמנות אויף יענעם קלינגט איהר נאך אין הערצעל. זי בעוועגט זיך אונ עס גערעטהט איהר!

— אט, א רויז! מאכט איינע.

— איך זעה שוין — זאגט די צווייטע — „קיין מעשה ניט" פון א רויז, נור איינע איז קיינע! פאר מיינע געסט דארף איך וועניגסטענס — א טאפף איינגע-מאכטס... נאכט אויף נאכט וויין אונ קארטען, דארף דאס אויך נישט פעהלען.

— איך — וועניגסטענס איין אימער זאפט...

די ערימע רויז דאנקט גאטט, אז די דאמען זעננען פארבייגעגאנגען. זי שטויסט זיך אפילו נישט, ווי אזוי מען דריקט ארויס דען זאפט פון רויזען, ביי וואס פאר א פייער עס פרעגלען זיך קאנפיטורען... נור די דאמען אליין זעננען איהר נישט געפאללען; אזוינע דיקקע, שמאלציגע פנימער...

א רויז איז פון נאטור צו עדעל, עס זאלל איהר אזוינס געפאללען!

מיט א גראהעס פאראסאל אין דער האנד, מיט גרויסע קאלאשען אויף די פים, מיט א דיקקען פאלעטאט, בערמאכט אויף אללע קנאפף, מיט א וויים טוך פערבונדען די צאהן, מיט א הויכען צילינדער אין דער לינקער אונ אין דער רעכטער האנד א דיקקען וויין-שטאק, איבער וועלכען דער גאנצער קארפער בייגט זיך אינ'ם גאנג; מיט א גאלען קאפף אונ דאפעלטע ברייללען אויף דער דארער, געגארבעט, שפיציג-בייניגער נאז, קומט אן — שלעפענדיג א פום נאך א פום — איין אלטער „דייטש"!

די רויז האט זיין שטיללען גאנג נישט דערהערט, אונ קיין צייט נישט געהאט זיך פאר איהן צו בעהאלטען.

ער שטעלט זיך פאר איהר אב, שלעפט צו איין פום צו'ם צווייטען, מאכט צורעכט די דאפעלטע ברייללען אונ בעטראכט די פרישע בריאה...

ער רונצעלט דאך די נאז; זי איז איהם נישט געפאללען.

— פהי! — בלאזט ער ארוים פון צווישען די בלאהע ליפען, אונ דערפון ווערט א ריח אונ א געררויש, גלייך א פויל בלאטט וואלט געפלויגען אין דער לופט.

— פהי! שוין נישט פאר מיר! צו פיעל ענטוויקעלט... צו אלט! איך דארף

יונגער, פרישער; נאָך גרינליך, עפעס אַזוינס — — —

ער לייגט צו צוויי פינגער צו די ליפּפּען, ווילל ענדיגען מיט אַ וואָהל-יונגערישען פייף, נור עס קומט אַרויס קוים אַ צישען פון אַ שלאַנג — — און געהט ווייטער.

—ברעך די פיס! קאָנען זיך די רויז נישט איינהאַלטען.

* * *

אַט, עס קומט אָן אַ מענש אין די מיטלערע יאָהרען. עלעגאַנט געקליידט, דער אָבערציהער מיט דער העלל׳ער אונטערלאַג אויפ׳ן אַקסעל, מאָדישע זאָקק אלס ביינקליידער. איין אָפּפענער זיאַקעט, פון וועלכען עס קוקט אַרויס אַ גאָלדען (אָדער אַ געגילדעט) קייטעל, און ענדיגט זיך נאַכלאַססיג, אַראָבפאַללענדיג מיט אַ גרויסען פערדס קאָפּף אין אַ ראָם פון אַ קליינער פערדס פּאָדקאָווע; איבער דער ברוסט טאַנצט אין דער לופט אַ גאָלדענע פּאַנסנעע אויף אַ דינן־זילבערנע האָהר; אַ יאָגער־הוט, און— אַ פנים, צו וועלכען מען האָט זיך געמוזט גוט און שאַרף צו קוקקען, מען זאָלל דערזעהן, אַז דאָס לעבען האָט שוין לאַנג דען פרישען הויך דערפון אַראָבגעבלאָזען... נור די אויגען זענען רווימליך־מיעד, און אַרום געפּאַסט מיט בלאָהע ראָנדער.

די רויז בעמערקט ער באַלד, נור ער בלייבט אפילו נישט שטעהן אַ רגע.

— פאַר איין אנדערער — טראַכט ער — איז אַ רויז גענוג. איך וואָלט גע-שיקט אַ רויז מיט דער פרישער טהוי, אַ שמעקענדיגען ביללעט מיט פלאַממענדיגע ריימען אונטער אַ דורכגעשטאָכען האַרץ... זי ווילל אָבער בריליאַנטען!

* * *

עס קומט אָן אַ בלאַססער יונגער מאַנן; לאַנגע, נאָכגעלאָסטע, פּאָעטיש-פאַנטאַסטיש צושויבערטע האָהר. די אויגען פערזונקט אין הימעל, גלייך ביידע בלאָהע פארבען ווילען זיך צוזאַממען גיעסען! אין מויל מיט גוט געריימטע ליפּפען— אַ זיעס זוממער־ליעדעל אָהן ווערטער, און אויפ׳ן בלאַסליכען, מיט גאָלדענע זונן-שטראַהלען לייכט געריוועלטען פנים איז אויסגעגאָססען אַ פארביג־פּאָעטישער חלום.

די רויז דערפיהלט אַ שטאָך אין האַרץ, גלייך עס האָט זי אַ פייל געטראָפען.

עס טהוט איהר וועה, נור די וועהטאָג איז אַזוי זיס, אַזוי עדעל־זיעס! איהר ציטטערט דאָס קליינע רויזען־האַרץ און צאַפּפעלט ווי אַ יונג־פייגעלע אין שטיג, עס ווילל זיך אויס רייסען!

— אַט — דאָס איז דער — צאַפּפעלט עס און רייסט זיך — וואָס עס האָט זיך מיר אַזוי לאַנג געחלומ׳ט! וואָס גאָטט האָט מיר געוויס בעשערט! גליק איז אויף זיין ברוסט! אַה! ער זאָלל מיך נור זעהען! ער זאָלל מיך נור זעהען!

אונ איהר הימ געבעט איז ווייטער געהערט געוואָרען; ער האָט זי דערזעהען!

ער בלייבט שטעהן ענטציקט! די בלאָהע אויגען ווערען איהם גראָססער אונ די שטראַהלען אין זיי — ליכטיגער אונ וואַרימער!

ער געהט צו, אונ בעריהרט זי זאַכט מיט די ציטטערדיגע פינגער, ער לייגט צו זיינע ליפּפּען צו איהרע עדעלע בלאָטליך... זיי טרינקען פון איהר טהוי... ער קושט זי.

— אָ, דו שאָנע, זיסע, הימלישע רויז! זינגט פון איהם אַרויס — דו גאָטעס זיסער שמייכעל! דו בעסטער שטראהל פון זיין אויג! ווי ליעב האָב איך דיך! ווי דו ציהסט מיך צו דיר!

ער קושט זי נאָך אַ מאָל... אונ זיינע ליפּפּען דערפיהלען, אַז די רויז וויל זיך אָנקלעבען אין זיי... אַז זי אין גאַנצען ציטטערט אונ וויל זיך אָברייסען פון שטרויס...

אונ ער ציטטערט אויך! נור אַ טרויעריגער וואָלקען ציהט זיך פלוצלינג איבער זיין פנים. ער רוקט זיך אָב.

— ניין — ציטטערן זיינע ליפּפּען, בשעת ווען ער חאפּט די האַנד צו זיך, גלייך ער וויל זיי נישט געטרויען —

— דאָס נישט! איך וועל דיר פאַר דיין גוטס מיט קיין שלעכטס ניט צאָהלען...

„צו געשווינד וואָלסט דו פערוועלקט אין מיין נאָססער שטוב... דערנער־ווערט — וואָלט איך דיך נאָך בעליידיגט, אונ דערנאָך — מיר אין קאָפּף אַ קייל אריין געיאָגט..."

אָ, ניין! בליה ווייטער, בליה! דו וועסט בלייבען די קעניגען פון אַללע מיינע חלומות... וואו איך וועל זיין, וועל איך אַלץ שיקען מיינע זיפצען אונ מיין געבעט צו דיר... נור בליהען זאָלסט דו ווייטער..."

„בליה!"

אונ ער געהט אַוועק...

בעטויבט, בלייבט די רויז אויפ'ן שטרויס אונ בעמערקט נישט, אַז מיט דער אַללע קומט אָן אַ שכור.

ער וואַקעלט זיך אַהין אונ אַהער, זינגט עפּעס אונטער דער נאָז אונ פאַלט גלייך אויפ'ן שטרויס אַרויף.

אַז די פּאָליציי האָט'ן שפּעטער־צו אויפגעהויבען, האָט זיך דער שטרויס צוריק אויסגעגלייכט, נור די רויז איז שוין אויף איהן ניט געוועזען. —

מעשה'ליך פון דולל־הויז.

I. עולם הבא.

אַ — ניין! מיך וועט איהר נישט איינרעדען! די וועלט איז נאָך קיין וועלט נישט!

וואָס מיינט איהר? עס צינדט זיך אָן אַ ליכט, עס ברענט העללער אָדער טונקעלער — לויט דעם חלב, לאַנגער אָדער קירצער — לויט דער לאַנג און דער דיקק — עס ברענט, צאַנקט און ווערט פערלאָשען מיט אַ קלענערן אָדער אַ גראָסערן ריח — און שוין! דאָס איז עס אין גאַנצען?

איך — וואָלט אַזאַ לעבען נישט בעשאַפפען!

פרעגט אַ גימנאַזיסט פון 5־טען קלאַסס, וואָס עס ווערט פון איין אויסגעברענט ליכט! ער וועט אייך זאָגען, אַז עס איז נישט צו נישט געוואָרען! ער וועט אייך אויסווייזען מיט אותות ומופתים, אַז די נאַטור איז אַ ווירטשאַפט, וואו עס ווערט גאָר נישט פערלוירען, קיין שטויב, קיין האָהר... „פון אויסגעברענטען ליכט ווערען גאַזען; מען זעהט זיי נישט, די גאַזען, נור דאָ זענען זיי; זיי שוועבען אַרום אין דער לופט.

אַ חלב'ן ליכטל פאַר אַ גראָשען ווערט אין דער נאַטור נישט פערלוירען, נור איך, איך מיט מיין שכל, מיין וויללען, מיין יושר, מיין צער, מיינע טרערען — איך ווער פערלוירען, פון מיר בלייבט גאָר נישט!

און זיי זאָגען, אַז איך בין משוגע!

און הייסט דאָס אַ וועלט?

יושע זייגער־מאַכער איז קיין גרויסער מייסטער נישט, און דאָך וועט פון זיין שטוב נישט אַרויסגעהן אַ זייגערל, וואָס זאָלל יעדער רגע וואָללען צווזעצט, צוקלאַפט און צושפרונגען ווערען; וואָס זאָלל האָבען אין זיך איין אייביגע, בעשטאַנדיגע מלחמה; איין ראָדעל זאָלל רייבען, שלייפען און דריקקען דאָס צווייטע, איין צאָהנד'ל זאָלל ציפפען, רייסען און בייסען דאָס אַנדערע; און דאָס האָהר, אָדער ווי ער זאָגט — די פעדער, זאָלל אַלץ אַרומנעהמען און שטיקקען און וואָרגען,

עס זאָלל קיינער קיין אָטהעם נישט קאָננען חאַפּען!

צו האָט איהר געזעהען אַ מאָל אַ דרעשמאַשין, וואָס דרעשט זיך אַלליין? צעפּים, וואָס רייסען פון זיך אַלליין אָב די הויט?

ניין! דאָס איז קיין וועלט נישט! איין ערב־רב איז עס, אַ דולל־הויז איז עס! געקוילעטע האָהנער לויפען אַרום אונ חאַפּען קאָרנדליך, דאָס בלוט רינט אונ זיי חאָרגען זיך! אַ דולל־הויז איז עס, אַ מבול דאַרף עס, — קאַלט, קאַלט וואַססער!

אונ ווער וואָלט פאַר אַזאַ פינסטערע וועלט אַזוי פיעל ליכטיגע, גאָלדענע שטערן בעשאַפען?

גלייך זי ווייסט דענן, די פינסטערע ערד, וויפיעל שטערן זי האָט?

„מען קאָנן נישט איבערצאָהלען!" זאָגט זי...

וואָלט עס נור מטבעות געוועזען, זילבערנע, גאָלדענע מטבעות, וואָלטען שוין אַללע, אַללע געצאָהלט, נישט ווי היינט, ניר אַ מנין געלעהרטע בטלנים, אַללע וואָלטען געצאָהלט אונ מען וואָלט שוין איבער־געצאָהלט!

ניין, דאָ איז נאָך דאָס רעכטע לעבען נישט! דאָ לעבט מען נור דערווייל, איין ערב־רב, אָהן אָרדנונג, אויסגעמישט: לייבען, טחורען, באָרען, וואָרם אונ פאָגעל, אונ אַלל־די־שוואַרצע יאָהר צוזאַממען... עס טרעפט זיך אַ מענש אויך...

נור — אַז מען דערזעהט איהן, פאַקט מען איהן אין דולל־הויז אריין...

עס איז געניג איין אויג צו וואַרפען אויף די ליכטיגע, קלאָרע, זאַנפטע, מילדע, רייגע שטערנדליך, מען זאָלל איינזעהען, אַז דאָרט איז ערשט דאָס רעכטע לעבען... נור דאָס אַ מת'ע לעבען שטראַהלט אַזוי רוהיג, אַזוי זיכער!

אונ דאָרט לעבען די מינים בעזונדער, יעדער שטערן האָט זיין מין אונ דעריבער שטראַהלען זיי מיט שלום, מיט עולם הבא!

דאָרט האָרט מען נישט אַלס־אין־איינעם: „מיין טוידט אָדער דיין טוידט!"

אויב אַ שטערן ציטטערט אין הימעל, איז עס פאַר רחמנות אויף אונזער פינסטערער ערד! אַז איינער פון זיי טרעפט זי פלוצלינג אויפ'ן וועג, דערשרעקט ער זיך אונ פאַלט... די זונן קאָנן נישט צוקוקען, ווי עס לעבט זיך ביי אונס, פערשטעללט זיך טהייל מאָל דאָס פנים אונ עס ווערט לקוי חמה... די לבנה איז נאָהנטער, זי זעהט בעססער, רייסט זי פון זיך פאַססען אונ מען מוסס יעדען חודש מאַכען אַ נייע לבנה!

וויזענד איינען האָט דער מלאך המות!"

עס איז קיין וואונדער נישט. ער דאַרף די מינים סאָרטיערען און יעדען שיק־קען אויף זיין שטערן אַרויף; און דאָ איז אַ מאַסקאַראַד, אַ פּורים־שפּיעל, סאַמע פערשטעלטע, עס איז קיינער נישט אין זיין אייגענער הויט!

אַם אַרגסטען איז מיט די כל־בו־ניקים;...

II. כל־בו.

„אַמאָל — האָט מיר מיין באָבע, די ערענדאַרקע, פערצאָהלט — האָט זיך בעוויזען אַ כל־בו'ניק". דאָס איז געוועזען ביים פּריץ אויפ'ן הויף, וואו זי האָט די פּאַכט געהאַלטען, דעריבער וויים זי די מעשה. —

פון וואַנען ער האָט זיך גענוממען? ווייסט מען ג'שט.

איינער האָט געזאָגט, אַז זיין מוטטער איז אַ באָקקעריין געוועזען און האָט'ן אויסגעקראַצט פון אַללע מולטער — אַ וויסקראָביק, רחמנא לצלן!

אַנדערע פערצאָהלען אַנדערש: אויפ'ן הויף אונטער דער שאָפּע איז אַ קאָסטעל געשטאַנען, וואו אַללע פון הויף האָבען וואַססער געגאָססען — הינד אויך! דערפון איז אַרוים אַ שוואָם... נישט קיין הונדשוואָם, נור אַ שוואָם „מכל המיים שהוא"...

דערנאָך האָט זיך עפּים אַ ווינטל געמאַכט, די שוואָם האָט זיך אָבגעריססען, אַ וועקנעקאָללערט און האָט זיך שפּאָטער אויפגעהויבען, אַלס אַ לעבענדיגער כל־בו'ניק...

סיי ווי סיי קומט ער אַרוים פון פּריץ'ס הויף!

און אַ וואונדערליך חיה'לע איז דער כל־בו'ניק געוועזען!

אָהן ביינער, פון סאַמע ווייך פליישׁ, און דאָס קאָפּעל האָט זיך לויז געדרעהט אויפ'ן האַלז, ווי אויף אַ גוט געשמיערט שרייפעל! ער האָט זיך נישט גערירט פון אָרט און מיט'ן קאָפּעל געדרעהט קיין מזרח, קיין מערב, קיין צפון, קיין דרום — וואו איהר ווילט נור אַלליין! און וויל ער האָט יעדעם צוגעשאָקקעלט מיט'ן קאָפּף, האָט ער מיט אַללע בשלום געלעבט, און פון קיינעם און מיט קיינעם גלייך — נישט געליטטען!

עס שלאָגען זיך צווי האָהנער; איינער שרייט: קוקעריקו, דער צווייטער וויל דוקא: קיקעריקי! דער כל־בו מישט זיך נישט אַריין. נור, אַז דער הויף איז שוין בעדעקט מיט פעדערן, און די האָהנער צופאַללען זיך אָהן כח, געהט ער צו און זאָגט: איהר האָט ביידע רעכט: דער „באור" זאָגט: „קיקעריקי!" און די שבעים־זקנים: „קוקעריקו!", און ביידע האָהנער בלייבען זיך שונאים און איהם גוטע פריינד!

עס איז קיין שטיללער הויף נישט געוועזען... דער הונד האָט געביססען דען

חזיר בײם אויער, די קאַץ האָט געשפּיגען אויפֿ'ן הונד, און אײן אָדלער מיט אײן אונטערגעשאָססענען פֿליגעל איז אַרומגעגאַנגען און אַללע געוואָרפֿען אין זיעבטען שווײם אַרײן; נור דער כל־בו'ניק האָט זיך מיט אַ ל ל ע געחברט: ער האָט זיך געהאַלטען, אַמאָל בײם רעכטען, אַמאָל בײם לינקען אויער און דער חזיר האָט געמײנט, אַז ער איז אויך אַ געביססענער! דעם הונד האָט ער אַײנגערוימט: „בררר... סאַמע גנבים, אײן עהרליכער מאַנן ביסט דו!" דערנאָך איז ער אַרויפֿגע־שפּרונגען אויפֿ'ן צוים און געוואַשען זיך מיט דער קאַץ צוזאַממען פֿאַר'ן רעגען...

פּלוצלינג גאָר האָט ער דען אָדלער דערזעהן! ער ציהט אויף זיך אַ באָנגשאַפּט, אין אויג ווײזט זיך אַ טרער: נישט גוט, ברודער, דעם אונטערגעשאָססענעם! ער זיפֿצט און דער אָדלער מײנט, אַז ער בענקט אויך נאָך די הויכע וואָלקען, און געהט אַוועק מיט אײן אַראָבגעלאָזטען קאָפּף נור מיט אַ ווײך הארץ... „אויך אײן אונגליקליכער!"...

און אַז קײנער זעהט נישט, שפּרינגט ער גאָר אַרײן אין שטאַלל צום קלײנעם עזעלע און רוימט איהם אײן: ווײסט, קאַנט העבט מיר אויך נישט אָן צו געפֿאָללען!

און אויף ד ע ר וועלט פּו, ... פּו ...! — אויפֿ'ן פּריץ'ס הויף, מײן איך — איז איהם גאָר נישט שלעכט געוועזען... ער האָט מיט אַללע גוט געלעבט, מיט אַללע זיך געחברט, בײ יעדען עפּיס געחאַפּט...

יעדער האָט איהם געדענקט אַ זכות פֿון אַ שאָקקעל אויף זײן זײט! און, חאָטש קײנער האָט איהן נישט ליעב געהאַט, האָבען איהן אַללע פֿערבעטען: ווער אויף פֿרישטיק, ווער אויף מיטטאָג — און ער האָט אַללע מאכלים געגעססען.. און יעדערער האָט זיך איהם געגריסט און דערבײ זיך אין הארץ געוואונדערט: פֿאַר וואָס האָב איך איהן נישט גערן?

נור איביג לעבט נישט קײנער, אפילו נישט קײן כל־בו! עס איז געקוממען זײן צײט, און דער רוח האָט איהן פֿערטראָגען אין אַ מדבר אַרײן, אויפֿ'ן זאַממעל־פּלאַץ, וואו די נשמות פֿון אַללע חיות, בהמות ועופות נעהמען זיך צוזאַממען, און דער מלאך המות סאָרטיערט זײ, באַנדראָליערט און פֿערשיקט אויף יענע וועלט.

ווענן דער כל־בו איז אָנגעקוממען, איז שוין די סטעפּ בעדעקט געוועזען מיט אָבגעטײלטע מחנות, וואָס האָבען אײנס אויפֿ'ס אַנדערע געקוקט צום לעצטען מאָל, און שאַרף בעטראַכט! זײ וויללען געדענקען אויף י ע נ ע ר וועלט, וואָס פֿאַר אַ מינים ד אָ זענען געוועזען. די עופות זענען אונגעדולדיג געשטאַנענען אויף אײנציגע פֿיס; פֿון די אינדיקים שנײדט זיך אָב אַ בלוט־רויטע שאַרפֿע אויף אַ מײל; ווי דיננע

זילבערנע נעבעל הוידען און וויעגען זיך די טויבען אין דער לופט; שטאָלץ און ערנסט האַלטען זיך די אָדלער אין א זייט; א גאַנצע באַנדע עזעל האָבען זיך צו־זאַמענגעשלאָגען מיט די קאָפּ און קלערען, וואָס פאַר דאָרנער עס קאָננען וואקסען אויף יענער וועלט.

און דער מלאך המות האָט שוין גענומען דאָס פייפער'ל צום מויל, א צייכען צו געבען צום אוועקפליהען... ער האָט שוין אויפגעהויבען די האַנד, יעדען צו ווייזען זיין וועג, נור ער האָט די האַנד אראָבגעלאָזט, דאָס פייפער'ל פערגעססען — ער האָט דען כל־בו בעמערקט.

— ווער ביסט דו? פראָגט דער מלאך המות, וואָס האָט נאָך אזא בריאה נישט געזעהן.

כל־בו שווייגט; ער ווייס אלליין נישט, ווער ער איז!

טויזענד אויגען האָט דער מלאך המות, און מיט יעדען אויג זעהט ער אינ'ם כל־בו איין אנדער בעשעפעניש.

— צו וועט זיך קיינער נישט דערקעננען צום נייען גאַסט? ווענדט ער זיך צו די אַללע מינים, וואָס זעננען שוין אויסגעשטעלט גרייט צום פליהען.

נור קיינער אָנטפערט נישט, יעדער מין זעהט אינם כל־בו א קליין פיצל זיינס, נור אזוי פיעל פרעמדם!

עס דויערט א וויילע און דער מלאך המות נעהמט זיך צוריק צום פייפער'ל... ער וויל א צייכען געבען: זאָללען זיך די מינים פליהען יעדער אין זיין וועג, זאָל דער כל־בו בלייבען אין סטעפ!

דעמעלט אָבער האָט דער כל־בו ארויסגעלאָזט א שרעקליך געוויין, אין וועלכען עס האָבען זיך געהערט אַללע יללות פון אללע מינים חיות און עופות! ער איז צו־געפאַללען צום מלאך המות'ס קניע און האָט איהם די פיס געקושט.

— וואו לאָזט דו מיך איבער, דו באַרמהערציגער מלאך!

דער מלאך המות ווערט געריהרט פון זיינע טרערען, נור וואָס צו טהון ווייס ער נישט!

— אויף יעדען שטערן — זאָגט ער דעם כל־בו — שטעהט א מלאך ביים טויער און קוקט נאָך א מאָל דורך דען גאַנצען טראַנספּאָרט... מען וועט דיך אין ערגיץ נישט אריינלאָזען; און קיין עקסטרא וועלט פאַר כל־בו'ניקים האָט נאָך גאָטט נישט בעשאַפפען...

— באַרמהערציגער מלאך! דאָ בלייבען וויל איך נישט, קאָנן איך נישט, איך געהער דאָך שטיקליך־ווייז צו אללע מינים, זאָל יעדער מין זיך צו נעהמען זיין חלק!

— ערליך! זאָגט דער מלאך —, דיין פסק זאָל מקוים ווערען;

אונ, אז יעדער מין האָט זיך אויסגעצופט זיין חלק איז ביי יעדען מין א דינן האָהר'ל געבליבען, אונ ביים ערשטען ווינד האָבען זיך די האָהר אָבגעריססען אונ געבליבען דערנאָך האַנגען אין דער לופט...

מיט דער צייט האָבען זיך אויף דער וועלט די כל־בו ניקים געמעהרט, נור אללע האָבען אזא סוף.

אונ ענדע זוממער, אויב דו זעהסט שפינוועבס האַנגען אין דער לופט, זאָלסט דו וויססען, אז דאָס זעננען כל־בו'האָהר!

אווי האָט מיר מיין באָבע פערצאָהלט...

III. א חלום.

אידר ווילט וויססען, פון וואַננען איך קום אהער?

איך וועלל אייך פערצאָהלען; איך האָב קיין סודות נישט.

אַ מאָל בין איך גאָר אַ געזונדער געוועזען; אייגענטליך פערקערט, איך האָב געליטען; נור אויפ'ן מאָגען, אויף די פיס, אויף נאָך אנדערע קראַנק אין לייב, א נשמה אָבער האָב איך געהאַט א געזונדע — זי האָט אפילו פרי־מגדים פערדייעט; א מוח — אַיין אייזערנעם; אַ קליינינקייט דעם פארציוועך רב'ס אייניקל!

פאַר מיין קאָפּעל האָט מען מיר אַיין אשה צנועה געגעבען — איהר קענט זי אפשר? ביילע די שטריקען־מאַכערין, א וואָהלע יודענע! נדן אויך, ווי דענן! איך האָב ווייטער געלערנט, נור געהאַנדעלט אויך! יש מקום בראש... מיט איין זייט האָב איך געזופט ש"ס ופוסקים, מיט דער צווייטער „קאָנדיציעס" געמאַכט: מכלומרשט ווייץ געקויפט אונ אָבגענומען געלד מיט פראָצענט...

הכלל — איך בין געוועזען אי אַ למדן, אי אַ סוחר אונ האָב טאַקי מיט די קינדער גוטע שדוכים געטהון... אויף אייך אַזאַ יאָהר!

עס געהט זיי אפילו נישט גוט די קינדער, נור אייגעטונקט אין יחוס האָב איך זיי!

דעמעלט האָב איך געדאַרפט חתונה־מאַכען אַ טאָכטער, דער מחותן האָט דוקא געוואָלט באַארעס געלד אונ איך בין געפאָהרען מאַהנען ביים פריץ...

מאַכט זיך איין עסק, האָט דער פריץ צו טהון מיט סערוויטוטען, די פויערען האָבען איהן געוואָלט שלאָגען, רייצט ער מיר אָן אַ הונד — אויך אַ יושר!

נור דערווייל מוז מען ענטלויפען.

איך לויף, לויף... אונ קום אין גאָרטען אריין... זאָלל זיין אין גאָרטען, אבי איך האָר שוין נישט דען כלב'ס ביללען, עס פעהלט מיר אַ פיענטע פון זאַק,

אַ שטיק פּאָלע, מיין דאגה, בּיילע וועט צונאָהען...

נור הונגעריג בּין איך געוועזען, דאָס האַרץ האָט אין מיר געחלשט.

און דאָ, זעה איך, אַ גאָרטען, אַ גן עדן! טרויבּען ווי אין אָרץ ישראל. אָפּפּעל—נאָלדענע, בּאַרנעס — געשפּרענקעלטע, גרויסע. דער זאַפט, דאַכט זיך, טריעפט פון זיי אראָבּ. איך שטרעק אויס אַ האַנד — רבונו של עולם! — די טרויבּ ענטלויפט, דער אָפּפּעל רוקט זיך אָבּ, די בּאַרנע בּייגט זיך אַוועק אין אַ זייט...

און, האָרט אַ מעשה, אללע רעדען.

— נישט דו — זאָגען זיי מיט אַ כּעס — נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט...

איך ווער בּאָז. מיר קומט פּראָצענט, אַ הונד האָט מיך געבּיססען, פאַר שרעקק ציטטערן מיר נאָך די קניע און פאַר זיי איז נאָך וועניג! איך מוז דאָך עססען!

איך טאַנץ און טאַנץ אַרום בּוים; איך וואַרף מיט די האָנד, איך צאַפּפּעל, אַ פיעבּער וואַרפט מיך פאַר צאָרן, דער זיעבּטער שוויים בּעדעקט מיך — און קיין איינציגע פרוכט לאָזט זיך נישט חאַפּען. זיי האָבּען נאָך גאָר אָנגעהויבּען צו זינגען, ווי אַ חזן מיט משוררים:

נישט דו האָסט אונס געזיעצט,
נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט...
און נאָך אַמאָל דאָס אייגענע:
נישט דו האָסט אונס געזועצט,
נישט דו האָסט אונס געפּלאַנצט!

האָרסט אַ מעשה? און נישט איבּערצושפּאַרען! דאָס גאַנצע בּלוט האָט אין מיר אויפגעקאָכט, און איך האָבּ מיך אַזוי לאַנג געוואָרפען און געוואָרפען, בּיז איך בּין אַנידער געפאַללען אויף דער ערד מיט שוים אין מויל.

איך ליג און דערזעה, נישט ווייט פון מיר, אַ געלען קאַפּעלוש, פונקט אַזוינעם ווי דער פריץ טראָגט, נור אַ קלענערן, ווי פאַר אַ נפל'ע ווענען! איך חאַפּ אַ ציטטער! וואָס איז דאָס? אין מיט'ן דערמאַנן איך מיר, אַז מיין ווייבּ האָט אַ מאָל אַזוינע קאַפּעלושען אַהיים געבּרענגט און דערפון אַ וויעטשערע געקאָכט, מיט קליסקאַלעך... אַהאַ! דערמאַנן איך מיך, אַ שוואָם איז עס, ווי איך בּין אַ יוד — אַ שוואָם, זאָלל זיין רויהערהייט!

אָפּשר אַ הונדס שוואָם, אָפּשר סם?

ניין, אַז גאָטט וויל נישט, סמט מען זיך נישט; איך שטרעק אויס די האַנד, נור די חצופה רוקט זיך אויך אָבּ מיט אַ גאוה, זי טאַנצט און היפּעט אַוועק אויפ'ן דינגעם שטעקעלע „איך האָבּ דיך אַ סך געקאָסט?" פראָגט זי. מילא, איך וועל דאָך נישט געהען טענ'ן מיט אַ חצופה. „וואַקס אין ד'רערד צריין!" טראַכט איך...

וואָס טהוט מען? הונגער, ממש הונגער!

זאָלל זיין גראָז! פאַלט מיר איין. הלמאי אָדם הראשון האָט קיין פלייש נישט געגעססען! ער איז פרומער געוועזען פאַר מיר אונ דאָך יוצא געוועזען מיט „רק עשב״! אונ איך ליעג אויף הערליך, אויף אמת געשמאַק גראָז. נור אַביסל, טראַכט איך, מיט׳ן מויל אָנצוחאַפּען, אַבי צו זיך צוקומען אונ פון גאָרטען ארויס; ווערט עס מיר שאַדען, ווערט מיר מיין ביילע מאַכען אַ „וויענער טראָנקל״... אַ דאגה דאָס איז — האָם! נור איך נעהם אָן אַ פולל מויל מיט קליינע שאַרפע שטיינדלעך; איך האָב מיר דאָס גאַנצע מויל צובלוטעט אונ דאָס גראָז — „ואיננו״! איך ליעג אויף אַ גאָל שטיקל ערד, כלחוך השור!

אָה, שלעכט! איך זעה בחוש, אַז דער פּריץ איז אַ מכשף אונ זיין גאָרטען איז אַ כשוף! אַ שווינדלער — אַ כשוף מאַכער! ער האָט אָפשר גאָר קיין גאָרטען, קיין פעלד, קיין וואַלד נישט; עס איז אין גאַנצען נור אַ כשוף, אַבי ביי׳ן איין ערהליכען יוד איין הלואה׳לע צו מאַכען... פּראָצענט שרייבט ער צו, וואָס שאַדט עס?!

אונ מיט אַ האַרץ, וואָס קלאַפּט ווי ביי׳ן אַ גזלן, שפּרינג איך אויף, אונ לויף מיט די לעצטע כחות פון גאָרטען אַרויס.

אָט, בין איך אויפ׳ן פעלד...

אַי — זאַנגען ווי גאָלד, זיי שאָקלען זיך ווי ערהליכע יודען ביי שמונה עשרה.. זיי פערבעטען מיך: קום, יוד, מאַך אַ ברכה; קום, דעם פאַרציוועער רב׳ס אייניקעל אונ בייג צו די כשר׳ע ליפּפּען...

איך לויף צו מיט איין אָפפען מויל. נור דאָס פעלד לאָזט אַרויס אַ געלאָכטער! אונ לאַכענדיג זינגט עס, דאָס פויערישע פעלד זינגט:

וואו ביסט דו געוועזען,

ווען דער פויער האָט געאַקערט?

וואו ביסט דו געוועזען,

ווען דער פויער האָט געזייט?...

אַ רעכטע שאָנע, ריינע כפּרה! ווי הייסט! וואו איך בין געוועזען? איך בין געזעססען אונ האָב געלערנט, תהלים געזאָגט, געדאַווינט; מעשיות פון זיידען, עליו השלום, פון פאַרציוועער רב, דערצאָהלט ... אַ דאגה, וואָס אַ יוד טהוט?

וואָס קומט אָבער אַרויס, וואָס איך וויים דען אמת, אַז די זאַנגען זינגען אונ רוקען זיך אָב. איך פּרווו זיי שוין גאָר נישט יאָגען, איך וויים שוין, וואָס כשוף בעטייט!

נור, ניין! נישט קשה! פאַר הונגער וועלל איך דאָך נישט שטאַרבען! עטליכע געוויקסען, זעה איך, שטעהען אין דערמיטט אונ ריהרען זיך נישט פון אָרט; זיי וויי־סען, אַז איך בין דעם פאַרציוועער רב׳ס אייניקעל, אַז איך זיץ אונ לערן, אונ, אַז דאָס האַרץ איז מיר אוועק, איז אַ מצוה איך זאָלל עפּים טועם זיין. איך רוקק מיך

צו, זיי שטעהען; נאָהענטער — זיי ריהרען זיך ניט פון אָרט! האם! געוואלד! עס ברענט, פייער האָב איך אין מויל, פייער, פייער! פּאָקשיווע איז עס געוועזען!

איך בין אַנ־דערגעפאללען...

זכות אָבות האָב איך געהאַט, אַז איך בין נישט געבליבען אויפ׳ן אָרט...

און אַז איך האָב מיך אויפגעכאַפּט, בין איך געלעגען אין בעטט, ביילא מיינע האָט געוויינט און אויפ׳ן קאָפּף האָט מיך געדריקט אַ זאָקקעל אייז.

— וואו איז שרה? די כלה, וואו איז? פאַלט מיר פּלוצלינג איין צו פראָגען.

מיין ביילא צו וויינט זיך ערשט אויף אַ קול:

— זי איז אַוועק — זאָגט זי — עפּיס אין אַ פאַבריק אריין, ארבייטען וויל זי...

וואָס קלערט איהר? גאָר נישט!

איך בין ענטשלאָפען געוואָרען און האָב מיך אויפגעכאַפּט שוין דאָ.

באַנציע שווייג.

דאָ, אויף דער וועלט, האָט באַנציע שווייג׳ס טויט גאָר קיין איינדרוק נישט געמאַכט! פראָגט עמיצין בחרם: ווער באַנציע איז געוועזען, ווי אַזוי ער האָט געלעבט, אויף וואָס ער איז געשטאָרבען! צו האָט איהם דאָס הארץ געפּלאַצט, צו די כחות זעננען איהם אויסגעגאַנגען, צו דער מארך־ביין האָט זיך איבער געבראָכען אונטער אַ שווערער לאַסט... ווער ווייסט? אפשר איז ער גאָר פאר הונגער געשטאָרבען!

אַ פערד אין טראַמוויי זאָלל פאַללען, וואָלט מען זיך מעהר אינטערעסירט. עס וואָלטען צייטונגען געשריבען, הונדערטער מענשען וואָלטען פון אללע גאַססען געלאָפען און די נבלה בעקוקט; בעטראַכט אפילו דעם אָרט, וואו די מפּלה איז געוועזען...

נור דאָס פערד אין טראַמוויי וואָלט אויך די זכיה נישט געהאַט, עס זאָלל זיין אַזוי פיעל פערד ווי מענשען — טויזענד מיליאָן!

באַנציע האָט שטיל געלעבט און איז שטיל געשטאָרבען; ווי אַ שאָטטען איז ער הורך — דורך אונזער וועלט!

אויף באַנציעס ברית האָט מען קיין ווייַן נישט געטרונקען, עס האָבען קיין כוסות געקלונגען! צו בר־מצוה האָט ער קיין קלינגענדיגע דרשה נישט געזאָגט... געלעבט האָט ער ווי אַ גראָה קליין קאָרנדיל זאַמד ביי׳ם ברעג פון ים, צווישען מיליאָנען זיינס גלייכען; און אַז דער ווינד האָט׳ן אויפגעהויבען און אויף דער אַנדערער זייט ים אריבער געיאָגט, האָט עס קיינער נישט בעמערקט!

ביים לעבען האָט די נאַססע בלאָטע קיין צייכען פֿון זיין פֿוס נישט בעהאַלטען; נאָכ'ן טויט — האָט דער ווינד דאָס קליינע ברעטיל פֿון זיין קבר אומגעוואָרפֿען; דעם קברן'ס ווייב האָט עס געפֿונגען ווייט פֿון קבר און דערביי אַ טעפּיל קאַרטאָפֿעל אָפּגעקאָכט... עס איז דריי טאָג נאָך באַנציעס טויט, פֿרעגט דעם קברן בחרם, וואו ער האָט'ן געלייגט!

וואָלט באַנציע אַ מצבה געהאַט, וואָלט אָפּשר איבער הונדערט יאָהר איין אַלטערטהומס-פֿאָרשער זי געפֿונגען, און דער נאָמען „באַנציע שוויינ" וואָלט נאָך אַ מאָל איבערגעקלונגען אין אונזער לופֿט!

אַ שאָטטען! זיין פֿאָטאָגראַפֿיע איז נישט געבליבען ביי קיינעם אין מח, ביי קיינעם אין האַרץ; עס איז פֿון איהם קיין זכר געבליבען!

„קיין קינד, קיין רינד"; עלענד געלעבט — עלענד געשטאָרבען!

ווען נישט דאָס מענשליכע געריודער, וואָלט אָפּשר עמיצער אַמאָל דערהאָרט ווי באַנציעס מאַרך ביין האָט אונטער דער לאַסט געקנאַקט; וואָלט די וועלט מעהר צייט געהאַט, וואָלט עמיצער אָפּשר אַמאָל בעמערקט, אַז באַנציע (אויך אַ מענש) האָט לעבענדיגערהייט צוויי אויסגעלאָשענע אויגען און שרעקליך איינגעפֿאַללענע באַקקען; אַז אפֿילו ווען ער האָט גאָר שוין קיין לאַסט נישט אויף די פּלייצעס, איז איהם אויך דער קאָפּף צו דער ערד געבויגען, גלייך ער וואָלט לעבענדיגערהייט זיין קבר געזוכט! וואָלטען אַזוי וועניג מענשען ווי פֿערד אין טראַמוויי געוועזען, וואָלט אָפּשר אַמאָל עמיצער געפֿראָגט: וואו איז באַנציע אַהין געקוממען?!

ווען מען האָט באַנציען אין שפּיטאָל אַריין געפֿיהרט, איז זיין ווינקעל אין סוטערינע נישט לעדיג געבליבען — עס האָבען דערויף צעהן זיינס-גלייכען געוואַרט, און צווישען זיך דעם ווינקעל „אין-פּלוס" ליציטירט; ווען מען האָט'ן פֿון שפּיטאָל-בעטט אין טויטען שטיבעל אַריין געטראָגען, האָבען אויפֿ'ן בעטט צוואַנציג אָרימע קראַנקע געוואַרט... ווען ער איז אַרויס פֿון טויטען-שטיבעל — האָט מען צוואַנציג הרוגים פֿון אונטער איין איינגעפֿאַללען הויז געבראַכט — — ווער ווייסט ווי לאַנג ער וועט רוהיג וואָהנען אין קבר? ווער ווייסט וויפֿיל ער וואַרטען שוין אויף דעם שטיקל פּלאַץ...

שטילל געבוירען, שטילל געלעבט, שטילל געשטאָרבען און נאָך שטיללער בעגראָבען.

. . . .

נור נישט אַזוי איז געוועזען אויף יענער וועלט! דאָרטען האָט באַנציעס טויט אַ גרויסען איינדרוק געמאַכט!

דער גרויסער שופר פֿון משיח'ס צייטען האָט געקלונגען אין אַללע זיבען הימלען: באַנציע שוויינ איז נפטר געוואָרען! די גראָססע מלאָכים מיט די ברייטססטע

פֿליגעל זעננען געפֿלויגען און איינער האָט דעם אַנדערן איבער געגעבען: באַנציע איז „נתבקש געוואָרען בישיבה של מעלה"! אין גן עדן איז אַ רעש, אַ שמחה, אַ גע־רודער: „באַנציע שווייג! אַ שפּאַס באַנציע שווייג!!!"

יונגע מלאָכים'לעך מיט בריליאַנטענע אייגעלעך, גאָלדענע דראָט'אַרבייטענע פֿליגעלאַך און זילבערינע פּאַנטאָפֿעלאַך זעננען באַנציען אַקעגען געלאָפֿען מיט שמחה! דער גערויש פֿון די פֿליגעל, דאָס קלאַפּען פֿון די פּאַנטאָפֿעלאַך און דאָס פֿרייליכע לאַכען פֿון די יונגע, פֿרישע, רויזיגע מײלעכליך האָט פֿערפֿולט אַללע הימלען און איז צוגעקוממען ביז צו'ם כסא הכבוד, און גאָטט אַליין האָט אויך שוין געוואוסט, אַז באַנציע שווייג קוממט!

אַבְרָהם אָבינו האָט זיך אין טויער פֿון הימעל געשטעלט, די רעכטע האַנד אויסגעשטרעקט צום בריימען „שלום עליכם!" און אַ זיסער שמייכעל שיינט אויף זיין אַלטען פּנים!

וואָס ראַדעלט אַזוי אין הימעל?

דאָס האָבען צוויי מלאָכים אין גן עדן אַריין פֿאַר באַנציעס וועגען אַ גינגאָלדענע פֿאָטערשטוהל אויף ראָדלעך געפֿיהרט!

וואָס האָט אַזוי העלל געבליצט?

דאָס האָט מען דורכגעפֿיהרט אַ גאָלדענע קרוין מיט די טהייערסטע שטיינער געזעצט! אַלץ פֿאַר באַנציען!

— נאָך פֿאַר'ן פּסק פֿון בית דין של מעלה? פֿראָגען די צדיק'ים פֿערוואונ־דערט און נישט גאָר אָהן קנאה.

— אָה! אָנפֿערן די מלאָכים, דאָס וועט זיין אַ פּראָסטע פּוסטע פֿאָרמע! גע־גען באַנציע שווייג וועט אפילו דער קטיגור קיין וואָרט אין מויל נישט געפֿינגען! די „דַיָעלע" וועט דויערן פֿינף מינוט!

— איהר שפּיעלט זיך מיט באַנציע שווייג?—

אַז די מלאָכים'ליך האָבען באַנציען געחאַפּט אין דער לופֿט און אָבגע־שפּיעלט איהם אַ זמר; אַז אברהם אָבינו האָט איהם ווי אַ איין אַלטען קאַמראַד די האַנד געשאָקעלט; אַז ער האָט געהאָרט, אַז זיין שטוהל איז גרייט אין גן־עדן; אַז אויף זיין קאָפּף וואַרט אַ קרוין, אַז אין בית דין של מעלה וועט מען איבער איהם קיין איבריג וואָרט נישט רעדען — האָט באַנציע, גלייך ווי אויף יענער וועלט, גע־שוויגען פֿאַר שראָק! עס איז איהם דאָס האַרץ ענטגאַנגען! ער איז זיכער, אַז דאָס מוז זיין אַ חלום, אָדער אַ פּראָסטער טעות!

ער איז צו ביידע געוואָהנט! נישט איינמאָל האָט איהם אויף יענער וועלט געחלומט, אַז ער קלויבט געלד אויף דער פּאָדלאָגע, גאַנצע אוצרות ליעגען... און

אויפגעהאפט האט ער זיך נאך א גראָססערער קבצן ווי נאָכטען... נישט איינמאל האט איהם עמיץ פער טעות צו־געשמייכעלט, א גוט ווארט געזאגט אונ איבער־גערעדט זיך אונ אויסגעשפּיגען...

— מיין מזל — טראַכט ער — איז שוין אַזוי!

אונ ער האָט מורא די אויגען אויפצוהייבען, דער חלום זאָלל נישט פערשווינ־דען; ער זאָלל זיך נישט אויפכאפּען ערגיץ אין א היל צווישען שלאַנגען אונ עגדיסען! ער האָט מורא פון מויל א קלאַנג אַרויס צו לאָזען, מיט א גליעד א ריהר צו טהון — מען זאָלל איהן נישט דערקענענען אונ אַוועק שליידערן אויף כף־הקל *)...

ער ציטטערט אונ הערט ניט די מלאכים'ס קאָמפּלימענטען, זעהט נישט זייער טאַנצען אַרום איהם, ער ענטפערט נישט אַברהם אָבינו אויפ'ן הערצליכען „שלום עליכם", אונ — געפיהרט צו'ם בית־דין של מעלה — זאָגט ער איהם קיין „גוט־מאָרגען" נישט..

אויסער זיך איז ער פאַר שראָק!

אונ זיין שראָק איז נאָך גרעססער געוואָרען, אַז ער האָט, נישט ווילל־ענדיג, דערזעהן די פאָדלאָגע פון בית־דין של מעלה! סאַמע אַלאַבאַסטער מיט בריליאַנטען! „אויף אַזאַ פאָדלאָגע שטעהען מיינע פיס!" — ער ווערט אין גאַנצען פער־שטאַרט! „ווער ווייסט וועלכען גביר, וועלכען רב, וועלכען צדיק מען מיינט... ער וועט קוממען — וועט זיין מיין פינסטערער סוף!"

פאַר שרעק האָט ער אפילו ניט געהאָרט ווי דער פּרעזעס האָט בפירוש אויס־גערופען: „די דיעלע פון באַנציע שווייג!" אונ, דערלאַנגענדיג דעם מליץ יושר די די אַקטען, געזאָגט: לעז, נור בקצור!"

מיט באַנציען דרעהט זיך דער גאַנצער סאַלאָן, עס רוישט איהם אין די אויערען. אינ'ם גערויש הערט ער דאָך אַללע מאָל שאַרפער אונ שאַרפער דעם מלאך־מליץ'ס זיס קול ווי אַ פידעל:

— זיין נאָמען — הערט ער — האָט איהם געפּאַסט ווי צו'ן אַ שלאַנק לייב אַ קלייד פון איין אַרטיסט אַ שניידערס האַנד".

— וואָס רעדט ער? -- פראָגט זיך באַנציע, אונ ער הערט ווי איין אומגעדולד קול האקט איהם איבער אונ זאָגט:

— נור אָהן משלים!

— ער האָט זיך קיינמאָל — הייבט וויי טער אָן דער מליץ יושר — אויף קיינעם נישט געקלאָגט, נישט אויף גאָטט, נישט אויף לייט; אין זיין אויג האָט קיינמאָל

*) כף הקלע.

נישט אויפגעפלאמט קיין פונק פון האסס, ער האט עס קיינמאל נישט אויפגעהויבען מיט א פרעטענזיע צום הימעל.

באנציע פערשטעהט ווייטער נישט א ווארט, און דאס הארטע קול שלאגט ווייטער איבער:

— אהן רעטאריק!

— איזב האט נישט אויסגעהאלטען, ער איז אומגליקליכער געווען — —

— פאקטען, טרוקענע פאקטען! רופט נאך אומגעדולדיגער דער פרעזעס.

— צו אכט טאג האט מען איהם מל געווען —

— נור אהן רעאליזם!

— א מוהל א פושער האט דאס בלוט ניט פערהאלטען — —

— ווייטער!

— ער האט אלס געשוויגען (פיהרט ווייטער דער מליץ יושר) אפילו ווען די מוטטער איז איהם געשטארבען און ער האט צו דרייצעהן יאהר א שטיפמאמע בעקומען... א שטיפמאמע א שלאנג, א מרשעת...

— מיינט מען דאך אפשר פארט מיך? טראכט באנציע —

— אהן אינסוניאציען *) אויף דריטטע פערזאנען, בייזערט זיך דער פרעזעס.

— זי פלעגט איהם קארגען דען ביססען... אייער־נאכטיג פערשיממעלט ברויט... האהר־פלאקס פאר פלייש... און זי האט קאווע מיט שמעטען געטרונקען —

— צו דער זאך! שרייט דער פרעזעס.

— זי האט איהם פאר דאס קיין נאגעל נישט געקארגט און זיין ברוין־און־בלאה לייב פלעגט ארויסקוקען דורך אללע לאכער פון זיינע פערשיממעלט־צוריססענע קליידער... ווינטער אין די גראסטע פראסט האט ער איהר בארווים אויפ'ן הויף האלץ געהאקט, און די האנד זעננען צו יונג און צו שוואך געווען, די קלאצליך צו דיק, די האקק צו שטומפיג... נישט איינמאל האט ער זיך די האנד פון די געלענקען אויסגעריססען, נישט איינמאל האט ער זיך די פיס אבגעפרוירען, נור געשוויגען האט ער, אפילו זיך פאר'ן פאטער —

— פאר'ן שכור! לאכט ארויין דער קטיגור, און באנציען ווערט קאלט אין אללע אברים —

— נישט געקלאגט, ענדיגט דער מליץ יושר דען זאץ.

— און שטאנדיג עלענד — פיהרט ער ווייטער — קיין חבר, קיין תלמוד תורה, קיין חדר... קיין גאנץ בגד... קיין פרייע מינוט — —

— פאקטען — רופט ווייטער דער פרעזעס.

---

*) מלשינות.

— ער האָט געשוויגען אפילו שפּעטער, ווען דער פאָטער האָט׳ן, שכור׳ערהייט אַמאָל אָנגעחאַפּט ביי די האָהר און אין מיטען אַ שנייענדיגער ווינטער־נאַכט אַרויס געוואָרפען פון שטוב! ער האָט זיך שטיל אויפגעהויבען פון שניי און איז ענטלאָפען וואו די אויגען האָבען איהן געטראָגען...

אויפ׳ן גאַנצען וועג האָט ער געשוויגען... ביי׳ם גראָסטען הונגער האָט ער נור מיט די אויגען געבעטעלט!

ערשט אין אַ שווינדעלדיגע, נאַססע פריהלינג־נאַכט, איז ער אין אַ גרויסע שטאָט אַריין געקוממען; ער איז אריין ווי אַ טראָפּפען אין אַ ים און דאָך האָט ער די אייגענע נאַכט אין אַרעסט פערבראַכט... ער האָט געשוויגען, נישט געפרעגט פאַר וואָס, פאַר וועןְ? ער איז אַרויס און די שווערסטע אַרבייט געזוכט! נור ער האָט געשוויגען!

שווערער פאַר דער אַרבייט איז געוועזען זי צו געפיננען — ער האָט געשוויגען!

באָדענדיג זיך אין קאַלטען שוויס, צוזאַממען געדריקט אונטער דער שווערער־מער לאַסט, ביי׳ם גראָסטען קראַמפּף אין לעדיגען מאָגען — האָט ער געשוויגען!

בעשפּריצט פון פרעמדער בלאָטע, בעשפּיגען פון פרעמדע מיילער, געיאָגט פון טראָטואַרען מיט דער שווערסטער לאַסט אַראָב אין גאַססען צווישען דראָשקען, קאַרעטען און טראַמוויס, קוקענדיג יעדע מינוט דעם טויט אין די אויגען אַריין — האָט ער געשוויגען!

ער האָט קיינמאָל נישט איבער געדעכענט, וויפיל פוד לאַסט עס קוממט אויס אויף אַ גראָשען, וויפיל מאָל ער איז געפאַללען ביי יעדען גאַנג פאַר אַ דרייער, וויפיל מאָל ער האָט שעור נישט די נשמה אויסגעשפּיגען, מאָהנענדיג זיין פערדיענסט; ער האָט נישט געדעכענט, נישט זיין, נישט יענעמס מזל, נור געשוויגען!

זיין אייגען פערדיענסט האָט ער אויך נישט הויך געמאָנט! ווי אַ בעטלער האָט ער זיך ביי דער טהיר געשטעלט, און אין די אויגען האָט זיך אַ הינטישע בקשה געמאָלט! „קום שפּעטער" און ער איז פערשוואונדען שטיל ווי אַ שאָטטען, כדי שפּעטער נאָך שטיללער אויס צו בעטלען זיין פערדיענסט!

ער האָט אפילו געשוויגען, ווען מען פלעגט איהם אָבבייסען פון זיין פערדיענסט אָדער אַריינוואַרפען אַ פאַלשע מטבע...

ער האָט אַללעס געשוויגען...

— מיינט מען דאָך מאַכ׳ מיך! טרייסט זיך באָנציע.

— איינמאָל — פיהרט ווייטער דער מליץ יושר נאָך אַ טרונק־וואַססער — איז אין זיין לעבען איין אָנדערונג געשעהען... עס איז דורכגעפלויגען אַ קאָטש אויף גומטענע

ראָדער מיט צו־פּלאָשעטע פערד... דער שמייסער איז שוין לאַנג פון וויטענס גע־לעגען מיט אַ צושפּאַלטענעם קאָפּ אויפ'ן ברוק... פון די דערשראָקענע פערדס מיילער שפריצט דער שוים, פון אונטער די פּאָדקאָווים יאָגען זיך פונקען, די אויגען בלישציען ווי ברענענדיגע שטורקאַצען אין אַ פינסטערער נאַכט — און אין קאָטש זיצט נישט טויט, נישט לעבענדיג אַ מענש!

און באָנציע האָט די פערד פערהאַלטען!

און דער גראַטעוועטער איז געוועזען אַ יוד אַ בעל צדקה און האָט באָנציען די טובה נישט פערגעססען!

ער האָט איהם דעם געהרגעטענס בייטש איבערגעגעבען; באָנציע איז אַ שמייסער געוואָרען! נאָך מעהר — ער האָט איהן חתונה געמאַכט, נאָך מעהר — — ער האָט איהם אפילו מיט אַ קינד פערזאָרגט —

און באָנציע האָט אַלץ געשוויגען!

— מיך מיינט מען, מיך! בעפעסטיגט זיך באָנציע אין דער דעה, און האָט דאָך די העזה נישט איין אויג צו וואַרפען אויפ'ן „בית דין של מעלה"...

ער האָרט זיך ווייטער איין צו'ם מלאך מליץ:

— ער האָט געשוויגען אפילו ווען זיין בעל טובה האָט אין קורצען באַנקראָ־טירט און איהם זיין לוין נישט בעצאָהלט...

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דאָס ווייב איז איהם ענטלאָפען און איבער געלאָזט איהם אַ קינד פון דער ברוסט...

ער האָט געשוויגען אפילו מיט פופצעהן יאָהר שפּעטער, ווען דאָס קינד איז אויפגעוואַקסען און געגוג שטאַרק געוועזען — באָנציען אַרויס צו וואַרפען פון שטוב...

— מיך מיינט מען, מיך! פרייט זיך באָנציע.

— ער האָט אפילו געשוויגען — הייבט אָן ווייכער און טרויעריגער דער מלאך מליץ — ווען דער אייגענער בעל טובה האָט זיך מיט אַללע אויסגעגלייכט, נור איהם קיין גראָשען שכירות נישט צוריק געגעבען — און אפילו דעמעלט, ווען ער איז באָנציען (ווייטער פאָהרענדיג אויף אַ קאָטש מיט גומענע ראָדער און פערד ווי לייבען) איבער געפאָהרען...

ער האָט אַלץ געשוויגען! ער האָט אפילו דער פּאָליציי נישט געזאָגט, ווער עס האָט איהן צו רעכט געמאַכט...

ער האָט געשוויגען אפילו אין שפּיטאָל, וואו מען מאָג שוין שרייען!

ער האָט געשוויגען אפילו ווען דער דאָקטאָר האָט אָהן פופצעהן קאָפּייקעס

נישט געוואָלט צוגעהן צו זיין בעטט, און דער וואַכטער, אָהן פינף קאָפּ׳ — טוישען איהם די וועש!

ער האָט געשוויגען ביים גוס׳ען — ער האָט געשוויגען ביי׳ם שטאַרבען...
קיין וואָרט געגען גאָטט, קיין וואָרט געגען לייט!
— דיקסי!

באַנציע הייבט אָן ווייטער צו ציטטערן אויפ׳ן גאַנצען לייב. ער ווייסט, אז נאָכ׳ן מליץ יושר געהט דער קטיגור! ווער ווייסט וואָס דער וועט זאָגען! באַנציע אליין האָט זיין לעבען נישט געדענקט. נאָך אויף יענער וועלט האָט ער יעדע מינוט די פריהערדיגע פערגעססען... דער מלאך־מליץ האָט איהם אַלס דערמאָנט... ווער ווייסט וואָס דער קטיגור וועט איהן דערמאָנען!

— רבותי! הייבט אָן א שאַרף־שטאָכענדיג־בריהענדיג קול —
נור ער האַקט אָב —
— רבותי! הייבט ער נאָך אַמאָל אָן, נור ווייכער און האַקט ווייטער אָב.
ענדליך הערט זיך, פון דעם אייגענעם האַלז ארוים, כמעט א ווייך קול:
— רבותי! ער האָט געשוויגען! וועלל איך אויך שווייגען!
עס ווערט שטילל — און פון פאָרינט הערט זיך א נייע ווייכע ציטטערדיגע שטימע:

— באַנציע, מיין קינד באַנציע! רופט עס ווי א האַרפע... מיין האַרציג קינד באַנציע!
אין באַנציען צו־וויינט זיך דאָס האַרץ... ער וואָלט שוין צינד די אויגען געעפענט, נור זיי זענען פערפינסטערט פון טרערען... עס איז איהם אַזוי זיעס־וויינענדיג קיינמאָל נישט געוועזען... „מיין קינד", „מיין באַנציע" — זייט די מוטטער איז געשטאָרבען, האָט ער אַזאַ קול און אַזוינע ווערטער נישט געהערט —
— מיין קינד! פיהרט ווייטער דער אב־בית־דין — דו האָסט אַלס געליטטען און געשוויגען! עס איז נישט דאָ קיין גאַנץ גליעד, קיין גאַנץ ביינדיל אין דיין לייב אָהן א וואונד, אָהן א בלוטיג אָרט, עס איז נישט דאָ קיין איין בעהאַלטען אָרט אין דיין נשמה, וואו עס זאָלל נישט בלוטען... און דו האָסט אַלץ געשוויגען...
דאָרט האָט מען זיך נישט פערשטאַנען דערויף! דו אַלליין האָסט גאָר אָפשר נישט געוואוסט, אז דו קאָנסט שרייען און, אז פון דיין געשריי קאָננען יריחו׳ס מויערן ציטטערן און איינפאַללען! דו אַלליין האָסט פון דיין פערשלאָפענעם כח נישט געוואוסט...
אויף יענער וועלט האָט מען דיין שווייגען נישט בעלוינט, נור דאָרט איז דער **עולם השקר, דאָ אויפ׳ן עולם אמת וועסט דו דיין לוין בעקוממען!**
דיך וועט דאָס בית־דין של־מעלה נישט משפט׳ן, דיר וועט עס נישט פסקינען,

דיר וועט עס קיין חלק נישט אויס, און נישט אָבטהיילען! נעהם דיר וואָס דו ווילסט! אַללעס איז דיין!

באָנציע הייבט דאָס ערשטע מאָהל די אויגען אויף! ער איז ווי פֿערבלענדט; אַללעס בלאַנקט, אַללעס בליצט, פֿון אַללעס יאָגען שטראַהלען.

און ער לאָזט די מידע אויגען אַראָב.

— טאַקי? פֿראָגט ער מסופק און פֿערשאָמט.

— זיכער! אָנפֿערט פֿעסט דער אב־בית־דין! זיכער, זאָג איך דיר, אַז אַללעס איז דיין, אַללעס אין היממעל געהאָר צו דיר! וואָרען אַללעס וואָס דאָ בלאַנקט און בליצט איז נור איין אָבשיין פֿון דיין פֿערשוויגענער גוטקייט; איין אָבגלאַנץ פֿון דיין נשמה! דו נעהמסט נור ביי דיר אַלליין!

— טאַקי? פֿראָגט באָנציע נאָך אַ מאָל, שוין מיט אַ זיכערער קול.

— טאַקי! טאַקי! טאַקי! אָנפֿערט מען איהם אויף זיכער פֿון אַללע זייטען.

— נו, אויב אַזוי — שמייכעלט באָנציע — וויל איך טאַקי אַללע טאָג אין דער פֿריה אַ הייסע בולקע מיט פֿרישער פּוטטער!

דיינים און מלאכים האָבען אַראָב געלאָזט די קעפּ פֿערשאָמט; דער קטיגור האָט זיך צו לאַכט.

דאָס שטריימעל.

זיין בין איך אַ קירזשנער, נור דער עיקר — אַ שטריימעלמאַכער. אמת איז, אַז דאָס רוב פּרנסה האָב איך פֿון פּויערשע סיערמיענגים און טראָגער־פּעלצלעך.

עס פֿאַלט אויך אַ מאָל אַריין ליב־מילנער מיט'ן שאָפּפּען־פּעלץ...

אמת איז, אַז אַ שטריימעל טרעפֿט זיך זעלטען, זעהר זעלטען; וואָרים — ווער טראָגט היינט אַ שטריימעל? אַ רב! און אַ שטריימעל לעבט איהן שטאָנדיג איבער...

אויך איז אמת, אַז, ווענן עס טרעפֿט זיך שוין אַ שטריימעל, מאַך איך עס ערשט אומזיסט, אָדער האַלב אומזיסט. וועניגסטענס — לעג איך מיין ארבייט צו. דאָס אַללעס בין איך מודה, און דאָך בין איך דער עיקר אַ שטריימעלמאַכער, ווייל אַ שטריימעל האָב איך ליעב צו מאַכען!

אַז עס קומט מיר אין די האַנד אַריין, איז „אחרי בלותי" — פֿיהל איך ערשט וואָס איך בין, און וואָס איך קאָנן!

פֿון וואָס דענן, זאָגט אַלליין, זאָלל איך הנאה האָבען?

איך פלעג אַ מאָל נחת האָבן פון פויערישע סיערמיענגים...

ערשטענס: פאַר וואָס ניט?

צווייטענס: האָב איך מיר געטראַכט: „דאָס פויעריל גיט אונז ברויט, ער אַר־בייט זוממער אַזוי שווער און ביטטער, און איך קאָנן איהן ניט שיצען פאַר דער זונן, וועל איך חאָטש ווינטער, ווענן ער רוהט, איהן אָבהיטען פון קאָלט!"

און דריטענס האָב איך געהאַט אַ פיין ליעדעלע דערצו!

אַ יונגער מאַן בין איך געוועזן, אַ קול האָב איך געהאַט ווי אַ גלאָק, און איך פלעג געהען און זינגען:

„שטיך נאָדעל, שטיך,
אַ לעדער ווי אַ בלעך,
„אַ פוטטער ווי אַ באַרשט!
„ס'מאַכט זיך אַ סיערמיענגע פיין
„ס'וועט דעם פויעריל וואַרעם זיין...
„מרים-לעב, מיך דאַרשט!"

און אַזוי ווייטער, נאָך עטליכע סטראָפען... און דאָס גאַנצע ליעדעל, פער־שטעהט זיך, איז נור געמאַכט געוואָרען פאַר'ן „מאמר המוסגר"ס ווענען, עס זאָלל אויס קומען דער — „מרים-לעב, מיך דאַרשט!"

וויל, איהר מוזט וויססען, אַז די היינטיגע אשה-צנועה מרת מרים דבשה, איז דעמאָלט נאָך קיין גבאי'טע ניט געוועזן; זי האָט מיך ניט גערופען ווי היינט „בעריל קאָלבאַס", נור „בערעלע", און איך פלעג זי רופען „מרים-לעב!" און עס איז, בעונותינו הרבים, געוועזן אַ גרויס ליעבשאַפט צווישען אונז, און קוים האָט זי דער־האָרט דען „מאמר המוסגר" — אַז מיך דאַרשט, האָט זי מיר באַלד דערלאַנגט אַ ביסעל וויינשעל-שנאַפּס! שנאַפּס האָט אַ גרויסע פעולה אויף'ן כח הדם, און איך פלעג זי טאַקי תוך כדי דבור אָנחאַפּען ביים קלייד, דערלאַנגען אַ ברענענדיגען קוש אין די זיסע קירשען אַריין. און דאָפּעלט דערפרישט, נעמען זיך צוריק צו דער סיער־מיענגע!

היינט — אוים קירשען!

איך היים „בעריל קאָלבאַס", זי „מרים דבשה"...

אויך בין איך געוואָרען, אַז ערד איז דאָ ווענינ, פויערין — אַ סך... מען זאָגט: צופיעל... אַז די „איבריגע" פויערין ליידען הונגער; אַז אפילו פון זעקס מאָרג ערד קאָנן מען אויך ניט לעבען, אַז ווינטער, דעריבער, רוהט דאָס פויעריל ניט.

עס געהט ערשט אַ „זוואָזקע"!

אַ שאָנע רוה האָט ער עס ווינטער! גאַנצע טאָג און נאַכט פיהרט ער ווייץ

אין לייבילים מיהל אריין!

וואָס קלערט איהר? איך קאָנן אַ סך נחת האָבען, אַז מיין סיערמיענגע, מיין פּראַצע, ווערט אַ גאַנצען ווינטער אויסגעוויקט, נאָכקריכענדיג אַ פּאָר פּגירה׳שע פּערד, וואָס שלעפּען לייביל מילנער׳ס תבואה פאַר 13 גראָשען פער זאַק, פאַר 5 מייל וועגס!

פּיש! און וואָס האָב איך פאַר אַ נחת פון אַ טראָגער־פּעלצעל?

אַ גאַנצען ווינטער טראָגט עס זאַק מיט מעהל אין לייבעל מילנער׳ס מיהל אריין און אַ גאַנצען זוממער ליגט עס פערזעצט אין שענק פאַר ח״י גראָשען.

אֶלול־צייט, אַז מען ברענגט עס מיר אויפצוריכטען, ווער איך נאָך שכור פון ריח פון שלעכטען בראַנפען!

און אַז לייבעל מילנער׳ס שאַפּפּענפּעלץ, בכבודו ובעצמו, פאַלט מיר אין די האַנד אריין, ווי מיינט איהר, האָב איך נחת דערפון?

עס איז טאַקי אַ שאַפּפּענפּעלץ, עס איז טאַקי אַ כבוד, מען האָט טאַקי דער־פאַר דרך־אֶרץ אין שטאָדטיל; נור מיר קומט דערפון קיין גוטס ניט ארויס.

איך האָב אַ מאוס׳ע טבע געקריגען; איבער וואָס איך זעה, האָב איך ליעב צו קלערען: פון וואַנען עס קומט? פאַר וואָס עס איז אַזוי? צו קאָנן ניט אַנדערש זיין? און אַזוי ווי איך קריעג לייבעל מילנער׳ס פעלץ אין דער האַנד אריין, הייב איך אָן צו קלערען:

רבונו של עולם! נאָך וואָס האָסט דו בעשאַפען אַזוי פיעל מינים פּעלצען? פאַר וואָס האָט איינער אַ שאַפּפענפּעלץ, דער צווייטער אַ טראָגער־פּעלצעל און דער דריטער אַ סיערמיענגע און אַ פירטער גאָר ניט?

און קוים הייב איך אָן קלערען, פערטראַכט איך מיך, די נאָדעל בלייבט שטעהן, און האשה־צנועה מרת מרים תחיה וואַרפט מיר, וואָס עס קומט איהר אונטער דער האַנד, אין קאָפּף אריין...

זי ווילל גלייך מיט אַללע, אַז „בעריל קאַלבאַס" זאָלל ווייניגער קלערען און מעהר אַרבייטען...

נור וואָס זאָלל איך טהון, אַז איך מוז קלערען! אַז איך וויים פאָרט, אַז לייבעל מילנער לאָזט זיך ניט פריהער איבערשטרייכען דען שאַפּפענפּעלץ, ביז ער רייסט ניט אָב אַ גראָשען פון זאַק דער סיערמיענגע, און דען אייגענעם גראָשען פער פוד דעם פּעלצעל...

נו, זאָלל איך פון דעם נחת האָבען?

אַה, איך האָב שיער ניט פערגעסען!

אַ וואָך פאַר סליחות האָט זיך מיר שיער ניט געמאַכט אַ נייע מאָדנע אַרבייט... וואָס ווייבער קאָננען! עס קומט אריין פריידעל די גבאי׳טע מיט שרעקליך גרויסע

האַנדשוה אויף די האַנד — איך קוק מיך צו, עס איז אַ פּאָר פויערישע שטיפּעל — איך האָב געמיינט, אַז איך פלאַטש פאַר געלעכטער.

— גוט מאָרגען! מאַכט זי צו מיר מיט איהר זיסס־אָבגעריססען קול׳עכעל, גוט מאָרגען! בערעלע!

זי איז מיין ווייב׳ס חברת׳ע, אונ איז זיך נוהג, פונקט ווי די גאַנצע שטאָדט, אונ רופט מיך שטאָנדיג „בעריל קאָלבאַס"; היינט: בערעלע! אונ אַזוי זיסס; איינ־געמאַכטס דערפון צו פרעגלען! פערשטעהט איך שוין, אַז זי דאַרף עפּיס צו מיר...

איך קלער, אַז זי האָט די פויערישע שטיפעל פון אַ וואָגען „אָראָבגעצויגען" (עס איז דאָך ניט ערגער פאַר קליין געלד פון—צדקה פושקע) אונ וויל ביי מיר די סחורה בעהאַלטען! — פראָג איך זי שטרענג:

— וואָס ווילט איהר?

— באַלד מיט׳ן „ירגזון", ענטפערט זי נאָך זיססער, האָניג רינט איהר פון אַלטען מויל אַרויס, — באַלד „וואָס ווילט איהר?" אונ וואו איז דער „גוט יאָהר"!

— זאָל זיין „גוט יאָהר", נור איין עק —

וואָס איילסט דו דיך, בערעלע — שמייכעלט זי נאָך זיססער — אָט, איך בין געקוממען דיך פרעגען, אויב דו האָסט ניט עטליכע שטיקלעך פוטער —

— אונ וואָס איז אַז ד׳האָב?

— וואָלט איך דיר אָנגעשלאָגען איין עסק — מאַכט זי —

— נו? אַרויס דער מיט! רעדט!

— דו זאָלסט זיין אַ גוטער „בערעלע", וואָלסט דו מיר אויסגעבעטעט אָט די שטיפעל מיט שטיקלעך פוטטער! איך וואָלט געהאַט אין וואָס צו גייהן צו סליחות, אונ דו וואָלסט דיר גאָר וואָלוועל אַ מצוה געקויפט!

איהר פערשטעהט אַ מסחר? אַ „וואָלוועלע מצוה!"

— איהר ווייסט דאָך — זאָג איך איהר — אַז בעריל קאָלבאַס איז ניט קיין בעל־עסקן אויף מצות?

— נור וואָס? פון איין אָרימע יודענע וועסט דו געלד נעמען?

— נו, ניט קיין געלד! איך וועלל אייך עס טאָן פאַר גאָר אַ קלייניגקייט! איך וועלל אייך אויסבעטטען די שטיפעל, אונ איהר וועט נור מיר פערצייהלען אייערע חטאות נעורים...

ווילל זי ניט, האָב איך זי אָבגעשיקט צו׳ן איין איינבינדער!

בעטט איך ניט קיין שטיפעל אוים! עס איז מיר אַזוי אויך נמאָס ומאוס פאַר׳ן לעבען! איהר לאַכט? אונ דאָך, אַז איך האָב נישט קיין שטריימעל, איז מיר אַלל־עס נמאָס ומאוס! וואָר׳ן וואָס? אויף וואָס אַרבייט איך? אַלץ דעם שטיק חומר אָנצולייגען! אונ מיט וואָס? מיט ברויט אונ מיט קאַרטאָפעל, ברויט אָהן קאַר־

טאָפּעל און גאַנץ אָפּט נאָך מיט קאַרטאָפּעל אָהן ברויט! כדאי?

גלויבט מיר, אַז אַ מענש אַרבייט 50 יאָהר און עסט 50 יאָהר טאָג־טעגליך קאַרטאָפּעל, מוז איהם נמאס ומאוס ווערען דאָס לעבען! מוז איהם דאָך אַ מאָל איינפֿאַללען — זיך, אָדער לייבעל מילנער, אַ מעשה צו טהון! און אויב איך עסס ווייטער רוהיג מיינע קאַרטאָפּעל, און אַרבייט ווייטער, האָב איך עס נור דעם שטריימעל צו פֿערדאַנקען!

אַז איך קריג אַ שטריימעל אין דער האַנד אַריין, ווערט מיר אויפגעפֿרישט דאָס בלוט אין די אָדערן! ווייס איך נאָך וואָס איך לעב!

. . . .

מאַכענדיג דאָס שטריימעל, פֿיהל איך, אַז איך האַלט אַ פֿויגעל אין דער האַנד, און אָט, וועלל איך זי אָפּפֿענען, וועט דער פֿויגעל אַרויף פֿליהען הויך, הויך! קום מיט׳ן אויג צו דערזעהן!

און איך וועלל שטעהן און קוקען און קוועללען: דאָס איז מיין פֿויגעל, איך האָב׳ן געמאַכט, איך האָב׳ן אַרויפגעשלאָגען אין דער הויך!

אין שטאָדט, ברוך השם, האָב איך קיין דעה ניט, צו קיין אסיפה רופֿט מען מיך ניט, אַליין געהן, בין איך קיין שניידער ניט, איך קום ניט כמעט אַרויס אין גאַס אַריין! איך האָב קיין שטאָדט ניט, ניט אין שוהל, ניט אין בית המדרש, ניט ביי׳ן אַ מנין! איך האָב אויף גאָר ניט, אין ערגיץ ניט צו שאַפֿען... אין דער היים איז מרת מרים די רייטערקע! איידער איך פּרוב אָפּפֿענען דאָס מויל צו רעדען אַ וואָרט, בעהאָגעלט זי מיך שוין מיט קללות! זי ווייסט שוין וואָס איך וויל זאָגען, וואָס „בעריל קאָלבאָס״ מיינט, און עס קאָכט!

נו, וואָס בין איך? אַ גאָר ניט! און דאָך, לאָז איך אַ מאָל אַרויס אַ שטריי־מעל אויף קהל — בייגט זיך קהל אין דרייען!

איך זיץ אין דער היים און שוויג, און מיין שטריימעל שאָקקעלט זיך אויבען אָן אויף אַ חתונה, אויף אַ ברית, אויף אַ סעודת מצוה... עס הוידערט זיך איבער׳ן גאַנצען עולם ביי דער קלפֿי, ביי׳ן אַ דין תורה!

און אַז איך דערמאַנן מיך אָן דער גדולה, וואַקסט מיר טאַקי דאָס האַרץ...

* * *

קעגען־איבער מיר וואָהנט אַ שמוקלער... איך בין איהם אָסור נישט מקנא!..

זאָל זיינער איין עפּאָלעט, אָדער אַ שליפּע, זאָגען אויף איין אָקס „טרפה!״ און אויפ׳ן צווייטען „כשר!״ אדרבא לאָמיר זעהן! און אַז מיין שטריימעל זאָגט אויף 4 אָקסען דורך איינאַנד: טרפה!״, ווערט דער קצב אויסגעריססען; די העקקער־יונגען בעהאַלטען די צייהן אין בייטעל, דאָס גאַנצע שטאָדטיל האָט נייע

„ניין־טאָג", אַ גאַנצע סאָטניע קאָזאַקען קריגט פאַר זעקס גראָשען אַ פונט פלייש, און פערפאַללען! עס רעדט קיינער ניט אַ וואָרט!

אָט, דאָס הייסט אַ גבורה!

איך געדענק דענן נישט?! פאַר אַ יאָהרען איז געווען אַ פגירה אויף שאָף.

עפּיס, זאָגט מען, מאַכען די שאָפּעלעך אַזוינע מאָדנע הקפות, ביז זיי פער־דרעהען די קעפּלעך און פאַלען אַנידער טוידט! איך בין נישט געוועזען דערביי; „הקפות" איז „הקפות", נור מן הסתם האָט שוין יַענקעל קצב געהאַט וואָ'לוועל שעפּסען־פלייש!

דער וועטערינאַר איז געקוממען און געזאָגט: טרפה! מען האָרט איהן ווי די קאַץ!

ער האָט אַראָב געבראַכט פיערערליי עפּאָלעטען, אַ פּאָר שליפּעס; מען האָט זיי אַלע אוועקגע'גנב'עט דאָס פלייש פון אונטער די האַנד, און נאָך אויפ'ן דריטטען טאָג האָט דאָס גאַנצע שטאָדטיל געהאַט וואָלוועל כשר פלייש אויף וועטשערע!

ביי מיין שטריימעל גנב'עט מען נישט! עס דאַרף קיין שליפּעס, קיין עפּאָלע־טען ניט, ער אַליין ריהרט זיך אויך נישט פון אָרט! און כל זמן מיין שטריימעל זאָגט נישט: עסס! עפענט זיך אין שטאָדטיל קיין מויל נישט אויף!

איהר מיינט אפשר, אַז די גבורה שטעקט אין דעם, וואָס איז אונטערן שטריימעל? אכור חזיר!

איהר ווייסט אפשר נישט, וואָס דערונטער איז?

איך, ב"ה, ווייס!

די בריאָה איז, ב"ה, פריהער אין נאָך אַ קלענער שטאָדטיל אַ מלמד גע־וועזען, און מיין טאַטע עליו השלום, איידער ער האָט געזעהען, אַז עס וועט שוין פון מיר קיין לייט נישט זיין, האָט ער מיך אַהין געשיקט צו דער בריאה לער־נען! עס איז געוועזען רחמנא ליצלן אַ שלים־מזל, וואָס די וועלט פערמאָגט עס נישט! אַ זעלטענער מלמד!

די בעלי הבתים האָבען געזעהן, אַז ער קענן זיך ניט אויף קיין „צורת מטבע", האָבען זיי איהם באַלד אָבגעריססען אַ האַלבע שכירות, און די צווייטע האַלבע גע־צאָהלט מיט אָבגעריבענע צוואַנציגערס פאַר דרייערס, אָדער מיט בלעכענע פערציגערס; די רביצין האָט געזעהען, אַז זי וועט מיט איהם מיט גוטען ניט אַרויס, פלעגט זי איהם טאָג טעגליך דאָס בערדיל אויסצופּען!

און איהר האָט איהר ניט וואָס פעראיבעל צו האָבען!

ערשטענס האָט געפעהלט פרנסה; צווייטענס האָט אַ יודענע ליעב צו צופּען; דריטענס, האָט ער שוין אַזאַ בערדיל געהאַט, וואָס האָט זיך געבעטען, כמעט

געחלש'ט מען זאָל עס צופּען! עס האָט אַזוי בעשיינפּערליך געבעטען, אַז מיר תלמידים האָבען זיך אויך ניט געקאָנט איינהאַלטען, און אַללע מאָל האָט זיך איין אַנדערער גענומט אַראָבלאָזען אונטער'ן טיש, צוכאַפּען זיך צום רבין'ס באָרדיל און אויס־רייסען אַ האָהר!

נו זאָגט אַליין! קאָנן אין אַזאַ בריאה שטעקען אַ גבורה?

אָפשר מיינט איהר, ער איז מיט דער צייט אַנדערש געוואָרען?

אָסור חזיר! עס איז אין איהם קיין שום אָנדערונג ניט געשעהען! די אייגענע קליינע, פערלאָשענע, מיט אייטער פערגאָססענע, בטל'נישע, שטאָנדיג דערשראָ־קענע אויגען!...

אמת, פאַר דחקות איז איהם דאָס ערשטע ווייב געשטאָרבען, נו וואָס איז? מאי נפקא מינא? צופּט איהם די צווייטע דאָס באָרדיל! ווי באַלד עס בעט זיך, עס חלש'ט, מען זאָל עס צופּען, אַז מען קאָנן עס ניט אָבזאָגען! און איך אַליין, ווענן איך זעה עס, קומט מיר אויך דאָס וואַססער אין מויל אַריין, אַ צופּ צו טהון!

נור, וואָס דענן איז געשעהען? ניט מעהר נור וואָס איך האָב איהם אַ שטריי־מעל געמאַכט!...

איך בין מודה ומתודה, אַז ניט מיין עצה איז עס געוועזען! מיר וואָלט עס גאָר ניט איינגעפאַללען!

קהל האָט בעשטעלט און איך האָב געמאַכט; נור קוים איז דאָס אייגענע קהל געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס שטריימעל, וואָס זיי האָבען ביי מיר בעשטעלט, וואָס איך אָרימער „בעריל קאָלבאַס" האָב געמאַכט, קומט צו פאָהרען און איז שוין אַ וויאָרסט אונטער דער שטאָדט, איז עס אַרויסגעלאָפען מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה! קינד־און־קייט איז אַרויס געלאָפען, קראַנקע זענען פון די בעטטען אַרויס! מען האָט אויסגעשפּאַנט די פערד און גאַנץ קהל האָט זיך אויף איינמאָל געוואָלט איינשפאַננען און שלעפען מיין שטריימעל! גאָט ווייסט, וואָס פאַר אַ מחלוקת עס וואָלט דערפון אַרויס! וואָס פאַר פעטש, וואָס פאַר אַ מסירות... ווענן ניט וואָס אַ חכם האָט איין עצה געגעבען: מען זאָל מאַכען אַ ליציטאַציע!

און לייבעל מילנער האָט געגעבען ח"י מאָל ח"י זהובים, און ער איז געווע־זען דאָס ערשטע פערד!

נו, שטעקט ניט אַ גבורה אין מיין שטריימעל?

* * *

מיין אשה צנועה רופט מיך (אַ חוץ בעריל קאָלבאַס) נאָך בעל תאוה'ניק, עזות־מחוצף'ניק, נבול־פה'ניק, כל בו'ניק, און וואָס דאָס וואַססער ברענגט איהר אין מויל אַריין...

עס איז אמת, א מענש איז קיין חזיר ניט! איך האָב הנאה פון א גלייך ווערטיל; איך האָב אַמאָל ליעב לייביל מילנער, אין די אויגען און אונטער די אויגען, אריינצוזאָגען א שפילקע.

איך, — וואס וועל איך דאָ לייקענען? — די דיענסט-מיידליך, וואס נעמען וואסער געגענאיבער אין הויף ביים פלומפ, זעננען ח"ו קיין כהנים און דוכענען ניט, — האָב איך ליעב א קוק צו טהון...

נור, גלויבט מיר, אז ניט דאָס דערהאלט מיך ביים לעבען!

מיך דערהאלט ביים לעבען איין זאך: איך וויים, אז איך לאָז איין מאָל אין א יובל ארוים איין עבודה זרה'לע אויף קהל, און דער גאנצער עולם בוקט זיך צו איהר, צו מיין „מעשי ידי"!

איך וויים, אז ווענן מיין אשה צנועה ווארפט מיר די שליסעליך איבער'ן טיש, אז דאָס האָט זי מיין שטריימעל אזוי געהייסען! מיך האָרט זי ווי די קאטץ, אָבער מיין שטריימעל מוז זי פאָלגען!

ווענן זי קומט אהיים ערב שבת ויום טוב פון יאטקע אָהן פלייש, און שילט דען קצב — וויים איך, אז דער קצב איז א מכה שולדיג, אז מיין שטריימעל לאָזט זי היינט קיין קוגעל ניט מאכען!

איך וויים, אז ווענן זי נעמט נאָך גאָר א גוטען טאָפּ און ווארפט איהן ארוים אין גאסס אריין, אז דאָס האָט ניט זי, נור מיין שטריימעל דען טאָפּ ארויס-געוואָרפען! אז ווענן זי נעמט און קנייפט אויס פון ראָשטשינע א שטיק טייג און ווארפט עס אין פייער אריין, און הייבט אויף די האָנד און פערגלאָצט די אויגען צום באלקען, וויים איך גאנץ גוט, אז דער באלקען הייבט דערפון גאָר ניט אָן צו וויססען, — אז דאָס האָט גאָר מיין שטריימעל דאָס שטיקעל טייג פערברענט!

* * *

און דערביי וויים איך, אז מיין אשה צנועה איז ניט קיין בת יחידה ביי קהל, און קהל איז ניט קיין בן יחיד ביי גאָטט; אז קהל האָט א סך אזוינע נשים צדקניות, און גאָטט ב"ה, האָט א סך, א סך אזוינע קהל'ס, און אז מיין שטריימעל האָט איבער אללע מיליאָנען מיליאָססען נשים צדקניות צו שאפפען!

מיליאָנען שליססעל ווערען געוואָרפען, מיליאָנען ווייבער מאכען ניט קיין קוגעל, מיליאָנען טאָפּ פלאצצען אויף די שטיינער אין גאסס, און פון דעם חלה-נעהמען וואָלט איך מיך אונטער גענוממען מפרנס צו זיין א פאָלק אֶביונים!

און ווער טהוט דאָס אללעס? אלץ מעשי ידי! אלץ מיין שטריימעל!

* * *

ווייטער דער שמוקלער! אָט זיצט ער געגענאיבער דעם פענסטער; זיין פינג

גלאַנצט, גלייך מען וואָלט עס מיט שמאַלץ בעשמירט.

וואָס גלאַנצט עס? וואָס פינקלען איהם די לופּעגדיגע אייגעלעך?

ער האָט אָנגערעדט אַ פּאָר גאָלדענע שליפעס!

ערשטענס, ווייבען מיר וואָס גאָלד און וואָס מישורא איז! און צווייטענס, ווייס איך, אַז אַ פּאָר שליפעס מוזען 10 מאָהל מעהר זעלנער האָבען אונטער זיך אַלס לייבעל'ס שאַפּענפּעלץ — סיערמיענגעס און טראַגער־פעלצליך! און היינט זאָלל פּרובּען די גראָסטע גאָלדענע שליפע אַרויסגעבען אַ פּריקאַז: „10 אָקסען זאָלסט דו קוילען און אַ האַלבען קאָבען!" „קראַנק זאָלסט דו קייען, פּיערליי געפּאָסס האָבען און די מילך עססען אויף דער לינקער זייט טעללער!"; „פון יעדען ביססען זאָלסט דו וואַרפען אַ שטיק אין פייער צו אין וואַססער אריין!" אָדער: „יעדער חתן מוז מיר פריהער ווייזען זיין כלה, און יעדע כלה איהר חתן!" „מיט מיר — אַללעס, אפילו צו־זעצטערהייט, אָהן מיר — ניט אַ לעק!"

די גראָסטע גענעראַלסקי שליפע וועט גאָר די פאַנטאַזיע, די העזה דערצו ניט האָבען! און ווען יאָ, וואָלט זי געמוזט פערזייען מיט נייע זעלנער די גאַנצע מדינה: ביי יעדען בעטט אַנידערשטעללען האָטש אַ פּאָר קאָזאַקען, איינער זאָלל היטען דען צווייטען, און ביידע — דאָס בעטט!

און וויפיעל וואָלט דערביי נאָך גנבות געשעהען, וויפיעל קאָנטראַבאַנדע! וויפיעל וואָלט מען אָבגענאַרט! רבונו של עולם, ווי פערמאָגט מען דאָס!

און מיין שטריימעל טהוט דאָס אַללעס, און שטיל און פיין, אָהן נאַהייקעס, אָהן קאָזאַקען!

איך זיטץ מיר גאַנץ שטיל אין שטוב און ווייס, אַז אָהן מיין שטריימעלס ערלויבנים וועט זיך קיין משה'לע צו קיין חנה'לען ניט צורירען, קיין אויג ניט וואַרפען!

חס ושלום!

און פערקעהרט, אַז מיין שטריימעל האָנגט אָן אַזאַ משה'לען אָדער אַ חנה'לען אַ לונג־און־לעבער אויף דער נאָז, איז — צום טויט! קאָנסט דו פון איהר ניט אַנדערש פּטור ווערען סיידען מיט'ן לעבען צוזאַממען! און, ווילסט דו אַזוי לאַנג נישט וואַרטען, מוזט דו קומען בעטען, חלש'ן פאַר'ן אייגענעם שטריימעל: שטריימעלע, ראַטעווע! שטריימעלע אָפּפען מיר אויף די קייטען! לאָז מיך אַרויס פון תפיסה!

* * *

אין עק גאַסס איז דאָ אַ שענק.

זייט מיין אשה צנועה איז אַ גבאי'טע געוואָרען, און גיסט מיר אויף ווייגשעל קיין שנאַפּס נישט אויף, האָב איך מיך דאָרט אַ מאָל אריין, דאָס האַרץ צו

ד׳רוח פֿען, בפרט אין אַ תענית... על כּל פּנים בין איך דאָך ניט מחויב פֿאַס־טען; עס איז דאָך פֿאָרט מיין אייגען שטריימעל!

דען שענקער קענען איך שוין פֿון לאַנג... ער לעבּט אויך ניט פֿון מצוות און מעשׂים טובים... נור ניט אין דעם בין איך אַצונד אויסען...

צוויי טאָכטער האָט ער געהאַט! צוויי שוועסטער פֿון איין טאַטע־מאַמע! וואָס זאָג איך, אַ צווילינג! ווי איך בין אַ יוד. —

עס איז דען מאָגליך געווען איינע פֿון דער צווייטער צו אונטערשיידען? און אַ חן׳עווריגער צווילינג, אַ בּרכה צו מאַכען!

פּנים׳לעך — ווי שׂמחת־תּורה־אָפּפעלעך פֿון אַ פֿאָהן אראָב! בּעשמעקט — ווי בּשׂמים־שקעטעלעך; אויפֿגעוואַקסען ווי לולבֿ׳ן, און צוויי פּאָר אויגען, זאָלל גאָט שומר ומציל זיין! אַז איינע ווארפֿט אַ בּליק, דאַכט זיך — אַ בּריליאַנט האָט געבּליצט און אָרנטליכע קינדער! אין שענק און דאָך וויט פֿון שענק!

אין ארון קודש אלליין וואָלט מען זיי ניט בּעססער און עהרליכער ערצויגען!

* * *

אין שענק געבּאָרען און דאָס זעננען מלכּות געוועזען! עס האָט קיין איינ־ציגער שכּור פֿאַר זיי קיין שלעכט וואָרט ניט גערעדט ... קיין סטראַזשניק, קיין אַקציזניק! עס זאָלל געוועזען דער גראָסטער מאַנן אַריינקומען, וואָלט ער אויך, דאַכט זיך, די העזה ניט געהאַט, איינער אַ קניפּ צו געבען אין באָקיל: ניט מיט די האַנד, ניט מיט׳ן אויג, ניט אפילו אין געדאַנק! איך האָב שיער, שיער ניט געזאָגט: אַז אין זיי שטעקט מעהר גבורה ווי אין מיין שטריימעל! און איך וואָלט אַ גראָבען טעות געהאַט!

דאָס שטריימעל, האָט זיך אויסגעוויזען, איז שטאַרקער, טויזענד מאָל שטאַר־קער פֿאַר זיי!

* * *

אַ צווילינג! איינע אָהן דער אַנדערער האָט זיך ניט געוויזען. אַז איינער האָט עפּיס וועה געטהון, האָט די צווייטע דען אייגענען שמערץ געפֿיהלט... און דאָך — ווי געשווינד האָבען זיך זייערע וועגען צושיידט...

דאָס אייגענע געטהון, קוים עטוואָס אַנדערש, און דאָך!...

בּיידע האָבען זיך פֿלוצלינג פֿעראָנדערט. טהייל מאָל זעננען זיי פֿרייליכער טהייל מאָל טרויעריגער און פֿערטראַכטער געוועזען ווי פֿריהער! — איך קאָנן אייך נישט אויסמאָלען, וואָס מיט זיי איז געשעהען. די רעכטע וואָרטער ליגען מיר אויף דער צונג, נור אַ קאָנן זיי נישט אַראָבּשאַרען... אַ מענש האָט נישט געלערנט... נור אין זיי איז

טיפֿער, פֿעסטער און צוגלייך טרויעריגער און זיססער געוואָרען...

און מען האָט געוואוסט, ווער עס איז שולדיג דערינגען; מען האָט געטייט מיט די פֿינגער אויף צוויי משה׳לעך, וואָס האָבען ביידע חנה׳לעך נאָך שאָנער, נאָך בעססער, נאָך חן׳עוודיגער, נאָך עפּיס האָבער געמאַכט!...

עט! עפּיס האָב איך איין אַנדער לשון בעקוממען, עס פּאַסט גאָר ניט פֿאַר אַ קירזשנער! אַ טרעהר האָט זיך מיר אין די אויגען פֿערדרעהט, נישט פֿאַר מיינע יאָהרען.

מיין אשה צנועה וועט ווייטער זאָגען: בעל תאוה־ניק...

איך וועל אייך שוין לאַנג ניט ברייען:

ביידע שוועסטער האָבען דאָס איינענע געטהון, כהויה דאָס אייגענע, ניט אומזיסט זעננען זיי דאָך אַ צוויללינג געוועזען!

ביידע האָבען משה׳לעך בעקוממען, און ביידע האָבען געמוזט אין אַ קורצע צייט אָרום, אריינזעצען קלינעס אין די קליידערלאַך!

שאָמט איך נישט, דער סדר עולם איז אַזוי; גאָטט וויללען איז עס, וואָס איז די בושה?

און דאָך ווי אַנדערש איז ביי יעדערער געשעהען!

איין שוועסטער האָט געטראָגען פֿראַנק און פֿריי: פֿאַר גאָטט אין שוהל, פֿאַר לייט אין גאַסס, פֿאַר׳ן סטראַזשניק, אַקציזניק און אַללע גאָסט אין שענק!

די אייגענע שוועסטער האָט זיך דערנאָך אין דער ווייט פֿון די שכורים, אין אַ שטיללע שטוב, אין אַ וואַרימע שטוב, און אין אַ וויים בעטט אריינגעלייגט:

מען האָט די פֿענסטער פֿערהאַנגען, די גאַסס מיט שטרוי אויסגעלעגט, עס איז אַ באָבע געקוממען; מען האָט נאָך אַ דאָקטאָר געשיקט... ז׳ער נאָך איז אַ שמחה געוועזען... און ווי הייסט אַ שמחה!

און עס האָט אָנגעהויבען וואַקסען אַ ניי קליין משה׳לע — לתורה, לחופה ולמעשים טובים! און, אַז זי האָט געזעהען ווי גוט עס איז, שיטט זי שוין יאָהר ביי יאָהר קליינע משה׳לעך, און איז אַ בעל־הבית׳טע עד היום הזה...

אָבער די צווייטע האָט געטראָגען בסוד סודות, וועהען געקריגען אין אַ קעל־לער, דאָס קינד האָט אָבגענוממען אַ שוואַרצע קאַץ...

איהר קליין משה׳לע ליגט שוין לאַנג ערגיץ אונטער אַ צוים, מעהר וועט שוין קיין משה׳לעך ביי איהר ניט זיין! און איין גאָטט ווייסט, וואו זי אַלליין איז אַהין געקוממען! — זי איז אוועק!

מען זאָגט, אַז זי דיענט ערגיץ אויף דער ווייטער וועלט, אַז זי לעקט אָב פֿון פֿרעמדע טעללער... אַנדערע זאָגען, אַז זי לעבט שוין נישט מעהר...

אַ שלעכטען סוף געהאַט!

און דער גאַנצער חלוק איז געווען, וואָס דאָס ערשטע איז געשעהען אויף׳ן שוהל-הויף, אויף׳ן אַלטען באָרגעל מיסט, אונטער אַ ברודיג שטיק וואַללענציינ מיט בעזילבערטע אותיות... נור מיט׳ן שטריימעל, — און דאָס צווייטע איז געשעהען ערגיץ אין אַ זינגענדיגען וואַלד, אויף פרישען גראָז מיט פרישע בלומען, אונטער גאָטטס בלויען הימעל, אויסגעזייעט מיט זיינע שטערען, נור — אָהנ׳עם שטריימעל.

עס העלפען ניט קיין שמעקעדיגע בלומען, קיין זינגענדיגער וואַלד, ניט גאָטטס הימעל, ניט זיינע שטערען, ניט גאָטט אַלליין! —

ניט אין זיי אַללע שטעקט די גבורה; אין שטריימעל שטעקט זי! ניט אין פּאַגאַנעס, ניט אין שליפּעס, ניט אין טויזענד-מאָל שאָנערע חנה׳לעך, נור אַלץ אין שטריימעל, אין דעם שטריימעל, וואָס איך „בעריל קאָלבאַס" מאַך!

און דאָס נור דערהאַלט מיך ביים נאַררישען לעבען פון קאַרטאָפּעל!

װענוס און שולמית.

אין קלויז אונטערן אויוון זענען געזעססען צוויי ישיבה-בחורים, חיים און זעליג. חיים האָט געלעזט הויך פון אַ געשריבען ביכעל, און זעליג האָט צו און פעריכט אַ שוך מיט אַ פּראָסטער נאָדעל-פאָדם.

„... און שאָן איז חנה געווען ווי ווענוס..."

— זאָג מיר, זעליג, איך בעט דיך, וואָס מיינסט דו מיטן וואָרט ווענוס? — האָט חיים אַ פרעג געטהון.

— ווענוס איז אַ מיטהאָלאָגישער גאָט — האָט איהם זעליג געענטפערט, שטאָבענדיג אין שוך אַריין.

— וואָס איז אַזוינס מיטהאָלאָגיע?

— דאָס ווייסט דו אויך נישט, חיים?... דו געדענקסט, יענע וואָך איז געקומען צו פאָהרען אַ משונה׳דיגע בריאה מיט אַ לאַנגען פּאַרטוך און מיט אַ רויט מיצעל, און האָט פערקויפט בזול-הזול לאַקרעץ-פּלעצעל מיך נאָך אַנדערע זיססע זאַכען?

— אַהאַ!

— דאָס איז געוועזען אַ גרעק, און עס איז דאָ אַזאַ גאַנץ פאָלק, וואָס הייסט מיט׳ן נאָמען „גרעקען".

— און אלע פערקויפען לאקרעץ־פלעצעל ?

— געה, דו נארר, זיי האבען זייער אייגען לאנד—„ג ר י כ ע נ ל א נ ד"... די גרעקען זענען איין אלט פאלק... זיי ווערען דערמאנט אין תנ"ך. זייער לאנד הייסט „א ר ץ י ו ן", זיי אליין — „י ו נ י ם".

— וואס'ער יון? נישט פון דעם קומט ארויס „איוואן"?

— חס ושלום! י ו נ י ם זענען נאר גרעקען — „מ ל כ ו ת י ו ן". אט די יונים זענען א מאל געווען זעהר א שטארק און א געבילדעט פאלק... דו האסט אוודאי געהערט: א ר י ס ט ו, ס א ק ר א ט; זיי ווער'ען דאך געבראכט פון אונזערע חכמים, ווי פונ'ם ר מ ב"ם... א ר י ס ט ו, למשל, האט געגלויבט, אז די וועלט איז א קדמון... דאס אלץ זענען ג ר ע ק ע ן, נאר די גרעקען, חאטש זיי זענען געוועזען געבילדעט, געקאנט מאהלען, זעגען, שניצען און אלע שאנע מלאכות, זענען זיי פארט געווען פראסטע גאצען־דיענער, האבען זיי פראסט געדינט עבודה זרה.

— או — ווא!

— זעהסט דאך! און אט די מעשיות, די ספורים פון די גאצען, פון די אבגאטער, הייסט מ י ט ה א ל א ג י ע.

— אהא! נו, און וואס איז ו ו ע נ ו ס?

— אין דער מיטהאלאגיע איז וועגוס די גאטין פון שיינקייט...

— וואס הייסט ג א ט י ן?

— פערשטעהסט דו: ביי זיי האט יעדער פאך, יעדע מלאכה א בעזונ־דער'ן גאטט, ווי, למשל, מען זאגט ביי אונז, אז יעדע אומה האט איהר שר... למשל שניצעריי, פאעזיע, שאנהייט, געזונדהייט, גבורה...

— האט דאס אלץ גאטער? נור וואס מיינט מען גאטין? א ק ל י י ן גאטיל?

— ניין, גאט איז איין „ע ר", גאטין איז א „ז י".

— הא? נקבות? זיי האבען אריינגעזעצט אין הימעל אריין נקבות?

— ע, חיים, פארוואס מאנגער יא און נקבות נישט?

— אמת; איך האב אבער געמיינט, זעליג, אז גאטער דארפען זיין נישט זכרים און נישט נקבות...

— דו מוזט וויסען, חיים, אז די גרעקישע גאטער זענען גלייך צו מענשען, דער חלוק איז נור דאס, וואס זיי לעבען אייביג. דערפאר האבען זיי גלייך ווי מענשען קינדער, ווייבער און פלגשים, נור שטארבען קאנען זיי באין אופן נישט! אט, למשל, דער האכסטער פון זיי, י ו פ י ט ע ר אליין, דער גרעסטער גאט, וואס האלט דען דונגער אין דער האנד און אללע גאטער ציטער'ן פאר איהם אימת מות; ער אליין איז פון דעמסטוועגען א פאנטאפעל, א גאר נישט ביי זיין ווייב יונאנא, ווי

אַ פּראָסטער מלמד בײַ דער רבי'צען. איך האָב דיר שוין אַ מאָל דערצעהלט פֿון דעם פֿלוסוף סאָקראַטעס'עס ווײַב, פֿון דער מרשעת קסאַנטיפּע; זי איז געווען אַ הונד געגען דער יונגאַ! הײנט שטעל דיר פֿאָר, וואָס פֿאַר אַ צרות יופּיטער האָט געליטטען; ער האָט זיך אוודאי צעהן מאָל אין טאָג געווינשען דעם טוידט... נור נײַן, שטאַרבען קאָן ער נישט!

— הלל — וועגוס?

— אָט וועגוס איז די געטין פֿון דעם שאָנקייט! צונד וועלל איך דיר פֿאָרלעזען איהר געשיכטע.

זעליג האָט אַוועקגעלעגט דעם האַלב פֿערריכטען שוך, אַרויסגעשלעפּט אַ ברודיג פּאַפּיר פֿון בוזעם און אָנגעהויבען לעזען:

— וועגוס, אַפראָדיטאַ, אַפאָגענעאַ, פּאָנטאַגענעאַ, אַנדיאַמעטאַ...

— דאָס איז דײַטש? איך פֿערשטעה דאָך נישט קיין וואָרט — האָט זיך חיים געוואונדערט.

— נאַרעלע, דאָס זענען די נאָמען, וואָס וועגוס האָט געהאַט אין פֿערשידענע אָרטער אין גריכענלאַנד און דערנאָך אין רוים

— זי האָט מעהר נאָמען, ווי יתרו; וואָס טויגען מיר די נאָמען, לייען די מעשה בעסער!

זעליג לעזט:

„אונטער די פֿערשיעדענע נאָמען איז וועגוס געווען היילג אין די פֿערשיעדענע שטאָדט, אַלס געטין פֿון דער ליעבע".

— שוין נישט שאָנקייט?

— אַלס איינס! „זי איז נישט געבאָהרען געוואָרען פֿון אַ מאַמען, זי איז אַרויס-געשפּרונגען פֿון ים. זי איז אַ בילד שאָנע נקבה, זעהר אַ רייצענדע..."

— אַ רייצענדע? וואָס הייסט דאָס?

— דאָס הייסט זי האָט יעדען גערייצט, אויפֿגעקאָכט דאָס בלוט, וכדומה.

— אַהאַ!

— „י האָט מען פֿאָרגעשטעלט גאַנץ אָדער האַלב נאַקעט..."

— פֿע!

— „איהר מאַנן איז געווען בולקאַן..."

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין חיה?

— אויך אַ גאָטט, דער גאָטט פֿון פֿייער... אָהנליך צו אונזער תובל-קין; ער האָט ערפֿונדען די מלאכה פֿון אייזען קאָווען, דאָס הייסט אויף דײַטש די „שמיעדעקונסט", פֿערשטעהסט?

— אַ ביסעל.

— „נור מיט איהם האָט זי קיין קינדער נישט געהאַט..."

— גאָטער גט׳ן זיך נישט און האָבען חתונה אָהן חופה וקדושין. „דערפאַר אָבער האָט זי געהאַט קינדער מיט אַנדערע גאָטער און מיט מענשען אויך".

— ווי הייסט? גלאַט אַזוי, ממזרים הייסט עס?

— זיי־זשע נישט קיין שוטה, חיים! אַז גאָטער זענען פּטור פון חופה, קדושין און גט, איז ביי זיי נישט דאָ קיין ערוה און קיין ממזרים...

— יאָ, אוודאי, אַז מען וואַשט זיך נישט, דאַרף מען נישט בענשען, דו זאָגסט דאָך אָבער מיט מענשען אויך?...

— נו, וואָס־זשע איז? הלמאי אונזערע בני־אלהים, וואָס זענען דערמאָנט אין פסוק...

— נו, נו, לייען ווייטער.

„מיט מ אַ ר ס ע ן האָט זי געהאַט צוויי קינדער..."

—ווי זאָגסט דו? מָ ר ס צו מ ר ס נ אָ?

— נישט מרס, נישט מרסנאָ, נאָר מיט מאַרס׳ן, מיט׳ן גאָט מאַרס, דאָס איז דער „איש מלחמה", דער גאָט פון מלחמות, דער קריעגסגאָט...

— „צוויי מיט באַקכוסען, מיט׳ן גאָט, וואָס האָט צו שאַפען איבער ווין און אַנדערע משקאות".

— דאָס מוז זיין אַ מין לוט, אַ גוטער שכור!...

— „צוויי מיט מ ע ר ק ו ר"...

— ווער איז דער?

— מערקור איז דער גאָט פון גנבים, סוחרים, משולחים!

— זעהר אַ געמיינער שדוך.

— מיט איינעם אַ נ ח י ז ע ם, אַ פּראָסטען בשר ודם, האָט זי זיך געטראָפען ערגיץ נעבען אַ טייך, זייענדיג פערשטעלט אין אַ פּאַסטושקע; פון דער וויזיט איז געבאָהרען געוואָרען אַ יונגעל... אַ מאָל האָט זיך איהר געטראָפען אַזאַ מעשה: עס האָט זי נאָך געיאָגט אַ חברה רוצחים — האָט זי זיך בעהאַלטען אין אַ הייל און האָט גערופען ה ע ר ק ו ל ע ס ע ן".

— ווער איז דאָס?

— דאָס איז אַ שטאַרקער גאָט, נישט אפילו אַ גאַנצער, נור אַ האַלבער גאָט; איינער אַליין האָט ער אויסגערייניגט אין איין טאָג 36 פערדשטאַלען...

— ווייטער, ווייטער, זעליג; עס הערבט שוין אָן צו נודען און קאַפּויער צו געהען, ד׳לעבען.

— „הערקולעס איז געקומען אין דער הייל אריין, ער האָט אריינגעלאָזט די

רוצחים איינציג־ווייז, איינעם נאָכ'ן אַנדערען, מע האָט זיי צורעכט געמאַכט..."

— פֿע, חלשות!

— „די ווענוס פֿלעגט זיך שטאַרק נוקם זיין אין די, וואָס האָבען געלאַכט אויס דער ליעבע. איינוואָהנער פֿון שטאָדט האָט זי פֿערוואַנדעלט, דאָס הייסט מגלגל געווען, אין אָקסען".

— נעגוג! — האָט חיים אויסגעשריען, אויפֿשפּרינגענדיג, — עס קעהרט זיך די גאַל! ווענוס, אַ גאָטין, חאַ, חאַ, חאַ! געהאַט טויזענד מאַננען, גע'הרג'ט, געשטאָכען, געקוילעט — נאוף, זנות, רציחה, פֿע!

חיים האָט אויסגעשפּיגען און זעליג איז אויפֿגעשטאַנען אין איין צאָרען.

— ע! — האָט זיך זעליג אָנגערופֿען בעליידיגט — דו ווייסט וואָס דו רעדסט און וואָס דו שפּייסט!... דו נעמסט אַ טהייער, שאָן מלבוש און טהוסט עס אָן אויף דער לינקער זייט, דרעהסט איבער דעם ספּאָדיק און מאַכסט אַ פּורים שפּיעל!... ווענוס איז נור אַ משל, אַזאַ מין אידעאַל, אויף אַזאַ־נ־אַרט, למשל, ווי אין שיר השירים שולמית...

— אקוראַט! חאַ, חאַ, חאַ! שאָמען מאָגסט דו דיך, זעליג! פּונקט גלייך! שולמית אין שיר השירים איז אַ געזונדע, אַ פֿרישע, אַ שטיק אייזען! די ברידער האָבען איהר געהייסען היטען זייערע וויינגאָרטנער, האָט זי איהר וויינגאָרטען נישט געהיט; דאָס פּנים איז איהר אָבגעברענט, נאָר זי איז נישט קיין ציגיינערין; דער האַלז איז ווייס ווי מירמעלשטיין; זי שמעקט מעהר, ווי אַלע פֿעלדער, וואָלדער און גאָרטנער צוזאַמען! זי קוקט נישט אַראָב פֿאַר בושה און בלאָזט זיך נישט, ווי אַ אינדיק; זי קוקט גלייך, זי האָט זיך נישט וואָס צו שאָמען. זי האָט אַזוינע גוטע, וואַרעמע, האַרציגע אויגען, ווי צוויי גוטע טויבען! און ליפּען האָט זי — צוויי דינגע, רויטע פֿאָדעם. און זי שנירט נישט דאָס פּיסקעל און מאַכט נישט קיין מאוסע היוּות; זי רעדט גלייך, און האָניג גיסט זיך איהר פֿון מויל!... אַז דו זעהסט זי, קומט דיר קיין שלעכטער געדאַנק נישט אַריין אין קאָפּ; גאָר פֿאַרקעהרט: דו פֿערלירסט גאָר די געדאַנקען. זי גיט אויף דיר אַ קוק מיט איין אויג, לאָזט דו דיינע אַראָב ווי אַ גנב; דיין האַרץ אין דיר העבט אָן ציטערען און צאַפּלען, ווי אַ געקוילעטער האָהן. זי איז איינפֿאַך, ריין און ציכטיג, ווי ערשט געפֿאַללענער שנעי! אָט קומט אָן דער זוממער, אַ נייַ לעבען אויפֿ'ן פֿעלד און אינ'ם גאָרטען, די טירקעלטויב העבט אָן צו ברומען, די בלומען העבען אָן שפּראָצען, דער פֿייגענבוים בליהט, די וויינטרויבען בלישציען! אַלץ ווערט אויפֿגעלעבט, אַלץ האָט זיך אויפֿגעחאַפּט צו נייעם לעבען, און איהר האַרץ האָט ערפֿילט אַ נייַ געפֿיהל! פּלוצים איז דאָס געפֿיהל געקוממען, און באַלד מיט'ן גאַנצען שרעקליכען כח! שטאַרקער ווי דער טויט איז איהר ליעבע, טיעפֿער ווי דאָס גיהנום איז איהר קנאה. און איהר ליעבע איז עביג, טייפֿען וועלען

זי נישט פֿערפֿליסען, דער ים אליין וועט זי נישט פֿערלעשען... אונ ליעב האָט זי נור איינען: אַ יונגען, שיינען פאסטוך; זי ווייסט נישט, אז דער פֿאסטוך טראָגט אַ קרוין אויפֿ׳ן קאָפּ, אַז ער איז דער גראָסטער מלך אויף דער וועלט! זי איז פּראָסט, אָפֿען אונ עהרליך, זי קאָן נישט שפּיעלען קיין ראָמאַן, קיין „טשיטשיבאבע״, איהר טהוט וועה, וואָס ער איז נישט איהר ברודער פֿון איין טאטען אונ פֿון איין מאַמען, זי זאָל איהן קאָנען קושען פֿראנק אונ פֿריי אין אַלע גאססען! אָט! דאָס איז שולמית! דאָס איז, ווי דו זאָהסט, איין אידעאל פֿון איין אמת׳ער יודישער טאָכטער, וואָס האָט אַ טאטען אונ אַ מאַמען, נישט ווי דיין ווענוס די אויסגעלאַססענע.

— דו פֿערגעסט אָבער איין זאך — האָט איהם איבערגעשלאָגען זעליג — דו פֿערגעסט, אַז דאָס אלץ, דאָס הייסט די מיטהאָלאָגיע איז נאָר משלים; דערונטער שטעקען פֿילאָזאָפֿישע אונ רעליגיאָזע געדאַנקען.

— אדרבא, פֿערקעהרט! גאָר פֿארקעהרט די כברא! ווי פֿערקליידט מען הויכע געדאַנקען אין נידריגע משלים? ווי פֿערבינדט מען בריליאַנטען אין אַ ברודיגע שמאַטע? אונ וואָס הייסט? צו איז דענן ביי אונז יודען שיר השירים נישט קיין משל? איז דענן נישט שלמה דער רבונו של עולם אַלליין, דער מלך שהשלום שלו? אונ שולמית איז דענן ניט די כנסת ישראל? די ריינע, נור פֿערשוואַרצטע כנסת ישראל?! נאָר סודות אַהין, סודות אַהער, שולמית איז טאַקי שולמית, אונ ווענוס, להבדיל אלף אלפי אלפים הבדלות, איז אַ זונה, וואָס איז נישט ווערטה די רייד! האָרסט דו, זעליג? ימח שמה!!! מעק אוים איהר נאָמען פֿון דיין ספר, אונ שרייב — ווי הייסט דאָס מיידעל, וואָס דו בעשרייבסט? חנה, דאַכט זיך?

— חנה.

— נו, שרייב, אַז זי איז אַזוי שאָן געוועזען, ווי... אָדער ניין, שרייב נישט! האָרסט דו! זאָלסט דיך נישט דערוועגען, עס וואָלט געוועזען אַ העזה פֿון דיר; לאָז דיין חנה מיט די פֿיסלעך, ווי די שפּילקע־קאָפּלעך גלייך זיין צו ווענוס דו ווילסט, צו מרים׳ן מיט דער פויק, צו אביגיל׳ן, צו רחב׳ן, צו דלילה׳ן, לאָז זיין צו ווענוס דו ווילסט, אפילו צו אסתר המלכה, נאָר נישט צו שולמית, קיינע קאָן נישט גלייך זיין צו איהר, קיינע נישט, האָרסט?!...״—

דער חעלמער מלמד.

„אמאָל איז די וועלט אַזוי פערפלייצט געוואָרען מיט תאוות" — דערצעהלט שכנא פאר אַ גאַנץ רעדעל יודען אין בית המדרש — אַז מען האָט מורא געקריגען דער רבונו של עולם זאָל נישט, כביכול, פערגעססען פאר גרויס גרימצאָרען די שבועה אונ נישט אָפּעפענען די טויערען פון הימעל אונ ברענגען אַ מבול, גאָר אָהן נח'ן אונ אָהן דער תיבה. עס איז רחמנא ליצלן, געווען באו מים עד נפש — ווי זאָגט ער, ביז אַהער! עס איז אַזוי וויט געקוממען, ביז די למ"ד וָא"ו צדיקים האָבען מורא געקריגען פאר זיך אַלליין אונ זענען זיך צוזאַמענגעקוממען אויף איין אסיפה קיין בראָטקעוו. זיי זענען געזעססען אונ האָבען געקלערט זיבען טאָג אונ זיבען נאַכט; עס איז שוין ביי זיי געווען אַ סברא, מען זאָל מאַכען כלו חייב, לאָז משיח קוממען וועט נעמען איין עק. ס'איז אָבער אין מיטען געווען אַ פראָסטער יוד, אַ וואַססערטראָגער; ער האָט זיך איינגעשפאַרט: ניין אונ ניין! ס'איז אַראָבגעקוממען אַ בת־קול, דער מלאך גבריאל האָט זיך בעוויזען; מע האָט געזאָגט, אַז מען וויל אַזוי אויפ'ן הימעל, אין די עולמות העליונים; אונזער וואַססערטראָגער קוקט נישט אויף די אַללע זאַכען, ער וויל נישט קיין עבירה טהון! מע האָט זיך אַזוי לאַנג געהאַמפּערט, ביז עס איז געבליבען, מען זאָל צורעכט מאַכען דעם יצר הרע.

אַללע למד וָא"ו צדיקים, זענען געווען פראָסטע אָרימע יודען; אַ חוץ וואַססערטראָגער זענען נאָך געווען שוסטער, האָלצהאַקער, שטיינערקלאַפּער וכדומה. גאָר איינער פון זיי האָט פונקט פאר אַ קורצע צייט אָבגענומען אַ גרויסע ירושה פון אַ מוהמע, וואָס איז געשטאָרבען אין אלכסנדריא של מצרים אונ ער האָט נאָך קיין צייט נישט געהאַט נכשל צו ווערען אינ'ם גאָלדענעם עגל. אַט פאר זיין געלד האָט מען אַראָבגעבראַכט, אונ טאַקי פון מצרים, אַ קָרים.

מען האָט אַראָבגעבראַכט אַ קָרים, מען האָט איהן פערשטעלט פאר אַ גוטען יודען, מיט באָרד אונ פאות, מיט אַ קאַפּטאַן מיט טבראָקים, שיך אונ זאָקען, מיט איין אָפּפען האַרץ אונ מען האָט זיך אָנגעהויבען רייצען מיט'ן יצר הרע: אַט דאָ, ביי דעם צדיק, וויז דיין גבורה!

דער יצר הרע איז געקוממען, וואָס זאָל ער וויססען? ער זעהט אַ יוד מיט באָרד אונ פאות אונ צולאַכט זיך אויף אַ קול: חאַ, חאַ, חאַ! אַ גרויסע זאַך אַזוינס צו ברענגען צו איינע'עבירה.

איהם איז גאָר נישט איינגעפאַלען אַז דאָס איז אַ קרים. ער זעצט זיך נעבען

איהם אנידער, הייבט זיך אָן מיט איהם צו וואָרטלען, רעדען אַ ביסעל חנופה, חכמה׳לעך, עזות׳קייט, נבול-פה; דער סרים אָבער פֿערשטעהט נישט קיין וואָרט אונ גיט אפילו נישט קיין שמייכעל. דער יצר הרע איז אַזש הייזעריג געוואָרען: דאָס ערשטע מאָל טרעפֿט זיך איהם אַזוי פֿיעל ארבייט ביי איין גוטען יודען. ער גיט אַ פֿייף; רחמנא ליצלן, עס בעווייזען זיך אַלערליי נשים: גבאי׳טעס, פּראָסטע ווייבער, יונגע ווייבלעך אונ אַזוי נקבות. זיי קומען אָן פֿאָרלעך-ווייז, ווי די עופות טמאים אין נח׳ס תיבה אריין, אָנגעטהון אויף פֿערשיערענע אופנים: מיט קרינאָלינעס, אָהן קרינאָלינעס, פֿערהאָנגענע, פֿערשטעלטע, האַלב-נאַקעטע, אונ מיט פֿערשיערענע מדות: לאַבענדיגע, וויינענדיגע, שעלטענדיגע, שרייענדיגע — אָבער עס העלפֿט ווי איין ארבעס אין דער וואנד! אַ טייך מיט שוויים האָט שוין דען יצר הרע בעגאָסען, ער איז אַזוי מיעד געוואָרען, גלייך ער וואָלט אַ גאַנצע וואָך האָלץ געהאַקט. אונ דער סרים ריהרט זיך אַלץ ניט! דער יצר-הרע גיט נאָך אַ פֿייף אונ ברענגט אַרויף ר ח ב-ה ז ו נ ה — עס געהט נישט, חאָטש צוריים זיך! „איך וועל נאָך מאַכען די לעצטע פּראָבע — זאָגט דער יצר-הרע — מאַססאַזש! איך וועל נאָך פּרווען איהם אַביסעל איינרייבען!” ער חאַפּט דעם סרים אונ קנייטשט איהן, בייגט איהן, רייבט איהן אונ גליהט איהן. ווער, וואָס? דער יצר-הרע האָט אַזוי לאַנג אומזיסט גע-אַרבייט איבער׳ן סרים, ביז ער האָט אָנגעהויבען סאָפּען ווי אַ גאַנז, עס האָבען איהם געבראַכען האַנד אונ פֿיס אונ האָט פּלוצים אָנגעהויבען צו חלש׳ען.

די למד-וא״ו צדיקים האָבען נור דאַרויף אַרויסגעקוקט. זיי האָבען גענומען דעם יצר-הרע, געבונדען מיט דרייסיג בינטלעך כּפּול-שמונה ציצית, געקוילעט מיט אַ מוהל-מעסער, אריינגערוקט אין אַ הייסען באַק-אויווען אונ פֿערברענט אויף קאָהל. נאָכדעם האָבען זיי גענוממען דאָס אש, אונ, אַז עס איז געוואָרען אַ שטאַרקער שטורם-ווינד, האָבען זיי עס פֿערשפּרייט אונ צוזייט אויף די פֿיער ווינקלען פֿון דער וועלט.

אין הימעל איז געוואָרען אַ גרויסע שמחה, אויף דער ערד אַ גוט יאָהר; אַ לעבען, ווי אונטער דער זונן: די אומות העולם האָבען אויפֿגעהערט צו האַלטען מלחמה; מאַנן אונ ווייב האָבען זיך נישט געקריגט אונ די קאָטשערעס מיט די לאָפּאַטעס האָט מען נור בענוצט צו חלה באַקען; אַלע מלכים האָבען אַהיים געלאָזט דאָס חיל, די ביקסען האָט מען אוועקגעשענקט קליינע קינדער אויף ל״ג בעומר, אונ די אַרמאַטען האָט מען גענומען אין די דאָרפֿער אַריין אונ געשטעלט פֿאַר סטראַשאַקעס אויף די פֿעלדער. דעמאָלט האָט מען געמאָגט טייטען מיט די פֿינגער אויף יעדער אַרמאַט, לאַכען אונ חוזק מאַכען, וויפֿיעל עס וועט אריין. עס איז געווען אויף דער וועלט שלום ושלוה, לעבעדיג, פֿרעהליך.

עס וואָלט אַלץ גוט געוועזען, נור די חופה-שטאַנגען, אַזוי ווי זיי זענען

געשטאַנגען אין שוהל אין איין ווינקעלע, אַזוי האָט זיי קיינער נישט געריהרט, אַללע מאַנסבילן זענען געוואָרען פּרושים, אַללע ווייבער גבאי'טעס און צנועות — אַ גאַנץ יאָהר ימי הגבלה! רבנים, שמשים, חזנים, שדכנים און כלי־זמר זענען אַרומגעגאַנגען פּוסט־און־פּאַס: אוים חתונה־הוצאות, אוים חתונה־קליידער, אוים נדן, אוים חופות — הכלל, נור מען זיצט און מען לערנט!

די וועלט האָט זיך פערזאָרגט: ס'טייטש? שטאַרבען שטאַרבט מען און קיינער ווערט נישט געבאָהרען! עס איז אַזוינס נאָך נישט געהאָרט געוואָרען! — און גאָטט ווייסט, וואָס עס וואָלט געווען, ווען ניט דער העלמער מלמד!

אָט האָרט אוים אַ מעשה:

נאָך פאַר די למד־וא"ו צדיקים'ס אסיפה האָט אַ העלמער מלמד דער־פיהלט, אַז דער יצר־הרע דלובעט איהם שטאַרק דעם מוח... ער האָט איהן גע־שלעפּט אין בית־המדרש אריין — אַך איז מיר! — ער געהט מיט; ער איז מיט איהם געפאָהרען צו אַ גוטען יוד, מהיכי־תיתי, ער פאָהרט גאַנץ גערן; ער געהט מיט איהם אין מקוה אריין, דער ימח־שמו'ניק האַלט צו די נאָז — נור געהן געהט ער. דער מלמד האָט געזעהען, אַז עס איז שלעכט, ער קאָן פערלירען דאָס מלמדות, האָט ער זיך מישב געווען און איז ענטלאָפען העט, העט אין וואַלד אריין...

זיבען יאָהר איז ער געווען אין וואַלד, געשלאָפען אויף דער גאַלער ערד, געגעססען פוילע וואָרצעל און געזאָגט תהלים מיט זוהר. ער איז אַזוי אויסגעדאַרט געוואָרען, אַז מען האָט איהם געקאָנט דורכציהען דורך איין אויער פון אַ נאָדעל, און אַזוי דורכזיכטיג, אַז מען האָט איהם גאָר נישט געזעהען. ער איז פּראָסט גע־וואָרען אַ רואה ואינו נראה, איהר פערשטעהט?

אַז ער איז געקימען צו דער מדרגה, האָט ער זיך אויפגעהויבען צוריק צו געהן אין ישוב אריין; איהם האָט זיך געדאַכט, אַז אַצונד איז ער שוין אויף עביג בע־פרייט פון'ם יצר הרע, אַז ער מאָג שוין פאָהרען אַהיים.

נור קוים ער איז אַרוים פון'ם וואַלד — חאַפּט זיך אויף פּלוצים אַ שטורמווינד, און קעהרט איבער וועלטען! דאָס איז געוועזען פונקט דעמאָלט, ווען די למד־וא"ו צדיקים האָבען צושפּרייט דעם יצר־הרע'ס אש אויף אַללע פיער עקען פון דער וועלט, און עס האָט איהם, ניט פאַר אייך געדאַכט, אריין געפּרושעט אַ שטויב אַש אין'ם לינקען אויג. אַ שאָנע מעשה! דאָס לינקע אויג האָט אָנגע־הויבען צו זעהען אַזוינע זאַכען וואָס, רחמנא ליצלן, מען זעהט עס נישט אויף דער גאַנצער וועלט. פון'ם לינקען אויג האָט זיך באַלד אָנגעשטעקט דאָס רעכטע אויג, באַלד איז עס איהם געקראָכען אין מוח, נאָכדעם אין הארצען אריין; איך וועל אייך

נישט לאַנג בּרייען — דער חעלמער מלמד איז געוואָרען פֿול מיט יצר־הרע, אונ אַז ער איז געקומען צוריק אין ישוב אַריין, האָט ער, וואָס טויג אייך מעשיות, צוריק אָנגעשטעקט די גאַנצע וועלט.

מיין זיידע, עליו השלום, וואָס האָט מיר דערצעהלט די מעשה, פֿלעגט אַלץ זאָגען, אַז ווען נישט דער חעלמער מלמד, וואָלטען מיר שוין לאַנג נישט געווען אויף דער וועלט! אונ ווען ער, דער זיידע עליו השלום, האָט געזעהען אַ חתונה, אַ ברית, אָדער אַ פדיון הבן, פֿלעגט ער אַלץ זאָגען: „דאָס איז דעם חעלמער מלמד'ס מלאכה; אין יעדען פֿון אונז שטעקט אַ שטיק חעלמער מלמד!..."—

אַלְטְוואַרְג.

עֶרְצֶאהלְט פֿון אַ פּוּרים רַב.

(מיט אַ קליינע הקדמה).

1.

איהר האָט מיך געמאַכט פֿאַר אַ פּורים רב*), — בּין איך! וואָלט איהר מיך אויסגעקליבען אַלס שתדלן אין וואָס עס איז פֿאַר איין עסק, אַלס גבאי אין אַ חברה של צדקה, אַלס רעדעל־פֿיהרער אָדער קאָבער־לעפֿעל פֿון אַ פּאַרטיי, וואָלט איך אַלץ געקענט זיין! אפילו, ווען איהר מאַכט מיך פֿאַר אַ גוטען יוד פֿאַר איין עולם חסידים, וואָלט איך אויך געוועזען! איך בּין קיינמאָל נישט געגען קהל, געגען חברה, געגען פּאַרטיי אונ, וואָס מען וויל, בּין איך. איהר מיינט, מען דאַרף זיין פֿעהיג דערצו? אַז אסור! נישט אינ'ם אויסגעוואָהלטען שטעקט די קראַפֿט! ווען מען וואַרפֿט „הורראַ"! דער פֿליהט; ווען מען שטעלט זיך אויפֿ'ן קאָפּ, דער איז הויך; ווער עס טראָגט דאָס שטריימעל דער איז רב! צו ווען מען פֿאָהרט, ווען מען גיט פּדיונות, — דער מאַכט אָן התלהבות אונ דבקות, דער פֿיהרט דאָס רעדעל! יעדער איינציגער פֿון דער חברה האָט אַ קליין בּיסל אמונה, אַ קליין פּיצעל בּטחון, אַ שטיקעלע וויללען. אונ, אַז מען לעגט דאָס צוזאַממען אין איין בּוזעם־טאַש אַריין, ווערט דער בעל־הבית פֿון בּוזעם־טאַש אַ גרויסער מאַנן, אַ פֿייערדיגע זייל;

---

*) אין ליטא אונ פּוילין איז אין חסידים שטיבליך אַ מנהג אויסצוקלויבּען אויף פּורים, אַ פּורים־רב, וואָס איז מחויב אַלעמען פֿרעהליך אונ לוסטיג צו מאַכען.

אַ זונן, אונ שטראהלט אַרוים פֿון זיך אמונה אונ בטחון, אויך קריגט ער שוין איין אייזערנע גבורה מויערן צו ברעכֿען.. אַ והאָ ראיה צערפֿאַלט זיך די חברה, ווערט דער גרויסער צוריק קליין, נישט אָנזעהעוודיג; ער ווערט אין גאַנצען פֿערלוירען.

דאָס זעלבע איז מיט אַ פּורים־רב. מיינט נישט, אַז ער דאַרף זיין בטבע אַ לץ, אַז ער מוז שיטען מיט גלייך־וואָרטליך אונ וויצען! אויב דער עולם וויל אונ קענן, איז געננג, אַז דער פּורים־רב זאָל טייטען מיט אַ פינגער, דער עולם זאָל פאַללען אונטער די באַנק פֿאַר געלעכֿטער; אויב נישט, העלפֿט קיין חכמה אונ קיין קונצען. אונ דאָך, מודה מוז איך זיין, אַז איהר האָט געטראָפֿפֿען מיט דעם, וואָס איהר האָט מיך געמאַכֿט פֿאַר אַ פּורים־רב! וואָרום דען אמת זאָגענדיג, אַביסל ליצנות שטעקט שוין אין מיר בטבע: אפילו אַז איך בין שוין גאָר ערנסט, אַז איך רייט שוין גאָר מיט גרויס גדלות אויפֿען בעזעם, אַז איך בלאָז מיך שוין גאָר אָן, ווי ממש עפּיס רעכֿטס, — ויצט אויך עפּיס אין מיר אונ לאַכֿט... אונ ווער איך אַמאָל גאָר אין כעס, איך שיט שוין מיט פֿייער אונ שריי: רוצחים! הינדרשלעגער! וכדומה, לאַכֿט אויך עפּיס אין מיר... עס לאַכֿט, אפילו ווען איך וויין; ווען דאָס הארץ, דאַכֿט זיך, וויל צובעכֿען ווי אַ שאַרבען... עס איז אַ ביטער געלעכֿטער, נאָר עס לאַכֿט... „עס איז דאָך נור — לאַכֿט עס אין מיר — עס איז דאָך נור אַ פּורים שפּיעל”! אונ צוווייטענס וועט איהר ביי מירווירקליך נישט וויססען, בין אָרור המן לברוך מרדכי, ווייל — ווייל איך אַליין ווייס נישט! כל זמן איך קוק מיט מיינע אייגענע אויגען אין דער מגילה אַריין, זעה איך; כל זמן דער קורא לייענט, זינגענדיג־שנאָרכֿענדיג, האָר איך; לעג איך אָבער אַוועק די מגילה, אָדער דער קורא בלייבט שטיל, פֿערגעס איך אונ ווייס ווייטער נישט! דאָס קומט דערפֿון, וואָס מען האָט, בעונותינו הרבים, אָבגעשטעלט די זונן אונ געהייסען זיך דרעהען דער ערד. פֿון דעמאָלט אָן דרעהט זיך מיר אין מח!.. אַז אַ מענש פֿיהלט נישט קיין פֿעסטען באָדען אונטער די פֿיס! דער בעל־הבית פֿון קליינסטען שטאָדטיל איז שוין נישט ווי פֿערזעססען אויפ׳ן אָרט, שוין נישט אַזוי פֿערשטאַרט אונ פֿערגליווערט ווי אַ מאָל... דער וועג פֿון וויעג ביז׳ן קבר איז שוין נישט אַזוי קורץ, שוין נישט איבערצוזעהן: אַ מענש ווערט געבוירען אין מערב, גט זיך מיט׳ן ווייב אין צפֿון, באַנקראָטירט אין דרום אונ מאַכֿט גלגול מחילות קיין מזרח אָדער פֿערקעהרט! אונ געה ווייס אויפ׳ן כף הקלע, ווער הרין, ווער אחשורוש אונ ווער, להבדיל, מרדכי איז? איין אויסגעמישטע וועלט.. ווי גלעזערנע פּעריל אין קאָלעידאָסקאָפּ, מישען זיך איבער די פֿערשיעדען־פֿאַרביגע, פֿערשיעדען־פֿאָרמיגע אידען; די ליניען ברעכֿען זיך, די ראָדער וויקלען אונ פלאָנטען זיך אונ געה ווייס, וואָס גוט אונ וואָס שלעכֿט איז...

נור, איך בעט אייך, שלאָפֿט נישט איין... איך ענדיג שוין די הקדמה... נעמט דערוויל אַ ביסל בראָנפֿען... אייגענטליך אָבער, וואָס

דערצעהלט מען אייך? איך פלעג אייך דערצעהלען וויינענדיגס, הארצרייסענדיגס און איהר האט געלאכט; מיך האט א ווארם אין מח געביססען, מיך האט אין הארץ דער טייוועל מיט אללע זיינע משרתים געריססען, אין איהר פלעגט פלאצען פאר געלעכטער. זאלל איך ווייטער פרייוען?

איך קוק ארויס דורך די פענסטער און זעה גאנצע לאנקעס, בעוואקסען מיט בלומען און דארנער. די בלומען זענען די גוטע, הערצלאבענדיגע מעשה'ליך, און די דארנער זענען מעשה'ליך, וואס שטעכען און ברענגען! וואס זאלל איך אויסרייסען פאר אייך? א בלימיל? געוויסס! ווי הייסט עס אינ'ם בעקאנטען ליעד? — דער רבי האט געהייסען לוסטיג זיין! איך שטרעק אויס די האנד, נאר צו וועל איך טרעפען? עס איז דאך פורים, א ביסל האב איך געטרונקען, דאס אויג איז נישט זיכער, די האנד איז נישט פעסט, איך זאל נור קיין טעות נישט האבען...

2.

איך שטרעק אויס די האנד, די לאנגע האנד פון א פורים־רב אין דער פורים־וועלט אריין און טרעף קיין חינא, און רייס אויס א בלימעל'ע — א מעשה'לע הערט!

א מאל איז געוועזען א חינעזישער חכם; ער האט דורכגעמאכט אללע עקזאמענס, דורכגעלעזען און אויסוועגדיג געקענט אלע ספרים, געדרוקטע און געשריבענע, הייליגע און „וואכענדיגע", מיט איין ווארט — אלץ, וואס א חינעזער האט א מאל אריינגענארט אין א טרוקען חינעזיש ווארט און פערקלאפט און פערהאמערט אויף טויט! ער האט נור געדארפט אפענען דאס מויל, עס זאללען זיך ארויסקאלערן גאנצע מגלות, גאנצע ספרים; מיט'ן שער, מיט'ן „תם ונשלם", מיט אלע ציטאטען און אלע בעמערקונגען פון בחור הועצער, וואס זענען נאך אין חינא אין דער מאדע, ווי ביי אונז מיט א יאהר פופציג צוריק... הארען האט ער שוין נישט געקענט, עס איז שוין פאר איהם קיין נייעס נישט געוועזען: זעהן האט ער שוין נישט געהאט וואס — אין חינא זענען זיך „מארגען", „געכטען" און „היינט" עהנליך ווי צווילינגס־ברידער— האט ער זיך טאקי גענעגט שלאפען! ער האט זיך מיט'ן גרוים געלעהרטען מונדיר, ווי דער שטיגער איז אין חינא, געווארפען אין בעט אריין, גענומען די שלאפמיץ איבער די אויערען און אויגען און שלאפט... פון צייט צו צייט שנארכט ער. עס טרעפט, אז ער רעדט חכמות פון שלאף, נאר עטליכע מאל אין טאג אפענט ער דאס מויל, מען זאל איהם אריינשיטטען עטליכע קארנדליך רייז, אריינגיסען עטליכע טראפען זופ פון פייגעל־נעסט... און אפענט אפילו דערביי די אויגען נישט אויף...

ער איז אזוי געשלאָפען אַ יאָהר, צוויי צו דריי און אפשר הונדערט יאָהר... אין אַ לאַנד, וואָס האָט אַ געשיכטע פון הונדערט טויזענד יאָהרען איז אַ יאָהר און הונדערט יאָהר כמעט אַלץ איינס... נור פלוצים איז ער, ווי אַ געביססענער ארויסגעשפרונגען פון בעט. אַ צוועלף־פונטיגע יאַפּאַנישע הארמאט האָט איהם אויפגעוועקט... אין דער צייט, וואָס דער חינעזישער געלערנטער איז געשלאָפען, האָט יאַפּאָניען שטודירט! עס איז געגאַנגען צו דער קלוגער מאַדאַם איירָאָפּא אין שוהלע אַריין און — האָט זיך אויסגעלערנט — שיסען! און עס שיעסט... פיף־פאַף־טראַך! פיף־פאַף־טראַך! דאָס האָט ער נישט פאָרגעזעהן; דאָס האָבען איהם הייליגע און וואָכעדיגע ספרים פריהער נישט געזאָגט, און קיינער האָט עס איהם, ביי דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געשלאָפען, אין חלום נישט ענטפּלעקט... ער רייסט אַראָב די שלאָפמיץ: בים־באָם־טראַך; די אַרמאַטען קלינגען נאָך האָכער, נאָך שראָקליכער! ער קוקט זיך אום — אין שטוב איז קיין נפש נישט דאָ.. דאָס הויזגעזונד מיט דער גאַנצער דינערשאַפט זענען ענטלאָפען ווי פון אַ שרפה און האָבען דעם שענסטען, און בעסטען, דעם גרויס געלערנטען — גאָר פערגעססען... ער לויפט צו צום פענסטער, קוקט אין גאַס אַריין! זאָל גאָט שומר ומציל זיין! צי איז ער שכור? צי איז ערד־ציטערניש? הייזער, שטאַרקע, פעסטע הייזער און פאַלאַצען, וואָס מען האָט געבויט אויף אייביג, — אויף חינעזישען אייביג — הוידען זיך, וויגען, ציטערן, פלאַצען און פאַללען... ער פאַלט אויך אום פאַר שרעק... ער ליעגט און קלערט, אפשר דאָס ערשט מאָל אין לעבען. ווארום זייט ער לעבט, האָבען איהם קאָנפוציוס מיט זיינע מפרשים געגעבען יעדע רפואה פאַר דער מכה, יעדע אַנטוואָרט פאַר דער פראַגע; מען האָט נור געדאַרפט אַריין קוקען און זעהען, און וויססען! ערשט היינט קלערט ער; היינט, ווען די יאַפּאָנער באָמבאַרדירען דאָס הארץ פון חינא! — גאָטט, גאָטט! — וויינען די אַלטע אויגען פערצווייפעלט, — אַ נייע חכמה אַ שיס־חכמה... ווי קאָן מען רעטען זיך און גאַנץ חינא צוזאַמען! נאָר לאַנג קלערען איז דעם געלעהרטענס מח נישט אימשטאַנד, און דער חינעזישער חכם בלייבט ליגען אויף דער ערד פערחלשט, פערשמאַכט...

ער ליגט און איך זעה, אז דאָס מעשה'לע געפאָלט אייך נישט!.. ווי הייסט, היינטיגע צייטען און אַ מעשה'לע פון דער פרעמד, נישט פון אונזער וועלט!

וואַרט, בייסט ווייטער, עס וועט זיין אַ יוד אויך!

איהר האָרט ווי עס קלינגט: — האַנדעל! האַנדעל! פרנסה דאַרף דאָס יודעלע, זאָל זיין איירָאָפּא, זאָל זיין חינא, זאָל זיין וואו עס איז; אַ וועלטשטאָדט אָדער אַ קרעה־ווינקעל: האַנדעל! האַנדעל! אונטער דוננער און בליץ, אונטער יאַפּאָנישע קוילען, זאָל זיין דערביי ערד־ציטערניש—האַנדעל. מען מוז עססען און חדר־געלד צאָהלען! אַלט־ווארג קויפט אַ יוד, דאָס, וואָס אַלע וואַרפען שוין אויפ'ן מיסט אַרוים, דאָס

וואָס מען כאוסט זיך שוין אין האַנד אַריין צו נעמען; דאָס פֿערשמוצטע, צעריססענע, צופּליקטע, דאָס קויפֿט ערשט אַ יוד און פֿערקויפֿט! אַבי געהאַנדעלט!

נור אין חינא, וואו דאָס אַלטוואַרג איז אַזוי הייליג, שטעהט דאָס געשעפֿט נישט גוט; מען פֿערקויפֿט זעלטען, פֿאַר פּקוח־נפש, אָבער ווייטער נישט! אייניקליך טראָגען דאָס, וואָס די באָבע און דער זיידע האָבען שוין בירושה בעקוממען; זעלטען עס טרעפֿט זיך אַ שטיקיל סחורה!

דער יוד דאָך טהוט זיך זיין'ס און פֿערלאָזט זיך מיט דער רעשט אויף דעם, וואָס שפּייזט דען וואָרם אויפֿ'ן פֿעלד און דעם האָז — אין וואַלד, און שרייט אין אַללע גאַססען: — האַנדעל! האַנדעל; און דער הייזעריג, דין אויסגעפּיפּענער „האַנדעל", שניידט זיך דורך דורך די גראָבע באַססען פֿון די 12—פֿונטיגע אַרמאַטען און פֿערדרעהט זיך ביז צום אויער פֿון פֿערחלש'טען חינעזישען חכם.

דער שפּרינגט אויף: אַ יוד רופֿט! אַ יוד איז דאָ! אַ יוד, וואָס איז נישט קיין פֿראַנצאָזישער, דייטשער, יאַפּאַנישער אָדער חינעזישער חכם, נור אַ וועלט־חכם! אַ יוד, וואָס האָט שוין פֿון יעדען אויבען ברויט געגעססען און איז אויף יעדער באַנק געשמיססען געוואָרען... דער וועט איין עצה געבען! מיט אַלעם האַנדעלט ער, אַלץ ווייסט ער!

— יוד! שרייט דער חינעזער, צושפּרינגענדיג צום פֿענסטער פֿון שטוב.

— איך בין דאָ, חינעזישער חכם! ענטפֿערט דער יוד, צושפּרינגענדיג צום פֿענסטער פֿון דער צווייטער זייט, פֿון גאַסס; און ווען נישט די שויב אין דער־מיט, וואָלטען זיך וועניגסטען ביידע גאָז געקושט!

— האָסט אַלט־וואַרג? פֿראָגט דער יוד.

— אַסך, אַסך...

— ועסט פֿערקויפֿען...

— ניין, נישט פֿערקויפֿען, נישט פֿאַר געלד, חלילה! נור אַוועק געבען, אויסטוישען.

— אויף אַנדער אַלטוואַרג? טויש איז אויך אַ מסחר, טראַכט דער יוד.

— ניין, נור אויף אַ חכמה! אויף אַ חכמה, פֿון וועלכער די יאַפּאַנישע תלמידים און אייראָפּעאישע מלמדים ווייסען נישט. חינא מוז מען רעטען. מיט חכמה רעטען.

— חכמה אויפֿ'ן לאַגער, — ענטפֿערט דער יוד, — האָב איך נישט.

— נור וואו בעקומט מען זי? וואו? שרייט דער חינעזער.

— די אַדרעס ווייס איך! מעקלעריי טראַכט דער יוד, איז אויך אַ געשעפֿט!

— זאָג!

— און וואָס וועל איך בעקומען דערפֿאַר?

— וואָס די ווילסט, מיין גאַנץ אַלט־וואַרג.

— כאַלט הזוק?
— אַ וואָרט אַ מאַן, אַ חינעזיש וואָרט!
נור דער יוד גלויבט נישט אויפ׳ן וואָרט; פריהער ווילל ער דאָס אַלט־וואַרג דערנאָך ערשט וועט ער געבען די אדרעס.
— איך וועסט מיך נישט נאַרען? האָט ווייטער דער חינעזער מורא.
— איך שוואָר ביי גאָט!
— ווענינ.
— ביי דער תורה!
— עט!
— ביים פאָלק ישראל! דער חינעזער פערקרימט זיך.
— ביי באָרד און פאות.
די שבועה נעמט אָן דער חינעזער פאַר וויכטיג און — דער יוד איז שוין אין שטוב, דער זאַק זיינער איז שוין אָפפען און דאָס כלי־בית מיט׳ן ביסיל קליידער, וואָס די הויז לייט און דינערשאַפט האָבען איבערגעלאָזט זעננען שוין פערשוואונדען אין זאַק.
— אַצונד זאָג! — שרייט דער חינעזער
— נאָך נישט, ענטפערט דער יוד.
ער ווילל נאָך די שלאָפמיץ, זי איז אַלט! ער ווילל נאָך דען מונדיר פון לייב, ער איז נאָך עלטער! ער איז מיט עטליכע דורות עלטער פאַר דער שלאָפמיץ.
נאָכ׳ן אויסטהון דעם מונדיר, בעווייזט זיך ערשט, אַז די וועש פון לייב איז אויך אַלט־וואַרג! ער איז אַזוי לאַנג געשלאָפען און די וועש נישט געטוישט!
און דער חינעזער גיט אַוועק די שלאָפמיץ, טהוט אויס דעם מונדיר, די וועש קייעבט איהם אַליין אַראָב פון לייב.
— שוין? פרעגט ער נאַקיט און פערצווייפעלט.
— נאָך נישט, — ענטפערט קאַלט־בלוטיג דער־יוד.
— דער צאָפ דיינער איז אויך מיין! ער איז אַזוי אַלט ווי גאַנץ חינא!
דער חינעזער לאָזט זיך פערצווייפעלט אָבשניידען דען צאָפ און דער פער־שווינדט אויך אין יודישען זאַק —
— אַצונד וועל איך דיר געבען די אַדרעס, מאַכט דער יוד, נאָר געדענק, אַז איך בין דיר נור ערב, אַז דאָרט, וואו איך וועל דיר אָנווייז׳ען, איז דאָ די סחורה, וואָס דו דאַרפסט! נור איך בין נישט מחויב צו ווייזען דיר דען וועג צו דעם אָרט, און בין נישט ערב דערפאַר, אַז מען וועט די סחורה געבען!
— גוט, נור אהער די אדרעס!
— אין גן עדן, אויפ׳ן עץ הדעת! אָנפערט דער יוד און שפרינגט אין איין

איילעניש אַרוים דורכֿען פֿענסטער.

דער חינעזער איז געפֿאַלען חלשות.

דער וועג אין גן עדן, געפֿינט זיך אין אַלע הייליגע ספרים; די מלאָכים, וואָס היטען דעם גן עדן, וואָלטען זיך אפשר געלאָזט איבערקויפֿען, נאָר ווי קומט מען זיין גן עדן אַריין אָהן אַ צאָפּ?

. . . .

בכאן, ברידערליך, לאָכט׳מען! איז אייך ווייניג, נעמט נאָך אַ טרינק בראָנפֿען... איז לעער די פֿלאַש, שיקט אין מאָנאָפּאָל...

אויב איהר ווילט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך אַ מעשה, אפשר וועט זי בעססער געראָטען! ווייניגסטענס, וועט איהר געוואָרען ווערען, וואָס עס ווערט פֿונאַלט-וואַרג.

8.

און די מעשה האָט זיך מיר שוין אַליין געטראָפֿען... נישט אין חינא נאָר אין וואַרשוי! געשטאַנען בין איך ביי דער ברודיגער ווייכֿסעל, וואו עס וואַקסען די באַרגער מיסט, וואָס די קלוגע און פֿיין-געלערנטע שטאָדט וואַרפֿט פֿון זיך אַרוים, און וואו די אַלטע, אויסגעדיענטע ווייבער קלויבען אַלט-וואַרג: שטיקליך אייזען, קופּער, נישט דורכגעברענטע קוילען צווישען אַרוים געוואָרפֿען אַש פֿון פֿאַבריק, ווי אויך אַללערליי שמאַטעס.

עס איז אונטערגעגאַנגען די זונן, און דער שוואַרץ-גראָהער ברעג, די קויטיגע ווייכֿסעל מיט׳ן ברוינע-בלאָהע-פֿערוויינטען הימעל האָבען זיך צוזאַממענגעגאָסען אויף אַ וואונדערליך חלשות׳דיגען פֿאָן, אויף וועלכֿען עס האָבען זיך אַרומגעדרעהט איינגעבויגענע, ביינעריגע ווייבער-שדים און געגראָבען אין׳ם מיסט מיט שטיקליך אייזען; מאַנכע מיט די בלויסע פֿינגער.

פֿאַר יעדען ווייבערישען שד איז געלעגען איין אָפֿענער זאַק, וואו, דאָס אַלט-וואַרג איז פֿערשוואונדען געוואָרען...

עס פֿאַלט צו די נאַכט, איין שד נאָכ׳ן צווייטען נעמט דען זאַק אויף די אַקסעל און געהט אין דער בעלייכטער שטאָדט אַריין. איינע נור בלייבט, איינע די מאוס׳טע, די שרעקליכסטע...

עס שווימט אַרוים אַ פֿערגעלטע לבנה, עס צינדען זיך אָן צוויי שורות ליכט, וואָס קוקען מיט ציטערניש אין דער ווייכֿסעל אַריין — און זי שטעהט, און קלויבט, און קלויבט...

איך בעמערק ערשט, אַז זי קלויבט נ י ש ט ווי אַללע פֿרויען; אַז נישט אַלץ,

וואָס עס קומט איהר אין דער האַנד אַריין, לעגט זיך אין זאַק. זי קלויבט קיין מעטאַל, קיין קוילען, נאָר שטיקליך שמאַטעס, שטיקליך קאָליערטע שמאַטעס.

איך געה צו און פרעג:

— אַלט־ווייב, וואָס זאָללען דיר די קאָליערטע שמאַטעס?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהען! אָנטפערט זי מיט אַ וואונדערליך הארט קול. און אין די אַלטע פערטיעפטע אויגען, בעוויזט זיך ווי אַ בליץ פון צאָרן און חוזק צוזאַממען.

זי האָט געענדיגט; פערבינדט דעם זאַק און וואַרפט איהן אַרויף אויף די אַקסעל.

— וואו אַהין געהסט דו, אַלטע?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, אָנטפערט זי, וועסט דו זעהען.

איך געה איהר נאָך...

נאָך וואָס? גאַנץ איינפאַך, ווייל איך האָב דעמאָלט נישט געהאַט ערגיץ אַנדערש וואו צו געהן...

איך געה איהר נאָך און פּלוצים אָנדערט זיך אַלץ אַרום... אויס וואַרשוי, אויס וויכּיסעל — אַ זאַנד, אַ זאַנד אָהן אַ קאָליער, אַ מדבר... און איבער דער מדבר — אַ וויסטער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן, און פאַר מיר געהט מיט קליינע טריט דער אַלטער ווייבערישער שד, מיט'ן שוואַרצליכען זאַק אויף די אַקסעל... שטיל, איך הער מיינע אייגענע טריט נישט אין קוילערדיגען זאַנד. צייטענווייז דאַכט זיך מיר דאָך, אַז דער ווייבערישער שד קוקט אויף מיר פון הונטען, אַז זי לאַכט שטיל, שטיל פון צווישען די ברוינע־בלאָהע, פערברענטע ליפּען, פון אָפענעם מויל אָהן צעהן!

איך געה איהר נאָך, איך געה אין פּיהל מיך זעהר שלעכט; מיר דאַכט זיך, אַז איך געה נישט, נאָר זי שלעפּט מיך! זי ציהט מיך, כאָטש איך זעה נישט דען שטריק...

פּלוצלינג ווערט מיר די אַלטע כשוף־מאַכעריין פערשוואונדען, אין דער ערד פערפאַללען... וואָס איז? איך מאַך עטליכע טריט ווייטער און בעמערק ערשט אַ הייל, אין וועלכער זי האָט זיך אַראָב געלאָזט. פאַר אין ברירה, ווייל אַלליין בלייבען אין דער גראָה־וויסטער נאַכט וויל איך נישט, שפּרינג איך איהר נאָך אין דער הייל אַריין. אין הייל איז פינסטער, און שרעקליך לייכט אין דער פינסטערניש דער אַלטערס געזיכט. עס לייכט געל און אינ'ם געלען, ליכטיגען פלעק ציטערן אַרום עטליכע העלערע שטראַהלען ביי זייער שיין. זעה איך, וואָס די אַלטע טהוט: זי וואַשט די שמאַטעס, וואָס זי האָט צוזאַממען געקליבען אויפ'ן מיסט אין צוויי איימער — איך קוק מיך שטאַרקער צו און דער זעה, אַז אין איימער איז פול מיט אַ רויטער און דער צווייטער מיט אַ דורכזיכטיגער פליססיגקייט...

— נאָך וואָס וואַשט דו די שמאַטעס? פֿראָג איך.

— וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהען! אָנטפֿערט די אַלטע.

— וואָס האָסט דו אין דעם איימער? פֿראָג איך, אָנווייזענדיג אויפ׳ן איימער מיט דער דורכזיכטיגער פֿליסיגקייט.

— טרעהרען, — אָנטפֿערט די אַלטע, — טרעהרען, פֿון דיינס גרייבען, מענשליכע טרעהרען!

און האלב זינגענדיג גיט זי צו:

טרעהרען געפֿאללענע, טרעהרען געגאָססענע, טרעהרען פֿערשלונגענע, דערשטיקטע און דערוואָרגענע...

— אַללע טרעהרען?

— אָה, ניין! עס וואָלטען ימים געוועזען... דאָס זענען נור ריינע טרעהרען, נור ריינע טרעהרען... טרעהרען פֿון אָרימע לייט, טרעהרען אויף גלות השכינה, טרעהרען אויף אַללעס, וואָס איז לעבענדיגערהייט פֿערשטאָרט, פֿערגליווערט און שטומפּיג געוואָרען...

— און אינ׳ם צווייטען?

— בלוט... רויט, ריין מענשען בלוט... מענשען בלוט, פֿערגאָססען פֿאַר דער צייט, פֿערגאָססען אומזיסט... אַזאַ בלוט, וואָס די ערד וויל דערוויילל נישט איינזאַפּען, ווייל זי קאָן נאָך דערפֿון נישט פֿרוכטבאַר ווערען!... ריין בלוט, הייליג בלוט, יונג בלוט...

— און אין דעם אללעם וואַשט דו...?

— די אַלטע שמאַטעס, ווי דו זעהסט!...

און ווייטער אָנדערט זיך אַלץ אין מיינע אויגען... די שמאַטעס, געוואַשען אין טרעהרען און אין בלוט, ווערען וואָס אַ רגע ריינער, בלאַנקענדיגער, ליכטיגער... ליכטיגער אויך ווערט אין דער הייל... ליכטיגער און יונגער דער אַלטערס פּנים... עס איז שוין נישט אַזוי שאַרף־ביינעריג ווי פֿריהער... דאָס רויטקייט אַרום די אויגען פֿערשווינדט, אַ לייטזעליגער שמייכעל בעווייזט זיך איהר אויפ׳ן פּנים און צושפּרייט זיך פֿון אויער צו אויער, און די אויגען אַלליין, די אַלטע אויגען, הייבען אָן לייכטען מיט אַ ווייך סאַמיטענען בליק... און וואָס ריינער עס ווערען די שמאַטעס, העללער ווערט אין דער הייל; ליכטיגער דאָס פּנים, ווייכער און שטראַהלענדיגער די אויגען! און יונגער ווערט זי אין גאַנצען, יונגער און שלאַנקער... פֿון קערפּער פֿאַללען אַראָב די אַלטע שמאַטעס... עס בעווייזט זיך אַ וואונדערליך גאָטליבע שאָנהייט אָהן איין איינהיל —.

— גאָטט! שריי איך אויס, ווער ביסט דו?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו וויססען...

געענדיגט די וועש... די אַלטע שמאַטעס זענען אין גאַנצען ריין, זיי שיינען, בלאַנקען אונ לייכטען מיט טויזענדער קאָליערען... אונ די געוועזענע מכשפה איז יונג! יונג... גלייך זי געהט ערשט אַקעגען דעם יונגען, זאַפטיגען לעבען... אין די יונגע גאָטליכע שאָנהייט נעמט די קאָליערטע שטיקליך אונ מאַכט פון זיי, מיט דער הילף פון קליינע האָלצליך, גאַר קונציגע, פיינע פאָהנדליך... צעהן, צוואַנציג, פערציג קליינע פאָהנדליך! אונ זי אַרבייט אַלץ ווייטער אונ ווייטער. — אַט האָט זי שוין גאַנצע בינד פאָהנדליך אין דער האַנד אונ געהט מיט זיי אַרויס פון דער הייל! איך געה איהר נאָך... אונ געהען געה איך שוין נישט ווי פריהער, ווי אַ קאַלב צו דער שחיטה, ווי געצווינגען אויף אַ שטריק; אַצינד געה איך, ווי מען געהט אין אַ מדבר נאָך אַ ליכטיגער זייל; ווי מען געהט נאָך אַ גאָלדענעם שטערן, ווי מען געהט נאָך אַ גליקליכען מזל...

אונ ווייטער אַ נייע בילד:

— דער זאַנדיגער סטעפ ווערט וואָס אַ מאָל העללער, גאַר טונקעלע שאָטטען וואַרפען אונ וויקלען זיך איבערן זאַנד אין אַלערליי וואונדערליכע, העסליכע געשטאַלטען!

אין אויסגעשטערנטער בלאָהער הימעל, נור אין דער הייך, אין דער מיטט צווישען הימעל אונ ערד, ציטערן אונ וואַרפען זיך מיליאַרדען דינגע, שנייענע בלאָטליך...

אונ די גאָטליכע שאָנהייט מיט די טויזענדער בינטליך פאָהנדליך אין האַנד, שטעהט אונ קוקט צום הימעל אַרויף...

— וואָס איז דאָרט אויבען, — פראַג איך, — צווישען הימעל אונ ערד?

— דאָס זענען, — אָנפערט זי, — נשמה'ליך!

— פאַר וואָס פליהען זיי נישט אין הימעל אַריין?

— ווייל גאָט שיקט זיי אַראָב אויף די ערד!

— פאַר וואָס דען פאַללען זיי נישט אַראָב?

— ווייל זיי וויללען נישט פאַללען... עס שרעקען זיי די שאָטטען, וואָס קאָללערן אונ וואַלגערן זיך אויפ'ן זאַנד, אונ וואַרטען אויף זיי...

— נאָך וואָס?

— זיך מיט זיי צו פעראייניגען!... אַ נשמה, מוסט דו וויססען, איז אַ ריינער שטראַהל פון הימעל. אונ ערשט פון אַ שטראַהל מיט אַ שאָטטען צוזאַממען, ווערט אַ מענש...

— אונ זיי וועללען נישט אַראָב?

— זיי מוזען!

אין איהרע אויגען בעוועגט זיך אַ שטאַהלערנער בליק...

און אזוי רעדענדיג, ווארפט זי אין דער הייך ארויף א פֿאָהנדיל... דאָס פֿאָהנדיל פֿליהט ארויף און איינע, א נשמה'לע, חאַפּט עס אונטער און שיעסט דערמיט אראָב צו דער ערד... זי ווארפֿט א צווייט, א דריט פֿאָהנדיל און יעדעס ווערט אויפֿגעחאַפּט! און וואָס מעהר פֿאָהנדליך עס פֿליהען ארויף, מעהר נשמות חאַפּען זיי אויף און שיעסען אראָב צו דער ערד.

און ארום יעדע נשמה מיט א פֿאָהנדיל, פֿליהען צוזאַממען און שיעסען אראָב צעהנדלינגע און הונדערטע קלענערע נשמה'ליך... און יעדעס נשמה'לע, וואָס קומט אראָב ציהט אין זיך אריין א שאָטטען!

און עס ווערט וואָס אַמאָל וועניגער שניי־בלאָטליך אין דער הויך און וואָס אַמאָל וועניגער שאָטטען אויף דער ערד... די נשמות מיט די פֿאָהנדליך און די נשמה'ליך, וואָס פֿליהען ארום זיי, שלינגען איין יעדערע א שאָטטען פֿון דער ערד און צופֿליהען זיך אויף אלע זייטען פֿון דער וועלט אלס פּארטייען...

און זי בלייבט מיט לערע האַנד אונטער א ריין אויסגעשטערנטען הימעל, אויפֿ'ן געל־זאַנדיגען סטעפּ. א פּיין דיננער שמייכעל לעגט זיך איהר איבער די פּיין דיננע ליפּפּען, און פֿערשפּרייט זיך סעקונדען־ווייז איבער'ן גאַנצען געזיכט; אין די אויגען בעוויזט זיך א בייזער בליק.

— ווער'זשע ביסט דו? פֿראָג איך דערשראָקען.

— דאָס לעבען! אָנטפֿערט זי.

— וואָס איז דאָ דיין טהון?

— איך טרייב מיין טאָגליך פּורים שפּיעל... אָנטפֿערט זי הארט און פֿערשווינדט אין דער לופֿט.

„צום ווידער זעהען, פֿארנאַכט אויפֿ'ן מיסט"!... שיקט זי מיר צו פֿון דערהייך!

• •

אזוי, אזוי ליעבע פּורים־לייט... דאָס לעבען פֿיהרט אויך א פּורים־שפּיעל.

דאָס לעבען איז איין אַלטע וועשין; זי וואַשט טאָג־טאָגליך איבער דאָס אַלט־וואַרג... דערפֿון מאַכען זיך נייע פֿאָהנדליך, נייע פּאַרטייען... איין נשמה חאַפּט, ווי אויבען איז געשטאַנענען, א פֿאָהנדיל, א שטיקל שמאַטע, אויסגעוואַשען אין טרעהרען און בלוט, שלינגט איין א שאָטטען, און ווערט א מענש, א ראָדעל־פֿיהרער! אַנדערע ווייטער שלינגען איין נור שאָטטען, בלויס שאָטטען און ווערען פּארטיי־לייט! און דאָס פּורים שפּיעל דויערט איביג, איביג...

„עס איזט איינע אַלטע געשיכטע, און בלייבט דאָך איממער ניי"...

מיינט נור נישט, אַז שמאַטעס אַליין זענען אַלט־וואַרג, עס איז פֿערהאַנען אַלט־וואַרג פֿון שטיינער, אייביג אַלט־וואַרג, נישט איבער צו וואַשען... עס העלפֿען קיין טרעהרען, קיין בלוט...

האַרט נאָך אַ מעשה! שוין די לעצטע!

אַ מאָל איז געווען אַ שטעדטיל, אַ וואונדערליך שטאָדטיל, איין אָפּענס, אָהן טויערען, אָהן טויערען...

אַ ביסל קליינע ווייסע הייזליך, צו־וואָרפען אויף אַ גרינער לאָנקע, וואָס האָט זיך געבאָדען אין גאָלדענע שטראַהלען פון דער זונן און ארויסגעגעבען דאָס פיינסטע, גרינסטע גראָז מיט די שאָנסטע, חאָטש נישט געקינסטעלטע, בלומען...

יעדען פאַרנאַכט פלעגט דאָס יונג־וואַרג נאָך דער ארבייט אַרויס געהען אויף דער לאָנקע, אויפ'ן גרין פערבלימטען מארק, צווישען די הייזליך, און זינגען, און טאַנצען, און פריי, און פרעהליך, און לוסטיג זיין.

די אַלטע פלעגען זיך זעצען אויף די גראָז־באָנק פאַר די הייזליך און צוזעהן, ווי דאָס יונג־וואַרג לעבט, און אין זכרון נאָך אמאָל איבער לעבען די יונגע יאָהרען...

אַזוי האָט זיך געפיהרט אַ צייט...

וויפיל יאָהר, צי וויפיל הונדערטער יאָהר, ווייס מען נישט; ווייל עס איז אַ פערוואָרפען ווינקל געווען; אַ ווינקעל אָהן אַ געשיכטע. מען האָט נור געארבייט און געפרעהט זיך; געאַרבייט און דערנאָך געזונגען און געטאַנצט, און עס איז גאָר נישט געוועזען וואָס צו פערשרייבען! עס איז אין גאַנצען שטאָדטיל קיין קאַלענדאַר נישט געוועזען, און איך ווייס נישט, צו עמיץ האָט גאָר אַ זייגער געהאַט...

איינמאָל האָט זיך געטראָפען און אין דעם שטאָדטיל איז געבוירען געוואָרען אַ געניע, אָדער ווי מען זאָגט אויף לשון קדש: אַ גאון! אַ מענש, וואָס האָט געהאַט מעהר פון אַללע אַ לויט הארץ און אַ קווינט מוח! און, אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער איבערגעמאַכט דאָס גאַנצע לעבען אין שטאָדטיל — ער האָט געזעהן, אַז מען גראָבט קאַרטאָפּפעל מיט דער האַנד, האָט ער ערפונדען אַ גראָב־אייזען... צום הילצערנעם אַלטען פלוג האָט ער צוגעמאַכט איין אייזערן שנייד־מעסער.. עס איז שווער געוועזען אויסצולערנען די קינדער אלף־בית, האָט ער ערפונדען אַ נייע מעטאָדע אפילו צום טראַף! ער האָט אויך ערפונדען אַללערליי ניי עססענוואַרג; נייע זופּען צו די אַלטע מאכלים, און רעפאָרמירט אפילו די טאָנץ... צו דער פּאָעזיע האָט ער צוגעגעבען ריימען, צו דער מוזיק — דען רעפרען... מיט איין וואָרט — ער האָט אלץ פערבעססערט, פערפיינערט; דאָס לעבען שאָנער און לייכטער געמאַכט! נישט אומזיסט איז ער דאָך אַ גאון געוועזען...

און אַז דער גאון איז גליך מיט אַללע מענשען מיט דער צייט געשטאָרבען, האָט איהם דאָס דאַנקבאַרע שטאָדטיל געוואָלט אַ דענקמאָל — אַ גרויסע מצבה — אַ מאָנומענט, הייסט עס — שטעללען; אַ מאָנומענט אין מיט'ן גאַס, איין איביג געדעכעניש... זאָללען איביגע דורות וויססען, אַז דאָ איז אמאָל אַ גאון געוועזען; זאָלען טראָגענדיגע וואָבער פערקוקען זיך און האָבען גאונים! זאָללען לעהרער און

אַלטערן טיטען מיט די בּיינער אויפ'ן מאָנומענט אין זאָגען שילער און קינדער:
זעהט, גאונים זאָלט איהר זיין! וועט מען אייך אויך מאָנומענטען שטעללען! און
דורך זאָלל זיין דער מאָנומענט... זאָלל די וועלט אַרום און אַרום זעהען, און נאָכ-
פרעגען זיך, און וויססען...

און מען האָט געשטעלט...

מען האָט אויף אַ צייט מבטל געווען דאָס טאַנצען און זינגען יעדען פאַר-
נאַכט, און, נאָך דער אַרבייט, האָט מען זיך גענומען צום מאָנומענט...

און עס איז מיט דער צייט געוואָרען אַ מאָנומענט, וואָס האָט מיט'ן קאָפּ
גערעדט שטאָלץ מיט די שטערן פון הימעל, און האָט אויף דער ערד פערנומען
אַ גרויס שטיק פּלאַץ אויף אַ פּיעדעסטאל...

און אַז מען האָט דען מאָנומענט געענדיגט און געוואָלט צוריק אײַנפיהרען
דען מנהג פון זינגען און טאַנצען פאַרנאַכט, האָט מען דעמאָלט ערשט בעמערקט,
אַז מען קאָן ניט שוין ניט פריי זיך אַרומיאָגען אויף אַללע זייטען, אַז מען קאָן נור טאַנ-
צען אַ ראָד אַרום מאָנומענט!

די אַלטע האָבען פון זייער זייט בעמערקט, אַז דער מאָנומענט פערשטעלט זיי
די זונן; אַז ניט אויף אַללע גראָז-בּאָנק קאָן מען שוין זיצען; אַז פון מאָנומענט
לעגט זיך אַ שאָטטען איבער די שטאָדט... אַז אונטערן מאָנומענט איז קאַלט פאַר
די אַלטע ביינער...

דאָך האָבען אַללע מיט'ן מאָנומענט שטאָלצירט; מיט'ן מאָנומענט אַלליין
בכלל און מיט דער לאַנגיאָהריגער אַרבייט, וואָס מען האָט אין איהם פערשטיינערט,
בפרט! און אויבוואָהל עס האָבען זיך, דורך פערקוקעניש פון טראָגענדיגע ווייבער, ווי פון
מוסר זאָגען פון אַלטערן און לעהרער, קיין גאונים נישט געמעהרט, האָבען זיך דאָך
געמעהרט די מאָנומענטען...

נישט מיט אַ מאָל, נור ביסליכווייז; שוין נישט אַזוינע גרויסע — קלענערע,
קליינע און גאָר קליינע, ביז צו אײַנפאַכע מצבות, נור אַלץ אין מיט'ן מאַרק!...

עס איז מיט דער צייט אַ מאָנומענטען-קראַנק געוואָרען — איין אונטערגאַנג...

האָט עמיץ ערפונדען אַ נייע אַרט קאַרטאָפּעל-שיילען, האָט עמיץ ערפונדען אַ נייע
רעטעניש, וועד שמעקט, אַז עמיץ האָט עמיצען אַ גראָססערע טובה געטהון,
אַ היבשע נדבה געגעבען, אָדער: איין אַלט בעט פון פייער אַרויסגעשלעפּט, מיט
אַ שטעקקען אַ שלאַנג געטייט, האָט מען איהם שוין אַ מאָנומענט געשטעלט...

רייכע לייט האָבען פאַר'ן טוידט אָבגעשיירט אַ טהייל פון דער ירושה פאַר זיך
אויף אַ מאָנומענט; די, וואָס האָבען קיין גרויסען צוטרויען צו די יורשים נישט געהאַט,
האָבען זיך אַלליין לעבענדיגער-הייט מאָנומענטען געשטעלט... מיטלערע לייט האָבען
אויף מאָנומענטען די הייזער פערקויפט דאָס בעטגעוואַנד פערזעצט... פאַר אָרימע

קרובים האָט מען נדבות געמאַכט, מצבות צו שטעללען... עס איז געקוממען דער־צו, אז אללע האָבען געמוזט האָבען מאָנומענטען, אונ פאַר גאָר געמיינע לייט, וואָס האָבען אפילו קיין רייכע קרובים נישט געהאַט, האָט קהל געגעבען אַ מאָנו־מענט'ל...

אויס גראָז, אויס בלומען, אויס געזאַנג אונ טאָנץ — דורכאויס מאָנומענטען, כאָמע מצבות...

אונ די מענשען האָבען מעהר פון טוידט אונ מאָנומענטען געטראַכט ווי פון לעבען... לעבענדיגער־הייט האָט זיך יעדערער שוין פאָרגעשטעלט אַלס טויטער, אונ בעמיהט זיך אויסצוזעהען שטייף אונ פעסט ביים לעבען ווי דער מאָנומענט נאָכען זיינעם טויט!

אונ אין די שטייפע, מאָנומענטען־אָהנליכע קאָרפּער, זענען שטייף אונ פער־שטיינערט געוואָרען די נשמות...

נישט פלאַץ צום טאַנצען אונ זינגען האָט שוין געפעהלט; דער חשק דערצו איז שוין אויסגטריקענט געוואָרען... געלעבט האָט מען נור אויף נאָכ'ן טוידט!... געהאָפט האָט מען נור אויף מאָנומענטען!...

אונ עס איז געקוממען אַ צייט, ווען די גאַנצע שטאָדט איז פולל געוואָרען מיט שטיינערנע מאָנומענטען, ווי אויך מיט מאָנומענטען פון פלייש אונ בלוט, וואָס האָבען גאָר קינסטליך געמאַכט די שטיינערנע, אז עס איז צווישען זיי נישט געווען צו דערקענגען!

אונ מיט דער צייט האָבען די גרויסאַרטיגע שטיינערנע מצבות ווי געלעבט, אונ לעבענדיגע מענשען זענגען געוואָרען פערשטיינערט ווי טויטע מצבות...

שטאַרק איז דאָך די לוסט צום לעבען אפילו אין האַרץ פון פערשטיינערטע מענשען! עס וועקט זיך אללע מאָל שטאַרקער דאָס באַנגשאַפט צום פרייען לעבען! צום פרייען זינג־אונ טאַנץ־לעבען!

פערבאָרגענער־הייט האָבען אללע געגלוסט אונ געבענקט נאָך דער אַלטער צייט, ווען דער פערבלומטער מארק האָט זיך געבאָדען אין דער ליכטיגער זונן, ווען דאָס יונג־ווארג האָט געזונגען אונ געטאַנצט אין מיט'ן מארק, אונ ווען דאָס אַלט־ווארג איז געזעסען אַרום, אויף די גראָז־באַנק, אונ, צוקוקענדיג, נאָך אַ מאָל דורך גע־לעבט אַ לעבען...

אונ מען האָט שטיללערהייט אַזוי לאַנג געבענקט, ביז מען האָט אַ שטיקעל עצה געפונגען!

מען האָט צונויפגעקליבען אללע פונקען פון לעבען אונ פרייד, וואָס האָבען זיך געוועקט איבער אַ גאַנץ יאָהר, אונ צוזאַממענגעלעגט אויף איין טאָג! דען טאָג האָבען די לעבענדיגע מאָנומענטען אַראָב געוואָרפען פון זיך די שטייפקייט, דאָס

פֿערגליווערקייט, און געפֿריפֿט לעבען, ליעבען, זינגען און טאנצען...

דאָס איז געווען — פּורים! אללע ימים טובים זענען בטל געוואָרען, פּורים — נישט!

נישט אללע דאָך איז געראָטען!

מאנכע האָבען, ביים בעסטען ווילען, געטהון עס אַזוי אומגעלימפּערט, אַזוי אומנאַטירליך, אַז, קוקענדיג אויף זיי, האָבען אַנדערע געפּלאצט פֿאַר געלעכטער, און אַ פֿריילּיכען פּורים געהאַט...

איהר ווילט לאַכען, ברידער? קוקט אין שפּיגעל אַריין; זעהט ווי איהר זעהט אויס, ווי אייער פּורים זעהט אויס און — פּלאצט פֿאַר געלעכטער!

פּרינצעססין קונינגונדאַ און פּרינץ פּראָש.

אָדֶער

וְוי פוּן אַ בְּרָכָה וֶוערְט אַ קְלָלָה.

געשעהן איז די מעשה אין אַ ל ל ע ר ל י י ב ו ר ג.

וואו אַללערלייבורג ליעגט, פֿרעגט אַ געאָגראַף; ווען די מעשה איז געשעהן, וויים געוויס אַ היסטאָריקער...

איך וויים נאָר די מעשה אליין, נאָר פֿאַר דאָס פֿון דער ע ר ש ט ע ר האַנד.

און די מעשה הייבט זיך אָן זעהר אינטערעסאַנט: די פֿירשטין פֿון אַללערליי־בורג ריכט זיך אין בעט אַריין.

געהן צו קינד איז ניט קיין קלייניגקייט; בײַ'ן איין ערשטלינג העננט דאָס לעבען אויף אַ האָאר; בפרט, אַז עס געהט דאָס ערשטע מאָל צו קינד איין עדעלע, פּאָעטישע פֿירשטין! — גאַנץ אַללערלייבורג איז פֿערנוממען דערמיט. ווייבער זיפֿצען, מענער שאָקלען מיט די קאָפּ און דער פֿירשט — —

אויפ'ן פֿירשט, מוז איך אייך זאָגען, פֿלעגט מען אַ ביסעל רעדען; שטילערהייד, זאָגט מען, אַז ער האָט אַ הארץ אַזוי גרויס, אַזוי ברייט ווי דער קאָניגליכער פּאלאַץ, און אַז אַ ל ל ע הויף־דאַמען וואָהנען גאַנץ בעקוועם אין בײדע.

„אַ ל ל ע" איז אייגענטליך איבערטריבען; ניט אַללע הויפֿדאַמען זיינען יונג און שאָן; נור די הויפּטזאַך איז, אַז דער פֿירשט איז נור אַ שאָנגייסט געווען; אַ בעלן אויף אַ חן־גריבעלע, אַ פֿעפֿעריל, אויף עפּעס גאַנץ פּיקאַנטעס, אָבער ווייטער ניט. אין הויפֿדאַמע, צ. ב. ש. האָט איהם געקענט געפֿאָלען מיט גאָר אַ ק ל י י נ י ג ק י י ט:

מיט אַ קליין, שקאָצעריש־אויפֿגעריסטען נאָזעל; נו, פֿלעגט ער ליעב האָבען אין דעם נאָזעל אַריינצושנעלען, און צו צאָהלען אין געלאָכטער אַ טאָלער פֿאַר אַ שנעל, נאַטירליך אויף האָהר־נאָדעל! אַ צווייטע האָט געהאַט אַ וואונדערליך דין־דורכזיכטיג־רוויזיג אויערל, פֿלעגט דער פֿירשט ליעב האָבען עפּעס דערינען איינצורוימען; וואָס? וויים איין גאָט, זיי האָבען עס שוין ביידע פֿאַרגעסען; נור בשעת מעשה פֿלעגט די דאַמע רויט, און די פֿירשטין בלאַס ווערן. ביי אַ דריטער צ. ב. האָט ער בעמערקט אויגען ווי בלאָהע בלימעלעך און ער איז גראָד געווען אַ ליעבהאָבער פֿון בלומען, פֿלעגט ער שטונדען־לאַנג אין זיי אַריינצוקוקען און דערוויל פֿערהאָרען, וואָס דער מיניסטער דאַפּאָרטירט. ער פֿלעגט מעכאַניש נאָכזאָגען דאָס לעצטע וואָרט: הענגען — הענגען, קאָפּען — קאָפּען! און דערנאָך זיך וואונדערן: איך האָב געהייסען? אַזוי אויך פֿלעגט ער אַ מאָל אונטערן טיש דערטאַפּן אַ דינן פֿיסעל, און קיין איינציגע הויפֿדאַמע האָט נישט געטאָרט האָבען קיין היהנער אויגען, זי זאָל נישט אַמאָל אויפֿשרייען און בעאונרוהיגען דען גאַנצען טיש... סיי ווי סיי, זעהט איהר, אַז אין די הויפֿדאַמען זיינען איהם געפֿאָלען נור קליינגקייטען; ווען מען לייגט זיי אללע צוזאַמען, פֿערנעהמען זיי אַ גאָר נישט; בשעת ווען אין דער פֿירשטין האָט ער געהאַט און פֿערגעטערט — גאַנצע צעהנדליגער מיילען גיטער און שלאָסער מיט לעבעדיגען און טויטען אינוועטאַר!

עס איז דעריבער קיין וואונדער נישט, אַז דער פֿירשט אליין האָט זיך אויך בעאונרוהיגט און בעשעפֿטיגט מיט'ן וויכטיגען צופֿאַל. און וויל עס האָט זיך דעמאָלט אין הויף קיין נייע פֿעפֿערל נישט בעוויזען, קיין מרידה איז אין דער לופֿט נישט געהאָנגען, — פֿון קריעג־פֿיהרען איז אויך קיין רעדע נישט געוועזען, האָט דער פֿירשט זיך גענומען גאַנץ ענערגיש צו דער זאַך. ערשטענס האָט ער גערופֿען דען הויף־שניידער און געהייסען זיך פֿאָרבערייטען: 1) אַ גאַלאַ־מונדיר, אויב די פֿירשטין וועט בשלום איבערקומען, 2) אַ טרויער־מונדיר אין גאַנצען מיט קרעפּע בעדעקט — אויב נישט; און דערנאָך בעפֿאָהלען מען זאָל צוזאַמענרופֿען אללע מיניסטאָרען, סענאַטאָרען און געהיים־ראָטע, צו קלערען וואָס צו טהון.

עס זיינען געפֿאַלען פֿערשידענע דעות, נור דער פֿירשט האָט געהייסען יוצא זיין לכל הדעות. מען האָט דעריבער בעשטעלט אלע בעריהמטע אקושערען און בעפֿאָהלען יעדער פֿון זיי זאָל גרייט האָבען אַ גאָלדענע צוואַנג, טאָמער וויל דער פרינץ נישט גערנווילינ ארויס אויף דער ליכטיגער שיין. אויך האָט מען בעשטעלט צום אויספּריווען אללע היימישע מיטעל. אויסער דעם האָט מען געוואַלטיג געקלונגען אין אלע קלויסטער, בשעת ווען אין מעטשעטען האָט מען געשריען: אללאַה! אללאַה! אין אללערלייבורג איז אַ קליין מנין געצענדיגער געוועזען, האָבען זיי

ארום פאַלאַץ הקפות געמאַכט מיט די שטיינער און ביינער אין די האַנד. און יודען אפילו האָט מען נישט פאַרגעסען, אַלע מוזען גאָט בעטען, און ווער עס איז נישט געלאָפען אין שוהל אַריין, דעם האָט מען מיט בלייערנע רעמעטליך אונטערגעשמיסען ... א ציגיינער האָט מען אויך בעשטעלט, אפשר וויל גאָט נישט העלפען, זאָל ער ביים טייוועל פועל׳ן!

דער הויף־נאַר (אָהן וועלכען דער פירשט מאַכט נישט קיין שריט, ער זאָל נישט אַריינפאַלען אין מרה שחורה) איז אויך דערביי געווען, הינטער דעם פירשטס שטוהל געשטאַנען, ער האָט אפילו איין אַדערע עצה געגעבען. בשעת מעשה, — האָט ער געראָטהען, — זאָל עמיץ איינרוימען דער פירשטין אין אויער א וואָרט אמת; דער פרינץ וועט דערהאָרען און אַרויסשפּרינגען פון דער הויט! ליידער אָבער האָט מען געזוכט אין אַללע הייזער און לאָדען א וואָהר־וואָרט פאַר׳ן פירשט און נישט געפונען. טהייל האָבען קיינמאָל די סחורה נישט געהאַלטען, אַנדערע האָבען שוין לאַנג אַרויסגעוואָרפען דען בבל אויפ׳ן מיסט. מאַנכע האָבען אפשר געהאַט, נור געלייקענט שטיין־און ביין, טראַכטענדיג: אָדער מען מאַכט חוזק, אָדער מען וויל עפּעס געוואָהר ווערען!

פאַר דאָס האָט מען בעקוממען שטרוי אין די מאַססען, און אַלע גאַססען אויסגעלעגט, די פירשטין זאָל רוהיג שלאָפען און נישט האָרען וואָס אין דרויסען טהוט זיך.

ענדליך איז די פירשטין איבערגעקוממען!

ווער אייגענטליך עס האָט געהאָלפען, ווייס מען נישט ביז׳ן היינטיגען טאָג: אפשר די מעדיצין, אפשר עמיצענס א גאָט און אָפשר להבדיל דער ימח שמוניק...

געשווינדער דער ימח־שמוניק — ווייל ווי אויף להכעיס איז געבאָרען געוואָרען נישט קיין פרינץ נור א פרינצעסין! אזא שפּאַס פּאַסט פאַר אזא פאַרשוין!

מען האָט זיך אין הויף געווינשען, געזונגען, געשפּיעלט, געטרונקען און געטאַנצט, אפילו גאָט געלויבט; מען האָט דער פרינצעססין א נאָמען געגעבען — קוניגונדא. נור צופרידען אין קיינער נישט געוועזען! די מעדיציגער, די גייסטליכע מיט׳ן ציגיינער האָבען זיך געקריגט, געשאָלטען און די האָר אויסגעריסען — יעדער האָט זיך צוגעשריבען דעם גאַנצען פערדיענסט אין דער זאַך. דער פירשט האָט, נאַטירליך, געוואָלט א פרינץ און גערעכענט אז די פירשטין האָט עס איהם צו להכעיס געטהון! ווי אזוי? א קשיא אויף ווייבער! נור דער עיקר אונצופרידען איז געוועזען גאַנץ אַלערלייבורג. עס האָט אזוי פיעל געקאָסט — דער גאַנץ יאָהריגער שטייער פון זאַלץ — און צום סוף א פרינצעסין! דער פירשט איז נאָך אפילו יונג, האָט אפּעטיט, אויפ׳ן פנים — א מאַנספּערזאָן, נור ווער ווייס! ער צעוואָרפט זיך אויף פּעפּערליך

און אַלערליי קליינינגקייט און וועט נישט צוזאַמענעמען די כחות אויף אַ פרינץ! און מאַכט ער חלילה צו איין אויג, וועט רעגיערען אַ נקבה — אַ שאַנד פאַר אַזאַ לאַנד!— אָדער די זעקס און דרייסיג קאָניגליכע פעטער וועללען צערדרייסען אַללערלייבורג ווי די וואָלף!

מיט דער צייט איז דאָך שטיל געוואָרען. די נויט־העלפער זענען זיך צופאָהרען, דער פירשט האָט זיך געטרייסט מיט'ן הויף־נאַרר און מיט אַ ניי פּעפּערל ביי אַ נייע הויף־דאַמע. אַללערלייבורג האָט בעקומען אַ וויכטיגער געשעפט צום זאָרגען: עס איז געוואָרען אַ פגירה אויף שאָף, און אַללע האָבען אָן דער פרינצעסין קוניגונדא פערגעססען!

געדענקט אָן איהר, האָט די פירשטין אַלליין.

ערשטענס: אַ מוטטער בלייבט מוטטער, און צווייטענס די פירשטין אַלליין איז אויך פערגעסען געוואָרען, און די פרינצעסין איז געוואָרען איהר איינציגע טרייסט.

און זי האָט זיך מיט איהר גאַנץ ערנסט פערנומממען, מיט'ן גאַנצען הארץ!

און דער פירשטין איז איין מאָל איינגעפאַלען, אַז מען דאַרף זעהען די פרינצעסין קוניגונדא זאָלל גליקליך זיין.

פון זיך אַלליין האָט זי געוואוסט, אַז אַ קרוין אויפ'ן קאָפּ איז נאָך גאָר קיין גליק נישט פאַר'ן הארץ! גאַנץ אָפט האָט ביי איהר אייגענעם מאַנן דאָס איינפאַכסטע הויף־פרייליין, מעהר גליק געהאַט פאַר איהר! אויך טרעפט זיך, אַז אין גאַס לאַכט מען און מען פרעהט זיך פיעל מעהר ווי אין פּאַלאַץ! זי האָט, דורכפאָהרענדיג, געזעהען נאַקעטע און באָרוויסע לאַכען! פון הונגער אויסגעדאַרטע שמייכלען, בשעת ווען זי האָט געשניערט די ליפּען מיט כח, זיי זאָללען ניט ציטערן און אין די אויגען האָבען איינגעהאַלטענע טרעהרען ווי פייער געברענט!

—גליק,— טראַכט די פירשטין,— מוז זיין ביי גאָטט אין די האַנד, פילייכט דאָס איינציגע, וואָס ער האָט זיין שטעלפערטרעטער אויף דער ערד — דעם פירשט — נישט איבערגעגעבען! ווייל דער פירשט אַלליין איז אויך ניט גליקליך, טהייל־מאָל שלאָפט ער ניט! און זי האָט ער קוים אַכט צו צעהן טאָג געקאָנט גליקליך מאַכען.

„גליק איז ביי גאָטט אין דער האַנד!" און אויף דער פירשטינס בעפעהל האָבען זיך נאָך אַ מאָל פערזאַמעלט די אַללע, וואָס האָבען, לויט זיי אַלליין אָדער אַנדערע זאָגען, אַ דעה ביי גאָטט!

בענשען די פרינצעססין זענען געקומען דערווישען, גלחים און רבנים...

און זיי האָבען איינער נאָכ'ן צווייטען זיך ביי דער וויעג געשטעלט; אראָפּגעלאָזט די פרומע אויגען צום פרישען פּאָמידאָרען קאָפּיל אין וויעג, אויפגעהויבען

זיי צום בלאַנקען גאָלד־קריסטאָלען הענגלייכטער אין דער הויך; געבלאָנקיט זיך מיט׳ן בליק אויף אַללע פערציערטע פיער ווענד, אָדער אַרויסגעשיקט דעם בליק דורכ׳ן פענסטער אונ נאָכגעיאָגט א לייכטען נעפעל אין בלויען הימעל. דערביי האָט מען געמורמעלט דען שפרוך...

דערפאַר האָט זיי די פרינצעססין טייערע גארטלען געשענקט; אונ געשטיקטע! — פאַר די גלחים מיט בריליאַנטען, פאַר די דערווישען מיט פערל אונ פאַר די רבנים — מיט גאָלדענע פאָדעם.

די פירשטין איז ניט צופריעדען געוואָרען! זיי האָבען גריכיש, לאַטיין. טירקיש אונ העבראֵיש געמורמעלט; אַלץ אויף פרעמדע, אויף טוידטע שפראַכען, ווער וויים צו האָבען זיי געבענשט צו געשאָלטען? ווער וויים?

זי האָט קיין איינציג וואָרט ניט פערשטאַנען!

אונ די אַם, — די שאָהנסטע אונ געזונדסטע פויערטע פון גאַנצען לאַנד, — איז אויך ניט צופריעדען פון גייסטליכען שפרוך! זי רעדט אוים איהר הארץ פאַר דער פירשטין:

זי גלויבט אין גאָטט, זי גלויבט שטאַרק אין גאָטט! אז גאָטט וויל, —זאָגט זי, — קאָן ער אַללעס. נור צו קאָן ער אַזוי פיעל וואָללען? ער איז צו אַ גרויסער פריץ אין זיינע הויכע הימלען אונ האָט צו פיעל צו טהון! וועמען ער מוז אַלץ שפייזען! פון שוואַכסטען גראָזיל, וואָס ציהט זיך קוים לעבענדיג פון אַ טראָפּען בלאָטע אַרוים, ביז דעם האָכסטען בוים, וואָס שפאַרט זיך מיט געוואַלט אין הימעל אריין! ער מוז שפייזען די לייכטע פייגעל אין דער לופט, די פראָססיגע פיש אין וואַססער, די חיות אין וואַלד אונ אויסער דעם אַללע, אַללע מענשען! טהייל געבען דאָס שאָהנסטע אונ דאָס בעסטע, אַנדערע האָטש אַ שטיקעל דאַר ברויט אויף אַ מעת לעת; וויפיעל פויערן אונ פויערטעס, וויעפיעל יודען אונ פריצים, וויפיעל גלחים אונ גרויסע לייט! ווען רוהט ער? ווען האָט ער צייט צו בעטראַכטען?

זי וויים! טהייל מאָל איז ער זיך טועה פאַר איילעניש, אונ שפריצט מיט רע־גען, ווען מען דארף עס זאָלל טריקענען דאָס היי, אונ דאָס פיה נעביך פייגערט אונ פייגערט! איין אנדערס מאָל חאַפּט ער אונ שיט פייער פאַר וואַסער אונ פער־ברענט די תבואה אויפ׳ן פעלד אונ מענשען עססען קלייהען, קאַרטאָפּעל־שאָהלען אונ פלאַנצען, אונ לעהם, אָדער שטאַרבען פאַר הונגער! זי אַלליין האָט זיך פריהער געהאַלטען אָן גאָטט; שטאָנדיג פאַר איהם געוויינט אונ געבעטען זיך, נור זעלטען האָט עס איהר געהאָלפען... נור עפּים אַנדערש איז זיין געגנער, דער טייוועל, ימח שמו. (דער „ימח שמו" איז אונזער, די פויערטע קריעגט דאָס פיעבער ביי זיין נאָמען). ער איז שוין, זאָגט זי, אַ זיכערער פאַטראָן! ער איז אויך גרוים, ער האָט אויך אַ פאַלאַץ פון פייער אונטער דער ערד, נור ער פיהרט קיין וועלט נישט; ער

האט צייט! און דערצו איז ער א לעב-קינד, א פרייליכע זאך, און איז קיינמאל נישט שטאלץ ביי זיך. טהייל מאל חאפט ער זיך אפילו אריין אין קרעטשמע און טאנצט מיט'ן ערשטען בעסטען פויערן-מיידעל, אז עס פליהען פונקען! גאנץ אפט פער-שטעלט ער זיך אין אללעריי מענשען, חיות און עופות און בעוויזט זיינע קונצען! א פרייער פויגעל איז ער, און דעריבער קאנן מען א מאל ביי איהם מיט א גראשענ-דיג ליכטעל מעהר פועלן, ווי ביי גאטט מיט וואקסענע ליכט און שטורקאצען!

— על כן, — ראט די אמם, — זאלל די פירשטין ביי איהם בעטען גליק פאר דער פרינצעססין קוניגונדא! זאללען זיך אויף איהר בעפעהל פערזאממלען אללע כשוף-מאכערינס פון גאנץ אללערלייבורג און ווינשען און בענשען דאס קינד. און וועלכע עס וועט זאגען דעם בעסטען וואונש, די זאלל בעקומען דאס שאנסטע און טהייערסטע געשענק.

דער פירשטין איז א ביסעל אונהיימליך געווארען, דאך האט זי, אויס ליעבע צו דער פרינצעססין קוניגונדא, איבערגעדייבערט די שרעק און געהייסען אויפזוכען אללע אלטע מכשפות.

דערביי, פאר דאנקבארקייט צו דער אמם, האט די פירשטין בעפוילען, מען זאלל אויסזוכען דאס בעסטע ערדענע פייפערל און שיקען איהר קינד אין דארף אריין — א מתנה פון דער פירשטין.

די געשיכטע שווייגט, צו דאס פייפערל איז אנגעקוממען גאנץ אין דארף אריין, נור דאס איז זיכער, אז גאנצע זיעבען אלטע, איינגעשרומפפענע מכשפות האבען זיך אויפגעקליבען אין אלערלייבורג. אז זיי זענען אריינגעקוממען, איז פינסטער געווארען אין צימער, און א שאטטען האט זיך געלעגט אויף דער פרינצעסינס וויעג. די פירשטין האט געפיהלט, אז די שרעק פרעסט איהר צו דאס הארץ, נור עס איז שוין צו שפעט געוועזען זיך צוריק צו ציהען; דעם טייוועל בעליידיגען טאר מען אודאי ניט! זי האט זיך געמאכט א הארץ און האט צו די כשוף-מאכערינס אזוי געזאגט:

— אט, דא אין דער גאלדענער וויעג, ליגט די פרינצעססין קוניגונדא, מען זעהט עס איהר דערווייל נישט אן, דאך אז זי וועט אויפוואקסען מיט גאטס הילף, און ערצויגען ווערען אונטער מיין אויג און אונטער דעם אויג פון אונזער הויף-צערע-מאניע-זינג-שפיעל און-טאנץ מייסטערין, און וועט נאך רעדען א ביסל פראנצאזיש, וועט זי זיין פרינצעססין אין יעדען צאלל. ווער שמועסט, אז זי וועט אנטהון א גאלדען-געשטיקט קלייד, גארניערט מיט טהייערע שטיינער און ארויף לעגען א קרוין אויפ'ן קאפ — וועט עס א בלינדער זעהען! נור דאס, אייגענטליך, ווייסט איהר אלליין! — — אצונד הארט: מיט אללעם גוטען — רייכטהום, עהרע, א פרינץ, און פילליכט א פערטיגען פירשט, פאר א מאנן, וועללען מיר, דאס הייסט דער

פירשט אונ איך, די פרינצעססין שוין פערזאָרגען! נור פון מעהר האָבען, טהוט דער קאָפּ נישט וועה!— ווינשט מעהר, ווינשט וואָס איהר קאָנט, אונ איך וועלל אייך רייך בעלוינען.

— גוט, האָבען געאָנפערט די זיבען אַלטע שוואַרצע ווייבער אונ געצווינגען קניפליך אין וואָס פאַר איין אָרדנונג זיי זאָללען צוגעהן צו דער וויעג.

אונ די ערשטע כשוף־מאַכערן האָט געזאָגט:

— גליקליך קינד! אַ פרינצעססין ביסט דו שוין געבוירען! גיטער אונ שלאָסער אונ אַ געקרוינטען מאַנן, וועללען דיר דער פירשט מיט די פירשטין מן הסתם געבען! די פירשטין אַלליין זאָגט! איך פון מיין זייט ווינש דיר געזונד!

די פירשטין האָט זיך דערפרייט. איהר קינד וועט נישט מאָזלען, נישט פּאָקען, נישט ליידען אויף צאָהנדלעך! עס וועט זיך איהר אפילו פון אויערל ניט גיעסען! פריהער איז עפּיס אַ שפּרענקעלע געשטאַנען אויף דעם נאָזעל ביי דער פרינצעססין, ביים שפּרוך איז עס פערשוואונדען געוואָרען!

— אונ לאַנג זאָלסט דו לעבען! איז דערווייל צוגעגאַנגען אונ געזאָגט די צווייטע.

— אויך אַ גוטע זאַך, — טראַכט די פירשטין, — אַלטע ווייבער האָט אפילו די וועלט נישט ליעב, נור אַלטע פרינצעססיננען מוז מען שוין ליידען; איהר וועט מען אייביג קושען די האַנד!

די דריטע האָט געוואונשען: אונ שעהן זאָלסט דו זיין ווי די וועלט!

די פירשטין האָט זיך נאָך מעהר דערפרייט!

אין דער זעלבער מינוט, איז די קליינע רויטליכע פרינצעססין געוואָרען וויים ווי אַלבאַסטער. בעשיינפערליך האָבען איהר אָנגעהויבען זיידענע האָרעליך צו שפּראָצען! אָה, פון אַללע עקקען אין דער וועלט, וועללען פרינצען אונ פירשטין קוממען אונ קניען אונ בעטען איהר האַנד!

— אונ קלוג, — האָט די פיערטע געזאָגט, — זאָלסט דו זיין ווי די וועלט!

— וואויל! רופט אוים די פירשטין. זי וועט זיי רעטעניש ען שטעללען; קלוגע, טיעפע רעטענישען, אונ ווער עס וועט טרעפען, וועט זיין איהר מאַנן!

די פינפטע האָט געוואונשען: ליעבע צום מאַנן.

די זעקסטע: ליעבע פון מאַנן צו איהר.

ענדליך איז צוגעגאַנגען די זיבענטע אונ געזאָגט:

— דו האָסט שוין אַללעס, פרינצעססין.

מיר בלייבט נור צו ווינשען דו זאָלסט קיין מאָל נישט פערלאַנגען וואָס נישט דיין איז, נישט וואָללען וואָס פרעמדס איז.

— וואָס? האָט אויסגעשריען די פירשטין פערוואונדערט, נור די אַם האָט דערווייל אָנגעהויבען אַרומטאַנצען אין שטוב פאַר פרייד אונ צורופען:

— אָה! אָה! ווי גוט אונ פרום וועט זי זיין! מיין פרינצעססין וועט שוין

גוט און פרום זיין!

מיט איין אמט טאָר מען שוין זיך ניט שפּאַרען, און די פירשטין האָט געמוזט דער זיעבענטער כשוף־מאַכערן, אויסער אַללע מתנות נאָך צוגעבען א פאָר גאָלדענע פאַנטאָפעלעך, אין וועלכע די פירשטין האָט געטאַנצט צו די תנאים...

און עס איז געשעהען אַזוינס, וואָס צייט די וועלט שטעהט איז נאָך נישט געשעהען. ווייבער האָבען אמת גיזאָגט! שוין אין וויעג האָט די פרינצעססין געבליהט ווי אַ רויז, און דערביי האָט זי זיך אַזוי קלוג געוויזען, אַז מען האָט זי באַלד פערצעבענט אין סענאַט אריין! אָבער באַלד דערנאָך האָט זיך אויסגעוויזען, אַז נישט אַלץ איז גאָלד, וואָס עס גלאַנצט, און אַז אַ כשוף־מאַכערין טאָר מען פאָרט ניט טרויען.

איינמאָל, שטעלט איך פאָר, זעצט זיך אויף די פרינצעססין אין וויעג און זאָגט:

— וויעגט מיך נישט, פערדרעהט מיר נישט דעם קאָפּ!...

מען האָט איהר צוליעב געטהון.

דערנאָך האָט זי בעפוילען:

— וויקקעלט מיך נישט! וואָס בינדט איהר מיך? לאָזט מיך פריי!

עס איז אפילו אַ מנהג פון קדמונים, נור מען האָט איהר דאָס אויך נאָכגעגעבען.

אָרגער איז געוועזען, אַז די פרינצעסין האָט זיך איינמאָל אויפגעזעצט און געפרעגט די פירשטליכע מוטטער, פאַר וואָס איהרע בריסטען האָבען קיין מילך נישט.

פייער־רויט איז די אָרימע פירשטין געוואָרען און איז אַרויס פון שטוב.

די אַמע אַנטפערט כמעט מיט כעס:

— אַ פירשטין איז נישט קיין געוואָהנליכע פרוי, זי זאָלל אַרומגעהן ווי אַ קוה מיט מילך...

— און די הויפדאַמען? פרעגט ווייטער די פרינצעססין.

— דאָס זענען דאָך מאַמזעלן! — שרייט אויס די אַמע, פערגעסענדיג, אַז זי רעדט מיט אַ קינד, — דאָס זענען דאָך מאַמזעלן, זיי פאַסט גאָר נישט צו האָבען אַ קינד, און מילך בעשערט גאָט נור דער מוטטער פאַר איהר אייגען קינד!

— בין איך דיין קינד? פרעגט די פרינצעססין שאַרף.

הייס און קאַלט איז דער אַמע געוואָרען.

מיין קינד, — אַנטפערט זי, און פלוצלינג האָט איהר אַ קוואַל טרעהרען

געשפריצט פון די אויגען, — מיין קינד איז אין דארף געבליבען, פייכט ברויט זויגט עס... איך בין אהער געקוממען דיך, פרינצעססין, צו ערנאהרען! א גרויסער כבוד, א גרויס גליק האט מיך געטראפען!

— אונ פאר וואס וויינסט דו?

— פאר פרייד! שרייט אויס פערצווייפעלט די אם.

נור עס האט נישט געהאלפען:

— וואס נישט מיין איז, וויל איך נישט! זאגט די פרינצעססין אונ האלט זיך דערביי שטאהל אין אייזען; מען האט זי געמוזט ענטוויינען.

נור דאס איז נאך וועניג. שפעטער ווערט זי געוואהר, אז זי טראגט, וואס פרעמדע האבען אויסגעארבייט, וואוהנט אין פאלאץ וואס פרעמדע האבען געבויט, אונ עסט, וואס פרעמדע האבען געזייעט, געשניטען, געמאהלען אונ געבאקען.

דאס וויל זי נישט!

— וואס דען ווילסט דו, פרינצעססין?

כל זמן זי קאן אליין נישט ארבייטען, וויל זי אין וואלד אריין, אונטער גאטס הימעל וואוהנען, פרוכטען פון פרייען בוים עססען אונ קליידען זיך ווי די מוטטער חוה מיט בלעטער.

— איז דיר אונזערס פרעמד? פראגען דער פירשט מיט דער פירשטין.

— עס איז נישט אייער! ענטפערט די פרינצעססין אונ טופעט מיט'ן פוס.

נאטירליך איז זי גיך אונ באלד פערשוואונדען געווארען.

. . . .

אין געהיים האט אללערלייבורג געטרויערט, נור אזוי האט קיינער אפילו נישט דעם מוטה געהאט צו פראגען, וואו זי איז אהינגעקוממען, איז זי אנטלאפען אדער פערשיקט געווארען, אויף דער, צו אויף יענער וועלט? ביינאכט, ביי זיך אין דער פינסטער אויפ'ן בעט, האט נישט איינער געזיפצט. נור אזוי—שא!

אונ פון דער כשוף-מאכערינס ברכה איז א קללה געווארען!

היהנערישע חלומות.

א מאל איז געווען א הוהן, א גרויסע הוהן און א מיוחסת, דעם גרויסען קוקוריקס א קעפס־ווייב און א חכמה דערצו. אין די גרויסע הוהן, די מיוחסת זיצט (פערשטעהט זיך, ניט, חס ושלום, אין תפיסה), נאר אויף דער „שאדאלע" — אודאי אויף פיערציג אייער.

אז מען רייבט זיך ניט אן דער וואנד און מען האט ניט אין זינן קיין פאליטיק— העלפט גאט.

און די אייער זענען דעריבער גרויסע און, מן הסתם, פוללע; פון די אייער וועט ארוים — —

נאר וועגען דעם חלום'ט טאקי די הוהן.

זי זיצט מיט פערמאכטע אויגען און דאך זעהט זי, ווי פון די אייער טרעט ארוים א שטיק פיערציג האהנער —

האהנער, קיין איינציגע הוהן! און איינס אויף איינס האהנער פון האהנער־לאנד, גרוים־געוואקסענע, שטארק געבויטע, אויף קופערנע פים, מיט שארפע קרעל־לען; פליגעל ווי ביי אן'אדלער, און רויטע, וואס רויטע? — פלאממענדיגע קאממען!...

מען זאלל זיי נור קיין עין־הרע ניט געבען!

און גלייך פון די אייער טרעט ארוים די מחנה גבורים און לאזט זיך געהן אויפ'ן הויף... זי געהט נאך, און דאס הארץ אין איהר וואכסט און וואכסט, עס וואכסט ווי אויף הייוועז. ארויסשפרינגען ווילל עס, זאלל עס שפרינגען!

— קוקוריקי! שרייט דער עולם — אזא קול האט נאך די וועלט ניט געהערט!

— קוקוריקו! דאס בארגעל מיסט אין דער זייט ביי דער קיך שאקעלט זיך און פאלט. אין גאנצען הויז ציטערן די שויבען.

— קוקוריקו!

און, אללע, אללע ארום בלייבען שטעהן ווי פערשטיינערט!

ווער זענען די גבורים?!

דער אלטער קודלאטער הונד קריכט ארוים פון זיין שטיבעל, און בלייבט אויך שטעהן פערגאפט — ער האט די צונג אין מויל פערגעססען, ער בילט נישט!

די חברה קאץ האבען זיך אויסגעזעצט אויפ'ן פלאט, וואס צוימט ארום הויף, און קוקען זיך די אויגען אוים...

מויל-וואָרף קריכען פֿון אונטער דער ערד אַפֿער; האָזען האָבען בעוויזען זיך אין עק וואלד — פֿערקוקט, פֿערגאַפֿט, האָטש חאַפּ זיי מיט דער האנד!

און ער, וואָס וועט ער זאָגען? ער, דער גרויסער זאַנד-גריבלער, דער גרויסער קאָרן-שלינגער, איהר מאַן?! צו וועט ער נאָך קוקען איבער איהר אויף אַ הוהן?! ניין!

און דעמאָלט, דעמאָלט וועט זי שוין זיין אויפ'ן שפּיץ פֿון איהר גליק. אז ער וועט וויססען און זעהען, וואָס זי קען, אַז די וועלט וועט געוואָהר ווערען, וואָס זי האָט איהם געגעבען, דעמאָלט — וועט זי שוין מעגען שטארבען! דעמאָלט וועט זי אליין צוגעהען צו דער ברייטער קאָבין, און אויסשטרעקען דען האלז.

— נעהם, וועט זי זאָגען, און קאָך וויעטשערע!

עס פּיקט אונטער דער הוהן, נור זי האָרט נישט. טרויעריגע געדאַנקען זאַמלען זיך אין קאָפּיל —

„נעהם און קאָך וויעטשערע!"

נור — פֿאַר וואָס? פֿאַר וואָס מוז זיך אַלץ ענדיגען מיט'ן מעססער? פֿאַר וואָס זאָללען מענשען עססען איהר פֿלייש, דער הונד — די ביינער און פֿון די פֿעדערן זאָלל מען מאַכען בעט-געוואַנד?

צו איז אויף דער וועלט קיין רחמנות נישט דאָ, קיין יושר? פֿאַר וואָס זאָלל מען נישט וויססען אויף דער וועלט — איין אונטערשיעד פֿון אַ הוהן ביז אַ הוהן, פֿון אַ לייפּערקע, אַ מויל-מאַכערין, איין אינטריגאַנטקע אָדער אַזוי אַ שלימזל אַ הוהן, ביז אַ הוהן אַ מיוחסת, אַ הוהן, וואָס שטעלט צו דער וועלט אַ זויגע האָהנער, אויגע העלדען, ווי איהרע וועללען זיין?!

— פּיק! פּיק! פּיק!

נור זי האָרט נישט.

האלב פֿערשלאָפֿען ציהט זי ווייטער איהרע טרויעריגע חלומות, — און נאָכ'ן מעסער? צו איז שוין איין עק פֿון אַללעם? צו אויף יענער זייט צוים איז שוין גאָר נישט דאָ?

נאָכ'ן צוים איז באַלד דער וואַלד, און דערנאָך, נאָכ'ן וואלד וואָס איז?

צו זאַמלען זיך נישט דאָרט די נשמות פֿון פֿרומע היהנער און פּיקקען האָבער, גערשטען און ווייץ פֿראַנק און פֿריי און אָהן אַ שרעק פֿאַר'ן מעסער?

—פּיק, פּיק, פּיק!

זי האָרט נישט...

זי איז אַ מאַמע, און אַ מאַמע מוז אָן זיך אַליין פֿערגעסען! נישט אין איהר לעבען געהט עס, נור אין זייער לעבען!

געזונד און פֿריש מוז זי זיי אַרויסגעבען דער וועלט!

חאָטש אַ'ן אַ צײַט אַרום װעלען זײ די אײגענע מוטטער ניט דערקענען! די אײגענע מוטער אױעקטרײבען פֿון אַ פֿעטטער בערגעל מיסט.

נור זי װעט איהר'ם מאַן...

פּיקפּיקפּיק! פּיק־פּיק־פּיק!

זי דערהערט!

נור אַזױ געשװינד אױפהײבען װעט זי זיך נישט!

זי װײסט, אַז אין דרױסען איז אַ װינד, אַ שטורם־װינד, און די גבורים איהרע װעללען זיך נאָך יונגערהײט פֿערקיהלען!

— װאָס פּיקט איהר? צו איז אײך נישט גוט אונטער דער מוטטער שױם? ניט װאַרם, ניט זיכער אונטער איהרע פֿליגעל!

װאַרט קינדערלאַך, װאַרט!

ניט אײביג װעללען בלאָזען שלעכטע װינטען, ניט אײביג װעללען זײן די װאָלקען אין הימעל...

גאָט װעט זיך ערבאַרמען, גאָט װעט זײנע האָהנער נישט פֿערגעסען! רײניגען װעט זיך דער הימעל, שײנען װעט די זון, און עס װעט זײן אַ װעטטער, אַ װעטער!

עטליכע היהנער, װאָס האָבען שױן לאַנג אַרױסגעפֿידערט זײער יונגװאַרג אױפ'ן הױף, קוממען צו דער פֿערשפּאָטיגטער יולדת.

— מזל־טוב, מזל־טוב! װערט אַ געפּיקערײ.

נור זי אַנטפֿערט נישט, זי װעט מיט זײ נישט פּיקען... זי בײגט אײן דאָס קאָפּיל און בעהאַלט עס צװישען די פֿעדערן אױף דער ברוסט...

די היהנער ענטלױפֿען פֿערשאָמט און זי הײבט צוריק אױף דאָס קאָפּיל מיט חכמה און גאוה צוזאַממען...

זי דאַנקט גאָט, װאָס מען האָט זי אַללײן געלאָזט, אַללײן מיט איהרע געדאַנקען, מיט איהרע גבורים...

און דאָס האַרץ צוגעהט אין איהר אין נחת; װאָס פֿאַר אַ פֿײנע קינדער זי האָט! זײ זענען אַודאי גראָססער װי אַנדערע קאַפּהאָהנער, נור אַז די מאַמע הײסט, ליגען זײ שטיל, װאַרטען זײ, קײן אײנציגער פּיקט שױן נישט!

קלוגע קינדער, זײן גבורה, און איהר עדעלקײט, איהר גוטקײט!

און גאָט ווייס ווי לאַנג די קלוגע הוהן וואָלט געזעססען אויף איהרע גבורים, ווען נישט די קאָבין וואָס האָט זיך אָן איהר דערמאָנט און איז אריין ווי א בליץ זי ארויסצוויאָגען פון דער שאדאלע...

און אז מען האָט די „מוטטער" ארויסגעיאָגט פון דער שאַדאַלע, האָבען זיך בעוויזען קליינע, שוין לאַנג דערשטיקטע, איינפאַכע היהנדלעך...

בֶּענַייט אַ תְּלִיָה.

(נאָכאהמונג.)

אין אַ געוויסער מדינה זענען געוועזען, ווי געוואָהנליך, געוואָהנליכע מענשען, ניט אין גאַנצען גוט און פרום, ניט גאָר אין גאַנצען שלעכט, נור אַזוי — מיטעל־מאָססיג; איינער אַ ביסעל אָרגער, איינער אַ ביסעל בעססער, ווי אַ מענש און ווי אַ מאָל.

און דער מלך פון דער מדינה איז געוועזען זעהר אַ קלוגער שופט, וואָס האָט פערשטאַנען, ווי אַזוי שלום צו מאַכען צווישען גאָט און לייט, צווישען לייט און לייט, און עס איז קיינמאָל ניט געקוממען צו קיין שאַרפע שטראָפען. ער האָט שוין אין זיך אַ כח געהאַט צו שטיללען דעם כעס פון מענשען. איינצוהאַלטען דען בייזען, איבער צו ריידען דען איינגעשפאַרטען, און ניט נור וואָס אין זיין צייט האָט מען קיי־נעם ניט געקאָפּט, נים געהאַנגען, נור פון תפיסה אפילו האָט זיך די מלכה געמאַכט אַ היהנער־שטייג — קיינער איז ניט געזעסען. ער פלעגט הייסען אַ זינדיגען מענש, אַריינוואַרפען אין פושקע פאַר אָרימע לייט, שענקען אויפ'ן שפיטאָל און — געגוג.

— עס וועט קוממען אַ צייט, האָט דער מלך געזאָגט, ווען מענשען, קוקענדיג אויף דער תליה, וואָס שטעהט אין מיטען מאַרק, וועלען בשום אופן ניט פער־שטעהן נאָך וואָס מען האָט אַריינגעשטעקט אין דער ערד אַזא קלאָץ!

נור דאָס זאָגענדיג, האָט דער מלך אָבגעקרעכצט, און קיינער האָט ניט גע־וואוסט וואָס דער קרעכץ בעטייט.

דאָס האָט אָבער בעמערקט די בת מלכה, דעם מלך'ס איין־איינציגע טאָכטער, און האָט זיך איינגעשפאַרט, דער פאָטער זאָלל איהר אויסזאָגען וואָס ער מיינט מיט'ן קרעכץ.

און דער מלך האָט איהר נישט געקאָנט אָבזאָגען און האָט איהר אויסגעזאָגט בסוד סודות, אַז ער קרעכצט, ווייל ער האָט מורא פאַר צוויי מענשען! די גאַנצע מדינה, זאָגט ער, קאָן מען פיהרען, ווייל דאָס זענען מענשען, וואָס

אין זיי איז דאָס גוטע מיט דעם שלעכטען אויסגעמישט, אונ ווען זיי קוממען צו איהם, פאַלט דאָס שלעכטע אראָב אונ דאָס גוטע קוממט אַרויף... צוויי מענשען אָבער האָט ער אין דער מדינה, וואָס איינער האָט אין זיך סאַמע גוטעס אַלליין אונ דער צווייטער רשעות אלליין. אַז די ביידע — האָט דער מלך מורא — וועללען זיך אַ מאָל צוזאַממענטרעפען, וועט זיין גאַנצע חכמה ניט העלפען, וועט מען ווייטער הענגען אונ קאָפּפען.

די בת מלכה האָט זיך פערטראַכט, געקלערט אונ געקלערט אונ ניט פערשטאַנען וואָס דער מלך מיינט.

— עט, מאַכט זיי אַוועקוואַרפענדיג מיט דער האַנד, פאַרט איין אַלטער!

איינמאָל איז אין דער עיר־המלוכה, אין דער רעזידענץ, געוועזען אַ גרויסער יריד אונ עס זענען זיך צוזאַממענגעפאָהרען אונ צוזאַממענגעקוממען אַללע מענשען פון דער מדינה. צווישען זיי זענען אויך געוועזען די צוויי מענשען, פאַר וועלכע דער מלך האָט מורא געהאַט; דער גאָר גוטער, אונ דער גאָר שלעכטער.

אונ עס געשעהען אַזאַ מעשה:

אַז דער גאָר שלעכטער האָט דערזעהען די לעערע תליה אין מיטען מאַרק, האָט ער געזאָגט הויך פאַר אַללע:

— עולם, עס איז אַ רחמנות אויף אייך! איהר האָט שוין לאַנגע יאָהרען נישט געזעהען דאָס נחת, ווי פושעים הענגען אונ דרעהען זיך אין דער לופטען...

— אמת, אמת! האָט אָנגעהויבען דער עולם צו מורמלען.

דאָס האָט געהאָרט דער גאָר גוטער אונ האָט זיך אָנגערופען:

— עולם, מזל מיט ברכה איז מיט אייך, גאָט אונ שאָנע מלאָכים זענען מיט אייך; איהר לעבט אַזוי גוט אונ אַזוי פרום, אַז קיינער פון אייך האָט נישט פערדיענט מען זאָלל איהן הענגען.

— אמת, אמת! האָט דער עולם ווייטער געמורמעלט.

— ניין, האָט זיך אָנגערופען דער גאָר שלעכטער, די וועלט איז קיין הימעל נישט, דאָ וואָהנען קיין מלאָכים נישט! עס איז אין בלוים זינד; נור דאָ זענען אַזוינע פושעים, אַזוינע רשעים, אַזוינע זינדיגע פאַר גאָטט, אַז איינער האָט מורא דעם צווייטען צו פערקלאָגען, עס זאָללען זיינע אייגענע זינד נישט אַרוים אויף דער זונן אונ דעריבער שטעהט די תליה ליידיג!

דער עולם שווייגט, אונ איז אפילו אַביסעל אין כעס.

דער גוטער וויל אָנהייבען צו רעדען, נור דער שלעכטער לאָזט איהם ניט קוממען צום וואָרט...

— רבותים! האָט ער ווייטער אויסגעשריען, — אויב איך זאָג נישט אמת,

בעווייזט! לאָמיך זעהען, עמיץ פֿון אייך זאָלל זיך פֿיהלען אַזוי גוט, אַזוי פֿרום און אַזוי ריין פֿאַר גאָטט און פֿאַר לייט. ער זאָלל קיין מורא נישט האָבען און אָנווייזען מיט'ן פֿינגער, וועמען מען דאַרף הענגען! מען זאָלל קיינען נישט דאַרפֿען הענגען איז אונמאָגליך!

דער עולם ריקט זיך צוריק ווי דערשראָקען.

— איהר זעהט, פּושעים! שרייט דער שלעכטער, איהר זעהט, ווי אמת מיינע וואָרטער זענען! הא! נו, וועלל איך אייך בעווייזען, אַז איך בין ריין! אַז איך האָב קיין מורא נישט!

— אָט דען דאַרף מען הענגען! און ער האָט אָנגעוויזען אויף גאָר דען גוטען.

דער עולם האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקקען.

דער גוטער ווילל ווייטער רעדען, נור דער שלעכטער לאָזט איהן ווייטער נישט קוממען צום וואָרט.

— נישט אומזיסט האָט ער אייך געלויבט! נישט אומזיסט! די תּליה ווילל ער אונטערברענגען! די תּליה אָהן וועלכער איהר וואָללט אַראָב פֿון גוטטען וועג און אייערע קינדער וואָלטען אָן גאָט פֿערגעססען. וועֶרגט איהם! ווער ווילל בעווייזען, אַז ער איז נישט זיין קרוב, ניט זיין גואל — ניט זיין שותּף, ניט זיין גלייבען, — ווער עס ווילל נישט פֿערדעקקען פֿרעמדע זינד, כּדי מען זאָלל זיינע אויך פֿערדעקקען, דער זאָלל העלפֿען הענגען!

און אַז דער שלעכטער האָט אַרויסגענוממען אַ שטריק פֿון בוזעם, האָבען זיך אויסגעשטרעקט הונדערטער האַנד צו הילף און אין אַ רגע אַרום איז דער גאָר גוטער געהאַנגען...

ניט אומזיסט האָט זיך דער מלך געשראָקען — מען האָט די תּליה בעגייט...

דער אֶפּפֶּעל.

(אַ מאָנאָלאָג פֿון אַ באַנקיער).

די אַלטע פֿאָלקער פֿלעגען זיך פֿאָרשטעללען וואונדערליך צוזאַממענגעזעצטע ברואים, האַלב מענש האַלב פֿיש, אַ פֿערד — מיט פֿליגעל פֿון איין אָדלער, אַ קאָלבערינען קאָפּ מיט אַ שלאַנגען-עק... צו וועס היינט אַנדערש געפֿאַרט? צום ביישפּיעל, איך און מיין ווייב פֿילאָמענע!

איך בין בריק-באָק עט קאָמפּ. און זי — פּי-לאָ-מע-נע! דער נאָמען אַליין איז געגוג!

מיט אַ וואָרט, מיט אַ מאַך מיט דער האַנד, מיט איין שטריך מיט דער פּע-דער, טראָג איך איבער טויזענדער קאַרץ ווייצען, טויזענדער צענטנער מעטאַלען, טויזענדער וואַגאָנען קוילען פון איין עק וועלט אין דער צווייטער! איך זיץ דאָ און מיין נעץ איז פערשפּרייט אויף בערלין, פּאַריז און לאָנדאָן; אין נויאָרק אפילו קלינגט מיין נאָמען! אַז איך גיב אַ טופּ מיט'ן פוס, ציטערט די בערזע, פאַללען באַנקיערס ווי פוילע אָפּפּעל, דאָס בין אי ך, און זי קושט בלומען און וויינט פאַר דער לבנה!

אמת אַ פּאָר!

און ווער האָט אונז געפּאָרט? אַ בערלינער פּראָפעססאָר האָט מיר געזאָגט, אַז יעדער מענש בעזונדער, ענטוויקעלט זיך פּונקט אַזוי, ווי די גאַנצע מענשען-וועלט. דעמאָלט האָב איך געלאַכט: פון וואַנעט ווייסט דער פּראָפעססאָר, ווי אַזוי די מענשען וועלט האָט זיך ענטוויקעלט? היינט זעה איך — עס איז אמת... מיט 15 יאָהר צוריק ביך איך באמת אַ ווילדער מענש געוועזען...

איהר וועט גלויבען? איך האָב אפילו פּאָעטיזירט... איינענטליך האָב איך אַרויסגעשלעפּט אַ ביסעל פון דאַנען אַ ביסעל פון דאָרט, נור פּאָעטיזירט האָב איך... „אויגען ווי שטערן, ווי בלומלעך, ליפּען ווי קאַרמעלקים" און נאָך אַזוינע נאַריש-קייטען... איך האָב אפילו איבער'ן בעט מיר אויפגעהאַנגען אַ פּיסטאָלעט, וואָרום טאָמער זאָגט זי „ניין"? נו, ווי אַזוי לעבט מען, ווי אַזוי ווייזט מען זיך אויף דער גאַסס!

און היינט? זעה איך אַ קניפּל צוויאָהרענע נערוועז, קאָלבערנע גרויסע אויגען... מיט דער צייט איז נאָך צוגעקוממען אַ ביסעל רויטס און ווייסס אויפ'ן פּנים, אַ ביסעל גאָלד אין די צעהן אַריין — און דאָס אַלץ צוזאַממען איז פּ י ל אָ מ ע נ ע!

איך האָב דאָך ביי איהר קיין קאָפּיקע נישט גענוממען!...

אַ חלום, נור אַ ט ה י י ע ר ע ר חלום איז עס געוועזען!

פּיו! פּיו!

נור טהייער איז וואַנצען! בריק-באָק עט קאָמפּאַניע קאָנן זיך אַזוינס ערלויבען. און ווען באמת „א י י ב י ג ע ליעבע", וואָלט עס גאָר קיין שלעכט געשעפט נישט געוועזען! פילאָמענע אַליין אהרט מיך נישט. איך געה מיר מיין וועג — פּאַרדאָן — איך פאָהר מיר אויף גומי-ראָדער מיט ווייסע אַראַבער מ י י ן וועג, און זי בלאָזט זיך נעגען דער לבנה איהר וועגס! דאַרף מען, מאַכט זי דען האָנעער אין סאַלאָן! און דאָס מאַכט זי פּונקט ווי איין אמת-געבוירענע גראָפין... ביינאַכט, ביי עלעקטרישער בעלייכטונג און נאָך

שאמפאניער, געפינען זי מהייל נאך היינט פיקאנט אונ נישט איינעם קומט די סלינע אין מויל אריין!

נור — וואס וועט ארויס פון טראהנפאלגער, פון יונגען בריק־באק עט קאמפ.?

וואס פאר א בריאה וועט ארויס פון אלטען בריק־באק עט קאמפאניע מיט דער אייביג יונגער פילאמענע?

הו! א קאלט געהט מיר דורך די ביינער, אז איך דערמאן מיך, ווען איך לאז איבער דאס הויז! נישט איינמאל חלומט זיך מיר, אז אלץ פאלט צוזאממען, אלץ, אלץ, אונ איך חאפ מיך אויף בערעקט מיט'ן קאלטען שוויים!

נעכטען האב איך איהם א גאוואליע געברענגט, א שאנעם אפפעל.

— אח, ווי שאן איז דער אפפעל! צאפעלט ער.

איך דערצאהל איהם, אז ער איז געברענגט פון איטאליען אונ קאסט 30 קאפ..

ער הארט מיך נישט; רופט די מוטטער אונ וויזט איהר „וויא שאן, ווי פראכטפאל שאן דער אפפעל איז".

הונדערט ווארטער האט ער געהאט פאר'ן שאנעם אפפעל; די אויגען האבען איהם געגלאנצט, געפלאקערט!

— ווירקליך שאן, מאכט פילאמענע מיט איהר זיסער־גוסס שטיממע.

נו—, עסס! זאג איך.

— ניין, מאכט ער! ניין!

דער אפפעל איז צו שאן, דער אפפעל, זאגט ער, לעבט. עס וועט איהם וועה טהון, אז ער וועט אריינבייסען!

— נארר — ווער איך באז, — דער אפפעל לעבט ניט, עס וועט איהם ניט וועה טהון.

— ניין, ער לעבט!

ער האט אלליין געזועהען, ווי אפפעל וויינען, אז מען בייסט זיי, אדער אז מען שניידט זיי מיט א מעססער! דעם אפפעל, וועט ער עס נישט טהון!

— נארר, עסס! ווער איך באזער.

— ניין, ניין, ניין!

ער וועט דען אפפעל קיינמאל ניט בייסען! אייביג, אייביג וועט ער איהן האלטען ביי זיך (ער האט איהם צום הארץ צוגעדריקט). ער האט דעם אפפעל ליעב בע־קוממען! אייביגע ליעבע!

— נארר, אַז דו וועסט איהם צו דער צייט נישט אויפעססען, וועט ער פערפוילט ווערען!

די ווערטער האָבען איהם שווער געטראָפען! ער האָט אַ ציטער געטהון, איז בלאַס געוואָרען און מיט טרעהרען אין די אויגען צוגעלאָפען צו דער מוטטער, בעהאַלטען דאָס בלאַססע געזיכט אין איהר שויס.

— אמת, שטאַממעלט ער, וויינענדיג, — אמת... דער אַפּפעל לעבט שוין ניט... מען האָט איהם אָבגעשניטטען פון בוים...

און זי האָט אויך טרעהרען אין די אויגען... זי גלעט איהם די האָר און די האנד ציטערט איהר...

— גאָטט, טראַכט איך, זאָלל איך אַ סקאַנדאַל מאַכען?!

— נארר, שריי איך אין איין כעס; מען זאָלל דעם אַפּפעל ניט אָבגעריסען, וואלט ער אַלליין אַראָבגעפאַללען!

און ער האָט זיך ערשט צעוויינט אויף אַ קול!

וויים איך וואָס זי טהוט מיט איהם? וואָס זי זאָגט איהם? וואָס זי רעדט איהם איין? וויל איך איהם אויסקשיקען — חלש'ט זי!

גאָטט, גאָטט, וואָס וועט אַרויס פון איהם!

פילאָמענע האָט מיר אָבגעשטאַט אַ וויזיט אין קאַבינעט.

וואָס איך האָב פון איהר געמאַכט, זאָגט זי, איז שוין פערפאַללען, זי וויל, איך זאָלל וועניגסטענס אויפ'ן קינד רחמנות האָבען!

געפעלט אייך דער פלאַן?!

מיר האָבען זיך צורעדט...

— האָסט חרטה? פראָג איך זי.

— וואָס העלפט חרטה? אָנטפערט זי טרויעריג און פער'חלש'ט, האָסט דאָך אַלליין געזאָגט, אַז דער אַפּפעל מוז שטאַרבען, מוז אָבגעריססען ווערען פון בוים...

— דאָך וואָלסט דו געוואָלט אַנדערע האָנד —

זי האָט נישט געאָנטפערט, איז אַרויסגעשוואוממען פון שטוב און איבערגעלאָזט עפּעס אַ מאַטטען זיס-זויערן ריח...

נור וואָס וועט זיין פון איהם? פון טראָהן פאָלגער? פון יונגען בריק-באַג עט קאָמפּאַניע?

בייםפאקיער.

צו׳ן אַ פֿאַקיער קומט אריין אַ מענש, וואָס לאָזט זיך זעהר שווערליך בעשרייבען: באָרפֿוס, מיט אַלט־צעריססענע קליידער אויפֿ׳ן דאַרען לייב, און דאָך איז יעדע בעוועגונג זיכער, כמעט שטאָלץ. די גרונצעלטע פאַרמיט־הויט אויפֿ׳ן געזיכט זאָגט, אַז ער איז אַלט, זעהר אַלט, און דער בליק פֿון גרויסע שוואַרצע אויגען איז שטרענג און פֿולל קראַפֿט פֿון אַ יונגען מאַנן. די ליפּפּען בלאָהליך און צו פּלאַצט, און ביי די ווינקעל פֿון שמאָלען מויל בלאָנדזשעט דאָך אַ שמייכעל פֿון בעננשאַפֿט, איראָניע און גוטקייט צוזאַממען.

דער פֿאַקיער שטעהט אויף און געהט איהם אַקעגען, וואָס ער טהוט זעלטען פֿאַר רייכע און גרויסע לייט.

— איך האָב צו דיר אַ בקשה; — זאָגט דער גאַסט —

— זאָג וואָס דיין פֿערלאַנג איז, אָנפֿערט דער פֿאַקיער.

— ווערסט דו מיר טהון, וואָס איך וויל׳ל?

— אויב איך וועלל וואָללען, אָנפֿערט דער פֿאַקיער און גיט צו מיט ענוות: און אויב איך וועלל קאָננען.

— דו קאָנסט, דאָס ווייס איך, — זאָגט דער גאַסט און זיין שטיממע קלינגט וואָס אַ מאָל העללער און ערנסטער צוזאַממען. — איך האָב עס פֿון דיר נישט איינמאָל געזעהן, נור נישט אומזיסט...

— און דו קאָנסט נישט בעצאָהלען?

— פֿיללייכט... דאָך...

— מיט וואָס? פֿראָגט דער פֿאַקיער און מוסטערט נאָך אַמאָל דעם אָבגעריססען־שטאָלצען גאַסט... האָסט דו נישט, מיין קינד, ערגיץ...

— געגנב׳עט? ניין... נישט מיט געלד וויל איך דיר בעצאָהלען... מיט מיין אייגענער געשיכטע.

— זי איז אַזוי וויכטיג? זי וועט מיר צונוץ קוממען?

— וויכטיג, ווי פֿאַר איינעם... צו זי וועט דיר צונוץ קוממען, ווייס איך נישט... דאָך וועט זי דיך בעפֿרייען פֿון מיה און מאַטער.

— ווי אַזוי?

— מיין אריינקוממען, מיין פערזאָן, האָט אויף דיר איין איינדרוק געמאַכט. איך האָב דיר פֿעראינטערעסירט... אַז איך וועלל אַוועק געהן מיט אַ פֿערשלאָסטען מויל, ווערסט דו נישט איינמאָל פֿערטראַכטען זיך און קלערען: ווער איז ער געוועזען?

וואס האט ער געקאָנט וואָללען? אונ אַ פּאַקיערס צייט איז טהייער, זיינע געדאַנקען נאָך טהייערער! פון צייט אונ געדאַנקען לעבט אַ פּאַקיער!

דער פּאַקיער האָט געקלערט אַ ווײלע, ער האָט זיך געכּריפּט, ווי ווייט ער איז ווירקליך פּעראינטערעסירט מיט'ן גאסט, צו ער וועט ווירקליך דעריבער קלערען.—

די צייט בענוצט דער גאסט אונ זאָגט ווייטער:

— דו ביסט אַלט, פּאַקיער, זעהר אַלט! אַללע דיינע געפיהלען זעננען אויס־געטריקענט... דיין האַרץ געפינט שוין אין גאָר נישט קיין פרייד... מיט'ן קאָפּף לעבסט דו נאָך... דאס געהירן איז נאָך דאָס איינציגע גליעד אין דיר, וואס לעבט, נישט נור אויס לויטער געוואָהנהייט; נור דיין מח האָט נאָך זיינע ליידען אונ פריידען, ער קלערט אונ וויל וויססען... טהו דיין קאָפּף צו ליעב, — זאָלל ער האָבען נאָך איין איינדרוק פון דער וועלט, איידער ער וועט אויך בלייבען מיעד אונ פויל צו שטאַרבען...

— גוט! בעשטעהט דער פּאַקיער.

זיי זעצען זיך, דער גאסט פערצעהלט:

—

— קליינע־הייט האָב איך אַמאָל שפּאַציערט מיט מיין פאָטער צווישען די בּאַרג אונטערן שלאָסס...

— איהר האָט אין אַ שלאָסס געוואָהנט?

— יאָ. מיר האָבען איבערגעשראָקקען איין אָדלער, אונ ער איז אַרויפגעשאָס־סען צום הימעל. „איך וואָלט אויך געוואָלט אַזוי פליהען" האָב איך הויך געטראַכט. „דו וועסט עס אויך טהון", האָט מיר דער פאָטער געאַנטפערט. „נור נישט אין דער לופט. די לופט איז נישט אונזער עלעמענט; מיר קאָננען אין איהר אונ דעריבער פון איהר נישט לעבען"...

„אונ פליהען — זאָגט ער ווייטער — וועסט דו צום הימעל — דאָס זעננען די בלאָהע, די זיידענע, בלאָהע, מיט גאָלדענע שטערן אויסגעשטיקטע טאַפּעטען אין אונזער קאָניגליכען פּאַלאַץ... אונ גלייך צו דער זונן — דאָס איז דער קאָניג אלליין... די שטראַהלען פון זיין גנאַד זעננען ליכטיגער אונ וואַרימער, אונ זיי זענען נישט פאַר אללע, נישט פאַר יעדען בעסטען"...

איך האָב די וואָרטער דערנאָך איבערגעגעבען מיין לעהרער, אויך אַ פּאַקיער ווי דו. זיין געזיכט האָט זיך דערביי נישט געאָנדערט. קאַלט אונ שטרענג האָט ער מיר געזאָגט: „דער אָדלער, אויב ער וויל לעבען, מוז ער עססען, אונ עססען מוז ער אַראָב אויף דער ערד... עססען־וואַרג ליעגט נידריג, אָפּט אין בלאָטע".

— זעהר קלוג.

איך האָב איהן דאָך נישט פערשטאַנגען און אינם גאַנצען געשפּרעך פער־געססען.

צוריק אויף די געדאַנקען זעננען מיר די ווערטער געקומען ערשט דעמאָלט, ווענן איך בין ערשטער מיניסטער געוואָרען.

— מאַנציפּוצי?

— אזוי פלעג איך הייסען — —

— און היינט?

— האָב איך קיין נאָמען נישט.

— ווענן איז עס געשעהען?

— שוין איינינע יאָהר... עס פריידט מיך פאַר דיר, אז דו האָסט פון דעם אַללעם נישט געוואוסט... אז דאָס לעבט אַזוי הויך, אַזוי טיעף אָדער אַזוי ווייט פון מיין געוועזען לעבען!

איינמאָל בין איך געשטאַנען אַזוי לאַנג און אַזוי טיעף געבויגען פאַר דער זונן, אַז עס איז מיר, נישט וויללענדיג, געקוממען דער געדאַנקען אין קאָפּף אַריין, מקנא צו זיין די ווילען אין פּאַלאַץ, וואָס האַלטען איהן אויך אונטער און בויגען זיך נישט...

— דו האָסט עס געזאָגט?

— ניין; מיינע ליפּפּען זעננען נאָך נישט געוואוינט געוועזען דערצו; נור דער מארך־ביין!... איין אונגעדולדיגע בעוועגונג האָב איך געמאַכט... די זונן האָט עס בעמערקט...

— און דו לעבסט?

— גרויס איז געוועזען זיין ליעבשאַפט צו מיר; מען האָט מיך נור פאַר אַ לבנה געמאַכט, אַ פּראָווינץ איבערגעגעבען...

— ביסט צופרידען געוועזען?

— אַ צייט... ביז די זונן איז דורכגעפאָהרען און די לבנה האָט זיך ווענינ געבוקט...

— און?

— מען האָט מיך דעגראַדירערט אויף אַ שטערן... אַ שטאָדט האָב איך בע־קוממען...

— און האָסט רעגיערט, ביז די לבנה איז געקוממען...

— ריכטיג... דער מארך־ביין האָט וואָס אַמאָל זיך וועניגער געבויגען... איך בין אַריין אין דער מילך־שטראַססע; צווישען מיליאָנען, קליינע שטערנדליך —

— און?

— אַלץ דער מארך־ביין!... מען האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט'ן באַמבוס

און אַרויסגעוואָרפֿן פֿון — הימטעל!

— און דיין פֿאָטער, דער שטאָלצער שלאָסס־הערר?

— ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען און האָט מיר אַ גרויסע ירושה געלאָזט; איך האָב מיר געקאָנט פֿאַר זיך אַלליין אַ קליינעם הימטעל מאַכען...

— האָסט עס נישט געטהון?

— ניין, איך האָב איין אַנדערע ליידענשאַפֿט געהאַט. איך האָב געוואָלט, וואָס אַללע, אייגענטליך, וויללען, אַנדערע זאָללען אָהנליך זיין צו מיר; מען זאָלל זיך אויפֿהערען בוקקען.

— אַ געפֿאָהרליכע ליידענשאַפֿט...

— איך האָב איינגעקויפֿט עססענוואַרג און קליידער, געעפֿענט די טהירען פֿון שלאָסס און אויסגערופֿען אויפֿ'ן לאַנד: ווער עס וויל, זאָלל קוממען נעהמען וואָס ער וויל... "נור אַ בעדינג האָב איך געשטעלט: קיינער טהאָר נישט דאַנקען. ווער עס וועט עס טהון, וועט מוזען בעצאָהלען...

— פֿיעל האָבען געקאָנט?

— ווייניג. דאָך מיט דער צייט איז די צאָהל פֿון נישט דאַנקענדיגע געוואַקסען, גראָססער געוואָרען, נור מיט דער צייט האָט מען מיך — —

— אַרעטירט?

— ניין; אין דולל־הויז געשיקט...

— ריכטיג, אַלס פֿערשווענדער...

— אַז איך בין אַרויס פֿון דולל־הויז, איז פֿון מיין ירושה קיין צייכען געבליבען... פֿריינד און בעקאַנטע האָבען זיך בעטיהט; שולדען האָבען זיך בעוויזען, דאָס אויפֿהאַלטען אין קאָניגליכען דולל־הויז, איז געווען טהייער...

„געהע אַרבייטען" האָט מען מיר ביים אַרויסלאָזען געזאָגט...

— און דאָס איז, נאַטירליך, דעם געוועזענעם מיניסטער נישט געפֿאַללען.

— אימגעגענטהייל, נאָך אַזוי פֿיעל רוהען האָב איך געבענקט נאָך אַרבייט... נור אויסבעטלען זי האָב איך נישט געקאָנט. בעטלען און בוקקען זיך איז מיר שוין אונמעגליך געוואָרען...

— דער גאַסט שווייגט אַ ווייל און דער פּאַקיער פֿראָגט:

— ווילסט, איך זאָלל דיך אויסלערנען?

— דאָס, — אַנטפֿערט שטאָלץ דער גאַסט, — וועסט דו נישט קאָננען: הונגער און דורשט האָבען עס נישט געקאָנט... נור דאָס לעבען איז מיר שוין איבערדריססיג...

— ווילסט איך זאָלל דיך דערפֿון בעפֿרייען? ..

— אָה, ניין! צו דעם דאַרף מען נישט דיין הילף... דאָס ערשטע בעסטע וואַססער, די ערשטע בעסטע צווייג... זיי וואָלט איך זאָגאַר נישט געדאַרפֿט קיין מעשיות צו פֿערציילען...

— וואָס דענן?

— איך גלויב, פֿאַקיער, — יעדער מענש האָט זיין גלויבען, דאָס איז דער פֿאַדעם, מיט וועלכען די גאָטער בינדען אונז צו צום לעבען — איך גלויב, אז עס וועט קוממען אמאָל אַ צייט פֿון גראָדע מענשען, מיט האַרטע מאַרך־ביינער; פֿון מענשען, וואָס וועללען נישט וועללען און נישט קאָננען זיך בויגען... איך וויל עס דערלעבען!

— אזוי לאַנג לעבען ווילסט דו?

— ניין... פֿאַר דעם שפּעטרן גליק, וואָלט איך אזוי פֿיעל נישט געצאָהלט... שלאָפֿען וויל איך, איבערשלאָפֿען!...

דו קאָנסט עס! שלאָף מיך איין, פֿאַקיער!...

דער פֿאַקיער שווייגט.

— ווילסט דיין וואָרט נישט האַלטען? פֿראָגט דער גאַסט.

— נישט דאָס, — אָנפֿערט דער פֿאַקיער, — איך קלער נור, ווער דיך וועט וועקקען? איך נישט, מיינע קינדער און קינדס־קינדער אויך נישט... ווער וועט דיך געדענקען?

— שרעק נישט... מיך וועט וועקקען די צייט; גאָר שטילל וועט זי נישט קוממען!

משיח׳ס צייטען.

אזוי ווי אין אללע יודישע שטאָדט און שטאָדטליך אין גאַליציען, איז אויך געוועזען אין דער קהלה, וואו מיינע עלטערן האָבען געוואוינט — אַ משוגענער.

ווי געוואָהנליך האָט דער משוגענער פֿאַר קיינעם נישט קיין מורא געהאַט, נישט פֿאַר קהל, נישט פֿאַר׳ן רב און דינים, אפֿילו נישט פֿאַר דען באָדער מיט׳ן קברות־יוד, פֿאַר וועלכע די גראָסטע גבירים שרעקען זיך. פֿאַר דאָס האָט דאָס גאַנצע שטאָדטיל, גאַנץ קהל מיט דעם גאַנצען כלי־קדש, מיט׳ן באָדער און מיט׳ן קברות־יוד, געציטערט פֿאַר דעם משוגענעם און פֿערמאַכט פֿאַר איהם טהיר און טהויער. און אויבוואָהל דער אָרימער משוגענער האָט קיינעם נישט

גערעדט קיין שלעכט וואָרט, קיינעם נישט געריהרט מיט'ן מינדסטען פֿינגער; האָבען אויף איהם אַללע געשריגען, מאַנכע געשלאָגען און די גאַססען־יונגען פלעגען איהם נאָכוואַרפען בלאָטע און שטיינער.

איך האָב תמיד רחמנות געהאַט אויף דעם משוגענעם. עס האָט מיך עפּיס צו איהם געצויגען, איך האָב מיט איהם געוואָלט רעדען, איהם טרייסטען, אַ גלעט טהון; נור צוגעהען צו איהם איז געווען אונמעגליך; איך וואָלט בעקומען אַ טהייל פֿון דער בלאָטע און די שטיינער, מיט וועלכע מען פֿלעגט איהן באָמבאַרד־יר׳ען. איך בין געווען אַ יונג קינד, איך האָב געטראָגען אַ פיינען אנצוג פֿון לעמבערג אָדער פֿון קראָקאָ; און האָב מיר אָבגעהיטען מיינע פלייצעס פֿון שטיינער און מיין אַנצוג פֿון בלאָטע, און זיך געהאַלטען פֿון ווייטענס.

דאָס שטאָדטיל, וואו מיינע עלטערן האָבען געוואוינט און איך האָב פֿערלעבט מיינע קינדער־יאָהרען אין אַנציגע פֿון לעמבערגער און קראָקאָויער שניידער, איז געווען אַ פֿעסטונג, אַרום־געצוימט מיט גריבער, וואַססער, וואַלען און הויכע מויערן. אויף די מויערן זענען געשטאַנען אַרמאַטען און זעלנער מיט ביקסען האָבען זיי געהיט, מאַרשירענדיג אויף און אָב ערנסט און שווייגענדיג. קוים איז נור צוגעפֿאַללען די נאַכט, האָט מען אויפֿגעהויבען די אייזערנע בריק איבער'ן וואַססער, פֿערשלאָססען אַללע טויערן און אָבגעריסען דאָס שטאָטיל פֿון דער רעשט וועלט ביז אין דער פֿריה. ביי יעדען פֿערמאַכטען טהויער איז געשטאַנען אַ וואַך, בעוואָפֿענט פֿון קאָפּף ביז פֿוס.

ערשט נישט לאַנג, ביי טאָג, זעננען מיר אַללע פֿריי געוועזען, מען האָט געמעגט געהן אַרויס און אַריין, נישט אנגעפֿרעגט צו׳ערשט ביים פלאַץ־מאַיאָר; מען האָט זיך אויך געמעגט באָדען אין טייך אונטער דער שטאָדט, אפילו זיך אויסציעהען אויף דער גרינער לאָנקע ביים טייך און קוקען אין היממעל אַריין, אָדער ווייט ערגיץ אין דער וועלט אַריין, ווי איינער האָט געוואָלט. קיינער האָט נישט פֿאַר דעם קיין שלעכט וואָרט גערעדט. איז עמיץ אפילו נישט צוריק־געקוממען, האָט מען אויף איהם נישט געפֿראָגט. נור ביי נאַכט, האָט מען געוואָלט, זאָלל זיין שטיל אין שטאָדטיל, מען זאָלל זיך נישט אַרויס־און נישט אַריין דרייען. — „אַ גליק", פלעג איך דעמאָלט קלערען ביי מיר, „וואָס מען לאָזט אונז חאָטש אַריין די לבנה"...

און אַזוי לאַנג איך וועל לעבען, וועל איך נישט פֿערגעססען דען „בין־השמשות", דאָס צופֿאַלען פֿון דער נאַכט. צוזאַמען מיט דעם אָבענדליכען שאָטען פֿערשפּרייט זיך אַ שווער איבער דעם גאַנצען שטאָטיל, מענשען און הייזער ווערען פלוצלינג ווי קלענער, ווי איינגהויקערטער. מען ציהט די בריק, די אייזערנע קייטען רייבען זיך אָן די אונגעהייערע בלאָקען; דאָס אַייזערנע קראַצען, די האַרטע אָבגעריסענע מאַגער פֿאָהרען דורך די ביינער. דער[illegible] [illegible]אַלט צו אַ טהויער נאָך אַ טהויער. יעדען אָבענד געשיהט דאָס זעלבע און דאָך ציטער׳ן יעדעס מאָל די פֿיס אונטער דעם

מענש, אַ שטומפּיגע מיעדיגקייט לעגט זיך אויף אַללע פּנימער, אַללע אויגען לעשען זיך אויס ווי בײַ טויטע, די ברעמען פֿאַלען אַראָב ווי בלייערנע, דאָס האַרץ כּלייבט שטיל אונ מען אָטהעמט קוים. דערנאָך הייבט אָן דער פּאַטרול צו קורסירען אין די גאַסען, עס קלאַפּען די נאָכגעלאָזטע שווערטער אונ די גרויסע וואַססער־שטיעפֿעל, די באַגנעטען בלישציען אונ מען שרייט: „ווער־דאַ?“ אויף דעם מוז מען אָנפּערן: „אַ היימישער, איין אייגענער!“ אַז נישט, ווייס גאָט צו וואָס עס קאָן קוממען. מאַנכע פֿלעגען זיך שוין בעסער פּערמאַכען אונטער שלאָס אונ ריעגעל, זיי האָבען מורא, זיך אפילו אַרוים־צו־ווייזען אויף דער גאַס...

איינמאָל האָט זיך מיר געמאַכט אַ צופֿאַל: איך האָב מיך געבאָדען אונטער דער שטאָדט, איך האָב מיך פֿערקוקט צו פֿערטראַכט, צו גלאַט אַזוי פֿערגעססען, אַז נאָך טאָג געהט נאַכט; פּליצלינג זעה איך, ווי מען הייבט די בריק; עס שניידט אין די אויערן, עס פֿאַללען צו די טהויערן, עס קנאַקט אונ שלאָגט זיך אָב מיר אין האַרץ. פֿערפֿאַללען? איך מוז שוין בלייבען איבער נאַכט אונטער דער שטאָדט... אונ אַ וואונדערליכע זאַך, ליגענדיג אין דער היים, אין וואַרימען בעט, פֿלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומען פֿון דער פֿרייער וועלט אויסער דער פֿעסטונג; אונ דאָס ערשטע מאָל, אַז מיין חלום איז מקוים געוואָרען, איז מיך בעפֿאַללען אַ שרעק. עס האָט זיך אָנגעהויבען דער בעוואוסטער שטרייט צווישען קאָפּף אונ האַרץ. דער קאָפּף האָט גערופֿען: רוהיג, געניס אויך אַמאָל די ריינע פֿרייע לופֿט, דען אויסגעשטערנטען פֿרייען הימעל. אונ דאָס האַרץ האָט זיך געטהון זיינס, געוואָרפֿען זיך אונ געצאַפּעלט, צום אַרוים־שפּרינגען. דערנאָך האָט זיך מיר אויפֿגעהויבען ווי אַ דונסט, ווי אַ נ..על פֿון שווערען האַרץ אונ איז מיר געשטיגען אין קאָפּף אַריין. דער פֿרייער געדאַנק איז געוואָרען טונקעל אונ איז באַלד אונטערגעגאַנגען אונטער דעם וואָלקען. עס האָט מיר אָנגעהויבען צו קלינגען אין די אויערן אונ צו פּינטלען אין די אויגען. מיט יעדען לייכטען גערויש, פֿון יעדען לייכטען שאָטטען פֿון אַ צווייג, פֿון קלענסטען גראָזיל, האָט זיך מיר אַריין־געזאַפּט דורך די אויגען ווי דורך די אויערן אַ מין שוידער, אַ שרעק, וואָס האָט מיך געוואָרפֿען אויף דער ערד!

איך האָב בעהאַלטען דאָס פּנים אין זאַנד...

צו איך בין געשלאָפֿען צו ניין אונ ווי לאַנג איך בין אַזוי געלעגען, אָסור אויב איך ווייס! נור פּליצלינג האָב איך דערהאָרט, אַז מען אָטעמט נאָהנט נעבען מיר. איך שפּרינג אויף. איך בין נישט אַליין. צוויי גוט בעקאַנטע, טיעפֿע, שוואַרצע אויגען קוקען אויף מיר האַרציג אונ געטריי

עס איז געוועזן דער משוגענער.

— וואָס טהוסט דוא דאָ? — פֿראָג איך מיט אַ דרומפּיגער שטימע.

— איך שלאָף קיינמאָל נישט אין שטאָדט! — אָנטפֿערט ער מיר טרויעריג, און דער בליק זיינער איז אַזוי ווייך, די שטימע אַזוי ברידערליך, אַז איך קום צו מיר אין גאַנצען און פֿערגעס מיין שרעק.

אַמאָל, דערמאַן איך מיך פּלוצלינג, פֿלעגט מען האַלטען משוגעים פֿאַר נביאים — אין די מאָרגענלאַנדער איז דאָס נאָך ביז היינט — און איך פֿראָג מיך: צו איז ער נישט ווירקליך איינער פֿון זיי? צו יאָגט מען איהם נישט ווי אַ נביא? צו וואַרפֿט מען איהם נישט נאָך קיין שטיינער ווי אַ נביא? צו לייכטען איהם נישט די אויגען ווי די שטערן? צו קלינגט נישט זיין שטימע ווי די פֿיינסטע האַרפֿע? צו ליגט נישט אין איהם דער שמערץ פֿאַר אַללע, דאָס ליידען פֿאַר'ן גאַנצען דור? אפשר ווייסט ער טאַקי אויך, וואָס שפּעטער וועט זיין?...

איך פּרוו און הייב אָן צו פֿראַגען און ער אָנפֿערט מיר אַזוי שטיל, אַזוי זיס, אַז עס דאַכט זיך מיר טהייל מאָל, אַז עס איז נור אַ חלום, אַ זיסער חלום פֿון אַ זוממער־נאַכט אויף יענער זייט פֿעסטונג.

— דו גלויבסט אין משיח'ס צייטען? — פֿראָג איך איהם.

— געוויס! אָנפֿערט ער שטיל און זיכער — משיח מוז קוממען!

— ער מוז?!

— גאַנץ זיכער! אַללע וואַרטען אויף איהם, אפילו הימעל און ערד וואַרטען! ווען נישט, וואָלט זיך נישט קיינעם געגלוסט צו לעבען, צו טהון די האַנד אין קאַלט וואַססער... און, אויב מען לעבט און מען טהוט, גלייך מען ווילל לעבען, איז אַ סימן, אַז אַללע פֿיהלען, אַז משיח קומט, אַז ער מוז קוממען, אַז ער איז שוין אין וועג...

— צו איז אמת — פֿראָג איך ווייטער — אַז פֿריהער וועללען זיין שרעקליכע מלחמות; איבער פֿאַלשע משיח'ען, די מענשען וועללען זיך אַרום־רייסען ווי ווילדע חיות, די ערד וועט אָנגעזאַפּט ווערען מיט בלוט; טייכער בלוט, וועללען פֿליעסען פֿון מזרח קיין מערב און פֿון דרום קיין צפון, אַללע חיות, בהמות וועללען טרינקען מענשען־בלוט; אַללע פֿעלדער, אַללע גאַ־טנער, אַללע טראַקטען און אַללע וועגען וועללען פֿערגאָססען ווערען מיט מענשען בלוט... און אין מיטען דער צייט פֿון בלוטיגען מבול וועט זיך ערשט בעוויזען דער אמת'ר משיח, דער רעכטער... איז דאָס אמת?

— אמת!

— און מען וועט איהן דערקענען?

— יעדער וועט איהן דערקענען. עס וועט קיינער נישט האָבען קיין טעות. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע, מיט יעדען וואָרט, מיט יעדען בליק. ער

וועט נישט האָבען קיין חילות, ער וועט נישט רייטען אויף קיין פערד און אַ שווערט וועט איהם נישט הענגען אויף די לענדען...

— וואָס דען?

— פליענעל וועט ער האָבען... משיח וועט האָבען פליגעל און אַללע וועללען דערנאָך בעקוממען פליגעל. עס וועט זיין אַזוי: פליצלינג וועט געבוירען ווערען אַ קינד מיט פליגעל, דערנאָך — אַ צווייטס, אַ דריטס, און אַזוי וועט עס שוין געהן כּסדר... פריהער וועללען זיך די מענשען דערשרעקען, דערנאָך וועט מען זיך צוגעוואָהנען, ביז עס וועט אַרויס־קוממען אַ גאַנץ דור מיט פליגעל; אַ דור, וואָס וועט זיך נישט מעהר וועללען וואַלגערן אין דער בלאָטע און וועט זיך נישט מעהר רייסען איבער אַ פּרנסה־וואָרמיל...

לאַנג נאָך האָט ער אַזוי גערעדט, נור איך האָב איהם אויפגעהאָרט צו פערשטעהן. זיין שטימע איז דאָך געוועזען אַזוי אומיטיג־זיס, אַז איך האָב זי איינגעזאַפּט אין מיר ווי אַ שוואָם. אַז ער האָט אויפגעהאָרט צו רעדען, האָט שוין געטאָגט, מען האָט שוין די טויערן געעפענט און די בריק אַראָב־געלאָזט...

זייט יענער נאַכט אויסער דער פעסטונג איז מיר דאָס לעבען אין איהר נאָך שווערער, נאָך אונערטראָגליכער געוואָרען. די אַלטע מויערן, די קראַצענדיגע אויפגעצויגענע בריק, די אייזערנע טויערן, די וואַרטען און פּאַטרולען, דער הייזעריג־צאָרניגער: „ווער־דאַ?", דער אונטערטהעניג־פאַלשער: „אַ היימישער, איין איינגענער!"; דאָס אייביגע ציטטערן פון די לייטיגע פּנימער, די איבערגעשראָקענע הלבפערלאָשענע אויגען, דער מאַרק מיט די פערבלאָנקיטע ציטעריג־פוילע שאָטען, — דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי אַ בליי אויף דער נשמה, נישט אָבצואָטמען, נישט פריי צו ווערען... עס האָט מיך אָנגעהאָפּט אַ האַרץ־ווייטאָג, עס האָט מיך דאַרבגענוממען אַ שרעקליכע בענגשאַפט. און איך האָב בעשלאָססען, משיח'ן אַקעגען צו פאָהרען...

איך זעץ מיך אויף דען ערשטען בעסטען וואָגען, דער בעל־עגלה דרעהט זיך צו מיר איבער און פראַגט:

— וואו־אַהין?

— וואו דו ווילסט! — ענפער איך — נור אַוועק, ווייט ווייט פון דאַנען!

— אויף ווי לאַנג?

— ווי לאַנג דאָס פערד וועט אויסהאַלטען!...

דער בעל־עגלה נעמט די לייצען אין האַנד און מיר פאָהרען.

מיר פאָהרען אַלץ ווייטער און ווייטער. אַנדערע פעלדער, אַנדערע וועלדער, אַנדערע דאָרפער, אַנדערע שטאָדט, אַלסדינג אַנדערש: עס איז אָבער גאָר אַנדערש

פון אויבען, דער הוך איז שטאַנדיג דער זעלביגער. אַז איך האָב מיך גוט איינגע-קוקט, איז איבעראַל אונ אויף אַללעס געלעגען די זעלבע מרה-שחורה, יעדער מענשען-בליק איז געווען ציטערדיג-פאַלש, יעדער טאָן איבערגעבראָכען אונ שטאָל-פעריג... אויף אַללעס איז געלעגען אַ טרויריגער נעפעל, וואָס האָט פערשטעלט יעדען שיין אונ געלאָשען יעדע פרייד. אַללעס איז געווען צוזאַממען געדריקט אונ פערשטיקט. אונ איך שריי אַלץ אין איינעם: „ווייטער!"... איך הענג אָבער אָב פון בעל-עגלה אונ דער בעל-עגלה פון פערד... דאָס פערד וויל עססען אונ מיר מוזען זיך אָבשטעלען.

איך קום אין אַ קרעטשמע אַריין. עס איז אַ גרויסע שטוב, איבערגעטהיילט אין דער העלפט מיט איין אַלטער פאָרהאַנג, וואָס געהט פון איין וואַנד צו דער צווייטער. אין דער זייט פאָרהאַנג זיצען דריי מאַננער ביי אַ גרויסען טיש. זיי בע-מערקען מיך נישט אונ איך האָב צייט, זיי צו בעטראַכטען. עס זענען דריי דורות. דער אַלטסטער איז גראָה ווי אַ טויב, דאָך זיצט ער גלייך אונ קוקט מיט שאַרפע אויגען אָהן בריללען אין אַ גרויס ספר, וואָס ליגט פאַר איהם אויף׳ן טיש. דאָס אַלטע פנים איז ערנסט, די אַלטע אויגען קוקען זיכער אונ דער אַלטער מענש מיט דעם ספר גיססען זיך צוזאַמען דורך דער ווייסער באָרד, וואָס האָט זיך צולענט מיט איהרע זילבערנע עקקען אויף די בלעטער פונ׳ם ספר. — נעבען איהם רעכטס זיצט אַ יונגערער, געוויסס אַ זוהן זיינער: דאָס זעלבע געזיכט, נור יונגער, ריהרי־ווּדי־גער, נערוועזער, סעקונדען-ווייז מידער אונ צעגאַסענער. ער קוקט אויך אין אַ ספר אַריין, נור ער קוקט שוין אויף אַ בריל. דאָס ספר איז קלענער אונ ער האַלט עס נאָהנטער צו די אויגען, אָנגעשפּאַרט אויפ׳ן ראַנד פונ׳ם טיש. ער איז אין די מיטעללע יאָהרען; באָרד אונ פאות — האַלב זילבערן. ער שאָקעלט זיך אַהין אונ צוריק. זיין גוף, דאַכט זיך, וויל זיך יעדעס מאָל אָברייסען פונ׳ם ספר, נאָר דאָס ספר ציעהט איהן צו זיך צוריק. ער שאָקעלט זיך אונ די ליפען ציטערן שטיל אַמאָל קוקען די אויגען אַהין צום אַלטען; יענער דאָך בעמערקט עס נישט. — לינקס פונ׳ם אַלטען זיצט דער יונגסטער, דאַכט זיך אַיין אייניקיל פונ׳ם אַלטען אַ יונגער מאַן מיט שוואַרץ גלאַנצעדיגע האָהר אונ אַ ברעננענדיג צוואַרפענעם בליק. ער קוקט אויך אין אַ ספר אַריין, נאָר דאָס ספר איז קליין אונ ער האַלט עס נאָהנט צו די לעבעדיגע אויגען. גאַנץ אָפט רוקט ער עס אַוועק פון זיך, וואַרפט אַ בליק, אומגעמישט פון שרעק אונ דרך-ארץ אויפ׳ן אַלטען, קוקט אַריבער צום פאָטער מיט אַ האַלב-איראָנישען שמייכעל אונ בייגט זיך איבער צו הערען, וואָס עס טהוט זיך אין יענער זייט פאָרהאַנג. אונ פון יענער זייט פאָרהאַנג האָרט זיך קרעכצען, גלייך עמי׳ץ געהט דאָרט צו קינד...

איך וויל הוסטען, מען זאָלל מיך בעמערקען. אין דער זעלבער סעקונדע

פֿערבײַנט זיך אַ שטיק פֿאַרהאַנג און עס באַווײַזן זיך צוויי פֿרויען. אײנע אַיין אַלטע מיט אַ שאַרף בײנערדיק פּנים און שאַרפֿע אויגען, די צווייטע אַ יונגערע פֿרויא אין די מיטעלע יאָהרען מיט אַ ווײַכער אָבגעשמאָלצען פּנים און אַ נישט זיכערן בליק. זיי שטעהען, קוקען צו די מאַננער און וואַרטען, מען זאָל זיי פֿראַגען. דער אַלטסטער בעמערקט זיי נישט. זיין נשמה האָט זיך צוזאַמען־געגאָסען מיט דער נשמה פֿון'ם ספר. דער מיטעלער בעמערקט די פֿרויען און קלערט ווי אַזוי דען פֿאָטער צו וועקען; דער יונגסטער שפּרינגט דערווייל אויף...

— מאַמע! באָבע! נו?...

זיין פֿאָטער שטעלט זיך אויף אומרוהיג, דער זיידע רוקט נור אַ ביסל אַוועק דאָס ספר און הייבט אויף די אויגען צו די פֿרויען.

— וואָס טרוט זי?—פֿראַגט ווייטער דער יונגסטער מיט אַ ציטערדיגער שטיממע.

— איבערגעקוממען! אָנפֿערט די אַלטע רוהיג.

— איבערגעקוממען? איבערגעקוממען? — שטאַממעלט דער יונגער.

— זאָגסט נישט, מאַמע, „מזל־טוב“? — פֿראַגט דער מיטלערער. דער אַלטער קלערט איבער און פֿראַגט:

— וואָס איז געשעהען? און ווען אפילו אַ מיידעל...

— ניין! — אָנפֿערט ערשט אצינד די אַלטע — אפילו אַ יונגעל...

— אַ טויטס?

— ניין, עס לעבט! — אָנפֿערט די אַלטע. אין דעם קול קליגגט דאָך נישט קיין פֿרייד,

אַ קריפּעל? אַ קאַליקע?

— צייכען האָט ער! אויף ביידע אַקסעל...;

— וואָס פֿאַר אַ צייכען?

— פֿון פֿליעגעל...

— פֿון פֿליעגעל?

— יאָ, פֿון פֿליעגעל, און זיי וואַקסען...

דער אַלטער בלייבט זיצען פֿערזאָגט, דער מיטעלער פֿערוואונדערט, דער יונגסטער נור שפּרינגט אונטער פֿאַר פֿרייד.

— וואויל, וואויל! זאָללען זיי וואַקסען, זאָלל פֿון זיי ווערען עכטע פֿליעגעל, גרויסע, שטאַרקע פֿליעגעל, וואויל, וואויל!

— וואָס איז די שמחה? — פֿראַגט דער מיטעלער.

— אַ שראָקליבע קאַליקע! — זיפֿצט דער אַלטער.

— פֿאַר וואָס? — פֿראַגט דאָס אייניקיל.

— פֿליעגעל — אָנפֿערט דער אַלטער שטרענג — הייבען אין דער הייך...

מיט פליעגעל קאָנן מען זיך נישט דערהאַלטען אויף דער ערד.

— א וויכטיגע זאך! מאַכט דאָס איינציקל טראַציג — איז מען פּטור דאָס מושב, וואַלגערט מען זיך נישט אין דער בלאָטע, לעבט מען אין דער הייך... צו איז דען דער הימעל נישט שאָנער פֿון דער ערד?

דער אַלטער ווערט בלאַס און דער מיטעלער נעמט דאָס וואָרט:

— נאַריש קינד! פֿון וואָס קאָנן מען לעבען אין דער הייך? לופט שלינגען איז ווייניג... אין דער הייך איז נישט דאָ צו דינגען קיין קרעטשמע, אין דער הייך קאָנן מען נישט איבערנעהמען קיין „פּאָדריאַד“... אין דער הייך האָט מען אפילו נישט ביי וועמען אַ האָזען־פּעלעכיל צו קויפען... אין דער הייך...

דער אַלטער שלאָגט איהם איבער:

— אין דער הייך — זאָגט ער פעסט און האַרט ווי אייזען — איז נישט דאָ קיין שוהל, קיין בית המדרש, קיין קלויז צום דאַווינען, צום לערנען; אין דער הייך איז נישט דאָ קיין שטעג, אויסגעטרעטענע פֿון קדמונים! אין דער הייך בלאָנקעט מען זיך, בלאָנדזעט מען, ווייל מען ווייסט נישט דעם וועג... מען איז טאַקי אַ פֿרייער פֿויגעל, נור ווען דעם פֿרייען פֿויגעל, אז עס בעפֿאַלט איהן אַ ספק, אַ מרה־שחורה!...

— ווי הייסט? — שפּרינגט אויף דער יונגסטער מיט הייס בלוט און ברענענדיגע אויגען.

ליידער קומט ער נישט צום וואָרט, די באָבע האַקט איבער:

— נאַרישע מאַנסבילען! — מאַכט זי — ווענען וואָס זיי קלערען... און דער רב? צו וועט איהם דער רב לאָזען מל׳ע זיין? צו וועט ער לאָזען אַ ברכה מאַכען איבער׳ן אַ קינד מיט פליעגעל?...

איך גיב מיך אַ חאַפּ אויף. מיין איבערגעאַכטיגען אויסער דער שטאָדט, די נסיעה און דאָס קינד מיט די פליעגעל זענען נור אַ חלום געווען. —

די לְבָנָה פֶּערְצֶעהלט:

— מיעד פֿון קוקען אויף ווייסען מארמאָר און אויערס ווייסע גאַס־בעלייכטונג, האָב איך מיך אַוועק געדרעהט און געוואָרפֿען אַ בליק אויף איין אונטערגאַסס.

פֿון איין איבערגעבויגען הייזעל געהט אַרויס אַ באָרוויס יונגעל, שלעכט געקליידט (די שמאַטעס האַלטען זיך אויפֿ'ן קוים) און געגענאיבער, פֿון אַ צווייט הויז, כמעט אַ מפּולת, קומט אויך אַרויס אַזאַ יונגעל.

קוים זעהנען זיי, איינער צום צווייטען צוגעקוממען, האָב איך שוין נישט געוואוסט, וועלכער עס איז אַרויס פֿון וועלכען הויז. ביידע אויסגעדאַרט, מיט ברענענדיגע אויגען, ביידע ציטטערן פֿאַר קעלט, אפשר פֿאַר הונגער אויך.

איך האָר ווי זיי שמועסען.

— פֿאַרטיג?

— און דו?

— אויך!

— האָסט געגעססען?

— ניין... דער טאַטע האָט נישט געבראַכט.

— מיינער — קראַנק; די מאַמע וויינט...

— געה'מיר?

— בעססער לויפֿען... ס'איז קאַלט...

— נו!

זיי לויפֿען פֿייל פֿון בויגען אין שטאָדט אַריין.

איך קוק זיי נאָך.

ביי'ן איינעם פֿון די שאָנסטע הייזער שטעללען זיי זיך אָב.

— זעהסט! מיין פֿעטערס הויז! מאַכט איינער שטאָלץ.

דער צווייטער ווייזט אויף אַ הויז געגענאיבער:

— דאָס איז מ י י ן פֿעטטערס!

— מיין פֿעטטער האָט מען אָבער געבראַכט איין אַראַביש פֿערד'ל פֿאַר 16 טויזענד!

— מיינער האָט אַ קאַרעטע מיט 4 פֿערד ווי די לייבען!

— מיינער האָט אפשר טויזענד דאָרפֿער!

— מיינער — אפשר הונדערט שטאָדט!

— שוטה! בײ מײן פעטטער זעננען די מעביל פון גאלד!

— בהמה! בײ מײן פעטטער — סאמע ברילאנטען!

— אבער מײן מוהמע מיט איהרע פערפומען! די נאז רײסט עס אויף!

— א װאָ! מײן מוהמע געהט אללע טאג אין טעאטער ארײן...

— אונ אז מײן פעטטער שפּיעלט יעדע נאכט אין קארטען — הא?

זײ האבען זיך לאנג געשפּארט אונ שיער נישט געפאללען זיך אין די האהר ארײן...

אײנער איז דאך פריהער אבגעשטאננען.

— קאלט, מאכט ער מיט א ציטטער.

דער צװײטער שטעהט אויך אב:

— איך בין זעהר הונגעריג, זאגט ער, עס נאגט מיך! קלינג אן בײ דײן פעטטער...

— נײן — אנטפערט יענער דערשראקקען — ער האט אנגעזאגט דעם שװײצער, ער זאלל מיר האנד אונ פיס צערברעכען!

— מײן פעטטער — דאס זעלבע! — אנטפערט דער צװײטער.

זײ לאזען בײדע טרויעריג אראב די קאפּ.

— געה׳מיר?

— בעססער לויפען...

אונ אויפ׳ן װעג:

— מארגען בײ נאכט נאך א מאל...

— יא... איבערלויפען... איך װעלל געבען א סימן... איך װעלל א קרײ טהון װי א האהן...

— ... איך װעלל דיר אנטפערן מיט א מיאוק פון א קאטץ.

— גוט...

זײ זעננען מיר פערשװוּנדען געװארען.

דריי מאָל געראָפען.

(איבערזעטצט פון א גאָר אלטען, נישט געענדיגטען כתב־יד).

1.

איך בין דעמאָלט געשטאַנען אין פעלד, ווייט פון בגדד, וואו איך בין געבוי־רען געוואָרען און מיין פאָטערס הויז איז געשטאַנען...

איך זעה זי דאָך, די שטאָדט, פון ווייטען... איהרע טויזענדטער ליכטליך שניידען זיך דורך דען שווערען, פייכטען נעפיל און קוקען אויף מיר, ווי טויזענדער אויגען, פערפולטע, מיט רחמנות מיט זאָרג...

טרויעריג שווימט אויך איבער מיין קאָפּ די לבנה...

זי האָט אויך רחמנות אויף מיר, אויף א קליין שוואַך יונגעל, וואָס האָט זיך ווייט פערבלאָנקיט פון דער היים, איינער אַלליין אויפ׳ן פרייען פעלד, וואו עס קאָנן איהן א גזלן, א חיה רעה טרעפּפען!

אַנדערש טור קוקען די שטערנדליך! דאָס שמייכעלט צו מיר דער הימעל מיט מיליאָנען פרייליכע אויגען. דער הימעל ווייסט, אַז איך בין נישט פעראירט, נישט פון דער שטאָדט, נישט פון טאַטענס הויז; אַז איך וויים, וואו איך בין, וואו אהין איך געה און וואָס איך מוז טהון!

איך מוז אַרויף אויפ׳ן שפיץ טהורם, איך מוז וויססען דען אמת! —
אזוי האָט מען מיך אין חלום געהייסען!

וואונדערליכע מעשיות דערצאָהלט מען וועגען דען טהורם; איינע שאָנער פאר דער צווייטער.

טהייל זאָגען, אַז דאָ איז אַמאָל געשטאַנען א שטאָדט און אַ פעסטונג; א שטאָדט אַ גרויסע, נאָך גרעססער אַלס בגדד, און אַ פעסטונג, וואָס האָט געוואָר־פען א דיקקען, שווערען שאָטטען פון איהרע מויערען איבער שטאָדט און לאַנדער...

דער טהורם איז געשטאַנען אין דער מיטט פעסטונג, און ביים שפיץ פון טהורם איז געוועזען א באַלקאָן, אויף וועלכען עס איז אַרומגעגאַנגען אַ וואך.

איינמאָל האָט זיך אַ פיינד פערגנב׳עט צו דער פעסטונג, און דער וואָכטער איז געשלאָפען און האָט נישט בעמערקט; קיין סיגנאַל געגעבען. דאָס פאָלק נישט

געוועקט! דער שונא האָט איינגענומען די שטאָדט, אויסגעקוילעט דאָס פאָלק, איינגעוואָרפען די פעסטונג.... צום וועכטערס שטראָף איז דער טהורם געבליבען... נאכט פאר נאכט געהט ער ארום אין דער הייך, ביז ער ווערט מיעד, שלאָפט איין, און,האפט זיך אויף און זעהט ווי מען קוילעט זיינע ברידער. דאַן לאָזט ער ארויס א שרעקליך געשריי און וואָרפט זיך אראָב פון טהורם... דערנאָך קוממען שדים, נעהמען איהם צו און שטעללען איהן ביי דער נאכט צוריק ארויף אויפ׳ן טהורם....

אנדערע זאָגען, אז עס איז געוועזען א טהורם פאר שטערנזעהער; פאר אַזוינע כשוף־מאכער, וואָס האָבען מיט אָפפענע אויגען געקוקט אין הימטעל אריין און ארויסגעלעזען יעדענס גזר־דין. און יעדען. פאר קליין געלד. געזאָגט, וואָס עס איז איהם בעשעעו

ווער עס האָט געהערט, געגלויבט, און, אויב א שלעכטער פסק, תשובה געטהון, מה טוב; אָדער ער איז געשטאָרבען א בעל־תשובה, אָדער מען האָט איהם פראָלאָנגיערט נאָך אויף א צייט; ווער עס האָט נישט געגלייבט האָט טאַקי א מאוס׳ סוף געהאַט...

איינמאָל האָבען די מכשפים געשיקט א שליח מיוחד מודיע זיין דעם כליף, אז זיין צייט איז געקומען, אז מען רופט איהם אויף יענער וועלט... זיי האָבען מורא געהאַט, ער זאָלל נישט שטאָרבען אָהן א צואה, ווענען ער גיט איבער ד׳ קרוין... די 1000 זיהן פון עטליכע הונדערט ווייבער זאָללען נישט צעררייסען די מלוכה ווי איין אַלטען מאנטעל...

דער פרומער כליף האָט געגלויבט. דריי טעג און דריי נעכט האָט ער געפאַסט, אָבגערייניגט די נשמה פון זינד, צוטהיילט די מלוכה בשלום צווישען אַללע פרומע קינדער, און, מוכן ומזומן לחיי עולם הבא, האָט ער געהייסען אויסקוילען אַללע מכשפים; אָהן זיי ווילל ער זיך אין גן עדן נישט ווייזען; אָהן זיי וועט ער דאָרט נישט קעננען קיין מויל עפענען. ער קענן זיך בלאמירט מאכען מיט וואָס עס איז פאר נאַררישקייט...

נאָכען טוידט האָט מען דען כליף געקריינט מיט׳ן נאָמען „חכם". אזוי רופט מען איהן אין אַללע געשיכטע־ביכער ביז היינט, נור דער טהורם פאר שטערנזעהער איז לעער געבליבען ביז׳ן היינטיגען טאָג...

די מכשפים, וואָס מען האָט נישט געקוילעט, זענען ענטלאָפען אין מדבר אריין; און מענשען און קליפען לעבען, נישט וויססענדיג, וואָס מאָרגען וועט זיין... זעלטען איינער טהוט תשובה פאר׳ן טויט....

נאָך אנדערע זאָגען, אז דאָס, וואָס אויבען איז געשטאַנען איז „נישט געשטויגען, נישט געפלויגען". דען אמת ווייסען זיי...

דאָ ליגט נמרוד, דער גרויסער יאָגער נמרוד, בעגראָבען... דער גרויסער יאָגער נמרוד, פון וועלכען מען רעדט אין בראשית, פאר וועלכען אַ וועלט האָט געציטטערט!

אַז ער האָט דערפיהלט, אַז עס געהט זיין עקק, האָט ער זיך איינגעשפּאַרט, ער מוז שטאַרבען שטעהענדיג אויף די פיס. ער האָט נאָך געהאַפּט אַ שטיינערנען טהורם און אָנטהון ווי אַ קיווער אויפ׳ן קאָפּף, מען זאָלל איהן אין הימעל דערזעהען! מען זאָלל זעהען, ווי נמרוד שטאַרבט, שטעהענדיג אויף די פיס, אָהן פחד!

שטעהענדיג, איז ער ווירקליך געשטאָרבען, דאָס לייב איז פערשטיינערט געוואָרען און האָט אָנגעהויבען איינזינקען אין דער טיעף.

טויזענדער יאָהר זינקט ער שוין און דער קיווער שטעהט נאָך איבער דער ערד!

מאָדליך און יונגע ווייבליך דערצאָהלען פון טהורם נאָך אַ שאָנערע מעשה... אַ בת מלכה שלאָפט אין טהורם... אַ גאָלדענע שטוב איז דאָרט פערהאַן, אַ גאָלדען בעט שטעהט אין שטוב, און אַ גאָלדענע בת מלכה שלאָפט אין גאָלדענעם בעט.

אַ כשוף האָט מען איהר אָנגעטהון, ווייל זי האָט קיין אַלטען מאַנן, וואָס טאַטע־מאַמע האָבען איהר געגעבען, נישט געוואָלט... פון ליעבע, ריינער ליעבע, האָט זיך איהר געחלומט!

און שלאָפען וועט זי אַזוי לאַנג, ביז איהר אויסלייזער וועט קומען, דאָס וועט זיין אַ פרישער, אונשולדיגער יונגער מאַנן מיט אויגען ווי ברילאַנטען און אַ גבורה פון אַ ריעז...

ער וועט אַרויפגעהן, וועט זי דערזעהען און צוריהרען זיך צו איהרע ליפּפען אַזוי אונשולדיג ווי אַ ברודער, וואָס קושט זיין אייגענע שוועסטער...

פון דעם ריינעם קוש וועט זי זיך אויפחאַפּען... דער כשוף וועט פערשווינדען, מען וועט אַ חופה שטעללען, אַ סעודה וועט זיין און נדן וועט דאָס פאָר פאָלק בעקוממען — אחשורוש עם מלוכה!

געה וויים!

צו איז דאָס אַלץ אויסגעטראַכט און דער טהורם איז לעער?

מיין רבי, יוסיל דער פלוסוף זאָגט: הבל הבלים... נאַרראָנים פערציילען, נאַרראָנים גלייבען!

מיין חבר שמעיה, דער בטלן, מיינט, אַז די מעשה׳ליך זעננען נור שאָלען, וואָס האָבען איננערוויינינג אין זיך אַ בעהאַלטענער אמת... מען דאַרף נור קאָננען

אָפּפענען די שאָל, וועט שוין דאָס קאָרנדיל־אמת אַרויס...

. . . .

דאָס האַרץ ביי מיר קלאַפּט, די פיס וואַקלען זיך... איך וויל אַרויף אויפ׳ן טהורם, איך מוז! נאָך קינדוויייז איז דער טהורם מיין פערלאַנג, מיין חלום געווע־זען... איך טראַכט פון איהם, זיצענדיג ביים ספר ביי טאָג, ליגענדיג מיט אָפּפענע אויגען ביי נאַכט...

עס רופט מיך, עס ציהט מיך... איך וויל, איך מוז!

„איך וויל און איך מוז!" צווייזייטיג איז אַלץ! צווישען מיר און דעם טהורם וועבט זיך אַ געהיימער פאַדעם. ער וועבט זיך יעדע רגע דיקקער און קיר־צער... און — אַז דער טהורם שטעהט, מוז איך צו׳ן איהם געהן...

ער וויל נישט; איך קאָן וועללען, — מוז איך!

וואָס ד׳ען שרעק איך מיך?

אויפ׳ן ערשטען שטאָק...

איין אונגעהייער ציממער, נור לעער, פינסטער... אַ פענסטער אין וואַנד... דורכ׳ן פענסטער פאַלט פון דרויסען אַריין אַ בונדט ליכט און בעלייכט די טרעפּ נעגענאיבער: די טרעפּ, וואָס פיהרען האָבער אַרויף...

אַלץ אַרום איז פינסטער, ליכטיג זעננען נור די טרעפּף...

לעער! איך געה אַרום און שלאָג מיר אין גאָר נישט אָן, קיינער שטעהט מיר נישט אין וועג; איבער די וואַנד... קאַלטע, פייכטע, גליטשיגע וואַנד... וואַנד האַרטע, פעסטע... אָהן אַ ריץ, אָהן אַ מינדסטען שפּאַלט... נישט קיין נאָגעל אַריינצושטעקקען...

איך געה צום פענסטער... גרויס איז עס און ברייט. איך קוק אַרויס און זעה מעהר אַלס פריהער, ווענן איך בין אונטען געשטאַננען... גרעססער און ברייטער איז דאָס פעלד מיט די זאַנגען, צווישען וועלכע איך בין געשטאַננען...

און זיי ריהרען זיך, די זאַנגען, שאָקלען מיר צו מיט די קאָפּף...

וואָס האָט איהר מיר צו זאָגען, זאַנגען? וואָס ניקט איהר מיר צו מיט די קאָפּף? און אָפשר נישט איהר שאָקקעלט אייך, נור אַ לייכט ווינטעל בלאָזט און בייגט אייך רעכטס און לינקס?

מיך טרייבט אויך עפּיס, נור נישט אין די זייטען... אַרויף טרייבט עס, אַרויף און אַרויף...

וואָס איז דאָס, וואָס בעוועגט אונז, וואָס שאָקקעלט מיט אונז, וואָס יאָגט אונז?

נישט איהר ווייסט, נישט איך... נישט מיר וועללען וויססען?

ווי שטעהען שוין די זאַנגען... צו האָב איך זיי איבערגעשראָקקען?

אָט זעה איך פון ווייטען מיין שטאָרט, מיין בגדר... איך דערקענן צווישען די הייזער אונזער הויז...

דער טאַטע איז שוין אַהיים געקוממען... געוויסס... ער וואַשט זיך און עסט זיין אָבענדברויט... די מאַמע זיצט איהם געגענאיבער... לעזט איהם פון די אויגען, צו עס שמעקט איהם... צו געזונד זאָלל איהם זיין, ציטטערן איהרע ליפּ־פען... מיין קליין שוועסטערל, מיין שאָן שוועסטערל, גראַבעלט זיך אויפ'ן טאַטענס קניע, און בלייבט פערוואונדערט, וואָס איך בין נישט דאָ און העלף איהר נישט, ווי יעדעס מאָל... דער טאַטע ווערט אויך אונרוהיג... נאָכ'ן ערשטען בים־סען פראָגט ער שוין אויף מיר... ער דערמאָנט מיין נאָמען... דאָס איז גענוג, די מאַמע זאָלל זיך רייטלען פאַר נחת... ער זיצט דאָרט און לערנט... ער לערנט צו־זאַממען מיט שמעיה בטלן ביי יוסיל פילוסוף... אַח, זי זאָלל וויססען, זיי זאָללען וויססען, וואו איך בין אַצונד!

איך ווער עפּיס טרויעריג, אונזיכער, נור די שטיממע רופט פון דער הייך:

— קום! קום!

דאָס איז זי, די שטיממע! איך האָב זי נישט איינמאָל אין חלום געהאָרט, אין די זיסטע, קינדערישע חלומות...

ווי זיסס זי איז, די שטיממע, דאָך „איך היים!" קלינגט עס אין איהר... איך היים...

ווער הייסט?

— קום!

רופט עס ווייטער און איך געה...

ווייטער אַ צימער, נור שמאָלער און קלענער פאַר יענעם... ווייטער אַ פענסטער נור אויך קלענער פאַר יענעם, און די ליכט פאַלט אויך נישט אויפ'ן צימער, נור געגענאיבער, אויף די טרעפּ, וואָס פיהרען ווייטער, האָבער...

אין צימער איז, אויב עס מאָגליך, נאָך לעערער, נאָך פינסטערער, נאָך אונ־הימליבער... די וואָנד — פייכטער, קאָלטער און פעסטער... אין אַזאַ וואַנד איז זיך לייכט דען קאָפּף צו שפּאַלטען...

האָבער בין איך דאָך! איך קוק פון פענסטער אַרויס און זעה מעהר, זעה ווייטער... ברייטער און לאַנגער איז געוואָרען די געגענד... אַ נייער טייך, איך האָב'ען פריהר נישט געזעהען... נייע ביימער, אַ נייער וואַלד... פאַר מיר ניי... פאַר די, וואָס וואָהנען דאָרט, איז עס אַלט...

איך הייב די אויגען אויף אין דער הייך — אַ גרעססער שטיק הימעל — נאָך אַ שטיקק וואָלקען, גייע שטערען...

איך פריי מיך נישט דערמיט, נור שטאָלץ ווער איך... דאָס אַלץ זעה איך...

פּלוצים שטעלט זיך פאַר מיר אַ שאָטטען... איך דערקענן איהן — שמעיה בטלנס שאָטטען איז עס!

— וואָס ביסט דו אַזוי גרויס ביי זיך? לאַכט דער שאָטטען. דו זעהסט מעהר, נור — צו זעהסט דו בעססער? צו זעהסט דו טיעפער? אונ זאָלסט שוין אַרויף אויפ'ן שפּיץ טהורם, גאָר נאָהענט צו דער שטערן, וועסט דו בעססער אָדער טיעפער זעהען?!

אייביג וועט זיך דיין בליק גליטשען איבער די זאַכען, פון אויבען גליטשען, נישט אַריינדרינגען אין עצם פון דער זאַך...

ער געהט זיך זיין וועג, שמעיה... ער גלויבט, אַז יעדע זאַך אין דער טבע האָט זיך זיין אייגענע נשמה — אַ מענש, אַ טהיר, אַ געוויקס, אַ שטיין, אַ קאָרנדיל זאַנד... נור נישט אַללע נשמות זעננען גלייך לעבענדיג אונ וואַך... דאָס רוב שלאָפט אין האַרטע גופים אונ עס פאַלט אויף זיי נישט קיין טהוי פון לעבען, עס זאָלל זיי אויפוועקקען...

וועקט זיך אָבער אַ נשמה, קאָנן פון איהר ווערען אַלץ, אַלץ—דאָס שאָנסטע אונ דאָס בעסטע...

קעננען, זאָגט שמעיה, דאַרף מען נור איין נשמה... אַ נשמה, פון וואָס עס איז פאַר אַ זאַך... אַז מען קענן איינע, קענן מען אַללע... וואָרען אַללע נשמות זעננען בטבע גלייך, זיי זעננען נור וואַך אונ אויפגעלעבט נישט אויף איין מדרגה...

די נשמה איז דער תוך פון דער זאַך... דען תוך אָבער זעהט מען נישט מיט בלויסע אויגען... דערצו דאַרף מען געוויססע ברייללען... עס זעננען פאַרהאַנען אַזוינע ברייללען, דורך וועלכע מען זעהט נשמות...

וואו געפינען זיך די ברייללען?

אין אַ הייל... אין אַ הייל אונטער ירושלים... אין איין אייזערנען קאַסטען מיט אַ קופּערן בעשלאַג אונ שטאָהלערנע שלאָססער. ליגט איין אַלטער כתב יד, פון כתב יד קאָנן מען אַרויסנעמען אַ שם המפורש צו אָפּפענען איין אַנדערע הייל נעבען טייך גאַנגעס, נעבען גן־עדן, אין חינא... אין יענער הייל ליגען די ברייללען. נאָר די הייל איז בעוואַכט מיט לייבען, עגדיססען אונ ברעננעדיגע שלאַנגען.

צוקוממען צו'ן איהר אָהן שם המפורש, קאָנן נישט קיין לעבענדיגער מענש!

שמעיה'ן פעהלט נור אַ קלייניגקייט... אויף קיין טהורמען וועט ער נישט קריכען, נישט איז דער הייך שטעקט עס, נישט אין הימעל איז עס... ער דאַרף

גאָר אַ קלייניגקייט, אַ שליססעלע צום קאַסטען אין דער ערשטער הייל... די רעשט וועט זיך שוין מאַכען...

און דאָס שליססעלע וויל ער בעקוממען דורך תעניתים... גאַנצע וואָכען פאַסט ער... דורך סגופים: אין שניי, צווישען מילבען וואַלגערט ער זיך, — חאָטש יוסיל דער פילוסוף לאַכט אויס'ן און אוים אַללע שליססעלעך... ער זאָגט, אַז דער עיקר איז דעם מענש'ס נשמה... אין איהר שטעקט אַלץ, מען דאַרף זי לאָזען קלערען און קלערען, זי וועט אַלץ דערגעהן...

מען דאַרף זיך הייבען אַרויף, נישט לאָזען אַראָב; נישט פאַהרען ווייט... נאָר זעטצען זיך אין אַ שטילל ווינקעלע און קלערען, לאַנג קלערען, איביג קלערען...

— אַוועק! איך האָרך אייך ביידע נישט! איך וויל זעהען, זעהען מיט מיינע אייגענע אויגען, אָהן פרעמדע בריללען...

זעהען וויל איך, בעטראַכטען, נישט קלערען און אַריין אין אַ שגעון...

— קום! רופט דערוויל די שטיממע פון דער הייך און איך געה...

און וואָס האָבער איך קום, קלענער ווערען די צימער, קלענער די פענסטער, אָרימער דער שטראַהל, וואָס פאַלט פון זיי אויף די טרעפ געגענאיבער... נאַססער און גליטשיגער ווערען די וואַנד...

פאַר דאָס זעה איך אַלץ מעהר, אַלץ ווייטער און ווייטער...

די פינסטערניש אין צימער ווערט, וואָס האָבער, אַלץ געדיכטער, און לעגט זיך מיר ווי אַ שווערע לאַסט אויף דער ברוסט... איך אָטהעם קוים... דאָס בלוט אין די אָדערן שלאָגט פאַר שרעק... איך מוז מיך דעריבער איילען צו די פענסטער... נור שמעיה'ס שאָטטען יאָגט מיך נאָך. קוים שטעלל איך מיך אָב אויף אַ רגע, געהט ער צו, רוימט מיר אין אויער:

— גענוג, גענוג געהויבען זיך! קום אַראָב! אַ שוואַך יונגעל ביסט דו, האָסט שוין קיין קראַפט נישט, געשוואָללענע פיס האָסט דו... נישט פאַר דיר איז עס, נישט פאַר דיין כח... איך וואָלט אויך נישט געקאָנט... בין אַלליין נישט געקוממען, נור מיין שאָטטען צו דיר געשיקט... קום... אין בית המדרש האָב איך איין אַלט ספר געפונען... אין קאַסטען פון שמות געפונען... סודות גרויסע שטעהען דאָרט קום, מיר וועללען זיי לערנען צוזאַממען...

— קום! רופט די שטיממע...

און איך לאָז איבער מיין חבר'ס שאָטטען...

איך ווער דאָך באָז.

— ווער רופט מיך? ווער האָט עס מיר צו בעפעהלען? מיר זעננען די פיס געשוואָללען, אָטהעם פעהלט, און עס רופט און רופט, אַללע מאָל געדיכטער, אַללע מאָל שאַרפער!

אַלץ האָבער רופֿט עס און האָבער, קיין רגע רוה, קיין פֿרייע רגע...
— שמעיה׳ן גלויב איך, שמעיה׳ן! איך וויל איהם גלויבען!
צונד בעווייזט זיך מיר יוסיל פילוסופֿ׳ס שאָטטען... דער שמייכעלט:
— אַז דו גלויבסט, וואָס איילסט דו אַלץ ווייטער און האָבער! ווער נייט דיך? דו ווילסט פֿאַרט זעהען, זעהען מיט אייגענע אויגען... קאָנסט דו דיך נישט גובר זיין? דיך אַליין בעהערשען...
— האָבער! רופֿט די שטיממע. איך געה, אַלץ האָבער און האָבער, און אין הארץ קאָללערט זי אַרום ביי מיר אַ לאָבערליבער געדאַנק: זיך אַליין גובר זיין! בעהערש דו דיך אַליין!... ווי פלאָנטעט מען אויף אַזאַ פֿיין קניפֿל?
און בשעת מעשה קלינגט מיר אין די אויערן שמעיה בטלנ׳ס שטיממע:
— און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך וואָלדער און פֿעלדער, נאָך טייכער, נאָך ערד... און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך טויזענדער שטערן, נאָך שטיקער וואָלקען... נאָך הימעל, וועט דיר גענוג זיין? די זאַכען זעננען אַרום דיר און מיט האָבער קומסט דו צו זיי נישט נאָהנטער... זיי רינגלען דיך אַרום, דו ביסט די מיטט, אַרום וועלכער אַלץ שטעלט זיך אין ראַד... און מיט האָבער און נידריגער וועסט דו קיין קאַרנדיל זאַנד נישט נאָהנטער קוממען!...
און פֿון דער הייך, אַז דאָ קוקסט אַראָב, צו זעהסט דו עפּיס? וואָס האָבער, דיר דאַכט, דו ביזט, קלענער ווערען אונטען די צייבען, וועניגער זעהסט דו...
איך לויף צו און קוק אַרוים פֿון פֿענסטער — וואו איז בגדד, וואו מיין טאַטענס הויז, וואו מיינע גאַססען, מיינע חברים, מיין בית המדרש — די מייניגע אַללע?
פינטאַליך זעה איך... זיך גלייבע, אויסגעמישטע פינטאַליך... און — זיי ווילען מיר אויך פֿערשווינדען... אַליין וויל איך גלויבען... וואָס האָבער — עלענדער, איינזאַמער...
— וואו אַהין אייל איך מיך?
— קום!
שרייט אַלץ אין איינעם די שטיממע...

איך דערהאָר אַ געוויין... אַ היימיש הארציג קול וויינט... צו איז נישט דאָרט עמיץ פֿון מיינע געשטאָרבען... אַ ברוננען איז דאָ אויפ׳ן הויף, צו איז נישט מיין שוועסטערל אַריינגעפֿאַללען...
איך האָר שוין דייטליבער:
— קינד, קינד מיינס, — וויינט דער מאַמעס קול — וואָס טהוסט דו, דו שפּיעלסט מיט׳ן לעבען... אויפ׳ן שפּיץ טהורם שטעהט דער וואָכטער, טייטען וועט ער דיך?

ברודער'ל, ברודער'ל מיינס! ענטלויף! דאָרטען זענגען מכשפים, זיי וועללען דיר אַ כשוף אָן טהון, וועסט מגולגל ווערען אין אַ קאַץ!

— אַרונטער! בייזערט זיך דער טאַטע, נמרוד וועט דערהאַרען, אַז דו קריכסט איהם אויפ'ן קיווער, ער וועט זיך אַ ריהר טהון, פערפאַלסט דו אין כּף־הקלע...

און אַז איך פאַלג נישט —

— אַה! די בת מלכּה ציהט דיך! הולטיי איינער — די בת מלכּה...

— קום! רופט ווייטער די שטיממע, און איך געה מיט אַ צעריססען האַרץ.

אויף שטיקקער רייסט זיך דאָס האַרץ. — ווען וועט זיין אַ סוף?

עפּיס בליצט אין דער לופט... אַה! אַ שפּיגעל! מען האָט מיר אַ שפּיגעל פאַר די אויגען געהאָנגען...

דאָס בין איך?

דאָס לייטיגע געריגצעלטע פּנים, די מיעדע, האַלב אויסגערינגענע אויגען, די ווייסע גראָהע האָהר... דאָס איז דער סוף?

— געוואַלד! אָנטפערן מיר אַללע מיינע מיעדע גלידער...

— אַזוי איז... אַקצענטיערען די פיס...

— אַזוי! בלוטיגט דאָס האַרץ.

איך רייס מיך מיט שרעק אַוועק פון שפּיגעל און וויל ווייטער לויפען... אַלץ פערלוירען! דען שפּיץ טהורם מוז איך דאָך דערגרייכען, מיט'ן לעצטען טראָפּען בלוט, מיט'ן לעצטען אָטהעם דערגרייכען...

— אַראָב! שרייט פּלוצלינג אַ שטיממע, די זעלבע שטיממע...

— איך געה נישט אַראָב! שריי איך פערצווייפעלט...

— ווער עס געהט נישט, פאַלט!

און איך קאָללער מיך אַראָב...

2.

איך בין זיכער, אַז קיינער האָט דערינגען קיין טעות נישט געהאַט, אַ' אַללע האָבען פערשטאַנגען, אַז איך פערצאָהל אַ חלום פון מיינע קינדער יאָהרען...

און, אויב עמיצער האָט אַ טעות געהאַט, איז אויך קיין אונגליק נישט...

וואָס איז אַ חלום? אַ חלום טראַכט נישט אויס, ער בינדט נור צוזאַממען... שטעלט איבער, דרעהט אוים; נעמען נעמט ער אַלץ פון לעבען... וואָס שאַדט, אַ'ב ער פאַרבט אַ מאָל שאָנער, מאָהלט פאַנטאַסטישער?

און ווער, באמת, ווייסט די ריכטיגע גרעניץ צווישען חלום און לעבען?
נאָט איך נאָך אַ מעשה צו נאָך אַ חלום, נעמט עס אָן, ווי איהר ווילט...

דעמאָלט בין איך שוין געוועזען אין די מיטעלע יאָהרען... נור נישט אין דער היים... איך האָב גלות געליטטען... געחלומט האָט זיך מיר שוין אויף פֿרעמדע בעטטען, וואו פֿרעמד אימפֿלוט האָט מיך געביססען און קיין שום חלום נישט געלאָזט זיך אָרענטליך ענדיגען...

איך בין אַרויס פֿון די קינדער־שוך, פֿון כּליפֿען־לאַנד... אוים עוונו׳ביען, קעבס־ווייבער, כּשוף־מאַכער, אוים נמרוד מיט זיין קיווער, אוים בת־מלכּה׳ס, וואָס פֿערגנבינען זיך אַמאָל מיט אַ שטראַהל פֿון דער לבנה אין לעער הארץ אריין...

אַ מענש אין גלות בין איך; איך אַרבייט, פֿיהר „מלחמה פֿאַר׳ן לעבען", פֿאַר מיר, פֿאַר ווייב און קינד!

אוים חלומות!... דאָס לעבען. דאָס ווירקליכע לעבען איז צו שטאַרק, צו איינדרינגליך, עס זאָלל בלייבען פּלאַץ פֿאַר חלומות... קינדער אין וויעגען חלומט שוין נישט...

און אָבענדצייט איז עס געוועזען, אַ שאָנער אָבענד, און איך בין מיר פֿאַר׳ן הויז אין גאָרטיל געשטאַננען.

אַ ווינדערליכע צייט געוועזען...

צו מיטטאָג האָבען זיך אויפֿ׳ן הימעל צוזאַממען געקליבען לייכטע, זילבערנע, דיננע נעפּיל, וואָס האָבען זיך ווי אַ וויים טישטוך צוזאַממען געהעקעלט... ליכטיגע, פֿיין־ליכטיגע טראָפּען זעננען געפֿאַללען...

צונד האָט אויפֿגעהערט דאָס טריפֿען, די זונן געהט אונטער און די לייכטע נעפּיל שווימען איהר נאָך...

די זונן געהט אונטער, דאַרף טונקעלער ווערען; די לייכטע נעפּעל צו פֿליהען זיך אָבער, ווערט ליכטיגער —

עס בלייבט שטעהען... נישט ליכטיגער ווערט, נישט טינקעלער... עס האָט זיך ווי אָבגעשטעלט! די צייט שטעהט, דער אומרוה פֿון וועלט־וייגער איז שטעהען געבליבען!

די ביימליך אין גאָרטען ווינדערן זיך... די בלומען אין גראָז ווייסען נישט, וואָס מיט זיך צו טהון... אָפּפֿענען זיך נאָכ׳ן רעגען. פֿערוויקלען זיך פֿאַר דער נאַכט?

איך שטעה דערשראָקקען.

און וואָס וועט זיין איבער דער פּאָדעם, וואָס בעוועגט אַללעס האָט זיך ווירקליך אָבגעריסען? איבער איך בין אויף׳ן גרעניץ פון דער צייט, עס שלאָגט אוים איהר לעצטע סעקונדע! דאָס, וואָס עס איז, וועט שוין דויערן אייביג, נישט פעראָנדערן זיך, נישט אויפהערען... אַלץ וועט פערגליווערט, פערשטיינערט ווערען, אַלץ וועט בלייבען אין דער זעלבער פאָרם!

דער אָקס מיט דער רויטער צונג, וואָס ער האָט אַרויסגעשטעקט צום גראָזיל... ער וועט עס נישט דערגרייכען...

דער אָדלער, מיט׳ן קינד, וואָס ער האָט אין די נאָגעל, וועט בלייבען הענ־גען אין דער לופט, און די מוטטער, וואָס קניעט אויף דער ערד, פערשטאַרט פאַר שרעק, וועט שוין בלייבען אַזוי קניען... דאָס געשריי פון קינד און פון דער מוטטער פערפריערען אויף אייביג אין דער לופט!

געבויגען אונטער אַ לאַסט, וועט פערשטאַרט ווערען דער טראָגער, ער וועט קיינמאָל נישט אויסגלייכען די פּלייצע... דער טראָגען שוויים, וואָס האָט זיך איהם געלאָזט פון שטערן, וועט נישט דערגרייכען דער באַקק; בלייבען וועט ער שוין הענ־גען איבער דער ברעם...

איין אַלטע מויד וועט בלייבען ביי די קאָרטען, וואָס זי וואַרפט זיך; דער „אייבער" וועט איהר שוין קיינמאָל נישט אַרויס...

דער, וואָס קניעט פאַר אַ פרעמד ווייב, וועט שוין נישט אויפשטעהן, דער קוש, וואָס זי טראָגט איהם אַ קעגען, בלייבט שוין אין דער לופט, און דער מאַנן, וואָס לויפט צו מיט מעססער, וועט ביידע נישט דערגרייכען...

אַ קינד חאָרחעלט אין וויעג, דיפטעריט... עס וועט נישט שטאַרבען, נור אייביג חאָרחלען... דער קראַמפּ וועט פון פנים, פון דער מוטטער וואָס קניעט ביי דער וויעג נישט אַראָב...

די אַלטע זאַק־פליקקערן בלייבט מיט דער נאָדעל אין איין האַנד, מיט׳ן פאָדעם אין צווייטען...

דער מאָרדער אין וואַלד מיט׳ן בילד פון קרבן אין די אויגען!

און די טויטע וועללען שוין נישט אויפשטעהען, די לעבענדיגע — נישט שטאַר־בען. . אַלץ וועט זיך איינציהען און אַזוי פערשוּפט ווערען אין איין סעקונדע — די אַלטע בילדער פון שרעק, פון פערצווייפלונג, פון כעס, רציחה, רחמנות, געבעט... שוין אויף תמיד!

אייביג נחת, אייביגער צער, אייביגע פרייד, אייביגע טאָרטורען...

— געה!

האָר איך פלוצים אַ שטימע..

נישט וויללענדיג ריהר איך מיט אַ פוס, און אַלץ הייבט אָן אַרום מיר צו געהן...

ווייטער לעבען, ווייטער שטאַרבען...

איז דאָס אויך געוועזען אַ חלום?
ווי עס איז, די שטיממע האָב איך דערקאָנט!
די זעלבע שטיממע וואָס האָט מיך דעמאָלט גערופען...
— גיה! הייסט זי...
— וואו אהין? ווי לאַנג?

8.

אַלט בין איך צונד אונ זעה אויס ווי דעמאָלט אין שפּיגעל...

די געשוואָללענע פיס וויללען מיך שוין נישט טראָגען... נישט אויפ'ן טהורם; איך האָב שוין לאַנג מיין גאָרטיל, מיינע בלומען נישט געזעהען...

אייזערנע בלומען, קברים בלומען קוממען מיר צו חלום...

פערגעססען פון אַללע, עלענד, צוגעשלאָגען צום בעט...

אונטער די וואַנד פון מיין הייזעל שטורמט אונ זיערט ווייטער דאָס לעבען, נור מיין לעבען איז עס שוין נישט...

רייבט זיך אַמאָל צו מיר אַריין אַ קול, פערשטעה איך שוין די וואָרטער נישט... איך פיהל שוין נישט אין וואָס עס געהט...

איך בין אויך אין קריעג געוועזען, אפילו אַנפיהרער געווע'ן... ניט איינמאָל אַ פאָהן געטראָגען אָדער מיט דער שפּיץ שווערט אויפ'ן שונא געוויזען...

אונ הייגט?...

מיין אָבגעשוואַכטער קאָפּף געדענקט שוין ווייניג פון די אַללע זאַכען... איך ווייס שוין נישט צו מיר האָבען געזיעגט, צו דאָס פעלד געריינינגט...

צו געדענקט מיך נאָך עמיץ דאָרט? געוויסס נישט; איך האָב זיי אויך פערגעססען!

אין האַרץ ביי מיר, אין אַלטען האַרץ, שיממערט נאָך אַ קליין פלאָממעל; אַ ליכטעל צאַנקט, נור עס האָט שוין קיין קראַפט נישט צו פערטרייבען די קאַלטע, שווערע שאָטטען, וואָס לעגען זיך מיר אויף דער נשמה...

דורך דען מח פליהען אַמאָל אַלטע שאָטטען; איך פערשטעה זיי שוין נישט... איך פערשטעה נישט, ביי וואָס איך האָב אַמאָל געוויינט, פאַר וואָס איך האָב אַמאָל געלאַכט...

די אויגען מיינע זענען פערמאכט אויף אייביג, נור די אויערן זענען נאך אויפגעשפיצט...

וואס האבען זיי נאך צו הערען?... דאס גערויש פון לעבען פערשטעה איך שוין נישט...

נור אפפען זענען זיי, ווייל נאך איינמאל, דאס לעצטע מאל רופען, וועט מען מיך... אונ דאס זעלבע קול וועט רופען... איך שפיער שוין די שטיממע אונ דאס בלוט פריהרט דערפון אין די אדערן!

אהא! עס רופט!

— ווער ביסט דו, וואס רופסט?

— איך געה! איך פאלג, ווייל איך מוז! נור ווער ביסט דו, נאך וואס דארפסט דו מיך?

— צו בין איך נור דיין ווערקצייג געוועזען, דיינע צוועקקען געדיענט אונ צונד, אז דו דארפסט מיך מעהר נישט, מוזט דו מיך צערשמעטערן?

— איך האב אפילו קיין רעכט נישט צו פראגען: צו וואס איך האב דיר גענוצט?

• •

אין פליגעל פאר משוגעים.

א רופא צו א חולה?

א שפיטאל איז א וועלט פאר זיך, איין אבגעשלאססענע וועלט. עס האט נישט אזוי פיעל נפשות ווי איין אנדערע מדינה, עס שפאלט זיך נישט אויף פאלקער מיט פערשיעדענע רעליגיאנען אונ פאליטישע סיסטעמען; עס האט דאך פארטייען. יעדע פארטיי האט איהר קרענק, איהר אבטהיילינג, איהרע וואכטער, איהרע פעלטשער אונ דאקטארען וואס גיבען אכטונג, מען זאל זיך נישט מישען, ווייל די קרענק זענען אנשטעקענד, וועניגסטענס, פיעל פון זיי.

אונ עס זענען פערהאנגען אפטרופסים, וואס היטען די ארדנונג; תקנות אויף יעדען שריטט אונ טריטט, מיט א גאנצער קאדעקס, פולל מיט עצות טובות אונ אלערליי שטראפען פאר ניט הערען, ניט פאלגען... ווארען טאקי — טאמער ווערט א משוגענער שווינדזיכטיג אונ א שווינדזיכטיגער משוגע?

מאנכע זענען נאך נישט צופריעדען פון דער ארדנונג. בעזונדערע הייזער דארפען זיין, געמויערטע צוימען ארום די הייזער, גריבער מיט אנגעלאזט וואסער ארום די צוימען... מען וואלט עס געמאכט, ווענן עס זאללען געגוגען דערויף די „נדרים ונדבות", וואס מען נעמט ביי בעלי־בתים. אונ דא ווערען זיי וואס אמאל ווענינער די נדרים ונדבות, — שלעכטע צייטען.

אונ דעריבער טרעפט מאקי, אז א קראנקער האפט זיך אריבער אין א פרעמדע פאלאטע. דערפון קוממען פערש׳ידענע מגפות, רחמנא ליצלן.

ערשט נישט לאנג איז דאס גאנצע שפיטאל אוועק געפאללען אויף א הונגער־מגפה; פון אללע בעט׳ן, פון אללע נומערן האט זיך געהערט איין געשריי: ברויט, ברויט.

די גראסטע ארדנונג איז דאך ביי די משוגעים. מאנכע האלט מען אויף קייטען, אנדערע נור אין בעזונדערע, אבגעשלאססענע נומערן.

נור די „שטיללע" האלט מען צוזאממען. מען האט אויף זיי איין אויג, א שארף אויג, נור, מכלומרשט, פריי זענען זיי.

איך רעד פון די מאננער, ביי די ווייבער בין איך נישט געוועזען.

אונ ווי קאמיש די מאננער זענען... אז מען זאלל אונז — זאגען זיי — לאזען לעבען צוזאממען מיט די פרויען, וואלטען מיר זיך במשך פון א צוויי־דריי דורות אזוי געמעהרט, אז מיר וואלטען מעהר געוועזען פאר די מושב׳ע אונ מיר וואלטען זיי איינגעזעצט אין שפיטאלער, זיי מיינען עס גאנץ ערנסט.

אז מען לאזט זיי אמאל ארויס שפאצירען אין גארטען (א קליינע אלעע פון צוויי שורות ביימער) געהען זיי א פאר מאל אויף אונ אב, דערנאך זעצען זיי זיך אויס א שורה ביי דער וואנד, וואס טהיילט זיי אב פון די ווייבער, אונ קלאפען מיט די שפיץ־פינגער אין וואנד אריין.

„ליב פילאזאף", וואס זאגט, אז צווישען מאננער אונ פרויען איז דער אונטער־שיעד נור אינ׳ם נאמען, רעדט דאך אן דען עולם, מען זאלל קלאפען מיט די גאנצע האנד אונ איינווארפען די מויער.

יוחנן מלמד אבער ראטה, מען זאלל נישט נאכגעבען דעם יצר הרע, מען זאלל ווארטען ביז ראש השנה.

— אונ ראש השנה וואס וועט זיין?

ראש השנה וועט דער משוגענער עולם דאווגען, יוחנן מלמד — שופר בלאזען אונ עס קאנן זיך נאך אמאל טרעפפען דער נס פון יריחו... „מ׳מ איין תנאי — זאגט ער, — אויב מיין צרה איז דארט נישט דא!?

צוויי נור האלטען זיך ווייט פון דער מויער, איינער גאזעמאן (זעה ווייטער פאר וואס ער הייסט אזוי) אונ יונה׳לע קדוש.

דער גאָזעמאַן האָט קיין צייט נישט, ווי ער זאָגט צו „שאלת נשים". און יונה׳לע קדוש, אַז מען דערמאָנט איין אשה, האַפּט ער די פּאָלע און פאַרשטעלט זיך דאָס פּנים.

איין אויסנאַהם פאַר אַללע און אפילו פאַר׳ן הייליגען יונה׳לע, איז יענטי די קראָמערין. זי איז אַ מאַנספּערשוין לכל הדעות; עס איז אַ פּנים באַלד אַ טעות געוועזען! אַ גראָב קול, אַ בעוואַקסען פּנים, כמעט אַ באָרד, אַ שאַרפער בליק און אַללע תנועות און הויות פון אַ מאַנספּערשוין. זי האָט געמאָגט זיך אומעטום ווייזען! זי האָט געפיהרט געשעפטען אין דער גאַנצער מאָננער אָבטהיילונג, אַ גרויסען האַנדעל (פון וועלכען מיר וועללען נאָך רעדען), און קיינעם פאַלט נישט איין צו רעדען אַ וואָרט!

יונה׳לע רעדט מיט איהר פּה אל פּה און לאָזט קיין ברעם נישט אַראָב.

פאַר דאָס האָט זי ליב פילאָסוף פיינט...

ליב פילאָסוף, וואָס האַלט עולם ומלואה פון ווייבער, וואָס לאָזט אויף זיי קיין שטויב נישט פאַללען, קאָנן אויף יענטיל קראָמערין גלייכגילטיג נישט קוקען; אַז ער דערזעהט זי, שפּייט ער אויס און געהט אַוועק.

עס איז שוין לאַנג בעמערקט געוואָרען, אַז נישט שטאַנדיג שטיממען די געפיהלען מיט די איבערצייגונגען...

און איך לעב שוין דאָ אַ צייט צווישען עולם... אַז איך בלייב איינער אַלליין, פאַלל איך אַמאָל אַריין אין אַ ספק: אייגענטליך וואָס בין איך? אַ דאָקטאָר צו אַ קראַנקער?

טהייל מאָל הייב איך גאָר אָן מסופק צו זיין, צו דאָס גאַנצע „הקדש" מיט׳ן פליגעל פאַר משוגעים איז נישט קיין אויסגעטראַכטע מעשה? צו די הויכע וואַנד, וואָס איך זעה דורכען פענסטער, זעננען נישט גלאַט אַ כשוף, איין אויסגעטראַכטע זאַך? מען האָט אָפשר דען אינדיק נור אַרומגעקריידט?

און, ווייסט איהר, אַז דער גאַנצער ספק הייבט מיר נישט אָן צו שטערען... איך עסס, טרינק, אַרבייט, רוה, שלאָף און טהו אַלץ, גלייך איך וואָלט אין אַללעם זיכער געוועזען...

טהייל מאָל דאָך שרעקט עס מיך. איך טראַכט: וואָס, אַ מאַשין בין איך? מען האָט מיך אָנגעדרעהט?

און אָפשר, טראַכט איך גאָר, וואַלגערט זיך אין מיר אַרום אַ משוגענער אַלטער-זיידע און טהוט מיט מיינע האַנד און פיס, גלייך עס וואָלטען זיינע געוועזען, גלייך נישט איך, נור ער וואָלט געלעבט, גלייך עס איז זיין צייט?

אויף דעם אַללעם האָב איך איין תירוץ: למאי נפקא מיניה!

און באמת, וואָס איז דער חלוק?

ליב פלוסוף זאגט, אז עס נישט פערהאנן גאר קיין אמת אונ קיין שקר. א והא ראיה, זאגט ער, עס איז אזא בוים גאר אין גן עדן נישט געוועזען; נישט אדם, נישט חוה האבען קיין מאל אזא אפפעל נישט פערזוכט, טוב ורע יא! אונ אויב, זאגט ער, עס איז נישט פערהאנן קיין אמת אונ קיין שקר, זעננען קיין משוגעים אויך נישט פערהאנן! איי וואס, זאגט ער, גאר נישט!

אזוי ווי, זאגט ער, די גופים בעשטעהען פון אטאמען, אונ די טבע פון גוף ווענט זיך אין דעם, פון וויפיעל אטאמען ער איז צוזאממענגעשטעלט, אויף וועלכען סדר די אטאמען ליגען... אזוי זעננען פערהאננען אטאמען פון גערדאנקען אונ געפיהלען... אונ די טבע פון יעדען גערדאנק אונ פון יעדען געפיהל העננט אב נור דערפון, פון וויפיעל אטאמען זיי זענען צוזאממענגעשטעלט — ווי אויך אין וואס פאר איין ארדנונג זיי ליגען איינער ביים צווייטען... נישט מעהר!

עס איז פערהאנן פערשיעדענע מעטאללען, פערשיעדענע גערדאנקען אונ אללערליי געפיהלען; זיי קאננען ווי די מעטאללען זיין ניצליך, אדער שאדליך, אבער נישט אמת אונ נישט פאלש... פונקט ווי די מעטאללען! צי וועט גאלד זאגען אויף זילבער, אז עס איז א טעות? זילבער אויף קופער צי אייזען: משוגע זייט איהר, אדער ליגנער?

דאס קאנן נור א מענש אונ נור — פאר קנאה!...

מיר ווייטער קומט טהייל מאל פאר, אז די אללע, וואס מען האלט זיי פאר משוגעים, מעהר אדער וועניגער געפאהרליכע משוגעים, זעננען נור נייגיעריגע מענשען, וואס האבען זיך ליעב אמאל אראב צוחאפען פון טראקט, פון שאססע אונ זוכען אין א זייט נייע וועגען... בעססער צו ארגער, אבער זעהען מאג מען דאך, פריוועו לוינט...

כאנכע זעננען גאר פרייע פייגעל, איבער די לופטען פליהען זיי...

גאנץ אפט האב איך הנאה, וואס איך לעב צווישען די דרייסטע וועגעזוכער... ביי זיי איז וועניגסטענס נישט אזוי לאנגווייליג...

א שמועס מיט גאזעמאן.

פאר מיר היטען זיי זיך נישט. דער בעהאלטענסטער פון אללע — גאזעמאן האט אדך צו מיר צוטרויען.

עס פרייט מיך.

נאכטען צום ביישפיעל, קומט ער צו אונ אהן א שום הקדמה, פערצעהלט ער

מיר פון גרויסען ופוח, וואס ער האט אמאל געהאט אין בית המדרש, מיט די גאר גרויסע, וועלט־בעריהמטע בטלנים: ראובן, שמעון, לוי און יהודה.

— וועלט בלייבט וועלט! — זאגט ראובן — זי שטעהט אויף אייזערנע זיילען אין קופערנע פונדאמענטען.

— לאו הכי! — זאגט שמעון — זי שאקעלט און וואקעלט זיך ווי א שכור... אויפ׳ן רוקקען פון א משוגענעם פיש שטעהט זי, דער פיש ווארפט זיך און זי צאפ־פעלט! פון טהייל בארג שפריצט עס אפילו מיט פייער, אודאי!

לוי האלט זיך אין פסוק: תולה ארץ על בלימה, די וועלט שטעהט אויף גאר נישט! אויף גאר נישט, אקצענטיערט ער מיט א נגינה.

און יהודה, וואס וויל ווערען רב און גרייט זיך צו צום עקזאמען, הייסט מיליאנען־מיליאסען קליינע, פיצילע אטאמען לויפען ארויף און אראב און שלאגען מיט כח אויף יעדען פינטעלע פון דער ערד און האלטען זי אזויערנאך אין „סאמע ראדנע" מיטט; זי זאלל נישט חלילה ארויס פון ראד ארום דער זונן!

און איהר, גאזעמאנן, וואס האט געזאגט?

— איך? פשוט האב איך זיי געזאגט: וואס געהן איך אן פונדאמענטען, זיילען צו אטאמען, אז די גאנצע זאך שטעקט אין גאזען, וואס די ערד האט איג־נערוועגדיג אין זיך...

איהר זיצט און קלערט, זאג איך, און זיי קאנגען דערווייל ארויספלאצען און חרוב ונחרב מאכען די גאנצע וועלט מיט אללע איהרע בטלנים!

— און וואס האבען זיי געזאגט?

— זיי האבען מיר א נאמען געגעבען: גאזעמאן!

ער שפייט אוים מיט פעראכטונג, מאכט עטליכע שריט אהין און צוריק, און שטעלט זיך צוריק אב.

— פערשטעהט זיך, מיך ארט עס נישט... יונגליך האבען עס אויפגעחאפט, רעדט, שרייט, מיין דאגה; נור דער שווער מיינער! פאר׳ן שווער האב איך שטארק מורא געהאט!

— א גבר אלים?

— איין עיקש... שפארט זיך איין, איך זאלל גט׳ען דאס ווייב. באשר בכן — משוגע בין איך.

— און איהר האט נישט געוואלט?

— איך האב דען געקאנט? ממה נפשך, בין איך געזונד, פאר וואס זאלל איך זי גט׳ען, בין איך משוגע, ווי קאנן איך געבען גט?

— און זי וואס האט געזאגט?

— מיין חוה׳לע? וואס האט זי געוואלט זאגען? וואס האט זי געקאנט זאגען?

איך בין זיכער, אז עס איז איהר גאר אויף די געדאנקען נישט געקוממען. וואס הייסט? מיר זענגען דען קיין זווג נישט, חס ושלום? אז דער מלאך האט אויף אונז אויס-גערופען: „בת פלוני לפלוני", ווי מיינט איהר, איז נישט געווע'ן קיין שמחה אין אללע עולמות? מלאכים, זאג איך אייך, האבען פאר שמחה געוויינט. איך האב עס איהר דערצאהלט... אלץ דערצאהלט...

— אונ וועגען די גאזען אויך?

— וועגען די גאזען? ניין! נאך וואס? זי האט עס פון מיין פנים געלעזען. חכמת הפרצוף האט זי געקענט ווי א וואססער! איך וויל איהר א מאל עפים זאגען, שמייכעלט זי אונ זאגט עס מ י ר! פון מיין פנים האט זי געלעזען, ווי פון צאינה וראינה ארוים...

— אונ אפשר, — איז ער זיך מישב, — נישט פון פנים... איהר פערשטעהט, מיין הארץ אונ איהר הארץ... ניין, דאס וועט איהר נישט פערשטעהן...

— אונ זי האט אויך געגלויבט אין די גאזען?

— א שאלה דאס איז! דורך די גאזען האט זי דען אפעטיט פערלוירען, נאכט נישט געשלאפען, פון פנים אראבגעפאללען... אונ די אויגען, א וואונדערליכע זאך, האבען איהר געוואקסען אונ געוואקסען. מיט יעדען טאג זענגען זיי גראסער געווארען; דאס פנים קלענער, די אויגען גראסער!

ער פערטראכט זיך.

— אונ פון וואנגען, — פראג איך, — זייט איהר געקוממען אויף די גאזען?

— דורך א חלום...

— א חלום, זאגט מען, איז א נארר.

— חוה'לע פלעגט אויך אמאל אזוי זאגען. איך האב אבער דען חלום געזעהען דריי מאל אונ דערנאך האט זיך פאסיערט אזא מעשה...

באמת — א וואונדערליכע מעשה.

איינמאל איז ער זיך ארויסגעגאנגען שפאציערען צווישען מנחה ומעריב. נאס-מען יונגען האבען איהן דערזעהען אונ נאכגעלאפען. זיי ווילען, ער זאלל זיי דער-ציילען די חלומות...

— איך האב, — זאגט ער, — אפילו חשק צו פערציילען... אדרבה, זאללען זיי וויסען; האב איך דאך אבער מורא פאר'ן שווער... ער וועט געוואהר ווערען, פערמסר'ן מיך פאר חוה'לען... אונ וואס וועט זיין? זי וועט וויינען! זי וועט זיך די אויגען אויסוויינען!

ענטלויפט ער, יאגט מען איהן נאך, חאפט איהן איינער אן פאר א פאלע.

— איך זעה, עס איז שלעכט, ער וועט אפרייסען די פאלע... דערמאנן איך

מיך אין יוסף הצדיק, לאָז איהם איבער די קאַפּאָטע און ענטלויף ווייטער.

ער לויפט און לויפט, ביז ער פערלויפט ערגיץ אונטער דער שטאָדט, שלאָגט זיך אָן אין אַ באַרגיל, פאַלט און בלייבט ליגען.

— ליגענדיג אַזוי, וואָס מיינט איהר, דערזעה איך? קברים דערזעה איך... אַ הייליג אָרט געוועזען! צו בין איך, נישט וויסענדיג, פאַר שרעק אַריבערגע־שפּרונגען די צוים פון בית־עלמין, צו עס איז קיין צוים גאָר נישט געוועזען, ווייס איך נישט ביז היינט...

נור אַ מאָדנער עולם אמת. די מצבות שטעהען נישט אַיין אַ רגע, זיי שאָק־לען זיך... פּלוצים הייבען אָן פון אונטער זיי אַרויסצוקריכען מתים...

— איהר האָט אייך דערשראָקקען?

— חס ושלום! מתים זעננען קיין גאַססען־יונגען נישט. איך רעד מיט זיי:

„וואָס האָט איהר אייך, — פראַג איך —, אין אַ פּראָסטען מיטוואָך פאַר חצות דאָ פערזאַממעלט?“

„אַיין אומגליק, זאָגען זיי, האָט זיי פּאַססירט. אונטער די מצבות האָבען זיך אָנגעזאַממעלט גאַזען“... „דערשטיקט צו ווערען“ זאָגען זיי.

דערווייל שלאָגט דער זייגער 12.

די מתים לאָזען זיך אין שטאָדט אַריין דאַווינען און איך ציה כיך אוים אויף דער ערד, לעג צו איין אויער, איך וויל הערען, וואָס דאָרט טהוט זיך.

— און איהר האָט געהערט?

— אַוודאי! ווי אַ שטורם אונטער דער ערד! אַהין און צוריק, אַהין און צוריק, ווי אַ קעססיל־פּויק... טראַ—טראַ—טראַ—טאַ—דאַ—באַק! טראַ—טראַ—טראַ—טאַ—דאַ—באַק! אין מיטען, דערהער איך, אַ שמועס צווישן צוויי קולות אונטער דער ערד.

— פּלאַצען? פראַגט איין קול.

— צו פריה! אָנטפערט דאָס צווייטע.

— ווענן דען?

— ס׳וועט זיין אַ סיגנאַל...

— ווענן וועט זיין דער סיגנאַל?

— אַז די פּרוכטען וועללען רייף זיין אויף די ביימער...

ער שווייגט.

— דאָס איז עס אין גאַנצען? מעהר האָט איהר נישט געהערט.

— שפּעטער האָב איך געהערט נאָך אַ שמועס. דאָס הייסט דען סוף פון יע־נעם שמועס. אַזוי האָט מען גערעדט:

— ווער וועט, פֿראָגט אַ קול — געבען דעם סיגנאַל.

— חנינא, ענטפֿערט מען, וועט געבען דעם סיגנאַל.

מילא, לויף איך געשווינד אין שטאָדט אַריין צו חוה'לען און פֿראָג זי אויף חנינא'ן. זאָגט זי, אַז חנינא'ס איז דאָ אַ סך: חנינא דער וואָכערניק, חנינא פרוש, וואָס איז ערגעץ אַוועק און איבערגעלאָזט אַ ווייב מיט קינדער, ימח שמו... חנינא דער שמש פֿון „סומך נופלים", חנינא פּועל בטל... און גערע ווייס!

— און אַהער —, פֿראָג איך, — ווער האָט אייך געבראַכט?

— בין אַליין געקומען, — ענטפֿערט ער כמעט מיט אַ שמאָלץ — אַליין געקומען, פֿון שווער ענטלאָפֿען...

— און חוה'לען גאָר אַוועקגעוואָרפֿען?

— אַוודאי! — מאַכט ער חוזק — ווי דען! נאַרר אייגער, זי קומט צו מיר.

— ווענן?

— יעדען אָבענד...

— יעדען אָבענד?

— ... קומט זי צו רייטען אויף דער לבנה...

— און פֿאַר'ן מולד? פֿראָג איך.

ער גיט אויף מיר אַ קוק מיט כעס און בזיון צוזאַמען.

— אַזוי, — זייערט ער פֿון צווישען די ציין, — אַזוי... אַ חוקר ודורש... אַ נאָסקוקקער, אַהאַ!

ער איז פֿון מיר אַוועקגעגאַנגען מיט שלעכטע געדאַנקען. איך מוז איהן בערוהיגען.

דער קדוש.

וואָס אַ וועלט איז! חוה'לע, דעם גאַזעמאַנס ווייב, קומט צורייטען אויף דער לבנה, און שפּרינצע, יונה דעם הייליגענס ווייב — אויף אַ בעזעם!

חוה קומט איהר אונגליקליכען מאַנן טרייסטען, אונטערהאַלטען, יענע ברענגט בראָנפֿען מיט קיכליך און קליין געלד פֿאַר די וואָכטער, זיי זאָללען דעם קדוש נאָך פֿעסטער האַלטען; נישט אַרויסלאָזען אויף דער ליכטיגער שיין!

חוה איז איין איינפֿאַכע כשר'ע יודענע, טהוט ווי דער מאַנן וויל; שפּרינצע — דער הייליגער יונה פֿערצעהלט, אַז, שטעהענדיג מיט איהר אונטער דער חופּה, האָט ער באַלד דערפֿיהלט אַ ריח פֿון פּעך... ער האָט געוואָלט שרייען,

האָט אָבער דער רב דערווייל אָנגעהויבען די ברכה און דער פֿאָטער האָט איהן שטיל-לערהייט דערלאַנגט אין פּלייצע.

שפּעטער, אַז ער האָט אָנגעהויבען שרייען, אַז זי איז אַ מכשפה, אַ לילית, האָט מען איהם נישט געגלייבט, געהייסען וואַהנען... און, אַז ער האָט שיער נישט בעקוממען דאָס חולה-נופל פֿאַר שרעק, האָט מען איהן געבונדען און אַהער גע-שיקט...

און זי איז אַ מכשפה! ווענן נישט איהר כשוף, וואָלט ער שוין לאַנג געוואָרען אַ רואה ואינו נראה און וואָלט נעלם געוואָרען!

די דאָקטוירים, ימח שמם, לאָזען אויך ניט, זיי נייטען איהם צו עססען טרפות, צו טרינקען נסך... און ער קאָנן גאָר נישט טהון!

אָבער גאָר נישט!

אין הימעל דאָרט האָט ער, דער קדוש, אַ גרויסע דעה, אַסך צו זאָגען; דאָ אין שפּיטאָל — גאָר נישט! וואָלט ער געוועזען נישט קיין קדוש נור אַ צדיק, אַ בעל מופת, וואָלט ער געקאָנגט אָנשפּרעכען, צוזאָגען, וואָלט ער געהאַט ביי זיך חאָטש איינס פֿון די מיליאָנען ש׳יססעליך, וואָס אָפּפֿענען ביי מענשען הערצער און קע-שענעס, — באַ! וואָלט ער געווען פֿריי, געלעבט אַ וועלט! אָדער ער וואָלט אַלליין פֿערלענגט אַ געשאָכ׳ט אָדער עס וואָלט זיך געפֿונען איין איספּרעסאַריאַ אויף די גוטע זאַכען... ער אָבער, איין אמת׳ער דאָן קישאָט, האָט זיך אונטער גענוממען ביי צו שטעהן גאָטט מיט דער מלחמה מיט׳ן שטן... ווער וויל זיך עם אַריינמי-שען אין אַזאַ זאַך? וואָס האָט מען דערפֿון? האָט מען איהן טאַקי אַהער געשיקט. וויל מען זיין פּרצוף נישט זעהען.

ער איז דאָך ביי זיך נישט אָבגעפֿאַללען... אַז איך העלף איהם, מוז ער מיר אויך העלפֿען... נישט צונד, איז שפּעטער... אין צווייטען, אין דריטטען גלגול!

דערווייל,—וואָס זאָל ער טהון?

אַ שם האָט ער, נור די ליפּען האָט מען איהם מטמא געוועזען. ער קאָנן דעם שם מיט אומרייגע ליפּען נישט אַרויסזאָגען!

די געזונדטע האַלטען, פֿערשטעהט זיך, דען קדוש פֿאַר משוגע, אַללע זענ-נען פֿון שפּרינצה׳ס צד... און די משוגעים?

פֿערשיעדען!

פֿיעל גלייבען אין איהם.

אחשורוש זאָגט, אַז איהם טהוט זעהר הנאה, וואָס דער קדוש איז געקוממען אין זיין מדינה אַריין, ער האָפֿט, אַז ער וועט האָבען אַ שטאַרקע פּעולה אויפ׳ן יונגען דור, אויף די מדות...

יוחנן מלמד, געהט זיך אין זיין דרך, ער זאָגט: מען מוז גלייבען! א מענש, זאָגט ער, קאָנן זיך אלליין נישט מאַכען פֿאר א רשע, אָבער פֿאר א צדיק — מהיכי תיתי! אז ער ווילל, איז ער!

גאָזעמאַן ציהט מיט׳ן אַקסעל:

— די גאַזען, זאָגט ער, וועללען אַסך פֿראַגען, ווער עס איז א צדיק און ווער עס איז א רשע!

יענטיל די קראָמערין, רעכענט נאָך ראש השנה צו אָפֿפֿעננען זיך א קלייטיל מיט בוימאָהל צום אָבשפּרעכען.

זי קלאַפּט יונה׳ן אין דער פּלייצע און זאָגט: אז דו וועסט מיך נור פֿאָלגען, וועט געהן א געשעפֿט; אחשורוש וועט אויך הנאָה האָבען...

דער קדוש דרעהט זיך אָב. ווילל נישט וויססען פֿון קיין געשאָפֿטען, נור דער רעשט עולם אַז ער הערט: קדוש, שפּרינגט ער באַלד אונטער, זאָגט דריי מאָל קדוש...

עס קאָסט איהן אַסך!

איין ליב פילוסיף איז דעם קדוש א שונא אויפֿ׳ם לעבען. מיר דאַכט זיך פֿאַר קנאה. ער רייצט זיך מיט׳ן שמאָנדריג.

ער געהט צו, נעמט איהן אָן ביי דער גאַמבע, הייבט איהם דען קאָפּף אין דער הייך און פֿראָגט:

— עסט באמת טרפות, קדוש?

— א ודאי!

— נאָך וואָס טהוסט דו עס?

— איך מוז דאָך, איך וועלל דאָך שטאַרבען פֿאַר הונגער!

— און אַז מען שטאַרבט פֿאַר הונגער וואָס איז? געהט מען דאָך ערשט אין גן עדן אריין!

דער קדוש אָנפּערט געלאַססען:

— איך קאָנן נישט שטאַרבען פֿאַר הונגער, — איך מוז, — זאָגט ער גאַנץ ערנסט — פֿערברענט ווערען... מי באש!

— פֿאַר וואָס גראָד באֵש —

— דער גוף זאָלל פֿערברענט ווערען! אין פֿייער גערייניגט ווערען... די גזרה איז אַזוי!

איין אַנדערט מאָל פֿראָגט איהן ליב פילוסוף:

— און ווענן וועסט דו שוין פֿערברענט ווערען, קדוש?

דער אָנפּערט געלאַססען:

— ווענן עס וועט קוממען די צייט!

פון דעמאָלט אָן, פלעגט ער איהן וואָס אַ מאָל פראַגען:
— נאָך נישט? אַלץ נאָך נישט צייט?
איינמאָל האָט איהם דער קדוש געאָנפערט:
— איך האָב נישט קיין צינדהאָלצליך!
דערויף רופט זיך אָן יענטיל, אַז זי האָט סחורה מכל המינים, אַז זי איז גרייט אַלץ אַוועק צו געבען דעם הייליגען יונה, אונ אַלץ בחינם, על כל פנים, בחצי חנם, נור קיין צינדהאָלצליך האָט זי נישט... מען לאָזט נישט אריין!
— זעהסט! טריאומפירט דער קדוש.
— ביזט פאָרט אַ ליגנער! שרייט גיפטיג ליב פילוסוף.

די שרפה אונ נאָך דער שרפה.

דער קדוש איז דאָך קיין ליגנער נישט געוועזען; ער האָט זיינס געטהון.
געשעהען איז עס אין אַ מולד־נאַכט; איך געדענק עס ווי היינט:
די קראַנקע זעננען איינגעשלאָפען, דער קדוש האָט זיך שטילל אַראָבגעכאַפּט פון בעט, שטילל געעפענט דאָס פענסטער; ער איז אַרויסגעשפרונגען אונ איז אריין אין אָפּפענען פעדע־הויז. דאָרט האָט ער ביי'ן אַ פערשלאָפענעם וואַכטער אַרויס גענוממען (ליב פילוסוף זאָגט: אַרויס גע'גנב'עט) פון קעשענע אַ פעקיל זאפאלקים —

די רעשט איז לייכט צו פערשטעהן.
דאָס דולל־הויז איז אַלט, זעהר אַלט...
יוחנן מלמד זאָגט, אַז עס איז נאָך פון המן'ס צייטען, ליב פילוסוף — פון קודם מתן תורה... דער קדוש האָט געגלייבט — מששת ימי בראשית... בעשאַפּען געוואָרען איז עס ערב שבת בין השמשות, מיט די שדים אונ מזיקין, וואָס וואַכען אַרום „צוזאַממען"... סיי ווי סיי אַלט איז עס, אַלט אונ טרוקקען; ממש אויסגעדאַרט...
אונ דאָס האַלץ, אַז עס האָט נור אַ פונק דערשמעקט, האָט עס אויפגעפלאַקקערט מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה!
איך האָב געזעהען ווי באַלקען האָבען זיך אַלליין אויסגעדרעהט אונ אונ מיט אַ ציטטער פון איין אמת'ן בעל תאוה, זיך גענאָהנט צום פייער... אַ דייל, האָב איך געזעהען, האָט זיך אויסגעקרוממט ווי אַ האַלבע רייף אונ אַריינגעלעגט דען קאָפּף אין דער בראַנד!
עס וויל ברעננען, עס דאַרף, אַ פנים, ברעננען!
אונ דאָך, — ווי שרעקליך איז אַ שרפה! אונ נישט דאָס פייער צו צוזי

שרעקליך, דאס פייער איז שאן אונ גרויס. דרך־ארץ האב איך פאר פייער, וואס ריי־ניגט אלץ... נור דאס געשריי, דאס געפילדער איז נישט צום אויסהאלטען!

דאס געיאממער פון קראנקע, דאס קנאקקען פון באלקען, פון וואנד, דאס ראדערן, סיקען אונ פייפען, די געשרייען פון דער פאזשארנע־קאמאנדע, די אפטרופסים מיט הויך אויסגעשריגענע עצות — פוי!

אזא קאנצערט, הארט זיך נור אין גיהנם...

דאס פייער ווערט אויך באז! גאנצע בונטען פלאממען יאגט עס אויף די לייט, עס ווארפט אויף זיי מיט באלקען, מיט טהירען אונ פענסטער; א מלחמה! א שרעק־ליכע מלחמה!

אונ ער?

ער, דער קדוש, שטעהט זיך אויפ'ן שפיץ דאך, אין מיטען פייער, ארומגענומ־מען ביז'ן גארטעל מיט רויטע אונ בלאהליכע שלאנגען...

אונ ער שטעהט, אונ רופט, אונ זיין קול שנייט זיך דורך דעם גאנצען גיהנם'דיגען גערודער אונ שלאגט זיך צו צו יעדענס הארץ...

— „שמע ישראל!" רופט ער!

אויסער דעם קדוש האט דאס פייער קיינעם נישט געשאדט.

דאס דולל־הויז איז געוועזען אסעקורירט; דולל־הייזער אסעקורירען זיך איי־נער ביים צווייטען. דאקטארען קריגען נייע אינסטרומענטען צו אפעראציעס... די פאזשארנע־קאמאנדע — געלד, אפטרופסים — כבוד, וועניג איינגעשטעלט דאס לע־בען האבען זיי זיך, אונ די משוגעים האט מען דערוויל אריינגענוממען אין איין סאלע...

פערשטעהט זיך, אז וואס מעהר משוגעים עס פערזאממעלט זיך אויף איין ארט, שטארקער פיהלען זיי זיך; אונ וואס מעהר די משוגעים פיהלען זיך שטאר־קער, פיהלען זיך שוואכער די וועכטער.

דער לארם געהט טאקי ביז'ן הימעל ארויין.

יענטיל איז דא אויך איין איינגעהערין, פיהרט דאס ראדיל.

— דאס געשאפט, — זאגט זי — פערגרעססערט זיך; דער ריוח ווערט דאך קלענ־נער; קיין פרנסה. זי האט, נעביך, צו דערנאהרען א קראנקען מאנן מיט א גאנץ געזינדעל.

אונ דאס געזינדעל, ווי זי זאגט, בעשטעהט, פון צוויי טאכטער אלמנות מיט קינ־דערליך, צוויי טאכטער מיט מאננער אונ אויך מיט קינדערליך, א חוץ קינדער פון ערשטען מאנן...

זי האנדעלט: מיט קרישקאליך פון ברויט, פיצליך טיטון פון אבגעברענטע

פאפיראָסען, שטיקליך ליינוואַנד און טוך, רעשטליך פון ליכט. טהייל מאָל איז א שטיקל שנייץ אויף א סחורה.

אלם געלד געהען שטיקליך גלאָז, קאָליערט גלאָז איז גאָר גאָלד אין דער מעלה... קאָליערט פאַפּיער, איז באַנקאָצעטל, ווייס — קווִיטליך און וועקסלען.

און זי שרייט:

— רוצחים! דאָס איז מיין גאַנץ עשרות די סחורה! וואָס גנב'ט איהר? וואָס רייסט איהר? וואָס ציהט איהר מיר די קלעה פון די ביינער?

די קונים שווייגען אויף נישט.

זיי שרייען, אַז זי בערייסט, גיט פאַלשע וואָג און מאָס.

אחשורוש, דער מלך פון הודו — דער אויבען רעכטס — ביז כוש — די טהיר אין קיך אַריין לינקס, — געהט אַרום מיט א גדלות, פערשרייבט מיט א נאַסטען פינגער, אויף א שויב צו אויף א וואַנד, דען חשבון פון „מסים וארנוניות", וואָס איהן קומט שוין פון מסחר...

— איך בין דיך מתרה, יענטיל! דו פאַלסט אַריין אין טיורמע!

— זרח, — רופט ער צו'ן א קונה, — דיר וועלל איך אויך נישט שענקען! איך זעה — ווילסט מאַכען פליטה! פון אַמעריקא וועלל איך דיך ביי די האָהר הייסען אַהער שלעפּען! איך האָב דאַרטען אויך מיינע לייט! נישט קשה!

איין אַנדערן רופט ער צו:

— קויף און פערקויף אַנדערטהאַלב-מיליאָן פוד, קריעגסט דו א „פּאַציאַטנע"!

טהייל מאָל רוקט ער זיך צו, צו גאַזעמאַן, וואָס זיצט פערטראַכט אין א ווינ-קעלע, אָדער צו ליב פילוסוף מיט יוחנן מלמד, וואָס זיצען אין א זייט פערזונקען אין א וכוח וועגען תכלית פון דער וועלט, פון מענש און אַללערליי אַנדערע זאַכען...

ער שטעלט זיך אָב, לעגט א פינגער אויף דער נאָז און זאָגט:

— שווייגט בעסער...

א'נים, לעגט ער זיי גאָר פאַר א האַנדעלס פערטראַג...

און אַזוי רודערט זיך ביז דער האָהן קרייעט.

פאַר וואָס גראָד ביז דער האָהן קרייעט? פאַר וואָס שפּיעלט דער האָהן מיט'ן קרייהען אַזא גרויסע ראָלע אין שפּיטאָל?

— זאַרי. — שפּיעלט ער, זאָגט אחשורוש, און „זאַרי" פערשטעהט מען איז א גרויסע זאַך.

— סימנא בעלמא — זאָגט דער מלמד — מען האָט געדראַפּט א צייכען, וואָס עס

איז פאר אַ צייכען, האָט מען זיך אָנגעהאַפּט אין האָהן...

ליב פילוסיף זאָגט, אַז עס מוז דאָך עפּיס שטעקקין דערינגנען, וואָרען פאר וואָס דוקא אַ האָהן, נישט אַ היהן?

— אַ היהן קרייהעט נישט, קאָנן נישט קרייהען, — פאַלט איהם יענטיל מיט כעס, אין די רייד אַריין, — צו מיינע שונאים'ס קאָפּף — —

— בייטעל נישט, — אָנפּערט ליב קאַלט ווי אייז... היהנער בטבע זענען גלייך צו האָהנער... זיי וואָלטען געקאָנט קרייהען, נור מען האָט זיי אָבגעוואָהנט... אַז אַ היהן קרייהעט, קוילעט מען זי...

— ווייטער די איינענע קשיא, פאַר וואָס? — מאַכט יוחנן.

— איך וועלל קלערען דעריבער, זאָגט ליב. אונ, — ניט ער צו שטאָלץ. — עס איז צייט... איך אייל מיך נישט!

נישט דאָס וויססען איז דער עיקר, נור דאָס קלערען!

איך ווילל אויך קלערען נור מיין קאָפּוויטאָג וואַקסט פון טאָג צו טאָג. זייט די משוגע'ים זענען צוזאַממען, איז סכנת נפשות... די טויזענדטער נייע ווענען, וואָס זיי זו־כען אין אללע זייטען, קרייציגען זיך אונ פערקניפען, שווינדלט פאַר די אויגען. אַ בעשטאָנדיגער, בליצענדיגער קאַלעידאָסקאָפּף מיט פערפלאָנטעטע ברעננענדיגע ליניען... דער מח ווילל טהייל מאָל פּלאַצען. איך קלער שוין אפילו נישט, ווער איך בין, אַ רופא צו אַ חולה, ווייל, איך בין זיכער, אַז, אויב איך בין נאָך נישט משוגע, וועלל איך עס היינט מאָרגען ווערען.

דִי טוֹיטֶע שְׁטָאדט.

א.

ארומפאהרענדיג אויף דער פראווינץ וועגען דער יודישער סטאטיסטיק1), האב איך אונטערוועגענס געטראפען א מאל א יוד, וואס האט זיך געשלעפט טרים ביי טרים אין שווערען זאמד. דער יוד זעהט אוים קראנק, קוים וואס ער געהט, קוים וואס ער שלעפט די פים. איך קריעג אויפ'ן רחמנות אונ נעם איהן אויף, אויף דער פוהר. ער זיצט אויף, שטעקט מיר אב „שלום עליכם", פרעגט מיך אוים וועגען אללערליי נייעס. איך אנפער אונ פרעג צום סוף:

— אונ איהר פון וואנען זייט, ר' קרוב?

— פון דער טויטער שטאדט! — ענטפערט ער געלאססען.

איך מיין ער שפאסט.

— וואו איז עס, פרעג איך — הינטער די הרי חשך?

— אי! — שמייכעלט ער, — דוקא אין פוילען...

— אין אונזער מדינה, אזא שטאדט?

— פערהאנן! — זאגט ער — פערהאנן! הגם די אומות העולם, ווייסען נישט פון איהר, אונ האבען איהר קיין גוישען נאמען ביז היינט נישט געגעבען... עס איז א יודישע, איין עכט יודישע שטאדט!

— וואס רעדט איהר?

— וואס איהר הארט! איהר קענט אודאי געאגראפיע אונ מיינט, אז אלץ איז דארט פערשריבען; אז אסור! מיר יודען לעבען אהן געאגראפיע... נישט פערשריבען אונ פון נאהנט אונ ווייט קומט מען צו אונז אונ מען פאהרט פון אונס. נאך וואס געאגראפיע?... יעדער בעל-עגלה ווייסט דען וועג...

— איהר גלויבט נישט? פרעגט ער.

— איך שווייג.

— אונ דאך איז אזוי! אונזער מרא דאתרא שרייבט זיך דורך מיט אללע גאונים פון דער וועלט! עס געהען שאלות ותשובות וועגען אללע די וויכטיגסטע זאכען... אונ אלץ ווערט פערזארגט... איז נאך דער צייט! נישט לאנג, למשל:

1) זעה רייזע בילדער.

האָט מען מהיר געמאַכט איין עגונה, וואָס האָט שוין לאַנג אויסגעלעבט איהרע יאָהרען; נו, וואָס איז? דער עיקר איז דער שכר פֿון פּלפּול, נישט די עגונה!
ער מאַכט ווייטער:

— אללע „איינקלעך" וויסען שוין לאַנג פֿון אונזער שטאָדטיל... קומטען, ברוך השם, גאַנץ אָפֿט... פֿאַהרען, ברוך השם, נישט לעדיג אַרויס.

— דאָס ערשטע מאָל האָר איך פֿון אַ טויטער שטאָדט!

— איזווירקליך אַ וואונדער! מוזט איהר זיך אַ ביסל האַלטען פֿון ווייטענס...
עס איז דאָך איין עכֿט יודישע שטאָדט, איין אמת'ע עיר ואם בישראל; זי האָט אַ'לץ וואָס אַ שטאָדט ברויך; משוגעים אפילו, צוויי, אָדער דריי! אין מסתר האָט זי אויך אַ שם!

— פֿיהרט עפּיס אַרויס צו אַריין?

— וואָס? וואָס זאָגט איהר? פֿראָגט דער יוד, נישט רעכֿט פֿערשטעהענדיג, סחורה, מיינט איהר, אַרויס אונ אַריינפֿיהרען?
איך שאָקעל מיט'ן קאָפּף אויף יאָ.

— נעוויס! אָנפֿערט ער — מען פֿיהרט אַרויס תּפילין אונ רצועות, מען ברענגט אַריין אֶתרוגים פֿון קורפֿו אונ ערד פֿון אָרץ ישראל! אָבער נישט דאָס איז דער עיקר: דער עיקר איז דער האַנדעל אויפֿ'ן אָרט, אין שטאָדט גופא! שענקען, אורחים-שטיבליך, אַלטוואַרג... כנהוג בישראל, ווי דער שטייגער איז...

— איין אָרימע שטאָדט?

— וואָס הייסט רייך אונ וואָס הייסט אָרם? ס'איז דאָ פּרנסה! גאָר אָרימע לייט, געהען אַרום אין די הייזער, אין דער היים אָדער אין סביבות... דאָס פֿעהרסט — אויפֿ'ן אָרט! ווער עס שטעקט אום אַ האַנד, דעם גיט מען. אַנדערע זוכֿען זיך לייכֿטע מלאכות, אַ שטייגער: אַ מעקלעריי, זוכֿען אין די גאַססען אונ געפֿינגען אַ כשר'ע מציאה... דער רבונו של עולם פֿערלאָזט נישט!... יתומים עססען טאָג ביי בעלי בתּים אונ לערנען אין תלמוד תּורה, פֿון יתומות ווערען דיענסט-מיידלעך, קאָכֿין, פֿאָהרען אָב אונ זעננען זיך אויך מפרנס... אַלמנות, גרושות אונ עגונות (אין די לעצטע צייט איז פֿערהאַנן אַ סך עגונות) זיצען פֿערשלאָפֿען איבער פֿייער-טאָפּ. אונ פֿערדויכֿט, חלומט זיי, אַז עס וואַקסען שוין גרייטע זאַטעל אויף די ביימער... אַנדערע לעבען ג אַ נ ץ בכבוד!

— פֿון וואָס?

— פֿון וואָס? ווי דער סדר עולם איז! איין אָרימאַן האָט בטחון; אַ סוחר שלינגט לופֿט, אונ דעם ערד-אַרבייטער, דעם קבּרן מיין איך, דעם פֿעהלט אַ ודאי נישט...

צו מאַכט ער חוזק, דאָס אויסגעדאַרטע יודעל, דער גל־עצמות, מיטן מאָרנע פּייער׳ל, וואָס בליצט איהם אין די טיעף איינגעפאַללענע אויגען? אויפ׳ן שאַרף־ביינינגען פּנים, וואָס איז אַרומגעצויגען ווי מיט אַ געל שטיק פּאַרמיט, בעווייזט זיך דאָך קיין מינדסטען שמייכעל... נור דאָס קול זיינס... עפּיס קלינגט עס מאָרנע!

— וואָס איז עס פאָרט — פרעג איך — פאַר אַ מין שטאָדט?

— וואָס הייסט? אַ שטאָדט ווי אַללע שטאָדט! פערהאַנן אַ שוהל, אויף די וואַנד, פערצאַהלט מען, איז געווען אַמאָל אויסגעמאָלט אַללערליי חיות, בהמות אונ עופות, פון פרק שירה אַרוים... אויפ׳ן בעליק ווייטער — אַללערליי כלי זמר, פון דוד המלך, עליו השלום... איך האָב עס שוין נישט געזעהען, נור אַלטע יודען זאָגען!

— אונ היינט?

— היינט? שטויב אונ שפּינגעוועבס... נור אַ הילצערנע קיט, פון איין שטיק אויסגעשניצט, העננט נאָך אַראָב פון בעלליק, פאַלט זיך אַזוי בנעימות אַראָב, אין אַ זייט פון אָרון קדוש, רעכטס פון פרוכת, וואָס איז ווייטער אַ מתנה פון פרומע נשים... ווער עס האָט געמאַכט די קיט, געדענקט מען נישט, נור אַ מייסטער איז עס געוועזען! אַזאַ קיט!

— אין שוהל — פערצעהלט ווייטער דער יוד — דאַוונען, ווי דער שטייגער איז, סאַמע פּראָסטאַקים — בעלי מלאכות; אויסגענוממען שניידער, וואָס האָבען אַ בעזונדערן מנין, אונ קצבים מיט בעלי־עגלות, וואָס האָבען זיך האַיאָהר געדונגען אַ בעזונדער שטיעבעל צו דאַוונען... די שוהל קענן קוים עברי! שאָנע בעלי בתים, בני תורה דאַוונען אין בית המדרש, אַ גרויס בית המדרש... אַ סך ספרים! חסידים ווידער דאַוונען אין שטיבלעך!

— אונ מחלוקת פערהאַנן?

— כל זמן מען לעבט! אויפ׳ן קברות פאַר דאָס, איז שלום... איין בית עלמין פאַר אַללע... דאָס מרחץ מיט דער מקוה זעננען אויך בשותפות פאַר אַללע...

— וואָס נאָך פערמאָגט איהר?

— וואָס דאַרף מען נאָך? געוועזען הכנסת אורחים, אונטער געגאַנגען... אורחים קאָננען שלאָפען אין בית המדרש... לויזיג באַנאַכט... אַ הקדש האָבּן מיר!

— אַ שפּיטאָל, מיינט איהר?

— נישט קיין שפּיטאָל, נור אַ הקדש. צוויי שטובען, פריהער איז עס געוועזען דעם באָדערס דירה, דערנאָך האָט מען געמאַכט, דער באָדער זאָלל יוצא זיין מיט איין שטוב אונ די צווייטע זאָלל זיין אַ הקדש... בסך הכל ליגען דאָרט,

דאַכט זיך, דריי קראַנקע ווייבער. איינע, נעביך, איין אַלטע, אָבגענומענע פּיס, און ליגט איבער איינאַנד; אַ צווייטע — האַנד און פּיס אָבגענומען, און נאָך אַ משוגענע עגונה. דריי ווינקלען פאַרנעממען די בעטען, אין פירטען שטעהען קוימען־אויבען; אין מיטען האָב'מיר נאָך אַ טויטען שטיביל, טאָמיר טרעפט זיך!

— איהר לאַכט פון מיר, ר' קרוב, — פאַלל איך איהם אין די רייד — עס איז דאָך ציאַחנאָווקע! ציאַחנאָווקע מיט איהר מסחר, צדקות און מעשים טובים! פאַר וואָס זאָגט איהר: די טויטע שטאָדט?

— ווייל איך מיין טאַקי די טויטע שטאָדט! איך רעד פון אַ שטאָדט, וואָס באַלד אין דער התחלה, ווענן זי האָט זיך געבויט, איז זי געהאַנגען אויף אַ האָהר, און היינט, אַז די האָהר האָט זיך איבער געריססען, הענגט זי אין דער לופט. אויף גאָר נישט האַלט זי זיך. און ווייל זי האַלט זיך אוי'ף גאָר נישט און שוועבט אַרום אין לופט, איז זי געוואָרען אַ טויטע שטאָדט... ווילט איהר, וועלל איך אייך פערצעהלען פאַר וואָס און ווי אַזוי.

— אדרבא... זעהר אינטרעסאַנט!

עס פאַלט דערווייל צו די נאַכט... דער הימעל ווערט אין אַ זייט בלוטיג, פייערדיג; דאָרט געהט אונטער די זונן. פון דער צווייטער זייט דאַגעגען, פון אַ קלאָרען, לייכטען נעפּיל שווימט אַרוים די לבנה, ווי אַ כלה'ס פנים פון אונטער אַ ווייסען שלייער. די בלאַססע שטראַהלען, וואָס זי זייעט אויף איבער דער ערד, ציטטערן און מישען זיך אוים מיט די ציטטערדיגע שאָטטען פון דער טרויריג שטיללער נאַכט...

עס ווערט אונהיימליך.

מיר פאָהרען אַריין אין אַ וואַלדיל. דער לבנה'ס שטראַהלען גנב'ינען זיך צו אונז דורך די ציטטעריגע בלאָטער...

אונטען, צווישען אַראָבגעפאַללענע בלאָטטער און צווייגען, טאַנצען אַרום קליינע ליכט־ראָדליך, ווי זילבערנע מטבעות. עפּיס אַ כשוף שטעקט אין דער בעַ־לייכטונג, אין שטילל רוישענדיגען וואַלד...

איך וואַרף אַ בליק אויפ'ן אורח, ער האָט שוין, דאַכט זיך, גאָר איין אַנדער פנים... עס איז אַזוי טרויעריג און ערנסט; דער בליק, דאַכט זיך, איז אַזוי ערליך און פראָסט...

זאָלל דאָס אַלץ אמת זיין?

הא... איך וועלל האָרען!

— פון דער ערשטער רגע אָן — פערצאָהלט דער יוד, — האָט די שטאָדט גע־האָנגען אויף אַ האָהר, ווייל מען האָט זי באַלד אין אָנהייב געשטעלט אויף איין אָרט. וואו עס טאָר, על פי דין, קיין יודישע שטאָדט נישט זיין! ערשט, אַז עס האָט זיך צונויפגעזאַמעלט דאָס ערשטע מנין, האָט מען געמאַכט איין אסיפה... עס איז געבליבען, מען זאָלל זיך צו רעכענען צו'ן איינער פון די שטאָדט אין דער סביבה. אויף דעם סמך האָט מען דערווייל געבויט אַ מקוה, אַ שוהל, דערנאָך — אַ מרחץ, געקויפט נאָך אַ שטיקל ערד אויף אַ הייליג אָרט...

אונ, אַז מען האָט שוין אַלץ אָבגעטהון, האָט מען געשיקט שתדלנים, וואו אהין מען דאַרף, מען זאָלל דאָס אַלץ בעשטעטיגען...

— מיט'ן קאָפּף אַראָב?

— וואָס געהט ביי אונס נ י ש ט אַזוי? עס קאָנן דען אַנדערש זיין?...

— ווייס איך...

— סיי ווי סיי — אַ מעשה שהיה! אונ עס איז גאָר נישט אַזוי קרום געוועזען ווי איהר מיינט...

געוועזען איז אַ יוד איין עושר, אַ גביר! דער גביר איז געוועזען, פערשטעהט איהר, ווי דער סדר עולם איז, אַ שטיקל, אונ אָפשר אַ שטיק קרוב למלכות... אַ תקיף... האָט מען אַלץ געמאַכט אויף זיין נאָמען. זיין שוהל, זיין מרחץ, זיין מקוה, — אפילו זיין הייליג אָרט... פּאָליציע האָט געשוויגען; איך זאָג דאָך איך — אַ תקיף!

אַז עס וועט קוממען דאָס פּאַפּיער פון הויכען אָרט, וועט ער איבער שרייבען אויף קהל, וועט אויפהאָרען דאָס לאַיהרין געלד.

— אונ דערנאָך האָט דער גביר גזאָגט: עלי כתיב?

— ניין, מיין ליעבער האַאר, דעמאָלט זעננען נאָך אַזוינע גבירים אין דער מאָדע נישט געוועזען... מען האָט בכלל פון „עלי כתיב" נאָך נישט געוואוסט... נור, האָרט וואָס עס קאָנן זיך פּאַסיערען, וואָס עס מאַכט זיך אַ מאָל אויף דער וועלט!

נישט דער גביר, נור דער שתדלן האָט אָנגעמאַכט די גרויסע צרה... אויפ'ן וועג, האָט ער זיך מישב געוועזען, אונ איז אַנטלויפען! מיט'ן געלד, מיט די פּאַפּיע־רען... אונ איבערגעלאָזט דעם פריש געבאַקענעם קהל, איין עגונה מיט לעבעני־דיגע יתומים...

— האָט מען געשיקט אַ צווייטען?

— אַזוי געשווינד? איידער מען איז געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז אַנטלויפען, איידער וואָס, איידער ווענן, איז דערווייל דער גביר געשטאָרבען אונ איבערגעלאָזט, צווישען אַנדערע, אַ יורש אַ יתום קטן... פאַר 21 יאָהר טאָר ער דאָך נישט אָבשרייבען!

— אײלט מען זיך נישט?

— געוויסס... אז ער וועט אַלט ווערען אײנאונצוואַנציג יאָהר, וועט מען שיקקען אַ נייען שתדלן אונ אָפשר צוויי...

— אונ מען האָט עס פֿערשריבען לזכרון אין פנקס?...

— אָט! אָט!... האָט טאַקי דער פנקס געדענקט אונ דער עולם פֿערגעססען!

מהייל זאָגען, אַז דער פנקס איז פֿערברענט געוואָרען; דער גבאי האָט גע־האַלט'ן דען פנקס אונ הבדלה געמאַכט, אונטערגעצונדען אַ ביסל בראָנפֿען אונ ואיננו...

קהל דערוויַיל, קיין עין הרע, וואַקסט; יודעלאך, ברוך השם, מעהרען זיך. עס קוממען צו פֿון אַנדערע קהלות אויך; דער ברענגט איין איידעם, דער אַ שנור, מיט איין וואָרט עס צעוואַקסט זיך. אונ, ווי להכעיס, דען גבירים יורשים פֿאַללען! די אַלמנה האָט חתונה אונ פֿאָהרט אָב, איין זוהן נאָכֿען צווייטען זוכֿען פרנסה אין דער פֿרעמד... אויף שבעה ימים זיך צו לאָפֿען. געבליבען איז נור דער יתום קטן... קהל מאַכֿט איהם איין אַפּטרופּס, מאַכֿט איהן חתונה, גיט איהם צו אַ געניטען שותף —

— דער מאַכֿט איהם אוים איין אויער!

— כדת משה וישראל!

אונ צרות האָט ער פֿון שותף, גרעססערע פֿון ווייב; אַ פֿאַלשע וועקסעלע האָט ער אויך אונטערגעשריעבען, מאַכֿט ער אויך פליטה... אַ גרויסער באַנקראָט... היימישע, פֿרעמדע, עס ווערט אַ געוואַלט, אַ גערויש, עס שפּאַרט אָן אין סאָנד, עס קומט אַ קאָמאָרניק... געלד איז נישט געווען, מטלטלין האָט דאָס ווייב בעהאַלטען, — נעמט זיך דער קאָמאָרניק צו דער שוהל מיט'ן בית עלמין!

אַ דונגער האָט אַריינגעשלאָגען אין שטאָרטיל! אַ דונגער פֿון ריינען הימעל אָהן אַ פּיצל וואָלקען, וואָרען, פֿערשטעהט איהר, דאָס אַלץ איז געווען ביז'ן דער לעצטער רגע בסוד סודות...

פּלוצים, גאָר פּלוצים, אויף אַ מאָל איז מען געוואָהר געוואָהרען, אַז קהל הענגט, ווי איך האָב אייך געזאָגט, אויף אַ האָהר!

וואָס בלייבט צו טהון? פֿאָהרט מען צו אַדוואָקאַטען... וואָס קאָננען זיי ראַ־טען אין אַזאַ פֿאַלל? מען זאָלל צו לאָזען אַ ליציטאַציע, דער קאָמאָרניק זאָלל אַלץ פֿערקויפֿען, אונ קהל זאָלל אָבקויפֿען! וועט קאָסטען, וועט קאָסטען! קהל איז דאָך אָבער דערוויַיל נאָך קיין קהל נישט, מען האָט דאָך די פּאַפּיערען פֿערלוירען אויפ'ן וועג? זאָלל מען אויפֿשטעללען איין אַנדערען גביר, אונ אויף זיין נאָמען קויפֿען. דער עיקר — כּמען זאָלל נישט וואַרטען, ביז דער גביר וועט, חס ושלום, אָבקוממען אָדער אַוועק קוממען, רחמנא ליצלן.

אין פּלוג, דאַכט זיך, נישט קיין שלעכטע עצה.. היזק האָבען געלד איז קהל געוואונס... איז אָבער שוין דעמאָלט געוועזען נישט איין גביר, נור עטליכע! שתדלנים — גאָר אַ מאַססע! אויף וועמען זאָלל מען פערשרייבען? וועמען נעמט מען פאַר אַ שתדלן? אַללע ווילל'ען, אַללע קאָננען זיך בעליידיגען...— מאַכט מען איין אסיפה אונ מען קלערט...אונ קלערען קלערט מען אזוי לאַנג, ביז עס ווערט אַ מחלוקת. אונ ביי אונז, אַז עס מאַכט זיך אַ מחלוקת, האָרט עס אַזוי געשווינד נישט אויף...אַמאָל דאַכט זיך — אָט, שוין שלום, דאָס פייער זינקט איין, נאַ דיר! קומט אַ שלום־מאַכער אונ גיסט צו בוימעל, פלאַקקערט ווייטער אויף, אונד — עד היום הזה!

דער יוד ווישט זיך אָב דען בלאַססען שטערן אונ פערצאָהלט ווייטער:

— דערוויל איז געשעהען אַ מעשה. טאַקי — טויל אונ אויערן אויפצושטעל־לען! כמעט נישט צו גלייבען...

— נור, — ניט ער צו מיט אַ שמייכעל — עס איז דאָך נאַכט אונ די חיה, וואָס שפּאַצירט ביי נאַכט אין הימעל (ער וויזט אויף דער לבנה) הייסט „אַטונה”... ביינאַכט, בפרט אין אַזאַ שטיללע נאַכט, לאָזט זיך אַלץ גלייבען...

— געוויסס, בין איך איהם נישט ווילל'ענדיג מודה.

— אונ די מעשה איז טאַקי אַ שרעקליכע.

דער קאַמאַרניק האָט אַרויפגעשטעלט אַ פוס אויפ'ן הייליגען אָרט... די מתים דערהאָרען, ווערען, אַ פנים, באַז... עס רוקקען זיך אָב מצבות פון קברים... די מתים קוממען אַרויס... איהר גלויבט?

— איך בין, חס ושלום, — זאָג איך, — קיין אפיקורס נישט; אין השארת הנפש גלייב איך... נור...

— וואָס „נור”, רב קרוב, וואָס „נור”?

— איך האָב געמיינט, אַז נור די נשמה בלייבט... די נשמה, וואָס פליהט אין הימעל אַריין; אָבער דער גוף, וואָס געהט אין קבר אַריין, דער גולם, דער פוילט... פיי ווי סיי, אָהן דער נשמה, ריהרט ער זיך נישט... קאָנן נישט אויפשטעהן...

— גוט געזאָגט, — לויבט מיך דער יוד — אויף מיר אַזאַ יאָהר!

איך האָב, — זאָגט ער, — הנאה, אַז איהר זענט אַ יודע ספר... דאָך, פערגעססען האָט איהר, ר׳ קרוב, אָן עולם הדמיון פערגעססען! די נשמה, זאָגט איהר, געהט אין הימעל אַריין... גוט... נור וואו אַהין געהט זי? איינע אין גן עדן, די צווייטע אין גיהנם אַריין... אין גן עדן אַריין געהט די נשמה פון צדיק, אין גיהנם אַריין די נשמה פון רשע! דעם קומט פאַר זיין גוטס — לויתן, שור הבר, יין המשומר... אונ יענעם, פאַר זיין רשעות — הייסע סמאָלע... עס רעד זיך נור אַזוי! נור דאָס הייסט: שכר ועונש. פאַר וואָס קומט שכר ועונש? ווייל אַ מענש, כל זמן ער לעבט, האָט אַ ברירה. ווילל ער—טהוט ער גוטס, ווילל ער — טהוט ער

שלעכטם, און, אַזוי ווי ער בעט זיך אויס, אַזוי, הא? שלאָפט ער...

ווי איז אָבער דער דין, אַז אַ מענש איז קיין מענש נישט, זיין לעבען איז קיין לעבען נישט, און טהוט נישט, נישט קיין גוטס, נישט קיין שלעכטס, ווייל ער קאָנן נישט טהון, ער האָט קיין ברירה נישט צו טהון און פערשלאָפט אַ לעבען, און קומט עס איבער ווי אין איין עולם הדמיון? וואָס קומט אַזאַ נשמה? גיהנם? פאַר וואָס? זי האָט קיין פליעג אויף דער וואנד נישט געטייט... גן עדן? פאַר וועלכער דרשה, זי האָט קיין האַנד אין קאַלט וואַססער אַריין נישט געטהון...

— וואָס ווערט טאַקי פון אַזאַ נשמה?

— גאָר נישט! זי לעבט ווייטער אין עולם הדמיון... זי שיידט זיך נישט אָב פון גוף... נור פריהער האָט זיך דעם בעל דבר געחלומט, אַז ער לעבט, אויף דער ערד, און היינט חלומט זיך איהם, אַז ער לעבט, אין דער ערד!

אין אונזער שטאָדטיל איז כמעט קיינער קיינמאָל נישט רעכט געשטאָרבען, ווייל עס האָט קיינער נישט רעכט געלעבט! נישט קיין גוטע, נישט קיין שלעכטע, קיין רשעים, קיין צדיקים... פשוטע שלאָף־מיצליך אין עולם הדמיון... לעגט זיך אַזאַ שלאָף־מיצל אין קבר אַריין, בלייבט עס שלאָפמיצל, נור אין איין אַנדערע דירה, — ווייטער נישט...

דריבער איז דאָס גאַנצע שטאַרבען ביי אונז אַ ריינע קאָמעדיע! וואָרען, אפילו ביים לעבען, לעגט עמיצין אַ פעדער אונטער דער נאָז, וועט ער זי אַוועק יאָגען? און אַ איינגעגעסענע פליעג טרייבט ער אַוועק? גלאַט, מען ווערט פטור פון אַ פיערטער ציצה, מען איז יוצא מיט דריי, צו פיר פסול'ע, ווי ערגיץ אַ מנהג איז! אויך ווערט מען לויז פון דאגת פרנסה... אָבער ווייטער?

דער זעלבער חלום, דער אייגענער עולם הדמיון... אין אַסך שטאָדט איז אַפי... און, עס טרעפט ערגיץ, ווי ביי אונז האָט געטראָפען, אַז אַ מת קריעכט אַרויס פון אַ קבר, היבט ער גאָר נישט אָן צו געדענקען, אַז ער האָט אַמאָל ודוי געזאָגט, געגוסעט און איז געשטאָרבען... קוים פאַלען איהם, ביים אויפהעבין, די שאָר־באַליך אַראָב פון די אויגען, געהט ער גלייך אין בית המדרש, אין מרחץ אַריין, צו אַהיים עססען קולישע... ער ווייסט פון גאָר נישט!

איך ווייס נישט צו די לבנה איז שולדיג צו איך אַלליין בין עפּיס געוועזען נישט ווי אַללע מאָל, — איך האָר, גלויב, און פראַג נאָך:

— נו, זעננען אַ ל ל ע, אַללע מתים אויפגעשטאַנגען...

— ווער ווייסט? מען פיהרט עפּיס ביכער? אָפּשר זענען געווען שטיללע אַפּיקורסים, וואָס האָבען געקלערט, אַז עס איז תחית המתים, און זעננען, להכעיס, געבליבען ליגען... נור אַ קהל מתים, איין עדה איז אויפגעשטאַנגען! אויפגעשטאַנגען

און ענטלויפען פאַר׳ן קאַמאַרניק אין נאָהנטען וואַלד אַריין.

— פאַר וואָס אין וואַלד אַריין?

— אין שטאָדט אַריין האָבען זיי נישט געקאָנט... עס איז דאָך געווען בּיי טאָג, און על פי דין, טאָר מען זיך נישט ווייזען בּיי טאָג אין הכּריכים... אַ שטאָט מיט מעוּבּרת׳ע ווייבּער... זיי קאָננען זיך נאָך, חס ושלום, פערקוקען און געווינגען גריימע מתים...

— רעכט... און דער קאַמאַרניק...

— איהר פרעגט אויף איין ערל... ער האָט נישט געזעהען אַ וואָרט... אפשר שכּור געוועזען... גאָר נישט... ער האָט זיינס געטהון, פערשריבּען...

— און פערקויפט?

— נאָך נישט... דערווייל איז נאָך קיין קונה ניט דאָ...

— און די מתים?

— אָט... די מתים!

ער רוהט זיך אָב אַ רגע און פערצאָהלט ווייטער:

— קוים איז צוגעפאַללען די נאַכט, זעננען די מתים צוריק אין שטאָדט אַריין... יעדערער געהט צו זיך אַהיים, גנב׳עט זיך אַריין דורך אַ טהיר, אַ פענס־טער, צו דורך אַ קוימען... חאַפּט זיך צו צו דער אַלמער... ארויסגענוממען מלבּושים, אָנגעטהון זיך, אָבגעגעניצט, און געלעגט זיך וואו עס איז שלאָפען...

צו מאָרגענס איז שוין געוועזען אַ פוללע שטאָדט מתים...

— און די לעבּענדיגע האָבען געשוויגען?

— מען האָט עס נישט בּעמערקט!... פערנוממען געוועזען מיט מחלוקת... יעדען איז דער קאָפּף פערדרעהט, אַללע פעריאַהמערט! און צוריק געשמיעכט, ווי אַזוי דער׳עהט מען עס אַ חלוק צווישען אַ לעבּענדיגען מיט אַ בּר מנן אין תּכריכים? עס איז נישט אַזוי לייכט!

אַז אַ זוהן האָט דען פאָטער דערזעהען, האָט ער דריי מאָל אויסגעשפּיגען: פּו, פּו, פּו, „און מיר האָט זיך געחלומט, אַז איך האָב קדיש געזאָגט, ירושה גע־נוממען... אַללע בּייזע חלומות צו מיינע שונאים׳ס קאָפּף!“

איין אַלמנה דערזעהט איהר מאַנן, וואַרפט זי איהם אַריין אַ מתנת־יד, גע־נאַררט האָט ער זי, דער אַבּראָש... חוזק מאַכט ער! און זי, אַ נאַררישע יודענע, האָט איהם נאָך בּייע תּכריכים געמאַכט!

— און אַז זי האָט דערווייל חתונה געהאַט?

— ווער חתונה געהאַט? אין מחלוקת האָט מען אונטערגעצונדען און פער־בּרענט די שוהל, מיט׳ן בּית המדרש מיט דער הופּה... הכּל כּאשר לכּל...

דערביי זעננען כמעט אַללע געוועזען „פּאָרסוד"...

— און וואָס ווייטער?

— גאָר נישט... די מתים זעננען לעבענדיג געוואָרען. די לעבענדיגע האָבען אָנגעהויבען אויסצושטאַרבען, פֿון ענגעניש, פֿון דער לופֿט... דער עיקר, פֿאַר הונגער...

— אַ הונגער איז געווען?

— ווי ערגיץ! ביי אונז יאָ... די מתים האָבען זיך געזעצט אויף זייערע אָרטער אין מנינים און אויף זייערע אָרטער אין דער היים ביי דער שיסעל אויך... מען האָט נישט געוואוסט, נור עס האָבען פּלוצים לאָפּפּעל פֿערפֿעהלט, — פֿון איין שיסעל עסט מען, האָט פֿערפֿעהלט לאָפּפּעל... אַ בעל-הבית'טע ווייסט, אַז זי האָט אַזוי פֿיעל לאָפּפּעל ווי מענשען... קלערט זי, אַ גנבה! פֿרומע זאָגען: אַ כשוף... נור, אַז מען ווערט געוואָהר, אַז אומעטום פֿעהלט און אַז דאָס עססען גענוגט נישט, — האָט מען שוין געזאָגט: אַ הונגער יאָהר און מען האָט געהונגערט, און מען הונגערט נאָך...

און אין אַ קורצע צייט האָבען די מתים גובר געווען די לעבענדיגע... זיי זעננען היינט קהל און פֿיהרען קהל! זיי זעננען נישט פּרה ורבה, דאָס נישט, נור אַז עמיץ שטאַרבט, גנב'ינען זיי איהן אַראָב פֿון דער מטה, נעמען אַרויס פֿון קבר און עס געהט נאָך אַ מת אַרום אין שטאָדט...

און וואָס פֿעהלט זיי? זאָרגען, זאָרגען זיי נישט, פֿאַר'ן טויט — קיין פּחד נישט... עססען עסט מען אַבי אַ ברכה צו מאַכען, בענטשען צו קאָננען... אָבער מען דאַרף עס נישט, מען בענקט נישט דערצו, הוא הדין — טרינקען... הוא הדין וואהנען; הונדערט מתים קאָננען וואהנען אין איין שטוב, — מען דאַרף קיין לופֿט נישט!

און מען האָט קיין צער נישט! וואָרען פֿון וואַננען האָט אַ מענש צער, פֿון וויססען — יוסף דעת יוסף מכאוב, אַ בר מנן — זיין דאגה! ער ווילל נישט וויססען און דאַרף נישט וויססען... שלעפּט זיך אַרום אין עולם הדמיון...

זיי האַלטען זיך דעריבער טאַקי פֿון דער ווייטענס פֿון אַללע לעבענדיגע זאַכען... זיי האָבען קיין שאלות, קיין ספקות, קיין האַרץ ווייטאָג, עס פֿוילט קיינעם קיין לעבער נישט!

— ווער מיינט איהר איז ביי אונז רב? אַ מאָל איז געוועזען אַ לעבענדיגער

מענש, אַ טהוער; היינט אַ בר מנן! געהט אַרום אויפ׳ן עולם הדמיון און זאָגט נאָך דעם חיי אָדם ווי פֿון אַ חלום אַרוים...

ווער זענען די דיינים זיינע? זיינס גלייכען... האַלב פֿערפֿוילטע מתים...

און די לייט פּסקינען שאלות פֿאַר לעבענדיגע ווי פֿאַר טויטע; אַלץ ווייסען זיי, אַלץ טהוען זיי... זיי מאַכען ברכה, זיי געהען מיט מציצה, זיי בענשען חתן־כּלה...

ווער שטעלט זיך פֿאַר׳ן עמוד? אַ מת! אַ זקן ורגיל אַ מת! ער האָט אַ פּנים פֿון אַ מת, אַ קול פֿון אַ מת; עס טרעפֿט, אַ האָהן גיט פּלוצים אַ קריי — ענטלויפֿט ער אַוועק פֿון עמוד!

און די גבירים, די בעלי טובות, די רעדעל־פֿיהרער, קהל־פֿערזאָרגער, דאָס גאַנצע קלאַפּפערגעצייג וואָס איז? טויטע, לאַנג געשטאָרבענע, לאַנג בעגראָבענע!

און דריבער איז אַזאַ עפּוש אין שוהל, אין באָד, אין גאַסס... סאַמע מתים...

— און איהר, רב קרוב, איהר וואָס זענט?

— איך? אין בין האַלב טויט, אָנפֿערט דער יוד. —

ער שפּרינגט אַראָב פֿון וואָגען און ווערט נעלם צווישען די ביימער...

אויף דער גרענעץ.

בײַ דער גרעניץ, צווישען יאָ און ניין, זיין און נישט זיין. האָט זיך בעגעגענט דער אַוועק־געהענדיגער זוממער מיט׳ן קוממענדיגען ווינטער.

— וואָס זעהסט דו עס אַזוי שלעפֿט אוים? — קריגט דער ווינטער רחמנות אויף זיין געגנער, וואָס שטעהט פֿאַר איהם מיט געבוינטע פֿים, מאַטטע, האַלב־פֿערלאָשענע מאַטטע אויגען און אַ פֿאַרמיטען פּנים.

— דו ווערסט אויך נישט בעססער אויסזעהען — אָנפֿערט דער זוממער מיט אַ זיפֿץ.

— אַלץ האָט זיין ענד, — פֿילאָזאָפֿירט דער ווינטער.

— דאָס ראָדעל דרעהט זיך, שטיממט דער זוממער צו.

זיי שווייגען אַ ווײַלע, דערנאָך פֿראָגט דער ווינטער:

— און דאָרט וואָס האָרט זיך?

— נישט רוהיג — אָנפֿערט דער זוממער — נישט רוהיג...

— די ביימער?

— זיי אויף! דער שווארץ יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי סודען זיך! טאָג און נאַכט נור געשאָקקעלט זיך, געשושקעט. דאָס פלאַטטערן פון די לייכטזיננינע בלאַטטער געפאָלט מיר אויך נישט; נור, די ווערען אויך געפאָהרליך, יד אחת, א פנים! אויך אין איין רודערן זיך...

— פוילען זאָללען זיי! רופט דער ווינטער.

און עס הייבט זיך אויף א ווינד און יאָגט איבער דער וועלט... פון זיין אָטהעם ווערען די בלאַטטער טרוקקען, פויל, און פאַללען מיעד אראָב פון די צווייגען... אויך דיננע צווייגליך פאַללען. עס קנאַקט, א שוואַכע צווייג רייסט זיך אָב פון בוים, פאַלט אַרונטער און וואַלגערט זיך אַרום אויף דער ערד מיט די פוילע בלאַט־טער צוזאַממען.

— און די טייבען? פראָגט דער ווינטער.

— האַלטען מיט! רוישען און מורמלען... זיי איז אויך ענג אויף דער וועלט... איין פאַליע שטופט אונטער די צווייטע, איין וואַלל ברומט צו צום צווייטען: ריהרט אייך, ריהרט אייך! אַרויס אויפ׳ן זאַנד, אויפ׳ן פרייען זאַנד, צום פרישען גרינעם גראָז... ווער גרענעץ, וואָס גרענעץ!

משוגעים... א פאַליע ווילל גאָר אַרויף אין דער הייך! מען שטופט זי אונטער, מען הייבט זי אויף די אַקסעל... זעה וואָס דאָרט איז און דערצייל...

טהייל מאָל זיעדט עס און קאָכט ווי א גיהנם...

— קיטען! גיט דער ווינטער א בעפעהל... און געשמיעדט ווערען די פרייע טייבען... פריהער ציהט זיך איבער זיי א דיננע, קאַלטע הויט, נור זי וואַקסט, די הויט, ווערט דיקקער און האַרטער, דריקט אַלץ צו, דערשטיקט אַלץ... שטילל ווערט אַרום... מען האָרט שוין קיין רוישען, קיין מורמלען...

רוהיג, שטייף, טויט...

פייגעל פליהען אַוועק פאַר שרעק, עס ווערט נאָך שטיללער, טרויעריגער...

— און די אַלטע מכשפה וואָס מאַכט? די ערד!

— זי לעבט... פוצט זיך... מאַכט חנ׳דליך, רייסט אָב מענשען־אויגען פון הימעל, זיי זאָללען בעססער קוקען אויף איהר שאָנהייט, אויף איהר חן...

— תכריכים! בעפעהלט דער ווינטער, און די ערד ווערט בעדעקט מיט ווייסע, ווייסע תכריכים און שטאַרבט אין זיי.

זי שטאַרבט אָב — אויף א צייט.

נְשָׁמוֹת.

עס האָט זיך אַללאה פערגלוסט, האָט ער הימעל אונ ערד בעשאַפען; דען הימעל פאַר זיך אונ זיינע מלאכים; פאַר מענשען, חיות בהמות אונ עופות, די ערד.

אונ געשווינד האָט ער עס געמאַכט; אין קוים זעקס טאָג אַרויסגערופען אַ וועלט פון גאָר נישט. דען זיבענטען טאָג איז ער מיעד געוואָרען אונ אַללאה האָט זיך אָבגערוהט...

פון דעמאָלט אָן אָבער האָט ער שוין קיין נייעס בעשאַפען. פון דעמאָלט אָן רוהט ער, זיצט פערלעגט די האַנד אונ האָט אפילו קיין חשק נישט, אַ ניי קאַנדיל זאַנד צו בעשאַפען.

קאָנטיג, ער איז מיט זיין מייסטערווערק נישט צופריעדען!

שרעקליך איז דאָך צו זיצען אייביג מיט פערלעגטע האַנד... „אייביג" האָט קיין שעור, קיין גרעניץ... עס ווערט איהם אָפט לאַנגווייליג! דעמאָלט נעמט ער דען אַלטען האַממער, מיט וועלכען ער האָט אויסגעשמעדיט די וועלט, אונ שפּיעלט זיך, מיט איין אידאָנישען שמייכעל אויפ׳ן פנים, מיט ערד אונ ליים.

ער שלאָגט זיי טהייל צוזאַממען אויף האַרטע אונ פינסטערע שטיקקער; האַר־טע ווי דאָס מזל פאַר אָרימע לייט, פינסטערע — ווי דער אייביגער „מאָרגען" אונ שפּע־טער... אז ניט — צושלאָגט ער אונ צורייבט זיי אויף שטויב, אש, אונ די ווינטען צו יאָגען עס אויף אַללע וועלטען...

ער בויגט אוים די האַנד אונ וואַרפט ערגיץ אין אַ רינשטאָק אַריין אַ שטיק ערד; עס ווערט אַ זומפ, אַ שליים, עס וואַקסען אונ שפּראָצען הינדס־שוואָמען — אַ שטיללער גן עדן פאַר שטוממע וואָרם...

אונ דעמאָלט האָט זיך אַ ווילד פריילּיך געזאַנג אין אַללע הימלען: אַללאה בעשאַפט... אַללאהס רחמנות איז גרויס... טאָגליך מאַכט ער אַ ניי גן עדן...

אַ ביטערער שמייכעל פערקרימט די גאָטליכע ליפען; ער שליידערט דען האַממער אַוועק.

• •

קלוג איז אַללאה! אַ זיידענע פאָרהאַנג האָט ער פערצויגען צווישען ביידע וועלטען, צווישען זיין וועלט אונ אונזער וועלט, אונ האָט, איינמאָל פאַר אללע

מאָל, אָבגעטהיילט דאָס ריינע, הייליגע לעבען דאָרט, פון אומריינען פינסטערן לעבען דאָ... די פאָרהאַנג איז די גרעניץ; די זונן, די לבנה מיט אללע שטערן זענען די יאָגער ביי דער גרעניץ. זיי היטען עס זאָלל פון אונטען קיין טראָפען, קיין שטויב נישט אַרויף!

אומזיסט רייסט זיך דער שטורם אין מדבר און יאָגט דאָס ברעננענדיגע זאַנד אין דער הייך; קיין איינציג קאָרנדיל וועט צום וואָלקען נישט דערלאַנגען... אומזיסט טרייבט ער דען וואַלל איבערן ים; זיי וועללען דען הימטעל מיט'ן קאָכענדיגען שוים נישט בעשפּריצען...

און וואָס געשיהט, אַז אַ שטויב רייסט זיך פאָרט אַלץ העכער און העכער?

צו ווערט עס אין דער הייך פערברענט, אָדער אין פייער געריינינט און דורכגעלאָזט?

ווער ווייסט?

און דאָך קוממען מאַנכע אַרויף, און איך, געלויבט איז דיין נאָמען, אַללאַה! איך בין איינער פון זיי... מיך האָט ער אויסגעוועהלט; פון אללע מיינע, מיינע ברידער, פון גאַנצען שטאַמם אויסגעוועהלט...

שווערטער ווי בליצען, פערד ווי אָדלער, האָט ער זיי געגעבען, און די הערשאַפט איבערן וואונדערליכען סטעפ, — מיר האָט ער דען הימטעל געשאָפענט!

און פליה איך צום הימטעל, און קומט מיר אַקעגען אַ יאָגער, — אַ שטערן אַ שטרענגער, בעריהר איך מיין האַרפע, עס קלינגען די סטרונעס, ער ווייכט... און דער יאָגער דער שטרענגער.

אין די אויגען ביי דעם יאָגער בעוויזט זיך אַ טרעהר. איך געה פערביי, שפּיעל און פליה מיר אַלץ העכער און העכער... מיך גריססען מלאָכים ושרפים, מיך גריססען אללע, איך בין דאָרט אַ גאַנצער בן בית...

טאַקי אַ בן בית, איך געה אַרום אין פּאַלאַץ און קאָנן מיר דאָרט אָנקוקען די כלים, די כסא הכבוד. און דער עיקר — אַללאַה'ס שפּיעלצייג, וואָס ליגט צוּוואָרפען אויפ'ן שלחן הפנים — אויף אַללאַה'ס שרייבטיש...

נור דאָס אַלץ איז געוועזען אַמאָל... היינט — אויס שפּיעלצייג...

פון עלעגאַנטען שפּיעלצייג זעננען נשמות געוואָרען, נשמות פאַר מענשען.

איהר גלויבט נישט? איהר פרעגט, וואו איז דער אוצר פון נשמות, פון לבנ׳ איהר האָט אַזוי פיעל געהאָרט און מחמד אַלליין האָט פערצאָהלט?

ער איז דאָ דער אוצר, און אָנגעפּאַקט איז ער מיט אַללערליי מינים פון נשמות;

גוטע נשמות, ריינע נשמות, נשמות דעסט־ליערטע, ווי בוימאָל געלייטערטע, און נשמות גאָר פון עקסטען פּאַסס...

עס זעננען פערהאַנען נשמות פון גרויסע לייט, וואָס קוקען אויף אַללעם פון דער הייך און זעהען דעריבער ווייטער... למשל: נשמות פון צדיקים — —

באַ! אַזאַ נשמה איז קיין קלייניגקייט! אז אַזאַ נשמה קומט אַראָב, פליהט זי אַרום אין גאָטס ווייגגאַרטען ווי אַ ביהן, נאַגט אויס דען זאַפט פון אַללע פיינסטע בלומען, אָדער, ווי די געלערטע זאָגען: די לאָגיק פון די פאַקטען! און קלוג איז אַזאַ נשמה ווי דער טאָג און געוואָהרענט, און בעהיט. אַרומפליהענדיג, ווערט זי קיינמאָל זיך נישט אָנריהרען אין אַ שטאָבענדיגען דאָרן, נישט צולעגען די פיינע ליפלעך צו׳ן אַ ברעננענדיג, פערסמט געוויקס... ריין קומט זי און ריין געהט זי פון דער וועלט... דעריבער געפינט זי דאָ איבעראַל נור ערליכקייט און יושר. אַלץ, אויף וואָס זי ווארפט אַ בליק, איז שכ׳לדיג, פיין און גלייך!

עס זעננען פערהאַנען נשמות פון גראָססערע לייט, נשמות פון גאונים, וואָס נעהען דער וועלט פאָראויס, וואָס פיהרען די וועלט, וואָס שלעפען זי, די פוילע וועלט אַלץ ווייטער און ווייטער...

די זונן איז אונטערגעגאַנגען, לבנה און שטערן האָט אַ וואָלקען איינגעשלונגען, מיט קופערנע וואָלקען האָט זיך דער הימעל פערפאַנצערט, און אין וויסטען סטעפּ בלאָנקען זיך די קאַרוואַנען אָהן אַ וועג...

אַ קאַלטער ווינד בלאָזט און פייפט, געפרוירען ווערט דאָס בלוט אין די גלידער... פינסטער ווערט די נשמה, דער עולם וויל זיך וואַרפען אויף דער ערד, איינגראָבען זיך אין זאַנד... ער ווייסט נישט וואו אַהין און נאָך וואָס...

נור דער גאון לעבט... זיין ליכט האָט קיין וואָלקען פערשטעלט! ער ווייסט דען וועג, ער ווייסט דען ציעל! ער געהט פאָראויס ווי אַ פייערדיגע זייל, ער שלעפּט מיט זיך... ער פיהרט פון דער פינסטערניש אין דער ליכט אַריין, פון מצרים קיין כנען...

אָהן נשמות, אָהן אָטהעם, מיט פערברענטע ליפען פאַר דאָרשט, — שלעפּט זיך; דער עולם נאָך...

און דער דור־המדבר געהט... מען פאַלט פאַר דאָרשט, פאַר הונגער, פאַר מיט קייט... זאָלל נור איינער, איינער דערגרייכען, דערזעהען און גליקליך זיין!

עס טרעפט אָבער, אַז די נאַכט איז צו לאַנג, דער מדבר אָהן אַ גרעניץ, די פיס — געשוואָללען פון אייביגען געהען, די קניען געבויגען... דער עולם קניעט אַנידער, ווי אַ פעמאַטטערט קאָממעל; ער קאָ ן נישט ווייטער געהען... גיב האָטש וואַססער פון שטיין; זאָלל האָטש מן פון הימעל פאַללען... שלו... דעמאָלט ווערט דער גאון בייז... ער האַפט דען גרויסען גולם אָן ביי האָהר און שלעפּט

איהן ווייטער מיט געוואַלט... דער עולם ציטטערט פאַר דעם הייליגען כעס, וואָס ברענט אין גאון'ס אויגען, פאַר דער שוים אַרום זיינע ליפּפּען, פאַרן רויִגען דונסט אַרום זיינע נאָזלאָכער...

דערנאָך אָבער ווערט דער עולם־גולם אין כעס, הייבט מיט די געוואַלטיג לאַנגע האָנד דעם גאון הויך, הויך איבער זיך, אונ שליידערט איהן פון דאָרט אַראָב אין קאַלליך־אויבען אַריין, אין אַ ליים־גרוב, אָדער אַזוי ערגיץ אויף אַ מיסט...

שולדיג, נאַטירליך, איז דער ערב־רב... נור אַזוי איז, אַזוי געשיהט אינם גאַנג אין מדבר...

היינט שאָנע נשמות... די קליינע ליכטיגע נשמות, די ברעננענדיגע פליגעליך, פערשיערען־פאַרביגע זוממער־פייגאַליך...

קומט אַ שטיללער פאַרנאַכט, שוועבען זיי אונ היפּען אַרום אין דער וואַריכער, שטיללער לופט... דאָס זעננען קיין שטערן נישט, זיי לייכטען נישט; זיי וואַריִמען נישט... מיט זונן אונ שטערען, וועלכע זיי ווילען זיך אויפבלאָזענדיג, אימיטירען, געהערען זיי זיך גאָר נישט אָן; אין זייערע וועגען געהען זיי נישט. זיי זעננען איבערהויפט צו קליין אונ צו לייכט, זיי זאָללען קאָננען האָבען אַ וועג פאַר זיך... זיי ווערען געטראָגען פון לייכטסטען בלאָז, פון לייכטסטען הויך... דאָך שאָן זעננען זיי, איבערהויפּט צווישען טאָג אונ נאַכט... דער בעל־בתי־שער עולם, געהט דעמאָלט אַרויס, אָבצורוהען זיך פון דער שווערער אַרבייט, צו אָטעמען מיט אַ פרייערע לופט אונ ציהט זיך אויס די מידע גלידער אויף דער גרינער לאָנקע... דער בעל־בתישער עולם האָט ווילד הנאָה פון די פונקען... קוקען אַזוי ווייט, ווייט ביז צום הימעל איז צו שווער; אונ דאָס — פינקעלט פאַר די אויגען... אונ דעם בעל־בתישען עולם ווערט דערפון מאָדנע ווייך אונ לייטזעליג אויפ'ן האַרץ... טרעהרען בעווייזען זיך אין די אויגען... זיי פיהלען זיך בעססער, פיינער, קוקענדיג אויף די פונקען, אפילו — רחמנות'דיגער... דעמאָלט זעננען זיי גרייט עפּיס צו געבען אין מויל אַריין אַ הונגעריגע יתומה, מיט אַ זיידען טיכעל אויסצווישען איין אַלמנה די טרעהרען פון די אויגען... זיי ווערען בעססער, ווייכער, זיי זעננען אַללע זינד מוחל, זיי ווערען אומשטאַנד אַרומצוחאַפּען פאַר גרויס ליעבשאַפט אונ קושען די גאַנצע וועלט, בפרט די העלפט, די שאָנערע העלפט...

וויכטיגער זעננען פיללייכט די אָרגינעללע נשמות, אינדיווידועללע נשמות!

אַ מענש, וואָס בעקומט אַזאַ נשמה, איז טאַקי גאָר איין אַנדערער מענש! דאַכט זיך די זעלבע הויט ווי ביי אַללע מענשען, אויגען ווי אַללע האָבען, אַ נאָז — אַ בעל־בתישע, קיין מעשה נישט פון אַ נאָז, אונ דאָך איז דאָס גאָר איין אַנדערער מענש!

גאָר עפּיס אַנדערש! דאָס איז איין אָדלער, וואָס פליהט איינזאַם אַרום איבער

שפּיצען פֿון די האָכסטע בערג, פֿון פֿעלזען און גלעטשער!

עס איז נישט לייכט אַזאַ נשמה צו בעקוממען! דער גאַנצער גוף מוז פֿריהר, נאָך אין דער מוטטערס לייב קונציג געאָנדערט ווערען, די נערווען—פֿערפֿלאָנטיט... אַזאַ מענש זעהט פֿאַר דאָס די פֿארב פֿון יעדען קלאַנג! ביינאַכט — ווי די לבנה קרעכצט, ווי איהרע שטראַהלען סודען זיך. ער פֿיהלט בחוש דען ריח פֿון שאָטטען, וואָס וואַלגערן זיך ערגיץ אונטער אַ חורבה און שפּירט דען טעם פֿון דער זאַך אַלליין—„אַן און פֿאַר זיך"...

דעריבער פֿיהלען די לייט גאָר אַנדערש ווי אַללע מענשען... בלומען קלויבען געהט מען אויפֿ'ן בית עלמין און צווישען זינגענדיג־קלינגענדיגע וויינטרינקער פֿיהלען זיי אַ ניי־געבוירענען שמערץ, וואָס האָט נאָך קיין נאָמען נישט...

היינט נשמות פֿון אויפֿגעהער, ערפֿינדער, שפּיץ־דיי־שפּיץ נשמות!

דאָס איז שאַרף ווי טערקישער פּעפּער, שפּיציג ווי אַ נאָדעל־שפּיץ און בלאָנ־דעריג ווי געוואָרפֿענע בלאַנקע שפּיזען!

מיט איין שאַרפֿען בליק שטיכט עס דורך די ערד און זעהט, וואו וואַססער שפּריצט, וואו גאָלד בעהאַלט זיך, וואו עס ליגט עפּיס, וואָס לאָזט זיך אַרויסציהען און פֿערקויפֿען אויפֿ'ן מארק... אַ ציה מיט דער נאָז, און דערשמעקקען און דער־פֿיהלען אַללע אוצרות, פֿון אַ שפּאַלט אַרויס, פֿון אַ ריץ! און האָבען נאָך שמאָלע, לאַנגע האַנד, אַלץ אַרויסצוּשלעפּען אויף דער ליכטיגער שיין, און שכל — אַלץ צו מאָנאָפּאָליזירען, פּאַטענטירען...

נאָר דער עיקר אָבער זענען די געלעהרטע נשמות... און נשמות דוקא קליינינקע. אַז איך בין געווען אין אוצר, האָב איך זיי קיינמאָל נישט געזעהען, נור געפֿיהלט האָב איך זיי; אַ מאָדנער ריח האָב איך דערפֿיהלט און דער מלאך האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס איז דער שוויס פֿון חכמים...

אַזאַ קליין נשמה'לע, אַז עס קומט אַראָב אויף דער וועלט, פֿערקריעכט זיך עס אין אַ שטילל ווינקעלע... ווייט פֿון דער וועלט, אָבגעזונדערט פֿון מענשען און מענשליכע אינטערעססען, זיי האָבען קיין עסק נישט מיט דער וועלט!

אינ'ם קליינעם ווינקעלע איז דער חכם גרויס... דאָרט זעהט ער, קוקט, בעט־ראַכט, בעשנאַפּט, האָרכט, פֿיהלט, בעשמעקט און וועגט יעדעס פּינטעלע — אַ זאַמדקערנדיל, אַ פֿליגעלע, אַ פֿליטערל, אַ טראָפּען... דאָרט טאַפּט ער דען דפק פֿון אַ פֿער'חלש'טער פֿליעג, מאָסט אויס דען שאָטטען, וואָס איין שטויב וואַרפֿט אויפֿ'ן צווייטען... באַ! איך זאָלל אייך וועללען פֿערצאָהלען אַלץ, וואָס אַ געלערנ־טער טהוט אין זיין ווינקעלע!... ימים טינט וואָלט איך געברויכט...

גענוג, עס איז געווען אַמאָל אַ גוטע צייט, אַ גליקליכע צייט... פֿולל איז געוועזען דער אוצר, און אָפֿפֿען איז ער געשטאַנגען... אַ מלאך זיצט ביים טיש און

פערשרייבט אין אַ פּנקס הוצאה והכנסה פון נשמות... און אַ יונגער, לעבענדיגער מלאך; מילך און בלוט! די האַנד פליהט, די פעדער סקריפּיט; נשמה אַריין, נשמה אַרויס!

אַרויס פליהען די נשמות דורך אַ פענסטערל רעכטס. לינקס — קוממען זיי צוריק. אַ־זוים פליהען קלאָרע, אַלבאַסטער נשמות... גאַנצע מאַססען פליהען, ווי די פונקען איבער אַ שמיעדעריי...

צוריק קוממען נשמה׳לעך טרויעריגע, פערפינסטערטע, פער׳חשך׳טע, מיט אָבגעפּליקטע, פייכטע פליגעליך.. אייגעליך רויטע פון וויינען; פנימליך בלאַססע פאַר בושה...

און עס שטעהט נישט אַ רגע... פון אַללאַה׳ס פּאַלאַץ, פון כסא הכבוד יאָגט אַ בת־קול נאָך אַ בת־קול:

— נשמות! — רופט עס — נשמות! נשמות פאַר דער ערד, נשמות פאַר מענ־שען! פערפינסטערט זעננען זיי דאָרט, זיצען די האַנד פערלעגט... די מרה שחורה וואַקסט... נשמות! נשמות! לעבענדיגע, הייסע נשמות!

היינט איז טהוי איינפאַך טהוי... אַ שיהלער פון צווייטען קלאַסס וועט אייך ערקלערען, וואָס טהוי איז. עס איז אונטערגעגאַנגען די זונן, די לופט ווערט אָב־געקיהלט, דער נעפּיל ציהט זיך צוזאַממען, און אויף די נאָך קיהלערע בלעטטער און גראָזען בלייבט די פייכטיגקייט העננגען אין געשטאַלט פון אַ וועלט־שוויים...

פאַרצייטען איז אַנדערער טהוי געוועזען... דאָס זעננען טרעהרען געוועזען; טרעהרען, וואָס די נשמות האָבען געלאָזט פון די אויגען, אַז זיי האָבען, אינ׳ם אַראָבפליהען, דאָס ערשטע מאָל אונזער וועלט דערזעהען... זיי האָבען פאַר שרעק און רחמנות געוויינט, די נשמות!

און דער טהוי האָט טהאָל און באַרג בעדעקט... ווייל מחנות, מחנות נשמות פלעגען פליהען... אַללע האָבען נשמות בעקוממען, וואו אַ קינד איז נישט געבוירען געוואָרען... ביים פּריץ, ביים פּויער, ביים רב, ביים באָדער... פון רייכסטען קינד, אויף וועלכען עס האָבען בראַבאַנדער־שפּיצען געוואַרט, ביז׳ן אָרימסטען, וואָס האָט נור אויף אַ וואַרים באָרגיל מיסט געהאָפט...

קוים דערפיהלט אַ מלמד׳ס אַ פוס די קאַלטע ערד, האָט שוין געוואַרט אַ מלאך מיט אַ נשמה אונטער די אָרים...

די צייט איז אָבער, ווי אַללע גוטע צייטען, שוין לאַנג פערשוואונדען...

שטילל, קיין בת־קול רופט, עס דרימעלט דער מלאך איבערן אָפּפענעם פנקס, די וועגען אין אוצר אַריין זעננען בעוואַקסען מיט גראָז, די פענסטערליך — בעהאָנגען מיט שפּינוועבס...

ער דרימעלט דער מלאך... און אַלט איז ער, אַ מיעד פנים האָט ער...

אַ לבנה אויפ'ן קאָפּף... אויפ'ן שטערן פּעררוקטע גרויכע ברילליען...

וועקט ער זיך אמאָל, אָפּענט אַ מאַטט אויג און שטעקט אויס די האַנד צו דער פּעדער, — וויל ער זיך נור די אַלטע צאָהן אויסרייניגען...

האָרט זיך אַ שאָרך, — געניצט ערגיץ אַ פּערלאָגערטע נשמה, אַ געלעהרטע נשמה... אַ צווייטע העלפּט אונטער... עס געניצט אַ דריטטע, אַ פירטע, דער גאַנ־צער אוצר געניצט... דער מלאך האַפּט זיך אויף, וויל אָנשטעללען אַ בייז פּנים, ווארפען אַ שאַרפען בליק, זאָגען אַ שאַרף וואָרט, ער אָפּענט דאָס מויל און — ענדיגט אויך מיט אַ גאַנץ...

. . . .

צוויי וועלטען האָט אַללאַה בעשאַפּפען, וואָס קער זיך איינע אָן מיט דער צווייטער? צו איז איינע אַ מגושם'דיגער שאָטטען פון דער צווייטער, אָדער די צווייטע — אַ ליכטיגער אָבגלאַנץ פון דער ערשטער?

דאָך דאָס איז זיכער, אַז אויבען איז אויך פּען דע סיעקל...

פילע פּרוכטען, וועלקע בלומען... פּערשלאָפען און אומגעלומפּערט... יענע זיים פּרוכת זעהט אויס ווי אַ דיקקער וואָלקען פאַר'ן פּלאַצען — שוועבעל־קאָליער! די זונן שאָמט זיך אַרום צו געהן... ווי אַ צינגערנע הקדש־שיסעל זעהט אויס די לבנה... און די שטערן, די שטערן זעהען אויס, ווי די מעשענע נאָגעל־קאָפּליך פון איין אַלטער קאַנאַפּע.

און מאָדנע איז אין הימעל — פיל גרין אָדער וואַקסען־געל...

און שטיל און פויל... הייבט זיך אויף אַ האַנד, איז עס נור אַ פליעג אַוועק־צוטרייבען, אַ פאָדעם פון שפינוועבס זיך אַראָבנעמען פון שטערן... ציטטערן אַ פּאָר בלייכע ליפּפען, לאָזט זיך הערען אַ „פיה", ווי פון אַ פויל בלאָט אין דער לופט גע־יאָגט... די איינציגע ווערטער, וואָס הערען זיך אמאָל, זענגען: נאָך ווענן? נאָך וואָס?

פויל הייבט זיך אמאָל אויף אַ ברעם, עס בעוויזט זיך קוים אַ ווייסעל פון אַ מיעד אויג, אָהן פאַרב, אָהן אַ גלאַנץ, און עס קוקט, נישט זעהענדיג... גלאַט אַזוי, און ווערט ווייטער פּערשווינדען אונטער דער ברעם, וואָס פאַלט צוריק אַראָב בלייערן שווער.

און אַז דער מלאך פון אוצר ווערט מיעד פון ליידיג געהען, געהט צום פּאַ־לאַץ, קלאַפּט אָן ביי אַללאַה אין פענסטער, בעט פאַר עמיצען אַ נשמה, — לאָזט אַללאַה פּערשאָמט און טרויעריג אַראָב דען קאָפּף, פראָגט זיך אָהן אַ קול: נאָך וואָס, נאָך ווענן?

— און ווענן מיליאָנען פונקען, — פראָגט ער זיך — זאָללען אַראָב אין זומפּ

אריין, וועט ביי זייער גלאַנץ אַ וואָרמל חאַטש איין סעקונדע גליק דערזעהען?

און ווענן טויזענדער גאונים זאָללען אראָב, צו וועללען זיי פון דאָרט נישט צוריק קוממען מיט רויטע מיצליך אויף די קאָפּ, מעשענע גלאַקליך אַרום די מיצליך, פאַציערנע מערצלען אויף די איינגעפאללענע בריסטען און האלצערנע שווערדען ביי דער זייט?

און זאָלל שוין איינער און דער צווייטער קאָפּען זיי מיט די פיס, ווייטער שטופען, צו וועללען זיי זיך, די פוילע ערד, נישט אָנשלאָגען ביים ערשטען בעסטען שטיין אויפ׳ן וועג און צוריק פאללען?

און ווענן טויזענדער דענקער, אויפטהוער, סיסטעמען מאַכער זאָללען אראָב, וואָס וועט זיין?

סוחרים וועללען זיי ווערען... פערקויפען וועללען זיי די אידעען פאר אמת, סיסטעמען פאר אקסיאָמאַטען, חלומות פאר פאַקטען, און אַלץ פאר געלד, פאַר כבוד...

און פון די אמת׳ן, אַקסיאָמאַטען און פאַקטען ווערען נייע שטיינער, נייע זומפען אויפ׳ן וועג אין דער מדבר.

— פערפּושט! זיפצט אללאַה.

און, אַז דער מלאך קלאַפּט ווייטער, ווערט ער בייז; חאַפּט ער, וואָס עס קוממט איהם אין דער האַנד אריין, פון טיש אראָב, און וואַרפט איהם אַרויס פון פענסטער...

פון טיש-קליינינקייטען האָבען מיר היינט נשמות... פון שפּיעל-צייג...

און דאָס איז שוין גוט... וויפיעל זאַנד פון שפּוק-קאַסטען ווערט פערשפּרייט...

פון אַ פּרעססּפּאַפּיער ווערט אַ בכבוד׳ער בעל-הבית... אין גאַסס לאָזט ער זיך טרעטען ווי אַ וואָרם, אין דער היים איז ער אַ שטיק אייזען, דריקט ער ווי אַ פּרעסס! פון אַ גלאָקקעל ווערט אַ ראש-וראשון פון אַ קליין חברה׳לע מיט גרויסע סעודות... פון אַ ליכט-שנויץ — אַ מלמד, אַ לעהרער, אַמאָל אַ שרייבערל... און ווי דאָס רייבערט, אַזוי — שטינקט!

אַ זייגער האָט זיך אָבגעשטעלט. דער אומרוה איז אַרויס דורכ׳ן פענסטער, צו-שפּריצט זיך אינ׳ם מלאך׳ס האַרטען שטערן און דערפון זעננען געוואָרען אונזערע ראָדעל-פיהרער... די קליינע נביאים׳ליך, די פּיצענקע משיח׳ליך, די בעלי טובות, די שתדלנים, די עצה געבער! און דאָס בלאָזט זיך, רודערט, קלאַפּערט: טיק-טאַק! טיק-טאַק! אַט ריהר מיר, אַט נעה מיר, אַט גיב מיר זיך אַ וואָרף — טיק-טאַק, טיק-טאַק! און ליגען ליגט מען מיט׳ן פּנים אין בלאָטע...

און אַז מען ליגט אין בלאָטע ליגט מען... זעהט מען קיין ליכטיגע שטראַהל, קיין העלערע פאַרב...

און מען דאַרף נישט, זאָגט מען! אין זומפּ איז די וואַרימקייט מחיה, אין בלאָטע די פעטסטע פּרנסה...

אַלץ וואָס בליצט און איז דערביי נישט קיין זילבערנע און נישט קיין קופּערנע מטבע, איז — כּשוף, פערבלענדעניש, זייפען־בלאָזען, קינדער שפּיעל...

און אַ קלוגער פאָטער, איידער ער פערמאַכט אויף אייביג די אויסגעקוקטע אויגען, רופט ער צו מיט ליעבשאַפט דעם זוהן, חאַפּט איהן אָן מיט די ביינערינע האַנד און בעט זיך: שטעק נישט אַרוים די נאָז פון וואַרימען זומפּ... וועסט נאָך, חלילה, דעם קאַטער קריגען...

און אַ האַרציגע, רחמנות׳דיגע מוטטער, פאַלט דער טאָכטער, דער כּלה פאַר׳ן בעדעקענס, אויפ׳ן האַלז, קושט זי און האַלזט און בעט זיך ביי׳ן איהר מיט הייסע טרעהרען:

— טאָכטערשי, זאָלל זיך דיר נישט חלומ׳ען פון איבערן זומפּ...

און אַז סטרוז קעהרט אוים דעם הויף, און בעמערקט אַ גלאַנץ ביי׳ן אַ שכן אין פענסטער, שטעלט ער זיך אָב, שפּאַרט דעם בעזעם אונטער דער גאָמבע און קוקט: שיינט נישט עפּים שלעכטס אַרוים?

און דער גאַססען־עולם, אַז ער טרעפט עמיצען מיט ליכטיגע אויגען אין גאַסס מאַכט ער פּליטה...

פינסטער דאַרף זיין אין זומפּ..

גאָטט! וואָס איז געשעהן?
עס האָט זיך דער היממעל געשפּאַלטען?
בין איך וואַך, צו זעה איך אַ חלום?
אַללאַה!

אויפ׳ן כּסא הכּבוד זיצט אַללאַה... לעער איז דער שלחן הפּנים... אויסגעגאַנגען די קלייניקייטען, דאָס שפּיעלצייג...

און דער מלאָך קלאַגט...
וואָס טהוט ער, אַללאַה?
ער נעממט די קרוין אַראָב פון קאָפּף! די גאָטליכע קרוין...
אַ בלוטיגער שטרייף בעווייזט זיך אויפ׳ן גאָטליכען שטערן; דעם שטרייף האָט די קרוין אויסגעדריקט...

אַ בריליאַנט — אַ טראָפּפען גאָטליבער שווייס — קייקעלט זיך אַראָב פון אַללאַהס פנים...

און פרייער אָטהעמט ער אָב; ווי עמ׳יץ, וואָס ער איז איהם אַ שווערע לאַסט אַראָב פון די אַקסעל!

וויל ער חרוב מאַכען די וועלט? צוריק — תהו ובהו?

ניין! אַ גוטער, לייטזעליגער שמייכעל בליצט ווי אַ מאָרגענשטערן איבערן גאָטליכען געזיכט. פון די גאָטליכע אויגען שטראַהלט גנאַד, בארמהערצינקייט און — גליק!

ער שטרעקט אויס די האַנד און — —

די קרוין איז אַרויס דורכען פענסטער!!!

. . . .

און זי האָט ווייטער געטראָפען אויפ׳ן מלאך׳ס האַרטען שטערן, און צו־שפריצט איז געוואָרען די קרוין...

און שפריצען פון בריליאַנטען, רובינען, שמאַראַגדען און אללערליי אַנדערע טהייערע שטיינער צופליהען זיך און פאַללען אַראָב אויף דער ערד, און ווערען נשמות פאַר מענשען...

און די נייע נשמות צופליהען זיך אומעטום — אין פּאַלאַצען, אין הייזער, אין שטיבליך, אין קעללער, אין ערד־געשאָססען... אין שטאָדט, און דאָרפער... אין צעלטען אין דער מדבר, אין שטרוי און צווייגען ביידליך אין פעלד, אין גאָרטען, אין וואַלד...

און וואו עס פאַלט אַ שפריץ פון קרוין, דאָרט אָפענען זיך אַ פּאָר פרישע, גרויסע, בליצענדיגע אויגען... אַללאַה׳ס אויגען!

— —

פון וואַנען נעהמט זיך

דאָס וואָרט:

„ער שפּיעלט פאַר'ן טייוועל".

(אַ פאַנטאַזיע)

עס האָט געקאָנט זיין אַ כלי־זמר, וואָס האָט זיך אין אַ מאָדעל אויף אַ חתונה פערליעבט. ער האָט זעלטען, זעלטען שאָן אונ טרויריג געשפּיעלט, ווייל ער האָט בעמערקט, אַז זי האָרט, פיהלט אונ פערשטעהט איהם.

אויף דער חתונה, וואו זי איז געוועזען, האָט ער געשפּיעלט שטאָנדיג וויינענדיג, שטאָנדיג האַרץ־רייסענדיג; שטאָנדיג האָט זיך זיין וויטאָג געגאָססען אונ געגאָססען.

אונ דער עולם האָט נישט פערשטאַנען, וואָס עס איז, אונ האָבען דערביי „מצוה־טאַנץ" געמאַכט; זי איינע האָט פערשטאַנען, אונ די ליבע אין איהרע אויגען, אָדער דער פייבער טהוי אין זיי, האָט אויף זיין שפּיעלען געאָנטפערט.

איז אָבער זי אויף דער חתונה נישט געוועזען, האָט ער גלייך ווי אַללע אָנגעהויבען גרימפּלען אונ רופען: שבת, שבת!

עס האָט געהילעכט, געשאַרפט, געריססען, די גערעדערים איבער געוואָרפען...

אונ דער עולם האָט דעמאָלט געזאָגט: היינט שפּיעלט ער וואהל! ער רייסט איין סטרונע נאָך דער צווייטער!

דערנאָך האָט ער אויף איהר אייגענע חתונה געשפּיעלט.

זי איז אַ יתומה געוועזען אונ בייא'ם אֵל־מלא־רחמים, האָט די פיעדעל אַזוי יאָממערליך געוויינט, אַזוי געקלאָגט, אַזוי געקראָכצט, אַז... אַז די מאָננער האָבען געוויינט ווי ווייבער, אונ ווייבער האָבען גע'חלש'ט.

— דער טייוועל שטעקט אין זיין פיעדעל, האָט מען געזאָגט. אונ ערשט, אַז די כלה האָט אָנגעהויבען חלש'ען אונ ווייבער האָבען זיך מיט קראָמפען צולאַכט, האָט מען איהם די פיעדעל פון די האָנד אַרויס געריססען. דעמאָלט ערשט האָט מען בעמערקט, אַז ער האָט גלאָזערנע אויגען...

אַ צייט לאַנג האָט ער נישט געשפּיעלט. ער איז ערגיץ פערפאַללען געוואָרען, אָדער קראַנק געלעגען... דערנאָך האָט מען איהן ווייטער אין קאַפעללע געזעהן,

נור מען האָט'ן קוים דערקענט... בלאַסס, אויסגעמאָגערט, מיט פֿערלאָשענע אויגען; גאָר נישט דער מענש, גאָר נישט דאָס שפּיעלען. ער האָט שוין מעהר קיין שטייגער געשפּיעלט, אַפּילו נישט פּרים געהאַלטען. איין אַנדערער האָט געשפּיעלט פּרים, און ער האָט צוגעהאָלפֿען, זיצענדיג, נישט ריהרעווריג...

איינמאָל האָט ער זי דערזעהען ביי'ן אַ „וויעטשערע". ער האָט אויסגעריססען די פֿיעדעל ביי'ם פּרים און אָנגעהויבען שפּיעלען; שפּיעלען ווי אַ מאָל: דאָס אויג פֿלאַמט, דאָס האַרץ דריקט, די פֿיעדעל וויינט —

נור קיינער האָרט נישט... זי האָרט אויך נישט! זי האָט זיך צוריק פֿערמישט צווישען די ווייבער, ער זעהט זי נישט, איהר בליק אָנטפֿערט נישט —

— העי! כלי־זמר! שרייט אַ מחותן — שפּיעלט עפּיס פֿריילינכים צו דער וויעטשערע! און ער האָט געחאַפּט די פֿיעדעל, געוואָרפֿען אויף דער ערד.

ער איז ענטלאָפֿען.

— אין דעם יונג שטעקט דער טייוועל, האָט מען געזאָגט.

פֿון דעמאָלט אָן האָט ער גאָר אויפֿגעהאָרט צו שפּיעלען אויף חתונות. דער עול פֿון פּרנסה איז אין גאַנצען אויפֿ'ן ווייב געפֿאַללען; ער איז געזעססען אין שטוב, שטאָנדיג מיעד, בלאַסס, אָהן כח.

דאָס ווייב האָט געזאָגט: אַ דבוק, און געמאַכט זיך אַ שטעלל אויפֿ'ן מאַרק מיט געקאָכטען אַרבים.

זי דאַנקט און לויבט דעם אייבערשטען, וואָס האָט זי געשטראָפֿט מיט רחמנות, וואָס האָט איהר אַ גוטען דבוק געשיקט. איין אַנדערער שלאָגט און הרג'ט און האַקט אויס שויבען, דער דבוק איז חאָטש אַ גוטער, אַ שטיללער... וואָלט זי געהאַט געלד, וואָלט זי צו'ן אַ גוטען יוד געפֿאָהרען.

— ער איז אַזוי גוט, ריהמט זי זיך, אַז ער שעלט אַפּילו נישט. אַ מאָל פֿלעגט איהם גיכער אַ קללה אַרויס פֿון מויל; היינט איז ער שטילל ווי אַ טויב. ער וויל אַפּילו נישט עססען... גיט מען איהם, עסט ער, נישט — נישט!

נור טהייל מאָל, האַלבער נאַכט, מעהרסטענטהיילס אין אַ לבנה נאַכט — הייבט ער זיך אויף, נעהמט אַראָב די פֿיעדעל פֿון וואַנד, און הייבט אָן שפּיעלען.

ער שפּיעלט אַמאָל וויינענדיג, אַמאָל לאַכענדיג; אַמאָל בעט ער, אַמאָל בייזערט ער זיך, אַמאָל רייבט ער די סטרונעס, אַמאָל גלאָט ער זיי אַזוי אײדעל, אַזוי דינן, אַזוי האַרצענדיג ווייך, אַז עס צוגעהט אין אַללע אברים...

און דער עולם זאָגט:

— ער שפּיעלט שוין פֿאַר'ן טייוועל.

די פרומע קאץ.

דריי זינג-פויגעלעך זיינען געווען אין איין שטוב און אללע דריי איינס נאכען צווייטען — האט די קאץ צו רעכט געמאכט...

עס איז קיין איינפאכע קאץ נישט געווען, נור איין אמת, אמת פרומע נשמה, וואס האט נישט אימזיסט געטראגען די ווייסע גוט-ודישע יופע און געהאט איינאליך, אין וועלכע דער הימעמל האט זיך נעשפיגעלט...

עס איז א פרומע קאץ, א טבילה-קאץ געווען! 10 מאל אין טאג האט זי זיך געוואשען ... און געגעססען האט זי שטילל, ערגיץ אין א זייט, אין א ווינקאלע...

א גאנצע טאג האט זי נעהאפט וואס עס איז מילעכדיגס, און ערשט, אז די נאכט איז צוגעפאללען, האט זי געגעססען פלייש, כשר מויזען-פלייש...

און נישט געאיילט זיך צו דער אכילה, ווי א גראבע זאך. נישט געהאפט און געשלונגען ווי פרעססער טהוען; נור בנעימות, שפיעלענדיג... זאלל דאס מייזעל לעבען נאך א רגע, נאך א רגע... זאלל עס א ביסעל ארומטאנצען, אבציטערן, ודוי זאגען — א פרומע קאץ האפט נישט...

אז מען האט אין שטוב אריין דען ערשטען זינג-פויגעל געברענגט, האט זי אויפ'ן באלד רחמנות בעקומטען; עס האט זי ביים הארץ אנגעהאפט.

— אזא שיינס, — זיפצט זי, — אזא קליינס, אזא מחיה'דיג פייגאלע זאלל קיין עולם הבא נישט האבען!

— און עס קאן קיין עולם הבא נישט האבען! — איז זיכער די קאץ —

ערשטענס וואשט זיך עס דייטשערים, מיט'ן גאנצען לייב אין שיססעל וואססער...

צווייטענס, אז מען האט עס איינגעזעצט אין שטייג, איז עס שוין א חיה רעה; חאטש א יונג, זיס און פיין זינג-פייגאלע... האלט עס שוין מעהר פון דינאמיט ווי פון שלחן ערוך!

היינט דאס זינגען אליין! דאס אויסגעלאססענע זינגען, דאס צופייפען און דאס קוקען גלייך אהן א שום דרך-ארץ אין הימעמל אריין! דאס רייסען זיך ארויס פון שטייג, צו דער זינדיגער וועלט, צו דער פרייער לופט, צום אפפענעם פענסטער...

צו איז נאָך אַ מאָל אַ קאַץ אין אַ שטייג געזעסן? צו האָט נאָך אַ מאָל אַ פֿרומע קאַץ אַזוי געפּיפּען, אַזוי זמרי־בן־סלוא׳דיג געפּיפּען?

— און אַ שאָד!, — וויינט דאָס פֿרישע האַרץ אין דער פֿרוממער קאַץ, — עס איז דאָך אַ לעבעדיגע זאַך, אַ טהייערע נשמה, אַ פֿונק פֿון דער הייך!

דער קאַץ קוממען טרערען אין די אויגען:

— און דאָס גאַנצע אונגליק איז, וואָס דער זינדיגער גוף איז אַזוי שאָן, דער עולם הזה דעריבער — אַזוי לוסטיג, דער יצר הרע אַזוי שטאַרק...

ווי קאָנן אַזא קליין זיס פֿייגעלע זיך אַקעגען שטעללען דעם שרעקליכען גרויסען יצר הרע?

און וואָס מעהר עס לעבט, מעהר זינדיגט עס, גראָסער וועט זיין די שטראָף...

האַ!

און אַ הייליג פֿייער האָט זיך אָנגעצונדען אין דער קאַץ, דאָס פֿייער פֿון נחס בן אלעזר, בן אהרן הכהן... און זי איז אַרויפֿגעשפּרונגען אויפֿ׳ן טיש, וואו די שטייג מיט׳ן זינג ייגאָלע איז געשטאַנגען, און —

עס פֿליהען שוין פֿעדערן אין צימער...

מען האָט די קאַץ געשלאָגען... די שלאָג נעהמט זי אָן פֿאַר ליעב... האָט פֿרום אָבגעקרעכצט, אָבגעמיאוטשעט אַ יאָממערליכען על חטא...

מעהר וועט זי שוין נישט זינדיגען...

די קלוגע קאַץ פֿערשטעהט, פֿאַר וואָס מען האָט זי געשלאָגען... מעהר וועט זי אויף קיין שלאָג נישט פֿערדיענען...

— מען האָט זי געשלאָגען — פֿערשטעהט די קאַץ, — דערפֿאַר ווייל זי האָט פֿערפֿעדערט די שטוב; ווייל אויפ׳ן ווייסען געשטיקטען טישטוך זענען געבליבען פֿלעקען פֿון בלוט...

אַזא פּסק מוז מען מקיים זיין גוט, שטילל און פֿרום, עס זאָלל קיין פֿעדער נישט פֿליהען, קיין טראָפּפען בלוט נישט פֿאַללען...

און — אַז מען האָט דען צווייטען זינג־פֿויגעל געקויפֿט און אין שטוב געלאָזט, האָט זי איהן שוין שטילל און פֿיין דערוואָרגען און מיט די פֿעדערן צוזאַממען איינגעשלונגען...

מען האָט די קאַץ געשמיססען...

צונד האָט ערשט די קאַץ פֿערשטאַנגען, אַז נישט וועגען פֿעדערן געהט עס, נישט וועגען פֿלעקען פֿון בלוט אויפ׳ן טישטוך...

דער סוד איז, אז מען טאָר נישט טיידטען! אז מען דאַרף ליעב האָבען, מוחל זיין... אז נישט מיט אַרבע מיתות בית־דין פערבעססערט מען די זינדיגע וועלט!

מען דאַרף מחזיר למוטב זיין, מוסר זאָגען, צום האַרץ רעדען!

אַ קאָנאַרעק אַ בעל־תשובה קאָן קומען צו'ן אזא מדרגה, צו וועלכער די פרוםסטע קאָץ וועט נישט דערגרייכען!

און די קאָץ דערפיהלט, ווי עס וואַקסט אין איהר דאָס האַרץ פאַר פרייד! אוים אַלטע, שלעכטע און האַרטע צייטען! אוים בלוט פערגיעסען!

רחמנות, רחמנות, און נאָך אַ מאָל רחמנות...

און מיט רחמנות איז זי צוגעגאַנגען צום דריטטען קאָנאַרעק!

— שרעק דיך נישט — מאַכט זי, מיט דער ווייכסטער שטיממע, וואָס איז אַ מאָל ארוים פון אַ קאָציגען האַלז, — זינדיג ביסט דו, נור איך וועלל דיר קיין שלעכטס נישט טהון, ווייל איך האָב רחמנות אויף דיר!

איך וועלל דיר אפילו די שטייג נישט אָפּפענען, איך וועלל דיך אפילו נישט אָנריהרען!

דו שוויינסט? — זעהר גוט! איידער פרעכע ליעדער צו זינגען איז גלייכער שווייגען!

דו צאַפּעלסט — נאָך בעססער! צאַפּפעל, צאַפּפעל מיין קינד, נור נישט פאַר מיר, פאַר'ן בורא עולם צאַפּפעל, פאַר זיין ליעבען נאָמען!

הלואי זאָלסט דו שוין אזוי בלייבען — שטילל, ריין און צאַפּפעלדיג...

איך וועלל דיר העלפען צאַפּפלען! פון מיין פרומע נשמה וועלל איך הויכען אויף דיר שטיללקייט, זיסקייט און פרומקייט... מיט מיין הויך זאָלל אַריין אמונה אין דיין לייב, יראת שמים אין דיינע ביינדאַליך, תשובה און חרטה אין דיין האַרצאַלע!

און די קאָץ פיהלט ערשט, ווי גוט עס איז מוחל צו זיין, ווי אַ פרייד עס איז יענעם אַריינצובלאָזען מיט'ן הויך פרומקייט און ערליכקייט...

און עס וואַקסט דאָס פרימסטע האַרץ אין דער פרימסטער ווייסער קאָץ —

נור דער קאָנאַריק קאָנן אין דער קאַצען־לופט נישט אָטמען —

עס האָט איהן דערשטיקט!

פֿען דְע סְיֶעקְל 1).

אַ בלאָה זיידען פּרוכת, וואָס מיר רופֿען „הימעל", טהיילט אָב איין וועלט פֿון דער צווייטער.

איבערן פּרוכת איז סאַמע „רוחניות" — הוילע גייסטער; קיין „גוף" און קיין „כח בגוף", קיין שטויב פֿאַר אַ מיליאָן!

אונטערן פּרוכת איז פֿערקעהרט — סאַמע עפּר ואֵפר, סאַמע זומפּ! סאַמע ערד. צו עס האָט זי דער האַמער, וואָס שמיעדט אוים די וועלטען, צוזאַמענגעשלאָגען אויף פֿעסטע, מאַסיווע, איינגעשפּאַרטע, פֿינסטערע שטיקקער, צו ער האָט זי מיט אַ זעץ צערשטויבט און צערשפּריצט, און זיי פֿליהען אַרום פֿראַנק און פֿריי אין די לופֿטען אין דער הייך — בלאָטע בלייבט בלאָטע!

„פֿון חזיר האָהר קאָנן מען קיין שטריימעל נישט מאַכען" און אויפֿ'ן פֿערשימעלטען זומפּ וואַקסען תאוות ווי די הונדס־שוואָממען —

און דאָס בלאָה־זיידענע פּרוכת איז די גרעניץ צווישען ביידע וועלטען, און די זונן, די לבנה מיט אַללע שטערן — סיי די גאָלדענע, סיי די זילבערנע — זעננען די יאָגער, וואָס היטען די גרעניץ, וואָס לאָזען נישט אַרויף קיין שטויב פֿון דער בלאָטיגע ערד.

און וואָס געשיהט, אַז עס הייבט זיך טהייל מאָל אויף אַ שטויב צו הויך און וויל דוקא אין הימעל אַריין?...

טהייל זאָגען, אַז דער „עזות־מחוצף־פּנים" ווערט פֿערברענט, און אַנדערע, אַז ער ווערט אין פֿייער געריינינגט און — אַרויפֿגעלאָזט...

איבערן פּרוכת איז — ווי געזאָגט — סאַמע רוחניות.

רוחניות איז דער הימעל — גאָטס פּאַלאַץ.

רוחניות — די מלאכים, זיינע לאַקעען, די זאַנפֿט־ליכטיגע — ווי די היים ברעננענדיגע...

1) פֿען־דע־סיעקל — דער סוף פֿון יאָהר־הונדערט (היינט — פֿון נײַנצעהנטען), און וויל דער געבילדעטער ניינצעהנטער יאָהר־הונדערט האָט זיך גאָר צום סוף איבערגעדרעהט און איז פּרוים־אַנטיסעמיטיש־משוגע געוואָרען, דעריבער, וואו מען זעהט אַ קראַנקע זאַך, איין אָבנאָרמאַליקייט, אַ מיעדקייט, אַ שגעון, אַ נאַרישקייט, אַ ווילדקייט, אַ וואָס עס איז נישט געוואָהנליך — זאָגט מען: „פֿען דע סיעקל". דאָס ברענגט צו דער „סוף פֿון יאָהר־הונדערט".

גייסטיג איז אויך אַלץ אין׳עם פּאַלאַץ פון כסא הכבוד, וואָס פערבלענדט מיט טויזענדטער זונגען, ביז׳ן פערשאָמטטען טעללערל. וואָס שטעהט אינ׳ם טונקעלסטען ווינקעלע...

גייסטיג זעננען אויך אַללע טויזענדטער קליינינקייטען, וואָס זעננען צעוואָרפען ביים „זעיר אנפין" אויפ׳ן טיש.

און — איך וויל אייך אויסזאָגען אַ סוד — פון אַ קורצע צייט קוממען, אָט פון די קליינינקייטען, אונזערע נשמות אַרויס.

איהר פרעגט, וואו עס איז אַהין געקוממען דער אוצר הנשמות?

ער איז דאָ!

דאָס איז אַ מאַגאַזין מיט טויזענדער, טויזענדער מינים סחורה — געמיינע, בעססערע, גוטע, גאָר גוטע, סופּער־פען, נעק־פּליוס־אולטרא און גאָר דאָס אייבערשטע פון דער סמעטענע.

איי, איי, וואָס פאַר אַ טהייערע נשמות עס זעננען דאָרט פערהאַנדען!

למשל: נשמות עליונים!

אַז אַזוינס חאַפּט זיך אַראָב אויף דער וועלט, פליהט עס אַרום אין גאַנץ וויינ־גאָרטען, ווי — להבדיל — אַ ביהן, און זויגט אויס דען האָניג פון אללע בלומען, אָדער (ווי די געלעהרטע זאָגען) „די לאָגיק פון די פאַקטען!": אין אללעם, וואָס עס געשיהט, דערזעהט עס נישט נור אַ שכל, טהייל מאָל אפילו אַ יושר. און עס איז בטבע אַזאַ גוטע בריאה, אַז, קוים דערטאַפּט עס דען יושר, פּאַטשט עס בראַוואָ, און אַרום שטעהט איין עולם מיט אָפענע מיילער און פּאַטשט נאָך!

געניאַלע נשמות, אָדער — ווי די לשון־קודש שרייבער זאָגען: „גאונים" — דאָס זעננען אַזוינע לייט, וואָס געהען פאַר׳ן פינסטערן פאָלק ביי נאַכט ווי אַ פייערדיגע זייל, פאַר דאָס זעננען זיי רוהיג און וואָלקענדיג ביי טאָג. נור סיי ווי סיי האָבען זיי די זכיה — צו פיהרען די דורות איבער דער מדבר; ווייל אַ מאָל דאָס פּאָבעל נישט געהן, הונגעריג און מיעד פון שווערען זאמד, חאַפּט עס אַ געניאַלע נשמה אָן ביי די האָהר און שלעפּט.

עס טרעפט זיך אויך פערקעהרט: דאָס פּאָבעל ווערט בּאָז און חאַפּט אָן די געניאַלע נשמה ביי די האָהר און וואַרפט זי אין אַ ליימענגרוב, אין אַ קאַללעך אויבען, אָדער אַזוי אין אַ בלאָטע אַריין; נור דאָס מאַכט נישט אויס, אַזוי איז דער גאַנג איבער דער מדבר!

אָט די עדעלע נשמות — דאָס זעננען אַזוינע גאָלדענע גאָר קליינע פליענעליך; זיי לייכטען נישט, זיי וואַרמען נישט, נור שאָן זעננען זיי און אין דער פינסטער צולאָזען זיי זיך, ווי פונקען איבערן דאַך פון אַ שמיעדעריי...

אין טהייל נאַכט איז מען יוצא מיט ווי פאַר שטערן, בעלי בתים זעהען זיי

און לעגען זיך אוים אויפֿ'ן גראָז, מאַכען צו די אויגען און זעהען די שאָנסטע חלומות.

דעמאָלט ווערט זיי לייכט און ווייך אויפֿ'ן הארץ, זיי וואָלטען די גאַנצע וועלט געהאָלזט און געקושט, איין העלפט אודאי.

אינטער'קאַנטער נאָך זענען די אָריגינאַללע.

אזא בריאה האָט א געוואָהנליכע הויט, איין איינפֿאַכע נאָז, פּוֿ ..טע אויערן, אַלץ ווי גאָט האָט פֿאַר אַללע בעשאַפֿען, נור אינגערוועגדיג — א ביסל פֿערקנוידער־טע נערוועז.

אזא נשמה זעהט דען קול פֿון טראָמפּיים, האָרט דען טעם פֿון האָניג, פֿיהלט דען ריח פֿון לבנה־שטראַהלען און קאָנן אָנטאַפּען דען שאָטען פֿון א לאַנג גע־שטאָרבען מפיל־קינד!

תמוז בעדעקט זיי גאַנץ אָפֿט א גאָנזענע הויט פֿאַר קאָלט, און אין מיט'ן ווינ־טער שוויצען זיי פֿאַר היץ, און א גאַנץ יאָהר עסען זיי ווערמוט פֿאַר האָניג שמאָק.

דער פּראָסטער עולם זאָגט: משוגע! נור מענשען, וואָס פֿערשטעהן, זאָגען: הע! הע! וואו נעהמט מען א סך אזוינע!

עס זענען נאָך פֿערהאַנדען האָהר־שפּאַלטענדינע, שאַרף־נאָדעל־שפּיציגע נשמות.

זיי גנב'ענען אַרוים ביי דער שטיפֿמוטטערישע נאַטור אַללע סודות, מאַכען זיך אויף זיי פּאַטענטען און פֿיהרען זיי אַרוים צו פֿערקויפֿען אויפֿ'ן וועלט־מאַרק...

היינט — נשמות ראַקעטען!

דאָס זענען אזוינע נשמות, וואָס בליצען אויף, פֿליהען פֿייפֿענדיג דורך אין דער לופֿט און ווערען פֿערברענט, אפילו מיט ווייניג נוצען, נור פֿאַר דאָס מיט גרויסער פּראַכט! און — וואָס פֿאַר בראַוואָ זיי קריגען!

איהר זעהט, אז איך לייקען נישט אין אוצר הנשמות: פֿערקעהרט — איך בין מודה, אז ווער עס קריגט אזא נשמה, גלייך פֿון אוצר אַרוים, נישט קיין גלגול, וואָס האָט זיך שוין אַרומגעוואַלגערט אין איין אָקס, א טהויר, און גאָט ווייסט וואָס נאָך פֿאַר א חיה — אז דער וואָס קריגט אזא נשמה דירעקט, איז א מענש; א מענש, וואָס, ווי עס איז, ענטלויפֿט ער נישט פֿאַר זיך אַלליין, שאָמט זיך נישט מיט'ן אייגענעם פּנים און בעהאַלט עס נישט אין בלאָטע, שאַצט זיין קורץ לעבען און פֿערשפּיעלט עס נישט אין דריידעל, צו אין קאָרטען!...

יאָ! עס זענען א מאָל געוועזען בעססערע צייטען!

דער אוצר הנשמות איז געשטאַנען אָפֿען, פֿראַנק און פֿריי! אויפֿ'ן טיש איז געלעגען דאָס גרויסע בוך פֿון הוצאה והכנסה, און דער מאַגאַזינער, — נאָך דעמאָלט א יונגער מלאך, מילך און בלוט, — האָט געשריעבען און געשריעבען: נשמות אַריין, נשמות אַרוים.

רעכטס פלעגען ארויס פליהען פרישע ווייסע טייבליך מיט פעדערליך ווי שניי, און לינקס פלעגען אנקוממען א ביסל אונטערגעברודיגטע, מיט מאטטע אייגעליך, איינגעבויגענע קאפליך און א ביסל אויסגעציפטע פליגעליך. און דורך א ראהר האָבען זיך געהערט די בעפעהלען פון זיעבענטען הימעל, איין בעפעהל נאכען צווייטען: א נשמה — לק״ק רייוועץ, דריי — לפרך טישוויץ, זעקס — קיין האציפלאץ, א האלב שאק — קיין טייוועלסקויט, א מאל א נשמה קיין ווארשוי אויך... און נאכט אויף נאכט פלעגט ארויס א טראנספארט נשמות...

היינט איז די ראסע א פהיזישע זאך; די פייכטקייט אין דער לופט, ווייסט מען, זעצט זיך אב אין געשטאללט פון טראפען, אויף די אבגעקיהלטע בלאטער און גראזען, און דאס איז דער טהוי.—

דעמאלט איז עס טרעהרען געוועזען, טרעהרען פון די פרישע נשמות, וואס האבען אינ׳ם פליהען די פינסטערע ערד דערזעהען, און האבען זי פאר שרעק מיט די טרויעריגע פערל פערזייעט...

און אללע האבען דעמאלט געקריגען נשמות און אמת׳ע נשמות, פונ׳ם רב ביז׳ן באדער. נאך איידער א מלמד׳ס פוס האט אנגעריהרט די קאלטע פאדלאגע, האט זיך שוין א מלאך, מיט א נשמה׳לע אונטער די ארים, אויסגעגלייכט די ווייסע פליגעל, געמאכט זיך גרייט אין וועג אריין...

ליידער, — א מאל איז געוועזען!

היינט איז דער אוצר פערהאממערט, די וועגען אריין און ארויס בעוואקסען מיט גראז...

אינגעראוויניג זיצט דער אייגענער מאגאזינער, נור ער האט שוין איין אנדער פנים. א קיילעכדיגע לבנה אוי׳ן קאפף, איין נאכגעלאזטע אונטערשטע ליפ און א ציטטעריג שיטער גראה באָרדיל... מיט מעשענע בריללען, פעררוקט אויפ׳ן פארמיטענעם שטערן, זיצט ער און דרימעלט; געהמט ער א מאל די פעדער אין דער האנד, רייניגט ער אוים מיט איהר די שאקעלדיגע צאהן...

פון צייט צו צייט הייבט אן א נשמה ערגיץ אין א ווינקעלע צו געניצען, עס טהוט נאך א צ ו ו י י ט ע, א ד ר י ט ע, עס געניצט דער מאגאזין — דער מאגאזינער האפט זיך אויף, מאכט א שטרענג פנים, אפפענט דאס מויל אנצושרייען און — געניצט מיט...

איך ווייס נישט, ווי אזוי עס געהער זיך אן די וועלט מיט י ע נ ע ר וועלט... צו איז י ע נ ע וועלט דער איידעלער אבגלאנץ פון ד ע ר, אדער די איז נור א פערגראבטע יענע — נור "אויבען איז אויך פון־דע־סיעקל״.

דאס פרוכת פון יענער צייט זעהט אוים ווי א חמארע פאר א וואלקען־בראך, אנגעזאפט מיט שוועביל... די שטערן זעננען אהנליך צו די געלע מעשענע נאגעליך

אין איין גלט מאָדאָשיער קאָנאַפּע... די לבנה זעהט אויס, ווי אַ צינערנער פּורים־טעללער אויף מחצית השקל... איין זונן וואָס האָט נאָך אַ ליטיש פּנים, נור ווער זעהט זי?

פּען־דע־סיעקל שלאָפֿט נאָך מאָרפינע ביי טאָג און שלענדערט זיך אַרום דער־געררוויערט ביי נאַכט אין אַללע גאַססען...

פּען־דע־סיעקל אין הימעל!

פּויל־גרין אָדער וואַקסען־געעל — זעננען דאָרט די איינציג מאָדערנע קאָליע־רען... פּויל אוועקמאַכען מיט דער האַנד, ווי אַבצובייגען אַ פּאָדעם שפּינוועבס פון פּנים, איז די איינציגע בעוועגונג! ריהרען זיך אַ מאָל אַ פּאַר בלאַנעבלאַהע ליפּפּען, איז „עט!" דאָס איינציגע וואָרט, וואָס ווערט פּויל קוים אויסגעאָטעמט...

טהייל מאָל הייבען זיך שווערליך אויף אַ פּאַר שיטערע ברעמען, עס בעווייזען זיך אַ פּאַר מילעכדיגע לבנה'דיג־המעוואַטע אויגען און קוקען זיך אום, נישט פּער־וואונדערט, נישט אינטערעסירט, איין גאָטט ווייסט נאָך וואָס, און זיי פּאַללען באַלד צוריק...

„נאָך וואָס לוינט צו אָפּפּענען דען אוצר הנשמות!".

„און אַז מיליאַרדען פונקען וועללען אַריין אין דעם זומפּ, וועט עמיץ ביי זייער גלאַנץ איין סעקונדע גליק דערזעהען?"

„און וואָס העלפט עס, אַז מען שיקט פון צייט צו צייט אַראָב געניען? זיי קוממען צוריק ריינע פּורים־שפּיעלער, בעהאַנגען מיט פּאַפּיערענע מעדאַלען און נאַכשלעפּענדיג מיט אַ גדלות די האָלצערנע שווערטען!"...

„און אַז איינער פּערגעסט נישט זיין ראָלע און קאָפּיט אַוועק די פינסטערע וועלט פון אָרט, — שלענדערט זי זיך צום ערשטען בעסטען שטיין אויפ'ן וועג און פּערזינקט נאָך טיעפּער אין דער בלאָטע"...

„און שיקט מען זיי ליכטיגע נשמות, נשמות מיט אידעען, פּערטווישען זיי די אידעען אויף איבערצייגונגען, אויף פריהר־פונקטען, וואו דער מוח ווערט געפרוירען און פּערגלאָזערט אויף אייביג און קאָנן שוין קיין אנדערע געשטאַלט נישט בע־קוממען"...

„פון די איבערצייגונגען ווערען נייע שטיינער אויפ'ן וועג"...

אַזוי טראַכט דער פּען־דע־סיעקל אין הימעל. —

און אַז דער מלאך הממונה על ההריון קלאַפּט אָן נאָך אַ נשמה פאַר'ן גראָס־מען גבירים בן יחיד וועגען, לאָזט כביכול אַראָב פּערשאָמט די הייליגע אויגען; ער פּויקט ווייטער אין דער שוּיבען־טהיר, „זעיר אַנפּין" ווערט אונגעדולדיג און וואַרפט איהם אַרוים וואָס עס איז פון שטוב... וואָס עס איז... וואָס עס קוממט איהם אונטער דער האַנד, אונטערן פוס, קלייניגקייטען, וואָס עס לאָזט זיך לייכטער

אָנהאפּען און אַרויסשליידערן דורך טהיר און פענסטער... און פון די קליניקייטען קומען אַרויס קליינע, דראָבנע נשמה׳ליך! זיי זעננען אָפּט גאַנץ שאָן, טהייל מאָל אויך נוצליך, אפילו געלעהרט נור דראָבנע... זיי זעננען אַזוי קליין, אַז די גרויסע וועלט קאָנן אין די קליינע מוחות נישט אַריין... מען מוז זי קונסטליך שפּאַלטען אויף פאָלקער, מדינות, פּראָווינצען, אפילו דאָרפער און שטאָדט...

און יעדע שטאָדט און יעדעס דאָרף טהיילט זיך ערשט אויף קלאַססען...

„דער זאַטטער איז דעם הונגעריגען קיין חבר נישט!"

„ווייסע האָנד און שוואַרצע האָנד קאָננען נישט צוזאַממען כהנים דוכענען!"...

און יעדעס קליינע וועלטעל האָט זיינע קליינע נביאים, דראָבנע פּאַטריאָטען, פּיצליך פּאָליטיקער... ווייל דאָס איז אַלץ קליינינקייטען פון טיש אַראָב...

אָט — פון אַ פּרעספּאַפּיערל, ווערט אַ קליין בעל־בתיש טיראַנדעל איבער ווייב און קינד; ער קאָנן נישט אַנדרעש!

פון אַ שנויץ פון אַ סטערין־ליכט ווערט אַ מלמד, אַ לעהרער, אַ „פון דאַננען ביז דאַננען", וואָס רייכערט און קאָנן קיינעם נישט ליכטיג מאַכען אין מוח...

פון אַ האַנד־שעערל ווערט אַ רעדאַקטאָר, אַ ליטעראַט צו און אויסשניידער, פון אַ טיש־גלאָקקעל — אַ פּאָרזיצענדער פון אַ קליינע צדקה־חברה, מיט גרויסע וויעט־שערים...

פאַלט אַ מאָל אַרויס אַ צאָהן־באָרשטיל, ווערט פון יעדער האָהר אַ דענ־ טיסטקע.

איינמאָל (פערצאָהלט מען אויף זיכער) איז אין הימעל אַ ווינער שטעהן גע־ בליבען און דער אונרוה איז אַרויס דורכ׳ן פענסטער; ער האָט זיך צושפּריצט אויף טויזענדטער קהל׳ס לייט, שתדלנים, מליצי־יושר, ראָדעל־פיהרער, קליינע משיח׳ליך... עס רוישט און קלינגט: טיק־טאַק, טיק־טאַק, טיק־טאַק... עס דאַכט זיך מען טהוט, מען געהט און מען ריהרט זיך נישט פון אָרט...

אפילו די געלעהרטע זענען אַזוינע דראָבנע, פּיצליך נשמה׳ליך ווי די שפּילקע־ קאָפּליך... יעדע זיצט זיך אין איהר ספּעציאַליטאָט... קאָנינט אין איהרע אָבגע־ מאָסטענע פיער שפּאַנן!

אָה! דאָרט קאָנן זי אַללעס! יעדע שפּאַרע, יעדעס שפּאָלטעל! דאָרט ווערט יעדער שטויב געמאָסטען און געוואויגען, בעשמעקט און בעטאַפּט, און פערזוכט! און אַלץ ווערט פערשריעבען לזכרון — דער טעם און דער ריח און אפילו דער שאָטטען, וואָס איין שטויב וואַרפט אויפ׳ן צווייטען...

נאָך די פיער שפּאַנן, איז זי אין אַ פרעמדע מלוכה אָהן אַ „בעדעקער" און אָהן אַ פּאַספּאָרט.

דאָרט איז זי בלינד און פּלאָטערט, און שלאָגט מיט די פליגעליך ווי

א פלעדער־מייזעל אין מיט'ן שאַנעם העללען טאָג!

דאָרט איז שוין אַ פרעמדע וועלט, דאָרט זיצט שוין איין אַנדער שפילקע־קאָפּ־פיל און גריבעלט, און טאַפּט, און שמעקט, און מאָסט אוים יעדען שאָטטען פון יעדען שטויב...

פון די קליינע פונקען קאָנן קיין פייער נישט אַרוים, זיי קוממען זיך קיינמאָל נישט צוזאַממען און דעריבער איז אַזוי קאַלט, אַזוי נאַסס, אַזוי גראָה און קויטיג די גאַסס, דער מוח, דאָס האַרץ...

נור פּראַקטישע מענשען זאָגען, אַז אַזוי דאַרף זיין! אַז קויטיג גראָה און בלאָטיג איז — דאָס לעבען, דער אמת, דער פאַקט! אַז וואָס עס גלאַנצט (און עס איז דערביי קיין גאָלד נישט) נאַרט אָב, וואָס עס האָט קאָליערען, איז קינדער־שפּיעל, זייפען־בלאָזליך, חלומות וויסטע...

און יעדער פּראַקטישער טאַטע, איידער ער פערמאַכט אויף אייביג די קלוגע, חאָטש שוין האַלב־פערשטאַרטע אויגען, האַפּט אָן מיט דער ביינעריגער האַנד דעם איינציגען זוהן און בעשוואָרט איהן: הייב דעם קאָפּף פון דער בלאָטע נישט אויף! וועסט דיך נאָך, חס ושלום, פערקיהלען און דעם קאַטער קריגען!

און דעריבער פאַלט די האַרץ־געטרייע מאַמע אויפ'ן האַלז פון דער בערעקטער טאָכטער, און נעצט איהר דורך דעם שלייער מיט הייסע טרעהרען, און בעט זיך ביין איהר, און חלש'ט: טאָכטערשי, זאָלל זיך דיר אין לעבען נישט חלומען!

און דעריבער לעגט דער שטרענגער פּראָפעססאָר דעם דאַרען פינגער אויף דער שאַרפשפּיציגער נאָז און וואָהרענט די שיהלער:

קינדער, היט אייך פאַר פאַרבען!

און דער סטרוזש פון הויז בלייבט פון צייט צו צייט שטעהן אין מיטען הויף, אָנגעשפּאַרט מיט דער נאַמבע אויפ'ן בעזעם, און קוקט צו די לאָקאַטאָרען אין די פענסטער אַריין, צו גלאַנצט נישט, חלילה, ערגיץ אַ שויב...

און די אַללע פּראַקטישע — קלוגע מענשען, אויב זיי געהען אַרום אין מאַרק און טרעפפען אַ מענש מיט שטראַהלענדיגע אויגען, לויפען זיי זיך צוזאַממען אַראַדעל און קאָפּען הינטערווייל[...] אַוועק מיט די פים...

. . . .

אָט — איך ליג אַזוי און קלער און דאָ שפּאַלט זיך דער הימעל און איך זעה, וואָס עס טהוט זיך אין פּאַלאַץ ביים זעיר־אַנפּין...

אַ מלאך פויקט ווייטער אין פענסטער אַריין; ע ר ווערט, כביכול, בּאָז, האַפּט אַראָב די קרוין פון קאָפּף און וואַרפט זי איהם פון פענסטער אַרוים...

און איך זעה, ווי, כביכול, דער זעיר־אַנפּין איז געבליבען זיצען אָהן דער קרוין, מיט אַ רויטען פּאַס אויפ'ן גאָטטליבען שטערן, — דאָס האָט איהם געמאַכט די

שאַרפֿע ראַנד פֿון דער קרוין, — און אַ הייליגער טראָפּפּען שוויים איז אַראָב געראָנגען פֿון אונטערן רויטען פּאַס...

און ע ר, ער כּביכול האָט אָבגעקאָטעמט פֿריי און אַ הייליגער, ערבאַרמהאַרציג־גוטער שמייכעל האָט זיך בעוויזען אויף זיין גאָטליך פּנים!

און דערווייל האָט די קרוין אויפ'ן האַרטען קאָפּף פֿון מלאך געפּלאַצט... זי האָט געפּלאַצט און איז צו שפּריצט געוואָרען... און טויזענדטער, טויזענדטער שפּריצען, פֿון בריליאַנטען און רובינען, פֿון שאַפיר, און אָפּאַל זעננען זיך צופֿלויגען פֿון דער גאָטטליכער קרוין.

און עס זעננען אַראָב אויף דער וועלט טויזענדטער, טויזענדטער נשמות פֿון די שפּריצען פֿון דער גאָטטליכער קרוין! און זיי זעננען זיך צופֿלויגען אין שטאָדט און אין דאָרפֿער, אין פּאַלאַצען, הייזער, צעלטען און היילען! און ווי עס איז אַריין אַ שפּריץ פֿון דער גאָטליכער קרוין, דאָרט האָבען זיך געעפֿענט אַ פּאָר גאָטליכע אויגען.

און דערפֿון זעננען אויפֿגעוואַקסען גאָר אַנדערע, אַנדערע מענשען...

מיט קלענערע מאָגען נור פֿאַר דאָס מיט גראָססערע הערצער און מוחות. און אין יעדען מוח האָט זיך אָבשלאָגען די גאַנצע וועלט נישט קיין דראָבנע חלק פֿון איהר... אין די הערצער האָבען געשלאָגען פֿאַר אַללע, פֿאַר אַללע פֿון דער גאָטליכע קרוין נישט נור פֿאַר היימישע, פֿאַר אייגענע...

און איינער האָט דען אַנדערן און נאָך בעססער זיך אַלליין פֿערשטאַננען... און קיינער האָט זיך פֿאַר קיינעם נישט געהיטען, פֿאַר קיינעם נישט ענטלאָפֿען און קיינעם נישט געיאָגט...

און עס איז ליכטיג און העלל געוואָרען אויף דער וועלט און איינער האָט אינ'ם צווייטען דען ברודער דערזעהען און דערקענט —

און אַ פּאָליציי איז אַרומגעגאַנגען אין אַללע גאַססען מיט אַ פּויק און האָט גע־רופֿען: לערנט איך, לערנט איך, לערנט איך! וואָס איהר וועט דערקעננען, דאָס וועט איהר ליעב בעקוממען!

ליידער איז עס דערווייל נור אַ חלום געוועזען!

י. ל. פרץ. שריפטען.

V.

חֲסִידִיש.

חֲסִידִיש.

אינהאַלט:

מקובלים.

אין די שלעכטע צייטען, פֿאַלט אפילו תורה — די בעסטע סחורה — אויך.

פֿון דער לאַשציוועער ישיבה איז מעהר נישט געבליבען נור דער ראש ישיבה — ר' יעקיל מיט איין איינציגען תלמיד.

דער ראש ישיבה איז אַיין אַלטער דאַרער יוד, מיט אַ לאַנגע צושויבערטע באָרד, מיט אַלטע, אויסגעלאָשענע אויגען; למך, זיין געליבטער תלמיד, איז אַ יונגער מאַנן, אויך אַ דאַרער, אַ הויכער, אַ בלאַססער מיט שוואַרצע געקרייזעלטע פאות, ברענענדיקע, שוואַרצע, אונטערגעשלאָגענע אויגען, פֿערברענטע ליפפען, און אַ ציטטעריגען שפּיציגען גאָרגעל; ביידע — מיט „אויפֿגעחראַשעטע" הערצער, אָהן העמדער, ביידע אין לאַכעס; דער ראש ישיבה שלעפּט קוים נאָך אַ פּאָר פויערישע שטיוויל, דעם תלמיד אָהן זאָקען פֿאַללען די שוסטער־שיך אַראָב פֿון די פֿיס. —

דאָס איז געבליבען פֿון דער בעריהממטער ישיבה!

דאָס פֿעראָרימטע שטאָדטיל האָט אַללע מאָל וועניגער געשיקט עססען, געגעבען טאָג; זענען זיך די אָרים־בחורים צוקראָכען! ר' יעקיל אָבער וויל שוין דאָ שטאַרבען, און זיין תלמיד — לעגען איהם די שאָרבליך אויף די אויגען.

און זיי ביידע ליידען אויך אַ מאָל הונגער. פֿון וועניג עססען קומט וועניג שלאָפֿפֿען, פֿון גאַנצע נאַכט נישט שלאָפֿפֿען, און נישט עססען — אַ חשק צו קבלה:

כמה נפשך — דאַרף מען אויפֿזיין גאַנצע נאַכט און הונגערן גאַנצע טאָג, — לאָז מען חאָטש דערפֿון אַ נוצען האָבען, זאָלל חאָטש זיין: תעניתים מיט סגופֿים, זאָללען זיך חאָטש אָפֿפֿענען אַללע טויערען פֿון דער וועלט מיט סודות, רוחות און מלאכים!

און זיי לערנען שוין קבלה אַ צייט!

צונד זיצען זיי ביים לאַנגען טיש, איינע אַליין. ביי יעדען איז צונד נאָך מיט־טאָג, ביי זיי איז נאָך פֿאַר פֿרישטיק. זיי זעננען דאָך געוואָהנט דערצו. — דער ראש ישיבה פֿערגלייסט די אויגען און רעדט; דער תלמיד זיצט, אונטערגעשפּאַרט אויף ביידע האַנד מיט'ן קאָפּף און האָרט —

— אין דעם זעננען דאָ — זאָגט דער ראש ישיבה — אַ סך בחינות: איינער־קיינען אַ שטיקעל, איינער אַ האַלבען, איינער אַ גאַנצען נגון. — דער רבי, ז"ל, האָט

נעקאָנט אַ גאַנצען נגון, אפילו מיט אַ צושפּיעל! — איך (האָט ער צוגעגעבן טרויעריג) האָב קוים די זכיה צו'ן אַ פּיצעלע, אָט אַזוי גרויס...

ער האָט אָבגעמאָסטען אַ פּיצעל פון דאַרען פינגער און האָט ווייטער געצויגען:

—עס איז פעראַהאַנען אַ נגון, וואָס מוז האָבען ווערטער... דאָס איז גאַר אַ נידעריגע בחינה... עס איז פעראַהאַנען אַ העכערע בחינה: אַ נגון, וואָס זינגט זיך אַלליין, נאָר אָהן ווערטער— אַ ריינער נגון! נור דער נגון דאַרף נאָך האָבען אַ קול... און ליפּען, דורך וועלכע דאָס קול געהט אַרויס! און ליפּען — פערשטעהסט דו — זעננען דאָך גשמיות! און דאָס קול אפילו, עס איז אַיין עדעלער גשמיות, גשמיות איז עס!

לאָז זיין, אַז דאָס קול שטעהט אויף דער גרעניץ צווישען רוחניות און גשמיות!

נור סיי ווי סיי דער נגון, וואָס הערט זיך מיט אַ קול, וואָס הענגט אָב פון די ליפּען, איז נאָך נישט ריין, נאָך נישט אין גאַנצען ריין... נאָך נישט קיין אמת'ער רוחניות!...

דער אמת'ער נגון אָבער זינגט זיך גאָר אָהן אַ קול... עס זינגט זיך אינעווייניג, אין הארץ, אין די געדערים!

אָט, דאָס איז דער סוד פון דוד המלך'ס ווערטער: „כל עצמותי תאמרנה"... אינ'ם מאַרך פון די ביינער דאַרף זינגען, דאָרט דאַרף זיין דער נגון — דער העכסטער שבח פאַר גאָטט ברוך הוא! דאָס איז נישט דער נגון פון אַ בשר ודם, דאָס איז קיין אויסגעטראַכטער נגון! דאָס איז שוין אַ חלק פון נגון, מיט וועלכען גאָטט האָט די וועלט בעשאַפען; פון דער נשמה, וואָס ער האָט אַריין געגאָסען אין איהר...

און אַזוי זינגט די פמליא של מעלה! אַזוי האָט געזונגען דער „יוד", זכרונו לברכה!

דען למוד האָט איבערגעהאַקט אַ צושויבערטער יונג מיט אַ שטריק אַרום די לענדען — אַ טרעגער. ער איז אַריין געקוממען אין בית המדרש, אַנידערגעשטעלט אַ שיססעל גריטץ מיט אַ שטיקל ברויט אויפ'ן טיש נעבען ראש־ישיבה, און מיט אַ גראָב קול געזאָגט: „ר' טעביל שיקט דעם ראש־ישיבה עססען!" און האָט זיך איבער געדרעהט, און, אַרויסגעהענדיג, צוגעגעבן: „שפּעטער וועל איך קוממען נאָך דער שיססעל!"

אַרויס דורך דען גראָבער טרעגער־קול, פון דער גאָטליכער האַרמאָניע, האָט זיך דער ראש־ישיבה שווער אויפגעהויבען און איז, נאָכשלעפּעדיג די גרויסע שטיוויל, צוגעגאַנגען צו'ם כיור זיך וואַשען.

געהענדיג, האָט ער ווייטער גערעדט, נור מיט ווענינער התלהבות,

און דער תּלמיד האָט איהן פון זיין אָרט נאָכגעיאָגט מיט די אויפגעשפּיצטע אויערען און ברעננענדיגע פערחלומטע אויגען.

— נור — זאָגט ווייטער ר' יעקיל מיט אַ טרויריגער שטיממע — איך האָב אפילו די זכיה נישט משיג צו זיין, אין וואָס פאַר אַ בחינה דאָס איז! אין וועלכען שער דאָס קומט! זעהסט דו, — גיט ער שוין צו מיט אַ שמייכעל, — די סגופים מיט די צרופים, וואָס מען דאַרף דערצו, די וויים איך. און איך וועלל זיי דיר נאָך אפשר היינט איבערגעבען!

דעם תּלמיד קריכען שיער די אויגען אוים; ער האַלט אָפּען דאָס מויל צו חאַפּען יעדעס וואָרט. נור דער רבי האַקט אָב; ער וואַשט זיך, ווישט זיך די האַנד, זאָגט „שׂאו ידיכם", געהט צוריק צום טיש און מאַכט, מיט ציטעריגע ליפּען, די „המוציא"...

מיט ציטעריגע דאַרע האַנד העבט ער אונטער די שיססעל. די פאַרע פערדעקט איהם מיט אַ וואַרימען דונסט דאָס ביינינע פּנים; דערנאָך שטעלט ער זי צוריק, נעהמט דען לאָפּעל אין דער רעכטער האַנד, און וואַרימט די לינקע האַנד אין ראַנד פון שיסעל. דערביי צוקוועטשט ער מיט דער צונג אָן די גאָלע דזיאָנסלים, די רעשט „מוציא" מיט זאַלץ.

אָנגעוואַרימט דאָס פּנים מיט די האַנד, קנייטשט ער שטאַרק איין דען שטערען, ציהט צוזאַממען די בלאָנעבלאָע דאַרע ליפּען, און הייבט אָן בלאָזען.

ביי דער גאַנצער צייט האָט פון איהם דער תּלמיד קיין אויג נישט אַראָב געלאָזט. און, בשעת דען רבי'נס ציטערדיג מויל איז אָקעגען געלאָפּען דעם ערשטען לאָפּעל גריץ, האָט איהן עפּים אָנגעחאַפּט ביי'ם האַרץ; ער האָט זיך פערשטעלט דאָס פּנים מיטביידע האַנד און האָט זיך אין גאַנצען איינגעצויגען.

אין אַ פּאַר מינוט אַרום איז אַריין געקוממען נאָך אַ יונג מיט נאָך אַ שיססעל גריטץ מיט ברויט:

„ר' יוסף שיקט דעם תּלמיד אָנבייסען!"

נור דער תּלמיד האָט נישט אַוועק גענוממען די האַנד פון פּנים.

דער ראש־ישיבה האָט אַוועק געלעגט דען לאָפּעל און איז צוגעגאַנגען צום תּלמיד. אַ וויילע האָט ער מיט שטאַלצער־ליעבע אויפ'ן געקוקט, דערנאָך האָט ער איינגעהילט די האַנד אין דער פּאָלע און אָנגערירט איהם דעם אַקסעל.

— מען האָט דיר געברענגט עססען, — וועקט ער איהן מיט אַ פריינדליך קול. טרויעריג און לאַנגזאַם האָט דער תּלמיד אַוועק גענוממען די האַנד פון פּנים. און דאָס פּנים איז נאָך בלאַססער געוועזען, און די אונטערגעשלאָגענע אויגען האָבען נאָך ווילדער געברענט.

— איך ווייס, רבי! אָנטפערט ער — נור איך וועלל נישט עססען היינט!
— דער פירטער תענית? — האָט דער ראש־ישיבה געפראָגט, פערוואונדערט, —
— אונ אָהן מיר? גיט ער צו מיט אַ פרעטענסיע.
— עס איז איין אנדערער תענית, — אָנטפערט דער תלמיד, — עס איז אַ תענית־תשובה!
— וואָס רעדסט דו? דו — אונ אַ תענית תשובה?
— יאָ, רבי! אַ תענית־תשובה... אַ רגע פריהער, ווען איהר האָט אָנגעהויבען עססען, האָב איך געהאַט אַ הרהור... עובר צו זיין אויף לא־תתחמוד!

אין דער זעלבער נאַכט, גאַנץ שפּאָט, האָט דער תלמיד געוועקט דען רבי'ן. זיי זעננען ביידע געשלאָפען, זיך געגען איבער, אויף באַנק אין קלויז.
— רבי — רבי! האָט ער גערופען מיט אַ שוואַך קול —
— וואָס איז? האָט זיך דער ראש ישיבה אויפגעחאַפּט דערשראָקען.
— איך בין צונד געווען אין דער הויכער מדרגה...
— ווי אַזוי? פראָגט דער ראש ישיבה נאָך אַ ביסל פערשלאָפען.
— עס האָט אין מיר געזונגען!
דער ראש ישיבה האָט זיך אויפגעזעצט:
— ווי אַזוי, ווי אַזוי?
— איך ווייס אַליין נישט, רבי, — האָט דער תלמיד מיט נאָך אַ שוואַכער קול געאָנטפערט, — איך האָב נישט געקאָנט שלאָפען, האָב איך מיך פערטיעפט אין אייער שמועס... איך האָב געוואָלט דוקא קעננען דען נגון... אונ איך האָב, פאַר גרויס צער, וואָס איך קען נישט דען נגון, אָנגעהויבען וויינען... עס האָט אין מיר אַלץ געוויינט; אַללע אברים האָבען געוויינט פאַר'ן רבונו של עולם!
דערביי האָב איך געמאַכט די צרופים, וואָס איהר האָט מיר איבערגעגעבען...
אַ וואונדערליכע זאַך: נישט מיט'ן מויל, נור עפּיס אינגערוויינינג... פון זיך אַליין! ראַפּטום איז מיר ליכטיג געוואָרען... איך האָב געהאַלטען צו די אויגען, אונ עס איז מיר געווען ליכטיג, ליכטיג, זייער שטאַרק ליכטיג!...
— אָט! ביינט זיך צו דער ראש ישיבה.
— דערנאָך איז מיר געוואָרען פון דעם ליכט אַזוי גוט, אַזוי לייכט... עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך וואָג גאָר נישט, אַז מיין גוף האָט די וואָג פערלוירען, אַז איך קען פליהען...
— אָט! אָט!
— דערנאָך בין איך געוואָרען לוסטיג, לעבענדיג, לאַכענדיג... דאָס פנים האָט זיך מיר נישט געריהרט, די ליפּפען אויך נישט, אונ איך האָב דאָך געלאַכט...

און אזוי גוט, אזוי הארציג, אזוי נחת'דיג געלאכט!

— אט! אט! אט! — מהוך שמחה!

— דערנאך האט עפּיס אין מיר געברומט, ווי איין אָנהייב פון א ניגון געברומט — דער ראש ישיבה איז גראָב געשפּרונגען פון זיין באנק און איז מיט א מאָל געוועזן ביים תלמיד: —

— נו — נו —

— דערנאָך האָב איך געהאָרט, ווי עס האָט אין מיר אָנגעהויבען זינגען!

— וואָס האָסט דו געפיהלט? וואָס? וואָס? זאָג!

— איך האָב געפיהלט, אז אַללע חושים זעננען מיר פערשטאָפּט און פערמאכט, און עפּיס איננערוויינינג זינגט... און אזוי ווי מען דארף — גאָר אָהן ווערטער, אַט אזוי...

— ווי אזוי? ווי אזוי?!

— ניין, איך קאָנן נישט... פריהער האָב איך געוואוסט... דערנאך איז פון'ם זינגען געוואָרען... געוואָרען...

— וואָס איז געוואָרען — וואָס?...

— א מין שפּיעלען... גלייך, להבדיל, איך וואָלט איננערוויינינג אין מיר א פיעדעל געהאַט. אָדער גלייך יונה כלי־זמר זאָלל אין מיר זיצען און שפּיעלען זמירות, ווי ביים רבי'ן צו טיש! נור עס האָט געשפּיעלט נאָך בעססער, נאָך אֶדעלער, מיט נאָך מעהר רוחניות! און אַלץ אָהן א קול, אָהן א שום קול — ס א מ ע רוחניות!...

— וואהל איז דיר! וואהל איז דיר! וואהל איז דיר!

— צונד איז אַלץ אוועק! — מאכט טרויריג דער תלמיד, — עס האָבען זיך מיר צוריק געאָפּענט די חושים, און איך בין אזוי מיעד, אזוי, א־זוי־מי־ע־ד מיעד! אז איך...

— רבי! — האָט ער ראפּטום א געשריי געטוהן, זיך אָנגעהאַפּענדיג ביים האַרץ, — רבי! זאָגט מיט מיר ודוי! מען איז געקומען נאָך מיר! — עס האָט דאָרט אין פמליא של מעלה א זינגערל פערפעהלט! א מלאך מיט ווייסע פליגעל!...רבי! רבי! שמע ישראל! שמעע... יש...

דאָס גאַנצע שטאָרטעל ווי איין מענש, האָט זיך געווינשען אזא טויט, נור פאַר'ן ראש ישיבה איז נאָך ווייניג.

— נאָך א פּאָר תעניתים, — קרעכצט ער, — וואָלט ער שוין געשטאָרבען „בנשיקה“.

אויב נישט נאך העכער.

א חסידישע ערצאהלונג.

אונ דער נעמיראָווער פלעגט סליחות־צייט יעדען פריה מאָרגען נעלם ווערען, פערשווינדען!

מען פלעגט איהם ניט זעהן אין ערגיץ; ניט אין שוהל, ניט איןביידע בתי מדרשים, ניט ביי א מנין, אונ אין דער היים אודאי אונ אודאי ניט. די שטוב איז געשטאַנען אָפען. ווער עס האָט געוואָלט, איז אַריין אונ אַרויסגעגאַנגען; גע'גנב'עט ביים רבי'ן האָט מען ניט; אָבער קיין לעבענדיג בעשעפעניש איז אין שטוב ניט געווען.

וואו קאָן זיין דער רבי?

וואו זאָלל ער זיין? מן הסתם אין הימעל! ווייניג געשעפטען האָט א רבי פאַר ימים נוראים, צו פערזאָרגען? יודעליך, קיין עין־הרע, דאַרפען פרנסה, שלום, געזונד, גוטע שדוכים, ווילען גוט אונ פרום זיין, אונ די זינד זענען דאָך גרויס, אונ דער שטן מיט זיינע טויזענד אויגען קוקט פון איין עק וועלט ביז דער צווייטער; אונ ער זעהט, אונ פערקלאָגט, אונ מסר'ט... אונ — ווער זאָלל העלפען, אַז ניט דער רבי?

אַזוי האָט דער עולם געטראַכט.

איינמאָל איז אָבער אָנגעקוממען א ליטוואַק; לאַכט ער! איהר קענט דאָך די ליטוואַקעס; פון מוסר־ספרים האַלטען זיי ווייניג, דערפאַר שטאָפען זיי זיך אָן מיט ש"ס ופוסקים. ווייזט דער ליטוואַק א בפירוש'ע גמרא, — די אויגען שטעכט ער אוים! אפילו משה רבינו, ווייזט ער, האָט ביים לעבען ניט געקענט אַרויף אויפ'ן הימעל, נור געהאַלטען זיך צעהן טפחים אונטערן הימעל! נו, געה שפאַר זיך מיט א ליטוואַק!

— וואו דען קומט אַהין דער רבי?

— מיין דאגה! — אָנטפערט ער אונ ציהט מיט די אַקסעל; אונ הוך בדי דבור (וואָס א ליטוואַק קען!) אונ ער זיך מיישב, צו דערגעהן די זאַך.

נאָך דעמזועלבען פאַרנאַכט, באַלד נאָך מעריב, גנב'עט זיך דער ליטוואַק צום רב'ן אין חדר אַריין, לעגט זיך אונטערן רבי'נס בעט, אונ ליגט.

ער מוז אָבוואַרטען די נאַכט און זעהן, וואו דער רבי קומט אהין, וואָס ער טהוט סליחות־צייט.

איין אַנדערער וואָלט אפשר אַיינגעדרימעלט און פערשלאָפען די צייט; א ליטוואַק טהוט זיך איין עצה: לערענט ער זיך אויסענווענינ א גאַנצע מסכתא! איך געדענק שוין ניט, חולין צי נדרים!

פאַר טאָג הערט ער, ווי מען קלאַפּט צו סליחות.

דער רבי איז שוין ניט געשלאָפען א צייט. ער הערט איהן שוין אפשר א גאַנצע שעה קרעכצען.

ווער עס האָט געהערט דיזן נעמיראָווער קרעכצען, ווייס, וויפיעל צער פאַר כל ישראל, וויפיעל יסורים עס האָט געשטעקט אין זיין יעדען קרעכץ... די נשמה פלעגט אויסגעהן, הערענדיג דאָס קרעכצען! א ליטוואַק האָט דאָך אבער אַ אייזען הארץ, הערט ער צו און ליגט זיך ווייטער! דער רבי ליגט זיך אויך. דער רבי, זאָלל לעבען, אויפ'ן בעט, דער ליטוואַק אונטער'ן בעט.

דערנאָך הערט דער ליטוואַק, ווי די בעטען אין הויז הויבען אָן סקריפּען... ווי די בני־בית האַפּען זיך אַרויס פון די בעטען; ווי מען מורמעלט א יודיש וואָרט, מען גיעסט וואַסער אויף די נעגיל, עס קלאַפען אויף און צו די טהירען... דערנאָך איז דער עולם אַרויס פון שטוב, עס ווערט ווייטער שטיל און פינסטער, דורכען לאָדען שיינט קוים אַריין א קליין ביסעל ליכט פון דער לבנה...

מודה האָט ער געווען, דער ליטוואַק, אז ווען ער איז געבליבען איינער אַליין מיט'ן רבי'ן, איז איהן בעפאַלען איין אימה. די הויט איז שוין איהם אויפגעלאָפען פאַר שרעק, די וואורצלען פון די פאות האָבען איהם געשטאָכען אין די שלעפען ווי די נאָדלען.

א קלייניגקייט: מיט'ן רבי'ן און סליחות־צייט פאַר טאָג אַליין אין א שטוב!...

א ליטוואַק איז דאָך אָבער איינגעשפּאַרט, ציטערט ער ווי א פיש אין וואַסער און ליגט. —

ענדליך, שטעהט דער רבי, זאָלל לעבען, אויף...

פריהער טהוט ער, וואָס א יוד דאַרף טהון... דערנאָך געהט ער צו צו דער קליידער־אַלמער און נעהמט אַרויס א פּעקיל... עס בעווייזען זיך פויערשע קליידער: ליינוואַנטינע פלודערען, גרויסע שטיוועל, א סיערמיעגע, א גרויס פוטערען היטעל מיט א ברייטען לאַנגען לעדערנען פאַס, אויסגעשלאָגען מיט מעשענע נאָגאַליך.

דער רבי טהוט עס אָן...

פון דער קעשענע, פון סיערמיעגע, שטאַרט אַרויס איין עק פון א גראָבען

שטריך... פון א פויערשען שטריך!

דער רבי געהט ארוים; דער ליטוואק — נאך!

דורכגעהענדיג, טרעט אפ דער רבי אין קיך. געפינט זיך איין, פון אונטער א בעט נעהמט ער ארויס א האק, פערלעגט זי אונטערן פאס און געהט ארויס פון שטוב.

דער ליטוואק ציטערט נור ער טרעט ניט אב.

א שטילער, ימים-נוראים'דיגער-פחד וויעגט זיך איבער די טונקעלע גאסען. אפט רייסט זיך ארויס א געשריי פון סליחות, פון ערגיץ א מנין, אדער א קראנקער קרעכץ; פון ערגיץ א פענסטער... דער רבי האלט זיך אלץ אין די זייטען פון די גאססען, אין די שאטען פון די הייזער... פון איין הויז צום אנדערען שווימט ער ארויס און דער ליטוואק נאך איהם...

און דער ליטוואק הארט ווי זיין אייגען הארץ-קלאפען מישט זיך צוזאממען מיט'ן קול פון רבי'נס שווערע טריט. אבער געהן געהט ער, און קומט צוזאממען מיט'ן רבי'ן אויס דער שטאדט ארויס.

הינטער דער שטאדט שטעהט א וואלדיל.

דער רבי, זאלל לעבען, נעהמט זיך אין וואלדיל אריין. ער מאכט א דרייסיג פערציג טריט און שטעלט זיך אפ ביי'ן אביימיל; און דער ליטוואק ווערט נבהל ומשתומם, זעהענדיג, ווי דער רבי נעהמט ארויס פון פאס די האק און שלאגט אין ביימיל אריין.

ער זעהט, ווי דער רבי האקט און האקט, ער הארט ווי דאס ביימיל קראכצט און קנאקט. און דאס ביימיל פאלט, און דער רבי שפאלט עס אויף ליפעס... די ליפעס — אויף דינע שייטליך; און ער מאכט זיך א בינטעל האלץ, נעהמט עס ארום מיט'ן שטריק פון קעשענע, ער ווארפט דאס בינטעל האלץ איבער די פלייצעס, שטעקט צוריק אריין די האק אינ'ם פאס, לאזט זיך ארויס פון וואלד, און געהט צוריק אין שטאדט אריין.

אין א הינטערגאססיל שטעלט ער זיך אב; ביי'ן איין ארעם, האלב איינגע-בראכען הייזיל און קלאפט אן אין פענסטעריל.

— ווער איז? פרעגט מען דערשראקען פון שטוב ארויס. דער ליטוואק דער-קענט, אז עס איז א קול פון א יודענע, פון א קראנקער יודענע.

— יא! ענטפערט דער רבי אויף פויעריש לשון.

— קטא יא? פרעגט ווייטער פון שטוב.

און דער רבי ענטפערט ווייטער, אויף מאלאראסיש לשון: וואסיל!

וואס פאר א וואסיל און וואס ווילסט דו, וואסיל?

— האלץ, זאגט דער פערשטעלטער וואסיל, האב איך צו פערקויפען! זעהר ביליג... בחצי חנם האלץ!

און, ניט ווארטענדיג אויף תשובה, נעהמט ער זיך אין שטוב אריין.

דער ליטוואק גנב'עט זיך אויך אריין און, ביים גרויען ליכט פון פריהען מארגען, זעהט ער איין ארומע שטוב, צובראכען, ארום כלי בית... אין בעט ליגט א קראנקע יודענע, פערוויקעלט מיט שמאטעס. און זי זאגט מיט א ביטער קול:

— קויפען? מיט וואס זאלל איך קויפען? וואו האב איך, ארעמע אלמנה, געלד?

— איך וויל דיר בארגען! אנפערט דער פערשטעלטער וואסיל; אין גאנצען זעקס גראשען!

— פון וואנען וועלל איך דיר בעצאהלען? קראכצט די ארימע יודענע.

— נאריש מענש, — מוסר'ט זי דער רבי, — זעה, דו ביזט איין ארומע קראנקע יודענע און איך געטרוי דיר דאס ביסיל האלץ, איך בין בטוח, אז דו וועסט בעצאהלען; און דו, דו האסט אזא שטארקען, גרויסען גאטט, און געטרויסט איהם ניט... און האסט אויף איהם, אויף נארישע זעקס גראשען פאר'ן ביסעל האלץ, קיין בטחון נישט!

— און ווער וועט מיר איינהייצען? קרעכצט די אלמנה, — איך האב דען כח אויפצושטעהן? מיין זוהן איז אויף דער ארבייט געבליבען.

— איך וועלל דיר איינהייצען אויך — זאגט דער רבי.

און, אריינלעגענדיג דאס האלץ אין אויבען, האט דער רבי, קרעכצענדיג, געזאגט פון סליחות דעם ערשטען פזמון...

און, אז ער האט עס אונטערגעצונדען, און דאס האלץ האט פרעהליך געברענט, האט ער געזאגט, שוין א ביסל לוסטיגער, פון די סליחות דעם צווייטען פזמון...

דעם דריטען פזמון האט ער געזאגט, ווען עס האט זיך אויסגעברענט און ער האט די בלעך פערמאכט...

דער ליטוואק, וואס האט דאס אלץ געזעהן, איז שוין געבליבען א געמיראווער חסיד.

אויב א חסיד האט א מאל פערצאהלט, אז דער נעמיראווער, הויבט פריה־מארגען, און פליהט ארויף אין הימעל אריין, פלעגט

שײַן דער ליטוואַק נים לאַבען, נור צוגעבען שטילערהײט:
— אויב נישט נאָך האָבער!

אַ שמועס.

עס איז אַ וואַרימער, אמת־יום־טוב־דיגער טאָג און ר׳ שכנה — אַ הויכער דאַרער יוד, אַ שריד ופליט פֿון די אַלטע קאָצקער — און ר׳ זרח, אויך אַ דאַרער, נור אַ קלײן־געוואַקסענער יוד, אַ נשאר פֿון די אַלטע בעלזער — לאָזען זיך אונטער דער שטאָדט אַרום שפּאַציערען. יונגערהייט, זענען זיי זיך שונאים געוועזען, שונאים אויף טויט און לעבען. ר׳ שכנה האָט געפֿיהרט די קאָצקער געגען די בעלזער און ר׳ זרח — די בעלזער געגען די קאָצקער! היינט, אויף דער עלטער, אַז די קאָצקער זענען געוואָרען „נישט דאָס וואָס אַ מאָל", און בעלזער האָבען פֿערלאָרען דעם ברען, האָבען זיי זיך ביידע אָבגעטהיילט פֿון די חברות, זענען זיי ביידע אַרויס פֿון די שטיבליך, וואו שוואַבערע חסידים, נור יונגערע און שטאַרקערע לייט האָבען איבערגענוממען די הנהגה.

אין בית המדרש, ווינטער בײ׳ם אויבען, האָבען זיי שלום געמאַכט; און צונד, חול־המועד פּסח, ביים ערשטען שאָנעם טאָג, געהען זיי ביידע שפּאַציערען.

די זון שיינט אויף אַ וויט בלאָהעם הימעל. פֿון דער ערד רייסען זיך אַרויס די גרעזליך; מען זעהט ממש בחוש, ווי אַ מלאך שטעהט ביי יעדעם גרעזיל און שלאָגט: וואַקס! וואַקס! מחנות פֿייגעליך צופֿליהען זיך, זינגענדיג פֿאַריאָהריגע נעסטען — — און ר׳ שכנה מאַכט צו ר׳ זרח׳ן:

— קאָצקער, פֿערשטעהסט, — אמת׳ע קאָצקער, מיין איך, פֿון די היינטיגע איז נישט כדאי צו רעדען, — נור אמת׳ע, אַלטע קאָצקער האַלטען גאָר נישט אַזוי שטאַרק פֿון דער הגדה...

— נור פֿון די קניידליך? שמייכעלט ר׳ זרח.

— אוי׳ם קניידליך, — אָנפֿערט ר׳ שכנא ערנסט, לאָך נישט! דו ווייסט דען סוד פֿון „לא תסגיר עבד אל ארוניו"?

— פֿאַר מיר — זאָגט דער בעלזער מיט אַ שטאָלצער עניוות, — איז גענוג צו וויסען די כוונות פֿון דאַווינען.

ר׳ שכנא מאַכט זיך נישט האָרענדיג און זאָגט ווייטער:

— מילא דער פשט איז דאָך פשוט: אז עס עַנטלויפט א קנעכט, א משרת, א פויער, — טאָר מען איהם, על פי דין תורה, נישט חאַפּען, נישט בינדען און נישט איבערגעבען צוריק צום פריץ, צום בעל הבית; מן הסתם! אז א מענש עַנטלויפט, קאָן ער שוין נישט אויסהאַלטען... איז שוין ספכנת נפשות! נאָר דער סוד איז אויך גאָר פשוט. דער גוף איז בבחינת עבד, — — ער איז א קנעכט צו דער נשמה! דער גוף איז א בעל תאוה, ער זעהט א שטיק חזיר, איין אשת איש, איין עבודה זרה, וויים איך וואָס — שפּרינגט ער פון דער הויט אַרויס; זאָגט אָבער די נשמה: לא תעשה! מוז ער שווייגען. און פערקעהרט—די נשמה ווילל א מצוה טהון — מוז דער גוף טהון, מאָג ער זיין מיעד, געהרג'עט... מוזען די האַנד אַרבייטען, די פיס לויפען, דאָס מויל רעדען... פאַר וואָס? דער פריץ, די נשמה הייסט! און פון דעסטוועגען: לא תסגיר! אין גאַנצען איבערגעבען דעם גוף צו דער נשמה טאָר מען אויך נישט. די פייערדיגע נשמה וואָלט איהן פערברענט, אש פון איהם געמאַכט. און, ווען דער רבונו של עולם זאָלל וואָלען נשמות אָהן גופים, וואָלט ער קיין וועלט נישט בעשאַפען! און דעריבער האָט דער גוף אויך זיינע זכיות'ען... „כל היושב בתענית נקרא חוטא" (דער וואָס פאַסט א סך הייסט א זינדיגער) — דער גוף דאַרף עססען! ווער עס ווילל פאָהרען, מוז שפּייזען דאָס פערד! קומט ווייטער א יום־טוב, א יומא דפגרא — פרעה דיך אויך! נעהם א קאָפ בראָנפען, פרעה דיך, גוף, אויך! און די נשמה האָט הנאה, און דער גוף האָט הנאה: די נשמה—פון דער ברכה, דער גוף — פון קאָפּ! פסח, זמן חרותנו — קום אַהער, גוף, חאַפּ א קניידיל! און ער ווערט דאַדורך געהויבען, נתעלה! ער קומט צו שמחת מצוה! — —אוים קניידליך, ברודער, לאָך נישט!

ר' זרח איז מודה, אז דער ענין איז טיעף און לאָזט זיך הערען; ער אָבער עסט נישט קיין שרויה!

— האָסט דו הנאה פון מצות...

— ווער האָט מצות צו דערזאָגט? שמייכעלט ר' זרח,—און גלאָט — וואו נעהמט מען צייהן צו די מצות?

— ווי אַזוי דען ביסט דו מקיים „ושמחת בחגך" בנוגע צום גוף?

— איך? וויים? אויב ראָזינקעס־ווין שמעקט איהם — מילא! איך אַליין האָב ווילד הנאה פון דער הגדה. איך זיץ און זאָג, און צאָהל די מכות, און צאָהל, און טאָפּעל זיי, און מאָך נאָך אַמאָל א כפל...

מגושם!

— מגושם? פאַר אַזוי פיעל צרות און ענויים קשים... פאַר אַזוי לאַנג גלות־השכינה? — איך מיין, מען דאַרף מאַכען א מנהג, מען זאָלל זאָגען זיבען מאָל די מכות, 7 מאָל שפוך חמתך! דער עיקר — די מכות, מהיה בין איך מיך מיט זיי! איך

וואָלט נאָך געוואָלט אָפּעפֿענען די טהיר ביי די מכות... זאָללען זיי האָרען! וואָס האָב איך מורא? — ווי פֿערשטעהען דען לשון הקדש?

ר' שכנא שווייגט אַ ווייַלע, דערנאָך דערצאָהלט ער כהאי לישנא:

— האָרסט, ביי אונז האָט זיך געטראָפֿפֿען אַזאַ מעשה! איך זאָלל נישט זאָגען קיין גוזמא, אפשר אין צעהנטען הויז פֿון רבין זכרונו לברכה, האָט געוואָהנט אַ קצב. איך זאָלל נישט זינדיגען מיט די רייד, — ער איז שוין אויפ'ן עולם אמת, — אַ מגושמ'ער קצב, אַ קצב שבקצבים! אַ קאַרק ווי אַ שטיער־אָקס, ברעמען ווי די באַרשטען אונ האָנד ווי די קלאָצער! היינט — אַ קול! אַז ער רעדט, דאַכט זיך, עס דונערט פֿון וויַיטען, חיל ש׳יעסט! ער איז, דאַכט זיך, אַ בעלוער חסיד געוועזען.

— נו, נו... ברומט ר' זרח.

— כ'לעבען! אַנפֿערט ר' שכנא קאַלט־בלוטיג, ער פֿלעגט דאַווענען מיט משונה־ווילדע הויות, מיט אַלערליי איבער־קולות אונ אונטער־קולות. ביי זיין „יזכרו", האָט זיך געדאַכט, אַז מען שפּריצט מיט וואַססער אויף פֿייער!

— מוחל, מוחל!

— היינט, זיי דיך משער, וואָס פֿאַר אַ מהומה עס ווערט, אַז אַזאַ בחור זעצט זיך צו דער הגדה!... מען האָרט יערעס וואָרט ביי'ם רבין אין שטוב! מילא — אַ קצב זעצט ער ווי אַ קצב; לאַכט מען אַרום טיש. דער רבי, זכרונו לברכה, — קוים קוים, וואָס ער ריהרט מיט די ליפּפּען; מען זעהט דאָך בחוש, אַז ער שמייכעלט... שפּעטער אָבער, אַז דער „חתן דנן" האָט אָנגעהויבען צאָהלען די מכות, אַז זיי האָבען איהם אָנגעהויבען אַרויספֿליהען פֿון מויל ווי די קוילען, אונ ער זעצט נאָך דערביי אין טיש אַריין ווי מיט אַ האַמער, אַז מען האָרט, ווי די כוסות קלינגען, — איז דער רבי, זכרונו לברכה, אַריינגעפֿאַללען אין איין אומעט, אין־עצבות...

— אין עצבות — יום טוב — פּסח? וואָס רעדסט דו?

— מען האָט איהן טאַקי געפֿראָגט!

— אונ וואָס האָט ער געאָנפֿערט?

— דער רבונו של עולם אליין, — האָט ער געזאָגט — איז ביי יציאת מצרים אַריינגעפֿאַללען אין עצבות! — —

— וואו האָט ער עס גענומען?

— אַ מדרש! אַז די בני ישראל זענען אַריבער איבערן ים, אונ דאָס וואַססער האָט פֿערדעקט אונ פֿערטרונקען פּרעה וכל חילו, האָבען די מלאכים אָנגעהויבען זאָגען שירה. שרפים ואופנים זעננען זיך צופֿליגען אין אַללע זיבען הימעל מיט אַ זמר, מיט אַ בשורה טובה! אַללע כוכבים ומזלות האָבען אָנגעהויבען זינגען אונ שפּילען! אונ די גלגלים, — קאָנסט דיר פֿאָרשטעלען, וואָס פֿאַר אַ שמחה עס איז געוועזען, די טומאה איז איינגעזונקען געוואָרען! נור דער רבונו של עולם האָט אַללע

אָבגעשטעלט, פֿון כסא הכבוד האָט זיך געהאָרט אַ קול: מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה? — מיינע קינדער טרינקען אין ים, און איהר פֿרעהט אייך און זינגט! ואָרום פּרעה וכל חילו, — דען כח הטומאה אליין, האָט אויך גאָטט בע־שאַפֿען... ורחמיו על כל מעשיו, כתיב!

— גלאַ! זיפֿצט ר׳ זרח.

ר׳ שווייגט אַ ווײַלע און דערנאָך פֿראָגט ער:

— אויב עס איז ווייטער אַ מדרש, וואָס האָט ער אויפֿגעטהון!

ר׳ שכנא שמעלט זיך אָב און זאָגט ערנסט:

— ערשטענס, בעלזער נאַרר, איז קיינער נישט מחויב מחדש צו זיין; אין מוקדם ומאוחר בתורה... דאָס אַלטע איז ניי, דאָס נייע איז אַלט... צווייטענס, האָט ער אונז מגלה געוועזען דען סוד, פֿאַר וואָס מען לייענט די הגדה, אפילו די מכות פֿון דער הגדה, מיט אַ טרויריגען סיני־נגון, וואָס איז טאַקי דורכגענעצט מיט עצבות. און— דריטענס, האָט ער דערמיט פֿערטייטשט אַ פּסוק: אל תשמח ישראל אל גיל כעמים. מגושם, גראָב פּרעה זיך נישט! דו ביזט נישט קיין פּויער!... נקמה איז נישט קיין יודישע זאַך.

חֲסִידִישׁ.

שהשמחה במעונו!

ווי שרייען אַלץ אין איינעם: עולם־הזה!

עולם־הזה ווילען זיי; לוסטיג ווילען זיי זיין, פֿרעהליך... שמחה ווילען זיי האָבען, אַ טעם פֿון לעבען פֿיהלען...

און איך זאָג אייך: שהשמחה במעונו...

די קוואַל פֿון שמחה איז ער... פֿון איהם שטראַהלט זי אַרויס!

שמחה שטעקט אין דער תורה, אין מצות און מעשים טובים, אין נשמות פֿון צדיקים, — אין אַללעם דעם, וואָס האָט אַ יְניקה פֿון דאָרט! פֿון גלאַנץ פֿון כסא־הכבוד!

אויפֿ׳ן גאַנצען עולם־הזה — זאָג איך אייך — ליעגט אַ טרויער, אַ טרה־שחורה; אַלץ איז איינגעטונקט און איינגעהילט אין עצבות, אין אומעט...

וואָרען וואָס? ו ל ש מ ח ה מ ה ז ו ע ו ש ה? מיט וואָס האָט מען זיך צו פרעהען?

און דעריבער דאַרף יעדע זאַך ת ק ו ן ... יעדע זאַך מוז אויסגעלייזט ווערען פון דער מרה־שחורה, פון דער פערגליווערטקייט, אין וועלכע אַלץ פערפאַלט, אָהן דעם שטראַהל פון ז י י ן גנאָד!

א „וְהָא רַאיה״:

מ י ר טרינקען און ז י י טרינקן...

וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ טרונק־בראָנפען אין שענק... און — וואָס פאַר אַ טעם האָט אַ טרונק־בראָנפען אין שטיבעל ביי׳ן אַ סיום, ביי׳ן אַ יאָהרצייט, אָדער גלאָט ביי אַ פּשוטען שָלש־סעודות!

ביי ז י י לאָזט זיך דער בראָנפען נישט טרינקען, און עס גלוסט זיך איהן גאָר נישט צו טרינקען; נור דער יצר־הרע הייסט! ער רעדט אָן און זיי פאָלגען... דעריבער נעהמט מען אַ קאָפּ און מען פערקרימט זיך — די נשמה אין מענש שרומפּט זיך איין, ציהט זיך צוזאַמען פאַר ועהטאָג. דעריבער פאַלט איין די הויט און קנייטצט זיך ווי אַ פאַרמעט...

מאַכט מען אָבער איבער דער משקה אַ ברכה, טרינקט מען זי לשם מצוה, איז מען זי מתקן... ל אָ ז ט זיך די משקה טרינקען און די נשמה האָט נ ח ת פון טרינקען און ו ו י ל ל טרינקען!...

זיי ריהמען זיך, אַז זיי עססען מיט דרך־אֶרץ!

נו, האָב נישט קיין דרך־אֶרץ, אַז מען איז פערגליווערט, פערשטאַרט און פערחשכט ווי איין אַלטער, איינגעפאַלענער קוימען, וואָס האָט שוין לאַנג קיין פונק פייער נישט געזעהן...

זיצען זיי טאַקי שטייף און קאַלט ווי אייז; איינער קאָן דעם צווייטען נישט ליידען; אַ טאַטע מיט אַ זוהן קאָננען פון איין שיסעל נישט עססען! אפילו זאַלץ־מאָסטליך שטעלט מען יעדען בעזונדער... פון וואַנען־זשע זאָלל זיין שמחה?

שמחה שטעקט אין דער נשמה, און וואָס האָט די נשמה דערפון, אַז דער גוף פרעסט?

און דאָס איז טאַקי דער סוד פון תרומות ומעשרות, פון חלה נעהמען, פון פער־צייטישע אָרימע סעודות, פון איין אורח בעטען צום טיש... פון ברכות מאַכען, פון זמירות זינגען...

זיי ווילען פרעהליך זיין! גאָר נישט אָבגעטהיילט פאַר אַ מצוה־זאַך, אָהן אַ ברכה, אָהן זמירות, און נעהמט מען פאַר בושה אהיים איין אורח, זעצט מען איהן

אוועק ביי די דינסטען אין קיך...

אין קיך איז אפשר פרעהליך — נור אין די שטובען, זאג איך אייך, אין די שטובען איז טויט, טויט ווי אללע טויטע!

איך האר ווי איהר לייענט אייערע שירים...

פון דער לבנה האט איהר שטארק נחת... איך האר דאך: די שאנע, זיסע, בלאסע לבנה, זאגט איהר... אונ פון כוכבים ומזלות רעדט איהר מיט לויב, אונ אויך פון דער טבע, פעלדער, וועלדער, טייכער...

איך זאג אייך; פרישע לופט איז אמת, בפרט, אז מען ליידט אויף דער ברוסט — א רפואה־שלמה! נור שמחה אין דער טבע, האב איך געפיהלט (איך בין דאך אויך אמאל יונג געוועזען) פאר הושענא־רבה... פאר טאג — א גראהער הימטעל — שטילל, — צווישען סטראפסטינעס רינט דער טייך...— פיק־פיק! רופט זיך פון ערגיץ אן א נפש'ל, — טס־טס! — איין אנדערס... אונ איך געה מיר ביים ברעג, אונ שנייד מיר הושענא'ס...

פון כוכבים ומזלות איז דאך נישט דא וואס צו רעדען... נור די לבנה, פון וואס מיינט איהר האט זי איהר חן בעקומען?

פון אונזער קדוש־לבנה!...

גלויבט מיר, ווען נישט קדוש־לבנה, ווען נישט דאס ליכט, וואס מיר שיקען ארויף צו דער לבנה — וואלט זי אויסגעזעהען נאריש, גאר נאריש; אזוי נאריש ווי א צינערנער הקדש־טעללער!

נאך א והא־ראיה — איין אמת'ע מעשה!

אמאל איז געוועזען א בן מלך, איז ער געוועזען אנגעזאפט מיט מרה־שחורה... די דאקטוירים האבען געוואלט דערקלער'ען, פון וואנען די מרה־שחורה נעהמט זיך; האבען טהייל געזאגט, אז ער האט שלעכטע אויגען; אז אלץ, אויף וואס זיי קוקען, קומט ארוים געל, גרין אונ געל... מען האט אבער געזוכט אלערליי ברילען צו די אויגען, אונ קיין איינציגע האט נישט געהאלפען...

אנדערע האבען דערקלערט, אז ער האט עפים געמוזט יונגערהייט איינשלינגען, עפים א טמא חיה'לע, אונ עס האלט זיך אין דער נשמה, אונ פערמאוסט איהר דאס לעבען, האט מען צו דעם אויך קיין רפואה נישט!

ווי עס איז, דער מלך האט איהם געוואלט ראטיוועז, פרעהליך מאכען, משמח זיין. ער האט איהם געקויפט כלי־כסף־וכלי זהב... פון דער גאנצער וועלט האט מען איהם צונויפגעפיהרט אלערליי בשמים, אלערליי קריסטאלען אונ אנדי

טהייערע חפצים — עס האָט נישט געהאָלפען!

מען האָט איהם געשטעלט אַ פּאַלאַץ אין אַ גאָרטען, און אין דעם גאָרטען האָט מען געפלאַנצט אַלערליי בוימער, אַלערליי געוויקסען און בלומען; מען האָט אויסגעשיטט די וועגען מיט גאָלדיגען זאַמד; מען האָט אויסגעגראָבען אַ טייך און פערגאָסען מיט פריש קוואַל-וואַססער, לעבענדיג וואַססער, און אויפ'ן וואַססער האָבען געשוואומען די ווייסע גענז, מיט די לאַנגע ווייכע האַלזער, וואָס וויעגען זיך אויפ'ן וואַססער אַזוי רוהיג, אַזוי שאָן, ווי די נשמות אין גן־עדן — — עס האָט אַלץ נישט געהאָלפען...

און אויף אַללעם, — זאָגט דער בן מלך, — ליגט אַ מרה־שחורה... דער בוים וואַקסט, זאָגט ער, מיט מרה שחורה, די בלומען בליהען מיט מרה שחורה, דאָס וואַססער, — זאָגט ער, — ווינט אין דער שטיל, גלייך עס וואָלט אויף עפּים געטרויערט, און די ווייסע גאָנז דערמאָנען איהם נור אין תכריכים.

און די זיסע פּירות, די וויינאָפּעל, די גראַנאַטען, די וויינטרויבען, אַלץ, — זאָגט ער, — איז ביטער, ביטערליך און נודנע...

דאָס אָרגסטע איז געווען, אַז דער בן מלך, האָט אין גאָרטען אין וואַססער, אָדער אין פּאַלאַץ, אין אַ שפּיגעל זיין אייגען פּנים דערזעהען...

— איך בין טויט, פּלעגט ער שרייען, אויף מיין פּנים ליגט נישט קיין שיין פון לעבען...

און איינמאָל האָט זיך פּלוצלינג אַלץ פערענדערט!

דער בן מלך האָט זיך פּלוצים צולאַכט!

פּלוצים איז אַלץ אין גאָרטען געוואָרען גרין און לעבענדיג און שאָן — אַלץ האָט אָנגעהויבען לעבען און ער אויך.

און וואָס, מיינט איהר, איז געשעהען? אַ קלייניגקייט!

אויפ'ן וועג, פאַרביי דעם גאָרטען, איז געגאַנגען אַ צדיק. מיעד און פערשמאַכט איז ער געגאַנגען; אויף אַ ברית, אויף פדיון־שבויים, איך ווייס?

נור מיעד איז ער געווען און געליטען האָט ער הונגער און דאָרשט; אָט, אָט וועט דער צדיק חלש'ען, ער וועט פאַלען! דאָס וויל מען אָבער אין הימעל נישט דערלאָזען;

רייסט זיך אָב איין אָפּעל פון אַ בוים און פאַלט דעם צדיק צו די פיס...

הייבט ער אויף דען אָפּעל, מאַכט אַ ברכה. בייסט אַריין — און שוין! באותו הרגע איז פון אַללעם אַראָב די מרה־שחורה, פערשוואונדען דער כשוף, אַלץ איז געוואָרען מלא שמחה!

וואָרען ווי איך זאָג אייך; שהשמחה במעונו!

צווישען צוויי בארג.

צווישען דעם בריסקער רב מיטן ביאלער רבין.

א שמחת תורה׳דיגע מעשה.

דערצאהלט פון אלטען מלמד.

פון בריסקער רב אונ ביאלער רבין האט איהר אודאי געהערט, נישט אללע דאך וויסען, אז דער ביאלער צדיק, ר׳ נח׳קע, איז פריהער געוועזען דעם בריסקער רב׳ס א תלמיד מובהק, אז ער האט ביי׳ן איהם געלערנט א שאנע פאר יאהר, אונ דערנאך ערשט איז ער נעלם געווארען, אבגעהאלטען א פאר יאהר „גלות", אונ איז נתגלה געווארען אין ביאלע.

אונ אוועק איז ער מהאי טעמא: מען האט געלערנט תורה, נור די תורה, האט דער רבי געפיהלט, איז טרוקענע תורה... מען לערנט, למשל, א דין פון שאלות נשים, פון בשר־בחלב, צו דיני ממונות... זעהר וואהל! קומט ראובן ושמעון האבען א דין תורה, קומט א משרת א שאלה פרעגען, אדער איין אשה האט א שאלה, — קריעגט באותה הרגע דאס לערנען א חיות, לעבט עס אויף אונ עס האט א משלה אויף דער וועלט. אבער אזוי, אהן זיי, פיהלט דער רבי, אז די תורה, דאס הייסט: דער גוף פון דער תורה, דער נגלה, דאס, וואס עס ליעגט פון אויבען אויף — איז טרוקען. נייטיג דאס, האט ער געפיהלט, איז תורת חיים! — תורה דארף לעבען! לערנען אנדערע קבלה־ספרים האט מען אין בריסק נישט געטארט. דער בריסקער רב איז געוועזען א מתנגד אונ בטבע א „נוקם ונוטר כנחש". האט עמיץ אנגעריהט א זהר, א פרדס, פלעגט ער שעלטען, אין חרם ארייו לעגען! איינעם האט מען געחאפט ביי׳ן א קבלה־ספר האט ער איהן געלאזט אבגאלען די באָרד דורך ערלים! וואס קלערט איהר? דער מענש איז יצא מדעתו געווארען, אין מרה שחורה צרייגעפאללען. אונ, וואס מעהר חדוש איז, עס האט איהם שוין קיין גוטער יוד נישט געהאלפען! — איהר שפיעלט אייך מיט׳ן בריסקער רב! אונ פון דעסטוועגען, ווי פאהרט מען עס אוועק פון בריסקער רב׳ס ישיבה?!

א צייט לאנג האט ער זיך מאקי געשלאגען מיט דער דעה.

נאר איינמאָל האָט מען איהם געוויזען אַ חלום. עס האָט זיך איהם געחלומט, אַז דער בריסקער רב איז צו'ן איהם אַריינגעקוממען און געזאָגט: קום נח, וועלל איך דיך פיהרען אין גן־עדן התחתון אַריין. און ער האָט איהם אָנגענוממען ביי דער האַנד און געפיהרט. זיי זעננען געקוממען אין אַ גרויסען פּאַלאַץ אַריין. אין פּאַלאַץ איז נישט געוועזען, נישט קיין טהיר און נישט קיין פענסטער, אויסער די טהיר, דורך וועלכער זיי זעננען אַריינגעגאַנגען. ליכטיג איז דאָך אין פּאַלאַץ געוועזען, ווייל די וואַנד, ווי עס האָט זיך דעם רבין געדאַכט, זעננען געווען פון קריסטאַל און האָבען געשלאָגען פון זיך אַליין אַ ליכטיגען גלאַנץ.

און זיי געהען אַזוי, און געהען און מען זעהט נישט קיין סוף.

— האַלט דיך אָן מיין זופּעצע, — מאַכט דער בריסקער רב — דאָ איז פאַר־האַנגען סאַליעס אין לשער ואין לספר, און קוים רייסט דו דיך אָב פון מיר, וועסט דו פערבלאָנזען אויף אייביג...

דער רבי טהוט אַזוי, און זיי געהען אַלץ ווייטער און ווייטער, און אויפ'ן גאַנצען וועג זעהט ער נישט קיין באַנקיל, קיין שטוהל, קיין שום כלי בית, גאָר נישט!

— דאָ זיצט מען נישט, פערטייטשט איהם דער בריסקער רב, נור מען געהט אַלץ ווייטער און ווייטער! — און ער איז איהם נאָכגעגאַנגען. און איין זאַל איז גראָסער און ליכטיגער געוועזען פון דער צווייטער, און די וואַנד האָבען געשיינט דאָ מיט דער, דאָ מיט איין אַנדערער קאָליער; דאָ מיט עטליכע, דאָרט מיט אַלערליי קאָליערען... נור קיין מענשען האָבען זיי נישט געטראָפען אויפ'ן וועג...

דער רבי איז מיעד געוואָרען געהענדיג. עס האָט איהן בעגאָססען אַ שווייס, אַ קאַלטערשווייס. קאַלט איז איהם אויך געוואָרען אין אַללע איברים. דערצו הייבען איהם נאָך אָן די אויגען וועה צו טהון פון בעשטאַנדיגען גלאַנץ...

און עס איז איהן אָנגעפאַלען אַ שטאַרקע בענקשאַפט, אַ בענקשאַפט צו יודען, צו חברים, צו כל ישראל! אַ קלייניקייט — מען זעהט קיין יוד נישט פאַר זיך!...

— בענק נישט צו קיינעם, — מאַכט דער בריסקער רב — דאָס איז אַ פּאַלאַץ נור פאַר מיר און פאַר דיר... דו וועסט אויך אַמאָל זיין בריסקער רב!

און דער רבי האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקקען אָן אָנגעהאַלטען זיך און דער וואַנד, נישט אומצופאַללען. און די וואַנד האָט איהן אָבגעבריהט! נור נישט ווי פייער בריהט, נור ווי אייז בריהט!

— רבי! — האָט ער אַ געשריי געטהון, — די וואַנד זעננען אייז, נישט קריס־טאַל! פּשוט אייז!

דער בריסקער רב שווייגט.

און דער רבי שרייט ווייטער:

— רבי, פיהרט מיך אַרויס פון דאַננען! איך וויל נישט זיין אַליין מיט אייך!

איך וויל זיין צוזאממען מיט כל ישראל!

אונ קוים האט ער עס ארויסגעזאגט, איז דער בריסקער רב נעלם געווארען אונ ער איז געבליבען איינער אליין אין פאלאץ.

קיין וועג, ווי אויס אונ ווי איין, ווייסט ער נישט; פון די ווענד שלאגט אויף איהם א קאלטער פחד; אונ דאס בענקשאפט, צו'ן א יוד, צו דערזעהען א יוד, באדיי א שוסטער, א שניידער, איז אלץ ביי'ן איהם שטארקער אונ שטארקער געווארען. האט ער אנגעהויבען שטארק צו וויינען...

— רבונו של עולם, — האט ער זיך געבעטען, — נעהם מיך ארויס פון דאנען! בעססער אין גיהנם מיט כל ישראל צוזאממען, איידער דא איינער אליין!"

אונ באותו הרגע, האט זיך איהם בעוויזען א פראסט יודיל, מיט א רויטען בעל-עגלה'שען גארטעל אויף די לענדען, אונ א לאנגער בייטש אין דער האנד. דאס יודיל האט איהם, שווייגענדיג, אנגענוממען ביי'ם ארבעל, ארויסגעפיהרט פון פאלאץ, אונ איז — פערשווינדען געווארען. אזא חלום האט מען איהם געוויזען!

אז ער האט זיך אויפגעכאפט פאר טאג, קוים וואס עס האט אנגעהויבען גראהען, האט ער פערשטאנען, אז עס איז נישט קיין פראסטער חלום געוועזען. ער האט זיך געשווינד אנגעטהון אונ געוואלט לויפען אין בית המדרש אריין, לאזען זיך פותר חלום זיין פון די לומדים, וואס נאכטיגען אין בית המדרש. דורכגעהענדיג דען מארק, האט ער אבער דערזעהען א שטעהענדיגע בויד, איין איינגעשפאנטע גרויסע, פערצייטישע בויד, אונ ביי דער בויד איז געשטאנען א בעל-עגלה, מיט א רויטען גארטעל ארום די לענדען, א לאנגע בייטש אין דער האנד, אונ פונקט אזא יודעל, ווי דער, וואס האט איהם אין חלום ארויסגעפיהרט פון פאלאץ.

שטויסט ער זיך, אז „דברים בגו"; געהט ער צו אונ פרעגט:

— וואו אהין פאהרט א יוד?

— נישט דיין וועג! אנטפערט דער בעל עגלה גאר גראב.

— פארט? — בעט ער זיך, — אפשר וועלל איך מיט פאהרען!

דער בעל-עגלה האט זיך אביסל פערטראכט אונ דערנאך געאנטפערט:

— אונ צו פוס, — זאגט ער — קאן אזא בחור נישט געהען? געה דיר דיין וועג!

— אונ וואו אהין זאלל איך געהען?

— וואו די אויגען וועלען דיך טראגען, — אנטפערט דער בעל-עגלה אונ דרעהט זיך אב, — מיין דאגה!

דער רבי האט פערשטאנען, אונ האט זיך געלאזט אין גלות אריין!

ווי געזאגט, נתגלה איז ער געווארען עטליכע יאהר שפעטער אין ביאלע.

(עד מפי עד, ווי אזוי עס איז געוועזען, דערצאהל איך נישט; חאטש עס איז מויל אונ אויערען אויפצושטעלען!) אונ, לערך א יאהר נאך זיין התגלות, האט

מיך א ביאלער בעל־הבית, ר׳ יחיאל האָט ער געהייסען, אראָבגעבּרענגט צו זיך פאַר א מלמד.

לכתחילה האָב איך אפילו נישט געוואָלט אָננעהמען דאָס מלמדות. ר׳ יחיאל, מוזט איהר וויססען, איז געוועזען איין עושר, א פערציימישער, אָנגעשטאָפּטער עושר. די טאָכטער פלעגט ער געבען צו טויזענד רענדליך נדן און טהון מיט די גראָססטע רבנים, און זיין לעצטער שנור איז געוועזען טאַקי דעם בריסקער רב׳ס טאָכטער!

פערשטעהט איהר דאָך אליין, אז אויב דער בריסקער רב מיט די רעשט מחותנים זעננען חולקים, מוז ר׳ יחיאל אויך זיין א חולק... און איך בין דוקא א ביאלער חסיד נו — ווי לאָזט מען זיך איין אזא הויז אריין?

האָט עס מיך אָבער פאָרט געצוואונגען קיין ביאלע! א קלייניגקייט — מיטן רבי׳ן אין איין שטאָדט! געקלערט אהין, געקלערט אהער, איך פאָהר!

און ר׳ יחיאל אליין, האָט זיך אויסגעוויזען, איז איין אמת פשוט׳ער, כשר׳ער יוד. איך בין אייך אפילו ערב, אז זיין הארץ האָט געצויגען צו׳ן א רבין ווי מיט צוואַנגען. וואָרום באמת, קיין למדן איז ער נישט געוועזען, אויפ׳ן בריסקער רב פלעגט ער א ודאי קוקען ווי א האָהן אויפ׳ן בני אדם! וועהרט ער מיר נישט צו האלטען זיך אין ביאלער רבין, נור ער אליין איז זיך מתרחק. אז איך דערצעהל עפּיס פון רבין, מאַכט ער זיך געניצען, חאַטש די אויערען, זעה איך, שפּיצט ער אויף. נור דער זוהן זיינער, דעם בריסקער רב׳ס איידעם, דער קנייטש איין דעם שטערן, קוקט אויף מיר מיט כעס און ליצנות צוזאממען. נור שפּאַרען שפאַרט ער נישט; ער פלעגט בטבע ווענינ רעדען.

ויהי היום, — ר׳ יחיאל׳ס שנור, דעם בריסקער רב׳ס טאָכטער, דאַרף געהען צו קינד! דאַכט זיך, מאַלע א ווייביל געהט צו קינד? איז אָבער א מעשה דערביי! געוואוסט האָט מען, אז דער בריסקער רב, ווייל ער האָט א חסיד אָבגעגאָהלט, דאָס הייסט: געהייסען אָבגאָהלען באָרד און פאות, איז נזוק געוואָרען פון די צדיקי הדור. ביידע צוויי זיהן זעננען איהם, לא עליכם, במשך פון א 5—6 יאָהר, נפטר געוואָרען, און אללע זיינע דריי טאָכטער האָבען קיין בנים זכרים נישט געהאַט. דערביי איז נאָך יעדע פון זיי, געוועזען רחמנא ליצלן, א מקשה לילד, בשעת מעשה געוועזען יעדעס מאָל מעהר דאָרטען ווי דאָ! אז מען האָט אָבער מן השמים געוואָלט, עס זאָל זיין מחלוקת, האָבען אללע געזעהען און געוואוסט, אז עס איז איין עונש פון די צדיקי הדור אויפ׳ן בריסקער רב, נאָר ער אליין, מיט זיינע ליטװישע אויגען, האָט עס נישט געזעהען! און אפשר — נישט געוואָלט זעהען! ער האָט ווייטער געפיהרט זיין התנגדות ביד חזקה — מיט חרמות, און תקיפות פון אנשי חיל, ווי אין יענע צייטען...

מיר איז גיטעלע (אזוי האט זי, דעם בריסקער רב'ס טאכטער, געהייסען, באמת א שאד געוועזען, זעהר א שאד געוועזען. ערשטענס — א יודישע נשמה; צווייטענס — א יודישע, כשר'ע נשמה; עס איז נאך אזא צדקית, אזא כשר'ע זאך אויף דער וועלט נישט געוועזען...

קיין איינציגע ארימע כלה האט אהן איהר הילף ניט חתונה געהאט; אזא זיידענע בריאה! אונ דאס דארף געשטראפט ווערען פאר'ן פאטערס כעס! אונ דעריבער, אזוי ווי איך האב נור בעמערקט, אז די באבע הויבט זיך אן דרעהען אין שטוב, האב איך שוין אנגעהויבען ארבייטען אויף אללע כלים, מען זאלל שיקען צום ביאלער רבין... זאלל זיין א קוויטיל אהן א פדיון; באשר — ער דארף נעהטיג פדיונות!...

דער ביאלער רבי האט גאר וועהניג געהאלטען פון פדיונות!

מיט וועמען אבער רעדט מען?

איך פרווו מיט'ן בריסקער רב'ס איידאם, אונ, איך ווייס — אז ממש נפשו קשורה בנפשה, ווארען, ווי ער האט זיך נישט בעהאלטען, האט עס דאס שלום בית ארוים-געשמעקט פון יעדען ווינקעלע, פון אללע זייערע תנועות אונ הויות, — איז ער דאך אבער דעם בריסקער רב'ס איידאם; שפייעט ער אוים, געהט ער אוועק אונ לאזט מיך שטעהען מיט איין אפען מויל.

נעהם איך מיך צו ר' יחיאל'ן אליין, אנטפערט ער מיר: עס איז דעם בריסקער רר'ס טאכטער! איך וועלל עס איהם, דעם בריסקער רב, נישט טהון, אפילו בעי סכנות נפשות, חס ושלום! פרווו איך מיך מיט זיין פלונית'טע, — א כשרע יודענע, נור א פראסטע, — אנטפערט זי מיר כהאי לישנא: זאלל מיין מאן הייסען, שיק איך באלד צום רבין מיין יום-טוב'דיג שטערנטיכיל מיט די אוירינגליך; א ממון מיט געלד האט עס געקאסט! נור אהן מיין מאן, נישט קיין פחות משוה פרוטה — נישט א פיפיץ!

— אבער א קוויטיל... וואס שאדט אייך א קוויטעל?

— אהן מיין מאנ'ס וויססען, גאר נישט! אנטפערט זי, טאקי ווי א כשר'ע יודענע דארף אנטפערן, אונ דרעהט זיך אב פון מיר. אונ איך זעה, אז זי וויללל נור בעהאלטען די טרעהרען, — א טאטע; לב יורע — איהר הארץ האט שוין געפיהלט די סכנה...

אז איך האב אבער געהארט דעם ערשטען געשריי, בין איך א ל יי ן געלאפען צום רבין.

— שמעיה, — אנטפערט ער מיר, — וואס זאלל איך טהון? איך וועלל מתפלל זיין!

— ניט מיר, רבי, — בעט איך, — פאר דער יולדת, וואס עס איז — א שמירה'לע, א מטבע, א קמיעא'לע... וואס עס איז ניט מיר...

— עס וועט, חס ושלום, ארגער מאכען, — אנטפערט ער, — אהן אמונה שארפען

אזוינע זאכען, און זי האט דערינגען קיין אמונה נישט...

וואס האב איך געקאנט טהון? עס איז די ערשטע טאג סוכות, די איז מקשת לילד, העלפען קאן איך נישט, בלייב איך שוין בעססער ביי'ם רבין אין שטוב. א בן־בית בין איך געוועזען; טראכט איך מיר, איך וועלל קוקען יעדער רגע מיט געבעט צום רבין, אפשר וועט ער זיך מרחם זיין...

האָרען האָרט זיך, אז עס איז נישט גוט. דען דריטען טאג שטעהען שוין די וועהען... מען האט שוין אלץ געטהון, וואס מען האט געקאנט: די שוהל איינגעריסען, קברים געמאָסטען, הונדערטער פונד ליכט אויסגעברענט אין שוהל, אין בתי מדרשים, היינט צדקה — א מטמון!... עס איז דען נאכצוזערצאָהלען? אללע קליידער־שאַנק זעננען געשטאַנען אָפען; א בּאַרג מיט אלערליי מטבעות איז געלעגען אויפ'ן טיש, און אָרימע לייט זעננען אריינגעקוממען און גענוממען, ווער עס וויל, וואס ער וויל, וויפ'על ער וויל!

עס האט מיך שטארק אָנגעחאַפּט דאָס הארץ.

— רבי זאָג איך, עס שטעהט דאך: צדקה תציל ממות.

און ער אָ'טפערט מיר, שלא ממין הטענה, דאכט זיך:

— אפשר וועט קוממען דער בריסקער רב!

און באותו הרגע קומט אריין ר' יחיאל! צום רבין רעדט ער נישט, גלייך ער וואָלט איהם נישט געזעהן, נור —

— שמעיה, זאָגט ער צו מיר, און חאפּט מיך אָן ביי'ם לאץ, הינטען שטעהט א פוהר, געה, זעץ דיך אויף און פאָהר צום בריסקער רב, זאָל ער קוממען...

און געפיהלט האט ער שוין א פנים. אין וואס עס געהט, ווארום צוגעגעבען האט ער:

— זאָלל ער אליין זעהען, וואס עס טהוט זיך! זאָלל ער זאָגען, וואס צו טהון!

און א פנים האט ער געהאט, וואס זאָלל איך אייך זאָגען, — מתים זעננען שאָנער פאר איהם!

מילא, פאָהר איך! טראכטען, טראכט איך מיר, אז אויב דער רבי ווייסט, אז ער וועט קוממען, וועט שוין עפּיס דערפון ארויס! אפשר נאך א שלום! דאס הייסט: נישט צווישען בריסקער רב מיט'ן ביאלער רבין, די אליין האבען קיין מחלוקת נישט געפיהרט, נור צווישען די צדדים בכלל! ווארום באמת, אז ער וועט קוממען, וועט ער דאך זעהען! אויגען האט ער דאך!

נור מן השמים, א פנים, לאזט מען אזא זאך, אזוי געשווינד, נישט צו. מן השמים האט מען מיט מיר מלחמה געהאלטען. קוים בין איך ארויסגעפאָהרען פון ביאלע, גיט זיך איבערן היממעל א יאג א חמארע, אבער ווי הייסט א חמארע! א שווארצער

שווערער וואָלקען ממש ווי אַ סמאָלע און אַ בלאָז האָט פּלוצים געטהון, גלייך עס וואָלטען רוחות געפלויגען און פון אַלע זייטען מיט אַמאָל. אַ פויער, להבדיל, פערשטעהט זיך אויף אַזוינע זאַכען, צלמ׳ט ער זיך און זאָגט, אַז עס וועט זיין, חס ושלום, אַ שווערער וועג, און ווייזט מיר מיט דער בייטש אין הימעל אַריין... תוך כדי־דבור מאַכט זיך נאָך אַ שטאַרקערער ווינד, ער צורייסט די חמאַרע, ממש ווי מען צורייסט אַ שטיק פּאַפּיער, און הויבט אָן צו יאָגען און צו טרייבען איין שטיק חמאַרע אויף דער צווייטער, איינע אויף דער צווייטער, גלייך ער וואָלט קריג געטריבען אויף אַ טייך. איך האָב שוין איבערן קאָפּ צוויי שטאָק און דריי שטאָק חמאַרע. לכתחילה האָב איך אפילו קיין מורא נישט געהאַט. אויסגענעצט ווערען איז ביי מיר קיין נייעס נישט געוועזען, און פאַר דונערן שרעק איך מיך נישט. ערשטענס דונערט נישט סוכות צייט, און צווייטענס — נאָכ׳ן רבין׳ס שופר־בלאָזען! מיר האָבען אַ קיימא־לן, אַז נאָך אַזא שופר־בלאָזען האָט אַ גאַנץ יאָהר קיין דונער קיין שליטא נישט! אַז עס האָט אָבער ראַפּטום געגעבען אַ פלאַסק מיר אין פּנים אַריין, ווי מיט אַ בייטש... איין מאָל, דאָס צווייטע מאָל, דאָס דריטע מאָל... איז מיר טאַקי דער מוטערס מילך ענפּאַלען! איך האָב געזעהען בחוש, אַז דער הימעל פּאַטשט מיך, אַז מען טרייבט מיך צוריק!

און דער פויער, להבדיל, בעט זיך אויך: לאָמיר צוריק פאָהרען.

איך ווייס אָבער, עס איז סכנות נפשות. איך זיץ אויף דער פוהר, און, אינ׳ם שטורם, הער איך, ווי די יולדת קרעכצט, ווי דעם בריסקער רב׳ס איידעמס פינגער קנאַקען; ער בראָכט זיך די הענד; אויך זעה איך פאַר מיר ר׳ יחיאל׳ס שוואַרץ פּנים מיט די איינגעפאַללענע, ברענענדיגע אויגען! פאָהר, בעט ער מיך, פאָהר —— און מיר פאָהרען.

און דאָ גיעסט און גיעסט, עס גיעסט פון אויבען, עס שפּריצט פון אונטער די ראָדער, און פון אונטער די פערדס פיס. און דער וועג ווערט אין גאַנצען פער־גאָססען, ממש בעדעקט מיט וואַססער. איבערן וואַססער געהט אַ פּיאַנע, די פוהר, ראַכט זיך, הויבט שוין אָן שווימען —— וואָס זאָלל איך אייך דערצעהלען? מיר האָבען נאָך דערצו געבלאָנזשעט... נור אויסגעהאַלטען האָב איך!

מיט׳ן בריסקער רב בין איך געקומען אויף הושענא רבא!

נור, דען אמת צו זאָגען, אַזוי ווי דער בריסקער רב האָט זיך אַרויסגעזעצט אויף דער פוהר, איז שטיל געוואָרען! די חמאַרע האָט זיך איבערגעריסען, פון שפּאַלט האָט זיך אַרויס געוויזען די זון, און מיר זענען בשלום שאָן און טריקען אַריינגעפאָהרען קיין ביאַלע. דער פויער, להבדיל, האָט עס אפילו בעמערקט און בעזאָגט אויף זיין לשון: וועלקי ראַבין, צי דיוושי ראַבין!...

נור דער עיקר איז געוועזען אונזער אַריינקוממען!

ווי די היישרעקען זיינען צוזאמען צו איהם צוגעפאללען די ווייבער, וואס זיינען אין שטוב געוועזען... כמעט אויפ'ן פנים זיינען זיי פאר איהם געפאלען און געוויינט... די יולדת פון דער צווייטער שטוב האָרט מען נישט, אָדער דורכ'ן געוויין פון די ווייבער, אָדער, טראַכט איך, זי האָט שוין, חס ושלום, קיין כח נישט צו קרעכצען... ר' יחיאל האָט אונז אפילו נישט געזעהען, ער איז געשטאַנען אריינגעדריקט מיט'ן שטערן אין אַ שויב, דער קאָפּ האָט איהם אַ פנים געברענט...

דעם בריסקער רב'ס איידעם, דרעהט זיך אויך נישט איבער דערלאַנגען שלום. ער שטעהט מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און איך זעה בחוש, ווי דער גוף זיינער ציטערט און ווי דער קאָפּ קלאַפּט אָן דער וואַנד!...

איך האָב געמיינט, איך פאַלל! אַזוי האָט מיך דער צער און די שרעק דורך און דורך גענומען. עס איז מיר קאַלט געוואָרען אין אַללע איברים, איך האָב געפיהלט, אַז די נשמה ווערט אין מיר קאַלט!...

נור, צי האָט איהר געקענט דעם בריסקער רב?

דאָס איז געוועזען אַ מענש — איין עמוד ברזל, זאָג איך אייך!

אַ הויכער, הויכער יוד, טאַקי „משכמו ומעלה"... איין אימה האָט ער געוואָרפען, ווי אַ מלכות! — אַ ווייסע לאַנגע באָרד, איין שפּיץ, געדענק איך נאָך ווי היינט, האָט זיך איהם אריינגערוקט אונטער'ן גאַרטעל, דער צווייטער שפּיץ־באָרד ציטערט איבער'ן גאַרטעל...

ברעמען — ווייסע, דיקע, לאַנגע — אַ האַלב פנים האָבען זיי איהם פערשטעלט. און, אַז ער האָט זיי אויפגעהויבען — רבונו של עולם! די נשים זיינען ממש צוריק געפאַללען, ווי פון אַ דונער צוריק געוואָרפען, אַזוינע אויגען האָט ער געהאַט! — חלפים, בלאַנקע חלפים האָבען אין זיי געבליצט! און אַ געשריי האָט ער געטהון ווי אַ לייב: אַוועק נשים!

דערנאָך האָט ער שטילער און איידעלער געפרעגט:

— און וואו איז מיין טאָכטער?

מען האָט איהם געוויזען.

ער איז אריינגעגאַנגען, און איך בין געבליבען שטעהען ממש אַרויס פון די כלים: זוינע אויגען, אַזא בליק, אַזא קול! עס איז גאָר איין אַנדערער דרך, איין אַנדערע וועלט! דעם ביאַלער רבינס אויגען לייכטען אַזוי גוט, אַזוי שטיל, עס קומט אריין אַ חיות אין האַרץ; ער וואַרפט אויף דיר אַ בליק, האָט ער דיך מיט גאָלד בעשיט... און זיין קול, דאָס זיסע קול, דאָס סאַמיטען זיסע קול — רבונו של עולם, ביים האַרץ חאַפּט עס אָן, ביים האַרץ גלעט עס אַזוי שטיל, אַזוי מחיה'דיג... נישט קיין מורא, חס ושלום, האָט מען פאַר'ן, נור די נשמה צוגעהט אין ליעבשאַפט, אין מתיקות פון ליעבשאַפט. זי וויל אַרויס פון גוף און בעהעפטען זיך מיט זיין

נשמה... זי רייסט זיך ווי, להבדיל, א זומערפליגעלע צו'ן א העלער פלאם!... אונ דא — רבונו של עולם: אימה ופחד! א גאון, א פערצייטישער גאון! אונ ער געהט אריין צו'ן א יולדת!

„ער וועט פון איהר מאכען, — שרעק איך מיך — א גל־של־עצמות!״ לויף איך צו'ם רבין.

אונ דער רבי בענעגענט מיך באלד אין טהיר מיט א שמייכעל:

— האסט געזעהען, מאכט ער, כבוד התורה? ריינעם כבוד התורה?

איך האב מיך בערוהיגט. אז דער שמייכעלט, טראכט איך, איז גוט! —

אונ עס איז טאקי גוט געוועזען. שמיני עצרת איז זי איבערגעקוממען. שמחת־תורה האט שוין דער בריסקער רב געזאגט תורה ביי'ם טיש. איך האב גע־וואלט אפילו ערגיץ אנדערש זיין ביי'ם טיש, נור איך האב מורא געהאט. בפרט, אז מיט מיר איז געוועזען א סנין... מען וועט בענשען נברך לאלהינו...

מילא, וואס זאלל איך אייך פערציילען? דעם בריסקער רב'ס תורה? אויב די תורה איז א ים, איז ער געוועזען דער לויתן אין ים, — מיט איין תנועה גיט ער א שווים דורך צעהן מסכתות; מיט איין תנועה מישט ער אוים ש"ס ופוסקים! אז עס הילעכט אונ שפריצט, אונ זיעדט אונ קאכט, טאקי, ווי מען פערצעהלט פון אמת'ען ים... דען קאפף האט ער מיר צושרויפט... נור „לב יודע מרת נפשו״! דאס הארץ מיינס האט פארט נישט געהאט קיין שמחת יום־טוב! אונ דעמאלט האב איך מיך דערמאנט אין רבינ'ס חלום... אונ איך בין פערשטארט געווארען! די זונן איז געלעגען אין פענסטער, וויין האט ביי'ם טיש נישט געפעהלט, דער גאנצער עולם, זעה איך, שוויצט, אונ מיר? מיר איז געוועזען קאלט, קאלט ווי אייז! אונ דארטען, האב איך געוואוסט, זאגט מען אנדערע תורה... דארטען איז ליכטיג אונ ווארם... יעדעס ווארט איז דורכגעוועבט אונ דורכגעווייקט מיט אהבה אונ דבקות... מלאכים, פיהלט מען, פליהען ארום שטוב; ממש מען הארט, ווי עס רוישען די גרויסע, ווייסע פליגעל... איי, רבונו של עולם! נור אוועק געהען טאר מען נישט!

פלוצלינג, האקט ער איבער, דער בריסקער רב, אונ גיט א פראג:

— וואס פאר א רבי'ן האט איהר עס דא?

— - איינעם, א נח. אנטפערט מען איהם.

מילא, שניידט עס מיך ביי'ם הארץ! „איינעם, א נח״ — אח, די חנופה, די חנופה!

— - א בעל מופת? פראגט ער ווייטער.

— ווייניג, מען הארט נישט... ווייבער אפילו פערצעהלען, נור ווער הארט זיי?

ער געהטמט א זיי געלד, אהן מופתים...

זאָגט מען איהם שוין דען אמת, אַז געלד נעהמט ער וועניג און גיט אַ סך אוועק.
דער בריסקער רב פֿערקלערט זיך.
— און לערנען קען ער?
— מען זאָגט — אַ גדול!
— פֿון וואַנען איז ער, דער נח?
קיינער ווייסט נישט, און איך מוז אָנטפֿערן. מאַכט זיך שוין אַ שמועס צווישען מיר מיט'ן בריסקער רב:
— איז ער נישט, דער נח, אַ מאָל אין בריסק געוועזען? פֿראָגט ער.
— צי דער רבי, שטאַמעל איך, איז געוועזען אין בריסק? דאַכט זיך — יאָ!
— אַה! מאַכט ער — אַ חסיד זיינער! און עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז ער האָט אויף מיר אַ קוק געטהון ווי אויף אַ שפּין.
און ער האָט זיך איבערגעדרעהט צום עולם:
— ביי מיר, — זאָגט ער, — איז אַ מאָל געוועזען אַ תלמוד „נח.... אפילו אַ גוט קאָפּיל, נור עס האָט איהם געצויגען אין יענער זייט אַריין —— איך האָב איהם איינמאָל געזאָגט, צוויי מאָל... איך האָב איהם געוואָלט זאָגען צום דריטען מאָל, מזהיר זיין, איז ער מיר נעלם געוואָרען... צי איז עס נישט ד ע ר?
— ווער ווייסט?
און ער הייבט אָן אויסמאָלען: אַ דאַרער, אַ קליינער, אַ שוואַרץ בּאָרדיל, שוואַרצע געקרייזעלטע פּאות, אַ פֿערטראַכטער, אַ שטיל קול און דערגלייבען.
— עס קאָן זיין, זאָגט דער עולם, אַז דאָס איז ער; קרוב לאמת!
איך האָב שוין גאָטט געדאַנקט, אַז מען האָט אָנגעהויבען בּענשען.
נור נאָך דעם בענשען איז געשעהן אַזוינס, וואָס עס האָט זיך מיר גאָר נישט געקאָנט חלומ'ען.
דער בריסקער רב הויבט זיך אויף פֿון בענקיל, רופֿט מיך אַוועק אין אַ זייט און זאָגט מיר שטילערהייט: פֿיהר מיך צו ד י י ן רבין און מ י י ן תלמיד. נור, האָרסט, — קיינער זאָלל נישט וויססען!
מן הסתם פֿאָלג איך, נור אויפֿ'ן וועג פֿראָג איך איהם מיט שרעק:
— בריסקער רב, זאָג איך, מיט וואָס כאַר אַ כּוונה געהט איהר?
און ער אָנטפֿערט מיר פּשוט:
— עס איז מיר איינגעפֿאַלען ביי'ם בענשען, אַז איך בין ביז אַהער געוועזען אַ דן שלא בפניו... זעהען וויל איך, איך וויל אַליין זעהען, און אפשר — האָט ער שפּעטער צוגעגעבען, — וועט מיר גאָטט העלפֿען, איך וועל אַרויסראַטיווען מיינס אַ תלמוד.
— ווייסט, שיינעך, — מאַכט ער ווייטער מיט הלצה, — אַז אויב דיין רבי איז

דער נח, וואָס האָט בײַ מיר געלערנט, קאָן ער זײַן אַ גדול בישראל, אַ בריסקער רב אַ מאָל!

אַצונד האָב איך שוין זיכער געוואוסט, אַז דאָס איז ער, און דאָס האַרץ האָט ערשט אָנגעהויבען צאַפּלען...

און די צוויי בערג האָבען זיך צוזאַממען געטראָפען... אַז איך בין אין דער מיט נישט געבליבען אויפ'ן אָרט, איז טאַקי אַ נס מן השמים.

דער ביאַלער רבי, זכרונו לברכה, פּלעגט שמחת תורה אַרויסשיקען די חסידים שפּאַצירען אַרום דער שטאָדט, און ער אַליין איז זיך געזעססען אויפ'ן גאַניקיל, און געקוקט, און מקבל נחת געוועזען.

עס איז ניט געוועזען היינטיג ביאַלע. עס איז געוועזען דעמאָלט גאָר אַ קליין שטאָרטיל. סאַמע קליינע, נידריגע, געבויטע הייזליך; אויסער דער שוהל מיט'ן רבינס בית המדרש. דעם רבינס גאַניקיל איז געוועזען אויפ'ן צווייטען שטאָק און מען האָט פון גאַניקיל אַלץ געזעהען ווי אויף דער האַנד — די בערגליך פון מזרח זייט, דען טייך פון מערב...—— און דער רבי זיצט אויפ'ן גאַניקיל און קוקט. דערזעהט עטליכע חסידים, וואָס געהען און שווייגען, וואַרפט ער זיי אַראָב פון דער הויך איין התחלה פון אַ נגון. זיי חאַפּען אונטער און געהען שוין ווייטער זינגענדיג —— און כתות, כתות געהען פאַרביי, און לאָזען זיך אַרויס פון שטאָדט, מיט געזאַנג מיט אמת'ער פרייד, מיט אמת'ער שמחת תורה... און דער רבי פלעגט זיך נישט רידהרען פון גאַניקיל.

דעמאָלט אָבער האָט דער רבי, אַ פּנים, דערהאָרט אַנדערע טריט, האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אַקעגען געגאַנגען דעם בריסקער רב.

— שלום עליכם, רבי! מאַכט ער מיט ענוות און מיט זיין זים קול.

— עליכם שלום, נח! — האָט דער בריסקער רב געענטפערט.

— זיצט, רבי!

דער בריסקער רב זעצט זיך און דער ביאַלער רבי שטעלט זיך פאַר איהם.

— זאָג נור, נח! — מאַכט דער בריסקער רב מיט אויפגעהויבענע ברעמען, — וואָס ביסט דו עס ענטלאָפען פון מיין ישיבה? וואָס האָט דיר דאָרטען געפעהלט?

— עס האָט מיר, רבי, — ענטפערט ער געלאַססען, — אָטהעם פערפעהלט... איך האָב נישט געקאָנט דען אָטהעם חאַפּען...

— ווי הייסט? וואָס רעדסט דו, נח?

— נישט מיר, — פערטייטשט דער רבי מיט אַ שטילער קול, — נור מיין נשמה האָט אָטהעם פאַרפעהלט...

פאַר וואָס, נח?

— אייער תורה, רבי, איז סאַמע דין! אָהן רחמים איז זי! אָהן אַ פונק חסד איז אייער תורה! אונ דעריבער איז זי אָהן שמחה, אָהן פרייען אָטהעם... סאַמע ברזל ונחשת, אייזערנע חוקים, קופּערנע דינים... אונ סאַמע הויכע תורה, פאַר לומדים. פאַר יחידי סגולה!...

דער בריסקער רב שווייגט אונ דער רבי זאָגט ווייטער: אונ זאָגט מיר, רבי, וואָס האָט איהר פאַר'ן כלל ישראל? וואָס האָט איהר, רבי, פאַר'ן האָלץ-העקער, פאַר'ן קצב, פאַר'ן בעל מלאכה, פאַר'ן פּראָסטען יוד?... בפרט — פאַר אַ זינדיגען יוד? וואָס, רבי, האָט איהר פאַר נישט לומדים?

דער בריסקער רב שווייגט, גלייך ער פערשטעהט נישט, וואָס מען רעדט צו איהם. אונ דער ביאַלער רבי שטעהט אַלץ פאַר איהם אונ זאָגט ווייטער מיט זיין זיס קול:

— זייט מיר מוחל, רבי, נור דעם אמת מוז איך אייך זאָגען... האַרט איז געווען אייער תורה, האַרט אונ טרוקען, ווייל זי איז נור דער גוף אונ נישט די נשמה פון דער תורה!

— די נשמה? פרעגט דער בריסקער רב אונ רייבט זיך דעם הויכען שטערן.

אַוודאי! אייער תורה, רבי, האָב איך געזאָגט, איז נור פאַר יחידי סגולה, פאַר למדנים, נישט פאַר כל ישראל. אונ די תורה מוז זיין פאַר כל ישראל! די שכינה מוז רוהען אויף כל ישראל! וואָרען די תורה איז די נשמה פון כל ישראל!

— אונ דיין תורה, נח?

— איהר ווילט זי זעהען, רבי?

— תורה — זעהען? וואונדערט זיך דער בריסקער רב.

קומט, רבי, איך וועל זי אייך ווייזען!... איך וועל אייך איהר גלאַנץ ווייזען; די שמחה, וואָס שטראַהלט אַרויס פון איהר אויף אַללע, אויף כל ישראל!

דער בריסקער רב ריהרט זיך נישט.

— איך בעט אייך, רבי, קומט, נישט ווייט!

ער האָט איהן אַרויסגעפיהרט אויפ'ן גאַניקיל. שטילערהייט בין איך זיי נאָכגענאַנגען.

דער רבי האָט דאָך דערפיהלט: מאַגסט נאָכגעהען, — מאַכט ער, — שמעיה, היינט ווערסט דו אויך זעהען... דער בריסקער רב וועט אויך זעהען... שמחת תורה וועט איהר זעהען... איהר וועט זעהן, אמת'ע שמחת תורה!

אונ איך האָב געזעהען דאָס אייגענע, וואָס אַללע שמחת תורה, נור איך האָב אַנדערש געזעהען... ווי אַ פאָרהאַנג איז מיר אַוועק געפאַללען פון די אויגען.

אַ גרויסער, ברייטער הימעל — ממש אין-סוף, אונ בלאָה, אזוי העל בלאָה

איז דער הימעל געוועזן, אז עס האט מחיה געוועזן דאס אויג. איבער'ן הימעל זענען געשוואומען ווייסע, ממש זילבערנע, וואלקענדליך, און אז מען האט זיך אין זיי איינגעקוקט, האט מען געזעהען, ווי זיי ציטערען ממש פאר פרייד, ווי זיי טאנצען אונטער מיט שמחת תורה! הינטען ווייטער האט ארומגענומען די שטאדט א גרינער, ברייטער גארטעל, א טונקעל גרינער, נור דאס גרינע איז געוועזן לעבעדיג גרין, אזוי לעבענדיג, גלייך עס וואלט א „חיות" ארומגעפלויגען צווישען די גראזען; וואס א מאל, האט זיך געדאכט, פלאטט ערגיץ אנדערש אויס א חיות, א געשמאק, א לעבען; — מען האט געזעהען בחוש, ווי די פלאמליך שפרינגען און טאנצען צווישען די גראזליך... גלייך זיי האלזען זיי און קושען זיי...

און אויף די לאנקים מיט די פלאמליך האבען זיך ארומגעדרעהט כתות און כתות פון חסידים... די אטליסענע און אפילו די לאסטינגענע קאפאטעס האבען געבלאנקט ווי די שפיגעל, די צעריסענע ווי די גאנצע... און די פלאמליך, וואס האבען זיך ארויסגעריסען פון צווישען די גראזליך, האבען זיך געהאפט און געציעפעט אן די שפיגעלדיגע בגדי יום טוב. און עס האט זיך געדאכט, אז זיי טאנצען ארום יעדען חסיד, מיט התלהבות, מיט ליעבשאפט... און אלע כתות חסידים האבען געקוקט מיט וואונדערליך דארשטיגע אויגען ארויף צום רבינס גאניקיל... און די דארשטיגע אויגען, האב איך געזעהען ממש בחוש, זויגען פון גאניקיל, פון רבינס פנים, די ליכט, און וואס מעהר ליכט זיי האבען געזויגען, האבער געזונגען האבען זיי... אלץ האבער און האבער... אלץ לוסטיגער, אלץ הייליגער...

און יעדע כתה האט זיך געזונגען איהר נגון, נור אין דער לופט האבען זיך די אלע נגונים מיט די אללע קולות אויסגעמישט; און צום רבינס גאניקיל איז צוגעקומען איין זמר, איין נגון... גלייך אללע זינגען איין זמר. און אללע זינגען — דער הימעל זינגט, די גלגלים זינגען, און די ערד פון אונטען זינגט, און די נשמה פון דער וועלט זינגט — — — אלץ זינגט!

רבונו של עולם! איך האב געמיינט איך צו געה אין מתיקות...

עס איז אבער נישט בעשערט געוועזן.

— מען דארף מנחה דאווענען! האט פלוצלים דער בריסקער רב ארויסגעזאגט שארף; און אלץ איז פערשוואונדען געווארען...

שטיל — — די פארהאנג איז מיר צוריק געפאללען פאר די אויגען: אויבען — א פשוט'ער הימעל, אונטען — פשוט'ע פאשע, פשוט'ע חסידים אין צוריסענע קאפאטעס... אלטע צוריסענע שטיקליך נגונים... אויסגעלאשען די פלאמליך — איך קוק אויפ'ן רבין, זיין פנים איז אויך חשך — — —

זיי האבען זיך נישט אויסגעגלייכט; דער בריסקער רב איז געבליבען א מתנגד

ווי פריהער; מיט דעם איז ער אוועקגעפאָהרען!
דאָך א פעולה האָט עס געהאַט! געוואָרפט האָט ער שוין נישט. —

אַ גלגול פון אַ נגון.

— אַ טאַלנער נ ג ו ן ווילט איהר?

דאַכט זיך אין פלוק אַ קליניגקייט — נעהמען אַ נגון פון אַ טאַלנער שלש סעודות און נאָכזינגען! עס איז אָבער נישט אזוי, ווי עס דאַכט זיך!

דער טאַלנער נגון מוז געזונגען ווערען ברב עם, ח ב ר ה מוז איהם זינגען!

אונטערהעלפען ווילט איהר?, ניין, ברידער; מיט דער הילף פון פוילישע חסידים זינגט זיך נישט קיין טאַלנער נגון!

איהר האָט גאָר קיין השגה, קיין ידיעה אין נגינה!

איך האָר דאָך אייערע כלי־זמרים, אייערע חזנים! עס גרימפעלט זיך, נישט עס שפיעלט און ביים זינגען רייסט איהר אייך, ווי געקוילערטע העהנער! אפילו די סיני נגונים קוממען ביי׳ן אייך אַרוים משונה־ווילד... און אייערע מאַרשען, אייערע קאָזאַקליך? זיי זעננען נאָך ווילדער ווי אייערע תנועות און הויות! איהר זאָגט, עס איז חסידות?... ביי אונז זעננען אַ נ ד ע ר ע חסידים!...

פון וואַנגען מ י ר האָבען נגינה? אפשר קומט עס שוין בירושת און אפשר ליגט עס אין דער געגענד!

אין אונזער קיעווער געגענד איז אין בית אָהן אַ פיעדעלע!

אַ בעל־בית׳ש קינד, אָדער, ווי מען זאָגט אין יענע קאַנטען: אַ טאַטענס אַ קינד, מוז האָבען אַ פיעדלע, מוז קעננען שפיעלען...

איהר ווילט וויסען, וויפיעל מאַנסליט עס געהאָרען צו׳ן אַ שטוב? קוקט אויף די וואַנד! וויפיעל עס הענגען פיעדעליך, אזוי פיעל מאַנסליים!

אללע שפיעלען: עס שפיעלט דער זיידע, עס שפיעלט דער פאָטער, עס שפיעלט דער זוהן...

עס איז נור אַ שאַד, וואָס יעדער דור שפיעלט זיך זיינס, שפיעלט אַנדערש, שפיעלט בעזונדער!

דער אַלטער זיידע שפיעלט סיני נגונים אָדער אזוי חזנישע זאַכען...

א „כל-נדרי", „שושנת יעקב", א „גדי קשור-ידים" — א דאגה וואס? דער פּאַטער, א חסידישער מענש, צוגעהט זיך אין א גוט-יודישען שטייגער! דער זהן ווייטער — שפּיעלט שוין פון נאָטען! מען שפּיעלט שוין גאָר פון טעאַטער!

אזוי ווי דער דור, אזוי איז דער נגון!

— וואָס טהוען חסידים, אז עס פעהלט א ביסיל בראָנפען? רעדט מען פון בראָנפען!... זינגען איינער אליין, אָהן חברה, אָהן א ברען פון עולם, קאָן מען נישט; וועל'מיר ר ע ד ע ן פון נגינה...

נגינה, מוזט איהר וויסען, איז א גרויסע זאַך! גאַנץ טאלנע איז געשטאַנען אויף מלוה־מלכּה'ס, אונ דער עיקר מלוה־מלכה איז געווען דער נגון!

עס ווענדט זיך נור, ו ו ע ר עס זינגט אונ ו ו אָ ס ער זינגט...

מיט די אייגענע ציגעל קאָן מען שטעלען א שוהל אונ א קלויסטער, א פּאַלאַץ אונ א תפיסה, אונ גאָר א הקדש!

מיט די אייגענע אותיות שרייבט מען סודות התורה אונ, להבדיל, דאָס גראָבסטע אפּיקורסות! אונ מיט די אייגענע קולות קאָן מען ארויף צו דער האָכּסטער מדרגה פון התלהבות אונ דבקות, אונ מען קאָן אראָב ביז'ן שאול תחתית אונ וואַלגערן זיך דאָרט ווי א וואָרם אין בלאָטע!

א בריוויל — ווי מען לייענט עס; א נגון ווי מען זינגט איהן!

נעהמט, למשל, א „פריילּיכס"; קאָנן עס זיין א טאַלנער שבת-שירה'דיגע מלוה־מלכה, — א שמחה פון מצוות אונ מעשים טובים; אונ עס קאָן זיין די פרייד פון איין אויסגעלאַסענעם פויגעל אין א הפקר וועלט!

א נגון ברענט, טאַקי „תוכו רצוף אהבה" — אויסגעווייקט איז ער מיט ליעבשאַפט; נור ליעבשאַפטען זעננען פאַרהאַנגען א סך; עס איז פאַרהאַנגען אהבת המקום, אהבת הבריות, א ליעבשאַפט צו כל ישראל... איינער אָבער האָט גאָר זיך אליין ליעב, צי גאָר, רחמנא ליצלן, איין א ש ת-א י ש!

א נגון קלאָגט זיך, א נגון ויינט, נור איינער וויינט אויפ'ן נחש, אויפ'ן פערלוירענען גן־עדן; א צווייטער — אויף גלות השכינה, אויף חורבן בית המקדש, אויף אונזער דלות אונ שפלות!... „ראה עמידתנו..." קלאָגט ער זיך, דער נגון... אונ נ אָ ך א נגון וויינט, אז עמיצין איז א יְ פ ה פ יָ ה אנטלאָפען!

עס איז פאַרהאַנגען א נגון פול מיט בּאַנגשאַפט; נור צו וואָס באַנגט ער, דער נגון! עס באַנגט א נשמה צוריק צו איהר שורש, אונ עס באַנגט איין אלטער כלב אָהן ציינער צו יונגע יאָהרען מיט'ן יונגען יצר הרע!

נעהמט חאָטש דאָס ליעדיל:

ר' דוד'ל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו —
אין וואַסילקאָוו!
און היינט וואוינט ער אין טאַלנא.
ר' דוד'ל, ר' דוד'ל האָט געוואוינט אין וואַסילקאָוו,
היינט וואוינט ער אין טאַלנא!...

עס זינגען עס טאַלנער, עס זינגען עס וואַסילקאָווער! נור, אַז די טאַלנער זינגען איז עס איין אמת „פריילינכס", שפריצט עס און ברענט מיט שמחה, מיט תענוג; זינגען עס אָבער וואַסילקאָווער, איז עס אויסגעווייקט מיט צער און מרה שחורה! און ווענדען ווענדט זיך עס אין דער נ ש מ ה, וואָס מען גיט א ר י י ן אין נגון!...

. . . .

דער נגון, מוזט איהר וויסען, איז אַ סך הכל פון קולות; אָדער, ווי, יענע זאָגען — טאָנער.

די קולות אָדער די טאָנער נעהמט מען פון דער טבע; זיי איז קיינער נישט מחדש. און אין דער טבע פעהלט נישט קיין קולות. אַלץ האָט אַ קול, זיין אייגענעם קלאַנג, אויב נישט גאָר אַ גאַנצען נגון!

די גלגלים, האָבען מיר אַ קימא לן, זינגען; טאָג און נאַכט — „יום ליום... לילה ללילה..." האָבען זייער זמר... מענשען און פייגעל זינגען, חיות ובהמות זאָגען שירה... אַ שטיין אָן אַ שטיין קלאַפּט, מעטאַל קלינגט... וואַססער, אַז עס לויפט, שווייגט עס נישט; היינט אַ וואַלד! ביים קלענכטען ווינטיל, זינגט ער דאָך אַ „וואָלאך", איין אמת'ען, שטילען, זיסען וואָלאך! און די באַהן, למשל, — די חיה רעה, מיט די רויט־פלאַמענדיגע אויגען, אַז זי לויפט, בעטויבט זי נישט מיט איהר געזאַנג? אפילו די שטומע פיש, האָב איך אין איין אַלט ספר געזעהען, גיבען אויך אַמאָל אַרויס פון זיך אַ קול נגינה. טהייל פיש, שטעהט אין ספר, שווימען פון צייט צו צייט צו צום ברעג, קלאַפען מיט די עקען אין זאַמד, אויף אַ שטיין און זענגען זיך דערמיט מחיה!

ווייניג קולות? מען דאַרף נור האָבען איין אויער, עס זאָלל די קולות אויפ־חאַפּען ווי אַ נעץ, איינזאַפּען ווי אַ שוואָם!

נור פון טאָנער אַליין איז נאָך קיין נגון נישט!
אַ הויפען ציגעל איז נאָך נישט קיין הויז!
דאָס איז ערשט דער גוף פון נגון; ער דאַרף נאָך אַ נשמה!

און די נשמה פון אַ נגון איז שוין אַ געפיהל פון אַ מענש: זיין ליעבשאַפט, זיין צאָרן, לייטזעלינקייט, נקמה, האַרצבענקעניש, חרטה, צער, — אַלץ, אַלץ, וואָס אַ מענש פיהלט, קאָן ער אַריינגעבען אין אַ נגון און דער נגון — לעבט!

. . . .

ווארום איך, רבותים, גלויב, אז דאס, וואס מיך איז מחיה, מוז אליין האבען א חיות, לעבט אליין!

אונ היינט, אז א נגון איז מיך מחיה, אז איך בעקום פון א נגון איין אמת חיות, א נייע נשמה, זאג איך, אז א נגון לעבט...

אונ א והא ראיה: נעהמט א נגון אונ צושניידט איהן! זינגט איהר קאפויער! חאפט פריהער ארויס די מיט אונ דערנאך זינגט די התחלה מיט'ן סוף! נו, האט איהר א נגון? בסך הכל האט איהר אללע קולות, עס פעהלט אייך קיין איינציגער טאן, נאר די נשמה איז ארויס! איהר האט א לעבעדיגע ווייסע טויב געקוילעט אונ אונטער'ן מעסער איז ארויס די נשמה!

עס איז געווארען א מת, א בר־מנן פון א נגון!

אין טאלנא איז ברור כשמש, אז א נגון לעבט!

. . . .

אונ א נגון לעבט, אונ א נגון שטארבט; אונ מען פארגעסט א נגון, ווי מען פארגעסט א שוכן עפר!

יונג אונ פריש איז ער אמאל געווען, דער נגון! מיט פריש לעבען האט ער געשפריצט... מיט דער צייט איז ער אבגעשוואכט געווארען, ער האט אבגעלעבט זיין צייט אונ די כחות זענען איהם אויסגעגאנגען... עבר ובטל איז ער געווארען... דערנאך איז זיין לעצטער הויך אריין אין דער לופט אונ ער'איז פערשטיקט געווארען— ואיננו!...

נור א נגון קאן אויפשטעהען תחית המתים...

פלוצים דערמאנט מען זיך איין אלטען נגון. ער שווימט פלוצים ארויס אונ רייסט זיך פון מויל ארויס... נישט ווילענדיג, לעגט מען אין איהם אריין א ניי געפיהל, א נייע נשמה, אונ כמעט א נייער נגון לעבט...

דאס איז שוין א גלגול פון א נגון...

. . . .

איהר פערשטאהט מיך ווענינ... רעדט מיט א בלינדען וועגען ליכט!

ווייסט איהר וואס? מעשיות האט איהר דאך ליעב, וועל איך אייך דערצאה־לען א מעשה וועגען א גלגול פון א נגון... הערט!

דריי פיער מייל אונטער בערדיטשעוו, באלד נאכ'ן וואלד, איז פארהאנען א שטעדטי'ל מאכנאווקע; אונ אין דעם מאכנאווקע איז געוועזען א נישט־קשה'דיגע קאפעלע כלי־זמר. נור דער ראש־וראשון זייערער, ר' חיים'ל האט ער געהייסען, דער איז געוועזען א בריה פון א מוזיקאנט,—פדהצור בערדיטשעווערס א תלמיד. דער

ר׳ חיים׳ל איז נישט געווען קיין מחדש פון נגונים; דאס הייסט: ער איז נישט געווען קיין קאמפאזיטאר. נור אויספיהרען א זאך, מטעים זיין, פערטייטשען, ממש אריינלעגען אין הארץ — דאס האט ער געקאנט; אין דעם האט שוין זיין גבורה געשטעקט!

א יוד איז ער געווען א דארער, א טרוקענער. האט ער אבער אנגעהויבען שפיעלען, איז ער פלוצים געווארען גאר איין אנדערער מענש! די אייביג אראבגעלאזטע ברעמען האבען זיך לאנגזאם אויפגעהויבען; און פון די שטיללע, טיעפע אויגען איז געפאלען א אמת׳ע שיין פון רוחניות איבערן בלאססען פנים. מען האט געזעהן בחוש, אז צונד איז ער נישט קיין היענער. זיינע האנד שפיעלען אליין, פון זיך, און די נשמה פליהט ערגיץ ארום, הויך, הויך אין עולם הזמרה... טהייל מאל פלעגט ער זיך פארנעססען און אנהייבען זינגען אויך. און א קול האט ער געהאט — א קלארנעט, אזוי קלאר און אזוי ריין...

וואלט דער חיים׳ל נישט געווען קיין פרומער, פשוטער יוד, כמעט א תם, וואלט ער זיך נישט געקוועהלט מיט אכט קינדערליך אין מאכנאווקע. ער וואלט שוין ערגיץ געשפיעלט אדער געזונגען אין א טעאטער. און אפשר קאהר־חזן געווארען אין א בערלין צי פאריז... נור א זוינע לייט גיט שוין ארוים פון זיך בערדיטשעוו. חיים׳ל תם זיצט זיך אין דער היים און בארגט חדשים־לאנג אין אללע שפייזגעוועלבליך על חשבון פון א בעל בתי׳שע חתונה, וואס מוז דאך אמאל זיין!

און דעמאלט האט זיך פונקט געמאכט א גבירה׳שע חתונה! און ביים פער פון מאכנאווקע, ביי בעריל קאצנערס אלמנה.

בעריל קאצנער אליין,—וואָרגען זאלל ער מיך קוממען,—איז געווען א גרויסער וואכערניק; א קמצן— נאך א גראסערער. אין מויל אריין האט ער זיך נישט פערגונען... ער פלעגט ארומגעהען און קלויבען קרישקעליך נאך די קינדערס עססען... איין אייזערן הארץ האט ער געהאט, דער מענש!

פאר׳ן טויט, כמעט אין מיט׳ן דער גסיסה, רופט ער צו דען עלטסטען זוהן, הייסט זיך דערלאנגען די ביכער, און ווייזט אן מיט א ברוינעבלאהעם־פינגער, וואו עס איז נישט בעצאהלט קיין ראטע! און „פראלאנגירען, זאגט ער, חס ושלום! הארסט! בגזרת כבוד־אב!"

דערנאך האט ער צוגערופען דאס ווייב און נעהייסען בעהאלטען דאס קופער. וואס האט געהאנגען אויף דער וואנד: „מאך איך צו איין אויג,—זאגט ער—איז אלץ הפקר!" און מיט דעם איז איהם די נשמה ארוים!

איבערגעלאזט האט ער טאקי א האלבען מיליאן!

ווי געזאגט, חתונה דער מאכטער מאכט די אלמנה, און זי איילט צו, וויל זי וויל זיך אליין אויך לאזען רעדען א שדוך; א שטיין איז איהר אראב פון הארץ!

אויפגעריכט איז זי געוואָרען!...

און, אַז חיים'ל כלי־זמר דאַרף אויך חתונה מאַכען אַ טאָכטער, וואַרט ער מן הסתם אויף דער חתונה, ווי אויף משיח'ן...

פֿאַלט אָבער איין יעדער אלמנה, אַז זי וויל אַראָבברענגען פדהצור'ן פֿון בערדיטשעוו.

באשר בכן? עס וועלען זיין קיעווער מחותנים, קיעווער מבינים, וויל זי צום בעדעקענס אַ נייען אֵל מלא רחמים; נישט, זאָגט זי, קיין אַלטע אָבגעשלאָגענע הושענא! עס קאָסט אַזוי פֿיעל, זאָל נאָך קאָסטען, און זאָללען די קיעווער זעהן! חיים'ל איז שיער אויסגעגאַנגען.

אין שטאָדט איז אויך געוואָרען אַ געררודער; מען האָט איהם זעהר ליעב גע־האַט, חיים'לען; און עס איז גלאַט אַ רחמנות אויף אַ יוד איין אביון!... מען לעגט זיך אַריין אויף אַ פשר; און כוף כל סוף איז געבליבען, אַז שפּיעלען זאָלל טאַקי חיים'ל מיט דער קאַפּעלע, נור פֿאַר דער חתונה זאָלל ער זיך אַראָבחאַפּען, אויף דער גבירה'ס הוצאות, קיין בערדיטשעוו און ברענגען פֿון פדהצור'ן אַ נייען אל מלא רחמים.

חיים'ל האָט עטליכע רובל, — דערפֿון לאָזט ער איבער אַ ־אָסערע העלפֿט דעם ווייב מיט די קינדער — דינגט אַ פֿוהר, און לאָזט זיך קיין בערדיטשעוו.

און דאָ הויבט זיך אָן די מעשה מיט'ן גלגול.

. . . .

ווי זאָגט מען עפּיס, איין אָרימאַן האָט מזל! פֿאָהרט חיים'ל פֿון איין זייט אַריין קיין בערדיטשעוו, און פדהצור פֿאָהרט פֿון דער אַנדערער זייט אַרויס פֿון בערדיטשעוו! פּונקט האָט מען איהם פֿערבעטען קיין טאַלנע אויף אַ מלוה מלכה! דער טאַלנער, מוזט איהר וויסען, האָט שטאַרק געהאַלטען פֿון פדהצור'ן. „סודות התורה" פֿלעגט ער זאָגען, „שטעקען אין זיינע נגונים! עס איז נור אַ שאָד, וואָס ער אַליין ווייסט זיי נישט!"

מילא חיים'ל דרעהט זיך אַרום ווי איין אָבגעסמ'טער אין די גאַססען.

וואָס זאָלל ער טהון? אַהיים פֿאָהרען אָהן איין „אֵל מלא רחמים" טאָר ער נישט; די וועלט וועט זיך קעהרען! נאָכפֿאָהרען קיין טאַלנע, אָדער וואַרטען, ביז פדהצור וועט צוריקקוממען, קאָן ער נישט; ער האָט אויסגערעכענטע הוצאות! די גבירה האָט איהם וועניג וואָס געגעבען און איבערגעלאָזט דעם ווייב האָט ער אַ סך! האָט ער טאַקי ווילד צער!

פלוצים, דערזעהט ער אין גאַס אַזא מין סצענע!

שטעלט אייך פֿאָר, אין אַ שאָנעס, העלען וואָכענטאָג, געהט זיך איבער דער גאַס אַ ווייביל, אָנגעטהון בגדי שבת ויום טוב, אָדער, ווי מען זאָגט אין יענע קאַנטען,

אויפגעפוצט אין האָניג און אין עסיג... אויפ'ן קאָפּ טראָגט זי אַ מאָרנעם ציפּיק, מיט לאַנגע, לאַנגע באַנדער, סטענגעס פון פערשיערענע לעבעדיג־שרייענדיגע קאָליערען!

אין דער האַנד האַלט זי אַ גרויסע ווייסע, זילבערנע טאַץ...

דעם ווייביל גערען נאָך כלי־זמר און שפּילען, און דאָס ווייביל גערט טאַנ־צענדיג. טהייל מאָל שטעלט זי זיך אָב מיט די כלי־זמר פאַר אַ שטוב, אָדער פאַר אַ קלייט, און מאַכט אַ טאָנציל אויפ'ן אָרט... די מוזיק רופט אַרויס מענשען פון אללע זייטען, טיהרען און פענסטער זענען אָנגעפּראָפּט — קאָפּ אויף קאָפּ...

די מוזיק שפּילט, דאָס ווייביל טאַנצט, די קאָליערטע באַנדער צופליהען זיך אין די לופטען, די טאַץ בלאַנקט און בליצט... דער עולם שרייט: „מזל טוב" און וואַרפט מטבעות; דאָס ווייביל טאַנצט אונטער, און חאַפּט זיי אריין אין טאַץ, — די מטבעות בליצען און קלינגען צו צום טאַקט...

וואָס איז עס? אַ קלייניקייט: בערדיטשעוו איז אַ יודישע שטאָדט און האָט יודישע מנהגים: אַזוי איז מען זיך נוהג צוזאַמענצונעהמען אויף הכנסת כלה!...

חיים'ל האָט געוואוסט פון מנהג. ער האָט געוואוסט, אַז די ווייבער קלערען זיך אויס טאַנץ, און פדהצור אַליין מאַכט פאַר יעדעם מאָל אַ נייען נגון; דאָס איז שוין זיין מצוה געוועזען! מען קומט צו'ן איהם, מען דערצאָהלט איהם פון דער כלה, פון איהר משפחה, פון שדוך, פון דלות... ער האָרט, שווייגענדיג, מיט פער־מאַכטע אויגען, טהייל מאָל פערשטעלט ער זיך דאָס פנים מיט די האַנד, און אַז מען ענדיגט, עס ווערט שטיל, הייבט אָן פדהצור צו ברומען אַ נגון...

דאָס אַלץ האָט חיים'ל געוואוסט, וואָס דען שטעהט ער מיט אָפענעם מויל און אויערען?

ער האָט נאָך אַזא „פראָהליכס" נישט געהאָרט. עס לאַכט און וויינט צוזאַמען, עס פיהלט זיך, אַ צער, אַ תענוג, האַרץ־וועה און גליק; אַלץ אויסגעמישט, צוזאַמענ־געשמאָלצען... איין אמת'ער יתומה'ס אַ חתונה!

פלוצלינג איז ער אונטערגעשפּרונגען: ער האָט וואָס ער דאַרף!

צוריק פאָהרענדיג פון בערדיטשעוו, האָט דער בעל־עגלה אויפגענומען פּאַר־שוינען. חיים'ל האָט איהם ניט געוועהרט. און די פּאַרשוינען, און גראָד מבינים, האָבען דערצאָהלט, אַז אַזוי ווי זיי זענען אריינגעפאָהרען אין וואַלד, האָט חיים'ל אָנגעהויבען צו זינגען.

געזונגען האָט ער פדהצור'ס „פראָהליכס"; נור דערפון איז שוין געוואָרען גאָר איין אַנדערע זאַך. דער מזל טוב פון הכנסת כלה איז מגולגל געוואָרען אין איין אמת'ען „אל מלא רחמים".

און אין מיט'ן שטיללען געררויש פון בוימער איז אַרויסגעשוואומען אַ שטילער, זיסער שטילער נגון...

און דעם נגון, האָט זיך געדאַכט, האַלט אונטער אַ גרויסע, נור אַ שטילע קאַפּעלע משוררים, דאָס האָבען גערוישט די ביימער אין וואַלד...

שטיל און הארציג האָט זיך דער נגון געקלאָגט; געבעטען זיך רחמים, ווי אַ קראַנקער בעט אויף זיין לעבען...

דערנאָך הייבט דער נגון אָן צו זיפצען; צו בעטען זיך מיט קורצע אויסגע-שרייען. מען פיהלט, אַז עמיץ קלאַפּט זיך אין הארץ אַריין „על חטא", — צי איז עס יום כפור, צי זאָגט עמיץ ודוי?

נור האָבער, און אין איין וועג צוּבראָכענער, ווערט דער קול; וואָס אַמאָל אָבגעריסענער, ווי פון טרעהרען דערשטיקט, ווי פון יסורים איבערגעהאַקט, — דערנאָך עטליכע טיעפערע זיפצען, אַ שאַרפער אויסגעשריי; איינער... אַ צווייטער און פלוצלינג רייסט זיך עס אין גאַנצען אָב, שטיל, — עמיץ איז געשטאָרבען...

דער נגון וועקט זיך ווייטער אויף, און ער פאַלט שוין אַריין אין הייסע, ברע-נענדיגע געשרייען. און די געשרייען פליהען, יאָגען און פלאָנטען זיך; עס ווערט אַ הימעל-געשריי, אַ יאָמער — ווי ביי אַ לויה!

און אין מיט'ן דער לויה שווימט אַרויס אַ דין, ריין קינדיש קול; איז עס נאַס, ציטעריג און דערשראָקען, —

קדיש זאָגט אַ קינד!

און עס געהט איבער אין אַ שטייגער; הוריות, דמיונות, טויזענדער געדאַנקען, וואָס געהען לאַנגזאָם איבער אין זיסע, באַרמהערציג-זיסע מעלאָדיען... עס טרייסט, עס רעדט איין... און מיט אַזא גוטסקייט, מיט אַזא מסירת נפש, מיט אַזא פעסטען גלויבען, אַז עס ווערט ווייטער גוט, ווייטער זיס; עס גלוסט זיך ווייטער צו לעבען, עס ווילט זיך לעבען; עס ווילט זיך האָפען!

אויסגעגאַנגען זעננען שיער די מענשען.

— וואָס איז עס? פראָגען זיי.

— איין „אל מלא רחמים", אָנטפערט ר' חיים, פאַר קאַצנערס יתומה איין אל מלא רחמים!

— נישט כדאי אפילו, אָנטפערן זיי, איין עבירה דער נגון, נור די וועלט וועט איהר אבנעמען ר' חיים'ל, די קיעווער לייט וועלען אויסגעהען...

די קיעווער לייט זעננען נישט אויסגעגאַנגען!

ביי די קאַצנערס איז שוין קיין יודיש בעלי-בתי'שע תהונה נישט געוועזען... און דער אל מלא רחמים האָט פאַר'ן עולם נישט געפּאַסט,

די קיעווער לייט ווילען בעסער טאַנצען מיט דאַמען. נאָך וואָס „שטיינער״? נאָך וואָס „מאָראַלישע״ זאַכען?

און גלאַט נאָך וועמען איין אל מלא רחמים? נאָכען אַלטען קמצן?

דער אַלטער קמצן זאָלל לעבען, וואָלט די כלה קיין העלפט נדן נישט געהאַט; קיין אויסשטייער אַוודאי נישט. עס וואָלט די חתונה גאָר איין אַנדער פנים געהאַט! זאָלל ער היינט אויפשטעהען און זעהען דאָס ווייס אַטלעסענע קלייד מיט שפיצען, דען שלייער; זאָלל ער זעהען די וויינען, די טאָרטען; די פישען און פליישען, אונטער וועלכע עס ברעכען זיך די טישען, —וואָלט ער דאָך נאָך אַמאָל געשטאָרבען און — שוין נישט אַזוי לייכט ווי פריהער!

און וואָס דאַרף מען די גאַנצע צערעמאָניע, די גאַנצע בעדעקנעס... אַלטע נאַרישע מנהגים!

— געשווינדער! שרייט דער קיעווער עולם.

דער אָרימער חיים׳ל! ער האָט אָבגעשטעלט די קאַפּעלע, מיט האַרצקלאַפּען געצויגען דעם סמיטשיק איבער די סטרונעס... דער פראָסטער עולם האָט שוין אָנגעהויבען פינטלען מיט די אויגען; ביי טהייל רינגען שוין טרעהרען, — און דאָ גיט איינער, אַ קיעווער, אַ געשריי:

— וואָס איז דאָ? אַ חתונה, צו אַ לויה?

און אַז חיים׳ל מאַכט זיך נישט הערענדיג און שפּיעלט ווייטער, הייבט ער אָן, דער קיעווער, צו פייפען...

און פייפען פייפט ער גראָד אויסגענוממען וואָהל... ער האָט שוין געחאַפּט דען נגון און פייפט איהם כהויה! און פייפט, וואָס אַמאָל געשווינדער, אויסגעלאַסענער, ווילדער! און אַלץ דען אייגענעם נגון!...

די קאַפּעלע בלייבט שטיל. און עס הערט זיך נור אַ מלחמה צווישען דער מאָראַלישע פיעדעל מיט׳ן עזות־מחוצף׳ען פייפען...

און דאָס פייפען איז גובר! עס יאָגט אונטער דעם סמיטשיק! די פיעדעל וויינט שוין נישט, פריהער קרעכצט זי, דערנאָך הייבט זי אויך אָן צו לאַכען!

און פלוצים האָט חיים איבערגעהאַקט. מיט פערביסענע ליפּען און ווילד־ברענענדיגע אויגען, שפּרינגט ער איבער אויף איין אַנדערע סטרונע, און הייבט אָן נאָך געשווינדער צו שפּיעלען, איבעריאָגען וויל ער דאָס פייפען!

ניין, עס שוין קיין שפּיעלען נישט געוועזען! די פיעדעל וואַרפט אַרום פון זיך אָבגעריסענע געשרייען, געוואַלדיגע קולות... און זיי וואַרפען זיך, און דרעהען זיך אַרום ווי אין אַ ווירבעל־ווינד. אַלץ אַרום, דאַכט זיך, טאַנצט. די שטוב, די קאַפּעלע, די גאַסט, די כלה אויף דער שטוהל, חיים׳ל אַליין מיט דער פיעדעל...

עס איז קיין פרעהליכס, קיין אל מלא רחמים, עס איז קיין שפּיעלען!

א טאַנצענדיג־משוגעת איז עס, א ווילד־משונה'דיגער חולה־נופל, רחמנא־ליצלן...
און עס האָט אַזוי לאַנג געדויערט, ביז די סטרונע האָט געפּלאַצט.
— בראַוואָ, חיים'ל, בראַוואָ! — האָבען די קיעווער לייט געשריען...
צי האָבען זיי דערמיט דעם אַלטען קסצן א טובה געטהון? אז אָסור!

אין עטליכע יאָהר אַרום איז דער נגון, מן הסתם דורך איינעם פון די קיעווער לייט, אריין אין טעאַטער!

וואָס איז אַזוינס טעאַטער? אַלטע משכּילים פּלעגען גלויבען, אז טעאַטער איז בעססער פאַר א מוסר ספר, שטאַרקער פאַר'ן „ראשית חכמה" להבדיל! איהר זאָגט א ודאי, אז טעאַטער איז טרפה ווי חזיר...

ביי אונז זאָגט מען, אז עס ווענדט זיך אין דעם, וואָס מען שפּיעלט אין טעאַטער!

געוועזען איז עס שוין אין וואַרשוי...

דאָס טעאַטער איז פולל, קאָפּ אויף קאָפּ. די מוזיק הייבט אָן שפּיעלען.

וואָס שפּיעלט די מוזיק?

א גערויש, א מהומה שפּיעלט זי, — א דור הפלגה! חיים'לס „אל מלא רחמים", גור אויפ'ן אָרט פון וואַלאַך — א מהומה; די כלים יאָגען זיך, טרייבען זיך און קנאַקען!

עס רודערט, עס קלאַפּט און עס פּייפט... נישט עס דונערט, נישט הייזער פּאַלען, גלאַט א געפּילדער! צי גליטשען זיך שדים אויפ'ן א ים הקרח, צי רייסען זיך טוויזענדער חיות רעות פון גיהנם אַרויס? א ציטערניש נעהמט דורך דאָס טעאַטער!

פּלוצים רייסט זיך אַריין דער באַס! מכלומר'שט, אין כעס איז ער! ער בייזערט זיך: וואָס איז דאָס? נור — פאַלש! מען פיהלט, אז ער בייזערט זיך נישט ערנסט. און א מאָדנע פּייפּעריל שפּרינגט אונטער, עס פליהט דורך די קאַפּעלע מיט זיגזאַגען פון א בליץ און מיט א געלעכטער פון איין אמת'ן לץ: חאַ־חאַ־חאַ! און חי־חי־חי! דער קלאַרנעט איילט זיך נאָך! און מעשים טהוט ער, דער קלאַרנעט! להכעים טהוט ער, מען פיהלט בחוש דען להכעים!

און אַצונד ערשט שווימען אַרויס דריי־פיער פּיערעל... און משונה־זים שפּיעלען זיי, די פּיערעל. משונה־זים ווי די תאוה אַליין; ווי דער יצר־הרע, ווען עס רינט איהם האָניג פון מויל! און עס נאַרט זיך אַריין, דאָס שפּיעלען, אין די הערצער; עס פליעסט אַריין ווי א בוימעל און פאַרשכּורט ווי אַלטער וויין!

אויפגעפלאַמט ווערט דאָס טעאַטער; די מיילער אָפען, אין די אויגען בליצען!

און דאָ הייבט זיך ערשט אויף דער פֿאָרהאַנג און עס בעווייזען זיך איין „ער“ און א „זי“ — א „בן־מלך“ מיט א „בת־מלכה“, און זיי זינגען!

זיי זינגען מיט ווערטער, מיט פֿלאַמענדיגע ווערטער. ווי ברענענדיגע שלאַנגען פֿליהען זיי פֿון די מיילער אַרויס! און דאָס גיהנם ברענט זיי אויף די פּנימער; ווי די מייוולאָנים שפּרינגען זיי זיך אַקעגען! און דאָס האַלזען זיך, דאָס קושען זיך און דאָס זינגען, און שפּרינגען — געהט אַלץ שנעלער און שנעלער, און ווערט פֿייער־פֿלאַמענדיגער מיט יעדער רגע!

און אינ'ם פֿייער ברענט שוין דאָס גאַנצע טעאַטער. די גאַנצע גאַלעריע מיט זכרים און נקבות, מיט די דערהיצט־פֿערשוויצטע פּנימער און ווילד פֿלאַמענדיגע אויגען... ווי א מבול האָט עס פֿערפֿלייצט!

און דאָס גאַנצע טעאַטער זינגט!

א ים פֿון ברענעדיגער תאוה האָט זיך אויסגעגאָססען — א גיהנם ברענט! שדים טאַנצען, מלאכי־חבלה פֿיהרען א פֿייערדיג ראָד...

דאָס איז געוואָרען פֿון פּרהצור'ס „הכנסת־כלה“, דורך חיים'לס אל מלא רחמים, מיט'ן קיעווערס הילף!

נור פֿאַלען האָט קיין שיער נישט!

חרוב געוואָרען איז דאָס „יודישע“ טעאַטער. די בני־מלכים" זעננען צוריק שוסטער און שניידער געוואָרען; די בת־מלכה'ס האָבען זיך צוריקגעשטעלט צום קוימען. און מאַנכע פֿון די טעאַטער־נגונים זעננען מגולגל געוואָרען אין שאַרמאַנקעס...

אונזער נגון איז שוין קוים צו דערקענען!

איין אויסגעקראַכענער דיוואַן ליגט אויסגעשפּרייט אויף א הויף... צוויי מענער אין לייבקאַליער מאַכען קונצען, צוזאַמען מיט איין אויסגעדאַרט בלאַס מיידעלע, וואָס זיי האָבען ערגיץ געגנב'עט...

איינער האַלט א לייטער אויף א צאָהן. פֿייל פֿון בויגען לויפֿט דאָס מיידעלע אַרויף ביז'ן האָכסטען שטאַפּעל, און שפּרינגט פֿון דאָרטען אַראָב, און בלייבט שטעהן אויפֿ'ן צוויטענס אַקסעל! דער ערשטער דערלאַנגט איהר דערווייל אין פּלייצע; זי מאַכט עטליכע קאָזיאָלקעס אין דער לופֿט, און בלייבט שטעהן, פֿאַר'ן עולם אין הויף, מיט איין אויסגעשפּרייטער האַנד, און בעטעלט א נדבה!

עס איז אויך א טעאַטער, נור א טעאַטער פֿאַר געמיינע לייט! פֿאַר משרתים און דיענסטען!

אונטערן הימעל שפּיעלט מען, קאָסט עס ביליג; קויפֿט מען קיין בילעטען נישט, וואַרפֿט מען צווייערס און דרייערס! און זי מאַכט עס אַזוי קונציג, דאָס דאַרע מיידעלע!

דיקע טראָפּען שווייס רינען איהר פון רויט געמאָלטען פנים, אין די איינגע־פאַלענע אויגען ברענט א צער, — נור דאָס זעהט נישט דער עולם; זי אָטהעמט שווער, דאָס הערט ער נישט! ער זעהט נור די שאָנע קונצען, ער הערט נור די שאָנע מוזיק פון שארמאַנקע!

און די נשמה אין דעם דאַרען גוף פון אָרימען, געגנב'טען קינד, און דער אָרימער נגון אין דער הייזעריג־בלעכערנער שארמאַנקע, —ביידע קרעכצען, וויינען און צאַפּלען, ביידע בעטען זיך תקון...

עס איז אָבער בעשערט געוועזען, אַז פּדהצור'ס „הכנסת־כלה" זאָלל אויפ־געריכט ווערען! געהענדיג פון הויז צו הויז, וואַנדערנדיג פון שטאָדט צו שטאָדט, האָבען די קונצענמאַכער אַזוי לאַנג מיטגעשלעפּט דאָס אָרימע קינד, ביז עס איז, לא עליכם, קראַנק געוואָרען...

עס איז געוועזען אין ראדזיוויל ביי דער גרעניץ. דאָרט האָבען זיי דאָס קראַנקע קינד איבערגעלאָזט אונטער א צוים און זעננען די גרעניץ אַריבער; יאָג נאָך דען ווינד אויפ'ן פעלד! האַלב נאַקעט, מיט ברוינע־בלאָהע צייכען פון שלאָג אויפ'ן לייב, איז עס געלעגען אין א היץ!

רחמנות־דיגע לייט האָבען דאָס קינד אויפגעהויבען און געטראָגען אין הקדש אַריין... אויסגעהאַלטען האָט דאָס קינד א טיפוס, און אַרויס איז עס פון שפּיטאָל א בלינדע אויף ביידע אויגען!

און אַצונד בעטעלט דאָס אָרימע קינד. פון הויז צו הויז געהט עס, פון טיהר צו טיהר און בעטעלט...

און כמעט זי רעדט נישט... זי קען מיט וואָרטער נישט בעטלען... זי שטעלט זיך ערגיץ אָב, און וואַרט; דערזעהט מען זי נישט, הייבט זי אָן זינגען איהר נגון מען זאָלל זי דערהערען... און דער נגון איז פון דער שאַרמאַנקע!

און וואָס זאָגט אַצונד דער נגון?

רחמים בעט ער זיך! רחמנות פאַר איין אומגליקליך קינד...

„שלעכטע מענשען האָבען מיך אַרויסגעגנב'עט פון א גוטען טאַטען, פון א האַרציגער מאַמען, פון א וואַרימע און זאַטטע היים!"

„מען האָט מיך אַרויסגעריסען פון אַללעם גוטען; אויסגעניצט און אַרויס־געוואָרפען ווי א שאָל פון איין אויסגעגעסענער נוס!"

„רחמנות פאַר איין אָרים, אָרים קינד!"

און נאָך בעט זיך דער נגון:

„עס איז קאַלט און איך געה נאַקעט; הונגעריג בין איך אויך... און דען קאָפּ, וואו אַנידערצולעגען, האָב איך אויך נישט... און בלינד בין איך דערצו!"

אַזוי האָט דער נגון געבעטען. און דאָס איז געוועזען זיין ערשטע מדרגה אַרויף; מען האָט דורך איהם צדקה געגעבען!

אין ראַדזיוויל איז געוועזען אַ יוד אַ למדן... ער איז אפילו קיין מתנגד נישט געוועזען; קיין חולק אַוודאי נישט. נור ער האָט פשוט קיין צייט נישט געהאַט צו פאָהרען... ער האָט די גמרא נישט פערמאַכט!

פאַר בטול תורה האָט ער מורא געהאַט!

מען זאָלל איהם בית המדרש נישט מבטל זיין פון למוד, פלעגט ער זיצען און לערנען אין דער היים; דאָס ווייב זיצט אַ גאַנצען טאָג אין קלייט; די קינדער — אין חדר.

עס פלעגט איהם אַמאָל דורכפליהען אין קאָפּ אַ רעיון: אפשר פאָהרען ערגיץ? דאָס האָט איהם דער יצר טוב, מן הסתם, אונטערגעזאָגט. וואָס טהוט דער יצר הרע? פערשטעלט ער זיך אין יצר טוב און אָנטפערט: מהיכי תיתא, אַוודאי דאַרף מען אַמאָל פאָהרען! נור עס איז נאָך צייט; מען דאַרף פריהער ענדיגען די מסכתא, יענע מסכתא!... און אַזוי זעננען אַוועק חדשים און יאָהרען!

פון הימעל האָט מען אָבער, אַ פנים, געוואָלט, ער זאָלל קומען צו ר' דוד'לען!

מאַכט זיך אַזאַ מעשה:

איינמאָל זיצט ער זיך, דער למדן, און לערנט, און דערהאָרט אַ געזאַנג פאַר דער טיהר; בייזערט ער זיך אויף זיך אַליין:

אַז מען זיצט און לערנט דאַרף מען נישט הערען, וואָס אין גאַס, וואָס פאַר דער טיהר טהוט זיך! מען דאַרף בטל ווערען אין דער תורה!

ער הערט דאָך אָבער פאָרט. נעהמט ער און פערשטאָפּט ער זיך מיט די פינגער די אויערען. דער נגון גנב'עט זיך אָבער פאָרט אַריין, אונטער די פינגער גנב'עט ער זיך. ווערט ער נאָך מעהר בייז, האַפּט ער מיט כעס די לאַנגע באָרד אין מויל אַריין און, בייסענדיג די באָרד, לערנט ער ווייטער! מיט כח לערנט ער!

דער נגון לאָזט נישט אָב. ער הערט איהן וואָס אַמאָל שאַרפער. אין מיטען דערפיהלט ער, אַז עס איז קול באשה — אַ מיידיל זינגט! גיט ער שוין אַ געשריי אַרוים אויף אַ קול: חצופה! אַוועק פון מיין הויז! געהט דער נגון אַוועק... נור, אַ מעשה נורא — מען זינגט שוין נישט, און ער הערט ווייטער! דער נגון זינגט זיך איהם אַליין אין אויער, אין דער נשמה! מיט כח קוקט ער אין ספר אַריין, מיט כח וויל ער זיך דורכנעהמען מיט דער סוגיא, עס געהט נישט! דעם למדנ'ס נשמה ווערט וואָס אַמאָל פולער און פולער מיט'ן נגון...

פֿערמאַכט ער די גמרא און שטעלט זיך דאַווענען מנחה; —

ער קאָן אָבער נישט, נישט לערנען, נישט דאַווענען, גאָר נישט! ווי א זילבערן גלאָקיל קלינגט אין איהם דער נגון! דער מענש האַלט עס נישט אויס! ער געהט ממש אויס פֿאַר צער! עס געהט אַוועק א טאָג א צווייטער, א דריטער — ער פֿאַלט שיער נישט אין א מרה שחורה אַריין... ער פֿאַסט תעניתים — עס העלפֿט נישט! ער קאָן דעם נגון נישט פּטור ווערען! ער וועקט איהם ביינאַכט פֿון שלאָף!

און דאָס איז א מענש, וואָס האָט, זייט ער לעבט, קיין מנחה פֿאַר איין עמוד נישט געדאַווענט; כמעט קיין קול נגינה פֿון זיך נישט אַרויסגעגעבען! שבת פֿלעגט ער די זמירות אָבזאָגען און אויפֿ'ן אָרט פֿון זינגען — לערנען א בלאַט גמרא!

פֿערשטעהט ער דאָך, אַז עס איז נישט פּשוט!

„מעשה שטן"! טראַכט ער און פֿאַלט ביי זיך אָב גאָר אין גאַנצען.

דאַכט זיך, אַז אַצונד מוז מען שוין פֿאָהרען?

פֿראָגט אָבער דער יצר הרע: יאָ פֿאָהרען. נור וואו אהין? צדיקים איז דאָ אסך, — וועלכער איז דער אמת'ער צדיק, ביי וועמען קאָן מען באמת א פּעולה האָבען? הויבט אָן דער למדן צו קלערען.

בעקומט ער נאָך א ווינק פֿון אויבען.

מאַכט זיך א מעשה און ר' דוד'ל טאַלנער מוז עוקר זיין און פֿאָהרען איבער ראַדזיוויל...

די מעשה פֿון דער מסירה ווייסט איהר אַוודאי. און זאָגען זאָג איך אייך, אַז עס איז איין עונש געווען! מען האָט נישט געדאַרפֿט אַרויסגעב'ענען ר' דוד'לען פֿון וואַסילקאָוו און פֿיהרען קיין טאַלנע; מען האָט נישט געדאַרפֿט מבייש זיין קיין שטאָדט! און חרב ונחרב איז דאָס וואַסילקאָוו, נעבּיך, געוואָרען!

די גאַסטהייזער האָט מען פֿערמאַכט; אָרום און אָרום די קרעטשמעס זעננען בטל געוואָרען! עד כּכּר לחם זעננען זיי, לא עליכם, געקוממען...

נאַ דיר! מסר'ט מען און טאַלנע ווערט אויך חרוב!

ר' דוד'ל האָט געהאַט א גאָלדענע שטוהל, מיט איין אויסגעקריצטען פּסוק: דוד מלך ישראל חי וקים! מאַכען מוסרים דערפֿון א פּאָליטיקא און עס שלאָגט אָן אין פּעטערבורג...

מילא מ י ר ווייסען, אַז עס איז געווען בבחינת: מאן מלכא רבנן... נור געה פֿערטייטש עס די גענעראַלען אין פּעטערבורג!

הכלל, ר' דוד'ל מוז עוקר זיין. האַלט ער, דורכפֿאָהרענדיג, שבת אין ראַדזיוויל, און אונזער ראַדזיווילער למדן געהט למזל צו'ם שלש סעודות!

דער יצר הרע גיט זיך אָבער נ א ך נישט אונטער. ער קומט אַריין און זעהט

אַ קליין יורעלע, טאַקי אַ פּיציל יורעלע זיצט אויבען אָן ביים טיש. מען זעהט נישט מעהר אַרוּם נור אַ גרויס, גאָר אַ גרויס שטריימעל מיט זילבערנע האָר, וואָס פאַלען איהם אויפ'ן פּנים! מען זיצט שוויינענדיג, מען זאָגט קיין תורה נישט... ענטפאַלט איהם טאַקי, דעם למדן, דאָס האַרץ...

דאָס איז עס אונ גאָר? טראַכט ער דער למדן.

נור ר׳ דוד'ל האָט איהם שוין דערזעהן אונ גיט אַ זאָג: זעץ דיך, למדן!

אונ באותו הרגע איז ער שוין צו זיך געקומען. ער האָט שוין געחאַפּט ר׳ דוד'לס אַ בליק, ער האָט איהם שוין אַ בריה געטהון ביי דער נשמה!

איהר האָט אַ וודאי געהאָרט פון טאַלנערס אויגען! אין זיינס אַ בליק האָט געשטעקט אי שררות, אי קדושה, אי גבורה; וואָס איהר ווילט האָט אין בליק געשטעקט!

אונ, אז ר׳ דוד'ל זאָגט: זעץ דיך, מאַכט מען שוין דעם למדן איין אָרט ביים טיש. זעצט ער זיך אונ וואַרט.

אונ אז ר׳ דוד'ל זאָגט ווייטער:

— מען איז מכבד דען למדן מיט אַ נגון! ענטפאַלט איהם די מוטערס מילך; ער—אונ אַ נגון...

נור עמיץ דערלאַנגט איהם שוין אין פלייצע; אז ר׳ דוד'ל הייסט, זינגט מען! מילא, זינגט ער!

אונ ער הויבט, נעביך, אָן מיט אַ ציטער; אונ ער שטאַמעלט קוים אַרוּס איין התחלה פון אַ נגון. אונ וואָס ווילל ער זינגען, דער למדן? מן הסתם דער יתומה'ס נגון; קיין אַנדערן קען ער נישט! אונ ער ציטערט, אונ שטאַמעלט, אונ זינגט. אונ דער נגון ווערט שוין ווייטער איין אַנדערער! ער האָט שוין אַ ריח תורה, אַ יניקה פון קדושת שבת, מיט אַ הרהור תשובה פון אַ יוד אַ למדן... אונ זינגענדיג, דערפיהלט ער, דער למדן, דען נגון, אונ הויבט אָן וואָס אַ רגע בעסער אונ פרייער צו זינגען...

אין מיטען הויבט אָן ר׳ דוד'ל, ווי זיין שטייגער פלעגט זיין, שטילערהייט אונטערצוברומען, דער עולם דערהאָרט אונ האַפּט אונטער. מיט'ן עולם צוזאַמען צוהיצט זיך דער למדן אויך, ער קריעגט אַ ברענן! ער איז שוין גאָר אַרוּס פון די כלים, — ער זינגט טאַקי!

אונ דער נגון הויבט זיך אָן פלוצים צו גיסען ווי אַ „נהר־די־נור" — אַ פייער־פלאַמענדיגער טייך... אונ די פאַליעס שלאָגען אַלץ ברייטער אונ האָכער, אַלץ פייערדיגער אונ פלאַמנדיגער!

אונ עס ווערט דער נגון שוין ענג אין שטוב, אונ ער רייסט זיך דורך די פענסטער אין גאַס אַריין! אונ עס גיעסט זיך אין גאַס אַריין אַ ים פון קדושה, פון

פייערדיגער קדושה; אונ נבהל ונשתומם רופט דער עולם אין גאס:
— דער יתומה'ס נגון! דער יתומה'ס נגון!

דער נגון האט בעקוממען תקון אונ דער למדן אויך!

פארן אוועקפאהרען האט איהן ר' דוד'ל אוועקגענוממען אין א זייט אונ געזאגט א פאר ווערטער.

— למדן — האט ער איהם געזאגט — האסט מבייש געוועזען א בת ישראל! דו ביסט אויפ'ן שרש פון איהר נגון קיין מבין נישט געוועזען! האסט זי גערופען חצופה! —

גיט מיר, רבי, א תשובה דערויף — בעט זיך דער למדן.

— נישט נייטיג, — מאכט דער רבי, זכרונו לברכה, אויפ'ן ארט פון תשובה טהו בעסער א מצוה!

— וואס פאר א מצוה רבי?

— מאך דעם מיידיל חתונה; הכנסת כלה איז א גרויסע מצוה!

. . . .

אונ צונד הארט די צווייטע זייט פון דער מעשה:

אין עטליכע יאהר שפעטער, אז דאס מיידיל האט שוין לאנג חתונה געהאט מיט איין אלמן א סופר, איז מען ערשט געוואהר געווארען פון וואנען זי קומט ארויס!

עס האט זיך אויסגעוויזען, אז דאס מיידיל איז דעם אלטען קאצנערס איין איניקיל! אונ די מעשה איז אזוי געווע'ן:

דער איידעם זיינער, דער קיעו'ער, איז זיך אמאל געגאנגען מיט'ן ווייב אין טעאטער אריין אויף א גאנצען אבענד, אונ טאקי דעם אבענד האט מען זיי אוועק־געגנב'ט דאס איינציגע קינד...

נור אבגעבען זיי די טאכטער האט מען שוין נישט געקאנט...

די מוטטער האט שוין לאנג נישט געלעבט אונ דער פאטער איז שוין לאנג געוועזען אין אמעריקא...

יוחנן מלמד'ס מעשה'ליך.

ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואנען צו לעבען.

1.

הקדמה, איך בין אייך מוסר מודעה און בין מיך מתנצל, מיין דעה, אז עס קיין כפירה נישט פערהאנען.

רבותי! איך יוחנן מלמד, וויל אייך דערצעהלען א „מעשה".

און די „מעשה", וואס איך וויל אייך דערצעהלען, וועט זיין ווי א רעדעל אין א ראד — א מעשה בתוך מעשה.

און ביידע „מעשיות" טראכט איך מיר נישט אוים פון קאפף; זייג נישט, ווי דער עולם זאגט, פון פינגער ארויס, איך בין, ברוך השם, קיין שרייבערל נישט; מיין אבות אבותינו זעננען קיין שרייבער נישט געוועזען.

און פערצעהלען וועל איך אייך פשוט'ע דבורים, אהן זאלץ און אהן שמאלץ; מליצות האב איך פיינט... ווער עס זאגט אמת, דער דארף קיין מליצות נישט... דער רעדט פראסט מאמע-לשון...

נאך איין הקדמה מוז איך אייך געבען: איך האלט פאר מעגליך, אז די מעשיות, וואס איך וויל אייך דערצעהלען, וועלען אייך אויסווייזען בעשיינפערליך, אז אין א סך זאכען זענט איהר, רבותים, צו ווייט פערקראכען; אז איהר האט אייך צו פיעל פערלאזט אויף אייערע חושים; אז אויף דער וועלט זענגען פערהאנען א וואלכע זאכען, וואס האבען זיך נישט געחלומט, נישט אייך, נישט די גראסטע חכמים אייערע... בעט איך אייך מאקי, איהר זאלט קיין פעראיבעל נישט האבען.

ווילט איהר — גלויבט, נישט — נישט!

אגב, וויל איך מיר פערענטפערן פאר אנשי שלומנו.

אנשי שלומנו קאנן פערדריסען, וואס איך זאג מכלומרשט אוים פון חדר. בפרט היינטיגע צייטען מיט אזוי פיעל כופרים... און דורך זי קאן אפשר

אַרויסקומען אַ תקלה, חס ושלום!... האָב איך טאַקי פאַר אַנשי שלומנו אַ בשורת טובה! איך וויל זיי אָנזאָגען, אַז עס איז גאָר קיין כפירה, חס ושלום, גישט פערהאַנען; עס איז אין גאַנצען איין אויסגעטראַכטע מעשה!

די גאַנצע וועלט איז סאַמע אמונה! —

אונ קאָנן דען אַנדערש זיין?

די וועלט איז גרויס אָהן אַ שיעור, טאַקי אין־סוף! אונ אונזער מח, איז אַזוי קליין, אַזוי פּיצעל, אַז מיר זעהען אויס ווי אַ מענש, וואָס געהט אַרום אין אַ פינס־טערער נאַכט, אין אַ וויסטער, פינסטערער מדבר, מיט אַ גראָשינדיג ליכטל אין דער האַנד, וואָס לייכט קוים ד׳ על ד׳!

איך האַלט מיך ביי מיינעם: אָהן אמונה איז נישט מעגליך! מיט׳ן שכל אַלליין קאָנן מען נישט אויסקוממען. אַלא וואָס? די זעלבע פּוסטע שרייבערליך, וואָס מאַכען די ביכלעך פאַר׳ן המון־עם, פאַר די קאַבענס אונ דיענסטמיידען; וואָס טראַכטען אויס מעשיות פון גזלנים אונ רוצחים, פון פאַלשע ועקסיל אונ פאַלשע געלד־מאַ־כער, — אַבי איבערצושרעקקען דעם עולם, דאָס בלוט זאָלל אויפקאָכען...

אָט — די אייגענע שרייבערליך, האָבען אויסגעטראַכט די כפירה, דאָס אפיקורסית! אונ אויך מהאי טעמא, איבערצושרעקקען דעם המון — די דיענסט־מיידען מיטן שוסטער, מיט די שניידער יונגען...

דער אמת איז, אָהן אמונה, אָהן רצון! אויף פראָסטע יודיש הייסט עס, — אַ מענש, וואָס גלייבט נישט, וויל גאָר נישט, גלוסט צו גאָר נישט!

אַזא מענש איז נישט מעהר, ווי אַ שטיק ליים, אַ גולם!

אונ, אויב דו זעהסט, אַז מענשען האָבען תאוות, אָבער זיי ברעכען די תאוות צו ליעב גראָססערע, אָדער האָבערע תאוות, אַז מענשען, על כל פנים, עסען אונ טרינקען, האָבען שלום בית, אַרבייטען מיט שוויים, דער מח איז פערטהון אין מסחרים, — זיי וויסען, אַז זיי גלויבען! אַז זיי גלויבען לכל הכחות אין זייער אייגען לעבען!...

וואָרען מסופק זיין, קאָנן מען אין דעם אויך! אַז מען וויל, זאָגט מען — גאָר נישט! אונ תהו עפים!

דער כלל איז: אַללע גלויבען! נור וואָס דען? איינער גלויבט, אַז דער לויתן געהט פאַר׳ן שור הבר: אונ דער אַנדערער זאָגט: ניין! דער שור הבר איז פריהער, אונ דער לויתן קוממט דערנאָך, אַלס צו־ביים. אונ אַ יונגערמאַנן אַ משכיל, וואָס גלויבט נישט, נישט אין שור הבר, נישט אין לויתן, גלויבט אין עטער! אונ וואָס איז אַזוינס דער עטער? האָט מיר זייערס אַ מענש פערטייטשט, אַז עטער איז אַזוינס, וואָס איז נישט קיין גוף, נישט כח בגוף; נישט קיין נשמה, נישט קיין רוחניות גאָר... אונ ער פערנעהמט גאָר נישט קיין אָרט, אונ האָט נישט קיין משקל... מ׳מ

אין וואָרט: אַ „יאָ“ און אַ „ניין“ צוזאַממען!

פֿראַג איך איהן, צו ער האָט געזעהען דען עטער?

ניין, — זאָגט ער, — נור ער גלויבט! הכּלל — מען גלויבט!

וואָס דען איז דער חלוק?

נישט מעהר, נור וואָס יעדערער האָט זיך ז י י ן רבּי'ן, ז י י ן אמונה, כּמעט — זיין עבודה זרה'לע!

אַללע קוקען פֿאַרטמדע אין די מיילער אַריין! אַללע קושען, נור איינער קושט דאָס פּרוכת, האָטש ער ווייסט נישט, וואָס אין אָרון שטעהט; און אַ צווייטער — דען „מגלה טמירין“, אַז ער פֿאַלט איהם אַראָב פֿון טיש!

און בעיני ראיתי — געזעהען האָב איך מיט מיינע אויגען, ווי איינער פֿון זייערע לייט, האָט אַ קוש געטהון דען „מסתּרי פּאַריז“! און, לויט איך האָב געהאָרט פֿון אַ זיכערען מענש, איז דער „מסתּרי פּאַריז“ אַ „מעשה נורא“ פֿון עפּיס אַ „חרבונה“, — נישט אונזער חרבונה, דער „זכור לטוב“ פֿון דער מגלה — נור עפּיס אַ האַלץ־האַקער, פֿון פּאַריז, וואָס איז אַרומגעגאַנגען מיט באָרפֿיסע פֿיס אויף שטיקער גלאָז; און נאָך אַזאַלכע שקרים, וואָס אַ פּאַריזער שקרן האָט אויסגעטראַכט, און אַ ווילנער משׂכּיל האָט איבערגעשריבען אויף לשון קודש!

רבּותי! איך האָב, ברוך השם, אָבגעלעבט אַ שטיק וועלט. בינ'ען בין איך געוועזען מלמד אין דאָרפֿער און אין שטאָדטליך, און אין גרויסע שטאָדט! שוין אַ יאָהר זיבען בין איך, ברוך השם, מלמד אין ווארשא, און קום, געלויבט דער איבערשטער, צווישען מענשען, און קענן מענשען ..

איך קענן מתנגדים, וואָס שפּרינגען אוים דער הויט פֿאַר אַ „ויצמח פּורקניה“; חסידים, וואָס האַלטען די, וואָס פֿאָהרען צו אַנדערע רבּיים, פֿאַר כּופֿרים בעיקר, חס ושלום!

אויך קענן איך משׂכּילים, אַ סך משׂכּילים; גראָסערע און קלענערע, קעננער און אַזוי שדייגערלעך, און אפילו אַ סך, אַ סך טופּקרים!

דאָס אַלס קענן איך, נור קיין כּ ו פ ר, דאָס האָב איך נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג נישט געזעהען!

איך האָב אפילו די העזה צו זאָגען, אַז צווישען דען גאַנצען עולם משׂכּילים, איז נישט דאָ א י י נ ע ר, וואָס זאָלל האָבען זיין אייגענעם שניטט! וואָס זאָלל האָבען זיין אייגענע שׂטה, זיין אייגענען דרך. איך האָב אפילו צווישען גאַנצען עולם משׂכּילים נישט געזעהען קיין מענשען, וואָס זאָלל קוקען אויף עפּיס מיט אייגענע אויגען... אויסער, אָפשר, צוויי דריי גדולים — קאַרפּען־קאָפּף... די רעשט, — ווי איהר קוקט זיי אָן — די גאַנצער חברה משׂכּילים, זעננען ניש ווערט, זאָג איך אייך, קיין אויסגעבלאָזען איי! זיי זעננען אויך חסידים, נור אַנדערע חסידים! זיי גלויבען אין

זייער רבין! און זיי הענגען אין זייער גדול הדור, פונקט ווי מיר אָן אונזער גדול הדור!

איך קאָן שווערען בנקיטת חפץ, אז קיינער פון זיי האט גאָר קיין שטה נישט, אפילו נישט אויף חיי שעה! נור אלץ אמונה אינם גדול. און זיי טהוען איהם נאָך, און וויסען אפילו קיין חלוק נישט צווישען דעם, וואס דער גדול האט געזאָגט מיט ישוב הדעת, מיט א קלאָרען שכל, מיט איין ערנסט, און וואס ער האט געזאָגט אין פלוק, צו אין כעס, צו גאָר לשם נצחון!

פונקט ווי אַנשי שלומינו, עס פעהלט נאָך נישט א האָר!

און קומט צו מיר איינער פון דער חברה, און זאָגט מיר, אז ער איז א כופר, — עס איז דאָך נאַריש, איך וועלל דאָך איהן נישט מבַיש זיין, — נור ווייסען וויים איך, אז ער מאַכט חוזק, אָדער גלאַט ער מאַכט זיך גרויס! אז דוקא האט — אַזוינער כורא ביינאַכט צרוים צו געהן איינער אַליין! און אָפשר מוז ער אַזוי זאָגען, די פרנסה ווילל אַזוי! און, וואס טהוט אַלץ נישט א מענש צוליעב פרנסה!... עס קאָן אויך זיין אַ מענש — אַ נאַרר, סתם א שוטה; אַזוינער וואס ווייסט נישט, וואס ער ווייסט נישט, אין וואס מען מוז גלויבען!...

און אויב אַזוי, וואס זאָללען מיר זיך שאַמען מיט דעם, אין וואס מיר גלויבען?!

כמט וואס זענגען אנשי שלומנו אָרגער פאַר דער חברה משכילים, וואס טהוען נישט מעהר, נור פערצאָהלען און פערצאָהלען, באַבע מעשות און שבחים פון זייערע גדולים? באשר בכן — אונזערע מעשיות זענגען נישט קיין אויסגעטראַכטע? באשר בכן — מיר שרעקען נישט דען עולם מיט גזלנים, רוצחים, פאַלשע געלד און פאַלשע וועכסעל מאַכער! דוקא מוז מען שרייבען, וואס עס איז נישט געשטויגען, נישט געפלויגען?

און בפרט, אַז איך ווילל נישט דערצאָהלען קיין מעשה מעבר לים, און נישט קיין מעשה פון קדמונים, נור א זאַך, וואס האט זיך געטראָפען, דאַ, אין אונזער וואַרשא, און דוקאַ ערשט נישט לאַנג!

איי וואָס? עס וועט קומען איינער און זאָגען: לא־כי! שקר די זאַך!

אדרבא, זאָלל ער קוממען, זאָלל ער די העזה האָבען! איך, ברוך השם,— בין, א פראָסטער מלמד, נישט קיין שרייבעריל, חס ושלום, און מיין מלאָכה איז נישט קיין ליגענט, און מיין פרנסה איז נישט פון ליגענט!

הכלל — די מעשה איז אמת,— אפשר וועט עמיצער קוממען און געבען איין אנדערן פירוש? וועל'מיר הערען!

און ביז אהער איז די הקדמה, צונד געהט די מעשה גופא!

2.

דעם שוויגערס, זכרונו לברכה, אַ גלייך־וואָרטיל; די מעלות פֿון מיין אחי, עליו השלום; איין התחלה־טובה.

מען דערצאָהלט פֿון שוויגער, עליו השלום, אַז איין מאָל האָט מען איהם געפֿרעגט, פֿאַר וואָס ער זאָגט נישט קיין תורה ווי אַללע צדיקים; האָט ער, — ווי זיין שטייגער איז געווען, — געשוויגען.

אין אַ שעת רצון אָבער, אַז מען איז צון איהם צוגעשטאַנגען, שטאַרק מפציר געוועזען, האָט ער מיט זיין שמייכעלע אַזוי געזאָגט:

די וועלט — זאָגט ער — וואונדערט זיך אויף מיר, פֿאַר וואָס איך זאָג נישט קיין תורה; און איך וואונדער מיך אויף זיי, ווי קאָננען זיי גאָר זאָגען תורה? ווי קאָן מען עס אָנהייבען און אויסלאָזען אַ תורה, אַז די תורה האָט נישט, נישט קיין התחלה, נישט קיין סוף, אַז ז' איז אין־סוף!

אלא מאי? דער ענין דערפֿון איז אַזוי: די וואָס הייבען נישט אָן צו קעננען די תורה, און זאָגען, וואָס עס קומט זיי אין מויל אַריין, הייבען אָן, ווען און וואו זיי וויללען, און ענדיגען וואו און ווען זיי וויללען! וואָרען די תורה, וואָס זיי זאָגען, איז נישט דער אין־סוף; נישט דעם רבונו של עולם'ס תורה! נור זייער אייגענע, אויסגעטראַכטע תורה!... אַזעלכער אָבער וואָס קענן די תורה, זאָגט נישט קיין תורה. וואָרען ער ווייסט נישט, וואו אָנצוהויבען און וואו אויפֿצולאָזען!

און לאָ'מיר זעהן אין וועלט זאַכען, למשל: ביי'ן אַ דין תורה. מען רופֿט אַיין עדות. איין עהרליכער מאַנן, וואָס וויל נישט און קאָן נישט זאָגען קיין ליגענט, אַז ער שטעלט זיך פֿאַר'ן בית־דין, הייבט ער אָן פֿון ששת ימי בראשית, און קאָן גאָר נישט צו קוממען צו דער זאַך; בפרט צום סוף המעשה... אָבער דער, וואָס זאָגט אויס'ן קאָפּף אַרויס, דער איז זיך אַלץ מסדר, דער רעדט ווי אַ מענש, דער ווייסט איין אָנהייב, און ווייסט אַ סוף... און די מעשה אַליין גיעסט זיך ווי אַ בוימעל!

הוא הדין ביי'ן אַ מעשה: אַ שרייבעריל, וואָס נאָגט אויס, ווי מען זאָגט, פֿון פֿינגער, קאָנן אָנהייבען און ענדיגען אַ מעשה, ווי ער וויל, ווען ער וויל... עס איז זיין אייגענע זאַך, טהוט ער מיט איהר ווי ער וויל! וויל ער, מאַכט ער זי גרויס, וויל ער, מאַכט ער זי קליין... איך אָבער, וואָס וויל פֿערצאָהלען דברים כהויתן, — איין אמת'ע מעשה, ווייס איך טאַקי נישט, פֿון וואַנען אָנצוהייבען און וואו זיך אָבצושטעלען! „אין כל חדש תחת השמש" — יעדע זאַך הענגט אָב פֿון אַ פֿריהערדיגע זאַך, און די פֿריהערדיגע זאַך אין אַ נאָך פֿריהערדיגע, און יענע ווייטער

איז אויך נישט צו פֿערשטעהן, אַז מען ווייסט נישט, וואָס גאָר פֿריהער איז געווע־זען, אונ אַזוי קומט מען צו ששת ימי בראשית...

נור לכבוד אָחי אהובי זיינוויל־יחיאל, עליו השלום, וועל איך אָנהייבען ביי'ן איהם...

עס איז ידוע לכל — די גאַנצע פֿראַנציסקאַנער גאַסס ווייסט, אַז מיין ברודער, זכרונו לברכה, איז געוועזען אַ למדן מופלג אונ איין אמת'ער ירא שמים.

איין אַלמן איז ער געוועזען, אונ אויף דער עלטער איז ער געבליבען איינער אַליין מיט דער טאָכטער, ברכה לאה; אַ בתולה, להבדיל בין החיים והמתים! געלעבט האָט ער אין דחקות; קנעללען האָט ער שוין כח נישט געהאַט. איז ער טאַקי, נישט פֿאַר אַייך געדאַכט, נישט פֿאַר קיין שום יוד געדאַכט, געבליבען אָהן ברויט. אונ די בתולה ברכה לאה, וואַקסט קיין עין־הרע, אויף הייבען... הכלל — צרות צרורות!

וואָס טהוט דער רבונו של עולם? קוממען זיך צוזאַמען עטליכע בעלי־בתים; טאַקי אנשים חשובים, פֿיינע בעלי־בתים, וואָס האָבען ביי'ן איהם קינדער געהאַלטען, אונ נעהמען אויף זיך חתונה צו מאַכען ברכה לאה'ען, אונ צו געבען מיין ברודער, עליו השלום, אויף הוצאות, ער זאָלל זיך אַוועק פֿאָהרען, קיין אָרץ ישׂראל.

הגם די נסיעה איז נישט געקוממען לידי גמר, ווייל עס האָט'ען, לא עליכם, אָנגעחאַפּט דער פֿעהלער, אונ ער איז, לא עליכם, נפטר געוואָרען אויפֿ'ן וועג, האָט ער דאָך זוכה געוועזען צו זעהן צפת, וואו ער איז נסתלק געוואָרען, אונ איז דאָרט געקוממען בכבוד גדול צו קבר־ישׂראל.

דער צפת'ער רב האָט געהאַלטען אַ שאַרפֿען הספד אונ האָט'ן אָבגעדרוקט, דעם הספד, אין ספר „מרגליות טובות", וואָס ער האָט אַרויסגעגעבען, אונ ווער עס קוקט אַריין, לעקט די פֿינגער.

אונ, אַז איך האָב שוין איין התחלה, וועט שוין געהן די מעשה גופא...

3.

די מעשה גופא! נישט געטראָפֿען, צרות צרורות, ברכה לאה ווערט אַ עגונה.

גדולה צדקה, צדקה איז אַ גרויסע זאַך; אָבער נור פֿאַר די, וואָס גיבען צדקה. נישט מקנא בין איך אָבער דען, וואָס נעהמט צדקה, וואָס מוז, נעביך, אָנקוממען צום גבאי של צדקה...

אונ מקנא בין איך מיין ברודער, עליו השלום, וואָס איז נפטר געוואָרען צו דער רעכטער צייט, אונ האָט די שפּעטערדיגע צרות נישט געזעהען!

ווארען די בעלי בתים, וואס האבען געגעבען אויף הכנסת כלה, האבען גאר פערגעסען, אז ברכה לאה איז א בת תלמיד חכם, אונ א כשר׳ע פרומע נשמה... אונ מען האט פאר איהר נישט געזוכט קיין חתן לפי כבודה, ועל אחת כמה וכמה נאכען פאטערס כבוד...

זייער גאנצער מיין איז געוועזען, צו געבען איהר א מאנן, א ברויטגעבער; איינמאל פאר אללע מאל, אראבצווארפען פון זיך דען עול!...

האבען זיי טאקי געטהון אהן ישוב הדעת, אבי גע׳פטר׳ט.

אונ מען האט בעקוממען א בחור׳ל בזול, איין איינגעהער ביי׳ן אדוואקאטען!

קיין גרויסע זאכען האט ער נישט פערלאנגט. מפרנס זיין א ווייב קאנן ער, — האט מען צוגעקלאפט.

האט מען געמאכט מלבושים, איינגעלעגט נדן, גערופען כלי־זמרים, געשטעלט א חופה, —

מזל טוב, מזל טוב!

מיר, דען אמת זאגענדיג, איז דער בחור נישט געפאללען. מיין פייגע, זאלל געזונד זיין, האט אויך געזאגט, אז גאר פון די אנטיקען איז ער נישט. נור, אז אחי, עליו השלום, האט גאר נישט געזאגט, האבען מיר א ודאי געשוויגען.

אונ דאס שווייגען איז קיין חכמה נישט געוועזען!

קוים איז אחי, זכרונו לברכה, אבגעפאהרען, האט זיך אנגעהויבען איין עסק! עס האט זיך אויסגעוויזען, אז עס איז נישט, ווי עס דארף צו זיין!

מן הצד בין איך געוואהר געווארען, אז דער שלום ביתביים זוג, איז א ביסל הינקענדיג: מען קריגט זיך, מען מאכט א ביסעל קולות, שכנים קלאפען אין די וואנד!

אויך האב איך געהערט, אז ברכה לאה וויל נישט ליידען, וואס בעלה, משה ישראל, איז נישט קפריסינדיג־פרום!

אונ ער וויטער מאכט איהר א מורא, אז ער וועט זיך נאך אנטהוען דייטש, אונ וועט ווערען אלליין א אדוואקאט!

אויך טענה׳עט משה ישראל, אז די בעלי בתים האבען איהן אריינגענארט אין זאקק; מען האט איהם געוויזען איין אנדערע, א שאנערע כלה; אויף דער וואלט ער נישט בעשטאנען! אונ איהרע מלבושים געפאללען איהם אויך נישט, צוזאממענגעקליבען, — זאגט ער, — אלטע לאכעס...

מען האט איהם צוגעזאגט, — זאגט ער, — קאסט, אונ מען ווייזט איהם א פייג!

אונ נאך א טענה האט ער, אז ער האט גערעכענט אויף קרבות מיט די בעלי בתים, ווי ער זאגט — פראטעקציא, אונ זיי, אז זיי האבען זיך נור אנגעגעסען אונ אבגעטאנצט אויף דער ארימער חתונה, לאזען זיי איהן נישט פאר די אויגען...

פֿערשטעהט זיך, אַז אַריינמישען זיך אין דער ערשטער שעה, האָב איך נישט געוואָלט... בעלי בתים און זוגתי, פֿייגא תחיה, האָבען נישט געלאָזט... און וואָס איז דאָס פֿאַר אַ נייעס? עס טרעפֿט זיך ביי לייטען! נאָך דער חתונה, איידער מען געוואָהנט זיך צו טרעפֿט זיך גאַנץ אָפֿט מחלוקת צווישען מאַנן און ווייב. דערנאָך — הרגל נעשה טבע, מען ווערט געוואָהנט לעבט מען!

און באמת, איך מיט זוגתי פייגא, תחיה, האָבּ'מיר אויך, דאָס ערשטע יאָהר נאָך דער חתונה, זיך אויפֿגעשטויסען... דערנאָך אָבער, אַז זוגתי פייגא האָט אָנגעהויבען קינדלען, פֿון קאָסט איז מען אַראָב, האָט מען די נאַרישקייטען אוועקגעלעגט.

איך האָב מיר אָנגעהויבען זוכען אַ שטיקעל עסק... עס איז מיר נישט געראָטהען; בין איך געוואָרען מלמד, און גאָר נישט מען לעבט, ברוך השם, הלואי, ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר!

הכלל, — שוויג איך! און בפרט, אַז אין קורצען האָט מיר זוגתי פייגא, תחיה, אַ וואונק געטהון אויף ברכה לאה'ן, ווי איינער זאָגט: פֿערשטעהסט? ! דאַרף מען דאָך מיר קיין פֿינגער אין מויל אַריין נישט לעגען; טראַכט איך: סימן טוב ומזל טוב! לאָזט זיך אָבער אוים אַ בוידעם!

ער איז דאָס אייגענע וואָס פֿריהער, נאָך ערגער ווי פֿריהער!

אונזער תכשיט האָט אַברהם אָבינו'ס מעלה; ער רעדט ווייניג און מהוט אַ סך: לא די, וואָס ער האָט זיך אָנגעטהוען דייטש, האָט ער נאָך אָנגעהויבען שפּיעלען גאַנצע נאַכט אין קאָרטען!

נאַכט אויף נאַכט ברענגט ער זיך אַהיים חברה־לייט, נייט נאָך ברכה לאה'ן, זי זאָלל זיי מאַכען טהיי, גיבען אַ ביסל בראָנפֿין, מאַכען אַ הערינג, און דוקא מיט עססיג און מיט בוימעל, אַ ניט — פּאַסט זיי נישט! צום פֿערבייסען מוזען זיין האָבען ווייסע זעממעל; ברויט — חס ושלום! און טאָמער פֿעהלט עפּיס פֿון די זיבען זאַכען, מאַכט ער קולות! און ער שפּאָט נאָך אוים אידר לייטען געלאָכטער!

נאָך אַ שאַש, זידעלט ער נאָך און שעלט!

זעה איך שוין, אַז עס איז נישט היטב, אַז מען טהאָר שוין נישט שווייגען; מאַך איך מיר אַ לב און איך געה צום זוג.

איך קום אַריין, הייב אָן, פֿערשטעהט זיך, מיט גוטע דבורים, מיט פֿיינע דבורים, אפילו מיט איין הלצה'לע, ווי מיין שטייגער איז; פֿאַר גוטפֿריינדשאַפֿט מאַך איך מיר אַ געלאָכטערל און זאָג איהם, אַז אויבוואהל, ער איז אַ פושע ישראל, איז נאָך פֿון דעסטוועגען קיין סכנת נפשות נישט! און דערצאָהל איהם די גדולות פֿון אַ בעל־תשובה... און זאָג איהם, אַז ברכה־לאה'ס זכות אבות וועט איהם בייששטעהן!

זאָלל ער נור, זאָג איך, אָנהייבען... זאָלל ער נור האָבען אַ הרהור תשובה!

איך זאָג איהם נאָך צו, אַז איך וועלל איהן מקרב זיין, מיטנעהמען אין מיין שטיבעל אריין. אונ, אַז איך וועלל, אם ירצה השם, פאָהרען, וועלל איך איהן אויך מיטנעהמען, וכדומה אַ זעלכע ווייכע דבורים...

פּלאַצט ער אָבער פאַר געלעכטער!

ער לאַכט אויס מיר, אויס'ן שטיבעל, אויס'ן רבי'ן. ער איז מיר מוחל—זאָגט ער — די אללע גליקקען, איך זאָלל איהם נור ברכה־לאה צונעהמען!

דערביי רעדט ער אַזוינע דבורים,— נישט פאַר'ן מויל צו ברענגען!

באין ברירה, האָב איך שוין אָנגעהויבען אַ ביסעלע הארטער. האָב איך איהם שוין געזאָגט, אַז חאָטש ער געהט דייטש, איז ער פאָרט איין עם־הארץ, אַ שוטה. אונ ווייטער האָב איך איהם, גאָר אָהן פחד, געזאָגט: אַז אויב ער וועט תשובה טהון איז רעכט, אונ אַז אויב נישט, וועט ער זיך טאַקי אויסרעכטען אַ שווארץ, פינסטער יאָהר אין גיהנום!

צולאַכט ער זיך ווידער אויף אַ קול! ווער גיהנום, וואָס גיהנום?! גלייך ער וואָלט דאָרט געוועזען אונ געזעהען, אַז עס איז, חס ושלום, קיין גיהנום נישט פערהאַנען!

אונ דערנאָך, ווייזט ער מיר נאָך, דער עזות מחוצף פנים, די טהיר!

וואָס האָב איך געזאָלט טהון?

ברכה־לאָה, זעה איך, איז גרין אונ געל, די טרעהרען גיעססען זיך איהר ווי וואַססער, געה איך אַרויס אונ שיקק דען מחוצף רופען צום דין.

קוממט ער נישט, וואַרט איך אַ צייט...

מיט דער צייט איז די זאַך שטילל געוואָרען! איך האָר נישט...

אונ האָרען האָר איך נישט, ווייל דער פושע ישראל האָט אָנגעזאָגט ברכה־לאה'ן, איהר פום זאָלל איבער מיין שוועל נישט קוממען; מכות אכזריות וועט ער זי שלאָגען! מילא, איז דאָך ב״ה לאה איין אשה כשרה, טהוט זי, וואָס דער מאַן הייסט; זיצט זי אין דער היים אונ שלינגט די טרעהרען בסוד.

האָר איך נישט; ווייס איך נישט!

דערווייל בעקום איך מיינס איין אייגען פעקיל צרות!

זוגתי פייגא ווערט מיר קראַנק. דער רופא זאָגט — היטץ. די שכנים — עפּים אַנדערש. מיר דאַכט זיך — איין עין־הרע.

די שטוב האָט קיין בעל־הבית'טע, די קינדער קיין מאַמע נישט. אונ קיין מאַטען אויך נישט, ווייל עס איז בין הזמנים, אונ עס פעהלט מיר נאָך אַ צוויי דריי תלמידים!

איז וועניג? בין איך אַלליין אויך נישט אין גאַנצען!

די ווארשויער טראָפ נעהמען מיר אַרויס דאָס חיות! אונ דאָ יאָגט מען מיך פון אַללע זייטען: דער בעל-הבית וויל דירה-געלט, — פאַר צוויי קוואַרטעל נישט בע-צאָהלט! אונ דער רעווירָאָווע וויל דוקא, איך זאָלל נאָך צודינגען אַ שטוב, עס זאָלל זיין גרויסער פאַר די חדר יונגליך, מעהר לופט זאָללען זיי האָבען!

גאָטט זאָלל מיך נישט שטראָפען דערפאַר, — האָב איך טאַקי אַן ברכה לאה'ן פערגעססען!

אונ דערמאָנן איך מיך אַ מאָל, טראַכט איך, אַז עס איז שטילל, האָט אַ וודאי, דער רשע, תשובה געטהון, אונ עס איז קיש-וואָך!

פשוט — אַז עס געהט איהר גוט, שמעקט זי נישט אַריין צו אָרימע קרובים...

נור איינמאָל, קום איך אַהיים מיט אַ פאַר'חלש'ט האַרץ אונ געשוואָללענע פיס, לא עליכם, — וויל איך מיך וואַשען, נעהמען וואָס עס איז אין מויל אַריין, אָבבענ-שען אונ אויסציהען זיך די ביינער אין בעט, — דערצאָהלט מיר זוגתי פייגא אַ בשורה-טובה! ברכה לאה איז דאָ געוועזען אונ האָט געוויינט מיט ביטערע טרעהרען; געזאָגט, אַז מיר זעננען פשוט'ע רוצחים, אַז אונז אַרט גאָר נישט איהר פינסטער מזל, אַז זי איז אַ וויסטע יתומה, עלענד ווי אַ שטיין!

דערצאָהלט האָט זי, אַז בעלה משה ישראל טהוט איהר אָן געברוינטע לייד. אַז ער איז איהר אַ דם-שונא; ער שלאָגט אונ הרג'ט זי. ער האָט איהר כמה פעמים בלוט געלאָזט פון דער נאָז, פון די אויערען...

איך פרעג זוגתי פייגא'ן: היתכן? אַ יוד זאָלל שלאָגען אַ ווייב, בפרט נאָך אַ מעוברת'ע?

ענטפערט זי מיר, אַז דאָס איז טאַקי זיין משוגענער כעס! משה ישראל איז שוין גאָר, גאָר אַראָב פון דרך... קיין בטחון האָט ער נישט, — שרייט ער, אַז ער האָט נישט פון וואַנען צו לעבען; וויל ער, ימח שמו וזכרו, ברכה לאה זאָלל, חס ושלום, אָן זיך אַ מעשה טהון...

די גאַנצע וועלט, — זאָגט ער, — טהוט אַזוי!

אַללע גבירשע ווייבער טהוען אַזוי!

אונ וויל זי וויל נישט, שלאָגט ער זי אונ שילט זי מיט טוידטע קללות, זי מיט'ן פאָטער צוזאַמען!

אַז איך האָב דערהאָרט, אַז ער שילט אָחי, זכרונו לברכה, בין איך שוין געוואָרען מלא חימה! פערגעסס איך, וואו איך האַלט אין דער וועלט, חאַפ דען שטעקען; מיין טויט, אָדער זיין טויט! קיילען וועלל איך דען כלב! אונ לויף אָהן אַ האַרץ, אָהן איין אָטהעם...

אונ איך בין געקוממען אונ געזעהען — — —

צרות האָב איך געזעהען!

די טהיר איז אָפֿען... אין שטוב — פֿינסטער־חשך... דער חברה מאַנן איז נישט דאָ! עוקר געוועזן!

קיין כלים, קיין בעטגעוואַנד, — אָבגעצויגען האָט ער זי... אונ זי וואו איז זי ליעגט, אויף דער פּאָדלאָגע ליעגט זי, זי וואַרפֿט זיך...

4.

אַ נס. זוגתי פֿיינא תחיה אונ איהרע מעשים. מען וואַרפֿט מיך אַרוים אונ וואו איך געה.

אַ נס איז געשעהן, וואָס זוגתי פֿיגא האָט, קיין עין־הרע, אַ שכל־הישר.

אַז איך האָב געהאַפּט דען שטעקען אונ געשר־גען, אַז איך געה ממית'ן דען כלב, האָט זיך זוגתי פֿייגא גאָר נישט געגומען צום האַרץ... זוגתי פֿייגא ווייסט גאַנץ גוט, אַז איך בין, חס ושלום, קיין רוצח נישט. אַז אַ פֿליעג אויף דער וואַנד, וועלל איך אויך נישט טייטען. זי ווייסט, אַז, ווען איך קום שוין גאָר אין כעס אַריין, הייב איך ערשט אָן צו וויינען. אַזא טבע האָב איך שוין, פֿאַר כעס גיעסען זיך מיר טרעהרען ווי וואַססער.

אונ דאָס ווייסט אויך זוגתי פֿייגא, אַז אפילו די תלמידים מיינע שלאָג איך אויך נישט ווי עס דאַרף זיין, אונ די בעלי־בתים האָבען אויף מיר תרעומות דערפֿאַר; איך אַלליין, האָב אויך אַ מאָל מורא, אַז איך בין נישט יוצא פֿאַר גאָטט אונ פֿאַר לייט; מען ד אַ ר ף אַ מאָל אַ שמיץ! אונ בפרט, זייט איינער פֿון מיינע תלמידים איז אַרוים לתרבות רעה, גלייב איך אַודאי, אַז מען דאַרף אַ שמיץ...

נור, לאָ'מיך נישט אַראָב אין אַ זייט!

הכלל — זוגתי פֿייגא ווייסט, אַז איך וועלל איהם קיין רעה נישט טהון, זיצט זי זיך רוהיג אויפֿ'ן בעט. שפּעטער אָבער, אַז עס איז איבער איין שעה אונ אַ צווייט'ע שעה אונ איך קום נישט, האָט זיך ערשט זוגתי פֿייגא דערשראָקקען; איז ביי'ן איהר געבליבען, אַז איך האָב טאַקי דען כלב קורע־כדג געווען אונ מען האָט מיך איינ־געזעצט תפוש!

נו — נו! פֿערגעסט זי שוין אַללע יסורים, פֿערגעסט זי די קינדער אין די בעט־טען, דאָס ביסל כלי־בית אין שטוב. חאַפּט זי אויף זיך וואָס עס איז, אונ לויפֿט מיר נאָך. זי האָט אפילו פֿערגעססען די טהיר צו פֿערשליססען!

איך קוק מיך אום, — זי איז דאָ! אונ קוים איז זי געקוממען, האָט זי שוין מיט איין בליק דערקענט, וואָס עס טהוט זיך!

קודם כל, אַז זי זעהט, אַז איך שטעה ווי אַ גולם, גיט זי אַ געשריי: בכלן!

און תוך כּדי דבור רייסט זי אויף די טהיר און שרייט! געוואַלד! שרייט זי, און עס בעווייזען זיך באַלד עטליכע שכנות, און זוגתי בּייגא קאָמאַנדעוועט, און די שכנות טהוען. און איינע האָט מיך טאַקי, אויף זוגתי פֿייגא'ס בעפֿעהל, — אַרוים געוואָרפֿען פֿון טהיר...

וואו געהט מען? אין גאַס איז אַ נאַססער שניי, דער ווינד פּאַטשט אין פּנים אַריין, גנב'ט זיך אַריין דורך די לאַכער פֿון מיינע מלבושים...

געה איך אין בית־המדרש, אַריין.

אין בית־המדרש, זעננען נאָך געזעססען עטליכע מענשען, וואָס קוקען נאָכ'ן דאַווינען אַריין אין אַ ספר.

נעהם איך מיר אַראָב אַ גמרא!

און שוין! איך דאַרף נישט מעהר!

קוים עפֿען איך די גמרא — אוים ברכה לאה! אוים דער מאַן איהרער, דער רשע מרשע — אוים וועלט!

ווער איז איין עגונה? ווער איז ענטלאָפֿען? ווער איז אַ מקשה לילד? גאָר נישט! גאָר נישט!

• •

5.

מיינע תלמידים. ווער איז מיין רבי? זו תורה ווז שכרה. משל לצפור... הרהורים רעים און ספקות.

אַז איך אַליין לערן אַ מאָל מיט חשק, קאָננען עס מיינע גבירישע תלמידים נישט פֿערשטעהן. זיי פֿראַגען מיך, צו איך דאַרף אויך נאָך לערנען? ווער מיין רבי איז?...

די שוטים! זיי ווייסען גאָר נישט, אַז די וועלט איז גאָר אַ וואהלער רבי, אַז דאגת פּרנסה איז אַ רבי! צרות צרורות זעננען גוטע מלמדים... דער יהוש, וואָס קראַצט אַלץ־אין־איינעם אין מוח מיט'ן „אם תאמר: מה נאכל?", איז גאָר אַ פֿייערדיגער רבי! און זיי אַליין, די תלמידים מיינע, און די פֿאָטער זייערע — די בעלי־בתים מיינע, זעננען אויך גאָר פֿיינע מלמדים... אוי, ווי פֿיין!

אַלץ טרייבט צום לערנען!

אָבער זו תורה ווז שכרה:

מיש איך אויף די גמרא, — ווער איז צו מיר גלייך?

אַז איך עפֿען די גמרא. פֿיהל איך. אַז דער הימעל האָט זיך פֿיר געעפֿענט!

אַז דער רבונו של עולם האָט מיר מיט זיין גרויס חסד געגעבען פליגעל; גרויסע, ברייטע פליגעל האָט ער מיר געגעבען! און איך פליה מיט זיי; איין אָדלער בין איך! און פליהען — פליה איך ווייט, ווייט! נישט מעבר לים; פון דער וועלט אַרויס פליה איך!

פון דער וועלט מיט שקר, מיט חנופה, מיט יסורים רעים!

און איך פליה גאָר אין אַ אַנדערע וועלט אַריין! אין אַ נייע וועלט, אין אַ וועלט פון כל טוב, פון רק טוב; אין אַ וועלט, אָהן אַ דעה פון בייזינע בעלי־בתים, פון מיוחסים — עמי־הארצים; אין אַ וועלט אָהן אַ צורת מטבע, אָהן דאגת פרנסה. דאָרט איז נישט דאָ קיין מקשה לילד, קיין הונגעריגע קינדער, קיין ווייבערשע קולות!

און דאָרטען בין איך, איך דער אָרימער, קראַנקער, דערשלאָגענער, אויסגעהונגערטער און אויסגעדאַרטער מלמד, — איך עני מְדֻכָּא, וואָס שטומט דאָ ווי אַ פיש, וואָס מען טרעט דאָ ווי אַ וואָרם, — איך בין עס דאָרט דער מענש, דער מיוחס דער בעל דעה! און פריי בין איך, און פריי איז מיין רצון, און צו שאַפפען האָב איך! וועלטען בוי איך אויף און וועלטען צעוואַרף איך! און איך בוי מיר נייע אויף זייער אָרט! נייע, שאָנערע און בעססערע וועלטען! און איך לעב אין זיי, פליה אַרום אין זיי! אין גן עדן בין איך... אין אמת׳ן גן עדן!

און ווייסען ווייס איך, אַז איך ווייס מעהר, ווי דאָס, וואָס איך וויל און קאָנן אויס זאָגען מיינע תלמידים, און וואָס איך זאָג מיר אַליין אויס! און איך פיהל אַזוינס, וואָס מען קאָנן איבער די ליפפען נישט ברענגען; וואָס קיין אויג זעהט נישט און קיין אויער האָרט נישט, נור אין האַרץ וואַקסט עס, דאָרט לעבט עס, דאָרט קלאַפט עס!

די שנים אוחזין בטלית, זעננען פאַר מיר נישט קיין מענשען פון גאַסס; נישט קיין פּראָסטע ראובן ושמעון, ווי איך פערטייטש פאַר מיינע תלמידים! און דער טלית, איבער וועלכען זיי שפּאַרען זיך, איז נישט קיין טלית, וואָס מען קויפט ביי יוסיל פּעשים אין געוועלב... איך נעהם טיעפער!

איך זאָג דאָך איין די ניצוצין — די ליכטיגע פונקען פון צווישען די שורות, פון צווישען די וואָרטער, פון צווישען די אותיות; די נשמה זאָגט זיי דאָך איין ווי אַ שוואָם! איך פיהל דאָך, ווי איך ווער אין גאַנצען דורכגעצויגען, דורכגעזאַפט מיט דער ליכט, וואָס איז טאַקי בעהאַלטען געוואָרען פאַר די צדיקים, לעתיד לבא — אויף יענער וועלט!

אוי, נור זיצען און לערנען! נור לערנען!

• •

און דאָס מוז איך אייך אויך זאָגען, אַז אויב איך בין אין די גבירישע הייזער,

און זעה ווי זיי זיטצען און שפּיעלען גאַנצע נאַכט אין קאָרטען, אָדער זיי פאַרברענגען די צייט, מיט שיחת-נשים, מיט אַנדערע הבלים...

אָדער אַז איך געה אין גאַסס, און זעה דורך איין אָפענע שענק-טהיר, ווי עס זיצט אַ בעל-מלאכה אין אַ וואָלקען פון רויך, און טרינקט, און רעדט נאָך גראָססערע הבלים... אַז, ווענן איך זעה דאָס אַלץ, זאָג איך אייך, ווער איך גאָר נישט אין כעס... בין איך אויף זיי גאָר נישט מקטרג... אדרבא: מיר צוגעהט דאָס האַרץ פאַר רחמנות אויף זיי!

וואָרען, צוריק געשמועסט, וואָס זאָללען זיי טהוען אָהן תורה?...

ווי איך האָב שוין געזאָגט, האָב איך אַ מאָל געקנעלט אין אַ דאָרף. האָט מיר מיין תלמיד געוויזען, ווי צום סוף זוממער פליהען זיך צונויף די פייגאַליך און פערלאָזען אונזער מדינה, איידער דער ווינטער קומט... איך האָב געזעהען, ווי זיי נעהמען זיך צוזאַממען גאַנצע מחנות און לאָזען זיך אַוועק ווייט, ווייט...

די קליינע פייגאַליך קאָננען נישט ... וויללען דאָ נישט בלייבען אין דער צייט פון שניי און פראָסט... אין דער צייט, קאָנן דאָ קיין אָרים פייגעלע קיין קיום נישט האָבען... און די פייגעליך ווייסען עס; זיי פיהלען, אַז דער ווינטער קומט, אַז זייער מלאך המות קומט...

נור איינמאָל האָב איך געזעהען, ווי אַ קליין פייגעלע, אַ בעל מום, נעביך, מיט איין צובראָכען פליגעלע, האָט געהיפּט און געהיפּט איבער דער נאַסער, קאַלטער ערד, עס האָט געפּישציט, און עס האָט זיך נישט געקאָנט אויפהייבען אין דער הויך, נאָכצופליהען די גרויסע פייגעל...

און עס איז אַ צער בעלי חיים געוועזען צו קוקען, ווי דאָס אָרימע פייגעלע האָט זיך קיין אָרט נישט געפונען, און אַלץ געהיפּט, און געהיפּט, און געקוקט, ווי יענע, די פרייע פייגאַליך פליהען, פליהען הויך, הויך אַוועק...

און דענסמאָלט האָב איך מיר געטראַכט: צו דעם קראַנקען פייגעלע איז געגליכען די נשמה פון איין עם הארץ!...

פליהען קאָננען זיי נישט די עם-הארצים; זיי האָבען קיין פליגעל, קיין תורה נישט!

גיב זיי תורה, גיב זיי פליגעל, וועללען זיי פליהען... וועללען זיי אויך פליהען אַרויף, צו די הויכע וועלטען!

מען האָט זיי אָבער די פליגעלען צובראָכען, היפּען זיי אַרום אויף דער ערד, איבער דער קאַלטער בלאָטע...

רעדט מען נבול-פה, שפּיעלט מען אין קאָרטען!

דער רייכער אין סאַליע, דער אָרימער אין שענק...

נור, לאָ'מיר צוריק געהן צו דער זאַך...

הכלל — איך זיטץ און לערן...

ביסלעכווייז איז זיך דער קליינער עולם צוגאַנגען... דער שמש איז אַרויס-געגאַנגען דער לעצטער...

וואָס אַהרט עס מיך? איך זעה גאָר ניט!

ביי'ן אַ ליכט, אין וואַרעמען בית-המדרש, ביי דער אָפֿענער גמרא, האָב איך אפילו איינער אַליין, קיין פּחד נישט!

אונ פֿערטיפֿט בין איך געוועזען, ווי עס דאַרף צו זיין!

תורה, ווייסט איהר דאָך, איז געגליכענט צו'ן אַ ים, פֿאַליעס שלאָגען!

איינשלינגען ווילען זיי מיך... נור איך קענן שווימען! איך לאָז מיך אַראָב אונ שווים אַרויף, אונ בין ווייטער אויבען אָן! טהייל מאָל ווערט עס־שטיל דער ים; ער ווערט שאָן, ריין, אונ קלאָר ווי דער הימעל... אונ מיין נשמה באָדט זיך אינם פֿרישען, מחיה'דיגען וואַסער, זי גליטשט זיך ווי איבער אַ שפּיגעל, מיט תענוג, מיט חן... אונ דאָס וואַסער וואַשט זי אַרום, רייניגט זי אָב פֿון אַללע פֿלעקקען, מיט די שוואַרצע עולם-הזה פֿינטאָליך!

אונ ריין, אונ הייליג ווערט די נשמה...

נור פּלוצלינג דערפֿיהל איך אַ בריה אין פֿינגער... אונ איך בלייב אין דער פֿינסטער...

צווישען די פֿינגער איז מיר דאָס ליכטעל אויסגעגאַנגען...

אונ אַליין, אין דער פֿינסטער, האָב איך מורא!

עס פֿאַלט אויף מיר אַ גרויסער פּחד...

אַז עס איז ליכטיג, ביי טאָג צו ביי נאַכט, שרעק איך מיך נישט.

מיר איז גוט! איך זעה די וועלט אַרום מיר, איך פֿיהל דען בעל בית איבער דער וועלט! איך זעה די וועלט, אונ די וועלט זעהט מיך; אונ איך ווייס, אַז איך בין אַ חלק פֿון דער וועלט, אַז איהר בעל הבית איז אויך מיין בעל הבית; אַז אָהן זיין רשות, וועט מיר קיין האָר נישט געקרימט ווערען. ער וועט נישט לאָזען, אונ די וועלט אַליין וועט אויך נישט לאָזען...

וואָרען — פֿאַר וואָס, פֿאַר וועגן?

אָבער אין דער פֿינסטער, אַז איך בין אַליין אין דער פֿינסטער, אַז איך זעה נישט די וועלט, — אוי, דעמאָלט ווער איך גאָר אויס מענש! בייזע געדאַנקען בעפֿאַלען מיך דעמאָלט! דעמאָלט דאַכט זיך מיר, — זאָלל מיך גאָט דערפֿאַר נישט שטראָפֿען, — אַז איך האָב גאָר קיין שייכות נישט מיט דער וועלט, אַז מען האָט מיך פֿון איהר אויסגעריססען אונ אַוועק געפֿיהרט...

איך געהאָר מיך מיט איהר נישט אָן; נישט איך, נישט מיין ווייב, נישט מיינע קינדער... מיר האָבען מיט איהר קיין מגע ומשא נישט!... אָט האַפּט מען מיך, אָבער איינם פֿון זיי אַוועק, גאָר אין דער שטילל אַוועק, אונ קיינער וועט

נישט זעהען, קיינער וועט נישט וויסען, פיהלען א ודאי נישט!

און, קוים איז אויסגעגאַנגען דאָס ליכט, איז מיר אויסגעגאַנגען די נשמה יתרה פון לערנען; בין איך געבליבען ביי מיין ציטטעריגע, דערשראָקענער, פשוט'ער נשמה, פון א קבצן — א מלמד!...

איך בין שוין צוריק א נאַר נישט, א וואָרם, א פערלוירענע זאַך...

און די ליפּפען מיינע ציטטערן: גאָטט זאָלל העלפען, גאָטט זאָלל העלפען...

און דאָס הארץ נאָגט און פלאָגט: ברכה לאה וועט געווינען, א ודאי וועט זי געווינען... און נאָך א צוויללינג וועט זי האָבען! די מאַמע איהרע איז מפורסמת געוועזען מיט צווילענגער!

טאָמער האָסט דו ווייניג ווייב און קינד, נאַ, פאַלט אויף דיר נאָר ברכה לאה מיט א קינד, ברכה לאה מיט צוויי, דריי קינדער... זיינוויל יחיאל איז א שוכן עפר; ער זיצט זיך דאָרט אין גן עדן און לערענט תורה; און דו האָרעווע... זיי מפרנס...

און די ליפּפען ציטטערן: זאָלל גאָטט רחמנות האָבען, זאָלל גאָטט רחמנות האָבען!

און שלעכטע געדאַנקען זאָגען: אַז גאָטט זאָלל זיך וועללען מרחם זיין, האָט ער קיין אַנדערע עצה נישט, נור דעם מלאך המות צו שיקקען... צו מיר... צו דער יולדת...

— רחמנות'דיגער גאָטט, רחמנות'דיגער גאָטט!

און איך וויים, אַז איך זינדיג פאַר גאָטט, אַז איך ווער, חס ושלום, א כופר בעיקר. איך וויים, נור איך האָב קיין שליטה נישט, צו פערטרייבען פון הארץ אַרוים דעם שד... די בייזע מחשבה... וואָרען איינער אַליין בין איך שוואַך! אין דער פינס־טער — גאָר שוואַך!

איך וויים, אַז איין רפואה דערצו איז תורה, און איך וויל לערנען אויסענווייניג, איך וויל מיך דערמאָנען די סוגיא, און איך קאָן נישט! איך האָב זי פער־געססען, איך האָב אַלץ פערגעססען! כל התורה כלה פערגעססען!

און מיט אַללע כחות האָב איך דאַמאַלט אויסגעשריהען:

רבונו של עולם! העלף מיר! העלף מיר!

און — עס איז מיר א נס געשעהען!

6.

על הנסים. אור הגנוז. א תקון פאר א נשמה. א מלאך המות,
וואס קומט, ווייל מען האט'ן גערופען!

שפעטער, אז איך האב דערצעהלט די מעשה א משכיל, מיינעם א געוועזענעם תלמיד, האט ער געלאכט, אונ ווי היסט געלאכט! עס איז — זאגט ער — גאר קיין נס נישט געוועזען! נור א מקרה, א צופאלל, — זאגט ער, — אדער א כח הדמיון אונ אפשר פשוט א חלום... וכדומה...

נור, וואס עס אהרט עס מיך?

יתרו, ווייס איך, האט זיעבען נאמען געהאט, אונ געוועזען איז איין יתרו!

רוף עס ווי דו ווילסט: נס, מקרה, כח הדמיון... מעשה בלייבט מעשה!

אונ איך ווייס נור, אז בשעת מעשה, ווענן עס האט זיך מיר שוין געדאכט, אז איך פאלל, חס ושלום, אין שאול תחתית אריין, איז פלוצלינג דאס גאנצע בית המדרש געווארען פולל מיט ליכט! אונ א וואונדערליך זיסע ליכט! אזא בלאע ליכטיגקייט, ווי די זיילען, וואס לאזען זיך א מאל, זומטער-צייט, משופע אראב פון דער זונן, אין שטוב אריין דורך א פענסטער...

די זייל, זעהט מען בחוש, בעשטעהט פון קליינע, ליכטיגע טראפען, אונ יעדער טראפען יאגט זיך בליצענדיג ארום אין דער זייל...

אונ אזא זייל האט דעמאלט דערפולט דאס גאנצע בית המדרש...

אונ פלוצליג ווער איך רוהיג... אוים מחשבות!...

דאס בית המדרש איז פולל מיט זיסער ליכט! אונ איך ווער פולל מיט ליכטיגען, זיסען בטחון! אונ אלץ אין מיר איז אזוי קלאר, אזוי ריין, אזוי קריסטאלען!

אונ, אז איך קוק מיך אום אויף מזרח זייט, פון וואנען די זייל שלאגט, דערזעה איך עמיצען!

אונ וועמען, מיינט איהר, דערזעה איך?

אחי, זכרונו לברכה, דערזעה איך! אונ טאקי, אויף דעם ארט, וואו ער פלעגט שטאנדיג זיטצען אונ לערנען!

אונ ער זיצט ביי'ן א ספר... זיין פנים זעה איך נישט, ווייל ער האלט אונטערגעשפארט דען קאפף אויף דער האנד; נור דאס הארץ האט מיר געזאגט, אז דאס איז ער!... אז דאס איז אחי זיינוויל יחיאל...

אונ איך האב מיך גאר נישט געשראקען!

אונ דער כלל איז: ווער עס האט קיין מורא נישט פאר לעבעדיגע, דער ציטערט פאר טויטע... אבער איך? איך ארימער ווארם, וואס ציטטער שטענדיג

פֿאַר אַללעם, וואָס לעבט, וואָס זאָלל איך מורא האָבען פֿאַר טויטע? אונ פֿאַר וועמען? פֿאַר אָחי זיינוויל יחיאל, וואָס איז נאָך ביים לעבען געוועזען אַ זייד? אונ איך פֿראָג פשט פשוט:

— דו ביסט עס, זיינוויל יחיאל?!

— איך! אָנטפֿערט ער, אונ נעהמט אַוועק די האַנד פֿון די אויגען.

איך דערזעה זיין פנים... עס שלאָגט דערפֿון אַזאַ מין ליעבליכקייט; אין די אויגען זיינע שטעקט אַזאַ מין מתיקות...

אונ איך פֿראָג ווייטער:

— וואָס טהוסט די דאָ, ברודער?

אונ ער אָנטפֿערט מיר:

— וואָס איך טהו? זעהר פֿיעל טהו איך! ביי'ם לעבען בין איך דאָ געזעסען אונ געלערנט, אונ דער שטן האָט מיך מבלבל געוועזען, דאגת פרנסה האָט זיך אַריין געמישט; אונ איך האָב איבערגעהיפּערט כמה וכמה מקומות, אונ אַ סך אָהן כונה געלערנט... טהו איך צונד, וואָס עס איז אויף מיר נגזר געוואָרען, מתקן צו זיין די נשמה! איך חזר איבער.

— אונ אַלץ מיט כונה?

ער שאָקעלט מיט'ן קאָפּף אויף יאָ, אונ איך זאָג:

— זיינוויל יחיאל דו לערנסט מיט כונה, ווייל דו ווייסט נישט...

אונ ער שלאָגט מיר איבער די רייד מיט זיין זים קול.

— שוטה, — זאָגט ער — גאָר פֿערקעהרט; ווייל איך וויים, לערן איך היינט מיט כונה! לעבעדיגערהייט, האָב איך וועניג געוויסט, אַ סך ספקות געהאַט, בין איך אַריבער איבער אַ סך זאַכען אָהן כונה; וואָרען נור דאָס, וואָס מען ווייסט נישט איז מבלבל, די ספֿקות...

אַ צונד אָבער, אַז איך וויים, אַז איך האָב קיין ספֿקות נישט, איז אַלץ מיט כונה!

— אונ דו ווייסט, אַז משה ישראל?...

— ...איז אַנטלאָפֿען קיין אַמעריקאַ? איך וויים! איך וויים אפילו מיט וואָס פֿאַר אַ שיף ער איז אַוועק... טרפות עסט ער אויף דער שיף; איך וויים!

— אונ ווייסט, אַז ברכה לאה...?

— ...איז מקשה לילד? אַ ודאי וויים איך. איך וויים אפילו, אַז זי וועט האָבען אַ בן זכר...

— נישט קיין צווילינג?

— ניין, קיין צווילינג וועט זי נישט האָבען! נור גרוים רחמים דאַרף זי! דאָס קינד וועט זיין אַ בעל מום... דער רשע האָט אידך אַ שטוים געטהון, אונ

מקלקל געווען...

און איך פראג ווייטער:

— און טאמער ווייסט דו, פון וואנעט זי וועט לעבען?

— דאס ווייס איך אויך, — מאכט ער בנעימות, — ער רוקט זיך צו מיר נאהנטער צו, נעהמט מיך אן ביים אקסעל, און זאגט:

— קוק ארויס, קוק דורכ'ן פענסטער!

איך פאלג.

— נו, וואס זעהסט דו?

— איך זעה, עמיץ געהט פארביי... אנגעטהון אין ווייסען... דאס פנים זיינס שיינט, גלייך די שכינה וואלט דרויף גערוהט, און לשער שיינט עס... און ער געהט זיך פאמעלעך.

מיך דאכט, איך הער ווי א כלי זמר שפיעלט, געהענדיג, א זיססען, הארצענדיגען נגון!...

אט איז ער פערביינעגאנגען דער מענש...

— נישט קיין מענש איז עס געווען, — א מלאך!

— א מלאך?

— א מלאך, און א גוטער מלאך... זעהר א גוטער!

— דער מלאך המות? ווער איך שוין דערשראקען.

— וואס ציטערסט דו אזוי? ווילסט פאר'ן אנטלויפען?

— און וואו, וואו אהין איז ער געגאנגען דער מלאך?

— וואו אהין? צו ר' שמחה'ן, דעם גביר; זיין טאכטער איז אויך מקשה לילד...

— איך ווייס... פאר איהר מיט'ן ולד, האב איך היינט פריה מיט א חברה תהלים געזאגט...

— תפלה עושה מחצה; דאס קינד וועט לעבען...

— און זי?

— האסט דאך געזעהען!...

— דאס איז ער געגאנגען צו'ן איהר!... און אזוי אהן א חשק, טריט ביי טריט; פאר רחמנות?

— אפשר! נור ער האט זיך נישט וואס צו איילען; נישט גאטס שליח איז ער!

— וואס רעדסט דו? — שריי איך דערשראקקען, — ווער נאך האט צו שאפפען?

— דער מענש האט אויך, זיין רצון... זי אלליין האט'ן גערופען...

— זי אלליין?!

— זי האָט נישט געוואָלט קיין קינד האָבען, קיין מאַמע זיין! אויך מקלקל געווען...

— רבונו של עולם! — האָב איך אויסגעשריגען מיט גרויס צער, — זי וועט שטאַרבען פאַר איהרע זינד... אָבער וואָס איז דאָס קינד, נעביך, שולדיג? דאָס קינד וועט בלייבען אַ יתום... רבונו של עולם!

— שריי נישט, נעהמט מיך זיינוויל יחיאל אָן ביי דער האַנד, שריי נישט! ברכה לאה וועט זיין דעם קינדס אַמם!

...און פון היינט אָן וויים: ווער עס שענקט דאָס לעבען, דער גיט פון וואָס צו לעבען!

ובאותו רגע, איז ער מיר אין דער לופט צורינגען; די ליכטיגע זייל איז פערשוואונדען; און דורכ'ן פענסטער האָט שוין אַריינגעקוקט דער בלאַסער מאָרגען.

7.

ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואָס צו לעבען.

איהר קאָנט איך גאָר נישט משער זיין, וואָס איך האָב בשעת מעשה געפיהלט!

איך בין אַנידער געפאַללען, ווי גרויס איך בין; די קוואַלען פון די אויגען האָבען זיך מיר געעפענט, און די טרעהרין האָבען זיך געגאָסען, און געגאָסען...

און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז נישט מיט טרעהרען וויין איך, נור מיט שטיינער. אַז שטיינער קוממען מיר אַרויף פון הארץ און קאָלערן זיך מיר דורך די אויגען אַרוים! וואָרען, וואָס מעהר טרעהרען עס זעננען אַרוים, וועניגער שטיינער איז מיר געבליבען אויפ'ן האַרץ, לייכטער איז מיר געוואָרען און פרייער!

און די מעשה ענדיגט זיך שוין.

איך געה אַהיים.

די טהיר, זעה איך, שטעהט אָפען.

איך קום אין שטוב אַריין, און ביים שוואַכען שיין פון בלאַסען מאָרגען, זעה איך, אַז דאָ זעננען גנבים געווען!

די כלים פון שטוב זעננען פערשוואונדען!

— מאַכט נישט אוים! טראַכט איך.

די קינדער הוסטען פון שלאָף, טרוקען און הייזעריק.

איך האָר און טראַכט מיר — עס שאַדט נישט, עס מאַכט נישט אוים!

באלד קומט אָן זוגתי פייגא; זאָגט זי מיר: מזל טוב! אָנטפער איך איהר:

— אַ יונגעל, אַ בעל-מום!

בלייבט זי פערגאַפט!

— אַ נביא ביזט דו צי וואָס? און האָרט נישט ווי די קינדער הוסטען, און זעהט נישט, ווי די שטוב איז אויסגעלעהרט.

— פון וואַנען ווייסט דו דאָס אַלץ?

און איך זאָג איהר:

— און נאָך ווייס איך, זוגתי פייגא! איך ווייס, אַז ר' שמחה דעם גביר'ס טאָכטער, איז אוועקגעקוממען, („נפטר" האָט זיך מיר אויף דער צונג נישט געלעגט) דאָס קינד — אַ בן זכר — לעבט, און ברכה לאה וועט זיין זיין אַמם!

— ווער האָט דיר דאָס אַלץ געזאָגט?

... וואָרען, — אָנטפער איך איהר — ווער עס גיט לעבען, גיט פון וואנען צום לעבען.

און איך האָב איהר אַלץ דערצאָהלט!

ב.

וואָס אַמאָל ווייניגער...

זאָגט יוחנן המלמד: אַז די משכילים האָבען נישט געלאַכט און אַנשי שלומנו האָט נישט פערדראָססען, פאַר מיין ערשטער מעשה, איז אַ סימן, אַז איך בין גע־רעכט; אַז עס איז אַזוי ווי איך זאָג. אַז די גאַנצע נפקא מינה צווישען אַ משכיל און אַ חסיד, איז היינטיגע צייטען נישט מעהר ווי אינ'ם נאָמען. איי וואָס, חברה שלאָגט זיך, מאַכט קולי קולות, איז עס אויך נישט מעהר ווי צוליעב דעם נאָמען...

און אויב אַזוי, וואָס שוויג איך?

די ביהן, וואָס זאָגט זאָפט פון גראָזען און בלומען, גיט האָניג; און איך, וואָס האָב מיר אין לעבען אַ סך אָנגעזעהען — בין מחויב צו פערצאָהלען.

און איך וויל אייך דערצאָהלען, וואָס איך האָב מיך דערמאָנט, בשעת'ען קנעללען...

געקוממען דערצו בין איך דורך מיין תלמיד איציקל, וואָס האָט ליעב צו האָבען מיט מיר ויכוחים! אַז איך פערשוויג איהם, מחמת בטול תורה, מיינט

איציקל, אז איך בין איהם מודה! זאָלל איהם השם יתברך העלפֿען...

אונ דער בחור איציקל האַלט שטאַרק פֿון די היינטיגע צייטען...

— אַ שפּאַס, — זאָגט ער, — אַ וועלט! סאַמע מאַשינען, (דער פֿאָטער זיינער האָט אַ פֿאַבריק), אַלץ געהט אויף פּאַרע אונ עלעקטרי; דאָס זעננען, — זאָגט ער, — אונזערע משרתים: זיי כאָהלען אונז מעהל, באַקקען ברויט, מאַכען זייף, פֿיהרען איבער פֿון איין עק וועלט צו די צווייטער, ריין קפיצת הדרך!...

אונ ער איז בטוח, אַז די בעלי המצאות וועללען נאָך האַפּען אַ מאָל די ווינטען אונ וועללען זיי איינשפּאַנען צום וואָרשטאַט; מען וועט נאָך צוזאַממענ־נעהמען די שטראַהלען פֿון דער זונן, אונ הייסען זיי, למשל, שטיוועל פּוצען! אונ דער עיקר — מען וועט נאָך אַ מאָל אויף באַלאָנען פֿליהען אין דער לופֿט, ווי, מלאכי השרת, להבדיל...

מילא, בנוגע צו דער מלאכה, צו די מאַשינען, איז נאָך צו דערליידען... איין דור ירש'ענט המצאות פֿון צווייטען; ווערט, וואָס שפּעטער מעהר המצאות; דאָס קינד אויפֿ'ן פֿאָטערס אַקסעל איז האָכער פֿאַר'ן פֿאָטער...

מיין תלמיד איציקל — זאָגט אָבער — אַז בכלל דער מענש ווערט וואָס אַמאָל קלוגער, פֿיינער; הן אין דעות, הן אין מדות טובות...

וואָס אַ יאָהר, — זאָגט ער, — וואַקסט מען מיט אַ קאָפּף אין דער הייך.

אָפּשר קומט עס דערפֿון, וואָס מיין תלמיד, איציקל, איז בטבע אַ בעל מזג טוב, אונ אַגב — איז ער טאַקי צופֿריעדען פֿון דער וועלט!

דער שלום — זאָגט ער — פֿערשפּרייט זיך אין אַללע לאַנדער, מדת הרחמים וואַקסט פֿון טאָג צו טאָג, (מען גיט גוזמות צדקה; דער טאַטע זיינער, דער גביר, גיט אויך אַ סך!), אונ באַלד, באַלד, — זאָגט ער —, וועט מקיים ווער'ען ישעיה הנביא'ס וואָרטער: וגר זאב עם כבש, — עס וועט וואָהנען אַ וואָלף צוזאַממען מיט אַ שאָפּעלע, אונ ווי ווייטער שטעהט...

אונ אָט אָן דעם בין איך מסופק!...

איך דערמאָנן מיך אָן שלמה המלך'ס שאלה: ווער ווייסט? צו שטייגט דער גייסט פֿון מענש אַרויף?... וואָרען ווייסען ווייס איך, אַז עס איז פֿערהאַנן אומריין וואַס־סער, וואָס פֿליעסט אין זאַמד, אונ, פֿליסענדיג, ווערט עס וואָס אַ מאָל רייגער, ווייל עס לאָזט איבער דאָס אומריינקייט אין זאַמד; צום סוף קאָנן מען אָפּשר דאָס גאָר טרינקען! עס איז אָבער אויך פֿערהאַנן קוואַלל־וואַססער, וואָס פֿליעסט פֿון אַ פֿעלז, גאָר פֿון אַ ריין, גאָר פֿון אַ הויך אָרט, נור עס פֿליעסט איבער אַ מושב, אונ וואָס ווייטער עס געהט, שמוטציגער ווערט עס, סם ווערט עס!

צו וועלכען וואַססער זעננען מיר גלייך?

איך זיץ אונ טראַכט, אונ עס שטעללען זיך כ'ר פֿאַר די אויגען: ר' זישעלע

זכר צדיק לברכה! דער בעװאוסטער גאון עולם, װאָס איז געזעססען אַ יאָהר צװאַנציג על כסא הרבנות אין זאַמושטש! דער זוהן זיינער ר׳ יחיאל, עליו השלום, אַ יוד אַ גביר, װאָס מען האָט מיט׳ן געטהון אַ שדוך מיט אַ לובלינער גביר, און ער איז דאָרט געזעססען על התורה ועל העבודה, און װאָס זיינע צדקות און מעשים טובים האָבען געשמט אויף דער װעלט!

און אַ דריטטער, אויך נישט מיט דער האַנד אָװעק צו מאַכען, ר׳ יחיאל, עליו השלום׳ס אַ זוהן, דעם גאון׳ס — ר׳ זישעלעס איין איינקיל, להבדיל בין החיים והמתים, הגביר הנכבד ר׳ יוסף, איציקל, מיין תלמיד׳ס, פאָטער, װאָס װאָהנט דאָ אין װאַרשוי, האָט אַ גרויסע פאַבריק און איז איין איש מכובד אין דער גאַנצער שטאָדט.

• •

לאָמיר צוריק געהן צו ר׳ זישעלען.

עס איז ידוע לכל, אַז ר׳ זישעלע איז געװען איינער פון די גדולי הדור!...

יונגעל־װייז, האָט ער געלערנט ביים ליסער רב, — גאָר אַ פאָרציטישער גאון! דער ליסער רב האָט פונ׳עם געהאַלטען עולם ומלאו; ער דערמאָנט׳ען אין אַ תשובה, װאו ער שרייבט מיט דעם לשון: „און מיין תלמיד מובהק, כמ״ר זישע, האָט פאַר מיר געלערנט די סוגיא, און האָט זיך אַראָב געלאָזט אינים טיעפען װאַססער, און האָט אַרויפגעבראַכט אַ טהייערע פערל, און בטוח בין איך, אַז ער װעט זיין אַ גדול בישראל״.

און אַזוי איז טאַקי געװען!

ר׳ זישעלע איז געװען, װי מען זאָגט, אַ געהענדיגע שאַנק מיט ספרים, — אַ גרייליכער זכרון, אַ קלאָרער שכל, — אַ גאון מיט אַללע מעלות.

און פאַר װאָס דען האָט מען איהן גערופען: ר׳ זישעלע, פאַר װאָס נישט ר׳ זישע?

ע ר ש ט ע נ ס — פאַר גרויס ליעבשאַפט:

ער איז אַ גרויסער ענו געװעזען, אַ גרויסער מרוצה לבריות... אַ לייב אין תורה ועבודה, אין קהל־זאַכען; נישט געקוקט אויף בעלי־בתים תקיפים, אויף גבירים גרויסע... און געשטעלט אויף זיך; ביי׳ן אַ הפסד מרובה, האָט ער אפילו אויף אַ קרמון אַ מחמיר נישט געקוקט. קוים איז געגאַנגען אין יוריש געלד, פלעגט ער זאָגען, — דער קדמון איז געװען רב אין זיין צייט און אין זיין שטאָדט, און איך בין מרא דאַתרא אין מיין צייט און אין מיין שטאָדט!

און דער אייגענער ר׳ זישעלע האָט געפיהרט זיין רבנות — די גאַנצע קהלה מיט דייטשען, בעלי בתים, אַללערליי כתות חסידים און בעלי מלאכות, טאַקי װי אַ גוטער פאַסטוך פיהרט די שאָף...

פאר דעם האבען אללע מורא געהאט, קיין הויך ווארט נישט גערעדט! ער האט נאר געדראפט זאגען: איך מיין אזוי און אזוי!

און עס איז געגוג געוועזען...

ווארען, אז ניט, — „וועט ר' זישעלען פערדריעסען!" און ר' זישעלען זאלל נישט פערדריעסען, וועט דער, וואס האלט די פאכט, נישט הייבען דען מקח פון פלייש.

ר' זישעלען זאלל נישט פערדריעסען, וועט דער וואכערניק נישט פערקויפען דען אביון'ס משכון...

ר' זישעלען זאלל נישט פערדריעסען, וועט די חברה-קדישא נישט בעליידיגען די נושאים, און די חברה-נושאים וועל'ען זיך ניט שטעלען קעגען די גבאים פון חברה קדישא.. עס וועללען זיך אפילו חסידים קיין בעזונדערן שוחט נישט אויפנעהמען!

און, ווענן אללע ציטטערן פאר ר' זישען, וואס איז שטילל ווי א טויב, ציטטערט ער נישט מעהר פאר המץ בפסח!

א גאנץ יאהר איז כחא דהיתרא עדיף... כשר און כשר; ביי הפסד מרובה — א ודאי כשר!

און פסח — אלץ טרפה! טרפה און טרפה; אסור באכילה, אסור בהנאה, מען צוברעכט די כלים -- סכנת נפשות!

און פאר וואס שרעקט ער זיך! פאר דער „משהו" שרעקט ער זיך! א קליי-ניגקייט, זאגט ער: א משהו! און וואס קומט? כרת! דער עונש איז: „הכרת תכרת הנפש ההיא מעמיה!"

און ער זאגט: בעססער אללע מדורות פון גיהנום, — דאס נעהם איך אויף מיר, פאר א יודישען גראשען—, אלץ כרת, ארוים פון כלל ישראל!

א טיעפער ענין!

דאס איז ערשטענס...

און צווייטענס (רופט מען איהן ר' זישעלע), ווייל ער איז געוועזען גאר קליין געוויקסיג.

די גרויסע נשמה האט געשטעקט אין א גוף, וואס האט געקאנט שפאציערן אונטערן טיש!

אז ר' זישעלע זיצט אויבען אן אויף איין אסיפה פון די בעלי-בתים, זעהט מען איהן נישט ארוים; חאטש א ספאדיק האט ער געטראגען א הויכען...

אז א בעל-הבית פערשפעטיגט זיך, פראגט ער: שוין דא אונזער ר' זישעלע? אומקוקקען זיך העלפט נישט.

פאר דאס אבער, אז ער זעהט, אז עס איז שטילל, אז דער עולם האלט די קאפף אן א זייט און הארט זיך איין — ווייסט ער שוין, אז ר' זישעלע איז דא.

שמייכעלט ער, דער בעל־הבית און טראַכט: „עס שיטטען זיך שוין פערל פון ר׳ זישעלעס מויל... דער עולם שווייגט און שלינגט זיינע ווערטער... לעבען זאָלל ער, ר׳ זישעלע!"

דער עיקר האָט ר׳ זישעלע זיך צוגעלאָזט צו קינדער; ער האָט זעהר ליעב געהאַט קינדער.

דער יונגער עולם אין בית־המדרש האָט עס געוואוסט, און קוים האָט זיך ר׳ זישעלע געוויזען אין בית־המדרש אריין, פאַר יום־כפור־קטן, צו פאַר איין אסיפה, פלעגט א ן חברה ארומרינגלען פון אללע זייטען, מיט אָפּענע גמרות, מיט אללערליי שאלות, פון דער סוגיא, פון יענער סוגיא, פון א רמב״ם. און ער פלעגט שמייכלען, יעדען אָנפּערן מיט א שמייכעלע אויף די ליפּען, מיט שמחה און ליעבשאַפט אין די קינדישע אויגען, וואָס ער האָט געהאַט ער יום פּטירתו, און זיין זים קול׳עכעל, וואָס האָט געקלונגען ווי זילבערן גלאָקיל!

נור ארויסגעזעהען פון צווישען דען קליינען עולם האָט מען איהן נישט!

איינמאָל האָט זיך געטראָפען א מעשה, שעבערשין — דריי מייל פון זאמושץ — האָט זיך אראָבגעבענגט א נייען רב, פון ערגיץ פון דער פרעמד; ער האָט ר׳ זישעלען פון ..נים נישט געקאָנט, און באַלד נאָך׳ן ערשטען שבת, נאָך דער ערשטער דרשה, איז ער געקוממען קיין זאמושטץ צו ר׳ זישעלען...

טרעפט ער איהן נישט אין דער היים, געהט ער דערוויל אין בית־המדרש אריין; וואו דען זאָלל געהן א שעברש׳נער רב?

זעהט ער א ראָדיל יונגלעך, און איינער אין דיר מיט קלינגט מיט׳ן קול איבערן גאַנצען בית־המדרש און אָנפערט אללע הוך־כדי־דבור, כלאחר־יד...

געהט ער צו; ווערט ער נבהל ומשתומם, און פראָגט: וואָס איז עס דעם יונגעל געשעהן, וואָס ער איז גראָה געוואָרען ווי א טויב?

מוסף ראש־השנה פלעגט ר׳ זישעלע דאַווענען פאַרן עמוד אין שוהל. אין שוהל פאַרן עמוד איז דאָך טיעפער, „ממעמקים קראתי יה", זעהט מען דאָך ר׳ זישעלען אודאי און נישט אַרויס... דער עולם וויל דאָך אָבער זעהען, ווי זיין קליין זים קאָפּיל הוידעט זיך. און דער עולם שוואָרט זיך נאָך, אז אין די תנועות פון זיין קאָפּיל, צוזאַמען מיט זיינע זיסע נגונים׳לעך, פערטייטשען זיי אללע תפלות... שטעהען זיי טאַקי גאַנץ מוסף אויף די נאָגעל; אנדערע שפּרינגען אַרויף אויף די באָנק!

און א שונא־בצע איז ער געוועזען גאָר איין אויסטערלישער...

כמעט יעדעס יאָהר קוממען שליחים פון די גרעסטע שטאָדט און בעטען זיך ר׳ זישעלע זאָלל אָננעהמען דאָרט דאָס רבנות!

מען וויל ר׳ זישעלען אָבגילטען.

ער ווילל נישט הערן און געדענקען...

און ער מאכט זיך איין הלצה'לע: איך האב עמיצען, — זאגט ער, — חס ושלום, גע'הרג'עט, איך זאלל דארפען זיין נע ונד?!

בעט זיך ביי'ן איהם די שטאדט: רבי זישעלע קרוין, רבי לעבען, לאזט אייך חאטש מוסיף זיין אויף די שכירות...

בייזערט ער זיך: וואס ווילט איהר מאכען פון מיר א פרעססער אויף דער עלטער? זאט בין איך אזוי אויך!

און וויפיעל נעהמט ר' זישעלע שכירות? פינפציג פוילישע גולדען א וואך!

און קיין רח"ש נעהמט ער נישט.

ר' זישעלע זאגט, אז ער איז א רב, נישט קיין מקבל!

פסק-געלד, גיט ער אוועק די דיינים.

זיין הורה, — זאגט ער, — פערקויפט ער נישט; אפילו זיין שכל הישר ביי'ן א פשר, האט ער אויך נישט צו פערקויפען...

יום-טוב-געלד — פערשענקט ער די שמשים.

דא זוכט ער שוין קיין הירוץ נישט; גלאט — ארימע יודען!

שלח-מנות ווייטער טוישט ער... וואס ער בעקומט פון רייכע, שיקט ער אב אביונים; פון די אביונים, וואס ער בעקומט, שיקט ער אב די רייכע. און ער עסט, וואס די רביצין באקט...

„אדם רוצה בקב שלו!"

נור דאס אלץ האב איך אייך פערצאהלט אגב אורחא... אז מען דערמאנט ר' זישעלע, מוז מען חאטש א ביסל פערצאהלען!

דער עיקר איז דער מנהג, וואס ר' זישעלע האט געהאט.

עס פלעגט זיך איהם טרעפען ארויסצוגעהן דער לעצטער פון שטוב און צו פערשליעססען די טהיר. זעהענדיג, אז די טהיר איז אלט, דער שלאסס נישט יונגער, און אז מיט א ליאדע קלאפ צוברעכט מעןביידע, טראכט ער, אז עס איז איהן לייכט צו בע'גנב'נען, און —

— רוב גנבי ישראל נינהו! זיפצט ער!

און ר' זישעלע ווילל נישט, א יוד זאלל, חס ושלום, נכשל ווערען דורך דעם, וואס ער פערגעסט צו פערריכטען די טהיר...

וואס טהוט ר' זישעלע?

זאגט ער:

— רבונו של עולם, זיי דו מיין עדות, אז איך בין מפקיר, אז איך ציה אויס פון מיין רשות, מיין גאנץ האב און גאב, הן מטלטלין פון שטוב, הן בארים געלד, וואס איך ווייס און וואס איך ווייס נישט,

און אַז ער איז צוריק אַהיים געקומען, האָט ער צוריק זוכה געווען מן ההפקר!

איך האָב מאריך געווען ביי ר' זישעלע, זכרונו לברכה'ן, וועל איך שוין ביי זיין זוהן מיטן אייניקיל מקצר זיין...

ווי אויבען איז געשטאַנענען, האָט ר' זישעלע געטהון מיט ר' יחיאל'ן אַ שידוך פון לובלין. אַ צייט לאַנג האָט ר' יחיאל געגעססען קעסט, דערנאָך איז ער געוואָרען אַ בעל־בית פאַר זיך. איין עושר במזומן איז ער געוועזען, כל ימיו האָט ער זיך מפרנס געווען פון פּראָצענט, און איז זיך געזעססען על התורה ועל העבודה, און האָט עוסק געוועזען אין מצוות ומעשים־טובים.

קיין האַנדלעריק, פערשטעהט זיך, איז ער נישט געוועזען...

און איין מדה האָט ער גע'ירש'נט פון פאָטער ר' זישעלע — נישט מבייש צו זיין קיין שום בן־אדם! און — ענוות!

ר' יחיאל מישט זיך שטאַרק אין קהל־זאַכען, נור קיין התמנות נעהמט ער ביי'ם אופן נישט אָן; ער איז קיין דאָזאָרצע, קיין גבאי נישט, גאָר נישט!

צדקה הייסט ביי'ן איהם נור מתן בסתר...

ער געהט ווינטער גאַנץ פריה אין גאַסס אריין; זעהט ער פוערען פיהרען האָלץ (פון שטיין־קוילען האָט מען נאָך דעמעלט נישט געוואוסט), — קויפט ער אַ פוהרל האָלץ, — צוויי דריי פוהרלעך האָלץ, און זאָגט דעם פויער, וואו ער זאָלל אָבפיהרען... ער ווייסט שוין וואו אַ געפרוירענער קבצן וואַרטעט! ער פלעגט פאַר יעדען יום־טוב אָבשיקקען נדבות מיט דער פּאָסט — אַ ספרא־רבא איז ער געוועזען —, נור די אַדרעססען פלעגט ער שרייבען מיט דער לינקער האַנד, מען זאָלל זיין כתב יד נישט דערקעננען, ווייל ער פלעגט אַ מאָל שרייבען צו גרויסע שררות וועגען יודישע זאַכען...

דערפון האָט זיך געמאַכט אַ מאמר, אַז די נדבות דורך דער פּאָסט שיקט אַ בעהאַלטענער בעל־תשובה, וואָס האָט אַוודאי עמיצין בע'גזל'עט און קאָנן די גזלה נישט אָבגעבען... ערשט נאָך ר' יחיאל'ס פּטירה, איז מען געוואָהר געוואָרען ווער דער „גזלן" איז געוועזען...

און אויסער אין חברה־פּושקעס אריין, פלעגט ער מיד־ליד קיין נדבה נישט צו געבען... אַלץ געבאָרגט,— כשר'ע הלוָאה הייסט עס! „ווען גאָטט וועט העלפען וועסט דו אָבגעבען, מיט אַ מאָל, ביסלעכווייז; מיר, אָדער פאַר מיר איין אַנדערן גוטבעדאַרפטיגען"...

און איינמאָל האָט זיך פּאַסירט אַזאַ מעשה: ר' יחיאל קומט אַהיים פון שאַס

און טרעפט עמיצין ביי זיך אין שטוב. יענער האָב'ן דערזעהן און איז געבליבען ווייס ווי אַ קאַללעך.

ר' יחיאל קוקט, פון אונטער'ן יודס פאָלע שטאַרט עפּ'ס בולט אַרוים.

אין יודס פנים האָט ר' יחיאל דערקענט, אַז ער האָט פאַר זיך קיין פּשוט'ען גנב נישט... ער שטויסט זיך באַלד, אַז עס איז איין עני הגון, אַז ער איז געקומען עפּיס בעטען, און, אַז ער האָט קיינעם נישט געטראָפען, איז ער נישט עומד געוועזען בנסיון, האָט'ען דער יצר־הרע גובר געוועזען...

גיט ער צונ'עם צו גאַנץ פריינדליך און זאָגט מיט אַ שמייכעלע:

— איהר האָט אַ ודאי געוואָלט לייהען אויף אַ משכון? ווייזט נור דעם משכון...

דעם אָרימאַנן קלאַפּט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן.

— וואָס איז די חרפה? פרעגט ר' יחיאל געלאַססען: דאָס מזל דרעהט זיך ווי אַ ראָדעל, געלד איז קיילעכדיג! היינט באָרגט איהר ביי מיר, מאָרגען איך ביי'ן אייך...

און אַזוי ריידענדיג, נעהמט ער איהם אַפּער פון אונטער דער פאָלע זיין איי־גענע פאַר זילבערנע לייכטער!

און ר' יחיאל שטעלט זיי געלאַססען אַנידער פאַר זיך אויפ'ן טיש, גלייך ער זעהט זיי באמת דאָס ערשטע מאָל, און וויל אָבשאַצ'ען וויעפיעל ער מאָג אויף זיי באָרגען.

דער יוד, נעביך, וויל דערוויילל אַנטלויפען, זעננען איהם אָבער די פיס ווי צוגעשמיעד!

— הכלל, ר' קרוב,— פרעגט ר' יחיאל, וויפיעל ווילט איהר באָרגען!

און דער קאָנן, נעביך, נישט די צונג איבערדרעהען.

איהר זייט ר' קרוב, אַ גרויסער בושת פנים... נו, וואָס קאָנן מען מאַכען?

„אתה פתח לו" שטעהט, וועלל איך פאַר אייך רעדען:

עס געהט צו פסח,— האָרט, צו איך בין מיך נישט טועה — איך בין שטאַרק מסופק, צו איהר האָט אויף מצות... נו, שאָקקעלט מיטן קאָפּף: יאָ צו ניין!

יענער, נעביך, שאָקעלט אויף ניין.

— וואָס דען! מען דאַרף דאַצו קיין נביא נישט זיין! דאָס פנים אייערס מסר'ט! נור איהר האָט אפשר נאָך אַ טאָכטער צו פערקנאַסען? יאָ?

נו, שאָקעלט מיט'ן קאָפּף — יאָ צו ניין?

דעם אָרימען יוד האָבען זיך שוין אָבער געעפענט די קוואַללען פון די אויגען; ער האָט זיך שטאַרק צוויינט.

— נאַררישער מענש! — מאַכט ר' יחיאל — וואָס וויינט איהר?

איך האָב דאָך אייך געזאָגט, גלגל חוזר!

דער יוד קאנן זיך אבער נישט איינהאלטען; ווערט ר׳ יחיאל, מכלומרשט, ברוגז, האט ער פעראיבעל.

— על פי דין — זאגט ער — בין איך אייך, ר׳ קרוב, מחויב צו העלפען; „עזוב תעזוב" שטייט, פערפאללען! אבער וואו שטעהט עס, איך בעט אייך, אז איך בין מחויב איסצוהארען אייער געוויין, הא?

דער יוד האלט זיך איין מיט די לעצטע כחות, און ר׳ יחיאל זאגט ווייטער:

— ווייסט איהר וואס, ר׳ קרוב, איך וועלל אייך געבען לויט דען משכון...

אין מיינע אויגען איז דאס משכון, עובר לסוחר — אויף פחות — ווערט ק״ן קערבלעך... וועלל איך אייך בארגען פינף־און־זיבציג,— אבציג! צעהן רובעל אויף יום טוב, זעכטציג אויף נדן פאר דער טאכטער, און נאך צעהן — איין התחלה אויף חתונה קליידער, חתונה הוצאות; די רעשט וועט גאטט העלפען!

און אז גאטט וועט העלפען,— גיט ער צו, ווי זיין מנהג איז געוועזען,— וועט איהר בעצאהלען... איך בין בטוח, איהר וועט בעצאהלען!

צונד געהען מיר איבער צו ר׳ זישעס איניקיל.

איימאל, א יומא דפגרא איז עס געוועזען, האט מיך איציקיל מיין תלמיד שמזארק געבעטען, איך זאל מיט׳ן געהן בעקוקקען דעם פאטערס פאבריק. ער וויל מיר ווייזען די טייערע און קונציגע מאשינען...

איך האב איהם נישט געקאנט אבזאגען; א יומא דפגרא איז, געה איך.

אין פאבריק אריין געהען מיר דורך א שמאל פעדערהייזעל, וואו צוויי מענשען קאננען נישט צוזאממען דורכגעהען, נור איינער נאכען אנדערן. פון דארט זעננען מיר געקוממען אויף א גאנץ גרויסען הויף ארויס, פון הויף ערשט אין פאבריק אריין. אין פאבריק איז נאך מעהר רחוות ווי אויפ׳ן הויף.

און די פאבריק איז פולל מיט ווארשטאטען. און ביי יעדען ווארשטאט שטעהט א פועל. דער ווארשטאט ווארפט זיך, און דער פועל ווארפט זיך מיט מיט׳ן ווארשטאט. און דער פועל מיט׳ן ווארשטאט זעהען אויס ווי איין גוף, ווי איין חולה־נופל, וואס ווארפט זיך, שאקעלט זיך און זעצט...

און וואס איז די נשמה פון דעם גוף? די פארע! די רידערט עס מיט אללעם דורך לעדערנע ריעמען, מיט וועלכע יעדער ווארשטאט איז ארומגענוממען...

אויסער דער פארע האט דא קיין גוף קיין אנדערע נשמה נישט. נישט דער ווארשטאט, נישט דער פועל, וואס טהוט נאך דעם ווארשטאט; זיי האבען קיין נשמה נישט, קיין רצון נישט, קיין ידיעה נישט...

אזוי דאכט זיך מיר!

און מיין תלמיד וויל מיר אלץ פארטייטשען, געבען צו פערשטעהן, וואס

דאָ טהוט זיך, וואָס מען אַרבייט, ווי אַזוי מען אַרבייט; נור, — איך האָר נישט, איך שרעק מיך פאַר די קלאַפּענדיגע גולמות...

די אויערען ווערען מיר טויב פון גערויש און געקלאַפּריי...

אַ ים קולות, אַ מבול קלאַפּ און שלאָג... און עס קראַצט, און רייבט, און קריצט מיט די ציין...

און אַ ווינדערליכע מחשבה פליהט דורכען מוח:

און ווען עס קוממען אַהער, אין גיהנם אריין, די גרעסטע נביאים... ישעיה, ירמיה... און ווען משה רבינו אַליין, — ווענן זיי אָפּפּענען די מיילער, און — זיי וויללען רעדען, — צו וואָלטען זיי איבערגעשריגען דאָס גיהנם, צו וואָלט זיי עמי- צער פון די געפּייניגטע נשמות געהאָרט?

— ניין, זיכער נישט! טראַכט איך און לויף אַרויס, בעגאָססען מיט קאַלטען שוויים פאַר שרעק!

און מיר געהן ווייטער דורכען שמאָלען פּערדערצימטער, און איך מיט יצחק'ן קאָננען צוזאַממען נישט דורכגעהן...

— נאָך וואָס איז דאָ אַזוי ענג? פראָג איך.

— דאָ רעווידירט מען די אַרבייטאָרער, — אָנטפערט יצחק'ל — איינען נאָכען צווייטען רעווידירט מען...

— נאָך וואָס?

— מען גנב'ט פון פאַבריק... כלים... סחורה...

— גנבים זעננען זיי, גנבים?

— נישט אַללע, חס ושלום! נור אויף טהייל פאַלט אַ חשד!...

— און, אַז אויף אַ טהייל פאַלט אַ חשד, רעווידירט מען אַללע?

— דער טאַטע זאָגט, אַז מען קאָנן נישט מבייש זיין, רעווידירט מען אפילו די מייסטער אַליין...

איך „שלא לבייש", נור אויף אַ גאַנץ אַנדערן נוסח!

ג.

די קְלָלָה.

ערגיץ אין אַ גרויסע שטאָדט איז געוועזען אַ גרויסע גבירה.

און די גבירה איז געוועזען אַ מיוחסת, הן פֿון איהר צד, הן פֿון מאַנן, פֿון גביר'ס, צד.

אַ גרויסע יפת־תאר איז זי אויך געוועזען. האָט זי זיך גרויס געהאַלטען, ווי מען זאָגט, געבלאָזען פֿון זיך, און מיט די רעשט ווייבער פֿון שטאָדט קיין שום מגע ומשא נישט געהאַט.

זי פֿלעגט אין ערגיץ אפילו אויף קיין שמחה נישט געהן, און ביי'ן איהר איז נאָך קיין שמחה נישט געוועזען, ווייל זי האָט, חאָטש עטליכע יאָהר נאָך דער חתונה, נאָך קיין קינדער נישט געהאַט.

און דעריבער, אַז דער מאַנן, אַ לייפּסקער סוחר, איז אַרויסגעפֿאָהרען פֿון דער היים, איז די גבירה אַרומגעגאַנגען איינע אַלליין אין איהרע גרויסע און רייכע שטובער, און האָט נישט געוואוסט, וואָס מיט זיך צו טהון.

ליינען צאינה וראינה, קב־הישר, צו אַנדערע מוסר־ספרים אויף עברי טייטש, האָט זיך איהר נישט געגלוסט; פּיאַנע פֿלעגט מען נאָך אין יודישע הייזער נ"שט שפּיעלען, קיין מעשה־ביכליך פֿאַר ווייבער איז נאָך דעמאָלט נישט געוועזען; דען משרת מיט די צוויי דיענסטען, וואָס זי האָט געהאַט, פֿלעגט זי האַלטען פֿון זיך ווייט; אומגערופֿען האָט קיינער געטאָרט צו קומען, — פֿלעגט זי שטעהן גאַנצע טאָג ביים צירונג קאָסטיל, שפּיעלען זיך מיט די אַללערליי גאָלדענע און ברייּלאַנטענע זאַכען, וואָס זי האָט געהאַט, קוקען ווי די פֿלאָמליך גיעסען זיך איבער אין די טהייערע שטיינער; אָנמעסטען און אויסטהון, אויסטהון און אָנמעסטען, אַבי ווי עס איז, די צייט צו פֿערברענגען.

אַז איהר איז דאָס נמאָס געוואָרען, פֿלעגט זי צוגעהן צו דער קליידער־שאַנק און איבער ווארפֿען אַללע זיידענע, אַטליסענע און סאַמיטענע קליידער, וואָס זי האָט געהאַט.

און אַזוי פֿלעגט זי אָבלעבען די צייט און אָבוואַרטען, ביז דער מאַנן וועט צוריק קומען פֿון לייפּסק.

איין מאָל האָט זיך אָבער דער מאַנן לאַנגער פֿערזוימט, און, ווענן ער האָט

געדאַרפֿט, לויט אַללע יאָהר, אַרויספֿאָהרען, האָט ער ערשט געשיקט אַ בריעף: היות די עסקים וועללען איהן לאַנגער פֿערהאַלטען... מיט גאָטס הילף וועט ער אפילו מאַכען גרויסע אונ גוטע געשעֿפֿטען, נור זיין עגמת נפש איז גרויס, וואָס ער קאָנן אפילו נישט מגביל זיין די צייט פֿון אַרויספֿאָהרען.

אונ ווייל ער רעכענט, אַז זי האָט אויך אַ ודאי עגמת נפש דערפֿון, וויל ער— שרייבט ער — זי משמח זיין אַ ביסל, שיקט ער איהר גאַרנאַסטאַיען אויף אַ פֿוטער, טהייערע גאַרנאַסטאַיען צו 15 ראָנדליך אַ שטיק...

אין עטליכע טאָג אַרום, אַז די גבירה האָט בעקוממען די גאַרנאַסטאַיען, האָט זי זיך גענוממען צום מאַכען דאָס פֿוטער.

ערשטענס, זעננען איהר די פֿאַללעכליך זעהר געפֿאַללען; צווייטענס, וועט זי האָבען מיט וואָס זיך צו פֿערנעהמען, נישט משוגע צו ווערען איבער דער צייט.

אהיים געבען אַ בעל-מלאכה די פֿאַללעכליך, האָט זי מורא, מען זאָלל זי נישט בע׳גנב׳ינען, שיקט זי נאָך אַ שניידער, ער זאָלל אויפֿנייהען דאָס פֿוטער ביי׳ן איהר אין שטוב; אונ זי אַלליין וועט זיצען ביי דער אַרבייט.

אונ דער שניידער, וואָס די גבירה האָט געלאָזט רופֿען, איז געוועזען אַ וואוהלער יונג, ווי עס טרעפֿט זיך צווישען שניידער.

אַ מאַנספערשוין — אַ פֿאַרטרעט, אַ מויל — ווי אויף שרויפֿען. אונ אַ בריה,—די נאָדעל פֿלעגט איהם פֿליהען אין דער האַנד,— אונ דערביי, אויב ער האָט נישט גערעדט, פֿלעגט ער זינגען ווי אַ קאַנאַריק.

אונ עס איז געקוממען דערצו, אַז עס האָט זיך געמאַכט אַ שמועס צווישען דער גבירה מיט׳ן חייט.

אונ דער שניידער דערצאָהלט איהר פֿון זיינע קינדערשע יאָהרען.

אַז ער איז גאָר פֿריה אַ יתום געבליבען; אָהן אַ טאַטען אונ אָהן אַ מאַמען, רחמנא ליצלן; אַז די אָרימע קרובים זיינע, וואָס האָבען איהן נישט געקאָנט מפרנס זיין אונ צאָהלען פֿאַרן חדר-געלד, האָבען איהן אָבגעגעבען צו׳ן אַ שניידער...

אונ דער שניידער האָט איהן זעהר שלעכט בעהאַנדעלט...

עבודת הפרך האָט ער געאַרבייט, נור נישט ביי דער מלאכה... האָלץ פֿלעגט ער האַקקען, וואַססער טראָגען...

אונ מכות אַכזריות פֿלעגט מען איהן שלאָגען... דער בעל-הבית, די בעל-הבית׳טע, די אָלטערע פּועלים...

הונגער האָט ער אויך געליטטען...

אונ וואָס איז ער נישט אויסגעשטאַנגען?

זוממער אונ ווינטער פֿלעגט ער אַרומגעהן נאַקיט אונ באָרוויס.

אין די גראָסטע פֿראָסט פֿלעגט ער שלאָפֿען אויף דער גאָלער ערד, אונטער-

געלעגט די פויסט! ער האָט אפילו נישט געהאַט קיין מלבוש מיט וואָס זיך צו צו־דעקען, וכדומה...

און די גבירה, אויף וועלכער מען האָט געזאָגט, אַז זי האָט אַ שטיינערן האַרץ, האָט רחמנות געקריגען אויפ׳ן יתום, און פֿראָגט דען שניידער גאָר מיט איין אַנדער קול, ווי אַזוי ער האָט דאָס אַלץ געקאָנט אויסהאַלטען?

און דער שניידער זאָגט איהר, אַז ער ווייסט אַלליין נישט! אַז ער איז טאַקי שטאַרקער געוועזען פֿון אייזען, אַז ער האָט עס אויסגעהאַלטען!

נור אַ מוטטער האָט ער געהאַט אַ צדקה׳ס; אָפשר איז איהם איהר זכות בייגע־שטאַנגען...

דען פֿאָטער האָט ער נישט געקענט!

נור וואָס מעהר וואונדער, ביי אַללע צרות און יסורים, וואָס ער האָט אויס־געליטען, איז ער תמיד געוועזען פֿריילין און לוסטיג; מען שלאָגט איהן אומזיסט, שטעלט ער זיך אַוועק אין אַ ווינקעלע און וויינט, נור איידער די טרעהרען ווערען טרוקען — ער זינגט שוין!

וואָרען זינגען האָט ער ליעב געהאַט דאָס לעבען! עס האָט זיך איהם תמיד געוואָלט זינגען, אַזוי זינגען, ווי דאָס פֿייגעלע, וואָס פֿליהט אין דער לופֿטען, און האָט איבער זיך קיין אייבער־העדר נישט! דעריבער האָט מען איהן טאַקי גערופֿען משה פֿויגעל! „משה" האָט ער געהייסען.

און דער שניידער דערצאָהלט איהר ווייטער, אַז ער האָט געקאָנט אויסווייניג אַללע חזנישע זאַכען; אפילו פֿון פֿרעמדע חזנים, וואָס פֿלעגען קוממען דאַווענען אויף בילעטען! דורך די פֿענסטער פֿלעגט ער זיך אריין גנב׳נען און האָרען...

קוממט מען צופֿאָהרען מיט אַ קאַטאַרינקע, גנב׳עט ער זיך שוין אַרויס, און לויפֿט איהר נאָך פֿון הויז צו הויז, פֿון גאַסס צו גאַסס, ביז ער נעהמט איבער אַללע נגונים!... גאַנצע נאַכט פֿלעגט ער שטעהען אונטערן פֿענסטער פֿון אַ חתונה, אויב עס האָבען פֿרעמדע כלי־זמרים געשפּיעלט, צו מאָרגענס האָט ער שוין אַלץ איבערגע־זונגען... אפילו דער פֿיעדעלס שטייגער צו דער חופּה!

„ויהי ערב — ויהי בקר", — דער שניידער פֿערצאָהלט, די גבירה פֿראָגט איבער; און טהייל מאָל, אַז זי פֿראָגט נישט, זינגט ער אין דער שטילל; האָרט זי ווי ער זינגט.

אויף מאָרגען האָט דער שניידער פֿערצאָהלט, אַז די שמחה, דאָס בעשטאַנדיגע פֿריילין זיין, איז איהם טאַקי בייגעשטאַנגען.

אַ ביסעל איז עס געוועזען מעשה נסים.

דער מייסטער, דער בעל־הבית זיינער, איז פלוצים קראַנק געוואָרען. ער האָט געפיהלט, אַז לאַנג לעבען וועט ער שוין נישט, די דאָקטוירים האָבען איהן אויך שוין געלאָזט אויף נאָטפּ בעראָטה...

האָט ער דער עיקר גרוים צער געהאַט דערפון, וואָס ער געהט פון דער וועלט אָהן אַ קדיש, אונ לאָזט איבער אַ ווייב אַיין אלמנה אונ אַ טאָכטער אַ יתומה! וואָרען ער האָט קיין בן זכר נישט געהאַט, וואָס זאָלל קדיש זאָגען אונ איבער־נעהמען די מלאכה...

האָבען איהם קרובים, שכנים אונ גוטע פריינד איין עצה געגעבען, ער זאָלל די טאָכטער זיינע, — אסתּר'ל האָט זי געהייסען, — תיכּף חתונה מאַכען מיט אַ פּועל, וועט דער איידעם מפרנס זיין די טאָכטער מיט דער אלמנה אונ קדיש זאָגען במקום אַ זוהן.

בעשטעהט ער.

זאָגט אָבער, אסתּר'ל, אַז זי וויל מיך; משה פויגעל וויל זי.

זאָגט מען איהר, אַז איך בין קוים אַלט אַכטצעהן יאָהר.

זאָגט זי, אַז זי האָט נור זיעבצעהן, איז עס אַ גלייכער שידוך!

זאָגט מען איהר וויטער, אַז איך קענן נישט די מלאכה, איך בין קיין פרנסה־געבער.

זאָגט זי, אַז איך וועלל מיך אויסלערנען; אַז אויב איך קענן נאָך נישט, איז עס נישט מיין שולד! אַז משה פויגעל איז קיין פוילער נישט, אונ מסוגל צו דער מלאכה איז ער, נור מען האָט איהן נישט געלערנט!

דער פאָטער בעט זיך ביין איהר, די מוטטער וויל שלאָגען.

די בת יחידה אָבער האַלט זיך שטאָהל אונ אייזען: אָדער משה פויגעל, אָדער גאָר נישט!

— נו, אונ דו האָסט זי געוואָלט? פראָגט די גבירה מיט אַ צופרידענעם שמייכעל.

— אַ שאלה אַביסעל! שמייכעלט דער שניידער — מיין אסתּר איז דאָך שאָן ווי אסתּר המלכּה, אונ אַזוי גוט ווי אסתּר המלכּה! — —

אונ וואָס האָבען זיי געקאָנט טהון? דער חולה איז מסוכּן אונ ער וויל זיך באין אופן נישט שיידען פון דער וועלט, אָהן איין איידעם, קוועהלט ער זיך נעביך אַזוי לאַנג, ביז ער מוז בעשטעהען!

האָט מען אַ חופּה געשטעלט!

אונ דען צווייטען טאָג בין איך אויפגעשטאַנען אַ מייסטער, אונ האָב בעקומ־מען שליטא איבער די, וואָס פלעגען מיך קוועהלען אָהן רחמנות...

אונ, אַז די גבירה פראָגט, צי ער בעצאָהלט זיי אַצונד מיט פּראָצענט? —

אָנפּערט ער: — חס ושלום!... ער גלייבט, אַז אַ מענש איז נור דעמאָלט איין אַכזר, ווענן עס איז איהם גאָר ביטטער אויפ'ן הארץ! „ווי האָבען געליטען, האָבען זיי צו מיר אויסגעלאָזט דען כעס... איך בין דאָך דער שוואַכסטער געוועזען... אָבער איך?"

געלויבט איז, השם יתברך, מיין האַרץ איז נישט פערביטטערט... טרעפט זיך אַ מאָל איין עגמת נפש, זינגט מען...

די גבירה פראָגט, צו זיין אֶסתר'ל זינגט אויך?

— מיין אֶסתר המלכה זינגט, נור נישט אויף אַ קול!

די גבירה פערשטעהט נישט אונ משה פויגעל זאָגט, אַז ער אַלליין פערשטעהט אויך נישט!

נור איזען איז אַזוי! אונ אויב ער פלעגט אַ מאָל נאָכזינגען כלי-זמרים, אָדער חזנים, זינגט ער היינט אֶסתר'לס נגונים...

ערשט צונד איז איהם איינגעפאַללען, אַז עס איז אַזוי!

„אַז איך קוק איהר אין די אויגען אריין, זינגט זיך! איז אַ סימן, אַז דאָרט שטעקט ער, דער נגון!"

די גבירה ציהט וויטער מיט די אַקסעל אונ משה פויגעל זאָגט נאָך אַ מאָל, אַז ער פערשטעהט אַלליין אויך נישט, נור עס איז אַזוי!

— אַזוי איז עס! זאָגט ער — אונ הערבט זיך אויף.

ער האָט די אַרבייט געענדיגט; די גבירה האָט איהם בעצאָהלט, אונ ער איז אוועק געגאַנגען...

אונ די גבירה איז ווייטער אַלליין געבליבען... זי האָט ווייטער נישט געוואוסט, וואָס מיט זיך צו טהון; עס האָבען זי שוין אפילו די קליידער מיט'ן צירונג נישט פערנוממען... אויסער ביים אָנמעסטען, האָט זי נאָך דען מאַנס מתנה, דען טהייערן פעלץ אויפ'ן לייב נישט געהאַט!

דערמאַנט זי זיך פּלוצים, אַז זי האָט מלבושים איבערצומאַכען... אונ שיקט נאָך משה פויגעל.

אונ עס מאַכט זיך ווייטער אַ שמועס.

די גבירה וויל וויססען, ווי משה פויגעל לעבט מיט זיין „אֶסתר המלכה", אונ דער שניידער דערצאָהלט:

— השם יתברך, זאָל געבען אויף לאַנגע יאָהר, — זאָגט ער — עס זאָל אונז נור קיין בייז אויג נישט שאַטען!...

מיר לעבען זיך ווי די טויבען...

נישט שטאַנדיג באָרט מען זיך אין מילך אונ אין פוטער... אין מיט'ן דערוואָך,

געהלט אמאל א שטיקעל פלייש, נור וואס מאכט עס אוים? ... נישט דאס איז דער עיקר... אבי דער מענש איז נור צופריעדען, די נשמה, היימט עס!

די גבירה הייבט אן חוקר־ודורש זיין; וואס זיי טהוען, פראגט זי...

— וואס זאל'מיר טהוען? — איך טהו מיר מיין ארבייט... איך נעה אונ שטעפ, אונ זי איז בעל־הבית'טע: קעהרט, קאכט אונ וואשט, א דאגה! איך ארבייט אונ זי ארבייט; איך זינג אונ זי הארט זיך צו פון דערווייטען, פון איהר ווינקאלע. האט זי צייט, קומט זי צו מיר צו, זעצט זיך ביים טיש...

א קליין חנו'דיג קאפיל האט זי, שפארט זי עס אן אויף דער האנד...

אויגען האט זי גרויסע, קוקט זי אויף מיר...

טהו איך איהר להכעים, אונ קוק איהר אין די אויגען אריין... ווערט זי רויטליך, אונ מיר ווערט פרייליך, אז עס הייבט זיך אן צו זינגען... זינגט זיך! עס לעבט זיך נישט קשה! בפרט אצונד...

— וואס „אצונד"?

— אה! דער „אצונד" איז א גרויסע זאך, — אנפערט דער שניידער, — א נייע פייגעלע קומט אויף דער וועלט... משה פויגעל'ס א פייגעלע וועט קומען! אסתר המלכה'ס פייגאלע...

משה פויגעל האט נאך נישט געענדיגט די ארבייט ביי די גבירה, אונ אסתר המלכה, ריכט זיך אין בעטט אריין...

משה פויגעל לאזט איבער די באבען אין שטוב אונ געהט צו דער ארבייט; ער זאגט צו, באלד צוריק צו קוממען...

אונ קומט נישט אזוי געשווינד!

אסתר האט דערווייל וועהען בעקוממען, אונ משה פויגעל זיצט נאך אלץ ביי דער ארבייט, אונ פערצאהלט, ווי גוט אסתר'ל איז, ווי שאן זי איז, ווי צו־געבונדען ער איז צו'ן איהר...

די גבירה לאזט איהם נישט אוועק געהן; דאס קלייד דארף זי נעטהיג...

ער ארבייט ווייטער.

די גבירה בעצאהלט ווי איין אמת'ע שׂררה! פאר געלד קריגט מען גוטע זא־כען, אונ „אסתר המלכה" וועט דארפען גוטע זאכען... דער קליינער פויגעל וועט אויך דארפען!

אונ א ברית וועט זיין א קנאקענדיגער!

ארבייט ער געשווינד, אונ זינגט, אונ פערצאהלט...

אונ, אז די וועהען האבען זיך געשטארקט, אונ אסתר המלכה האט געשיקט

אַ שכנה נאָך משה פֿויגעל, איז די שכנה צוריק געקומען מיט אַ תשובה, אַז זי האָט משה פֿויגעל נישט געזעהען; אַרויסגעקומען איז די גבירה... זי האָט איהר אַלליין געעפֿענט און געזאָגט, אַז זי וועט איהם שוין שיקקען!

און אַז די וועהען זעננען נאָך שטאַרקער געוואָרען, איז איין אַנדערע שכנה געגאַנגען, שוין איין אַלטערע יודענע, וואָס האָט שוין געזאָלט „אָנגעהמען משה פֿויגעל ביי די פּאות און אַהיים שלעפּען ווי אַ פּגר". נור זי האָט אויך נישט די העזה געהאָט קעגען דער גבירה, און איז אויך צוריק געקומען מיט דער בשורה, אַז זי וועט איהם באַלד שיקקען...

— זי האָט מיך, — פֿאַראַנטפֿערט זי זיך, — איבער דער שוועלל נישט געלאָזט!

און אַז די באָבע האָט געזאָגט, אַז אסתר'ל איז אין אַ גרויסע סכּנה, אַז, אויב, השם יתברך, וועט זיך, חס ושלום, נישט מרחם זיין, ווייסט זי נישט, וואָס דער סוף קאָנן זיין...

האָט די יולדות פֿאַר גרויס צער אַ געשריי געטהון:

— רבונו של עולם! אויב עס איז אויף מיר נגזר געוואָרען פֿון הימעל, אַז איך זאָלל אַזוי פֿריה אַוועקגעהן פֿון דער וועלט און מיין אייגען קינד נישט זעהען, לאָז מיר חאָטש נאָך אַמאָל זעהען מיין משה פֿויגעל!

און אַ דריטטע שכנה איז געלאָפֿען, און איז צוריק געקומען, און געזאָגט: אַז באַלד קומט ער, ער ענדיגט שוין דאָס קלייד! אַזוי האָט די גבירה געזאָגט...

און די גבירה האָט באמת נישט געוואוסט, אַז עס איז סכנת נפשות, זי האָט גאָר נישט געלאָזט צו זיך רעדען...

— וואָס טהוען זיי דאָרט? האָט די יולדת מיט די לעצטע כּחות געשריגען.

און די שכנה איז מודה, אַז זי איז געשטאַנען אַ ווייל'ע אונטער דער טהיר און האָט געהאָרט, ווי משה פֿויגעל פֿערצאָהלט עפּיס, זאָגט וואָס אַ מאָל: אסתר המלכּה, מיין אסתר המלכּה, און זי, די גבירה, לאַכט...

און אסתר'ל האָט אויסגערופֿען:

— רבונו של עולם, זאָלל זי שוין לאַכען ביז ן טוידט אריין; אין קבר זאָלל זי לאַכען...

און זי איז אַוועקגעקומען...

דאָס איז געוועזען אַ קללה פֿון אַ שכיב מרע!

און זי איז מקוים געוואָרען, די קללה!

די גבירת האָט שוין נישט אויפֿגעהאָרט צו לאַכען!

א צופרידענער שמייכעל איז איהר ווי צוגעקלעבט געוואָרען צום פנים, און, אָפּענט זי דאָס מויל, לאַכט זי!

זי שמייכעלט ביים גראָסטען צער, ביי די גראָסטע יסורים; דאָס הארץ ברעכט און זי לאַכט!

זי שמייכעלט, ווענן זי בעט זיך דעם טוידט; זי לאַכט, ווענן דער מלאך המות וואַלט פאַר איהר א מלאך־הגואל געווע'ן!

עס קומט אַריין דער משרת. ער שטעלט זיך פון ווייטען און וויזט איהר, ער האָט א בריעף, אודאי פון מאַנן.

שטעהט ער און וואַרט, זי זאָלל איהם געבען א צייכען, אז ער זאָלל איהר דערלאַנגען דעם בריעף; דערזעהט ער, אז זי איז עפּיס היינט פריינדליכער, ווי אַללע מאָל, אז זי שמייכעלט!...

גלייבט ער זיינע אויגען נישט, אָפּענט זי דאָס מויל, און לאַכט.

זי וויל איהם זאָגען, ער זאָלל דערלאַנגען דעם בריעף, און—לאַכט...

דער משרת איז געוועזען בטבע איין אויסגעלאַססענער, א בעהאַלטענער רשע, קוקט ער אויף איהר שוין גאָר אַנדערש.

זי שמייכעלט ווייטער...

זי וויל זיך בייזערן, אָפּענט ווייטער דאָס מויל און — לאַכט!

— וואָס איז מיט איהר געוואָרען? מיט דער מיוחסת?

ער קאָנן עס גאָר נישט פערשטעהן. קלערט ער, ווי איהם טויג זיך. געהט ער נאָהנטער צו, — זי שמייכעלט!

מיינט ער, דער רשע, אז ער האָט ביי'ן איהר פּלוצלינג נושא חן געוועזען, געהט ער צו נאָך נאָהנטער!

נעהמט ער זי אָן ביי'ן א האַנד; זי שמייכעלט! קושט ער די האַנד, — זי לאַכט!

מעהר דאַרף ער נישט, דער אויסגעלאַססענער משרת! פערגעסט ער אָן בריעף, וואָס דער בעל־הבית האָט געשיקט פון וועג, אז ער קאָנן אָנקומען באַלד נאָכ'ן בריעף, — און נעהמט זי אַרום...

זי שמייכעלט, זי לאַכט!

קומט טאַקי אָן דער בעל־הבית, זעהט ער וואָס עס טהוט זיך, און נעהמט זי אָן און— וואַרפט זי אַרוים...

זי לאַכט!

עס איז ווינטער; א קאַלט, א שניי, זי געהט אַרום און שמייכעלט...

מען לויפט איהר נאָך, מען לויפט אויף איהר וואַנדער און זי לאַכט; זי שמייכעלט און לאַכט...

און אזוי טרייבט זי זיך, לאַכענדיג, אַרום אין די גאַססען —
זי בעטעלט און לאַכט.

מען וואַרפט איהר נאָך שטיינער, שלעכטע מענשען פייניגען זי, זי שמייכעלט און לאַכט...

זי געהט איבער פון איין האַנד צו דער צווייטער, פון איין רשע צום צווייטען, מיטן פערגליווערטען שמייכעלע אויפן פנים, מיטן קלינגעדיגען געלאַכטער אין מויל!

זי פאַלט ביז אויף דער נידריגסטער מדרגה — און אַלץ מיט אַ שמייכעל אויפ'ן פנים, מיט אַ געלאַכטער אין מויל!

און אַזוי האָט זי געשמייכעלט און געלאַכט, ביז צום טויט, און — נאָכ'ן טויט!

זי גוסס'ט און לאַכט, די נשמה רייסט זיך איהר פון גוף אַרויס און דאָס פנים לאַכט...

און דאָס פנים לאַכט אפילו אין קבר!...

די עטליכע נושאים, וואָס האָבען זי אַריין געלאָזט אין קבר אַריין, האָבען מיט טויט־שרעק דעם קבר פערשיט. און געאיילט זיך זיי זאָללען שוין דעם וויסטען שמייכעל נישט זעהען...

. . . .

היט אייך פאַר אַ קללה, בפרט פון אַ שכיב מרע!...

י. ל. פרץ. שריפטען.

VI.

סאטיערען און הומארעסקען

אינהאלט.

דָער פֶעטֶער שַׁכְנָא

און

דִי מוּהמֶע יַאחְנֶע.

(איין אויסגעפלוידערטע מעשה, נור פאר דאָס איין אמת'ע מעשה).

מיין פעטער האָט געהייסען שכנא און די מוהמע יאחנע.

צו איז דאָס געוועזען אָנגעגרייט אַמישנע פון דער השגחה פרטית, איך זאָלל מיך נישט דאַרפען קוועללען. ביי'ם אויסזוכען אַ גראַם צו זייערע נאָמען, אויב איך וועלל זיי וועללען בעזינגען? אָדער עס איז אַזוי געוואָרען על פי מקרה? דאָס ווייס איך נישט! אמת דאָך מוז מען זאָגען: די השגחה פרטית זאָלל מיך אין זינן האָבען, און שטאָנדיג מיך פערזאָרגען מיט גראַמען, וואָלט איך קיינמאָל קיין פראָזע נישט געשריעבען; שטאָנדיג גראַם—שטראַם ... עס וואָלט דערפון קיין „לעטניק" נישט אַרויס געקוממען, דער עולם ווילל דוקא נישט קיין גראַמען, נור פראָזע און דוקא פשוט „כדבר איש אֶל רעהו", דאָס הייסט: עס זאָלל נישט זיין וואָס צו פערשטעהן... ווייל לעזען האָט מען ליעב, דאָס האָט מען שוין בירושה... נור עפּיס וויססען איז נישט כדאי... פון דערטוועגען — כבוד איז כבוד!

נור לאָמיר צוריק געהן צו'ם פעטער שכנא און דער מוהמע יאַחנע.

נישט מיט די נאָמען אַלליין זיינען זיי געוועזען ווי געפּאַסט! זיי האָבען געהאַט אפילו איין וואוקס, איין דיקק, גלייכע נאָז מיט אויגען!

איך בין אייך אפילו נישט מחויב צו זאָגען, פון וואַננען איך ווייס עס. אַ שרייבער האָט דאָס רעכט צו וויססען אַלץ, אפילו, וואָס עמיץ האָט אונטערן נאָגעל, בפרט אין מח און הארץ ... דער מנהג איז זאָגאַר, אַז ער פערצאָהלט אפילו דאָס, וואָס מען טאָר גאָר נישט אויסזאָגען... זענען אָבער אויף דער וועלט פערהאַנגען אַזוי פיעל נאַרישע און שלעכטע פראַוועס, אַזוי פיעל אידיאָטישע,

קראַטישע מנהגים. אַז עס איז אַ חרפה און אַ בושה, איין אָרענטליכער מענש זאָלל זיך פעררופפען אויף אַ פראָווע אָדער פערטהיידיגען זיך מיט אַ מנהג.

דעריבער מוז איך אייך זאָגען, אַז זיי זעננען ביידע צוזאַממען געשטאַננען ביי מיין חופה! און, ווייל איך האָב חתונה געהאַט צו דרייצעהן יאָהר, און, ווייל איך האָב דען חזן מיט׳ן רב מיט טאַטע־מאַמע געקענט, די כלה איז געוועזען פערשלייערט און קיין יונגען זעננען ביי דער חופה נישט געוועזען, ווייל עס איז געוועזען אַ גרויסע רעוויע אונטער דער שטאָדט, — האָב איך מיך פערקוקט אויפ׳ן פעטער שכנא מיט דער מוהמע יאַחנע, וואָס זעננען מיר געשטאַנען פונקט געגענאיבער, און — דערזעהען, אַז זיי האָבען ביידע פונקט גלייכע אויגען; קליינע, לויפענדיגע, גלייך זיי וואָלטען שטאַנדיג געזוכט איין אָרט, צו בעהאַלטען זיך פאַר פחד אָדער פאַר בושה. עס האָט מיר אַזוי קאָמיש אויסגעזעהען, אַז איך האָב מיך אונטער דער חופה צו לאַכט, און דער טאַטע, עליו השלום, האָט אַרויף געלעגט אַ פינגער אויפ׳ן נאָז, נאָך וועלכען עס פלעגט שטאַנדיג קוממען איין אויערן־דרייעניש אָדער עפּיס אַרגערס...

מיין מערכה איז געוועזען, וואָס דער מסדר קרושין האָט אָנגעהויבען זיין שפרוך.

ביי דער גילדענער יאָך איז מיר איינגעפאַללען, אַז איך האָב אַ גרייטען אָנהייב צו׳ן אַ שיר:

מיין פעטער שכנא,

מיין מוהמע יאַחנע,

און איך קאָנן אַזאַ שיר אַוועק שיקען אין דער וואַרשויער ציימונג אַריין, פון וועלכער איך האָב בכור סודות געוואוסט.

איך וואָלט עס בעססער געשריבען אויף לשון הקודש:

דודי שכנא,

דודתי יאַחנאָ,

נור דעמאָלט זעננען נאָך די „הנצנים״ נישט געוועזען...

אַז זיי האָבען ביידע אַקוראַט איין גרייס, בין איך אויף זיכער געוואָהר געוואָרען ערשט דען צווייטען טאָג.

מעשה שהיה כך היה: ביי׳ן טאַטען אין דירה איז זעהר ענג געוועזען. איך האָב, ברוך השם, געהאַט אַ זיידען, טאַטע־מאַמע און זיעבען שוועסטער און ברידער; און געבליבען בין איך דאָך ביי׳ם טאַטען אויף קאָסט! מיין טאַטע האָב גע האָט זיין אייגען הויז! מיט 10 רובל אייגענס און 290 רובל געבאָרגטע אויף וואָכער, האָט ער אָבגעקויפט ביי׳ן אַ מיעשציאַן אַ שטוב מיט אַ חזיר־שטאָללעכעל. פון שטוב איז געבליעבען שטוב; פון חזיר־שטאָללעכעל האָט מען געמאַכט אַ האַלצען־קאַממער. אַז מען האָט מיך אויס נור נישט אַרויס געגעבען, האָט מען געהאַט

א קורצען ישוב, אז ד'ֿס האָלץ קאָנן פראנק און פריי ליעגען אויפ'ן הויף, בפרט אז נישט שטאָנדיג איז האָלץ געווען — מעהרסטענטהיילס דראָנגליך און טהייל מאָל— גאָר נישט... סיי ווי סיי וועט עס נישט געפרווירען ווערען, און טרוקענען אין באקק-אויבען איז לייכט. און, אז אויב מען וועט נור ארויסנעמען דאס האָלץ, קאָננען שטעהען אין קאָממעריל צוויי בעטטען; מען וועט קאָננען דורכגעהן אויך. און צוויי בעטטען איז לכל הדעות גענוג פאר א פאָר פאָלק.

דען פלאן האט אויפגעגעבען דער שדכן; וואָרען דער טאטע האט זיך איינגעשפאָרט, „יענער" זאָלל אָבגעבען פריהר די קאָסט. דערווייל וועט ער אויסצאָהלען די 290 רובל חוב פאר'ן הייזעל און וועט זיין בכח צו צושטעללען א שטיבעל.

און גלאט, ווי האַלט מען קינדער, וואו עס זענען חזרים געשטאנגען?

דער מאמען האט עס וועניגער געאָרט.

— בא — האט זי געזאָגט — זעהסט דו שוין! דריי יאָהר קאָסט איבערקומען! אויך איין עסק!

און עס איז אזוי געבליבען.

דען צווייטען טאָג האט מיין אשתי חוה'לה באין אופן נישט געוואָלט ארויסקריכען פון חזיר-שטאלל'כיל אויף דער ליכטיגער שיין. ארויסגעהענדיג דאווינען, האָב איך איין אויג געוואָרפען אויף איהר בעטט, געזעהן די קאָלדרע מיט די קישען, נור אָהן א פיצעל פנים.

און געגלוסט האט זיך מיר שטארק צו זעהען, ווי מיין אשתי חוה'לע זעהט אויס, חאָטש נאָך נאָכטען ביי דער גילדענער יאָך איז עס מיר נישט איינגעפאללען; איז מיר די גרויסע רעוויע געלעגען אין קאָפף. רופען זי, האט זיך מיר עפיס נישט געלעגט אויף דער צונג: „חוה" איז צו פיעל פאן-בראט, „ווייב" איז צו גראָב... יעדערער דאַרף וויססען? וואס?

דען אמת זאָגענדיג, געפאלט מיר נישט עד היום דער מנהג ביי די דייטשען מאנן און ווייב זאָללען שטאָנדיג שפאציערען צוזאממען און דוקא אונטער די האָנד עס זאָלל חס ושלום קיינער קיין טעות נישט האָבען. יעדערער זאָלל וויססען כהויה, ווער — מיט וועמען — ווייס איך דאָרט! און זיי לאכען נאָך פון אונזער כיור אין בית המדרש, וואס מען וואשט זיך די האָנד בריש גלי...

נור איך פאָהר שוין אראָב אין א זייט, איך האָב זי חשק צו רופען, און ווייס נישט, ווי אזוי. „האָר נור — זי!" האט מיר אויך פון האלז נישט געוואָלט ארויס, אזוי רעדט מען צו'ן א דיענסט, נישט צו'ן א ווייב.

איך בין געשטאנגען און געשטאנגען און געקלערט, ביז דער טאטע האט אריינגעשריגען: געהסט?

איך האָב געחאַפּט אַ ציטטער און בין אַרויס מיט גאָר נישט.

לויט דען עגול, וואָס די קאָלדרע האָט בולט געמאַכט אין דער הויך, האָב איך דאָך פֿערשטאַנגען, אַז מיין אשתי חוה'לע האָט זיך איינגעצויגען ווי אַ קויל איבערגעדעק זיך, און ליעגט מיט'ן פנים אין קישען אַריין.

עס פֿאַלט מיר איין אויפ'ן וועג אין בית המדרש אַריין, אַז זי מוז בענקען אַהיים; באַלד נאָך דער וויעטשערע זעננען מיין שווער און שוויגער און איהר טאַטע־מאַמע אַוועק געפֿאָהרען.

ער איז געוועזען אַ שמש אין אַ נאָהנט שטאָדטיל און צו מאָרגענס איז דאָרט פונקט געוועזען אַ גבירה'שע חתונה; זי האָט געהאַט אַ שטעלעכעל מיט באָנדליך און קנאָפּליך, און „קוים דרעהט זי אַוועק דען קאָפּף, שטעללען זי די שנירען בדיל הדל“...

ביים אַוועק פֿאָהרען האָט זיך מיין אשתי חוה'לע צעוויינט אויף אַ קול. דער פֿאָטער דער רגזן האָט אַ געשריי געטהון: סמאַרק! די מוטטער האָט איהר צוגעזאָגט צושיקען אַ מתנה, דאַכט זיך מיר — אַ פּאָר עהלען שליסעלבערגער געדרוקטען ציץ...

און מען האָט זי קוים איינגענוממען.

צונר באַנגט זי אַ ודאי — טראַכט איך — אַהיים; און האָב אויף איהר שטאַרק רחמנות.

דאָס רחמנות האָט מיך ביים גאַנצען דאַווינען נישט אָבגעלאָזט. איך האָב געוואָלט ווי אַם געשווינדסטען אַהיים לויפֿען, זעהען צו אשתי חוה'לע וויינט שוין נישט; איך האָב אָבער געמוזט וואַרטען אויפ'ן טאַטען.

אין דער טהיר, האָט אונז די מאַמע בעגעגענט מיט אַ ירגזון:

— אַ שאָנע פּריצה, האָט „עץ“ מיר איינגעהאַנדעלט! ווי געפֿאָלט זי דיר? זי ווילל דאָך נישט אַרויס פֿון בעטט! אָט מוז איך איהר צוטראָגען קאַווע אין בעטט אַריין!

מיין מאַמע האָט ליעב געהאַט „אמת“ ווי דאָס לעבען, נור דען „אמת!“ פֿלעגט זי פֿון מיר פֿערלאַנגען, אַז איך בין אַהיים געקוממען מיט אַ צודראַפּיט פנים אָדער אַ צוריססען היטטעל... צום טאַטען פֿלעגט זי האָבען אייביג פֿאַלשע פּרעטענס־יעס. וואָרען משוך זיין זיך מיט ר' יאקעלע־יענטע־ברײנעס (אַזוי האָט מיין שווער געהייסען) האָט זי דער עיקר געוואָלט. דער טאַטע האָט נאָך געהאַלטען ביי'ן אַ ישוב און זי האָט געהייסען „צושלאָגען“. „איין עק זאָלל זיין!“ האָט זי געוואָלט... און אַ בעשטאָנדיגע שוואַכקייט האָט זי געהאַט צו זאָגען „קאַווע“ אויף ציקאָריע.

איך, נאַטירליך, בין נישט אַריין געגאַנגען אַהין, דער טאַטע אויך נישט, חאָטש אשתי חוה'לע האָט נישט געוואָלט די קאַווע טרינקען. שפּעטער זעננען גע־קוממען דער פֿעטטער שכנא און די מוהמע יאַחנע. און, אַז מען האָט ווי דערצאהלט

אז די „שנור ווילל נישט אויפשטעהן״, זעננען זיי ביידע גלייך אריין אהין. און — ווייל די טהיר איז געוועזען א נידריגע, ווי עס פאסט פאר א חזיר שטאללעכעל — האבען זיי זיך ביידע אנגעשלאגען מיט די נאז אן דער אייבערשטער לייסט, און איך האב אלליין געזעהען מיט מיינע אויגען, אז ביידע האבען בעקוממען די צייכען אקוראט אויף איין ארט, — אויף די שפיץ נאז...

האט איהר דען בעסטען בעוויז, אז מיין פעטטער שכנא און מיין מוהמע יאחנע האבען געהאט איין גריים!

אזוי זעננען אויך זיי זיך אהנליך געוועזען, ווי שוועסטער און ברודער!

מען דערצאהלט אזא מעשה:

מיין מוהמע יאחנע קומט ארויס פון האציפלאץ און האט נור אהער חתונה געהאט צום פעטטער. ווען דאס איז געוועזען, ווייס איך נישט, נור די מעשה איז איין אמת.

דעמאלט איז ביי אונז געוועזען א בורמישטש א צורר יהודים, וואס האט זיך איינגעשפארט, אז מען זאלל נישט חתונה מאכען אהן אקטען. מען זאלל וועללען מאכען אקטען, וואלט מען שוין געמוזט ווארטען ביז 17—18 יאהר, ווי דער דין איז. און א יוד, וואס קינדערלט און קינדעלט, זאלל וועללען ווארטען מיט'ן בכור ביז 18 יאהר, וואלט ער שוין קיין נחת אינם מוזיניקעל נישט דערלעבט! נאך א ברית דארף מען זיך נישט אברוהען, אבער נאך חתונה מאכען א קינד, מוז מען שוין ווארטען א שאנע פאר יאהר, איידער מען קומט צוריק צו די כתות אויף א נייע חתונה...

קורץ פון דער זאך — דער ימח־שמו'ניק האט דאך דאס נישט געוואוסט, פלעגט ער שיקקען רופען די געקוממענע חתנים און כלות, פראגען, מכלומערשט, אויף פאססער און אין איינוועגס חוקר ודורש זיין, צו עס איז נישט געוועזען א שטיללע חופה.

איהר פערשטעהט איין עסק?

מן הסתם איז ער נישט געוואהר געווארען.

די חתונה־געהאטטע קינדער האבען געקוועטשט מיט די דארע פלייצעלעך אויף: „איני יודע״? און צוריק געשמיעסט, ווער האט פערשטאננען פויליש? און אז דער „פאליציי״, וואס האט געקענט יודיש, האט איבערגעפראגט, האט מען איהם געאנטפערט: ווער? ווען? וואס? הא! ווייס איך!

און נאר נישט.

נור דאס איז רעכט — א חתן... שיקקען די כלה צו'ם בורמישטש איז דאך נישט קיין שטייגער! פלעגט מען נעמען יונגלעך, בעהאלטען די פאה'ליך אונטער די אויערליך, אנטהון אין קליידלעך און אהין שיקקען אויפ'ן ארט פון די כלות! פאר „לא תלבש אשה שמלת גבר״, האט מען קיין מורא נישט געהאט, ווייל עס

איז דאך נישט, חס ושלום, לשם עבירה.

איינמאל האט מען שיער נישט געפלאצט פאר געלאכטער: עפיס א כלה איז אזוי געפאללען געוואָרען דעם בורמישטש, אז ער האט זיך, מחילה, צושפרייט די וואָנסים און דערלאנגט איהר א קוש אין שטערן אריין און געשענקט נאך א קאר-מעלקע!

אז עס געקומען דער גורל אויף דער מוהמען, איז געבליבען, אז דער חתן אלליין זאלל זיך פערשטעללען פאר דער כלה. אז דער בורמישטש וועט איהן נישט דערקעננען, איז מען זיכער געוועזען, ווייל מיין פעטטער שבנא פלעגט זיך נישט אייזען אין גאסס אריין מיט אללע יונגלעך צו גלייך; ער איז געוועזען, לא עליכם, נישט קיין געזונדטער און איז שטאנדיג געזעססען און געלערנט. פון וואננען זאלל ער איהר קעננען?

דער בורמישטש האט איהן לאנג נישט געהאלטען. ער האט איהן—„געלויבט איז זיין ליעבער נאמען!" תוך כדי דבור געהייסען ארויס ווארפען: „וואן, דאס פאס-קודסטווא"... „טאקי זכות אבות — פלעגט די באבע זאגען — איז געשעהען, וואָרען דער פעטטער שבנא איז נישט איבעריג קלוג און ווער ווייסט, וואס ער וואלט אויסגעפלאפלעט!".

אז ער איז צוריק אהיים געגאנגען, האבען אללע געשריגען אין גאסס, אז ער איז „די כלה אויס'ן אויג!" טאקי — „כהויה". אין שטוב, איידער ער האט ציים געהאט זיך איבער צוטהון, האט דער מחותן — א פערטראכטער יוד געוועזען! — א טעות געהאט און דערלאנגט איהם א מתנת יד: „יאחנע! פאר וואס ווישט דו דיר נישט אב די נאז?!"

דערנאך האט זיך געטראפען אזא מעשה:

אז עס איז ארויס געקוממען די גזרה פון די באָרד, האט די ערשטע קויל גע-טראפען מיין פעטטער שבנא. ער איז געגאנגען אין מאגיסטראט אריין צאהלען א פאָדאַטעק, האט מען איהם געחאפט און צורעכט געמאכט באָרד און פאות. אז ער איז אראב אין גאסס אריין, איז געוואָרען א געשריי פה אחד, אז יאחנע איז משוגע געוואָרען, אז ער האט זיך פערשטעלט פאר'ן פעטטער שבנא!

ער האט פאר שרעק און בושה צוזאממען, געמאכט פלטה אוים דער שטאָדט ארויס.

יונגען און ווייבער יאָגען איהן נאך; ער אויפ'ן פעלד, זיי אויפ'ן פעלד; ער אין וואלד אריין, זיי אין וואלד אריין; ביז ער איז זיי פערלוירען געוואָרען צווישען די ביימער.

אז זיי זעננען צוריק אין שטאָדט אריין, און געטראפען די אמת'ע מוהמע יאחנע — וואס קלעהרט איהר? — מען האט איהר אין מיטטען גאסס אבגעריססען די

קאַפּקע. ווענן נישט די פּאָליציי, וואָס איז איהר געקוממען צו הילף, וואָלט פון איהר קיין שריד ופליט נישט געבליעבען.

ביידע זענען קראַנק געוואָרען פאַר שרעק און בושה. און אַז מאַנגער און ווייבער זעננען געקוממען מבקר חולה זיין, האָבען זיי נישט געוואוסט, צו וועלכען בעטט צו צוגעהן. אונטער די איבערבעטטען, האָט מען נישט דערקענט, וואו עס ליעגט שכנא און וואו יאחנע.

נור דאָס אַלץ זעננען אַלטע זאַכען... היינט איז זיי שוין לייכט צו דערקענען; דער פעטטער שכנא האָט אַ באָרד ביז אין גאַרטעל, און חאָטש די מוהמע יאחנע וויל איהם נאָכמאַכען און עס שפּראָצען איהר עטליכע האָהרליך פון דער גאָמבע, קאָנן זי זיך גאָר נישט פערגלייכען מיט זיין באָוועס, מיט וועלכען מען האָט געקאָנט אויסקעהרען אַ בית המדרש.

הכלל — זיי זעננען זיך זעהר אָהנליך געוועזען. אויב דער בורמישטש מיט זיין נוי'עשען געשמאַק האָט געזאָגט אויף איהם פּאָסקודסטוואָ, וואָלט ער דאָס אייגענע געזאָגט אויף איהר. פאַר מיר ווייטער, זעננען זיי ביידע שאָן געוועזען; נור דאָס געהט אייך נישט אָן. איך וועלל דעריבער נור רעדען פון זייער אָהנליכקייט. איהר מוזט וויססען, אַז זיי האָבען געהאַט אפילו אַ גלייך קול! אַז זיי זעננען אריין צו דער כלה, האָב איך געהאָרט צוויי גלייכע גראָבע קולות און איין וויינענדיגען קול, וואָס האָט זיך ערשט שפּעטער אָנגערופען.

— חוה'לע! — האָב איך געהאָרט — וואָס איז דאָס פאַר אַ שטיינער?

— חוה'לע! טהוסט אָן עגמת נפש שוועהר און שוויגער!

— קינד און קייט וועט אוים דיר לאַכען?

— ווי הייסט? פאַר וואָס?

— ווער טהוט אזוי?

— גאָסט ווערלען קוממען?

— צאַצקע מיינע, נחת מיינס, האָר אָלטערע קרובים, זיי ווילען נור דיין נוטס!

— ביזט דאָך שוין נישט קיין קינד... אַ מענש!

אזוי האָבען ביידע געשיטט מיט שאלות, עצות און געבעט און איך האָב קיין איינציג מאָל נישט דערקענט, ווער עס רעדט: דער פעטטער שכנא צו די מוהמע יאחנע!

דערנאָך ערשט האָט זיך אָנגערופען אַ וויינענדיג דינן קול, אַ ביסעל אַ געדעמפּטס פון אונטער דער קאָלדרע:

— איך שאָם מיך!

נור דאָס געהאָר אויך נישט צו דער זאַך. —

און אַ לעבען צווישען זיי איז געוועזען ווי אונטער דער זונן. האָט די מוהמע

יאחנע געזאָגט: באָם, האָט ער „ליתר תוקף ועוז" געזאָגט: בים־באָם! האָט דער פעטטער שכנא געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף „יאָ", האָט די מוהמע יאכנע געזאָגט: אָ וודאי יאָ! ווי דען!

אויף ברית'ן און חתונות פלעגען זיי זיך איבערוואַרפען מיט די אויגען פון איין טיש צום צווייטען, און גאַנץ אָפט עצות געבען:

— שכנא, חאַפּ אַ מיטטעל־שטיקעל!

— יאחנע, ווילסט אַ ביסעל חריין?

ביי מיין אָלטערענס ברית, אַז די מוהמע יאחנע איז נישט געוועזען בקו הבריאה, האָט דער פעטטער שכנא געגעססען אָהן אַפּעטיט, און האָט אהיים געטראָגען דער מוהמע יאחנען אַ האַלב שאָק מאַקאַראָנען.

ביים צווייטען האָט זיך געטראָפען פערקעהרט; דער פעטטער שכנא איז געוועזען נים אין גאַנצען, און זי האָט איהם אהיים געטראָגען אַ קאַפּיל פון אַ צוויי־פונטיג האָכטיל...

און איינס איז פאַר'ן אַנדערען געוועזען די לעצטע אינסטאַנץ.

דער פעטטער שכנא, אַז מען האָט איהן שוין גאָר איבער געשפּאַרט, אַז ער האָט שוין קיין וואָרט אין מויל נישט געהאַט, פלעגט דאָך בלייבען ביי דעם זיינעגען; „מיין יאחנע זאָגט אָבער אַזוי!" איז געוועזען זיין לעצטע תשובה. געגען דעם העלפט שוין קיין שכל און קיין יושר.

די מוהמע יאחנע ווייטער, פלעגט אַנהייבען יעדען זאַץ: „מיין שכנא זאָגט"... אָדער: — „שכנא מיינער קלערט" און וואָס אידר שכנא האָט געזאָגט און געקלערט, אויף דעם איז געוועזען מויערען צו שטעללען...

מיט איין וואָרט — עס איז געוועזען אַ לעבען ווי אונטער דער זונן. איך פלעג אָבשיקקען מיין אשתי חוה'לע צו דער מוהמע יאחנע אויף דער לערען, זי זאָלל זעהען, ווי אַזוי מען דאַרף בעהאַנדלען אַ מאַנן; זי ווייטער פלאָגט מיך אָבשיקקען צום פעטטער שכנא, זעהען ווי אַ מאַנן בעהאַנדעלט אַ ווייב.

כל זמן דער פעטטער שכנא און די מוהמע יאחנע זעננען געזונד געוועזען, פלעגען זיי אָפט אריינקוממען און שלום מאַכען צווישען מיר און אשתי חוה'לע. דערנאָך, אַז זיי זעננען שוואַך און אָלטער געוואָרען, פלאָגען מיר אַללע מאָל אַהין געהן דין־תורה'ס האָבען, און דאָס האָט אונטערגעהאַלטען אונזער שלום־בית!...

אַ והא ראיה, אַ פּאָר יאָהר נאָך זייער פטירה (אין איין וואָך זעננען זיי געשטאָרבען!) האָט אונזער „שלום־בית" איין מאָל פאַר אַללע מאָל געפּלאַצט...

איך האָב מיך מיט אשתי חוה'לע געג'נט; זי האָט צוגענוממען צוויי און איך צוויי קינדער... זי האָט חתונה געהאַט, איך האָב חתונה געהאַט; מיר וואוינען אין פערשיעדענע שטאָדט... עס געהט אונז ביידע נישט צו אַפּגעטען... נור

דאָס איז נישט אייער געשעפֿט.

דער עיקר איז, אַז דער פֿעטער שבנא מיט דער מוהמע יאחנע, ליגען זיך בערוהט אין קבר.

און — הערט אַ מעשׂה —ביידע מצבות האָבען זיך אויסגעדרעהט און צוגע־בויגען איינס צום צווייטען.

פֿון צווישען די קברים איז אַרויס געוואַקסען אַ בוים, און האָט די מצבות מיט די צווייגען אַרומגענומען, אַרומגעוויקעלט, גלייך ער וואָלט זיי געוואָלט פֿעסטער צוזאַממענשליעסען...

און מיט דער צייט זעננען אָבגעריבען געוואָר־ען ביידע מצבות, שוין נישט צום איבערלעזען.

דער פנקס פֿון חברה־קדישא איז פֿערברענט געוואָרען ביי דער דריטטער שׂרפה, און קיינער געדענקט נישט, ווער עס ליגט רעכטס און ווער לינקס, — דער פֿעטער שבנא צו די מוהמע יאַחנע? —

איך און מיין געוועזענע אשתי חוה'לע, וועל'מיר נישט ליגען אויף איין בית־הקברות... נור דאָס איז שוין ווייטער נישט אייער דאגה...

מַה לִי לְשַׁקֵר.

(אַ לאָגיש וואָרט מוסר),

...איהר זענט געבילדעטע מענשען! איך בין אַ פּראָסטער יוד, לא בחל ולא סרק, נור אַ יוד ווי גאָטט האָט'ן בעשאַפֿפֿען, און איך זאָג אייך, אַז מען מוז זיין שטאָק בלינד, מען זאָלל זאָגען, אַז דאָס ראָהדעל דרעהט זיך אַליין... איהר זאָגט: ניין? אֶפֿשר האָט איהר עס צו פֿערדאַנקען אייערע בלאָהע בריללען, וואָס איהר טראָגט, זיי מאַכען אייך פֿון דער וועלט אַ מין געבלאָהטע־וועש, רחמנא ליצלן! איך וויים נור, אַז איך זעה! איך זעה בחוש!

אָט זאָגט איהר, למשל: אַז איהר גלייבט נישט אין זווגים. איהר מיינט, אַז דער מזוג זווגים, איז ביי אונז יעקעל דער שדכן, און ביי'ן אייך, פשוט, דער יצר־הרע! באמונה שלי — איהר לעבט אין טעות!

וואָ־ען, צוריק געשמועסט: וואָס איז דען, מיינט איהר, דער גאנצער יצר־

הרע? אויך אַ שליח-למקום! דער רבונו של עולם שיקט איהן, געהט ער! אָהן זיין רשות, וועט ער זיך נישט ריהרען פֿון אָרט! און אַ שרכן איז אויך נישט מעהר ווי אַ שליח־למקום. ווארען אַז ניט, ווי אַזוי וואָלט ער געוואוסט „בת פלוני לפלוני"?

אפילו אַ מומחה, אַ רופא, צו גאָר איין אויסשטודירטער דאָקטאָר, זעננען אויך נישט מעהר נור שליחי המקום. אָט קומט ער צו'ן אַ חולה, טהוט ווי אין ביכעל שטעהט: פּיאַווקעס, באַנקעס, ריצען־אייל, פֿערשרייבט פּלאַשליך פֿון אַלערליי קאָליערען און דעם חולה ווערט אַ מאָל בעססער.

הכלל, וועט איהר זאָגען, אַז די לאַנגע הויזען, זיי זעננען דער רופאי חולים? פֿאַר וואָס דען העלפֿען זיי אַ מאָל יאָ און אַ מאָל נישט? פֿאַר וואָס דען ביים צוויי־טען חולה, חאָטש די אייגענער קרענק, שלאָגען די אַללע זאַכען נישט אָן? עס זעננען דאָך די אייגענע פּיאַווקים, די אייגענע געהאַקטע און טרוקענע באַנקים, די אייגענע אַפּאָטהעק, די אייגענע פּלאַשליך!

אדרבא, זאָגט איהר, — מה נשתנה?

האָ תינח — ביי אָרימע לייט; עס שטעהט דער דאָקטאָר ביי דער טהיר, שרייבט פֿון דער ווייטענס, היילט בעל־פּה, קאָנן זיין אַ טעות... אָבער ביי גבירים! צוויי גבירישע חוליים, די אייגענע קרענק, דער אייגענער דאָקטאָר, די אייגענע רפואות, און איינער הייבט זיך אויף פֿון בעט, און דען צווייטען, רחמנא ליצלן, הייבט מען אראָב פֿון בעט!

נו, מה נשתנה?

איהר וועט אָפּשר זאָגען, אַז עס האָט געמוזט זיין אַ טעות, אַז דער אַפּאָ־טהעקער האָט זיך טועה געוועזען, אָדער דער דאָקטאָר... אמת! עס קאָנן זיין אַ טעות... אַ מאָל קומט דער דאָקטאָר ווי אַ פֿערסמטער פֿון אַ באַלל, פֿון מיטען אַ טאַנץ אָדער פֿון מיטען אַ קאָן, נאָך 6 אַזוינע נאַכט... דער אַפּאָטהעקער ווייטער, דעם חאַפּט מען ווייטער אַרוים פֿון בעט, פֿון בעסטען שלאָף. נו קאָנן זיין, אָדער דער דאָקטאָר האָט, על־פּי טעות שלעכט פֿערשריבען, אָדער דער אַפּאָטהעקער האָט שלעכט געמאַכט די מעדיצין...

איך וועלל אייך אָבער ווייזען, וואו עס קאָנן נישט זיין קיין טעות!

אָט, נעמט אונזער בעריל מומחה! דאָ וועט שוין די גאַנצע וועלט מעיד זיין, אַז ער האָט קיין טעות נישט! ער איז, חס ושלום, קיין מאָל נישט שכּור, טאַנצט נישט מיט נקבות, שפּילט נישט אין קאָרטען, מאַכט אַלליין אַללע רעצעפּטען און טרעט נישט אָב פֿון בעט, ביז ער אַלליין גיעסט זיי נישט דעם חולה אין מויל אריין... די צאָהן האַקט ער אויף, און איינגעבען מוז ער אַלליין.

נו, פֿאַר וואָס־זשע איז ביי'ן איהם: איין פֿיעבער — מיט דער האַנד אַוועק! און דאָס צווייטע האַלט זיך ווי אַ סמאָלע, קלעבט זיך ווי אַ נאָסס העמד?

נו, ווייטער דאָס איגענע — מה נשתנה?

איז דאָך נישט מעהר, אַז נישט אין זיי ווענדט זיך עס, אז זיי זעננען טאַקי נור שלוחים!

אַללע זעננען שלוחים למקום! הוא הדין יעקעל שדכן; ער איז אויך נור אַ שליח למקום!

זעהט איהר, דער דאָקטאָר וועט אייך דאָס נישט מודה זיין; זיין פרנסה לאָזט איהם נישט מודה זיין; ער מוז זיך אָנבלאָזען און זאָגען: „כחי ועוצם ידי״, ווי דען?

און אַז די רפואה שלאָגט נישט אָן, איז דער חולה שולדיג! ער האָט אַ ודאי עפּיס בגנבה געהאַפּט! איז דער חולה נישט קיין יוד, טרעפט ער באַלד אויף „חזיר״, ביי׳ן אַ יוד איז — להבדיל — דער קוגעל שולדיג! חאָטש פון אבות אבותיו עסט ער קוגעל און עס האָט איהם קיינמאָל נישט געשאַדט! טשאָלענט איז גאָר חיות...

נו, רעדט ער ווי אַ מענש?

אפילו דער רופא, זעהט איהר, האָט שוין, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, פליי אין דער נאָז... ער מוז דאָך געהן אויפ׳ן דאָקטאָרס וועג! פון וואַננען דען, מיינט איהר, נעהמט זיך דער „טוב שברופאים״? ער זאָגט, אַז דער דאָקטאָר איז שולדיג! איהם שטעהט דער דאָקטאָר אין וועג!

דער שקר, אַ פּנים, ליגט שוין אין דער פרנסה. וואָרען אפילו — בעריל מומחה! דאַכט זיך אַ פּשוט׳ער יוד, ער שפּרעכט נאָך אַ מאָל אַלליין אָב אַ עין־הרע... און דרעהט שוין אויך אַ מאָל מיט דער נאָז!

איך וויל איהן, חס ושלום, נישט בערערען. די גאַנצע וועלט ווייסט, אַז ער האָט מיך מיט אַ מאַשטש פּאַר אַ דרייער אויסגעהיילט פון אַזוינע פלומען, וואָס די וועלט פערמאָגט עס נישט; נור וואָס אמת איז אמת, אָנגעריהרט איז ער שוין, „וַיִשְׁכַּן — וַיִבְעַט״, די הצלחה ברענגט דערצו...

אָבער יעקעל שדכן, דאָס איז טאַקי אַ פּשוט׳ער פּראָסטער יוד; ער וועט אייך נישט זאָגען כחי ועוצם ידי! רעדט מיט איהם, וועט ער באַלד מודה זיין, אַז דאָס זעננען נישט זיינע קונצען, נישט זיינע חכמות. אז, על־פּי רוב, קוממען איהם גאָר די שדוכים צו חלום.

— איך לייג מיך — זאָגט ער — שלאָפען מיט אַ ליידיגען מח, און שטעה אויף מיט אַ קאָפּף ווי נח׳ס תיבה; סאַמע פּאָאַרליך און פּאָאַרליך.

איהר גלייבט נישט אין חלומות?

זעהט איהר, דאָס איז שוין גאָר אַ נאַרישקייט פון אייך! בדידי הוי עובדא, איך אַלליין בין שעור דורך אַ חלום אַ מיליאָנער געוואָרען.

די מעשה איז אַזוי געוועזן:

איין מאָל, שבועות ביי נאַכט, עס וועט שוין זיין אַ יאָהר 25, זיץ־איך ביים

תיקון שבועות און שלאָף אזוי איין. אין שלאָף זעה איך פאר מיר שוועבען אין דער לופט א ציפער 613. לכתחלה האָב איך געמיינט (אין חלום, הייסט עס), אז דאָס איז תרי"ג, — 613 מצות. נור איך האָב באַלד פערשטאַנען, אז תרי"ג דאַרף זיין מיט היילינע אותיות, נישט מיט גוישע ציפערן! אין מיט'ן האָר איך א טראָמפּייט, א שטאַפּעט קומט אָן! ער קנאַקט מיט דער בייטש; איך האָר, ווי ער שטעלט זיך אָב נעבען בית המדרש און פרעגט זיך אויף מיר.

עפּיץ — האָר איך — פרעגט איהן, וואָס ער דאַרף; זאָגט ער, אז ער האָט פאר מיר א זאַק מיט רענדליך.

איך האָב דאָס גרויסע לאָאָז געוויננען!

איך האָב מיך אויפגעהאַפּט. עס איז מיר זעהר א שאַד געווען, וואָס דער זאַק מיט רענדליך איז נעלם געוואָרען, נור יום־טוב! מען טאָר זיך נישט מצער זיין! איך שטעלל מיר אָב מיט מיין ווייב, עליה השלום, באַלד מוצאי־יום־טוב צו פאָה־רען אין א גראָססערע שטאָדט אַריין און אויסצוכען נומר 613!

ווייסט איהר דאָך אָבער יודישע געשעפטען!

באַלד נאָך יום־טוב האָט זיך מיר נישט געמאַכט אויף הוצאות, דערנאָך איז מיר, לא עליכם, נישט פאר אייך, נישט פאר קיין שום יוד געראַכט, א קינד אוועק־געפאַללען... און אוועק געקוממען... איך בין שבעה געזעססען...

דערנאָך האָט זיך געמאַכט אין קהלה עפּיס אין עסק וועגען א שוחט, א מחלוקת, האָב איך מיך נישט געקאָנט ריהרען פון אָרט...

און דערנאָך, אז איך האָב מיך שוין, נאָך אַללע מניעות, אריינגעזעצט אין בויד, שטעקט מיר איינערוויינינ א יוד אַרוים שלום עליכם!

— וואו פאָרט א יוד?

איך זאָג איהם.

— איין עסק?

איך דערצאָהל איהם, אז איך פאָהר קויפען א לאָאָז...

לאַכט ער, — עס איז שוין נאָכ'ן ציהונג!

און אזוי האָב איך פערשפּיעלט מיין לאָאָז!

איך האָב מיך אפילו נישט געוואָלט נאָכפרעגען, וויפיעל דער לאָאָז האָט געוויננען, ווער מיין געלד האָט צוגענוממען... ערשטענס, האָב איך געוואָלט פערגעססען דעריננען, עס איז דאָך א הארצווייטיג; צווייטענס, האָט מיר מיין ווייב, עליה השלום, אויף געגעססען, זי זאָלל מיר עס מוחל זיין, די גאַלל; אז דער קאָפּף איז אויף מיר אַרומגעפאָהרען, און דריטטענס האָבען זיך ווייטער געמאַכט עפּיס קהל'שע עסקים, חטאים מאוס'ע פון א בעלפער, די מקוה האָט מען פער החמת! — —

דאָס געהאָר שוין נישט צו דער זאַך; זעהען דאָך זעהט איהר, אַז אַ חלום איז נישט קיין קליינינקייט! אַז מען מאַכט קיין חלום נישט אָוועק מיט דער האַנד! פֿאַר וואָס דען זאָלט איהר נישט גלייבען. אַז מען איז יעקעל שדכן מודיע אין חלום; וואו, ווען און ווען מען דאַרף אָנשלאָגען!?

און איך זאָג אייך, אַז איך גלייב באמונה שלמה, אַז דורך דעם נור, מאַכט זיך אַ מאָל אַ גט, וואָס אַ יעקעל שדכן, אַ פּלוט, האָט אַ מאָל אַ טעות און פֿער־גרייזט אַ חלום!

און אַ והא ראיה: מיר זעהען טאַקי, אַז אויב אַ מאַנן לעבט מיט אַ ווייב אַ סך יאָהרען בשלום, ווי גאָטט האָט געבאָטען, קריעגען זיי טאַקי איין צורה: די אייגענע הויות, די אייגענע תנועות, די אייגענע סוגות, גלייך זיי וואָלטען אַ צווילינג געווע־זען! פֿון וואַננען נעמט זיך דאָס?

איהר וועט באַלד זאָגען אַ הרגל! ניין, ברידער! דאָס האָט שוין דער רמב״ם, עליו השלום, אויסגעוויזען אריסטון, אַז אַ הרגל איז בלאָטע! וואָרפֿט אונטער — זאָגט ער — אַ מייזעל, ווערט די געלרנטע קאַץ צוריק קאַץ, חאָטש זי קאָנן עססען שוין ביים טיש מיט מעססער און גאָפּפּעל!

אַריסטו — זאָגט מען — האָט אפילו דעם רמב״ם נישט מודה געווען... עס האָט איהם נישט געפּאַסט! ער האָט שוין זיין ספר וועגען הרגל, מיט אַלכּסנדר מוקדון׳ס הקדמה, געהאַט אָבגעדרוקט און אויף דער וועלט צושפּרייט, אָבער געבליבען איז ער אָהן אַ וואָרט אין מויל!

נו? האַלט איהר אייך נאָך אין הרגל? לאו, אַ הרגל ברעכט נישט קיין טבע! נישט מעהר, גאָטט, ברוך הוא, איז, כּביכול, אַ גוטער בעל־עגלה; אַז ער שפּאַנט איין אַ פּאָר פֿערד, איז עס איין אמת׳ע פּאָר!

און ווייסט איהר, וואָס איך וועלל אייך זאָגען?

דער אמת איז, אַז איהר אַלליין זענט אויך נישט קיין נאַררנים, איהר ווייסט אויך דעם אמת ביי זיך! וואָרען, באשר בכן? איהר זענט נישט מזרע אברהם יצחק ויעקב? אייערע נשמות זענגען נישט געשטאַנגען ביים באַרג סיני, חס ושלום?! ביי׳ן אייך, זעהט איהר, שווימט די כּפירה, דאָס אַפּיקורסות אַזוי פֿון אויבען, דעריבער געהט זי אייך אַללע מאָל איבערן מויל... אָבער איננערוויינינג!

איהר לייקענט? וואָס דען זאָלט איהר זאָגען? איך זאָג אייך, — בוימאָל אויפֿ׳ן וואַססער!

עס איז אַזוי! אין אַ חדר האָט איהר דאָך אַמאָל געלערנט: וואַססער איז מים און מים, האָבען מיר אַ קיימא־לן, איז תורה... אמת איז, אַז בוימאָל — שמן — איז אויך תורה, נור ווער זאָגט דען, אַז די כּפירה, רחמנא ליצלן, איז בוימאָל? בלאָטע איז ז, באמונות — בלאָטע! עס רעדט זיך נור אַזוי: ווי בוימאָל אויפֿ׳ן וואַססער!

און קומען קומט דאָס פֿון דער מאָדע! און היינט איז אַ מאָדע חוזק צו מאַכען אויס אַ יודישען מנהג, אויס אַ יודישע אמונה... און וואָס טהוט איהר נישט פֿאַר דער מאָדע וועגען! אָט שטאָפּט איהר מיין דען גאָרגעל, איהר ווערט רויט ווי איין אינדיג, פּראַכט ווי אַ גאַנז, און פֿון וועמים וועגען? פֿון אַ שניפּעל וועגען, און די גאַנצע סחורה איז אַ כזית, אַ כשעורה... אמת — כדאי? און היינט. וואָס איהר פּענטעט אייך די פֿיס מיט ענגע קאַמאַשען מיט שפּיצען?... באשר — איהר האָט נישט קיין היהנער־אויגען.

וואָס? נישט מעהר — עס איז מאָדע! איהר מוזט גלייך זיין צום אַפּאָטהעקער! איי וואָס, דער אַפּאָטהעקער איז איין אַנדערע גזע; ער האָט גאָר קיין גאָרגעל נישט, און זיין פֿוס פּאַסט אין שטיוועל אַריין ווי אַ פּריצישער בריעף צום קאָפּערטיל... איהר מוזט אָבער נאָכטאַנצען!

און, אַז דער אַפּאָטהעקער מאַכט חוזק פֿון יעקעל שדכן, זאָגט איהר, אַז איהר גלייבט נישט אין זווגים!

עס איז ביי מיר הייליג!

אַ והא ראיה! איך האָב אַ מאָל געזעהען ווי איין אמת'ער דייטש, אָבער טאַקי איין אמת'ער, אָהן תפילין, ריין „קאַשע מיט שנויץ״, האָט אין אָקע געשפּיעלט! ער האָט אין מיטען קאָן באין אופן קיינעם קיין דרייער נישט געבאָרגט, קיין רובל אויסגעטוישט. דאָס געלד קיינמאָל נישט געוואָלט צאָהלען; פֿריהער ווייטער, אַז עס איז איהם נישט געגאַנגען, האָט ער פּלוצים געהאַפּט דען קוימען דען — קאַפּעלוש, הייסט עס, און איז נעלם געוואָרען אויף אַ מינוט...

נו? איהר וועט מיר איינרעדען, אַז ער גלייבט נישט אין סגולות? איך בין אייך ערב, אַז ער איז אַרויסגעלאָפֿען מאַכען די סגולה...

זעהט איהר, איך טהו עס נישט... שפּיעל איך אין קאָרטען, אין קוויטלעך כיין איך, שפּיעל איך עהרליך... על פי דרך הטבע!

יענס הייסט שוין ביי מיר אַ שקר... נור מיין דאגה! מאַכט ער יאָ אַ סגולה... נור פֿאַר וואָס לאַכט ער אויס אַ פֿרומען יוד, האַ?

איך זאָג אייך, אַז איהר גלייבט! אַז איהר גלייבט גלייך מיט אַללע יודען! והא ראיה: פּריבט, זאָלל אייך 4 וואָכען אַ צאָהן דרעהען, אַ פֿיבער וואַרפֿען, אָדער אַ פֿוס ברעכען, וועט איהר נישט לויפֿען צו אַ גוטען יודען?...

זעהט איהר, איך זאָג אייך דען אמת! און, צוריק געשמיעסט: מה לי לשקר?

אַ קשיא אויף יענע לייט.

אָדער

יודיש עשירות.

איהר האָט דענן געקאָנט איין אמת'ן קאַרגען, אַ קאַרגען ווי עס דאַרף צו זיין? ניין? ביי אונז איז אַזוינער געוועזען, געהייסען האָט ער ר' תנחום.

אַ מענש האָט געהאַט אוצרות! עס האָט דענן עמיצער געוואוסט, וויפיעל? עס האָט דענן עמיצער געצאָהלט? נור פוללע פאָססער מיט ראַנדליך אין קעלער!

און דער מענש האָט נישט געוואוסט פון קיין נדן פאַר אַ קינד, נישט געגעבען קיין חתונה־הוצאות, קיין שדכן אויף זיך נישט גענומען, אלץ — נאָכן טויט! ביים לעבען קיינעם נישט אַ העללער! לייט האָבען זיך דאָך געלאַקאָמיט אויף דער ירושה און מען האָט זיך מיט איהם משדך געווען.

זיינע קינדער האָבען שוין אין פערשיעדענע קהלות געלעבט ווי מענשען, בעזונדער, אָדער ביי שווער און שוויגער אויף קאָסט. ער אָבער מיט'ן וויב היה שרה — זיי זאָללען מיר עס דאָרט מוחל זיין! — האָבען געלעבט טאַקי, ווי די הינד!

וואָס זיי זעננען אַלטער, — זעננען זיי, דאַארער, אויסגעטריקענטער און קאַרגער געוואָרען! פון קיין דיענסט־האַלטען, איז נישט דאָ וואָס צו רעדען; פון קיין נדבה געבען, אַ ודאי נישט... זעהט איהר, אַ זעלנער אויף שבת, אפילו צוויי! נור ווער האָט געוואָלט צו זיי געהן שטאַרבען שבת פאַר הונגער?

אלול־צייט, אַז מען האָט געגעבען דען ערשטען בלאָז פון שופר, איז ר' תנחום קראַנק געוואָרען פאַר שרעק — ס'טייטש! די קערה געהט! און האָט זיך קוים אויפגעהויבען צו „כל נדרי"!

געזאָגט האָט ער, אַז דאָס רעגענוועטטער שאַדט איהם...

ווער האָט איהם געגלויבט!

עולה תורה איז ער געוועזען פון איין שמחת תורה צום צווייטען, אונ מנדר געוועזען — „מתנה"!

מיינט נישט, ער האט זיין ווארט נישט געהאלטען! חס ושלום! אבגעגעבען!

פאר דער מתנה, האט דאס ווייב זיך ערגיץ געבארגט א נאדעל־פאדעם אונ פערלאטעט די בית המדרש האנדטיכער; פערצערים א מאל מיט איין אויסגעבעטעלטער זייד אין אלט פרוכת!...

אויף הויז־האלטונג פלעגט ער איהר געבען 12 גראשען א טאג. פון דעם פלעגט נאך חיה שרה אבשפארען וועלכען גולדען, אוועק צובארגען די זיצערינס אויף וואכען געלד!

אויב עס איז מאגליך, — איז זי קארגער געוועזען פאר איהם.

ביי זיי איז שמחת תורה ארגער געוועזען, ווי תשעה באב ביים ערשטען שלעפער.

דערביי האבען זיי נאך שלעכט געלעבט, געשאלטען זיך מיט טויטע קללות!

זי האט געשריגען, אז ער שטעלט זי מיט'ן טאביק־שמעקקען בדיל־הדל, האטש ער פלאגט קיין יוד קיין שמעק־טאביק נישט געבען, האטש ער אליין האט אויך פיער מאל געהאט א ישוב, איידער ער האט מחיה געוועזען די נאז.

ער וויטער, פלעגט געוואלדיוען, אז זי איז איין אויסברענגערין!

א יורענע — פלעגט ער זאגען — וואס האט אויסגעגעבען אלע קינדער, דארף שוין נישט קיין ברוסט־טיכעל; מען מאג אויסטעפען די זילבערנע פאדעם אונ פערקויפען.

ביי דעם גאנצען קארגשאפט, האט ער זיך אבער נישט געקענט אבזאגען גאר אין גאנצען פון טאביק, אזוי ווי זי — פון ברוסט־טיכעל!

ער האט שוין אהן טאביק נישט געקאנט אבניעסען, אונ זי טראגט שוין דאס ברוסט־טיכעל מכמה שנים, צייט זי האט חתונה געהאט! עס איז נאך געווען א ירושה פון דער אלטער באבען!

אונ דעריבער האט מען זיך געקריגט גאנצע טאג, געשאלטען זיך אונ ארום געיאגט.

אונ געיאגט האט מען זיך וואלגע, אויף די נאגעל, מען זאלל, חס ושלום, נישט אברייבען די פאדעשוועס.

אונ האט שוין איינס דאס צווייטע דעריאגט, האט מען ערשט מורא אנצוחאפען ביי'ן א פאללע, מען זאלל זי נישט אברייסען! מען זוכט נור אנצוחאפען א נאז, א פנים!

ביי נאכט, האט מען זיך געיאגט בארווים אונ אין דער פינסטער:

שבת — ביי די האלב־גראָשידיגע ליכטלעך, ביי וועלכע זי פלעגט בענשען.

פאר דאָס האָט מען דען האלז נישט געקאַרגט, און געשאָלטען און געשריגען אויף וואָס די וועלט שטעהט.

דאָס גאַנצע שטאָדטעל פלאָגט בעלעגערן די פענסטער!

מען פלעגט זיך אָנפערצאָהלען פון זיי מעשיות; ביי די זייטען צו האלטען, זייער קריעגען זיך.

ער, למשל, וויל זי איבערשרעקקען. אָט, אָט, — זאגט ער — רופט ער אריין איין אָרימאַנן און גיט איהם אַוועק אַ גאַנץ־האלב ברויט, וועט זי „פענקען". זי וויי ‏טער פלעגט איהם סטראַשען דערמיט, אַז אָט, אָט, קויפט זי זיך פאר אַ גאַנצען דרייער רעציען־מעהל, מאַכט זיך אַ קולישע מיט פוטטער, און איהם וועט זי נישט געבען קיין לעקק...

דאָס אַללעס איז אָבער געוועזען פוסטע רייד; עס האָט זיי ביידע דאָס הארץ נישט געלאָזט! און אָפשר — זאָגט מען — וואָלטען זיי עס אַ מאָל געטהון, ווען נישט די מורא, עס זאָלל דערפון נישט ארויס קיין טויט מיט קבורה געלד! זיי האָבען געוואוסט, אַז חברא־קדישא, שאַרפט זיך שוין לאַנג די צאָהן אויף איינעם פון פאר פאָלק.

און, אויב איינס דאָס אַנדערע שעלט אַ געוועהנליכע קללה: „בעגראָבען זאָלל איך דיך!" ווערט באַלד צוגעגעבען, „נור נישט דאָ, רבונו של עולם, עס זאָלל זיך מאַכען אַ געלעגענהייט, איך זאָלל דיך אַ גוסס אַוועקפיהרען"...

בשעת זיי האָבען נאָך די קינדער אין דער היים געהאַט, איז אין שטוב נישט געוועזען מעהר, ווי איין שינעטען קאַפּאָטיל מיט איין פאר פלידערן.

דער אָלטערער פלעגט געהן אין חדר אריין און די יונגערע — אָבליגען, זומער אויפ'ן הויף, ווינטער אין בעטט אין די העמדליך, מיט קרייקעס ארום געגארטעלט.

האָט מען דעם אָלטערען פערקנסט און פערזאָרגט, האָט ר' תנחום נישט געוואָלט געהן צו דער חופה, ביז מען האָט איהם נישט צוריק געגעבען דאָס קאַפּאָטיל מיט די פלידערן פאר'ן יונגערן זוהנס וועגען.

קוים האָט מען דאָס געפועלט, האָט זיך דאָס פאר פאָלק געזעצט עססען און טרינקען, און שאַרען פון די טעלל'ער, גלייך נישט זיי זעננען די מחותנים! און געגעססען און געטרונקען, עס זאָלל געננג זיין טאַקי ביז אויף אַ נייע שמחה!

פאר דאָס האָבען זיי אויפ'ן מזינקם שמחה זיך אַזוי צווויינט, גלייך עס וואָלט זיי דאָס גראָסטע אומגליק געטראָפען. זיי האָבען געוואוסט, אַז עס איז דאָס לעצטע מאָל!

דאָך פלאָגען זיי נאָך עססען, חאָטש זעלטען, אויף פרעמדע שמחות! מיינט נישט, חלילה, אַז זיי זעננען געגאַנגען ערגיץ אויף אַ שמחה; זיי

פלעגען אויף קיין שום שמחה נישט קוממען, עס קאָסט דאָך געלד! נור ערשט דערנאָך, א פּאָר טאָג שפּעטער, פלאָגען זיי אריינפאַללען מיט א פּרעטענסיע צום בעל־שמחה, — פּאַר וואָס מען האָט זיי נישט געבעטען אויפ׳ן ברית צו אויף דער חתונה?

עס זעננען טאָקי—זאָגען זיי—שלעכטע צייטען, מען לאָזט זיך נישט גערן קאָס־טען, און בפּרט — פּאַר וועמענס וועגען? וואָס פּאַר א מצוה האָט מען דערפון? די סארווערס זעננען פּראָסטע גנבים, טאָקי — די ווייסעל פון די אויגען. אויף דער אלמער שרה׳ן רערט מען שוין א יאָהר פּירציג... פון דעסטוועגען וואָלטען זיי אויף דעם נישט געקוקט... סטיימש! אַזא בעל־שמחה; אַזא טהייערער בעל־שמחה! און אַזא נאָהנטער קרוב...

און זיי זעננען געוועזען שרעקליכע בקיאים אין יחוס פון דער גאַנצער שטאָדט און האָבען זיך זעהר לייכט אריינגעפּלאָכטען אין יעדער משפחה; ווי זאָגט מען עפּיס: „קוה—פערד—בייטש—שטאָקעלע" נור א קרבות איז אַרויס, מכבד זיין האָט מען געמוזט און זיי האָבען אָבגענוממען זייעֶ׳ס.

פאַר דאָס, אמת וואָהל־געהן, האָט מען זיך געלאָזט אויף א שבת׳דיגען ברית!

דאָ קאָסט שוין נישט א דרייער. אונזער פּאָר פּאָלק איז געקוממען צום ערש־טען און געגאַנגען נאָך אַללע משועבדי קהלה!

און שאָן איז זיי געוועזען צו זעהען אויף א שמחה: זיי זעננען אַנדערש געוואָ־רען, עפּיס ווי אויסגעוואַקסען, אויפגעלעבט; די לויפענדיגע אייגעלעך, אונטער די שיטטערע גראָהע ברעמען, האָבען געפלאַקקערט און געטאַנצט; טהייל מאָל זענ־נען זיי פּייכט און רחמנות׳דיג געוואָרען.

נאָכ׳ן ערשטען טרונק בראָנפען, איז אונזער ר׳ תנחום משונה געוואָרען, פון קאַרגען ווערט א שרעקליכער נדיב!

ערשטענס, האָט ער אַרויס גענאָפּט דאָס פּושקעלע און געוואָרפען אין מיטען טיש אריין: האָפּט יודען, שמעקט! שמעקט אָהן רחמנות! אוים קאַרג! אַללע זאָל־לען שמעקקען.

ליידער, איז שטאָנדיג דאָס פּושקעלע געוועזען ליידיג; ווייל אַרויס געגאַנגען פון דער היים איז ער ניכטערן, האָט ער דען טאַבאַק בעהאַלטען.. זיינס האָט ער דאָך געטהון; מפקיר געוועזען דאָס פּושקעלע.

נאָך א צווייטער כוס׳ע, האָט ער זיך שוין גענוממען צו צדקות און מעשים טובים:

ער ווייסט גאַנץ גוט, וואָס קהל דאַרף:

דאָס בית־עלמין האָט ניט קיין צוים; איינגאַצע קוה דרעהט זיך אַרום

צווישען די הייליגע קברים.

די מקוה האָט צובראָכענע טראָפּ, און ברכה — די בלינדע טיקערן, ברעכט שיער האַלז און לייב!

אַנ׳פּרוכת אין שוהל אַריין וואָלט אויך נישט געשאַדט.

און אויסמאָלען די שוהל מיט לייבען, בערען, נח׳ס תיבה און 12 מזלות, וואָלט אויך קיין עולה נישט געווען!

אין גרויסע שטאָדט איז אַזוי...

אויף דעם אַללעם פּאַכט ער אָב אַ געוויססע סוממע, און קוים, נעהמט ער נאָך אַ טרונק בראָנפֿען, שוואָרט ער שוין דערויף מיט כל׳ע שבועות...

געווען פֿאַרזיכטיג איז ער דאָך און שווערט ביי׳ן איהר, זאָלל לעבען.

„מיינע זאָלל אַזוי געזונד און שטאַרק זיין, ווי היינט, נאָך מוצאי שבת קודש, מאַך איך אַ וואָרט מיט אַ מוליער, ס׳טייטש? שווייגען וועלל איך? אַזוי פֿיעל נחת זאָלל זי האָבען פֿון אונזערע קינדער, וויפֿיעל ראָנדליך עס וועט קאָסטען דאָס פּרוכת... דען שופר של משיח, זאָלל זי אַזוי דערהאָרען, ווי שפּעטסטענס מאָרגען אין דער פֿריה, וועט ער נעהמען אַ מאָס אויף טראָפּ, און דוקא — דעמבינע, עס זאָלל זיין אַ בנין עדי עד, עס זאָלל קינדס קינדער איבער לעבען!

די תנתומעכע, זיצענדיג צווישען די ווייבער, האָט אויך אַיין אַנדערע צורה בעקוממען!

זי האָט אויך געטרונקען. אמת — זיסע בראָנפֿען; נור פֿאַר דאָס, האָט זי אַ מאַססע לעקעך אויסגעטונקען. אַ יודענע — זי זאָלל עס מיר מוחל זיין — האָט זיך איהר באַלד דאָס היהנערנע קאָפּיל פֿערדרעהט.

זי ווערט ווייך און וויינענדיג און בעקלאָגט איהרע יאָהר און טאָג. איהר מאַטע־מאַמע זאָללען אויפֿשטעהן פֿון קבר און זעהען, אויף וואָס פֿאַר אַ שטייגער זי איז געקוממען, אין וועמיס האַנד מען האָט זי איבערגעגעבען, וואָלטען זיי זיך צוריק אַריין געלעגט אין קבר, און וואָלטען זיך שוין געשאָפֿט תחית המתים אויפֿצו־שטעהן.

וואָס הייסט? זי וואָלט נישט געקאָנט פֿערדיינען אַללע טאָג אַ ביסל זיססען בראָנפֿען מיט לעקעך? איהר האַרץ חאַפּט זיך נישט אַ מאָל אָוועק? איהר נשמה איז אַ ראָרזינקע? און אַ סאַמעטינען מאַנטעל וואָלט זי נישט געקאָנט טראָגען? עס וואָלט איהר אָפשר נישט געפּאַסט? זי איז נישט אַזאַ בריה ווי אַנדערע ווייבער? נישט אַזאַ מיוחסת?

נאַטירליך, שולדיג דעריננען איז אַלץ תנחום׳ל, אַלץ דער רשע מרושע, וואָס ציהט איהר אַרויס די קלעע פֿון די ביינער. פֿון איהר צד וואָלט גאָר קיין מניעה

נישט געוועזען, זי וואָלט אפילו אַריינגעוואָרפען אין אַללע צדקה פּושקעס, האָטש צעהן מאָל אין טאָג.

ווינטער, וואָלט זי אָבגעלעגט קאַרטאָפעל פאַר אָרעמע לייט, פאַר אָרעמע ווייבער וואָלט זי אויף איהר חשבון די מקוה געהייצט.

דער משוגענע פּעסע, וואָס לויפט אַרום נאַקעט און בלוים אין גאַסס, וואָלט זי אַ באַרחאַנען שפּענצער געמאַכט; וואָלט זי איהן אָבגעריסען, וואָלט זי איהר אַ נייען געמאַכט!

זעלנער אויף שבת — וויפיעל עס וואָלט אַריין! עססען געגעבען — ציבעלעס מיט לעבערליך, מיט אייער, מיט שמאַלץ, רעטטיך אויך און פיש, פליישׁ; אַ קוגעל וואָלט זי געמאַכט, וואָלט די גאַנצע שטאָדט געלאָפען אויף זיין וואונדער! דעם בעל־שמחה, און אפילו איהרע אַצינדיגע נאָהנטע שכנות, וואָלט זי שבת בשבת אַהיים געשיקט קוגעל! נור וואָס קומט אַרויס, אַז גאָטט, ברוך הוא, וויל נישט, זי זאָלל זיינע פּטור ווערען, און ער האָט אַ האַנד, אַ האַנד... אויף אַללע שונאי ישראל געזאָגט אַזאַ האַנד ווי ער האָט!

דערביי האָט זי געהאַקט נאָך אַ קאָפּ און אָנגעהויבען אויפ'ס נייע צו חליפען:

תנחום פערגינט איהר אפילו נישט דאָס ברוסט־טיכעל, פערקויפען וויל ער עס, דער רשע, דער כילי! איהם אויף להכעיס, שענקט זי עס אוועק דער ערשטער־בעסטער, אָרימער כלה, איין עק זאָלל עס האָבען!

און זי נעהמט נאָך אַ קאָפּ...

דאָך די פערדרעהטע קאָפּ האָבען זיי נישט געשטערט. אַהיים צו נעמען עטליכע שטיקליך לעקעך, אַ פּאָר מאַקאַראָנען, פון וועלכע מען האָט געגעססען אַ לאַנגע צייט; איין שטיקעל לעקעך מיט אַ מאַקאַראָנע, האָט מען בעהאַלטען אויף שלח־מנות פאַר'ן רב.

וואָס דער רב האָט צוריק געשיקט, האָט מען געשיקט אַ בעל־הבית; און וואָס מען האָט פון דעם געבערענגט, איז געגאַנגען צו'ן אַ צווייטען... ביז מען האָט דורכגעשיקט דאָס גאַנצע שטאָדטיל, אויסער אַלטע אַלמנות, אָדער אַלטע לייט און עקרות, וואָס מאַכען קיין שמחות נישט און פערדיענען נישט שלח־מנות.

אַ בהעלפער צום משלח־מנות האָבען זיי אויך געהאַט אַ אומזיסטען, עס האָט זיך זיי געטראָפען אַ בהעלפער אַ יתום, וואָס האָט זיי בעדיענט, מיט דער האָפנונג, אַז זיי וועללען איהן נישט פערגעססען בשעת צואָה!

פון דעסטוועגען האָבען זיי דעם בהעלפער אין גאַנצען נישט געטרויעט; דען גאַנצען טאָג פּורים פלעגען זיי איהם נאָכגעהן, היטען פון וויטען, ער זאָלל נישט אַראָבחאַפּען פון אַ טעלעריל, און, אַז מען האָט איהן ערגיץ אין אַ הויז

לאַנגער פערהאַלטען, האָבען זיי געטיפּעט מיט די פיס פאַר כעס און שרעק צו־זאַממען.

זעהט איהר, — דאָס הייסט קאַרג: מטמונים, אוצרות, און געלעבט — ווי זאָללען עס מיר דאָרט מוחל זיין — ווי די הינד!

און וואָס מיינט איהר, עס איז אַרוים געקוממען עפּים גוטס פון געלד? אַז־אָסור! אַזוי ווי מען האָט נישט געוואוסט פון וואַנען דאָס עשירות האָט זיך גענוממען, און וויפיעל עס איז געוועזען, אַזוי האָט מען נישט געוואוסט, וואו עס איז אַהין געקוממען.

ר' תנחום'ס קינדער האָבען קיין גראָשען ירושה נישט גענוממען.

קיין דבר שבצדקה איז דערפון נישט געוואָרען!

די מקוה האָט עד היום קיין טראָפּף.

פון פרוכת פאַללען שטיקער!

איינגאַצע פאַשעט שוין 4 קיה אויפ'ן בית־עולם און ווערט נתעשר דערפון.

גאָר נישט! עס איז צו נישט געוואָרען!

איינמאָל האָבען זיי זיך שבת אַזוי איבער געגעססען אויף אַ סעודת מצוה, אַז עס האָט זיי געשאַדט; עס איז פריהער אַ לאַנגע צ ט קיין שמחות נישט געוועזען, און זיי האָבען זיך צוגעהאַפּט מיט אַ מאָל צו קאַלטע פיש און פעט פלייש נאָך אַ האַלב יאָהר תעניתים...

ביי נאַכט האָט יעקיל־יענטים דער שכן זייערער, דערהאָרט קראַכצען; אָבער קראַכצען, אַז גאָטט זאָלל, שומר ומציל זיין!

ער איז אַריין —

זיי וואַלגערן זיך אויף דער ערד!

ער מאַכט אַ געוואַלד!

מען רופט אַ רופא, ער גיט אויף אָבפיהרען...

עס איז זיי אַ שאָד... זיי וויללען באין אופן נישט איננעמען; ערשט אָבגעגעססען... און זיי זענען ביידע נפטר געוואָרען אין איין וואָך...

בעגראָבען האָט מען ביידע, אין פרעמדע תכריכים!

און אין קאַסטען זעננען געלעגען עטליכע אַלטע העמדער, אַ פאַר אָניצעם מיט אַ צוריסענעם טלית־קטן...

און אין קעללער איז פולל געוועזען מיט שאַרבאַלעך, צובראָכענע פלאַשער און קרעמענים...

פריהער האָט מען אפילו געמיינט, אַז יעקיל האָט געהאַט און געמאַכט אַ קראַמיץ; עס האָט זיך אָבער אויסגעוויזען, אַז ניין! ער איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרען אַ בעל־חוב איבער'ן קאָפּף...

עס איז גאָר פשוט: יענע לייט האָבען געגעבען און יענע לייט האָבען צו־גענוממען!

שאַרבעליך, קרעמעניש, צובראָכענע פלאַשער דערפון געמאַכט!
וואָס זיי קאָננען, השם ישמרנו!

דעם רבי'ן'ס ציביק.

אַללע, נישט דוקא אַלטע יודען, געדענקען נאָך, ווי ביי שרה רפאל'ן, האָט אַ מאָל געפעהלט, נישט דוקא קינדער, נור אפילו ברויט, רחמנא ליצלן! פשט־פשוט — ברויט!

חיים ברוך אַלליין, דער מאַנן איהרער, איז שטאַנדיג געוועזען אַ גרויסער חסיד; מאקי פון דער התחלה אָן, זייט דער שווער זיינער (עליו השלום — איין עהרליכער יוד געוועזען!) האָט איהן אראָב געבערענגט פון אונטער לובלין.

מען האָט באַלד געזעהען, אַז עס איז אַ כלי, אַ ברכה פון זיין ליעבען נאָמען; אַז עס איז אַזוינס, וואָס, אויב עס ברענגט נישט משיח'ן, צאַפט עס, וועניגסטענס, משקה פון דער וואַנד!

ער האָט שוין אַזאַ צורה געהאַט!

אין די טיעפע, אונטערגעשלאָגענע אויגען האָט שטאַנדיג געציטטערט אַ מין בעהאַלטען שיינדעל, גלייך עמיץ דרעהט זיך דאָרט אַרום מיט אַ ליכט אין דער פינסטערע שטוב!

אַ בלאַסס פּנים, נור ביי וואָס־עס־איז, האָט עס אויפגעבליהט ווי אַ רויז, אַזאַ דינן הייטעל האָט ער געהאַט.

ביי די שלעפען האָט שטאַנדיג זיך עפּיס געוואָרפען, געקלאַפט —

און מיט אַ פשוט'ען יוזעפאָווער גאַרטעל האָט זיך די בריאה 10 מאָל אַרום גענוממען, אפשר מעהר!

פערשטעהט זיך אַלליין, אַז פון פשוט לערנען איז נישט געוועזען וואָס צו־רעדען. אַזוינס געהט טיעפער און טיעפער: זהר, עץ־חיים... וואָס איהר ווילט נור אַלליין!

מיט'ן רבי'ן, זאָלל לעבען, פלעגט ער אָבזיצען שעה'ען לאַנג, און זיי האָבען

צווישען זיך אפילו קיין ווארט נישט גערעדט, נור אלץ אויפ'ן אויג, מיט'ן וואונק! נו, רעדט מיט אזויגעם מכח פרנסה?

פאר וואס האט'ן דער בית המדרש גערופען „חיים ברוך שרה־רבקה'ס", אדער בקיצור: „שרה־רבקה'ס מאנן"? פאר וואס האט מען אנגעהאנגען אללע „שערי בינה" אין טאפף ארבים מיט'ן ביסעל הייבען, מיט וועלכע שרה רבקה האט געהאנדעלט? איז טאקי נישט צום פערשטעהן.

זי אלליין, שרה רבקה, האט געהאט ווילד עגמת־נפש דערפון.

עס איז טאקי — האט זי געפיהלט — א כבוד, וואס ער הייסט אויף איהר נאמען, נור — זי האט אבער אויך געוואוסט, אז אזויערנאך קומט זי אב, מיט'ן ביסל נחת אויף דער וועלט!

זי פלעגט גאנץ אפט, כמעט א פאר מאל אין דער וואך, קוממען אין בית־המדרש אריין מיט'ן טאפף ארבים.

„חיים ברוך!" — שרייען די ישיבה־בחורים —, „דיין שפייזערן געהט!".

חיים ברוך, זעהט אויס, האט נאך געפיהלט איהר גאנג אויף די טראפ; ער האט שוין לאנג פערשטעקט די צורה את'ם זוהר; איבערן שטאנדער ציט־טערט נור דאס פעטטע, פערפערדערטע שפיצעל פון דער יארמולקע. נור אפילו אויף דעם שפיצעל קוקט זי אויך נישט; זי קוקט בכלל נישט אין זיין זייט אריין, זי וויל נישט זעהען ווי די שכינה רוהט איבער זיין לערנען, זאללען זיך איהרע אויגען נישט פאשען אויף דער וועלט. אלץ — טראכט זי — דארט! דארט, אויף יענער וועלט! אין הארץ פיהלט זי דאך א ווארמקייט, א נחת.

טהייל מאל פיהלט זי זיך כמעט א ביסל ווי שכור, ווי נאך אויסטונקען א גאנץ קעלעשיקל צוקקער־בראנפען אויף א ברית.

די ישיבה־בחורים ווייסען דערפון אונ... נארען זי דעמאלט אויף דער מאס, נעהמען א גראססערע רעשט, חאפען ביי'ן איהר אזוי א ביסל ארבים... אונ פערפאללען!

פון בית המדרש געהט זי ארויס ווי אויפגעוואקסענער, גראססער, מיט א העללערן, פרייערן בליק! עס איז גאר נישט צו דערקענען, אז זי איז שוין א ווייבעל פון עטליכע אונ צוואנציג יאהר! — אהן א קנייטש אויפ'ן שטערן, מיט א גע־רייטעלט חנ'ודיג פנים'ל, גלייך זי איז ערשט פון אונטער דער חופה ארויס!

אונ פון דעם טאקי, אז זי דערמאנט זיך — האט זי עגמת נפש.

עס וועט איהר, — טרויערט זי אין הארץ, — גאר נישט בלייבען אויף יענער וועלט. זי וועט ארויפקוממען ווי איין אבגעפליקטע גאנז, אהן א זכות אויפ'ן לייב... אונ וואס טהוט זי דענן? זי דרעהט זיך ארום מיט'ן טאפף ארבים אין גאסס, צוטראגט, פון איין דאננערשטיג צום צווייטען, הייבען אין עטליכע

הייזער! וואָס האט ער פון איהר?

כל זמן דער פאָטער, עליו השלום, האָט נאָך געלעבט און דאָס ראָדעל האָט זיך געדרעהט, איז געוועזען א דירה און צו עססען, און צו טרינקען, טאַקי — כיד המלך. היינט? אויף אַללע שונאי ציון געזאָגט!

דער גרן איז ערגיץ פערפאַללען געוואָרען, דאָס הייזעל—פערקויפט!
אין דער פריה, פיש=גריץ — קאַרטאָפעל מיט וואַססער!
ביי נאַכט אַ יאַכיל מיט אַ נאָכטיגען בייגעל!
אָט, דאָס איז זיין עולם הזה!
שוין זיבען יאָהר, האָט זי איהם אפילו קיין קאַפאָטע נישט געמאַכט...
פון פסח צו פסח — אַ היטל, אַ פאָר שטיפעל, נישט מעהר!
משבת לשבת גיט זי איהם אַרויס אַ העמד; אומשטיינס געזאָגט — אַ העמד! שפינוועבס!

זי טראָגט שוין אַ ברילל דורך די העמדער: צערע און צערע און גאָר נישט...

„רבונו של עולם"— טראַכט זי,— אַז מען וועט נעהמען אויף יענער וועלט, איין אות פון זיין תורה אויף איין וואָגשאָל, און אויף דער צווייטער וועט מען אַרויפלעגען אַללע מיינע יאַכליך מיט פיש=גריצען, מיט מיינע אויגען צוזאַמטען... וואָס וועט איבערוואָגען?

זי ווייסט אפילו, אַז וואָס עס איז פערקניפט אויף דער וועלט, איז פערבונדען אויף יענער אויך! אַז נישט אַזוי געשווינד טהיילט מען דאָרט אָב אַ מאַנן פון אַ ווייב! און ער וועט דענן לאָזען? אַזאַ בריליאַנט ווי ער איז? זי זעהט דען נישט, ווי ער ווילל דוקא, זי זאָלל אויך טועם זיין ביי'ם עססען... עס איז דאָך נאַרריש,— ער וועט דאָך נישט רעדען, נור מיט די אויגען ווינקט ער; און מאַכט זי זיך נישט וויססענ=דיג, ברומט ער, ווי אין מיט'ן שמונה עשרה... ניין! לאָזען וועט ער נישט — ער וועט נישט בעשטעהן, ער זאָלל זיצען אויף דער פאַטער=שטוהל צווישען צדיקים און אָבות, און זי זאָלל זיך ערגיץ אַרומוואַלגערן אין עולם התהו, אין וויסטע וואַל=דער...

וואָס העלפט עס אָבער? ערשטענס וועט איהר גלאַט זיין אַ חרפה די אויגען אויפצוהעבען צווישען די אמהות: די בושה וועט זי פערברענגען!
צווייטענס, האָט זי קיין קינדער נישט... און—„יאָהרען ציהען, יאָהרען פליהען"...
זיבען יאָהר וואָהנען זיי שוין, נאָך דריי בעשריגענע יאָהר און — אַ גט!
זי וועט איהם דענן רעדען דאָס אַנדערע וואָרט?

איין אַנדערע וועט זיין פוסבאָנקעלע אין גן־עדן זיין, און זי וועט זיך, נאָטש ווייסט, מיט וואָס עס איז פאַר אַ שניידער, פינסטערן ערגיץ אין גיהנום...

וואָס? עס קומט איהר מעהר?

נישט איינמאָל קומט איהר אַ שניידער אָדער אַ שוסטער צו חלום אונ זי חאַפט זיך אויף מיט אַ יללה.

ער וועקט זיך אויף דערשראָקקען.

ביי נאַכט אין דער פינסטער רעדט ער אַ מאָל; ער פראָגט: וואָס איז?

נור זי אָנטפערט: גאָר נישט!

זי וויינט, בעט גאָטט, עס זאָלל איהר אַריין אַ ברכה אין די אָרבים אָדער אין די הייבען.

אונ ער איז טאַקי געוועזען אַ בריליאַנט!

אַ נאַררישע יודענע, טראַכט ער, אין וואָס איהר געהט דאָ! פון דעסט־וועגען — קלערט ער — דאַרף מען עפּיס צו טהון דערינגען! אָפּשר וועט זי גיכער אַ מאָל עפּיס נעהמען אין מויל אַריין, פערגינגען זיך!

ער האָט געזוכט אין די ספרים אונ געזוכט. נור אָפּט מאַכט זיך, אַז וואָס מען זוכט, געפינט מען דוקא נישט! אַזוינע זאַכען קוממען בהיסח הדעת, אומ־געריכט!

טהייל מאָל — דאַכט זיך איהם — אַז ער איז שוין אויף אַ דרך, איז איהם, מעשה שטן, עפּיס מבלבל, אונ ער מוז אָנהייבען זוכען אויף דאָס־ניי!

ער האָט זיך מישב געוועזען, צו מאַכען דערפון אַ שמועס מיט איהם, זאָלל לעבען!

עס איז אָבער שווער געגאַנגען.

איינמאָל האָט דער רבי נישט געהאָרט, פערטראָגען געוועזען; דאָס צווייטע מאָל, האָט ער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּף, נישט אַהין אונ נישט אַהער; דאָס דריטטע מאָל האָט ער געאָנטפערט:

— הום! אַ ודאי וואָלט אַ יושר געוועזען! דערוייל איז אָבער עמיץ אַריין גע־קוממען אונ האָט איבערגעהאַקט.

נאָך אַ מאָל, איז ער עקסטרא געפאָהרען אונ געפראָגט: נו?

— נו! נו! — האָט דער רבי געאָנטפערט, אונ גאָר נישט.

איינמאָל אָבער זיצט חיים ברוך ביי'ם רבי'ן, ערב שבת, אונ גיט אַ זיפץ.

— קיין שטיינער, — באַזערט זיך דער רבי, — מיינט אַ חסיד זיפצט נישט. וואָרען טאַקי, וואָס?

— די הייבען! — אָנטפערט חיים ברוך.

— מען האָט שוין אין כל תפוצות ישראל חלות געבאַקקען, — אָנטפערט דער רבי! פרייטאָג נאָך צוועלפען רעדט מען נישט פון קיין הייבען!

שבת־צונאַכטס האָט שוין חיים ברוך אַרויסגערעדט בפירוש:

— רבי, מאַכט ער, — אפשר וואָלט איהר זיך מכנים געוועזען אין דער זאַך?
דער רבי ווערט ווייטער באַז:

— און דו — מאַכט ער — ביזט חולה? פאַר דיין תפלה איז דער הימעל, חס ושלום, פערמאַכט?

חיים ברוך האָט בפירוש געהערט „חס ושלום" און עס איז איהם אַראָב אַ שטיין פון הארץ. פון דעסטוועגען איז ווייטער אַוועק אַ פּאָר חדשים און גאָר נישט...

אויף ראש השנה איז ער ווייטער געקוממען.

מוצאי יום־טוב גיט איהם דער רבי פּלוצלינג אַ קלאַפּ אין די פּלייצעס בפני קהל ועדה און פרעגט:

„חיים ברוך, וואָס פעהלט דיר?"

ער ווערט פערשעמט, און ענטפערט: „גאָר נישט!"

— שקר! מאַכט דער רבי, — דיר פעהלט עפּיס.

— וואָס? פרעגט חיים ברוך פערציטטערט, און אויף דער צונג איז איהם שוין געלעגען: די „ברכה אין הייבען און ארבים".

דער רבי לאָזט איהם אָבער נישט קוממען צום וואָרט און צאָהלט איהם אָב וואָרטער ווי פערל:

— „דיר — חיים־ברוך — פעהלט — אַ — ליולקע־ציביק!"

דער עולם איז נבהל ונשתומם געוואָרען.

— דו רויבערסט, — מאַכט דער רבי, — פון אַ פּיפּקעלע ווי אַ בעל־עגלה!

חיים ברוך'ן איז אַרויס דאָס פּיפּקעלע פון מויל. ער האָט קוים אַרויסגעשטאַממעלט:

— איך וועלל זאָגען שרה־רבקה'ן.

— זאָג, זאָג, — מאַכט דער רבי. זאָלל זי דיר קויפען אַ גרויסע ליולקע־ציביק... נעהם דיר מיט מיין יום־טוב'דיגע פאַר אַ מאָס; כהויה זאָלל זי זיין.

און ער האָט איהם איבערגעגעבען זיין ליולקע־ציביק.

און דאָס איז עס געוועזען אין גאַנצען!

נאָך איידער ער איז אַהיים געקוממען, האָט מען שוין אין שטאָדטעל געוואוסט, אַז חיים ברוך פיהרט דעם רבי'נ'ס יום־טוב'דיגע ליולקע־ציביק...

— נאָך וואָס, נאָך ווען? האָט מען געפרעגט אין אַללע גאַסליך, אין אַללע הייזליך.

— נאָך וואָס? האָבען געצאַפּעלט אַללע יודישע נשמה'ס? נאָך וואָס? און מען האָט זיך אַלליין געענטפערט: מן הסתם אויף קינדער!

חיים ברוך, דאַכט זיך, ליידט נאָך אויף דעם, וואָס אַללע לומדים ליידען, מן־הסתם וועט דער היזך פון רבי'נ'ס יום־טוב'דיגע ליולקע אויף דעם אויך האָבען

א פעולה! אהא! נאך עפים: שרה־רבקה ליידט אויף די אויגען! צו 22 יאָהר טראָגט זי א ברילל; דער רבי האָט עס א ודאי אין זינן געהאט, א קליינינקייט — חיים־ברוך'ס ווייב!

און גלאָט: צו וואָס העלפט נישט אזא ציביק? און נאָך א יום־טוב'דיגער ציביק?!!

און נאָך איידער חיים ברוך איז אראָב פון דער פוהר, האָבען איהן שוין הונדערט מענשען געבעטען, ער זאָלל באַרגען דען ציביק! אויף א חודש, א וואָך, א טאָג, א שעה, א מינוט, א רגע...

מען ווילל איהן אָבגילטען!

און ער האָט אַללע געאָנטפערט:

— איך ווייס? פראָגט שרה רבקה'ן...

א נבואה איז איהם אַרויס פון מויל...

שרה רבקה האָט א וואול געשאַפט...

ח"י גדולים פאַר א ציה פון ליולקע־ציביק! ח"י גדולים, נישט א גראָשען ווענינער!

און דער ציביק העלפט!

און מען צאָהלט, און שרה רבקה האָט שוין איהרס א הייזעל, א שאָן געוועל־בעל, א סך הייבען אין געוועלבעל. א סך אַנדערע סחורות.

זי אַלליין איז פוללער געוואָרען, געזונדטער, אויסגעגלייכט! זי האָט דעם מאַנן שוין נייע וועש געמאַכט, די בריללען אוועק־געלעגט...

פאַר עטליכע וואָכען איז מען געקומען נאָכ'ן ציביק פון פּריץ וועגען! מען האָט אַנידער־געלעגט דריי זילבערנע רובל, ווי דענן!

— און קינדער? ווילט איהר וויסען.

— א ודאי! שוין דריי צו פיער... ער איז אויך א גאַנצער מענש געוואָרען...

און אין בית המדרש איז א שטאַנדיגער פלפול.

טהייל זאָגען, אז שרה רבקה ווילל נישט און וועט נישט אָבגעבען דעם רבי'ן דען ציביק!

אַנדערע זאָגען, אז זי האָט איהן שוין לאַנג אָבגעגעבען! און דאָס איז איין אַנדערער...

ער אַלליין, חיים ברוך, שווייגט.

ולמאי נפקא מיניה? אבי ער העלפט!

יענקעל פעסימיסט.

אײן מאָל גיט יענקעל אַרוק מיט כעס דעם „חובת הלבבות", וואַרפט אַרונטער דען קאָפּף אויף דער אָנלעהן פֿון באַנק און פֿערגלאָצט די אויגען צום סופיט.

דערביי האָט ער געמאַכט אַזאַ זויער־לאַנגווײלגע מינע און האָט זיך אַזוי פֿערקרימט, אַז עס האָט זיך גערדאַכט, אַז דאָס לעבען קריכט איהם אויס'ן האַלז אַרוים.

— דאָס גאַנצע אומגליק איז, — זאָגט ער — וואָס בעל כרחך את ה חי! —

— יענקעל, וואָס איז מיט דיר? וואָס פֿעהלט דיר? אַ מאָנטיג צו אַ דאָנער־שטיג?

— ער וויל מיר איינרעדען — ענטפֿערט יענקעל בייז, אָנווייזענדיג אויפ'ן אָנגעקנייטשטען „חובת הלבבות", — אַז איך בין די קרוין פֿון דער גאַנצער טבע, אַז מען מיינט נור מיך. איך וואוהן מיר אין דער שאָנסטער דירה, די ערד איז מיין פּאָדלאָגע, זונן און לבנה — מיינע הענגלייכטער, די שטערען — מיינע העסעס; די חיות, עופות און בהמות און אפילו וואָרם זעננען מיינע משרתים! נו, פֿעהלט מיר עפּיס?

— וועלכער טאָג פֿעהלט דיר פֿאָרט?

— עה! עס געהט נישט אין די טאָג — האָט יענקעל געענטפֿערט, — איך האָב אַ שבת ביי בעריל קצב, איז ער מעהר ווערטה, ווי ערגיץ אַנדערש אַ גאַנצע וואָך...

זיין ווייב, די גראָבע שפּרינצע, שרייט נור: עסס! עסס!

זי וואָלט מיך אין גאַנצען אָנגעפּיהלט ווי אַ קישקע!

— עסס, עסס, יונגערמאַן, — זאָגט זי, — וועסט דו כח האָבען צו לערנען; וועט דער זכות פֿון דיין תורה אונז ביישטעהן!

איך מוז שטודירען ווייטער קישקע, ווייטער קוגעל! אַבי יוצא זיין, אַבי דער זכות פֿון מיין תורה זאָל זיי מציל זיין מדינו של גיהנם פֿאַר אַ ביין אַ צולאָג, פֿאַר אַ פֿאַלשע וואָג, און אפשר נאָך פֿאַר אַ גוט אויג... ווייל איך זעה, אַז זי וואַרפֿט

אַ מאָל איין איוג . . .

— וואָס פעהלט דיר פּאָרט, יענקעל? גאָטט איז מיט דיר!

— עס פעהלט מיר גאָר נישט, נור דאָס לעבען איז מיר נמאָס ומאוס, דאָס לעבען!

— נו, ווער לאָזט דיך נישט, יענקעל? מאַך איין עק!

— בעל כרחך אתה חי! — דאָס זאָג איך דאָך! און ער לאָזט נישט אַראָב קיין אויג פון סופּיט.

— ווי הייסט בעל כרחך? און וואו איז אַ מעססער, אַ חלף, אַ טייך, אַ שטריק? ווילסט אַ זיססען טוידט? — קויף דיר אַ צוקער־שטריקעל! אַ פרומען טוידט? — הענג דיך אויף אַ הענגלייכטער קעגען אָרון קודש!

יענקעל האָט זיך ביטטער צולאַכט.

— האָרט — זאָגט ער, — איך האָב שוין דאָס געקלערט, נאָך אין דער היים... איך האָב מיך געוואָלט, איין מאָל פאַר אַללע מאָל, אָבגעט'ן מיט דער וועלט! פאַר וואָס — וועל איך אייך איין אַנדערס מאָל ערצאָהלען. די שאלה איז נור געווען ווי אַזוי?

אַמבעסטען — האָט זיך מיר געדאַכט — איז שיסען זיך!

איך האָב מיך געקאָנט מיט אַ יודישען אָלנער. נור אַז ער האָט געהאַלטען די ביקס אין דער האַנד, פלעגען מיר די פיס אַזוי ציטערען, אַז איך האָב באַין אופן נישט געקאָנט צוגעהן.

גלייך עמיץ האָט מיך צוריק געשלעפּט ביי די האָאָר.

אַ טיר אַ קעגען אַ טיר האָט מיט אונז געוואוינט אַ שוחט; איך האָב אַ מאָל געפריבט ביי איהם אַוועק שניעפען דען חלף... איך האָב מיר תוך כדי דבור ם קאַליטשעט אַ פינגער און שיער נישט געבליבען חלשות.

פאַר קאַלט קאַססער, ווייסט איהר, האָב איך עד היום מורא.

איז ביי מיר געבליבען, איך זאָלל מיך האָנגען.

איך בין אַרויפגעגאַנגען אויפ'ן שוהל־בוידעם, דערלאַנגט אַ שטריק און האָב שוין אפילו געהאַט די פעטלי אויפ'ן האַלז, בין איך אָבער פלוצלינג אַזוי דאָרשטיג געוואָרען, אַז איך האָב געמוזט לויפען טהוען אַ טרונק קוואַס.

דערווייל האָט מיך די מאַמע געשנקט קוילען איין עוף און איך האָב מיך עד היום נאָך נישט געהאַנגען.

מיר האָבען זיך אַללע צולאַכט: „ווער איז דיר שולדיג, אַז דו ביזט אַ בעל־פחדן?"

— ווער? אפשר בין איך שולדיג? איך ווילל עפּיס מורא האָבען? וואָס איז, איך ווייס דענן נישט, אַז וואָס פריהער איז געזונדטער? איך גלויב באמונה

שלמה, אַז דאָס איז דאָס בעסטע, וואָס אַ מענש קאָנן טהוען אויף דער וועלט.

איך נעהם צוזאַמען אַללע מיינע כחות, איך זאָלל קיין מורא נישט האָבען; דער „בעל פרחך אתה חי" ליגט אָבער ערגיץ טיעף פערבאָרגען אין האַרצען, און אַז עס קומט צו עפּיס — שווימט ער אַרויס, איז ער דאָ!

מאַכט ער, עס זאָללען מיר ציטערען די פיס.

שלעפּט ער מיך ביי די האָאָר.

רוימט ער מיר איין אַ סוד, אַז איך בין דאָרשטיג...

נישט איך בין שולדיג! —

— און אַמאָל — זאָגט ווייטער יענקעל — האָב איך איין אַנדער מין מורא: איך טראַכט מיר: ווער ווייסט? אָפּשר דאַרף איך ווייטער לעבען אויפ'ן עולם הדמיון? זיין דאָרט אַ ישיבה בחור; עסמען דאָרט איין מאָל אין דער וואָך אויף זעכס טאָג קישקע, אָבי מזכה זיין בעריל קצב'ס ווייב! אַ קשיא אויף אַ מעשה? און אָפּשר נאָך, נאָך די יסורי מות, נאָכ'ן ביטערען טראָפּען און נאָך חבוט הקבר, וועלל איך ערשט מגולגל ווערען אין איין אָקס, אין אַ קאַלב, און מען וועט מיך פיהרען, הונגעריגערהייט, אויף אַ שטריק אין שחט־הויז אַריין?...

איך וועלל אַרויסשטעקקען די צונג צו יעדען גראָזעל, צו יעדען טראָפּען וואַססער אין דער בלאָטע, און עמיץ אַ בעריל קצב וועט נאָכגעהן מיט אַ פּאַלקע און וועט טרייבען, טרייבען...

ערשט שפּעטער וועט קוממען אַ פרומער יוד... וועט פערגלאָצען די אויגען, מאַכען אַ ברכה, און — חיק!

יענקעל איז געוואָרען בלייך ווי די וואַנד; אַ קאַלטער שוויים האָט איהם בעדעקט דעם שטערען.

איהר לאַכט -- זאָגט ער מיט אַ הייזעריג קול, — איהר לאַכט? באשר דער רמב"ם זאָגט ניין? דער אר"י זאָגט דאָך אָבער יאָ! און שלמה המלך, דער אמת'ער חכם, זאָגט פאָרט נישט מעהר ווי „מי יודע?!"...

ווער ווייסט? ווער קאָנן עס וויססען?...

פּורים־שפּיעלער.

איך וואָהן אין אַ שטילל הויז, ווייט פון רוישענדיגען גרזיבאָוו, פון די זיידע־דיגע נאַלעווקעס. ווענן נישט, וואָס טהייל מאָל פערבלאָנדזיט אַריין אַ „האַנדעל־האַנדעל!", וואָס טהייל מאָל צופּט אַ וואַנדראָוונע סטאָלאַר ביים צינגעל פון דער זעג, אַ שלייפער קלינגט מיט'ן האַממעריל אָן איין אייזען, אָדער אַ צושויבערטע דיענסט־מויד, מיט אַללע כחות, קלאַפּט אויס אַ דיוואַן, אָדער בעט־געוואַנד, וואָלט ביי מיר אין שטוב „שטילל געוועזען ווי אין רייוועץ". די מוזע וואָלט מיך אויף אַ רגע נישט פערלאָזט, איך וואָלט די וועלט פערגאָססען מיט געזאַנג.

האָרט זיך אָבער דאָס קלענסטע גערודער פון הויף, ווערט די מוזע פער־שוואונדען!

די פעדער פאַלט אַרויס פון צווישען די פינגער און איך בלייב זיצען מיט לערע מוח און האַרץ; אָהן געדאַנקען, אָהן געפיהל, ווי „אַ שטייג אָהן עופות".

דעמאָלט בלייבט מיר נישט מעהר, נור אויפצוהויבען דעם קאָפּף מיט די אויגען צו זאַממען און צוקוקען, מיינע שכנים פון געגען־איבער, אין די פענסטער אַריין.

געגען איבער, אויפ'ן צווייטען שטאָק, וואָהנט אַ יונג, רייך פּאָר פאָלק.

ביים אַריינציהען זיך, האָט מען געברענגט אַ פאָרטעפּיאַן, טירקיש, יאַפּאַניש און היימיש מעבעל, טויזענד מאָדע זאַכען, שאָנע קליינינקייטען, און אַלץ איז געוועזען ניי פון דער נאָדעל.

דערנאָך זעננען זיי אַלליין געקוממען.

ער — אין אַ צילינדער, זי — אין גאַזען מיט בלומען; אַלץ — שפּיגעל־ניי, אויסער זיין פּנים, וואָס האָט אויסגעזעהען אַלט. נאַטירליך — געאַרמט.

אויף די טרעפּ (וואָס האָבען אויך אַ פענסטער ווי־זאַ־ווי) האָט מען זיך אָבגע־שטעלט, געלאַכט אַ ביסל, געקושט —

טועמיה חיים זכו!

וואָס עס טהוט זיך אין דער נאָסט, (וואָס די ליעבע האָט אויסגעפלאָכטען, מיט נדן, נור אָפשר אָהן אַ שדכן), ווייס איך נישט, — טאָפּפּעלטע, זיידענע גאַר־דיענען...

איינמאָל האָט אַ קאַטאַרינאַרזש אַ פויערישען טאַנץ געשפּיעלט, און די

קאַטאַרינקאַ איז אַ וואונדערליכע געוועזען, — זי האָט אַרויסגעגעבען קולות ווי פֿון אַ האַרפֿע, ציטערדיגע, העללע נור טרויערדיגע.

די גאַרדינען האָבען זיך צושפּרייט, אין פֿענסטער האָט זיך בעוויזען אַ יונג בלאָנד קעפּעל און האָט זיך איינגעהאָרט צו דער מוזיק.

דערנאָך האָט זיך צו'ן איהר פֿון אונטען צוגערוקט אַ גאָלער קאָפּף, וואָס איז צוגעפֿאַללען מיט די ליפּען צום אויסגעבויגענעם פֿרישען האַלז.

דער גאָלער קאָפּף מיט די ליפּען זעננען זיינע, נור דאָס בלאָנדע קעפּעל האָט געהאָרט צו דער דיענסט, צום שאָנעם דאָרפֿס מאָדעל, וואָס האָט דערהאָרט אין דער מוזיק אַ גרוס פֿון דאָרף, וואָס האָט דערפֿיהלט אין איהר דען ריח פֿון די לאָנקעס און פֿעלדער...

עס האָט זיך איהר אַ ודאי, אַ טרעהר אין די אויגען פֿערדרעהט.

פֿאַר דאָס, אויפֿ'ן ערשטען שטאָק, זעננען קיין גאַרדינען נישט דאָ; איך זעה אַלץ, וואָס עס טהוט זיך דאָרט.

אַ גאַנצע וואָך איז שטילל און לעער; זי איז אין געוועלב, ער — אין גאַסס.

דאָס אַלט־פֿראָנקישע, געבעטטע מעבעל איז איבערגעצויגען מיט ווייסע ציכליך.

טהייל מאָל לויפֿט אַריין די דיענסט פֿון קיך, מיט אַ קיישעל אין דער האַנד און אַ שאַלל אויפֿ'ן קאָפּף, וואַרפֿט איין אויג אין אַלט־מאָדישען שפּיגעל אַריין, און האַלט זיך מיט איהם איין עצה, צו קאָנן מען אַזוי אַראָבלויפֿען אין גאַסס אַריין, אָדער מען מוז זיך אָבוואַשען דאָס פּנים?

דאָס פּנים, זעהט אויס, געפֿאָללט איהר.

מיר דאַכט זיך, אַז איך דערזעה אין שפּיגעל, ווי אַ צופֿריעדענער שמייכעל צוגיעסט זיך איבער די זוממער־פֿלעקקען; מיט די נישט פֿערקאָמטע האָהר האָט זי דאָך צו טהון; זיי וויללען זיך נישט האַלטען אונטער דער שאַלל.

זי לויפֿט אין קיך אַריין, און קומט צוריק מיט איינגעשמירטע האָנד מיט פּוטטער אָדער שמאַלץ; די פֿעטטע, אויסגעשמירטע האָהר לעגען זיך שוין בשלום אונטער דער שאַלל, און דאָס, וואָס מען זעהט אַרויס, גלאַנצט אַזוי חנ'ודיג!

ענדליך, איז די דיענסט אַוועק און אַ מייזעל בעווייזט זיך פֿון אונטער, דער גרויסער, שווערער קליידער־שאַנק. עס קוקט זיך אום מיט גלאַנצענדיגע, אונרוהיגע אויגען אין אַללע זייטען...

די קאַנאַפּע, די שטוהלען שוויגען, דער טיש איז לעער. די זילבערנע טאַץ מיט די גלאָזער, וואָס קוקען אַרויס פֿון שויבען־שאַנק, ריהרען זיך נישט פֿון אָרט. דאָס בשמים־שקאַטולע מיט'ן חנוכּה־לאָמפּעל אין צווייטען פֿאַך זעננען אויך נישט

שרעקליך ; מען האָרט קיין גערודער, קיין שאָרך.

און דאָס מייזעל שפּרינגט אַריבער און ווערט פערשוואונדען אין קיך־טהיר.

עס איז ווייטער שטילל... ביז פאַרנאַכט.

דעמאָלט קומט דאָס פּאָר־פאָלק אַהיים, עסט אָב און ווערט פערשוואונדען אין טהיר פון שלאָפציממער...

קיין ספרים־שאַנק זעה איך נישט. אויף דער וואַנד האָנגט אַ מזרח מיט שראָק־ליבע לייבען, רעכטס — אַ לוח, אויף דער גרויסער קליידער־שאַנק ליעגען עטליכע ספרים.

איך דערקענן זיי.

אין אַ וויים ביינערנער בונד ליעגט איהר דרשה־געשאַנק — אַ סידור מיט עברי טייטש. דיקקער און ברייטער איז דער „צאָינה וראָינה" מיט די צוזויבערטע שפּיצען... אין דער צווייטער זייט דערקענן איך זיין דיקקען „אורח־חיים", דער־נעבען ליעגען עטליכע דינגע ספרים, דאָס מוז זיין: אַ תקון שבועות'ל, אַ הגדה'לע, אַ מגילה... אין דער מיטט, מיט די זילבערנע רוקקען אויפ'ן פראָנט, שטעהען חמשה חומשי תורה, צוויי מחזורים... אויסער דעם, וואלגערן זיך ארום עטליכע שמות, קענטיג — איהרע תחנות, און שוין!

דאָס איז די גאַנצע ביבליאָטעק פון „פראָסטען יוד"... שטילל און ציכטיג.. נור נישט שטאָנדיג.

פרייטאָג ווער איך נערוואָז פון פיש־האַקקען.

פאַר פסח בין איך שיער נישט אוים דער הויט געשפּרונגען פון שאַררען, רייב׳ען און קראַצען.

די בעל־הבית'טע מיט דער דיענסט צוזאַממען האָבען זיך עטליכע טאָג גע־וואלגערט אויף די פאָדלאָגעס און מעשים געטהון!

שבועות האָב איך מיך איבערציינגט, אז „ריחא מילתא היא"; איך האָב גע־האַט אַ פוללע שטוב מיט געבאַקקענעם קאַז, ראָדזינקים און נישט פרישער בוט־טער...

סוכות, האָט ער אַזוי לאַנג אויסגעלעגט דען סכך, עס זאָלל נישט זיין, נישט צופיעל זונן און נישט צופיעל שאָטטען, ביז ער איז אַראָב געפאַללען פון לייטער און ווען נישט, וואָס „שלוחי מצוה אינן ניזוקין", וואָלט ער זיכער געהאַט אַ לאָך אין קאָפף.

דערנאָך ערשט האָט ער, זינגענדיג אַ מאַרש אונטער דער נאָז, אַרויף געטראָגען אַ לולב מיט איין אָתרוג...

שבת און יום־טוב שלאָפט מען, אָדער מען נעהמט אויף גאָסט מיט איינגעמאַכטס און פרוכטען...

דעמאָלט זעה איך דאָס מעפּעל אָהן איין אײַנהיעל: געלע פֿייגעל און גרינע בלאָטטער —

און דעם פּראָסטען יוד מיינעם בין איך אַ גאַנץ יאָהר מקנא!

„מעשה־בראשית", „מעשה־מרכבה", ווי, להבדיל — פּאָליטיק און אַנדערע „קוועשטשען" זעננען נישט זיין דאגה...

פרנסה גיט גאָטט, ער אַלליין מוז זיך צוריהרען, אויך די האַנד טהוען אין קאַלט וואַססער אַריין, נישט מעהר!...

קיין קינדער האָט ער נישט, אָדער ער האָט זיי שוין פֿערזאָרגט... און לעבט זיך רוהיג און וואַרט אויף משיח'ן!

ער האָט נישט קיין ווייטע האָריזאנטען, פֿאַר דאָס אָבער — אַ זיכערן, גלייכען וועג פֿון וויעג ביז אין קבר אַריין...

קיין מסופק'ער „יתום" מיט'ן קופּפערן פּיסקעל דרעהט איהם נישט אין מח... ער האָט קיינמאָל קיין שאלה נישט אָהן אַ גרייטען תירוץ פֿאָראוים.

די פֿריהערדיגע דורות, האָבען איהן אויף אַללעם מיט תשובות פֿערזאָרגט, און האָבען זיי בפירוש אויפֿגעשריעבען...

מען האָט איהם איבערגעלאָזט אַ צוָאה, ווי אַזוי ער זאָלל זיך פֿיהרען; ווענן ער זאָלל שלאָפֿען, ווענן וואַכען, ווענן לאָזען וואַשען די פּאָדלאָגע, ווענן און וואָס צו קאָכען... ווענן אײַנגעמאַכטס צו פּרעגלען, ווענן אַ ביסל ווײַן צו טרינקען, ווענן ברייט און ווענן שמאָל צו זיטצען...

און מען האָט איהם פֿערשריעבען:

וואָס ביי גאָטט צו בעטטען, וואָס לייט צו ווינשען...

און אויפ'ן גאַנצען לעבען אַ גרייטע רעצעפּט...

אויף יעדען פֿעסטערן קלאַפּף פֿון הארץ — אַ גרייטע אשה, ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר.

מאַכט זיך איהם עפּיס אַ שאלה, קוקט ער אַריין אין לוח, אין סדור „דרך חיים"! האָבסטענס לויפֿט אַריבער די דיענסט צום דין, וואָס וואוהנט אין דער צווייטער גאַסס, און ברענגט אַ קלאָהרע תשובה...

זיין ערד רוקט זיך איהם קיינמאָל נישט אַפּעער פֿון אונטער די פֿים; זיין הימעל וויל נישט אײַנפֿאַללען, זיין וועלט שטעהט שטאָהל און אייזען, און זי וועט אַזוי שטעהן — ביזען אָלף השישי...

וואָס נאָכען אָלף השישי וועט זיין — זאָלל גאָטט זאָרגען!

דערביי וועט איהר איהן קיינמאָל ביי קיין ליגען נישט חאַפּען, ווייל ער זאָגט אייך קיינמאָל נישט צו אויף זיכער, — „אז גאָטט וועט שענקען דאָס לעבען", וועט ער „בלי נדר ומסקנא"... אפשר ריהרען זיך פֿון אָרט...

אזא מענש, כּל זמן ער איז געזונד און האָט ווי עס איז פּרנסה און איין נישט איבעריג שלעכט ווייב, איז געווים גליקליך!

ערשטענס האָט ער זיך נישט מיט וואָס שאַמען.

דאָס פענסטער איז זוממער אָפּפען, ווינטער און זוממער מיט גאָר נישט פער־האַנגען... הימעל און ערד מאָג אריין קוקען. איך בין זיכער, אַז ער האָט קיין גלאָק און קיין קלאַפּ־שלאָס נישט ביי דער טהיר... ער פערמאַכט זיך נישט, הייסט צו זיך פריהער נישט קלינגען, ער זאָלל צייט האָבען עפּיס צו בעהאַלטען... פון עפּיס אָבצושפּרינגען...

איך קוק מאַקי פראַנק און פריי אין דער איינפאַכער, אַלטמאָדישער נאָסט אריין, וואו דאָס שטיללע גליקק האָדיוועט זיך — אויף געלע פייגעל און גרינע בלאָטער...

היינט אָבער איז דאָרט לוסטיג. פּורים איז היינט...

וואָס מאַכט איהן אַזוי פריילי, אַזוי לאַבענדיג? וואָס בייגט איהם אַזוי איבער די ליפּען, אַז עס ווייזען זיך איהם אין איין זייט די שפּיציגע צאָהן? וואָס איבער־געהען איהם די אויגען? זיין לעבען איז אַזוי איינפאַך, אַזוי פּראָסט, אַז קוים קומט עמיץ און פערשטעלט זיך ווי עס איז, קנאַקט ער שוין פאַר לאַכען!

אַ פּורים־שפּיעל!

ווילדע תּנועות, נישט פּאַסענדיגע זאַכען, און ער מיינט, פאַר איהם איז עס אַ ראַריטאָט, עס איז כּדאי זיך צו צוקוקען!

דען פּורים־שפּיעל געדענק איך פון דער היים, פון די קינדער יאָהרען.

עס קומט אריין צו שפּרינגען אַ יונגער קונדאָס מיט צוגעזעצטע באָרד און פּאות און אַ גאַליציאַנער קאַפּעליוש אויפ׳ן קאָפּף.

ער שפּיעלט איין אַרענדאַר, רעדט סאַמע לשון־קודש וואָרטער און נישט צו דער זאַך...

עס שפּרינגט אריין אַ חסיד׳ל (נאַטירליך — אַ פערשטעלטער) מיט משוגענע תּנועות: פּאַטשט אין טיש, אין די וואַנד אריין, שפּרינגט ווי אַ ציעג, שלינגט איין די פּאות און שפּייט זיי אויס, פערגלייסט אַ פּאַר קאָלבערנע אויגען צום באַלקען, און טאַנצט מיט התלהבות, אַז די האָהר ברענגען.

און אַללע פּורים־שפּיעלער זאָגען אָדער מיינען דאָס זעלבע:

היינט איז פּורים,
מאָרגען איז אויס;
גיבט מיר אַ קראָפּיל
און וואַרפט מיך אַרויס!

איך דרעה אוים דעם קאָפּף אונ קוק צום שכן פון צווייטען שטאָק...

פון פענסטער רייסט זיך אויך אַרויס מוזיק, נור דאָס זעננען נישט קיין פּורים־שפּיעלער, קיין פּורים כּלי־זמר...

עס איז אַ באַלל אויף אָרימע לייט!

איך האָב אויך אַ בּילעט בעקוממען.

עס רימפּעלט אַ פּאָרטעפּיאַן אונ אַרום דער קונציגער מעלאָדיע ציעפּען אונ וויקלען זיך, ווי „נאָבּוועהען”, די דאַמפּיגע בויך־טאָנער פון דער פּיאַנע. עס דער־מאָנט מיך אָן שבת׳דיג צושויבערטע האָהר אַרום נאָבּטיגען, קונציג געפלאָכטענעם קראָנצעל... אַרום יעדען דוננער קאָללערט זיך אַ מין גראָבּצען (עס בייזערט זיך אַ גאָטט; טייוולאָנים לאַכען!) אונ אַרום יעדען טרעלל פון אַ פויגעל, קוואַקען עטליכע שאָקק היהנער...

די טאַנצענדיגע פיס וואַלטען קיינמאָל אין דעם ווירוואַר פון רוישען אונ טאָ־נער, די מעלאָדיע נישט געהאַפּט, ווענן נישט דער סמיציעק וואָס האַקט זיי פון אַ הייזעריגער פיעדעל די טאַקטען, ווי איינציגע פאַרפעל...

די פיעדעל קאָנן איך אויך...

איך קאָנן די מאָגערע פער׳חלש׳טע האַנד, וואָס דריקט זי צו צו דער פּיי־פענדיג־שוואַכער ברוסט — איך האָב נור איהרע אויגען נישט געזעהען, ווייל גאָטט האָט זיי איהר פערגעססען צו אָפענען.

פערשלאָפען קומט זי אַריין אונ לאָזט זיך צופיהרען צו דער פּיאַנע. פערשלאָ־פען שפּיעלט זי, פערשלאָפען פיהרט מען זי שפּאָטער ערגיץ אין אַ פינסטער ווינקעלע אַריין, אונ מען גיט איהר עססען. איהר איז דאָך אַלץ איינס, אונ ביי די גרויסע, וויס־געדעקטע טישען אין ליכטיגען סאַלאָן, איז ענג...

דערנאָך טרעפט זי אַלליין צוריק צום פּאָרטעפּיאַן... פאַרטאָג וואַקקעלט זי זיך, צוריקגעהענדיג, איבער דער גאַסס, אונ טרעפט אַרויף צו׳ן איהר שטיבל אויפ׳ן פיערטען שטאָק...

אונ וואָס פעהלט אונזערע אָרעמע לייט?

אויפ׳ן ערשטען שטאָק טהיילט מען קליין־געלד; טהייל מאָל קריגט מען נאָך אַ טרונק בראָנפען מיט אַ שטיק פּורים־קוכען...

אויפ׳ן צווייטען שטאָק טאַנצט מען אויף זייער חשבון...

דאָס אונרוהיגע בעלי־בתי׳שע געוויססען טהוט וואָס עס קאָנן!

פרומע אונ נישט פרוממע ווילען פערשטעהן, מיט מצות אונ מעשים טובים,

דען אָבגרונד, וואָס דער שווינדעל האָט אויסגעגראָבען צווישען אָרעם אונ רייך...

נאָך אַ שטיין, נאָך אַ ביין!

נור די אַלטע צדקה איז ווענינגסטענס עקאָנאָמישער...

מיין פּראָסטער שָׁכן עסט אַ מאָלציים פאַר אַ רובל אונ צוטהיילט 5—6; דאָ קאָסט אַ קלייד אויפ'ן באַלל 25 רובל אונ דערפון פאַלט אויפ'ן אָרעמאַנן 2 קאָפּ'...

נור דאָס איז שוין „לוקסוס", אונ דען לוקסוס וואַרפען מיר אויך אין אָבגרונד אריין! ביים קלייד ארבייטען דאָך אָרעמע נייטאָרען! אונ נאָך צוויי־דריי באַללער, קויפען עס דאָך אָב אָרעמע כלות...

נאָך אַ שטיין! נאָך אַ ביין!

אויסער דעם, ווערען אויף אַזאַ באַלל יונגע לייט בעקאַנט מיט יונגע מאָדכען אונ אַזויערנאָך קאָנן מען זיך בעגעהן אָהן שדכנים; אויך איין איינ־ברענגעכטס!

נור ווער עס וויל, זאָלל זיך ענטציקקען דערמיט — איך נישט.

אין גריכענלאַנד האָט מען אויך מיט מענשען געהאַנדעלט!

דער סוחר האָט אַרויסגעפיהרט אויפ'ן מארק אַ שאָקק נקבות, אין לייכטע איינ־הילען, אין גן־עדן קליידער.

איז געקוממען אַ קונה, האָט מען איהם די סחורה געוויזען אונ געלויבט; מען האָט זי פאַר איהם געדרעהט אויף אַללע זייטען, געוויזען אַללע מעלות אונ קונציג פערשטעלט אַללע חסרונות...

די פערקויפטע נשמה האָט געשוויגען.

אונטער דער ערשטער בייטש ערשט, האָט זי גערעדט.

אונטער דער צווייטער — געזונגען.

אונטער דער דריטער — געטאַנצט.

דער קונה מוז דאָך וויססען, אַז אויסער קליינע פיסלעך אונ הארטע בריסטען, וועט ער נאָך האָבען אַ היבשע פּאָרציע רוחניות!...

היינט טהוט עס די שקלאַפין אליין...

זי אַלליין רוקט אַרוים קונציג איהרע פיסלעך פון אונטערן קלייד; זי אַלליין בלאָזט זיך אויף, וויפיעל מען דאַרף, מען זאָלל זעהען ווענינ, נור שטויסען זיך — מעהר, ווי עס איז —... זי אַלליין רעדט ווי איין אָנגעבונדענע, זינגט ווי אַ פרייער פויגעל, טאַנצט זיי אויף אַ טאָקעניש, אונ טהוט אַלץ, אַלץ, אבי זיך צו פערקויפען...

אין גריכישען לעבען איז ווענינגסטענס קיין וואָטע נישט געוועזען...

דער שדכן איז נור א ליגנער, און, ווייל ער נארט ביידע צדדים, האט ער סוף כל סוף קיינעם נישט אויף דעם געוויסען, — נור עפיס אויף דעם געוויסען דארף האבען די מאמע, וואס פיהרט ארויס די טאכטער „אין דער וועלט אריין", זי פטור צו ווערען, און די טאכטער, וואס לויפט זיך פערקויפען...

וועגען „חופה קליידער" פערצעהלט מען אזא מעשה:

איינמאל האט א „באלל אויף ארעמע לייט" חתונה געמאכט איין אלט ניי־טארין־מאדעל, וואס איז שיער נישט בלינד געווארען ביי דער נאדעל.

די אללע הייזער, וואו מען הויט זי בלינד געמאכט, האבען זיך צוזאממען געלעגט, אויסגעזוכט און אויסגעטאנצט איהר איין אלטען אלמן פאר א רובל 45.

א חתונה־קלייד האט מען איהר געקויפט...

דורך דער גאנצער צייט האט די נייטארין זיך נישט אריינגעמישט, גלייך מען מיינט נישט זי.

די גאנצע צייט, ביז צו דער חופה, איז זי געלעגען אויפ'ן בעטט און צו־געלעגט זיך ניקס־וואססער.

זי האט דען חתן נישט גדארפט, נישט געוואלט און אפשר נישט געקאנט זעהען...

„א שטיק האלץ, רחמנא ליצלן, א שטיין", האבען איהר חבר'טעס געזאגט.

„דאס פערשטעהט דען צו דאנקען?", האבען די בעלי־טובות געזיפצט, און געשיקט די מצוה אויסצוטוישען אויף לויתן אין הימעל אריין, אדער אויף כבוד צום קוריער־ווארשאווסקי...

נור ערשט, אז מען האט אריינגעברענגט דאס אבגעקויפטע חופה־קלייד, האט זי אויף דער פערגעלט וויים־אטלעסענער שמאטע געווארפען איין אויג, און — שדים זעננען אין איהר אריין — זי רייסט זיך ביי דער ברוסט, זי רייסט זיך אויס די האהר, און ברעכט אויס אין א קראמפפהאפט געוויין...

עס האט לאנג געדויערט, איידער מען האט זי בערוהיגט, איידער מען האט פון איהר צוריק געמאכט א שטיק האלץ אדער א שטיין, און געפיהרט צו דער חופה —

נור דאס קלייד האט זי דערקענט... זי האט עס אלליין געניית, זי געדענקט פאר וועמען... זי איז דערנאך אין סינאגאגע אריינגעגאנגען זעהען, ווי דער בלאנ־דער מלאך וועט אויסזעהען אין געפעל פון העלבלאהע גאזען און ווייסע שפיצען...

און — זי האט אין איין וועגס דען חתן דערקענט...

נור די וועלט פיהרט זיך שוין אזוי! רייכע כלות בענייען די חופה־קליידער פאר ארעמע נייטארען און ארעמע נייטארען בענייען די חתנים פאר רייכע כלות...

די פערשאָלטענע ברונען.

אין שטאָדטיל, אין סאַמע מיטען מאַרק שטעהט אַ ברונען, און דאָך נוטצען יחידי־סגולה טייך=וואַססער, וואָס מען פיהרט פון אַ האַלבע מייל פון אונטער דער שטאָדט!

דאָס טייך=וואַססער איז פון סאַמע „וואָדאָפאָי״ — בלאָטיג, מיט אַ שלעכטען ריח, און דאָס ברונע=וואַססער, איז דוקא ריין ווי גאָלד!

אייך וואונדערט אַ ודאי, פאַר וואָס מען טרינקט שלעכט טייך=וואַססער, אַז מען קאָנן האָבען גוט ברונען=וואַססער? וועלל איך אייך איבערדערצאָהלען, וואָרט ביי וואָרט, די מעשה פון דער ברונען, וואָס איך האָב פון ר׳ אליעזר׳ס, דעם שמש׳ס, אייגען מויל געהאָרט.

און דערצאָהלט די מעשה האָט ער מיט שרעק און שטאָלץ צוזאַממען. די מעשה איז טאַקי שרעקליך, און דאָך, איז ער שטאָלץ דערויף, אויף זיין שטאָדטיל, אין וועלכען אַזוינע מעשות טרעפען זיך!

— פאָהרט אוים — זאָגט ער — אַ האַלבע וועלט, וועט איהר אַזאַ מעשה נישט האָרען!

— אָנגעהויבען האָט עס זיך אין יאָהר...

נור דאָס יאָהר האָט ער פערגעסען, און איהר מוזט אייך בעגעהן אָהנ׳עם יאָהר. געוועזען איז דעמאָלט סליחות=צייט.

נו, אַ שטאָדט איז אַ שטאָדט, ס׳איז דאָ פיינע יונגע לייט, פיינע בחורים; עס איז דאָ, ווי דער שטייגער איז, לאָבאַסעס אויך...

געהענדיג צו סליחות, פינסטער איז נאָך, דאַרף מען דאָך אַ ביסל שטיפען, שטיפט מען מיט׳ן בכור, און אַ בכור האָבען מיר דעמאָלט געהאַט אַ זעלטענעם, ממש אַ גבור! מיט איין שפרונג פלעגט ער איבערקעהרען קינד און קייט אין גאַסס.

אַז מען שטיפט מיט׳ן בכור, הייבט מען איהם אָן צו יאָגען, נאָכוואַרפען שטיינער.

דער בכור שטעלט זיך אַקעגען; חברה איז אָבער גרויס, מאַכט דער בכור פּליטה.

יאָגט מען איהם נאָך; מיט שטיינער, מיט שטעקענס, און דער בכור פליהט פייל פון בויגען אַהער און אַהין, אַהער און אַהין...

פּונקט דאַרף זיך טרעפען, אַז דעמאָלט איז די ברונע קאַליע געוועזען.

נאָך אַ צייט פריהער, האָט דער וואָיט געמאַכט איין אַנשלאַג, צונויפגעקלאַפּט די מטבע, און דערוויל צונומען די צעמברינע; שטעהט די ברונען אָפען.

די ברונען שטעהט אָפען, און גאָטט העלפט, דער בכור פאַלט אין דער אָפענער ברונע אַריין.

חברה האָט נישט געוואוסט, וואו דער בכור איז אַהין געקוממען; זענען זיי זיך צולאָפען יעדערער זיין וועגס.

מען שטעהט אין בית־המדרש ביי סליחות, אונזער ר׳ יונה׳לע צולאָזט זיך ביי׳ן אַ תפלה, און דאָ הערט זיך פּלוצלינג פון גאַסס אַ געשריי, אַ יללה, אַז גאָטט זאָלל שומר ומציל זיין!

וואָס טראַכט מען?

אַ יורענע געהט, לא עליכם, שווער צו קינד, אָדער, חס ושלום, איין אַנדערע צרה...

מען האָפט געשווינד אָב די סליחות, מען לויפט אַרויס, מען הערט זיך איין, — אַז דאָס קול געהט פון דער ברונען...

וואָלט די ווייסע חברה אויסגעזאָגט, אַז זיי האָבען געשטיפט מיט׳ן בכור, וואָלט מען זיך אָפשר געשטויסען, אַז דאָס ליעגט ער אין ברונען; האָבען זיי דאָך אָבער מורא פאַר טאַטע־מאַמע; שווייגען זיי, און אונז האָט גאָר אַנדערש נישט געקאָנט איינפאַלען, נור אַ שד, אָדער אַ לץ...

צו זעננען מיר אַזוי דערשראָקען געוועזען, צו האָט באמת דער בכור אַזאַ קול געהאַט, געמוג, מיר זעננען זיכער, אַז דאָס איז אַ קול פון אַ מענש.

און, ווייל עס האָט קיינער אין שטאָדטיל נישט געפעהלט, פון דער פרעמד איז קיינער נישט געקוממען, איז עס אַניט־גוטער; שטעהט מען און די הויט ציטטערט, און די צאָהן קלאַפּען ווי אין אַ קדחת, רחמנא ליצלן...

פון גרויס גערודער, האָט זיך אויפגעכאַפּט דער סטאַרשי סטראַזניק און נאָך עטליכע גוים, און זעננען אויך אַרויס געקוממען; שטעהען זיי אויך און גאַפען. אין עשר׳ן שטעקט אָבער פאָרט אַ גבורה, לויפען זיי צום וואָיט, ברענגען איימער און שטריק (מען זאָלל זיי נישט אָוועקגנב׳נען, פלעגט מען זיי איבערנאַכט האַלטען אין גמינא)... מען ברענגט, מען לאָזט אַראָב און מען שלעפט

אַרוים אַ טויטען בכור!

אוי, דער בכור, נעביך, האָט אויסגעזעהען!... צערבראָכענע האָרנער, צערבראָכענע פֿים, אין די זייטען לאָכער, אוי!

אונ ר׳ אליעזר פֿערשטעלט זיך דאָס פנים מיט די האַנד, ער זאָלל דאָס שרעקליכע בילד, וואָס שטעלט זיך איהם פֿאַר די אויגען, נישט זעהען...

— אונ פֿון דעמאָלט אָן טרינקט איהר נישט קיין ברונע־וואַססער? פֿראַג איך.

— פֿאַר אַזוינע נאַרראָנים האַלט איהר אונז? — מאַכט ער מיט אַ פֿאַרוואָרף — האַרט ווייטער!

— אמת איז, אַז שוין דעמאָלט האָבען טהייל עדלערע מענשען אויפֿגעהערט צו נוצען ברונע־וואַססער.

מענשען האָבען עדות געזאָגט, אַז ווענן זיי געהען דורך ביי נאַכט, האָרען זיי אַ קול פֿון אַ גוסס פֿון דער ברונע אַרוים.

אַנדערע האָבען געשוואוירען מיט כל־השבועות, אַז ווענן זיי קוקען אין ברונען אַריין, זעהען זיי רויטע פֿינטאַליך, אונ עס איז אַ ודאי בלוט...

דען אמת זאָגענדיג, האָט דאָך דער בכור געהאַט געלעכערטע זייטען; גאַנצע שטיקער פֿלייש האָבען דאָך ווירקליך געפֿעהלט!

אונ דאָ, אַז מען האָט געבעטען דעם וואָיט, ער זאָלל די ברונע אויסרייניגען, האָט ער געזאָגט, אַז אויף דעם איז קיין אַנשלאַג נישט דאָ...

פֿון דעסטוועגען וואָלט מען זיך מיט דער צייט צוגעוואָהנט, מען וואָלט פֿערגעססען, צום טייך איז פֿאָרט אַ האַלבע מייל וועגס, — מאַכט זיך אָבער נאָך אַ מעשה:

די ברונע איז שוין פֿעררינכט, די צעמבראָכענע פֿערטיג, דאָס ראַד אַריינגעשטעלט אונ דאָס וואַססער הייבט מען אָן צו נוצען!

נור, אוינמאָל ביינאַכט, פֿאָהרט פֿאַרביי אַ בעל־עגלה, מיט אַ שווערער בריקע, אָנגעפּאַקט מיט סחורה. פֿון שווערען וועג זענען די פֿערד געוועזען פגר, בעגאָססען מיט שוויים, מיט פֿיענע. איין פֿערד אַ בולאַנע, איך געדענק נאָך עד היום די מאַשטש, האָט זיך פֿאַר דער ברונע אויסגעגליטשט, געפֿאַלען, אונ אָפּשר נאָך 50 בייטשען האָט ער קוים כח געהאַט זיך אויפֿצושטעללען!

אונ — האָרט אַ מעשה:

קוים דערלאַנגט דער בעל־עגלה פֿאַר די פֿערד דען ערשטען איימער מיט וואַססער, דערשרעקען זיי זיך, שפּרינגען אָב, דרעהען זיך אום אונ אַנטלויפֿען גלאַטט מיט דער בריקע!

אונ דער בעל-עגלה זעהט מיט זיינע אייגענע אויגען, — אונ געשוואָרען האָט ער, אַז מען מאָג אַ מסיח לפי תומו גלייבען, — אַז פון דעם איימער איז אַרוים אַ יאַשטשער-קע! זי האָט אַ לאַך געטהון ווי אַ מענש, אונ איז צוריק אַריינגעשפּרונגען אין ברונען...

אונ איהר מיינט, מען וואָלט די פערד געחאַפּט? אַז אָסור! ווי די טייוולנים וועננען זיי געפלויגען. דאָס גאַנצע גליק איז געוועזען, וואָס זיי זעננען אַריין מיט'ן דישעל אין אַ האָלצערן הייזעל, דורכגעלעכערט די וואַנד (אמת עס איז געוועזען אַ מפולת) אונ געבליבען שטעהן!

נור וואָס איז מעהר וואונדער: איז אינוועניג, ביי דער אייגענער וואַנד, איז געזעסען איינער, אַ שניידער-יונג, יצחקל, אונ האָט געלייזט אַ גוטען קלאַפּ אין די פּלייצע מיט'ן דישעל...

אונ אויסגעוויזען האָט זיך, אַז ער איז טאַקי געוועזען דער ערשטער, וואָס האָט אָנגעהויבען יאָגען דען בכור...

אַזוי איז זיך אַ בכור נוקם!

ער אַליין, יצחק'ל מיין איך, האָט מודה געווען!

אונ האָרט ווייטער:

אַז מען איז פון זיין טויל געוואָהר געוואָרען, אַז דער צווייטער, וואָס האָט אָנגעהויבען שטיפען מיט'ן בכור איז ר' ירוחם'לס אַ בן, — פאַר אונז נישט אויף זיך, אַ שאָנע פּרוּרה געוועזען, — פאַלט דער בן פאַר שרעק אין אַ משונה'נע קראַנק אַריין, הייבט אָן ציטערן אויפ'ן גאַנצען לייב, אונ ציטטערט אַוועק עטליכע חדשים!...

— איז שוין? — פרעג איך.

— אַ ודאי! מאַכט ר' אליעזר חוזק — צונד געהט ערשט דאָס געדיכטע.

פערשטעהט זיך, אַז דער עולם האָט מורא געקריגען צו נוצען דאָס ברונע-וואַססער... אונ דאָס וואַססער אַליין איז טאַקי נישט געוועזען צום נוצען; עס האָט עפּיס משונה'דיג גרינליך געגלאַנצט, אונ אַ מיאוס'ן ריח בעקומען. איך האָב עס נישט פערזוכט, נור געזאָגט האָט מען, אַז מען פיהלט עס פון יאַשטשער-קעס. נור מורא אַהין, מורא אַהער, אונזערע וואַססער-טראָגער האָבען קיין פערד אונ קיין פעססער נישט צום פיהרען פון טייך, אונ צו טראָגען אַ האַלבע מייל וועגס אויף דעם אייגענעם מקח, וואָס זיי בעקוממען, ווילען זיי נישט.

וואָס זאָל איך אייך לאַנג בריען, מען האָט צוריק אָנגעהויבען צו נוצען דאָס ברונע-וואַססער.

פלוצלינג, לאָזט זיך אַרויס אַ קול, אַז יעדע נאַכט צעהן דער זייגער, אַזוי ווי מען נעהמט אַראָב דעם שטריק מיט'ן עמער אונ מען טראָגט צום וואַיט, בעווייזט זיך אַ חברה ווייסע אונ שוואַרצע קאַץ. פון שטאָדט אונ פון פאָרשטאָדט; זיי זעצען זיך אויפ'ן ראָד, מיאַוקען אונ זיפצען, וויינען אויף זייער אופן, אונ, אונטער זיי, דרעהט זיך דאָס ראָד אַלליין, אַרויף אונ אַראָב, אַרויף אונ אַראָב, אונ אַזוי ביז פאַר־טאָג.

אַז קאַץ זאָללען זיך זעצען אויף אַ ראָד פון אַ ברונען, איז נאָך מאָגליך, עס איז דאָך נישט אָרגער ווי אַ דאָך!

אין מאַרץ איז עס געוועזען; דאָס הייסט — אין דער צייט, ווענן קאַץ האַלטען זיך צוזאַממען אונ לאָזען קיין אויג נישט צו־טהון!

נור קאַץ זאָללען דרעהען אַ ראָד, אָדער דאָס ראָד זאָלל זיך אַלליין דרעהען אונטער קאַץ, — דאָס האָט מען נאָך נישט געהערט!

אונ זאָלל עס חאָטש אויפהערען, ווען דער האָהן קרייעט, וואָלט מען גערע־כענט, אַז עס איז — מעשה־לץ.

האָרט איהר דאָך אָבער — ביז אין דער פריה! מוז דאָך עס האָבען אַ שייכות מיט דער יאַשטשערקע, צו, להבדיל, מיט'ן בכור...

וכך הוה! עס האָט זיך געפונען איין אַלטע ערלית ביים וואַיט, וואָס האָט עדות געזאָגט מסיחה לפי תומה, אַז ביי זיי אין דאָרף האָט זיך אַ מאָל געהאַלטען אַ יאַשטשערקע אין אַ זומפ, פלעגען טאַקי אַללע קאַץ פון דער גאַנצער געגענד קוממען צו איהר צו גאַסט, אַזוי, אַז אַרום זומפ איז בעשטענדיג געוועזען אַ חמאַרע קאַץ...

נור פאַר וואָס עס דרעהט זיך דאָס ראָד, דאָס האָט זי שוין אויך נישט גע־וואוסט; חאָטש זי איז שוין גאָר, גאָר איין אַלטע ערלית געוועזען, אונ נישט פון איין אויבען ברויט געגעססען.

— נור דאָ, מוז איך — זאָגט ר' אליעזר'ל — איבערהאַקען, אונ פערצאָהלען, ווי אַזוי, איך אַלליין האָב די קאַץ געזעהען מיט מיינע אויגען; איהר שמייכעלט? דעמאָלט האָב איך אויך געשמייכעלט!

אַ יונגערמאַנן בין איך געוועזען, אַ ביסל די קליינע אותי'לעך געקוקט... געקענט גאַנץ שאָן לשון־קודש!

הכלל, איך האָב נישט געגלייבט!

אַרויסגערערט האָב איך עס נישט, נאָך וואָס זאָלל איך איבער אַזאַ קלייני־קייט אָנהייבען מיט לייט?

נור געדאַכט האָט זיך מיר אַזוי:

ווינטער איז, שנייט פאַלט, ליגען קופּקעלעך שנעע אויפ'ן ראָד, זאָגט דער עולם — קאַץ!

אויפהייבען זיך נאָך צעהן ביינאַכט פון בעט און געהן זעהען, גלוסט זיך נישט.
ערשטענס איז אונטער'ן איבערבעט וואַרעם און אין דרויסען קאַלט!
צווייטענס, בין איך מודה, אַז איך האָב אַ ביסעל מורא געהאַט צו געהן.
וואָרום — ווער ווייסט? טאָמער יאָ? און אויב יאָ, איז עס דאָך נישט קיין פשוט'ע קאַץ, קאָנן מען מאַקי ניזוק ווערען...
טרעפט זיך פונקט אַזאַ מעשה:
איך בין אויף אַ חתונה, צו דער וויעציערע נעהם איך אַיין טרונק בראָנפען, דער נאָך, פערגעס איך, און נעהם דען צווייטען... נאָך די פיש — ווייטער אַ קאָפּ, ווי דער שטייגער איז. נאָך פלייש — אַ ביסל ביער!
אַ שוואַכער מענש בין איך, הייבט זיך מיר אָן, לא־עליכם, דער קאָפּ צו דרעהען, און, איננערוועניג, ברענט ממש ווי אַ פייער; איך פיהל, איך פאַל חלשות, און פערשטעהר, חס ושלום, די גאַנצע חתונה!
וואָס טהו איך?
גנב'ע איך מיר בסוד־סודות אַרויס. רוף אפילו מיין ביילא־רחל נישט מיט, און געה מיר אַהיים... איך וועלל מיר איבערשלאָפען, טראַכט איך, און פאַר טאָג וועלל איך זיין צוריק אויפ'ן אָרט! וואָרען צוגעזאָגט האָב איך דעם חתן, (מיינם אַ לייבליך שוועסטער־קינד געוועזען), אַז ער וועט זיך פון מיר נישט אַזוי לייכט אויסקויפען!
און געוואָלט האָט זיך מיר האַלטען וואָרט...
אַז איך וועלל דאַרפען געהען פאַרביי דער ברונען, פאַרגעס איך; ווי איינער פאַרגעסט אין טויט!
און, אַז איך דערמאָן מיך, שטעה איך שוין פנים אל פנים צו'ם ראָד!
— און איהר זעהט קאָץ? — פרעג איך.
— נישט אַזוי געשווינד! גאָר פאַרקעהרט; — איך זעה, אויפ'ן ראָד ליגען קופקעלעך שניי, כדרך הטבע! דאָס ראָד שטעהט; איך זעה בחוש, אַז עס שטעהט!
איך וויל שוין אָנהייבען לאַפען און ווייטער געהן, דערפיהל איך אָבער, אַז עס הייבט מיר אָן צו קלאַפּען דאָס האַרץ. פאַר וואָס?
איך נעהם די האַנד צום שטערן, עס גיעסט אַ שוויים, גאָט זאָל שומר ומציל זיין — אַ שוויים!
און פּלוצים בעפאַלט מיך אַ מורא, און ווי הייסט אַ מורא! מיט פיס ווי די נעגעל צוגעשלאָגען; נישט צו ריהרען פון אָרט. און די האָהר הייבען מיר דעם ספּאָדיק מיט דער יאַרמולקע, אין דער הויך, אַז איך פיהל דעם ווינד אויף דער געגאָלטער הויט,

אז די שרעק קומט פון ברונען, האָב איך באַלד פערשטאַנען; ווילל איך מאַכי אוועק־קוקען — עס געהט נישט. איך קאָנן דעם קאָפּ נישט איבערדרעהען; איך מוז קוקען!

אונ, אין דער אייגענער רגע, אַזוי ווי איך שטעה אונ קוק, הייבט זיך אָן דאָס ראָד וואָלגע, וואָלגע צו ריהרען, אונ אַזוי ווי עס ריהרט זיך, ווערט פון יעדען קופּקעלע שנעע אַ ווייסע קאַץ, אונ, פון יעדען האָלצערנעם פלאַקען פון ראָד — אַ שווארצע קאַץ! אונ אַזוי שטעהען זיי אויפ'ן ראָד אונ דרעהען זיך מיט'ן ראָד צו־זאַממען... אַ שווארצע קאַץ, אַ ווייסע קאַץ, אַ שווארצע — אַ ווייסע...

דערנאָך הייבען זיי אָן מיאַוקען. אונ אַזוי ווי זיי מיאַקען, קריכט ארויס פון ברונען, די יאַשטשערקע פון איין זייט, דער קאָפּ פון בכור פון דער צווייטער זייט... וואָס קלערט איהר? איך פאַל חלשות!

ר' אליעז'ל רוהט זיך אָב אונ דערצאָהלט ווייטער:

ביז אַהער איז עס אַלץ געוועזען מיט חיות... אַ צאָפּ, אפילו נישט קיין פראָסטער צאָפּ — אַ בכור, פּאָרט נישט קיין מענש; אַ יאַשטשערקע, אַ פערד; לא עליכם, שווארצע אונ ווייסע קאַץ; די ברונע הייבט אָבער אָן צו דאַרפען מענשען!!!

ויהי היום, איינמאָל זיץ איך ביי'ן אַ מאָלצייט, ביי ר' קלונימוס דין... אונזער ר' קלונימוס האָט געהאַט אַ בת, נישט אויסגערעדט זאָלל עס זיין — למעלה מעשרים אַמה; אַ יאָהר צוואַנציג אַ ודאי. קיין יפה־פיה, האָבען די נשים געזאָגט, איז זי נישט. אַזוי — אַ יודישע טאָכטער. קיין פעהלער, חס ושלום, האָט זי אפילו נישט געהאַט, נור אַ גראָשען ביי דער נשמה אויך נישט! מען האָט געמיינט זי־כער, זי וועט פערזיצען אין גראָהען צאָפּ אריין.

אונ עס איז אַ רחמנות אויפ'ן מאָדעל; אויפ'ן פאָטער דען צדיק, האָט מען נישט וואָס צו שמועסען; אַ ודאי אַ רחמנות!

נור וואָס זאָלל מען טהוען? קהל, לא עליכם, האָט נישט קיין דרייער... אונ מען זאָלל אפילו האָבען אונ וואָללען געבען, קאָנן מען נישט געבען! וואָרען דער רב, זכרונו־לברכה, האָט געהאַט דריי טאָכטער, אונ טאָכטער ווי די דראָגנער! בכלל איז אַ שלי'מזל'דיגע צייט געוועזען. גאַנץ כלי־קודש האָט קיין בנים־זכרים נישט געהאַט, סאַמע טאָכטער, אונ איינע עלטער ווי די צווייטע! פאַר אַללע ווייטער, וועט ממון קרח נישט געניגען! מאַכט מען זיך נישט וויסענדיג. מען קראַכצט, נור מען ווייסט, אַז מען וועט נישט העלפען...

ר' קלונימוס האָט זיך שוין אפילו געוואָלט אראָבלאָזען, גאָר אראָבלאָזען; נעהמען אַ שניידער, באַדיי אַ שוסטער פאַר איין איידעם. האָט, ערשטענס, קהל גע־פּורמעלט, וואָרען באמת, עס פּאַסט נישט פאַר קהל!

צוויימענס, זעננען היינט די בעלי־מלאכות, נישט אויסגערעדט זאלל עס זיין, פערשייט; אונ די בתולה, ווי געזאגט, איז קיין בתולה יפה נישט געוועזען.

מיט איין וואָרט — ר' קלונימוס האָט קיין עצה אונ קיין ראט נישט געהאט, ווי אזוי פטור צו ווערען די בתולה!

מיט איין מאָל מאכט זיך א קלאנג, אז ר' קלונימוס האָט א שידוך געטהון! מזל אונ אויערן האָט מען אויפגעשטעלט!

אונ, איהר האָרט? טאקי א שדוך פון דער פרעמד, דוקא א לייטישער שדוך, אָבער גאָר א געהויבענער שדוך... א מיוחס, א בן־תורה, אונ — א בחור! מען זאָגט חאָטש — איין אלמן, אָדער — א גרוש מיט קינדער!

פינפצעהן הונדערט זהובים איינגעלעגט במזומנים! אונ עס איז שוין תנאים!

די שמחה ביים עולם איז גרויס; א בעשערטע זאך, בת פלוני לפלוני, ר' קלונימוס זכות!

א מזל־טוב אין שטאָדטיל. א ציעקאווע מענש בין איך, ווילל איך טאקי וויסען, וואָס דאָס קאָנן זיין?

קומט גראָד צו פאָהרען מיינס א שני־בשלישי פון דאָרט, טאקי פון דער שטאָדט, פון וואנען דער חתן איז, אונ פערצאָהלט מיר בסוד־סודות, באשר בכן — אין דער משפחה איז דאָ א געהאָנגענער פעטער, דען פאָטערס א ברודער...

נו, מען קאָנן נישט זאָגען, א פגם איז עס, אָבער — פינפצעהן הונדערט זהובים במזומנים!

ס'איז דאָ נאך א פגם'ל פון דער מוטטערס צד — דערצאָהלט ער ווייטער —, טאקי דער מוטטערס א שוועסטער — ליעגט ערגיץ שוין א יאָהר צוואָנציג אין א שפיטאָל אויף קאָפּ־וועהטיג, רחמנא ליצלן!

מילא דאָס געהאָר אָפשר גאָר נישט צו דער זאך! איז נישט דאָ עפּיס — פראָג איך, — איין איבערגעקעהרטער, איין משומד'ל...

— דאָס נישט! — זאָגט ער —, נור איין אפיקורס'ל איז יאָ דאָ... עפּיס א ווייטער קרוב פון פאָטערס צד, איז א גרויסער הולטיי געוועזען! דאָס גאנצע גליק איז, וואָס מען האָט'ן פון הימעל אנידער־געלעגט, אונ ער ליעגט שוין עטליכע יאָהר, אונ עס דאַרט איהם דער חוט־השדרה!

אָבער דער חתן, — פראָג איך —, דער חתן!

דער חתן, — זאָגט ער —, איז גאָר איין אש־להבה! א למדן! אונ אזוי פערטיעפט אין לערנען, אז ער פערגעסט צו עססען, צו טרינקען, צו שלאָפען, נור געלערנט. אונ אפילו ער לערנט נישט, טראכט ער פון לערנען; שטאָנדיג פערטראָגען, ער האָרט קוים, וואָס מען רעדט צו איהם...

פאָטער אונ מוטטער געהען איהם נאך. ווי א פקיעה'לע! מען היט איהם,

ווי איין אויג אין קאָפּ, מען לאָזט איהם אַלליין קיין טריט נישט מאַכען... אויף גלייבע וואָנד וואָלט ער געקראָכען!

איינמאָל האָט ער זיך אַרויס גע'גנב'עט אויס דער שטאָדט, געגאַנגען ווי זיין שטייגער איז, פֿע־טראַכט, געלערנט בעל־פה... געגאַנגען און געגאַנגען, ביז ער איז אַריין אין טייך! ער האָט אפילו נישט געשריגען, — ער לערנט ווייטער!

די מערכה איז געווען, וואָס אַ וועשין האָט עס פֿון ווייטענס געזעהען, און געמאַכט אַ געוואַלד...

איינמאָל ווייטער, האָט ער געלערנט הלכות־שחיטה; האָט ער זיך געשאַרפֿט אַ חלף! געבאָרגט, פֿערשטעהט זיך, ביי'ם שוח'ט, — און האָט'ן אַזוי אויסגע־שאַרפֿט, אַז דערנאָך, אַז דער שוחט האָט'ן גע־ריבט, האָט ער געשוואָרען מיט כל השבועות, אַז מען דאַרף זיין הונדערט יאָהר שוחט, מען זאָלל אַזוי אָבשטעללען אַ חלף... פֿריהער אָבער האָט ער איהן אַלליין געוואָלט פּריבען... און ווי אַזוי, מיינט איהר? מיט אַ פֿינגער? אויף דער צונג? דער פּלוט נעהמט זיך צום האַלז, צו זיינע אייגענע סימנים! און אֶפשר האָט ער נור געוואָלט די סימנים אָנטאַפּען —.

גענוג, אַז ווען נישט די שטוב־לייט, וואָס זענען צוגעשפּרונגען, וואָלט ר' קלונימוס היינט קיין איידעם נישט געהאַט...

און נאָך, און נאָך אַזוינע מעשיות...

האָב איך מיך טאַקי זעהר געפֿרעהט, אַז ר' קלונימוס קריגט אַזאַ בן־יקיר, אַזאַ טהייערע כלי; און, זיצענדיג ביי'ם מאָלצייט, וואָס מען האָט געמאַכט לכבוד די מחותנים (איך בין ר' קלונימוס'ס אַ לייבליכער חמישי ברביעי), האָב איך מיך טאַקי געשמאָלצען אין פּוטטער.

איין אמת הכשיט'ל, טאַקי — כדת משה וישראל! אַ גאָרגיאַלע — דאַר און בלאַס־ליך; אויגען גרויסע —, מיט איין וואָרט, די שכינה, כביכול, ליגט אויף זיין פּנים'ל, אַזאַ חן האָט ער געהאַט... עס האָט ביים האַרץ אָנגעחאַפּט!

מען האָט איהם געהייסען עפּיס זאָגען, האָט ער געזאָגט.

איך געדענק אפילו נישט וואָס, נור געזאָגט האָט ער. און וואויל געזאָגט!

דערנאָך איז פֿון דער דרשה אַרויס אַ וכוח, אַ גערעדעריי, האָט ער זיך אין דער התחלה אַריינגעמישט, אפילו היים אַריינגעמישט.

ר' קלונימוס'ן, וואָס האָט אַנדערש געזאָגט, איז ער כמעט אין דער באָרד אַריין... נור פּלוצלינג האָט ער זיך אין מיטען פֿערטראַכט און אָבגעהאַקט!

איך אַלליין, דעם אמת צו זאָגען, בין קיין גרויסער למדן נישט... אַז עס אַריין אין גדולות, האָב איך אויפֿגעהערט צו האַפּען די וואָרטער. נור אי'נ'ם לשון, אין די הויות האָב איך דערקענט, אַז פֿריהער איז געווען: ידו בכל, ער האָט אַללע געשלאָגען,

און, אויב ער האָט אין מיטען אָבגעהאַקט, האָב איך געזעהען בחוש, אז דער שאַר־פער מוח, איז שוין אַריבער אין איין אַנדער ענין. וואָס אַרום טהוט זיך, ווייסט ער שוין נישט; דער עולם שפּאַרט זיך ווייטער, ער האָרט נישט און זיצט און קוקט אויפ׳ן בעליק...

דער עולם האָט אין איהם אויך פערגעסען, געמאַכט אַראַד אַרום ר׳ קלונימוס׳ן, דער מחותן אויך—(ער איז שוין אויפ׳ן עולם־אמת!) האָטש אַ סותר— אַ גרויסער למדן געוועזען, און עס ווערט אַ דור־הפלגה!

אַ געשריי, אַ געפּילדער!

פון דער צווייטער שטוב רייסען דערוויל אַריין קולות פון נשים,— אַ געפּיל־דער, אַ געשריי!

איך לאָז פון חתן קיין אויג נישט אַראָב; ער זאָלל עס, קיין עין־הרע, האָ־רען אַ וואָרט!

דערוויל, היים איז געוועזען, דער ענין איז וואָס אַ מאָל טיעפער געוואָרען, בין איך אַ ביסל איינגעדרימעלט...

פּלוצלינג וועקט מיך אויף אַ געשריי: וואו איז דער חתן?

און איך אָפּפען אויף די אויגען, שטעהט די מחותנת אין טהיר פון דער ווייבערישער שטוב, און האַלט דעם מחותן ביי אַ לאַץ, און שרייט: גזלן, פושע־ישראל! האָסט גאָר פאַרגעססען!

און דער מחותן ציטטערט ווי אַ פיש.

— יודען בני רחמנים! לויפט זוכען, לויפט זוכען! — שרייט די מחותנת, נישט מיט איהר קול — ער וועט זיך אַ מעשה טהון...

י לויפט דורך די מאַננער פון שטוב אַרויס, דער מחותן — נאָך און מיר אַללע — נאָכ׳ן מחותן...

און דאָ אין מאַרק איז אַ פינסטערניש, האָטש נעהם דיר די אויגען אַרויס! אַ חמאַרע, אַ שוואַרצע ווי סמאָלע... עס רעגענט נישט, נור עס שמייסט אין פּנים אַריין מיט נאָדלען!

דער עולם רופט, דער עולם זוכט, און איך שטעה אַזוי אין מיטען מאַרק, און קלער: וואו זוכט מען?

פון איין עקק גאַסס צו דער אַנדערער שרייט מען זיך צו: נישט דאָ! נישט דאָ?

אין מיטען האָר איך, ווי די מוטטער גיט אַ געשריי: יודען, בני רחמנים, צו דער ברונע! צו דער ברונע!

צו דער ברונע? שטוין איך, וואָס הייסט: צו דער ברונע? מען זאָגט — אַ טייך, אַ מענש ווילל זיך באָדען; אַ מקוה — טובל זיין, אָבער אַ ברונע?

נער, אז אַ מאַמע שרייט, לויפט דער עולם צו דער ברונע. איך וואָלט אייך געלאָפען — זעה איך דאָך אָבער נישט ביי נאַכט, וואו צו לויפען!

פּלוצלינג — אַ בליץ! —

און איך דערזעה איהן! די מוטטער האָט געטראָפען!

שטעלט אייך פאָר: ער שטעהט אויפ'ן ראָד, און, אז מען לויפט צו, רופט ער:

— קוקעריקו!!!

עס נעהמט דורך די ביינער!

נו... משוגע געוואָרען —.

פון דעמאָלט אָן, חאָטש מען האָט שפּעטער די ברונע אויסגערייניגט... וואָרען — ווי פּאַסט עס פאַר די אומות־העולם, עס זאָלל בלייבען אַ זכר פון אַ יורישען כבוד אין שטאָדט? — האָט מען מורא פאַר דער ברונע!

— איך, און נאָך יחידי־סגולה, נוצען נישט קיין ברונע־וואַססער!

VII.

פֶעלִיֶעטָאנֶען.

אינהאלט:

דער לץ.

1.

איך האָב די עהרע מיך פאָרצושטעללען!

אני הקטן, בין דער לץ פון דער רעדאַקציא!

אַז עס וועללען מאום ווערען די האָפּסט אינטערעסאַנטע ראָמאַנען, ערצעה־לונגען אונ לעבענס־בילדער, וואָס זעננען געדרוקט אין בוך; אַז עס וועללען איך איבערדריססיג ווערען די קלוגע אַרטיקעל איבער לופט, קינדער־דיעט וכדומה — גוטע זאַכען; אַז איהר וועט איך איבערעססען מיט עצות: ווי אַזוי אַ גוטער בעל־מלאכה צו ווערען; אַז אייער שוואַך קאָפּעל וועט זיך פערדרעהען, בערוישט פון די זינגענדיגע, קלינגענדיגע גראַאמען, —

דעמאָלט, דאַרף איך בחזן, איך משמח זיין; מאָמיר ווילט איהר ערגיץ איינשלאָפען, דאַרף איך אייך קיצלען!

אונ איך לץ בין דער פעפער אונ דאָס זאַלץ ביים „שלחן ערוך", וואָס דער רעדאַקטאָר האָט פאַר אייך געדעקט: איהר האָט אַללערליי מאכלים טובים, איהר האָט מעססער אונ גאָפעל, (אַרובל מיט פונפציג קאָפּ.), קאָנט איהר עססען אונ טרינקען, אונ מיך בענוצען אַלס חריין, צום שאַרפען דען אַפּעטיט.

איך דאַרף אייך משמח זיין.

פאַר וואָס? כי לכך נוצרתי, דאָס הייסט, ווייל צו דעם האָט מיך דער רע־דאַקטאָר אויסגעוויילט; ער האָט מיר צוגעזאָגט דערפאַר אַ חלק פון זיין פער־דיענסט, וואָס איז אַזוי פיעל ווערט ווי זיין חלק עולם הבא!

מיינט נור נישט, חלילה, אַז איך בין אַ ספעציאַליסט פון לאַכען. גאַר פער־קערט — וויינען קאָנן איך בעססער! אָפשר ווילט איהר, נעהם איך מיך אונטער אַ פּאָדריאַד! אונ זאָללען מיר אפילו טרעהרען פערפעהלען, שאַדט נישט, בעט איך מיין ווייב, בעגיעסט זי אייך מיט אַ מבול; שיק איך נאָך מיינס איין קינד, נאָך וועלכעם איהר ווילט פון מיינע „צוועלף עשרת השבטים", אונ בין דערמיט יוצא לכל הדעות! נור, אַז דער רעדאַקטאָר וויל, איך זאָל לאַכען, וועל איך מוזען אונ קאָננען לאַכען.

אַ יוד איז אַ ספּעציאַליסט צו אַללעמען. היינט איז ער פאַבריקאַנט, מאָר־גען — שוסטער, איבער־מאָרגען ווערט ער אַ מלמד, אין אַ פּאָר וואָכען אַרום טראָגט ער אַ־צילינדער און שפּיעלט אין יודישען טעאַטער, דערנאָך גיט ער אַרויס אַ צייטונג!

אַ יוד, איידער ער שטאַרבט, טוישט ער הונדערט מאָל זיין פּרנסה, און זעל־טען ער זאָלל זי האָבען!

פאַר דאָס אָבער, טוישענדיג די פּרנסה שוין טויזענדטער יאָהרען, האָט ער זיך אויסגעלערנט טויגען צו אַללעם, דאָס הייסט, צו גאָר נישט, און געהמט זיך צו אַללעם אין דער וועלט.

און איך בין אויך אַ יוד! היינט בין איך אַ לץ, מאָרגען וועלל איך אָפּשר זיין קאָלאָניסט אין אֶרץ ישראל, אַ שוחט ובודק אין אַמעריקא, אַ צושניידער אין מאָס־קווא, אַ זעצער אין פּעטערסבורג, און אָפּשר גאָר אַ גביר פון מאה אלף רו"ב, נאָך אַ באַנקראָט פון ש"ן אלף ר"ך!

אַ קשיא אויף אַ מעשה!

נור, ווי געזאָגט, דערווייל בין איך אַ לץ, אַ בדחן.

איך זעה נישט קיין גרויסע זאַכען דערפון, נור — וואָס קאָנן איך דאָ צוליי־גען? אַלץ בעססער ווי לעדיג געגאַנגען, לאָז מיין ווייב האָטש מיינען, אַז איך פּ.ע עפּים!

— אדוני הרעדאַקטאָר, — האָב איך געזאָגט צו מיין בעל־הבית, — דו הייסט צי־געל מאַכען, גיב שטרוי!

דער אָדון הרעדאַקטאָר האָט מיר געוויזען מיטן גרויסען פינגער אונטערן טיש.

אַ לץ טאָר קיין נאַרר נישט זיין; איך האָב מיך באַלד געשטויסען, וואָס ער מיינט: אונטערן טיש שטעהט אַ קויש, און אינעם קויש ליעגט שטרוי פון מיינעם וועגען.

איך רוק אָפּער דען קויש און נעהם מיך צו מיין מלאכה. רבונו של עולם! וואָס פאַר אַיין אוצרות דאָ ליגען! סאַמע הייםישע מחברים! יונג־און אלט־ווארג, דאַמען אפילו; ווי איך בין אַ יוד, דאַמען ליגען אין קויש!

איך דערקענען זיי באַלד, דאָס שפּיציג־קינדיש כתב׳יל!

איך דאַרף זיין אַ לץ, און האָב דאָך באותו הרגע רחמנות, אַ ביטטער רחמנות אויף מיין רעדאַקטאָר! דער אומגליקליכער מענש האָט געמוזט דאָס אַלץ איבער־לעזען!

האָהר און נאָגעל שטעללען זיך קאַפּויר!

שטעלט איך פֿאַר, אַז איהר זענט אַ חודש דורך־אַנאַנד אין דולל־הויז און איהר האָרט נור משוגעים רעדען. נאָך ווייניג, איהר מוזט די משוגעים אָנטפֿערן! איך קוק אויף דאַטען; נאָך איידער עס איז אַרויס דער פּראָספּעקט איז שוין דאָ מאַטעריאַל פֿון אַ מאַססע קליינע שטעדטליך, פֿון אַ מענגע ישיבה בחורים, פֿון חתנים און פֿון כלות אויך!

און דאָס איז נישט נור אַ סכנה פֿאַר׳ן מוח, עס איז אויך אַ סכנה פֿאַר די אויגען!

אונזערע מחברים האָבען אַ פֿאָרליעבע צו טונקעל־קאָליערט פּאַפּיער, קליינע בייגעלעך, דראָבנע אותיות ווי שפּילקע־קעפּליך און צו וואַססערדיגער טינט.

עס איז מ׳ אַ רחמנות אויפֿ׳ן רעדאַקטאָר, אויפֿ׳ן זעצער, און דער עיקר אויף מיר, וואָרען איך בין די לינקע זייט פֿונ׳ם רעדאַקטאָר!

„אדוני הרעדאַקטאָר — שרייבט איינער — למען השם, אַזוי ווי דער שיר וועט געדרוקט ווערען, זאָלט איהר איין ספר איינשיקען מיין כלה, מרת חנה גרימפּיל־גריץ פֿון מזלבאָזיץ. נור מיט׳ן גאָלדינעם שניט, וועלל איך דערמיט יוצא זיין פֿאַר אַ כלה־מתנה — אַ סדור!"

דער צווייטער בעט: מען זאָלל זיין נאָמען נישט אונטערשרייבען, נור „פּיוויש". ווייל דער פֿאָטער זיינער איז פֿון די, וואָס „טרעטען הינטערוואַליכם". ער האָט פֿיינט די השכלה, און וועט איהם די ביינער ברעכען; על כל פנים — נישט מיטנעהמען אויפֿ׳ן יריד, וואָס וועט זיין גיך און באַלד אין לענטשנא! און פֿאַר וואָס „פּיוויש"? ווייל דער פֿאָטער איז שוין געוואָהר געוואָרען, אַז ער איז עס געוועזען דער „לעקיש" אינ׳ם „פֿאָלקסבלאַט". און אָפשר, האַלט ער זיך איין עצה, איז בעססער גימפּיל? ענדליך — ווי איהר ווילט!

איינער פֿון אונזערע בעריהמטע פֿושער, קאָנן זיך נישט אַנדערש צוזאַממען קוממען מיט׳ן רעדאַקטאָר, נור ווי חתן־כלה — אין מיטען וועג! אין מיטען וועג האָט ער אַ בעקאַנטען, דעם בעקאַנטען וועט ער איינשיקען זיין אַרטיקעל, און דער רעדאַקטאָר זאָלל איינשיקען מעות; און רעדט זיך אויס „ברחל בתך הקטנה": אַז דער שליש וועט נעהמען דאָס אַרטיקעל און שיקען דעם רעדאַקטאָר, ווי אויך — נעהמען דאָס געלד און שיקען איהם, דעם בעקאַנטען פֿושער!

דערביי ליגט אַ פּרייז־קוראַנט:

1) צוויי מצבות פֿון זיינע צוויי געשטאָרבענע ווייבער — 6 קאָפּ. פֿאַר אַ שורה.

2) אַ מצבה פֿאַר אַ גבירישׁ קינד, זיינס אַ תלמיד — 10 קאָפּ. פֿאַר אַ שורה. ענדליך:

3) אַזוי שירים: „דער ליטווישער קוגעל", „דער פֿעפֿער אין פּאָפּליניק" און אַ פּאָעמע: „דאָס האָניג טייגעל", נישט אַנדערש ווי צו 7 קאָפּ.!

איינער שיקט איין 4 וויצען; דריי גע׳גנב׳עטע פֿונ׳ם „הויז־פֿריינד". אַ פֿיערטס

איין אייגענס. דאָס פֿיערטע קלינגט: „קויף ביי קיין ציגאַנער קיין פֿערד; ער האָט עס אַזוי פֿערדאָרבען, אַז דער בעל הבית, ביי וועלכען ער האָט גע'גנב'ט, וועט עס נישט דערקעננען!" אונ הייסט זיך געבען 500 עקזעמפּלאַרען פֿון די 4 וויצען. קיין געלד וויל ער נישט, נור עקזעמפּלאַרען פֿאַר בעקאַנטע, ווי „הרב הגאון חותני מאיר מאָנטיג, והרב הגאון..." ער רעכענט אויס אַ משפּחה פֿון, רבנים, גאונים, אַ חוץ משכּילים אונ מחברים!

אַ געוויססער בעריהמטער צימבלער שיקט איין אַ ווערק! אַ שיר פֿון 600 סטראָפֿען, אויף גענגעבענע גראַממען וועגען שממה אין די קאָלאָניעס אין אֶרץ ישראל, אונ וויל נישט מעהר ווי 2 קאָפּ. פֿער שורה אונ דרייסיג עקזעמפּלאַרען געבונדען אין ענגעלישע לייננוואַנד!

צונד געהט אַ טראַגעדיע:

דער ערשטער אַקט:

עס קאָמט זיך אַ מיידעל די האָהר אונ זינגט אונ זאָגט, אַז די השכלה שיינט ווי די זונן, שמעקט ווי אַ רויז, אונ איז בע'טעס'ט ווי האָניג!

אין צווייטען אַקט, קומט פֿאַר איהר טויבער פֿאָטער אונ שוואָרט אין 80 סטראָפֿען, אַז ער מוז נאָך די וואָך חתונה מאַכען די בת יחידה, ווייל ער זעהט שוין, זי איז „אָנגעריהרט"!

ער רופֿט אַריין דען לאָמען משרת, אונ שיקט איהן, ער זאָלל לויפֿען אויף איין פֿוס, אונ ברענגען דעם פֿאָנפֿאָטען שניידער, דען שוסטער מיט דער געלער זאַך, די בלינדע נייטאָרען, אונ נאָך אַזוינע קאַליקעס, מען זאָלל אין איין וואָך אויפֿנייהען דער טאָכטערס חתונה־מלבושים, — אַ חתן וועט ער איהר שוין אַלליין זעהען; מען קריגט די סחורה!

אין דריטען אַקט: — וואַלגערט זיך דער משרת פֿאַר ווייטיג אויף דער ערד: ער האָט ליעב דען מלאך, באַשען, אונ ציטטערט אֵימת מות פֿאַר'ן בעל־הבית, איהר פֿאָטער! ער אָפֿענט אויף דאָס מויל אונ וועיזט דעם פּובליקום, אַז ער האָט קיין איינציגען צאָהן אין מויל, פֿון די פּאָטש, וואָס ער האָט שוין פֿון בעל־הבית בעקוממען, פֿאַר נישט פֿאָלגען; צונד — ווייסט ער נישט, וואָס צו טהון: זאָלל ער פֿאָלגען אונ רופֿען די בעלי מלאכות, מאַכט ער אומגליקליך דען מלאך, באַשען, די בת יחידה; זאָלל ער נישט רופֿען — גאָטט ווייסט, וואָס עס וועט זיין!

דערווייל קומט אַריין די בעל־הבית'טע.

זי לויפֿט צו צום משרת, ווישט איהם אויס פֿאַר רחמנות, מיט'ן ברודיגען פֿאַרטוך, די טרעהרען פֿון די אויגען; אונ, אַז זי האָרט אין וואָס עס געהט, ברעכט זי זיך די האָנר אונ וויינט מיט. העלפֿען קאָנן זי נישט; אַ מאַנן אַ

אַ מאַנן, אונ זייט דער מגלה׳ס צייטען, האָט אַ מאַנן צו שאַפען!

אין פיערטען אַקט: זיצט ביים טיש אַ שטוממער רב, וואָס זאָגט נור איין וואָרט „לחיים״!

אַ חזן, וואָס שרייבט מיט דער לינקער האַנד די תנאים.

אַ פערטערראַבטער שמש, וואָס דערלאַנגט צו קבלת קנין, אויפ׳ן אָרט פון איין אַ פיטשיילע, דען ווייבס האַהרבאַנד.

אַ קרוממער סאַרווער, וואָס פאַלט 4 מאָל איבער זיינע אייגענע 2 פאַלעס פון דער איינציגער שבת׳דיגער קאַפאָטע, אונ צוברעכט דערביי אַבט גלאָזער.

אַ דין מיט קאַלטינאָוואַטע פאות, וואָס חאַפט זיי באַלד אין מויל אַריין אונ קלערט, צו איז מען מיט דעם שוין יוצא, אָדער מען דאַרף צום מזל-טוב אויפ׳ס ניי אַ פאָר כלים צוברעכען.

עטליכע יודען, וואָס חאַפען פון די טעללער!

עטליכע ווייבער, וואָס ווישען אוים מיט די פינגער די שאָלעכלעך פון איינגעמאַכטס, אונ זעננען מקנא די כלה.

דער חתן — אַ רויטער, מיט אַ גראָבען וואָרצעל אויף דער לאַנגער נאָז, מיט אַ פעפער אונטערן אויג — אונ וויל דוקא אַ קוש טהון דער כלה.

אונ די כלה אַליין, שווייגט, נור דאָס פנים רעדט.

דער פינפטער אונ דער לעצטער אַקט, קומט פאָר שוין אין גאַסס.

מוזיק, אַ יודענע מיט אַ קוילימש, אַ חופה!

נור, ווען דער חתן, וויל נאָך זאָגען דעם שמש „הרי את״, טרינקט אוים די כלה אַ פלאַשעלע סם, קריעגט שרעקליכע לייב-שמערצען; שרייט מיט אַ שרעקליך קול: רוצחים! גנבים! מאָרדער! אונ פאַלט אַנידער טוידט!!!

דער מחבר זאָגט אינ׳ם בריעף, אַז ער האָט נאָך געוואָלט מאַכען אַ זעקסטען אַקט, אונ בעשרייבען די לויה, נור מען האָט איהם געזאָגט, אַז עס איז אַ מאָדע נור 5 אַקטען!

געוואָלד! עס גלוסט זיך אייך צו לאַכען? מיך נישט!

מיך שרעקען די — קאַליקים!

— הערר רעדאַקטאָר! פון קויש וועט גאָר נישט זיין.

דער רעדאַקטאָר ציהט מיט די פלייצעס, ווי איינער רעדט: שלאָג דיר קאָפּ אין וואַנד!

וואָס זאָל איך טהון, אַז צו׳ן שלימזל בין איך געבוירען געוואָ-ען אַ יוד!

גאָטט, גאָטט! פאַר וואָס בין איך אַ יודישער פעליעטאָניסט!

פאַר אַ קריסטליכער פעליעטאָנען־שרייבער שטעהט אָפען אונ פריי די וועלט! די פאַקטען, וואָס דאָס לעבען גיט זעגען: לייכטע, שווערע אונ מיטטעלע; די שווערע ווערען בעאַרבייטעט דורך די געלעהרטע, שווערע רייטער, דערפון ווערען ווערק, לייטענדע אַרטיקעל, אַבהאַנדלונגען, מאָנאָגראַפיען אונ דער גלייכען; די גאַר לייכטערע ווערען געדרוקט מיט גאַנץ קליינע אותיות אַלס טאָגליך נייעס. זיי ווערען סעגרעגיערט, יעדעס מין געהט בעזונדער: אַרויס געגאַנגען אַזוינע אונ אַזוינע חבורים, געשטאָרבען אַזוינע אונ אַזוינע לייט, דערנאָך געהען: קאָנצערטען, באַללער, דועללען, אונ נאָך אַזוינע קלייניקייטען. די מיטטעל שווערע געהאָרען צום פעליעטאָניסט. נישט ערד ציטערניש, נור אַ טאָנציל פאַר אָרימעלייט; נישט אַ מלחמה, נור אַזוי איינער דעם צווייטען געבראָכען די ביינער; נישט ווילהעלם, נישט פראַנץ יאָזעף, נור אַלכסנדר פון באַטטענבערג, נישט נייע, וויכטיגע, ערפינדונגען, נור איין עלעקטריש שפילצייג; אונ דערגלייכען זאַכען, וואָס זענען נישט גרויס, נישט קליין, נישט אַהיען נישט אַהער. דאָס אַלץ שלעפט דער פעליעטאָניסט צוזאַממען, קנעט זיי צונויף, מאַכט פון זיי אַ קאַשע, גיעסט צו אַ ביסעל וואַרעם וואַססער, עס זאָלל נישט זיין צו גערעכט, עס זאָלל נישט שטאָפען; גיט צו אַ ביסל זאַלץ, אַ ביסל פעפער, אַ קליינעם סקאַנדאַל צום טעם, עס זאָלל נישט זיין צו לאַנגווייליג; עס זאָלל אַ ציפף געבען אין שפיץ צונג אונ שוין! צוגעשטעלט, אָבגעקאָכט, אויפגעגעבען אַלץ פאַרשמאַק, אָדער לעגאָמינע, אונ פאַרטיג, אַבי גרינג צום פערדייען!

אונזער לעבען האָט נישט אַזוינע פאַקטען: מיר האָבען אָדער גאָר קליינס, נישט צום דערזעהן מיט די אויגען, אָבער גאָר גרויסע צרות, וואָס דער שכל קאָנן נישט משיג זיין.

פון פיאַלון, וואָרמקרויט אונ טייוועלסקויט — קאָנן מען קיין לעגאָמינע אונ קיין פאַרשמאַק נישט מאַכען!

מיר האָבען אויך אַ מאָל געטאַנצט אויף דער וועלטס חתונה, אויך געהאָרט דען וועלט בעריהמטען בדחן, אונ נישט איין מאָל איין אייגענעם וויטץ פאַבריצירט... נישט היינטיגע צייטען! היינט איז אַזוי גליטשיג, אַזוי טרויריג, אַז עס הרג'ט אוועק דען הומאָר, אפילו דען גאַלגען־הומאָר.

פאַקטען וואַלגערן זיך אין די גאַססען... נור וואָס דו הייבסט אויף, איז פערזאַלצען פון טרערען, בעגאָססען מיט אומזיסטען שווייס...

מאַטריאַל איז אפילו דאָ, די האַנד צו צופיהרען: רבנים, שוחטים, דיינים, ליציטאַציעס אויף „אתה הראית" מיט פעטש, היינט — מסירות, שרפות וכדומה... עס דאַכט זיך גאָר איינס אין דער וועלט אויף אַ פעליעטאָן...

נור האָס מוז מען שוין איבערלאָזען פאַר חדר־יונגלעך אין די טאָג־בלאַטטער!

עס איז שוין זייער פרנסה, זייער חזקה!

אַ פּעליעטאָניסט איז אַ קונצענמאַכער, ער וואַרפט און חאַפּט 20 רעשליך אויף אַ מאָל, עס רעגענט ביי איהם מיט רעשליך... ביי אונז זעננען אָבער אדער שטויב, אָדער גאַנצע צעהנער־פּודיגע קוילען, נישט אויפצוהייבען, נישט אַוועק צו ריהרען, נישט צו ברענגען פון אָרט.

און דאָך איז אַ יוד בטבע וויציג. ער איז וויציג, זיין שפּראַכע איז וויציג! אין פוילין וועניגער; אין דער ליטא, שאַרט מען עס מיט לאָפּאַטעס, מען שיט פון אַרביל, מען שפּייעט עס אויס אין די גאַססען. און אַ יוד דאַרף זיין וויציג, זיין גאַנץ לעבען איז אַ קאַלאַמבור, זיין היסטאָריע — אַ רעטעניש, זיינע תנועות, זיינע מנהגים...

שאַ! דער רעדאַקטאָר האָט מיט מיר אויסגענומען אַ תנאי, איך זאָלל נישט אָנריהרען קיין מנהגים! איך וועלל שוין נישט מעהר! איך וועלל שוין אפילו נישט לאַכען פון אײַן אייזען — אַ שמירה פאַר דער תקופה, אַ מעססער אין וויעגעל ביי'ן אַ ילדת פאַר שדים, פון צוריק וואַרפען אויסגעריססען גראָז אויפ'ן הייליגען אָרט, וועגען שמועסט פון באָרד און פאות. אַז מען זאָגט ניין איז ניין. איך בין אַריין געפאַללען צו אײַן פרוממען רעדאַקטאָר איז פערפאַללען, נור רבונו של עולם, פון וואס דען זאָלל איך לאַכען?

פון די עשרה הרוגי מלכות? פון דער סוגיא הכל שוחטין? פון דעם געעהרטען, בעריהמטען, גוטען פובליקום? פון דעם פרוממען רעדאַקטאָר, אָדער אָפּשר פונם

לץ פון דער רעדאַקציע!

דער לץ.

2.

אָנהייב ווינטער האָב איך מיך פאַר אַ לץ געשטעלט, עס איז שוין, ברוך השם, סוף זומער, און איך האָב נאָך נישט אויף עפּיס רעכטס אוואַנסיערט. איבער דער צייט איז אויף טויזענדער איין איבערקערעניש געקומען... דאָס ראָדעל פון מזל האָט זיך אַזוי שטאַרק געדרייט, אַז איידער איינער האָט זיך אומגעקוקט, האָט ער שוין עטליכע קאָזיאָלקעס אין דער לופט געמאַכט. איבער דער צייט זענען מאַססען גבירים בדיל־הדל און גע־ונד געוואָרען, פאַר דאָס ווייטער זענען אַ מאַססע „יודען" ביי דער גרעניץ נתעשר געוואָרען פון די עמיגראַנטען... אַ סך „געענדיגטע" זענען געוואָרען „ערלה אויף 3 יאָהר". פאַר דאָס זענען אַ מאַססע אפּיקורסים אַזוי פרום געוואָרען, אַז עס ווילט זיך זיי טאַפּען ביי'ם דפק.

ארויף, אראָב — דאָס ראָדעל דרייט זיך, נור איך איינער שטעה נאָך אויף איין אָרט. וואו עס האָט זיך מיר נישט עפּיס געוויזען, וואו איך בין נישט געגאַנגען עפּיס זוכען, האָב איך אַלץ געפונען אַ פול הויז (אָדער פאָדער־הויז) מיט מענשען פון געוויססע מקומות, אָדער נשׂרפים פון נאָהנט און פון ווייט... זיי זענען, זאָגט מען, ביליגער, און זיי אַליין געהן צוריק מיט גאָר־נישט. איך בין צוריק שרייבער!

און דאָ, ווערדט דאָס לעבען אין וואַרשוי טאַג־טאָגליך אונערטראָגליכער... דורך די שרעקליכע היצען פאַרען־אוים פון מח אַללע בעססערע געדאַנקען, און — דער עיקר — האָט מען פערוועהרט ביי די יאַטקעס דאָס „ביינער־פלייש" מיט די „שטיקלעך", ווייל זיי ווערען געשווינד פערדאָרבען, און די אָרימע לייט זענען אַזוי בעגייסטערט פונ'ם מאָגען, אַז די נאָז האָט ביי זיי גאָר קיין דעה נישט. עס בלייבט דעם אָרימאַנן צו שלינגען לופט, נור קיין לופט איז אויך נישט דאָ. אין די גאַססען איז פולל שטויב פון ליים, קאַללעך און ציגעל —: די אַלטע הייזער פוצען זיך שוין אוים צום ווינטער־קאַרנאַוואַל, קלעבען זיך אוים די צוראַצטע הויט, רעזיערען און בלאַנשיערען זיך, און אין די גאָרטנער איז דאָ מעהר מענשען ווי בלעטטער... דערצו נאָך איז דער פּראָטואַר זעהר מסוגל צו'ם שטיוועל־רייסען. נור די אַללע מלאכי־חבלה האָבען נור געקריגען דען רשות, וועלכען דער שטן האָט אויף איוב'ן בעקומען

טהו מיט'ן וואָס די ווילסט, „רק אֶת נפשו שמור", בשעת ווען די ניי־געבאַקענע פאַטריאָטען האָבען ממשלה אויף דער נשמה אויך.

„רבונו של עולם!" אויף מיינע פּלייצעס שטעהט איינער מיט לאַנגע וואָנסעס, אויף זיינע פּלייצעס שטעהט נאָך איינער — די אָבצאַססען מאַכען מיר לאָכער אין די פּלייצעס, איז נאָך וועניג, דאַרף איך נאָך ליידען פון פּאַטריאָטען! ראַפּטים וואַקסט מיר אַ סטודענט פון אונטער דער ערד אַרויס און רייסט מיר פון מויל אַרויס ברונ'ס אַ פּאַפּיראָס, פּלוצלינג האַקט מיר איינער מיט איין „אוציאָני זנאַק" אין די פּלייצעס אַריין: מנחה דאַווענען! אַט לאָמט מיר ווייטער איינער אַ געגען: יונגער מאַן, ווייז די ציצית!

ניין! איך מוז אַנטלויפען פאַר פאַטריאָטען, שטויב, טראָטואַרען און פון דער שטאָדט אָהן „ביינער־פלייש"! איך מוז אַרויס אויף דער פרישער לופט!

. . . .

אין שטאָדט האָבען מיך די טראַמוויי'ס און די דראָשקעס אַזוי טויב געמאַכט, אַז אַצונד ערשט פיהל איך, ווי די אויערען געהן מיר אָב. איך הייב אָן לאַנגזאַם צו הערען יעדען שאָרך, יעדע לייכטע בעוועגונג. אויך בין איך מיך מחיה דער מיט, וואָס איך קאָנן אַ ביסעל פערמאַכען די אויגען, און דאָך נישט אָבגעריססען צו־ווערען פון די וועלט. און די וועלט איז דאָ אַזוי פּראָסט, אַזוי איינפאַך: אויבען בלאָה, אונטען גרין, און אַזוי וועניג מענשען!...

מיט דער צייט אָבער האָב איך אָנגעהויבען צו פיעל צו הערען. איך האָב אָנגעהויבען צופיעל צו פערשטעהן די אַללערליי לשונות פון עופות, פייגעל, אפילו פון געוויקלען.

איינמאָל ביינאַכט האָב איך ראַפּכים געהאָרט ווי אַ היהן זאָגט איהר'ס אַ קליין האָנדעל:

— פיהר דיך בדרך הישר, זיי נישט ווילד, וועסט דו זוכה זיין לשני שלחנות... אויף דער וועלט וועט מען דיך שפּייזען מיט אַללעם גוטען, און צו יענער וועלט וועט מען דיך אַוועק שיקען מיט אַ ברכה.

איך בין אַנטלאָפען.—

עס פליהען צוויי שוואַלבען. איינע מאַכט צו דער אַנדערער:

— ווען מענשען זאָללען וויססען, אַז מיר עססען ווייץ, און וואָרימלעך נור בשעת־הדחק, וואָלטען זיי אונז אַללע אויסגעשאָססען... די מענשען ווערען אַללע יאָהר הונגעריגער און קליגער... מען דאַרף זיך היטען פאַר זיי... דאָס וואָס מיר האָבען אַ מאָהל וואַססער געבּרענגט צו לעשען די שׂרפה פון בית־המקדש, איז היינט קיין מעלה נישט... אַזוינע אַלטע וועקסעל צאָהלט מען נישט!

פאַר אַ מענש אַנטלויפט מען, וואָס טהוט מען אָבער מיט שוואַלבען, וואָס

פליהען מיר אין גרויסע ראָדער איבער׳ן קאָפּף? איך וואַרף מיך אַנידער אויף דער ערד.

האָר איך ווי דאָרנער רעדען.

— ווי פּאָדלע — האָר איך אונטער מיר אַ דאָרען — ווי פּאָדלע די מענשען זיננען. אַז זיי קאָננען אונז נישט פרעססען, לאָזען זיי אונז נישט לעבען אַ מינוט, איז מען אונז עוקר מן השרש! נאָך וועניג, זאָגען זיי נאָך, אַז מיר זיננען מאוס... ווייץ אונ קאָרן זיננען שאָן, מיר — נישט־עסטעטיש, נמאָס ומאוס... זייער געשמאַק, זייער געפיהל, זייער גאַנצער שכל ליגט אין מאָגען! וואָס עס לאָזט זיך פרעססען איז אַנגענעהם, אונ וואָס אַנגענעהם איז — איז שאָן, פיין, אונ עסטעטיש.

אונ דאָרנער רעדען שטאָלצענדיג. איך שפּרינג אויף; דאַנק גאָטט, אַז די שוואַל־בען זיננען שוין אַוועק־געפלויגען, אונ דערזעה ערשט, אַז נישט ווייט פון מיר ליגען צוויי „ליעטניקעס" אָהן סורדוטען.

זיי רעדען פון שלעכטע צייטען:

— שלעכטע צייטען, מאַכט איינער, מיר פעלשער מאָגען פערמאַכען די קראָמען... געוואָרען אַ פוללע לופט מיט מיקראָבען... עס דרעהט איינעם אין אויער — מיקראָבען! עס קראַצט ביי דער פּאָדעשווע — מיקראָבען!... די „הינטישע מיקראָבען" האָבען אויפגעפרעססען די פּיאַווקעס, באַנקעס, אונ אונז פעלשער אין גאַנצען... די וועלט אפילו דרעהט זיך ווי אַ ראָדעל, נור איידער עס וועט צוריק־קוממען אונזער צייט, וועללען מיר שוין אויף דער וועלט נישט זיין!".

אַ פעלשער אויף אַ זאָממער וואָהנונג איז דער בעסטער סימן פון שלעכטע צייטען; נור די זיכערהייט, אַז עס מוז צוריק קוממען צו׳ם בלוט צאַפּען, לאָשט אין מיר אוים יעדען פונק פון רחמנות; איך געה אַוועק קאַלט ווי אייז. —

— ... אויסער עס זאָלל זיך מאַכען איין אונטערגאַנג!

יאָגט מיך נאָך דען פעלשערם קול. —

. . . .

אַח, די ערנסטע „פּרנסה" אויף דער וועלט איז אַ לץ.

גוט, וועניגסטענס אויף אַ זוממער וואָהנונג, איין נור מיין חבר, יעקעל דעם משורר: בלאָע הימעל, גרינע ערד, פייגעל... פון ווייטען קלינגט מען, ער הייבט אָן זינגען:

אונ מען האָרט ווי די גרויסע גלאָקען קלינגען,
אונ מען האָרט ווי מען מעלקט די קיה!

גליקליכע משוררים; עס האָט עמיץ צווישען די קשאַקעס גענאָססען, האָרען

זיי קלינגען אין וואלד, און דערמאנען זיך, אז מען מעלקט די קיה! איך ארימער לץ, אז איך קוק אויף דער גרינער ערד, געהט זיך מיר די גרינע גאלל אן פאר די גרינע ווארם וואס קריכען איף איהר; אז איך קוק ארויף אויפ'ן בלאעם הימעל, האב איך פאר די „לוסטיגע הימלישע אויגען" קיין אנדערע שאלה נישט נור: רבותים, ווי געהט עס ביי איך מיט'ן פלוט־צאפפען? וועט עפים זיין איין אונטערגאנג?—

אויסער דעם גומען מיט דער נאז, (וועלכע שווייגען מכּמה טעמים), ברענגען מיר די רעשט חושים נור גיפט; די אויגען — פעלשערים מיט גרינע ווארם, די אוירען — פרעטענסיעס פון שוואלבען, דער חוש המשוש — דארנער־לשון. איך האב אפילו ביי נאכט פון זיי קיין רוה.

קוים האב איך צוגעמאכט די אויגען, חלומ'ט זיך מיר דער פעלשער.

— יא, יא — זאגט ער — אונזער געשאפט הייבט זיך! גאמט זיי דאנק, עס מאכט זיך איין אונטערגאנג... פון אזיען געהט די חאליערא... און דא הערשט חאליערא־נאסטרא, אונזער אייגענע קו... קרענק!

און אויף אללעם איז איין אונטערגאנג.

די וועלט פיהרט זיך שוין אזוי! ברענדט ערגיץ אב א טעאטער, ציטרען זיך אן טעאטערע אין אללע שטאדט; פאלט־איין ערגיץ איין אייזעהנע בריק, פלאצען זיי אין ארבע פנות העולם; פאלט וויליהעם אויף דער שיף, צוברעכט באלד סטאנליי א פוס, הייבט אן די פאליטיק שטארק צו לאמען, און דער מסחר אין ווארשוי הארט גאר אויף צו געהן.

ווערט די נאוואיע ווראָמיע פרום, ווערען פרום אויך חצקיל און בערקע, און שמערקע, און אפילו דאקטורים און סטודענטען. עס זעננען פולל די לופטען מיט מיקראבען, געגען וועלכע עס העלפט נישט, נישט קיין שכל, נישט קיין געפיהל און נישט קיין געשמאק...

— ווייל — זאגען די דארנער און די שוואלבען — ווייל דאס אללעם שטאמט פון מאגען ארויס...

ציטען טוישען זיך.

א מאל פלעגט מען זאגען, אז די וועלט שטעקט ביי'ם יוד אין טארבע, הײַנט — שטעקט זי אין גאנצען אין מאגען.

דזאהן־בגלל האט רחמנות געהאט אויף יודען, נור קוים האט מען איהם געזאגט, אז עס געהן שיפען מיט פאות קיין ענגלאנד, האט ער געקריגען א מאגען־קראמפף פאר שרעק; עס איז דאָרט אויך ענג ביי'ם טיש, וואס טויגען איהם נאך אפפענע טיילער?

דער אמעריקאנער מאגען האט פערדייעט אללע גייגעבאקענע אידען און קאן קיין איינציגען חניוושען צאפ נישט פערדייען!

עס איז טאַקי פריידהיט, נור נישט פאַר מענשען וואָס עססען כמעט נישט מעהר ווי רייז!...

אַזוי זעננען פערמאַכט די פריסישע גרעניצען פאַר די פּוילישע אַרבייטער, וואָס זעננען יוצא מיט קרויט און בענוצען וועניג ביער.

און די מענשען־ליעבע רעגיערט, און מען האָט זיך ליעב דאָס לעבען, און שלום זוכט מען ווי גאָלד... נור מען האָט זיך ליעב פון וויטען... פונדעווען — מיט'ן גראָסטען פערגניגען, נור אויף דייטשער אַרט — יעדערער זאָל צאָהלען פאַר זיך...

אויפנעהמען גאָסט — מיט דער גראָסטער פרייד, נור קומט צו מיר נאָכ'ן עססען! אָפשר וועסט דו נאָך עפּיס צוריקגעבען פאַר מיינע הונד וועגען.

און פון דעסטוועגען שטעהט די וועלט נישט אויף איין אָרט. די אַלטישקע רוקט זיך; זי רוקט זיך לאַנגזאַם, פויל, מאַכט אַ מאָל אַ ריק־שריט אויך, נור אין כלל גערעדט, איז זי שוין ווייט געקוממען.

וואָס אָדם הראשון איז געוועזען, ווייסט מען נישט.

איינער זאָגט, אַז ער איז געוועזען די ערשטע אַפּע, וואָס איז אַראָב געשפּרונגען פון בוים, געשטעלט זיך אויף דער ערד און שטאַרקער ווי אַללע חיות ובהמות געאָפּפענט דאָס מויל צו'ם עססען.

אין דער גמרא, להבדיל, איז אַ מחלוקת:

טהייל זאָגען, אַז אָדם הראשון איז געוועזען אַ כופר בעיקר, גאָר איין אַפּיקורס, אָהן חלק לעולם הבא, און טהייל זאָגען להיפך, אַז ער איז געוועזען גאָר אויף אַ גרויסע מדרגה. —

אויב ער איז געוועזען איין אַפּיקורס, איז ער זיכער געוועזען אַ פּרעססער. נור אויב ער איז געוועזען אין אַ הויכער מדרגה, ווייסט מען שוין נישט, וואָס זיין עבדות איז געוועזען. ווייל עס זעננען פערהאַנדען פערשיעדענע דרכים, און אַללע פיהרען צום הימעל! און פערשיעדענע עבדות'ען — טהייל דיענען מתוך שמחה, אַנדערע מתוך עצבות; טהייל שעלטען, טהייל בענשען, טהייל פאַסטען און טהייל — עססען ממש ווי געפרעססען...

איך האָב בטבע פיינט ספקות; עס איז אַ מאַגנעט, אַ כשוף! עס הייבט זיך מיט אַ קליינעם פראַגע־צייכען, און עס ווערט דערפון מיט דער צייט אַ חיה רעה מיט איין אָפּפענעם פּיסק, וואָס שלינגט איין די וועלט.

איך פיהל, אַז קוים הייב איך אָן מסופק צו ווערען, רוקט זיך מיר די ערד אָפּ פון אונטער די פיס; אַז איך וועלל באַלד מסופק זיין, צי בין איך אַ מאָל אויף איהר געשטאַנען, צי בין איך אַלליין אַ מאָל דאָ געוועזען. און — וואַרטען ביז עמיץ וועט מיר געבען אַ זעץ אין די פּלייצעס אַריין, איך זאָל געוואָהר ווערען,

אז איך לעב נישט אין חלום — וויל איך נישט!

דעריבער הײַט איך מיך פֿאַר ספֿקות, עסס נישט פֿון שאלות און לעג אָדם הראשון אַוועק אין אַ זייט.

נור פֿון אונזער אַלטער־אַלטער־זיידען, וואָס אונזער אַלטער־אַלטער־זיידע איז זיין אייניקעל געווען, האָבען מיר בעפֿסערע ידיעות. אַ חוץ דער פֿאָטאָגראַפֿיע, וואָס ער האָט איבערגעלאָזט אין אַמעריקא און אין אויסטראַליען, און אפֿילו אַ חוץ דעם, וואָס ער האָט דעם דין פֿון „הזור ונעור" און וועט נאָך אַרויס שווימען אפֿילו אינ'ם איינ־און־צוואַנציגסטען יאָהר־הונדערט, אפֿילו ווענן די מענשען וועללען שוין האָבען מעהר כּוח און הארץ אַלס מאָגען... האָבען מיר געשיכטע און סאָציאָ־לאָגיע.

און אַז מיר וועללען מיט אונזער כּח הדמיון נאָך אַ מאָל דורכמאַכען דען וועג פֿון איהם (דאָס הייסט: פֿון דעם אַלטער־אַלטער־זיידען, וואָס אונזער אַלטער־אַלטער זיידע איז זיין אייניקעל געוועזען) ביז אונזער מאָגען־דור, וועללען מיר זעהען בחוש אַז די אַלטיטשקע האָט זיך גערוקט... און רוקט זיך נאָך.

אַ מאָל האָט מען פֿון מענש קיין אַנדער נוצען נישט געקאָנט ציהען, נור אָב צו בראָטען און אויפֿצופֿרעססען — האָט מען אַזוי געטהון. און עד היום ווייסט מען, אַז ווייס פֿלייש איז געשמאַקקער פֿאַר נעגער פֿלייש, פֿרויען פֿלייש — אַלס מאַנער פֿלייש, און בכלל, אַז ווער עס האָט נור מענשען־פֿלייש פֿערזוכט, דעם שמעקט שוין אפֿילו קיין קאַוויאַר, קיין אויסטערן, אַזא מאכל מאכלים איז עס!

ווי לאַנג האָט נאָך געלעבט דער נאַקיטער מענש, ווייט מען האָט איהן גע־האַפּט? אַזוי לאַנג ווי דער חאַפּער, זיין נאַקיטער ברודער. האָט איהן געקאָנט אויפֿפֿרעססען ראשו ורבו — ווייל אונזער נאַקיטער זיידע האָט געהאַט אין זיך חיות פֿון אַ שליען, וואָס וואַרפֿט זיך צו שניטטענערהייט אין אַ פֿאַן. — עס האָט פֿאַרט נור געקאָנט דויערען אַ רגע כּמימרא, ווייל אונזער נאַקיטער אַלטער־זיידע האָט נישט געהאַט קיין געלע, פֿוילע קראַנקע צאָהן ווי מיר... אַלטע, וואָס וואָלטען שוין קיין ציין נישט געהאַט, זעננען אויף דער וועלט נישט געוועזען, מען האָט זיי גע־קוילעט צו דער צייט!

לאַנגער אַ ביסל האָט דער געפֿאַנגענער געלעבט, ווענן דער מענש האָט זיך אַזוי פֿיין אויסגעבילדעט, אַז ער האָט פֿערשטאַנען צו האַלטען, מאַכען און נוצען פֿייער...

איידער מען האָט אָנגעלעגט אַ פֿייער, איידער עס האָט זיך צובערענדט, האָט דער געפֿאַנגענער געקאָנט אָבלעבען אַ פּאָר שעה; ווייל עס זעננען נאָך דעמאָלט קיין צינד־העלצער נישט געוועזען, און מען האָט געמוזט רייבען אין האָלץ אָן צווייטען.

אויך האָט עס זיך געקענט טרעפען נאָך א רעגען, ווען דאָס ברענהאָלץ איז נאַסס געוועזען!...

ווען אונזער געפאַנגענער זאָלל געוועזען קעננען שרייבען, וואָלט ער צייט גע־האַט א צוואה צו מאַכען, און עמיצען שענקען די צושפּאַלטענע ביינער, נאָכ׳ן ארויס־נעהמען דעם מאַרך.

די אַלטיטשקע האָט זיך ווייטער א רוק געטהאָן, און אדם הראשון׳ס אייניק־ליך האָבען אָנגעהויבען צו פערשטעהן די דינים, וואָס היינט ווייס יעדע קעכין, היינו: אז אויב מען לעגט פישט אריין נעהמט מען נישט אהוים, אז א געשטאָפּטע לעבער איז בעססער ווי איין אומגעשטאָפּטע. אונ — אז אין דער פינסטער ווערט פעטטער די גאנז.

קוים איז דער מענש צום שכל געקוממען, האָט שוין דער געפאַנגענער געהאַט גאַנצע וואָכען געשענקט לעבען! און וואָס פאר א לעבען! אמת מען האָט איהן גע־האַלטען ערגיץ אין א לאָך, אין דער פינסטער, אָבער עססען האָט מען איהן גע־געבען דאָס שענסטע, דאָס בעסטע! און געלעבט האָט ער א מאָל לאַנג, גאַנץ לאַנג... עס האָט זיך געטראָפען א האַלב יאָהר, א יאָהר! וואָלט דער געפאַנגענער געהאַט די מיטעל, וואָס מיר נוצען אויף אָפּצעהרען, וואָלט ער אפשר נאָך לענגער געלעבט; עס האָט אָבער דעמאָלט נאָך קיין עססיג אפילו ניט עקזיסטירט, אונ אפילו די דאַמען זעננען דיק און שטאַרק געוועזען. —

דערוויל רוקט זיך אלס ווייטער די וועלט!

מען דערזעהט, אז דעם מענש׳ס הענד און פיס, אָדער — זיין ארבייט, זעננען מעהר ווערט אלס זיין פלייש.

אונ דער מענש איז שוין אזוי ווייט געבילדעט, אז ער קענן זיך איינהאַלטען, נ י ש ט פאָלגען דעם יצר הרע, נ י ש ט נאָכגעבען דעם „קאָלדאַז“ — נור פערזאָהגען זיך אויף שפּעטער!

דעמאָלט ווערט שוין פון דעם „געבראָטענען“ איין עבד כנעני, וואָס קענן לאַנג, גאַנץ לאַנג לעבען, אויב ער ברענגט נור נישט זיין בעל־הבית אין כעס אריין, אָדער — אויב דער בעל־הבית ווערט נישט זעהר שטאַרק הונגעריג...

א גאַנצען זוממער, ווענן דער טייך וואַרפט ארויס פיש, ווענן אויף די ביימער

איז דאָ אויבס אונ אויף די פעלזען — ווייכע, ווייסע חלזונות (שלימאקעס) איז ער א ודאי זיכער מיט׳ן לעבען.

די געפאַהר איז נור גרוים געוועזען ווינטער צייט...

נאָך א געפאַהר איז געוועזען — פון מזבח! די וועלט רוקט זיך לאַנגזאַם, נור דער מזבח מיט׳ן כהן נאָך לאַנגזאַמער... די רעליגיאָן וויל נישט וויססען פון קיין נייעס.

די מצרים, למשל: פלעגען מוזען קוילען די קרבנות מיט שטיינערנע מעססער, חאטש עס זעננען שוין חלפים לאנג אויף דער וועלט געוועזען; די גייסטליכקייט טראגט שטאנדיג מלבושים פון עטליכע הונדערט יאהר צוריק... און דעראיבער האט נאך לאנג געדויערט איידער מען האט פערטוישט מענשען-קרבנות אויף קאלבער. דען ערשטען טויש האט געזאלט מאכען אברהם-אבינו... נור נישט אין דעם בין איך אויסען: זכות אבות איז שוין היינט אין שוסטער-גאסס, אלטע וועקסעל צאהלט מען נישט!

נור די אלטיטשקע האט זיך ווייטער געדוקט... די גאטטער (דאס הייסט: זייערע פלעניפאנטען אויף דער ערד) האט אנגעהויבען שמעקען קאלבערינס, און דער עבד כנעני איז נאך זיכערער געווארען מיט'ן לעבען!... חאטש נישט אזוי קורץ ווי איך דערצאהל, איז עס געשעהען, חאטש ווענן מיר וועקען היינט אויף די אויפגעפרעססענע מענשען פון יענע דורות, וואלט פאר אונזערט וועגען קיין שטויב אויף דער ערד געבליבען, חאטש דער פראגרעס האט זיך נישט געמאכט מיט א מאל — פריהער האט מען עס געאסערט מענשענפלייש פאר נקבות 1), דערנאך פאר מאנס-פערשווינען און דערנאך ערשט דעם מזבח אדער דעם גייסטליכען — נור שטעהען שטעהט נישט די וועלט, און זי האט זיך ווייטער גערוקט!

דער מענש איז וואס א מאל שפארזאמער געווארען, קארגער. ער האט דען עבד כנעני געהיטען נישט וועניגער ווי אונזערע פויערן דען אינווענטאר. די לייב-אייגענע (עבדים כנענים) האבען דאדורך אפשר בעססער אויסגעזעהען ווי זייערע לעדיג-געהער, די בעלי-בתים.

געבילדעטער זעננען זיי אודאי געוועזען; זיי האבען געארבייט און געווארען מיט דער צייט בעלי-מלאכות און אפילו קינסטלער!

שלעכט איז נור געוועזען אין א הונגר-צייט, ווענן עס האט פערפעהלט עססען,

---

1) ווען איינער פון די גרויסע חסידים, וואס עסט נישט צוזאממען מיט'ן ווייב ביים טיש, זאלל וויססען, אז דער מנהג קומט ארויס פון יענער צייט, ווען דאס ווייב האט נישט געטארט עססען דאס זעלבע וואס דער מאנן, ווייל נור ער האט געמאגט עססען מענשען פלייש און זי נישט, וואלט ער זיכער פערלוירען דען אפעטיט — וועניגסטענס צו נארישען מנהג. אניט וואלט ער חאטש געדארפט זיין קאנסעקווענט און נישט עססען מיט'ן ווייב אין איין צייט אויך. ווייל עד היום ביי די ווילדע אין אמעריקא און אויסטראליען טאהר דאס ווייב זיך נישט צוריהרען צו'ם עססען, ביז דער מאנן האט אבגעגעססען און איז אין גאנצען זאטט. מעהרסטענטהיילס, נאטירליך, האט דארט דאס ווייב דען אייגענען סוף, וואס אונזער ארימע יודענע האט, ווען זי שיקט דעם מאנן עססען אין סוכה אריין... פון דאננען אויך נעהמט זיך דער מנהג, וואס דאס די בעל הבית'טע טהיילט ביי'ם טיש און זעלטען זי זאלל זיך נישט פערטהיילען.

אָדער ווען די עבדים כנענים האָבען זיך אַזוי געמעהרט, אַז מען האָט פון זיי אַזוי פיעל אַרבייט, וויפיעל זיי האָבען געקאָנט געבען, נישט געקאָנט נעהמען... און בכרט, אַז מען האָט מורא געהאַט פון זייער צו פאַר אַ מרידה...

אַזא צופאַלל איז געוועזען אפילו אין גריכענלאַנד! נור עס איז שוין געוועזען אַ געבילדעטע דור, מענשען־פלייש האָט מען שוין נישט געגעססען, און פרעה׳ס עצה — וואַרפען אין וואַססער אַריין, האָט נישט געפּאַסט צו דער גריכישער בילדונג. האָט מען זיך איין אַנדערע עצה געגעבען: מען האָט אַריינגעטריבען די איבעריגע עבדים, די נישט נאָהטיגע בעלי־מלאכות, קינסטלער, זאַנגער, פילאָזאָפען אין וואַלד אַריין, און די יונגע מיוחסים האָבען זיך אויף זיי געלערנט שיעסען. כל־זמן די קנעכט זעננען ענטלאָפען אויף דער ערד, האָט מען געזאָגט אַ יהי רצון: אלוהיי, אַ ווילד־חזיר! איז אָבער איינער אַרויפגעשפרונגען אויף אַ בוים, האָט מען איהן אַלס פויגעל געשאָססען...

עס האָט אַזוי לאַנג געדויערט ביז מען האָט רעגולירט די צאָהל מענשען מיט׳ן עשירות פון עססענוואַרג; געמאַכט יעדען צוריק נוצליך און — שלום ושלוה! קיין נוצליכען מענש האָט מען נישט געריהרט! נישט געשאָססען, אפילו נישט געטריבען! —

און די וועלט האָט זיך ווייטער גערוקט!

מען האָט איינגעזעהען, אַז דער „עבד כנעני", וואָס קאָנן גאָר נישט „זוכה" זיין, קאָנן גאָר נישט זיין אייגענם האָבען, ווייל „מה שקנה עבד קנה רבו" — אַלס וואָס דער קנעכט ערווערבט געהאָר צו׳ם בעל־הבית — און דעריבער, אַז ער אַרבייט אפילו אַרבייט ער אָהן חשק, אַבי איבערצוקוממען, אַבי יוצא צו זיין; דאַגעגען אַ מענש, וואָס אַרבייט פאַר זיך, אַרבייט מיט מעהר כח, מיט מעהר חשק און איז דעריבער נאָך נוצליכער — האָט מען די נוצליכע מענשען בעפרייט... און אַזוי איז געקוממען ביז צום היינטיגען טאָג.

עד היום איז דער „נוצליכער" מענש, דער, וואָס מען דאַרף איהן נאָהטיג — זאָגט; און מען היט איהן ווי איין אויג אין קאָפּף... עד היום שטאָפּט מען היהנער און גאָנז! און אפילו די שוואַלב, ווייל מען מיינט, אַז זי עסט אויף נור וואָרם און ריהרט נישט קיין תבואה, איז איך זיכער מיט׳ן לעבען, האָטש זי גלייבט אָפשר אין גאָר נישט...

מען דאַרף נוצליך זיין, אָט דאָס איז דער כלל. און דעריבער הייב איך לץ אָן צו קלערען, צו וואָס נוץ איך איך? איך האָב איך ווייטער נישט געקאָנט מאַכען לאַבענדיג!

איך פיהל מיך דעריבער שרעקליך דיזגערווירט און מיר דאַכט זיך, אַז די גאַנצע

„נאַטור" איז נערוועז. עס איז עס שפּאַט ביי נאַכט און זי קאָנן נישט איינשלאָפן. דאָ רופט זיך אָן אַ הונד, דאָ אַ קאַטץ, דאָ גיט אַ בלאָז, עטיץ — אַ זיפץ... עס ציטערט אויף מיר די הויט!

אום מיך צו בערוהיגען און די נאַטור צוּנצושלאָפען פריִב איך מיינע כּחות אין געזאַנג.

איך שפּרינג אויף פון געלעגער, הייב אויף די רעכטע האַנד צום הימעל, לעג די לינקע אויפ'ן האַרץ, און בעמיה זיך אַרויסצוגעבען אַ פּאָר טאָנער. דערביי אָפּפען איך די אויגען און פיהל בהוש, אַז מיין זיסס קול געהט מסוף העולם ועד סופו. איך ווייס נישט פון וואַננען עס האָט זיך מיר גענוממען, נור די גראַמען פאַללען מיר אוים'ן קאָפּף אַרום אַזוי לייכט, אַזוי גרינג, אַז מיר הייבט אָן דאַכטען, אַז עס שטעקט עפּים טאַקי אין מיר אַ מין משורר! און עס איז אַ פערגנינגען מיט די גראַמען... גאָר נישט, מען דאַרף נישט דענקען, מען מאַג קיין פולווער נישט געפינגען, אַבי עס קלינגט...

וואָס פעהלט, למשל, מיין קאָמפּאָזיציע, וואָס איך האָב דעמאָלט געמאַכט? זאָגט אלליין:

הימעל, נישט דוננער!
שטערען, נישט שיין!
לבנה, נישט שיממער!
שטיללער זאָלל זיין!

הוידע נישט, צווייג!
וואָלקען, נור שטעה!
ווינטיל, דו שווייג!
ערדיל, נישט דרעה!

ים'על, זיי שטום!
רעגען, נישט קאַפּ!
בערעל, נישט ברום!
פערדעל, נישט חראַפּ!

פראָשעל, נישט „קוואַ"!
לאָשאַק, נישט „העי"!
פייגעלע, שאַ!
אָקסעל, קיין „מעי"!

לייבעלע, קיטש!
קאָצעל, קיין לעק!
דו קוה, קיין מריטש!
קאָלבעל, קיין בלעק!

ווייבעל, קיין פּשיק!
מאָרעל, נישט קראַץ!
במלן, קיין קניק!
שאַטס אללע, שאַטס!

שטיללער, נאַטור
שטיללער „דו שלעכטס"
שטיללער, איך לץ
וויל געבען אַ קרעכץ!

און עס איז מיר אויפ'ן הארץ און שטעללע גרינגער געווארען, די נאטור איז איינגעשלאפען, איך אויך.

און עס האט זיך מיר געחלומ'ט, אז איך האב דאס געדיכט פון ערגיץ ארויס גע'גנב'עט. נור, אז איך קאן מיך נישט דערמאנגנען, ווער עס האט עס געשריבען, און וואו עס איז געדרוקט געווארען, וועט דער לעזער—טראכט איך—אודאי נישט וויססען, און דאס איז דער עיקר!

דאס אלץ איז אבער פארט נישט צום לאבען!

איך טרייסט מיך נור מיט דעם, וואס איך האב צו טהון מיט יודען רחמנים בני רחמנים; מיט יודען, וואס זעננען יוצא מיט איין ערוב, מיט בטול חמץ, מיט איהי רצון פאר קרבנות.

יודען! אבליינענדיג דען פעליעטאן, זאגט איהי רצון — גלייך איהר וואלט געלאכט און זייט מוחל דעם

לץ פון דער רעדאקציע.

אויף אַ פֶעלְיֶעטָאן.

מען האט געפראגט א דאן־זשואן, פאר וואס ער האט נישט בעססער חתונה, האט ער לפי תמו געאנטפערט, אז ער האט מורא! ווארען וועמען זאלל ער נעה־מען? א בתולה? ווער ווייסט, וואס עס וועט פון איהר ארויס? עס קאנן זיין א „מצא", עס קאנן זיין א „מוצא", און איינצושטעללען זיך האט ער מורא; אוים־קלייבען, וואס יענער וואדפט אוועק — נעהמען א גרושה, וויל ער נישט. איין אלמנה, וואס האט שוין איינען געפיהרט צי געטריבען אין זיין רוה אריין, איז א געפאהר־ליכע זאך. אמבעסטען איז דעריבער איין אשת איש — „אז זי טויג פאר יענעם, טויג זי פאר מיר אויך!"...

עס הייסט אפילו „עזות־קייט", „נבול־פה", עס איז דאך די אייגענע לאגיק, אן וועלכער עס האלטען זיך אללע אונזערע סוחרים...

הונדערט יאהרען געהען פארביי, טויזענדטער יונגע לייט געהען אראב פון קאסט, און קיינער זוכט זיך נישט קיין נייע פרנסה. וואס א נייער סוחר, איז א נייער קאנקורענט צו דער אלטער סחורה... זוכען א ניי ארטיקל איז איין איינ־שטעללעניש, מען קאנן אריינפאקקען די פאר גילדען און דערנאך — לעג די צאהן

אין בייטעל אַריין! אָבקויפען ביי יענעם א ג ר י י ט געשאַפט, איז קיין סברא נישט; עס זאָלל גוט זיין, וואָלט עס יענער קיינעם נישט פערגינגען, בפרט איבערנעהמען ביי'ן א באַנקראָט! אַזא געשאַפט איז שוין א קטלנית, א געפאָהרליכע זאך... אָמ־בעסטען איז דאָס, וואָס אַללע האָבען; אַז עס לוינט פאַר יענעם, וועט לוינען פאַר מיר אויך...

און דעריבער, ווער עס געהט אַראָב פון קאָסט, מאַכט זיך א שאַנק „נאַ ווי־פיוווקו" אָדער „נאַ ווינאָס", אָפּענט א געוועלב'ל מיט די אייגענע מינים, וואָס אַנ־דער'ע האָבען, אָדער קויפט זיך א שטאָקעלע און הייבט זיך אָן ארומדרעהען גלייך מיט אַללע אין גאַסס...

נור פאַר דאָס — האָט זיך שוין איינער איינגעשטעלט דאָס לעבען און גע־ברענגט א ניי מין, מוז עס שוין מאָרגען זיין אין אַללע גאַססען; „אַז עס לוינט פאַר יענעם, לוינט פאַר מיר אויך"... מאָג עס זיין שיך, סמאַלע, פרוכנא... אַלץ איינס...

דאָס אייגענע געשיהט אין אונזער געשאַפט — אין דער ליטעראַטור, מיין איך — אויך, איך אָרימער לץ האָב געוואָלט זיין אין מיין ווינקעלע א יחיד. אַללע מיינע חברים האַנדלען מיט האָניג און בוימעל... אויב מען איז נור נישט קיין איסטנים, מען האָט נישט קיין פאָראַורטהיילע, איז גאָר נישט שלעכט! איך האָב אָבער געוואָלט זיין א יחיד און אָנגעהויבען האַנדלען מיט גאַלל, ווערמוט און סם פאַר מייז... באַדיי א שטיין — האָב איך געטראַכט — אַבי אַלליין. איך האָב געוואוסט, אַז אמת איז די אָרגסטע סחורה, נור איך האָב גערעכענט, אַז אפילו די אָרגסטע סחורה, אַז זי איז נור אין איין האַנד, קאָנן זי אויך געבען אָבצולעקקען א ביין...

נור קוים האָב איך מיין קלייטעל געאָפענט — עס איז דאָ א קאָנקורענט — ר' ראובן אָשר בריינין!

אַז עס לוינט — האָט ער געטראַכט — פאַר מיר אין וואַרשוי, וואו מען קאָנן מיך יעדען טאָג טרעפען מיט א שטיין אין קאָפּף, לוינט פאַר איהם אין וויען א ודאי!

און באַלד שטעלט ער זיך פאַר דער טהיר אין זיין „ממזרח וממערב", און הייבט אָן צו וואָגען אמת אויפ'ן קווינט און אויפ'ן לויט!...

„ווער עס מיינט — רופט ער עס אויס בקול רם — אַז אין די לעצטע צייטען איז אונזער ליטעראַטור ענטוויקעלטער, ברייטער און רייכער געוואָרען — דער נאַרט זיך אָדער יענעם; א ניט, פערלאַנגט ער אַזוי ווייניג פון דער ליטעראַטור בכלל און פון אונזער'ער בפרט, אַז ער געפינט דאָס, וואָס ער דאַרף, ביי אונז אויך"...

ער זאָגט, אַז אונזער ליטעראַטור איז איין אוצר, אין וועלכען עס ליגען

בעהאַלטען מאַמע שברי כּלים: „שאַרבאַנים אונ שמאַטעס, אונ דאָס אַלץ איז נאָך, פאַר שאַנקייט וועגען, בעדעקט מיט טויזענד־יאָהריגען שטויב אונ בעהאַנגען מיט אַללערליי שפּינוועבּס״...

אונזערע געלעהרטע — זאָגט ער ווייטער — זעננען נישט קיין שווערע, מאַסי־ווע סחורה; זיי זעננען נור לייכטע קאָרקים, „וואָס שווימען אַרום פון אויבען אויף די שוים־בלאָזליך״ פון וואַססעריגען לעבען; „טיעפער נעהמען, אַראָבּלאָזען זיך, דערגרונטעווען עפּיס״ — פאַלט זיי גאָר נישט איין... די קליינע מוח'עליך זעננען יוצא מיט אָבערפלאַכליכע קלייניגקייטען, מיט נאַרישקייטען״... „זיי האָבען קיין אידעען נישט, נור עפּיס אַ שאָטטען פון [פרעמדע] אידעען״... וואָס קאָננען זיי געבען דעם לעזער, אַז „זיי אַלליין קלויבען נור שירים״ פון אונטער פרעמ־דע טישען. אונ די קליין־מוחיגע, קורצזיכטיגע שרייבערליך רעדען זיך נאָך איין, אַז זיי טהוען עפּיס, אונ באַרען זיך מיט „טפשות פה ונבול עט״...

ווי אַזוי מען זעצט איבער „טפשות פה אונ נבול עט״, אָסור, אויב איך וויים... אַ „מאוס־מויל״ אונ אַ „פוילע פעדער״, איז נאָך וויניג... „טפשות פה״ אונ „נבול עט״ איז אַ פעליעטאָן אַ לאַ לעווינסקי... נור ווער עס האָט איהן נישט געלעזען, דער וועט שוין נישט פיהלען דען טעם, נישט וויססען דען ריח...

נור ווי עס איז, איך האָב געקריעגען אַ קאָנקורענט...

עס ליעגט פאַר מיר אויפ'ן טיש אַ גאַנצער באַרג מיט ספרים... נור וואָס זאָלל איך רעדען איבער זיי, אַז בריינין האָט מיר די וואָרטער אויסן מויל אַרויס־געריססען. אַז איך שטעה מיט אַ טרוקענע צונג אונ קאָנן זי נישט איבער דרעהען! אמת איז, אַז ער האָט געמיינט די העברעאישע ליטעראַטור, אונ פאַר מיר ליעגט נאָך אַ באַרג יודיש, „ריין יודיש״... נור — מה נשתנה? וואָס איך וועלל שרייבען, וועט מען אַלץ זאָגען, אַז איך האָב ביי בריינינען גע'גנב'ט אונ מען וועט נאָך צווישען אונז אָנמאַכען אַ שלעכט לעבען...

איך וועל שוין בעססער היינט איבער ליטעראַטור נישט רעדען... איך וויל פריווען רעדען פון בילדער.

איך האָב געזעהען אַ בילד; ערגיץ אויף איין אויסשטעללונג אונ אָפשר גאָר אין חלום.

עס איז טהייל מאָל גאַנץ שווער צו געפיננען די גרעניץ צווישען חלומות אונ לעבען... גאַנץ אָפט חלומ'ט זיך, אַז די קוה איז געפלויגען איבערן דאַך, האָטש זי שטעהט פעסט צוגעבונדען אין אָבאָרע; אונ טהייל מאָל געשיהט אַזוינס, וואָס עס האָט זיך אפילו קיין פּיליואָף נישט גע'חלומ'ט... טהייל מאָל שטעקט אינ'ם

חלום אַזוי פיעל לעבען, אַזוי פיעל אמת, אַזוי פיעל ברענענדיגע צרות און אַזא לעבע־דיג נחת, אַז דאָס לעבען איז דערנאָך אָהן לעבען, אָהן אַ קאָליער, אָהן פאַרב... און אַזוי טרויריג־גראָה, גלייך עס וואָלט אייביג געווען צווישען טאָג און נאַכט!... קורץ — די חלומות מיטן לעבען זענען גאַנץ אָפט אַזוי צוזאַמענגעוויקעלט, אַזוי פערקניפט, אַז עס איז קיין וואונדער נישט, אויב קייזער ווילהעלם וויל פרוווען שפיעלען ביי דעם קניפ די ראָלע פון אלכסנדר מוקדון!... און דעריבער האָט ער טאַקי פאַר אַ נייע פאַרטיע רעקרוטען געהאַלטען אַ רעדע און געזאָגט, אַז ער האָפט, אַז זיי זענען פרום, גלויבען אין גאָטט און וועללען ציהען די שווערט נישט געגען די פראַנצויזען אַלליין, נור אפילו געגען אייגענע שוועסטער און ברידער, אויב עס וועט זיך זיי עפּיס חלום׳ען...

נור דער קייזער ווילהעלם האָט חאָטש אָפענע אויגען; ער זעהט וואָס עס טהוט זיך, ער גיט אַכטונג! גאָר אַנדערש איז געוועזען אויפ׳ן בילד, וואָס איך האָב געזעהען...

אין הויף ברענט... דאָס פייער ליעגט שוין אין די פענסטער פון אַ גרויסער, ברייטער, ליכטיגער שטוב... די פלאַממען שלאָנגלען זיך אין מיטען געדיכטען רויך... אָט, אָט וועללען פלאַצען די שויבען און דער פייערדיגער ים וועט זיך אריינגיסען אין שטוב אריין...

אויף אַ שעזשלאָנג זיצט האַלב אָנגעלעהנט אַ בלאָנד קינד פון אַ יאָהר צוויי, נעבען שעזשלאָנג אויף דער פאָדלאָגע ליעגט דאָס שפיעלצייג, וואָס עס האָט ערשט אַרויסגעלאָזט פון האַנדטעל... אַ פאַרצעלייערנע פופּע איז, אַראָבפאַללענדיג, צו־שפּאָלטען געוואָרען, און פון איהר געאָפענטען לייב קריכען אַרוס די וואָילאָקענע געדאַרם... דער גוממענער פאַיאַץ צאַפּעלט — נור איהם האָט דאָס פאַללען נישט געשאַדט...

דאָס קינד קוקט גלייך אין פייער אריין. דער אָבגלאַנץ רייטעלט איהם דאָס בלאַסליכע פנים... עטליכע ליכטיגערע שטראַהלען בלאָנקען זיך צווישען זיינע זיידענע גאָלדענע האָהר... אין די קיילעכיג געאָפענטע אויגען ליעגט מעהר פערוואונדערונג אַלס שרעק... און עס אָטהעמט שטילל מיט׳ן אָפענעם מיילעכיל... עס זענען דאָ אַלטערע מענשען אין שטוב, נור זיי בעמערקען נישט דאָס פייער.

אין אַנדערען עקק צימער געהט אַ פראָפעראַנס ביי׳ם גרינעם טישעל; אויפ׳ן טיש ליעגען שפּיעל מאַרקען, נור זיי גלאַנצען ווי גאָלד; מען שרייבט האַסטיג מיט קרייד אויפ׳ן טוך, די נאַססע באַרשט זאָלל האָבען וואָס אָבצווישען... מען ליציטיערט פערברענט, חאָטש די האָפנונג שטעקט אינ׳ם בלינדען טאַלאָן. און די שפּיעלער זיטצען איינגעבויגען, גלייך אַ הימעל וואָלט זיי געלעגען אויף די פּלייצעם... פון נאָהלען קאָפּף רינט איינעם אַ טראָפּען שווייס איבער דער נאָז; דער צווייטער קוקט

מיט אַ פֿעסטען שטאָהלערנען בליק, גלייך ער וואָלט אַ קאָנטראַקט געהאַט מיט'ן מזל; דער דריטער האָט פֿערביססען די ליפפען און וואַרט אויף יענעמ'ס אַ פֿעהלער; דער פֿירטער שיקט אַרום די לויפֿענדיגע אויגען ווי שפּיאָנען צווישען די פֿרעמדע קאָרטען...

זיי שפּיעלען אָפשר עהרליך, נור זיי מיינען, אַז דער קלענסטער טעות אַ ניינטעל אויפֿ'ן אָרט פֿון אַ קאָניג, קאָנן אומקערען די וועלט...

אַז עס איז אַ שׂרפה אין הויף — דאָס פֿאַלט זיי גאָר נישט איין!

זיי זעננען צו פֿערנומען, זיי זאָללען אַכֿטונג געבען, וואָס אונטער זיי טהוט זיך!

אַכֿטונג געבען איז אַ בעזונדערע מתנה פֿון גאָטט... דאָס לעבען איז אַ חדר, אַ שווער חדר, נור נישט אַללע האָבען אַ גלייך מזל, נישט אַללע וויללען, מערקען און קעננען גלייך...

נישט נור אין חדר טרעפֿפֿען זיך תּלמידים, וואָס גיבען נישט אַכֿטונג; דאָס לעבען איז אַ גראָססער חדר און האָט אויך אַזוינע שיהלער! אַללע לערנען אין חדר, נור נישט אַללע גיבען אַכֿטונג, און נישט אַללע לערנען גלייך!

עס זעננען פֿערהאַננען גליקליכֿע תּלמידים. זיי גיבען נישט אַכֿטונג, גאָר נישט, און דער רבי טאָר אויף זיי קיין האַנד נישט לייגען, נישט איבערשרעקען, קיין באָזע מינע מאַכֿען. זיי לערנען נור שפּיעלענדיג... זיי האָבען אפילו פֿאַרן פֿאַר־האָרען קיין מורא נישט... זיי וועללען סיי ווי סיי קריגען אַ קניפּ אין באַקקעל און אַ שטיקעל טאָרט מיט אַ מאַקאַראָנע אין מויל אַריין... זיי שווימען דורך דער לערן־צייט אָהן אַ ווינטעל געגענאיבער, אָהן אַ פֿאַליע איבער'ן קאָפּ, אָהן אַ שלוק געזאַלצען וואַססער... זיי שווימען טאַנצענדיג, לוסטיג ווי ליידיגע פֿאַחירען איבער דער זילבערנער שוים, אונטערן בלאָהעם הימעל; אָהן אַ בליץ אין די אויגען אַריין, אָהן אַ דוננער, וואָס פֿערטייבט די אויערען, און מיט אַ פֿרעהליך ליעדעל אין מויל... זיי האָבען שטאָנדיג פֿרייע קאָפּ, די מוחות זעננען אויסגעבעטט מיט שניי־ווייסען פֿייגעל־פּוך... און די נשמה ליעגט שטילל און רוהיג ווי אַ ווייס־זילבערן וואָרמעל אין אַ פֿוילע נוסס... פֿון קליינעם לאַבעל אין דער ליידיגער נוסס קוקט עס אַמאָל אַרויס אויף דער פֿרייער וועלט, נור באַלד בעהאַלט עס צוריק דאָס קאָפּעל אין איינענעם... אַש!

עס זעננען אויך פֿערהאַנדען תּלמידים, וואָס קאָננען נישט לערנען.

טהייל ווערען געבוירען אָהן פֿיס, אָהן האַנד, מיט אַ שוואַכֿע ברוסט, אָדער אַנדערע פֿעהלער אין גוף; אַנדערע ווערען געבוירען מיט עפּיס אַ פֿעהלער אין די געהירן. עס ווערט געבוירען אַ מענש מיט אַ געזונדטען קאָרפּער, מיט איין

אייזערנער לעבער, ווייסע צאָהן אונ 5 אָפּפּענע חושים... נור פון די אויגען קוקט קיין נשמה נישט אַרויס, נור דער בויך; דורך די אויערען האָרט נור דער מאָגען, דורך דער נאָז פיהלט נור די קישקע! די האָנד טאַפּען, צו לאָזט זיך נישט עפּים עססען, די צונג אין מויל איז זיך מתיעץ מיט'ן גוימען: צו וועט עפּים אַריין בשלום?

מעהר איז נישט זיין דאגה... מעהר דאַרף ער נישט אונ וויל ניט אַכטונג געבען!

אַנדערע זעננען ווייטער צושטרייט, אָהן ערנסטער כונה, אָהן זיצ־פלייש...

מעהר ווי אַ רגע קאָנען זיי קיין זאַך נישט שענקען! דאַרווין (ווער דאַרווין איז, האָט שוין אפילו דער ראַדזינער רבי געוואוסט,) פערצאָהלט פון אַ קונצען מאַכער, וואָס איז אַרום געפאָהרען מיט געלערנטע אַפּפען. וואָס פאַר אַ קונצען די אַפּפען האָבען בעוויזען, צו האָבען זיי געגעסען מיט מעססער אונ גאָפּעל אָדער קריטיקען גע־שריבען צו 5 רובעל פער שטיק ביים מחבר אונ נאָך 5 ביים רעדאַקטאָר—דאָס פער־ציילט ער נישט. ער פערציילט נור, אַז דער קונצען־מאַכער פלעגט די אַפּפען צו קויפען אין זאָאָלאָגישען גאָרטען אויף אַ צווייפאַכיגען פּרייז. 50 רובעל פער שטיק האָט ער געצאָהלט אום אויסגעקליבען, אונ 100 רובל פער שטיק, אויב מען האָט איהם ערלויבט די אַפּפען אַהיים צו נעהמען אונ אויסצופּרווען, אויב זיי זעננען פעהיג צו די קונצען. אויף דער פּריוו האָט ער זיי געהאַלטען אין גאַנצען עטליכע טאָג. אַז מען האָט'ן געפראָגט, ווי עס איז מאָגליך אין אַזא קורצע צייט צו וויססען, אויב פון לאַנג־עקקיגען תלמיד וועט אַרויס אַ לייט, אָדער ניין? האָט ער געאָנט־פערט, אַז עס איז גענוג! אויסלערנען, זאָגט ער, קאָנן זיך יעדער אַפּפע, די פראַגע איז נור: אויב ער וועט קאָננען אַכטונג געבען! אונ אויף דעם האָט ער גע־האַט אַ פּראָסטען סימן: איז דער אַפּפע, בשעת'ן לערנען געשטאַננען רוהיג אונ אויסגעהאָרט, וואָס מען האָט צון איהם גערעדט, אונ צוגעזעהן, וואָס מען האָט איהם געוויזען, איז ער ווערטה געוועזען אַ הונדערטער! האָט זיך איהם אָבער אין מיטען געוואָלט חאַפּען אַ פליג אויף דער וואַנד, אָדער נאָכיאָגען אַ געוואָרפענע באַלל, איז אַ סימן, אַז דאָס איז אַיין אַפּפע — אַ לא יצלח, אַז עס וועט שוין פון איהם קיין רעכטער אַקטער נישט זיין...

אין אונזער חדר זעננען אויך דאָ אַסך אַפּפען, וואָס וועללען זיך שוין קיינמאָל גאָר נישט אויסלערנען... זיי האָרען נישט, זיי זעהען נישט — אָדער בעססער גע־זאָגט — זיי האָרען אונ זעהען צו פיעל, זיי בעשעפטיגען זיך גלייך מיט'ן גראָסטען אונ מיט'ן קלענסטען, יעדען שענקען זיי אַ רגע אונ נישט מעהר... וואָס זאָגט אויף זיי דער רבי? ער זאָגט, אַז פון די אַפּפען וועט קיינמאָל קיין לייט נישט זיין...

עס דאַכט זיך זיי, אַז דער קלענסטער צופאַלל, וואָס עס איז, אַ פליג איז אַוועק גיזפלויגען פון אָרט, אַ באַלל איז דורך געלאָפען, באַטטענבערג האָט חתונה געהאַט,

די ענגלישע קאָניגין האָט איינעם דערלאַנגט די לינקע האַנד, קאַפּריווי איז אַראָב און ביסמאַרק איז אַרויף — און נאָך אַזוינע קליינינגקייטען קאָננען איבערקעהרען די וועלט מיט'ן קאָפּף אַרויף, מיט די פיס אַראָב; ווייל ביז אהער איז זי זיכער גע־שטאַנגען פערקעהרט ... זיי קאָננען נישט אַכטונג געבען און דערזעהען, אַז די פלעוועס, וואָס פליהען אַרום דער מאַשין, האָבען גאָר קיין פּעולה נישט אויף די ראָדער מיט די צאָהן, וואָס מליצין אונזער קולטור... זיי ווייסען אפשר גאָר נישט, אַז עס איז פערהאַנדען ראָדער מיט צאָהן, זיי זעהען נור אַ הילצערן קאַסטען... דאָס רייבען, רישען, טראַסקען, די אַללע משונה'נע קולות, וואָס קוממען פון דער מאַשין אַרוים, פערשרייבען זיי אפשר גאָר אויף אַשמדאַי'ס חשבון; אַ קשיא אויף אַ מעשה!...

נעכטען, למשל, האָב איך געטראָפּען מיינעם אַ בעקאַנטען אין גאַסס.

— דו ביסט נאָך דאָ? פראָג איך איהן פערוואונדערט. איך ווייס, אַז די איירעפּעאישע בילדונג איז איהם נמאס ומאוס געוואָרען, איהר ציוויליזאַציע האָט'ן דענערווירט ווי אַ שיכור'ער קאָנצערט אויף אַ צעסטראָיעטען פּאָרטעפּיאַן.. עס האָט זיך אינ'ם אויפגעוועקט אַ ליעבע צום „מאָרגעלאַנד" מיט האַרעמען, עאונוכען (סריסים) און באַמבוס־קלאַפּף אויף נאַקיטע פיענטים... ער האָט זיך גע'גט מיט'ן ווייב, פערקויפט דעם כלי בית און געשאַפט זיך אַ פּאַספּאָרט מיט אַ בריעף צום ועד־הפועל. איך האָב געמיינט, אַז ער ליעגט שוין לאַנג אויסגעשפּרייט אויף דער מאַמע רחל'ס קבר. פלוצלינג ער איז דאָ!...

טפו! טפו! טפו! האָב איך דריי מאָל אויסגעשפּיגען. נור ער נעהמט מיך אוועק אין אַ זייט און רוימט מיר איין אַ סוד:

— ווייסט? די פראַנצויזען געהען קיין מאַדאַגאַסקאַר...

— נו? פראָג איך פערוואונדערט.

— וואַרט איך!

דען אייגענען טאָג האָב איך געטראָפען אַ בעקאַנטען יונגען מאַנן, וואָס האָט זיך געוואָלט מקריב זיין פאַר דער פאָלקס־בילדונג. ער האָט ביי מיר גענוממען עפּ־ליכע זשאַרגאָנישע ביכליך צו פערקויפען. „נו, ווי האַלט עס?" פראָג איך איהן. „מען מוסס וואַרטען — אָנטפערט ער מיר — מען מוסס זעהן, צו מען וועט ליעב־קנעכטען אָבגעגעבען פאַר סוד"!

אַ פליג איז דורכגעפלויגען, אַ באַלל שפּרינגט...

דער אייגענער קונצענמאַכער פון וועלכען מיר האָבען גערעדט, האָט נאָך געזאָגט, אַז די אַפּפען, וואָס גיבען אַלליין נישט אַכטונג, העלפט זיי נישט קיין שלאָגען, קיין שרייען, קיין בייזערן זיך; פערקעהרט — זיי ווערען נאָך מיניש און

בל־בו׳ניש, אז עס איז די גאלל צו פערליערען...

נור אפפען זעננען נישט די איינציגע ברואים אויף דער וועלט; עס איז דא א שפאר ביסל קאלבער אויך... מהייל זעננען אפילו מחברים. קענט איהר נישט — „קאלבערנע יוצרות״? די קאלבער זעננען גוטע בעשאפענישען....

עס איז א פערגעניגען מיט זיי צו רעדען! אז דער הימעל שפאלט זיך, האט נאך קיין איין עקרה נישט קיין געשריי געטהון: קאלב! און דאך ווערען קאלבער געבוירען, אבי געזונד! זיי קוממען אויף דער וועלט אהן שיר־המעלות׳ן, אהן א דאקטאר, אהן א הייבען און דאך איז זעלטען, א קאלב זאלל פערבאקקען ווערען, אדער נישט ארויסקוממען צו דער צייט... א לייטיש קאלב בעגעהט זיך אהן ו׳יקקעל־שנירען, אהן וויגעליך, אהן רייט־שטייה־און זיצ־באנקלעך, און, איידער מען קוקט זיך אום, עס שפרינגט שוין אויף אללע פיער און שרייט: „מע!״. פאר קאלבער זעננען נישט פערהאנען קיין תלמוד־תורה׳ס, קיין חדרים, קיין שוהלען; אומגעלערנט, אומגעצויגען שפרינגט דערפון ארויס איין אקס... האבסטענס א קוה! עס האט באלד אפפען אללע חושים, הארטע קאפיטעס, לאנגע אויערן און שפיציגע הארנדליך און עס הייבט באלד אן צו זאגען די קאלבערנע יוצרות!

אזא קאלב איז קיינמאל נישט מסופק! קוים איז עס ארויס אויף דער ליבטיגער שוין, ווייסט עס שוין, אז מילך איז נישט קיין קאלליך. וואסער קיין עססיג און אז הארנער קוממען צו ניץ, נישט דוקא ווען מען האט רעבט...

דאס איינציגע, וואס א קאלב דארף, עס זאלל ווערען א לייט, איז — די מוטטער זאלל עס אבלעקקען! אין דער ליטא איז א מנהג, אויסצושמירען יעדעס ניי־געבוירען קאלביל מיט האניג, די מוטטער זאלל עס וועללען גוט אבלעקקען. אין דער ליטא, א פנים, זעננען דא א סך עמאנציפּערטע קיה, וואס גלויבען נישט, אז די נקבה איז בעשאפען געווארען נור קינדער צו לעקען, און בענוצען אפשר די צונגען אויף בעהאלטענע אסיפות... ביי אונז ווייסט מען פון קיין האניג נישט און דאך זעננען אללע קאלבער אזוי ריין אבגעלעקט, אז עס חאפט אן ביי׳ם הארץ...

קוים איז דאס קאלב אבגעלעקט, פערמאגט עס שוין אללע פראוועס פון איין אקס, און קענן אללע שבע־חכמות, וואס איין אקס דארף קעננען... הלכות שחיטה לערנט עס נישט... „די לצרה בשעתה!״, אז דער חלף וועט א בליץ טהון, וועט שוין ליכטיג ווערען אין די אויגען; די רעשט זאבען האט עס שוין בירושה! קיין שום מלאך, אפילו נישט ד ע ר פון טשאלענט, וועט נישט אריינקריבען צון א קוה אין בויך אריין, צו שנעללען א קאלבעל אונטער דער נאז, עס זאלל פערגעססען די קאלבערנע יוצרות און מוזען ערשט געהן אין חדר אריין צו׳ן אקס זיך לערנען אלף־בית;

און דריבער זעננען די קעלבער אַזוי גוט!

אַ קאַלב ווערט נישט פּערזייגט (אויב עס איז אַ חסרון)! מען ענטוויינט עס באַלד! עס ליידט קיין צרות נישט פון אומריינע פּלאָשליך און עס פּערדאַרבט זיך קיינמאָל נישט דעם מאָגען...

דעריבער טרעפען מיר נישט ביי קיין קאַלבער קיין מרה־שחורה, קיין אפיקורסות, קיין וועלט־שמערץ און עס ווערט קיינמאָל נישט וויססען, אפילו וואָס דעקאַדענטיזם איז... אַ געזונד קאַלב ווייסט נור קאַלבערנע יוצרות...

אַ געזונד קאַלב, אויב עס איז פּאָעטיש, איז עס פּאָעטיש פּראָסט און איינפאַך! מיט איין „מע" פיהרט עס דורך אַ וועלט! דער אייגענער „מע" איז אַמאָל טיעף ווי אַ ים, אַמאָל הויך ווי דער הימעל, אַמאָל לויטער ווי אַ טראָפּפען טוי אויף אַ בלאַטטעל פון אַ רויז, און אַ מאָל אַזוי ווייכהערציג און געטריי, אַז מען מוז עס מוחל זיין די קאַפּיטים...

קיין קאַלב ווערט זיך נישט אויפשטעללען שטאַלץ אויף צוויי פיס, ווערט נישט פּריווען זוכען קיין נייע וועגען, קיין נייע ווערטער; קיין איינציג קאַלב זעצט זיך נישט אַנידער איבערקלעהרען, אפשר נישט „מע"?!

קאַלבערנע יוצרות געהען פון הארץ אַרויס, פון דער שלינע אַראָב! גאָר אָהן פילוסופיא! די שפּינען וועבט, די ביען גיט האָניג, און דאָס קאַלב מאַכט: מע!

און עס מאַכט נישט קיין סיסטעם, עס זוכט קיין האַרמאָניע, קיין צוזאַמ־מענהאַנג... קיין טענדענץ... „מע!" איז — „מע".

עס שטעקט אין איהם נישט קיין בעהאַלטענע כּוונות, קיין שפּיציגער פייל, קיין פּערסמטער וויטץ, און בפרט נאָך קיין געפּאָהרליכע אידעע... אַ קאַלב איז בטבע גוט, עס וואָלט שטאַנדיג געלעקט און געלויבט, מע! און מע!... ברענגט מען עס ווייטער פון געדולד אַרויס — האָט ער פּאָדקאָווים!...

גלויבט מיר, ווען אַלכּסנדר קיעלאַנד זאָלל געבוירען ווערען אין איין אָבאָרע— וואָלט מען איהן אויך בעססער פּערשטאַננען!

נור ביי די אַללע מעלות טובות קאָנן קיין קאַלב נישט אַכטונג געבען... עס ווייסט אַ מאָל נישט וויפיעל דער זייגער איז, ווי דער קאַלענדאַר האַלט... אויב עס מאַכט זיך אַ שרפה, געהט איהן אפילו נישט אָן, ווער עס לייגט אונטער, ווער עס ווערט נעהמען אַססעקוראַציע, נור — ווען די אָבאָרע ברענט, מאַכט עס: מעממע! שפּרינגט עס אין פייער אַריין און קומט אום על קדוש השם!

עס זעננען נאָך פּאָרהאַננען תלמידים קאָטץ!

אללע ל״ג בעומר טאַפּיעט מען איין אלטע — און טאָג טאָגליך ווערען געבוירען יונגע קאָטץ און דאָס טין וואַקסט אויך ווי אויף הייבען.

מיט קיין קאַץ וועט איהר קיינמאָל נישט דורכקוממען, איהר וועט זי קיינמאָל גאָר נישט אויסלערנען...

די אַלטע אַיינגעשרומפּענע, שטאָנדיג בעשאָפטיגטע צייט זיצט ביי'ם ראָדעל און שפּינט איהר אייביג לאַנגען, פערשיעדען־פאַרביגען פאָדען...

און דאָס פרייליכע פעליטאָנישע קאָציל מיינט, אַז דאָס שפּינט מען איהר אַ שפּיעלעכיל, עס שפּרינגט צו פעליטאָניש לוסטיג, און ווילל אַרויסחאַפּען די קנויל פון דער שויס, שפּיעלען זיך מיט איהר אין באַלל, פערוואַרפען אין שפּייקאַסטען, פערשלעפּען אין אַ מייזענ־לאָך!

אוי קאָץ, קאָץ! דאָס שפּינט מען דיר תכריכים!

הורמוז און אַהרימון.

לויט דעם פּערסישען גלויבען, עקזיסטירען צוויי גאָטטער: איינער הורמוז (להבדיל אונזער יצר טוב) אַ גוטער גאָטט, חאָטש צו'ן אַ וואונד צו צולעגען. ער בעשאַפט נור — ליכט, באַרעמהערציגקייט, פערשטאַנד און נאָך אַנדערע גוטע זאַכען צום מענשליכען געברויך.

דער צווייטער — אַהרימון, (אונזער יצר הרע, נישט אויסגערעדט זאָלל עס זיין!) אַ שלעכטער גאָטט, װאָס האָט ליעב פינסטערניש, ווי אַ מוילוואָרף אָדער אַ פלעדער־מויז, איין אַכזר ווי אַ טאָרקוואַמאַדאָ און אַ גוטער פריינד פון נַעֲרָנִים, וואָס טאַנצען אויף הינטער־פיסליך. מיט איין וואָרט — פאַר אַזאַ גאָטט, זאָלל גאָטט שומר ומציל זיין!

איהר פערשטעהט אַלליין, אַז ווען נישט אַהרימון, וואָלט די וועלט געווען אַ גן־עדן: מענשען וואָלטען געלעבט, ווי ברידער פון איין צוויללינג, און אפילו מאַנן און ווייב וואָלטען זיך קיינמאָל קיין שלעכטס נישט געוואונשען; מענשען וואָלטען אַרומגעלאָפען אין די גאַססען און געזוכט, נישט קיין געשאָפטען, נישט קיין שווינדעל צו מאַכען, נור טאַקי מצות און מעשים טובים: מען וואָלט גערופען: „ווער איז נאַקיט, וועל'מיר איהן קליידען; ווער איז הונגעריג, וועל'מיר איהן שפּייזען; ווער האָט דורשט — וואַססער, וויין, קאָניאַק... וואָס איינער ווילל! גאַנצע פאָססער כרמל!

אויפ'ן היידעלבערגער ביער־פאַסס, וואָלט געשטאַננען אויפגעשריבען „כל דכפין

יתי ויכול" פונקט, להבדיל, ווי אין אונזער הגדה.

אונ די ווייבער וואָלטען נים געטראָגען אויף די קאָפּף קיין פליגעל פון עקסטרא דאַרויף געשאָססענע פייגעל! עס וואָלט נור געוועזען אַ פראַגע, צו מען מאָג שמייסען — — אין באָר!

אונ פערקעהרט, — וואָלט געוועזען נור איין אַחרימון, וואָלט די וועלט געוועזען אַ גיהנם, וואָס וואָלט אַרומגעשווימטען ווי אַ שיף אויף אַ ים פון מענשענבלוט אונ וואָלט פערשפּרייט אַ ריח פון געבּרענט, געבראָטען אונ געריי׳בערט מענשענפלייש אין אַללע זיעבען הימלען...

אונ, אויב די וועלט איז נישט קיין גן עדן אונ נישט קיין גיהנם, אויב פון צייט צו צייט לעשען זיך אויס די אויטאָדע־פען, עס פערשטומט דער קלאַנג פון קייטען אונ די אַרמאַטען בריללען נישט אָהן אויפהער; אויב נישט אַללע וועג־ווייזער אויף די טראַקטען זעננען תליות, אונ עס מאַכט זיך אַ מאָל איין אסיפה אין האאג, וואו מען רעדט וועגען שלום; אויב עס עקזעסטירט אין איין צייט תפיסות אונ שפּיטאָלער, חברות פון צער בעלי חיים אונ אַנטיסעמיטען, וועלט־קאָנגרעססען אונ שאָוויניזם, אויב די בורען שיקקען איבער די ענגעלענדער אַ גראַטולאַציאָן צום נייעם יאָהר מיט אַ פודדינג (אַ מין ענגלישער קוגעל) אין אַ קאַרטעטש, — איז עס דעריבער, ווייל הורמוז אונ אַחרימון עקזעסטירען ביידע אין צייט, אונ איינער קליצעט דעם צווייטען דאָס וואַססער אונ שפּייט איהם אין דער קאַשע אַריין.

דאָס אַלץ ווייס איך, נישט אַזוי פון אַלטע פערסישע ביכער אין פערשיעדענע איבערזעצונגען, ווי פון מיינס אַ בעקאַנטענס מויל, פון איין אַלטען פּערסער, וואָס וואַהנט ווי־זאַ־ווי אין איין הויז מיט מיר; מיט וועלכען איך האָב זיך צופעליג בעקענט אונ מיר האַלטען זיך פון דעמאָלט אָן צוזאַממען, ווי צוויי לאַנג־נאָזיגע, וואָס קאָננען גלייך נישט ליידען, ווי הינד ביללען... אונ מיר פלוידערן גאַנץ אָפט...

ווענן איך טרעף מיך מיט'ן פערס, בעגריסען מיר זיך גאַנץ הערצליך.

— וואָס מאַכט אייער אַלטער? פראָגט ער מיט אַ שמייכעל, אונ איך אָנטפער מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען:

— דערווייל, שטילל! אונ הורמוז וואָס מאַכט?

— ער וועט אויספיהרען! — איז זיכער דער פערס, — ער מוז אויספיהרען! אונ דער אַלטער אָפּטימיסט שנייצט זיך הויך אונ מיט אַ זיכערקייט די נאָז, אונ ווישט זיך איבער דאָס גאַנצע פנים מיט אַ רויט פולאַרען טוך, וואָס וואָלט געגוג געוועזען הורמוזען פאַר אַ פאָהן.

איינמאָל דאָך איז ער נישט זיכער געוועזען.

— ווער ווייס, — זאָג ער, — ווער ווייס! אַחרימון איז חיטרע, זעהר חיטרע! פּפיפיג, ווי עס קאָנן נור זיין!... כל זמן אַחרימון האָט געפיהרט איין

אָפּפּענען קריעג מיט הורמוזען, בין איך זיכער געוועזען, אז עס מוז קוממען אמאָל הורמוזעס אייביג־לאַנגער טאָג, נאָך וועלכען עס וועט קיין נאַכט שוין מעהר נישט זיין! איך האָב אָבער בעמערקט — — —

— וואָס האָסט דו בעמערקט?

מיר זעצען זיך אויף אַ באַנק, (עס איז זוממער אונ אין אַ גאָרטען געוועזען) אונ דער אַלטער פּערס זיפצט.

— איך האָב בעמערקט, — זאָגט ער —, אַז אחרימון האָט זיין טאַקטיק פערטווישט אונ איז ווירקליך שוין געפעהרליך געוואָרען... ער שווינדעלט! ער פּער־שטעלט זיך! ער מאַכט זיך פאַר הורמוזען אונטערטהעניג, האָניג גיעסט זיך איהם פון מויל, אונ נאַרט איהן אָב פון קאָפּף ביז פיס... הורמוז, דער גוטער, לאָזט זיך גענאַרען...

— איז עס מעגליך?

— האָר, — מאַכט דער פּערס, — איך וויל דיר אַ פּאָר ביישפּיעלען געבען פון זיין טאַקטיק:

אַט, למשל, פערצייטענס, אַז הורמוז האָט געוואָלט דער וועלט אַ גרויס פערגניגען מאַכען, איין איבעראַשונג, אונ בעשאַפען אַ זעלטען שאָנע פרוי, פלעגט קוממען אַחרימון אונ, להכעיס, אַגריהרען זי מיט דער אומריינער האַנד ביי'ם שטערן, ביי'ן אַ באַקק, אונ געגוג; — דער שאָנהייט וואַקסט שוין דערפון אַרויס אַ האָרן, אַ קראָץ... נור וואָס העלפט עס איהם? הורמוז דערזעהט עס באַלד, שיקט אַ שטראַהל פון זיין גענאַד, דער האָרן פאַלט אַראָב, דער קראָץ פערהיילט זיך, אונ די שאָנהייט ווערט נאָך שאָנער, נאָך ערהאַבענער... היינט טהוט ער אַנדערש; ער טהוט, גלייך ער איז צופריעדען אונ גליקליך מיט אַללעם, וואָס הורמוז טהוט!

ער האַפּט אויף זיך אַ פראַק אונ אַ צילענדער, בעוויזט זיך פאַר דער פרוי אונ זאָגט מיט אַ זיססען שמייכעל: מאַדאַם (אָדער פריילין) איך גראַטולירע אייך מיט מיין העררען הורמוזעס גענאַד! איהר זייט עס ווערט... די גאַנצע שטערב־ליכע וועלט דאַרף קניען פאַר אייער אונשטערבליכער שאָנקייט!

אונ שוין! פון דער שאָנהייט ווערט אַ קאָקעטטע, אַ קאַלטע הערצפרעס־סערין...

הורמוז, למשל, האַפּט זיך אַמאָל אויף אונ דערזעהט, ווי איין אָרימאַנן אַרבייט שווער אונ האָט קיין פרנסה נישט. אַ גוט האַרץ האָט ער, געלד אין אוצר פעהלט נישט, האַפּט ער עטליכע קאָפּיקעס אין אַ זאַקקיל אונ וואַרפט אַראָב דעם אָרימאַן...

פריהער פלעגט אַחרימון שיקקען גזלנים אָדער גנבים, אָדער אַ שׂרפה,

וועק צו נעהמען דען גוטען גאָטס מתנה ביי׳ם אָרימאַנן. עס האָט אָבער נישט גע־ווירקט; הורמוז הייבט אָן געבען און געבען, און וויל ער, שטעלט ער גאָר דאָס מזל ביי׳ם אָרימאַנס טהיר, און דער ווערט רייך און גליקליך! היינט טהוט אחרימון אַנדערש.

הורמוז האָט געגעבען איין אָרימאַן שטיבע קאָפּיקעס, זעהר גוט! ער קריעגט זיך נישט מיט׳ן אָלטערן ברודער! פערקעהרט. ער לערנט זיך נאָך אָב פון איהם, ער וויל אויך אַ גוטער ווערען! און ער וואַרפט צו דעם אָרימאַן נאָך אַ פּעקיל — און סאַמע גאָלדענע ראָנדליך!

פון אָרימאַן ווערט אַ גביר, דער זאַקק מיט גאָלד וואַקסט, און, וואָס מעהר ער וואַקסט, מעהר מאַגנעט ווערט ער, מעהר ציהט ער צו זיך צו! און דער גע־מאַכטער גביר צווישען סאַמע אָרימע לייט, קאָנן נישט זיין גליקליך! ער קאָנן אפילו נישט רוהיג שלאָפען... די אָרימע לייט אַרום שלאָפען אודאי נישט!...

הורמוז וויל עמיצען געבען אַ גוטע זאַך, למשל — גבורה, אַ האַרץ פון אַ לייב! — אַזוינער קומט צו נוץ יעדעם פאָלק, יעדער צייט! —

פערצייטענס פלעגט אחרימון וועללען אַזוינעם אומברענגען, קוילען; ער פלעגט איהם אָנשיקקען גאַנצע מחנות מיט רוחות און שדים, זיי זאָללען איהן חאַ־פען און עס זאָלל פון איהם קיין זכר נישט בלייבען, נור הורמוז פלעגט נישט לאָזען; געגען די מחנות פון שדים און רוחות שיקט ער מחנות מלאָכים; זיי פער־יאָגען די שדים מיט די רוחות צוריק אין גיהנם אַריין און דער העלד בלייבט העלד. היינט פיהרט זיך אחרימון אַנדערש —

הורמוז גיט גבורה, אַחרימון דערלעגט נאָך אַ ביסל און פון אונזער בע־שענקטען פון הורמוז ווערט איין אַוואַנטורניק, אַ פּרא־אָדם, וויל עס שפּאַרט איהן די קראַפט, דער איבערשפּאַנטער כח, און אויפ׳ן אָרט פון נוצען, ברענגט ער דען גראָסטען שאָדען!...

די זונן געהט אונטער און דאָס איז די האָכסטע צייט אַ היים צו געהן פאַר׳ן פערם; ער געזעגענט זיך:

— נאָך דאָס — זאָגט ער, אויפשטעהענדיג, — וויל איך דיר זאָגען: אַ מענש דאַרף עססען, הנאה האָבען פון עססען, בעשאַפט איהם הורמוז אַ דאַרם — אַ קישקע; מען דאַרף זי נעהטיג האָבען, אָהן איהר איז נישט צו לעבען! וואָס טהוט אחרימון? ער וועט דאָך ביין אַ מענש די קישקע נישט אויסשניידען — גיט ער צו אַ בלינדע קישקע, נאָך אַ שטיקל! און דאָס שטיקל איז שוין אַ גע־פאַהרליכע זאַך, דערפון קראַנקט מען שוין!

. . . .

דער פערט איז אוועקגעגאנגען, און איך האב געקלערט: צו איז ער ניט גערעכט?

הורמוז, אדער דער יצר טוב, גיט אונז אריין א געפיהל צו ליעבען אונזערע נאהנטע, אונזער פאלק, אונזער ארים פאלק, פאר וועלכען מיר וויללען ארבייטען און אפפערן זיך; וואס טהוט אחרימון אדער דער יצר הרע? ער דערלעגט נאך א ביסל געפיהל, עס ווערט פון נאציאנאליזם — שאוויניזם, פון רייכען געפיהל איין עקעלהאפטער שארלאטאנען-פאנאטיזם, וואס ווארימט נישט און לייכט נישט, נור ברענט אין דער פינסטער און קאן אונז אללײן פערברעננען!...

איין ארים פערוואגעלטער נע-ונד'ניק זוכט זיך א דאך איבערן קאפף, א רוהיג שטיקעל ארט, וואו זיך אנידער צו לעגען, וואו די ביינער אויס צו רוהען, אום אויפ-צושטעהן מיט אללע גלייך, צו דער נייער ארבייט,— אללע פאר אללע!... דען גדאנק האט איהם איינגעפלאסט הורמוז... וואס טהוט אחרימון? ער מאכט פון דאך, פון רוהע-בעט, איין אייביגען, הויכען צוועק, א אידעאל און מיר...

מיר האבען זיך צוריק גערוקט אויף א הונדערט און צוואנציג יאהר!
און עס איז ווירקליך א שאד די צייט!

שמאי ראטמאנן.

איהר קאנט שמאי ראטמאנן? געוויסס!
נאכטען, שטעלט אייך פאר, טרעף איך איהן אין גאסס.
— שמאי! רוף איך; ער הארט נישט. איך מאך מיט דער האנד, ער זעהט נישט, ווי א גולם שטעהט ער, מיט אפפענע, שטאארע אויגען; איך חאפ איהן אן ביי'ן עקסעל:
— גאטט איז מיט דיר, שמאי!
ער חאפט זיך אויף, ווי פון שלאף.
— א נייע אידעע! שמייכעלט ער.
א וואונדערליכע זאך די נייע אידעען! ווי דאס ווערט געבארען!
א מענש, ווי אללע מענשען; א פריאגטער, וואס דארף, און גאנץ אפט, אללער-ליי געלדער — פרנסה-געלד, דירה-געלד, מלמד און לעהרער-געלד, חוץ אנדערע

געלדער, — אזא מענש פאַלט פלוצים אוועק אין מיטטען גאַסס — א גולם! איין אָפּפּען־מויל, אָפּפּענע אויערען, אונ ער האָרט נישט, אונ ער זעהט נישט, אונ פיהלט נישט!

וואָס איז? עפּיס אין מוח, אין אַ פינסטער בעהאַלטען ווינקעלע, שפּינט זיך אונ וועבט זיך אַ נייע אידעע.

אונ זי וועבט זיך אונ שפּינט זיך אָהן זיין ווילען, אָהן זיין וויססען, אונ, מעהרסטענטהיילס, נישט פיר זי'ן טובה וועגען...

איך קענן אַ סך, אַ סך מענשען, וואָס אידעען האָבען זיי איבערגעפיהרט...

ראובן האָט געקלערט, אונ געקלערט ביז ער איז געפאַללען אויף אַ נייער המצאה, אונ איז אריין מיט אייגען אונ פרעמד־געלד...

שמעון האָט זיך איינמאָל פערטראַכט — פערטראַכטערהייט האָט ער זיך עפּיס אָרוים געחאַפּט, אונ פון דעמאָלט אָן, יאָגט מען איהן אונ מען פלאָגט איהן פון אללע זייטען, מען וואַרפט איהן נאָך שטיינער אין גאַסס...

לוי איז גאָר אראָב פון זיננען, אונ ווענן נישט דאָס ווייב זיינס, וואָס לאָזט פון איהם קיין אויג נישט אראָב, וואָלט ער שוין לאַנג געהאַנגען ערגיץ אויף אַ בוידעם.

יהודה, חאָטש קיינער ציעפּט איהן נישט, לויפט, צייט ער איז געפאַללען אויף עפּיס אַ וואונדערליכע אידעע, ארום ווי משוגע אין די גאַססען, אונ שרייט „געוואַלד!"...

אונ זבולן, דען מוזט איהר אויך קעננען, זייט ער איז אויפ'ן קאָפּף געפאַללען, געפאַלט איהם נישט דאָס ווייב, קענן ער נישט זיינע אייגענע קינדער, עסט ער נישט אונ טרינקט נישט, אונ געהט קריעה־בליעה — אונ וואָס וויל ער? געהט פרעגט איהן!

אונ פון דעסטוועגען, האָב איך אַ שרעקליכען חשק צו נייע אידעען! ווער ווייס? צווישען איבערגעדרעשען שטרוי קאָנן זיך דאָך אַמאָל געפיננען אַ קאָרנדעל ווייץ, אונ צווישען מיליאָרדען נייע אידעען, קאָנן זיך דאָך געפיננען איין אמת'ע אידעע.

אונ געפינט זי זיך, ווער קאָנן איבערעכענען דען שאָדען, אָדער דאָס גוטס, וואָס אַ נייע אידעע קאָנן ברענגען מיט זיך?

עס קאָנן זיין אַ בליץ, וואָס וועט אויף אָרט אונ שטעלל פערשווינדען... עטליכע שאָקק בלינדע היהנער וועללען גאָר נישט וויססען פון איהם, אונ לייקענען שטיין אונ ביין, אונ עס קאָנן זיין אַ דוננער! אונ אַ דוננער איז שוין ניט קיין קלייניגקייט; ער קאָנן אריינשלאָגען אין זאַמד פון סטעפּ אונ אויסדרעהען נור אַ גלאָזען ראָהרעל, אריין אין ים אונ אויסגעהן ווי אַ ליכט; ער קאָנן אָבער אויך אריין

שלאָגען אין אַ הויז, און אָנמאַכען — גאָטט וויים וואָס פֿאַר אַ שׂרפֿה... איידער עס קומט די פּאָזשאַרנע קאָמאַנדע, קאָנן פֿון אַ שטאָדט נישט בלייבען אַ שטיין אויף אַ שטיין...

גאָטט מיין איינציגער! אַ נייע אידעע קאָנן דאָך גאָר אָנטפֿערן אויף די אַללע ביטטערע פֿראַגען, וואָס פֿרעססען אונז אוים דעם מוח פֿון די קאָפּף; אויף די אַללע רעטעניזשען, וואָס דרעהען אונז, ווי די עגבאָר אין די געהירן — ווער ווייס!

און דער, דער שטעהט פֿאַר מיר און שמייכעלט: אַ נייע אידעע!

איך כאַפּ איהם אָן ביי אַ לאַץ:

— זאָג!

— דאָ, אין מיטטען גאַסס?

איך דאַנק גאָטט, וואָס מיר זעננען נישט ווייט פֿון אַ קאָנדיטאָריי...

* *
*

נאָך עטליכע שלוק טהעע, ווייס איך שוין אין וואָס עס געהט.

די וועלט וועט זיך נישט איבער קעהרען, אויך וועט זי נישט פֿערברענט ווע־רען, עס וועט אפילו קיין שטורם־ווינד נישט זיין, וואָס זאָל דעם שטויב פֿון די גאַססען יאָגען אין די אויגען אריין...

שמאי ראַטמאַנן וויל נור מאַכען אַ נייע חברה!

אייגענטליך — אויך גוט!

— פֿערשרייב מיך!

— שוין!? וואונדערט ער זיך, דו ווייסט נאָך נישט וועגען וואָס עס געהט!

— אַלץ איינס! זאָג איך — מיר דאַרפֿען נייע חברות; שלעכטע, גוטע, נאַר־רישע, קלוגע, אַבי חברות, אַבי עס זאָלל נישט זיין טוידט, זאָלל זיך רודען... און צונד זאָג וואָס דו ווילסט!

— איך וויל, — זאָגט ער, גרינדען אַ חברה דענקער!

— דענקער?

— יאָ, איינפֿאַך, דענקער...

— נאָך וואָס?

— האָר... נור, איך מוז האָבען אַ גאַנצע פֿאָררעדע.

— נאָך בעססער! פֿאָררעדען האָב איך ליעב ווי דאָס לעבען, ווענינגסטענס — מעהר אַלס די ביכער... די פֿאָררעדע איז זעלטענער געגוסמען...

— דו מאַכסט חוזק, בעלעדיגט זיך ראַטמאַנן.

— און דו האָסט מורא פֿאַר לצנות? דו, אַ מענש פֿון נייע אידעען? דו דאַרפֿסט דאָך זיין גרייט אויף שטיינער, אויף פֿויסטען, אויף פֿייער און וואססער...

— דאָס אַלץ — אָנטפֿערט ראַטמאַנן, שאַדט נישט! דאָס זעננען, געוואָהנליך, נור די הייבען, אויף זעלבע אידעען וואַקסען! נור חוזק מאַכען, דאָס שטאַכען מיט נאָדלען, דאָס קאָנן אַ מענש, האָטש ער איז גרייט צום אויטאָ-דאַפֿעען, איבערשרעקקען...

— איז נישט, נו! איך שוויג שוין, פֿערצעהל!

און ראַטמאַנן פֿערצעהלט.

בעמערקט האָט ער, ראַטמאַנן, אַז אַלץ האָבען מיר ליעב, נור נישט צו קלערען.

— ווי הייסט?

— גאַנץ איינפֿאַך, מיר זעננען פֿויל, שרעקליך פֿויל! אַזוי צו ליעגען אויף דעם פֿרישען גראָז און יאָגען די וואָלקען אין הימעל...

— אָדער, — האָק איך איהם איבער, — זיטצען און עססען און טרינקען.

— עט! מאַכט ראַטמאַנן, עססען און טרינקען האָט מען וואָס אַ מאָל ווייניגער, מען איז יוצא מיט אַ „יהי רצון“, — גלייך מען וואָלט געגעסען, גלייך מען וואָלט געטרונקען; נור וואָלקען אין הימעל פֿעהלען נישט, און אַללע מאָגען קוקען.

ליעגען מיר טאַקי און קוקען... טהייל שטודיערען מכלומר'שט אַסטראָנאָמיע און צאָהלען די שטערן: איינס, צוויי, דריי... ווי ווייט איינער קאָנן!

מאַכט זיך אַ שטורם, שפּרינגען מיר אויף די פֿיס, — דעמאָלט זעננען מיר גרייט — צו ענטלויפֿען!...

וואו אַהין?

וואו דו ווילסט! רעכטס, לינקס, ווייטער אָדער צוריק, נור עמיצער זאָלל זיין דער וועג-ווייזער, דער ערשטער לויפֿער, דער טריק! (באָק).

מיר קאָננען געהן, מיר קאָננען, אפילו מיט די געשוואָללענע פֿיס, לויפֿען, אַלץ-איינס וואו אַהין, נור צוויי זאַכען: ערשטענס זאָלל זיין אַ טריק, און צווייטענס זאָלל ער זיך ניט אָבשטעללען און נישט פֿראָגען אונז אַלליין: וואו אַהין? קלערען האָבען מיר פֿיינד, טראַכטען איז סם!

אין יעדען אונגליק, אין יעדער שלעכטער צייט, קוקען מיר זיך אום, צו וועט זיך בעווייזען אַ זייל, פֿון פֿייער צו פֿון וואָלקען, נור אַ זייל, וואָס זאָלל זיך פֿאַר אונז רוקקען און ווייזען דעם וועג.

קומט אַ משה, לאָזען מיר שטעהן די טאָפּ מיט פֿלייש, מיט די ציבעלים אין מצרים און געהען איהם נאָך אין מדבר אריין; אין מיטטען

וועג וויללען מיר מאַכען זיין אַנדערען ר א ש און — צוריק קיין ג ש ן!...

משה פערזוימט זיך אויפ'ן באַרג סיני, אונזערע ווייבער האָבען ציערונג, — אַ הער! וועט זיין אַ גאָלדען־קאַלב!

אַ שלוק טהיי און ר אַ ט מ אַ נ ן רעדט ווייטער:

מען זאָגט, אַז צייטען בייטען זיך, נישט וואָהר! דער איינענער האַסס צום קלערען, צום טראַכטען, צום מיַשב זיין; מיר זעננען פויל ווי מיר זעננען אַ מאָל געוועזען.

מיר האָבען ליעב דען שקר, נישט נור דערפאַר, ווייל ער איז אויסגעקאָמט, אויסגעפוצט און שמעקט פון פערפומים, נור ווייל ער איז זיכער, און זאָגט אַלץ אויף זיכער, גלייך ער וואָלט דערביי געוועזען. אַ מזבח פאַר גאָטט? — וואהל, קוילען מיר קאָלבער! פאַר'ן מולך — נאָך בעססער! קינדער צום פערברענגען פעה־לען נישט, — ווי עס איז — נור זאָגט בפירוש, וואָס אידר ווילט, קלערט נישט און הייסט נישט קלערען!

א מ ת וואָלטען מיר אויך אויסגעהאַלטען, נאַטירליך זאָלל זי פריהער זיך אָבשניידען די נאָגעל און נישט אויסדראַפען, רעדענדיג, די אויגען; זאָלל זי נישט ארומגעהן נאַקעט און באָרפוס אין די גאַססען, חבר'ן זיך מיט שניידער־און שוסטער־יונגען... נאָך עפּים: אין וואָס וואָהנען מיר? אין שטרויערנע, הילצערנע און ווענן אפילו שטיינערנע, נור אין אַלטע, אויסגעטרוקענטע הייזער — זאָלל זי נישט ארומ־געהן מיט'ן פלאַקקער פייער אין דער בלויזער האַנד... אַ קליין־ליכט'ל אין אַ גרויסען לאַמטערן איז זיכערער... קאָליערטע גלאָזער — שאָנער און בעססער! נישט די אמת איז געפאָהרליך! צי די ערד דרעהט זיך אַרום דער זונן צי פערקעהרט, איז דעם רב מיט דער רביצען אַלץ איינס, נור ווי מען האָט געזאָגט, אַזוי זאָלל זיין! נאָך וואָס גאָר ק ל ע ר ע ן אַנדערש!

די פראַגען, די רעמעַנישען, דאָס קאָפּברעכען, ד אָ ס האָט רב און קהל פיינד...

— וואָס האָסט דו זיך געחאַפּט אָן רב און קהל?

— און ווער איז בעססער? יעדער מענש, אפילו דער שאָנסטער און דער בעסטער, לאָזט זיך איבער אַ שטיק אָרט אין מוח, אַ שטיק „קדשי קדשים"; אַהין לאָזט ער קיינעם און זיך אַלליין נישט צו, דאָרט טאָר מען נישט אַקקערן, נישט זייען, נישט ריהרען דען אַלטען ווילדען דאָרן, וואָס צעוואַקסט זיך, ווי אויף הייבען...

שלעכטע צייטען... ווייבער עמאַנציפּירען זיך, און וויללען די אוירינגליך

אויף גאָלדענע קאָלבער נישט געבען; די נביאים זענגען איינס ביי איינס געשטאָר־בען, — דעם פּראָפּעססאָר פאַלב געראָטה איין מיל אויף הונדערט מאָל; מלאָכים בעווייזען זיך נישט; זיינט די באַרשט האָט אַרוים געיאָגט פון שטוב דעם בעזעם, האָבען די כשוף־מאַכערי'נס נישט אויף וואָס צו רייטען, גורל־וואַרפען איז אויס מאָדע, עס פּאַסט פאַר אַ יונגען באָקפיש צו רייסען בלאָטטליך פון באָז: יאָ ליעב, נישט ליעב! אָדער פאַר אַ שיללער, ער זאָלל דאָס זעלבע טהון אויף די קנאָפּ פון מונדיר, נור דאָס זעננען ליעבעזאַכען און יונגע לייט... אַלטערע מענשען, און, למשל, ביי געזעלשאַפטס־פראַגען, געהט עס שוין נישט!

וואָס־זשע טהוט מען? צולעגען קאָפּף גלוסט זיך דאָך נישט, האָבען מיר ער־פונדען נייע כשוף'ן, נייע גורלות...

כללים הייסט עס, דעוויזען, קלינגענדיגע וואָרטער!

וואָס איהר ווילט, אַבי נישט קלערען!

יעדער כלל, יעדער דעוויז, יעדעס קלינגענדיג וואָרט איז אַ שטיקל מאַגנעט, וואָס ציהט צו נשמות ווי שטויב!

דער שטויב פון נשמה'ליך, וואָס האַלטען זיך אָן איין מאַגנעט, איז אַ „ראַ־דעל", אַ חברה, אַ פאַרטיי!

אַ גוטע זאַך איז דער דעוויז, און ווי נוצליך איז אַ קלינגענדיג וואָרט! מען האָט דיר אויסגעהאַקט אַ שויב, און דאָס געשריי פון הונגעריגע וואָלף רייסט זיך דיר אין שטוב אַריין און לאָזט נישט שלאָפען, — חאַפּ איין „איזם", אַ קלינגענדיגען „איזם" און פערשטעק דאָס לאָך, וועסט דו ווייטער רוהיג שלאָפען!

עס איז דיר אַ וואָרמעל מיט אַ קופּערן־פּיסקעל אַריין אין אויער, פון אויער האָט זיך עס אַריינגעגנב'עט אין די געהירן, און דליבעט צום משוגע ווערען, חאַפּ אַ דעוויז, און הייב אָן שרייען, למשל:

די וואַכט אַם רהיין, די וואַכט אַם רהיין!

זינגען איז נאָך בעססער! דו מאָגסט אפילו קיין דייטש נישט זיין; שריי, זינג — דאָס וואָרמ'על וועט איינשלאָפען!...

האָסט וועניג קאַנווע אין קאָפּ, דיר אויסצושטריקקען אַ גאַנצען סיסטעם, — אַ קלייניגקייט! מאַך גרויסע לאָכער און פערשטאָפּ זיי מיט דעוויזען, מיט קלינגענ־דיגע וואָרטער און דו ביזט אַ גאַנצער פילאָזאָף, און דו פערשטעהסט הימעל און ערד, דיין אייגען לעבען—אודאי!...

— וואָס'זשע ווילסט דו?

— א י ך וויל ל, — זאָגט ר אָ ט מ אַ נ ן, — מענשען זאָללען זיך נישט אויס־רייסען די געזונדטע אויגען און אַריינזעטצען אויף זייער אָרט קאָליערטע גלאָזליך! מענשען זאָללען זיך נישט פערשטופּען האַרץ און געהירן מיט קלינגענדיגע וואָרטער

און וואָרטליך; איך וויל — מענשען זאָללען קלערען!

— און דיין נייע אידעע?

— מיין נייע אידעע איז מאַקי צו גרינדען אַ חברה אָהן „איזמען", אָהן גלאָו־ליך... אַ חברה פון מענשען, וואָס זאָללען זיך נישט שאָמען, אַרומצוגעהן אין גאַסס מיט פראַגע־צייכען אויף די שטערן; וואָס זאָללען נישט איינרעדען, נישט זיך, נישט יענעם, אַז זיי מוזען אַלץ וויסען, אַז זיי ווייסען אַלץ... אַז זיי קאָננען הייַלען קראַנק...

— וואָס וועט די חברה טהון?

— קלערען וועט זי, שטודירען, אַלץ וועט זי וועללען וויססען, אַלץ דערגרונטעווען...

אַ חברה־מאַנן, אַז ער האָרט אַ קלינגענדיג וואָרט, פראַגט ער זיך און יענעם: וואָס בעטייט עס? וואָס זאָגט עס צו? און זאָגט עס עפּיס צו, צי האָט עס אַ זיכערע היפּאָטעק, צי מאָג מען דערויף שטעללען?

אַ חברה־מאַנן, אַז ער האָרט אַ שפּרוך, פראַגט ער זיך און יענעם: פון וואָס בעשטעהט ער? וואו שטעקט דער כשוף? מיט וואָס ציהט ער צו?

און אויב ער זעהט, אַז עס איז אַ פערבלענדעניש, איין איינגערעדעטע זאַך, שטעלט ער זיך אָב און בעווייזט רעכטס און לינקס, אַז עס איז אַ שקר!

ראָטמאַנן דערהיצט זיך:

— יעדער חברה־מאַנן איז מחויב צו ראַנגלען זיך געגען יעדען שווינדעל, געגען יעדען חלום, געגען יעדעס פּוסטע וואָרט...

— און אויף דעם אָרט פון חלומות און פּוסטע ווערטער? —

— וועט די חברה געבען נייע אידעען...

מיט איין וואָרט ראָטמאַנן וויל פאַרלעגען אַ פאַבריק פון נייע אידעען...

דאָס ווייסט איין גאָטט!

יעדע פאַבריק דאַרף האָבען רוי מאַטעריאַל, — וואו וועט ער עס נעהמען?

און בשעת איך האָר זיינע רייד, דאַכט זיך מיר, אַז איך זעה אַ וואונדערליך־בילד אין דער לופט.

אַ ווילד ברויזענדער ים — אַ שיף איז אין געפאַהר, איין פאַליע וואַרפט זי צו דער צווייטער; נישט ווייט זעננען ראַפּפען און פעלזען, זי קאָנן זיך לייכט אָנשלאָגען און צערשמעטערט ווערען; און דער הימעל ווערט וואָס אַ מאָל פינסטערער, די לעצטע שטערן פערשווינדען, די מענשען זעהען איינער דעם צווייטען נור ביים בליץ... און נאָך יעדען בליץ — געהט אַ דונער...

און נישט נור די שיפסלייט ווילען רעטטען די שיף, — אללע רייזענדע אַר־בייטען מיט... קופּקעליך דערשראָקענע מענשען, דערשראָקענע און דענערוויערטע; אין מיטטען יעדען קופּקעלע רעגיערט איין אַנדערער, הייסט טהון עפּיס אַנדערש, און דער עולם פּאָלגט און אַרבייט מיט די לעצטע קרעפטען... און ווערט דער עולם מיעד, שרייט מען פון דער מיטט אַרוים עטליכע הויכע, קלינגענדינע, הייסע וואָרטער, און דער עולם דערהיטצט זיך, בעקומט נייען כח, און אַרבייט ווייטער און ווייטער...

נור אָט רייסט זיך אָב איינער: —

— מען טהוט אָהן פערשטאַנד, אָהן וויססען, מען טהוט נור דורך קלינגענ־דיגע הויכע וואָרטער — „איזמען", און „איזמען" —

— קלערען דאַרף מען!

און ער בייגט אַוועק אָן אַ זייט, די שיף קנאַקט, דער דונער שלאָגט און שלאָגט, מענשען אַרבייטען מיט'ן לעצטען אָטהעם און ער — ער קלערט...

וועגען יודישער חוצפּה.

עס איז פשוט משוגע צו ווערען!

וואָרום באמת — וואָס טהוט מען?

געלד אויף באַלער, ווערט וואָס אַ מאָל וועניגער! נייע שאַנסאָנעטקים, מען זאָלל קאָננען האָבען איין אָבענד יצר הרע פאַר אַ רובל, קוממען נישט. נייע קלוי־נען — דער צירק זאָלל אינטערעסאַנטער ווערען, בעוויזען זיך נישט, און פאַר דער פּאָליטיק נעהמט זיך אָן די גרינגע גאַל...

וואָס איז היינט פּאָליטיק? גאָר נישט!

אין פּאַריז געהט אַ סדרה — אַסומפּציאָניסטען; ווייסט דער טייוועל וואָס פאַר אַ שוואַרצע חברה דאָס איז!

דער „פשעגלאַנד־טיגאָדניאָווע", וועלכען די „ראָלא" האַלט פאַר אַ יודיש בלאַט, זאָגט, אַז די אַסומפּציאָניסטען זעננען אַ בעהאַלטענע חברה פון גלחים־אינ־טריגאַנטען, וואָס ווילען איבערקערען די גאַנצע פראַנצאָזישע רעפּובליקאַנישע שים־סעל, און אונזער „קוריער־וואַרשאַווסקי", לעווינטאַל'ס, דעם געוועזענעם אַפּטרופּוס פון יודישען שפּיטאַל'ס בלאַט, זאָגט להיפוך: די אַסומפּציאָניסטען זעננען ווייסע

שטילע טויבען, וואָס האַלטען זיך אין דער הויך אויף די שפּיצען פון קלויסטער אוג מען האָרט נישט זייער פּאַרע...

אונ גערה וויים!

פון אַפריקא האָרט זיך נישט מעהר, נור ויסעו ויחנו. אַהין געריקט, אַהער גערוקט, צווי בורען געפאַללען, פיער ענגלענדער געפאַנגען. — עס ווערט נמאס ומאוס!

ענגלאַנד האָט זיך פערקייכט אין מיטטען איינשלינגען דען בור; נישט ארוים צו ווארפען, נישט אראָב צו שלינגען!

וואָלטען האָטש די בורען אונטערגעלעגט יאָהאַניסבערג, אין דער לופט זי אויס צושפּרינגען! וואָלט האָטש געפאַללען אַ הייסער דימאַנטענער רעגען...

פון חינא קוממען אַזוינע שקרים, אַזוינע גוזמאות!

אז, ווען נישט, וואָס אויף דער קראַקויער־פאָרשטאַדט איז פאַרהאַנען איין אָפּען געוועלב מיט אַ שילד מיט חינעזישע אותיות — ווען נישט, וואָס דאָרט שטעהט אַ בפירוש'ער לעבענדיגער חינעזער, מיט איין אמת חינעזישען צאָפּ, אויף וועלכען די ווייבער קוקען מיט וואַססער אין מויל און אויגען פאַר קנאָה, ווען נישט וואָס ער שטעהט אַ גאַנצען טאָג אונ פערקויפט, ווי ער אַלליין זאָגט, ריינען חינעזישען טהיי מיט אַ צולאָג, וואָלטען מענשען געזאָגט: „איוב לא היה ולא נברא!" — עס איז קיין מלחמה נישט פאַרהאַנען, קיין חינא נישט דאָ! עס איז אַ חלום, איין אויס־געטראַכטע מעשה; ווי די דריי פראַנצויזישע ברידער „גלייכהייט, פרייהייט, ברידער־שאַפט", מיט וועלכע מען האָט אַ לאַנגע צייט צו נאַרען געמאַכט דעם עולם.

הכלל — פוסט, תהו ובהו!

וואָס דען טהוט מען? פון וואָס שרייבט מען אין צייטונגען!

האָט מען זיך טאַקי אַזוי לאַנג געבראָכען דען קאָפּ, ביז מען האָט בעקוממען פון וואָס צו רעדען, מיט וואָס די צייט צו פערברענגען; אַבי נישט פון זיך אַלליין צו קלערען, אַבי פטור צו ווערען פון נאַציאָנאַליזם, ציוניזם אונ אַללערליי געטאָ־געשפּענסטער, וואָס שרעקען די וואַרשויער לייט ביי טאָג אונ ווערגען זיי ביי נאַכט...

אַ נייע עסק האָט מען געפונען די — יודישע חוצפה!

עס איז אפילו נישט קיין נייע זאַך! נור אפילו, וואָרט, דער גראָסטער שניי־דער פון פאַריז, וואָס שאָקעלט מיט גאַנץ וואַרשוי ווי מיט אַ לולב, איז אויך נישט מחויב, אפילו נישט איין מאָל אין יאָהר, אויסצוקלערען אַ נייע מאָדע; ער נעהמט איין אַלטע, אונ פרישט זי אויף. אונ די אַלטע מאָדע ווערט ניי, צוריק שאָן, אונ ווערט צדיק אַ מאַגנעט, וואָס ציהט אויס ביי די ווייבער דאָס האַרץ אונ ביי די מאַנער דאָס ביטל מטבעות...

די פראַגע וועגן יודישער חוצפה איז זעהער אַלט; אַזוי אַלט, ווי די

יודיש־פוילישע, אָדער די פויליש־יודישע אסימילאציע, מיט איהר אַלטען פּראָגראם, וואָס האָט זיך אויסגעדריקט אין איין וואָרט: שאַ! „שאַ! שטיל זאָל זיין! דיין קול זאָל מען נישט הערען! דיינע תנועות זאָל מען נישט זעהען! קיין פּאה, קיין פּאָלע, קיין יודיש וואָרט! בפרט אין א „צוקערניע".

אזוי האָט עס געהייסען!

טראָגען א לולב מיט איין אתרוג אין גאס — פוי, יודישע חוצפה! יענער מיט די אָנגעצונדענע ליכטליך אונ בעזעמליך, — מאָג! איין איבערגעשפּאָלטען פוטער'ן מיצל, צוזאמענגעבונדען מיט בענדליך, איז א מחיה; א „פּריוועסאָוקע"— זאָל גאָט היטען! א העזה זיך צו ווייזען דערמיט אין גאס! ווער שמועסט רעדען א וואָרט יודיש אין גאס, אין טראמוויי, אין וואגאן פון אייזענבאהן, — דאס איז שוין שפּיץ־דיי־שפּיץ חוצפה!

א צייט לאנג האָט א יודיש־פוילישער, אָדער א פויליש־יודישער משכיל גאנצע טאָג אונ נאַכט געשפּיגען מיט „חוצפה"...

אלץ ווערט אָבער נמאס אונ די חוצפה איז אויך נמאס געוואָרען! מען האָט אָן איהר פערגעסען... אצונד, אין דער שלעכטער צייט, האָט מען זיך אָן איהר דערמאנט, מען האָט ארויסגערוקט פון אַלטען אויוען א צובראָכען ערדערן טאָפּיל מיט'ן פערגליווערטען, פערשימעלטען חוצפה־מאכל, מען האָט עס אויפגעפרישט, דערוואָרעמט, צוגעזאלצען, צוגעפעפערט... אונ, נאָך אייך, יונגליך אונ מיידעליך אונ עסט! פערשטופט אייך די מיילער אונ רעדט נישט פון געטאָ, ציוניזם, נאציאָנאליזם, קייט נישט אונ שלינגט נישט די הארטע זאכען, פון וועלכע א פויליש־יודישער, אָדער יודיש־פוילישער מאגען פערדארבט זיך אויף אייביג, אז קארלסבאד וועט איהם נישט העלפען.

אונ צוריק די אַלטע שאלה: צי איז פאַרהאַן יודישע חוצפה, צי ניין?

איינער זאָגט: יאָ, איין אנדערער: ניין, א דריטער מיינט: א מאָל איז געווען אונ היינט איז נישט דאָ!

אונ אַלע צדדים ברענגען ראיות, פערופען זיך אויף פאקטען.

נאָט אייך עטליכע:

עס איז פאַרהאַן אין ווארשוי א „צדקה גדולה". נישט קיין יודישע, נישט קיין קריסטליכע, נור בכלל א צדקה גדולה. הייסען הייסט זי: „ווארשאַווסקע טאָוואר־זישטוואָ דאָבראָצייננאָסצי", פערשרייבען דער צדקה־גדולה הייזער, קאפּיטאלען, מאָג יעדער, אפילו דער גראָסטער חוצפה'ניק — א יוד! דער „סטרוזש" פון הויז, וואָס נעהמט פון צייט צו צייט ארום פון טהיר צו טהיר מיט א רשימה אויף נדבות פאַר דער צדקה גדולה, מאַכט אויך נישט קיין חלוק, ווען ביי וועמען פּסח געפאלט!

װער עס גיט, דען פֿערשרייבט ער, בײ דעם נעהמט ער.

הכּלל — די חברה נעהמט בײ אַללע; גיבען, זאָגט מען, גיט זי נישט אַללע...

און עס איז קײן װאונדער נישט! מיר האָבען ערשטענס אונזער „קהל־שטוב", מיר האָבען אונזערע באָלער און קאָנצערטען אויף צדקה, אונזערע „שנײ־קוילען" אפילו פֿאַר יודישע אָרימע לײט! אויף דעם גרינדען מיר אַ נײע יודישע „צדקה גדולה", װאָס די רעגירונג האָט שוין ערלויבט...

און צװײטענס, װײזט אויס די „ראָלא" די „ניװא־פּאָלסקא" און דערגלײכען עהרליכע בלאָטער, אַז צדקה קומט פֿון לויטער ליעבשאַפֿט, און — אויף ליעבשאַפֿט האָבען די קריסטען אַ מאָנאָפּאָל; על־כּן, איז די צדקה גדולה, װאָס איז געבויט אויף ליעבשאַפֿט צו אָרימע לײט, אַ קריסטליכע חברה... אײ װאָס? יודען געבען אויך אַ מאָל געלד? אויף װאָס געבען זײ נישט?

הכּלל — עס איז פֿערהאַנען אַ צדקה גדולה, װאָס נעהמט בײ אַללע, גיט נישט אַללע — אַ פֿאַקט!

דער עיקר איז, אַז װאו עס איז פֿערהאַנען אַ חברה, מוזען זײן גבאים, און װאו עס זײנען פֿערהאַנען גבאים מוז זײן אַ קלפּי... איז דער עיקר שאלה נישט, װאָס די חברה טהוט, — צי בויעט זי הײזער, צי טהײלט זי פֿאַר אָרימע לײט, וכדומה, נור — װער דאַרף ארויס פֿון קלפּי?

כּל זמן יודען האָבען זיך צונויפֿגענומען בײ דער קלפּי און געמאַכט יד־אחת מיט די ליבעראַלען, װאָס האָבען, פֿאַר דער קלפּי און נאָך דער קלפּי (דאָס הײסט: כּמעט אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר, װײל חברות און קלפּי'ס איז דאָ אַ סך!), צו די יודעליך געשמײכעלט און צוגעװוּנקען, איז גוט געװעזען, האָבען די ליבעראַלען געהאַט די חברה אין דער האַנד!... דאָס יאָהר אָבער זײנען װעניג יודען געקומען צו דער קלפּי, זײנען ארויס כּמעט סאַמע װײסע מיוחסים און שװאַרצע אָרטאָדאָקסען...

װערט אַ מחלוקת:

זאָגען טהײל, אַז עס איז אַ עזה געװעזען פֿון יודען, נישט צו קוממען קאָפּ אויף קאָפּ צו דער קלפּי און איבערלאָזען די ליבעראַלען אָהן הילף, און אַנדערע זאָגען: פֿאַר אַ שמײכעל, װאָס איז שוין פֿערגליװערט געװאָרען אויפ'ן אַלטען ליבעראַלען פּנים, האָבען שוין יודען די חוצפּה נישט געהאַט צו קוממען צו דער קלפּי... זײ װײסען שוין, אַז די האַלב גע'פּגר'טע קאַץ, װעט שוין פֿאַר זײערט װעגען מיט'ן עק נישט ריהרען...

נומער צװײ:

עס איז פֿאַרהאַנען אין װאַרשױ אַ חברה, װאָס גיט בעלי־בתּים קרעדיט אויף הײזער...

יודישע בעלי בתים איז פערהאַנען אין וואַרשוי אַ דריטעל; דירעקטאָרען האָט די חברה דריי. האָבען זיך די נאַלעווקעס מיט'ן גרזיבאָוו געוואונדערט, פאַר וואָס זעננען אַללע דריי דירעקטאָרען נישט קיין יודען... און, אַז איינער פון די דריי דירעקטאָרען איז נפטר געוואָרען, האָבען זיי זיך מישב געווען, פּריווען אָבצוגעבען שטימען פאַר אַ יוד...

געראָטהען איז זיי נישט... נישט אַללע יודישע בעלי־בתים האָבען געוואָלט אַ יוד; אַ סך האָבען מורא געהאַט פאַר אַ „יודישען ציגאָווניק"...

זאָגען טהייל: אַז די יודען האָבען די העזה נישט געהאַט צו מאַכען יד־אחת, אויסצוקלויבען אַ יודישען דירעקטאָר; און אַנדערע זאָגען, אַז עס איז אַ חוצפה געוועזען, אַזוינס גאָר צו וואָללען!...

נומער דריי:

עס זעננען פערהאַנען אין וואַרשוי יודישע סקולפּטאָרען, אַ סך יודישע סקולפּטאָרען. האָבען זיי זיך צוזאַממען גענוממען מיט עטליכע קריסטליכע חברים, געמאַכט איין אסיפה, און מען האָט אָבגעקלערט: היות די סקולפּטאָרען האָבען עד היום נאָך קיין צעך נישט, זאָלל מען מאַכען אַ צעך.

מען האָט אָנגעגעבען וואו מען דאַרף, אַ בקשה; עס איז געקוממען איין ערלויבניש, און דער מאַגיסטראַט האָט פערבעטען די סקולפּטאָרען אויף אַ זיצונג, מען זאָלל אָפּענען דען צעך.

דאַכט זיך, אַלץ אין דער בעסטער אָרדנונג; דער בעאַמטער פון מאַגיסטראַט עפענט די פערזאַמלונג, לייגט פאָר, מען זאָלל אויסקלייבען עלטסטע, אַ קאַסירער, אַ סעקרעטאַר... שפּרינגען אַרויס די עטליכע קריסטליכע סקולפּטאָרען און זעננען מודיע דעם בעאַמטען פון מאַגיסטראַט, אַז זיי קאָננען מיט יודען צוזאַממען בשום אופן קיין צעך נישט מאַכען, אַז די יודען קעננען נישט די אַרבייט, זיי זעננען פּוּשער, מאַכען און פערקויפען טאַנדייט און אַזוי ווייטער, ווי אין „ראָלא" שטעהט, ווי אין „ניוואַ־פּאָלסקאַ" שטעהט, און — ווי אַללע גוטע, פרומע קריסטען זאָגען...

און — די קריסטען האָבען פערלאָזט דעם זאַאל...

אונזערע יודישע סקולפּטאָרען האָבען נישט געוואָלט גרינדען דען צעך אָהן די קריסטליכע חברים, האָבען זיי די אסיפה אָבגעלעגט... אָנגעהויבען איבעררעדען, טענה'ען, געבען צו פערשטעהען; באשר בכן — עס איז נישט גלייך, נישט מענשליך! יודען — אַ נוצליך פאָלק, יודישע סקולפּטאָרען — נוצליכע בעלי מלאכות; אַז אַנטיסעמיטיזם איז אַ פּאַסקודנער בלבול, וכדומה... און דערמיט איז דערוויילל אַוועק אַ צייט...

און דיזעלבע צייט, וואָס די יודישע סקולפּטאָרען האָבען בענוצט צו פערשוואַרצען ביי די קריסטליכע חברים דען אַנטיסעמיטיזם, האָבען די קריסטליכע

סקולפטאָרען בענוצט א ביסל קלוגער: זיי האָבען זיך בעמיהט אונ איינגעגעבען א בקשה, אונ בעקוממען א ערלויבניש אויף א קריסטליכען צעך, אונ דערמיט אליין איז אָבגעפאללען די ערשטע אלגעמיינע ערלויבניש...

דעמאָלט ערשט הייבען אָן אונזערע יודישע סקולפטאָרען צו קלערען וועגען א בעזונדערן יודישען צעך! זאָגען שהייל, עס איז א וואונדער, וואָס זיי האָבען די העזה נישט געהאַט צו בלייבען אויף דער ערשטער אסיפה, אונ צו גרינדען דען צעך אָהן די קריסטליכע חברים...

אַנדערע אָבער זאָגען! אַז עס איז א יודישע חוצפה, היינטיגע צייטען צו גרינדען אין פוילישען ווארשוי א יודישען צעך...

וואָס דען? ווארטען דארף מען!... דער אַנטיסעמיטיזם וועט דאָך א מאָל אונטערגעהן... ער וועט מוזען אונטערגעהן!

אונ, אַז דער אַנטיסעמיטיזם וועט אונטערגעהן, וועט מען אריינגעהמען יודישע בעלי מלאכות אין די קריסטליכע צעכען! איי וואָס? די קריסטליכע צעכען האָבען קריסטליך הייליגע פאָהנער; יעדער צעך האַט זיין קריסטליך הייליגען פאַטראָן, זיינע קריסטליכע ימים טובים, — וועט זיך דאָך דער יודישער גאָטט נישט בייזערן, אויב די יודען וועללען דאָס אַלץ מיטמאַכען! הלמאי, עס האַט נאָך קיינעם קיין דונגער נישט געטראָפען ביי'ן א יאָלקע! אונ אַז נישט, וועלען די יודען נישט האַלטען די ימים טובים פון צעך, נישט טראָגען די פאָהן. מאי כולי האי? ווייניג בעגעהען מיר זיך אָהן פאָהנער, אָהן ימים טובים?!

אונ, אַז דער אַנטיסעמיטיזם וועט אונטערגעהן — וועט מען נישט האָבען קיין צרות מיט דער נייער סעקציע פון בעלי מלאכות, וואָס וויל זיין ריין פון יודען, וואָס פאַלט חלשות פאַר א ריח פון א קנאָבעל אָדער א ציבעלע...

אונ, אַז דער אַנטיסעמיטיזם וועט בטל ווערען, וועט מען אָננעהמען יודישע דאָקטוירים צו דער „פאָגאָטאָוויע ראַטונקאָווע" („גיכע מעדיצינישע הילף"), וועט חאָטש זיין איין פוהר פאַר כשר'ע זופ ביי דער „געזעלשאַפט געגען בעטלער", אונ אויף א סימן פון כשר וועט מען נישט טרומייטערען נור בלאָזען שופר...

זאָלל נור דער אַנטיסעמיטיזם בטל ווערען! זיפצט דער עולם...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

אונ, האָט מען אָנגעהויבען רעדען פון יודישער חוצפה, וועט זי שוין אַזוי געשווינד פון צונג נישט אַראָב!... דאָס האָבען שוין אין זיך אַללע יודישע פראַגען, אַז זיי ציהען זיך ווי א סטאַלע, נישט אָבצורייסען! אונ עס איז א פשוטע זאַך: דאָרט, וואו מען טהוט, ווערט א מאָל אָבגעטהון, אָבער וואו מען רעדט אונ מען קאָנן נישט מעהר נור רעדען, — איז מאָקי פון די „גיין מאָס רייד" נישט פטור צו

ווערען! דערמאָנט מען זיך, אַז ערשט נישט לאַנג האָט איינער פון אונזערע יודיש־פוילישע אָדער פויליש־יודישע שרייבער, אַ געוויססער „אָהר נומר 2", געשטעלט אין אַ בראָשורע די פראַגע: פאַר וואָס האָבען מיר נישט ליעב די יודען? און האָט געענטפערט: דורך דער יודישער חוצפה!...

אין דער געזעלשאַפט דערצאָהלט דערוויל עמיץ אַ מעשה:

ער האָט געקויפט אַ בילעט אויף דער אייזענבאַהן און איז אַריין אין וואַגאָן, וואו ער האָט זיך אויסגעקליבען איין אָרט, אַנידערגעלעגט דאָס פּאַקיל, און איז צוגעגאַנגען צום פענסטער נאָך אַ מאָל זיך געזעגענען מיט בעקאַנטע.

אַז דער צוג האָט גערירט, איז ער צוריקגעגאַנגען און געוואָלט זיך זעצען, נור דער פּלאַץ איז שוין געווען פערנוממען און דאָס פּאַקיל זיינס האָט זיך געוואַלגערט אויף דער ערד.

— מיין הערר, — מאַכט ער, נאַטירליך אויף פויליש, צו'ן אַ קריסט, וואָס האָט איהם דאָס אָרט פערנוממען, אָבער...

האָרט ער אַ קלאָרע תשובה! פּשאַל וואָן!...

ווערט ער שוין אַ ביסל אין כעס, זאָגט ער נאָך אַ מאָל, ווי הייסט? עס איז זיין אָרט, זיין פּאַקיל געלעגען...

ענטפערט יענער שוין מיט אַ וואָרט מעהר:

— פּשאַל וואָן, זשידזיע!

זאָגט ער! ווי הייסט? בעצאָהלט האָב איך גלייך מיט דיר; האָב איך דאָס־זעלבע רעכט, ווי דו... וכדומה...

הייבט יענער אויף אַ האַנד...

רוקט ער זיך אָב פאַר דער יד, און ווארט אויפ'ן קאָנדוקטאָר.

אין איין וועגס קוקט ער זיך אום, און זעהט, אַז אין וואַגאָן איז דאָ אַ סך יודען און גאַנץ ווייניג קריסטען.

„פאַר'ן אָרגסטען פאַל"... טראַכט ער...

דער קאָנדוקטער קומט דערוויל אַריין; האָרט איהן אויס, און פרעגט דעם עולם, ווי אַזוי איז עס געוועזען? צי עס איז אמת, וואָס דער יוד זאָגט?

דער קריסט, וואָס האָט דעם אָרט פערנוממען, שווייגט און שמייכעלט פיינ־יונגעריש.

די יודליך אין וואַגאָן שווייגען אויך. נור די עטליכע קריסטען רופען זיך אָן, דאַכט זיך, שלא ממין הטענה:

עס איז מיט די יודען — זאָגען זיי — נישט מעגליך צו פאָהרען צוזאַממען אין איין וואַגאָן: שטענדיגע אונרוהען. שטענדיג האָבען זיי טענות, ציעפען זיך אָן ווי אַ סמאָלע... מען דאַרף פאַר זיי האָבען עקסטראַ וואַגאָנען ווי פאַר פיה...

דער קאָנדוקטאָר, וואָס איז גאָר נישט געוואָהר געוואָרען, געהט נאַטירליך אַרוים מיט גאָר נישט...

די קריסטען רעדען ווייטער, ווי אונמאָגליך עס איז צו פאָהרען מיט יודען צוזאַממען; די יודען שווייגען, איינער פון זיי האָט דאָך נישט אויסגעהאַלטען! עס איז געוועזען אַ יוד לויט דער נאָז, נור אַ קריסט לויט די וואָנסען!

— אמת יודישע חוצפה! האָט ער אויסגערופען אויף איין עכט יודיש־פוילישׁ לשון! אַ לאַדע וואָס מאַכט מען אַ געשריי!

אונ איין אַנדערער האָט דערצאָהלט איין אַנדערע מעשה:

איך געה, — זאָגט ער אין גאַסס, — טרעף איך אַ בעקאַנטען פון פראָווינץ, אַ מאָל ביי מיר געוועזען! איך האָב'ן געקענט אַלץ סוחר, אַלץ אַ גרויסער סוחר; גרויס קרעדיט געהאַט!... ביי מיר טאַקי געקויפט... געהאַנדעלט—נישט קשה.. געדונגען זיך, נור געצאָהלט צו דער צייט.

פלוצים האָט ער אויפגעהערט צו קויפען... רעכען איך, ער איז איבערגע־גאַנגען צום קאָנקורענט... וויל איך איהם שרייבען... הויות... עס פאַסט נישט... איך וועל איהם האָבערן דען קרעדיט... קלענערן די פרייזען... וכדומה... האָב איך אָבער פערגעססען... פערנוממען, ווי איהר ווייסט...

אַז איך טרעף איהן אָבער אין איין גאַס, דערמאָן איך מיך, אַ זכרון, ברוך השם, האָב איך! געה איך צו, שלום עליכם!... ווי אַזוי רעדט מען מיט אַ יוד פון פראָווינץ?

שלום עליכם... געשעפט איז געשעפט!...

איך זעה, ער איז אָבגעריססען! ביי מיר איז ער געוועזען אין בעל־בתישע קליידער; רעכען איך, אַז דאָס איז ער צו מיר געקוממען אין גאַנצע קליידער, אָבער אין גאַסס, — אַ פראָווינץ יודיל, — טראָגט ער זיך ווי אין דער היים!... פראָווינץ־גבירים, ווייסט מען שוין, געהען אָבגעריססען, נאַכטיגען אין אָרימע נאַכטהייזער, עססען אין די ביליגע קיכען... אַזא טבע האָבען זיי.

הכלל — „שלום עליכם!" — „עליכם שלום!"...

קלער איך מיר אַזוי: אַהיים פיהרען איז אַ בושה פאַר'ן לאָקיי; פערבעט איך איהן אויף שוואַרצע קאַווע... מן הסתם אויף די נאַלעווקים, צו קאַנאַריקען...

פאָהרען מיט איהם אויף אַ דראָשקע, פאַסט נישט; געה'מיר צו פוס, חאָטש, איהר ווייסט, אַז די פיס ציטערן מיר... נור—איבערגעקוממען!

מיר זיטצען שוין ביי דער קאַווע... זאָגט ער מיר, ער איז הונגעריג!

היים איך עפּיס דערלאַנגען... זעה איך, — ער פרעסט!

טראַכט איך — אַ פראָווינץ יודיל, פרעמד געלד, שלינגט ער!... נור, — ער וועט שוין בעצאָהלען דערפאַר!

איך שפרינג שיער נישט אוים דער הויט, נור אויסהאַלטען מוז מען... ענדי ליך, איך אָטהעם אָב! ער האָט, מיט גאָטס הילף אָבגעגעססען, אָבגעווישט זיך די וואָנסען מיט דער פאָלע...

פראָג איך איהן: וואָס האָרט זיך? אונ ווילל צושלאָגען צום געשעפט.

זיפצט ער!

פראָג איך: „וואָס זיפצט איהר?"

ענטפערט ער, אַז ער האָט שוין דריי יאָהר באַנקראָטיערט, זיצט אָהן פרנסה... וואַלגערט זיך אַרום אין וואַרשוי, זוכט אַ שטעל...

אַ העזה פון אַ קבצן!... ענטפערט ער מיר „שלום עליכם!", געהט ער מיט מיר אויף שוואַרצע קאַווע! איהר האָרט אַ חוצפה! ער פראָגט מיך נאָך, וואו איך וואָהן! ער ווילל נאָך צו מיר קוממען!...

אונ, נאָך, אונ נאָך אַזוינע מעשיות דערצאָהלט מען וועגען יודישער חוצפה!

איבער שׂרפות.

יעדען זוממער מעהרען זיך די שרפות אויף דער האַלצערנער פּראָווינץ, נור דאָס יאָהר האָבען מיר געהאַט אַ מגפה פון שרפות.

מען האָט נישט געהערט פון פערברענטע הייזער, נור פון גאַססען אונ שטאָדט, וואָס זעננען אוועקגעגאַנגען מיט׳ן רויך!

טויזענדער פאַמיליען זעננען געבליבען אָהן אַ דאַך איבערן קאָפּף, טויזענדער בעלי־מלאכות — אָהן וואַרשטאַטען, אָהן כלים צו דער ארביים; בעלי־בתישע מענשען האָבען געמוזט אויסשטרעקקען די האַנד נאָך בעטל־ברוים.

אויך איז זיך זעלטען בעגאַנגען אָהן לעבענדיגע קרבנות.

מיר האָבען געלעזען פון מענשען, וואָס זעננען אַרומגעלאָפען משוגע פאַר שרעק אין די ברעננענדיגע גאַססען, אונ האָבען נישט געפונגען דען וועג פון דער שרפה אַרויס.

פון אַלטערן, וואָס האָבען אין פייער אונ רויך די קינדער פערגעססען אונ געראַטיוועט אַ שעננקע מיט שטרוי אָדער אַ שייטעל האָלץ.

פון בעלי־בתים פערברענטע, וואָס האָבען געדריקט אין פערקנוילטע האַנד געליבענע רובל...

ווער איז שולדיג אין דער שרעקליכער מגפה פון שרפות?

שולדיג איז געווים דער דלות, וואס בויעט מיט האלץ און שטרוי, נישט מיט שטיין און אייזען.

שולדיג איז די ברענענדיגע זונן, וואס האט דאס אלץ אויסגעטריקענט ווי די קיהנדליך.

שולדיג איז דער, וואס איז נישט געווארענט געוועזען און האט דעם ערשטען פונק געלאזט.

שולדיג איז דער ווינד, וואס האט געשפיעלט זיך מיט'ן פייער און איבער־געווארפען די פייערדיגע צונגען מיט די רויביגע ווילען פון איין עקק שטאדט צום צווייטען.

נור שולדיג איז אויך די פארשטעללונג פון א „געראטען קינד", דאס איד ע־אל פון גוטע, ציכטיגע יונגליך, וואס האט נוהג געוועזען א מאל און איז נאך נוהג עד היום אויף דער פראווינץ, וואס איז געבויט פון האלץ און פון שטרוי...

וואס הייסט א גוט ציכטיג קינד? נישט אזוינס, וואס ווארפט ארויף די פאנ־טאפעל אויפ'ן דאך פון נידריגסטען הייזעל, ער זאלל דערנאך ארויפקריכען און זיי אראבנעהמען; אפילו נישט אזוינס, וואס פיהלט אין זיך איין איבריג ביסל כח און וויל עס אויסברענגען מיט „איבערהאצקען" די גאסס! אפילו נישט אזוינס, וואס שפרינגט איבער דער שטוב פון איין ענגען ווינקעל צום צווייטען!...

וועה און וואונד איז דעם קינד, וואס מען האט געטראפען רייטענדיג אויפ'ן שטאדטצאפ, ארומשפרינגען אויף די ברעטער, וואס מען האט אנגעגרייט צו'ן א בנין.

ציכטיג און שטיל הייסט — געהן זיין וועג מיט קליינע שפרייז, ווי א כשרער יוד אין שבת, נישט אבשטעללען זיך אין גאסס און איין אויג ווארפען אויף דעם, וואס טהוט זיך ארום, בפרט נישט ארויסחאפען זיך פון שטאדט און זעהן, ווי די ביימער וואקסען אדער ווי עס שאקלען זיך די זאנגען אין פעלד.

איין איבריג מאל באדען איז א זינד; א הויך, פרייליך, קינדיש געלאכטער, איז א סימן פון א „לאבוז", פון א מאוסען קונדאס! ווער שמועסט א פייף טהון אדער לאזען א פאפיערנע שיף אויפ'ן רינשטאק! צו שפיעלען אין באלל מוז מען שוין זיין אין אמת א „שייגעץ"...

א גוט, ציכטיג קינד הוידעט זיך נישט אויפ'ן באנקעל, קוקט נישט ארויס דורכ'ן פענסטער, שטעהט נישט אין טהיר; די איינציגע בעוועגונג, וואס איהם איז ערלויבט, איז צו שאקלען זיך ביים דאווינען און צו דרעהען מיט'ן גראבען פינגער ביים לערנען; זיצען אויף איין ארט, נישט קעננען קיין צוויי צאהלען; זיטצען שטילל

מען זאָלל „זיין פארע נישט האָרען״!

אָט דאָס איז אַ וואהל גערעטהענע קינד!

אַ מאַמע פרייט זיך, אז איהר קינד זעהט שוין, קיין עין-הרע, אוס, ווי איין אַלטער! על כל פנים ווי אַ מענש!

נאָך גרעסער איז די שמחה, אויב עס קרימט זיך איהם אויס דער מארכ-ביין מיט׳ן פלייצעלע פון התמדה; ווער שמועסט, אויב דאָס קינד לידט שוין אויף אַ געוויסער קראַנק גלייך מיט׳ן ערשטען בעסטען מלמד!

אַ אידעאַל פון אַ קינד איז — אַ ווייך לייב ווי אַ קלוסקעלע, אַ געלב פנימעל ווי אַ וואַקס, אונ דורכזיכטיגע הויט ווי גלאָז... דערצו מוז עס נאָך זיין קרום ווי אַ שופר...

איין אמת יודיש קינד הייסט עס, אַ רינגענדיג נאָזעל אונ טריעפענדיגע אייגע-ליך האָט עס, אויף ליימענע פיסאלעך שטעהט עס, נור עס שיינט אונ עס האָט טוי-זענד חן! טאַקי אַ פיין, גרין ציבעלקעלע, וואָס האָט ארויסגעשפראָצט אויפ׳ן מיסט אין גשן פון מצרים...

פון די שטילל שוויינענדיגע קינדער ווערען חתן-בחורים...

אַללע אַרום האָבען געטהון זייערס בשלמות: דער פאָטער האָט א ו י ס ג ע-פ א ט ש ט, די מוטטער — א ו י ס ג ע ק ק נ י פ ע ן, פעטערס אונ מוהמעס—א ו י ס ג ע-צ ו פ ט אונ די מלמדים — א ו י ס ג ע ש מ י ס ע ן א פיין חתן-בחור׳ל...

אומזיסט בעמיהט זיך די לעבענדיגע יוגענד אויסצובלאָזען אינ׳ם פערטריקנ-טען האַרציל עפיס אַ פערלאַנגען, אַ חשק צום לעבען; דער הויך פון פרישען זוממער בלאָזט אויף אַש, דער מאָרגען-טהוי פאַלט אויף פויל האָלץ.

דעם חתן בחור בליצען אויף די אויגען אפשר דעמאָלט, ווענן ער קריגט אַ מתנה אַ זייגערל, אַ יאַרמולקעלע; ווען ער מאַכט אַ סיום, ווענן מען פערברענט דאָס חמץ, אָדער ווענן אַ יוד מאַג נעהמען איין איבריג ביסל בראַנפען, דאָס הייסט, פורים — המן׳ען אויף פאַהיבעל! אָפשר נאָך שמחת תורה!

מיעד אונ פערשלאָפען שטעלט ער זיך אונטער דער חופה אונ חאַפט זיך אויף צום מ אָ ר ג ע ן שוין אלס יונגער מאַנן!

עס שפראָצט איהם נאָך קיין אייציגע האָהר איבער דער אייבערשטער ליפ אונ ער איז שוין איינגעשריעבען אין חברה-קדישא!

איידער ער געוואוינט זיך צו צו דער נייער „תבונה״, צו זיין אייגענער שטאָד אין קלויז, צו׳ן אַ בעל-בתישע עליָה — איז ער שוין אַ טאַטע פון אַ קראַנקליך קינד, וואָס וועט דורכמאַכען דען אייגענעם קראַנקען וועג, אונטער דעם אייגענעם רעגען פון צופ, ריסס, קניפ, דזיאָך אונ פעטש...

נור — מיר האַלטען נאָך נישט ביים קינד

דער פאַטער ווערט דערוויל איין אמת פֿיין בעל-בית׳ל! ער מישט זיך נישט אריין אין קהלם זאַכען; ער ווילל נישט וויססען, וואָס עס טהוט זיך ביי דער קלפי; זיין דאגה, ווער עס איז גבאי אין בית המדרש! ער זאָגט קיינעם קיין דעה נישט, ער האָט זיין ווייב, זיין שטוב, זיין גמרא אויף זיין שטאַנדער אונ זיצט זיך שטילל ווי אַ טויב, נור דער גאָרב ווערט גראָססער אונ גראָססער אונ אויף דער לעבער הייבט ער אָן צו ליידען...

מיר ווילען דען שטיללען ציכטיגען יונגען מאַנן נישט בעגלייטען אויף זיין שטיללען, ציכטיגען וועג ביז׳ן קבר אריין. מיר פֿערהאַלטען זיך ביי דער מינוט, ווען ער איז אין די בעסטע, בליהענדיגע יאָהרען — אַ שאָן יונג בעל-הבית׳על, ווי געזאָגט — פֿון איין אייגענע שטוב, פֿון איין אייגענע ווייב אונ קינדערליך, מיט איין אייגענע שטאָדט אין בית המדרש. אַ חנו׳דיגער יונגער מאַנן! אויסגעוויקט ווי אַ הערינגעל.

ביי די שלאָפֿען אונטערן דינעם הייטעל שפּרינגען אַרום בלאָהע אָדערן.

אַז ער נעהמט די קופּערנע קוואָרט מיט די צוויי אויערן צום וואַשען אין דער האַנד אַריין, ציטטערן איהם די האַנד.

אַז ער געהט איבער דער גאַסס אויף די שטרויענע פּיסליך, ווייסט מען נישט צו לאַכט ער, צו האָט איהן אַ ווינד נעהאַפּט אונ אויסגעקרומט!

די אויגען זעננען בעהעפֿט צו דער ערד — טאָמיר, חס ושלום, קומט איהם אַקעגען איין אשה!

דער קאָפּף איז געבויגען איבערן דאַרען ברעטיל, וואָס מען רופֿט „ברוסט״, ער זאָלל, חס ושלום, נישט דריקען די פֿיס פֿון דער שכינה!

מיט די האַנד וואַרפֿט ער נישט, עס איז קיין דרך אֶרץ, קיין שטיינער נישט! אָט — אַ שטילל-ציכטיג בעל הבית׳ל ווערט פֿון אַ שטילל-ציכטיג קינד...

אונ אַז דאָס שטאָדטיל בעשטעהט פֿון אַ סך אַזוינע יונגע בעלי-בתים, אונ עס איז געבויט פֿון האָלץ, אונ די היצען האָבען דאָס האָלץ אויסגעטריקקענט, אונ אַ שכור האָט פֿערלוירען אַ פֿונק, אונ עס מאַכט זיך דערצו אַ ווינד... פֿער-שטעהט איהר אַלליין שוין די רעשט!...

אונזער יונגער מאַנן וועט קיין קאַנן-וואַססער נישט טראָגען, אויף קיין דאַך נישט קריכען; קיין האַק, קיין דראָנג אין האַנד אַריין נישט נעהמען...

אונזער יונגער מאַנן שטעהט פֿאַר זיין אייגען הייזעל אונ ציטטערט ווי אין אַ פֿיעבער! ער ציטטערט, נור ער מישט זיך נישט... אַז דער רבונו של עולם וועט וואָללען, וועט ער איבערדרעהען דען ווינד אָדער עס וועט אַראָבפֿאַללען אַ שלאַגם רעגען... אונ אויב נישט, אויב זכות אָבות וועט נישט העלפֿען אונ דאָס פֿייער וועט צוקומען צו זיין אייגען הויז, דעמאָלט... אָה! דעמאָלט וועט ער

ערשט משוגע ווערען פאַר שרעק און ראַטיווען אַ שייטעל האָלץ...

איך האָב די בעמערקונג געמאַכט מיינס אַ בעקאַנטען זיידענעם יונגען מאַנן, בשעת מיר זעננען געזעססען אויף אַ שטיין, אַ שריד ופליט פון איין אָבגעבערענטע גאַסס און האָבען בעווינט דאָס פרישע חורבן.

— אייך איז גוט צו זאָגען — אָנטפּערט מיר דער יונגער מאַנן — און איך וויל אייך פערצאָהלען, וואָס מיין פעטטער אברהם'ל האָט געהאַט!

איינמאָל איז ער ארויסגעגאַנגען שפּאָט ביי נאַכט, שבת־צו־נאַכט פון אַ שלש סעודות, נאָך אַ קאָנדיל פריש וואַססער צום פלומפ...

ער איז אַ בעלזער חסיד, און בעלזער חסידים פיהרען לאַנג שלש סעודות...

היים איז געוועזען, האָט זיך זיי פריש וואַססער פערגלוסט.

ווער זאָלל געהן צום פלומפ? האָט מען גורל געוואָרפען! און דער גורל איז גע־פאַללען אויף מיין פעטער אברהם!

מילא, דער גורל איז געפאַללען, געהט ער.

ער געהט צו צום פלומפ, גיעסט אָן אַ קאָנדיל וואַססער און געהט צוריק אין איין ציטערניש, עס זאָלל איהן קיין הונד נישט אָנפאַללען; וואָרען שפּאָט ביינאַכט, אַז עס ווערט שטילל אין מארק, הערט זיך דאָס וואָיען פון די הינד פון דער פאָר־שטאָדט, אַז עס געהט אַ שוידער דורכען לייב.

מהייל מאָל טרעפט זיך, אַז אַ הונד פאַלט איין זיך דורכצושפאַציערן אין גאַסס און אָבצורייסען אַ יוד אַ פּאָלע.

הכלל — ער געהט.

לויפען קאָנן ער נישט, דאָס קאָנדיל מיט'ן וואַססער איז גענוג שווער; אויס־גיעסען און צוריקקוממען מיט אַ ליידיגע קאַנן, שאַמט ער זיך!

נו — טרעפט זיך איהם אַ נס!

ער דערזעהט פון וויטענס, אַז עפּיס בלישטשעט רויטליך. „איין אוצר" מיינט ער, און דאָס בעגייט איהם דען כח און ער לויפט צו מיט'ן קאָנדיל וואַססער! ער האָט עס קיין צייט נישט געהאַט אָוועקצושטעללען!

ער קוממט צו נאָהנטער, זעהט ער, אַז משה־אהרן דעם שוחט'ס הייזעל הייבט נור וואָס אָן צו ברעננען; איהר קענט דאָס הייזעל? עס וואַקסט שוין אַ יאָהר 40 אין דער ערד אריין, ציעגען שפּרינגען אַרום אויפ'ן דאַך.

און דאָס דאַכיל ברענט אין אַ זייט, אַ שפּיץ פון דער שטרויענער זוים ברענט ווי אַ ליכטל...

מיין פעטטער אברהם קלערט נישט לאַנג, גיעסט אַרויף דאָס קאָנדיל וואַססער און גיט אַ געשריי: „געוואַלד!"—

וואָס קלערט איהר? אַ סוף ווי המן האָט ער געהאַט!

אַ יאָהר דורך איינאַנד האָט מען איהם געשלעפּט אין פּאָליציי און אין סאָנד אַריין פאַר איין עדות! איהר קענט מיין פּעטטער אברהם? אַ שאָ נער עדות? ערשטענס פערגעסט ער אַראָב צו נעהמען דאָס היטעל — חאַפּט מען עס איהם אַראָב מיט׳ן קאָפּף צוזאַממען; דערנאָך זעהט מען, אַז ער איז אַריין מיט בלאָטיגע שטיוועל, וואַרפט מען איהן אַרוים, ער זאָלל זיי אָבווישען; מיינט ער, אַז מען הייסט איהם אַהיים געהן — שלעפּט מען איהן צוריק מיט זשאַנדאַרען. און דערווייל קאָנן ער קיין צוויי ווערטער גויש נישט רעדען. און דאָ הייסט מען איהם דערצאָהלען, ווי פיעל איילען ווייט ער האָט דאָס פייער דערזעהען, ער זאָלל אָבמאָסטען אויפ׳ן טיש, ווי גרויס דאָס פייער איז געוועזען...

און ער הייבט נישט אָן צו וויססען, וואָס מען רעדט צו איהם! און אַז ער פערשטעהט שוין, וואָס מען פערלאַנגט און וויל מאָסטען, דערזעהט ערשט דער בורימישמש, אַז ער האָט פערסמאָליטע האָנד און וואַרפט איהן ווייטער אַרוים — ער זאָלל זיך אָבוואַשען די האָנד און נישט איינריכטען דאָס גרינע טישטוך!...

וואָס קלערט איהר, עס האָט געדויערט אַ יאָהר; מיין פעטער אברהם האָט נישט געהאַנדעלט, נישט געלערנט, נישט געגעססען, נישט געשלאָפען און איז אַריינגעפאַללען פאַר צרות אין אַ קראַנק!

אַמבעסטען — זאָגט מיין זיידענער יונגער מאַנן — איז פאַר אַ יוד זיך נישט אַריינצומישען! נור פון וויטענס!

זעהט ער — עמיץ שלאָגט זיך אין גאַסס — פּלטה!

מען רעדט אַ הויך וואָרט, מאַך פּיס!

געהסט ביי נאַכט און עמיץ ברעכט שלאָססער — טראָג דיך אָב!

פון נישט, האָט מען קיינמאָל קיין חרטה נישט!...

נאָך לאַנג רעדען און שפּאַרען זיך האָט ער מיר אפילו מודה געוועזען, אַז עס וואָלט נישט געוועזען קיין לאָך אין הימעל, ווענן זיין פעטער אברהם׳ל זאָלל נישט געוועזען פערגעססען אויסצוטהון דאָס היטעל באַלד אויף דער שוועל פון מאַגיסטראַט, אַז עס וואָלט גאָר קיין עולה נישט געוועזען, ווענן זיין פעטער אברהם׳ל זאָלל זיך געוועזען פריהער אָבוואַשען די האָנד און אויספּוצען די שטיוועל (פערקעהרט מיינט ער: פריהער אויספּוצען די שטיוועל און דערנאָך אָבוואַשען די האָנד).

ער איז מודה, אַז „דינא דמלכותא דינא" און אויב דאָס מלכות וויל, אַז די פּאָדלאָגע אין מאַגיסטראַט און דאָס גרינע טישטוך דאָרט זאָללען זיין ריין, דאַרף מען נישט דוקא טהון פערקעהרט.

נור, אַ יוד זאָלל געזונד זיין „ווי אַ פויער", איינשרייבען זיך אין פּאַזשאַרנע קאָמאַנדע און אַרויספּרינגען בשעת מעשה אויף אַ ברעננענדיגען דאַך, דאָס איז נישט מאָגליך!

דאָס איז נישט אונ עס וועט נישט זיין!

„ווי הייסט"?

ארום אונז האָט זיך דערוויל פערזאממעלט א ראָדעל פון „נשרפים" אונ „נשרפיטים" (די לעצטע זעננען געשטאַנגען אָבגערוקט פון דערוויטענס) אונ אללע האָבען מודה געוועזען, אז א יוד קאָנען נישט געזונד זיין ווי א טערק, למשל. וויל א מענש מיט תורה, קאָנען באַין אופן נישט זיין אַזוי מגושם'דיג!

— א ירא שמים — רופט זיך אָן א מלמד — מוז זיין א כּשל בּרך!

— אז מען זיצט אונ לערנט — מאַכט א צווייטער — אז מען פיהלט נור א טעם אין לערנען, קאָנען מען שוין נישט אַזוי אַכטונג געבען אויפ'ן גוף! ווער עס וויל געזונד זיין, דער מוז עססען צו דער צייט, שלאָפען צו דער צייט, שפּאַציערן געהן א שעה — דאָס איז אַלץ נישט פאַר קיין יוד געמאַכט געוואָרען...

— איך געה איינמאל אין יאָהר — זאָגט א דריטטער — צו תשליך, האָב איך די והותר!

— אויף מיין וואָרט — שוואָרט זיך עמיץ — אז שבת דאַווינען געהן, איז מיר אויך טהייל מאָל שווער; די שוהל איז ווייט, אונ געה גלאַט איבער דער גאַסס, גאָר נישט? געה איבער דער גאַסס! וואָס? דאַווען איך טהייל מאל ביחידות...

— רבותי, האָב איך זיי געאָנטפערט, לעגט נישט דען גאַנצען בייגעל אויף דער תורה! די תורה איז דאָ ווענינ וואָס שולדיג... צו טהוט נישט דאָס זעלבע דער יודישער שניידער, שוסטער, האָלץ-האָקקער, שטיין-קלאַפּפער אונ אַללע יודישע בעלי-מלאכות? צו זיי, וואָס האָבען נישט צו טהון מיט סאַמע תורה אונ יראת שמים, וואָס פיהלען נור א טעם פון א שניט אונ א פאַלבאַנע — צו זיי ארביטען מיט א סדר, צו זיי עססען, שלאָפען אונ רוהען צו דער צייט?

— אמת — איז מיר עמיצער מודה, נור דער אָבענד איז צוגעפאַללען אונ איך זעה נישט ווער —, דער יודישער דרך איז שוין אַזוי, אַלץ ביז די לעצטע כּחות...

— עס איז אָבער נישט גוט אַזוי, זאָג איך אונ וויל זיי אויסווייזען, אז יודען אין אָרץ ישראל זעננען געוועזען געזונד טאַקי „ווי די פּויערן", אז זיי האָבען אויך מלחמות געפיהרט, גבורות געוויזען, ווי אַללע מענשען געלעבט.

איך וויל דורכגעהן די געשיכטע פון אברהם אָבינו, וואָס האָט די ערשטע מלחמה געהאַלטען מיט 5 מלכים, ביז די חשמונאים וואָס האָבען די גריכען גע־שלאָגען... איך וויל מיך צולאָזען, דערהיצען, ציטירן ציפּע דער שני־דערינס רייד:

„פאר וואס קומט גן ערן זאללען זיי מיר זאגען,
נור געלעניש — זאבעניש, נור חולה־מאגען?
גבריאל'טשע, איך פראג דיך, פאר וואס?

צו זעננען געוועזען אויך שוואך אונ אהן אטהעם
יעקב אבינו'ס עשרת השבטים?
געדענקסט? אז א קול זאלל דערלאנגען
ביז פרעה'ן, צום פאלאץ, געדענקסט דו, גבריאל?
פרעה, פאר שראק — א מאלעץ פון דער שטוהל...
אונ הייגט־זשע — דאס שפרינגען אויף זאנגען?

אונ וואס איז געוועזען, זאג, שמשון הגבור?

• •

איך האב געוואלט רעדען אונ רעדען, פון דוד'ס דריי גבורים, וואס האבען זיך דורכגעשניטען דורך א מחנה פון שונאים אונ געברענגט דוד'ן פריש וואסער! פון אהוד... פון טויזענד אנדערע; עס האט זיך אבער אויסגעוויזען, אז איך רעד אומזיסט.

זיי ווייסען דאס אלץ.

— בא, בא, — מאכט איין אלטער יוד מיט א וואונדערליכע העלל־זילבערנע בארד — בא, בא, גיט אונז א לאנד! גיט ערד, גיט דארפער, גיט פרישע לופט...

— יודען — שרייט עמיץ דורכנעהענדיג — יודען, מעריב דאווינען!

דער עולם איז זיך צוגאנגען אונ דאס איז מיין גליק געוועזען; די צונג איז מיר ווי א האלץ געווארען, גישט איבערצודרעהען!

צום עוֹלָם הַתֹּהוּ.

פון דער פּראָווינץ פליהט אַ קופּקעלע נשמות אין הימעל אַריין.

עס זעננען פרישע נשמה'לעך, ערשט נאָכטען, אסרו־חג־שבועות, געשטאָרבענע.

צום הימעל איז ווייט, אונ אויבוואהל זיי האָבען פליגעל ווי מלאָכים, אונ עס האָנגט זיי שוין נישט נאָך דער שווערער אומגעלומפּערטער גוף, קאָננען זיי מיט איין מאָל זיינע טהויערן נישט דערגרייכען.

עס קומט דערפון, וואָס די געוואָהנהייט איז די צווייטע נאַטור, אונ — אונזערע נשמות האָבען אין זיך אַ סך פון יענער וועלט, וואו מנוחה האָט געהייסען: „גליק", וואו געהען מיט אַמאָל אונ ווייט האָט מען נישט געקאָנט אונ נישט געטאָרט; וואו מען פלעגט זאָגען: „פון איילעניש קומט קיין גוטס ניט אַרויס", „פון נישט געהן אונ נישט פאָהרען האָט מען נישט קיין חרטה" אונ — „טישיע יעדיעש — דאַלשע באָדיעש"... עס זעננען געוועזען אפילו אָדלער, אויף וועלכע מען פלעגט זאָגען, אַז זיי שיעסען גלייך אַרויף מיט אַמאָל צו דער זונן, נור ערשטענס איז עס נור מענשען, נישט קיין אָדלער געוועזען אונ צווייטענס איז די גאַנצע מעשה נישט אמת, איין אָדלער פליהט אויך נישט צו דער זונן...

נור נישט אין דעם געהט עס.

ביים ערשטען בעסטען וואָלקען האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט.

— האָט נישט עמיץ אַ ביסל בראָנפען? פערגעסט איין נשמה, וואו זי האַלט אין דער וועלט.

— אוף! רופט אויס די צווייטע, חאָטש דאָס חלק, וואָס ווערט מיעד, טראָגט מען דאָרט אונטען אויף אַ מטה אין קבר אַריין.

— ווי די זונן ברענט אונ בלענט! קלאָגט זיך אַ דריטטע אויס לויטער געוואָהנהייט, פערגעססענדיג, אַז זי ליגט שוין נישט אין דער פינסטערע תפיסה פון „עפר ואפר", אַז זי קוקט שוין נישט אַרויס דורך צוויי קאַרגע אויגען־שפּאַרעס מיט ברעמען פערשטעלט, אַז די זונן מיט איהר פייערדיג ליכט קאָנן איהר שוין אַצונד נישט שאַטטען.

איינע וויל האָרען עפּיס נייעס, איין אַנדערע וואָלט גערן געוואוסט, ווי טהייער

עס קאָנען זיין דאָרט ווייץ, אָדער צו עס איז טאַקי פערהאַנדען אַ מחלוקת צווישען מיקקעל אונ קאַפּריווי.

— אינטערעסאַנט צו וויססען — זאָגט עמיץ — צו מיליאַן ווערט טאַקי „וואָהנען" מיט גאַמבאַליען, אָדער עס איז נור אַזוי — לפנים!

אין דער אייגענער רגע איז דורך געפלויגען אַ ליכטיגער מלאך.

פון דער בעוועגונג פון זיינע זילבערנע פליגעל רוישט אין דער לופט אַ זיססע שטיללע מוזיק. פון דעם אָבגלאַנץ פון זיינע אויגען, קריגען די לייכטע אַלאַבאַסטער־נעפּעל גאָלדענע־שאַפּירענע ראַנדער. בעגריסט פון די שטערן, שמייכעלט ער זיי צו, אונ פון דעם שמייכעל לעגען זיך נייע שטרייפען ליכט אויף'ן הימטעל.

נור ער דערהאָרט פון וואָס די נייע נשמות רעדען, אונ טרויעריג ווערט זיין הייליג פנים!... פון די ליכטיגע אויגען איז אַראָבגעפאַללען אַ טרעהר פון רחמנות. זי ווערט אַראָב פאַללען אויף אַ לעבענדיגע נשמה אונ זי ווערט אין איהר בלוט פער־געהען...

דער מלאך שטעלט זיך נישט אָב; ער מאַכט אַוועק מיט אַ פליגעל, ווי איי־נער רעדט: „פערפאַללען... מיט וואָס דער טאָפּף האָט זיך אָנגעקאָכט!..." אונ פליהט ווייטער זיין וועגס.

* * *

די פערשאַמטע נשמות לאָזען אַראָב די קאָפּליך:

— פון וואָס דען רעדט מען? קלערען זיי טרויעריג, אונ בעמערקען נישט, אַז זיי פליהען שוין לאַנג נישט אויף די אייגענע פליגעל... אונ דער וואָלקען, וואָס ווערט נאָכ'ן מלאך'ס אַוועקפליהען, אַללע מאָל טונקעלער, טראָגט זיי ערגיץ אַוועק אין אַ זייט.

פון וואָס רעדט מען דאָ?

אויף יענער וועלט איז געוועזען אַזוי פיעל צו רעדען! עס זענען אַזוי פיעל שאלות געוועזען, אַז דער מענש אַלליין האָט זיך נישט געטרויט אויף אַללע צו אָנט־פערן. ער האָט זיך נור איבער געלאָזט די שאלת פרנסה, דעם מאָגען צו פערזאָרגען, אונ די רעשט האָט ער געפּראָגט ביי וועמען עס איז, ביי אַלטע ספרים, אַלטע קברים, ביי רביים, טאַטערס, כשוף־מאַכערס, גורל־וואַרפערס... אויסער אויף ברויט, קרויט, טהייל מאָל אויף אַ שטיקל פלייש, האָט ער אויף אַללעם געקוקט מיט פרעמדע אויגען, אַלץ געהאָרט מיט פרעמדע אויערן... אונ דאָך איז דאָס מויל קיין רגע נישט געשטאַנען, עס האָט שטאָנדיג געמאָהלען, אונ דער מוח איז שטאָנדיג פולל געוועזען. אונ דאָ... דאָ אויפ'ן וואָלקען פיהלען זיי זיך אַזוי לעער, אַזוי פוסט...

פון דער ווייטענס פליהט „יענע" קויל, אויף וועלכער זיי האָבען געלעבט,

איינגעהילט אין אַ שוואַרצען וואָלקען. אונטער דעם וואָלקען זעננען געבליבען זייערע געדאַנקען, זייערע שאלות, זייערע ענינים צום רעדען. אין זיי איז געבליבען אַ שוואַכער אָבגלאַנץ פון ברויט מיט קרויט, נור דאָס איז דעם מלאַך נישט געפאַללען.

— מען וואָלט געדאַרפט רעדען פון ג ו ט ע זאַכען — מיינט אַ נשמה.

— פון פ ר ו מ מ ע — פערבעססערט אַ צווייטע.

— חאָטש אַ וואָרט ת ו ר ה — ראָטה אַ דריטטע.

נור די צונג לענט זיך נישט.

דאָ, אין דער הויך אויפ'ן וואָלקען, האָט גאָר אַללעס איין אַנדער פנים. עמיץ דערמאָנט זיך פון עפיס „גוטס", אונ פאַר די אויגען שטעלט זיך אַ שאָנער גן־עדן־אָפּפעל, געררייטעלט ווי אַ פערשאָממטע בתולה, נור פון מיטטען קוקט אַרויס אַ גרינגער וואָרם. דער אָפּפעל האָט נור די שאָל, איננערוועגדיג ליגט דער וואָרם אויף אַ שוואַרץ בּאַרגיל מיסט. אונ דאָס שלעכטע זעהט אויך אַ סך אַנדערש אויס ווי אויף יענער וועלט. דערמאָנט, בעוויזט זיך עס אין דער לופט ווי אַ שטיקל געפלאַצטע בלאָטע, נור פון די ריסצען בליצען שטראַהלען אַרויס; איננערוועגדיג מוז זיין ליכט, אפשר אַ בריליאַנט!

פוּי פרומקייט האָט מען אויך מורא צו רעדען.

ווער ווייסט, וועלכער נוסח עס איז נוהג אין הימטעל: נוסח ספרד, נוסח אשכנז, אָדער אָפשר זעננען גרעכט די דייטשע גאַליבראָדעס? צו שאָקעלט מען זיך דאָ ווי אַ לולב, מען שטעהט אויסגעצויגען ווי אַ סטרונע, אָדער מען זיצט איינגעבויגען איבער אַ מגן־דוד, וואָס מען מוז אויספלאַכטען פון חכמה מיט אמונה צוזאַמען?

עס רעדט זיך אפילו קיין ת ו ר ה נישט.

די „בני־התורה" צווישען די נשמות, זעננען געוואוינט צו פינסטערע שלש־סעודות תורה, בעגלייט מיט לאַנג־געצויגענע, מאַנאָטאָנע נגונים... צווישען „אנשי שלומנו", אונ נאָך אַ קאַפּף בראַנפען... אונ געה זאָג דאָ אַ גימטריא, אז עס קאָנן דורכפליהען אַ ליטווישער מלמד אונ אויסווייזען, אז עס לענט זיך גאָר אַנדערש אויס!

— אה! דערמאָנט זיך פלוצלינג אַ נשמה: עס איז דאָך נאָך שבועות — האָט איהר איך עפיס געפּרייט מיט קבלת־התורה?

עטליכע נשמות רוקקען זיך אָב אין אַ זייט — זיי זעננען ד אָ ר ט ע ן קאַזיאָננע רבנים געוועזען! זיי האָבען זיך געמאַכט אַ בעזונדער ראָדעל אונ גערעדט, וואָס מען ווערט זאָגען אויף יענער וועלט וועגען מאַקסע פון נפטרים ונולדים.

דער גראָסערע קראַנץ נשמות האָט זיך טאַקי אָנגעכאַפּט אין שבועות, אין דער שאלה: ווער און ווי אַזוי עס האָט זיך געפרייט מיט קבלת־התורה.

— „אָביאַזאַטעלנאָ" — שפּרינגט אַרויס אַ ליטווישער בעל־טאַקסע — געפרייט זיך, ווי דען! איך וואָלט שוין לייט געוועזן אָהנגעם הורה'לע! עס וואָלט אפילו קיין „סוויעטשנאָ־סבאָר" נישט געוועזן. „נאָקאָנוניע" אסרו־חג האָב איך „וו־ציעסט" דעם הורה'לע אַ „וועטשער געמאַכט, אַ קאָק־זיע, מיין דאָריטשקע האָט געשפּילט, זינקאַ סריעלאַלאַ פּוראַר — די וועלט אָבגענומען! מאָיסעי אַנדרעיעוויטש איז פון דער „שקאַראַ" געשפּרונגען. ער וואָלט זיך אָביאַסניאַיעט, נור ביי'ם אויסשין האָב איך איינגעשלונגען אַ ביין, און אַט — בין איך דאָ!

— און איך — רופט זיך אָן אַ מלוה — האָב מיך נוהג געוועזן ווי אבות־אבותינו. שאַווער, תקון מיט פּוטטער־געבאָקץ — מעהר דאַרף מען נישט! נאָטט וויל נישט מעהר! מיט'ן הורה'לע האָב איך מיך אַ וודאי געפרייט. „לנכרי תשיך", מיט היתר עסקא אונטערגעשלאָגען, איז אַ יודישע פרנסה, ווי דען! נור מיין ביילאַ־גיטעל האָט פאַר גרויס שמחה, וואָס איך האָב איהר אַ סאַמעטענען מאַנטעל אין מיין איינענעם לאָמבאַרד געקויפט, אָבגעבאַקען אַזוי פיעל, אַזוי פיעל... אַז „איידער גאָטטס נאָב זאָלל קאַליע ווערען — —"

— האָט איהם דער בויך געפּלאַצט, מזל טוב! פאַלט איהם אַ רבי'ל אַריין אין די רייד.

און עס איז איין אמת רבי'ל געוועזן, מען האָט עס נאָך געפיהלט פון מקוה־וואַססער.

— געפרייט מיט קבלת־התורה — פערצאָהלט ער — האָב איך מיך! אַ ביסל ספירט אויף פּאָמעראַנצען־שאָלען, האָט די רביצין אָנגעגאָססען; בעלי־בתים האָבען אויך געשיקט — איינער אַ פלאַש וויין, איין אַנדערער לעקקעך. איינער האָט אַריין געשיקט אַ חתיכה'לע טאָרט... וואָס זאָלל איך אייך זאָגען? טעם גן־עדן! איך האָב מיך טאַקי געפרייט! וואָרען באמת — וואָס וואָלט איך אָהנ'עם הורה'לע געטהון? איך האָב געהאַט אַזאַ גולם'וואַטע גוף, וואָס האָט צו עפּיס אַנדערש נישט געטויגט. איין פוס אַ לאָנגערער, אַ הייטעל אויף איין אויג און, רחמנא־לצלן, נים פאַר אייך געדאַכט געבּרעכט.

אין דער התחלה האָב איך אפילו דערפון אויך קיין פרנסה נישט געהאַט. 16 יאָהר בין איך געזעססען אויפ'ן כסא־הרבנות, און האָב נאָר נישט געוואוסט, וואָס „כשר" איז! וואָס פאַר אַ שמאַלץ־גראָבען, וואָס פאַר אַ ברכה פון גאָטט דאָס איז! דערנאָך בין איך דערגאַנגען דעם סוד פון „כשר"! דער ערשטער איז געפאַללען דער־רויף, להבדיל בין החיים והמתים, נח פּיאָסעטשנער און איך בין באַלד נאָכגעגאַנגען... אַלץ איז פרנסה! יין־קדוש צאָהלט, פּסח'דיגער וויין איז גאָר אַ מטמון!

קצבים צאָהלען, ווי דען! אונ אז א חברה סטודענטען וויללען זיך מתיר זיין שמטה— א פינף־אונ־צוואנציגער! ווי דען! אצונד מוז דאָרט דער חליצה־שוך זיין א געשעפט, מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען דערפון!

— געשטאָרבען בין איך — גיט צו דאָס רבי׳ל — איך ווייס אלליין נישט אויף וואָס; עפּיס פּלוצלינג... אז מען האָט מיך „אראָב גענוממען", האָט מען געזאָגט, אז דאָס הארץ האָט מיר געפּלאַצט, בשעת איך האָב געהאָרט, אז רבנים ווילען מתיר זיין חליצה... זאָלל זיין אזוי! נור — ליגענט איז; זיי ווערלען נישט מתיר זיין!

— אונ איך — פאַלט אריין א מלמד — האָב מיך אויך געפרייט; איך האָב דאָך יאָ פּרנסה פון תורה׳לע...

— שטילל, מלמד, בטלן! — האַקט איבער איין אַנדערע נשמה. איך בין עס מאַקי, רבי, די, וואָס האָט אייך דען פינף־אונ־צוואנציגער דערלאַנגט. איהר קענט מיך, א ודאי, אללע?

דאָס קראַנציל נשמות ציהט מיט די פּלייצעס אויף נייז.

— איך געדענק נישט — מאַכט דער רב — האָסט געמוזט דאָרטען אַנדערש אויסזעהען...

— א ביססעל פרוממער — אָנפּערט די נשמה — מיר האָבען זיך אזוי אָבגע־שמועסט...

— נו, שלום־עליכם! — מאַכט דער רב, אונ בעמערקט ערשט, אז ער האָט קיין האַנד נישט דערצו.

— עליכם־שלום — אַנטפּערט די נשמה — נור! א וואונדערליכע זאַך, דאָרט האָבען מיך דאָך אללע געקענט!

איך הייס — אח! (חאַפּט ער זיך צוריק) איך האָב גאָר פערגעססען, אז איך האָב מיין נאָמען דעם עפר־ואָפר — דעם גולם פאַר׳ן מלאך דומה איבערגעלאָזט... אונ האָב פערגעססען ווי איך הייס. נור „קאָבער־לאָפּעל" האָט מען מיך גערופען; אַנדערע, פאַר קנאה, האָבען מיך „טעללער־לעקקער" גערופען, נור מען האָט זיי ווי די קאַץ.

נור א שבועות האָבען מיר געמאַכט גאָר אויפ׳ן גרויסען אופן. פערשטעהט איהר, מיר אלליין זעננען קיין מ א מ י נ י ם נישט, א מאָל האָבען מיר אללע גע־בלאָזען אויפ׳ן דגל־מחנה־יהודה קיין מזרח, אלס קיין מזרח... ווייטער אונ ווייטער, נור אז דער ווינד האָט זיך איבערגעדרעהט, האָבען מיר זיך אויך איבערגעדרעהט אונ צוריק געבלאָזען, ווי דען! איך פלעג אָננעהמען א פוללען בויך מיט לופט אונ אַר־בייטען ווי א מיעך! צווישען אונז זאָלל עס בלייבען, פונ׳ם בלאָזען איז א גרויסער עפּוש געוועזען, נור נישט אין דעם געהט עס... פאַר׳ן המון־עם האָבען מיר

א שבועות געמאכט! דען המון־עם מוז מען האלטען... א נישט... אידר פער־שטעהט שוין, אז אזוינע גראבע יונגען...

— געוואלד! האט ראפטום א געשריי געטהון א נשמה פון צווייטען קראנ־צעל — געוואלד! מיר זעננען א ו נ ט ע ר דער ערד!

פון וואננען ווייסט דו? פרעגט מען פון אללע זייטען דערשראקקען.

— וואס הייסט, איך קענן נישט קיין געאגראפיע? איך בין דאך עפים ארוים פון צ ו ו י י ט ע ן קלאסס!

— אט, אט האט איהר די ערד פון אויבען! האט נאך א רב א משכיל גע־וויזען מיט א שפיץ נשמה־פליגעל!

אונ אללע דערזעהען, ווי די ערד פליהט איבער זיי, אונ אונטער זיי נעהמט זיך דער וואלקען גאר אין א זייט.

טהייל האבען זיך אבגעריססען פון וואלקען אונ ארויף געשאססען הויך אין דער לופט, זיי וויללען די ערד דעריאגען אונ איבער איהר צום הימעל דער־גרייכען. די רעשט לאכען אויס די, וואס וויללען זיך אויף אייגענע פליגעל פערלאזען!

„דו זיצסט אויף א וואלקען, עס קאסט דיך נישט קיין פוהר־געלד, קויפסט נישט קיין בילעט — פאהר!"

נור די נשמות, וואס זעננען ארויפגעפלויגען, האבען זיך באלד צוריק ארא־געלאזט:

— א שרעק — פערצאהלען די — ווי וויט יענע וועלט איז פון אונז אבגע־פלויגען, אונ גאר אין א זייט... מיר וועללען זי שוין נישט דעריאגען!

זיי דערצאהלען נאך, אז נאהנטער זעהט אצונד די ערד גאר אנדערש אויס, זי איז עפים רויטליך אונ גאלדען ליכטיג.

זיי זעצען זיך צוריק אין קראנציל, רעדען פון יענער וועלט אונ בעמערקען נישט, אז עס ווערט אללע מאל פינסטערער, חושך'דיגער. דער וואלקען, די גאל־דענע ראנדער פערלוירען, עס לעשט זיך אויס די זונן אונ עס ווייזט זיך קיין לבנה אונ קיין שטערן... וואס א מאל לעגען זיך דיקקערע שאטטען אויפ'ן וואלקען, אונ, וואס טונקעלער דער וואלקען ווערט, העללער אונ ליכטיגער ווערט די קויל— די ערד, וואס פליהט אללע מאל האכער אונ ווייטער ערגיץ אוועק אין א זייט...

עס ווערט א ביסל אונרוהיג צווישען די נשמות.

— וואס טהוט מען? וואו אהין פליהען מיר?

— „בידך אפקיד רוחי!" לייענט קריאת־שמע דאס רבי'ל אונ הייבט אן שנארכען.

— אזוי! — מאכען אללע פרייליך פערוואונדערט,— מען קאנן דא אויך שלאפען! מהיכי תיתא!

און אַללע צו לעגען זיך אויפ'ן וואָלקען און שלאָפען איין.

די ערד ווערט אַלץ ליכטיגער און יאָגט זיך אַלץ העכער און ווייטער אין איהר וועג, און די שנאַרכענדיגע נשמות פליהען אויפ'ן שוואַרצען וואָלקען גלייך צום עולם התהו. —

די נייע בעוועגונג.

אין מערב־אייראָפּא, צווישען די שווערבעוואָפענטע פאָלקער, וואָס אָטהעמען קוים אונטער דער שטאָהלענער לאַסט; אין מערב־אייראָפּא, וואו די פרעססע פון האַסס צווישען פאָלקער, רעליגיאָנען, ראַססען און קלאַססען רייסט און בייסט מיט ווילדען כעס דען אייזערנעם נאַמאָרדניק; וואו די רעגירונגען נוצען דען אַנטיסעמי־טיזם אַלס דונער־אַבלייטער פאַר די גאָלדענע פאַללען, וואו קינד און קייט וואַרפט זיך אין ווּסטע חלומות פון דינאַמיט... אין מערב־אייראָפּא בעמערקט זיך אַצונד אַ נייע בעוועגונג...

איבערן וועלד־ברויזענדען ים פליהט אַ טויב מיט אַ גרינען בלאַטט פון שלום.

עס מאַכען זיך איבעראַלל מאָראַלישע געזעללשאַפטען, וואָס ווילען, עס זאָלל אויפהאָרען דער אייביגער קריעג צווישען רעליגיאָנען, פאָלקער, ראַססען און קלאַססען; מענשען זאָללען אַוועק לעגען דאָס מאָרדערישע געוועהר פון האַנד; יעדערער זאָלל אַוועקלעגען דען קאַלטען רשע — דען עגאָאיזם; מענשען זאָללען אָנהייבען לעבען מאָראַליש, — מיט יושר, מיט רחמנות...

זיי גלויבען אין דער מאָראַליטעט, וואָס איז נ י ש ט דער אָבגלאַנץ פון דער בלאַנקער שווערט, וואָס שטעקט נישט אין קרופּס קאַרטאַטשען, וואָס האַלט זיך נישט אין דער געביילטער פויסט און געהט נישט האַנד אין האַנד מיט אייגעננוץ, שאָוויניזם און רעליגיאָנס־האַסס!...

און זיי גלויבען, אַז דער מענש מוז זיך אויפכאַפּען פון דעם ווּסטען שלאָף און דערזעהען די ליכט, וואָס שלאָגט איהם אין די אויגען! ער מוז דערפיהלען, אַז ער איז מ ע נ ש, און אַז נישט דער עגאָאיזם מיט נאָגעל און באַקקצאָהן, נור די ריינע מענשליכע מאָראַליטאַט דאַרף זיין דער קאָמפּאַס, צו פיהרען זיין שיף איבערן ים!

איהר שאָקעלט מסופק מיט די קאָפּף! אונזער פּעססימיזם, וואָס איז אַרוים ווי א הונד־שוואָס אויפ'ן מיסט פון די לעצטע צייטען, איז א נאַכטגעוויקס און דרעהט זיך אַוועק פאַר יעדען ליכטיגען שטראַהל...

און דער עיקר — עס איז דאָך געגען די לעצטע פּוסקים! געגען דארווין, ספּענצער און ליפּפּערט, געגען די דריי זיילען, וואָס האַלטען אונטער די בילדונג אפילו אין ישיבות און בתי מדרשים.

מען זאָגט, אַז דער אייגענער בטלנישער ליץ, וואָס האָט געוויזען אויף דער האַנד, ווי אַזוי פראַנצויזען און פּרייסען האָבען מלחמה געהאַלטען, און האָט, מיט א שפּיי אויף דער האַנד, דערטרונקען עטליכע ראָטעס סאָלדאַטען פון ביידע צדדים, האָט א מאָל אויך אויסגעטייטשט, פון וואַנען עס נעהמען זיך אַזוי פיעל פערשיעדענע מאָדען אין ווייבערישע קליידער.

יעדער פאַבריקאַנט — זאָגט ער — האָט שטעהן א פאַססעל מיט מוסטער־שטיקלעך; וואָס א מאָל חאַפּט ער אַרויס א מוסטער, אַרבייט נאָך א סחורה און — עס ווערט א נייע מאָדע!

און, אַז ער האָט דאָס גאַנצע פאַססעל געענדיגט, דרעהט ער עס איבער קאַפּויר, און עס קומט אַרויס גאָר א נייע מאָדע, וואָס די באָבע־יאַחנע האָט נאָך גע־טראָגען.

איך ווייס נישט, ווי אַזוי עס געהט צו ביי פאַבריקאַנטען, נור אין דער פהי־לאָזאָפישער אינדוסטריע איז זיכער אַזוי!

אַלטע סיסטעמען שטעהען אויף תחית המתים און ווערען צוריק די נייעסטע מאָדע...

אין א צייט אַרום פערליערט דער נייער סיסטעם דאָס געזונד, הייבט אָן הוס־טען, קריגט אסטמא — פאַלט אַוועק, שטאַרבט און ווערט בעגראָבען, און אויף זיין אָרט שטעהט אויף א נייער שוכן־עפר; א נייע פיהלאָזאָפיע פון דער באָבע־יאַחנעס צייטען — און די באָבע־יאַחנע, אויב זי לעבט נאָך, טאַנצט פון פרייד, אַז איהר צייט איז צוריק געקומען!

דאַכט זיך, אַז „כל דאלים גבר" (ווער עס איז שטאַרקער, ביי דעם בלייבט עס!) איז איין אַלטע פיהלאָזאָפיע, נאָך פון אדם הראשון'ס צייטען... איין אמת'ע, נאַקיטע וואַלד־פיהלאָזאָפיע — אַלץ ווענדט זיך אין דער פויסט. די וועלט איז א קניוש; ווער עס איז שטאַרקער, בייסט פריהער אַריין; ווער עס האָט א ברייטער מויל און בעססערע צאָהן, רייסט אָב א גראָססער און א בעססער שטיק... אָדער ווי מען פלעגט צו זאָגען: אויף דער וועלט איז ווי אויף א חתונה — חאַפּ און פרעסס, חאַפּ און זויף!

דער סיסטעם איז אַזוי אַלט, ווי דאָס ווילדע לעבען.

נישט איינמאל האט זיך אפילו שוין געדאכט, אז די מאראליטאט, אז דער יושר פון צאהן־אונ־נאגעל איז אבגעשוואכט, אבגעניצט; אז מיר האבען די „טהייערע שמאטע" אין ארחיוו אריינגעלעגט, וואו זי איז שוין מיט שימעל בעוואקסען; אז מיר, מיר מענשען, האבען שוין איינגעזעהען, אז דאס פאסט נור פארווילדע חיות אונ נאך נאקיטע ווילדע לייט; אז מיר דארפען זוכען אונזער גליק אין עפּיס אנדערש, עפּיס גראססערס, האכערס... אונ דאך — האט זיך נור אזוי געדאכט! די פהילאזאפישע פאבריקאנטען פון נייצעהנטען יאהרהונדערט: דארווין, ספּענ־צער, ליפּפערט אונ אללע זייערע נאכשלעפּער אונ נאכשטופּער האבען די מארע בעניירט!

דארווין האט בעמערקט, אז דורך ערציהען, לעבען אויף א געוויססע ארט, אין א געוויססען קלימאט, אין געוויססע בעדינגונגען — פעראנדערט זיך דער קאר־פּער פון מענשען אונ טהיערע, אונ דערפון איז איהם איינגעפאללען, צו בענייען דעם אלטען לאמארקישען סיסטעם, אז גאטט האט קיין בעזונדערע מינים נישט בעשאפ־פען, אז פון זיין האנד איז נור איין לעבען ארויס; אז די אללע מינים, משפחות אונ סארטען קוממען ארויס מיט דער צייט — איין מין פון צווייטען, איין סארט פון צווייטען; אונ דאס ווענדט זיך אין די פערשיעדענע פעראנדערונגען, וואס מאכען זיך אינ'ם לעבען... נו — וואס שאדט עס אונז? וואס זאלל אונז דער פוסטער יחוס? אדרבא, עס איז מעהר כבוד, אז מיר האבען זיך אלליין אויסגעארבייט, אלליין מיט דער צייט פאר מענשען געמאכט, דען עקק פערלוירען אונ אזוי פיעל שכל, אזוי פיעל יושר בעקוממען! נישט איינער זוכט אפשר אין שלאף דען עקק, ווי אין אלטער דייטש די יארמולקע, נישט איינעם חלומ'ט זיך דער וואלד... נור מיט דער צייט ווערלען די חלומות אונ דאס זוכען דען נאכטיגען טאג אויפהערען, פערשווינדען...

אמת איז, אז אין „בראשית" איז די מעשה אנדערש פערצאהלט... נור „מעשה בראשית" איז נישט געשריעבען פראסט „כדבר איש אל רעהו" — עס איז פולל סודות; איך זעה עפּיס אנדערש, יענער עפּיס אנדערש אונ דער אלשיך — עליו השלום — אויך עפּיס אנדערש... ווער ווייסט, אפשר מיינט גאר דאס דער פסוק... א קשיא אויף א מעשה! אז „חמץ" קאנן זיין על פי קבלה דער יצר הרע אונ „מצה" דער יצר טוב, חאטש זיי שטעהען ביידע נישט אין מעשה בראשית, קאנן „חוה" זיין די פאנטאזיע, וואס טרייבט דען מענש צו זוכען נייע אמת'ן, נייע וועגען; דער „עץ הדעת" — די קולטור אונ די שלאנג — דער „סקעפּטעציזם", דאס מסופק זיין, דאס אונרוהיגע פראגען: פאר וואס אונ פאר וועןן, דאס וואס לאזט אונ־זער פאנטאזיע נישט שלאפען אונ נייט זי, זי זאלל אללע רגע אויפשטעללען נייע סיסטעמען, נייע הייזליך פון קארטען, אויף וועלכער דער פויערישער שכל הישר

דאַרף נור אַ בלאָז טהון, זיי זאָללען אומפֿאַללען"...

פֿערציימענס וואָלט מען אַזא דאַרווין פֿערבּרענט. אין היינטיגע קאַלטע צייטען האָט ער אויסגעלעבט זיינע יאָהרען אונ געפֿונגען נאָך אַ גאָטסגעלעהרטען, וואָס האָט אויסגעגלייכט דען פּסוק, ער זאָלל פּאַססען צו זיין טעאָריע; נאַטירליך — דעם פּסוק צוליעב. —

נור דאַרווין איז געפֿאַללען אויף נאָך איין המצאה. וואָרען די שאלה איז: פֿאַר וואָס ווערען טהייל פֿעראָנדערונגען פֿערשוואונדען אונ אַנדערע האַלטען זיך שטאָהל אונ אייזען? מיר ווייסען, אַז נישט איינמאָל ווערט געבּוירען אַ קאַלב מיט צוויי עקקען, אָדער מיט צוויי קאָפּף, מיט זעקס פֿיס — פֿאַר וואָס בּלייבּט פֿון דעם אַללעם קיין זכר נישט, אונ פֿאַר וואָס, אַז עס האָט זיך נור בּעוויזען אַ האָרן, האָבען זיך בּאַלד אַללע בּהמות פֿערקוקט אונ האָרנער בּעקוממען? אויף דעם איז די תּשובה: כּל דאַלים גבר! דאָס לעבּען איז איין אייבּיגע מלחמה, איינער מיט'ן אַנדערן, איין מין מיט'ן צווייטען אונ איין משפחה מיט דער צווייטער... אַללע שלאָגען זיך שטענדיג אונ גובר איז דער שטאַרקערער — דעריבּער איז דאָס קאַלבּ מיט איבּריגע פֿיס נעלם געוואָרען, ווייל פֿיער פֿיס איז איבּער גענוג, בּפרט — איין קאָפּף! נור דער אָקס מיט'ן האָר'ן, וואָס איז געוואָרען אַ שור נגח, האָט זיך טאַקי געמעהרט אונ געפֿרוכטבּאַרט... אַזוי לאַנג אונ אַזוי בּרייט, בּיז עס זעננען געוואָרען אַ וועלט אָקסען מיט האָרנער אונ די רעשט אָקסען אָהן האָרנער זעננען נעלם געוואָרען — אויסגעפּייגערט אָדער אויפֿגעפֿרעססען געוואָרען פֿון אַנדערע בּהמות, ווייל פֿון פּרעה'ס חלום זעהט אויס, אַז אַמאָל האָבען די קיה איינ'ס דאָס אַנדערע געגעססען נאָר מענשען צו גלייך! פֿון וואַננען עס האָט זיך דער ערשער האָרן גענוממען, דאָס ווייסט דער טייפֿעל, גענוג — אַ האָרן האָט זיך בּעוויזען אונ דער ערשטער גליקליכער אָקס, וואָס האָט'ן געקריגען, האָט מוצא חן געוועזען בּיי די קיה, ער האָט געהאַט אַ סך קינדער אונ האָט זיי אַללע פֿערירשענט דען האָרן... טרעפֿט זיך אַ מאָל איינס ווערט געבּוירען מיט אַ גאָהלען קאָפּף — געהט עס לאָבוד, — ווי איינער אָהן כּלי־זיין אין דער מלחמה מיט שטאַרק בּעוואָפֿפֿענטע! טחוירען, למשל, האָבּען אַ מאָל געלעבּט ווי אַללע אַנדערע חיות ובהמות; פּלוצלינג האָט איין טחויר אָנגעהויבּען צו שוויטצען מיט אַ ריח — ווי פֿון אַ בּעל־תשובה, נעבּען וועלכען עס קאָנן אפילו קיין צדיק גמור נישט איינשטעהען... מיט דער צייט האָט מען אַללע טחוירען אויפֿגעגעססען, נור פֿאַר דען טחויר איז יעדערער ענטלאָפֿען, אונ ער מיט זיינע יורשים זעננען געבּליעבּען לעבּען, אונ זיי מעהרען אונ פֿרוכּטי־בּאַ'ן זיך, אַז מען פֿיהלט זיי שוין אפילו אין דער ליטעראַטור... פּאָקשיווע (אָדער ווי די „ליטוואַקעס" וויללען: קראָפּיווע) איז אַ מאָל געוועזען אַ געוויקס ווי אַללע

געוויקסען, נור פון דער העללער הויט האָט איין פּאָקשיווע אָנגעהויבען צו שטעכען און צו בריהען; מיט דער צייט האָט מען אַללע מינים פּאָקשיווע צו טרעטען און אויסגעריססען, נור די בריהענדיגע און שטעכענדיגע זענגען געבליעבען! און אַזוי אַללע חיות ובהמות! טהייל פערד האָבען אָפשר אַ מאָל קיין עקקען נישט געהאַט. נור די אָהן עקקען האָבען זיי די פליגען געפרעססען, און בצול איז געוואָרען נור דאָס פערד, וואָס האָט זיך געקאָנט קראַטצען מיט'ן עקק ביז'ן קאָפּף.

הכלל — אַ מלחמה און מען דאַרף נור גוט כלי־זיין!

נור כל זמן דאָס אַליץ איז נור נוהג אין וואַלד און פעלד, צווישען חיות און בהמות... אַרט מיך נישט; לוינט אפילו נישט צו דערגעהן, פון וואַננען עס האָבען זיך גענוממען די ערשטע פעראָנדערונגען — דער ערשטער האָרן, דער ערשטער שוויס, דער ערשטער עקק... כדאי זיך דעריבער דען קאָפּף צו פערדרעהען, מיר זענגען שוין לאַנג פון וואַלד אַרויס, און ביי אונז, דאַכט זיך, איז גאָר פערקעהרט. אַט האָט ושתי אַ האָרן בעקוממען, דאַכט זיך אַ וואָהל כלי־זיין אין דער מלחמה צווישען מאַנן און ווייב און בכלל צווישען ווייבער, און דאָך — איז דער מוסר שטאַרקער געוועזען פאַר'ן האָרן: אחשורוש האָט איינגעזעהן מיט'ן שכל פון זיינע עצה־געבער, אַז אַ ווייב דאַרף פאָלגען אַ מאַנן, אַז יעדער מאַנן מוז האָבען צו שאַפפען ביי זיך אין דער היים, אפילו ווענן ער איז אַזוי קלוג ווי אחשורוש און דערביי נאָך אַזוי שכור ווי ער; אַז אויב ער הייסט, די פלונית'טע זאָלל אַריינקוממען נאַר על־פּי פּשט, אָהן איין איינהיעל... אמת איז, אַז די ממשלה, וואָס אַ מאַנן האָט, איז כל זמן דאָס ווייב איז אין שטוב, ניט אַזוי פעסט... נור דער „יושר" האָט פאָרט גובר געוועזען דען האָרן, און ושתי האָט געמוסט אַבטרעטען אסתר המלכה'ן די קרוין.

עס ווערען גאַנץ אָפט געבוירען מענשען מיט צו שאַרפע צאָהן, צו האַרטע פויסטען, אָדער מיט נשמות פון טחוירען און פוקסען — נור מיר האָבען שטאָנדיג געמיינט, אַז פאַר זייערט וועגען מאַקי האָבען מיר קרימענאַלען, אַרעסטען, און טהייל מאָל (בסוד זאָלל עס בלייבען) אַ בינטעל הייסע ריטטער... ביז מען ווערט פון זיי פּטור... אונזער לעבען, האָבען מיר געמיינט, רינט שוין כמעט אַזוי קלאָר ווי אַ וואַססער... עס פאַלט אַ מאָל אַריין אַ שטיינדעל, מאַכט עטליכע ראָדליך אַרום זיך, נור באַלד ווערט עס פערשוואונדען מיט די ראָדליך צוזאַממען, דער שפּיעגעל גלייכט זיך אויס און רינט ווייטער אַזוי ריין, אַזוי קלאָר ווי דער הימטעל... טיעפער איז אפילו קאַלט און פינסטער, און דער העכט לאָסט דען קאַרפּ נישט שלאָפען, נור מיט דער צייט, האָט מען געמיינט, וועט מען דאַרט אויך אַריין קוקען... מיט דער צייט וועט דער מענש איינזעהען, אַז די ערד קאָנן ערנאָהרען 10 מאָל אַזוי פיעל מענשען ווי עס איז דאָ אויף דער וועלט, אַז מיר דאַרפען אָנשטרענגען אונזער אינטעללעגענץ, נישט איינער זאָלל דעם צווייטען אַרויס רייסען פון

טיל, נור מעהר בענוצען די נאטור־קראפטען, וואס דיענען אונז נאך אין גאר א קליינעם פראצענט. מען האט געמיינט, אז איינער וועט ארוים נעהמען די האנד פון צווייטענס טאש, דער צווייטער וועט אויפהערען צו רייסען דעם ערשטענס נאז, אונ זיי וועללען זיך ביידע נעהמען צו די וואססער־פאללען, וואס רוישען, הילכען, אונ בייזערן זיך, פאר וואס זיי פערליערען אזוי פיעל קראפט אומזיסט... מען האט גערעכענט, אז אט, אט וועט ישעיה'ס נבואה פון איביגען פריעדען מקוים ווערען אונ אויף דער וועלט ווערען א גנעקושעריי, א געהאלזעריי, אז מלאכים אין הימטעל וועללען אונז מקנא זיין...

זעננען אבער געקוממען ספענצער אונ ליפפערט אונ האבען געזאגט: לא כי! די צוויי פהילאזאפען, מיט א הונדערט נאבשטופער, ווייזען אוים, אז אויסער דעם, וואס מיר קומען א ר ו י ס פון וואלד, מוזען מיר נאך איביג שוין לעבען לויט דעם שלחן־ערוך, וואס איז אין דעם וואלד נוהג... אונ דער שלחן־ערוך האט נור איין פאראגראף! כל דאלים גבר! ואידך — פירושא (די רעשט איז נור א פירוש): פויסט, נאגעל, באקצאהן, רציחה, מסירות, פאלשקייט — וואס איהר ווילט אליין...

די אייגענע שווערט האנגט איבער אונזער קאפף אויך! די פויסט איז ביי אונז אויך יושר אונ עהרליכקייט צוזאממען! דאס ג א נ צ ע לעבען, אפילו דאס מ ע נ ש ל י כ ע, איז איין איביגע מלחמה... יוסל מיט שמואל'ן, יודען מיט קריס־טען, פראנצויזען מיט דייטשען, ווייסע מיט שווארצע, מיט געלע — אללע מוזען זיך שטאנדיג רייסען ביי די האהר, צופען ביי די נאז, אונ ווער עס איז שטארקער, דער בייסט פעטטער אינ'ם קניוש...

די פויסט איז אלט ווי די וועלט, ווי דער וואלד מיט זיינע חיות רעות! נור דער סיסטעם האט איין נ י י ע ן נאמען! די ת"י גדולים קוממען נאך דארווינען: „דער קאמפף אום דאס דאזיין", הייסט עס! דאס איז דער העכט, וואס שווימט ארום אין ספענצערס וואססער, דאס איז די ראפוכע, וואס גראבעלט זיך אזוי אומ־געלומפערט ארום אין ליפפערטס שווערען שליים...

איין איביגע מלחמה צווישען מענשען, פאלקער אונ ראססען! אונ דו מיש דיך נישט, יעדער דארף פאר זיך זארגען!

עס איז שוין אזוי, עס מ ו ז אונ עס ד א ר ף אזוי זיין!

אונ עס איז א גאנץ איינפאכער סיסטעם:

די גריכען האבען א מאל געטייט קראנקע אונ פעלערהאפטע קינדער, עס זאלל ארוים א דור פון סאמע גבורים; אונ דער נייינצעהנטער יאהר־הונדערט וויל מיט דער פייערדיגער קאנקורענץ אויסברעננען אללע שלימזלדיגע מענשען, עס זאלל ארוים א דור מיט סאמע דורכגעטריבענע שווינדלער...

דאס לעבען איז איין איביגער קריעג — ווער עס פאלט, איז א ודאי שכור

געוועזען, אָדער עס האָט זיך איהם אין מיטען דערינגען פערגלוסט צו געניצען... דאָס לעבען איז אַ „מאַקאָטוער דראַנג", אויסגעשמיערט מיט זייף; ווער עס האָט זיך ארויף, בעקומט אַ צילינדער מיט אַ זייגעריל...

אונ מיט דער צייט וועללען אללע קאָננען קריכען!

דער עגאָאיזם, דאָס אייביגע פערזאָרגען נור זיך אַלליין, דאָס אָנפיללען נור דען אייגענען מאָגען — אָט דאָס זעננען, לויט דער פיהלאָזאָפיע, די געשיכטליכע הייבען, אויף וועלכע עס יאָהרט די מענשהייט, אונ אָהן וועלכע זי וואָלט געבליעבען ליעגען ווי איין אויסגעטריקקענט שטיקעל טייג אין עקק מולטער — צוגר העבט עס זיך אונ וועט באַלד אַריבער איבער דער ראַנד! „די אייגענליעבע", אָט דאָס איז, לויט ספענצער אונ ליפפערט, די שפינערין, וואָס זיצט ביים אייביגען ראָדעל פון דער צייט, אונ שפינט אונז די ציוויליזאַציע!

אָפשר שרעקט אייך, וואָס דער שטאָף איז ברודיג פון אָריטען שוויים אינ רויט פון אונשולדיג בלוט? וואָס מאַכט עס אויס? פון דעם שטאָף קוממען דאָך אַרויס אַזויגע שלאַפראָק, פראָק אונ זיידענע קליידער פאַר אַ צעהנדלינג אויסדערוואָהלטע... אייביגע מלחמה, אייביגע קאָנקורענץ צווישען מענשען, פאָלקער אונ ראַססען; אונ מענשען, פאָלקער אונ ראַססען, וועללען אַזוי לאַנג אַראָבפאַללען ווי פוילע אָפּפעליך פון בוים, ביז עס וועללען בלייבען סאַמע פאָהיגע מאַנשעסטער פאַבריקאַנטען!

איהר פראָגט, צו דאָס איז מאָראַליש?

— מאָראַליש? אָנטפערט אייך די פהילאָזאָפיע, איז דען דאָ אַ מאָראַליטאָט? אונ אונזערע פהילאָזאָפען זעננען קלאָר אין דער סאָציאָלאָגיע ווי ביי זיך אין דער היים אונ וועללען אייך פערשטען מיט אַ מיללאָן פאַקטען, ווי אַ וואָלד מיט שישקעס, אונ מען וועט אייך בעווייזען, אַז יעדעס פאָלק האָט אין יעדער צייט אונ אויף יעדען אָרט אַנדערע דעות, אַנדערע מדות, אַז וואָס ביי איינעם איז רויט, איז ביי'ם צווייטען גרין, וואָס איינער האַלט פאַר אַ מצוה, האַלט דער צווייטער פאַר איין עבירה... ווי קאָנן זיין אַ מאָראַליטאָט? ווי קאָנן זי דיענען אַלס מאָטאָר אין אונזער מאַשין, זיין אַ לאָקאָמאָטיוו, וואָס פיהרט די וואָגאָנען פון דורות?

ביי אונז מאָסט מען אויף עללען אונ קווארטען אונ מען וואָגט אויף לויטען; אין רוסלאַנד ווערט געמאָסטען אויף אַרשינען אונ ציעטווערטים אונ געוואָגען אויף זאָלאָטניקים, אין איירופּאַ איז אָנגענוממען געוואָרען דער פראַנצאָזישער מעטטער מיט'ן קילאָ... ווילדע מאָסטען אויף דער האַנד אונ טהייל וויסען גאָר נישט צו וואָגען... אונ פון דעסטוועגען וועט קיינעם נישט איינפאַללען צו קלעהרען:

טאָמער איז גאָר קיין מאָס און קיין וואָג נישט פֿערהאַנדען?

מיר האָבען ציפֿערן ביז 9 מיט איין 0; אַמאָל האָט מען געצאָהלט ביז 20, די ראָמער האָבען געהאַט עקסטרא ציפֿערן פֿאַר 20, 30 א. ז. וו..

מהייל ווילדע קעננען מעהר נישט צאָהלען ווי ביז 5, זעקס הייסט שוין אַסך, אָדער מען זאָגט: 5 און 1... און פֿון דעסטוועגען איז קיינער נישט מסופק, אַז צוויי און צוויי איז דאָך נור 4, נישט 3 און נישט 7...

מיר נוצען געלד פֿון קופּער, זילבער און גאָלד; אין טהייל לאַנדער בענוצט מען אויך ניקעל, די גריכען האָבען געהאַט מטבעות פֿון אייזען, ווילדע שטאַממען האַנדלען און טוישען אויף גרינע שטיקלעך גלאָז, מושעלן, בּיסלעך רייז, און פֿון דעסטוועגען זעננען מיר זיך אַללע מקריב פֿאַר געלד, און ווייסען, אַז געלד עקזיסטירט...

נור, אַז עס זעננען פֿערהאַנדען פֿערשיעדענע מנהגים און דעות ביי פֿאָלקער, ווערט שוין דער עולם מסופק, צו עס איז פֿערהאַנדען אַ מאָראַליטאַט, קאָנן שוין זיין, אַז „איוב לא היה ולא נברא״, אַז ניט — שטעקט די מאָראַליטאַט טאַקי אין דער פֿרייער קאָנקורענץ — אין דער זיעב, וואָס לאָזט ארוים די קליינע און דראָבּנע און בעהאַלט די גראָבע, גרויסע און פֿעטטע... אין דער זיעב, וואָס וועט אונז מיט דער צייט אויסשאָקלען הונדערט מיליאָן ארבייטער און עטליכע מאַנשעסטער־פֿאַבריקאַנטען...

וואָס האָט די מאָראַליטאַט פֿאַר׳ן אָרמען אונגליקליכען, וואָס פֿאַלט אונטער דער לאַסט? נישט מעהר ווי אַ היתר: קריך אויך! האַפּ אויך! גלייך מיט׳ן בעל־הגדה, ווייסט זי נור: „נעהם די מצה!״ דער קניזש ליעגט אין מיט׳ן גאַסס, האַפּ דיך צו!

און עס האָט זיך גערדאַכט, אַז דאָס איז אַ גוטע פֿהילאָזאָפֿיע נור פֿאַר רייכע לייט אָדער פֿאַר שטאַרקע פֿאָלקער, אַז די פֿהילאָזאָפֿיע קאָנן נור ליעגען אין איין אָנגעשוואָלענעם ברוסט־טאַש און זיין אונטער געשפּאַרט מיט אַוואַלד פֿון באַגנעטען, אַז אָרימע לייט און שוואַכע פֿאָלקער, וואָס קאָננען לייכט אונטערגעהן אין דער אייביגער מלחמה, וועללען זיך האַלטען אָן די אַלטע מענשליכע אידעאַלען, אָן דעם אַלטען יושר, אָן דער אַלטער מאָראַליטאַט...

עס האָט זיך אָבער אויסגעוויזען, אַז עס איז אַ טעות... ווי געזאָגט, קוממען שוין היינט ספּענצער און ליפּפּערט אין בית המדרש אריין, מען שטודירט זיי אין אַללע ישיבות...

דער געוועזענער פּרוש, וואָס האָט געלעבט פֿון העניתים, הייסט שוין היינט,

אַז דאָס בעסטע אֵבר פֿון אַ מענש איז דער מאָגען, אַז אַללע אַנדערע אֵברים זענען משרתים, אַז נור ער, דער מאָגען, מאַכט די געשיכטע, אַז נור איהם געהערט די קולטור!

אויף ספּענצערס קניע וועט אויפֿגעצויגען ווערען אַ נייער דור פֿון סאַמע חאַ־פּערס...

ווי אַזוי דאַרף מען ערציהען קינדער?

קינדער — זאָגט ספּענצער — דאַרף מען ערציהען אויף אַזאַ'ן אופן, אַז זיי זאָללען קאָננען גליקליך זיין... זיי זאָללען קאָננען אויסנוטצען דאָס גאַנצע נחת, וואָס די נאַטור וועט זיי געבען, זיי זאָללען זיין ווי אַ שוואָם, איינצוזאַפּען דאָס גאַנצע פֿערגניגען, וואָס זיי וועללען געפֿינען אויף זייער וועג...

וואָרום — אַז יעדערער וועט האָבען זיך אין זינן, וועט אַללעמען גוט זיין, — מן הסתם!

ספּענצער און ליפּפּערט ווערען אונזערע נייע גאָטטער!

נור דאָס איז אויך נישט קיין נייעס!

די יונגע ענגלישע, וואָס מען האָט יאָהר־יאָהרליך אַריינגעוואָרפֿען אין נילוס אַלס קרבן פֿאַר'ן הייליגען טייך, האָט אַלליין אויך געגלויבט אין זיין הייליג־קייט...

די אַמעריקאַנישע קנעכט האָבען זיך געשלאָגען אין איין שורה מיט זייערע בעלי־בתּים געגען די, וואָס האָבען זיי געוואָלט בעפֿרייען.

אונזערע אַלטע פֿויערן זאָגען נאָך, אַז עס איז בעססער צו אַרבייטען „פּאַנ־שציזנע" איידער צו צאָהלען פּאַדאַטעק —

און מיר, מיר אָרמע, צו וואָרפֿען, שוואַכסטע פֿאָלק אויף דער וועלט, הייבען אויך אָן צו גלויבען, אַז דער אידעאַל פֿון מענשען איז דער אייביגער קריעג צווישען מענשען און פֿעלקער, ראַססען און קלאַססען...

דער דאַרווין־ספּענצער־ליפּפּערטישער סיסטעם, אָדער בכלל, דער פּאַפּיערע־נער ליבעראַליזם, איז דורך גאַנץ אייראָפּא ווי אַ זאַראַזע. פֿרייהייט הייסט אַ רעכט, צו מאַכען זיך מיט די עללענבויגען איין אָרט ביי'ם טיש; וואָהלען — הייסט קויפֿען שטיממען פֿאַר געלד און בראַנפֿען, פּאַרלאַמענטען זעננען באַרזען, וואו פּאַרטייען שווינדלען מיט פּאָליטישע פּאַפּיערען, וואו די דעפּוטירטע פֿערקויפֿען איינער דעם צווייטען די געקויפֿטע שטיממען מיט איין אונגעהייערען ראַבאַט...

די „פרייע פרעססע״, דער שטאָלץ פון נייצעהנטען יאָהר־הונדערט, איז אַ רינשטאָק פון בלאָגע און שאַנטאַזש...

• • • • • • • • • • • • •

צעהן פּאָליטישע געדאַנקען:

1) מאַססען גלומען וואַקסען ארוים פון מיסט; מאַססען צדקות קוממען פון גנבה'ש געלד.

2) מקנא בין איך נור אדם וחוה, וואָס האָבען אין די נשמות נישט געהאַט קיין איינגעהויקערטע פגרים פון מאַטעס און זיידעס, און האָבען געקאָנט אלץ פריש און לעבענדיג פיהלען.

3) די וועלט האָט איהרע מאַגאַזינען, וואו זי לעגט אָב אויף אַ שלעכטע צייט, אויף הונגער־יאָהרען; נור אז עס קומט די בייזע שעה, ווייזט זיך געוועהנליך ארויס, אז די ראַטטען און די מאַגאַזיניערען האָבען אלץ אויפגעגעססען...

4) גוט פאַר פרעמדע זעננען געוועהנליך די, וואָס זעננען שלעכט פאַר אייגענע.

5) איך ווייס נישט, אויב גאָט וועט אונז מוחל זיין דערפאַר, וואָס מיר האָבען איהן פערזעצט איבער דער נאַטור, מיר זאָללען זי פריי בעהעררשען!

6) אמת האָט אין אונזער לעבען נור די ווירקונג, אז מיר ווילען זי נאָכמאַכען און זאָגען שענער און פיינער די ליגענט.

7) ווער עס קאָנן קיין געשיכטע, טאַפּט אין דער פינסטער ווי אַ בלינדער; — ווער עס קאָנן זי, וואַקעלט זיך ווי אַ שכור...

8) צו פיל, זיך אליין צו פערבעססערן, ווילען מיר בעססער אלץ ארום פערדערבען, עס זאָלל פּאַססען צו אונז.

9) די שיפס־לייט וועללען איינער דען צווייטען נישט פרעססען און אללע צוזאַממען נעגען שיפסקאַפּיטאַן זיך נישט שטעללען, כל זמן ער זאָגט זיי צו אַ ניי לאַנד און די שטיממע זיינע איז זיכער, און דאָס אויג קוקט גלייך, ערנסט און שטרענג.

10) אַ פּאָליטיקאַן איז אַ קלוג נאַרישקייט; פּובליציסטיק — נאַרישע חכמה.

שרייב אַ פֿעליעטאָן.

עס האָט קיין שיעור אונ קיין ערך נישט, ווייטער אַ פֿעליעטאָן — אָבער אַ פֿעליעטאָן, אונ דאָ איז נישט דאָ פֿון וואָס צו רעדען! עס פֿעהלט מאַטעריאַל!

אַרם-נהרים אונ אַמעריקא זעננען פֿערשלאָסען ווי אַ גבירישׁ האַרץ, אין אַרגענטינא איז שטילל, צעדערבוים — טויט, ווערמאָנט — שטום; איך זעה נישט מיט וואָס אייך צו פֿעראינטערעסירען.

ערשט נישט לאַנג איז אינטערעסאַנט געווען צו קלערען, צו די וועלט וועט זיך אין קורצען איבערקעהרען, אַ געוויססער פֿאַלב האָט נביאות געזאָגט, אַז יאָ.

דערפֿון וואָלט איך אייך געקאָנט אויפֿבלאָזען איין עסק ווי אַ לונג-אונ-לעבער, איך וואָלט אייך דערצאָהלט, אַז פֿאַלב איז נישט קיין פֿאַלב ביי'ן אַ קלייד אונ נישט קיין פֿאַלב אויף עמיצענס אַ שטערן, נור אַ געלעהרטער אַסטראָנאָם; אַז די וויססענשאַפֿט, מיט איהר גאַנץ בעל-בתישקייט אונ פֿאָרזיכטיגקייט האָט ליעב אַ מאָל אַ פּשט'יל, אַ נבואה'לע, אַ טרעפֿעניץ — דערביי וואָלט איך אַ ביסל געשפּיעלט אויף אייערע נערווען; פֿריהער וואָלט איך אייך איבער געשראָקען: טאָמער יאָ, דערנאָך געזאָגט — ניין.

אונ אָפּשר וואָלט געווען אַ יאָ אונ אַ ניין, אונ אַ נישט צוזאַממען...

וואָס קומט אָבער אַרויס, אַז מען האָט מיר די מציאה פֿון די האַנד אַרויס געחאַפּט.

ה' וו... איז פֿריהער געפֿאַללען אויף דער מציאה, אונ אויב ער וועט האַלז אונ לייב נישט ברעכען, וועט ער אַזוי פֿאַללען אונ פֿאַללען עד סוף כל הדורות.

ה' וו... האָט שוין אַ גליק צו המציאות; וועמען, למשל, איז איינגעפֿאַללען איבערצוזעצען אויף לשון הקודש אַ ווערק פֿון אַ קאַטאָלישען גייסטליכען, וואָס ווייזט אויס, אַז די נשמות האָבען דאָס גן-עדן אויף דער זונן, אַז זיי ציהען זיך ווי הייטליך אַללע מאָל דיננער אונ דיננער, ביז זיי ווערען אַזוי דינן, אַז עס קאָנן שוין דיננער נישט זיין?

וועמען איז דאָס איינגעפֿאַללען? וו...!

וועמען איז איינגעפֿאַללען צו לערנען יודישע קאָלאָניסטען צו בעאַרבייטען די ערד אין פּאַלעסטינא אונ אַרגענטינא כמנהג פּוילין, דאָס הייסט, לויט צוויי דריי

בראָשורען פאַר אונזערע פויערען געשריעבען? וו...!

ווער איז פריהער אַרוים מיט אַ ווערקעל איבער דער מגפה? וו...!

ווער האָט מיר צונד אויסגעהאַפּט פאַלב׳ען מיט׳ן סוף פון דער וועלט? וו...!

וועלכען מחבר איז איינגעפאַללען צו שרייבען אַ פעליעטאָן אין הצפירה איבער זיין אייגען ספר, וואָס ער וועט אַרויסגעבען, און וואַרפענדיג אַ שטיין אין אַ פרעמ־דען גאָרטען, בעווייזען ווי גאָטיג און וואהל זיין ספר איז און ענדיגען נאָך מיט אַ שמייכעלע: אַ יאָ, איך בין סקראָמנע און לויב מיך נישט? וו...! אַלץ וו... און וו...!

עס איז נאָך איין עסק געוועזען צו רעדען וועגען חליצה.

איהר ווייסט אֶפשר נישט, מיינע טהייערע לעזער, וואָס מען מיינט חליצה? איהר זייט דאָך „גראָבע יונגען", המון עם, מען שילט דאָך מיך מיט טויטע קללות, פאַר וואָס איך זאָג אייך אַ מאָל אוים פון חדר; מען האַקט דאָך מיר אין קאָפּף, אַז, אויב אייערע נשמות וועללען נישט הענגען ווי שפינוועבס אויף די שטריימעל־האָהר, וועללען זיי אַריין אין גיהנם אָדער גאָר אין קרימינאַל... מען יאָגט דאָך מיך אַרום, פאַר וואָס איך רעד מיט אייך ווי מיט מענשען! אֶפשר יאָ? אֶפשר ווייסט איהר טאַקי נישט וואָס חליצה איז?

וועלל איך אייך פערצאָהלען.

איהר ווייסט, אַ ודאי, אַז אויף איין אַלמנה איז מעהר רחמנות ווי אויף איין אַלמן. נור צו האָט איהר אייך אָבגעגעבען אַ חשבון פאַר וואָס? און דאָך איז עס זעהר לייכט צו טהון.

אַ נקבה איז אַרגער ווי אַ מאַנספערשוין.

אַ מאַנספערשוין איז (על כל פנים עטליכע חדשים אין יאָהר) שטאַרקער פאַר איין נקבה, און אויף דער וועלט איז גאַנץ געפאָהרליך, אַז מען איז שוואַכער. עס איז אַ סך בעסער מאוסער, נאַרישער צו זיין, איידער צו האָבען אַ לויט קראַפט וועניגער כ״אַ־ איין אַנדערן. אַז „יד ישראל" איז נישט „תקיפה", כל זמן מיר אַלליין האָבען וועניג פראָוועס, האָבען מיר ביי די נקבות וועניג וואָס צו צונעהמען.

מיר טהון דאָך וואָס מיר קאָננען.

אַ מיידעל ווערט געבוירען איז גאָר אַ קליינע שמחה, אין חדר אַריין שיקט מען זי נישט! נור ביז אַהער האָט זי נאָך אַלס קיין היזק נישט דערפון — עס קומט אָבער שפעטער, איז זי אַ מאַנספערשוין מקדש!

איהר ווייסט וואָס מען מיינט דערמיט?

ער גיט איהר אַ מטבע, אַ פינגעריל אָדער איין אַנדערע זאַך, וואָס מוז חאָטש ווערט זיין אַ פרוטה, און זי איז זיין; ער האָט זי געקויפט!

זי מוז איהם פאָלגען, ליעב האָבען, טראָגען, האָבען; ער איהן איז נישט מקדש!

געפאַלט זי איהם נישט, גיט ער איהר, נישט זי איהם אגט.

אין שטוב צו שאַפען, איבער די קינדער צו רעגירען — אונ זיינען — געהער צו'ן איהר.

ער איז איהר שפייזער!

בתּי מדרשים, חברות, כּבוד התורה האָט ער — ביי די הקפות שטעהט זי פון דער וויטען.

ער מאַג שכּור'ן פורים, זי נישט; ער עסט אין סוכּה, זי נישט, ער מאַכט פאַר איהר קידוש אונ הבדלה אונ זי קוקט איהם אין מויל אריין...

קורץ — זי העננגט אָב פון איהם.

אונ אויף אַ ברית עסט ער פלייש אונ פיש אונ זי איז יוצא מיט פוטער־קוכען מיט ציקאָריע.

אַזוי פיעל ווי מיר האָבען פּראָוועס, אַזוי פיעל האָבען מיר ביי זיי צוגענוממען!

ווי וואָלט אָבער געווען ווען יד ישראל זאָלל טאַקי זיין תּקיפה? וואָלט אַ נקבה קיין ירושה נישט גענוממען, קיין עדות נישט געווען אין בית־דין...

ווייבער, קליינע קינדער אונ קנעכט האָבען איין פּראָוועס, שטעהען אויף איין מדרגה.

פּראָגט אונזערס אַ למדן: וואָס איז אַ נקבה? „אַ פאָסטעל אומרייניקייט". ער איז שטאַרק מסופק צו זי האָט אַ נשמה, האָכסטענס וועט זי אויף יענער וועלט זיין ביי'ן איהם אַ פיסענבאָנקעלע... ער פיהלט שוין פאַראוס, ווי ער וועט דעמאָלט האָבען דען יצר הרע אין די קנאָכיל!

אַנדערע זעננען מסופק צו יודען זעננען מענשען, אונ קיין שום יוד איז נישט מסופק, אַז אין 8 מיליאָן יודען זעננען נור דאָ — 4 מיליאָן מענשען מיט אַ [illegible] — ווייבער. „לאַנגע האָהר אונ קורצער שכל, ניין מאָס רייד, אַ יודענע איז אָרגער ווי דער טויט — דאָס רוב זעננען מכשפות"...

אונ דאָס איז נישט אונזער יושר אַלליין, עס איז ביי'ן אַללע פאָלקער אַזוי... אונ וואָס ווילדער אַ פאָלק איז, וואָס וויכטיגער עס איז ערגיץ די פויסט, אַרגער איז אַלץ דער פרוי.

ביי טהייל ווילדע פערברענט מען גאָר די אַלמנות...

ביי אונז הייסט „מקדש זיין" געבען אַ זאַך, וואָס איז ווערט אַ פּרוטה, ביי טהייל ווילדע הייסט מקדש זיין — געבען אַ האַק אין די צאָהן אריין, אַז צוויי פון די פאָרענדיגע זאָללען אַרויס פאַללען...

ביי אַנדערע מוז מען די כּלה שלעפען אויף דער ערד ביי די האָהר אונ אויס־גלייכען איהר אַ פּאָר ביינער.

ביי אונז האָט נאָך אַ גרושה אַ שטיקל ווערט; ביי אַנדערע שטעקט אין דער

גרושה די גאַנצע טומאָה, מען לאָזט זי אין אַ פרום הויז נישט אריין און זי שטאַרבט פאַר הונגער, אָדער רייסט אויס ביי די הינד אַ ביין...

ביי אונז פרעגט מען ביי קיין מיידעל קיין דעה נישט, אויב זי וויל דעם חתן, און אַז זי זאָגט „ניין" אויף דעם, וואָס געפעלט טאַטע־מאַמע, אָדער יאָ" אויף אַזוינעם, וואָס פאַסט נישט פאַר זייער יחוס, הייסט זי אַ חצופה, איין אויסגעלאַסענע...

ביי אַנדערע, איז די טאָכטער איין איינפאַכע סחורה, און דער פאָטער, און נאָך זיין טויט דער עלטסטער ברודער, אָדער דער נאָהנטסטער קרוב, פערקויפט זי וועמען און פאַר וויפיעל ער וויל.

ביי אונז האָט דער מאַנן אַ פּראַווע אויפ'ן לייב אָהן אַ „פ ע ר ע ד אַ ו ו י ע ר י ע", אויף טהייל אָרטער קאָנן ער זי אָבטרעטען אויף אַ מאָל און איינציגוויים, מכבד זיין מיט איהר יעדען גאַסט.

די ווייבער לעקען אין ערגיץ קיין האָניג נישט...

די, וואָס האַלטען פאַר קלוג, גוט און פיין דאָס אַללעס, וואָס אַרום זיי איז, און בפרט נאָך דאָס, וואָס איז שוין אַזוי פון אייביג אויף, די פערשטעהען, אַז עס דאַרף אַזוי צו זיין, אַז עס איז נישט מעגליך אַנדערש. און ווען עמיץ זאָגט זיי, אַז אַ נקבה קאָנן אפילו ווערען אַ רב, אַ דיין, וואָלטען זיך ביי זיי די האָהר קאַפויר געשטעלט, פיאַנע וואָלט זיי פון מויל, אָדער זיי וואָלטען חוכא וטלולא געמאַכט נישט אָרגער פון רעדאַקטאָר פון המליץ, וואָס האָט אויסגעגאָססען אַ גאַנץ בלאַטט מיט בלאָטיג־בייזען חוזק אויף איין אַמעריקאַנישע שטאָדט, וויל — וויל זי האָט אויפגענוממען נישט קיין גע'מל'עטען, דאָס הייסט, אַ נקבה'שען רב.

און דאָך זעננען פערהאַנדען אַנדערע, וואָס זאָגען, אַז אַללעס וואָס אַרום אונז געשיהט, קאָנן זיין גוט און שלעכט, און מיר, אַז דאַרפען שכל האָבען און דאָס שלעכטע פעררינגערן, עס זאָלל ו ו ע ר ע ן גוט.

איינער פון די לייט איז געוועזען משה רבינו:

פאַר מתן תורה האָט אַ נקבה נישט געהאַט קיין פּראַווע פון אַ מענש, קיין פּראַווע אויף פאַרמאָגען, קיין פּראַווע צו לעבען נישט אין אַ פרעמדען רשות, נישט אונטער אַ פרעמדע רוטה: אָדער זי איז געוועזען דעם טאַטענס, אָדער אַ קרוב'ס, אָדער דעם מאַנס, און, אַז זי האָט פערלוירען דעם „רשות", האָט זי אויסגעזעהען ווי אַ פיש, וואָס פאַלט אַרויס פון וואַססער, אָדער אַ מענש, וואָס מען נעהמט איהם צו די לופט.

דער אַלמנה איז דעריבער ביטטער געוועזען. האָט זי חאָטש קינדער געהאַט, איז זי געבליבען אַלס מאַמע ביי יורשים, אָבער אַז נישט, איז דאָס פערמאָגען אַריבערגעגאַנגען צו'ם מאַנ'ס קרובים און זי איז געבליבען ביי גאָר נישט ...

שלאַנג, ווי מען זאָגט. נור איין גוטער מנהג איז געוועזען, דער ברודער פון גע־שטאָרבענעם פלעגט אַ מאָל חתונה האָבען מיט דער אַלמנה! אַזוי־ערנאָך איז דער פיש צוריק אַריין אין וואַססער, דער מענש האָט צוריק געקאָנט אָטהעמען. נור דאָס איז נור געוועזען אַ מנהג, וואָס מען האָט געקאָנט ברעכען.

וואָס טהוט מען, אַז נישט? אַז דער ברודער נעהמט צו דאָס „פערמאָגען" און זאָגט, אַז אָהן איהר וועט ער זיך בעגעהען? וואו וועט זיך די אַלמנה אַהין טהון? —

משה רבינו האָט די שאלה פעראָנפערט:

אויב ער וויל זי נישט נעהמען, זאָל ער געבען חליצה — דאָס הייסט, פ' שפייט איהם אין פנים פאַר כל הקהל הקודש...

עס איז געוועזען אַ קלוגע עהרליכע פראָווע.

קיין מענש וועט זיך נישט לאָזען שפייען בפרהסיא אין פנים אַריין, און אויב עס וועט זיך אַזוינער טרעפען, איז גלייכער, זי זאָל פאַר הונגער שטאַרבען איידער אַזאַ הונד פאַר אַ מאַנן צו האָבען. —

צו האָט זיך משה רבינו געקאָנט ריכטען, וואָס אונזערע רבנים וועללען פון זיין גוטער, קלוגער און עהרליכער פראָווע מאַכען? באין אופן נישט. עס איז לייכ־טער צו טרעפען וואָס אַ נאַרר האָט אין זינן, איידער צו פאַללען וואָס פאַר אַ שלעכטע, אונזיננינגע נאַרישקייטען עס וועללען אַרויס פון אונזערע חכמים'ס פערפלאָנטעטע מוחות.

היינט איז די לאַגע אַזוי: ער טאָר זי נישט נעהמען, און זי מוז נעהמען חליצה. זי טאָר אַנדערש נישט חתונה האָבען מיט איין אַנדערן, ביז ער וועט זיך נישט געררנוויליג לאָזען אָנשפייען אין פנים אַריין! זי מוז לעבען אָהן לופט און וואַססער, כל זמן ער וועט נישט אַלליין קוממען אין קהל שטוב און בפני קהל ועדה לאָזען זיך רופען „פאַדליעץ", האָטש ער אַליין איז אויך אַ מכה שולדיג...

אָט, דאָס איז חליצה! פויל אָרימע אַלמנה, ווייל משה רבינו האָט דיר גע־וואָלט אַ טובה טהון! שטאַרב פאַר הונגער, דאַר און קוואַר, ווייל משה רבינו'ס שטעל־פערטרעטער האָבען נור איבערגענוממען זיין שטעקקען, נישט זיין שכל, נישט זיין יושר!

און נייטען חליצה געבען טאָר מען אויך נישט!

מען קאָנן נייטען געבען אַ גט, נייטען, עס זאָל קיינער קיין הייבען אויסער די רביצען נישט פערקויפען, עס זאָל קיינער נישט אָנריהרען קיין יום טוב שני של גליות, נישט רעדען אויף אַ גוטען יוד, נישט אונטערשניידען אַ פאָה, — אויף דעם איז דאָ: שטיינער אין גאַסס, אַ שופר אין אָרון קודש, און מסירות, און מלשינות אויף דער צונג... נור נייטען חליצה צו געבען דאָס נישט! אַלליין מיט'ן גוטען וועללען

מען טאָר קיין יודישע פרנסה נישט צו שאַנדען מאַכען! אונ חליצה איז שוין א יודישע פרנסה!

זי וועט איהר כתובה אַוועק געבען, דאָס קלייד פון זיך אראָב פערקויפען, זיך אַליין פאַר א דיענסט שטעללען, אַבי חליצה צו נעהמען...

דער וואָס האָט איין אַלטערן, בפרט נאָך א קראַנקליכען ברודער — איין עקר אונ טהוט א שדוך מיט א קינד, קאָנן אָבליינען דעם סלוק פון נדן ביז דער חליצה!

פאַר וואָס נישט?

אונ שטעלט אייך פאָר, אז פלוצלינג דרוקט דער וואָסחאָד, אונ נאָכ'ן וואָס־חאָד די הצפירה א ידיעה, אז די רבנים ווילען מתיר זיין חליצה! שטעלט אייך פאָר מיין פרייד אונ מיין פעליעטאָן, וואָס איך וואָלט איבער דער בשורה טובה געשריעבען!

איך וואָלט דאָס ערשטע מאָל געשריעבען וועגען א שטריימעל אָהן גאלל, דאָס ערשטע מאָל גערעדט פון אונזערע „גאונים", אומגעוואָלט פון זיי מאַכען „זכרונו לברכ'עס", איך וואָלט אפילו מיך נישט געשאָמט איינעם א קוש אין פיסקעל צו געבען! וואָס קומט אָבער אַרויס — עס איז באַלד געקוממען איין הכחשה! לא היו דברים מעולם! עס איז קיינעם פון די רבנים גאָר נישט איינגעפאַללען עפּיס א קלער צו טהון פאַר דער אָרימער חליצה'ניצע...

די רבנים איז לייכט געוועזען מתיר צו זיין פראַצענט, ערלויבען די רייכע זאַל־לען שינדען ביי אָרימע לייט די הויט, אויסקלערען איין עצה איבערצוהאַלטען דעם חמץ איבער פסח, אַבי צו ראַטיווען דעם שענקער א פאָססעל בראָנפען, פערזאָרגען די בעלי־בתים זאָללען קאָננען טראָגען דעם טלית־זאַק אום שבת איבער דער גאַסס, צו געפיננען איין עצה געגען שמיטה פאַר די חובבי־ציון, נור שווער איז מתיר צו זיין אַרבים אונ הערינג פאַר אָרימע לייט אויף פסח, ערלויבען חתונה האָבען אָהן חליצה... אונ נאָך שווערער איז מיר, אין אַזא צייט צו שרייבען א לייכטען פעליעטאָן...

וואָס זאָלל איך ווע̄לל̄ען.

ראש־השנה שרייבט מען, יום־כפור חתמ'עט מען און הושענא־רבה מאַכט מען דען צוג און מען גיבט די קוויטליך אַרוים. און נישט נור מענשען שטעהען לדין, נישט נור אונז פסק'ט מען לעבען אָדער טויט, פרנסה אָדער קצבה, מנוחה אָדער גלות... „זכר כל המששים לפניך בא", אַלץ וואָס מיר טהוען, אַלץ וואָס מיר מאַכען ווערט גע'משפט און אונזערע יום־טוב־בלאַטליך וואַרטען אויך מיט אַ ציטטערניש אויפ'ן קוויטעל... זיי ווילל̄ען אויך וויסען, צו וועללען זיי אויס־לעבען דאָס יאָהר אָדער אויסגעהן ווי אַ ליכט אין דער פינסטערער נאַכט... קיין גרויסע צדיקים זעננען זיי נישט, זיי זאָללען רעכנען, אַז באַלד ראש־השנה, אָדער אפילו יום־כפור וועט זייער גזר־דין אַרוים... נישט איין מלאך חבלה וועט קריצען מיט די צאָהן, נישט איין פאַמפלעטיסט — אַ קטיגור וועט זיך אויסרייסען דען האַלז, און הלואי — עס זאָלל זיך ענדיגען הושענא־רבה פאַר'נאַכט!

און ביז הושענא־רבה פאַר'נאַכט איז אויך נאָך דאָ עפּיס צו טהון! נאָך ביי נאַכט אויף הושענא־רבה שפּאַלט זיך דער הימעל אויף אַ סעקונדע און דעמעלט איז אַ שעת הכשר, איין עת־רצון פאַר'ן זינדיגען מענש; וואָס ער האַפּט זיך דעמעלט אַרוים, דאָס ווערט מקוים.

וואָך זיין אַ גאַנצע נאַכט, אַבפּאַססען דען שפּאַלט אין הימעל און אַ געשריי טהון — איז אַ קלייניגקייט... נור וואָס שרייט מען? וואָס זאָלל איך ווע̄לל̄ען, וואָס זאָלל איך פערלאַנגען פון הימעל? אָפשר געלד? ווען איך האָב געלד, וואָלט איך אָפשר נישט נור שירים שרייבען נור זינגען אפילו געקענט; איך וואָלט געמאָגט גרימפּלען און עס וואָלט די נשמה אויסגעגאַנגען פאַר הענוג... ווענן איך האָב געלד, וואָלטען זיך די יום־טוב בלאַטליך געוואָלטערט אין פריידען... וואָרען לאָז'מיר זיך נישט נאַרען: אמת איז מאַקי אַ שאָנע געראַטענע כלה, נור ערשטענס קענן זי נישט טאַנצען, ווי דער ציגיינער שפּיעלט, זי קאָנן פאַר'ן עולם קיין חנ'דליך נישט מאַכען, און — אפילו אַ שאָנע, געראַטענע כלה, וואָס קען טאַנצען צו'ם ציגיינערס מוזיק און שניידט חנ'דליך אויפ'ן שאַקק, דאַרף אויך האָבען אַביסל נדן, מען זאָלל זי ווע̄לל̄ען נעמען... אַ בוך מיט'ן גאָלדענעם שניט האָט גאָר איין אַנדער פּנים... נור וואָס קומט אַרוים, אַז איך בין שטאַרק מסופק צו פון הימעל קאָנן מען האָבען

געלד. אפשר זעננען אמאל בעססערע צייטען געוועזען און עס האט פון הימעל מיט ראנדליך גערעגענט... היינט — לא עליכם... אט תורה איז א הימעל זאך. פאר־צייטענס פלעגען זיין ארימע ישיבה בחורים און רייכע ארענדארען — „ישוב'ניקעס", ווי מען רופט זיי אין דער ליטא, און קוים האט א„ישוב'ניק" געקריגען א האלב דערוואקסענע טאכטער, האט ער איינגעשפאנט זיין פערד און בידקע און איז געפאהרען צום ראש־ישיבה אין שטאדט אריין, און געקויפט זיך פיר 100, 200, טהייל מאל פאר 1000 ראנדליך תורה... צו דער תורה האט ער צוגעקריגען א צולאג א בחור'ל ווי א הערינג, נור דען הערינג האט מען נישט אריינגעשאצט אין מקח... און יעדער ישיבה בחור האט געוואוסט, אז אויב ער וויל האבען ראנ־דליך, מיט מלבושים, מיט קאסט און א צולאג א כלה — מוז ער זיצען און לערנען...

היינט — אוים ישוב'ניקעס; אויף זייער ארט האבען מיר באנקירעס און פראצענט־ניקעס און זיי וויסען, אז תורה איז קיין סחורה נישט. א דאקטאר, א יוריסט, א צאהן־רייסער, אפילו א זאלבער פון דער האנדעלס שוהלע, אפילו א רב — א קאזיאנע... נור נישט קיין תורה.

ווער עס זיצט היינט און לערנט קריגט — א נארב, א מלמדישען פאטענט אויף א לונגען־פעהלער, נור נישט א דרייער געלד.

מען זאגט: צדקה תציל ממות... עס קאנן זיין, אז צדקה ראטעוועט פון טויט — דען ארימאן, וואס נעמט זי און קויפט זיך א ברויט, ער זאל נישט שטארבען פאר הונגער; דען עושר בשעת מגפה, די זאראזע זאל זיך נישט פער־שלעפען פון קעללער צו'ם בעלל־עטאזש... נור קיין געלד האט מען נישט דערפון! אז מען גיט, האט מען וויניגער, און דער ארימאנן האט פארט קוים אויף חיי שעה...

פון דאווינען האט מען אויך קיין געלד נישט... א והא ראיה — אונזערע גבירים, וואס שטרעקען דאס לעבען און גאנץ אפט מיט'ן רחמנות, מיט'ן יושר און מיט דער מענשליכקייט צוזאממען, אבי רייכער צו ווערען, דאווינען אלליין גאר נישט און זעננען נור צופריעדען דערפון, וואס ארימע לייט לאזען דאס סדור'ל נישט ארויס פון דער האנד...

עס זאלל אין סדור'ל שטעקקען א כח פאר א ד ר י י ע ר, וואלט מען די ארימע לייט געטהיילט יום־טוב־בלאטליך און אללע פראצענטניקעס און באנקירען וואלטען געהאלטען סדורים און געדאווינט...

דאווינען איז א סגולה אויף דרך־ארץ, אויף שטילקייט; דאווינען שטילט א מאל דען הונגער ביי'ם קבצן, ווי דער ארימער מאמעס פינגער ביי'ם אויסגעדאר־טען קינד אין מויל. דאווינען איז א סגולה צו'ן א סך זאכען, נור קיין געלד דערפון

האָט מען נישט. אונ אפילו אַז מען איז אַ נאַר־ אונ מען האָט אַ גאָרגעל אונ מען לאָזט צו צום עמוד... האָט מען אויך קוים וואַסער אויף קאַשע, נור קיין געלד נישט!

איך טרייב איבער דורכ'ען זכרון אַללע תרי"ג מצות אונ זעה קיין איינציגע נישט, פון וועלכער מען זאָלל קאָננען האָבען (דירעקט אָדער אונדירעקט) אַ דרייער! פאַר די תרי"ג מצות האָט משה רבינו צוגעזאָגט: געזונד, לאַנג־לעבען, אַ זול, רעגען פון הימעל, דען כח פון דער ערד — נור אַלץ נישט קיין געלד! אַז דו וועסט מקיים זיין אַללע תרי"ג מצות, וועט דיר די ערד געבען איהר קראַפט, דער הימעל — טהוי אונ רעגען אונ דאָך — וועסט דו שטאַרבען פאַר הונגער, אויב דו וועסט נישט אַרבייטען, אַקקערן, זייען אונ שניידען! אונ פון די אַללע דריי צוזאַמען — פון הימעלס רעגען, דער ערדס כח אונ שוויס פון דיין שטערן וועסט דו קוים האָבען ברויט, ברויט צו עססען, אָבער אַלץ נישט קיין געלד! דו מאָגסט מקיים זיין אַללע תרי"ג מצות, מיט אַללע דקדוקים, וועסט דו אַלץ נישט קאָננען אַרומגעהן אין אַ הונגער־יאָהר מיט די האַנד אין די קעשענעס אונ פייפען אַ ליעדעל פון אַ קאַטאַרינקע...

געלד קאָנן מען האָבען פון וואָס איהר ווילט, פון דער קלענסטער עברה, אפילו פון קאָרטען־שפּיעלען, נור נישט פון הימעל־זאַכען. אויב דער רבונו של עולם זאָגט: „כי לי הכסף ולי הזהב", מיינט ער: דאָס זילבער פון דער לבנה מיט איהרע שטראַהלען אונ דאָס גאָלד פון דער זונן אין תמוז... אָבער געלד האָט דער הימעל נ י ש ט —

ניין! איך וועלל זיבער שרייען אומזיסט!

איך האָב אַמאָל געוואָלט זיין אַ פילאַנטראָפ — אַ בעל טובה פאַר'ן כלל! איך האָב אַ גוט האַרץ בטבע, אונ אַז איך געה אַרויס זאַטט נאָך אַ סעודת מצוה פאַר אַ פילאַנטראָפּס כבוד וועגען, אונ דערזעה — נאָך פיש, פלייש אונ קאָמפּאָט מיט אַביסל קאָניאַק — דען אויסגעשטערנטען הימעל, האָב איך ליעב אַ קראַכץ צו טהון: רבונו של עולם, מאַך מיר אויך פאַר אַ פילאַנטראָפ...

די אָרימע לייט זעננען דאָך דיינע פייגעלעך, וואָס האָבען קיין פעלד אונ קיין שאָף אונ רינד, אונ קיין דאַך איבערן קאָפּ... גיב מיר אַזוי פיעל, איך זאָלל זיי קאָנן קרישקאַליך וואַרפען...

אונ אַזוי אויך, טהייל מאָל ביי נאַכט, אַז איך לעג מיך צו פריה אונ חאַפּ מיך אויף פאַר טאָג אונ האָב קיין ליכט נישט אין שטוב, אָדער דאָס ברעכען אין די ביינער לאָזט מיך נישט אופשטעהען אונ זעצען זיך צום שרייב־טיש, גלאָץ איך אויס די אויגען אין דער פינסטערניש אַריין, עס ווערט מיר ווייך אויפ'ן האַרץ,

מרערען פֿערדרייען זיך מיר אין די ברעמען, אונ איך קלער מיט א וויטאַג: וואָס פֿאַר אַטובה קאָנן איך טהון מיין פֿאָלק? מיט וואָס קאָנן איך העלפֿען דער כנסת ישראל? אַנדערע קאָננען בויען, אויפֿשטעללען פיתום ורעמסס אין דער לופֿט, אויפֿ'ן אייז, אפילו אויפֿ'ן עולם הדמיון, אונ איך קאָנן נור צעוואַרפֿען; אַנדערע וועקקען חאַטש די אַלטע שפּראַכֿע פֿון קבר אונ איך שרייב דאָס רוב דוקא פּראָסט יודיש...

וואָס טהוט מען?

דאַ האָב איך קיין דעה נישט... קאָנקורירען מיט ראָטשילדען אין ארץ ישראל אָדער מיט'ן באַראָן הירש אין אַרגענטינא — קאָנן איך נישט. נאָכֿשרייען, רעדען צו דער וואַנד, העלפֿען בלוים קראָכֿצען — וויל איך נישט... וואָס טהוט מען פֿאָרט? איך וועלל אַמאָל שטאַרבען אונ עס וועט פֿון מיר קיין גוטער זֵכר נישט בלייבען... די שמאָלע וועגליך, וואָס איך האָב אויסגעטרעטטען מיט פֿערבלוטיגטע פֿיס צווי־שען די דאָרנער, וועללען פֿערוואַקסען ווערען, די פֿעליעטאָננען וועללען אויפֿגע־געססען ווערען פֿון מייז, מיין אָרימע מצבה וועט צופֿאַללען, צושטויבט ווערען... ווער וועט מיך געדענקען?

ווען איך זאָלל קאָננען זיין אַ פילאַנטראָפּ, וואָלט מען מיך ביי'ם לעבען מיט בלומען אונ ווינשקאַרטען בעוואָרפֿען, נאָכֿ'ן טויט — אַ ריזיגע מצבה געשטעלט אונ אויף מיין יאָהרצייט וואָלטען אין אַללע קהלות „פּאַניחידען" געוועזען... אונ איך האָב מיר נישט איינמאָל געטראַכֿט גערולדיג צו וואַרטען ביז אַ שבועות, אַ יום־כפור, אַ תשעה־באָב, אַ הושענא־רבה, אָבֿפּאַססען, ווען דער היממעל וועט זיך שפּאַלטען אונ אַ געשריי טהון: פילאַנטראָפּ!...

לײדער בין איך דאָס יאָהר געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס איז קיין געשאָפֿט נישט... קוים וועלל איך וועלען עפּיס שאָנקען לטובת הכלל, וועלען אונזערע שריי־בער אַזוי לאַנג אונ אַזוי ברייט מיר עצות געבען, וואָס צו טהון לטובת הכלל... אַז זיי וועללען מיך ברענגען אין דולל־הויז אריין...

איך האָב שוין אפילו געקלערט אַ געשריי צו טהון: שלום!...

וואָרען מיינט נישט, חס ושלום, אַז איך בין בטבע אַ מזיק... אַז איך האָב אַ ווילדע הנאה דערפֿון, וואָס איך זעץ מיך אַללע מאָל אַרויף אויפֿ'ן לעדערנען פֿערד, שפּאַנן דען הילצערנען פֿאַללענבויגען אונ שיעס אוים אַ פֿאַר טוץ פּאַפּיערע־נע פֿייגעל, וואָס דאָס שלעכֿטע ווינטעל פֿון דער ניט־גוטער צייט טראָגט אַרום אין די לופֿטען...

מיינט נישט, אַז איך האָב נחת דערפֿון, וואָס איך טו אַללע מאָל אַרויס־

שטעללען די באַליע אין מיטטען גאַסס אַריין און וואַשען אונזער ברודיגע וועש בפני קהל ועדה... קיין גוטס קומט מיר אַודאי דערפֿון נישט אַרויס; ווער עס רייסט אויס דאָרנער — מוז זיך פֿערוואונדען די האַנד, ווער עס האַלט מלחמה מיט לע־בענדיגע ברואים, מוז זיך אַמאָל לאָזען אַביס טהון... עס איז אָפשר אַכבוד צו וואָהנען אויפ'ן פּאַרנאַס, אויפ'ן הויכען ליטעראַרישען באַרג, וואָס שפּאַרט אונטער די וואָלקען, אויב נישט דען הימעל אַלליין, און מחזקות מאַכען מיט די מוזען... נור צו זיין דאָרט אַסטרוז, און האַלטען שטאַנדיג דען בעזעם אין דער האַנד, אָבּ־צוקעהרען די פֿוילע בלאַטטער... אַרום צו געהן און שאָקלען די יונגע ביימליך, די קיעפֿער זאָללען אַראָבפֿאַללען און נישט אויפֿפרעססען די יונגע גרינע בלאַטליך, איז גאָר קיין נחת און גאָר קיין כבוד נישט, און — על אחת כמה וכמה — קיין תענוג נישט!

גלויבט מיר, אז עס איז אַביטערער חוב, וואָס איך מוז אָבּצאָהלען, איין אָבקומעניש אויף דער וועלט; מיין פֿינסטער מזל, פֿון וועלכען איך קאָנן מיך נישט אָבּרייסען ווי אַגנב פֿון דער תליה...

נור פֿאַר שלום האָב איך מורא! פֿאַר שטילקייט ציטטער איך אימת מות!

שלום איז צווישען גנבים, ווען זיי גרייטען זיך אָן צו דער פֿינגער־מלאכה... די מאַכען שלום מיט דער פֿינסטערער נאַכט און צינדען קיין שטרייכהאָלץ נישט אָן...

שלום מאַכען זיי מיט יעדען וואָלקען, וואָס ציהט זיך איבער דער לבנה...

שלום מאַכען זיי אפילו מיט'ן בריטאַן אויפ'ן הויף און וואַרפֿען איהם אַשטיק „לא יחרץ" פֿלייש, צו פֿערשטאָפּען דאָס מויל...

נור פריוו און וויל שטיללערהייט און בשלום פֿעריאָגען די אונגעבעטענע גאַסט? מוזט דו ליכט אָנצינדען, הויז־לייט וועקקען, קולות מאַכען...

שלום און שטילל איז אויפ'ן קברות... אָהן געראויש פֿרעססען זיך די וואָרים אַריין אין די מתים'ס לייבער, שטילל האַלט אַרום דער מאָך די אַלטע מצבה און ציהט זי אין דער ערד אַריין... שטילל רוישט דאָס אָרימע ביימעל, וואָס ציהט אַריין אין זיך דען קברים־זאַפֿט... נור פריוו גיב תחית המתים!... מוזט דו פֿרי־הער בלאָזען אויפ'ן שופר של משיח!

שטילל איז נאַכט און טויט...

שלום איז טהייל מאָל אַשטאַרקער יצר הרע... דאָס איז אַוואַרימע שטוב, אַווייכער פֿאָטעל, גרוימע פּאַנטאָפֿעל און אַ ווייכע שלאָפֿמיץ... נור דאָס אַללעס צו בעקוממען טאָר מען נישט געהן מיט'ן גלייכען וועג... און עס דאַכט זיך — גאָר נישט... צו בין איך דען מחויב צו זאָגען דען אמת? דערנאָך: וואָס שאַדט אַשקר'ל מפני דרכי השלום? און אויב אַגראָבּערס, נור אַזאַ געלאָסטענס, אַחנו'דינס?

מענשען האָבען עס אַזוי ליעב, די אָרימע אונגליקליכע מענשען ... און אַזוי פֿאַלט מען אַלץ נידריגער און נידריגער, ביז מען דריקט די פֿערבלוטינסטע האַנד, מען קושט דאָס גראָסטע לאָסטער־טויל און מען מאַכט שותּפֿות מיט'ן אָרגסטען באַנדיט...

אָ, ניין! שלום איז אַ שראָקליכע זאַך... שלום איז דער שקר אַלליין.
ניין, איך וויל אויף שלום נישט בעטען!

איך האָב אַמאָל אַ געליעבטע געהאַט.

איך האָב זי ליעב געהאַט, האָטש זי איז אָרים און אַדם־נאַקיט געוועזען... איך האָב זי ליעב געהאַט, ווייל איך בין, ווי איך האָב נישט איין מאָל שוין געזאָגט, אַ פֿערפֿאַללענער ראָמאַנטיקער און אַ אידעאַליסט אין דער „רעאַליסטישער צייט"! און זי האָט מיר אויסגעזעהען אַזוי שאָן, אַזוי אידעאַלל שאָן, אַזוי ערהאַבען, אַזוי עדעלמיטהיג, אַזוי גוט... אַ געוויססע צייט איז זי מיין טרייע געוועזען, און דעמאָלט האָבען זיך פֿון מיין האַרפֿעס סטרונעס אָבגעריססען סאַמע ווייכע, סאַמע זיססע, סאַמע ערהאַבענע טאָנער — ווייל איך האָב פֿון פֿולען, ווייכען האַרץ איהר לויב געזונגען!

איך האָב דעמאָלט גוטע נאָכט און זיססע חלומות געהאַט, ווייל זי איז מיר נאָכט אויף נאַכט ביי'ם בעט געשטאַנען, צאָרטליך מיר די האָאר געשטרייכעלט, מיט די סאַמטענע וואַרימע האָנדליך דאָס פּנים געגלעט... איך האָב אין שלאָף איהר ראָזיגען אָטהעם געפֿיהלט, און בין גאַנץ אָפֿט אויפֿגעשטאַנען מיט ברעננענדיגע ליפּפּען פֿון איהר'ס אַ האָניג־קוש.

מיט דער צייט האָט זיך מיין געליעבטע פֿערדאָרבען: זי איז אַ צנועה געוואָרען און אויסגעוויינט זיך די הימעל־בלאָהע אויגען ביי די נאַרישע תּחינות; זי איז אַ גבאי'תע געוואָרען, אָנגעהויבען רבני'שען טאַבאַק צו שמעקקען, און דער אַמאָליגע רויזענבעכער זעהט היינט אויס ווי אַ דאָפּעלטער, איבערגעקעהרטער קוימען... זי איז אַ טוקערן געוואָרען און אויפֿ'ן אָרט פֿון מאַנדלען פֿיהלט מען מיילען ווייט פֿון איהר שימעל און מקוה־וואַסער... און זי הבר'ט זיך היינט מיט רבנים, מלמדים און ישיבה־בחורים, און געהט אַרום מיט אַ צדקה־פּושקע אין די הייזער... אויף הכנסת כּלה.—

איך וואָלט איהר דאָס אַלץ מוחל געוועזען, עס זאָלל זיין אמת... עס איז אָבער אין גאַנצען פֿאַלש... זי חאַפּט זיך טהייל־מאָל אַרויס פֿון דער חברה און קאָקאַניערט אין מיט'ן גאַסס ביי'ן אַ שאַרמאַנקע אָדער ברעכט זיך אויס די גליעדער אין די הייף צווישען אָבגעריססענע שוואַרצע־קינסטלער... אויך אויף הכנסת כּלה.

מיט דער צייט איז זי פאַראומרייניגט, פערנאַכלאָססיגט אונ פערוואָרלאָססיגט געוואָרען...

איך וויל איהר נאָמען בסוד נישט האַלטען... „חבת־ציון" הייסט די דאַמע...

אונ אַז איך זעה זי, שטאַרבט אין מיר דאָס האַרץ פאַר רחמנות, אונ עס גיעסט איבער די גאַלל פאַר כעס... אונ העלפען קאָנן איך נישט...

איך האָב קיין האָפפנונג נישט אפילו אויף'ן שפּאַלט אין הימטעל! מיין הייסע בקשה: דער רבונו של עולם זאָלל זי אויסרייניגען, צוריק פריש, געזונד אונ יונג מאַכען, אויסרייסען זי פון דער שוואַרצער חברה'ס האַנד אונ איהר צוריק געבען דען עהרליכען, פרייען, געזונדען כשוף — די בקשה קאָנן נישט איינגעפאַסט ווערען אין איין וואָרט, אונ דער הימטעל שפּאַלט זיך נור אויף איין סעקונדע...

איך האָב נאָך אַנדערע, אפשר בעססערע אונ וויכטיגערע בקשות, אונ זיי וואָלטען זיך דוקא געלאָזט איינפאַססען אין איין וואָרט, אין איין איינציג וואָרט, — שאַרף ווי דער בליץ, שטאַרק ווי דער דוננער... נור צום הימטעל איז וויים, מען מוז שרייען הויך אונ — שטיעוועל האָבען אוירען, אָקסען לאַנגע צונגען אונ איך — איך האָב שטאַרק, שטאַרק מורא...

עקְבְתָא דְמְשִׁיחָא.

מָשִׁיחַ'ס צֵייטֶען

...אַזוי, אַזוי, רבותים, אַלץ פאַלט אָב, אַלץ ווערט קאַליע, אַלץ געהט צוריק לתהו־ובהו.

נור איינס שטאַרקט זיך — דער יצר־הרע! אונ די הוצאות וואַקסען; אַ חוץ דעם געהט אַלץ צוריק.

אפילו די זונן, זי, פערליערט אויך די כחות.

איך געדענק דאָך, יונגעלווייז, האָט אַ זוממער־טאָג געברענט, ווי אַ קאַלך־אויבען. פון ראש־חדש אָדר אָן איז מען שיעור משוגע געוואָרען פאַר היטץ; מען האָט געהאָפּט אויף ל"ג בעומר, ווי אַ קבצן אויף'ן גרויסען געווינס.

אונ, אַז מען האָט זיך אָנגעהויבען באָדען, האָט מען זיך נישט נעקאָנט אָבּ־ייסען פון טייך; אונ אַז מען איז אַרויס געגאַנגען, האָט דאָס זאַנד ביי'ם טייך ־זוי געברענט, אַז מען האָט געמוזט צוריק שפּרינגען אין וואַססער אַריין... אונ

היינט? דאכט זיך — תמוז, הא? און מיר איז קאלט! ס'איז שוין גאר קיין זונן נישט!

איהר זאגט, אז איך בין אלט, און דעריבער פריהר איך?

איהר האט א טעות; קיין אכטציג יאהר בין איך נ י ש ט אלט, און מיין פאטער עליו השלום, איז אלטער געווען, און האט, מיר צו לאנגערע יאהר, קיין פוטער נישט געטראגען.

נור דאס איז אויך אמת — דאס געזונד פאלט אויך פון טאג צו טאג: מיין פאטער, עליו השלום, האט קיינמאל קיין שטאקען נישט געטראגען, קיין בריללען נישט גענוצט — און איך וואקעל מיך אויף דריי פיס און טאפ צו מיט די האנד. און זאגען זאג איך אייך, אז אפילו די הייך פון מענש ווערט אויך קלענער פון טאג צו טאג. א פשוט'ער חשבון: אדם הראשון האט אנגעשלאגען מיט'ן קאפף ביז גלגל-חמה; צעהן דורות פון אדם ביז נח, און נח איז שוין מיט אללע חיות און בהמות אין א י י ן תיבה אריין.

אונזערע זיידעס, — ווייל איהר געדענקט נישט, — פלעגען געהן איינגעבויגען, זיי זאללען נישט אנשלאגען אין סופיט; אונזערע אייניקליך וועללען שוין ארום קריכען אונטער די טישען, ווי די ווארם...

א יודיש יונגעל האט א מאל גע'הרג'ט א לייב און א בער... א יודיש יונגעל ווארפט זיך א שטיינדרעלע און צוהאקט גלית'ס שלעף... א געלינקט יודעלע שטעלט זיך קעגען עגלון מלך מואב און דערלאנגט איהם אזוי, אז די שטיהל זעצט זיך אריין נאך דער שארף... און שמשון הגבור? שוין גאר אויף דער אלטער, אויס נזיר, אהן האהר, גיט ער זיך א זאג: „תמות נפשי עם פלשתים!" — מיין כפרה, איך מיט די פלשתים צוזאממען! קעהרט איבער דאס גאנצע הויז, און — איין עק!

איהר האט עפיס היינט אזוינע יונגליך, אזוינע יודען?!

און, למשל, עס זאללען זיך צוזאממען נעהמען פון גאנץ קרוין-פוילין, זאלל זיין פון דער גאנצער וועלט, אללע שופר-בלאזער, און זיי זאללען זיך שטעללען אונטער יריחו — וועט זיך א שטיינדעל ריהרען? און א צוים וועט יא איינפאללען?

אט יענקיל, אונזער גבור, ציאחנאוווקי'ס גאוה, די קרוין פון איהר קאפף; טאקי אונזער יענקיל, — וואס קענן ער? ביי'ם סדר שרייט ער „שפוך חמתך", ווי א לייב; פורים שלאגט ער המן'ען, אז עס הילכט; „לשנה הבאה בירושלים" רופט ער, אז די ווענד ציטטערען, — און יענע וואך האט ער געברענגט א פאססעל וואססער צו שלש-סעודות, און האט זיך דעם מארך-ביין געריהרט!

און נישט נור די ג ב ו ר י ם זענען אויסגעשטארבען, אפילו די ג ב י ר י ם! אין אויסלאנד בין איך נישט געווען: דארט, זאגט מען, זענען דא גבירים, אמת'ע גבירים; — וואס איך האב נישט געזעהן, ווייס איך נישט. אבער דא?

איהר גלייבט אין זייער עשירות און לייקענט אָב זייער חלק אויף עולם־הבא, באשר בבן? זיי האָבען קיין רחמנות נישט אויף איין אָרימאַנן, פֿערזאָרגען נישט קהל; אַז כלל ישראל איז אפילו אין אַ סכנה, ריהרען זיי זיך נישט פֿון אָרט, דאָס הייסט — זיי קאָננען, נור װיללען נישט טהון. און איך גלייב אין זייער חלק לעולם הבא און גלייב נישט אין זייער עשירות. איך זעה, אַז איין עושר שטאַרבט, שטאַרבט ער מיט׳ן עשירות צוזאַממען; אַלץ איז אַרוים: די נשמה פֿון גוף, דאָס געלד פֿון קאַססע, דער קרעדיט פֿון געשעפֿט — איין אויסגעבלאָזען איי.

ווי אַזוי איז דאָס געשעהן?

עס איז קיין נשמה נישט געװען, קיין עשירות נישט געװען; קרעדיט איז יאָ געװען, װייל װאָס איז קרעדיט? שמור לי ואשמור לך: איך לאָז מיך גענאַרען, און דו לאָז דיך גענאַרען!

אַזוי איז שוין אין דער סוחר׳ישער װעלט.

עורבא פרח — אויף יודיש הייסט עס — נישט געשטויגען און נישט געפֿלויגען.

הכלל, איך האַלט מיך ביי מיינעם: אַלץ געהט צוריק צו תהו־ובהו, אַלץ פֿאַלט —

יראת שמים אפילו אויך!

אַ מאָל, למשל, זעננען געװען בעלי־בתים. דאָס הייסט — פשוטע מענשען, אָהן ספקות, אָהן שאלות, אָהן חקירות — און פֿאַר דאָס פֿון צװייטען צד — אָהן מסירות־נפש, אָהן קדוש־השם, תעניתים און גלגול־שלג. פֿון װיעג ביז אין קבר אַריין איז עס זיך געגאַנגען אין גלייכען װעג, זיך נישט אָבגעשטעלט, אפילו זיך נישט אומגעקוקט! גאָר נישט — װי אַ סאָלדאַט: דער רבונו־של־עולם זאָגט: „סטופּאַי" — געהט ער — דאָס איז געװען, הייסט עס, דאָס אונטערלאַג — דער המון־עם; פֿאַר דאָס פֿון אויבען, מיט זעקס קאָפּף האָבער, זעננען געװען די גדולים, און טאַקי פֿון ביידע צדדים. פֿון איין זייט — מסטרא דימין, הייסט עס, — גאונים אדירים, טליתים פֿון סאַמע תכלת, נשמות טאַקי פֿון אונטער׳ן כסא־הכבוד! אַזאַ יוד׳ס אַ מחשבה האָט טאַקי מקיף געװען, װי מיט אַ גאַרטעל אַרומגענוממען אַללע עולמות; און אַזאַ יוד׳ס אַ װאָרט — הימטעל און ערד האָבען געציטטערט.

פֿאַר דאָס אין צװייטען צד, זעננען געװעזען אַפּירקורסים, טאַקי אמת׳ע אַפּיקורסים. אַ מוח װי איין ענבער — אַלץ דורכגעשטאָכען, אַלץ דורכגעזועהען.

פנחס כופר־הכל — אַזוי האָט מען איהן גערופֿען — האָב איך דאָך אַלליין געקענט. גאָר נישט — לית דין ולית דיין! און געה שפּאַר דיך מיט איהם! אַ מענש האָט אַ מויל, װי אויף שרויפֿען, אַ צונג — אַ חרב חדה, און האָגעלט מיט ראיות — רחמנא ליצלן!

אַז ער האָט געקריגען אַ מענש אין דער האַנד אַריין, האָט ער מיט איהם געוואָרפען, ווי מיט אַ קאַרטאָפעל אין אַללע עולמות; עס האָט פאַר די אויגען געשווינדעלט.

און מיינט איהר, עס זענען געוועזען עולמות; עס איז קיין איין וועלט, זאָגט ער, אויך נישט דאָ. ער ווייזט מיר אוים מיט ראיות ברורות, אַז עס איז קיין וועלט נישט דאָ, איך בין נישט דאָ, ער איז נישט דאָ, און דער שטענדער, ביי וועלכען מיר זענען געשטאַנען, איז אויך לא היה ולא נברא, — אַלץ איז אַ פערבלענדעניש.

אַזא מענש איז דאָס געווען; מבטל געווען, אַלץ מבטל געווען...
און היינט פרידערליך?

אוים גרויסע! קיין גדולים פון דער זייט, קיין גדולים פון יענער זייט; קיין פשוט'ע בעלי־בתים זענען אַ ודאי נישט דאָ... פערהאַנן מיטטעלמענשען, נור נישט אַזוינע, וואָס געהען אין דער מיטט, נור אַהין־און־אַהער־מענשען, וואַקעל־מענשען, שכור'ע נשמות...

יעדערער איז „חציו שלי וחציו שלך"; חסידים, מיט אַ שפּאָר ביסל יצר־הרע, אַפּיקורסים, וואָס פאַרען ביי'ם ערשטען צאָהן־ווייטאָג צו'ן אַ גוטען יוד, און די בריק צו'ם סמבטיון האָט נאָך אונטער זיך קיין איינציגער אַפּיקורס נישט פערברענט.

דער פּרוסטטער יוד האָט דרייערליי שלחן־ערוך'ס: אַ שלחן־ערוך פאַר'ן רשות הרבים מיט סאַמע אסורים; אַ שלחן־ערוך פאַר'ן כרמלית, וואו נור ער און זיינ'ס גלייבען געהט — מיט אַ מאַססע היתרים און אַ שלחן־ערוך פאַר זיך אין דער היים — סאַמע ליידיגע בלאַטטער מיט איין התרת נדרים...

די אַפּיקורסים זענען אויך אַזוי: דרייפאַכיגע, פיערפאַכיגע, וויפיעל איהר ווילט אַלליין.

אין דער היים שאַרפט ער זיך די בריטווע צו'ם גאָהלען די באָרד אין די רצועה של תפלין, ביי זיך אין „ראַדיל" איז ער יוצא דערמיט, וואָס ער איז אַ גרויסער אוהב ישראל, דער עיקר מיינט ער, די בנות ישראל... און אַ „מאמר" שרייבט ער: חס ושלום, ריהרט נישט! צאָן־קדשים, בני־נביאים, מנהגים קדושים — ממש עס ברענט... און געה ווייס!

דאָס איז אין „נגלה"; אין נסתר" איז אויך דאָס אייגענע. עס פעהלען נישט קיין מקובלים, זיי וואָלטען געקענט בעשאַפען גולמות, אַראָב ברענגען משיח'ן, הייסען שנייי זאָלל פאַללען אין תמוז, און אין מיטטען ווינטער זאָלל געהן אַ שלאַגסרעגען, — נור נאָך וואָס טויג עס זיי? זיי וויללען בעססער ע"פ קבלה איבערפעקלען אַ שטיקל סחורה איבער די גרעניץ, פערקויפען איין עקרה פאַר ח"י זהובים אַ בן־זכר...

אַ קראָמיל האָבען זיי זיך געמאַכט, און איינער יאָגט דעם צווייטען, און די פדיונות ווערען קלענער פון טאָג צו טאָג...

און די אַפּיקורסים האָבען זיך אויך געאָפּענט אַ קראָמיל... אַראָב ברענגען זיך, ווי פאַר צייטענס אַ בת מלכּה, איז היינט שוין נישט כּדאי, מאַכט מען זיך בעססער אַ פערלאָג מיט קליינע יצר־הרע׳ביכעליך...

קליינע פדיונעליך, קליינע ביכעליך, קליינע מענשאַליך...

מיט איין זאַך טרייסט איך מיר נור: פני הדור כּפני הכּלב; די וועלט האָט שוין אַזאַ הונדטיש פּנים, אַז משיח מוז שוין קוממען...

גראף לעא טאלסטאי'ס ווערקע.

בעארבייטעט אין אידיש, פון ד. מ. הערמאלין.

איוואן איליטש'עס טויט, א שילדערונג איבער דעם איבערגאנג פון לעבען צום טויט, וואס מען דעקט און פיהלט אין דיא לעצטע מינוטען פון לעבען. 10

איוואן דער נאר, דיעזער בוך שילדערט פאר אונז בילד, א וועלכעם עפעס אויף אונזערע אויגען צו זעהן א נייע וועלט מיט נייע מענשען. 8

איך און מיין מאן, א שילדערונג איבער דער אונגלייכהייט אין פערהייראטהעטען לעבען, און וועלכע הייראטה עס פיהרט צו גליק, און וועלכע צו אונגליק. 9

אננא קארעניגא, א שילדערונג איבער דיא ליידענשאפט פון א יונגע שעהנע פרוי, ווען זיא פאלט אריין צו אן עלטערן אבגעלעבטען מאן אונד פערליעבט זיך ענדליך אין א פרעמדען יונגען און שעהנעם מאן, וויא אזוי זיא ליעבט, ליידעט, געניסט פון איהר רייץ און פאלט ענדליך אלס אפפער פון דער ביטערער שלאנג—אייפערזוכט. 25

טאלסטאי'ס ביאגראפיע, א בעשרייבונג איבער זיין לעבען, ווירקען און איינפלוס איבער זיינע מיטמענשען, מיט א ביילאגע פון זיין בילד. 8

מיין ווידוי, א שילדערונג, צו וועלכען צוועק מענשען זיינען בעשאפען געוואָרען, לעבען אויף דער וועלט און ליידען צרות. 10

מיין פריינדס פרויא, א שילדערונג איבער דיא געמיינהייט און פערדארבענהייט וואס פאלשע ליעבע קען ארויסברייגגען. 10

דער נסיון, א שילדערונג איבער דעם קאמפף פון אנשטאנד מיט אויסגעלאַסענהייט, פון מאראל מיט פערדארבענהייט, און פון עדעלען מענער־מוטה מיט ערניעדריגטער פרויען־שוואכקייט. 10

פאליקושקא, א בילד פון דעם בויערישען לעבען אין רוססלאנד. 10

דיא פערפיהרונג, א שילדערונג איבער אזא סארט לעבען, וואס איז פול מיט מענשליכער אויסגעלאסענהייט און פערדארבענהייט. 10

דיא צוויי דורות, א שילדערונג פון דעם רוסישען לעבען, איבער זייער אונ־פערזאלם, בעלער, תרומות, ציגיינער מענך און קארטען שפיעל, 10

דיא קרייצער סאנאטא, א שילדערונג איבער דער פערדארבענהייט אין פערהייראטהעטען לעבען, עס ווערט בעוויזען מיט פאקטען, אז קיין אמת'ע ליעבע עקזיסטירט גאר ניט אין דער מענשהייט, עס איז נור בלויז לײדענשאפט, פאלשקייט און בעטרוג, 10

קריעג און פריעדען, אין דיעזען בוך ווערט געשילדערט דער בלוטיגער יאהר 1812, ווען נאפאלעאן האט איינגענומען גאנץ איירופא, דיא מפלה פון דעם גרויסען קריעגס העלד אין מאסקווא, און דיא גאנצע פאליטיק פון איירופא צו יענער צייט, דאס איז דער גרעסטער און בעסטער ראמאן וואס גראף טאלסטאי האט געשריעבען, 50

תחית המתים, א שילדערונג, וויא איין אלטער בעל־עברה'ניק ווערט א בעל תשובה, און וויל גוט מאכען זיינע אלטע חטאים, 15

עמיל זאלא'ס קלאסישע ווערקע.

בעארביימעט אין אידיש פון

ד. מ. הערמאלין און אנדערע בעריהממע אידישע שרייבער.

בלומיגע חתונה, אדער דיא שלאכט ביי דער מיהל, א מייסטערהאפטע שילדערונג איבער דיא שרעקליכקייטען פון א מלחמה, 10

א גלח'ס זינד, א שילדערונג איבער דיא העכסטע ליעבעס־געפיהל אין דעם קאמפף מיט דיא פינסטערע געדאנקען, 10

דיא דארפס־מיידעל, א רעאליסטישע שילדערונג איבער מעדכען־אונשולד און מענער פערדארבענהייט, 10

דער ווייבערשער גן־עדן, דאס איז א בוך וואס האט געמאכט דעם גרעסטען סענזאציאן אין אללע וועלט־שפראכען און איז טערקוייפט געווארען אין דיא הונדערט־טויזענדע עקזעמפלארען, 25

זשערמינאל אדער נאנאס ברודער, אין דיעזען בוך ווערט געשילדערט נאטור־טרייא דאס לעבען און ווירקען פון דער ארבייטער־קלאסע און דער קאמפף פיר זייער עקזיסטענץ, דאס איז דער גרעסטער און בעסטער ראמאן וואס עמיל זאלא האט אויפגעשריבען, 40

טויט שלעגער אדער נאנאס מוטער, אין דיעזען בוך ווערט געשילדערט וויא אזוי „נאנא" וועלכע איז געוועזן איין איינפאכע מיידעל פון פראסטע עלטערן, איז געקומען צו דער שטופע פון א בלענדענדער וועלט־דאמע, 80

דיא ליעבעס נאכט, דיעזער בוך דעקט אפ דעם שלייער פון דיא פרומע נשמות פון דער אריסטאקראטיע און ציינגט אונז וויא אונטער דער מאסקע פון רעליגיאן ליעגט בעהאלטען א וועלט מיט שמוטץ, אויסגעלאסענהייט און פערדארבענהייט, 10

לעבען און טויט, א שילדערונג איבער דיא געפיהלע פון היחנער־פלעט און וויא עס שטעקט בעגראבען צו ווערען לעבעדיגערהייט, 10

דיא מענשליכע בעסטיעס, אין דיעזען בוך ציינגט אונז עמיל זאלא דיא בעסטיע אין מענשען־געשטאלט, דיא בלוט בעפלעקטע הענד פון פראנקרייך'ס פאלק און דיא מיט שמוטץ און עקעלהאפטע מאסקע וואס פראנקרייך'ס גרויסע לייטע טראגען,

גאנא, א שילדערונג פון א געפאלענע פרויענצימער וועלכע מאכט דורך אללע שטופען פון אן אויסגעלאסענעם לעבען, אנגעפאנגען פון אן איינפאכע שטראסען מיידעל ביז א בלענדענדע וועלט־דאמע, פיר וועלכע פירסטען פרינצען, גראפען און באנקירען פאלען צו איהרע פיס ווען זייא קומען מיט איהר אין בעריהרונג, 35

נאנטאם אדער דער געקויפטער מאן, א שילדערונג וויא אזוי א יונגע און וואונדערשעהנע מעדכען איז געפאלען צו דער געמיינהייט פון א פער־פיהרער, 10

פערגיפטעטער קום, א שילדערונג וועלכע איז אינטערעסאנט, שפאנענד און ריהרענד און ווערט גערעכענט פיר איינע פון דיא בעסטע ווערק וואס זאלא האט געשריעבען, 25

דיא פאריזער דאמען, אין דיעזען בוך עפענט עמיל זאלא דיא אויגען פון פיעלע דומע מענער, וואס בעהויפטען אז אונטער טויזענד פרויען גיבט קיין איינציגע א רעכטע. צו זעהן גראדע דעם געגענטהייל, אז אונטער טויזענד פרויען קען מען געפינען א סך רעכטע, וועהרענד אונטער טויזענד מענער קען מען ניט געפינען קיין איינציגען א רעכטען, 10

פון חופה צום קבר, אין דיעזען בוך ווערט בעשריעבען דיא גרויסע וועלט שטאדט פאריז אין איירע ריכטיגע פארבען, דיא דונקעלסטע פלעטצער, וויא אויך דיא רייכסטע סאלאנען וואו דיא שטאלצע אריסטאקראטען, מיט זייער גאנצער פערדארבענהייט, טהוען אם דיא שענדליכסטע גוואלד טהאטען, 10

גרויען־ליעבע, א שילדערונג איבער דיא געפיהלע פון א פרויענצימער און דיא אנציהונגען צו איהר מאן וועלכע אונטערליעגען מערקווירדיגע וועקסלונגען. דער געניאלער עמיל זאלא בעווייזט וויא אזוי א פרויענצימער איז אימשטאנדע צו ליעבען ניט נור איין מאן, עס איז אונגעפעהר א בילד פון פאליאנדריע, (פיעל מענערייא), גראדע וויא עס איז און פאליגאמיע (פיעל ווייבערייא), 10

לעצטע שריפטען

— פון —

מענדעלי מוכר ספרים.

(ש. י. אבראמאוויץ)

דיא לעצטע שריפטען איז א זאמלונג פון פערשיעדענע זשורנאלען אונד צייטונגען וואו דער פאטער פון דער אידישער ליטעראטור ש. י. אבראמאוויץ האט אין דער לעצטער צייט געשריבען.

יעדע פון די שריפטען איז א מייסטערהאפטע קריטיק איבער דעם אידישען לעבען אונד ווירקען אין רוסלאנד, אונד אין דער זעלבער צייט איז עס פול מיט הומאר, וויטץ אונד שארפזינן אונד זעהר אינטערעסאנט אונד שפאנענד צו לעזען.

אין איינע פון דיא שריפטען ווערט געשילדערט מיט דער קראפט פון מענדעלי'ס פעדער די לעצטע אידישע צרות אונד פאגראמען אין רוסלאנד, אונד דיעזע שילדערונג אליין איבערשטייגט אללעס וואס ער האט פאָרהער געשריבען. אפילו פון זיינע צווי בעריהמטע ווערק ווי דיא „קליאטשע" אונד „פישקע דער קרומער" עס איז א קונסט ווערק אונד עס איז ווערטה צו לעזען אונד שטודירען.

פרייז 35 סענט (פארטא פרייא)

צו בעקומען ביי אלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער

THE HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York

100 געקליבענע

שריפטען

— פון —

ז. ליבין.

דאס איז דער נאמען פון ליבינ'ס לעצטע ערצעהלונגען וועלכע זיינען געווען געדרוקט אין פערשיעדענע צייטונגען און זשורנאלען און זיינען יעצט ערשיענען אין בוך־פארם.

די „געקליבענע שריפטען“ זיינען ערשיענען אונטער פאלגענדען סדר:

I. גלות־בילדער.

II. ליעבע.

III. סקיזשעטען.

IV. בילדער פון דעם אריטען לעבען אין נויארק.

V. דער קריזיס.

VI, פערשיעדענעס.

VII. ערנסטער שפאס.

מר. ליבין האט א נאמען געגעבען זיינע לעצטע שריפטען „געקליבענע שריפטען“ וויל ער האט זיי אויסגעקליבען פון די טויזענדע וועלכע זיינען לעצטענס פון איהם ערשיענען. און נור די בעסטע וועלכע זיינען אינטערעסאנט און בעלעהרענד האט ער אונז איבערגעבען צו דרוקען אין בוך־פארם.

די „געקליבענע שריפטען“ פון ז. ליבין איז געדרוקט אויף שעהנעם פאפיער און געבונדען אין א פראכטפאלען באנד.

פרייז 1 דאלער.

צו בעקומען אין אלע בוכהאנדלונגען ווי אויך ביי די פערלעגער:

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York.

„דאס אידישע וואכענבלאט"

רעדאקטירט פון י. פפעפפער

ערשיינט יעדען דאָנערשטאג און איז פול מיט אינטערעסאנטע לעזע שטאָף.

ענטהאַלט וויסענשאַפטליכע, היסטאָרישע, פובליציסטישע און בעלעט־ריסטישע אַרטיקלען פון דיא בעסטע שרייבער אין איראָפּא און אמעריקא.

— — דיא רעגולאַר מיטאַרבייטער זיינען: — —

א. וויעוויאָרקאַ, גרשום באַדער, ישראל וויינלעז, י. לאַנדוי (וואָהלינער), דוד אַפּאָטהעקער, ש. מאַרגאָשעס, ש. אָשיצער, יצחק אבן, מ. אדערשלעגער און אַנדערע.

פאמיליען ארגאן פיר אלע אידען.

פרייז:	אין ניו־יאָרק	2 סענט
	אויסער ניו־יאָרק . . .	3 "
	קענעדע	4 "

אין יעדען נומער איז געדרוקט א קופאן וועלכער איז ווערטה 5 סענט.

אדרעסע:

278 איסט הויסטאן סטריט, ניו יארק.